

Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1668-1675

wyдали
Michał Zwierzykowski
Robert Kołodziej
Andrzej Kamiński

WYDAWNICTWO NAUKOWE UAM

*Akta sejmikowe
województw
poznańskiego
i kaliskiego.
Lata 1668-1675*

Wielki Xiazg Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Siewierski, Podolski, y Czerny

blukománv t po parafady dla blukománv
M. DG. LXXI. panování vlády. III. 1791

M. DG. LXXII. *What was*

Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1668-1675

Wydali
Michał Zwierzykowski
Robert Kołodziej
Andrzej Kamiński

Poznań 2018

Recenzenci: dr hab. Jarosław Stolicki
dr hab. Leszek Wierzbicki, prof. UMCS

© Michał Zwierzykowski, Robert Kołodziej, Andrzej Kamieński 2018

© Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2018

Przygotowanie publikacji finansowane w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012-2017 – nr projektu 11H 11 000280

Wydanie finansowane w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2015-2020 – nr projektu 1aH 15 0046 83

NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

Indeksy opracował Michał Zwierzykowski

Na okładce: drukowany uniwersał Michała I, zwołujący sejmik przedsejmowy w Środzie na dzień 15 grudnia 1671 r. (fot. M. Zwierzykowski, z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu)

Redaktor: Ewa Dobosz

Projekt okładki: Ewa Wąsowska

Skład: Dariusz Wierzbicki

ISBN 978-83-232-3324-4

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
61-701 POZNAŃ, UL. ALEKSANDRA FREDRY 10

www.press.amu.edu.pl

Sekretariat: tel. 61 829 46 46, faks 61 829 46 47, e-mail: wyd nauk@amu.edu.pl

Dział Promocji i Sprzedaży: tel. 61 829 46 40, e-mail: press@amu.edu.pl

Wydanie I. Ark. wyd. 48,25. Ark druk. 43,625

DRUK I OPRAWA: VOLUMINA.PL DANIEL KRZANOWSKI, SZCZECIN, UL. KS. WITOLDA 7-9

*Niniejszy tom dedykujemy
Pamięci Kazimierza Jarochowskiego,
wybitnego historyka i pioniera badań nad sejmikiem
województw poznańskiego i kaliskiego
w 130. rocznicę Jego śmierci*

Wstęp

Kolejny tom akt sejmikowych województw poznańskiego i kaliskiego, oddawany niniejszym do rąk Czytelników, został opracowany i wydany drukiem dzięki projektom finansowanym przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” i jest kontynuacją wydawnictwa zapoczątkowanego jeszcze w połowie XX w. przez Włodzimierza Dworzaczka¹, a podjętego i realizowanego od 2002 r. przez Michała Zwierzykowskiego². Obejmuje 315 różnorodnych tekstów³, pochodzących z lat 1668-1675. Ramy chronologiczne stanowi bezkrólewie po abdykacji Jana Kazimierza oraz rok 1675, w którym odbył się sejmik województw poznańskiego i kaliskiego przed sejmem koronacyjnym Jana III Sobieskiego, ostatecznie kończącym przedłużające się w wyniku wojny z Turcją bezkrólewie. Końcowa cezura tomu wkracza nieznacznie w 1676 r., ponieważ sejmik przez sejm koronacyjny zakończył swe obrady dopiero na początku stycznia (nie uwzględniono tego jednak na karcie tytułowej). Kolejny tom, przygotowywany obecnie do druku, obejmie materiały z okresu od 1676 do 1695 r. Dzięki pozyskaniu nowych grantów w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki w opracowaniu są kolejne dwa tomy, obejmujące materiały sejmikowe z lat 1633-1668⁴ oraz 1764-1793⁵, a także w przygotowaniu do druku trzy tomy akt sejmiku województwa bełskiego⁶.

---

¹ *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego*, t. 1: 1572-1632, cz. 1: 1572-1616, wyd. W. Dworzaczek, Poznań 1957, t. 1: 1572-1632, cz. 2: 1616-1632, wyd. W. Dworzaczek, Poznań 1962.

² *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1696-1732*, wydał M. Zwierzykowski, Poznań 2008 (finansowanie w ramach projektu KBN-MNiSzW – numer 2 H01G 003 25 w latach 2003-2007). *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1733-1763*, wyd. M. Zwierzykowski, Warszawa 2015 (tom powstał dzięki finansowaniu ze środków na naukę w latach 2008-2012, jako projekt badawczy MNiSzW nr N N 108 033335).

³ Dodatkowo uwzględniono, bez nadawania kolejnych numerów, streszczenia części niemieckich listów (publikowanych w całości) informujących o sejmiku, wykonanych przez Stanisława Lukasa i dostępnych w tzw. Tekach Lukasa w zbiorach Biblioteki Ossolineum.

⁴ Grant realizowany pod kierunkiem Igora Kraszewskiego (UAM), przez Andrzeja Kamieńskiego (Instytut Historii PAN), Roberta Kołodzieja (Uniwersytet Wrocławski) i Michała Zwierzykowskiego (UAM).

⁵ Grant realizowany pod kierunkiem Michała Zwierzykowskiego (UAM), przez zespół, w którego skład wchodzi: Robert Kołodziej (UWr), Witold Filipczak (UŁ), Dariusz Rolnik (UŚ) i Grzegorz Głabisz (UAM).

⁶ Zostały opracowane dzięki środkom z grantu NPRH 11H 11 000280, a środki na druk będą pochodzić z kolejnego grantu, pozyskanego tym razem na opracowanie pierwszej części akt sejm-

W latach 1668-1675 sejmik województw poznańskiego i kaliskiego zebrał się lub miał zebrać na 40 zgromadzeniach, wśród których było: 8 przedsejmowych, 1 powtórne przedsejmowe, 6 relacyjnych, 9 deputackich (w tym dwa w dodatkowych terminach – 14 grudnia 1671 i 12 grudnia 1672 r., po niemożności odbycia zgromadzeń w normalnym terminie z powodu pospolitego ruszenia), 10 nadzwyczajnych (głównie za uniwersałami królewskimi, ale także na mocy własnej uchwały koła sejmikowego w dniu 12 stycznia 1673 r., za uniwersałem starosty generalnego Wielkopolski w dniu 18 grudnia 1673 r., na początku bezkrólewia oraz uniwersałem prymasa, w dniu 20 sierpnia 1675 r., podczas oblężenia króla w obozie wojennym przez Turków), a także 6 zjazdów podczas wypraw pospolitego ruszenia i popisów. Z tej liczby 2 zgromadzenia zostały zerwane – przedkonwokacyjne w dniu 15 października 1668 r. oraz relacyjne po konwokacji w dniu 4 lutego 1669 r. Terminów 4 zgromadzeń nie podjęto w związku ze zmianą sytuacji politycznej lub udziałem w pospolitym ruszeniu (w tym wspomnianych wyżej dwóch wrześnieowych zgromadzeń deputackich w 1671 i 1672 r., a także dwóch zgromadzeń ekstraordynaryjnych – 25 maja 1671 i 12 stycznia 1673 r.), a o losach 2 zgromadzeń sejmiku nie udało się nam odnaleźć informacji – są to sejмки deputackie w 1674 i 1675 r. W tym pierwszym terminie sejmik zapewne odbył się, gdyż znany uniwersał marszałka w sprawach wojewódzkich, nazwiska deputatów nie są jednak znane.

Cała edycja liczy łącznie 315 dokumentów i tekstów. Są to: lauda – 22, instrukcje dla posłów na sejm i suplementy do tych instrukcji – 11, instrukcje dla posłów sejmiku do króla – 7, odpowiedzi na te instrukcje – 7, uniwersały zwołujące sejмки – 19, uniwersały w różnych sprawach związanych z działalnością sejmiku – 62, instrukcje królewskie na sejмки – 6 i suplement do jednej z instrukcji, listy kierowane do sejmiku – 30, listy wysyłane w imieniu sejmiku – 6, odpowiedzi na listy sejmiku – 2, inna korespondencja związana z sejmikiem – 15, diariusze, relacje i pomniejsze informacje o sejmiku z korespondencji 85, rejestry szlachty na popisach związanych z działalnością sejmiku – 15, różnego rodzaju manifestacje 10, mowy i zagajenia wygłaszane podczas sejmiku 3 i kilkanaście innych drobnych tekstów. Do liczby 315 tekstów dodać należy również nienumerowane streszczenia polskie opracowane przez Stanisława Lukasa jeszcze w XIX w., załączonych przez Wydawców do 7 spośród kilkudziesięciu niemieckich tekstów uwzględnionych w niniejszej edycji.

Spśród wszystkich akt sejmikowych 130 tekstów opublikowano na podstawie oryginałów (w tym 15 to uniwersały drukowane), 180 z oblat w księgach wpisów, ekstraktów urzędowych oraz z kopii współczesnych odnalezionych w rozmaitych kopia-riuszach materiałów historycznych czy zbiorach *silva rerum*. Pięć tekstów wydano na podstawie wcześniejszej edycji – są to trzy informacje o zwołaniu sejmiku relacyjnego na podstawie deklaracji sejmowych (*Volumina legum*) oraz dwie inne, których nie udało się odnaleźć w rękopisie lub nie było to konieczne – chodzi o informację o wielkopolskim pospolitym ruszeniu z listopada 1672 r. w liście Andrzeja Trzebickiego biskupa krakowskiego do Jana Sobieskiego marszałka nadwornego koronnego, hetmana wiel-

---

mikowych województwa łęczyckiego z okresu 1572-1695 – NPRH 31H 17 0445 84, kierowanego przez Roberta Kołodzieja.

kiego koronnego⁷ oraz mowę Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego, wygłoszoną na sejmiku relacyjnym w Środzie 15 marca 1674 r.⁸

Opublikowane teksty zebrane zostały w wyniku wieloletniej kwerendy w zasobach i zbiorach krajowych archiwów oraz bibliotek. Pochodzą przede wszystkim z Archiwum Państwowego w Poznaniu, gdzie w świetnym stanie zachowały się niemal wszystkie księgi grodzkie i ziemskie z doby staropolskiej – w nich właśnie, w serii *relationes*⁹ ksiąg grodzkich 10 grodów i przygródków (grody w Poznaniu, Kaliszu, Wschowie, Nakle i Wałczu oraz przygródki w Kościanie, Kcyni, Gnieźnie, Koninie i częściowo z zachowanych dla tego okresu ksiąg z Pyzdr) odnaleziono zasadniczy trzon niniejszej edycji, podobnie jak to miało miejsce w przypadku tomów wcześniejszych.

Pozostałe materiały odnaleziono zostały podczas kwerend realizowanych w kraju, w Bibliotece Raczyńskich w Poznaniu, Bibliotece Kórnickiej PAN, Bibliotece XX. Czarotoryskich (oprócz licznych kopiaruszy i sylw cenne, oryginalne materiały pochodzą z przechowywanej tu spuścizny po Krzysztofie Grzymułtowskim), Muzeum Narodowym, Bibliotece Jagiellońskiej oraz Bibliotece PAU i PAN w Krakowie, Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Archiwum Głównym Akt Dawnych (przede wszystkim w Metryce Koronnej oraz archiwach rodowych), Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego (tu szczególnie cenny diariusz autorstwa Piotra Opalińskiego, późniejszego wojewody łęczyckiego i starosty generalnego Wielkopolski, w którym szereg zapisek dotyczy sejmiku) i Bibliotece Narodowej w Warszawie, Archiwum Narodowym w Krakowie, Archiwach Państwowych w Gdańsku i Łodzi, ale również za granicą, w Geheimes Staatsarchiv w Berlinie-Dahlem, Haus-, Hoff- und Staatsarchiv w Wiedniu (tu głównie informacje o sejmiku w relacjach legatów cesarskich w Rzeczypospolitej, w szczególności Augustina von Mayern), Riksarkivet w Sztokholmie, Państwowym Historycznym Archiwum Białorusi w Mińsku oraz Narodowej Bibliotece Ukrainy im. Wernackiego.

Co niezwykle warte podkreślenia, dzięki wysiłkowi prof. IH PAN dr. hab. Andrzeja Kamińskiego do niniejszej edycji włączono 16 tekstów z zasobu Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz w Berlinie-Dahlem (Rep. 9: „Beziehungen zu Polen”, wchodząca w skład pierwszego działu głównego I. Hauptabteilung)¹⁰. Są to głównie relacje agentów elektorskich, a także wielkopolskiej szlachty, kierowane do elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma z informacjami o sejmiku. Obrazują rozmiar zaangażowania Brandenburgii w sprawy polityki wewnętrznej Rzeczypospolitej w 2. połowie XVII w. – również na poziomie prowincji, co w XVIII w. nie miało już raczej miejsca. Relacje agentów elektorskich zostały sporządzone w języku niemieckim, korespondencja między szlachtą wielkopolską a dworem berlińskim i dyplomatami

⁷ *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. 1, cz. 2, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1881, s. 1057.

⁸ *Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego listy i mowy*, wyd. A.W. Jabłonowski, Warszawa 1876, s. 58-59.

⁹ Były to zarówno księgi protokołów (najbardziej wartościowe i zawierające liczne oryginały), jak również dla początkowych lat objętych niniejszą edycją także serią indukty.

¹⁰ Dodatkowy, uwzględniony w edycji siedemnasty tekst pochodzi również z dawnego zasobu tego archiwum, ale obecnie przechowywany jest w Archiwum w Mińsku.

brandenburskimi była natomiast prowadzona w języku łacińskim. W niniejszej edycji teksty niemieckie, o wysokim stopniu skomplikowania edytorskiego, dotychczas nigdzie nie publikowane, stanowią ewenement na skalę polskiego edytorstwa akt sejmikowych. W edycji wykorzystano także sporadycznie pomnikową dla dziejów państwa brandenbursko-pruskiego serię wydawniczą *Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg* – w tym przypadku wybrano tylko jeden tekst źródłowy, pozostawiając go w wersji przygotowanej przez niemieckiego wydawcę¹¹. Uzupełniający charakter miały dla Wydawców także „Teki Lukasa”, przechowywane w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (rkps 2994 I – 3002 I). W nich z kolei napotykaemy na streszczenia interesujących nas relacji brandenburskich w języku polskim. Korzystano z nich ostrożnie i porównywano za każdym razem z tekstem niemieckim z uwagi na dużą ilość podchwytliwych skrótów, np. stosowania przez Stanisława Lukasa krzyżyka na oznaczenie śmierci bądź biskupa, litery „s” z kropką oznaczającej Jana III Sobieskiego, sejm lub sejmik oraz rozmaitych znaków matematycznych.

Wśród autorów relacji brandenburskich z działalności sejmiku średzkiego na plan pierwszy wybija się Joachim Scultetus (1638-1705), mianowany przez elektora brandenburskiego 22 sierpnia 1667 r. tajnym sekretarzem, a kilka lat później – radcą i mistrzem kamery nowomarchijskiej. Należał on do zaufanych współpracowników wieloletniego rezydenta brandenburskiego w Warszawie, tajnego radcy Johanna von Hoverbeck i uchodził za wybitnego znawcę spraw polskich. Relacje Scultetusa są bardzo szczegółowe i świadczą o jego dobrej znajomości języka polskiego oraz świetnych relacjach z dygnitarzami wielkopolskimi. Niestety, z interesującego nas w niniejszym tomie okresu odnaleziono i opublikowano zaledwie trzy listy tego dyplomaty, specjalizującego się od 1667 r. w kontaktach z opozycją wielkopolską. Przyczyną tego stanu rzeczy były inne zadania wyznaczane w tym czasie Scultetusowi przez elektora Fryderyka Wilhelma. Przykładowo w końcu kwietnia 1672 r., gdy odbywał się w Środzie sejmik przedsejmowy, przebywał z misją dyplomatyczną w Warszawie. Z kolei wyrwę w relacjach z lat 1673-1675 możemy tłumaczyć dwoma poselstwami sprawowanymi w tym czasie przez Scultetusa do Moskwy¹².

Prace nad stroną edytorską wydawnictwa, w części tekstów (przeważającej) w języku staropolskim i łacińskim, oparte zostały na wzorcu przyjętym w tomach edycji akt sejmikowych województw poznańskiego i kaliskiego z lat 1696-1763¹³, a stanowiących w pew-

---

¹¹ Warto zaznaczyć, że zawarte w tej publikacji teksty nie są w większości edycjami dokumentów źródłowych, lecz ich streszczeniami.

¹² *Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg*, Bd. 12, hrsg. von F. Hirsch, Berlin 1892, s. 531-532; P. Bahl, *Der Hof des Großen Kurfürsten. Studien zur höheren Amtsträgerschaft Brandenburg-Preussens*, Köln-Weimar-Wien 2001, s. 586-587.

¹³ *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1696-1732*, wyd. M. Zwierzykowski, Poznań 2008 (rec.: Z. Chodyła, RH, 75 (2009), s. 206-215; U. Kosińska, KH, 117 (2010), nr 3, s. 140-146; T. Adamczyk, Z dziejów prawa, 3 (11) 2010, s. 201-203; J. Dygdała, WO, 26 (2010), s. 126-130; A. Perlakowski, SZ, 48 (2010), s. 188-190; A. Korytko, TS, 1 (2010), s. 135-138); *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1733-1763*, wyd. M. Zwierzykowski, Warsza-

nym sensie kontynuację zasad edytorskich A. Przybosia¹⁴ i W. Dworzaczka¹⁵ oraz wytycznych zawartych w *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI wieku do połowy XIX wieku*, opracowanej przez Komisję Historyczną PAU w 1949 i wydanej w 1953 r.

Podstawą edycji poszczególnych tekstów stały się w pierwszej kolejności egzemplarze oryginalne. W przypadku odnalezienia kilku oryginałów, dokonano wyboru tekstu najlepiej zachowanego – nie dokonywano wówczas porównania z pozostałymi oryginałami bądź kopiami, uznając, że wysiłek włożony w przeprowadzenie tych procedur byłby nazbyt czasochłonny (z uwagi na liczbę tekstów) i niewspółmierny do potencjalnych korzyści.

Dla tekstów wydawanych z oryginałów uszkodzonych lub kopii starano się zgromadzić i wykorzystać wszystkie zachowane egzemplarze. Informacje o nich zostały podane obok opisu podstawy edycji (kolejne rękopisy zostały ponumerowane). W przypadkach tego wymagających, w przypisach tekstowych podano również najważniejsze odmianki tekstów, pomijając drobne pomyłki lub przestawienia kolejności wyrazów – co jest zjawiskiem często występującym podczas rękopiśmiennego przepisywania tekstów, ale niewpływającym na precyzję przekazu źródłowego. Z uwagi na wielką objętość wydawanego materiału Wydawcy starali się, w miarę możliwości, ograniczyć komentarze do niezbędnego minimum. W przypadku wydawania tekstów z oryginałów bądź oblat w księgach grodzkich, podążając za wskazówką jednego z recenzentów poprzednich tomów akt sejmikowych¹⁶, podano również wskazówki lokalizujące inne egzemplarze odnalezione w pozostałych księgach grodzkich (czego wcześniej, z uwagi na oszczędność miejsca, nie czyniono).

Większość wymienionych wyżej tekstów zostało wydanych w całości, bez stosowania skrótów, opuszczeń i streszczeń. Wydawca zdecydował się na skróty wyłącznie w przypadku informacji o sejmiku z gazet i korespondencji, pomijając fragmenty niezwiązane z sejmikiem – w przypadku opuszczeń stosowano nawiasy kwadratowe z trzema kropkami.

Zebrany materiał podzielony został chronologicznie według dat kolejnych sejmików. Każdy sejmik otrzymał kolejny numer w ramach edycji (w niniejszym tomie, podobnie jak i w tomie za lata 1733-1763, zrezygnowano ostatecznie z numeracji rzymskiej, która była obecna jeszcze w edycji Dworzaczka oraz tomie za lata 1696-1732), osobno numerowano w ramach danego sejmiku również poszczególne teksty (brak nu-

---

wa 2015 (rec.: K. Łopatecki, *Miscellanea Historico-Iuridica*, 14 (2015), z. 2, s. 9-43; Z. Chodyła, RH, 82 (2016) – w druku). Niniejszy wstęp w zasadniczy sposób nawiązuje do wstępów dołączonych do poprzednich dwóch tomów akt sejmikowych, wydanych przez M. Zwierzykowskiego, gdyż większość decyzji edytorskich nie uległa istotnym zmianom i jest kontynuowana w obecnym tomie.

¹⁴ *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, wyd. A. Przyboś, t. 3: 1661-1673, Wrocław-Kraków 1959; t. 4: 1674-1680, Wrocław-Kraków 1963; t. 5: 1681-1696, Wrocław 1984.

¹⁵ *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego*, wyd. W. Dworzaczek, t. 1: 1572-1632, cz. 1: 1572-1615, Poznań 1957 (rec.: J. Maciszewski, CPH, 10 (1958), s. 197-200; J. Bielecka, RH, 25 (1959), z. 1, s. 198-202; A. Przyboś, SŻ, 4 (1959), s. 195-198); t. 1: 1572-1632, cz. 2: 1616-1632, Poznań 1962 (rec. A. Przyboś, SŻ, 11 (1966), s. 176-179).

¹⁶ Z. Chodyła, Rec. z: *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1733-1763*, wyd. M. Zwierzykowski, Warszawa 2015 – RH, 82 (2016), s. 270.

meracji występuje jedynie w przypadku streszczeń tekstów niemieckich z Archiwum w Berlinie-Dahlem, sporządzonych przez Lukasa, które pozwalają wstępnie zorientować się w zawartości tekstu niemieckiego). Przy tytule tekstów podane zostały odsyłacze do podstawy rękopiśmiennej oraz w nielicznych przypadkach do wcześniejszych edycji drukowanych (tutaj najczęściej odesłania do edycji akt sejmiku województwa krakowskiego¹⁷ – w zasadzie wyłącznie do uniwersałów lub ich fragmentów oraz jednej instrukcji królewskiej na sejmik przedsejmowy, a także kilku innych tekstów publikowanych wcześniej w edycjach osiemnasto i dziewiętnastowiecznych). W przypadku pewnej liczby sejmików nie udało się w toku kwerend odnaleźć żadnych wzmianek, choć wiemy, że sejmiki na pewno miały się zebrać. W takich przypadkach pod nagłówkiem zamieszczono kursywą informację o nieodnalezieniu informacji o sejmiku – bywa jednak, że pod nagłówkiem takiego sejmiku znajdują się także teksty z działalności politycznej szlachty wielkopolskiej, najbliższe dacie sejmiku.

Dobierając poszczególne teksty, Wydawcy kierowali się dążeniem do zebrania jak najobszerniejszego materiału prezentującego całokształt działalności danego zgromadzenia, od jego zwołania aż po realizację uchwał, podążając zresztą tropem wytyczonym już przed II wojną światową przez Stanisława Kutrzebę¹⁸, a kontynuowanym z powodzeniem przez Adama Przybosia (seria krakowska) i Włodzimierza Dworzaczka (pierwszy tom akt wielkopolskich). W tym celu uwzględniono m.in. uniwersały zwołujące sejmik, instrukcje królewskie, a w niektórych przypadkach (znacznie rzadziej niż dla lat 1696-1763) również kredensy i listy do posłów królewskich, senatorów i urzędników. Choć często mają one charakter sztamowy i nie przedstawiają większej wartości informacyjnej, uznano, że ich wydanie, w miarę możliwości w komplecie, lepiej udokumentuje funkcjonowanie systemu parlamentarnego. Wydano również znaczną liczbę listów pisanych przez prymasów, ministrów i inne osoby, adresowanych często w jednakowej wersji do wszystkich sejmików. Dzięki temu przyszli wydawcy akt sejmików z innych terytoriów Rzeczypospolitej dla panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego i Jana III Sobieskiego będą mogli odwoływać się do tekstów już wydanych w niniejszej edycji, uwzględniając uzupełnienia lub poprawki. W ten sposób uzyskano w dużym stopniu kompletny zbiór dokumentów sejmikowych oraz powiązanych z sejmikiem, z danego okresu. Pod tym względem to wydanie idzie znacznie dalej, niż istniejące do tej pory dla okresu panowania Michała Korybuta i Jana III Sobieskiego – czyli edycje krakowska i województwa podolskiego (ezgulanckiego), nie wspominając o mocno już przestarzałych edycjach akt sejmikowych kujawskich, dobrzyńskich, ruskich czy halickich, opublikowanych jeszcze w XIX i na początku XX w.

Wydawany materiał poddany został niezbędnym, zalecanym przez instrukcję wydawniczą, ingerencjom. Przede wszystkim ujednolicono i wprowadzono przejrzysty system skrótów, dzięki któremu udało się uzyskać znaczące oszczędności w objętości

---

¹⁷ *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, wyd. A. Przyboś, t. 3: 1661-1673, Wrocław-Kraków 1959; t. 4: 1674-1680, Wrocław-Kraków 1963.

¹⁸ S. Kutrzeba, *Przedmowa*, [w:] *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. 1: 1572-1620, wyd. S. Kutrzeba, Kraków 1932, s. I-II.

tomu. Na przykład, konsekwentnie zastępowano wyrazy: Rzeczpospolita (R.P.), Wielkie Księstwo Litewskie (W.Ks.L.), Jego Królewska Mość (J.K.M.), Król Jegomość (K.J.M.), pan nasz miłościwy (p.n.m.), złoty polski (złp) itp. Mając na uwadze czytelność tekstu, szereg skrótów rozwinęto, a szczegółowy wykaz skrótów dołączono do edycji. Skróty dotyczące piastowanych urzędów zostały rozwinęte w nawiasach kwadratowych.

W przypadku wydawania tekstów oryginalnych, drukowanych, starano się za pomocą przypisów tekstowych zaznaczyć w edycji miejsca wypełnione ręcznie – tak zwane okienka. Dotyczy to przede wszystkim uniwersałów, w których wpisywano ręcznie adresatów, fragmenty formulek czy datacje. Przypisami tekstowymi zaznaczono również wszelkie współczesne ingerencje w tekście – np. fragmenty nadpisane nad wierszem lub dopisane na marginesach.

Zgodnie z zaleceniami instrukcji wydawniczej nazwy geograficzne w przypadkach niebudzących wątpliwości modernizowano i ujednolicono – wyjątek zastosowano dla nazwy „Śrzoda”, „Śrzem”, w celu oddania staropolskiej wymowy nazw miejscowych. Nazwy geograficzne wątpliwe pozostawiono w brzmieniu oryginalnym, opatrując je w miarę możliwości komentarzami w przypisach rzeczowych. Podobnie postąpiono również z pisownią nazwisk. Inne uzupełnienia tekstu, pochodzące od Wydawców, również podano w nawiasach kwadratowych (nawiasy okrągłe pozostawiono konsekwentnie dla nawiasów stosowanych w wydawanych źródłach).

Dla uzyskania lepszej czytelności oraz rozbudowania indeksu osób, Wydawcy podali w przypisach rzeczowych identyfikację osób występujących w tekstach wyłącznie pod piastowanym przez nie urzędem. W przypadku osób występujących z nazwiskiem i urzędem oraz osób, które występują jedynie z nazwiska, a można je zidentyfikować w innych tekstach, w miarę możliwości w nawiasie kwadratowym podano ich imiona. Uzupełnienia te były możliwe przede wszystkim dzięki *Tekom Dworzaczka, Polskiemu Słownikowi Biograficznemu* oraz licznym tomom *Spisów urzędników*, wydawanych przez Bibliotekę Kórnicką (wykaz podstawowych publikacji pomocnych przy edycji zamieszczono w zestawieniu bibliograficznym). W przypisach rzeczowych uzupełniono również informacje identyfikujące miejscowości występujące w tekście bez przypisania do powiatu lub ziemi oraz w przypadku odwołań do konstytucji sejmowych (w tym przypadku, w miarę możliwości, odsyłało do wydanych już tomów edycji *Volumina constitutionum*).

Występującą najczęściej w księgach grodzkich datację oblaty (czyli dostarczenia do urzędu) według świąt kościelnych przełożono z pomocą „Chronologii polskiej” Bronisława Włodarskiego na odpowiednie daty według kalendarza świeckiego. Duży problem stanowiło również ujednolicenie datacji niemieckich tekstów źródłowych. Po 1582 r. we władztwie Hohenzollernów brandenburskich nadal był używany kalendarz juliański, a agenci elektorscy działający w Wielkopolsce nie zawsze pisali, czy datują daną relację w starym, czy też nowym stylu. W tym stanie rzeczy skonfrontowano źródła brandenburskie ze staropolskimi, wprowadzając w nagłówkach daty według kalendarza gregoriańskiego. Nie zawsze jednak było to możliwe do przeprowadzenia.

W trakcie prac redaktorskich nad tekstem poszczególnych akt udało się zidentyfikować niewielką liczbę cytatów, które pochodzą z Pisma Świętego lub z dzieł autorów starożytnych. Odnośniki do nich zapisano w przypisach rzeczowych. Oczywiście bar-

dzo wiele takich cytatów pozostało niezidentyfikowanych, pozostawiając zadania dla wnikliwych Czytelników.

Modernizacja tekstów przeprowadzona została zgodnie z zaleceniem instrukcji oraz ze wzorem przyjętym przez Włodzimierza Dworaczka. Zachowano oryginalną pisownię wszędzie tam, gdzie oddaje ona współczesną powstaniu tekstów wymowę (poza nazwami geograficznymi), korygowano natomiast wszelkie drobne pomyłki pisarskie (poza wyjątkami wzbudzającymi wątpliwości), do współczesnych zasad dostosowano również pisownię wielkich liter. Interpunkcja oryginalna, jako całkowicie nieprzystająca do dzisiejszych wymogów i utrudniająca zrozumienie tekstów, została zastąpiona przez współczesną. W celu uzyskania większej przejrzystości tekstu Wydawcy wprowadzili podział na akapity, zachowując jedynie miejsca wypunktowane w oryginale. W przypadku dłuższych list nazwisk występujących w podpisach pod dokumentami (w szczególności pod konfederacjami) i w wykazach osób (na przykład w popisach chorągwi pospolitego ruszenia) Wydawcy wprowadzili w nawiasach kwadratowych stosowaną numerację, ułatwiającą Czytelnikowi szybką orientację w liczbie osób, nierzadko przekraczającej kilkaset.

Przygotowując zebrane niemieckojęzyczne materiały źródłowe do druku, opierało się zasadniczo na instrukcji wydawniczej Johanna Schultze¹⁹ oraz instrukcji opracowanej przez Arbeitsgemeinschaft außeruniversitärer historischer Forschungseinrichtungen²⁰. Dla niemieckich tekstów wczesnonowożytnych zakładają one możliwie wierne literalnie odtworzenie tekstów, dopuszczając ich modernizację w bardzo ograniczonym zakresie i z odnotowaniem poczynionych zmian we wstępie. Instrukcje nie pozwalają zatem jednoznacznie rozwiązać wszystkich problemów, jakie pojawiają się przed wydawcą tekstu źródłowego.

Wyzwaniem dla Wydawców oczywiście był fakt, że wybrane teksty pisane były przez rozmaite osoby, które te same wyrazy pisały inaczej. Przykładowo stosowały one małe i duże litery na początku tych samych wyrazów, np. „sich” i „Sich”, „dinge” i „Dinge”, „zeit” i „Zeit”. Ponieważ z poniższego wydawnictwa będą korzystali przede wszystkim historycy, a nie językoznawcy, pisownia wyrazów zapisywanych raz od wielkiej litery, a raz od małej została ujednolicona zgodnie z obowiązującą obecnie ortografią. Ujednolicono również pisownię słów pochodzących z języka łacińskiego, polskiego, francuskiego i innych obcych w stosunku do języka niemieckiego. Wszystkie takie słowa pisane z rodzajnikiem otrzymały dużą literę początkową. Z tego zabiegu wyłączono jednak całe frazy obcojęzyczne. Zdecydowano się także na połączenie słów pisanych w tekstach źródłowych oddzielnie, np. „Landt Tag”, „nach dem”, „Reichs Tag”, „Landt Bohten”, „donners tag”, „et was”, „Zusammen kunfft”, „nach richt”. I w tym przypadku przy pisaniu małych i wielkich liter początkowych oparto się na zasadach dziś obowiązującej ortografii. Podwójne spółgłoski oraz nieme „h” zostały zachowane. Po-

---

¹⁹ J. Schultze, *Richtlinien für die äußere Textgestaltung bei Herausgabe von Quellen zur neueren deutschen Geschichte*, Blätter für deutsche Landesgeschichte, 98 (1962), s. 1-11.

²⁰ *Empfehlungen zur Edition frühneuzeitlicher Texte der Arbeitsgemeinschaft außeruniversitärer historischer Forschungseinrichtungen*, Archiv für Reformationsgeschichte, 72 (1981), s. 299-315.

zostawiono też bez zmian litery „y” i „ÿ”, które zastępowały wówczas „i” w takich słowach, jak: „Freyheit”, „beÿ”, „zwey”, „dreÿ”, „Keyser”. Zachowano również oryginalną pisownię cyfr oraz pozostawiono bez zmian pisownię nazwisk i nazw geograficznych, np. Środy, która pojawiała się w relacjach brandenburskich jako „Sroda”, „Schroda”, „Schrodde”, „Szroda”, „Szreda”. Zlikwidowano natomiast literę „v” stosowaną przez niektórych pisarzy na początku takich wyrazów, jak: „undt”, „umb” czy „uff”.

Ze względu na oszczędność miejsca zrezygnowano wbrew niemieckim instrukcjom, poza wyjątkowymi wypadkami, z rozwiązywania powtarzających się skrótów. Najczęściej pojawiający się w źródłach zwrot „Euer/Ewer Churfürstliche Durchlauchtigkeit/Durchleuchtigkeit”, odnoszący się do elektora brandenburskiego, podano konsekwentnie w jednej wersji skróconej („E. Churfürstl. Durchl.”). Ponadto uzupełniono brakujące datyienne oraz litery i słowa pomyłkowo pominięte przez pisarzy, wstawiając je w nawias kwadratowy.

Uwzględniono wszystkie dopiski i komentarze, w które zaopatrywano korespondencję słaą do elektora brandenburskiego. Adnotacje pojawiały się w nagłówkach bądź też na marginesach i były nanoszone inną, obcą ręką przez kancelistów Hohenzollerna, aby ułatwić władcy lekturę przychodzących pism i wyculić na najważniejsze poruszane w nich kwestie.

Całość edycji dopełniają indeksy osobowy i geograficzny. Ten ostatni będzie poszerzony (jak w poprzednich tomach) o określenia nazw miejscowych instytucji oraz urzędów. Ponieważ w przyszłości edycje znajdą się ostatecznie w dostępie internetowym, być może jako element rozbudowanej, możliwej do uzupełniania bazy danych, Wydawcy zrezygnowali z opracowywania indeksu rzeczowego. Tradycyjnie do tomu włączono 20 przykładowych ilustracji, ukazujących publikowane materiały sejmikowe – pomimo wskazania jednego z Recenzentów poprzednich tomów edycji nie zdecydowano się zamieszczać podobizn postaci występujących na kartach tekstów źródłowych, pozostawiając to do odrębnych edycji albumowych²¹.

Wyrazy wdzięczności od Wydawców należą się w tym miejscu Pracownikom licznych archiwów i bibliotek, z których pochodzą poszczególne teksty, zebrane podczas wieloletnich kwerend. Serdeczne podziękowanie za życzliwe i rzetelne recenzowanie wstępnej wersji niniejszej edycji kierują Wydawcy do obydwu Recenzentów, Panów Profesorów Jarosława Stoliczkiego oraz Leszka Wierzbickiego – dzięki Ich czujnym oczom udało się uniknąć szeregu usterek i potknięć, a także dołączyć do edycji kilka interesujących tekstów. Za ciężką pracę i wysiłek przy korygowaniu tekstów niemieckich, uwzględnionych w edycji, serdeczne podziękowania Wydawcy składają Profesorom Tomaszowi Jurkowi i Jackowi Wijacze. Do Pana Profesora Edwarda Skibińskiego kierujemy podziękowania za wnikliwą korektę tekstów łacińskich.

Wydawcy

Poznań, 15 stycznia 2018 roku

²¹ Z. Chodyła, Rec. z: *Akta sejmikowe*, s. 271.

Wykorzystane, podstawowe edycje źródłowe i literatura

- Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, wyd. A. Przyboś, t. 3: 1661-1673, Wrocław-Kraków 1959; t. 4 (1674-1680), Wrocław-Kraków 1963.
- Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego*, wyd. W. Dworzaczek, t. 1: 1572-1632, cz. 1: 1572-1615, Poznań 1957.
- Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1696-1732*, wyd. M. Zwierzykowski, Poznań 2008.
- Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1733-1763*, wyd. M. Zwierzykowski, Warszawa 2015.
- Akta sejmiku podolskiego in hostico 1672-1698*, wyd. i oprac. J. Stolicki, Kraków 2002.
- Chłapowski K., *Starostowie niegrodowi w Koronie 1565-1795. Materiały źródłowe*, Warszawa 2017.
- Bahl P., *Der Hof des Großen Kurfürsten. Studien zur höheren Amtsträgerschaft Brandenburg-Preussens*, Köln-Weimar-Wien 2001.
- Chronologia polska*, red. B. Włodarski, Warszawa 2007.
- Chronologia sejmów polskich*, zestawiał W. Konopczyński, Kraków 1948.
- Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spis*, cz. 3: 1661-1700, oprac. L. Wierzbicki, Warszawa 2017.
- Empfehlungen zur Edition frühneuzeitlicher Texte der Arbeitsgemeinschaft außeruniversitärer historischer Forschungseinrichtungen*, Archiv für Reformationsgeschichte, 72 (1981).
- Grabowski A., *Ojczyście spominki w pismach do dziejów dawnej Polski*, t. 2, Kraków 1845.
- Jerlicz J., *Latopisiec albo kroniczka*, t. 2, wyd. K. Wójcicki, Warszawa 1853.
- Kołodziej R., Zwierzykowski M., *Bibliografia parlamentaryzmu dawnej Rzeczypospolitej*, Poznań 2012.
- Kołodziej R., „Ostatni wolności naszej klejnot”. *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana III Sobieskiego*, Poznań 2014.
- Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego listy i mowy, wyd. A.W. Jabłonowski, Warszawa 1876.
- Listy Jana Andrzeja Morstina*, oprac. S. Ochmann-Staniszevska, Wrocław 2002.
- Materiały do dziejów wojny polsko-tureckiej 1672-1676*, wyd. J. Woliński, *Studia i Materiały do Historii Wojskowości*, 10 (1964), cz. 1; 11 (1965), cz. 2; 12 (1966), cz. 2; 15 (1969), cz. 1.
- Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000.
- Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. 1, cz. 2, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1881.

- Schultze J., *Richtlinien für die äußere Textgestaltung bei Herausgabe von Quellen zur neueren deutschen Geschichte*, Blätter für deutsche Landesgeschichte, 98 (1962), s. 1-11.
- Szornel J., *Zapiski z lat 1669-1673*, oprac. L.A. Wierzbicki, Lublin-Radzyń Podlaski 2008.
- Teki Dworzaczka – CD-rom wersja 1.2.0 dla Windows*, Biblioteka Kórnicka PAN 1997.
- Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg*, Bd. 12, hrsg. von F. Hirsch, Berlin 1892.
- Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego Ksiestwa Litewskiego XIV-XVIII wieku*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik 1994.
- Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Chlapowski i in., Kórnik 1992.
- Urzednicy kujawscy i dobrzynscy XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski, W. Stanek, Kórnik 1990.
- Urzednicy podlascy XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Dubas-Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, Kórnik 1994.
- Urzednicy podolscy XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Janas, W. Klaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka, Kórnik 1998.
- Urzednicy Prus Krolewskich XV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski, Wrocław 1990.
- Urzednicy wielkopolscy XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. A. Bieniaszewski, Wrocław 1987.
- Urzednicy wojewodztw leczyckiego i sieradzkiego XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Opaliński, H. Żerek-Kleszcz, Kórnik 1993.
- Urzednicy wojewodztwa belskiego i ziemi chełmskiej XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Gmiterek, R. Szczygiel, Kórnik 1992.
- Urzednicy wojewodztwa kijowskiego i czernihowskiego XV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Janas, W. Klaczewski, Kórnik 2002.
- Urzednicy wojewodztwa krakowskiego XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. S. Cynarski, A. Falniowska-Gradowska, Kórnik 1990.
- Urzednicy wojewodztwa lubelskiego XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. W. Klaczewski, W. Urban, Kórnik 1991.
- Urzednicy wojewodztwa ruskiego XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Przyboś, Wrocław 1987.
- Urzednicy wojewodztwa sandomierskiego XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Chlapowski, A. Falniowska-Gradowska, Kórnik 1993.
- Urzednicy wolyńscy XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. M. Wolski, Kórnik 2007.
- Volumina constitutionum*, t. 1-4, wyd. zespół, Warszawa 1997-2017.
- Volumina legum*, t. 1-5, wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1859-1860.
- Wagner M., *Korpus oficerski wojska polskiego w drugiej polowie XVII wieku*, Oświęcim 2015.
- Wójcicki K.W., *Biblioteka starożytna pisarzy polskich*, t. 2, Warszawa 1843.
- Zwierzynowski M., *Komisja Skarbowa Poznańska. Z dziejów sejmikowej administracji i sądownictwa skarbowego w Wielkopolsce w XVII i XVIII wieku*, Poznań 2003.
- Zwierzynowski M., *Samorząd sejmikowy wojewodztw poznańskiego i kaliskiego w latach 1696-1732*, Poznań 2010.
- Żychliński T., *Złota księga szlachty polskiej*, t. 1-31, Poznań 1891 i nn.

*Wykaz skrótów (część skrótów
obejmuje również liczbę mnogą,
wynikającą z kontekstu, co nie zostało
uwzględnione w niniejszym wykazie)*

a.	anno
ABCz.	Akta Braci Czeskich
a. D.	anno Domini
AGAD	Archiwum Główne Akt Dawnych
AN Kraków	Archiwum Narodowe w Krakowie
AP Gdańsk	Archiwum Państwowe w Gdańsku
AP Łódź	Archiwum Państwowe w Łodzi
AP Poznań	Archiwum Państwowe w Poznaniu
AP Toruń	Archiwum Państwowe w Toruniu
APP	Archiwum Publiczne Potockich
AR	Archiwum Radziwiłłowskie
ArB	Archiwum rodzinne Bartoszewiczów
b.d. i m.	brak daty i miejsca
Bibl. Czart.	Biblioteka XX. Czartoryskich
Bibl. Jag.	Biblioteka Jagiellońska
Bibl. Kórń.	Biblioteka Kórnicka PAN
Bibl. Oss.	Biblioteka Ossolińskich
Bibl. PAU i PAN	Biblioteka PAU i PAN w Krakowie
BUW	Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego
BOZ	Biblioteka Ordynacji Zamoyskiej
CPH	Czasopismo Prawno-Historyczne
d.n.c.	dominus noster clementissimus
Fasz.	Faszikel
Gen.	Generosus
Gr.	Grodzkie
GStAPK	Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem
HHuS	Haus-, Hoff- und Staatsarchiv Wien

Hon.	Honestus
ichm.	ichmość
Ill.	Illustrissimus
J.K.M.	Jego Królewska Mość
j.o.	jaśnie oświecony
j.w.	jaśnie wielmożny
jejm.	jejmość
jm.	jegomość
k.	karta
KH	Kwartalnik Historyczny
K.J.M.	Król Jegomość
LNNBU	L'vivs'ka nacional'na naukova biblioteka Ukraïni
m.	mości, miłościwy
M.D.L.	Magnus Ducatus Lituaniae
m.m.	mój miłościwy
m.p.	manu propria
m.w.m.	mój wielce miłościwy
Mag.	Magnificus
MNK	Muzeum Narodowe w Krakowie
N.	nieznany
NBU	Nacional'na biblioteka Ukraïni im. V. I. Vernads'kogo (Kijów)
n.m.	nasz miłościwy
N.N.	nieznany z imienia i nazwiska
n.w.m.	nasz wielce miłościwy
NGAB	Nacyânal'ny gistaryčny arhiŭ Belarusi (Mińsk)
Nob.	Nobilis
ol.	olim
p.n.m.	pan nasz miłościwy
pow.	powiat
Prov.	Providuus
r.	rok
RH	Roczniki Historyczne
r. P.	rok Pański
R.P.	Rzeczpospolita
rkp.	rękopis
rp.	rękopis
s.	strona
S.R.M.	Sacra Regia Maiestas
SiMdHW	Studia i Materiały do Historii Wojskowości
SŻ	Śtudia Źródłoznawcze
śp.	świętej pamięci
t.	tom
TS	Teki Sejmowe
tys.	tysiąc
ur.	urodzony
v	verso

vol.	volumin
Vol. const.	Volumina constitutionum
Vol. leg.	Volumina legum
w.	wielmożny
W.K.M.	Wasza Królewska Mość
W.Ks.L.	Wielkie Księstwo Litewskie
w.m.	wasza miłość
w.m.m.	wielce mój miłościwy
w.m.w.m.	wielce mój wielce miłościwy
w.n.m.	wielce nasz miłościwy
w.n.w.m.	wielce nasz wielce miłościwy
WO	Wiek Oświecenia
woj.	województwo
zł	złoty
złp	złoty polski

MICHAŁ ZBOZEY ŁASKI KRÓL POLSKI
Wielki Xazg Leczwi, Runki, Pruk, Mazowiecki, Zmudzki, Iottanski, Kijowski,
Wojski, Smoleński, Siemski, Podolski, i Czerniechowski.

MICHAŁ ZBOŻE
Wielki Xiazę Leczewki, Ruskij, Pruski, Mazowiecki
Wólanski, Smoleński, Sicz, Podolski i Czernietowski

1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900
 1901
 1902
 1903
 1904
 1905
 1906
 1907
 1908
 1909
 1910
 1911
 1912
 1913
 1914
 1915
 1916
 1917
 1918
 1919
 1920
 1921
 1922
 1923
 1924
 1925
 1926
 1927
 1928
 1929
 1930
 1931
 1932
 1933
 1934
 1935
 1936
 1937
 1938
 1939
 1940
 1941
 1942
 1943
 1944
 1945
 1946
 1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021
 2022
 2023
 2024
 2025
 2026
 2027
 2028
 2029
 2030
 2031
 2032
 2033
 2034
 2035
 2036
 2037
 2038
 2039
 2040
 2041
 2042
 2043
 2044
 2045
 2046
 2047
 2048
 2049
 2050
 2051
 2052
 2053
 2054
 2055
 2056
 2057
 2058
 2059
 2060
 2061
 2062
 2063
 2064
 2065
 2066
 2067
 2068
 2069
 2070
 2071
 2072
 2073
 2074
 2075
 2076
 2077
 2078
 2079
 2080
 2081
 2082
 2083
 2084
 2085
 2086
 2087
 2088
 2089
 2090
 2091
 2092
 2093
 2094
 2095
 2096
 2097
 2098
 2099
 2100
 2101
 2102
 2103
 2104
 2105
 2106
 2107
 2108
 2109
 2110
 2111
 2112
 2113
 2114
 2115
 2116
 2117
 2118
 2119
 2120
 2121
 2122
 2123
 2124
 2125
 2126
 2127
 2128
 2129
 2130
 2131
 2132
 2133
 2134
 2135
 2136
 2137
 2138
 2139
 2140
 2141
 2142
 2143
 2144
 2145
 2146
 2147
 2148
 2149
 2150
 2151
 2152
 2153
 2154
 2155
 2156
 2157
 2158
 2159
 2160
 2161
 2162
 2163
 2164
 2165
 2166
 2167
 2168
 2169
 2170
 2171
 2172
 2173
 2174
 2175
 2176
 2177
 2178
 2179
 2180
 2181
 2182
 2183
 2184
 2185
 2186
 2187
 2188
 2189
 2190
 2191
 2192
 2193
 2194
 2195
 2196
 2197
 2198
 2199
 2200
 2201
 2202
 2203
 2204
 2205
 2206
 2207
 2208
 2209
 2210
 2211
 2212
 2213
 2214
 2215
 2216
 2217
 2218
 2219
 2220
 2221
 2222
 2223
 2224
 2225
 2226
 2227
 2228
 2229
 2230
 2231
 2232
 2233
 2234
 2235
 2236
 2237
 2238
 2239
 2240
 2241
 2242
 2243
 2244
 2245
 2246
 2247
 2248
 2249
 2250
 2251
 2252
 2253
 2254
 2255
 2256
 2257
 2258
 2259
 2260
 2261
 2262
 2263
 2264
 2265
 2266
 2267
 2268
 2269
 2270
 2271
 2272
 2273
 2274
 2275
 2276
 2277
 2278
 2279
 2280
 2281
 2282
 2283
 2284
 2285
 2286
 2287
 2288
 2289
 2290
 2291
 2292
 2293
 2294
 2295
 2296
 2297
 2298
 2299
 2300
 2301
 2302
 2303
 2304
 2305
 2306
 2307
 2308
 2309
 2310
 2311
 2312
 2313
 2314
 2315
 2316
 2317
 2318
 2319
 2320
 2321
 2322
 2323
 2324
 2325
 2326
 2327
 2328
 2329
 2330
 2331
 2332
 2333
 2334
 2335
 2336
 2337
 2338
 2339
 2340
 2341
 2342
 2343
 2344
 2345

Handwritten signature: *Michael Wolf*

Dr. Ben. Spaulding, Jr.

1. Sejmik przedkonwokacyjny w Środzie, 15 października 1668 r.

Sejmik zerwany.

1. *Uniwersał prymasa Mikołaja Prażmowskiego, ogłaszający bezkrólewie i zwołujący sejmik przedkonwokacyjny województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie – Warszawa, 19 września 1668 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 173, k. 81 – oryginał drukowany; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Stanisław Bienkowski [a. D. 1668].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Poznań 743, k. 589-590v – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 591-593 – oblata; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Konin 58, k. 538v-540 – oblata.

Druk w: Akta sejmikowe woj. krakowskiego, t. 3, s. 229-230.

Mikołaj na Prażmowie Prażmowski z Bożej łaski arcybiskup gnieźnieński, Stolicy Apostolskiej na zawsze poseł, Królestwa Polskiego i W.Ks.L. prymas i pierwsze książę.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobiwie jaśnie wielbnym, j.w., w. ichm. panom senatorom duchownym i świeckim, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim stanu rycerskiego obywatelom koronnym i W.Ks.L., m.m. panom i braci, przy zaleceniu służb i chęci moich, do wiadomości przywodzę.

Jako z prymacyjalnej powinności mojej na sejmiki przedsejmowe, o przedsięwzięciu J.K.M. p.m.m. i umyśle abdykowania dałem w.m.m. panom przestrożę, tak teraz tąż powagą prymacyjalną do wiadomości podaję i obwieszczam, że to już J.K.M. rzeczą samą dnia 16 miesiąca września, przy obecności stanów R.P. ziścił, nie dawszy się usilnym obudwóch stanów prośbom użyć, aby przepędziwszy już chwalebnie dwudziestoletni panowania swego przeciąg, ostatek dni swoich na tymże świątobliwych przodków swoich tronie zostawiając, ojczyzny, sobie i nam wspólnej, w osieroceniu nie zostawiał. Ale i wszystkich prawie chrześcijańskich monarchów, począwszy od najwyższej Kościo-

ła Bożego Głowy, Namiestnika Chrystusowego, Ojca Św.¹, perswazyje nie ruszyły ustalonego w intencji swojej umysłu. Złożył tedy J.K.M. ten ciężar królewski i wolnemi nas przez osobliwe diploma od wszelkiej poddanych ku panu powinności uczyniwszy, dał nam moc i władzę podług praw i swobód naszych ojczystych na swe miejsce obrać pana. Jako to szerzej i wyraźniej dane na to diploma ogłasza i objaśnia, a ichm. panowie posłowie aktowi temu przytomni rzetelniejszą w.m.m. panom dadzą sprawę. Wolej tedy w tym Boskiej dalej nie chcąc przeczyć i gwałtu wolnie obranemu panu w tym nie czyniąc, zrzeczenie tej cnej korony polskiej przyjęliśmy i wzajemnym pismem, idąc za powszechnym R.P. zdaniem, też utwierdziliśmy.

Co do wiadomości wszystkim wobec i każdemu donoszę i ogłaszam, że to cne Królestwo bez pana i króla zostaje, i w starodawnej ojczystej swojej znajduje się swobodzie i wolności obrania sobie pana. Co aby ku chwale Boga w Trójcy Św. Jedyne go i pomnożeniu wiary świętej katolickiej, i zatrzymaniu całości tych narodów, które wielka ta okrywa korona, wyszło, niegodny ze wszystkim duchowieństwem Boskiego proszę Majestatu. A jako najprzedniejsza nas senatorów powinna się znajdować piecza w opatrowaniu i postrzeganiu całości i bezpieczeństwa tak zewnętrznego, jako i od postronnych, żeby ojczyzna miła, pod ten czas w najprzedniejszej twierdzy swojej poruszona, nikąd uszczerbku nie poniosła.

Tak w odwołkę drogiego nie puszczając czasu, nazajutrz zaraz po uczynionej przeczeczonej od J.K.M. abdykacyjej z sobąmy się przytomni senatorowie i urzędnicy tak koronni, jako i W.Ks.L., przy obecności ichm. panów posłów ziemskich obojga narodu porozumieli i zgodnieśmy to postanowili. Naprzód aby wszystkie R.P. stany de interregno wiadomość powziąwszy, torem i zwyczajem już pod takowe czasy praktykowanym, sejmiki na miejscach zwyczajnych intymowane miały in ordine do przyszłej konwokacyjej. Którym to sejmikom dzień 15 października, województwu jednak mazowieckiemu partykularne sejmiki na dzień 5 tegoż miesiąca, a generalny w Warszawie na dzień pomieniony 15. W województwach zaś pruskich poprzedzić mają sejmiki partykularne, wedle zdania ichm. panów wojewodów tamecznych złożone, a generalny na dzień ^a miesiąca października. Konwokacyjej zaś dzień 5 listopada w Warszawie, za powszechnym zdaniem naznaczam i składam.

Na których to sejmikach naprzód bezpieczeństwo domowe przez postanowienie sądów kapturowych ma być umówione, które zaraz nazajutrz po obraniu sędziów, podług prawa constitutione anni 1587 opisanego², ciż ichm. panowie sędziowie iuxta rotham zacząć będą powinni, po wykonanej, tąż przereczoną konstytucyją expressam, przysiedze, a w tych podług prawa sobie postępując, ażeby każdemu ukrzywdzonemu nieodwłoczna czyniona była sprawiedliwość, a złość swawolnych ukaranie i pohamowanie miała, bezpieczeństwo każdemu stanowi zachowane było.

A że wojsk koronnych zapłata constitutione anni 1667³ na województwa podzielona zostaje i cursus onej ustawać nie powinien, wielce proszę z urzędu prymacyjal-

---

¹ *Klemens IX papież.* ² *Konstytucja sejmu konwokacyjnego 1587 r. (Vol. const., t. 2, vol. 2, s. 13 i nn.).* ³ *Konstytucje sejmu 1667 r. „Naznaczenie płacy wojsku” i „Ordynacyja wojska”, aprobowająca skrypt ad archivum ustalający komput wojska i jego podział na województwa (Vol. const., t. 4, vol. 2, s. 276-277).*

nej zwierzchności przestrzegam, aby też zapłata punctualiter wojska jeżeli kiedy, tedy teraz dochodziła. Najwięcej bowiem pod ten czas posłusznego i ochotnego żołnierza mieć potrzeba, jakim go ziszczona płaca i wcześniej wydane chleby zimowe z dóbr temu ciężarowi podległych uczyni. Jakoż i teraz z tą ochotą swoją do przysługi R.P. przez posłów swoich wojsko się obszernie deklarowało.

Wiedzieć i to w.m.m. panom należy, że tu od niemałego czasu na wielkim skarbu koronnego koszcie Dedes Aga, poseł chana jm. krymskiego⁴ zostaje, dla odebrania zatrzymanych od lat pięciu upominków, na których wypłacenie że żadnego skarbu koronny nie ma sposobu, więc i na insze potoczne wydatki, których się tym większe teraz podają okazyje, im większej zażywać potrzeba ostrożności przeciwko wszelakim niebezpieczeństwom, którym częścią poselstwy, częścią inszemi jako najskuteczniejszymi sposobami zabiegać należy.

Więc gdy w.m.m. panowie do dobrego postanowienia rządu samej nadchodzącej elekcycy, naznaczenia onej czasu i miejsca, na przyszłą konwokacyją posłów z pośredka siebie wyślecie, abyście onymże i na to zupełną moc dali, aby gdy potrzebę tego sami uważą, założenia jakimi sumami skarbu na pomienione wydatki ex consilio Reipublicae et assensu communi, podatki jakie uchwalić mogli.

O co usilnie proszą ci ichm., którzy przeszłego jm. pana podskarbiego koronnego jeszcze⁵ na Komisycy Lwowskiej w pewnym kredycie 300 tys. zł wojsku przez niego wydanych, asekurowali, aby ab hac obligatione za dostatecznym w tej sumie uiszczeniem uwolnieni zostali.

Należy i to ad securitatem publicam, aby ichm. panowie senatorowie, osobliwie pogranicznicy, żadnych cudzoziemców, którzy by suspecti byli, i doskonałych paszportów nie mieli, do Polski nie puszczali, a jeżeliby się poseł od którego pana cudzoziemskiego trafił, aby o nim do mnie znać dawali, a samego póki ode mnie informacja do ichm. nie przyjdzie, na miejscu zatrzymali.

Który uniwersał za zdaniem ichm. panów senatorów natenczas w Warszawie będących, duchownych i świeckich obojga narodów, ręką moją podpisany, za przyciśnięciem pieczęci mojej, i do grodów odsełam, aby go publikowali. Dan w Warszawie, dnia 19 miesiąca września, r. P. 1668.

M[ichał] Prażmowski arcybiskup gnieźnieński

Locus sigilli

Książd Adam Sarnowski sekretarz ks. jm.

^a w podstawie pozostawiono puste miejsce

---

⁴ Dedesz Aga poseł chana krymskiego w Rzeczypospolitej. ⁵ Jan Kazimierz Kasiński podskarbi wielki koronny.

2. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, zawiadamiający o bezkrólewiu oraz wzywający do zachowania bezpieczeństwa i zamknięcia urzędów grodzkich – Poznań, 22 września 1668 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Wschowa 173, k. 84 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Andrzej Łukawski w dniu 25 września 1668 r. [feria 3 ante festum Sancti Michaelis Archangeli proxima a. D. 1668].

Inne rękopisy: **Rp.** 2 AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 593-593v – oblata.

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał wielkopolski, malborski, korsuński etc. etc. starosta.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie j.w., w. i ur. ichm. panom senatorom, urzędnikom i wszytkiemu stanowi rycerskiemu, także miastom, miasteczkom województw wielkopolskich wiadomo czynię.

Że się tak podobało Najwyższemu Majestatowi Boskiemu, aby vicaria na ziemi potestas jego, K.J.M. p.n.m. ob rationes aeternas, samemu tylko Bogu a J.K.M. wiadome exinaniret semetipsum i złożywszy dobrowolnie z głowy swojej królewskiej koronę, orbatam widział za żywota swego Rempublicam. A to przez abdykacyją, którą J.K.M. mimo gorące całej R.P. prośby i pokorne supliki wykonać raczył, za cons[ens]em jednak całej R.P. absolwowawszy stany R.P. od przysięgi poddaństwa i posłuszeństwa wszelakiego i w żalosne R.P. wprawiwszy interregnum.

Zaczym iż in omni casu interregni wszelakiej nam trzeba ostrożności i potrzebnej na wszytkie R.P. strony animadwersyje, jako to vacante sede pana w domu nie mając, tedy z powinności urzędu mego w.m. panów i braci pilnie proszę, miasta zaś i miasteczka upominam, abyście się w.m. na pilnej mieli ostrożności, w gotowość wszelaką jako najpilniej się sposabiając, tak żeby się in casu omnis periculi, wszelakim niebezpieczeństwom wcześniej zabezpieczyć mogło. Ja z mojej strony zniósłszy się jako najprędzej z jm. księdzem arcybiskupem gnieźnieńskim, jako prymasem Królestwa tego⁶, nie zaniecham według tej powinności, którą prawo pospolite na mnie włożyło, na wszytkie ingruentia pericula mieć pilne oko i wcześniej w.m. panów obwieszczać. Iterum tylko atque iterum proszę, abyście się w.m. we wszelaką gotowość sposabiali, acta zaś publiczne aby były jako najprędzej zawarte. Dla lepszej pewności i wiary uniwersał ten ręką własną podpisałem, z przyłożeniem pieczęci mojej. W Poznaniu, die 22 septembris r. P. 1668.

Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny

Locus sigilli

---

⁶ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.

3. *List Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego do Ottona von Schwerin nadprezydenta Tajnej Rady w sprawie przygotowań do sejmiku przedkonwokacyjnego – Grönhoff, 5 października 1668 r.*

Druk w: *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg*, Bd. 12, hrsg. von F. Hirsch, Berlin 1892, s. 931-932.

Lieber Herr Schwerin,

Es hat mir H. Nimritz⁷ diese vier persohnen⁸ recommendiret, vndt danehbenst versichert, dass selbige, alles dassienige thun wurden fur die interesse des hertzogs von Neuburg⁹, vermeinet aber darbey, dass man einen ieden 1000 fl. Polnischer gulden geben mochte, diesses ist nun ein geringes, also habt Ihr mitt Stratmannen¹⁰ zu reden, damitt man diessen leutten solches itzo geben mochte, es sein leutte die grossen anhang haben, vndt derhalben nicht negligiret werden müssen, H. Nimritz rattet auch dass ich einen in Gross Pollen Schicken solle, So sich nicht fur meinen Diener declarire oder aussgebe, er will im ein Schreiben ahn ob gemelte mitt geben, damitt Sie wissen mogen wer er sey, Ich hab im vermocht dass er die instruction aufsetze, welche Ihr durchsehen vndt da etwas dabey zu Dienst des Hertzogen von Neuburgs Euch infallen dabey anhangen, Ihr habt Euch vmb ein subiectum vmb zu sehen, welchen man trauen, vndt darzu geschickt sey, die kosten will ich darzu anweisen lassen, er muss aber noch gegen aussgang des 15. diesses in Possen sein, den alsdann die zusammenkunft alda der Gross Polnischen Stenden sein wirdt, Mitt H. Stratman must Ihr reden, [932] damitt dass einige So dem Sobeiesky¹¹ versprochen gegeben werde, haben wir den vndt die Gross Polner, darnach wirdt Sich das andere alles woll schicken, itzo ist die Zeitt dass man den beutell ofne, den sonst schwerlich solche gelegene zeitt wider kommen mochte, ich liege noch zu bette hoffe aber es werde Sich baldt besseren, hiemit thu ich euch etc.

Nachdem ich alles mitt H. Nimritzen woll vberleget, so finden wir nicht rahdtsam eine instruction dem ienigen mitt zu geben so nach Possen verschickt werden solle, nur allein dass er bei obgenannten vieren personen anhalte das die election ehist geschehen moge, kein creditif darff man ihme geben, weill Sie solches nicht annehmen durffen, H. Nimritz, will durch denselben Schreiben vndt kan derselbe anhero kommen, damitt er in desto besser informire.

Wir halten auch dafur dass es besser sey das die election im Wintter als gegen den Sommer geschehe, weill im Sommer alles was reitten kan alda zu Warschau sein werde.

---

⁷ Stefan Niemirycz podkomorzy kijowski, generał artylerii brandenburskiej. ⁸ Wydawca listu informuje nas w przypisie o załączonych do dokumentu kartkach z nazwiskami starosty „łowieckiego” (sic!) [Hieronima] Pogorzelskiego [starosty powidzkiego], starosty osieckiego [Adama Uriela] Czarnkowskiego, starosty lipnowskiego [Mikołaja] Smoguleckiego i chorążego [nniejszego] łączyckiego [Wacława] Zaleskiego. ⁹ Filip Wilhelm książę Neuburga. ¹⁰ Theodor Heinrich Strattmann tajny radca neuburski, dyplomata. ¹¹ Mowa o Janie Sobieskim marszałku wielkim koronnym, hetmanie wielkim koronnym.

4. Informacja o zerwaniu sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego marszałka
zerwanego sejmiku – 15 października 1668 r.

Rp. BUW, rkp. 47, s. 63 – oryginał.

15 octobris. Byłem marszałkiem na sejmiku convocationis, który się zerwał propter similtates między panem kanclerzem koronnym¹² a panem poznańskim¹³.

5. Relacja z sejmiku przedkonwokacyjnego w Środzie –
Poznań, 21 października 1668 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA, Rep. 9 (Polen) Nr. 17 b 8, k. 11-12 v. – oryginał, załącznik „A”
do relacji Kaspara Geelhaara z 22 października 1668 r.

Beylage A.

Posen, den 21 Octobris 1668.

Nachdem der Adell zu Szroda, vier Meilen von Posen, wo die Seymiken sonst gehalten werden, in großer Menge sich eingefunden, ist den 15 Octobris nach verrichteten sacro uff dem Kirchhoff¹⁴ Session gehalten, und nachdeme die Herren Senatores, welche gleichfalß in gutter Anzahl erschienen, den Anfang, wie gebräuchlich gemachet, und Herr Opalinski¹⁵ zum Marschall erwehlet worden, haben die Herren Senatores begehret. Es möchten die Herren Landbohten, so uff dem verwichenem Reichstage gewesen ihre Relation abstatten, waß daselbst fůrgangen und beschloßen worden.

Contradictiones
zwischen den
Herren Groß
Cantzler und
Castellan von Posen

Hierauff ist es alsofort, von Seiten des Herrn Chrohnen Groß Cantzlers¹⁶, und von Seiten des Herrn Grzymultowski¹⁷, Castellani Posnaniensis, zwischen welchen ein inveteratum odium ist, zur Contradiction kommen, und durch subornirte Persohnen von beiden Partheÿen gegeneinander viel declamirret worden.

Deß Herrn Groß Cantzlers Faction hat dem Posnischen Herrn Castellan unziemlicher Dinge beschuldiget, dagegen sindt dem Herrn Groß Canzler von dieser Seiten viel unver-

¹² Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ¹³ Krzysztof Grzymultowski kasztelan poznański. ¹⁴ Chodzi o cmentarz położony przy kolegiacie pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, tradycyjne miejsce obrad sejmiku w Środzie. ¹⁵ Marszałkiem sejmiku przedkonwokacyjnego był wojewodzie kaliski Piotr Opaliński. ¹⁶ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ¹⁷ Krzysztof Grzymultowski kasztelan poznański.

antwortlichere Sachen fürgeworffen worden, insonderheit durch den Herrn Gorzynski¹⁸, welchem der Herr Groß Cantzler exprobriren laßen, daß er von den [11v] benachbahrten Potentaten sich corrumpiren und bestechen ließe.

Indeme dieses dem Gorzynski anzuhören gegeben worden, hat er umb Audience gebeten, sich exculpirt, und darauff dem Herrn Groß Cantzler directe angegriffen mit Vermeldung, daß dieses alles durch deßen subornation geschehe, da er doch selber allewege gewohnet wäre mehr zunehmen, alß er Gorzynski hatt daneben gesaget, daß die ingentia scelera, so Herr Groß Cantzler committire, entschuldiget die kleinen Laster aber condemniret würden, wozu er endlich noch dieses gesetzt, hette er waß genommen, so hette er ein solches vom Groß Cantzler gelernet. Nachdeme nun über diesem Wesen nicht wenig Zeit hingingen, ist man fürs andere uff den winnowraclawischen Woyewoden den Ziegocki¹⁹ kommen, deme man seine Indignität fürgehalten auch ein perjurium fürgeworffen, welcher dann selbigen Tages fast umbkommen, und soll insonderheit ein gewißer Maniecki, Stolnik Kijowski²⁰ über ihn geschrien haben.

Diese altercationes so beÿ dreÿ Tage gewehret, sind endlich durch Unternehmung unserer Leute in etwaß gestillet worden. Den vierdten Tag ist es kaum zur Relation kommen, und sindt nach Verrichtung derselben die Herren Senatores ad vota, [12] so unterschiedlich, und pro et contra gefallen, geschritten.

Der Herr Groß Cantzler hatt öffentlich gesaget, man sollte eine Confoederation wieder die Condeische Faction formiren, weil dieselbe illicitis modis umb die Chronen sich bemühet, und damit er ja dem Herrn Grzymultowski Castellano Posnaniensi Wehe thun möchte, hatt er, der Groß Cantzler seines eigenen Ruhms halber hinzugethan, daß regnante adhuc principe, er castellanus Posnaniensis, sambt dem Herrn Potocki, Podstolÿ Koronny²¹ zu ihme kommen wäre, und begehret hette, er der Groß Cantzler, möchte gleichfalß sich unterschreiben und zubefordern versprechen, daß der Hertzog von Neuburg²² erwehlet werden, und zur Chronen gelangen solte. Wie dieses der Adell gehöret, ist er über die Maaß ungehalten worden, so wol uff den Castellanus Posnaniensem alß uff den Fürsten zu Neuburg, daß er ebenmeßig uff unzuläßige Weise

---

¹⁸ *Chodzi zapewne o Jana Gorzeńskiego v. Gorzyńskiego.* ¹⁹ *Krzysztof Żegocki wojewoda inowrocławski.* ²⁰ *Jerzy Maniecki stolnik kijowski.* ²¹ *Feliks Kazimierz Potocki podstoli koronny.* ²² *Filip Wilhelm książę neuburski.*

die Chron ambirte und hatt nicht allein wieder den Condeum²³ sondern auch contra Neoburgicum eine Confoederation stiftten wollen, wozu es aber wegen vielfältiger Contradiction nicht kommen und nachdeme es mit Decision dieser Quaestion biß über Nacht angestanden, ist es auch durch Vermittelung der Neuburgischen Favoritten deßfalß still worden.

Draheim

Nach diesem hat man angefangen wegen Draheim²⁴ zu sprechen, wie aber deduciret worden, daß S. Churfürstl. Durchl. vermöge Ihrem habenden Rechten verfahren und über dieses den Fürsten Demetrium²⁵, alß belzischen Woyewoden befriediget, dazu diese Starostey ante abdicationem eingenommen, ist dieser Streitt auch beÿgelegt worden.

[12v] Wie aber diesem zugegen ein Schreiben durch erwehntes Fürsten Diener eingebracht, in welchem er sich entschuldiget, daß er gantz und gar nichts von S. Churfürstl. Durchl. deßfals empfangen, undt daß S. Churfürstl. Durchl. die Starostey Draheim mit Gewalt zunehmen anbefahlen, ist der Adel abermahlen hiedurch nicht wenig commoviret worden. Es müste aber jedennoch S. Churfürstl. Durchl. jus die Oberhandt behalten, denn es hatte der Ertzbischoff zu Gnießen²⁶ an die zu Szroda versamblete Stände geschrieben, daß S. Churfürstl. Durchl. Ihre Fürstl. Gnaden den belzischen Woyewoden befriediget, gestallt solches Schreiben ad Archivum genommen worden, damit dem Woyewoden gezeiget werden könne, wie ungebührlich er in dieser Sachen verfare.

Das Unter
Cantzlers
Schreiben
wegen
Se. Churfürstl.
Durchl.
Überfahrt über
die Weichsel

Es ist auch nachmals nacheinander Schreiben kommen, von dem Chron Unter Cantzler und chelmischen Bischoff dem Olszewski²⁷, welcher beschwerde über S. Churfürstl. Durchl. führet, daß dieselbe injusto titulo der Überfarth über die Weichsell beÿ Neuburg²⁸ sich anmaße, und Ihr solche zueignen wolle. Item daß S. Churfürstl. Durchl. viel Dinge praetendire, so deroselben nicht zustehen etc. etc. Undt dieses ist, waß bißhero fûrgangen. Gleich jetzo lauffet Zeitung ein, wie daß man sich gegenst die französische Faction dergestalt geeiniget, daß wer des Condei auch beÿ der Election selbst, nur gedencken würde, wieder den jenigen tanquam hostem patriae et proditorem Reipublicae verfahren werden solte.

²³ Louis II de Bourbon-Condé książę francuski, kandydat do tronu polskiego. ²⁴ Drahim, siedziba starostwa zajętego zbrojnie przez elektora brandenburskiego we wrześniu 1668 r. ²⁵ Mowa o księciu Dymitrze Wiśniowieckim wojewodzie bełskim i hetmanie polnym koronnym. ²⁶ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński. ²⁷ Andrzej Olszewski podkanclerzy koronny i biskup chełmiński. ²⁸ Spór polsko-brandenburski dotyczył przeprawy przez Wisłę pod Nowem (niem. Neuburg, późn. Neuenburg).

Wie man sich dann nicht weniger wieder diejenigen verbunden, welche illicitis modis die Chron zu überkommen sich angelegen seyn laßen möchten, die dann nicht eins tempore electionis geneimet werden sollen.

6. List Kaspara Geelhaara inspektora menniczego Prus Książęcych, tajnego sekretarza sądu nadwornego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami na temat sejmiku przedkonwokacyjnego w Środzie – Poznań, 22 października 1668 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 17 b 8, k. 7-10 – oryginał.

Vom 22./12. Octobris 1668

Durchlauchtigster Churfürst,
E. Churfürstlichen Durchl. seind meine unterthänigste gehorsambste und pflichtschuldigste Dienste jederzeit bereit.

Gnädigster Herr.

Ankunft
zu Posen

Zu gehorsamster Folge E. Churfürstl. Durchl. gnädigsten befehliches habe ich mich, sobald ich desjenige, waß E. Churfürstl. Durchl. mir auß Königsberg mitzunehmen gnädigst committiret erhalten, uff die Reyse begeben, und solche beÿ diesen bereits ziemlich kurtzen Tagen, auch schweren und nicht gar sicheren Wege dermaßen fortgesetzt, daß ich den 15./5. Octobris in Posen zeitig vor Mittage angelanget.

Unterredung
mit den Herrn
Galecki,
welche die
mitgegebene
4000 Floren
zu wenig hielt

Waß die mir uffgetragene Verrichtung betrifft, habe ich, der von Herrn Niemiericz²⁹ genommenen Information [7v] gemeeß, mit E. Churfürstl. Durchl. Cammeriunckern Herrn Galecki³⁰ mich deßfals unterredet, welcher dann, nachdeme er vernommen, daß wir nur 4000 Floren polnisch mitgegeben worden, sofort diese Beysorge gehabt, daß wir nicht allein wenig außrichten würden, sondern, daß auch wir, wann denen vier Persohnen, an welche wir absonderliche Schreiben mitgeben, nicht mehr dann jedem 1000 Floren polnisch und zwar vor dem Seymik anpraesentiret werden solten, wol gar alles, waß bißhero guttes gestiftet, verderben könnten

²⁹ Stefan Niemirycz podkomorzy kijowski, generał artylerii brandenburskiej. ³⁰ Franciszek Zygmunt Galecki kamerjunkier w służbie elektora brandenburskiego, poseł dworu berlińskiego do stanów wielkopolskich, chorąży ziem pruskich.

und über
Szroda gingen

(gestalt der Eventus zum Theil schon erwiesen, daß diese Beysorgenicht gar vergeblich gewesen) dahero er dann mir gerahten in Posen zu verharren, er wollte indeßen über Szroda, an welchem Orth der Seymik gehalten worden, damit er soviel eher vernehmen könne, wie sich die Sachen anlaßen wolten, seinen Weg nehmen, und waß weiter zu thun seÿ, mich uffs schleunigste wißen laßen, wie er dann auch den 14den dieses, alß Sontages, daselbst zur Szroda, vier Meyl von Posen und den 16den dieses alhier angelanget.

Beÿ seiner Ankunfft hatt [8] er mich berichtet, daß außer dem Herrn Zaleski³¹ die übrigen dreÿ Herren zu Szroda uff dem Seymik wären und daß er auß Furcht einigen Versehens ihnen zwar von Geldern, so ich überbrächte gesaget, jedoch aber von keinem eigentlichem quanto gedacht, sondern alles biß zu meiner Ankunfft nach Posen außgesetzt.

der Starosta
Osiecki wil
die offerirte
1000 Floren
nicht
annehmen

Alß nun vorgestern der Starosta Osiecki Graff von Czar-kow³² von dem Seymik anhero kommen habe ich ihme das Schreiben vom Herrn Niemiericz abgegeben, wie er solches durchlesen, erwehnte ich, daß ich einige Gelder an ihn abzugeben hette. Worauff er zur Antwort gab, daß er mich weiter fordern laßen, und mit mir desfaß reden wolte. Hatt darauff nachdeme ich weggegangen gewesen, den Herrn Galecki gefragt, waß ich brächte und wie er vernommen, daß mir 4000 Floren in allem mitgegeben worden, zu Herrn Galecki mit Vorzeigung des Herrn Niemiericzzen Schreiben gesaget, wie es dann kähme, daß Herr Niemiericz schriebe, er schickte nun fürs erste, ad rationem der versprochenen Summ eintausendt Thaler über [8v] welcher Frage Herr Galecki nicht wenig perplex worden (zumahlen Herr Niemiericz sich des Worts 1000 Thaler vielmahls in seinem Brieffe gebrauchet, auch allerdings eine Quitance über so viel begehret) dabey dennoch so gutt er gekont, dieses entschuldiget, und fürgegeben, es müste etwan per errorem von 1000 Thalern geschrieben seyn, hat darauff angehalten, der Herr Starosta möchte ihme dieses Schreiben communiciren, damit er mit mir hier außreden und mir zeigen könten, daß Herr Niemiericz von 1000 Thaler geschrieben, welches er, Herr Starosta auch gethan, gestalt wir auch solches Schreiben zu unser beiderseits mehrer Sicherheit abcopiret. Aldieweil aber mir keine Gelder mehr außer den 4000 Floren mitgegeben, auch von mehr nicht, alß von so viel aldort gesaget worden, und ich weder Ordre gehabt

Und hat Herr
Niemeritz von
1000 Thalern
geschrieben

³¹ *Wacław Zaleski z Otoka chorąży mniejszy łączyski.* ³² *Adam Uriel Czarnkowski starosta osiecki.*

ein mehres abzugeben, viel weniger, ein mehres alhier uffzubringen, habe ich ihme keinen andern Bescheidt zugeben vermocht, denn daß ich nicht wüste, wie es zugienge, daß man ihme von 1000 Thaler schriebe, da ich doch nur 1000 Floren [9] zu kleinen taglichen Außgaben für ihm hette, es müste ohnfehlbahr in der Eyl versehen seyn.

Hierauff hat er sich gegenst Herrn Galecki (der ihme weil Herr Zaleski nicht nach Szroda uff den Seymik kommen, sondern umb Beforderung, der E. Churfürstl. Durchl. bekandten Sachen dem Seymik oder conventui Siradiensi beygewehnet, zum Überfluß die für ihm destinirte 1000 Floren offeriret, auch sonst noch 1000 Floren uff sein privat Credit und Verantwortung uffzubringen sich anerbohten) außgelaßen, daß wann ich ietzo auch gleich 1000 Thaler für ihn hette, er solche doch nicht annehmen würde.

Nach Mittage selbigen Tages that ich noch einen Versuch, gieng in sein Hauß und ließ umb Antwort anhalten, über eine Zeit kam Herr Starosta selbst herauß, und gab mir ein Schreiben an Herrn Niemiericz, mit diesem Begehren, ich solte es also befördern, daß es ihme zu Handen kähme, ich fragte bey solcher Occasion abermahls, ob er wegen Abnehmung der Gelder nicht Ordre geben wolte, welches [9v] er mit nichts undt nichts beantwortet.

Ich nahm darauff von ihme meinen Abscheidt und habe uff fleißiges Nachforschen vernommen, daß er gestern fruhe nicht wieder zurück nach Szroda, wie ich vorgestern besorget, sondern uff seine Gütter, und zwar nach Poloyow³³ gereyset.

Beÿ so gestalten Sachen, stehen wir beiderseits in fürchten, es dörrften es die andern beide, so von Szroda noch nicht zurückkommen, nicht anders machen, jedoch wird es die Zeit lehren, und ist Herr Galecki der Meinung, man werde suchen müßen, es dahin zurichten, daß Herr Smogulecki Starosta Lipinski³⁴ für jetzo 2500 Floren, dann Herr Pogorzelski Starosta Powicki³⁵ 1500 Floren annehme, damit dennoch dieses Wesen in etwaß unterstützt würde.

Ich kan zwar nicht berichten, daß Herr Starosta Osiecki einige Alteration mercken laßen, indeßen kant ich gleichwol abnehmen, weil der Brieff mit dem quanto sogar nicht übereinstimmete, daß er mit deß Herrn Niemiericzen Schreiben schlecht zufrieden [10] gewesen, wie er dann auch zu Herrn

---

³³ *Polajewo, wieś dziedziczna Adama Uriela Czarnkowskiego położona w powiecie poznańskim.* ³⁴ *Mikołaj Smogulecki starosta lipnowski.* ³⁵ *Hieronim Pogorzelski starosta powidzki.*

Verlauff des
Sejmik zu
Schroda A

woselbst große
Verbitterung

und eine
Ruptur zu
besorgen

Galecki gesaget, daß man nicht sincere mit ihme und mit den andern umbginge.

Waß sonst zu Szroda fürgangen, habe E. Churfürstl. Durchl. mittelst beygelegtem absonderlichen Bericht sub A. in schuldigster Unterthänigkeit hinterbringen sollen, die Verbitterung ist dermaßen groß gewesen, daß man sich nur umbbringen wollen, und soll des Groß-Cantzlers Lesczynski³⁶ Leben, wie man zu sagen pfleget, gleichsam an einen seidenen Faden gehangen haben.

Der Seymik wehret annoch, und wird wie die Rede gehet, morgen kaum zu Ende lauffen. Einige sorgen, daß er gar zur Ruptur kommen dörrfte, waß ein übrigem noch weiter passieren möchte, soll E. Churfürstl. Durchl. bey meiner gebe Gott glückliche Überkunfft gehorsambst referiret werden, womit ich dieselbe deß allerhöchsten gewaltigen Protection, mich aber dero hohen Churfürstl. Gnade und Hulde treulichst empfehle.

E. Churfürstl. Durchl. unterthänigster gehorsambster
und pflichtschuldigster Diener Caspar Geelhaar

Datum Posen den 22./12. Octobris 1668.

*Relacja Kaspara Geelhaara o sejmiku przedkonwokacyjnym –
Poznań, 22 października 1668 r.*

Rp. Bibl. Oss., rkp. 2994 I (Teki Lukasa), k. 50 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).

Elektor wysłał jego [Kaspara Geelhaara] i [Franciszka Zygmunta] Gałęckiego (swego pokojowca, kijowskiego cześnika³⁷) do Wielkopolski z 4 tys. złp (dla działania w sprawie Neuburga) dla rozdania między czterech panów, co Gałęckiemu wydaje się bardzo małą sumą.

Starosta osiecki [Adam Uriel] Czarnkowski nie chciał przyjąć 1000 złp ofiarowanych mu przez Geelhaara, gdyż w liście [agenta elektorskiego Stefana] Niemirycza (do Czarnkowskiego) stoi, że dostanie 1000 talarów. [Chorążego mniejszego łączyckiego Wacława] Zaleskiego nie ma na sejmiku w Środzie. Innym dwóm – [Mikołajowi] Smo-

³⁶ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ³⁷ Tytułatura została zaczerpnięta przez S. Lukasa z wcześniejszych relacji slanych do Berlina z Wielkopolski. Franciszek Zygmunt Gałęcki nie używał wówczas tytułu cześnika kijowskiego tylko chorążego ziem pruskich.

guleckiemu, staroście lipińskiemu radzi Gałecki dać 2500, [Jaroszowi] Pogorzelskiemu staroście powidzkemu 1500 złp.

7. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, informujący o zerwaniu sejmiku w Środzie oraz nakazujący otwarcie urzędów grodzkich – Środa, 22 października 1668 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 173, k. 86 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Maciej Frydrychowicz w dniu 26 października 1668 r. [feria 6 ante festum Sanctorum Simonis et Judae Apostolorum proxima a. D. 1668].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Konin 58, k. 540v – oblata.

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał wielkopolski, malborski, korsuński etc. etc. starosta.

J.w., w., ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu poznańskiego i kaliskiego województwa, m.w.m. panom i braci. Praemissa każdemu z w.m.m. panów fraterna veneratione, wiadomo czynię, iż lubo ex occasione zerwanego sejmiku nulla województwom namówiona securitas, uważając jednak wielkie braciej incommoda ratione zawartych grodów, o co magnis instantiis byłem sollicitatus, zlecam niniejszym uniwersałem ichm. panom pisarzom grodzkim, tak poznańskiemu, kaliskiemu, jako i inszym partykularnym, aby acta i grody otworzyć kazali i affectationibus fraternis w przyjmowaniu wszelakich transakcyje, które są de iure, akomodowali się. Na co się dla lepszej wagi, przy przyciśnieniu pieczęci ręką własną podpisuję. Działo się w Śrzedzie, 22 octobris r. P. 1668.

Jan Leszczyński

Locus sigilli

8. *List Franciszka Zygmunta Gałeckiego chorążego ziem pruskich do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami o sejmiku – Poznań, 22 października 1668 r.*

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 17 b 8, k. 1 – oryginał; w górnym lewym rogu adnotacja – streszczenie: Beziehet sich auf des Secretarii Gelhar deutschen Bericht. Der Landtag zu Szroda lasse sich übel an. Werden sich nach biß zum Schluß deselben zu Posen aufhalten müssen. In ihrer Expedition an einige großpolnische Herren sey ein Error begangen.

22 octobris [anno] 1668

Serenissime Princeps Elector, Domine Domine Clementissime.

Uberius ea omnia Theutonicus stilus per dominum Secretarium Gelhaar Suae Serenitati explicabit, quid est factum et actum per nos, quoque stilo peraguntur praesentia comitia Szredensia, quae vix spero bonum habere finem, quorum contenta Suae Serenitati transmittuntur. In nostra expeditione ad hos quos missi sumus, dominos, maximi sunt commissi errores, qui adventu nostro Suae Serenitati Domino meo clementissimo melius innotescant. Conclusionem praesentium comitiorum expectantes debemus, ad huc per aliquot dies hic manere, post quae peracta sine mora accelerabimus iter.

Manens Suae Serenitatis domini mei clementissimi perpetuo obsequentissimus et humillimus servus.

F[ranciszek] Z[ygmunt] Gałęcki vex[illifer] t[errarum] Prussiae

Posnaniae, die 22 octobris 1668.

9. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego do Władysława Michała Skoroszewskiego chorążego poznańskiego – Laskówka, 22 października 1668 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 2577, s. 41-44 – kopia: Copia listu jm. pana poznańskiego do jm. pana chorążego poznańskiego z Laszkówki, de die 22 octobris 1668.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 405 IV, s. 161; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 3487 IV, s. 315-316.

Privata moje negotia expediendo, dla których ze Szrody wyjechałem wczora, doszła mię dziś żalosna nowina, że sejmik jm. pan [Jerzy] Cykowski rozerwał, rozerwanie onego mnie iniuriosissime imputando. Do całego koła testimonium appello, jeżeli najmniejszym podobieństwem jestem tego winien, co i w.m. pan constare musi. Przed którym moje i z inszemi ichm. zanosilem manifesty, żeśmy samym tylko zaciągom kontradykowali, probando assensum wszytkich, cokolwiek by ichm. etiam nobis absentibus statuissent. A dla Boga, czy rwaniesz to sejmiku? Tu trochę stawam i pytam. Kto bardziej peccavit, czyli ci, którzy kontradykowali zaciągom, czyli ten, co się ich dictatoria potestate, sic volo, sic iubeo, napierał? Która to potestas jeżeli się tak szeroko rozpostrze, toż owo plebeium veto szyję łamać musi? Niechaj się nad tym reflektuje ktokolwiek ma jaki kawałek civilis prudentiae i osądzi, quod iustum et aequum semoto affectu. Rozerwanie to sejmiku było snadź cum iniuria honoru mego, aleć ja dałem już i dam dokumenta podciwości mojej i tak wierzę, że mię nikt convincere nie będzie mógł i lubo in foedera z Panem Bogiem nie wchodzę, jako ktoś namienia, bo non audeo presumere sobie z tak wielkim monarchą zawierać ligi, bo by to było signum

ingentis fastus. Przecież temu panu o patrociniū per intermedias personas suplikuję i firmitus credo, że je przy niewinności mojej znajdę nieomylnie.

Wiem ja, że dziś na całą Polskę wychodzi perstringens honor mój poczta ze Śrrody. Ja tylko do kilku piszę i do jm. ks. prymasa³⁸ poślę w tej mierze manifest. Lubom ci już był inszy list napisał do niego, zwłaszcza gdy to piszę occurrit mi to, abym Skórzewskiemu do Warszawy jadącemu wyboczyć do w.m. pana kazał, jakoż to zaraz u siebie konkludował. Ma to tedy in [42] commissis, aby wszystkiego, cokolwiek ma konkredował w.m. panu, gdyż to jest cum volante sigillo. Co się zda w.m. panu addas albo adimas i limuj pro libitu suo, wszak nie było nic od wielu lat, co by było przed w.m. panem ukryto in pectore meo. Weź przed się w.m. pan refleksyją acta sejmiku od początku, jeżeli nie consulto trahebatur ode dnia do dnia, od godziny do godziny. Na czym tak drogi czas strawiony, jeżeli nie na bajkach, na niczym ciągniony, na prywatnie zerwany. Bo czy nie lepiej było mieć zaciągów, a nie rwać sejmiku, nie zostawać conducto bez sprawiedliwości, bez sądu i bez rządu, iudicabit posteritas tak straszną desperacją, która in hac erumpet verba w kole non erubuit, że i na Dyable pozwole Pana, co sam w.m.m. pan słyszał. Pamiętam ja, że jm. pan kanclerz mawiał często, że królowie powinni propter salutem populorum remittere maiestatem, a czemuż jm. nie król, ale brachium regale tylko non remisit ex autoritate sua, lecz na prywatnym interesie zerwał sejmik. Toć to jm. bolało, że się przejrzał in nuditate sua, z jakim przyjechał do Śrrody favore civium, że ledwo ze dwudziestu pięciu głosów został mimo naszych, którzy też w kole naszym byli przyjaciół, z którymi nie mogąc prosequi sejmiku, rozerwać go wolał, z wieczną swoją hańbą.

Jeszcze to przypominam, czy nie lepiej było acceptare to, co prawie całe koło akceptowało, żebyśmy byli starostowie sine sumptu publico, bez kontrybucyj nowych, bez uszczerbku starych na zapłatę żołnierzy uchwanych, stawiali poczty, niżeli sejmik zerwać, jakośmy ofiarowali dla egzekucyj et propter autoritatem sądów kapturowych, w takich [43] zwłaszcza, w jakich ojczyzna zostaje terminach.

Pro finali sine apodosi przypominam ową oracyją tatarską do Aleksandra Wielkiego, wszak też w.m.m. pan Nuradyna Sołtana za Króla chcesz mieć: „Si Dii corporis tui habitum aviditate animi parem esse voluissent, orbis te non caperet, una manu Orientem altera Occidentem contingeres”.

---

³⁸ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.

10. List Franciszka Zygmunta Galeckiego kamerjunkra w służbie dworu berlińskiego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego na temat przygotowań do nowego sejmiku w Środzie, którego początek wyznaczono na 5 listopada 1668 r. – Toruń, 29 października 1668 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 17 b 8, k. 13-14v – oryginał; w górnym lewym rogu notatka sporządzona inną ręką: Herr Secretarius Geelhaar und von seinen Devotion und treue Bericht können. Hat denselben biß nach Thorn convoyret, und die ihm anvertrauete Gelder zu sich genommen. Und weil er noch den andern Seymik auf den 5-ten November abwarten muß, so hat Herr Geelhaar 100 Thaler zu seiner Subsistentz für ihm aufgenommen.

Durchlauchtigster Churfürst, Gnädigster Herr

Die sonderbahre große Güttigkeit, welche auß E. Churfürstl. Durchl. mildreichen Handt ich unverdientermaßen täglich genieße, giebet mir Anlaß, uff Mittel und Wege zu dencken, wie ich solche hohe Churfürstliche Gnade durch meine unterthänigste treue Dienste erwidern möge.

Und ob ich zwar befinde, daß ich viel zu wenig bin, E. Churfürstl. Durchl. dafür gnugsam zu dancken, so habe ich doch das unterthänigste Vertrauen E. Churfürstl. Durchl. werde mittelst dero Churfürstl. Gnade meinem Unvermögen zu Hülffe kommen, und anstatt vollkommenen Dancks, meine unterthänigste Begierde, deroselben zugehorsamen annehmen, gestallt ich willig und erbötig bin, wann es die Rath erfordern möchte, E. Churfürstl. Durchl. zu Dienste, mein Blut undt [13v] Leben uffzusetzen.

Es wird alß ein testis oculatus von meiner Unverdroßenheit ein mehres E. Churfürstl. Durchl. hinterbringen können, dero Secretarius Geelhaar³⁹, welchem ich alles, waß E. Churfürstl. Durchl. ich zu referiren gehabt, communiciret denselben habe ich, damit er sicher fortkommen möchte, sambt meinen Leuten biß nach Thoren begleitet, maßen ich dann auch die ihme anvertraute Gelder zu mir genommen, und solche gemeesz der vom Herrn Niemiericz⁴⁰ erhaltenen Information beÿ dem obhandenem Seymik abzugeben wißen werde. Indeme ich aber E. Churfürstl. Durchl. Interesse halber annoch zurückebleiben, und den andern Seymik, so zur Szroda uff den 5-ten November angesetzt, abwarten müßen, habe ich weil es mir an Mitteln ermangelt, zu [14] meiner nothwendigen Subsistence einhundert Thaler uffgenommen, die gesagter E. Churfürstl. Durchl. Secretar mir zu gutte von einem Dantziger Kauffmann, namens Düsterwaldt an unverruffenem Geld in Thoren creditiret, dahero E. Churfürstl. Durchl. ich unterthänigst bitte, dieselbe wolle gnädigst geruhen, deßen fidem zu eliberiren, undt ihme erwehte 100 Thaler beÿ seiner Überkunfft zahlen zulaßen.

---

³⁹ Kaspar Geelhaar inspektor menniczny Prus Książęcych, tajny sekretarz sądu nadwornego. ⁴⁰ Stefan Niemirycz podkomorzy kijowski, generał artylerii brandenburskiej.

Es hatt sonsten der Starosta Lipinski Herr Smogulecki⁴¹ sich gegenst mich auß-gelaßen, daß er bald nach dem Seymik, E. Churfürstl. Durchl. in Persohn uffwarten wolle, wie dann E. Churfürstl. Durchl. dero mehr gedachter Secretar hieran mit mehr-
ren wird benachrichtigen können. Womit [14 v] ich dieselbe Göttlicher Bewahrung zu
allem hohen Churfürstlichen Wolwesen treulichst ergebe.

E. Churfürstl. Durchl.

unterthanigster undt gehorsamster Diener Franciscus Sigismundus Gałęcki m(anu)
p(ropria)

Thorn, den 29 Octobris 1668.

2. Powtórny sejmik przedkonwokacyjny w Środzie, 5-6 listopada 1668 r.

1. *Uniwرسال Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty
generalnego Wielkopolski, zwołujący powtórny sejmik przedkonwokacyjny
w Środzie – Środa, 23 października 1668 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 173, k. 87 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Maciej
Frydrychowicz w dniu 26 października 1668 r. [feria 6 ante festum Sanctorum Simonis et Judae
Apostolorum proxima a. D. 1668].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 593v-594 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Konin
58, k. 540 – oblata.

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał wielkopolski, malborski,
kursuński etc. etc. starosta.

J.w., w., ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu rycer-
stwu województw poznańskiego i kaliskiego, m.m. panom i braci, przy zaleceniu służb
moich braterskich do wiadomości donoszę.

---

⁴¹ Mikołaj Smogulecki starosta lipnowski.

Iż po nieszczęśliwym zerwaniu sejmiku, który po sejmie abdicationis nastąpił, będąc o nowy sejmik od ichm. panów senatorów i inszych ichm. braci de munere meo admonitus i o to requisitus, abym pro munere meo de publica o tych województwach myślał salute, sejmik powtórny tu w Śrzedzie pro die 5 novembris składać i naznaczać, i jako sam sejmik pro requisitione ichm. panów i braci, tak i dzień pominiony 5 novembris ex sententia tychże ichm. determinuję.

Upraszać, abyście w.m.m. panowie fatygę tę drugiego się zjechania, jawnej potrzebie obmyślenia securitatis tych województw et necessitatibus sub interregno evenientibus oraz i postanowieniu kapturowych sądów impendere chcieli.

Co de cura publici boni pewnie sobie po w.m.m. panach i braci obiecując, i dosyć czyniąc muner, o którym admonitus et requisitus, ręką swą podpisuję, przy pieczęci mojej. Dan w Śrzedzie, dnia 23 octobris r. P. 1668.

Jan Leszczyński

Locus sigilli

2. *List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski z wyrzutami za samowolne zwołanie powtórnego sejmiku – [1668 r.]*

Rp. 1 *Bibl. Czart., rkp. 408 IV, s. 239-240 – kopia: List do jm. pana Jana Leszczyńskiego kanclerza w. koronnego od jm. księdza prymasa.*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Łódź, ArB, 503, s. 430-431 – kopia.

J.w., w., m. panie kanclerzu wielki koronny.

Niewyznajna w tamtych województwach sejmiku przeszłego konwulsyja jako wszystkim bonis civibus, tak też i mnie, który się inquilinum być tamtych województw i z pasterskiego, ale i senatorskiego obowiązku poczuwam, do podziwienia i do politowania się nad czasami terażniejszemi być musi, gdy per privata dissidia Respublica patitur. Ominosum to, strzeż Boże, exemplum, bo jeśliż te przedniejsze województwa, zawsze z sobą zgodne, pod ten czas dissident, cóż wszystkie w kupie zebrane uczynią, ale vertat Deus omnem in meliora.

Ja jako żałuję tego rozerwania sejmiku, tak gdy o drugim od w.m.m. pana złożonym słyszę, nie mniej in admirationem przychodzę, czemu w tę posthabitionem u w.m.m. pana popadł, żeś mię non requisivisti o drugi sejmik, a pewniebym go był wydał, nie tylko na w.m.m. pana postulata, ale i każdego z ichm. panów obywateli tamiecznych, wiedząc co należy, nie tylko tym przednim województwom i pogranicznym na securitate domestica, które pendet z kapturów, ale i całej R.P., aby tamta jej ściana nie była bez opatrzenia bezpieczeństwem i sprawiedliwością. Solvetur prędzej (uchowaj Boże) ta compages nierozdzielnej ciała tejże ojczyzny, gdy te singularitates w każdym wo-

jewództwie tali exemplo sequentur. Przecież to regalia są prawem nikomu (exceptis artis tymże prawem opisanych actionibus) prócz samej maiestati nie pozwolone, która że przy całej R.P. teraz, a raczej penes duos ordines zostaje, toć privato jej nie godzi się usurpare. Bo któryż sobie starosta tego nie przywłaszczy, że kiedy będzie chciał, sejmik złoży, co będzie chciał czynić na nim, to sobie pozwoli, quo proventu in publicum łącno osądzić, i tak ile sejmików, zjazdów, tyle będzie R.P., i to się ziści, co napisano: „dum singuli pugnans, universi vivent”, tu zaś „dum singuli consulunt, universi pereunt”.

O krzywdę mojego prymastwa [340] tak dalece non queror, lubo i to z rąk dwóch po sobie domu w.m.m. pana idących antecesorów moich wzięte, zlewa na mnie uszanowanie i obserwancyją, jeśli nie ex debito, tedy przynamniej ex condigno po w.m.m. panu successionem. Opuścisz mi tedy w.m.m. pan, że się qua privatim, et qua publice uskarżyć muszę, abym nie z osoby mojej hac omissione miejscu temu, które possideo, acz niegodny nie prejudykował.

Caetera życzę i cieszyć się będę, gdy ten actus, lubo non legitimus, cedet ku dobru pospolitemu, a nie obrócił się na większe studiorum partium commotionem. Moje braterskie usługi pilnie oddając.

3. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – 1668 r.

Rp. AP Gdańsk, 300 29 257, s. 48-50 – kopia: Literae domini primatis Regni ad castellanum Posnaniensem.

Inne rękopisy: Początkowa część tego listu była wysłana od prymasa do Stanisława Krzyckiego podkomorzego kaliskiego – zob. AP Łódź, ArB, 503, s. 468 – kopia.

Mam ja zawsze okazyją dziękczynienia w.m.m. panu za dotrzymanie dobrego i nieodmiennego afeku, która im rzadsza jest zepsowanego wieku tego cnota, tym większej godna ochrony i upieszczenia się w sobie. Nie nować to na świecie, owszem, pospolita ludziom przez się wielkim i cnotliwym pati obtrectatores et obtrectationes. Ja choć mały, tego na sobie doznawam, że ludziom czasem, którzy mię mało znają, albo tylko per famam jakoś nie dogadzam. A to i teraz na sejmiku niektórzy mię tam sigillabant, zem nie łąjał i nie szkalował kurfirsztą⁴² o zajechanie Drahimia, że tylko negotia, jakom je miał od posła jego relatum, takom je też wypisał. Jeżelibym był inaczej uczynił, to by mi był bezpiecznie tenże poseł fałsz zadał, że mi inaczej powiedział. Pytać zaś de facti ratione, kogo mi należało pytać się, jeśli nie posła samego i z nim o to ekspostulować? Com uczynił serio i dosyć mówił.

Proszę tedy, niech mię nauczą ci, co się im ta moja relacja nie podoba, qua phrasi utendum mihi fuit, jeśli non ea ipsa, jakij poseł zażył i na czyjej mi się należało zaszczepić relacyjej, jeśli nie na tego, który najlepiej powinien wiedzieć, de facto hoc pana swego, jako się stało i z jakich to okoliczności. A to zgoła nic się nie podoba tym, którzy

⁴² Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.

podobno i sami sobie dawno displicuerunt i daleko słuszniej powinni, już ci których zawsze intaminatus est i był honor et munda conscientia.

⁴³Rozerwanego sejmiku wielce żałuję, wielka to zaprawdę et nociva introducitur w te przednie województwa novitas rwać sejmiki⁴³. Nie wiem, jeśli się to jeszcze kiedy memoria patrum w tamtych stało krajach. Jest się zaprawdę za co w piersi takim kamieniem, z jakim malują ad exemplar penitencyjej Św. Hieronima, uderzyć. Kto jest autorem tego rozerwania, chce to ten co rozerwał sarcire nowy sejmik obwoławszy, nie wiem zaprawdę qua potestate jm. pan kanclerz⁴³ utitur w składaniu tych sejmików. Przecież to laeditur primatiali autoritas, a Bóg widzi immerito, bom ja do tego rozerwania non concurri. Nie trzeba się tego na mnie mścić, rozumiem że się wiele ichm. w tym poczuja, et pro illegitimo hunc uznają actum, i ja tego in facie R.P. nie zamilczę, nie chcąc silentio hoc approbare factum, in quantum co tam takiego stanie, co by praeiudicaret communis patriae bono. Bo iż broniono praesidia formować na koszty R.P. bez przyczyny i potrzeby, wierę jest za co tym ichm. dziękować, że cudzej ostentationi ten obrok odjęli, jakoż i podziękujemy, da Pan Bóg.

Inquantumby zaś na tym powtórnyim zgromadzeniu nieprawnym, dla tegoż się augendis privatae potentiae rzuciła śródki, póki głosu mi stanie, wołać o to bez respektu będę.

Dziękuję i za tę życzliwą w.m.m. pana [49] przestrożę, że mię tam ktoś udaje Kondeustą⁴⁴, aby chciał per ruinam patriae albo aedes civium asserere mu imperium, wielką mi w tym przed Bogiem czyni krzywdę kto te o mnie tradukcyje rozsiewa. Żyłem do tegoż siwego włosa, niosąc się zawsze intra civium cenum, wszystkie munia stanowi mojemu służącego in offenso percurri pede. Zachowa mię tego Pan Bóg na starość delirium. Tego się nigdy ani wstydzić, ani zapierać nie będę, że additionem meam oświadczyłem był księciu Kondeuszowi, salva per omnia libertate electionis na ten czas, gdyśmy sobie licencyją mówienia o tym dali byli, za pozwoleniem i żądaniem J.K.M., abyśmy za żywota jego sukcesorem sobie obrali. Bo tak rozumiałem i do tego czasu rozumiem, że sposobniejszego na ten ojczyźnie przybrać pana nie będziemy nigdy mogli, ale kiedy się inaczej publice zdało consensui, nie tylko Kondeusza, ale i żadnego przed czasem nie chcę i nie wiem. Bóg zna, dokąd też się z kreską moją obróć.

Dla tej ci to przyczyny, że mię dotąd żaden żywy duch, quo inclinem nie wyrozumiał. Jedni mię Moskałem, drudzy Kondeusztą, trzeci Neoburgicum, czwarcy Lotharingicum już osądzili, a tak prawdziwy jeden, jako i drugi. Poczuję ci ja się przecie in hac libertate mea, że mi jako i każdemu szlachcicowi ius ferendi in principem suffragii należy i jeśli się komu tego albo owego królem mieć swoim, czemu i mnie albo Kondeusza, albo kogo żywnie chcący nie ma się godzić chcieć przynamniej i życzyć go panem. Civili jednak modo per omnia servato et salvis patriae legibus.

Ale tak się w.m.m. panu sinceruję, że częściej sobie myślę, etiam a suffragio dando abstinere, stante hac sententiarum diversitate. Chcę i życzę, i do tego wszystkie moje applicabo conatus, aby ten, którego za najdostojniejszego i najgodniejszego tronu tego osądzimy nam panował. Jeśliby też stante, strzeż Boże, dissidio nostro, na które się

---

⁴³ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ⁴⁴ Zwolennika kandydatury Louis II de Bourbon-Condé, księcia francuskiego.

bardzo widzę zanosi, jakie w tej elekcyjy inconveniens popełnić się miało, i jakie monstrum heretyckie albo schizmatyckie ten niezamazany takim plugastwem tron osieść, carere potius patria umyśliłem, albo honestam oppetere mortem gotuję się, ufając Bogu, że mi tej doda rezolucyjej i nie da miłej widzieć mała ojczyzny.

Z tym się tedy w.m.m. panu deklaruję, że jestem swoim nulli mancipatus, nic sobie w tym nad najlichszego a cnotliwego szlachcica nie pozwalając, ale by i groch z takim, z jakim sam szlachcic, nie książę, nie grafi obierać gotowem, jeśli mię kto od obierania byle z szlachtą odepchnie pana. Aleć strzeż Boże, trzeba się bardzo obawiać, aby nam Moskal nie kazał się sam obierać, który się dobrze na to gotuje. Przechodzi dwakroć sto tysięcy wojsk jego liczba, któremi nasze opasał granice, wszelkie przy tym do wojny necessaria przysposabia, jako o tym daje wiadomość pan [Andrzej Franciszek] Kotowicz [pisarz wielki litewski] [50], który świeżo z stolicy powrócił, jeszcze tam za panowania K.J.M. wyprawiony.

Dziwna to, że obieżał przedniejsze pany Europy, obiecując coniunctionem suam przeciwko Turczynowi, byle mu nie przeszkadzać do korony Polski. Tu się jeszcze cum hac propositione nikomu moją wiadomością nie otworzywszy, nie chcę snadź prensare, tylko prehendere. O tym myśleć trzeba, jakoby wiary świętej nie zgubić, servitutum extremam na karki wolne nie zaciągnąć. Unitis animis et viribus parare defensionem, bo to certissimo oboje succumbere musi, gdy nas inparatos to złe ogarnie.

Czekać będę wiadomości, jako ten nowy congressus nada się w Poznaniu, a jeśli się na konwokacyjy z w.m.m. panem zdaży widzieć i najdalej korespondencyją moją sięgać będę w.m.m. panu, aby wyświadczył żem jest etc.

^{a-a} tekst dopisany na marginesie tą samą ręką, we właściwym miejscu znak F

4. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do Stanisława Krzyckiego podkomorzego kaliskiego – 1668 r.

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 162 IV, s. 107-108 – kopia:* List od ks. jm. księdza prymasa Mikołaja Prażmowskiego do jm. pana Krzyckiego podkomorzego kaliskiego a. 1668.

Mam ja zawsze okazyją dziękczynienia w.m.m. panu za dotrzymanie dobrego i nieodmiennego afeku, która im rzadsza jest zepsowanego wieku tego cnota, tym większej godna ochrony i upieszczenia się w sobie. Nie nować to na świecie, owszem, pospolita ludziom przez się wielkim i cnotliwym pati obtrectatores et obtrectationes. Sam, choć mały, tego na sobie doznawam, że ludziom czasem, którzy nie mało znają, albo tylko *per famam* jakoś nie dogadzam. A to i teraz na sejmiku niektórzy mię tam sigillabant, żem nie łajał i nie szkalował kurfirsztą⁴⁵ o zajechanie Drahimia, że tylko negotium, jakom je miał od posła jego relatum, takem się teraz wypisał. Jeślibym był inaczej uczynił, to by mi był bezpiecznie tenże poseł fałsz zadał, że mi inaczej powiedział. Pytać

⁴⁵ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.

zaś de facti ratione, kogo mi należało pytać się, jeśli nie posła samego i z nim o to eks-postulować? Com uczynił serio i dosyć rześko. Proszę tedy, niech mię nauczą ci, co się im ta moja relacja nie podoba, qua phrasi utendum mihi fuit, jeśli non ea ipsa, jakiej poseł zażył i na czyjej mi się należało zasadzić relacyjej.

5. *List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do powtórnego sejmiku
przedkonwokacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – [1668 r.]*

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 408 IV, s. 240-241 – kopia: Od tegoż jm. księdza prymasa na sejmik średzki. Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 163 IV, s. 927-928; **Rp. 3** AP Łódź, ArB, 503, s. 431-432.

J.w., m.w.m. panowie i bracia.

Per famam tylko wzięwszy wiadomość o zgromadzeniu w.m.m. panów et extra ordinem prawa i zwyczaju sejmikowania w całej Koronie i W.Ks.L., którym pod interregno sama tylko primatialis autoritas zwykła czas praefinire, domysleć się tego nie mogę, czemum od żadnego w.m.m. panów requisitus o wydanie nowych uniwersałów nie był.

Uskarżywszy się tedy przed samymi w.m.m. pany, na takową prymacyjalnej powagi posthabitationem, która najwięcej uszanowanie swoje, ochronę i zaszczyt od tych województw, w których jej miejsce mieć powinna, i zawsze owe miała, teraz takim sposobem (mimo prawo i zwyczaj) znajduje się poniżona, gdy za nienabytej jurysdykcyej uniwersałami jesteście w.m.m. panowie zgromadzeni.

Jako tedy actum hunc pro legitimo nie uznaję, tak me manifesto, iż cokolwiekby z jakim stanęło [R.P. praeiudicium], in facie Reipublicae temu contradicam. W tym jednak upewniam, że lubo to wielkie tych cnych województw stanęło się bezprawie przez zerwany sejmik blisko przeszły, za co Panu Bogu ci odpowiadać będą, którzy dla prywatnych swych interesów i zawziętości Publicae Rei intercesserunt, że bez domowego bezpieczeństwa i sprawiedliwości najdować się pod czas interregnum tego te województwa muszą, wszelkim moim do tego przykładać się będę staraniem, żeby żadnego praeiudicium pomienione województwa, tu ex convulsionis actu nie poniosły, czego rozumiem że ichm. panowie senatorowie onych dopomogą i wespół ze mną tego dopilnują.

Caetera sejmik, jako najprędzej po konkluzyjej konwokacyjnej tymże województwom obiecuję i w tym nie zawiodę. Tymczasem [241] proszę przez dobro wspólne ojczyzny, abyście w.m.m. panowie zgodę i miłość braterską między sobą trzymali, offensio-nes privatas temuż dobru darowawszy, moje usługi cale do łask w.m.m. panów oddając.

6. *Laudum powtórnego sejmiku przedkonwokacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 5 listopada 1668 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Poznań 743, k. 603-605 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Władysław Grudowicz w imieniu marszałka sejmiku w dniu 13 listopada 1668 r. [feria 3 post festum Sancti Martini proxima a. D. 1668].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Wschowa 173, k. 89-91 – oryginał; Rp. 3 AP Poznań, Gr. Pyzdry 87, k. 928v-930v – oblata; Rp. 4 AP Poznań, Gr. Kalisz 492, k. 7-8 – oblata; Rp. 5 AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 603-604v – oblata.

My rady, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, do Środy pro die 5 novembris zgromadzeni. Wszem, wobec i każdemu z osobna wiadomo czyniemy.

Ponieważ dla nieskończonego sejmiku przeszłego widzimy pod terażniejsze interregnum (gdzie największe ad quaevis facinora złym ludziom są okazyje) województwa nasze bez sprawiedliwości, która dla niesądzenia się sądów kapturowych, prawem dawnym naznaczonych, egzekwowana być nie może, tedy stosując się do zwyczajów dawnych przodków naszych, sądy te vigore zjazdu terażniejszego postanawiamy.

Na których to sądach ichm. panowie sędziowie od nas naznaczeni, uczyniwszy przysięgę według przysięgi trybunalskiej sędzić mają wszystkie sprawy in articulis castrensibus opisane, ekspulsyje, wiolencyje, inkursyje, najazdy i wszystkie insze w prawach o tychże sądach kapturowych postanowionych specyfikowane. W których to sądach ciż ichm. panowie sędziowie od nas obrani decreta secundum pluralitatem votorum ferować mają i te decreta podług dawnych konstytucyje do egzekucyje przywodzić. Które konstytucyje we wszystkich punktach in toto reasumujemy i securitatem także ichm. panów sędziów w tychże kapturach mianowanych utwierdzamy. Miejsca zaś sądów tych naznaczamy według dawnych praw i zwyczajów.

Naprzód w Poznaniu, do których naznaczamy ichm.: jm. pana kanclerza wielkiego koronnego⁴⁶, jm. pana sędziego poznańskiego⁴⁷, jm. pana Piotra Chociszewskiego wojskiego poznańskiego, jm. pana Adriana Ponińskiego miecznika poznańskiego, jm. pana Andrzeja Radolińskiego surogatora poznańskiego, jm. pana Kaspra Modlibowskiego pisarza grodzkiego poznańskiego, jm. pana Waleriana Podleskiego starostę borzechowskiego, jm. pana Jana Bronikowskiego żupnika bydgoskiego, jm. pana Dobrogosta Wyganowskiego sędziego bydgoskiego, jm. pana [Stanisława] Zagórskiego podwojewodzkiego poznańskiego, jm. pana Krzysztofa Unruga, [603v] jm. pana Jana Daleszyńskiego, jm. pana Kaczkowskiego.

Do Wschowy zaś ichm.: jm. pana Przecława z Leszna Leszczyńskiego wojewodę derpskiego, starostę wschowskiego, jm. pana Wojciecha Jarochowskiego sędziego wschowskiego, jm. pana Wojciecha Malczewskiego podsędką i surogatora wschowskiego, jm. pana Macieja Krzyckiego pisarza ziemskiego [wschowskiego], jm. pana Marcina Tańskiego pisarza grodzkiego wschowskiego, jm. pana [Adama] Suchorzewskiego

---

⁴⁶ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ⁴⁷ Jan Daleszyński sędzia ziemski poznański.

skarbnika kaliskiego, jm. pana [Jana] Korzeniewskiego starostę kościańskiego, jm. pana Stanisława Jaraczewskiego, jm. pana [Wojciecha] Zbijewskiego, jm. pana Bogusława Bojanowskiego, jm. pana Jarosza Ponińskiego, jm. pana Piotra Ossowskiego.

Do Wąlcza jm. pan starosta walecki⁴⁸, jm. pan [Wojciech Konstanty] Breza starosta nowodworski, jm. pan [Marcin] Lisiecki sędzia grodzki walecki, jm. pan pisarz grodzki walecki⁴⁹, jm. pan Piotr Sokolnicki, jm. pan Kąsinowski, jm. pan Sebald Goltz, jm. pan Ernest Wedelski, jm. pan Jerzy Goltz.

Do Kalisza jm. pana Stanisława Krzyckiego podkomorzego kaliskiego, jm. pana Aleksandra Jaskólskiego sędziego kaliskiego, jm. pana Jana Lipskiego podsędka ziemskiego i surogatora kaliskiego, jm. pana Mikołaja Mycielskiego wojskiego kaliskiego, jm. pana Wojciecha Przespolewskiego pisarza ziemskiego kaliskiego, jm. pana Adama Molskiego komornika kaliskiego, jm. pana Wojciecha Bułakowskiego pisarza grodzkiego kaliskiego, jm. pana Krzysztofa Twardowskiego podwojewodzkiego kaliskiego, jm. pana Walentego Chlebowskiego pisarza pyzdrowskiego, jm. pana Andrzeja Zaleskiego, jm. pana Gabriela Sokolnickiego, jm. pana Karola Marchockiego, jm. pana Dobrogosta Bełęckiego, jm. pana Franciszka Kaczkowskiego, jm. pana Stanisława Daleczyńskiego, jm. pana Tomasza Zaleskiego, jm. pana Stanisława Linowskiego, jm. pana [Jana] Białkowskiego.

Do Nakła jm. pana [Jana] Proskiego starostę nakielskiego, jm. pana [604] [Andrzeja] Radlickiego sędziego nakielskiego, jm. pana Jana Wyganowskiego pisarza grodzkiego nakielskiego, jm. pana [Stanisława] Ostrowskiego pisarza bydgoskiego, jm. pana Kazimierza Dembińskiego, jm. pana Jakuba Chrzastowskiego, jm. pana Andrzeja Łochyńskiego, jm. pana Mściśława Zakrzewskiego [90], jm. pana Kazimierza Grabskiego.

Które to sądy ciż ichm. panowie sędziowie od nas obrani na pomienionych miejscach unius pluriumque absentia non obstante, requisito jednak numero sześciu we trzy niedziele po tym zjeździe naszym. Nakielski zaś we cztery niedziele zacząć będą powinni, a j.w. jm. pan starosta nakielski⁵⁰ na kaliskich kapturach przysiąc będzie powinien. Przed elekcją jednak, według prawa opisanego, te sądy ustawać będą powinny, a po elekcyjej aż do koronacyi co trzy niedziele sądzone być mają. Inquantumby zaś pospolite ruszenie nastąpiło, od niego ciż ichm. panowie sędziowie wolni nie będą.

A że i to ad iustitiam należy, aby ludzie w służbie R.P. zostający mercede sua frustrati nie byli, przeto wszystkich posesorów dóbr tak R.P., jako i duchownych, i ziemskich bratersko a pilnie napominamy, aby pięcioro podymnych od nas na przeszłym sejmiku uchwalone, przed zaczęciem sądów kapturowych wydawali. Których to podatków jeżeliby ciż posesorowie na czas pomieniony nie oddali, zaraz panowie poborcy na początku sądów kapturowych delaty podać i kondemnaty otrzymać powinni będą.

Jm. pana generała upraszamy, aby na egzekucją do ichm. panów burgrabiów swoje adminiculum dał, aby czym prędzej te podatki wydane być mogły, a chorągwiom na województwa nasze na podział naznaczonym być mogła jako najprędza satysfakcja.

---

⁴⁸ *Franciszek Weyher starosta walecki.* ⁴⁹ *Paweł Białobłocki pisarz grodzki walecki.* ⁵⁰ *Jan Proski starosta nakielski.*

Pod którą to egzekucją i dawne retenta, i Żydzi przez nas uchwalonych podatków i czopowego podpadać mają.

Do suplementu [604v] tych podatków czopowe z miast i miasteczek także uchwalamy i one ad primum iulii prorogujemy, do których wybierania ichm. panów poborców w laudum przeszłym mianowanych naznaczamy.

A że i to cum iustitia pugnāt, gdy żadne towary swego słusznego nie mają szacunku, skąd obywatele województw naszych wielką ponoszą szkodę, tedy stosując się do praw dawnych, postanawiamy, aby przy zaczęciu sądów kapturowych przez urząd ichm. wojewodów, którym to z prawa należy, cum autoritate et decissione sądów kapturowych towarów wszelakich tak comestibilium, jako i utensilium taksa stanęła generalna, także rzemieślniczych. Według której taksy wszyscy sprawować się będą, inaczej każdy taki ad cuiusvis instantiam na sądach kapturowych sprawować się powinien będzie.

Skóry zaś wszelakie, etiam sub praetextu prerogatywy szlacheckiej, aby za granice nie wywożono, serio napominamy, gdyż wielką szkodę obywatele województw naszych, a mianowicie poddaństwo, ponoszą. Około czego dawne reasumujemy prawa i kto by się simili ausu ważył wywozić, wolno będzie każdemu szlachcicowi takowego każdego towar ten na granicy zabierać i do grodów prezentowawszy, medietas fisco, medietas temu co zabierze cedere ma. Czego aby panowie strażnicy pograniczni przestrzegali, serio napominamy. Czego jeżeliby nie uczynili, wolno każdemu będzie szlachcicowi na sądy kapturowe pozwać, na których sądach winy na nich skazane płacić będą powinni.

Ichm. panowie poborcy przeszli i komisarze jeszcze z retent i defektów, które województwom naszym przy nich zostali, nie wyrachowali się, tedy te rachunki odkładamy do przyszłego sejmiku (o który stanów R.P. na teraźniejszej konwokacyjnej [605] ichm. panów posłów naszych upraszać zlecieliśmy). Które to rachunki przed ichm. panami komisarzami od nas na przeszłych sejmikach naznaczonymi, czynić będą powinni.

Ostrożność na granicach aby według prawa jm. pan generał miał, jm. upraszamy, o toż panów starostów pogranicznych także prosimy, aby na pasach invigilare chcieli, żeby cudzoziemcy z Polski wyjeżdżający bez paszportu jm. pana generała nie wyjeżdżali. Kiedy by zaś do Polski jechali, aby jm. prezentowani byli i tam o sobie aby dent rationem.

Sprawa, która zaszła ratione skarbowych pieniędzy między jm. Pawłem Morawskim poborcą poznańskim a miastem Poznaniem, aby na sądach kapturowych peremptorie sądzona była.

Które to laudum aby j.w. jm. pan marszałek podpisawszy, do grodów oddał, zlecieliśmy. Działo się we Śrzedzie, 5 novembris a. 1668.

Piotr z Bnina Opaliński marszałek koła rycerskiego

Locus sigilli

7. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego marszałka sejmiku – 6 listopada 1668 r.

Rp. BUW, rkp. 47, k. 63v – oryginał.

5 novembris znowu drugi był sejmik, przez uniwersały pana kanclerza jako generała⁵¹ złożony, o co były wielkie kontrowersyje. Na którym ja byłem znowu marszałkiem, co-actus prawie magnis instantiis, ale nic na nim nie traktowano, tylko co należało ad firmandam iustitiam i do kapturów. Trwał półtora dnia.

8. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, informujący o sejmikowej uchwale przypominającej zakaz wywozu skór za granicę – Goślina, 8 listopada 1668 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 743, k. 610a – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Michał Wardęski w dniu 16 listopada 1668 r. [feria 6 post festum Sancti Martini Pontificis proxima a. D. 1668].

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał województw wielkopolskich, malborski etc. etc. starosta.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, osobliwie jednak administratorom cel koronnych, tudzież arendarzom komór i podkomórek celnych, superintendentom i dozorcóm, miastom i miasteczkom. Na ostatek wszystkim in genere kupcom i Żydom w poznańskim i kaliskim województwach będącym i z inszych miejsc przejeżdżającym do wiadomości donoszę. Jako wielkie obywatele tych województw, praecipue ludzie ubodzy cierpią praeiudicium przez wywożenie przeciwko wyraźnemu prawu skór wszelakich za granicę, tak chcąc temu zabezpieczyć bezprawiu, sta-nęło na blisko przeszłym sejmiku laudum, dawne prawa o niewywożeniu zakazanych extra limites Regni towarów reasumujące, ktokolwiekby tedy in hoc ausu persisteret wbrew pomienionemu prawu, oraz contravenire recenti laudum wążąc się, extra limites, to jest za granicę koronne prawem zakazane towary wywozić, takowego każdemu wolno będzie zabrać ze wszystkim przy skórach będącym towarem, nie do domu jednak swego, ale do grodu poblížszego poznańskiego albo kaliskiego odwieźć i prezentować, a to dla uznania jeżeli legitime zabrany kupiec. Medietas zaś tych towarów fisci, medietas delatoris należeć będzie. Czego na passach przestrzegać tenebuntur dozorczy i administratorowie komór celnych i zatrzymawszy, do grodów według prawa odsełać. Wolne nihilominus intra limites tych województw od miasta do miasta, od miasteczka do miasteczka ma być każdemu tak z kupców, jako z Żydów commercium, bez wszelakiego impedimentu. Te tedy dawszy wszystkim, komu na tym interest, pro munere meo

⁵¹ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

wiadomość i przestrogę, dla lepszej wiary i większej wagi ten uniwersał przy przyciśnieniu pieczęci mojej ręką własną podpisuję i do grodów dla publicznej wiadomości rozsełam. Grody zaś do różnych miasteczek rozsełać go będą. Działo się w Goślinie, dnia 8 miesiąca listopada r. P. 1668.

Jan Leszczyński

Locus sigilli

3. Sejmik relacyjny w Środzie, 4-7 lutego 1669 r.

Sejmik zerwany.

| 1. Sejmik wyznaczony mocą konfederacji generalnej, uchwalonej na sejmie kon-
| wokacyjnym w Warszawie.

Druk w: Vol. leg., t. 4, s. 494.

[...] Województwo poznańskie podatki et modum contribuendi bierze do braci, asekurując, że summam correspondentem czterem poborom cum abiuratis wyda. Sejmik 4 februarii. [...] Województwo kaliskie stosuje się do deklaracji krakowskiego i sendomierskiego województw, taką summę jako i poznańskie bierze do braci cum assecuratione, praecustodiendo in quantum wszystkie województwa i ziemie, nemine excepto, na ten podatek pozwolą, przy tym jeżeli dobra królewskie i R.P. z łanu taki chleb zimowy, jako i dobra duchowne panom wojskowym dawać będą. Sejmik we Śrzedzie, die 4 februarii. [...].

2. List Jana Kazimierza na sejmiki – Warszawa, 12 grudnia 1668 r.

Rp. 1 Bibl. Kórn., rkp. 380, k. 31v-32 – kopia: Copia lisu Króla jm. Kazimierza do województw z strony prowizyjej swej pisana.

Inne rękopisy: **Rp. 2** BUW, rkp. 1957, k. 145v-146; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 163 IV, s. 929 – kopia bez dnia i miesiąca; **Rp. 4** Bibl. Czart., rkp. 408 IV, k. 132v-133; **Rp. 5** AP Gdańsk, 300, 29 160, k. 354-354v – kopia, w niej jedynie data dzienna 14, brak miesiąca.

^aJan Kazimierz z Bożej łaski król Polski, wielkie książe litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, inflanckie, smoleńskie, czernihowskie, a szwedzki, gocki, wandalcki dziedziczny król.^a

Wielebni w Bogu, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili. Nie chcąc dłużej z poważnych przyczyn, a najbardziej fractis aetate vitibus, ciężarem regiminis i siebie, i Królestwa, które nam Niebo do rządzenia podało było, fatygować, ^aspracowaną^a głowę naszą uchyliwszy koronie, wczasowi i odpoczynkowi sacravimus i już mieliśmy nadzieję całego uspokojenia naszego et desideratae quietis, gdyby jej nie wzruszyła była naznaczonej nam od R.P. fide publica prowizyjej asekuracyja. Którą protraxit i zatrudniła niektórych zawziętość niesprawiedliwym mnie osądzeniem, prac, trudów i zasług naszych, sudore et sanguine tej ojczyźnie wyświadczonych, powinnej nadgrody. Cenzurować potomne czasy będą, jeżeli regnatix tak dawno cnemu temu Królestwu domus, tak traktowana w naszej miała być osobie, kiedy nie tylko dobra, pałace, place, nam omni iure należące, etiam plebeis personis nigdy nie zabronione i warowane, ale też i ornamenta domu naszego modis illicitis do siebie pociągać i niejako kadukiem (co żal serdecznie exprimere każe) zabierać chciano. Aleć mimo to in recessu modestiae zostając, majestatowi Boskiemu oddawszy, solamur, tę przeszkodę wyniszczonemi siłami naszymi, et profusus populo zdrowiem dla dobra popolitiego fortunis, nie wątpiąc, że uprzejmości i wierności wasze niedawną dzieł^b i panowania domu naszego zniewoleni pamięcią, będziecie chcieli reliquias jego, niezmienną prosequi propensyją.

^bJako bowiem naród polski do należytej ku panom swoim nigdy non cogiebatur wdzięczności, tak uprzejmości i wierności wasze nieodciętą ochotą na przyszłej da Bóg elekcyjej asekurować vota nasze zechcecie, naznaczoną a prawie fide publica evictam prowizyją i ten ostatni uczynności swoich do skutku przydacie komplement, zawstydzicie uprzejmości i wierności wasze, i insze narody, których inundatis beneficiorum wygaszała ku panom swoim gratitudinem, kiedy puścicie prodigam niedawną ku swym poddanym manum [32] i nie umiejącą, jeno anticipare onychże vota. Jeśliby się zaś miał kto znaleźć (czego nie rozumiemy), co by ukontentowanie nasze rozrywał nieodmiennych chęci uprzejmości i wierności waszych instinctas et persuasio pociągnie, takich ludzi by też i najtwardziejszy do uczynności umysł, jeżeli mu zasług domu naszego winnym respektem, przynajmniej odjazdu naszego acceleratione, któryj im bardziej niektórzy urgent, tym bardziej musiałaby nas venerare i ta zatrzymywać przedłużonych asekuracyjej zwłoka, a zwłaszcza fundujących się na śp. króla Augusta kaucyjej, którą circa incorporationem W.Ks.L. do Korony założył, że posteritas jego opatrzona być zawsze powinna.

Życzemy zatym uprzejmościom i wiernościom waszym dobrego od Pana Boga zdro-
wia. Dan w Warszawie, dnia 12 grudnia r. P. 1668.

^{a-a} tekstu brak w Rp. 2

^b w tym miejscu w Rp. 2 kopista zostawił puste miejsce

3. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego na sejmiki relacyjne – Warszawa,
20 grudnia 1668 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 163 IV, s. 861-864 – kopia (z rękopisów Biblioteki Załuskich): List jm. ks. Mikołaja Prażmowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego na sejmiki relacyjne.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 408 IV, s. 235-236; **Rp. 3** MNK, rkp. 52, k. 45; **Rp. 4** AP Gdańsk, 300 29 160, k. 366-367; **Rp. 5** AP Gdańsk, 300 29 257, s. 93-96; **Rp. 6** Bibl. Nar., BOZ 933, k. 52-53; **Rp. 7** AP Łódź, ArB, 503, s. 427-430.

J.w., w., m.w.m. panowie i bracia.

Przyniesie, nie wątpię, znaczną w.m.m. panom pociechę obszerna ichm. panów posłów na przeszłą konwokacją od w.m.m. panów wysłanych relacyja. Jakoż jest się z czego cieszyć i za co Panu Bogu dziękować, że pierwszy ten akt terażniejszego interregnum powszechną zakończony zostaje zgodą, bezpieczeństwo tak ab intra, jako i ab extra opatrzone i dobrym obwarowane rządem.

Incumbit jeszcze ten każdemu obowiązek Pana Boga gorąco prosić, aby ten czas nowego pana elekcyi, nad rozumienie i życzliwość wielu przedłużony, w tymże od niebezpieczeństw postronnych przetrwać mogliśmy uciszeniu, w czym nie zechcę mojej zasypiać powinności, znosząc się z tymi wszystkimi, którym strażnica bezpieczeństwa pogranicznego jest powierzona i nie opuszczę co by do przestrogi w.m.m. panów należało.

Miały i to stany R.P. na teźże konwokacyi w pilnym baczeniu, że ex pactis niedawno z carem jm. moskiewskim⁵² initis, w nadchodzącym miesiącu kwietniu Kijów odebrać z rąk i posesyi tegoż cara jm. potrzeba, uznały oraz necessitatem firmandi praesidium tenże Kijów. A iż dla szczupłości wojska, osobiwie pieszego, z tych 6 tys., które w służbie zostaje R.P. i na płacę województwom w podział się dostało, nie mogło to praesidium być obmyślane, gdyż w te 6 tys. wchodzi i dragonije. [862] Z tych ludzi, które komisya lwowska ostatnia w służbie zatrzymała, ma constare, na których zapłatę iż 4 pobory sine abiuratis communi consensu są pozwolone w niektórych województwach, w niektórych zaś 3 tylko i o tym dostateczną w.m.m. panowie mieć będziecie informacją od tychże ichm. panów posłów swoich.

A widząc tak wielką i niedowłoczną potrzebę złożenia tych podatków i nie mniejszą utilitatem, gdy tak znamienite munimentum krajów tamtych stolicy postliminio przywrócona będzie R.P. i onejże znowu incorporabitur, doda to samo pośpiechu w składa-

⁵² *Aleksy I Michajłowicz car Rosji.*

niu tychże poborów, bo wcześniej prowiant opatrzyć trzeba, którego przysposobienie pod ten czas zimowy najnsadniejsze być może, co z miejsca mego przypominam i zalecam w.m.m. panom praeparare materias egzorbitancyjom służących, o których opatrzenie przyszedł czas electionis, tak dawnym, jako i świeżym konwokacyi prawem jest naznaczony, między którymi i ta nie ostatnie powinna mieć miejsce, względem podziału chlebów zimowych, w których jako się gwałt dzieje prawu, nie tylko privatorum, ale i publico, komuż to nie jest wiadomo?

O to i teraz wszelakim usiłowaniem naszym zbyć tego ciężaru nie mogliśmy, gdy żołnierz in viscera Regni wprowadzony, na koń sobie ustawy ciężkie postanowiwszy i ledwie znośne do wypłacenia, a tym cięższe, że bez liku łanów, dzierżawy i dobra duchowne wojsku są rozdane, gdy jednemu niewiele, drugiemu nazbyt wiele dostało się łanów, jako w rzeczy niewiadomej, ale prawie na pamięć ten stał się podział, skąd nic inszego, tylko nieznośnego udręczenia i ucisku dobrom tak królewskim, jako i duchownym spodziewać się potrzeba. A lubo temu już teraz zabezpieczyć niepodobna, ostrzegając jednak napotym ostatniej zguby zniszczonych dóbr tych, [863] jeśli co, tedy tak wielkie bezprawie należy wziąć w.m.m. panom w uwagę i co gruntownego circa haec hiberna postanowić.

Pomoże ku temu wiadomość prawdziwa i doskonała łanów osiadłych dóbr królewskich, których liczbę z każdej dzierżawy królewskiej abyście panom poborcom z regestrów poborowych wyjąć kazali i one na przyszłą da Bóg elekcyją przywieźli, aby się cała R.P. w tym przejrzyć mogła i sama tę uczyniła propozycją, którą sobie teraz pro suo arbitrio żołnierz czyni i nie jeden żołd, ale sowite wyciska, nic jednak tego w zapłatę nie potrąca, czymby się nie tylko ta szczupła garść wojska, ale wielkie armaty mogły sustentować, gdyby w tym R.P. porządek sama uczyniła, jakoż że uczyni, wątpić nie trzeba, gdyż się to pokaże jako wiele może ciężaru ująć się R.P. przez wprawienie w ręce tych zimowych chlebów, którymi znaczna by się część żołdu wypłacić mogła. W czym nową by kapitulacją z żołnierzem postanowić trzeba, do której i ja sam pro modulo sposobów podać nie poniecham.

A jako stany R.P. na sejmie abdicationis prowizją J.K.M. liberaliter pozwoliły, tak abyście ją w.m.m. panowie na przyszłym sejmie electionis publico assensu utwierdzić i przyszłemu panu in pactis conventis podać zechcieli, z miejsca mego upraszam. Lubo sam J.K.M. obszerniej o to w.m.m. panów compellat, wszakże nas nie tylko conscientia pietatis et gratitudinis ratio, ale prawo słuszności i powinności do tego ciągnie i każe providere, żeby domu jagiellońskiego, szczęśliwie nam przez dwoje saecula panującego, ostatni potomek tristem et egeritim nie ponosił senectam. Będzie to narodowi naszemu na wszystek świat gloriosum liberalitati geniuszu polskiego consonum i u przyszłego da Bóg pana laudabile, że tą wdzięcznością dwudziestoletniego [864] panowania J.K.M. curas, labores et incommoda pensabimus. O co powtórnie prosząc, braterskiej w.m.m. panów łasce swoje zalecam służby. Datum w Warszawie, die 20 decembris 1668.

4. *List Jana Kazimierza do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego w sprawie sejmiku – Warszawa, 9 stycznia 1669 r.*

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 3487 IV, s. 323 – oryginał.*

Jan Kazimierz z Bożej łaski Król Polski, wielki książę litewski, a szwedzki, gocki, wandalcki dziedziczny król.

W., uprzejmie nam miły. Jako nie tajna uprzejmości waszej postąpionej nam fide publica dożywotniej prowizyjey ordynacyja, tak constare musi, że jej nam na przeszłej konwokacyjej nie asekurowano. Nalazła się bowiem taka impensorum od nas beneficiorum ingratitude, że skuteczny onejże przeszkodzili warunek. Żądamy przeto uprzejmości waszej, abyś nieodmienną przychylnością i afektem statecznym nakłaniał serca civium i teraz na sejmiku swoim relacyjnym, potym na przyszłej elekcyjej do skutecznej consensum wszech stanów postąpionych 150 tys. asekuracyjej. Rependet Niebo tę uprzejmości waszej sollicitudinem i my wdzięczni onej zawsze będziemy. Któremu zatym od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan w Warszawie, dnia 9 miesiąca stycznia r. P. 1669.

Jan Kazimierz Król

5. *List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski do prymasa Mikołaja Prażmowskiego w imieniu sejmiku – Środa, 1669 r.*

Rp. 1 *Bibl. Jag., rkp. 101, t. 2, k. 38-39 – kopia:* List do jm. ks. prymasa pisany ex mente województw wielkopolskich przez jm. pana kanclerza w. k. z Środy 1669.

Inne rękopisy: **Rp. 2** *Riksarkivet Stockholm, Extranea IX: Polen, vol. 143, brak paginacji; kopia tłumaczona na język łaciński:* Exemplum litterarum ad Celsissimum et Reverendissimum Dominum Nicolaum Prażmowium Archiepiscopum Gnesnensem, Legatum Natum Regni Primatem et Primum Principem ab Ill. et Excelentissimum D. Joanne Comite Lescinio Regni Cancellario ex ventum relationis comitiorum generalium convocationis datarum.

Quo respectu et veneratione tuteczne województwa przyjęły list w. ks. mości pisa-ny do koła, curas et sollicitudines muneris jego około uspokojenia i konserwacyjej tej utrapionej ojczyzny, testantur media, które przedsięwzięły i przestrogi ex consilio w. ks. mości [38v] zabezpieczeniem tak nieżnośnym uciążliwościom ex ratione świeżej ekstra-ordynaryjej hibernorum dystrybucyi przez poselstwo do jm. pana marszałka wielkiego koronnego⁵³, z tego tu miejsca eo nomine wyprawione, iż ta konfidencyja et zelum w. ks. mości, że lubo sejmik nie skończony, bo wszystkie tractatus jego do przyszłego

⁵³ *Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.*

odłożono popisu, non intermittunt przeze mnie recurrere reciproce ad consumatam w. ks. mości prudentiam in his, które ciężko tę ojczyznę premunt angustii i do osieroce-
nia jej nova przydają pericula, jakie tedy ex consensu universali skoncypowane było
do w. ks. mości przez jm. pana marszałka koła naszego pisanie, abym lepiej braterską
ich wyraził wolą, in plena forma in sermone do w. ks. mości, gdy ojczyzna nasza nova
fatorum lege pierwszym przez wszystkie saecula przykładem in vita ostatniego bene-
factoris domus Jagiellonicae potomka, najjaśniejszego K.J.M. pana naszego przeszle-
go zabiera się na nowego liberis suffragiis eligendum pana, wszystkie re futuri boni
et pristinae felicitatis zakładamy nadzieje in vinculo et unione zgodnych stanów R.P.
Polskiej animuszów.

Ale te województwa nasze publica bardzo terret fama, jakoby consilia promovendi
domum Gallicam gravi legum umorzoną rigore znowu się dźwigać miały et confunde-
re Rempubicam. Nie rozumiemy tego o żadnym wprawdzie tej ojczyzny synu, aby ją
chciał temi ratować mediis et consiliis, które ją ledwie non ad interitum affligerunt. Pro
fide jednak et amore, który debemus wspólnej matce ojczyźnie naszej, deferimus to w. ks.
mości jako najwyższemu tej ojczyzny senatorowi, co ab ore famae excipimus i czego me-
tuimus mówić w. ks. mości magna robore et praesidia legum obiciendo huic malo masz.

Wiesz w. ks. mość dobrze, że to w pierwszych supra electionem cautum jest podpi-
sach, aby żaden ex aemulis domibus nie był candidatus, ktokolwiek tedy na tamto pod-
pisał się exclusionis aemularum domuum consilium, sądził go in conscientia optimum.
A czemużby teraz contra eandem miał peccare conscientiam, [39] że zaszyły były niektó-
re podpisy in sancita tegoż domu francuskiego, ale to maiestuosa extorsebat persuasio.
Niechaj teraz każdy inszy quam fatuis et periculosum est liberis gentibus placitis suc-
curere, którym i sama suprema ratio status ustępować musi, jednak teraz, kiedy nam
fata viam aperiunt per nociva Reipublicae casum ad integram status conservationem,
kiedy invalida legum auxilia naprawić i solidare możemy, kiedy to wszystko, cokolwiek
exorbitatum, in orbitam dawnych praw wprawić, in manibus nostris positum est, kiedy
circa omnem iniuriam et laesionem aemularum domuum istis consiliis zabezpieczyć się
może in fundamento uczynionych po dwakroć deklaracyjej króla jm. francuskiego⁵⁴, że
cale recedet od promocyjej domu swego. Kiedy na ostatek scripta i podpisy wszystkie
popalone, lege publica kasowane, prawa reasumowane, periculum et necessitatem si-
lendi wszystkim nam imponunt. Musiałby to być Bogu i ojczyźnie iniurius civis, toby
chciał hanc zamieszaną pospolitego fomitem wzniecać i zapalać, jeżeli kogo, tedy w.
ks. mości ta gloria manet conservandae patriae, gdy gravissima autoritate sua in her-
ba malum extingues, aby pożarem swoim cały nie zapaliło ojczyzny.

Dopomożemy szczerze quantum consilio et ope poterimus, abyś za prymacyjal-
stwa swego concussam et labentem Regni statum ad priorem temporum habitum mógł
szczęśliwie revocare i żebyśmy sub auspiciis futuri regnantis, daj Boże szczęśliwie,
prędko od w. ks. mości inaugurandi taką ojczyznę posteris oddali, jakąśmy a maiori-
bus odebrali. Pilnie tedy i usilnie w. ks. mości proszą województwa i per amorem com-
munis patriae obtestantur, abyś w. ks. mość nie tylko nas, ale i całą naszą przestrzegł

---

⁵⁴ *Ludwik XIV król Francji.*

R.P., jeżeli w samej rzeczy przestrzegasz tego co jest in publica fama de innovandis studiis partium Galliarum. To ex commissis fraternis donoszę w. ks. mości, braterską przy tym powolność moję pilnie zalecam.

6. Informacja o zerwaniu sejmiku w Środzie w diariuszu Piotra Opalińskiego – 4 lutego 1669 r.

Rp. BUW, rkp. 47, k. 63v-64 – oryginał.

4 februarii. Sejmik relationis we Środzie, na którym był marszałkiem pan [Wojciech] Malczewski podsedek wschowski, ten się sejmik zerwał propter simultates między panem Janem Leszczyńskim kanclerzem wielkim koronnym, [64] a panem Krzysztofem Grzymułtowskim kasztelanem poznańskim. Za mediacją wielkich ludzi dali się obadwa za komplanacją, ale gdy pan poznański nad wolą przyjaciół swoich pojednał się sam, którym dał był fidem bez nich się nie jednać, odstąpili go, a w tym pan kanclerz widząc go ex amicis desertum, swoich na jego przyjaciół przepuścił, którzy summa consilia za niego kładąc, huczek w kole in absentia uczynili, tak dalece, iż całe tota nobilitas przeciwko niemu exarserat continentibus pana poznańskiego amicis i do tego przyszło, iż z koła do niego do gospody słano (iniquissimo exemplo), aby się przyszedł ad obiecta sprawić, ale że do koła w takiej konfuzyjej chodzić było inconsultum, przez tych, co do niego do gospody słano, dał o sobie justyfikację.

Tandem trzeciego dnia do koła pan poznański⁵⁵, kilkom się tylko z tego zwierzywszy, przyszedł znowu reconciliatus niektórym swoim przyjaciołom, ale przecie nie wszystkim, bo już u niektórych stracił był kredyt, o to iż się bez nich jednał, mianowicie u pana [Krzysztofa] Żegockiego wojewody inowrocławskiego. Czego gdy dociekl pan kanclerz, znowu swoich subordynował, onychże co pierwszego dnia, huczek zaczęli byli, aby na pana poznańskiego powstał, którzy aż nazbyt indolentissime gdy przyszedł do koła, na niego powstał, nie chcąc mu pozwolić ani mówić, ani siedzieć z sobą i zaraz kilkanaście ich do szabel się na niego porwali, ku niemu skoczywszy, ale zaraz kilkanaście dobrych przyjaciół także przed pana poznańskiego skoczyło, a tymczasem wielki całego koła stał się hałas, tak dalece, że i sam kanclerz nabrał się strachu. Tandem za prośbą swoich przyjaciół przestrzegających, żeby było między bracią do krwi rozlania nie przyszło, poszedł z koła pan poznański do gospody.

A gdy się już trochę koło ucichło, całe koło przeciwko onym kilkunastu pokazało urazę i sam kanclerz, że mu się to nie podobało, kilka razy mówił compatendo poznańskiemu. Tandem po kilku głosach, po hałasie wziąłem ja głos i protestowałem się ratione oppressae liberae vocis, i wstałem z protestacją. Jeżeli to co wzięto poznańskiemu, to jest libera vox, nie będzie wrócono i tak się ten zerwał sejmik, lubo potym kilka razy i do mnie, i do poznańskiego słano, do koła prosząc.

⁵⁵ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.

7. Relacja z sejmiku relacyjnego w Środzie, w dniach 4-7 lutego 1669 r.

Rp. AGAD, AR II 1564, s. 1-2 – kopia.

Proceder sejmiku średzkiego die 4ta februarii zaczętego 1669.

Pierwszego dnia po zgodnej pana [Wojciecha] Malczewskiego [podsędką ziemskiego wschowskiego], surogatora wschowskiego za marszałka elekcyjej, czynieli relacją panowie posłowie, co się na przeszłej działo konwokacyjej. Którzy że na górze actu convocationis nie mieli po rozerwanym sejmiku activitatem, patrocinio et informatione ks. jm. prymasa⁵⁶ przyznany sobie deklarowali, tak że zarówno z inszemi województwy wchodzili do wspólnej obrady. Za dwie rzeczy im województwa nie dziękowały, za pobory tamże uchwalone i za przysięgę electionis. Wymawiali się długo, że bez tej przysięgi być nie mogło, a pobory że ea conditione pozwoleli, żeby panowie żołnierze nie brali z dóbr duchownych i królewskich chleba nad zł 60 z łanu, czego nie dołożono w konstytucyjej. Tandem przystąpiono do czytania listów, między którymi pierwszy ks. jm. prymasa czytany i honorifice przyjęty, także jm. pana marszałka wielkiego koronnego⁵⁷.

Drugi dzień wszytek prawie strawiony na zarzutach i obiekcyjach przez niektóre osoby jm. panu poznańskiemu⁵⁸, jakoby electionem novi Regi praktykować miał, od różnych monarchów biorąc korupcye, czego mu by tu dowodzić chciano i na przyszłej elekcyjej dowodzić intendunt, sadząc się na niepewnych jakichsi regestrach pana Kręskiego podskarbiego księcia nejburskiego⁵⁹. Nie mniejsze były insultas na tegoż jm. z okazyjej listu pewnego, w którym plenum zeli głos szlachecki obrazić, sobie ductoriam potestatem przyznawać miał. Nie było pomienionego jm. w kole dnia tego i in contumaciam zawzięci mieć chcieli, aby jm. ani głosu mieć, ani w kole zasiadać nie miał, póki by non expurgaret suam innocentiam, na co nie było jednostajnej zgody.

Trzeci dzień audiencyją dany ichm. panów wojskowych a insultibus na jm. pana hetmana, noclegi i stanowiska po dobrach szlacheckich, na chleby nie z łanu, ale na koń, cum summa ludzi ubogich oppressione ordynowane, o chorągwie insze, a miasta zaraz do zapłaty w tych województwach należą, postanowione strawili. Ale ten miał swoich obrońców, którzy jego innocentiam bronili i obronili.

Czwarty na rachunkach panów poborców zaczęty, a gdy do koła jm. [2] pan poznański przyszedł, też zawzięta na niego partia, gdy sobie głos uprosił, nie tylko mówić nie pozwoliła, ale do szabel się porwali, resistentibus aliis tandem sedatis tumultus za ustąpieniem więc z koła i deklaracją, że się tego in facie całej R.P. upomni i z zadanych oczyści zarzutów. Żałował jm. pan kanclerz⁶⁰ tej konfuzyi, a jm. pan wojewodzie⁶¹ głos uprosiwszy, oppressam vocem liberam deklarował i z protestacją wyszedł. Który potym listownie, odjechawszy, potwierdził.

---

⁵⁶ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas. ⁵⁷ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁵⁸ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ⁵⁹ Cyprian Kręski nie był podskarbin lecz szambelanem i pułkownikiem księcia neuburskiego. ⁶⁰ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ⁶¹ Piotr Opaliński wojewodzie kaliski.

Piąty dzień na konsulcie o inszym sejmiku, popisie i legacyi do jm. pana hetmana do południa strawiony i conclusum między sobą 4 aprilis zjachać się pod Środę na popis i dalej o sobie radzić.

Po hałasie pana poznańskiego był drugi na [Franciszka Zygmunta] Gałęckiego, któremu zadano, że w kole zasiadać nie mógł, bo służy externo principi i tak go okrzykniono, że z koła uchodzić musiał, nawet i od chłopców ledwo do gospody salwował się.

8. *Relacja z sejmiku relacyjnego w Środzie, w dniach 4-7 lutego 1669 r. przetłumaczona dla elektora brandenburskiego.*

Rp. *GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 16 b 6 (brak paginacji stron) – oryginał; jest to tłumaczenie publikowanej wyżej polskiej relacji.*

Kürzer Verlauff deß zur Środa gehaltenen Craÿstages Anno 1669 den 4. February.

Der erste Tag wurde mit Erwöhlung deß Craÿß Marschalcks Relationirung deßen, was auf der nächst verwiechenen Convocation vorgelauffen, und Verlesung der an denselben Seymik dirigirten missiven meistentheils hingebracht.

Den Tag darauff wurden die unselige Bezuchtigungen ob hette der Herr Poznanski⁶² wegen Practicirung einer neuen königlichen Wahl von unterschiedtlichen Monarchen sich corruppiren laßen hervorgebracht, welche sie auch auf kunfftiger Election wieder ihn anzustrengen sich vorbehalten und wolten sie solches aus des Fürstl. Neuburgischen Schatzmeisters Herr Kreski⁶³ habenden Rechnungen, ihme glaubwürdig darthun, würde er also sich darauff nicht purgiren, könten sie ihm weder activitatem vocis noch einige Session beÿ wehrendem Craÿstage verstatten etc. Wiewohl sie nicht alle darein gewilliget.

Deß dritten Tag gab man denen von der Armee Abgeordneten Audientz, da dann unterschiedliche von der Adelschafft auf den Großfeldtherrn⁶⁴ zu invehiren ihnen daraus Gelegenheit genohmen, weil er in oppressionem nobilitatis den Soldaten // ihr Winterquartier auff sie assigniret.

Doch haben ihrer nicht wenig sich gefunden, die deß Feldtherrn Seite nicht allein verfochten, sondern auch obtiniret.

Den vierdten Tag hatten sie zwar zur Abhörung der Schatz Rechnungen destiniret. Weilen aber der Herr Poznanski in ihren Craÿß kommen und ihre liberum votum erbitten wollen, ist ein solcher Tumult unter ihnen entstanden, daß bereits die Sabel gezucket weren worden, wenn nicht etliche mitioris genÿ sich darein geleet, und diesem Unwesen abgeholfen hetten.

---

⁶² Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ⁶³ Cyprian Kręski nie był podskarbin, lecz szambelanem i pułkownikiem księcia neuburskiego. ⁶⁴ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.

Der Herr Canzler⁶⁵ bedauerte solchen unter ihnen entstandenen Unwillen. Herr Poznanski⁶⁶ gieng mit solenner Protestation heraus die er nachmahls nach seiner Abreise schriftlich eingeschicket.

Des fünften Tages deliberirte man von einem neuen Seymik und zugleich von der Musterung, und wurde der 4to Aprilis darzue einmüthig berahmet.

Kaum da der Tumult wegen deß Herrn Poznanski sich gestillet, begunte man einen gewissen Galenski⁶⁷ herumb zurucken, und muste derselbe, deßwegen auftreten. Weil man ihm das ministerium externi principis vorgeworffen, und fehlete nicht viel // daß er von den Jungens^a nicht herauß getragen wurde.

^a *zgodnie z zasadami gramatyki powinno być: „von den Jungen”.*

9. Informacja o zerwaniu sejmiku w uniwersale Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, zwołującym kolejny zjazd – Środa, 9 lutego 1669 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 173, k. 106 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Gen. Andrzej Kowalski w dniu 21 lutego 1669 r. [feria 5 post Dominicam Septuagesima proxima a. D. 1669].
Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Pyzdry 87, k. 958-958v – oblata.

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał wielkopolski, malborski etc. etc. starosta.

[...] Ponieważ świeżo przeszłego relationis nie skończyliśmy sejmiku, placuit generali-ter universitati wszystkich ichm. na ten czas zgromadzonych consensui, do wszystkiego reservare wszystkie tractanda negotia popisu, mnie według prawa i zwyczaju zleciwszy onego awizacyją. [...]

10. List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego – Środa, 9 lutego 1669 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 17 b 8, k. nlb – oryginał; w górnym lewym rogu pisana obcą ręką adnotacja: 9. Februarii 1669. Recreditif vor J[oachim]e Sculteto.

---

⁶⁵ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny. ⁶⁶ W polskiej relacji, której niniejszy tekst jest tłumaczeniem, mowa była o protestacji zgłoszonej przez wojewodzie – chodziło o wojewodzie kaliskiego Piotra Opalińskiego (co potwierdza stosowny wpis w jego osobistym dziariuszu – zob. wyżej). ⁶⁷ W rzeczywistości chodziło o zarzuty wobec Franciszka Zygmunta Gałęckiego.

Serenissime Princeps Elector, Domine, Domine Colendissime.

Redit ad Serenitatem Vestram status eiusdem secretarius dominus Joachimus Scultetus, cuius equidem dexteritati id solum impendo, ut Vestrae Serenitati attestor promptitudinem eiusdem in negotiis vere operatis. Referet idem eadem omnia mihi vero quantum cum que incumbit ut de favore Serenitatis Vestrae merere et quae fuerant de desideriis Serenitatis Vestrae exponerem, feci strenue privatim, etiam amplius acturus, si comitia particularia ad eventum processissent, sed cum dilata ad conventum expeditoralem sint, id mihi solum restat ut interea contester quam sim Serenitatis Vestrae addictissimus et promptus servitor

Joannes comes de Leszno

Śrzedae, die 9 Februarii 1669.

11. List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego – Środa, 10 lutego 1669 r.

Rp. *GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 17 b 8, k. 38 – oryginał; w górnym lewym rogu pisana obcą ręką adnotacja: 10. Februarii 1669. Hat sich auf S. Churfürstl. Durchl. gut finden. Mit dem Castellan von Posen versöhnet, welcher es aber nicht lange gehalten, wie Galecki referiren wird.*

Serenissime Princeps Elector, Domine, Domine Colendissime.

Quaecumque aulicus Vestrae Serenitatis, dominus Galecki⁶⁸ mihi nomine eiusdem Vestrae Serenitatis proposuit, ita sum circa reconciliationem executus, ut mihi aequanimitatis et patientiae moderno Republica statui expedientis gloriam deberis credam; sed quae ex aliena inconstantia secuta sunt, referet earundem litterarum mearum exhibitor supradictus. Ego vero me paruisse Vestrae Serenitatis intimationi ubi protinus gaudeo, ita omne in id inpendam studium, ut ex me ulla asperioris actionis non constet ratio, et solum est hoc reliquum, quod esse perseverem. Serenitatis Vestrae addictissimus et promptus servitor

Joannes comes de Lesno

Strzoda, die 10 Februarii 1669.

---

⁶⁸ *Franciszek Zygmunt Galecki kamerjunkier w służbie elektora brandenburskiego, chorąży ziem pruskich.*

12. List Joachima Scultetusa tajnego sekretarza kameralnego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o zerwaniu sejmiku relacyjnego w Środzie – Poznań, 10 lutego 1669 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 17 b 2 (brak paginacji) – oryginał.

Den 10. Februarÿ 1669

Durchlauchtigster Churfurst, Gnädigster Herr

Der Canzler
und Castellan
von neuen zu
Szreda verfallen

Des Castellans
expostulatio
deshalb gegen
Herrn Scultetum

E. Churfurstl. Durchl. wirdt zweÿfelsohne noch vor Anlangung dieses, bereits unterthänigst hinterbracht worden sein, welchergestalt der hiesige Landtag sich abermahl unglücklich zerschlagen undt daß die renovirte Freundschaft zwischen dem Cantzler undt Castellan nicht über 2 Tage bestanden.

Heüt ist der Castellan hier wiedrumb angelanget undt hatt mich zu sich beruffen. Da er dann gleichsam mit mir expostulirt, wie er auf des Herrn Probst Lipski⁶⁹ undt mein stetiges anhalten undt persvadiren, sich entlich bewegen laßen mit dem Herrn Crohn Cantzler eine Reconciliation einzugehen, die ihm aber, so wie dem Hunde das Graß bekommen wehre.//Er habe geglaubt der Cantzler würd (in Ansehung, daß so hohe heupter alß in specie E. Churfurstl. Durchl. undt des Herrn Hertzogen zu Neüburck Furstl. Durchl.⁷⁰, wie auch viel einheimbscher Senatoren der Crohn, die Versohnung so starck getrieben) nicht anders thun können alß auffrichtig handeln undt sine fuco die alte Freundschaft zu renoviren suchen, allein der Außgang hette balt erwiesen, wie listig er ihn zu hintergehen gesucht, in dem derselbe des folgenden Tages zweÿ seiner Creaturen alß den Czikowski⁷¹ undt Zbiewski⁷² angestiftet, welche beÿ der öffentlichen Versammlung, da er (Castellan) reden wollen auffgetretten undt den Marschalck gelehnten hetten ihm keine Stimme zu geben, dann sie wolten darthun, daß der Castellan ein crimen perduellionis contra Rempublicam begangen, in dem er in perniciem derselben einmahl von Franckreich 60 000 nochmahls wiederumb 20 000 Floren genommen, auch hett er vom Herzoge zu Neüburgk einmahl 6000 Floren bekommen, so der

⁶⁹ Stefan Lipski proboszcz jeżewski, sekretarz królewski. ⁷⁰ Filip Wilhelm książę Neuburga. ⁷¹ Jerzy Cykowzki, klient kanclerza wielkiego koronnego Jana Leszczyńskiego. ⁷² Wojciech Zbijewski, klient kanclerza wielkiego koronnego Jana Leszczyńskiego.

junge Krinski⁷³ dem Wöywod von Derbt⁷⁴, daß ers in seines Vatern Register finde gesagt haben solte.

Wie er nun solche Calumnien nicht leyden, sondern sich publice scharff verandworten wollen seÿ// darüber ein solcher Lermen undt Hallaß entstanden, daß ihrer viel von seinem wieder part die Sabel geblasen undt ihm zu Halse gewolt hetten, wann nicht sein Bruder der Abt⁷⁵ undt des verstorbenen Wöywoden Opaliński Sohn dazwischen kommen undt die furiosen Leuthe abgehalten hetten.

Er habe darauff nicht anders gekondt alß cum protestatione davon zu gehen undt dem Cantzler ins Gesichte zusagen, daß solches von ihm herrühre, undt er mit dem Vertrage von ihm hintergangen worden seÿ. Er wolt aber diese Schmach zu vindiciren suchen, solange seine Augen offen stunden undt habe gäntzlich beÿ sich beschloßen, seine Ankläger undt die solches angestiftt, vors General Captur Gerichte zu Warschow außzuladen undt beÿ wehrender Election von der gantzen Republique sich richten zulaßen.

Ich bin darüber erschrocken undt habe remonstriret alles Unheÿl undt in convenienciren so auß diesem Handel entstehen undt dem bewusten Hauptwerck zum höchsten // praejudicirlich sein können. Ja die andre Faction habe niehmals beßere Gelegenheit gehabt, ihre Sachen zu stabiliren alß eben ietzo beÿ solcher verfluchten Uneinigkeit zwischen ihnen beÿden, undt wust ich nicht was E. Churfurstl. Durchl. (die bißhero auf sie beÿde viel gebauet, undt dannenhero auch die Reconciliation zwischen ihnen zu stiften bestermaßen ihr hetten angelegen sein laßen) hier zu sagen würden, wann sie höreten, daß die Reconciliation kaum etliche Stunden gedauert undt die Feindschafft dadurch viel größer alß zuvor worden wehre.

Ich hab aber denselben so perturbirt undt consternirt gefunden, daß ich mit ihm vor dieses mahl (weill er nicht Acht drauff gab was geredet wurde) nichts handeln noch überlegen können. Muß es also, weill er heüte noch hier bleibt biß auf morgen geliebte Gott verschreien^a.

Was ihm der
Cantzler zu
entbiethen lassen

Der Cantzler hatt indeßen auch an mich geschickt undt begehrt ich möchte von hier nicht weichen biß er seinen Secretarius (so morgen auch hier sein soll) schicken undt mir was vorgangen undt was ferner // beÿ dem bewusten Hauptwerck

⁷³ *Chodzi zapewne o Cypriana Kręskiego, syna noszącego to samo imię szambelana i pułkownika księcia neuburskiego.* ⁷⁴ *Przeclaw Leszczyński wojewoda dorpacki.* ⁷⁵ *Kazimierz Jan Opaliński opat cystersów w Bledzewie, brat przyrodni Krzysztofa Grzymułtowskiego.*

Wil mit dem
Gursinski reden

und eine Reise
zum Herrn
Niemerczic
thun

zu thun referiren laßen werde. Undt kann ich also vor dieses mahl E. Churfurstl. Durchl. vom Verlauff der Sachen undt wehr eigentlich von diesen beyden Schuld an der Ruptur der Seymick noch keinen grundlichen Bericht unterthänigst abstattn, biß ich zuvor vernommen haben werde, was mir der Secretarius namens des Cantzlers vorbringen wirdt.

Mit dem Gursinski⁷⁶ (welcher des Castellans sonst gantz mechtig) such ich zu handeln, daß man (wann der erste Furor vorbeÿ sein wirdt) denselben zu bereden suche, daß er von der Citation vors General Captur Gerichte abstehe, undt sonsten die Sache bey der Lustration oder General-Auffboht des Adels (so den 4. Aprilis vom Cantzler mehrentheils zu dem Ende angesetzt worden, daß man das was auf dieser Seÿmick gegen die Wahl tractirt werden sollen, reassumire undt abhandeln) in der Gutte beÿzulegen suche bevorab, weill (wie gesagt wirdt) sowohl der Czikowski alß auch Zbiewski zu Creütz kriechen undt dem Castellan depreciren wollen.

Ich habe beschloßen, sobald ich nur des Cantzlers Meinung verstanden, undt mit dem Castellan // einigermaßen durch sein werde, zum Herrn Niemerczic⁷⁷ nach der Marck zu gehen undt mit demselben zu überlegen, wie die Dinge ferner anzugreifen undt fernern Unheÿl vorzubeugen sein möge. Undt ob es nicht dienlich, daß er dem Cantzler nach Warschow folge, undt ihn wann er gegen den Castellan weiter was vornehmen wolte, zu hemmen undt wiederumb auf den rechten Weg zu bringen suche?

Über Franckfurt aber will E. Churfurstl. Durchl. ich mit ehstem von allem, meinen unterthänigsten Bericht mit dem ehsten abstattn undt darauff erwahrten was mir zu thun ferner gnädigst anbefehlen werden wirdt.

Im übrigen empfehl E. Churfurstl. Durchl. ich in des aller höchsten Schutz zu langem Leben undt allem bestandigen hohen auffnehmen zu dero beharlichen Gnade aber E. Churfurstl. Durchl.

unterthänigster gehorsamster Diener J. Scultetus

Pohsen, den 10. February 1669

^a *lekcja niepewna*

⁷⁶ *Chodzi zapewne o Jana Gorzeńskiego.* ⁷⁷ *Stefan Niemirycz podkomorzy kijowski, general artylerii brandenburskiej.*

1 *Relacja Joachima Scultetusa o sejmiku relacyjnym – Poznań, 10 lutego 1669 r.*

Rp. Bibl. Oss., rkp. 2994 I (*Teki Lukasa*), k. 81 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).

Sejmik w Środzie rozdarły. Przyjaźń między kanclerzem [wielkim koronnym Janem] Leszczyńskim a [kasztelanem poznańskim Krzysztofem] Grzymułtowskim nie trwała nad dwa dni. [Kasztelan] Grzymułtowski skarżył się przed Scultetusem, że kanclerz [Leszczyński] podmówił następnego dnia po zgodzie [Jerzego] Czykowskiego⁷⁸ i [Wojciecha] Zbijewskiego, którzy gdy Grzymułtowski chciał na sejmiku mówić, przerwali mu prosząc marszałka sejmiku, by mu nie dał głosu, gdyż Grzymułtowski wziął 60 tys. od Francuzów, a potem 20 tys. [florenów], od Neuburga zaś 6 tys. [florenów]. Grzymułtowski chciał się bronić. Dobyto szabel i tylko opat [bledzewski Kazimierz Jan Opaliński], brat [przyrodni] i syn [Jana Piotra] Opalińskiego wojewody [kaliskiego] uratowali Grzymułtowskiego.

Grzymułtowski wyszedł z protestacją z sali, ale wprzód powiedział kanclerzowi [Leszczyńskiemu], że to jego sprawa i że oskarżycieli przed kaptur w Warszawie pozwie (ci jednak już radzi przeprosiliby Grzymułtowskiego).

Na 4 kwietnia nazначzył kanclerz [Leszczyński] lustrację szlachty. Scultetus stara się przez Gurzyńskiego⁷⁹ pogodzić kanclerza [Leszczyńskiego] z Grzymułtowskim.

13. *List Franciszka Zygmunta Galeckiego chorążego ziem pruskich do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami na temat mediacji brandenburskiej na sejmiku relacyjnym w Środzie – Poznań, 11 lutego 1669 r.*

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 17 b 8, k. 42 – oryginał; w lewym górnym rogu interesująca notatka sporządzona inną ręką, dotycząca zatargu między kanclerzem wielkim koronnym Janem Leszczyńskim i kasztelanem poznańskim Krzysztofem Grzymułtowskim: Herr Secretarius Scultetus werde wegen zerschlagener Semeÿke zu Szroda berichten; die Versohnung zwischen dem Herrn Groß Cantzler und Castellan zu Posen hat nur zweÿ Stunden gewehret.

Serenissime Princeps Elector, Domine, Domine et Benefactor Clementissime.

Uberiorem Sua Serenitas, dominus meus clementissimus, accipiet relationem comitiorum Szrodensium particularium disruptorum ex literis Suae Serenitatis secretarii, domini Szulc⁸⁰, qui omnia fusius Germanico Suae Serenitati, domino meo clementissimo, stilo scribit, ubi insimul nihil intentatum relinquimus in negotiis operatis a Sua Serenitate, domino nostro clementissimo, nobis commissis, sed in vanum laboravimus.

⁷⁸ Nazwisko zostało przekreślone przez S. Lukasa. Chodzi o Czykowskiego. ⁷⁹ Mowa zapewne o Janie Gorzeńskim. ⁸⁰ Chodzi o Joachima Scultetusa tajnego sekretarza kameralnego.

Nam pristino imo solito more reconciliati ambo praefati proceres⁸¹, duabus tantum horis tenere reconciliationem, inter quos certis denuo ex causis maiores ad huc excrevere inimicitiae ac odia plena vindictae, quarum reconciliationem nullam amplius videre possum, reservando uberiora Suae Serenitati, domino meo clementissimo, ad meum adventum, ea omnia, quae habeo iniuncta mihi, fideliter referam. Suae Serenitatis, domini mei clementissimi, humillimus servus

F[ranciszek] Z[ygmunt] Gałęcki v[exillifer] t[errarum] P[russiae], ^ac[amerarius] S[uae] S[erenitatis]^a

Posnaniae, die 11 Februarii 1669

^{a-a} odczyt skrótu hipotetyczny

14. Informacja o zamieszaniu na sejmiku w manifestacji Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – Poznań, 8 kwietnia 1669 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 706, k. 191-192v – oblata; w grodzie poznańskim wniesiono 8 kwietnia 1669 r. [feria 2 post Dominicam Jubilate proxima a. D. 1669].

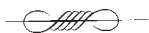
Grzymułtowski protestatur.

Ad officium et acta praesentia castrensia Posnaniensia personaliter veniens Ill. et Magn. Christophorus a Grzymułtowice Grzymułtowski castelanus Posnaniensis, Ustensis etc. capitaneus, coram eodem officio et actis cum summa intrinseci doloris pressura animique perturbatione, ac cum gravi querela in et contra Gen. Joannem Kackowski, Georgium Cykowski, Albertum Zbijewski et Sebastianum Twardowski, uti in laedendum, subplatandum furipiendumque [191v] honorem suum mutuos conspiratores, coadiutores, vitae infidiatores ac unanimies principales tum et alios complices questus et protestatus est, itidem in eo quia ipsi obliti timoris Dei freto metu legum quae severitate honor famaeque bonae integritas, cuius res cauta et provisa est, nullo habito status senatoriae respectu, aevi prout in Republica primum obtinet locum, auctoritateque senatoriae legum et libertatum fulcra senatores censentur sic etiam condignum merentur respectum iis omnibus praefati principales et complices postpositis, quin imo levipensis eodem sibi sub hoc praesertim calamitoso lugubrique orbata Republica tempore putantes licere, astu quodam et malevolo animo in protestantem praeconcepto, cuius fama et reputatio semper incontaminata extitit, commodum privatim inter cives vanas domos nobiliae obequitando famam bonam semper integram protestantis capere male tractare.

⁸¹ Zgodnie z adnotacją chodzi tutaj o Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego i Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego.

Quodque ultra vocationem suam senatoriam immemor suae prosaequo nobilis eum externis principibus de Regno ore accepto transegisset ausu suo temerariae traducere, vanum rumorem spargere non verebantur, [192] verbarum etiam praeoccupatis animis hominum publice in conventu particulari Sredensi feria 2 post festum Purificationis Beatissimae Virginis Mariae proxime praeteritum proxima celebrato⁸², praefata omnia et alia multa in foro fori fusius dicenda et enucleanda in laesionem famae et honoris protestantis pro tunc absentis ac in eius bonae reputationis iacturam et enervationem amoris et cordibus civium, quo ferebatur contra protestantem animo praemeditato, praeparato et tumultu excitato contra protestantem iterare contra eundem innocenter, indebite ac illicite insurgere, usque non contenti, quin imo maiora maioribus, graviora gravioribus augentes ac cumulantes ex gestisque delectantes praesentientes Magn. protestantem postera die ad iustificandum se ad locum consiliis consvetum venturum, in magna frequentia tumultuarie et cateruatim ad eandem locum consiliorum venientes dumque Magn. protestans impetrata sibi a conventus marschalco solito modo voce, innocentiae suae laesioque honoris iustificationem dare vellet uti principales cum suis complicibus oppressa quinimo clamoribus suis suppressa eius voce non modo [192v] ullum mitis modestaeque iustificationis eius permisisse eloqui verbum, verum statim nulla consecrati homagii Dei dicati loci habita venerantia, ad arma se arripere, et in Divina providentia ac amicorum protectione protegeretur inauditum indefensum libero voce es denegata et suppressa interrimere nitetur. Quo suo tali ausu temerario famam et honori protestantis auctoritatemque senatoriam laeserunt, vota contempserunt, vocem liberam oppreserunt, securitatem publicam violaverunt, tumultum excitaverunt, conventum publicum disperserunt, modo violento processerunt, contra iura Divina et humana excesserunt.

Ratione quorum omnium idem protestans iterum atque iterum contra ipsos protestatur, offerendo se ratione praemissorum omnium tum ratione vindicationis honoris sui iure mediante acturam, salva sibi eiusdem protestationis emendatione et autione, ac tam vi citationibus, quam in advenenti termino latiori iniuriarum specificationeque servata facultate.

---

⁸² 4 lutego 1669 r.

4. Zjazd podczas popisu pod Środą, 4 kwietnia 1669 r.

1. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, zwołujący zjazd na popisie pod Środą – Środa, 9 lutego 1669 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 173, k. 106 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Gen. Andrzej Kowalski w dniu 21 lutego 1669 r. [feria 5 post Dominica Septuagesima proxima a. D. 1669].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 44v-45v – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 618v-619v – oblata; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Konin 58, k. 547-547v – oblata.

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał wielkopolski, malborski etc. etc. starosta.

J.w., w., ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu poznańskiego i kaliskiego województw, m.w.m. panom i braci, przy zaleceniu służb moich braterskich do wiadomości donoszę.

Ponieważ świeżo przeszłego relationis nie skończyliśmy sejmiku, placuit generaliter universali wszystkich ichm. natenczas zgromadzonych consensui, do wszystkiego reservare wszystkie tractanda negotia popisu, mnie według prawa i zwyczaju zleciwszy onego awizacją. Z tej tedy mojej, którą na mnie ichm. panów braci i pospolite prawo włożyło powinności, ex voto publico pro termino namówionego czasu, dnia 4 miesiąca kwietnia, na miejsce zwyczajne pod Środę do zgromadzenia i popisu ex mente przeszłej konwokacyj, co już w innych województwach practicatum, m.w.m. panów i braci zapraszam.

Na który abyście się m.w.m. panowie wszyscy praesentes omni bellico praeparamento, jako najporządniej, trybem pospolitego ruszenia w prawie opisanym zjechać raczeli, wielce po wtóre proszę. Tam dopiero quod opus ultra fuerit et dalszych procederów capiemus consilia i zaczęte na przeszłym sejmiku publica negotia, jako to securitatem województw, żebyśmy ich bez obrony pod ten czas wyjścia naszego nie odbiegali, porozumienie się i konotowanie exorbitantiarum kwoli facylitowania przyszej daj Boże szczęśliwie elekcyj zgoła wszystko, cokolwiek osierociałej ojczyźnie conservatio nis status requireret effectuablemus oraz relacyj j.m. pana posła do j.m. pana marszałka i hetmana wielkiego koronnego⁸³ od województw wyprawionego excipiemus rationes.

Co że w.m.m. panowie z ochotą uczynić raczycie, nie tylko z wrodzonej ku ojczyźnie miłości i obserwancji praw o pospolitem ruszeniu i popisach napisanych, ale ex necessitate propriae securitatis, która sub clipeo najwarowniejsza, nic nie wątpię. Na

---

⁸³ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.

co dla lepszej wiary i wagi ręką własną przy przyciśnieniu herbownej pieczęci podpisuję i do wszystkich grodów na publikację solito more rozsyłam. Działo się w Środzie, dnia 9 miesiąca lutego r. P. 1669.

Jan Leszczyński

Locus sigilli

2. *Uniwiersał prymasa Mikołaja Prażmowskiego w sprawie zaległości podatkowych – Warszawa, 12 marca 1669 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 173, k. 122 – oryginał drukowany; w grodzie wschowskim oblatował Fam. Daniel Gbon mieszczanin i kupiec wschowski w dniu 8 kwietnia 1669 r. [feria 2 post Domini-cam Iudica Quadragesimalem proxima a. D. 1669].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 95-95v – oblata.

Mikołaj na Prażmowie Prażmowski z Bożej łaski arcybiskup gnieźnieński, poseł na zawsze Stolicę Apostolskiej, Korony Polskiej i W.Ks.L. prymas i pierwsze książę.

Wszem, wobec i każdemu z osobna donoszę, osobiłwie j.o., j.w. i ur. ichm. panom senatorom duchownych i świeckim, dygnitarzom koronnym, starostom, podstarościm, urzędnikom ziemskim i grodzkim, i inszym wszystkim państw koronnych stanu szlacheckiego obywatelom, m.w.m. panom i braci, przy zaleceniu służb moich braterskich wiadomo czynię.

Iż jako zadeklarowana przez cara jm. moskiewskiego⁸⁴ ewakuacja praesidiorum z fortec pewnych ukraińskich, na wprowadzenie, płacą i prowiantowanie ludzi R.P. konnych i pieszych do osadzenia tychże fortec ordynowanych R.P., na blisko przeszłej konfederacyjej generalnej warszawskiej, za powszechną stanów wszystkich na on czas zgromadzonych zgodą, poborów numero 4 cum abiuratis złożyć one dwiema ratami z poblizszych województw do Warszawy, a z dalszych do Lwowa zwieźć deklarowała.

Tak gdy już termin raty pierwszej, to jest 11 martii minął, czas ewakuacyjej osady cudzej, a wprowadzenia R.P. bliski, a dotąd nikogo z pieniędzmi nie widać, bez których się ludzie ordynowani pro praesidio fortec pomienionych nie ruszą i ruszyć nie mogą, z powinności urzędu mego prymacyjalnego, z którego jako z strażnice jakiej wszytkie incommoda R.P. upatrywać et pro posse avertere powinienem, wcześniej w.m.m. panów i braci przestrzegam i bratersko upraszam, abyście inire modos et media raczyli, żeby pieniądze pomienione ex mente R.P. co prędzej zwiezione być mogły, żeby dla zwłoki jakowej lubo w wydawaniu, lubo w odwożeniu podatków pomienionych in evacuatione

⁸⁴ *Aleksy I Michajłowicz car Rosji.*

fortec przerzeczonych R.P. frustrata nie była, zacyzmyby wielką szkodę ponieść musiała. Na co się dla większej wagi i pewności własną ręką podpisałem i pieczęć przycisnąć rozkazałem. Dan w Warszawie, die 12 martii 1669 a.

X. Mikołaj Prażmowski arcybis[kup] gnieźn[ieński]

Locus sigilli

3. *List Jana Kazimierza do Krzysztofa Grzymultowskiego kasztelana poznańskiego – Warszawa, 25 marca 1669 r.*

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 3487 IV, s. 339 – oryginał.*

Mości panie kasztelanie poznański. Wiedząc o statecznej w.m. ku mnie porpensyjei, którą mi w.m. pan na każdym placu wyświadczać nieodmiennie zwykłeś, tym poufalię recurro do w.m. i proszę, abyś wielebnego księdza pisarza skarbu koronnego negotium na zgromadzeniu województwa swego powagą swą wesprzeć i artykuł promovere chciał, na zaszczyt urzędu jego uprzywilejowanego i przysięgłego, przeciwko tym, którzy go zniszczyć i z gruntu wyrzucić usiłują. Jeżeli jeszcze może podać się okazyja, w której w.m. operam meam desiderare możesz, uznasz wzajemną in votis suis promptitudinem meam. Któremu zatym życzę dobrego od Pana Boga zdrowia, w Warszawie, dnia 25 marca 1669.

Jan Kazimierz Król

4. *List Krzysztofa Grzymultowskiego kasztelana poznańskiego do województw poznańskiego i kaliskiego zgromadzonych na popis pod Środę – b.m. i d. [1669 r.]*

Rp. *AP Poznań, ABCz. 2649, s. 997-999 – kopia: Copia listu jm. pana poznańskiego do ichm. na sejmik średzki pro 4 aprilis a. 1669 zgromadzonych.*

J.w., w., m.w.m. panowie i bracia.

Nie sprawiała tego ani kontumacja, ani temeritas daleka ode mnie vitiae, na sejmiku przeszłym, non sine dedecore, żał się Boże, województw naszych zerwanym. Przez dwa dni w kole non comparui, bo jako tylko w 18 roku mego ad Rempublicam accessi, nauczałem się koło w.m.m. panów, w którym omnem gravitatem zastałem, wprzód silentio, a dalij modestia venerari, potym 30 lat zupełnych grandi mortalis aevi spatium, 18 razy bez nagany posługując, w poselskiej izbie marszałkując, trzy razy w Trybunale, 13 lat w senacie zasiadając, a w tych wszystkich funkcjach pro bono tylko honesta, pro malo tylko turpia rachowałem, kilkanaście ćwierci non sine iactura ubogij substancy-

jej mojej i zdrowia, pułk służebny tych województw wodząc, pospolitych ruszenia nie wspominając, dałem dowód modestiae mee.

Ale widząc jakie na honor mój, nigdy niezmazany, były praeparamenta, uważając przy tym, jako intererat honori tych zacnych województw, drugiego razu porazić ni rozerwać sejmiku, nie chciałem być obex radom w.m.m. panów, consultus raczyj duxi, etiam z uszczerbkiem jakiegokolwiek reputacyi mojej (na którą więcej zawsze niż na fortunę służełem), abstinere consiliis niżeli a praesentia dać okazyją zatrudnienia, ale gdy in absentem tak crudeliter saevitum, chciałem dać o mojej pociwości rationes i przyszedłem do koła, non stipatus krewnymi, ani amicis (w których przecie nie jestem obrany), ale domestico tylko, jakiego szczupła pozwala fortuna, comitatu. Przyszedłem na miejsce rady nie zwady, przyszedłem na miejsce Bogu poświęcone, któremu obojgu Boskie i ludzkie prawa omnem caverunt securitatem, przyszedłem uciążony do tego asyllum, do którego w uciążeniach swoich uciekali się etiam externi, a wszyscy (jeżeli jeszcze ciężki żal memoriam gestorum non obruit), znajdowali ratunek, a przynajmniej mieli audiencyją. Przyszedłem senator do kolegów, civis do concives, krewny do krewnych, gdzie jako jestem oppressus, jako głosów i broni, które ad tuitionem swobód nosimy przy boku, na uciążenie moje zażyto, szerzyć się z tym nie chcę, bo ut quid na cięższy żal repetere to, co w oczach i uszach działo się z w.m.m. panów i braci w Polsce nigdy a vix kiedy ante actis saeculis w wolnych Rzeczachpospolitych audito exemplo, bo jedno tylko [998] w nadpsowanej już Rzeczypospolitej Rzymskiej czytałem, gdy Antonius koledze swemu ubronił głosu, za co potem, gdy się reflektowano, jaki to jest ad libertatem subvertendam cuniculus, poenas lugit gravissimas.

Że tedy in statu ojczyzny naszej wsze lubo privatim, lubo publice dzieje, komu uciśku to do wszystkich należy, recurro do w.m.m. panów wprzód niż do inszego sądu inauditus et indefensus, azalim innocenter oppressus bene meritus, bo tego żadna invidia wydrzeć mi nie może, civis i senator, a z koła w.m.m. panów exul, i w tym ci wszystkie malorum zawieram compendia. Recurro mówić do w.m.m. panów, pokornie prosząc, abyście mię tam, gdzie słusność i prawo pospolite manuducit, bratersko wspierać raczeli. Exigit to po w.m.m. panach suum cuique tribuens iustitia we mnie ta enormitas laesa, exigit praw i swobód ojczystych mieć i zatrzymania ich studium, bo jaka teraz może być regnantibus do obalenia onych droga, jeżeli nie ta, na którą teraz wpadliśmy. Exigit sine demerito oppressi concivi calamitas, a nade wszystko ludzkie i chrześcijańskie officium.

Tu mi trzeba wywieść, że wszystkie obiectiones, że zarzucone są convitia. Aleć to deferri musi do sądu tego, który formabit da Bóg Republica, gdzie deficient in probationibus authores. Jedno tedy tylko justyfikować będę, com do brata⁸⁵ privatim pisał, his formalibus. Jeżeli się szeroko dictatoria potestas rozpostrze, toć owo nasze plebeium veto szyje łamać musi. Tu niech każdy uważy, jeżeli kto nie pro libertate sump-tum, a czy nie łamał karku periculosissimo libertate exemplo, a mojej i rodzónego mego osobie co do tego słowa plebeium apello do tych (proszę tylko niech sine passio-

⁸⁵ *Zapewne chodzi o brata przyrodniego Grzymultowskiego – Jana Opalińskiego wojewodę kaliskiego.*

ne etiam mnie niechętni sądzą), co historie czytali, jeżeli non a plebe Romana initia wzięło to nasze chwalebne, utinam perennet, veto. Ano pisze historia, Volcatius Terullianus tribunus plebis intercessit, któż tego nie wie, że to tylko duo bely ordines in Republica Romana, z której regula rad wzięli przodkowie nasi, utinam my posteri non imitemur regulas zguby ich: „senatus populusque Romanus”, nie szewcy to tam beli i nie kuśnierze, ale żołnierze, cives, equites, quirites Romani, czym się i Paweł Święty szczycił od kontemptów, „civis Romanus sum”.

Niechęć ci to tylko sprawiła i malewolencyja opacznie tłumacząca, etiam rectissimas intentiones, i jaż to miałbym lżyć to veto, dla którego substancyją straciłem, krwi mojej utoczyłem, aby go beli Szwedzi nie wydarli? Jaż to miałbym bez to veto, dla którego widział mię każdy tota vita opum contemptorem et recti pervivacem? Jaż to miałbym lżyć to veto, dla którego żądany nie uchraniałem się fatygi, ani ullo nomine magnifico segne otium velabam? Jaż to miałem lżyć to veto, dla którego tak długą cierpiałem niełaskę pańską, a tak ostrą i niebezpieczną, że aż coactus bełem szukać reclinatorium za granicą, do czego przyszłoby beło nisi ex consilio amicorum reconciliassem, a że non temere fidei et conscientiam, appello tych, co ze mną sądzieli w Trybunale. Nie tylko tedy nie lżełem veta, ale owszem, jako ów gracz przegrany, który resztę oraz na szanc stawia, [999] cokolwiek jeszcze non consumpserunt curae i ten świeży angeranimi zdrowia i residuum straconej substancyjej przy nimłożyć gotowem, obiecując to sobie de aequanimitate w.m.m. panów, że mnie, bratu swemu, kompasyje i sukkursu we mnie zgwałconej wolności denegare nie zechcecie. Oddaję zatym braterskie służby moje z łaską w.m.m. panów i zostawam powolnym w.m.m. panów bratem i sługą

Grzymułtowski kasztelan poznański

|| 5. *Laudum województw poznańskiego i kaliskiego spisane podczas zjazdu*
|| *na popis pod Środą, 4 kwietnia 1669 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 173, k. 130-132v, 136 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Hon. Paweł Bratka w dniu 16 kwietnia 1669 r. [feria 2 post Dominicam Ramis Palmarum Quadragesimalem proxima a. D. 1669].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 98-103v – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 145, k. 307-309 – oryginał; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 624-631 – oblata; **Rp. 5** AP Poznań, Gr. Kcynia 104, s. 221-225, 230 – oblata.

My rady, dygnitarze, urzęnnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego wojewo-
wostw z umowy i konsensu braterskiego, za uniwersałem j.w. jm. pana kanclerza wiel-
kiego koronnego, generała naszego na popis pro die 4 aprilis do Szrody zgromadzeni.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, a mianowicie ichm. panom obywatelom stanu
rycerskiego, także miastom i miasteczkom, i innym wszystkim, którzy do pospolitego
ruszenia podług dawnych praw należą, wiadomo czyniemy, iż zjachawszy się na popis,

któryśmy do niżej opisanego czasu odłożyli, zabiegając niebezpieczeństwom wszelakim, któreby na wojewoictwa nasze przypaść miały, tam ab extra, quam ab intra, także względem forytowania kogożkolwiek per vim na Królestwo wolny elekcyjej zasadzają się na spiskach naszych braterskich, uchwałą sejmową aprobowanych, przedsięwzięliśmy in eum omnem casum w wojewoict[w]ach naszych pospolite ruszenie, które już przed tym w tychże spiskach uchwalone, iteratum moderno laudo uchwalamy i czas do ściągnięcia się pro die 23 mai pod Koło sobie naznaczamy i determinujemy.

Na który czas i miejsce wszyscy universaliter stanu szlacheckiego, wdowy i minorennes, wyjąwszy tych, którzy [s] prawo pospolite uwalnia, tak i miasta do pospolitego ruszenia należące i ci wszyscy, którzykolwiek sposobem dobra jakieżkolwiek trzymają, reasumując wszystkie lauda o spiskach wzwyż mianowanych, iuxta constitutionem anni 1621 na toż pospolite ruszenie poczty wyprawować powinni będą. W ciągnięciu zaś, jako i w dostawianiu victualium iuxta valorem modernum, albo jako kto będzie mógł kupić, zachować się ma, et in armis jako w najlepszym porządku, w osobach swoich do kasztelanów którychkolwiek stawić się powinni i popisawszy się, w polu trwać i tę ekspedycyją kontynuować mają, nie rozdzielając się póki necessitas emergentis periculi potrzebowała.

A gdzie by którykolwiek z obywatelów naszych tej uchwały naszej nie dosyć uczynił i ad propulsandam vim publicam et libertatem na zaszczyt nie stawił się, takowego każdego wolno będzie unicuique ex personis nobilibus do sądu kapturowego [130v] poznańskiego i kaliskiego wojewoictw, pro poenis legum de expeditione bellica sancitis, citatione peremptoria pozwać. A sądy kapturowe ad instantiam delatoris easdem super contraveniente decernere et adiudicationem bonorum ac summarum pecuniarium per medium wojewoictwo et in altera medietate delatori adjudykować mają. In defectu zaś sądzenia kapturowych do Trybunału inter causas fisci pozwać wolno będzie.

Na którym pospolitym ruszeniu lubo ichm. panom wojewodom obiema superintendencia z prawa pospolitego należy, iż jednak jm. pan wojewoda poznański⁸⁶ pod ten czas elekcyi absentować się deklarował, a jm. wojewoda kaliski⁸⁷ za uproszeniem koła naszego obiecał zostawać w obozie, tedy ta komenda przy jm. panu wojewodzie kaliskim zostawać ma nad obiema wojewoictwy. Po powrocie jednak jm. pana wojewody poznańskiego prawo dyrekcyjej ichm. panom wojewodom obiema lubo in absentia illorum należy ichm. panów kasztelanów, każdemu swego wojewoictwa zostawać będzie.

A że jm. pan kasztelan rogoziński⁸⁸, także jm. pan kasztelan przemęcki⁸⁹ ponderibus lat swoich od prowadzenia powiatów swoich wymówili się, tedy na miejsce jm. pana kasztelana rogozińskiego w. jm. pana Adama z Czarnkowa Czarnkowskiego starostę osieckiego, a na miejsce jm. pana kasztelana przemęckiego w. jm. pana [Hieronima] z Pogorzeli Pogorzelskiego starostę powidzkiego do prowadzenia tego na miejsce ichm. uprosili.

Ci zaś ichm. panowie bracia, którzy także electionis adesse będą chcieli interesa elekcyjej i oni sami na niej trwać będą, od popisu na termin naznaczony wolni tan-

⁸⁶ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański. ⁸⁷ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ⁸⁸ Remigian Dembiński kasztelan rogoziński. ⁸⁹ Adam Rozdrażewski kasztelan przemęcki.

tisper będą. Po skończonej jednak elekcycy, lubo też gdzie by niebezpieczeństwo pokazało, powinni będą do zgromadzenia braci przybyć i zarówno przeciwko temu nieprzyjacielowi stawać. Których prezencycy na elekcycy będących registr jm. panu podkomorzemu kaliskiemu⁹⁰ i on do obozu ręką swoją podpisawszy, odesłaliśmy.

A lubo nie powątpiewamy w tym, iż za gorącymi instancjami naszymi przed czasem wyjazdu naszego j.w. jm. pan marszałek i hetman wielki koronny⁹¹ chorągwie te, które tu pro hibernis zostawały w wojewoxtwach naszych, ad custodiam granic ukrainnych podług opisanego prawa sub interregno wyprowadzi, żeby się in desiderii nostris nie dosyć stało, uprosiliśmy ichm. panów senatorów [131] i ichm. panów braci fide obligamus, którzy pro tunc na elekcycy będą praesentes, aby zaraz na początku elekcycy tę samą materiją, a nie inszą materiją traktowali i do żadnych traktowania spraw R.P. nie przystępowali, ażeby te chorągwie z wojewoxtw naszych wyprowadzono. Mimo to inibimus rationes, jakobyśmy ab ea oppresione, która by nam ad tuitionem libertatum et propulsandam vim drogę zawierała, uprzętnąć mogli. Nie powątpiewamy też nic o tych ichm., którzy przy stanowieniu tych spisków naszych odezwali się z ochotą swoją in casu periculi przeciwko wolnej elekcycy ludzie zaciągu swego, do spólnych sił naszych stawić i one coniungere pro termino praesenti, gdy przyjdzie do pospolitego ruszenia bratersko nam ziścić zechcą.

A że wielką w województwach naszych i w dobrach królewskich, duchownych i szlacheckich na hibernach w wojewoxtwach naszych chorągwie ordynowane ruiny poczyniły i chleb zimowy nad asygnacją i komput pod chorągwią koni popisanych, przeciwko prawu wybierają, a drugie chorągwie znajdują się takowe, które w komputcie nie są i do chleba by zimowego należeć nie powinny, jako to chorągiew wołoska nadworna ks. jm. pana wojewody bełskiego, hetmana polnego⁹² pod panem Zawodnym, tak i pobocznymi ekstorsyjami, noclegami, stanowiskami w dobrach ziemskich agrawują i miarą sandomierską wymyślną, która vix in duplo nad tamtą miarę wynosi, oprymowali, tak że i takse zbóż i sian, którą in natura oddawać niesłychaną z łanu sobie rozkazują, tedy naznaczamy ichm. panów komisarzów niżej opisanych, którym to dexteritati zlecamy, aby zjachawszy się do każdego powiatu najdalij w wtorek po Przewodniej Niedzieli⁹³, o którym to czasie jm. pan marszałek nasz wszystkie miasta i miasteczka uniwersalem swoim per cursoriam rozesłanym obwieści, a miasta i miasteczka per publicationes na targach i jarmarkach publicationem obwieszczać także będą, aby ci wszyscy, którzykolwiek tak króleskich, jako i duchownych, i szlacheckich dobrach kwotę pieniędzy powybiali, także szkody w dobrach szlacheckich przechodami uczynione, to wszystko konotować będą powinni ichm. panowie komisarze, praevio iuramento w grodzie którymkolwiek tych szkód poprzysiężone i do ręki j.w. jm. pana kanclerza wielkiego koronnego⁹⁴ albo ichm. panów wojewodów oddać. Których to szkód na przyszłej elekcycy upominać się będziemy, że nam insze wojewoxtwa dopomogą, nic nie wątpiemy.

---

⁹⁰ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ⁹¹ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁹² Dymitr Jerzy Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman polny koronny. ⁹³ 30 kwietnia 1669 r. ⁹⁴ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

Przy tym powszechną zgodą naszą ponieważ ichm. panowie wojskowi tym potrząsają, żeby to za ordynansem ichm. panów wodzów swoich czynić te egzakcyje i przechody po dobrach szlacheckich wzięli się.

A ponieważ non constat, z czyjego instynktu ichm. panowie wojskowi tego wzięli się, tedy eo nomine [131v] de gravamine status equestris et bonis terrestribus illatis inquantumby tak być miało, manifestacją ad acta publica nomine conventus praesentis faciendą zanosą ichm. panowie komisarze od nas naznaczeni i actis publicis onę napiszą. Którą to manifestacją dotychczas odkładamy, czekając na powrót ichm. panów senatorów i braci na elekcyjej będących, których upraszamy, aby w tej materiję z jm. panem hetmanem ekspostulowali i tego relacją lubo pod Kołem, lubo gdzie indziej obozem stawać będziemy, uczynili. Do której manifestacyję naznaczamy jm. pana stolnika kaliskiego⁹⁵ i jm. pana Jana Kaczkowskiego. Do Poznania zaś tak przebrania chleba, jako i inszych komisarzów także naznaczamy, do województwa poznańskiego jm. pana podwojewodzkiego poznańskiego⁹⁶ i jm. pana Sczanieckiego, do powiatu kościańskiego jm. pana Aleksandra Bronikowskiego i jm. pana [Jana] Cerekwickiego, do ziemie wschowskiej jm. pana Slichtynka, do powiatu waleckiego jm. pana Golcza Zebalda, do kaliskiego województwa jm. pana komornika kaliskiego⁹⁷ i jm. pana burgrabiego kościańskiego⁹⁸, do powiatu konińskiego jm. pana murgrabię konińskiego⁹⁹ i jm. pana Karola Marchockiego, do powiatu pyzdrskiego jm. pana Franciszka Kaczkowskiego i jm. pana Kaspra Młodziejewskiego, do powiatu gnieźnieńskiego jm. pana Stanisława Konarskiego, jm. pana Adama Mielżyńskiego, do kcyńskiego jm. pana starostę borzechowskiego¹⁰⁰ i jm. pana skarbnika poznańskiego¹⁰¹, do nakielskiego jm. pana Jakuba Chrzastowskiego i jm. pana Jana Radolińskiego.

Egzorbitancyje in genere wszystkie do elekcyjej da Pan Bóg przysły odkładamy. Których jm. pan marszałek na przeszłym i terazniejszym sejmiku od nas podanych niemały ma registr, do których to mankamentów z koła naszego naznaczamy ichm. panów deputatów niżej opisanych, aby one dobrze trutinowa[w]szy, te które concernunt totam Rempubicam, jm. marszałek terazniejszego koła naszego podał do ksiąg grodzkich. Które fraterne sobie obiecujemy circa electionem one proponere każdemu będzie wolno et futuro electo in pacta conventa podać, a na szczęśliwej da Pan Bóg elekcyjej aprobować, nad to cokolwiek by się jeszcze znalazło tych egzorbitancyjej, każdemu wolno będzie pro libitu suo promovere na elekcyjej przysły cum tota Republica. Komisarzów zaś do tych egzorbitancyjej naznaczamy jm. pana wojewodę poznańskiego¹⁰², jm. pana podkomorzego kaliskiego¹⁰³, jm. pana łowczego koronnego¹⁰⁴, jm. pana surogatora poznańskiego¹⁰⁵, jm. pana pisarza poznańskiego grodzkiego¹⁰⁶, jm. pana Mi-

---

⁹⁵ Stanisław Kożuchowski stolnik kaliski. ⁹⁶ Stanisław Zagórski podwojewodzi poznański. ⁹⁷ Kasper Modliszewski komornik kaliski. ⁹⁸ Wojciech Kierzyński burgrabia kościański. ⁹⁹ Franciszek Goliński burgrabia koniński. ¹⁰⁰ Walerian Podleski starosta borzechowski. ¹⁰¹ Franciszek Mycielski skarbnik poznański. ¹⁰² Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański. ¹⁰³ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ¹⁰⁴ Jan Żelecki łowczy koronny. ¹⁰⁵ Andrzej Radoliński surogator grodzki poznański. ¹⁰⁶ Kasper Modlibowski pisarz grodzki poznański.

lińskiego, jm. pana Miaskowskiego Adriana, jm. pana starostę nowodworskiego¹⁰⁷, jm. pana Aleksandra Bronikowskiego, jm. pana marszałka koła naszego¹⁰⁸.

A że wielką ruinę per hibernas miasta, miasteczka królewskie, duchowne i szlacheckie ponoszą et donativa przez jm. pana podskarbiego koronnego¹⁰⁹ do tychże miast i miasteczek jest ordynowana i do ostatniej prowadzi ruiny, że onej per ullam possibilitatem wypłacić nie mogą, [132] tedy do przyszłego sejmu coronationis albo elekcyjnej i zniesienia się z stanami R.P. tę donatywę odkładamy. O którą aby wzywać pomienione miasta i miasteczka kłopotu nie miały, ze wszystkich miar z ichm. pany senatorami naszymi starać się będziemy.

Do słuchania zaś rachunków ichm. panów poborców in genere wszystkich, którzy tak podatków uchwalonych i retent dawnych, jako i ci wszyscy panowie komisarze, którzy podatki po wojewoństwach, powiatach i ziemi wschowskiej wybierali, więc i panów burgrabich, którzy przez egzekucyją też podatki wybierali i wybrane przy sobie, nie oddawając ich zatrzymali, naznaczamy ichm. panów komisarzów czterech, to jest jm. pana Macieja Krzyckiego pisarza ziemskiego wschowskiego, jm. pana Waleriana Podleskiego starostę borzechowskiego, jm. pana Wojciecha Bułakowskiego pisarza grodzkiego kaliskiego i jm. pana Stanisława Konopnickiego. Którzy to ichm. panowie deputaci zjechać się mają do Poznania na wtorek po Przewodniej Niedzieli¹¹⁰. Przed którymi to panami komisarzami panowie poborcy wszyscy pomienionych wojewodztw, także i komisarze, którzy po powiatach i ziemi wschowskiej przeszłe podatki wybierali, więc i panowie burgrabowie, którzy po egzekucyjach jeżdżąc, wszelkie podatki wybierali i pieniądze przy sobie zatrzymali, zgoła ze wszystkich retent, które przy nich zostawają, powinni się rachować, a któryby lubo z panów poborców, komisarzów i burgrabów tej uchwale naszej refragarius był, takowy każdy ipso facto bez otrzymania kondemnaty poenam peculatus podpadać będzie i na nim executio militaris egzekwowana być ma. Którym to panom komisarzom do tych rachunków solarium naznaczamy po zł trzechset, za asygnacją jm. pana marszałka naszego, do któregokolwiek z ichm. panów poborców hoc praecauto, aby na sądach tych przyszłych kapturowych poznańskich jurament do odprawienia tych rachunków przed ichm. panami sędziami kapturowymi uczynieli, secundum formam ichm. panów surogatorów grodzkich. Na których rachunkach będą mieli potestatem decidendi wszystkich mankamentów et dubietates resolvendi. Funkcyja ichm. panów komisarzów tych rachunków trwać do roku będzie. W którym to roku nie tylko z przeszłych podatków odbierać mają, ale też i z przyszłych, jeżeliby jakie uchwalone były, onych rationem odbierać od tychże pomienionych panów poborców powinni będą. Relacją zaś tych rachunków wszystkich panowie komisarze podczas zjechania się pospolitego ruszenia pod Kołem uczynić będą powinni. [132v] Inszych zaś jeżeliby przed tym czasem nie skończyli na sejmiku we Śrzedzie pierwszym, też relacją uczynić będą powinni. Jm. zaś pan Jerzy Cykowski komisarz generalny wojewoństw naszych z asygnacyjnej rachować się także będzie powinien, które

---

¹⁰⁷ *Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski.* ¹⁰⁸ *Wojciech Malczewski podsedek ziemski wschowski, surogator grodzki wschowski.* ¹⁰⁹ *Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.* ¹¹⁰ 30 kwietnia 1669 r.

dawał chorągwiom z pieniędzy, które odbierał od panów poborców i funkcją tę swoją komisarską do roku tylko całego egzekwować na wojewoństwach naszych. Którego solarium takoweż jako przeszłego roku miał dochodzić będzie mógł i asygnacje chorągwiom do wojewoństw naszych na Komisyję Lwowskiej zebranych wypłacać i dawać będzie powinien, na każdą ćwierć chorągwie podług prawa samego popisując.

A że nieboszczykowi jm. panu [Zygmuntowi] Twardowskiemu, poborcy na ten czas naszemu, asekuracją uczyniliśmy, czego by nie dostawało do podatków przez nas uchwalonych, onego evincere i zastąpić przyobiecaliśmy. Tedy biorąc wiadomość z rachunków skarbowych, ponieważ niemała sumę skarb sobie pretenduje, z której zostawając sobie viam agendi z jm. panem podskarbis przeszłym, kędy pieniądze dobre, które nieboszczyk jm. pan Twardowski na Komisję Lwowską przesłał z wojewoństw naszych do skarbu wniósł i do skarbu oddał, z których to pieniędzy lucrum wojewoństwa nie miały, pytać będziemy. A teraz sukcesorów¹¹¹ przerzeczonego jm. pana Twardowskiego in toto evincere pollicemur. A inquantumby na przyszłej da Pan Bóg elekcyjey w sądzie kapturowym generalnym chciał kto turbować, tedy ichm. panów senatorów wojewoństw naszych i ichm. panów braci tam przytomnych upraszamy, aby ich agraować nie dopuścili interea temporis inquantumby chciał egzekucje jakie na dobra czynić, tedy tego nie dopuszczać obiecujemy. A na asygnacją jm. pana miecznika koronnego¹¹² podatki na piewszym sejmiku coronationis złożywszy, zapłacić obiecujemy.

A jako jm. pan Złotnicki z przodków rodzica swego i sam z siebie wielkie ma zasługi w wojewoństwach naszych, ale i teraz całej R.P. bardzo się przysłużył, kiedy się dał pro obside do ordy z niebezpieczeństwem zdrowia swego i substancyjey, słuszną rzecz baczemy mu to omni gratitudine computare. Upraszamy tedy ichm. panów senatorów i ichm. panów braci, którzy będą praesentes, aby się za nim przyczynili do całej R.P., aby condigna mógł zasług, cnoty i odwagi swojej odnieść praemia, aby futuro principi inter bene meritos był zalecony. [136]

A że jm. pan Andrzej Radlicki sędzia grodzki nakielski rachunki doskonałe przez ichm. panów deputatów do rachunków naznaczonych na tym terażniejszym sejmiku produkował i resztę ex nunc z tych podatków wybierania poborstwa swojego realiter wypłacił, tedy za zgodą powszechną kwit doskonały jemu jm. panu marszałkowi naszemu dać deklarowaliśmy.

Które to laudum nasze jm. panu marszałkowi naszego koła Wojciechowi Malczewskiemu podsędkowi ziemskiemu i surogatorowi wschowskiemu ręką własną podpisać zleciliśmy. Działo się w Śrzedzie, 4 aprilis a. 1669.

Wojciech Malczewski podsędek ziemie i surogator wschowski, marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego m.p.

Locus sigilli

¹¹¹ Maciej, Mikołaj, Zygmunt i Jan ze Skrzypny Twardowscy, synowie Zygmunta Twardowskiego.

¹¹² Jan Franciszek Bieliński miecznik koronny.

6. Eksorbitancje spisane na elekcję podczas zjazdu pod Środą, 4 kwietnia 1669 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 173, k. 133-135v – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Hon. Paweł Bratka w dniu 15 kwietnia 1669 r. [feria 2 post Dominicam Ramis Palmarum Quadragesimalis proxima a. D. 1669].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Poznań 706, k. 195-203 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 103v-108v – oblata.

Sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego connotatio exorbitantiarum, które da Bóg na przyszłej elekcji proponować i promować sobie obiecujemy in anno 1669.

1. Sejmik kolski reasumować ea conditione, aby tam żadnych materyj między sobą nie konkludowali, ani ujmowali, ani przydawali, ad consensum totius Reipublicae stosując się tylko dla snadniejszego zrozumienia, aby się w poselskiej izbie tym prędzej rzeczy facylitowały.
2. Chleby żołnierskie wziąć in considerationem et inire modos cum tota Republica jakoby od takowych niesłychanie ciężkich opresyjej uwolnić ubogich ludzi i stanowisk po dobrach szlacheckich.
3. Fakcye in genere wszystkie circa electionem liberam aby R.P. na szalę wzięła i sposób wynalazła, aby ich na potym nie bywało.
4. Aby posłowie ziemscy oraz świadkami i sędziami nie byli, co się stało w sprawie pana [Jerzego Sebastiana] Lubomirskiego.
5. Aby pan marszałek sine consensu całej izby poselskiej nie ważył się deputować nikogo do sądów clandestine, jeśliby jaka zachodziła protestacyja, ażeby in causa perduellionis et criminis laesae maiestatis mianowano pleniorem numerum, najmniej osmnastu deputatów per electionem, a marszałek izby poselskiej żeby przysięgał: „Munera non accipiam”.
6. Aby w przysiędze panów senatorów dołożono tych słów: „Recte iudicabo” ad instar rot trybunalskiej.
7. Aby królowie na interpozycyją i intercesyją stanów całej R.P. clementiam poddanym swym wyświadczała, żeby ad tales casus co teraz świeżo w ojczyźnie naszej się działo, nie przychodziło.
8. Aby ius treugarum w ręku tych ichm. panów senatorów, którym to w moc prawo dało, zostawało i żeby z tym difficiles nie byli, i owszem, żeby zawsze afflicto ochotni byli porrigere manum.
9. Abdicatione K.J.M. lege cavere i przysiędze królewskiej tego dołożyć: „Ad vitae meae tempora non abdicabo nec mentionem successoris in Regnum durante vita mea faciam, et respectu assequendi Regni nulla pacta cum exteris conclusi et conclusa habeo. Dignitates, honores et praemia pro ratione bene meritorum distribuam”. A jeżeliby się kto takowy znalazł, któryby dla interesów którego pana abdykację praktykował, aby zaraz prawo w Trybunale było ad cuiusvis nobilis instantiam.

10. Aby K.J.M. najwięcej na zalecenie ichm. panów pieczętarzów miał respekt *beneficentium*.
11. Żeby żony królewskie nie mieszały się in *materias status*, a w promocyje zaś cudzoziemcy i osoby insze, które *non pertinent ad Reipublicae statum*.
12. Aby tyle tylko było przy dworze królewskim cudzoziemców, ile prawa dawne każą. Którzy by tylko *privata servitia* Królowi odprawowali.
13. Elekcyja ichm. księży biskupów aby przy kapitułach wedle praw i statutów starych, także i opackie przy konwentach bywały, a ichm. księża opaci żeby według statutu synom szlacheckim na naukę nakładali i na seminaria nakłady dawali, a ichm. księża biskupi żeby dożywotnie na jednym biskupstwie zostawali, gdyż przez to biskupstwa in *summam desolationem* przychodzą.
14. *Minorennibus* opactw, starostw, urzędów ziemskich aby nie dawano.
15. In *casu civilis motus* hetmani tak koronni, jako i litewscy in *quantumby* z wojskami, lub ten lub on wszedł w którąkolwiek prowincyją za granicę, koronny jeżeliby przeciwko prawu zgrzeszył w litewskim, a litewski *vice versa* w koronnym aby sądzony był Trybunale. [133v]
16. *Kaznodzieje* i spowiednicy królewscy aby zakonnicy nie byli.
17. *Religiosi* aby *beneficia iurata* żadnych nie trzymali.
18. Królowie aby żadnej gwardyje nie mieli na koszt R.P., ale że ich swym kosztem opłacali i oficerów szlachtę polską *possessionatos* miewali.
19. Ichm. panowie senatorowie wszyscy, począwszy od jm. ks. prymasa, aby każdy przysięgał przy odbieraniu *dignitatis*, że *inscia Republica* nie tylko *cum vicinis*, ale też *obdalszym vicinibus* krajów nie będzie żadnych podpisywać kontraktów.
20. A że panowie posłowie cudzoziemscy na długie, a ledwie nie na dożywotnie, zostają rezydencyje do nas, przez które wiele praktyk szkodliwych do R.P. widzimy, tedy proponować to ichm. będą R.P., jakoby temu zabezpieć, żeby to in *futurum* nie bywało, co teraz było.
21. *Infames* żeby nie należeli do mianowania króla i *banniti ex personali*.
22. Uniwersały z kancelaryjej in *aggravationem nobilitatis* żeby wydawane nie bywały, jeżeli jakie są in *actis* przeciw posłowi któremukolwiek *cum laessione*, żeby eliminowane były.
23. *Senatus consulta* w lepszy rząd wprawić, jeżeli *ante hac* były, o co *inire modos cum tota Republica*.
24. Miasta i fortece duchowne, jako Częstochowa, żeby *praesidiis* agrawowana nie była, chyba *consensu totius Reipublicae*, *pactis conventis providendum*. W toż mają *includi* miasta jurydyczne, aby czasu *necessitatis* cudzoziemcom nie dawały komendy w nich, ale szlachcicom tylko samym należały według prawa.
25. *Ius cudendae monetae* aby nikt sobie nie uzurpował, tylko cała R.P. aby na wygubienie szelągów wszystkich *modos* ichm. *inibunt cum Republica* i na postanowienie monety.
26. Aby chorągwi tatarskich i wołoskich nad prawo więcej nie było i jeśliby się ich więcej znalazło, od żołdu tacy aby odpadli.

27. Rozrywanie sejmów *iż in summum periculum Rempublicam* wdawa, tedy *cum tota Republica inibunt consilium et adinvenire modos sine oppressione* jednak *liberae vocis*, aby jako rozrywane i prolongowane nie były.
28. A że ichm. panowie *dissidentes* uskarżają się o to, że często do konstytucyj *arianismi* pociągani bywają, przez co być *oppressos* baczmy, zabiegając aby takowe częste ustawały *litigos*, starać się o to będziemy, aby takowi *litigantes poena talionis* karani byli, także i dekretemi trybunałskimi *in causa religionis* agramowani nie byli, i aby ichm. księża biskupi panów duchownych *contineant* w opresyjach, którymi panów dysydentów o *liberum exercitium religionis* agramują. A osobliwie *appendices* w terażniejszej konfederacyjej o dysydentach żeby kasowane były, stosując się w cale do konfederacyjej generalnej warszawskiej anni 1648.
29. Aby Królowie panowie pokojowych oficyjalistów swoich przysięgą nie obowiązowali *secretiora contra Republica*.
30. Aby pieczętarze do publicznej instrukcyjej suplementów prywatnych nie przydawali.
31. Aby senatorowie i urzędnicy, zwłaszcza koronni, przy odbieraniu od Królów urzędów i dygnitarstw *rewersałów* żadnych nie dawali.
32. Urzędy koronne i powiatowe *impossessionatis* dane, aby *pro vacanti* nowemu elektowi podane były *iure mediente*.
33. *Dispositio* K.J.M. pałaców et aliorum bonorum terrestrium jeśli jaka stanęła nowa, tedy *nullitatis* ma być. [134]
34. Gaza regia, obicie od Króla śp. Augusta R.P. oddane, nazwana „Potop” i korona moskiewska *inquirere* jeżeli są u pana podskarbiego.
35. Ekonomie tak K.J.M., jako Królowej jejm. aby szlachta koronna w Koronie, a litewska w Litwie trzymali.
36. Żeby ichm. panowie obywatele *inflanccy Ritterband* swój spisany podali do akt warszawskich.
37. Ichm. panowie podkomorzowie tak koronni, jako W.Ks.L. aby na urzędy swe przysięgali, a co między sejmem a sejmem *dziać się* będzie, *rationem reddant* na sejmie i jeśli by co *nocivum Reipublicae* wiedzieli, aby to *deferunt Reipublicae*. I terażniejszy ichm. panowie podkomorzowie jeśli by wiedzieli co *nocivum Reipublicae*, aby *deferant Reipublicae sub iuramento*.
38. Ekonomie wszystkie do stołu K.J.M. należące, aby powrócone były przyszłemu regnantowi, ażeby się pan podskarbi, *nullo habito personarum*, z intraty tych ekonomiej rachował na przyszłej elekcyjej i ze wszystkich *prowentów* R.P. i z starostw, które do jego dyspozycyjej przysły. A *iż* i kwarty z ekonomiej do stołu królewskiego należących są zatrzymane, tedy jm. pan podskarbi *retentorów* na delacie do generalnego kapturu powinien podać, żeby ich *in instanti* sądzono na kapturze generalnym, a *in futurum* z wszystkich *intrat per formam Trybunału Radomskiego* przed deputatami z sejmu naznaczonemi, aby się rachował.
39. Alienacyje wszystkie, które stanęły *extra consensum Reipublicae*, a teraz są *avulsa* a Republica, lubo przedtym były *bona Reipublicae*, aby powrócone R.P. były. A *inquantumby* dóbr takowych *possessor* bronił posesyjej jm. panu podskarbiemu,

- aby jm. pan instygator koronny takowego pozwał do generalnego kapturu warszawskiego i jeśliby pan podskarbi w tym był remissior, tedy odpowiadać ma pan podskarbi ad instantiam cuiusvis.
40. Personae saeculares gdy ob patratum aliquod crimen dekretem trybunalskim nakryci będą, aby ad ordinem ecclesiasticum przyjmowani nie byli, ante qua satisficient decreto.
  41. Dekreta sądów kapturowych w sprawach do kapturów nie należących ferowane, aby nullitatis i kasowane były.
  42. Skrócenie procesów aby stało.
  43. O wolny głos aby mandatów nie dawano, także przeciwko dekretem trybunalskim aby mandaty nie wychodziły, o czym stare prawa aby do egzekucyj przywiedzione były, które gdyby ad instantiam instigatoris wydane były, aby za to serio pan instygator rok i sześć niedziel więz siedział. Foro tribunalitio conveniendum.
  44. Kryminały wszelakie post abdicationem popełnione, aby na generalnym kapturze sądzono i te wszystkie, które a limitatione sądów kapturowych zostawać będą.
  45. Iura patronatus controversa inter patrones et collatores nie zwierzchność duchowna, ale Trybunał ex registro mixti fori decydować ma.
  46. Iurata beneficia dwoje aby żaden nie trzymał.
  47. Senatorów do każdej rady zostających w Warszawie futuris regnans zwoływać będzie, a w sądach secundum pluralitate votorum dekretować.
  48. Statut de cortesanis aby do egzekucyj przyszedł, starać się o to będziemy.
  49. Ojcowie jezuici aby nie przeszkadzali szkołom ojców piarum scholarum, ale aby circa iura sua zostali, także Akademia Krakowska circa iura sua konserwowana była.
  50. Hetmani żeby dożywotni nie bywali, salvo modernis possessoribus, a napotym żeby przysiężni byli.
  51. Buława z łaską i pieczęcią, generalstwo wielkopolskie żeby z żadnym urzędem koronnym nie chodziło, salvo moderno possessore. [134v]
  52. Dziesięciny gdzie są zgodne, aby iuxta constitutione 1635¹¹³ zachowane były, o które ad ius spirituale ichm. panowie duchowni aby nie pociągali, także i o meszne, ale ad forum terrestre, a gdzie dziesiątkiem lat dziesięciny nie brano, dochodzić ich ex libris beneficiorum nie powinni, ani żadnych sum pretendować sobie nie mają, których in possessione nie byli i w inszych sprawach wszystkich, prócz tych, które statut opisał, żeby nobilitatem nie pociągali do konsystorzów i ekskomunikami nie agrawowali. Które wszystkie gdzieby się extra forum legitimum et in causis forum spirituale non pertinentibus pokazały, aby przez jm. księdza arcybiskupa kasowane i sublewowane były.
  53. A iż ks. jm. pan wojewoda bełski¹¹⁴ uskarżał się na sejmiku naszym, że mu Drahim per vim od kurfirsta jm.¹¹⁵ odjęty, który on za krwawe zasługi swoje od J.K.M. miał,

---

¹¹³ *Konstytucja sejmu 1635 r. „Kompozycja o dziesięciny”* (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 260). ¹¹⁴ *Dymitr Jerzy Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman polny koronny*. ¹¹⁵ *Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski*.

tedy *inquirere* o to trzeba, jeżeli *per violentia* czyli *per aliquam compositionem* to się stało, bo o tym od ks. jm. arcybiskupa¹¹⁶ na sejmiku naszym mieliśmy przestrożę. A że w tym nie tylko ks. jm. ma krzywdę, ale i jm. pan [Paweł] Morawski, trzydzieści lat i trzy *in possessione* pewnej wsi był, i insi, tedy ichm. panowie senatorowie i ichm. panowie bracia przytomni o to się starać będą, aby dzierżawcom te dobra przywrócone były i żeby sposób R.P. znalazła, aby ta suma należąca kurfirstowi jm. oddana będzie [s], aby w odzyskaniu Drahimia żadna *difficultas* nie była.

54. *Pacta* z kurfirstem jm. do akt aby podane były, a że zagęszcza się ta suspicyja, jakoby *per privata rescripta* kurfirst jm. *ex certis pactis* miał być od stawiania R.P. ludzi uwolniony, tenże i jm. ks. kurlandzkie¹¹⁷ *ex iure feudi*. Co iż stało się inscia *Republica*, tedy *recommendamus* to ichm. na elekcyjej będącym jakoby *adinvi-cendos* żeby to *nullitatis* było.
55. Powiatowi piltyńskiemu iż *per privatum rescriptum* zakazano apelacyjej za dworem, co *sine decisione Republica* być nie mogło, tedy ten *rescript* ma *nullitati subiacere*.
56. Ichm. panowie deputaci trybunalscy aby *publica vota* swoje dawali, przeczytawszy inkwizycyją sami *semotis partibus*, także aby na tej funkczyjej rezydowali, tak jako deputaci W.Ks.L., *excepta vera legaliatē et vera infirmitate*. A *registra* specjalne aby miejsca nie miały w Trybunale.
57. Że niemało odpadło dóbr królewskich *per legata* w miastach i miasteczkach województw wielkopolskich, ad *status spirituales et religiosos*, że się także znajdują miasta, w których *possident* gruntów i domów bardzo wiele, przez co miasta i mieszczenie ich ad *summum* przychodzą *detrimentum* i podatki stąd R.P. giną, a zatym się w długi i ubóstwo wpadają, starać się będziemy, aby legata takowe *auctoritate et scitu magistratus* zachowane były, *sine discrimine et praeiudicio* podatków R.P. et *onerum civilium retinentia*.
58. A iż przez tak wiele lat *ratione ekonomiej* nowodworskiej wielką ma R.P. szkodę, kiedy po 20 tys. ze skarbu zawždy K.J.M. oddawano, tedy *inibunt modos*, jakoby ab hoc *onere Respublica* uwolniona była, żeby *novus regnans* tej sobie nie pretendował płacy.
59. *Contubernia* wszystkie, oprócz samego bractwa strzeleckiego, po miastach aby zniesione były.
60. Cła aby szlachcie *bene possessionatis plus offerentibus* arendowane były.
61. Legata poddanych szlacheckich i dóbr królewskich *ex proprio nabyte*, wolne, a co *fundo debetur* pana dziedzicznego, aby żadnej wagi nie miały. [135]
62. Urzędy i *dignitates* wszystkie *inpossessionatis* dane, aby *pro vacanti* były i kto-kolwiekby się ważył je, nie mając *ullam possessionem*, brać, skarać go *privatione* urzędu.
63. *Prelatury et beneficia ecclesiastica in genere omnia* aby nie dawał *futurus regnans non nisi personis nobilibus ex utroque parente natis*.

---

¹¹⁶ *Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.*   ¹¹⁷ *Jakub Kettler książę kurlandzki.*

64. Wielką ma krzywdę pia intentio fundatoris śp. jm. księdza [Andrzeja] Szołdrskiego biskupa poznańskiego, który zostawiwszy po sobie domowi swojemu wielkie beneficium, kiedy wieś Kielczewo w powiecie kościańskim leżącą zostawił na edukacją młodzi z domu swojego, a domu to ani dochodzi, bo młodzi przyjmować na konwikt nie chcą, tedy inibimus modos na przyszłej elekcji, aby ab hinc seniori domus venerabile capitulum poznańskie rachowało się z każdorocznej intraty.
65. Królowa jejm. przyszła aby większy oprawy nie miała nad królową Annę śp.¹¹⁸
66. Starostwa i opactwa nowej szlachcie dane, aby były pro vacantis rozdane.
67. O annatach prawo aby do egzekucyjej przywiedzione było.
68. Bona regalia aby per extenuationem w sumach trzymane były.
69. Hetmani, pułkownicy, rotmistrzowie aby przy chorągwiach zostawali.
70. Posłami ziemskimi na sejm ci, którzy in servitio bellico, aby nie bywali.
71. Sposób do zabieżenia rozerwaniu elekcji urzędników ziemskich cum tota Republica wynaleźć tym śródkiem, żeby in posterum ci urzędnicy, którzy per electionem obierani bywają, do przysięgi swojej to przydawali, że urzędu tego nie kupili i przed elekcją urzędu privilegium nie otrzymywali.
72. Księgi podkomorskie, aby rewidowane były.
73. A iż ichm. panowie obywatele prowincyi pruskiej wiele contra aequalitatem braci swyż z inszych województw stanowią, ani bene meritos do honorów w ziemiach swych przypuścić chcą, lubo wszyscy na eliberationem obywatelów tamecznych województw pruskich od nieprzyjaciół tak dawno, jako i recenter kontrybucje nieznośne dawaliśmy i siła synów szlacheckich ex universa Polonia głowy tam położyli, wiele skaleczonych, postrzelanych zostawa i takich, którzy straciwszy wszystko, mendicatis żyją suffragiis, przecie hac ingratitudinis ichm. im płacą, indygenatem jakimśi się zaślaniając, czym sprawy R.P. bardzo trudnią, a Respublica nullam tego indygenatu ma notitiam. Inibunt tedy Respublica modos, aby jako pod jednym zostawamy panem, tak żeby i inszy synowie szlacheccy beli w Prusiech capaces honorum et beneficiorum K.J.M., gdyż i w naszych województwach non livido oculo na takich patrzaliśmy obywatelów pruskich, którzy u nas bierali starostwa, jakoż i teraz wiele ichm. trzyma, a praesentium ich na sejmikach nie widzimy.
74. Ponieważ sól województw wielkopolskich kilkanaście lat nie dochodzi, tedy konstytucją anni 1576¹¹⁹ et 1598¹²⁰, et 1607¹²¹ o wydawaniu soli z żup ruskich województwom naszym quotannis należącej, in omnibus punctis, clausulis reasumować i in casu contraventionis aby powinien się sprawić żupnik ruski żupnikowi bydgoskiemu w Trybunale Piotrkowskim lub Lubelskim inter causas fisci, a nie za dworem. Dekretu w Trybunale na żupnika ruskiego ferowanego, lubo jeżeliby kondemnatą jaką ratione non satisfactionis pominionym konstytucyjom pozwolił na sobie żupnik ruski otrzymać, powinien będzie egzekucją czynić starosta sądowy

---

¹¹⁸ *Anna arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski.* ¹¹⁹ *Konstytucja sejmu 1576 r. „Sól ruska w Wielkiej Polsce” (Vol. const., t. 2, vol. 1, s. 372-373).* ¹²⁰ *Konstytucja sejmu 1598 r. „Ordynacyja soli bydgoskiej” (Vol. const., t. 2, vol. 2, s. 240-241).* ¹²¹ *Konstytucja sejmu 1609 r. „Sól bydgoska” (Vol. const., t. 2, vol. 2, s. 393).*

sub cuius iurisdictione osiadłość będzie miał, nieodwłocznie, sub poena privationis capitaneatus. A lubo ratione non faciendae executionis starostowie powinni się sprawować inter causas officii w Trybunale, jednak iż incuria publica moram non patitur, tedy w tej jednej sprawie o niewydanie soli dekrety lubo kondemnaty ratione non factae executionis w Trybunale inter causas fisci odprawować starosta sądowy żupnikowi naszemu bydgoskiemu żeby powinien. [135v]

75. Iż stan szlachecki praetendit sobie in aggravationem sui privilegia miast, zabiegać inibit temu, aby te kwerymonie in posterum ustały.
76. Panny zakonne, które są uwolnione konstytucją 1661, aby od wszelakich stanowisk i ekstorsyje żołnierskich wolne były, lubo jest lex probata, tedy tą reasumować. Także i o panny zakonne¹²² na przedmieściu w Kaliszu, gdyż dobra ich funditus są zrujnowane, starać się będziemy żeby od stanowisk i kontrybucyje żołnierskich je uwolnić. Drugie zaś panny zakonne w miejscu fundowane konwentu kaliskiego¹²³, pod też libertacyą z teje przyczyny suplikują.
77. A iż do Torunia niektórzy ichm. z obywatelów naszych do depozytu dali podczas inkursyje szwedzkiej siła rzeczy, o takowe każdy z nich w Trybunale aby się sprawił, i o insze kondonowane i pożyczane im pieniądze sine ullis exceptionibus peremptorie.
78. Ordynacyi Zamoyskiej aby R.P. modum uspokojenia wynalazła.

Inne zaś wszystkie egzorbitancyje, które się pro tunc wypisać nie mogły, wolno będzie każdemu, stosując się do laudum uchwalonego, promowować circa electionem futuram, libitu każdego.

Wojciech Malczewski podsędek ziemie wschowskiej, marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego m.p.

Locus sigilli

7. *Uniwiersał zjazdu województw poznańskiego i kaliskiego w sprawie nadużyć wojskowych w województwach – Środa, 4 kwietnia 1669 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 108v-109v – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Stanisław Pągowski w imieniu marszałka sejmiku w dniu 15 kwietnia 1669 r. [feria 2 post Dominicam Ramis Palmarum Quadragesimalem proxima a. D. 1669].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 631-632 – oblata.

My rady, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, a mianowicie wszystkim dzierżawcom miast i miasteczek, wsiów królewskich, duchownych i świeckich, do wiadomości podajemy. Iż dość

¹²² *Klasztor Bernardynek w Kaliszu.* ¹²³ *Klasztor Klarysek w Kaliszu.*

czyniąc uchwałę naszej sejmiku terazniejszego, ponieważ wielkie kwerymonie na panów żołnierzów tak w przebraniu chleba zimowego, jako i różnemi ekstorsjami pobocznymi po dobrach J.K.M., duchownych i szlacheckich wybieraniem chleba, stanowiskami, noclegami i innemi nieznośnymi i wymyślnymi egzakcjami rujnowali w województwach naszych, nie obserwując artykułów wojskowych, ale licentiose sobie postępując, dobra oprymowali, dlatego zabiegając takowym na potym, jako i teraz nazad wychodzeniem z województw naszych sobie pozwoleniem, tę obradę na tym terazniejszym zjeździe naszym [109] postanowiliśmy, aby ci wszyscy iniuriati szkody wszelakie w grodzie poprzysięgali, tak te, co i in natura zboża pobrali, jako i te, co czeladź luxuriandi potrawili i ponapijali, jako insze wszystkie terminy, które egzorbitowali i kwotę hibernami, albo raczej zimowego chleba wydania ichm. panom komisarzom od nas naznaczonym, którzy na uznanie tego wszystkiego mają się po powiatach swoich zjechać na wtorek po Przewodniej Niedzieli¹²⁴ i konotować te wszystkie iniurias, wybierania chleba, jak wiele które miasto, miasteczko królewskie, duchowne i świeckie powydawało. Coby in posterum takowe ausus nie znajdowały się. O które do j.w. jm. pana marszałka, hetmana wielkiego koronnego¹²⁵ posłaliśmy, aby te wszystkie egzorbitancje i tak znaczne ruiny sądził. Czemu R.P. zabiegać będzie i ichm. panowie senatorowie z ichm. panami bracią, którzy tam na elekcyi będą, te wszystkie krzywdy proponować będą.

Zlecamy tedy in genere obywatelom wszystkim, dzierżawcom dóbr tak królewskich, duchownych, szlacheckich, aby się natenczas każdy w swoich stawili i te wszystkie szkody ichm. panom komisarzom produkowali. Ażeby tym prędzej ten uniwersał per cursoriam wszystkich doszedł, imponimus to urzędowi miejskiemu, aby absque ulla mora jedno miasto do poblížszego i miasteczka do poblížszych miast lubo miasteczek odsyłali i ten uniwersał na każdy tydzień podczas targu i jarmarku publikowali. Co by każdego iniuriatum mogła jako najprędza dość wiadomość. A to sub poenis de negligentia sancitis na tych wszystkich, którzy by nie chcieli ich i rady naszej słuchać, i ten uniwersał u siebie zatrzymać. O co się ad cuiusvis instantia sprawić będzie powinien w sądach kapturowych.

Który to uniwersał jm. panu Wojciechowi Malczewskiemu podsędkowi ziemskiemu wschowskiemu, marszałkowi koła naszego zlecieliśmy podpisać. Działo się w Śrzedzie, 4 aprilis a. D. 1669.

Wojciech Malczewski podsędek ziemski wschowski, marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego.

¹²⁴ Na 30 kwietnia 1669 r. ¹²⁵ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.

8. Informacja o popisie pod Środą w diariuszu Piotra Opalińskiego –
4 kwietnia 1669 r.

Rp. BUW, rkp. 47, k. 65v – oryginał.

4ta aprilis. Złożony był popis przez pana kanclerza jako generała¹²⁶, który w sejmik obrócony. Kontradykcyje wielkie i ode mnie zachodziły, osobiłwie ex vino zgwałconej securitatis pierwszego sejmiku, atolić za instancją gorącą całego koła, widząc też pod interregnum wielką potrzebę consiliorum, kontradykcyjej odstąpiłem. Pan poznański¹²⁷ zaś list na tenże sejmik przysłał, przesłał swoją przypominając agramację, ale znowu od koła przez respons odniósł kondolencją.

9. Manifestacja grupy szlachty województw poznańskiego i kaliskiego w obronie
wolnego głosu na elekcji – Poznań, 8 kwietnia 1669 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 706, k. 227v-228 – oblata; w grodzie poznańskim wniesono 8 kwietnia 1669 r. [feria 2 post Dominicam Iudica Quadragesimalem proxima a. D. 1669].

Manifestatur nobilitas Maioris Poloniae.

Ad officium et acta praesentia castrensia Posnaniensia personaliter comparentes Gen. ac Nob. [1] Joannes Kaczkowski iudex iudiciorum kapturalium Posnaniensium et [2] Georgius Cykowski commissarius generalis Maioris Poloniae, tum [3] Albertus Zbijewski iudex iudiciorum kapturalium Wschovensium, atque [4] Sebastianus Twardowski nec non [5] Petrus Chylkowski, tum [6] Sigismundus et [7] Albertus Twardowski, [8] Albertus [228] Żbikowski, [9] Petrus Zbijewski, [10] Stanislaus Gronowski, [11] Samuel Pruszek Bieniewski, [12] Andrea Kierzyński, [13] Stanislaus Grodziecki, [14] Stanislaus Krzyżanowski, [15] Joannes Rogowski, [16] Sebastianus Sławianowski, [17] Martinus et [18] Stanislaus Słonecki, [19] Andrzej Kierzyński, [20] Jan Skaławski ręką trzymaną, [21] Stanisław Gnatowski, [22] Aleksander Czadowski ręką trzymaną, [23] Mikołaj Skórowski, [24] Jerzy Wilkoński, [25] Bartłomiej Małachowski, [26] Aleksander Głoskowski, [27] Andrzej Mieszkowski, [28] Wojciech Lubiński suis et aliorum nobiliorum nominibus, praecavendo integritati Reipublicae, conservationi legum publicarum, indemnitati libertati status nobilitari inhaerendoque antiquis in late solidatis observationibus cernentes praeiudiciosam toti Reipublicae esse in admissionem exorbitantium per se Gen. commissariis iuxta mentem laudi ordinatis correctatum, in quibus tota salus Reipublicae Regni incolarum nititur atque tam liberae vocis, quam et futurae electionis praecustoditur fundamentum, idcirco liberum praecavendo voci et praeviendo ne taliter ut aliquos Reipublicae degeneres

¹²⁶ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ¹²⁷ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.

cives contemnatae facta, bono civi et virtuti nobili contraria solennem hoc in passu faciunt manifestationem, liberae unicuique vocem incommodum Reipublicis [228v] praecustodiendo, offerentes se ad nullam status materiam in Deo dante futura felici electione condescensuras, donec libera unicuique personarum qui sunt origo omnium Reipublicae maior investigatio licita restituatur facilioremque electio forciatur accessum, salvae sibi meliorationem eiusdem manifestationis suae, referendo atque cuique nobilium ad ingrosandum et subscribendum eandem manifestationem non praecludendo viam.

10. *Manifestacja komisarzy sejmikowych przeciwko poborcom –
Poznań, 10 maja 1669 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 706, k. 274v-275 – oblata; w grodzie poznańskim wniesono w dniu 10 maja 1669 r. [feria 6 post Dominicam Misericordiae proxima a. D. 1669].*

Commisarii palatinatum Posnaniensis et Calissiensis contra exactores manifestantur.

Ad officium et acta praesentia castrensia Posnaniensia personaliter venientes Gen. Albertus Bułakowski notarius castrensis Calissiensis et Stanislaus Konopnicki ad excipiendum calculum ratione contributionum publicarum palatinatum Maioris Poloniae a Gen. exactoribus contributionum earundem publicarum aliisque ad hocce calculum pertinentes, vigore laudi conventur particularis Sredensis proxima praeteriti deputati commissarii, suis et Gen. Mathiae Krzycki notarii terrestres Wschovensis et Valeriani Podleski capitanei Borzechoviensis collegarum suorum nominibus, solennem manifestationem fecerunt in eo quia ipsi vigore laudi praefati condescendens huc Posnaniam pro die laudo eodem assignato, calculum et rationem ab eodem exactoribus aliisque commissariis ad excipiendas easdem contributiones publicas destinatis qui personaliter adfuerunt [275] exceperunt et debite connotarunt, eundemque suum actum ad hodiernum usque diem continuarunt in super quem eundem actum suum excipiendi calculi et rationis ab aliis commissariis contributionum earundem publicarum, qui pro moderno tempore non comparuerunt ad duos dies ante conventum particularem Sredensem prius et proximius, ab actu praesenti in Śródzie celebrandum limitabarunt limitantque praesentibus.

11. Dekret komisji sejmikowej do spraw rozliczeń z poborcami –
Poznań, 10 maja 1669 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 135v-136 – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Walenty Ści-borski sługa byłego poborcy Wojciecha Kierzyńskiego w dniu 10 maja 1669 r. [feria 6 post Dominicam Misericordiae proxima a. D. 1669].

Pro parte Gen. exactoris oblata decreti.

Ad officium et acta castrensia Calissiensa personaliter veniens Nob. Walentinus Ści-borski Gen. Alberti Kierzyński antecedanei palatinatus Calissiensis exactoris famulus, nomine eiusdem domini sui officio obtulit praesenti et ad acticandum actisque hisce ingrossandum decretum infrascriptum Gen. commissariorum laudo Sredensi nuper in conventu particulari Sredensi proxime praeterito sancitum, ad calculationem exactionum et contributionum publicarum deputationis, modo infrascripto Posnaniae feria 3 post festum Sancti Adalberti Episcopi et Martyris proxime praeteritum proxima latum, manibus eorundem commissariorum subscriptum. Cuius tenor sequitur estque eiusmodi.

Actum Posnaniae feria 3 post festum Sancti Adalberti Episcopi et Martyris proxima, a. D. 1669¹²⁸, nos commissarii infrascripti per laudum publicum Sredense ad calculationem omnium exactionum atque contributionum cum potestate decisionis omnium debitorum et mancamentorum deputati ex ratione seu exceptione Gen. Alberti Kierzyński exactoris Calissiensis quod nonnulli succollectores seu districtuales per errorem et iuxta abiurata 1661 sed secundum abiurata nonnullorum bonorum a. 1667 indebite facta, ultra mentem tam legis publicae, quam et laudi Sredensi eo nomine latis, contributiones sibi debitas perceperint et sibi reddiderint cum detrimento sic decernimus non potuisse nex debuisse [136] tam per Gen. exactorem, quam et succollectores eius ultra legem publicam exactiones easdem iuxta abiurata noviter facta exigere, sed iuxta abiurata anni 1661 contributiones easdem in thesaurum palatinatum inferre vel in calculo penere, salva receptione residuitatis contributionis earundem ipso sive apud possessores bonorum indebito extraditionis sive apud exactores suos prout qui de iure venerit. Quantum vero attinet contributiones fumales per Iudeos recentas itidem decernimus quatenus eosdem contributiones non obstante quibusvis illorum exceptionibus, libertatibus aut literis uniwersal quantocitius ab eis exigit, vel in defectu exceptionis executionis ex eis urgeat sub solutione de suo. Iudaei vero tenebuntur easdem contributiones sine requisitione persolvere, sub poena peculatus qua indefessa decernere additur et remittit.

Maciej Krzycki p[isarz] z[iemski wschowski], komisarz, Albertus Bułakowski notarius castrensia Calissiensis, commissarius calculationis m.p., Podleski Walerian komisarz do rachunków, Stanisław Konopnicki komisarz do rachunków. Quidem decreti modo suprascripto acticati, originale idem offerens illico ab officio praesens recepit de quo recepto officium praesens et cancellariam eius quietavit quietatque praesentibus.

---

¹²⁸ 24 kwietnia 1669 r.

12. *Rejestr szlachty powiatu gnieźnieńskiego na pospolitym ruszeniu podczas elekcji – obóz pod Warszawą, 19 czerwca 1669 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 706, k. 433v-435 – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Wojciech Wilczyński w dniu 28 lipca 1669 r.* [subsecutum in iudiciis kapturowe nuncupatis per Gen. iudices cum officio castrensi Posnaniensi ex conventu particulari Sredensi ad id deputatos feria 2 post festum Sancti Jacobi Apostoli proxima a. D. 1669 sub interregno in castro Posnaniensi celebratis].

Rejestr ichm. panów braci powiatu gnieźnieńskiego na elekcją K.J.M. pod Warszawą zgromadzonych 19 iunii a. D. 1669.

[1] Jm. pan Walerian Podleski starosta borzechowski, rotmistrz J.K.M., [2] pan Stanisław Chełmski starosta pobiedziski, porucznik, [3] jm. pan Stanisław Grabski starosta kłedki, chorąży, [4] jm. pan Stanisław Zagórski podwojewodzi [434] poznański, [5] jm. pan Marcin Paruszewski, [6] jm. pan Stanisław Grabski, [7] jm. pan Jan Rogaliński cześnik inowrocławski, [8] jm. pan Kazimierz Grabski, [9] jm. pan Łukasz Żychliński, [10] jm. pan Piotr Grabski, [11] jm. pan Stanisław Wilczyński, [12] jm. pan Wojciech Wilczyński, [13] jm. pan Michał Zagórski, [14] jm. pan Stanisław Zagórski, [15] jm. pan Franciszek Rogaliński, [16] jm. pan Melchior Pniewski, [17] jm. pan Marcin Kurnatowski, [18] jm. pan Andrzej Zberkowski, [19] jm. pan Paweł Ramek Wardęski, [20] jm. pan Andrzej Załuszkowski, [21] jm. pan Stanisław Załuszkowski, [22] jm. pan Walenty Jastrzębski, [23] jm. pan Władysław Poklatecki, [24] jm. pan Paweł Bledzewski, [25] jm. pan Mateusz Kasiński, [26] jm. pan Paweł Wilczyński, [27] jm. pan Piotr Rzeszotarski, [28] jm. pan Samuel Bieganowski, [29] jm. pan Wojciech Łukomski, [30] jm. pan Malcher Młodziejewski, [31] jm. pan Jan Wierzbński, [32] jm. pan Mikołaj Jabkowski, [33] jm. pan Aleksander Grabski, [34] jm. pan Jakub Wierzejski, [35] jm. pan Sebastian Starczewski, [36] jm. pan Piotr Prusinowski, [39] jm. pan Gomowski, [40] jm. pan Jan Kazimierz Krzywosądzki, [41] jm. pan Stanisław Czarnotulski, [42] jm. pan Jan Objeziński, [43] jm. pan Maciej Roman, [44] jm. pan Jan Orlikowski, [45] jm. pan Piotr Grzybowski, [46] jm. pan Andrzej Kownacki, [47] jm. pan Jan Łukasz Wyganowski, [48] jm. pan Alekander Niemieczkowski, [49] jm. pan Wojciech Jaraczewski, [50] jm. pan Jan Rzepecki, [51] jm. pan Kazimierz Roman, [52] jm. pan Wojciech [434v] Ostrowski, [53] jm. pan Stefan Rożnowski, [54] jm. pan Dobrogost Rożnowski, [55] jm. pan Chryzostom Giżycki, [56] jm. pan Konstanty Majewski, [57] jm. pan Jan Majewski, [58] jm. pan Dadźbóg Chociszewski, [59] jm. pan Wojciech Zaleski za rodzica, [60] jm. pan Jan Skrzetuski, [61] jm. pan Ludwik Małachowski, [62] jm. pan Stanisław Grzybowski, [63] jm. pan Dobrogost Urbanowski za rodzica, [64] jm. pan Jan Bniński, [65] jm. pan Andrzej Sośnicki za rodzica, [66] jm. pan Stanisław Bardowski, [67] jm. pan Michał Ulatowski, [68] jm. pan Konstanty Bystry, [69] jm. pan Adam Bieganowski, [70] jm. pan Marcin Czaplicki, [71] jm. pan Jan Grodziecki, [72] jm. pan Stanisław Grodziecki, [73] jm. pan Aleksander Giżycki.

[1] Poczet jm. pana Łukasza Niemojewskiego koni 3, [2] jm. pana Stanisława Przetockiego, [3] jm. pana Zygmunta Łęskiego, [4] jm. pana Jana Kurnatowskiego, [5] jm.

pana Jana Łowęckiego, [6] jm. pana Kazimierza Wardęskiego, [7] jm. pana Macieja Boińskiego, [8] jm. pana Kaspra Wardęskiego, [9] jm. pana Malchra Bieganowskiego, [10] jm. pana Stockiego z Płaskowa, [11] jm. pana Jana Świerczowskiego, który zań osadza pan Pniewski, [12] jm. pana Wojciecha Sułkowskiego, [13] jm. pana starosty kopanickiego¹²⁹, [14] poczet sukcesorów jm. pana Stanisława Paruszewskiego, który [435] za niego osadza jm. pan Marcin Paruszewski, [15] poczet jm. pana Stanisława Jaraczewskiego, [16] jm. pana Jana Romana, [17] jm. pana Stanisława Żółtowskiego, [18] jm. pana Andrzeja Żernickiego. Wyprawa ludzi miasta Gniezna.

Walerian Podleski rotmistrz powiatu gnieźnieńskiego, borzechowski etc. starosta m.p.

13. *Rejestr szlachty powiatu waleckiego na pospolitym ruszeniu podczas elekcji – obóz pod Warszawą, [19 czerwca] 1669 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 706, k. 476-477 – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Franciszek, sługa Wojciecha Konstantego Brezy starosty nowodworskiego w dniu 28 lipca 1669 r. [Actum in iudiciis Kapturowe nuncupatis per Gen. iudices cum officio castrensi Posnaniensi ex conventu particulari Sredensi ad id deputatos feria 2 post festum Sancti Jacobi Apostoli proxima a. D. 1669 sub interregno in castro Posnaniensi celebratis].

Komput powiatu waleckiego [476v] na pospolite ruszenie podczas elekcji natenczas z rotmistrzem jm. panem Wojciechem Konstantym Brezą starostą nowodworskim zostający. Roku 1669.

[1] Jm. pan starosta nowodworski rotmistrz na ten czas, [2] jm. pan Gerard Henrych Gulcz, [3] jm. pan Ludwik Gulcz, [4] jm. pan Sebald Gulcz, [5] jm. pan Jan Gulcz, [6] jm. pan Kazimierz Gulcz, [7] jm. pan Franciszek Gulcz, [8] jm. pan Henryk Gulcz, [9] jm. pan Eccard Gulcz, [10] jm. pan Sebald Fridrich Gulcz, [11] jm. pan Sebald Gulcz, [12] jm. pan Sebald Gulcz, [13] jm. pan Jerzy Wilhelm Gulcz, [14] jm. pan Konrad Gulcz, [15] jm. pan Henryk Gulcz, [16] jm. pan Franciszek Gulcz, [17] jm. pan Krystian Gulcz, [18] jm. pan Balcer Henryk Gulcz, [19] jm. pan Friedrich Balcer Gulcz, [20] jm. pan Henrych Gulcz, [21] jm. pan Henryk Balnkenburk, [22] jm. pan Bogusław Popielewski, [23] jm. pan Joachim Gottfried Putkamer z nakielskiego powiatu, [24] jm. pan Jerzy Kleyna, [25] jm. pan Piotr Piasecki, [26] jm. pan Stanisław Bielicki, [27] jm. pan Franciszek Hyniński, [28] jm. pan Bielski z powiatu kościańskiego, [29] jm. pan Hertman Friedrich [477] Turno, [30] jm. pan Władysław Szczaniecki, [31] jm. pan Jan Henrych Turno, [32] jm. pan Jerzy Franciszek Podewilcz z nakielskiego powiatu, [33] jm. pan Stefan Polikowski, [34] jm. pan Franciszek Henrych Popielewski, [35] jm. pan Philip Kleystr, [36] jm. pan Podewilcz, [37] jm. pan Jan Ługowski, [38] jm. pan Jan Tokarski, [39] jm. pan Krzysztof Wejtenbach.

¹²⁹ Stanisław Sielski miecznik różański, starosta kopanicki.

Pocztów stawili: [1] jm. pan Gerd Glasenap starosta nowoszceciński jako indygena, [2] jm. pan Heliasz Szlichtyng, [3] jm. pan Ludwik Gulcz, [4] wdowa jm. pana Sebalda Gulcza, [5] wdowa jm. pana Borki, [6] jm. pan Mathiasz Putkamer, [7] jm. pan Balcer Gulcz, [8] jm. pan generał Gulcz¹³⁰, [9] jm. pan Arnold Gaspar Gulcz, [10] jm. pan Wolfgang Henrych Pustar, [11] wdowa jm. pana Kleysta, [12] jm. pan Henryk Fryderych Blankenburg, [13] wdowa jm. pana Kleysta z Nowej Wsi, z powiatu nakielskiego, [14] jm. pan Stanisław Górski z powiatu nakielskiego, [15] poczet jm. pana Latałskiego, [16] poczet pana Letar z powiatu nakielskiego.

Wojciech Konstanty z Goraja Breza starosta nowodworski m.p. rotmistrz powiatu wałeckiego.

Locus sigilli

14. Rejestr szlachty powiatu kaliskiego pod chorągwią Andrzeja Przyjemskiego chorążego kaliskiego, na pospolitym ruszeniu podczas elekcji – obóz pod Warszawą, [19 czerwca] 1669 r.

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 706, k. 478-480 – oblata; w grodzie poznańskim olatował Gen. Jakub Idzikowski sługa Andrzeja Przyjemskiego chorążego kaliskiego w dniu 28 lipca 1669 r. [Actum in iudiciis Kapturowe nuncupatis per Gen. iudices cum officio castrensis Posnaniensis ex conventu particulari Sredensi ad id deputatos feria 2 post festum Sancti Jacobi Apostoli proxima a. D. 1669 sub interregno in castro Posnaniensi celebratis].*

Rejestr kompanii jm. pana chorążego kaliskiego.

[1] W. jm. pan rotmistrz, [2] jm. pan porucznik pan Stanisław Jaraczewski, [3] jm. pan chorąży pan Andrzej Gorzycki, [4] jm. pan Aleksander Przyjemski, [5] jm. pan Golemowski, [6] jm. pan Dunin, [7] jm. pan Branicki, [8] jm. pan Jaraczewski Stanisław, [9] jm. pan [Piotr] Sulmowski, [10] jm. pan Mielżyński, [11] jm. pan Pawłowski Aleksander, [12] jm. pan Wojciech Twardowski, [13] jm. pan Zygmunt Twardowski, [14] jm. pan Adam Zieliński, [15] jm. pan Samuel Zieliński, [16] jm. pan Łaskawski, [17] jm. pan Gałczyński, [18] jm. pan Franciszek Miaskowski, [19] jm. pan Koźmiński, [20] jm. pan Kołaczkowski, [21] jm. pan Zaręba, [22] jm. pan Kuczkowski starszy, [23] jm. pan Parczewski starszy, [24] jm. pan Władysław Koszucki, [25] jm. pan Jan Koszucki, [26] jm. pan Piotr [479] Koszucki, [27] jm. pan Starzeński, [28] jm. pan Franciszek Jaraczewski, [29] jm. pan Krzyżanowski, [30] jm. pan Zabłocki, [31] jm. pan Parczewski młodszy, [32] jm. pan Kuczkowski młodszy, [33] jm. pan Aleksander Zakrzewski, [34] jm. pan Władysław Zakrzewski, [35] jm. pan Olbrycht Zakrzewski, [36] jm. pan Wojciech Zakrzewski, [37] jm. pan Stanisław Zawadzki za ojca swego, [38] jm. pan

¹³⁰ *Joachim Rüdiger von der Goltz general major armii francuskiej, pułkownik armii brandenburskiej.*

Paczkowski Andrzej, [39] jm. pan Malcher Gurowski, [40] jm. pan Grzymisławski, [41] jm. pan Czartkowski, [42] jm. pan Rogowski, [43] jm. pan Gowarzewski, [44] jm. pan Łukasz Jaraczewski, [45] jm. pan Gniewek, [46] jm. pan Kurski, [47] jm. pan Marcin Wojsławski, [48] jm. pan Ostaszewski, [49] jm. pan Znaniecki, [50] jm. pan Gałęski starszy, [51] jm. pan Jan Drogoszewski, [52] jm. pan Andrzej Drogoszewski, [53] jm. pan Drogoszewski, [54] jm. pan Franciszek Żychliński, [55] jm. pan Kłęczkowski, [56] jm. pan Jan Gałęski, [57] jm. pan Woliński, [58] jm. pan Romanowski, [479], [59] jm. pan Śnieciński, [60] jm. pan Gałęski, [61] jm. pan Rakowski, [62] jm. pan Żychliński, [63] jm. pan Koźmiński, [64] jm. pan Przybysławski, [65] jm. pan Parutowski, [66] jm. pan Zakrzewski Bogusław, [67] jm. pan Przybysławski Franciszek za stryja, [68] jm. pan Gierkowski z jejm. panią Bartochowską z majątności Rożnowskiej, [69] jm. pan Skórnicki, [70] jm. pan Mikołajewski, [71] jm. pan Płaczkowski, [72] jm. pan Władysław Trzebicki, [73] jm. pan Franciszek Czełuściński, [74] jm. pan Stefan Czełuściński, [75] jm. pan Aleksander Łuba, [76] jm. pan Dobrzałowski za ojca.

Poczty: [1] jejm. paniej Teresy Mycielskiej koń 1, [2] jm. pana Stefana Trąmpczyńskiego koni 2, [3] jm. pana Pawłowskiego koń 1, [4] jejm. paniej Zdychowskiej koń 1, [5] jm. pana Krzysztofa Osłowskiego koń 1, [6] jm. pana Majewskiego Wojciecha koń 1, [7] jejm. paniej Rosowskiej koń 1, [8] jejm. paniej Koszuckiej Adamowej koń 1, [9] jm. pana Andrzeja Stawskiego koń 1, [10] jm. pana Bartoszewskiego Wojciecha koń 1, [11] jm. pana Błaszkwskiego koń 1, [12] jm. paniej Choińskiej koń 1, [13] jm. pana Zawackiego Wojciecha [480] koń 1, [14] jejm. paniej Miaskowskiej koń 1, [15] jejm. paniej Górskiej koń 1, [16] jm. pana Radeckiego koń 1, [17] jejm. paniej Samuelowej Twardowskiej koń 1, [18] ichm. panów Przybysławskich z Dębowej Łęki koń 1, [19] jm. pana Węgierskiego koń 1, [20] jm. pana Koszutskiego Wojciecha koń 1, [21] jm. pana Lindera koń 1, [22] jm. pana Błotowskiego koń 1, [23] jejm. paniej Kromlickiej koń 1, [24] jm. pana Borowskiego koń 1.

Andrzej z Przyimy Przyjemski chorąży kaliski m.p.

15. Rejestr szlachty powiatu kaliskiego pod chorągwią Andrzeja Zaleskiego rotmistrza województwa kaliskiego, na pospolitym ruszeniu podczas elekcji – obóz pod Warszawą, 19 czerwca 1669 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 205v-207 – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Wojciech Grudzielski w imieniu Gen. Andrzeja Zaleskiego rotmistrza województw poznańskiego i kaliskiego w dniu 6 lipca 1669 r. [Sabbatho post festum Visitationis Gloriosissimae Virginis Mariae prox. a. D. 1669].

Regestr kompanii jm. pana Andrzeja Zaleskiego rotmistrza województwa kaliskiego na elekcyą J.K.M. [206] pod Warszawą zostający r. P. 1669, dnia 23 maja zaczęty pod Kołem, 19 iunii, po szczęśliwej nominacyi najjaśniejszego K.J.M. Michała Korybuta podpisany.

[1] Jm. pan rotmistrz Andrzej Zaleski, [2] jm. pan porucznik Władysław Złotnicki, [3] jm. pan chorąży Jan Białkowski, [4] ksiądz kapelan Mrocika, [5] jm. pan Zaleski Tomasz, [6] jm. pan Sczurski, [7] jm. pan Kobierzycki, [8] jm. pan Dobrzycki, [9] jm. pan Kobierzycki Stanisław, [10] jm. pan Rogowski, [11] jm. pan Trzebiński Wojciech, [12] jm. pan Moraczewski, [13] jm. pan Kurczewski Wojciech, [14] jm. pan Kurczewski Piotr, [15] jm. pan Kurczewski Stanisław, [16] jm. pan Kurczewski Chryzostom, [17] jm. pan Zbyszewski, [18] jm. pan Raciborski, [19] jm. pan Biskupski Wojciech, [20] jm. pan Rośniecki, [21] jm. pan Siewierski, [22] jm. pan Rudnicki, [23] jm. pan Olewnicki starszy, [24] jm. pan Bartoszewski, [25] jm. pan Dobrosielski, [26] jm. pan Doruchowski, [27] jm. pan Modlibowski, [28] jm. pan Mierzewski, [29] jm. pan Łętkowski, [30] jm. pan Piątkowski, [31] jm. pan Rudnicki, [32] jm. pan Miniszewski Franciszek, [33] jm. pan Mikołajewski Franciszek, [34] jm. pan Tarchalski, [35] jm. pan Kobierzycki Marcin, [36] jm. pan Kobierzycki Paweł, [37] jm. pan Wilkowski, [38] jm. pan Miniszewski, [39] jm. pan Widawski, [40] jm. pan Rokicki, [41] jm. pan Stawicki, [42] jm. pan Pawłowski, [43] jm. pan Pigłowski z Karszek, [44] jm. pan Przybysławski, [45] jm. pan Gołembowski, [46] jm. pan Przyłęcki, [47] jm. pan Potworowski Adam, [48] jm. pan Żakowski, [49] jm. pan Potworowski Andrzej, [50] jm. pan Mojaczewski, [51] jm. pan Zaleski, [52] jm. pan Siciński, [53] jm. pan Tarchalski młodszy, [54] jm. pan Zdrojowski, [55] jm. pan Olewnicki, [56] jm. pan Grudzielski, [57] jm. pan Zagajewski, [58] jm. pan Prześnicki, [59] jm. pan Moraczewski, [60] jm. pan Piekarski, [61] jm. pan Grudzielski młodszy, [62] jm. pan Zaleski, [63] jm. [206v] pan Mierzejowski, [64] jm. pan Gozdawski, [65] jm. pan Ostrowski, [66] jm. pan Jaroszewski Tomasz, [67] jm. pan Zieleniewski, [68] jm. pan Rudnicki, [69] jm. pan Wardęski, [70] jm. pan Porzęcki, [71] jm. pan Sobocki, [72] jm. pan Kołdowski, [73] jm. pan Miniszewski Marcin, [74] jm. pan Kurowski, [75] jm. pan Gosławski, [76] jm. pan Zbrożek, [77] jm. pan Fałęcki, [78] jm. pan Lubiатовski Wojciech, [79] jm. pan Lubiатовski Marcin, [80] jm. pan Rościerski, [81] jm. pan Bogusławski Wojciech, [82] jm. pan Morawski, [83] jm. pan Tomicki, [84] jm. pan Lubiатовski młodszy, [85] jm. pan Gałczyński, [86] jm. pan Mierzwiński, [87] jm. pan Pawłowski, [88] jm. pan Jeżewski, [89] jm. pan Scpierski starszy, [90] jm. pan Rokoszewski młodszy, [91] jm. pan Kryszkowski, [92] jm. pan Pigłowski Franciszek, [93] jm. pan Buniński, [94] jm. pan Bąkowski, [95] jm. pan Lipski, [96] jm. pan Kotliński, [97] jm. pan Latkowski, [98] jm. pan Rakowski, [99] jm. pan Zaborski, [100] jm. pan Kiełczewski, [101] jm. pan Krzczonowski, [102] jm. pan Jackowski, [103] jm. pan Śmiełowski starszy, [104] jm. pan Śmiełowski młodszy, [105] jm. pan Jedlecki, [106] jm. pan Kotowiecki, [107] jm. pan Rybiński, [108] jm. pan Wawrowski, [109] jm. pan Kwaskowski, [110] jm. pan Chmielecki, [111] jm. pan Stolecki, [112] jm. pan Godorowski, [113] jm. pan Rutkowski, [114] jm. pan Stanichowski, [115] jm. pan Kwiatkowski, [116] jm. pan Jaraczewski, [117] jm. pan Krzyżanowski, [118] jm. pan Gostkowski, [119] jm. pan Bronikowski, [120] jm. pan Rosnowski, [121] jm. pan Chlewski, [122] jm. pan Bobrowski, [123] jm. pan Kadłubowski, [124] jm. pan Świecki Mikołaj, [125] jm. pan Fałęcki Jerzy, [126] jm. pan Potworowski Aleksander, [127] jm. pan Przeborowski Florian, [128] jm. pan Łukowski Jan, [129] jm. pan [Franciszek Olbracht] Bosakowski.

Poczty [1] jejm. pani Zaleskiej Miałkowicz, [2] jejm. pani chorążyny inowrocławskiej jm. pan Krucki, [3] jm. pana Gorzyńskiego, [4] jm. pana Koźmińskiego, [5] jejm. pani [207] Łukomskiej, [6] jm. pana Porczyńskiego, [7] jm. pana Miniszewskiego, [8] jm. pan Radlicki, [9] jm. pan Rokicki, [10] jm. pana Suchorskiego Mikołaja, [11] jm. pana Jerzmanowskiego, [12] jm. pan Bojanowski, [13] jejm. pani łowczyny brzeskiej, [14] jm. pana Biskupskiego Aleksandra, [15] jm. pana Kaszyńskiego, [16] jm. pana Bogurskiego, [17] jm. pana Gawłowskiego Jana, [18] jm. pana Węgierskiego, [19] jm. pana Złotnickiego Stefana, [20] jm. księdza rektora kaliskiego kolegium jm. pan Kromolicki, [21] jm. pana Wawrowskiego, [22] jm. pana Zdrowskiego, [23] jm. pan Węgierski, [24] jm. pana Mielęckiego, [25] jm. pan Starzyński, [26] jm. pan Osiński, [27] jm. pana Świdorskiego, [28] jm. pana Gurdzielskiego, [29] jejm. pani Rajskiej, [30] jejm. pani Konopnickiej, [31] jm. pana Morawskiego, [32] jejm. pani kasztelanki santockiej, [33] jejm. pani Nowowiejskiej, [34] jejm. pani Potworowskiej, [35] jejm. pani Mieduskiej, [36] jejm. pani Gorzyńskiej.

Andrzej Zaleski z Smarzewa rotmistrz województw wielkopolskich, sędzia kapturowy kaliski m.p.

16. *Rejestr szlachty powiatu rogozińskiego¹³¹ na pospolitym ruszeniu podczas elekcji – obóz pod Warszawą, [19 czerwca] 1669 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 706, k. 488-491 – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Władysław Kludziński podstoli dobrzyński w dniu 28 lipca 1669 r.* [Actum in iudiciis Kapturowe nuncupatis per Gen. iudices cum officio castrensi Posnaniensi ex conventu particulari Sredensi ad id deputatos feria 2 post festum Sancti Jacobi Apostoli proxima a. D. 1669 sub interregno in castro Posnaniensi celebratis].

Rejestr kompanii chorągwi jm. pana starosty osieckiego¹³² z województwa poznańskiego. [1] Jm. ksiądz Smuszewski, [2] jm. pan podstoli dobrzyński¹³³, [3] jm. pan podstoli poznański¹³⁴, [4] jm. pan Rynarzewski, [5] jm. pana Jaraczewski Zygmunt, [6] jm. pan Niemojewski, [7] jm. pan Bodzewski, [8] jm. pan Stawski Jakub, [9] jm. pan Ulatowski Stanisław, [10] jm. pan Ulatowski Marcin, [11] jm. pan Goryszewski Franciszek, [12] jm. pan Kornatowski, [13] jm. pan Śremski Tomasz, [14] jm. pan Żuchowski, [15] jm. pan Raczkowski, [16] jm. pan Zakrzewski Franciszek, [17] jm. pan Zakrzewski Panteleon, [18] jm. pan Sieniński, [19] jm. pan Koczorowski Stanisław, [20] jm. pan Grabski Maciej, [21] jm. pan Gocłowski Jakub, [22] jm. pan Sokolnicki Piotr, [23] jm. pan Pigłowski Maciej, [24] jm. pan Pigłowski Stanisław, [25] jm. pan Bolecki Maciej, [26] jm. pan Proski Franciszek, [27] jm. pan Grzybowski Kazimierz, [28] jm. pan Grzybowski Łukasz, [29] jm. pan Grzybowski Kazimierz drugi, [30] jm. pan Grzybowski Maciej,

¹³¹ Powiatu rogozińskiego nie było w strukturze administracyjnej województwa poznańskiego, wydzielano go jedynie wyjątkowo, na potrzeby popisów i pospolitego ruszenia. ¹³² Adam Uriel Czarnkowski starosta osiecki. ¹³³ Władysław Kludziński podstoli dobrzyński. ¹³⁴ Łukasz Gorajski podstoli poznański.

[31] jm. pan Rogaliński Jakub, [32] jm. pan Mieszkowski Stanisław, [33] jm. pan Dobiejewski Jakub, [34] jm. pan Łukomski, [35] jm. pan Dobrzyński Chryzostom, [36] jm. pan Zaręba [489], [37] jm. pan Swinarski Jan, [38] jm. pan Swinarski Piotr, [39] jm. pan Bielawski, [40] jm. pan Goszczyński, [41] jm. pan Maliszewski, [41] jm. pan Gałęcki Stanisław, [42] jm. pan Wojślawski, [43] jm. pan Obrębski, [44] jm. pan Skrzydlewski, [45] jm. pan Skrzydlewski, [46] jm. pan Skrzydlewski Stanisław, [47] jm. pan Dobiński, [48] jm. pan Pniewski, [49] jm. pan Pakosławski, [50] jm. pan Dobiejewski Maciej, [51] jm. pan Ostrowski, [52] jm. pan Ostromecki, [53] jm. pan Kowalewski, [54] jm. pan Złotnicki, [55] jm. pan Makowiecki, [56] jm. pan Malczewski Ignacy, [57] jm. pan Malczewski Rafał, [58] jm. pan Czaplicki, [59] jm. pan Małachowski, [60] jm. pan Deręgowski, [61] jm. pan Niesiołowski, [62] jm. pan Baranowski, [63] jm. pan Kułakowicz, [489v] [64] jm. pan Chwalibóg, [65] jm. pan Biskupski, [66] jm. pan Lubiński, [67] jm. pan Lubiński, [68] jm. pan Gaszyński, [69] jm. pan Rudzki Krzysztof, [70] jm. pan Rudzki Andrzej, [71] jm. pan Choiński, [72] jm. pan Choiński, [73] jm. pan Węgorzewski, [74] jm. pan Głowczyński, [75] jm. pan Chojeński Kazimierz, [76] jm. pan Tomicki, [77] jm. pan Sokołowski, [78] jm. pan Bogucki, [79] jm. pan Wygrożewski, [80] jm. pan Potocki Ludwik, [81] jm. pan Kwilecki, [82] jm. pan Małachowski Władysław, [83] jm. pan Gurowski, [84] jm. pan Powodowski, [85] jm. pan Soszyński, [86] jm. pan Zalewski, [87] jm. pan Jaskólecki, [88] jm. pan Podczaski, [89] jm. pan Kaczkowski Franciszek, [490] [90] jm. pan Malczewski Władysław, [91] jm. pan Cielmowski, [92] jm. pan Sławiński, [93] jm. pan Gliszczynski, [94] jm. pan Szczucki, [95] jm. pan Jeleniewski, [96] jm. pan Małachowski, [97] jm. pan Jan Śremski, [98] jm. pan Zawacki Zygmunt.

Adam Czarnkowski osiecki, międzylęski etc. etc. starosta, rotmistrz powiatu rogozińskiego.

[1] Poczet jm. pana Jana Trzebińskiego, [2] poczet jejm. paniej nakielskiej Rogalińskiej¹³⁵, [3] poczet jejm. paniej Wierzbńskiej przy jm. panu Kłodzińskim [490v] Władysławie, [4] poczet jm. księdza Przedzyńskiego, [5] poczet jejm. paniej Rzewuskiej, [6] poczet jejm. paniej Podleskiej, [7] poczet pana [Jana] Aberderowicza, [8] poczet jm. pana Karskiego Jana, [9] poczet jm. pana Andrzeja Skarszewskiego, [10] poczet jm. pana Andrzeja Zawackiego, [11] poczet jejm. paniej Marcinowej Zdanowskiej, [12] poczet jm. pana Koszutskiego, [13] poczet jm. pana Borowskiego, [14] poczet jejm. paniej [491] Zophiej Malczewskiej, [15] poczet jejm. paniej Tulibowskiej, [16] poczet jm. pana Jana Rudzkiego, [17] poczet jm. pana Wojciecha Boleckiego, [18] poczet jm. pana Piotra Sójkowskiego, [19] poczet jejm. paniej Trzcńskiej, [20] poczet jejm. paniej Wierzchaczewskiej, [21] poczet jm. pana Zakrzewskiego Jarosza, [22] poczet jm. pana Ludwika Potockiego, [23] poczet jejm. paniej Ulatowskiej Doroty, [24] poczet jm. pana Stanisławskiego Wojciecha.

Adam Czarnkowski osiecki, międzylęski etc. starosta, rotmistrz powiatu rogozińskiego.

¹³⁵ *Anna z Choińskich Rogalińska kasztelanowa nakielska.*

17. *Rejestr szlachty powiatu kościańskiego na pospolitym ruszeniu podczas elekcji – obóz pod Warszawą, 19 czerwca 1669 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 258-259v – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Gen. Stefan Pokłękowski w imieniu Mag. Piotra Przyjemskiego kasztelana śremskiego w dniu 15 lipca 1669 r. [feria 2 post festum Sanctae Margarethae Virginis prox. a. D. 1669].

Komput kompaniej z województwa poznańskiego, powiatu kościańskiego, znaku w. jm. pana Piotra z Przyimy Przyjemskiego kasztelana śremskiego ad libera suffragia na szczęśliwą elekcyją najjaśniejszego K.J.M. Michała Wiśniowieckiego pod Wolą pro die 19 iunii a. D. 1669 zgromadzeni.

[1] Jm. pan śremski, rotmistrz, [2] jm. pan Maciej Miaskowski porucznik, [3] jm. pan Wojciech Miaskowski chorąży, [4] jm. pan Jan Rozdrażewski starosta odolanowski, [5] jm. pan Zygmunt Grudziński starosta bolemowski, [6] jm. pan Franciszek Miaskowski, [7] jm. pan Remigian Żółtowski, [8] jm. pan Jan Wierzbicki, [9] jm. pan Stanisław Konopnicki [258v], [10] jm. pan Franciszek Goliński burgrabia koniński, [11] jm. pan Stanisław Walknowski, [12] jm. pan Stanisław Trąmpczyński, [13] jm. pan Jan Waliszewski, [14] jm. pan Aleksander Skąpski, [15] jm. pan Piotr Lipski, [16] jm. pan Stanisław Lisiecki, [17] jm. pan Łukasz Węgorzewski, [18] jm. pan Wojciech Lisiecki, [19] jm. pan Władysław Elmicht, [20] jm. pan Stanisław Skrzypiński, [21] jm. pan Andrzej Kosowski, [22] jm. pan Stefan Pokłękowski ziemski kaliski regent i kapturowy z kancelarii, [23] jm. pan Kazimierz Górski, [24] jm. pan Adam Goliński, [25] jm. pan Jan Goliński, [26] jm. pan Adam Goliński, [27] jm. pan Wojciech Koszucki, [28] jm. pan Stefan Mańkowski, [29] jm. pan Franciszek Wilkowski, [30] jm. pan Andrzej Chądzyński, [31] jm. pan Andrzej Kąkolewski, [32] jm. pan Maciej Wysocki, [33] jm. pan Stanisław Konopnicki, [34] jm. pan Jan Trzecki, [35] jm. pan Wojciech Żółtowski, [36] jm. pan Jan Wiliński, [37] jm. pan Adam Dłuski, [38] jm. pan Wojciech Kośmider, [39] jm. pan Łukasz Kośmider, [40] jm. pan Andrzej Kośmider, [41] jm. pan Wojciech Kuczborski, [42] jm. pan Władysław Górski, [43] jm. pan Wojciech Kuczborski, [44] jm. pan Władysław Górski, [45] jm. pan Wojciech Żychliński, [46] jm. pan Władysław Mieszkowski, [47] jm. pan Franciszek Łukomski, [48] jm. pan Stefan Chełmski, [49] jm. pan Franciszek Rosnowski, [50] jm. pan Mikołaj Rosnowski, [51] jm. pan Wolff Lagen, [52] jm. pan Jan Żółtowski, [53] jm. pan Szymon Łempicki, [54] jm. pan Rafał Łempicki, [55] jm. pan Adam Łempicki, [56] jm. pan Ignacy Bronikowski, [57] jm. pan Bartłomiej Droszewski, [58] jm. pan Stefan Zaremba Tymieniecki, [59] jm. pan Chryzostom Droszewski, [60] jm. pan Florian Sławski, [61] jm. pan Stanisław Kozierowski, [62] jm. pan Władysław Kotarski, [63] jm. pan Stanisław Burzowski, [64] jm. pan Stanisław Turski, [65] jm. pan Stanisław Zakrzewski, [66] jm. pan Świętosław Paruszewski, [67] jm. pan Florian Barszczewski, [68] jm. pan Franciszek Objeziński, [69] jm. pan Jarosz Grabiński, [70] jm. pan Andrzej Bartoszewski, [71] jm. pan Stanisław Stolecki, [72] jm. pan Chryzostom Kotarski, [73] jm. pan Stanisław Szadokierski, [74] jm. pan Andrzej Gutowski, [75] jm. pan Adam Rokossowski, [76] jm. pan [259] Stefan Krusiński, [77] jm. pan Jakub Krusiński

ski, [78] jm. pan Andrzej Przedniewski, [79] jm. pan Marcin Przedniewski, [80] jm. pan Bartłomij Racięski, [81] jm. pan Marcin Słonecki, [82] jm. pan Wojciech Słonecki, [83] jm. pan Wojciech Goczałkowski, [84] jm. pan Stanisław Bruski, [85] jm. pan Kazimierz Skąpski, [86] jm. pan Adam Baworowski, [87] jm. pan Jan Gorzyński, [88] jm. pan Zygmunt Przespolewski, [89] jm. pan Jan Kromoleski, [90] jm. pan Maciej Pieskowski, [91] jm. pan Adam Turkowski, [92] jm. pan Adam Głoskowski, [93] jm. pan Kazimierz Klichowski, [94] jm. pan Adam Świejkowski, [95] jm. pan Piotr Luboński, [96] jm. pan Jan Przywojski, [97] jm. pan Stanisław Radzikowski, [98] jm. pan Jan Olszewski, [99] jm. pan Jan Sadowski, [100] jm. pan Jan Starczewski, [101] jm. pan Adam Zajęczkowski, [102] jm. pan Michał Radzicki, [103] jm. pan Stanisław Czmiński, [104] jm. pan Michał Ładoński, [105] jm. pan Stanisław Rudnicki, [106] jm. pan Goczałkowski.

Poczty. [1] Poczet jejm. pani Chelmińskiej przy jm. panu burgrabim konińskim, [2] jejm. pani Czeskiej przy jm. panu Remigianie Żółtowskim, [3] jm. pana Kosińskiego przy jm. panu Trąpczyńskim, [4] jm. pana Macieja Żółtowskiego przy jm. panu Wojciechu Żółtowskim, [5] jm. pana Jarocińskiego przy jm. panu Aleksandrze Skąpskim, [6] jm. pana Szoldrskiego przy jm. panu Ignacym Bronikowskim, [7] przy tymże jm. pana pisarza ziemskiego kaliskiego¹³⁶, [8] przy tymże jm. pana podstarościego kaliskiego, [9] jm. pana Baranowskiego przy jm. panu Wierzbickim, [10] jejm. pani Jaskólskiej przy jm. panu Bartłomieju Droszewskim, [11] jejm. pani Andrzejowej Łempickiej przy jm. panu Szymonie Łempickim, [12] jejm. pani Stefanowej Pierzchlińskiej przy jm. panu Chądzyńskim, [13] jm. pana Malczewskiego przy jm. panu Franciszku Rosnowskim, [14] przy jm. panu Janie Golińskim jm. pana Radlica poczet, [15] przy tymże jejm. pani Władysławowej Trąpczyńskiej, [16] przy tymże jejm. pani Reklewskiej, [17] jm. pana Słoneckiego przy jm. panu Marcinie Słoneckim, [18] jejm. pani Marianny Grylewskiej przy jm. panu Kazimierzu Koszutskim, [19] jm. pana Raciąskiego przy synu, przy jm. panu Jakubie Racięskim, [20] jejm. pani Teresy Słomkowskiej przy jm. panu Chrystianie Droszewskim, [21] jejm. pani Potoworowskiej, [259v] [22] przy tymże jejm. pani Andrzejowej Twardowskiej, [23] jejm. pani Janowej Konopnickiej przy jm. panu Konopnickim, [24] jm. pana Dobrogosta Bronikowskiego przy jm. panu Wojciesze Kośmidrze, [25] jm. pana Łukomskiego przy jm. panu Ignacym Bronikowskim, [26] jejm. pani Grylewskiej przy jm. panu Czmińskim Stanisławie, [27] jm. pana Zawadzkiego przy jm. panu Ignacym Bronikowskim, [28] jm. pana Gorzyńskiego przy jm. panu Klichowskim, [29] jm. pana Piotra Bogusławskiego przy panu synowcu, [30] przy tymże poczet za pana rodzica swego za pana Jana Bogusławskiego, [31] jm. pana Macieja Wilkońskiego przy jm. panu Stefanie Mańkowskim, [32] ichm. panów Gogolewskich przy jm. panu Łukaszu Kośmidrze, [33] jejm. pani Marianny Kołdowskiej przy jm. panu Łukaszu Grabińskim, [34] jm. pana Bartłomieja Koźmińskiego przy jm. panu Trzeckim Janie, [35] poczet jm. księdza proboszcza borkowskiego z majątności jeżewskiej ludzie wyprawieni z majątności borkowskiej.

Piotr z Przyimy Przyjemski kasztelan śrzemski m.p.

Locus sigilli

¹³⁶ *Wojciech Przespolewski pisarz ziemski kaliski.*

18. *Rejestr szlachty powiatu nakielskiego na pospolitym ruszeniu podczas elekcji – obóz pod Warszawą, [19 czerwca] 1669 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Nakło 122, k. 605v-606v – oblata; w grodzie nakielskim oblatował Nob. Maciej Sieklicki sługa Gen. Kazimierza z Dembian Dembińskiego w dniu 1 lipca 1669 r. [feria 2 in vigilia festi Visitationis Beatissimae Mariae Virginis a. D. 1669].

Regestr chorągwi jm. pana kasztelana nakielskiego¹³⁷, powiatu tegoż, pod Warszawą spisany.

[1] Jm. pan rotmistrz, [2] pan porucznik Kazimierz Dembiński, [3] pan chorąży Łukasz Gajewski, [4] dobosz, muzyka. [5] pan Franciszek Gajewski, [6] pan Stefan Chrzastowski, [7] pan Mikołaj Chrzastowski, [8] pan Komierowski Adam, [9] pan burgrabia nakielski Zaleski Mściśław, [10] pan Wałdowski Stefan, [11] pan Wałdowski Franciszek, [12] pan Niesiołowski, [13] pan Powalski, [14] pan Bronisz Krzysztof, [15] pan Wałdowski Maciej, [16] pan Wałdowski Florian, [17] pan Gądkowski, [18] pan Wyganowski, [19] pan Lniski, [20] pan Komierowski Piotr, [21] pan Brzeski, [22] pan Szczytnicki, [23] pan Radecki Wojciech, [24] pan Świeykowski, [25] pan Starzyński, [606] [26] pan Nowowiejski Władysław, [27] pan Radecki Piotr, [28] pan Franciszek Radecki, [29] pan Górski Jan, [30] pan Radoliński Kazimierz, [31] pan Sławianowski, [32] pan Derengowski Mikołaj, [33] pan Molski, [34] pan Derengowski Stanisław, [35] pan Krajewski, [36] pan Krzywkowski, [37] pan Włoszynowski Jan, [38] pan Bagiński Marcin, [39] pan Bagiński Jan, [40] pan Wróblewski, [41] pan Fałęcki Stefan, [42] pan Bogorski, [43] pan Brzozowski, [44] pan Przedzyński Wojciech, [45] pan Grzybowski Chryzostom, [46] pan Grotkowski, [47] pan Grabiński, [48] pan [Jan] Woźnicki, [49] pan Woźniewski, [50] pan Krzycki, [51] pan Grabowski, [52] pan Gogoleski, [53] pan Sobocki, [54] pan Kurczewski, [55] pan Kobelnicki, [56] pan [Zygmunt] Ziemecki, [57] pan Zdanowski Stefan, [58] pan Skotnicki, [59] pan Nowowiejski, [60] pan Mysłowski, [61] pan Kleparski, [62] pan Chmielewski, [63] pan [Grzegorz] Cętkowski, [64] pan Przedzyński Wojciech, [65] pan Kurczewski Kazimierz, [66] pan [Kazimierz] Babski, [67] pan Niezdrowski, [68] pan Sadowski, [69] pan Małachowski, [70] pan Jarosławski, [71] pan Słopanowski, [72] pan Przedzyński Andrzej, [73] pan Dembowski Kazimierz, [74] pan Dzierżbiński, [75] pan Przepalkowski na poczcie jejm. pani sędziny nakielskiej, [76] pan Czarnecki¹³⁸, [77] pan Siedlecki na poczcie jm. pana Zalewskiego, [78] pan Stawski na poczcie pana Paprockiego, [79] pan Tomicki Franciszek.

Poczty czeladzi jm. [1] pana łowczego wołyńskiego¹³⁹, [2] jm. pana Zalewskiego Wojciecha, [606v] [3] jm. pana Wałdowskiego Macieja, [4] jm. pana Trumla Macieja, [5] jm. pana Bronisława Jarzeniewskiego, [6] jm. pana Stefana Zalewskiego, [7] jejm. pani Modliszewskiej, [8] jejm. pani Skotnickiej, [9] jm. pana Mikołaja Derengowskiego, [10] jm. pana Kurczewskiego Adama, [11] jejm. pani Siedleckiej, [12] jm. pana

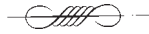
¹³⁷ Jan Leopold Opaliński kasztelan nakielski. ¹³⁸ Obecność Czarneckiego na wyprawie pospolitego ruszenia była wątpliwa – zob. dopisek na końcu rejestru. ¹³⁹ Rzekomy łowczy wołyński Michał Dembiński.

Radzymińskiego, [13] jejm. pani Kownackiej, [14] jm. pana Jana Zbyszewskiego, [15] jm. pana Przedzyńskiego Stefana.

Jan Leopold Opaliński kasztelan nakielski.

Jm. pan Czarnecki nie wiem jakim sposobem tu się sam swą ręką napisał, bo z nami pod chorągwią powiatową nie zostawał, dlatego nie gлотując rejestru, okienko to uczynił, a on reddat rationem.

Kazimierz de Dembiany Dembiński.

5. Sejmik przed sejmem koronacyjnym w Środzie, 20 sierpnia 1669 r.

‡ 1. *List elekta Michała do województw – Warszawa, 20 lipca 1669 r.*

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 164 IV, s. 439-441 – kopia z rękopisów Biblioteki Żałuskich nr 445: List Króla jm. do województw na sejmiiki.*

Michał z Bożej łaski obrany Król Polski, wielkie ksiązę litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, kijowskie, wołyńskie, inflanckie, podlaskie, smoleńskie, siewierskie i czernihowskie.

W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili. Gdy sama Wszechmocność Boska w sercach walnych tryjumfuje, nie masz ludzkiego sposobu, który by mógł wyrazić dzieło tak wielkie Opatrzności nieskończonej nad ojczyzną naszą, że ją w ciężkim osieroceniu między tak wielą trudnych zapędów i obcych zawziętości cudowną, a prawie oczywiście z Nieba zesłaną zgodą Pan Najwyższy pobłogosławić raczył z osobą naszą, nic inszego uprzejmościom i wiernościom waszym prezentować nie możemy, tylko szczególną chęć i życziwe ze wszystkich stron staranie o całość wspólnej matki ojczyzny, praw, swobód i wolności, które zarówno z każdym w tej R.P. z piersi macierzyńskich powzięliśmy i nie uczuć się ich, ale im dosyć czynić powinni i gotowiśmy, tak jako przed Panem Zastępów przy odebraniu diplomatis electionis przysięgą naszą stwierdziliśmy i obowiązaliśmy.

Wdzięczność przy tym stanowi rycerskiemu nie słowy, ani piórem, ale wylaniem serca z samych wnętrzności, chętnego afektu wyrażeniem, za tak nieporównany ku

osobie naszej dowód, zawsze oświadczać chcemy i o to Najwyższego [440] Majestatu prosimy, aby Ręka Jego Święta, która wszystkie zmocnia trony, tak nas sposobiała, aby Boską swą raczyła posilać pomocą, jakobyśmy mogli po wszystkie dni panowania naszego i powszechną dobru pospolitemu pociechę, i każdemu według możliwości zupełne wystawić ukontentowanie, pewni wzajem będąc o kandydacie i chęci cnego rycerskiego stanu, iż jako przez wolne głosy swoje i zgodną synów koronnych wspomniał nas na tym tronie z woli Boskiej posadził, tak dla własnego honoru i reputacji swej wszelkie przeciwności (jeżeliby jakie zjawić się miały) tymże wspomniałym sercem odpędzić i tłumić będzie.

A że pierwsza premit nas cura, aby granice R.P. bez słusznego opatrzenia nie zostały, do których obrony tępieć musi w wojsku ochota przez nieukontentowanie w żołdzie zasłużonym, tedy przekładamy to uwadze uprzejmości i wierności waszych, gorąco żądając, aby jako w zapłacie powinnej zasług swoich, tak in desiderii iustis, które poselstwami swymi na kilku sejmikach pomienionymi promovent, nie przedłużoną w dalszy czas rycerstwo satysfakcją odniosło.

A że w niektórych województwach zjawiły się jakie woluntarskie chorągwie, czyniąc zaciągi, z udaniem snadź jakoby na imię i z woli naszej, pod pretekstem gwardyi i innym wymyślnym sposobem [441] być miały, tedy przestrzegamy uprzejmości i wierności wasze, i deklarujemy, iż o tych zaciągach nie wiemy i wiedzieć nie chcemy. A zatem należeć to będzie do zwyczajnych jurysdykcji, aby te kupy, jako przeciw prawu swawolne, poskromione były. Przy tym ponawiając uprzejmościom i wiernościom waszym też zupełnej chęci naszej kontestacją, onymże jako najlepszego powodzenia i dobrego życzymy od Pana Boga zdrowia. Dan w Warszawie, die 20 mensis iulii 1669, panowania naszego Królestwa Polskiego roku 1.

2. *Uniwersał prymasa Mikołaja Prażmowskiego do województw, ogłaszający pierwsze wici na pospolite ruszenie – Warszawa, 9 sierpnia 1669 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 291v-292 – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Łukasz Markiewski w dniu 19 sierpnia 1669 r. [feria 2 post festum Assumptionis in Coelum Gloriosissimae Virginis Mariae proxima a. D. 1669].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300 53 105, s. 291-292 – kopia.

Mikołaj na Prażmowie Prażmowski z Bożej łaski arcybiskup gnieźnieński, Stolicy Apostolskiej na zawsze poseł, Królestwa Polskiego i W.Ks.L. prymas i pierwsze książę.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, mianowicie j.w., w. ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województwa kaliskiego, m.w.m. panom i braci, przy zaleceniu służb moich do wiadomości donoszę.

Jako to stany R.P. na przeszłym elekcyi sejmie J.K.M. zlecieli, aby stante interregno z nami senatorami, regimentarzami i hetmany obojga narodów porozumiewając się,

niebezpieczeństwu periklitującej Ukrainy omni meliori modo zabiegać raczył, tak J.K.M. swoim inkumbencyjom ochotnie wypełniając, w terażniejszej z przytomnymi tu ichm. panami senatorami radzie, mnie eam demandvit vicem, abym to w.m.m. panom przez mój doniósł uniwersał, co każdemu ojczyzny synowi ku przestrodze należy. Pewne od ichm. panów hetmanów i inszych miejsc J.K.M. i nas tu będących dochodzą wiadomości, że ordy z całego Krymu wszystką potęgą w Ukrainę się wcisnęli. Niepewna jeszcze, dokąd ich zmierza impreza, ale za świeżym przez Kozaków protekcją tureckiej przyjęciem, inaczej wróżyć trudno, tylko że podobno do nas ta exundabit procella.

Aby tedy przy szczupłości wojsk R.P., na szczupłych i nieprzygotowanych nieprzyjaciela nie spadła potęga i do nienadgrodzonych, [292] strzeż Boże, szkody ojczyzny nie przywiodła, zdało się J.K.M. i senatu przytomnego imieniem nie tylko o wiszącym nad karkami naszymi niebezpieczeństwie przestrzec, ale też per amorem communium decorum upraszać, abyście w.m.m. panowie liczne nieprzyjaciela siły, a wojsk naszych szczupłość w uwagę biorąc, in omnem ingruentis necessitatis eventum wszelaką wojenną gotowość przysposobić się zechcieli, ten mój uniwersał za pierwsze wici przyjmując.

A ja, gdyby się, strzeż Boże, do nas miało publicae salutis discrimen zbliżać, nie omieszkam z prymacyjalnej powinności mojej wtóre i trzecie wici wydać, abyście w.m.m. panowie praevisa tela corporum suorum obiectum excipere i wiarę św., kościoły Boże, spólną matkę ojczyznę, dostojęństwo J.K.M., drogie wolności nasze et quid quid sanctum et charum habetis, tym potężniej zaszczyścić mogli i do tej matni otomańskich więzów, która na to złote jabłko Królestwa Polskiego inhiat, zagarniać nie dopuszczali.

Co aby tym prędzej każdego wiadomości constare mogło, w grodach ten mój uniwersał publikować zlecam, który własną z przyciśnieniem pieczęci podpisuję ręką. Dan w Warszawie, die 9 augusti a. 1669.

Ks. M. Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, w tym z powinności mojej przestrzegając, iż jeśliby ponowa terażniejszych wiadomości, czego Boże broń, była, jedne za dwie i ostatnie wici ode mnie wydane będą z woli K.J.M. p.m.m. i ex praesente senatus consilio, dlatego pilnie proszę, abyście w.m.m. panowie i bracia przy wszelkiej gotowości najdowali.

3. *Uniwersał elekta Michała do województw w sprawie pospolitego ruszenia w obliczu zagrożenia kozacko-tatarskiego – Warszawa, 9 sierpnia 1669 r.*

*Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 290-291 – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Łukasz Mar-
kiewski w dniu 19 sierpnia 1669 r. [feria 2 post festum Assumptionis in Coelum Gloriosissimae
Virginis Mariae proxima a. D. 1669].*

Michał z Bożej łaski obrany Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, inflancki, smoleński, siewierski, czernihowski.

W., ur., senatorom, dygnitarzom i wszystkiemu rycerstwu województwa kaliskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Kiedy R.P. miła ojczyzna nasza w osieroceniu swoim obrawszy nas za głowę i Króla swego, cieszy się wynikającą z tej zgodnej i szczęśliwej elekcyi pociechą, kiedy spokojnych i wesołych czasów in asupiciis osoby i fortuny naszej królewskiej gruntuje nadzieje, kiedy jako od innych pokojem i dobrym sąsiedztwem, tak od Krymu ujęta przez wypłacone za kilka lat podarunki i deklarowaną [290v] na elekcyi przez posła chana, nas dopuszcza przez inkursyję Tatarów z zbuntowanymi Kozakami złączonych, którzy na chorągwie w Polesiu będące uderzywszy, in ulteriora państw naszych postępują, jako nam w. marszałek i hetman wielki koronny¹⁴⁰ nieomylnie donosi przestrogi. Skąd jaki żal poniesiemy, że ojczyzna nasza dopiero radością z elekcyjej naszej napełniona, takim niebezpieczeństwem strwożona zostawa. Każdy wiadomo miłości naszej królewskiej tej matce snadno uważa, przenika serce nasze ubogiego pospółstwa, które prędkością swoją w ciężką niewolą orda zagarnie gemitus. Którym powinni będąc opiekę i obronę Królestwa nie chcemy być otiosi spectatores publicae calamitatis, ale deklarujemy ochotę naszą, iż dla obrony państwa od Pana Boga nam powierzonego, osobą naszą ruszyć się i regium pectus opponere niebezpieczeństwom gotowi jesteśmy.

Nie kładziemy potiore curam solennego aktu koronacyi, abyśmy dla niej R.P. in clades et vastitatem podawać mieli. A lubo wydanie wici na pospolite ruszenie najwielebniejszemu w Bogu ks. arcybiskupowi gnieźnieńskiemu¹⁴¹ interim należy, jednak i my per pacta conventa zleconą sobie mając curam Reipublicae, samą miłością ojczyzny, politowaniem nad chrześcijańskim ludem, a nade wszystko o wiarę świętą, o kościoły i świątnice pańskie żarliwością pociągamy i obtestamus uprzejmości i wierności wasze, abyście według wici wspomnionych do ratunku ojczyzny stawali. Uznawamy niedostateczne siły wojska obozem stojącego do uczynienia wstrętu zapędom nieprzyjacielskim, pomniemy quo studio et ardore uprzejmości i wierności wasze przed dwiema laty pod takowąż trwogi i nagłą tatarską hostilitatem żądaliście pospolitego ruszenia. Niech ta idzie w postronne kraje imienia polskiego sława [291] na postrach nieprzyjacielom, że jako uprzejmości i wierności wasze dla uspokojenia wewnętrznych dyffidencji, dla zatrzymania wolnej elekcyjej motu proprio et zelo libertatis stanowicie ogromnym pospolitym ruszeniem na polach warszawskich, tak równą i większą jeszcze ochotą kiedy idzie o chwałę Bożą, o całość ojczyzny, generosa pectora na zaszczyt R.P. obracać i triumfów z nieprzyjaciół nabywać możecie. A że znajduje się wiele starszyzny i towarzystwa wojskowego i oficerów cudzoziemskich w domach pod ten czas zostających, tych wszystkich jako uniwersalami swoimi do grodu podanymi w. marszałek i hetman wielki koronny do obozu zwoływa i sub rigore poenarum stawać nakazuje, tak i my napominamy surowo, aby z powinności swojej jako najprędzej do wojennej R.P. usługi pospieszali.

---

¹⁴⁰ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ¹⁴¹ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.

Życzymy zatym uprzejmościom i wiernościom waszym dobrego od Pana Boga zdrowia. Dan w Warszawie, dnia 9 sierpnia r. P. 1669.

Michał Król

Locus sigilli

4. *Zapis o obwieszczeniu terminu sejmiku przed sejmem koronacyjnym w grodzie poznańskim – Poznań, 13 sierpnia 1669 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 706, k. 531-531v – oblata; w grodzie poznańskim obwieścił woźny Hon. Michał Wardęski w dniu 13 sierpnia 1669 r. [feria 3 post festum Sancti Laurentii Martyris proxima a. D. 1669].*

Publicatio conventus particularis Sredensis.

Ad officium et acta praesentia castrensia Posnaniensia personaliter veniens Hon. Michael Wardęski ministerialis Regni generalis, officio presentis bene notus, sanus publice recognovit se de mandato officii praesentis incidentiam conventus particularis Sredensis die 20 mensis augusti proxime ventura in Śródzie celebrandi, die hodierna actus praesentis in quatuor partibus fori civitatis praesentis Posnaniensis in praesentia [531v] multorum hominum varii status, sexus et conditionis existentis publicasse, proclamasse et ad notitiam omnium deduxisse.

5. *Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego przed sejmem koronacyjnym w Środzie, 20 sierpnia 1669 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Wschowa 173, k. 168-171v – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Jan Turski w dniu 3 września 1669 r. [feria 3 post festum Sancti Aegidii Abbatis proxima a. D. 1669].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 330v-338 – oblata.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw na sejmik coronationis pro die 20 augusti do Środy zgromadzeni, roku 1669.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, a mianowicie ichm. panom posesorom miast, miasteczek i wsi, K.J.M, duchownych i szlacheckich, w obu województwach zostającym, wiadomo czyniemy.

Że po uczynieniu w kole naszym przez ichm. panów deputatów od nas na sejmiku przeszłym do rachunków tak jm. pana komisarza, jako i ichm. panów poborców, z podatków od nas uchwalonych, naznaczonych, wzięliśmy taką od ichm. relacją. Iż choągwiom z podziału Komisyszej Lwowskiej do płacenia zasług do województw naszych

ordynowanym, a prima februarii anni praesentis, aż ad primam februarii w przyszłym roku, zostawamy winni za całe cztery ćwierci. Na którą zapłatę z podatków przeszłych od nas uchwalonych, że całe nic nie zostawa, bo jeszcze na przeszłe ćwierci ad praeteritam primam februarii skończone, zostajemy tym chorągwiom winni 45 540 zł, incluso w też sumę jm. pana Jerzego Cykowskiego komisarza województw naszych do zapłaty wojsku i popisu salaria. Które jm. pan komisarz z retent od panów poborców odebrać powinien będzie, i wojsku za pomienione ćwierci zapłacić. Cztery zaś ćwierci ad primam februarii w roku przyszłym chorągwiom i regimentom pomienionym kończące się i przychodzące, ponieważ na każdą ćwierć przychodzi 60 810 zł, którą sumę złączwszy, na cztery ćwierci pomienione uczyni 274 440 zł.

Naprzód czopowe z miast i miasteczek K.J.M., duchownych i szlacheckich ad primam iulii w roku 1670 prolongujemy. Do tegoż czopowego uchwalamy podymnych 12 cum abiuratis, według przysiąg w roku 1661 uczynionych, albo wedle ostatnich kwitów, nie przyjmując abjurat 1667, które nullius valoris być mają, okrom konsystencyjej obozowych tegoż roku 1667. Które podymne aby wszystkie miasta, miasteczka i wsi K.J.M., duchowne i szlacheckie, na czas niżej opisany, to jest 6 podymnych pro prima octobris anni praesentis, a drugie 6 pro prima decembris eiusdem praesentis anni do ichm. panów poborców oddawali, serio napominamy, [168v] a ichm. panowie poborcy zaraz za asygnacjami jm. pana komisarza tymże chorągwiom i regimentom żeby płacieli. Na retentorów zaś, którzy by nie oddali dawnych retent, executionem militem czynić tymże ichm. panom poborcom pozwalamy i czas oddania tych podatków czopowego i podymnych na raty wyżej opisane dóbr pomienionych ichm. panom dziedzicom i posesorom wydać naznaczamy.

Miasta zaś i nowe osady na pustych placach, które by przybyły po przysiędze anni 1661, z tych wszystkich nowo pobudowanych domów powinni będą 12 podymnych płacić, praevio iuramento i hanc rotham: „Że w mieście naszym post iuramenta anni 1661 więcej domów nowych nie przybyło niż tyle ....”, specificie numerum domów przybytych położywszy. Czego ichm. panowie poborcy doglądać mają. Salvis iuribus nowych osad, którym jeszcze w przywileju pomieniony czas nie wyszedł et conflagratorum.

A że się niemałe periuria dzieją przez urzędy miejskie, w oddawaniu czopowego, czego znaczna dyminucja dowodem jest, przeto wszystkich ichm. panów posesorów i dzierżawców miast i miasteczek K.J.M., duchownych i ziemskich prosimy, aby do regestrów miejskich, które miasta juramentem mają comprobare, w kancelaryjach atestacje swoje dawali, że nie mniej ani więcej warów i półwarków w tym kwartale wywarzono. Ichm. panowie zaś poborcy i panowie sukkolektorowie juramentów od nich przyjmować nie będą bez takowych atestacyjej. Przydawać też to będą, co nie jest do starej rotы przysięgi na czopowe, jako nic miasta na korupcyje z tego podatku czopowego, ani na żadne expensa podrózne nie uszczerbieli, ale je integre, tak jako wybrali, iuxta quantitatem warów i półwarków do ichm. panów poborców wnieśli. Taż uchwała ścierać się ma na piwowarów, plebejów, którzy po wsiach karczmy zakupują.

Więc uważając długi województw naszych, które takie są, żeby musiały lud ubogi praegravare wielkością podymnych i poborów, a potym impossibilitatem importerent prędkiego wypłacenia tych kontrybucyjej, chcąc tedy wojska i inszym potrzebom R.P.

jako najskuteczniej obradzić, nowy podatek, to jest kontrybucją szelężną na miasta i miasteczka R.P., duchowne i ziemskie unanimitate consensu sobie uchwalamy, na kwartały dwa, a die prima octobris anni praesentis. Od którego dnia powinna się poczynać będzie egzakcja tej kontrybucyje, a kończyć się ma prima aprilis in anno 1670. Którą to kontrybucją wszystkie miasta, miasteczka i piwowarowie płacić do rąk panów poborców powinni będą (na każdy kwartał wybierając od szynkarzów i szynkarek po szelągu od każdego garca piwa), praevio iuramento, że w tym mieście nie więcej piwa wypito w tym kwartale, tylko tyle beczek, tak a tak wiele garców w sobie mających, a to dla nierównych po miastach i miasteczkach beczek, a dla weryfikacyjej brać będą atestacyje od ichm. panów posesorów miast i miasteczek, i te atestacyje przy przysięgach swoich do rąk panów poborców [169] oddawać będą. A ichm. panowie poborcy zaś przysięg bez tych atestacyjej od urzędów miejskich odbierać nie mają. Ażeby ten koszt płacenia od dwoich w kancelariach juramentów nie preagravaret miast i miasteczek, obiedwie te przysięgi tak na czopowe, jako i na szelągi, jedna forma juramenti complecti ma, nie dywidując jednego od drugiego tych juramentów, ani dwojąc ekstraktami. A na ten szeląg piwa garniec szelągiem drożej sprzedawany być powinien, we wszystkich miastach i miasteczkach do kontrybucyje czopowego należących, sub poenis iisdem jako o czopowe.

Do tych wszystkich obmyślonych podatków, to jest 12 podymnych, uchwalamy jeden rzemieśniczy podatek, który wszyscy in genere rzemieśnicy iuxta usum et consuetudinem płacić powinni będą przy podymnych.

A ponieważ wielkie gravamen i szkodę poddani nasi ponoszą, iż czeladź masculini et feminini sexus, którzy przedtym zaraz w Gody urządzić się zwykli, teraz od Gód do samych żniw z najmu tylko i za zapłatę gospodarzom robią, a potym dopiero na same żniwa rządzą się, po staremu zupełne myto, które przedtym za cały rok brali, na półroka wyciągają. Zabiegając tedy dalszej poddanych naszych ruinie, postanawiamy żeby się najdalej dwóch niedziel po Godziech każdy parobek, szredniak i dziewczka urządzili. Który by się zaś nie urządził w tych dwóch niedzielach, żeby dał ad aerarium publicum poglównego złotych 3, a jeżeliby się nie urządził aż we cztery niedziele, tedy powinni dać poglównego po zł 6. Ci zaś co się bez cały rok rzędzić nie chcą, tylko na najem po miastach, miasteczkach i wsiach robią, powinni będą dawać poglównego za każdą ćwierć roku po 10 zł, sub poena triplicis pensionis. A któryby poglównego pomienionego nie zapłacił, a był przez którego szlachcica convictus, tedy poddanym tegoż będzie zostawał, póki się pan dziedziczny jego o nim nie dowie. O co forum sine appellacione w grodzkich sądach naznaczamy. Registr zaś tych ludzi, którzy pomienione poglówne będą płacić, podadzą ichm. panowie poborcy do akt proprii districtus. A każda wieś, miasto i miasteczko, najdalej za niedziel dwie sub iuramento powinna będzie takich ludzi ichm. panom poborcom opowiedzieć, albo odprzysiędzą będą powinni przez jednego włodarza albo dozorcę, lubo też i chłopą tam zasiedzialego, że takich ludzi co się nie porządził i nie rządzą, nie znajduje się u nich tylko tyle a tyle, albo żadnego. Miasta zaś i miasteczka przez dwóch albo jednego z mieszczan dobrze osiadłego tę przysięgę wykonać będą powinni, sub poena centum marcarum ad instantiam cuiusvis.

Więc iż asygnacja jm. panu miecznikowi koronnemu¹⁴² z skarbu dana jest do sukcesorów nieboszczyka pana [Zygmunta] Twardowskiego, któregośmy i sukcesorów jego asekurowali cale ewinkować, przetoż zlecamy jm. panu marszałkowi koła naszego, aby do ichm. poborców terazniejszych na naznaczoną od skarbu kwotę asygnacją wydał. Insze zaś asygnacje w rachunkach skarbowych położone, a do wypłacenia województwom naszym przekazane, iuxta decreta Komisysjei Lwowskiej do inszych odkładamy podatków. Na których asygnacyjej wypłacenie da Pan Bóg [169v] na sejmiku relationis po szczęśliwej koronacyjej podatki uchwalamy.

A że niespora kontrybucyjei na retentach zostających egzakcyja, jm. pana kancle-rza koronnego jako generała województw naszych¹⁴³ upraszamy, aby do ichm. panów burgrabiów na egzekucyją przydał takich, którzyby pro adminiculo byli i egzekucyja pędza tak z przeszłych, jako i z przyszłych podatków fortiter i skutecznie odprawio-na była.

Miasto Poznań mimo consens województw naszych prolongowali sobie szeląga od piwa prowent privata autoritate, nie dbając nic ani na dekret sądu kapturowego po-znańskiego i bacząc tedy, że z tego szelągowego prowentu nic nie przychodzi na po-prawę defektów miejskich, ale in privatum usum się magistratus obraca, ten prowent szelągowy auctoritate praesentis conventus abrogujemy i ichm. panom sędziom kaptu-rowym zlecamy, aby dekretu swego powagi przestrzegali. Także in posterum grodzkim i ziemskim sądom, aby poenis arbitrariis iuxta per citatem delicti pertinaces karani byli ad instantiam instigatoris iudicii. Przeszłych zaś wybranych szelągów, jako i in-szych wszystkich podatków pomienione miasto Poznań tak ex perceptis, jako i expen-sis przed jm. panem kanclerzem wielkim koronnym, jako generałem województw naszych, albo delegowanemi ex arbitrio jego komisarzami rachunek uczynić powinni będą, ponieważ prima cura tychże mieszczan poznańskich koło murów i mostów, tu-dzież i porządku miejskiego, poprawy dróg i bruków być powinna.

Skarżą się też ichm. panowie posesorowie miast i miasteczek, i wsi, iż ichm. pa-nowie poborcy nie małą z nich depaktacyją czynili i czynią, dlaczego i z czopowego, które przedtym w większej kwocie zawsze bywała, tak mała województwom przychodzi intrata, tedy napominamy wszystkie miasta i miasteczka, i wsi, aby żadnych innych pieniędzy z podatków tymże panom poborcom nie oddawali, tylko wedle uchwały sej-mikowej, które należą cale województwom naszym, i żeby tych depaktacyjej już sobie więcej przy wydawaniu czopowego nie wytrącali. Inaczej jeżeliby oddawający podatki te uczyniły, poenam periurii et peculatus podpadać będą. A panowie poborcy poenam infamiae, także ich sukkolektorowie, o którą każdemu delatorowi forum na sądach grodzkich naznaczamy, gdyż słuszną rzecz, aby się samym tylko solario contentowali.

Więc że z dóbr pustych wielkie województwom retenta zostawają, dlatego iż do ko-rzenia spustoszały, wszystkim takowych dóbr possessoribus na sądach przyszłych kap-turowych terminum peremptorium sine adcitatione naznaczamy. Na których sądach inquantumby non satisfacerent delatis ichm. panów poborców i burgrabiów, oneż skar-

---

¹⁴² Jan Franciszek Bieliński miecznik koronny. ¹⁴³ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, staro-sta generalny Wielkopolski.

bowi adiudicabunt naszych województw. Które to dobra zaraz appraehendere ichm. panowie burgrabiowie albo poborcy in possessionem, aż do sejmiku da Pan Bóg przyszełego relationis, na którym około tych dóbr dyspozycją namówiemy.

Tymże ichm. panom poborcom, żeby prędzej retenta, któremi się zasłaniają, wybrali i panom burgrabiom adminiculum militare obiecujemy przydać do egzekucyj starych, jako i nowych podatków, o które upraszać będzie jm. pan marszałek imieniem koła naszego przez pisanie jm. pana kanclerza wielkiego koronnego [170] jako generała województw naszych.

Ciż ichm. panowie poborcy juramentów żadnych, aż po skończonych rachunkach od nikogo odbierać nie będą, ponieważ już certum quantum reszty podatków wszystkich sejmikowi deductum jest, okrom tych, którzy in tempore przysięgli. Ciż ichm. panowie burgrabiowie albo ich sukcesorowie, także sukkolektorowie i vices obeuntes in expediendis exactionibus powinni się sukcesorom nieboszczyka jm. pana [Zygmunta] Twardowskiego podwojewodziego kaliskiego z retentów wszystkich rachować, a osobliwie z zatrzymanych w powiecie wałęckim podatków. Tudzież z 15 podymnych z szosem in anno 1658 uchwalonych, a przez Żydy w województwie poznańskim, tak w królewskich, jako i ziemskich miastach i miasteczkach mieszkających zatrzymanych, na sądach kapturowych lub grodzkich, praevia adcitatione, sine omni dilatione expedire et ex retentis circa se contributionibus, lubo też per negligentiam vel conniventiam eorum hucusque od retentorów nie wybranych, tymże sukcesorom proprio hoc satisfacere sub poena peculatus będą powinni.

Żydom zaś wszystkich miast i miasteczek województwa poznańskiego terminum peremptorium na najpierwszych sądach grodzkich po szczęśliwej da Bóg J.K.M. koronacyi przypadających sine adcitatione et apellatione tą naszą uchwałą naznaczamy. Gdzie także comparere et peremptorie respondere i sukcesorowie in toto satisfacere sub eadem poena peculatus in instanti będą powinni.

A inquantumby by kto huic laudo nostro był refragarius, tedy każdego takiego ichm. panowie starostowie, nie czekając decretum executionis, in personis et bonis mobilibus et immobilibus ac summis pecuniariis, gdziekolwiek się znajdujących, in delatam per officia sua et viciniore burgrabios czynić będą powinni executionem. A cokolwiek z tych retent przez dekreta tymże sukcesorom accedet, to wszystko w dług ten, który u województw mają, potrącić sobie będą powinni, authentice kwotę sumy wziętej województwom dedukowawszy. A co by się jeszcze długu u województw nad sumę sposobem tym wybraną znajdowało, tedy tej residuitatem powinny będą województwa tymże sierotom, pozostałym sukcesorom asekurować i sposób do wypłacenia jej obmyślić i onych w długu od skarbu pretendowanym totaliter evincere.

A że nieboszczyk jm. pan Zygmunt ze Skrzypny Twardowski podwojewodzi kaliski i poborca województw naszych jeszcze za życia swego na Komisyjce Szremskiej in anno 1664 odprawionej i teraz post fata jegoż sukcesorowie na komisyjce blisko przeszłej poznańskiej, wybranych za urzędu jego podatków dostateczny uczynili rachunek, tedy tychże sukcesorów jego z wybranych za urzędu jego podatków, hoc laudo nostro kwitujemy i uwalniamy, i kwit osobny jm. panu marszałkowi koła naszego onymże dać zlecamy.

A iż tak K.J.M., jako i jm. książdz arcybiskup gnieźnieński¹⁴⁴ przez uniwersały swoje dawają nam znać o następujących niebezpieczeństwach i pierwszych wici uniwersały do grodów już zaszły, tedy jakośmy zawsze gotowi piersi nasze zastawiać za zaszczyt [170v] R.P. i dla niej krew swoją rozlewać, tak jeżeliby te niebezpieczeństwa nie ustały, a ostatnie wici lubo przed sejmem koronacyjnej, lubo z sejmu od K.J.M. zająć nas miały, według porządku konstytucyjnej anni 1621¹⁴⁵ stanąć obiecujemy, tak jednak, aby podług prawa sejmiki w tych wiciach naznaczone nam były. Także jeżeliby przeciwko J.K.M. jakiegokolwiek miały pokazać się machinationes, a potrzebował po nas J.K.M., abyśmy ad firmandum solium regale tymże pospolitym ruszeniem stawali, ochotną naszą w tym ofiarując J.K.M. usługę, na uniwersały J.K.M. stawać na miejsce naznaczone obowiązujemy się.

Więc że z przestróg J.K.M. zjawiają się woluntarne chorągwie, które pokój pospolity wzruszają i są prawem zakazane, nakazujemy ichm. panom rotmistrzom naszym, którychśmy po powiatach obrali, aby na takowych swawolnych pilne oko mieli i gdzie by kolwiek się pokazali, onych (nas obywatelów uniwersalami, każdy w swoim powiecie, swojemi obwieściwszy) znosieli, deklarując ich, gdyby którykolwiek z nich na takowym uczynku zabity, capita invindicabilia. Względem czego ichm. panom rotmistrzom naszym sufficientem cavemus evictionem. A że fatis cessit jm. pan [Walenty] Chlebowski rotmistrz powiatu kaliskiego, na miejsce jego naznaczamy i upraszamy za rotmistrza jm. pana Andrzeja Zaleskiego.

Jawnie i to bacząc, że konstytucji o wybrańcach anni 1662¹⁴⁶ niedosyć się dotychczas w naszych województwach działo, przestrzegamy panów dzierżawców dóbr R.P. Stosując się tedy do tej konstytucyjnej, komisarzy z koła naszego rycerskiego naznaczamy, to jest do województwa poznańskiego jm. pana Franciszka Golińskiego burgrabiego konińskiego, jm. pana Franciszka Kaczkowskiego, jm. pana Zygmunta Jemiałkowskiego, jm. pana Wojciecha Rosnowskiego. Do województwa zaś kaliskiego jm. pana Krzysztofa Unruga, jm. pana Jana Daleszyńskiego, jm. pana Franciszka Modlibowskiego i jm. pana Jerzego Gulcza. Którzy to ichm. post determinationem sejmiku naszego we cztery niedziele, albo na czas między sobą namówiony intra tempus między sejmikiem relationis, absentia utrobique unius non obstante, sprawiwszy się we wszystkim według prawa i konstytucyjnej wzywyż mianowanej, tę rewizyją łanów zacząną praevisio iuramento i quantitate certam wybrańców z obu województw nam na sejmik relationis posejmowy, da Pan Bóg, przywiozą. A za pracą ichm. panom komisarzom z łanu każdego taler naznaczamy. Inquantumby zaś pospolite ruszenie przed tą rewizyją nastąpić miało, ciż ichm. panowie dzierżawcy, ile któremu należy wybrańców wyprawować, tak wiele ich każdy przy województwach wyprawować powinien, a to dla lepszej w ciągnięciu województw commoditatem.

Mając respekt i kompasję na wyniszczenie ubogich ludzi przez drogość skór, które przeróżnemi sposobami tak Żydzi, jako i kupcy wywożą za granice, tedy praesenti laudo cavemus, żeby żadnemu kupcowi ani Żydowi skór kupować i niemi handlować

---

¹⁴⁴ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas. ¹⁴⁵ Konstytucja sejmu 1621 r. „Sposób pospolitego ruszenia” (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 297-304). ¹⁴⁶ Konstytucja sejmu 1662 r. „O wybrańcach” (Vol. leg., t. 4, s. 397).

wolno nie było, tylko szewcom, rymarzom, garbarzom i tym, którzy około skór robią, intra Regnum. A jeżeliby takowych [171] furmanów skóry wyworzających za granicę kto ubicunque zabrał, wyjąwszy safiany, juchty, ciemce i kurdybany przewożących, tedy medietas delatori, altera vero medietas fisco, nie tylko skór, ale i tych towarów, które by przy skórach wieźć miał, adiudicari powinna.

Miasto Międzyrzecz, iż całe jest spalone, a jeszcze mu libertacyja conflagratorum nie wyszła, tedy do wyjścia tego czasu prawem opisanego z podymnych i poborów, a z czopowego i szelągowego do roku tylko praecise, począwszy od kwartału a prima octobris, onych uwalniamy.

Ażeby constaret województwom quantitas donatywej, wszystkim w województwach naszych miastom i miasteczkom R.P., duchownym, ziemskich, które donatywę wydawały, iniungimus, aby na miejsce rachunkom generalnym naznaczone z kwitami i asygnacyjami skarbowemi compareant, z których ichm. panowie komisarze nasi summam evictam na sejmik nasz relationis da Bóg posejmowy przywiozą. A że województwa nasze tej donatywy kupieckiej dyspozycją przy sobie zostawić chcą, jakoby curere miała i od którego czasu na sejmik sobie da Bóg relationis posejmowy zachowujemy. Salvum ius integro constitutionum et decretorum capturalium około przeszłych uchwalonych donatyw skarbowi koronnemu zostawiwszy.

Naznaczamy także termin tym wszystkim ichm., którzy pobożnych fundacyjej na więźnie dóbr posesorami zostają, jako też tym, przy których sumy takowejże fundacyjej znajdują się, aby na sejmik relationis posejmowy, lubo przez się, lubo przez plenipotentów swoich z rachunkami compareant, produkowawszy asygnacyje od sejmików do siebie i kwity z nich dane.

Regestra rachunków i expens na wojsko tak z jm. panem komisarzem, jako i ichm. pany poborcami i retent wszystkich tak u ichm. panów poborców, jako i komisarzów, jako też burgrabich do grodów poznańskiego i kaliskiego podać jm. panu marszałkowi koła naszego z podpisem ręki jm. zlecamy. Wsi także województwa poznańskiego i kaliskiego, które non extant po te czasy w registrach poborowych ani podymnych, temuż jm. panu marszałkowi naszemu z podpisem ręki jego do akt grodzkich poznańskich i kaliskich podać zlecieliśmy. Które specyfikowane, do terażniejszych podatków uchwalonych in toto należeć powinny, wyjąwszy wsi Świątniki oboje¹⁴⁷, które powinny będą na sejmiku deputackim blisko przyszłym prawa swoje produkować.

Asygnacyją oo. kamedułów¹⁴⁸ ichm. panowie poborcy praevio calculo wypłacić za asygnacyją jm. pana marszałka koła naszego powinni będą od województw z podatku szelągowego.

Naznaczoną sumę in vim gratitudinis jm. panu Mikołajowi Złotnickiemu ichm. panowie poborcy wypłacą za asygnacyją jm. pana marszałka koła naszego, także i jm. panu Zielonackiemu.

Zlecamy przy tym jm. panu komisarzowi naszemu, aby według dekretu i aresztu sumę kompanij pod jm. panem Kozupskim zostającyj ad rationem zasług ich, jm.

¹⁴⁷ Wś Świątniki w pow. poznańskim, koło Rogalina pod Poznaniem.

¹⁴⁸ Klasztor Kamedułów

w Bieniszewie.

księdzu biskupowi krakowskiemu¹⁴⁹ (odebrawszy teŝe kompaniję kartę i kwit od jm. księdza biskupa krakowskiego) wydał.

Areszt na zasługi jm. pana Felkierzana¹⁵⁰ regimentu, na zł 3 tys. od jm. pana Rosna województwa przyjmują [171v] i jm. panu komisarzowi intymant, aby te 3 tys. tanti-sper zatrzymane były, aż strony same się między sobą uspokoją.

Kontentując czekanie płacy krwawo zasłużonej ichm. panów deputatów na sejmiku naszym praesentium, naznaczamy ichm. z retent u jm. pana międzyrzeckiego¹⁵¹ sustentament zł 850, na które jm. pan [Wojciech] Kierzyński burgrabia kościański, a przeszły poborca nasz powinien do jm. asygnacyją z delatami panom żołnierzom dać i jeżeliby ultra refragaretur i płacić nie chciał, exequi iuxta mentem laudi powinien.

Jm. panu Andrzejowi Zaleskiemu in vim gratitudinis za prace i koszty, które w województwach i dla województw naszych ponosił, tysiąc zł winnych retent według pomiarkowania się z ichm. pany poborcami, praesentis laudi vigore odpuszczamy.

Ad rationem asygnacyi na 4 pobory z skarbu wydanych do województw naszych nazaczyliśmy wydać ichm. panom poborcom poznańskiego i kaliskiego województw na reparacyją i prowiant Kamieńca Podolskiego sumę 20 tys. złp. Także jm. panu [Władysławowi Adamowi] Włostowskiemu oberszterlejtantowi na praesidium białocerkiewskie na 5 tys. Które ichm. panowie poborcy wydać będą powinni, stosując się do asygnacyi jm. pana marszałka koła naszego rycerskiego.

Kielczów¹⁵² i Korablów¹⁵³ jako dobra na instytucyją młodzi szlacheckiej fundowane od czopowego perpetuis temporibus uwalniamy.

Oo. karmelitów poznańskich u Bożego Ciała dwie wsie Starołęki z młynem Czapurskim¹⁵⁴ od kontrybucyi podymnego i poborów perpetuis temporibus uwalniamy. Także klasztor oo. Franciszkanów w mieście Poznaniu i oo. reformatów klasztory i kościoły wszystkie, albo raczej place na których kościoły i klasztory wybudowane extant, albo się budują w województwach naszych, od podatków in genere wszystkich perpetuis temporibus wolnemi czyniemy.

Także wsi panien zakonnych kaliskich¹⁵⁵, tak w mieście, jako i na przedmieściu klasztory mających, jako spustoszone i przez żołnierza z gruntu zrujnowane do lat 15 po sobie idących od wszelkich kontrybucyjej in genere laudo praesenti uwalniamy.

Regimentowi jm. pana krajczego koronnego¹⁵⁶ zasłużone ćwierci ad ultimam iulii anni praesentis jm. panu komisarzowi do wypłacenia primario zlecamy.

Działo się na sejmiku średzkim przed coronationis sejmem, die 20 augusti a. D. 1669.

Wacław Leszczyński krajczy koronny, kowelski starosta, marszałek koła rycerskiego poznańskiego i kaliskiego województw.

Locus sigilli

---

¹⁴⁹ Andrzej Trzebiecki biskup krakowski. ¹⁵⁰ Otto Fryderyk Felkersamb starosta czorszyński. ¹⁵¹ Franciszek Ciświcki kasztelan międzyrzecki. ¹⁵² Kielczewo, wieś w pow. kościańskim. ¹⁵³ Karablewo, wieś w pow. kościańskim. ¹⁵⁴ Wsie Starołęka i Czapury z młynem pod Poznaniem. ¹⁵⁵ W Kaliszu znajdowały się klasztory klarysek i bernardynek. ¹⁵⁶ Wacław Leszczyński krajczy koronny.

6. *Instrukcja dla posłów na sejm z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego przed sejmem koronacyjnym w Środzie, 20 sierpnia 1669 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Poznań 706, k. 594v-612v – indukta*¹⁵⁷; oblatował Nob. Marcin Sikorski sługa marszałka sejmiku w dniu 2 września 1669 r. [feria 2 post festum Sanct Aegidii Abbatis proxima a. D. 1669].

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 318-330v – oblata; Rp. 3 AP Poznań, Gr. Poznań 1220, k. 44-52 – kopia z ekstraktu z grodu poznańskiego.

Instrukcja na sejm walny sześćniedzielný coronationis, ichm. panom posłom z porzodka nas obranym, w. jm. panu Janowi Żelęckiemu łowczemu koronnemu, staroście bydgoskiemu, w. jm. panu Stanisławowi Krzyckiemu podkomorzemu kaliskiemu, jm. panu Andrzejowi z Przyimy Przyjemskiemu chorążemu kaliskiemu, jm. panu Piotrowi [Adamowi] z Bnina Opalińskiemu staroście szremskiemu, jm. panu Stanisławowi na Tucznie Tuczyńskiemu stolnikowi inowrocławskiemu, jm. panu Zygmunтови z Grudnej Grudzińskiemu staroście bolemowskiemu, jm. panu Piotrowi z Bnina Opalińskiemu wojewodzie kaliskiemu [595], jm. panu Adrianowi z Miaskowa Miaskowskiemu, jm. panu Janowi Korzeniewskiemu staroście kościańskiemu, jm. panu Gabrielowi Sokolnickiemu, jm. panu Janowi Bronikowskiemu żupnikowi bydgoskiemu, w. jm. panu Wacławowi z Leszna Leszczyńskiemu krajczemu koronnemu, kowelskiemu staroście, marszałkowi koła naszego rycerskiego, dana we Średzie die 20 augusti a. 1669.

Jeżeli kiedy Majestatu Boskiego Cudowładna Ręka ojczyznę piastowała naszą, tedy teraz osobliwie, kiedy nas różnych różnie propendentes i różnemi factionibus scissos, w obieraniu pana w jednozgodne niesłychanym tej R.P. dziełem coegit suffragium. Zdumiewać się będzie posteritas tak niespodziewanemu przykładowi i szczęść Boże, żeby exemplum imitari mogła, zajrzą zajrzeć [s] będą takowej felicitatem vicini malis tej R.P. clari i podobno tristes powszechnej zgody jej sobie formabunt consequentias, za które niewypowiedziane dobro, jakośmy Majestatowi Boskiemu powinne winni dzięki, tak z rąk Bożych nam cudownie podanemu Panu ichm. panowie posłowie nasi [595v] omnem imieniem województw wierną oddadzą subiectionem. Powinszują przy tym trybem starożytnym apprehensionem sceptrorum J.K.M. i fortunnego w wiek długi, z hańbą postronnych nieprzyjaciół regimini nad państwa od wszechmocnej ręki sobie powierzonymi, candido pectore apprecabunt.

Praca ks. jm. arcybiskupa gnieźnieńskiego¹⁵⁸ podczas interregnum indefessum merendi de Republica studium, więc i suffragiorum całej R.P. magno exemplo executia in nominatione J.K.M. non tardata pobudza nas ad condignam jm. afektu tak wielkiego ku dobru pospolitemu recompensa, publico tedy nomine ichm. panowie posłowie nasi przez jm. pana marszałka poselskiego podziękują jm.

A że pogranicza nasze przez czas interregni przez czułe vigilias ichm. panów pieczętarzów i hetmanów bezpieczne były, co wprzód łasce Bożej, a potym curae i felici-

¹⁵⁷ *Protokół (brudnopis) księgi grodzkiej poznańskiej relationum nie zachował się.* ¹⁵⁸ *Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.*

tati ichm. imputandum, zaczym podziękują ichm. panowie posłowie nasi tymże ichm. panom pieczętarzom i hetmanom za omnimodam curam około tej R.P. [596] tam intra, quam extra.

Modestia jm. księdza nuncjusza¹⁵⁹ circa actum electionis i pobożna gorliwość pobudzać nas musi do zawdzięczenia tak wysokich cnót i afektu jm. wyświadczonego ku R.P., favebunt za tym ichm. panowie posłowie nasi desiderio jm. i zniósłszy się z całą R.P., gorącą instancją za jm. do Ojca Św.¹⁶⁰ o bilet kardynalski wniosą.

Według dawnych praw i zwyczajów post expletas solennitates powinszowania i powitania J.K.M., przez jm. pana marszałka poselskiego upomnią się oddania wakansów inter bene meritos et possessionatos w tych województwach, w których lubo dignitates lubo bona Reipublicae vacabunt. Attendent ichm. panowie posłowie nasi i upomnią się przeciwko prawu nowej szlachcie rozdanych beneficia Reipublicae pro vacantibus.

Zaczynając przy tym swoim porządkiem consilia publica, po oddanych legitime wakansach exceptionem senatus consiliorum upomnią się.

Ażeby prawa in executionem przywodzone były według świeżo postanowionego i inter exorbitantias włożonego o czytaniu przysięgi J.K.M. i pactorum conventorum upomnią się, aby też przysięga [596v] i pacta conventa przez jm. pana marszałka poselskiego in praesentia omnium ordinum czytane były.

Ante omnia zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby spisane na przeszłej elekcji przez J.K.M. z R.P. pacta conventa postanowione i od J.K.M. poprzysiężone, aprobowane były autoritate conventus generalis commitorum coronationis. W których że nie we wszystkim ad mentem R.P. stało się dosyć, przetoż inibunt modum z całą R.P. ciż ichm. panowie posłowie, jakoby in praetensiis et desideriis ukontentowana była R.P. i cokolwiek w tychże pactach extra mentem R.P. stanęło, aby abrogatum było. Więc byliśmy tego rozumienia, że in desideriis publicis mieliśmy być ukontentowani od J.K.M. (i ea conditione J.K.M. wolnemi głosami na tronie posadziliśmy królewskim), a mianowicie in circumscriptione domus regiae, skąd niemałe widzimy statui imminere pericula, względem czego obywatele województw, bracia nasi tam na tym miejscu pozanosili manifestationes, starać się będą serio ichm. panowie posłowie, aby to, cokolwiek było przez bracią województw naszych ad pacta conventa deputowanych podano, a w tych exclusum (fato tej R.P. inexpliabili principibus placendi) J.K.M. sub eodem nexu iuramenti wstrzymał [597] i powagą swoją słusznemu metui województw consulere zechciał. Jako to respectu bonorum terrestrium J.K.M., względem których providebunt ichm. panowie posłowie integram securitatem Reipublicae, zniósłszy się cum omnibus ordinibus.

Także żeby wszystkim dyfidencyjom, które by ex natura distributivae iustitiae subsequi mogły, wcześniej zabiegło się, wakansy autoritate pierwszym w Koronie, to jest arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, pieczęci, buław, lasek marszałkowskich oraz w dom swój i sobie collateraliter krewne rozdawać J.K.M. nie będzie, ale dawszy z tych którykolwiek, jeden tylko, drugie incidenter wakujące w domy i familije różne rozdawać bę-

---

¹⁵⁹ Galeazzo Marescotti arcybiskup Koryntu, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej. ¹⁶⁰ Klemens IX papież.

dzie. O co upraszać będą ichm. panowie posłowie nasi J.K.M., aby to sub eodem nexu iuramenti pactorum conventorum ztrzymano było.

A ponieważ iniuria factorum eksorbitancyje i grawamina na sejmie electionis skończyć się nie mogły, a skończone i przez deputacją umoderowane, i in circulo przeczytane cum assensu, a drugie etiam obstantibus contradictionibus włożone i do grodu tylko podane są, in lucem nie poszły, tedy starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, aby te wszystkie, którekolwiek są przeciwne [597v] prawu et statui tej R.P., in volumen legum wpisane, correctae przez stany koronne były.

A że emphiteusis na dobra R.P. Stojanowa¹⁶¹ i Niedźwiad¹⁶² weszła, obstantibus contradictionibus braci naszej województw poznańskiego i kaliskiego, w czym stało się praeiudicium statui, emphiteusis ta jako derogans wolnemu głosowi et temere sobie usitata starać się będą, aby kasowana była ante omnia ichm. panowie posłowie i aprobacyjej onej non admittent.

Spytają się przy tym ichm. panowie posłowie nasi, czemu suffragia wszystkich braci podanych rejestrami od województw, nie są in volumine electionis konotowane i żeby były in volumine legum, instabunt.

Agitowana i przeczytana w kole naszym rycerskim electionis przysięga ichm. panów hetmanów i ichm. panów podkomorzych koronnych nie jest in volumine legum wpisana, na czym wiele statui R.P. należy, instabunt ichm. panowie posłowie nasi, aby te przysięgi na sejmie terazniejszym ad effectum przywiedzione były i in volumen legum inserowane, żeby succedentes ichm. panowie hetmani [598] i ichm. panowie podkomorzowie koronni i litewscy super officium przysięgali, exceptis modernis possessoribus.

A że wojsko tak starych, zwinionych chorągwi, jako i to, co w służbie R.P. zostaje, oboje ma dług asekurowany na terazniejszej elekcyi sobie in pactis conventis od J.K.M. i R.P. mimo dawne komisye i laudorum asekuracyje. Inibunt modos z całą R.P. ichm. panowie posłowie o uspokojeniu zwinionego i w służbie zostawającego wojska, i certum quantum długu tego, do województw ^aad proportionem quantitatis rozebranego, przychodzącą na województwa^a nasze, cum assecuratione zapłaty tymże chorągwiom na sejmik nasz relationis przywiozą. Temu zaś zaciągowi w służbie R.P. persistentis aby miała insza methodus zapłaty ordynowana być mimo sancita Komisyyej Lwowskiej i likwidacyjej, nie dopuszczą tego ichm. panowie posłowie nasi, w czym ich fide, honorem et conscientiam obligamus, ale owszem, aby ten podział wojska z Komisyyej Lwowskiej uczyniony, in suo vigore zostawał, przestrzegać będą. Także aby komput wojska non excedat ordynacyjej Komisyyej Lwowskiej, conferrent ichm. panowie posłowie nasi z jm. panem hetmanem wielkim koronnym, aby tyle ile lekkich chorągwi zwinął, [598v] jakoby quantitas zwinionych chorągwi corresponderet zaciągowi ks. jm. hetmana polnego koronnego i inszych, którzy usarskie chorągwie podnieśli, aby w kompucie wojska comprehendi mogły. Reassumimus w tym prawa wszystkie około rezydencyjej ichm. panów pułkowników przy pułkach i chorągwiach. Starać się i o to ichm. panowie posłowie będą, jakoby licentia militaris w dawną ryzę, według

¹⁶¹ Stojanów, wieś w pow. kaliskim. ¹⁶² Niedźwiady, wieś w pow. kaliskim.

praw dawnych wprowadzona być mogła. Sposób tego zwinięcia wojska *praevia satisfactione* w zapłacie najskuteczniejszy baczemy, *inquantum*by czas i okazyja tego pozwoliła, a *pro praesidio* nowe po województwach formować zaciągi z łanu.

A iż *toties ingeminatus* żołnierz od różnych województw z dóbr R.P. i duchownych, i świeckich wyprawy łanowej *certissimum et efficacissimum* obrony R.P. *remedium spondet*, dawamy *facultatem* ichm. panom posłom *ineundi* modum wyprawy tej *cum tota Republica*. Którzy na inszy ratunku ojczyzny sposób (jeżeli strzeż Boże *perennabunt* te postrachy) nie pozwolą, ostrzegłszy sobie wolne zwinięcie wojska, które w służbie teraz zostaje, po zapłacie.

Jeśli [599] ob *aliquem perimentem casum Rempublicae* nowa wojska ordynacja na terazniejszym sejmie *coronationis* do skutku przywiedziona być nie mogła, ani *modus hibernorum* na sejmie *electionis* ponowiony ad *proportionem* kwarty, z ukontentowaniem stanu R.P. *subsistere* nie mógł, albo świeżo namówiony nie był, a do dystrybucji hiberny żołnierzowi *more solito* przyść miało, *instantissime* *promovebunt* ichm. panowie posłowie, aby do tej dystrybucji hiberny do ichm. panów hetmanów dwóch *ex senatu* i poselskiej izby, *ex gentibus*, to jest z Wielkiej i Małej Polskiej deputatów naznaczonych i asygnacje według tejże deputacyjej namowy wojsku wydawane były. W czym *fide*, *honore et conscientia* obowiązujemy ichm. panów posłów. Ciż deputaci do hiberny nie mają być z tych, którzy w wojsku służą.

Jeśli jaka wzmianka miała być stanów koronnych na sejmie *coronationis* koło pospolitego ruszenia, stosować się będą ichm. panowie posłowie nasi ad *sensum* całej R.P. i o porządku jego zniosą się.

Wzniciły się, jako mamy z przestrogi J.K.M., woluntarskie chorągwie, które iż są przeciwko prawu, wszystkie prawa o uskromieniu tej swawolej reasumowawszy [599v] ichm. panowie posłowie nasi ichm. panów hetmanów, starostów jurydycznych ostrzegą, ne *desint officio suo*, a którzy by się pokazali tak *excessivi*, aby *peremptorie* pozwani, w Trybunale *respondeant inter causas militares sine beneficio arresti ad instantiam cuiusvis*.

Upomnią się też ichm. panowie posłowie nasi rachunków na początku sejmu ichm. panów podskarbach, tak przeszłego¹⁶³, jako *praesentis*¹⁶⁴, tak *rationem* rozszaflowanych klejnotów R.P., od sukcesorów *excipient*. Nie dadzą jednak żadnemu kwitu z ichm., aż *ratio expensorum et perceptorum constabit* województwom naszym. Ostrzegą i tego, aby ci, którzy należą do rachunku skarbowego, jako to *successor* sławnej pamięci wielkiego podskarbiego miejsca w poselskiej izbie nie zasiadał, aż *reddet rationem* R.P. *villicationis* rodzica swego i Tymfa¹⁶⁵, według kompromisu R.P. danego, aby stawił, *urgeant* ichm. panowie posłowie. W czym *fidem et conscientiam obligamus*.

Ażeby R.P. jako najskuteczniejszy rachunek odebrała od sukcesorów przeszłego, jako i terazniejszego [600] jm. pana podskarbiego koronnego, *proponent* ichm. panowie posłowie et *urgebunt* modum rachowania się ichm. panów podskarbach w Trybunale Radomskim, na którym wszystkie *difficultates* skarbu *per iudiciis sententium* decydi mogą. Do którego rachunku po sejmikach panowie deputaci przysięgli przy zaczęciu

---

¹⁶³ Jan Kazimierz Krasinski podskarbi wielki koronny. ¹⁶⁴ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ¹⁶⁵ Andrzej Tymf zarządca mennic koronnych.

Trybunału w Radomiu rotha tribunalitia, od nas obrani być mają, nie spuszczać się na arbitrium samego jm. pana marszałka poselskiego. W którym Trybunale aby się rachowali i wszyscy ci, którzy sub interregnum jakiegokolwiek prowenta R.P. administrowali. Przy tych rachunkach powinni także będą tak sukcesorowie nieboszczyka jm. pana podskarbiego, jako i terazniejszy jm. pan podskarbi koronny z aukcyjnej ceł koronnych i składnego winnego in anno 1667 postanowionych, których aukcyja tylko do roku trwać miała, a hucusque jest in executione, także z ceł koronnych, które panowie celnicy po komorach dobrą monetą wybierają, a ten prowent szelągami tylko dochodził i dochodzi R.P., dać calculum praevio iuramento in loco rachunkom determinato będą [600v] powinni. Więc i z prowentów do stołu królewskiego należących tempore interregni, aby dał sufficientem rationem jm. pan podskarbi, instabunt ichm. panowie posłowie.

A iż jm. pan podskarbi koronny przeciwko wyrażonemu prawu, tudzież i laudum województw naszych i inszych pogranicznych tot constitutionibus aprobowanym, uniwersały swoje wydaje i za granice towary prawem zakazane wywozić pozwala cum lucro privatorum, a podobno et proprio, uskarżą się ichm. panowie posłowie R.P. i prawu temu zabiega.

Moneta tak gravis R.P. aby mogła medellam mieć swoją, ichm. panowie posłowie inibunt modos cum tota Republica.

Cła koronne iż quantitatis nullam certitudinem mają, ani ex plus offerentia quidquam commodi R.P. accessit, starać się będą ichm. panowie posłowie, aby per administratorem cła wszelkie koronne i ruskie administrowane były. Którzy to panowie administratorowie na Trybunale Radomskim per registra iuramentis comprobata, jako non plus perceperunt z tych ceł circa iudicii sententiam komprobować powinni będą.

Niemale i stąd praeiudicium niektórym dzieje się osobom, że nad prawo opisane i postanowione [601] na komory novo inusitato modo naznacza jm. pan podskarbi przykomorki. Przetoż insistent dawnemu prawu i zwyczajowi, urgebunt ichm. panowie posłowie, aby zniesiona ta novitas była, jako praeiudiciosa. Większą stąd R.P. poniosła szkodę, iż administratorowie lub arendarze ekonomiej do stołu K.J.M. należących, za antecesorów J.K.M. należytyj z tychże dóbr stołowych kwarty nie dawali, co patet z sumy tak znacznej, którą skarb pretenduje i windykacja bardzo trudna tego długu. Zniosą się tedy ichm. panowie posłowie z R.P., żeby to włożyć J.K.M. inter pacta conventa, że quotannis z ekonomiej swojej kwartę płacić każe, co jm. pan podskarbi powinien vindicare solutione de proprio. A że i w kwarcie starostw i dzierżaw R.P. niemale są defekta, bo się komputu jej niemala proporcya ad proportionem sowitego znoszenia sum z pomienionych dóbr do skarbu podadzą sposób ichm. panowie posłowie nasi całej R.P. najskuteczniejszy dojścia quantitatis jej, żeby wszyscy tenutarii dóbr J.K.M. w Trybunale Radomskim z kwitami compareant. Których kwitów porachowana quantitas quantis certum quantum assecurabit R.P.

Nie zapomnią ichm. panowie posłowie nasi praw do ceł morskich, [601v] zniósłszy się cum tota Republica inibunt modos, jakoby konstytucja 1638¹⁶⁶ do efektu przywieziona była, uważywшы w tym wszystkie cyrkumstancje status praesentis.

¹⁶⁶ *Konstytucja sejmu 1638 r. „Cła morskie” (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 314).*

A że skarb miasta i miasteczka województw naszych praegravit w roku terazniejszym donatywą, skąd patet, że ta donatywa więcej w Koronie wynosi niż prawem opisana jest na konwokacji warszawskiej¹⁶⁷, z niemalym pożytkiem skarbu, przetoż na donatywę żadną, która by do szafunku skarbu koronnego iść miała, więcej ichm. panowie posłowie nie pozwolą, warując to, żeby powtórnych asygnacyjej skarb nie wydawał na te miasta, które satisfecerunt legi. Także donatywy quantitas pro praeterito wydanej żeby certo mogła constare R.P. Prawo postanowią ichm. panowie posłowie cum ordinibus Regni, aby wszystkie miasta i miasteczka do donatywy pociągnię, na Trybunał Skarbowy Radomski wydanej donatywy producant kwity przy asygnacyjach skarbowych.

Pretia rerum i pieniędzy podwyższenie, że tak in immensum crescunt, osobliwie tych, które się u nas w Polsce rodzą, czego żeby słuszna animadversio i generalna wszystkie była taksa prawem obostrzona, starać się będą.

A że K.J.M. przeszły za sumę 20 tys. zł ekonomiję nowodworskiej¹⁶⁸ nie odebrał [602] do stołu królewskiego quidquam correspondens ex primis vacantibus i in onere tej sumy płacenia zostawił skarb koronny, będą prosić i upomnią się ichm. panowie posłowie, aby ad mentem legis stosując się, J.K.M. ex primis vacantibus, lubo i dwoje, które by wynosiły dochód 20 tys. in recompensam wziął sobie, a skarb koronny ab hoc onere uwolnił. Co aby tym prędzej do skutku przyść mogło, declarabunt ichm. panowie posłowie jm. panu podskarbiemu koronnemu, że jeżeliby in futurum po oddanych komukolwiek wakansach miał dać tę sumę J.K.M., iż de proprio powrócić to będzie powinien. A tempore praeteriti interregni ma się ta suma pro commodo R.P. obracać.

Mimo novellam constitutionem pactorum conventorum z J.K.M. wyszła asygnacyja od jm. pana podskarbiego wielkiego koronnego convellens te pacta conventa z J.K.M., rozkazująca województwom płacić becзки soli po zł 3 nad dawne i świeże prawo. Zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby in facie totius Reipublicae ostrzegli praw województw około tej soli, a in quantumby persisteret jm. pan podskarbi in proposito, aby sądzony w Trybunale Koronnym inter causas fisci, poenis [602v] arbitrariis postanowią i nie przystąpią ad negotia Reipublicae, aż deklaracyja nastąpi J.K.M. na dawne praetium tej soli.

A iż Boratini¹⁶⁹ non satisfacit iudicato Komisyyj Lwowskiej w sumie dwóchkroć sta tys., która to suma ad rationem sześciukroć stu tys. wojsku cudzoziemskiemu długi asekurowanego przez asygnacje z skarbu na toż wojsko podzielona być miała według dekretu, przez co succubuit poenam peculatus, instabunt o executionem z osoby i dóbr jego ichm. panowie posłowie nasi, a in quantumby tardaret executione jm. pan podskarbi koronny o takowy impedymet uspokojenia in parte wojska forum ad cuiusvis instantiam do Trybunału z jm. evincent ichm. panowie posłowie nasi.

Zalecą przy tym ichm. panowie posłowie nasi J.K.M. omnimodam curam około uspokojenia Ukrainy, do czego najskuteczniejszy sposób komisyyą z ludzi do dóbr i krzywd tamecznych krajów nie należących od R.P. aby ordynowano, podadzą.

---

¹⁶⁷ *Uchwały sejmu konwokacyjnego 1668 r. (Vol. const., t. 4, vol. 4, s. 368).* ¹⁶⁸ *Ekonomia nowodworska na Żuławach Wiślanych.* ¹⁶⁹ *Tytus Liwiusz Borattini administrator olbory olkuskiej.*

A ponieważ zdawna zachodzą dyferencje między państwami cesarza jm. a Koroną Polską, osobiłwie w województwie poznańskim i kaliskim, tedy instabunt ichm. panowie posłowie, aby wszystkie o to rozgraniczenie dyferencji gruntów konstytucyje reasumowane były i do egzekucyi przyszły.

Przypomnią także ichm. panowie posłowie nasi [603] J.K.M. curam recuperationis Drahimia i krzywdy obywatelów powiatu waleckiego i starostwa międzyrzeckiego od kurfirsta jm. brandenburskiego¹⁷⁰, J.K.M. i R.P. opowiedzą, a mianowicie dóbr panów Popielewskich, do których szkód uznania i odgraniczenia bonorum controversorum quousque recuperatia nie nastąpi, jako też i konferencyi z kurfirstem jm. o komisarzów naznaczenie u R.P. starać się będą. Którzy by to komisarze i to evincant, aby administratores moderni Drahimia pozwani respondeant more solito przed sądami koronnemi et petrantur iudicata, ponieważ te dobra tylko inhypotecata są kurfirstowi jm., non avulsa a Republica.

Procurabunt ichm. panowie posłowie eliberacją powiatu piltyńskiego od ks. jm. kurlandzkiego i desiderii oppressorum favebunt jako będzie mógł najskuteczniejszy być ratowania ich cum ordinibus wynaleziony, onemu adhaerebunt. A mianowicie aby oboja strona cum privilegiis tak ks. jm. kurlandzki¹⁷¹, jako i obywatele powiatu piltyńskiego na sejmie od R.P. naznaczonym ad iudicandum compareant.

Na alienacje żadne i emphiteusis dóbr R.P. nie pozwolą ichm. panowie posłowie, ale owszem, [603v] one impediunt. Te zaś, które pro merita dzieł i odwag magnorum in Republica civium, za zgodą wszech stanów R.P. (jako ex relatis ichm. panów posłów exceperamus) stanęły, wzruszać nie dopuszczą, osobiłwie Tykocina.

Kamieńcowi Podolskiemu ichm. panowie posłowie nasi omnimodam providebunt cum tota Republica securitatem et curam tamtego miejsca ichm. panom hetmanom zaleciwszy, umówione quantum na terażniejszej elekcyjej ze czterech poborów na praesidium kijowskie naznaczone w województwach naszych na poprawę ruin i uprowian-towanie tej fortecy pozwolą, tego przestrzegając, aby tota Respublica do konserwacy-jej tego miejsca concurrat. Co aby skuteczniej było, komisarzów tak z Wielkiej, jako i z Małej Polski naznaczą, ludzi integerrimae reputationis i pisarza skarbowego, który by się rachował de expensis. Ażeby ta forteca frequentia populorum reddi mogła sposobniejsza do obrony, ichm. panowie posłowie starać się będą, aby to miasto porówna-ne było in immunitatibus et libertatibus z miastem Krakowem i Lwowem, i inszemi miastami w Koronie.

Diplomata wszystkie na przeszłych sejmach otrzymane, na terażniejszym sejmie aby czytane były, a którychby nie czytano, aby to lege było cautum, że na przyszłym [604] sejmie sub nullitate eorum produkowane będą. Chcąc to pokazać, że etiam vi-vit post funera virtus i odwagi wielkich in Republica civium, lubo post fata żyją nie tylko w sercach, ale w głowach i językach, gorącą nomine województw ichm. panowie posłowie nasi wniosą instancją do J.K.M. za jejm. panią Krystyną z Czarńca Zale-ską, wielkiej niegdy pamięci nieboszczyka jm. pana Dobrogosta z Czarńca Czarnieckiego pułkownika białocerkiewskiego pozostałą dziedziczką i sukcesorką, aby J.K.M.

¹⁷⁰ *Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.* ¹⁷¹ *Jakub Kettler książę kurlandzki.*

pamiętając na zasługi domu tego, tak j.w. wielkiego niegdy wodza, jm. pana wojewody kijowskiego¹⁷² odważne do samej śmierci na całość tej ojczyzny extreme quoque opetentem, jako też i na straty pomienionego jm. pana pułkownika białocerkiewskiego, który krwią swoją za całość tej ojczyzny wylałą przypieczętował, inhaerendo oraz dyplomacji in rem wygnańców ukraińskich, jako na inszych sejmach, tak i na świeżo szczęśliwie skończonej elekcyjej postanowionym, względem włości chodorkowskiej i Koszowatego w województwie kijowskim leżącej i zawojowanej, de pane bene meritorum tak wielką stratę ex primis vacantibus nadgrodzić raczył, o co ichm. panowie posłowie [604v] nasi osobliwym respektem usilnie prosić będą J.K.M.

A że zasługi jm. pana Andrzeja Zaleskiego rotmistrza województw naszych osobliwego godne respektu i zalecenia, oświadczone w odwagach, kosztach pro Republica, które zawsze ochotnie dla konserwacyjej dobra pospolitego i zdrowia non parcendo ochotnie ponosił, także ichm. panowie posłowie nasi J.K.M. suplikować będą, aby aliquam portionem de benemerentium za te swoje tak odważne zasługi z pańskiej łaski J.K.M. otrzymać mógł.

Doszło to do wiadomości koła naszego, jako książę jm. kurlandzkie¹⁷³ in fundamento pewnego diploma ad male narrata od J.K.M. przeszłego otrzymawszy, obywatelów pewnych inflanckich, z dawna concives R.P., jurysdykcyją swoją ucięża, urgebunt ichm. panowie posłowie nasi, aby to diploma in facie R.P. produkowane i czytane było, które gdzie by się iuri publici praeiudiciosum być pokazało, a lege perpetua in omnibus contentis zniesione i kasowane było, a tym bardziej, jeśliby go produkować i czytać nie chciano, cassari eo ipso ma.

Ponieważ Akademia Krakowska ma dawne prawa od królów ichm. nadane, i od R.P. konfirmowane, praevidebunt ichm. panowie posłowie [605] ne quid detrimenti patiatur.

Aprobationem laudorum województw naszych procurabunt ichm. panowie posłowie nasi, którekolwiek tak ante interregnum, jako i sub interregno intercesserunt.

Ponieważ ordynacyja zamojska tak wiele sejmów mieszała i trudniła, czemu aby się zabieżało, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby wniosli do J.K.M. gorącą instancycją za ichm. panami Zamoyskimi¹⁷⁴, żeby ukontentowani condigne byli, a ks. jejm.¹⁷⁵ żeby circa ius naturale zostawała.

Reassument przy tym dawne prawa i zwyczaje koronne i zakonów, aby zakony same sobie według dawnych zwyczajów swych opatów obierali, salvo iure confirmationis J.K.M. z podanych kandydatów, i ostrzegą zaraz, aby młódź szlachecka, która powinna mieć swoje impensy na nauki od ichm. księży opatów, circa hoc privilegium od pobożnych fundatorów zachowana była. Których in casu contraventionis ad forum competens deferre wolno będzie.

---

¹⁷² Stefan Czarniecki wojewoda kijowski. ¹⁷³ Jakub Kettler książę kurlandzki. ¹⁷⁴ Chodzi o tzw. młodszą linię Zamoyskich, która walczyła o prawa do ordynacji po śmierci Jana Sobiepana Zamoyskiego w 1665 r. bez pozostawienia męskich potomków. ¹⁷⁵ Księżna Gryzelda z Zamoyskich Wiśniowiecka, siostra Jana Sobiepana Zamoyskiego.

Także ichm. księża biskupi aby ex capessito raz biskupstwa beneficio ob certas rationes nie pomykali się, lege cavebunt ichm. panowie posłowie.

Przywileje wszystkie i koadiutoryje żeby in suo robore zostawały, które non repugnant iuri. [605v]

Warowano to jest prawem pospolitym, aby dygnitarstwa i urzędy wielkie koronne i ziemskie wniwczym ujmowane nie były, między którymi iż najwyższe pisarstwo skarbu J.K.M., które do dóbr i dochodów królewskich należy, jest uprzywilejowane i przysięgłe, uczynią ichm. panowie posłowie nasi imieniem sejmiku naszego gorące staranie, aby tenże urząd w spokojnej posesyjej, w jakiej od sta lat i więcej, ile się dowodów zasiąć może, na tym nienaruszony zostawał. A jeśliby mu kto ujmować, derogować chciał, solennem in facie Reipublicae i w aktach grodzkich którychkolwiek uczynią o to protestacyją.

Importat nauteam super statutum stroi cudzoziemskie u synów koronnych, cavebunt ichm. panowie posłowie lege, aby żaden z szlachty polskiej exoticum nie ważył się zażywać habitum.

Stosując się ad punctum pactorum conventorum o nobilitacyjach, iż tylko za zaleceniem ichm. panów hetmanów żołnierzom bene meritis nieoszaczowany (chyba samymi zasługami) klejnot szlachectwa ma być consentiente Republica konferowany, przetoż otrzymawszy takowe zalecenia, panu Treterowi i panu Stanisławowi Bielickiemu dobrze zasłużonym żołnierzom, jako z zalecenia patet, na nobilitacje ichm. panowie posłowie pozwolą, salvo iure de scartabelis. Toż zalecenie [606] otrzymali od ichm. panów hetmanów pan Dobenytz¹⁷⁶ i pan [Jan] Berens, znaczni w wojsku kawalerowie i dobrze de Republica odwagami swemi meriti, którym na takową nobilitacyją assentientur ichm. panowie posłowie, servata conditione, jeżeli są wiary rzymskiej świętej katolickiej.

Uskarżają się o to ichm. panowie dissidentes in religione christiana, że często in religione christiana w sądach różnych do konstytucyjej aryjańskich pociągani bywają, w czym oppressos być baczemy, zabiegając tedy temu, aby takowe ustawały litigia, starać się o to będą ichm. panowie posłowie nasi, aby na przyszłym sejmie coronationis securitas honorum et bonorum ichm. panom dysydentom warowana była i żeby takowi actores, którzy by panów dysydentów agramowali, poena talionis karani bywali, a decreta takowe in quovis subtelio iura et securitate ichm. infringena, jako też ratione insimulationis arianismi lata, a te decreta, któremi tych dysydentów, którzy byli ante novellam constitutionem praetextu apostasiae agramują, aby nullitati subsint i kasowane były.

Pod pretekstem statutu toruńskiego wielkie się dzieją inkonweniencyje od miast, a mianowicie Poznania, tak dalece, że i nasz stan szlachecki passim kontemptami karmią, serio iniungimus ichm. panom [606v] posłom, aby na tym sejmie determinowano, w jakich przypadkach ma służyć statut miastom, a któreby miasto sobie nad cyrkumskrypcyją statutu tego więcej usurparet i abuteret privilegio, forum z nim do Trybunału ratione convulsionis statutu naznaczą.

---

¹⁷⁶ *Prawdopodobnie Wacław Dobrzyc (Dobszyc), oberszterlejtnant.*

Na skrócenie procesu, na jakie się cała R.P. zgodzi, assentient ichm. panowie posłowie, praecipue compositum iudicium. Jurystowie aby aż we cztery lata po funkcyje swojej capaces deputacyjej byli.

A że miasta J.K.M. w jawnych urazach Boskich zwykły sobie ekscypować forum za dworem, gdzie świętej sprawiedliwości dzieje się zwłoka, jako to świętokradztwach, blasfemiach et in criminibus maleficorum. Zabiegając tedy temu, aby dla ekscypcyjej fori dalsze Majestatowi Boskiemu nie działa się praeiudica, starać się będą ichm. panowie posłowie, aby takowe sprawy, które się pokażą, in vindicationem honoris Divini w pomienionych miastach in his solis punctis, bez zwłoki ad cuiusvis instantiam in omni foro fori sądzone były, sine permissione appellationis za dworem.

Aggravatur bardzo stan szlachecki od miast w tym, że w sprawach i krzywdach swoich nigdy, albo nierychło sprawiedliwości otrzymać [607] et executionem decretorum u tych miast dostąpić nie może, a to przez apelacyje za dworem im naznaczone, przeto starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, z inszemi w tym zniósłszy się województwy, aby miastom tym przynajmniej in causis criminalibus et facti już nie za dworem, ale do Trybunału apelacyja naznaczona była, dla dostąpienia każdemu prędzej sprawiedliwości.

Więc że o długi i depozyty podczas szwedzkiej wojny w niektórych miastach, mianowicie w Toruniu, mieszczanie dali na sobie procesy i banicyje pootrzymywać, a egzekucyi szlachta dojść nie może, tedy ichm. panowie posłowie lege cavebunt, aby ci panowie wojewodowie, sub quorum iurisdictionibus te miasta, w których by convicti mieszkali, zostawali, z takich convictis nie tylko ex personis, ale też ex bonis civilibus et terrestribus, jeśliby je trzymali, indilata czynili executionem.

Wielkie w tym stanowi szlacheckiemu dzieje się praeiudicium, gdy duo vel plura curata insimul otrzymują beneficia, skąd nie tylko ujma curae animarum et cultui Divino, i kościoły pustoszyć muszą, nie mogąc pluribus satisfacere beneficiis, ale też już haereditarium kolatora laeditur, zaczym lege cavebunt, aby się nie godziło, tylko jedno trzymać curatum. Et inquantumby duchowny sub duo curata dyspensę wymógł, pierwsze ma być pro vacante miane, [607v] ani takiemu szlachta ad solutionem proventuum ecclesiasticorum tenebuntur, ac in omni iudicii foro ma być wolny i dekreta przeciwko szlachcicowi mają być nullitatis.

A że niemałe niektórzy ex equestri ordine gravamina przez wytyczne dziesięciny ponoszą, urgebunt ichm. panowie posłowie, aby konstytucya anni 1635 titulo „Compositio o dziesięciny”¹⁷⁷ in executionem przywiedziona przez ichm. księży biskupów była. Przestrzegłszy oraz aby się duchowne osoby w arendy i proventa należyte świeckim ludziom nie wdawali.

Że nowemi osadami wiele R.P. accedit commodi i niemała w podatkach dzieje się aukcyja, przeto ichm. panom posłom serio zlecamy, aby wszelakiego przyłożyli starania, żeby przywileje od J.K.M. przeszłego miastom i miasteczkom nowo erygowanym dane, in omnibus punctis et conditionibus lege publica byli aprobowane, i te, które jeszcze nie mają aprobacyjej przywilegiów.

---

¹⁷⁷ *Konstytucja sejmu 1635 r. „Kompozycja o dziesięciny” (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 260).*

A że mieszczanie czaplińscy¹⁷⁸ w starostwie drahimskim otrzymali ad male narrata przywilej, przez który dekreta trybunalskie, także komisją legitime expedita, znieść chcą, i bory, grunty szlacheckie ichm. panów Gulczów przywłaszczyć sobie, nie chcąc in foro fori ratione peractorum odpowiadać, aby ten przywilej nie był aprobowany od J.K.M., obligujemy ichm. panów posłów naszych. [608] Którzy starać się będą, aby ta sprawa między ichm. panami Gulczami i instygatorem ex delatione mieszczanów czaplińskich sądzona była na terażniejszym sejmie i warować będą, żeby contra Rempubicam nie podawano przywilegiów więcej, i żeby mieszczanie czaplińscy jako eversores iuris publici karani byli, a ichm. panowie Gulczowie circa ius haereditarium i rem iudicatum zostawali.

Przywileje miasta koronne producent na przyszłym sejmie coronationis, a te które by były cum aggravatione stanowi szlacheckiemu, praevia alia satisfactione ratione praetensionum to co by było aggravationis statui equestri zniosą ichm. panowie posłowie R.P.

Iż przez młyn nazwany „Zaimek” dla częstych wielkich wód tamecznemu pose-sorowi tak w groblach, jako i w mostach ponosić przychodzi szkodę, tedy instabunt ichm. panowie posłowie do J.K.M., aby cło wybierać raczył na naprawę tamecznej grobli i mostów. Przejazdy przez miasta Kcynię, Rydzyń, Ujście magno incommodo są transeuntibus dla złych bruków i grobel, wniosą zatym instancją do całej R.P. ichm. panowie posłowie, aby przejeżdżający furmani po szelągu od konia miastom tym płacili. Które szelągi na poprawę bruków obracać się mają. Czego burmistrze tameczni doglądać powinni, salvo calculo przed ichm. pany dzierżawcami.

Miracula [608v], któremi cała Korona fulcitur, świętych patronów polskich evincunt po nas, abyśmy suplikowali Ojcu Świętemu¹⁷⁹, żeby bez katalogi kanonizowania świętych Bożych comprehendere zechciał. Instabunt oraz ichm. panowie posłowie, aby circa solennem legationem, która po sejmie coronationis do Ojca Świętego instituetur cum oboedientia, nie przepominał tych świętych Bożych podać w instrukcyjej swojej, jako to błogosławionego Kantego, Kostkę, Rachwała, Wacława, Szymona, Bogumiła, Poloniej etc.

Ichm. panowie posłowie nasi wniosą instancją imieniem województw do J.K.M. za jm. panem Gabrielem Sokolnickim i zasługi jm., jako i pretensyje zalecą J.K.M., prosząc, aby słowo od województw dane i tak wielu z senatu circa actum electionis J.K.M. jm. panu Sokolnickiemu miłościwą łaską swoją evincere raczył.

Wniosą instancją ichm. panowie posłowie nasi za jm. panem Złotnickim i jm. panem Lychowskim do J.K.M. i całej R.P., aby im według asekuracyjej jm. pana hetmana wielkiego koronnego¹⁸⁰ jm. pan podskarbi koronny¹⁸¹ dosyć uczynił i słowo dane jm. pana hetmana nomine Reipublicae ichm. eliberował. Ponowią też instancją do J.K.M., aby [609] ich miał w miłościwym respedcie swoim i de pane benemeritorum ex primis vacantibus odwagi ich nadgrodził.

¹⁷⁸ *Czaplinek, miasto w starostwie drahimskim.* ¹⁷⁹ *Klemens IX papież.* ¹⁸⁰ *Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.* ¹⁸¹ *Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.*

Doniósł sejmikowi naszemu i J.K.M. p.n.m. pan kasztelan łączycki¹⁸² pewne opresyje, które poniósł od miasta toruńskiego tak ^bratione fundorum, jako et aliarum iniuriarum etc. detrimento^b do starostwa dybowskiego antiquitus należytego intraty et quod maximum est cum oppressione status nobilitaris. Zlecamy tedy ichm. panom posłom naszym, aby należeli sposób cum tota Republica do ukontentowania tak dobrze w ojczyźnie zasłużonego senatora i brata naszego.

Iż na wielką potrzebę R.P. ś.p. jm. książdz biskup krakowski¹⁸³ 20 tys. wygodził, na co jest asekuracja tak K.J.M. przeszłego, jako i ichm. panów senatorów ex senatus consulto, tedy zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby w tym długu ichm. panowie sukcesorowie jego ukontentowani byli.

Mamy w pamięci znaczne merita j.w. niegdy jm. pana Jakuba na Rozdrażewie Rozdrażewskiego wojewody inowrocławskiego, który po wielekroć porządne kosztem swoim na usługę R.P. podczas kozackich i szwedzkich wojen stawiał rotę ludzi, skąd wielką poniósł w substancyjnej ruinę i potomstwo jego w niemałych zostawa ciężarach, przeto zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby gorąco do K.J.M. i R.P. [609v] wniosą instantiam, aby ratio habeatur condigna tak wielkich strat i kosztów jego, i komisya od K.J.M. przeszłego do starostwa odolanowskiego wydana, aby przez konstytucją aprobowana była, starać się będą ichm. panowie posłowie.

Jakoż im już kilka razy instancje do przeszłego K.J.M. za cudownym miejscem Panny Przenajświętszej na Zdzierskim Borku¹⁸⁴ zostającym wnosili, aby jako wiele ludzi do tamecznego uciekający się cudownego obrazu, pożądane z łaski Bożej za przyczyną Najświętszej Panny odbierają solatia, tak aby większa in dies chwała Boża przy tym miejscu crescere mogła, co przy szczupłych dochodach kapłanów miejsca tego być nie może, gorącą do J.K.M. i całej R.P. wniosą ichm. panowie posłowie instancją, aby J.K.M. to miejsce święte w osobliwym respekcie mieć zechciał i jako najprędzej w podanej okazji wojtostwo jakie, albo coś podobnego ex bonis regalibus pro communi munimenta sacerdotum do miejsca tego miłościwie naznaczyć raczył, za co nadzieja w Bogu, że szczęśliwy początek panowania swego Pan przyczyną Przenajświętszej Panny otrzyma [610].

Iż jm. książdz [Stanisław] Dąbski archidiakon płocki, magnorum meritorum et virtutum w Kościele Bożym prałat, otrzymawszy od K.J.M. przeszłego coadiutoriam na biskupstwo chełmskie, teraz instantiis o toż biskupstwo K.J.M. niektórzy ichm. przeciwko wyraźnemu prawu przykrzą się, przeto ichm. panowie posłowie nasi gorącą do J.K.M. wniosą instancją, aby toż biskupstwo chełmskie jako raz przez antecesaora J.K.M. dane, temuż jm. księdzu Dąbskiemu miłościwie conferre raczył.

Wioska panien zakonnych na Przedmieściu Kaliskim Lubień, iż do ostatniej przyszła ruiny, że już tylko jeden chłopiec tam zostawa, starać się będą ichm. panowie posłowie, żeby od ciężarów żołnierskich, jako stanowisk, stacyi, przechodów i chlebów zimowych lege publica do 15 lat uwolniona była.

Już to po wielokroć razy na sejmy przeszłe donosiły województwa nasze R.P. libertacją od hibern i stanowisk, przechodów i wszelkich egzakcyj i ciężarów żołnier-

---

¹⁸² Paweł Gembicki kasztelan łączycki. ¹⁸³ Piotr Gembicki biskup krakowski. ¹⁸⁴ Zdzież, dawna wieś, na której gruntach lokowano miasteczko Borek (obecnie pow. gostyński, woj. wielkopolskie).

skich miasta Śrrody, a to dla zniszczenia tak od nieprzyjaciela, jako i przez żołnierskie uciążenia, że i sejmikowania wczesnego [610v] w tym miasteczku obradom tychże województw naszych naznaczonym mieć nie możemy, co per iniuriam temporum i gwałtownych inszych potrzeb R.P. pomieścić się na przeszłych sejmach nie mogło, zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby tę libertacją u stanów koronnych na terażniejszym sejmie coronationis wymogli.

Także wójtostwo na przedmieściu śrzedzkim, Żrzenica nazwane¹⁸⁵, jm. pana Balcera Bronikowskiego, aby pod tę libertacją podpadało, dojrzą.

Doświadczone w wielu okazjach potrzeby R.P., męstwo i odwagi concivis nostri jm. pana Adama Władysława Włostowskiego oberszterlejtanta J.K.M., jako po nas debito wyciągają gratitudinem, takową vendicant do J.K.M. i całej R.P. gorącą instancją, którą ichm. panom posłom zlecamy wnieść do J.K.M., aby tym pańskiego respektu zasługom swoim mógł odebrać mercedem, mianowicie regiment wakujący po nieboszczyku panu [generale majorze Janie] Stachurskim, aby onemuż jako oberszterlejtantowi tego regimentu był od J.K.M. konferowany.

Meruit to województwom naszym znaczną przysługą jm. pan Wojciech Grudzielski, kiedy podczas inkursyje szwedzkiej w bitwie [611] warszawskiej, w wigilią Nawiedzenia Najświętszej Panny Maryi¹⁸⁶ w oczach J.K.M. pana przeszłego i całej R.P. ochotnika do szturmowania na mury i na ogień nieprzyjacielski przywodził, i przy wiktoryjce z tym ochotnikiem do samych traktatów znaczny zostawał, za którą przysługę będąc asekurowany do ukontentowania tysiącem zł, jako w inszej podanej okazji z łaski J.K.M. miał być udarowany, a że dotychczas niczego nie odzyskał, za pokorną prośbą jego zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby do dalszych przychęcąc przysług i odwag, onego w poczcie de pane benemerentium mieć chciał.

Bacząc znaczną desolacją kościoła i klasztoru oo. Karmelitów z fundacyjej sławnej i świętej niegdy pamięci Władysława Jagiełły Króla Polskiego¹⁸⁷, a że ob iniquitatem temporum do restauracyjej kościoła Przenajświętszemi Trzema Hostyjami w Koronie Polskiej sławnego, a tym bardziej klasztoru przyść nie mogą, zawdzięczając im oraz łatwą uczynność wydaniu części srebra kościelnego pro necessitate Reipublicae podczas szwedzkiej wojny, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby to miejsce tak wielką [611v] cudów sławne zaleciwszy R.P., wioski dwie Starołęki¹⁸⁸ z młynem Czapurskim¹⁸⁹ do tego konwentu należące ab omnibus Reipublicae oneribus i od chlebów zimowych, jako też wszystkich egzakcyi żołnierskich perpetuis temporibus prawem uwolnili.

Klasztor oo. Franciszkanów konwentu poznańskiego zalecą ichm. panowie posłowie nasi miłościwej J.K.M. łasce i protekcyjej całej R.P., aby omnia iura et privilegia fundorum in toto aprobowane były i place wszystkie, na których kościół i klasztor zbudowany jest, aby od wszystkich podatków publicznych i prywatnych in perpetuum lege publica libertowane były.

¹⁸⁵ Żrzenica, dawna wieś pod Środą, obecnie część Środy Wielkopolskiej. ¹⁸⁶ 1 lipca 1656 r. ¹⁸⁷ Chodzi o klasztor Karmelitów na przedmieściu w Poznaniu. ¹⁸⁸ Obecnie dzielnica Poznania. ¹⁸⁹ We wsi Czapury (obecnie pow. poznański, woj. wielkopolskie).

Profesya ubóstwa i należyty in sacris porządek oo. reformatów po każdym dobrym katoliku wyciągają, aby in desiderio proposito ex iustitia ukontentowani beli, wniosą tedy ichm. panowie posłowie za wszystkimi klasztorami oo. Reformatów in Regno fundowanymi i pro praesenti fundującymi się gorącą ad ordines Regni instancją, aby place wszystkie, na których pomienionych zakonników kościoły i klasztory wybudowane, od wszelkich R.P. podatków wolno in perpetuum zostawały [612].

Zbytnie ubóstwo panien zakonnych franciszkanek w mieście Kaliszu commovet zmiłowania tak wielkiej nędzy przez zrujnowanie wiosek ich dwóch przez żołnierskie egzakcyje, przetoż zlecamy ichm. panom posłom, aby instancji do R.P. za nimi wniesionej libertationem przez prawo otrzymali tychże wiosek ich od wszelkich żołnierskich egzakcyi i hibern do lat 15.

Takoważ calamitas temporum i żołnierzów uciążenie dotknęło panny zakonne poznańskie Dominika Świętego, iż ani na mierny sustentament prowenta dóbr ich wystarczyć nie mogą, bo aż o żebranym chlebie sustentują się. Wniosą tedy ichm. panowie posłowie instancją imieniem województw naszych do J.K.M. i R.P., aby dobra ich, także i panien owińskich¹⁹⁰, od wszelkich podatków były uwolnione.

Zlecamy też to ichm. panom posłom naszym, aby jm. książdz prymas¹⁹¹ i jm. książdz biskup poznański¹⁹² żadnych asygnacyi na miasteczko Kostrzyn i wszystkie majątności panien zakonnych gnieźnieńskich św. Klary ichm. panom żołnierzom nie dawali, także o toż conferre z jm. panem hetmanem [612v] koronnym, aby według dawnych praw i nowej na sejmie 1667 konstytucyj zachowane były.

Furmani armatni żalosną do koła naszego podali suplikę, iż od tak wielu lat niepłatni, żadnej promeritis stipendis dotychczas nie odnieśli nadgrody, winnego sobie u R.P. na kilkakroć sto tys. rachując dług, przez którego niewypłacenie do ostatniego prawie przyszli ubóstwa. Inquirent tedy ichm. panowie posłowie, czemu dotychczas nie są satisfacti, ponieważ na artyleriją i jej porządek nowa kwarta jest ordynowana, oraz inibunt z R.P. rationem, aby w słusznych pretensjach swoich ciż furmani byli ukontentowani.

Wacław Leszczyński krajczy koronny, kowelski starosta, marszałek koła rycerskiego poznańskiego i kaliskiego województw m.p.

^{a-a} słowa dopisane na dole tą samą ręką, innym atramentem, w tekście znak F

^{b-b} tekst dopisany tą samą ręką na dole strony, w tekście znak +

¹⁹⁰ Klasztor Cysterek w Owińskach. ¹⁹¹ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.

¹⁹² Stefan Wierzbowski biskup poznański.

7. Wykaz wsi nie występujących w taryfach poborowych i podymnych województw poznańskiego i kaliskiego, podpisany na sejmiku – Środa, 20 sierpnia 1669 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 173, k. 172 – oryginał.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Poznań 706, k. 590v-591v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Marcin Sikorski sługa marszałka sejmiku Wacława Leszczyńskiego krajczego koronnego w dniu 2 września 1669 r. [feria 2 post festum Sancti Aegidii Abbatis proxim a. D. 1669]; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 338-338v – oblata.

Wsi, które non extant w regestrach poborowych i podymnych województwa poznańskiego, podane przez tegoż województwa jm. pana poborcę ad inscribendum ad acta per laudum zlecone.

Sub parochia Ryczywół wsi 2 osiadłe, Nowa Wieś i Huta.

Sub parochia Czarnków, pod Gębicami wieś Radom, tamże wieś Huta Smolna, w kłuczu radoszewskim wieś Huta, kędy szkło robią, tamże niedaleko wieś Smolniki, kędy palą smoły jest niemało domów. Item pod tąż parochią wieś Pańska Łaska. Item wieś Sędziwice, kędy niedawno przestano potasze robić.

Sub parochia Skwierzyna. Olendry, wieś nad Wartą do Murzynowa należąca. W tejeż parochii drugie Olendry do Świniar należące. Tamże niedaleko ma być wieś Polko nazwana.

Sub parochia Śrzemensi wieś Pysząca Miejska.

Sub parochia Kostrzyn wieś Lubartowo. W Szamotułach przedmieście pod zamkiem. W Obornikach na wójtostwie domy.

Sub parochia Dupin za Orlą rzeką wsie, naprzód Poluszyno do Osieka należy. Item Sowy Małe i Wielkie do Pakosławia. Jest tam więcej wsi, które nad tąż Orlą ciągną się na milę młyny, folusze, których niemało.

W starostwie międzyrzeckim, które extant w rejestrach anni 1629, teraz Brandenburgcy kurfisztowni płacą. Te tedy wsi Borczyn, Żarczyn, Templów, Langwold.

W województwie kaliskim znajdują się także wsi, których w regestrach podatkowych nie masz, jako to wsi Czempiń, Porwite, Recz.

Które to wyżej specyfikowane wsi i miejsca osiadłe tak w poznańskim, jako i kaliskim województwie tak do terażniejszych per laudum na sejmiku uchwalonych 12 podymnych, jako też i do wszystkich inszych in futurum podatków płacenia należeć będą powinni. Datum w Śrzedzie, die 20 augusti a. 1669.

Wacław Leszczyński krajczy koronny, kowelski starosta, marszałek koła rycerskiego poznańskiego i kaliskiego województw m.p.

| 8. Wykaz retent u poborców i komisarzy – [Środa, 20 sierpnia] 1669 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 173, k. 172v – oryginał.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Poznań 706, k. 591v-592v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Marcin Sikorski sługa marszałka sejmiku Wacława Leszczyńskiego krajczego koronnego w dniu 1 września 1669 r. [feria 2 post festum Sancti Aegidii Abbatis proxima a. D. 1669]; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 338v-339 – oblata.

Retenta u ichm. panów poborców i komisarzów.

U jm. pana [Pawła] Morawskiego zostawa reszty zł 1348.

Tenże się jeszcze nie rachował za kwartał jeden przeszły, a drugi kwartał ekspirować będzie ultima septembris, trzeci ultima decembris na dokończeniu ćwierci ósmej wojsku ekspirującej. U tegoż jeszcze defecta czopowego.

U jm. pana [Wojciecha] Kierzyńskiego zostawa i z tym co panu Zarudnemu¹⁹³ nadał zł 10 751. Tenże z podymnego żydowskiego z 24 nie rachował się.

U jm. pana [Wojciecha] Dąbrowskiego zostawa reszty zł 4236 gr 17 pieniędzy 6, salvis jeszcze defectibus czworga czopowego. Tenże się jeszcze nie rachował za dwa kwartały przeszłe z czopowego.

U jm. pana Wojciecha Rosnowskiego zł 481.

U miasta Poznania zł 682 gr 15.

U jm. pana Niniewskiego zł 3426.

U sukcesorów jm. pana Mikołaja Radlickiego zł 478.

U jm. pana Tymienieckiego zł 164 gr 20.

U jm. pana [Stanisława] Zagórskiego podwojewódzkiego poznańskiego zł 399 gr 17.

U sukcesorów jm. pana Walentego Chlebowskiego zł 1000.

U jm. pana Węsierskiego zł 1524 gr 7 i pół.

Wacław Leszczyński krajczy koronny, kowelski starosta, marszałek koła rycerskiego poznańskiego i kaliskiego województw m.p.

| 9. Rachunek dla Jerzego Cykowskiego komisarza województw poznańskiego i kaliskiego, wystawiony na sejmiku – Środa, 20 sierpnia 1669 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 173, k. 173 – oryginał.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Poznań 706, k. 592v-594 – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Marcin Sikorski sługa marszałka sejmiku Wacława Leszczyńskiego krajczego koronnego w dniu 1 września 1669 r. [feria 2 post festum Sancti Aegidii Abbatis proxim a. D. 1669]; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 339-340 – oblata.

---

¹⁹³ Samiło Zarudny pisarz generalny wojska zaporoskiego.

Rachunek z jm. panem Jerzym Cykowskim komisarzem województw naszych die 20 augusti a. D. 1669 we Śrzedzie na sejmiku coronationis odprawiony.

Który na różne asygnacje wybrał od jm. pana [Pawła] Morawskiego zł 160 775.

Od jm. pana [Wojciecha] Kierzyńskiego zł 11 538.

Od jm. pana [Wojciecha] Dąbrowskiego zł 70 562.

Summa summarum wybrał jm. pan komisarz zł 242 875.

Komput do zapłaty województw wojska koronnego koni 750.

W każdy koń rachując po zł 41, facit na jedną ćwierć zł 30 750.

Item na koni 60 pana Zarudnego rachując na koń po zł 31 facit zł 1860.

Summa na konne wojsko jednej ćwierci zł 32 610.

Na tysiąc osób pieszych jednej ćwierci facit zł 36 000.

Rachując na każdą osobę po zł 36.

Na jedną ćwierć obojgu wojsku facit summa zł 68 610.

Na cztery ćwierci obojgu wojsku facit summa zł 274 440.

Poczęła się tedy functio jm. pana komisarza a 1 februarii a. 1668 i wyliczył na cztery ćwierci, które się skończyły in a. 1669 ultima ianuarii, zł 242 875.

Accessit województwom przez szczupłość pocztów pod niektórymi chorągwiami za dozorem jm. pana komisarza jednej ćwierci zł 1025.

Przychodzi jeszcze dopłacić wojsku jm. panu komisarzowi za te cztery ćwierci in ianuario praesenti anni skończone zł 30 540.

A solarium za też cztery ćwierci jm. panu komisarzowi.

Inhaerendo tedy solarium facit summa zł 45 540. Którą sumę od ichm. panów poborców z delat odebrać i z inszych kontrybucji powinien będzie, a wojsku dopłacić.

Na drugi rok, który się poczyna die 1 februarii a. praesenti obmyślić trzeba oprócz czopowego, excipiendo retenta, a deducto solario najmniej zł 260 000, a jm. pan komisarz całe za ośm ćwierci, które się kończyć będą ultima ianuarii a. 1670 kwit od wojska otrzymać powinien i województwom oddać.

Wacław Leszczyński krajczy koronny, kowelski starosta, marszałek koła rycerskiego poznańskiego i kaliskiego województw m.p.

10. Kwit generalny dla synów zmarłego poborcy Zygmunta Twardowskiego –
Środa, 20 sierpnia 1669 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 317v-318 – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Gen. Maciej ze Skrzypny Twardowski, syn śp. Zygmunta Twardowskiego w dniu 31 sierpnia 1669 r. [Sabbatho ante festum Sancti Aegidii Abbatis proximo a. D. 1669].

My rady, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw na sejmik przed koronacją J.K.M. p.n.m. pro die 20 augusti anno praesenti 1669 przypadający do Śrrody zgromadzeni.

Do każdego donosimy wiadomości, że sławnej pamięci nieboszczyk jm. pan Zygmunt ze Skrzypny Twardowski podwojewodzi kaliski i generalny województw naszych przez lat kilkanaście poborca, urząd swój optima fide ac summa cum dexteritate administrując, ze wszystkich przez się wybranych podatków tam exemplo exactissimas województwom naszym oddał rationes, przez co nie tylko dobre w potomne post fata sua wieki u wszystkich [318] meruit wspomnienie, ale też i to dobrze zasłużył, aby zacie jego potomstwo omnem zawsze od województw naszych znało gratitudinem, przetoż i teraz braterski nasz onemuż w tymże potomstwie jego wyświadczać afekt, stosując się do laudum naszego na terażniejszym postanowionego sejmiku, tychże jego potomków, to jest ichm. panów Macieja, Mikołaja, Zygmunta i Jana ze Skrzypny Twardowskich, synów i własnych sukcesorów nieboszczykowskich ze wszystkich in genere podatków za urzędu jego przez sejmy i województwa nasze uchwalonych, a przez niego wybieranych i ich szafunku, kwitujemy i wiecznemi uwalniamy czasy. I tenże kwit nasz dla tym większej wagi i pewności w. jm. panu Wacławowi z Leszna Leszczyńskiemu krajczemu koronnemu, kowelskiemu, wiśniowskiemu etc. staroście, a sejmiku naszego terażniejszego dyrektorowi podpisać zlecieliśmy. Działo się we Śrzedzie na sejmiku die 20 augusti 1669.

Wacław Leszczyński krajczy koronny, marszałek koła rycerskiego poznańskiego i kaliskiego województw.

Locus sigilli

11. *Uniwersał Wacława Leszczyńskiego krajczego koronnego, marszałka sejmiku – Środa, 26 sierpnia 1669 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 706, k. 559v-590v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Michał Wąderski w dniu 28 sierpnia 1669 r. [feria 4 post festum Sancti Bartholomaei Apostoli proxima a. D. 1669].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 312v-313 – oblata.

Wszem, wobec, do których wiadomości niniejsze pisanie przyjdzie, a mianowicie ludziom wszytkim stanu rycerskiego, moim miłościwym panom i braci, przy zaleceniu służb moich braterskich oznajmuję, iż stanęło laudum województw naszych, żeby [560] ci wszyscy ichm. panowie posesorowie dóbr takowych, które żadnych dotychczas albo bardzo mało podatków przez województwa uchwalonych do rąk ichm. panów poborców wnosili, zasłaniając się dezolacyjami ich wielkimi, przez co nie mała w podatkach ujma i omyłka dotychczas była, na kapturach terażniejszych posejmikowych sądzeni byli. A że tym dobrom iuxta mentem laudi imminet confiscatio, z rozkazania ichm. panów braci moich miłościwych panów na sejmik zgromadzonych przestrzegam w.m. panów bratersko, abyście w.m. panowie o terminie sobie naznaczonym na kapturach, każdy z swego województwa w generalnym kapturze wiedzieli, a tam uchraniając się

rigorem iuris, cum satisfactione comparere zechcieli, nie czekając żadnych dalszych adcytacyi, krom tej nomine publico awizacyi. W Śrrodzie, die 26 augusti 1669.

Wacław Leszczyński krajczy koronny, marszałek koła rycerskiego na sejmiku coronationis poznańskiego i kaliskiego województw.

Locus sigilli

| 12. *Denuncjacja koronacji Michała I – Kraków, 9 października 1669 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 706, k. 749-750v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Michał Wąrdęski w dniu 2 grudnia 1669 r. [feria 2 post festum Sancti Andreae Apostoli proxima a. D. 1669].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 528v-530 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Pyzdry 87, k. 977-978 – oblata.

Michael Dei gratia Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae, Samogitiae, Livoniae, Smolensciae, Kijoviae, Volhyniae, Podoliae, Podlachiae, Severiae, Smolensciae, Czerniehoviaque.

Omnibus in universi Regni nostri ducibus, principibus, comitibus, baronibus, spiritualibus et saecularis, archiepiscopis, episcopis, palatinis, castellanis, capitaneis, dignitariis, officialibus, iudicibus ac eorum vicegerentibus tum proconsulibus, consulibus ac [749v] quibusvis aliis Regni nostri magistratibus, aut eorum locum tenentibus ceterisque cuiuscunque conditionis, nominibus ad quorum notitiam has nostra pervenerint litera, sincere et fideliter nobis dilectis gratiam nostram regiam.

Sincere et fideliter nobis dilecti et si optandi erant plures ad huc imperii Regni idemque regnandi qui et vivendi dies serenissimo domino Joanni Casimiro Regi Poloniae et Sveciae, antecessori nostro per eum tamen imperiis abdicatione facta non debuimus nec potuimus primum quidem aeternam Regis Regum destinationi refragari deinde pronis in nos studiis amplissimorum Regni ordinum deesse quin declarata nobis summa concordia et publico applausu scepra capessenda et divinae voluntati vocique populorum obsecundandum esse duceremus hanc postquam in Regem liberis incltyi huius Regni suffragiis, more et instituto maiorum in comitiis electionis Varsaviae mense iunio anni praesentis auspicio electi et renunciati essemus, et prestito ibidem a nobis in ecclesia collegiata Divi Joannis Baptistae solenni iure iurando publicum electionis decretum ac diploma accepissemus. Reliquum nobis errat, ut ad praefixum inaugurationis nostrae tempus Cracoviam iter maturaremus quo dum tempestiva pervenimus proximo de dominico qui erat penultimus septembris in basilica Divi Stanislai arcis Cracoviensis praemisso et praestito prius ante altare maius in manibus Reverendissimi domini Nicolai [750] Prażmowski archiepiscopi Gnesnensis, primatis primique principi Regni ex concepta formula de servandis et manutenendis iuribus,

privilegiibus, libertatibus ecclesiasticis et saecularibus, publicis et privatis, Regni et M.D.L. juramento, sacro oleo tincti et regio diademate, quo Reges Poloniae ab antiquissimo tempore coronari solent, ritu catholico Romani, assistente nuncio apostolico ac stante et inspectante senatu, terrarumque nunciis ac plurimis dignitariis, officialibus et incolis Regni insignati et coronati sumus.

Qua quidem coronatione et inauguratione nostra, rite ac legitimi peracta iam quod nobis et Reipublicae universoque Regno Christiano faustum ac salutare sit, Deo auspice gubernacula Regni capessimus et nos regimini populorum divinitus tradito accinximus, recepto iam a praesentibus dominibus senatoribus aliisque dignitariis et officialibus Regni et M.D.L., tum a civitate Cracoviensi compluribus aliis fidelitatis iuramento.

Quod ad notitiam omnium et singulorum deducendo, sinceritates et fidelitates vestras quarum interest mandamus ut hunc inaugurationem nostram libertatumque ac iurium factam a nobis confirmationem publicam civitatibus, oppidis, parochiis et villis diebus forensibus aut solennioribus per praeconem literarumque harum in locis publicis affixionem denunciari ac publicari et in acta publica refferi current et faciant.

Quod autem reliquum est sinceriter et fideliter vestrae intermissa interregni tempore officia aut munera [750v] suo praestito prius quam primum iuramento, reasumant iudicia tam terrestria, quam castrensia causarum tam iudicialium, quam officiorum, Tribunalis itidem Regni ordinaria ac etiam civilia et alia quodlibet autoritate et sub nomine nostro aut titulo exercent omniaque et quam vel legum praescriptio vel de more ac consuetudine ad illarum officia praestando iam facere incipiant et exequantur, dentque operam ne jus et iustitia qua regnorum summa praesidia sunt et firmamenta, diutius intermissa iaceant atque negligantur pro gratia nostra officiorumque suorum debito. Datum Cracoviae, in comiciis felicis coronationis nostrae, die 9 mensis octobris a. D. 1669, regni nostri primo.

Andreas Olszowski episcopus Culmensis et Pomesaniae, vicecancellarius Regni

Locus sigilli minoris cancellariae Regiae, ad mandatum S.R.M. proprium m.p.

13. *Manifestacja Piotra Opalińskiego wojewodzica kaliskiego w imieniu swoim i innych posłów przeciwko ważności wyroków sądów sejmowych ferowanych po zerwaniu sejmu koronacyjnego – Kraków, 5 listopada 1669 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Pyzdry 88, 1v-2 – oblata ekstraktu z grodu krakowskiego; w grodzie pyzdrowskim oblatował Gen. Andrzej ze Skrzyppny Twardowski w imieniu Piotra z Bnina Opalińskiego wojewodzica kaliskiego w dniu 3 stycznia 1670 r. [feria 6 ante festum Sanctorum Trium Regum proxima a. D. 1670].

Ad officium et acta praesentia castrensia capitanealia Cracoviensia personaliter veniens Mag. Petrus de Bnin Opaliński palatinides Calissiensis, nuncius terrestris pa-

latinatum Posnaniensis et Calissiensis pro comitiis generalibus Regni felicitis coronationis S.R.M., solenniter gravique cum quaerella suo et aliorum collegarum et nunciorum terrestrium palatinatum praedictorum atque totius nobilitatis domi asentis, inhaerendo legibus Regni praecavendoque indemnitati libertatis publicae et liberae vocis, quaestus et protestatus est de nullitate prout omnium actionum comitialium, ita et de nullitate omnium iudiciorum obstante protestatione nonnullorum nunciorum terrestrium cessanteque nullitate omnium negotiorum comitialium, tum vel maxime de nullitate et invaliditate decreti¹⁹⁴ inter Ill. et Mag. palatinum Posnaniensem¹⁹⁵ actorem ab una et Gen. Albertum Bułakowski citatum parte ab altera eternibus prima quod obstante protestatione per Gen. subiudicem nunciumque terrestrem Kijoviensem¹⁹⁶ publice feria 3 post festum Omnium Sanctorum proxime praeterita¹⁹⁷ facta, cessanteque activitate immo post expirationem temporis iudiciorum quo nimius de legum praescripto, quibus cautum et provisum est, quatenus die quinta ante determinationem comitiorum omnes ordines in unum conveniant, iudiciaque quovis cassent. In contrarium earundem legum sabbatho quarta nempe die ante determinationem comitiorum immo extra registrum depositis causis conservatis ex anterioribus comitiis, ultra pacta conventa per S.R.M. iuramento confirmata lati et promulgati, quae quidem omnia quoniam contra leges publicas extra activitatem comitiorum, in detrimentum et praeiudicium totius nobilitatis, legum, publicae libertatis et liberae vocis gesta et facta sunt, proinde de nullitate eorundem iudiciorum et iudiciorum prout in publico protestatus est, ita et ad praesens [2] iterum atque iterum protestatur. Actum in castro Cracoviensi, feria 6 post festum Sancti Martini Pontificis proxima a. D. 1669.

Locus sigilli castrensis Cracoviensis.

Stephanus Księski vicecapitaneus et iudex causarum officii castrensis Cracoviensis m.p. Correx[it] Linksza m.p. et eiusdem protestationis originale idem offerens ab officio praesenti recepit, de quo officium praesens quietavit quietatque praesentibus.

14. *Reprotestacja Jana Tańskiego instygatora koronnego przeciwko protestacji Piotra Opalińskiego wojewodzica kaliskiego w sprawie ważności wyroku sądu sejmowego – Kraków, 18 listopada 1669 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 704-704a – oblata ekstraktu z grodu krakowskiego; w grodzie gnieźnieńskim oblatował Nob. Bartłomiej Ponikowski w dniu 31 grudnia 1669 r. [feria 3 post festum Sanctorum Innocentium proxima a. D. 1669].*

---

¹⁹⁴ Ten wyrok sądu sejmowego zob. w ekstrakcie z akt grodu krakowskiego: *AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 702-703v.* ¹⁹⁵ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański. ¹⁹⁶ Jan Aleksander Wolczkiewicz podsedek kijowski. ¹⁹⁷ 5 listopada 1669 r.

Ad officium actaque praesentia castrensia capitanealia Cracoviensia personaliter veniens Gen. Joannes Tański instigator Regni, quam primum de infrascripta protestatione per Gen. Petrum de Bnin Opaliński palatinidem Calissensem, iudicia S.R.M. d.n.c. in moderno generali conventus peracta impugnante, atque tam iudicia comitialia quam iura S.R.M. et Reipublicae convellente, coram eodem officio et actis iisdem praesentibus facta et suscepta, rescivit officio sui esse duxit contra eandem protestationem impertinenter, in contrarium legum publicarum, iuriumque supremorum et iuramenti Maiestatis Regiae ac status publici factam, protestavi et protestari, prout reprobatur in hunc qui sequitur modum.

S.R.M. d.n.c. abruptionem consiliorum publicorum in ordine equestri in decursu comitiorum proxime praeteritorum factam minime ad ordinem iudiciorum comitialium pertinere existimat, prout enim ex praescripto legum ab inchoatione comitiorum die 6, prima tamen exclusa iudicia comitialia inchoandi ita eadem ad extremam comitiorum diem ibi tempus patitur continuandi, summum ius et summam habet potestatem nam licet iudicia eadem 5 die ante conclusionem comitiorum adventui nuntiorum terrestrium ad Regiam Maiestatem et senatum, ex praegnantiori consiliorum publicorum necessitate cedere soleant et debeant, nihilominus in defectu adventus illorum stato tempore suprascripto tempus hoc consilio vacuum, nulla in contrarium prohibente lege, quinimo iuramento Regio super iustitiam praestito urgente, uti per serenissimos praedecessores S.R.M. ita per eandem sacrosanctam iustitiam datum et consecratum a nemine convelli aut [704v] impugnari potest.

Quod ut de omnibus iudiciorum eorundem causis et actionibus ita de causa Ill. et Mag. palatini Posnaniensis¹⁹⁸ actoris contra Gen. Albertum Bułakowski citatum in potestate eadem specificata ex luculentis partium controversiis et ex decreto anteriore comitali iudicata et decisa plenarie censi debet. Quae prout registro publico inscripti ita non comparentibus aliis ex registro et termino praeteritorum comitiorum conservato partibus legitime acclamata et iudicata, et decisa est. Quod si auctoritatem iudiciorum Tribunalitiorum a comitiis Regni institutorum convellere leges severe prohibent, quanto magis auctoritas decretorum comitialium Regis quem statuta Regni, sub titulo appellatio, superiorum iurium dominum esse volunt, inconvulsibilis imo intangibilis esse debet, sublata enim iustitia, quid sunt Regna nisi latrocinia. Absentiam protestationemque unius nuntiorum in eadem protestatione ablegatam quod attinet ea quantumvis publice in consessu ordinis equestris, non vero in iudicio Regio ex consessu senatorio facta sit, minime tamen tempus et decursum ut comitiorum, ita et iudiciorum comitialium abruptit, imo spes et reditus illius ad iudicia non pertinentis, comitia eadem minime contradicente ordine equestri ad legitimum terminum produxit. Post quorum plenam et unanimem determinationem contra ea, quae Reipublicae salutaria, et officio Regio convenientia in iis acta et iudicata sunt, demum protestari prout a consuetudine et status publici ratione alienum, ita legibus et auctoritate publicae a diametro adversum est. Quam ob rem prout de illegalitate ita de nullitate protestationis supramemoratae idem Gen. instigator Regni vigore officii sui solenniter

---

¹⁹⁸ *Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański.*

protestatur, omniaque decreta iudiciorum comitialium proxime praeteritorum tam in contumaciam quam ex controversiis partium prolata [704a] sancta integra salva et illaesa esse praecustodit.

Actum in castro Cracoviensis feria 2 ante festum Praesentationis Beatae Virginis Mariae proxima, a. D. 1669.

Stephanus Księski vicecapitaenus et iudex causarum officii castrensis Cracoviensis m.p.

Locus sigilli

Correxerit Frezer.

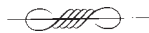
6. Sejmik deputacki w Środzie, 9 września 1669 r.

Sejmik zakończony wyborem deputatów¹⁹⁹.

Deputatem z województwa poznańskiego był najpewniej Kazimierz Skarbek Leszczyński wojski bractawski, który pełnił w Trybunale funkcję wicemarszałka; deputatem z województwa kaliskiego był Andrzej Radlicki sędzia grodzki nakielski, wybrany na marszałka tej kadencji Trybunału.

Brak informacji o pozostałych dwóch deputatach.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spis, cz. 3: 1661-1700, oprac. L. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 76.

---

¹⁹⁹ Termin sejmiku deputackiego potwierdzono nawet w sytuacji dalszego trwania interregnum w uchwałach sejmu konwokacyjnego 1668 r., a Trybunał miał się rozpocząć w 2 tygodnie po sejmie koronacyjnym (Vol. const., t. 4, vol. 2, s. 366).

7. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 22 stycznia 1670 r.

1. *Uniwersał Michała I zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie na 22 stycznia 1670 r. – Kraków, 30 listopada 1669 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 173, k. 200 – oryginał drukowany; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Andrzej Łukawski w dniu 30 grudnia 1669 r. [feria 2 post festum Sanctorum Innocentum a. D. 1669].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 289, k. 539-541 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Pyzdry 87, k. 981-981v – oblata.

Druk w: Akta sejmikowe woj. krakowskiego, t. 3, s. 295 – tylko część.

Michał z Bożej łaski Król Polski, wielkie książe litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, kijowskie, wołyńskie, podolskie, podlaskie, inflanckie, smoleńskie, siewierskie i czernihowskie.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, osobiwie jednak najwielebniejszemu, wielebnemu w Bogu, w., ur. dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim stanu rycerskiego „województwa poznańskiego” powiatu „wschowskiego” obywatelom, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. Przewielebny, j.w., w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Jakośmy z woli Najwyższego Pana Zastępów wolnemi uprzejmości i wierności waszych głosami na tym osadzeni zostali tronie, tak chcąc te życzliwe ku nam uprzejmości i wierności waszych studia, pieczołowitym naszym gratificari około dobra pospolitego zaszczytem, wszystkie usilne nasze obróciliśmy na to conatus, jakoby na pierwszym za panowania naszego coronationis sejmie necessitatibus tej wspólnej ojczyzny naszej jako najskuteczniejszym provisum było obmyśleniem, jakoż z osoby naszej królewskiej nihil intentatum w tej mierze relinquimus.

Wspierała nas in eo aestu wierna i życzliwa senatorii ordinis rada, ale i na pracach ur. marszałka²⁰⁰ i posłów ziemskich szczerze ojczyznę swą kochających synów nic nie schodziło. O czym in relationibus ur. posłów swoich uberiores uprzejme i wierne wierności wasze excipietis rationes. Snadno zatym każdy porozumieć może, jako niewymownym perclusi jezdeśmy żalem ex irritu sejmu tego eventu przez ur. posła województwa kijowskiego²⁰¹ importune, bo non observato ordine i bez żadnej słusznej przyczyny, na ostatek non sine ingeni scandalo samejże izby poselskiej rozerwanego.

Gdy widzimy R.P. bez obrony, prawa i swobody od nas poprzysiężone bez naprawy, żołnierza zasłużonego bez płacy, zgola omni destitutam praesidio, a wielkim pod ten czas do nas ex Oriente i od domowych, kozackich rozruchów podlega niebezpie-

---

²⁰⁰ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski, marszałek sejmu. ²⁰¹ Jan Aleksander Olizar podsędek kijowski.

czeństwom. Mając jednak codzienne dowody osobiwej zawsze nad tą ojczyzną Boskiej Opatrzności, w której wszystkie prosperitatis panowania naszego zakładamy nadzieje, desperować się nie godzi i lubo w tak ciężkim żalu naszym negligere nieszczęścia tego reciprocationem.

Et tunc motivo freti, inito cum frequentissimo na ten czas senatus consilio, przy obecności wielu ur. posłów ziemskich, prospiciendo bono publico inszy sejm ekstra-ordynaryjny pro die 20 martii w Warszawie, sejmiki zaś sejm porzedzające pro die 22 ianuarii w roku blisko przyszłym po województwach na miejscach zwyczajnych, jako to uprzejme i wierne wierności wasze, we Śrzedzie złożyć umyśliliśmy.

Na który zjechałszy się, abyście uprzejmości i wierności wasze specialiter securitatem publicam przeciwko następującym niebezpieczeństwom, nie biorąc czasu porze wojennej uchwalić i posłom swoim (których uprzejmości i wierności wasze e medio sui obierzecie viros rectos, pro bono publico zelantes) serio zlecić i zalecić w instrukcjach chcieli. Ojcowsko życzymy et per omnia sacra żądamy, nic nie wątpiąc, że uprzejmości i wierności wasze uważywszy następujące pericula, pleno pro conservatione praw, swobód i fortun swoich zelo concurrere do tego i zabezpieczyć istis, które się dzieją przez rwanie sejmów, zechcecie inconvenientiis, przez które in ultimum, czego strzeż Boże, ojczyzna ta musiałaby devenire discrimen.

Który to uniwersał ręką naszą podpisany i pieczęcią koronną stwierdzony, aby tym prędzej wszystkich doszedł wiadomości, on po grodach publikować rozkazaliśmy. Dan w ^aKrakowie^a, dnia ^a30^a miesiąca ^alistopada^a anno 1669, panowania królestwa naszego pierwszego.

Michał Król

Locus sigilli

Hieronim Pinocci J.K.M. sekretarz m.p.

^{a-a} *wpisano ręcznie w puste miejsce*

2. List Michała I do senatorów na sejm i sejmiki, adresowany do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – Kraków, 4 grudnia 1669 r.

Rp. Bibl. Czart., rkp. 3487 IV, s. 351 – oryginał.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielkie książe litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, kijowskie, wołyńskie, inflanckie, smoleńskie i czernihowskie.

W. uprzejmie nam miły. Znowu in praecipitum następujących ab extra niebezpieczeństw puszcza ojczyznę bez obrady niedoszły factorum revolutione sejm, który jej pomieniony paroksyzm tym bardziej większym żalem musi premere serce nasze, im

gorętszym usiłowaniem naszym przy początku panowania, na obronę i ugruntowanie w miłym pokoju państw naszych, szczególnie intentis nie chcieli niektórzy zgodnemi i życzliwemi respondere votis.

Przecie jednak w tymże usiłowaniu i pieczy o całości i zdrowiu ojczyzny nie ustąpić poratowaniu jej, nie inszy z przytomnym na ten czas w radzie posejmowej senatem i frekwencyją niemałą ziemskich posłów wynaleźliśmy sposób, tylko gdy niemieszkanie sejm inszy walny sześćniedzielnny w Warszawie pro die 5 martii, a sejmiki przedsejmowe po województwach na miejscach zwyczajnych na dzień 22 miesiąca stycznia w roku blisko następującym złożyliśmy.

Na który aby uprzejmość wasza pro munere senatoris zjachać i tam imminetia, tak od zamieszanej Ukrainy, jako i ab Oriente przełożywszy pericula, wszystkich ad succurrendum zgodnemi animuszami ojczyźnie prowadzić i sam necessitatibus jej zdrową radą prospicere chciał, pilno żądamy, nie wątpiąc na tym, iż uprzejmość wasza solitum tej ojczyźnie testabitur zelum. Życzymy uprzejmości waszej dobrego od Pana Boga zdrowia. Dan w Krakowie, dnia 4 miesiąca grudnia, r. P. 1669, panowania królestwa naszego 1 r.

Michał Król

3. List Michała I do urzędników na sejmiki przedsejmowe –
[Kraków, 4 grudnia 1669 r.]

Rp. AP Łódź, ArB, 503, s. 450 – kopia: List na sejmik przedsejmowy a. 1669.

Ur., wiernie nam miły. Za rozerwaniem niespodzianym sejmu blisko przeszłego, zostawieniem zatym (z niewymownym żalem naszym) bez obrady in confuso statu przedszego i skuteczniejszego zabieżenia niebezpieczeństwom tejże ojczyzny ab extra et ab intra wiszącym, nie znaleźliśmy w radzie posejmowej z panami senatorami, urzędnikami i posłami ziemskimi uczynione remedium, tylko wczesne powtórnego sejmu ekstraordynaryjnego na dzień 5 marca w roku blisko nadchodzącym złożenie. Sejmik zaś przedsejmowy na dzień 22 stycznia naznaczyliśmy. Żądamy przeto wierności twojej, abyś na tenże sejmik zjachał i tam niebezpieczeństwom i potrzebom pospolitym wedle instrukcyi naszej consulere, także w obieraniu posłów, virorum rectorum, samo dobro pospolite promowujących, wziętością i dzielnością swoją alaborare nie zaniedbał. W czym nas upewnia zelus et rectitudo wierności twojej doświadczona, któremu dobrego od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan etc. etc.

4. *List powtórny Michała I do senatorów na sejm i sejmiki, adresowany do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – Warszawa, 22 grudnia 1669 r.*

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 3487 IV, s. 357-358 – oryginał.*

Michał z Bożej łaski Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

W., uprzejmie nam miły. Jedną tylko bacząc drogę, którą nam practicata najjaśniejszych antecesorów naszych premonstrarunt exempla, to jest niepomyślne sejmów zerwanych determinacje prędką a nieodwłoczną onychże leczyć reasumpcyą, przez który by od zachodzącego R.P. praeservari mogła niebezpieczeństwa. Zwłaszcza gdy tak funestis pogaństwa i Kozaków kraje ruskie agitantur excubiis, czego mimo powzięte z różnych miejsc wiadomości, authentica z listów świeżych w. marszałka i hetmana wielkiego koronnego²⁰² odbieramy testimonium, za zdaniem i radą ichm. panów senatorów naszych posejmovą sejm walny w Warszawie złożyć się zdało. Więc do tego szczęśliwej konkluzji abyś uprzejmość wasza, którego uważnej radzie constans in populo fides, maturo consilio suo contribuas i stanąwszy na sejmiku województwa swego, przytomnym ad eum scopum zdania powszechnie zjazdu tamecznego dirigas, jakoby libera ingenia, nec privatis mancipata studiis w spólną z nami wchodziły obradę, moc zupełną wzięwszy przy czulej bezpieczeństwa pospolitego a opatrnej przestrodze sejm, którychmy z obserwancyi institutorum R.P. mieć chcieli sześciedzielną, ad brevius compendium reducendi, że zaś nihil tam sacrum, quod non sacrilegium inveniat, ani żadne fastigia i same królewskie trony przy zawziętości ludzkiej obmowiska i cenzury niepróżne i na częste opaczny a niesłusznym dostępne interpretacjom, zalecamy to doświadczonej ku nam uprzejmości waszej propensyi, abyś (jeżeli by kto taki in illa civium corona winę i defekty swoje koloryzując, szczerzy i uprzejmy afekt nasz ku tej własnej naszej matce, skrzętne oraz a pracowite około napożądańszego przeszłej sejmowej rady sukcesu staranie, [358] sinistris poważyl się vellicare suggestionibus) rectiorem o szczerzej chęci naszej królewskiej animis civium insinuare nie poniechał explicare i miał w osobliwym respekcie dalsze żądania nasze, usui tej R.P. przychylić. Co my wszelako łaski królewskiej przy zachodzących waszych instancjach zachęcać gotowi będąc wzajemnością, dobrego na ten czas od Pana Boga życzymy zdrowia. W Warszawie, dnia 22 miesiąca grudnia, r. P. 1669, panowania naszego pierwszego.

Michał Król

---

²⁰² Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.

5. Instrukcja Michała I na sejmiki przedsejmowe – Warszawa, 23 grudnia 1669 r.

Rp. 1 AP Gdańsk, 300 29 163, k. 384-385v – kopia: Instrukcja na sejm pro 5 martii 1670.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300 53 103, s. 337-340; **Rp. 3** Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 217-218v; **Rp. 4** Bibl. Rac., rkp. 360, s. 45-51 – kopia z egzemplarza na sejmik warszawski, tu podana data wystawienia; **Rp. 5** HHuS, Oesterreichische Geheime Staatsregistratur (Rep. N), 42, Fasz. 34-4, k. 16-18 – kopia, wersja łacińska; **Rp. 6** BUW, rkp. 1957, k. 65v-68 – kopia z egzemplarza do ziemi warszawskiej.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 3, s. 295-298.

Ta była jedyna intencja J.K.M., to institutum i nie insza supremae felicitatis ratio, tylko aby mógł być na przeszłym sejmie po szczęśliwej koronacyjej swojej votis populorum respondisse wolnemu narodowi, wolne sobie dane na to Królestwo gratificari suffragia, w skutecznej obradzie securitatis et utilitatis publicae i w doskonałym desideriorum wszytkich in genere et specie, nie tylko województw, ale cuiusvis civis ukontentowaniu. Pokazał to samą rzeczą, gdy przez całe 6 niedziel continuo na tym desudabat, jakoby z początku zaraz variantes izby poselskiej animos wsześnie mógł być condonare, zakładając pro speciali imperii sui fundamento szczęśliwą sejmku przeszłego konkluzję. Non intermisit quidquam, cokolwiek osobę jego pańską ex usu veteri et ex mente legis concernebat, jako to w konferowaniu vacantiarum exulibus obojga narodów, aleć vicit zawziętość fatorum świątobliwe J.K.M. conatus, gdy jednego posła województwa kijowskiego²⁰³, sine legis fundamento, tygodniem przed ekspirowaniem ex praescripto legum i dawnych zwyczajów sejmku konkluzją i zanesioną protestacyją abeuntem swojemi i całego senatu swego perswazyjami, non sine scandalo samejże izby poselskiej, ullatenus revocare nie mógł. Ciężkim zatym ojcowskie J.K.M. serce napęłnił żalem tak niepomysłny i niespodziany sejmku tego eventus, który inconsulta Republica wielkie za sobą pociąga pericula. Jedyna tylko wspiera go konsolacyja rzetelnego panów posłów województw wszytkich, jako oculatorum testium około zabiegania temu złemu studiorum J.K.M. wyświadczenia.

I w tym jednak żalu swoim non deserit J.K.M. tym tak wielkim ojczyzny razem adhibenda remedia i zaraz inito eo nomine z senatem swoim consilio, non parcendo zdrowiu i wczasowi swojemu, po sześćniedzielnich fatygach nieomieszkane sejm ten drugi złożyć raczył. Który aby felicii mógł evenire omine, prudentiae waszmościów et solito in bonum publicum zelo spuszcza J.K.M. tę circumspectionem. Docieklży bowiem postronne nam nieprzyjazne narody, że per eum rwania sejmów methodum, bez żadnej wojny i najmniejszej kropli krwi rozlania interesów swoich, z ruiną i ostatnią, strzeż Boże, ojczyzny naszej zgubą, dowodzić facilius mogą.

Superest nad to matura J.K.M. consideratio, abyśmy porą wojenną, in quantumby do tego przyść miało, consulendo nie omieszkali, samychże w.m. arbitrio podawać J.K.M. raczy tą swoją konsyderacyją, żebyście w.m. pro sensibus suis de qualitate sej-

²⁰³ Jan Aleksander Olizar podsędek kijowski.

mu tego decidere raczyli. Jeżeli trzyniedzielny pro necessitate publica, legum często-
kroć dispensatrice, lub też sześćniedzielny, według prawa i uniwersałów J.K.M. zda się
w.m. expedire.

Między potrzebnymi tej R.P. obradami pro fundamento J.K.M. zakładać raczy se-
curitatem publicam, która sama ex circumstantiis periculorum zaleca się corde w.m.
Już bowiem kilkoletnie wojny tureckiej do nas postrachy samą weryfikują się istotą,
nie tylko [384v] ex occasione wziętej in Otthomanicam possessionem Kandyje²⁰⁴, ale
i z pewnych niepłonnych in hac materia przestróg, nad to częstych do gospodarów
nam viciniore, aby jako w najlepszej zostawali gotowości, wychodzących od Porty
emirów. Żeby nas tedy tak straszna impostura non apprehendeat tempestas, a zatym
strzeż Boże, w tej niegotowości non obruat Rempubicam, gdy ani nervum belli, ani
ludzi do obrony przeciwko tak posępnemu nieprzyjacielowi, żadnej nie mamy propor-
cyjej, zwłaszcza że na subsidia ukraińskie, które in similibus casibus zawsze prode-
rant, ubezpieczać się trudno, gdy już z protekcyą nad Kozakami przez list od paszy
sylistryjskiego²⁰⁵ do K.J.M. w tym punkcie pisany odezwiała się Porta. Luboć J.K.M.
omne quo par est studio, około tego uspokojenia usilnie i nie tylko komisją eo nomi-
ne naznaczyć raczył, fundamentum ukraińskiego pokoju clementiam założywszy, ale
i przez poselstwa do Porty i do Krymu różnych do uśmierzania tych rozruchów szuka
sposobów.

Lecz że się trudno na niepewne spuszczać nadzieje, przeto abyście w.m. consule-
re maturae chcieli de adaequatis przeciwko temu remediis, jako to o przyczynieniu
wojska lubo przez łanową wyprawę, lubo przez powiatowego żołnierza, lubo też przez
pospolite ruszenie, ojcowsko J.K.M. żądać, i jako najlepszą gotowość contra quaevis
pericula zalecać raczy.

Więc że do zaszczytu i obrony R.P. plurimum contribuit zapłata wojsku kwarcia-
nemu tej R.P., multis nominibus zasłużonemu, a żadnej za krwawe merita swoje nie
mającemu nie tylko nagrody, ale i powinnej in vim stipendiorum zapłaty, życzy i żąda
J.K.M., abyście w.m. zachęcając wojsko do dalszej R.P. usługi, krwawe ich prace, faty-
gi i utratę własnych fortun swoich, przy dostojeństwie J.K.M. i R.P. jako najskutecz-
niejszą tak w dawnym przez Komisją Lwowską asekurowanym, jako i terażniejszym
długu nagrodzić chcieli satysfakcyą, oraz i w. hetmanom koronnym wyłożone de pro-
prio in rem boni publici koszty, zachęcając ich ad similes actus, skuteczną obmyślili
rekompensę.

Do tejsze obrony necessarium bacz J.K.M. jako najporządniej pograniczne obwa-
rować i opatrzyć fortece, mianowicie Kamieniec Podolski, metropolium Russiae, mia-
sto i zamek lwowski, które nie tylko praesidiarios, ale i fortyfikacyjej z gruntu prawie
potrzebują restaurationem, bez czego i najpotężniejsze praesidium succumbere by
musiało, aby nas w tym wisząca nad nami non praeveniat procella, życzy praevenire
J.K.M. Więc iż Turczyn przed lat pięciu w Węgrzech znacznie się rozpostarł i w bli-
skim z Krakowem sąsiedztwie ma swoje praesidia, osobiwey także to miasto i zamek
respektu samych insigniorum Regni potrzebują konsyderacyjej, a zatym i opatrzenia.

²⁰⁴ *Kandia, obecnie Iraklion, miasto na Krecie.* ²⁰⁵ *Halil pasza, pasza sylistryjski.*

Jest prawda, że pacta conventa do opatrzenia Kamieńca Podolskiego obligują J.K.M., ale że ruina ekonomij, a zatym szczupłość prowentów J.K.M. contravenit, iustum est sublevare do czasu ab hoc onere J.K.M., który bez obowiązku, stante possibilitate totam id quod est bono publico impendere deklaruje się. Teraz jednak tak są szczupłe J.K.M. prowenta, że ledwo na sześćset gwardyjey wystarczyć mogą. [385]

Aleć ad proportionem tak wielkiej potencji mało jeszcze ex praemissis miałyby R.P. obrony, przeto w tak ciężkim na R.P. razie, gdy od postronnych nieprzyjaciół, a zwłaszcza ab Oriente nie jesteśmy pewni pokoju, i w domu ukraińską mieszaniną zatrudnieni, siła sobie J.K.M. i R.P. po statecznej z carem jm. moskiewskim²⁰⁶ przyjaźni obiecować może, którą abyśmy tym gruntowniejszą mieli, należy pakta andruszowskie za K.J.M. Jana Kazimierza, antecesora J.K.M. postanowione i poselskiemi, a potem i gospodarskimi ab utrinque iuramentis roborowane, konsensem całej R.P. per constitutionem approbare i utwierdzić. A że i teraz według tychże pakt andruszowskich panowie komisarze od J.K.M. i R.P. wyprawieni, na tymże miejscu traktując o niektórych moskiewskich propozycjach, jako to względem mediatorów do traktowania o wieczny pokój, kórych pakta andruszowskie aż na trzecim zjeździe admittant, a oni teraz na terazniejszym kongresie napierają się, znać dając, że rezolucyjey potrzebują. Także i ratione Kijowa, którego nie tylko że J.K.M. i R.P. in termino według tychże pakt andruszowskich Moskwa nie ustąpiła, ale go i teraz respektem ściślejszej przyjaźni in casum necessitatis in pignus przy sobie zatrzymać w dalszy czas cum refusione kosztów nań włożonych, chce i napiera się. Matura w tych punktach opus est consideratione et consilio, które sine consensu całej R.P. effectuari nie może.

Jeżeliby też przyszło odebrać od Moskwy Kijów, jako asekurować i firmare praesidio i necessariis do zatrzymania onego opatrzyć, wcześniej o tym radzić należy. Oraz in quantumby do tej wojny przyść miało, utram expediret ab externis principibus, i od których requirere subsidia, proponere i żądać J.K.M. raczy, abyście w.m. panom posłom swoim, których na przyszły sejm wysłacie, plenariam w tej sprawie (prout e re Reipublicae fuerit) consulendi et concludendi potestatem dali.

Viciniorum principum dobra przyjaźń nie mniej także przydać może momenti in puncto securitatis, w tym tak ciężkim R.P. niebezpieczeństwie, skąd przychodzi że J.K.M. życzy, aby suma ks. jm. brandenburskiemu²⁰⁷ ex vi pactorum podług uczynionej z nim transakcyjey od R.P. winna, indilate zapłacona była.

Hiberna wojskowa jako jest wielką zniszczenia tej ojczyzny okazyją, nie masz człowieka, który by eam calamitatem albo sentire, albo pressurae ludzi ubogich compati nie miał. Tym tedy większy może być do tego pochop, aby praevenire ostatnią ojczyzny zgubę wynalezionemi na to remediis, żeby żołnierz in visceribus Regni nie miewał konsystencyjey, dla których i dziedzicznym w przechodach wojskowych dostaje się dobrom, jako o tym każdoroczne testantur quaerimoniae. Ale okrom tego, za zniszczeniem dóbr J.K.M. i duchownych obawiać się potrzeba, aby się konsystencyje na ziemskie dobra nie przeniosły. Przeto iż herba eo ingens malum potrzebuje remedium,

²⁰⁶ *Aleksy I Michajłowicz car Rosji.* ²⁰⁷ *Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.*

które gdyby barziej (uchowaj Boże) invalescere miało, nie łatwiejby potym admitteret medicinam. [385v]

Wywodzić nie potrzeba, bo to calamitas exprimit, jako enormiter depauperavit Rempubicam szelężna i tyńfowa moneta, za którą i pretia rerum naturaliter w górę iść muszą. Aby się tedy temu tandem adaequata naleść mogły remedia, naznaczyć J.K.M. wcześniej przed sejmem komisją raczył, dla informacyj J.K.M., unum porro restat, abyście w.m. panom posłom swoim plenariam pozwoleli facultatem, żeby to, co in rem boni publici będzie, concludere cum tota Republica mogli.

A że miasto Gdańsk podczas wojny szwedzkiej statecznie, z wielkim kosztem swoim i znaczną stratą dotrzymało R.P. wierności, za rzecz słuszną J.K.M. sądzi, aby asekurowanych sum odniosło satysfakcją i R.P. w tym eliberari mogła fides.

Sumę trubecką²⁰⁸ i dług ks. ichm. de Croie²⁰⁹ już nie tylko likwidowane, ale in pacis Oliwensis aprobowane a Republica, przypominać J.K.M. w.m. raczy, aby te pretensyje post tantas dilationes uspokojone być mogły.

Interesa ks. jm. kurlandzkiego²¹⁰, dobrze w.m. post tot propositiones wiadome, zalecać J.K.M. raczy w.m., aby tandem ad effectum satisfactionis przyść mogli.

In reliquis potrzebne statuti tej ojczyzny consultationes samych w.m. spuszcza J.K.M. activitati, z tym się deklarując, iż jako cale zdrowie swoje et coronatum caput fidei et amori w.m. committit, tak spółnie z w.m. wszystkimi allaborabit siłami, żeby powierzone sobie od Pana Boga regimen nie tylko zdrowemi radami, ale na ostatek zdrowiem i osobą swoją królewską, gdzie necessitas exposcet, zaszczycał, byleście w.m. sami do tego consiliis, ope et opera przyłożyć się sedulo chcieli. Na własne J.K.M. rozkazywanie.

^aHieronim Pinocci J.K.M. sekretarz^a

^{a-a} tekst jest w Rp. 3

6. List Michała I na sejmiki w sprawie planów małżeńskich – Warszawa, 15 stycznia 1670 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 166 IV, s. 81-85 – kopia z rękopisów archiwum wiśniowieckiego: Kopia listu królewskiego na sejmiki w interesie ożenienia zaleconego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** HHuS, Oesterreichische Geheime Staatsregistratur (Rep. N), 42, Fasz. 34-4, k. 55-56.

²⁰⁸ Sumy należne na mocy konstytucji sejmu 1646 r. z budżetu Rzeczypospolitej dawnym właścicielom ziem w oddanym wcześniej Rosji księstwie trubeckim. ²⁰⁹ Roszczenie księcia Ernesta Bogusława de Croy, syna ostatniej potomkini pomorskiej dynastii Gryfitów. ²¹⁰ Jakub Kettler książę kurlandzki.

W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili. Jako po łasce Bożej samej tylko miłości ciwium winniśmy i przyznawamy fortunę naszą królewską, tak nic pierwszego w staraniu naszym nie mamy, jako abyśmy też miłość uprzejmościom i wiernościom waszym nie tylko zatrzymywali, ale onej coraz więcej przyczyniali, pomniąc na to, że quibus principiis acquirunt regna iisdem retinentur.

Nie bez żalu tedy et iniuriae sensu zostawamy, kiedy do uszu naszych przychodzą różne traductiones, któremi nas dyskredytować in populo nieprzyjazna zawziętość usiłuje, biorąc sobie pro ansa do wykonania swoich zamysłów i do niesłusznego obrotu naszego przedsięwzięte małżeństwo nasze z arcyksiężną jejm. starszą siostrą²¹¹ cesarza jm.²¹², o którym krótką a prawdziwą dajemy informacją.

Skoro tylko przez wolne głosy uprzejmości i wierności waszych posadzeni jesteśmy na tronie królewskim, różne matrimonia od różnych były proponowane. Pokazowano nam drogę spowinowacenia się z Francją, obiecując 20 000 000 posagu avec Mademoiselle d'Orlean²¹³. Była in ore siostrzenica²¹⁴ zmarłej królowej jejm. Ludowiki²¹⁵. Miała też swoje od niektórych zalecenie [82] i promocją ks. jejm. nejburska²¹⁶. Do których partyi żeśmy się nie skłonili, nie tylko nas od tego prywatne respekty, ale najbardziej publicae tranquillitatis studium odwodziło. Nie zdał się nam także in privata domo przyjmować postanowienia, wiedząc jakie motus in Republica za Króla Zygmunta Augusta stąd urosły. Vicit na koniec zdanie i rada dobrze nam i R.P. życzących, abyśmy staranie nasze w dom rakuski obrócili, z którego zawsze bogobojne, wszelkiemi cnotami ozdobione królowe polskie dawny wiek i świeża pamięć wspomina.

Po rozerwanym tedy sejmie coronationis, 4 dnia, in frequentissimo senatu czyniliśmy propozycją przez w. kanclerza wielkiego koronnego²¹⁷ de ineundo matrimonio, opowiedziawszy candidie inklinacją naszą do siostry cesarza jm. Nie znalazł się ani jeden, który by nam był tego odradzał, ale wszyscy zgodnie hanc et non aliam przekładali. De tempore tylko variabant sententia, aleć i w tym pondera rationum et pluralitas sententiarum przemagała, abyśmy się jako najprędzej i by mogło być jeszcze przed sejmem, postanowili. Co że motu proprio każdego, a zatym może się mówić, ita visum Spiritu Sancto provocamus [83] ad fidem et conscientiam panów senatorów, żeśmy o tym nigdy prywatnej konferencji, ani żadnej namowy i praktyki przez się, ani przez nikogo nie czynili, konkludowawszy consilium senatus dziek uczynieniem za zgodny i dobry ku nam afekt, determinowawszy intencją naszą do arcyksiężnej jejm., czas tylko sam wzięliśmy na deliberacją sobie i ad beneplacitum nostrum z tą deklaracją, że w tym ożenieniu naszym dobro R.P. najbardziej upatrować zechcemy.

---

²¹¹ Eleonora Maria arcyksiężniczka austriacka. ²¹² Leopold I cesarz. ²¹³ Być może chodzi o księżniczkę Marię Annę, córkę księcia Orleanu Gastona, brata Ludwika XIII. ²¹⁴ Benedykta Henrietta Wittelsbach, córka Edwarda księcia Palatynatu-Simmern i Anny Gonzagi. ²¹⁵ Ludwika Maria Gonzaga królowa Polski. ²¹⁶ Eleonora Magdalena von Pfalz-Neuburg, najstarsza córka Filipa Wilhelma elektora palatynatu reńskiego, od 1676 r. żona cesarza Leopolda I. ²¹⁷ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

Na tym fundamencie rady zgodnej 40 panów senatorów rzecz dobrze ugruntowawszy, postąpiliśmy do wyprawy posła i wymogliśmy na wielbnym w Bogu ks. biskupie chełmińskim, podkanclerzym koronnym²¹⁸, że się tej funkcji podjął, przykładem wielbnego niegdy ks. [Jana] Przerębskiego podkanclerzego koronnego, w. niegdy ks. [Mikołaja] Radziwiłła [„Czarnego”] kanclerza litewskiego, którzy takowe legacje pro matrimonio regio w dom rakuski odprawowali. Niedawnego także czasu dzisiejszy wielbny w Bogu ks. biskup krakowski²¹⁹, natenczas podkanclerzy koronny i w. niegdy [Kazimierz Leon] Sapieha podkanclerzy litewski extra Regnum w poselstwo wyjeżdżali. Po przeczytanej i aprobowanej in frequenti senatu instrukcyi pospieszywszy w drogę ks. podkanclerzy koronny z wielką sławą swoją, z naszą i całego narodu ozdobą tę legacją odprawił. Pacta matrimonialia [84] lepszymi niżeli z najjaśniejszą niegdy Konstancją²²⁰ i Cecylią²²¹ były kondycjami postanowił, żadnego niezwyčajnego ciężaru na R.P. ratione maioris dotis et contra dotis nie zaciągnął. Na koniec po zawartym i podpisanym traktacie nie in scripto, ale słownie tylko samej matki cesarzowej jejm.²²² intencyi i słusznym racjom dobrze naszemu i R.P. wygadając, a niepotrzebnym zabiegając kosztom, najprędzej czas ślubu małżeńskiego i na miejsce w Częstochowie pozwolił. O czym wszystkim tenże wielbny w Bogu ks. podkanclerzy koronny na blisko przyszłym sejmie da dostateczną sprawę.

Tą tedy wypisawszy rem, prout gesta et conclusa est, żądamy jako najpilniej uprzejmości i wierności waszych, abyście przeciwnym, płonny i nieżyczliwym racjom miejsca nie dawali. Mamy nadzieję w Bogu, że w konfuzyi sami zostaną, którzy nas more ingenii sui, podobno dla nigdy ukontentowanych interesów swoich, w konfuzyję przyprowadzić usiłują. Ale weźnie nam czasu bynajmniej to lubo nagle, jednak sławne i wygodne R.P. ożenienie nasze do traktowania spraw R.P., albo do wojennych czynów, które gdyby tego potrzeba była, zawsze in persona nostra odprawować gotowiśmy.

Reformacyja przyszłej da Bóg małżonki naszej, że przy prawie i dawnych przykładach dependet a consensu całej R.P., żądamy jako najpilniej, abyście uprzejmości i wierności wasze to negotium posłom swoim na przyszły sejm zlecili. Wszak nic nowego ani R.P. onerosum nie potrzebujemy i wszystkie spes resque nostras samym życzliwym afektom uprzejmości i wierności waszych powierzamy.

Którym na ten czas dobrego od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan w Warszawie, die 15 ianuarii 1670, panowania naszego r. 1.

7. List Andrzeja Olszowskiego biskupa chełmińskiego, podkanclerzego koronnego na sejmi – Warszawa, 15 stycznia 1670 r.

Rp. Bibl. PAU i PAN, rkp. 370, k. 31v-33 – kopia: List jm. księdza podkanclerzego koronnego na sejmi.

²¹⁸ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny. ²¹⁹ Andrzej Trzebiecki biskup krakowski. ²²⁰ Konstancja arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski. ²²¹ Cecylia Renata arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski. ²²² Eleonora Magdalena Gonzaga, trzecia żona cesarza Ferdynanda III.

Dochodzą mię różne przestrogi, że summa invidia primo o legacją wiedeńską, osobliwie o tak krótki czas postanowiony aktowi weselnemu K.J.M., a lubo conscia mens recti nic się nie turbuje, przecie jednak konserwując reputacją integritatis meae in Republica, krótkie w.m. panom et civibus z postępuku mego wywiode, [iż] legacją pomienioną rite et legitime odprawiłem.

Czytana była instrukcja moja in frequenti senatu, praeter et ultra morem posyłana i do gospód ad trutinam ichm. panów senatorów, którzy dla słabego zdrowia, albo dla innych przyczyn na pałacu pod ten czas nie byli. We wszystkich punktach aprobowana jest od ichm. et jeden tylko punkt o sumę neapolitańską samemu jm. ks. biskupowi krakowskiemu²²³ nie zdał się, traktowałem tedy nie bez trudności i zapocenia czoła, nie tak snadno, jako kto rozumie, wszak się temu przypatrzli comites legationis meae, ledwo rozumowi pięć konferencyi odprawiwszy, kiedy na koniec w gospodzie mojej podpisaliśmy ab utrinque pacta matrimoniali, aequis conditionibus [32] et melioribus niżeli byli z Cecylią²²⁴, Konstancją²²⁵, Anną²²⁶ zawarte. Na pożegnaniu dopiero actum de tempore et modo deducendum sponsis z cesarzową jejm. samą matką, której jako mądrej paniej summis rationibus cessit, że na czas 18 februarii w Częstochowie pozwoliłem consensus. Ten słowny tylko był, żadnej obligacyjej na K.J.M. nie zaciągałem, któremu integrum było acceptare termin, vel differre. Że się podobało J.K.M. z ratiabicyją do Wiednia me non expectato, pana Gizę²²⁷ wyprowadzić, ja o tym nec pro nec contra. Miałem też w instrukcyi potestatem determinando tempora, przykładem innych posłów, którzy matrimonia Regum traktowali, pokażę, że tak czynili, et iure meo usus sam zwłaszcza, kiedy in contrarium prawa żadnego nie widzę, animowali mię także mowami swojemi, a potym i listami. Ożenienie J.K.M. przed sejmem stanęło, uważałem circumstantie personarum et temporis cesarską metum Turcici belli, facilitowania traktatów moskiewskich przez wagę i alianse cesarską, zatrudnienia jakiego domi forisque w dalszy czas periculum zabieżenia fakcyjom francuskim, które pewnie nie śpią, trudnić wyprawą posłów, albo się wymawiających, albo nazbyt wiele potrzebujących, obronę kilkakroć sta tysięcy dobrą monetą kosztu królewskiego. Latały listy i awizyje po Wiedniu, pełne scandala, iniuriarum malignitatis contra principem.

W ostatku zdało mi się honorificum ojczyźnie mojej, kiedy sama cesarzowa²²⁸ i arcyksiężna, nie widziani a tot saeculis w Polszcze goście, żonę Królowi na granicę odprowadzą, lignax tedy invidia, ja rozumiem i każdemu baczemu wywiode, żem oraz i panu dobrze usłużył i Rempubicam bene gessi, i nie łajania, ale dziękowania godzien jestem [33v]. Obchodzi wielkiego urzędnika, nie wiem coś który passim iactat, jakoby Króla i Królów miał uczynić procul a me omnis vana ambitio et temeritas głupiego tak o mnie rozumienia. Służyłem jakom umiał i służyć bono publico, żadnej nigdy prywaty i moich interesów, które mię wielkie potykały, nie upatrując, dlatego też moje dobre intencyje prosperantur.

---

²²³ Andrzej Trzebicki biskup krakowski. ²²⁴ Cecylia Renata arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski. ²²⁵ Konstancja arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski. ²²⁶ Anna arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski. ²²⁷ Zapewne kapitan Franciszek Giza. ²²⁸ Eleonora Magdalena Gonzaga, wdowa po cesarzu Ferdynandzie III Habsburgu, matka Eleonory Marii Habsburg, królowej Polski.

Kocham się równie z każdym w tej ojczyźnie i wolności, i sprawach jej, w której tam tot pignora sanguinis et nominis mei, cokolwiek czynię, wszystko czynię virtutis amore non mercedis. Wszak nie znać tego, abym miał gratyfikacją jaką dotąd otrzymać od K.J.M. i owszem, znam nieszczęście moje, że sobie i przyjaciółom moim uprosić niewiele mogę. Nie potrzebuję też Wieliczki ani ekonomii królewskiej, ani proszę.

W ostatku si propter me tempestas se cedere ad domesticum larem, a kiedy by honeste mogło być i pieczęć złożyć et mea me virtute inducere gotowem, ta mi się badij przykrzy, nie praca, której mogę pro modico meo sufficere, ale malignitas ingratitudo, calumnia, pertrubatio Reipublicae, którą vindicet Deus. In posteros eorum śnać mi też czyni invidią wydrukowana mowa moja do cesarza jm.²²⁹, osobliwie słowo „interest regnatricem stirpem fundari”. Nie jest to contra statum, boć K.J.M. będąc regnans, należałoby potomstwu jego tytuł stirpes regnatricis, ale jednak non regnaturae, że dawałem pana jakim [33] mógł, mam na wszystko probacyje historyków. I przyjął to pro vero et grato dwór wiedeński, gdym wywiódł, że cesarz jm. recta linea od siostry rodzonej Korybuta procedit.

To jednak na obronę honoru mego, wysokiej uwadze i łasce braterskiej w.m. panów podawszy, przydaję co rozumiem de Republica videre, abyście w.m. panowie temeritati et malitiae rozrywania sejmów zabiegali, abyście opresyją żołnierską i w samym pogaństwie nigdy nie widzianą znieśli excubias et defensoriam na pograniczu postanowili koniunkcją triplicis ligae si et inquantum przeciwko Turkom traktować i zawrzeć nakazali, i rezydencją ichm. panów senatorów in duplo maiori numero postanowili, ambitum do dwóch albo najwięcej królewsczyzn restringatii ginogratiam zganili i odpędzili, słowo to bene meritiuś prawem eksplikowali, służącym 15 lat pod jedną chorągwią w wojsku, ipso iure praemium nobilitatis pozwolili, laesae Republicae te repetenda aram actionis wprowadzili konstytucje, które mala fide irrepserunt wygluszowali, iuris processum skrócili, vexatoribus legibus zabiegali. Reformacją na koniec przyszłej królowej ex equo et iusto zalecam, bo w tym dignitas Regis et genti vertitur. Siebie przy tym oddaję najpilniej łasce w.m. panów. Dan w Warszawie, dnia 15 stycznia r. 1670.

8. *Instrukcja dla posłów na sejm z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 22 stycznia 1670 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Poznań 744, k. 78-20 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Wojciech Rościszewski, sługa marszałka sejmiku w dniu 3 lutego 1670 r. [feria 2 post Dominica Septuagesima proxima a. D. 1670].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 221-238 – oblata.

Instrukcja sejmiku śródzkiego na sejm walny warszawski po zerwanym sejmie od J.K.M. pro die 5 martii złożony, ichm. panom posłom dana, w. jm. panu Janowi

²²⁹ *Leopold I cesarz.*

Żełęckiemu łowczemu koronnemu, staroście bydgoskiemu, w. jm. panu Stanisławowi Krzyckiemu podkomorzemu kaliskiemu, jm. panu Piotrowi Żychlińskiemu staroście waleckiemu, jm. panu Wacławowi na Otku Zaleskiemu chorążemu łęczyckiemu, jm. panu Stanisławowi Kozuchowskiemu stolnikowi kaliskiemu, jm. panu Piotrowi z Bni na Opalińskiemu wojewodzie kaliskiemu, jm. panu Stanisławowi Chełmskiemu staroście pobiedziskiemu, jm. panu Janowi Gorzeńskiemu, jm. panu Jerzemu Manieckiemu stolnikowi kijowskiemu, jm. panu Jerzemu Cykowskiemu ^akomisarzowi województw naszych^a, jm. panu Wojciechowi Zbijewskiemu, jm. panu Mikołajowi ze Smogulca Smoguleckiemu staroście lipińskiemu, marszałkowi koła naszego.

Im niespodzianczy padł na R.P. sejmie przeszłego coronationis casus, tym nam większą praeponit ostrożność, która szukania media et remedia, jakoby zabezpieć podobnym inconvenientiis, jest nam powodem. Naprzód tedy ichm. panowie posłowie nasi powinszowawszy J.K.M. szczęśliwych panowania initia i fortunatissimos jako w najdalsze lata progressus, podziękują oraz J.K.M. p.n.m., że non desperando de [78v] Republica, te które in statu nostro już są practicata podaje nam succurrendi patriae sposoby.

Za tą tedy J.K.M. manudukcją wezmą uwagę ichm. panowie posłowie, jakoby zabezpieć in posterum, straszne za sobą pociągającemu konsekwencyje, zerwania sejmku, tak jednak, aby non imponatur wolnemu głosowi swemu, bo to jest fundament, na którym stoją prawa i prerogatywy polskie. Więc jeżeli będzie zgoda izby poselskiej na to, a vox libera żadnego nie poniesie przez to praeiudicium, pan Olizar²³⁰ o zerwanie sejmku aby się sprawiał, non impediens ichm. panowie posłowie nasi. Ostrzegą przy tym ichm. panowie posłowie, zabiegając tak incidenti rwania sejmku okazyi, aby posel z kontradykcyją w izbie poselskiej do samego ścią na górę, a tam in facie omnium trium ordinum, sub quorum autoritate omnes leges stawają, inquantumby ukontentowany nie był, w swojej persistat kontradykcyjej, aż do skończenia sejmku.

Pójdą potem per solitos w tej ojczyźnie naszej sejmowania gdy dojrzawszy tego, aby pierwszego dnia sejmowania przysięgę i pacta conventa J.K.M. summarie zebrane, iuxta novellam ordinationum R.P. przeczytane i żeby jej in toto satisfiat, mocno urgebunt. Upomnią się oraz rozdania wakansów, ostrzegając tego, aby w rozdawaniu ich dosyć się działa legi publicae i jeżeliby się co działa nie według prawa przeszłej elekcyjej napisanego w tej dystrybucie wakansów, opponens se ichm. panowie posłowie nasi.

Rationes potem senatus consultorum odbiorą, dojrzą tego jeżeli rezydenci rezydowali, jeżeli nie, poenas na nich urgebunt. Spytają się potem, jeżeli senat na wyjazd jm. ks. podkanclerzego²³¹ za granicę pozwalał, bo to jest periculosum in posteros exemplum. Jeżeli tenże senat instrumentum legationis podpisał, jeżeli et quibus conditionibus traktować o małżeństwo i o nim konkludować zlecił, ponieważ to miało być inter pacta conventa ostrzeżono, więc aby iuxta tenorem tychże pactorum conventorum legacyjej swojej contenta in scripto podał i corporali iuramento przysiągł, jako nic nad swoją instrukcyją nie traktował. Co wykonawszy wszystko, w żadne około oprawy kró-

---

²³⁰ Jan Aleksander Olizar podśpodek kijowski. ²³¹ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny.

lowej jejm.²³² ichm. panowie posłowie nasi nie wdadzą się w traktaty, ale rem integram na sejmiki przyniosą.

Instrument confirmationis iurium generalis authenticum et originale przejrzą pilnie ichm. panowie posłowie, jeżeli nie masz jakiej w nim glosy albo skrobania, albo odmiany, chcemy bowiem, aby żadna nie była w nim korektura, kontenci w tej mierze iudicio przodków naszych. Przy tym aby ichm. panowie dysydenci de religione, bracia nasi nienaruszeni iuxta aequalitatem zostali, ostrzegą serio ichm. panowie posłowie nasi, ani nowych praw żadnych na nich stanowić nie dopuszczą.

Ponieważ przysięga J.K.M. in volumen legum dla zerwanego sejmu nie jest włożona, dojrzą tego ichm. panowie posłowie, aby tota et integra cum omnibus punctis et clausulis iuxta formam in pactis conventis expressam, ad acta publica wprowadzona była. [79v]

A że jm. pan instygator koronny²³³ ważeł się przeciwko jm. wojewodzie kaliskiemu²³⁴, posłowi województw naszych magnorum meritorum in Republica civi protestacją lubo reprotestacją coram actis castrensis Cracoviensis, in praeiudicium liberae vocis uczynić, tedy zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby zaraz po przywitaniu J.K.M. serio się uskarżyli na jm. pana instygatora et ineant modos cum tota Republica, aby ta reprotestacja liberae voci non sit praeiudiciosa, ani w osobie jm. pana wojewodzica kaliskiego i prawu pospolitemu, i napotym żeby takie reprotestacje nie wychodziły od ichm. panów instygatorów.

Jest nam to w pamięci, że to stało się inter pacta conventa, aby się K.J.M. bez consensu R.P. nie żenił. Inquirent tedy serio ichm. panowie posłowie, czemu to ex pactis conventis wyjęto, inter erat bowiem R.P., jako przez elekcyją ze wszystkich wyniść chciała cudzoziemskich intryg, znowu w nie przez ożenie J.K.M. nie wchodzić. Urgebunt przy tym ichm. panowie posłowie, aby się jm. pan marszałek przeszłej elekcyi o to sprawił, tudzież i o wszystkie inne punkta, consensu publico na przeszłej elekcyi postanowione, czemu in volumen legum nie weszły, serio inquirent ichm. panowie posłowie.

Ponieważ zaszyły częścią przez ichm. panów senatorów, częścią ex equestri ordine protestacje przeciwko niektórym punktom ex pactis conventis, tedy inibunt modos panowie posłowie cum tota Republica, aby onych demonstratio być mogła, żeby w tym żadnej nie było wątpliwości.

Spytają się potym, jeżeli jest jaki cudzoziemski w Warszawie rezydent i do żadnych nie przystąpią consilia, aż za granice wyjedzie, jeżeliby zaś był ad Rempublicam jaki od którego postronnego pana [80] poseł, instabunt serio, aby jako najprędzej według świeżego prawa był ekspedjowany.

Nie zapomnią particulariter i tego dojrzyć, jeżeli jakież actus et coniunctiones armorum inscia Republica nie stanęły, bo nas terret oracyja w Wiedniu od jm. ks. podkanclerzego perorata, że przeciwko Turkom coniunctionem armorum wspominać verendum, bowiem by nas to w wojnę turecką nie wprawiło.

²³² Eleonora Maria arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski. ²³³ Jan Tański instygator koronny.

²³⁴ Piotr Opaliński wojewodzie kaliski.

Gazam Regiam, która była u K.J.M. Kazimierza, jeżeli odebrano do skarbu, inibunt media, aby koniecznie onę powrócono ichm. panowie posłowie, i oraz upomnią się jm. panu podskarbiemu wielkiemu koronnemu²³⁵, żeby obicie nazwane „Potop” do skarbu przywrócił, bo to na sejmie abdicationis R.P. fideiussit i koronę moskiewską.

Wojenna zatym ekonomija aby w doskonalszyj ryzie zostawała, omnino instabunt ichm. panowie posłowie i pytają się serio, jeżeli z województw i ziem dochodzi płaca wojska podług ordynacyjej Komiszyjej Lwowskiej, już bowiem sub hoc metu, a prawie ictu extremae fortunae mieć nie chcemy Rempublicam. W czym fide ichm. panów posłów obowiązuje.

Securiori przy tym obostrzą lege, aby pułkownicy i wszystka starszyzna od wojska nie absentowała się, to bowiem do dobrego rządu i zatrzymania disciplinae militaris jedno jest medium et remedium, do czego i artykuły wojskowe stringunt.

A że różne tak ab extra, jako ab intra zachodzą nas o różnych niebezpieczeństwach pericula, przetoż consulendo ab intra [80v] publicae paci, ab extra securitati naszej in tuitionem dostojenstwa J.K.M. na zaszczyt praw i swobód naszych, na obronę R.P. ochotne piersi nasze offerimus i J.K.M. pospolite ruszenie od sejmu do sejmu w moc dadzą ichm. panowie posłowie.

Opatrzanie fortec pogranicznych bez wątpienia potrzebne, osobiwie Kamieńca, któremu że już procedit Respublica, instent temu ichm. panowie posłowie i inibunt media, jakoby tak wielkiego respektu fortecę ingruente molle belli Turcici porządnie opatrzona i ufortyfikowana była. A że nam to relatum jest, jakoby nieboszczyk sławnej pamięci jm. pan wojewoda krakowski, hetman wielki koronny²³⁶ miał zabrać na reparacyją tej fortecy 60 tys. zł ex peculio publicis, tedy się pytają ichm. panowie posłowie, jaki tego in publicum fructus, jako to suma co ją jm. książd Chełkowski do Kamieńca wozieł, w co się obróciela, inquirent ichm. panowie posłowie.

Iż różne zachodzą zatrudnienia spraw R.P. ex occasione przywilejów od K.J.M. Kazimierza, tedy aby ich nie wzruszano, ponieważ co K.J.M. poprzysiął, przy nich serio se opponent.

A że około naprawy egzorbitancyi już są podane na sejm przeszły artykuły, tedy te in toto reasumujemy i ad promotionem ichm. panom posłom zlecamy.

A że nas zła moneta, osobiwie szelągi najbardziej tempią, inibunt media ichm. panowie posłowie cum Republica, jakoby ich wygubić i circa [81] rem monetariam akomodować się będą ad consensum publicum.

Więc ponosi przez to R.P., osobiwie województwa wielkopolskie, szkodę, kiedy commercia, z których największy między narodami fructus, ustawać muszą przez zniesienie w Śląsku monety wszelakiej srebrnej polskiej. Co że contra compactata z cesarzem jm. est, inibunt media ichm. panowie posłowie, jakoby o to z cesarzem jm. ekspostulować, żeby waluacyja monety polskiej srebrnej w państwach cesarza jm., tak jako tu idzie w Polsce currat, ponieważ i w państwach cesarza jm. nie lepszej ligi wadze biją monety.

---

²³⁵ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ²³⁶ Stanisław Rewera Potocki wojewoda krakowski, hetman wielki koronny.

A że miasta pruskie, które sub ius communi tej R.P. censentur, bez consensu ordinum też srebrną monetę privata autoritate zniżeli, conferent o tym cum tota Republica ichm. panowie posłowie, jakoby przez to R.P. nie szwankowała.

A że pericula wojny tureckiej proponuntur nam od J.K.M., to ichm. panowie posłowie conferrent serio de modo defensionis cum ordinibus Regni, czyli pospolitem ruszeniem, czyli przez łanowego żołnierza, czyli przez aukcyją wojska tej wojnie zabezpieczyć. Do której aukcyi wojska jeżeliby wyjść miało, tedy je tylko przez województwa zaciągi ordynować pozwolą, proportionie z podatków wzięwszy, w ligi żadne wchodzić nie będą cum externis, chyba ex ulteriori praevidebitur consilio stanów R.P.

Iż jest hibernis aggravata Respublica od wojsk, kiedy od granice do granice przechodząc się, nie tylko dobra duchowne i R.P., ale i szlacheckie przechodami, noclegami uciążają [81v] i dystrybucyjami chlebów i ustawami z łanów na koń nieznośnymi, i pro libitu coraz bardziej R.P. pustoszą, zabiegając tedy ostatniej zgubie R.P., która stąd niepochybna consequetur, przeto starać się będą ichm. panowie posłowie, aby konsystencyja hibernorum na tym sejmie postanowiona i umówiona była. Quantitas także chlebów i łanów nie na koń indicientis z ichm. ks. duchownymi, czego serio dojrzą i na separacyją nie pozwolą, przy ichm. panach hetmanach i deputatach wojskowych, aby namówiona była, serio ostrzegą. Nad które namówione postanowienie, aby nigdy więcej żaden żołnierz wybierać nie ważył się, surowym określa prawem, potestatem zaś tak zagęszczonych libertacyi ab onere hibernorum serio vetabunt, które gdyby po napisanym prawie pokazały się, forum z ichm. temi, którzy je sobie importune upraszają, w Trybunale inter causas militares sub poena privationis tenutae naznaczyli.

Iż jest uszczerbek w podatkach województw naszych przez Drahim lege publica kurfirstowi jm. brandenburskiemu oppignorowany, promotebunt ichm. panowie posłowie, aby w traktacie z kurfirstem jm.²³⁷ ostrzeżono było, żeby należał do uchwalonych województw naszych podatków, tak i czopowego, jako i do kwarty i hiberny, ponieważ docześnie jest oppignorowany kurfirstowi jm., a nade wszystko, aby securitas et immunitas kościołów katolickich tak jako antiquitus była nienaruszona, zostawała, providebunt ichm. panowie posłowie. A jeżeliby się ktokolwiek [82] taki znalazł ex privatis seu civis, seu exoticis, którzy by tę sumę 120 tys. talerów twardych kurfistrzowi jm. na Drahim obligowanych wrócić, tedy ichm. panowie posłowie starać się będą u R.P., aby in haereditatem cedat temu Drahim, ktoby go wykupił.

A jeżeliby się ex exoticis praesens kto taki znalazł, aby do indygenatu i klejnotu szlachectwa polskiego był przypuszczony i salvo iure terrestre aby te dobra trzymał i z kwarty uwolniony był, zgoła aby wszystkimi privilegiis et immunitatibus dóbr ziemskich gaudeat.

A że jm. pan [Paweł] Morawski poborca nasz województwa poznańskiego gravem poniósł iniuriam, kiedy przy inwadyjowanym Drahimiu ius jego advitalium consensu J.K.M. firmatum spełznąć musiało, przeto wniosą ichm. panowie posłowie za nim instancją, aby ex liberalitate iustitiae distributivae K.J.M. był ukontentowany ex publico, ponieważ propter publicum prawo swoje stracił. Tenże respekt na ichm. panów

²³⁷ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.

Gulczów żeby miał J.K.M., którzy przez inwadiacją prawa swoje stracieli, aby odnieśli satysfakcją, domówią się ichm. panowie posłowie.

Na indygenaty żadne i nobilitacje nie pozwolą ichm. panowie posłowie, mimo te, które na przeszłym sejmiku są pozwolone i napotym żeby ich nie proponowano. Ostrzegą tylko, aby ichm. panowie hetmani żołnierzów dobrze zasłużonych rekomendowali R.P.

A iż dawnymi prawami i terażniejszymi świeżemi na przeszłej elekcyjej umówionemi pactis conventis, zabiegając fakcyjom różnym i ewulgacyjom arcanorum pokoju J.K.M. consiliorum, określiła to sobie R.P. aby cudzoziemcy i personae [82v] plebeiae na dworze J.K.M. intrantes et in officia aulae sese ingerentes widzeni nie byli, tedy instabunt zelose ichm. panowie posłowie nasi do K.J.M. i całej R.P., aby wszyscy cudzoziemcy i plebeiae personae od dworu K.J.M. i od pokoju pańskiego relegowani byli, salvo numero in pactis conventis expresso i każdego takiego, któryby nic nie dbając na rigor prawa, na dworze K.J.M. bawieł się i do pokoju pańskiego wchodzić miał, pozwać in vim termini tacti, a on jako contemptor legis publicae żeby się ex simplici registro sine beneficio aresti ad cuiusvis instantia powinien był sprawić. Sub poena infamiae et confiscationem bonorum, które Trybunał per decretum przysądzi, a egzekucya od ichm. panów marszałków przy dworze natenczas rezydujących należeć ma.

A że dawne prawa ostrzegły tego, żeby cudzoziemcy beneficia ecclesiastica nie trzymali, ostrzegą tedy tego ichm. panowie posłowie, aby egzekucją tego prawa ichm. księża biskupi do efektu przywiedli, więc i tego domówią się ichm. panowie posłowie, aby ichm. duchowni kontentowali się dziesięcinami zgodnemi, a nowo wymyślnemi nie agramowali stanu szlacheckiego.

W sprawie intentowanej na sejm przyszył jm. pana wojewody poznańskiego²³⁸ ichm. panom wojewodom kaliskiemu²³⁹ i brzeskiemu kujawskiemu²⁴⁰, która ma connexionem cum lege publica, ichm. panowie posłowie nasi inibunt rationes cum Republica, jakoby strony [83] obiedwie lub przez dekret, lub per decisionem Reipublicae uspokojone były, serio urgebunt ichm. panowie posłowie.

Ponieważ mieszczanie poznańscy ad tantum efenatum licentiae przyszli ausum, iż pospolita omni obserwancyja stanu szlacheckiego, który wszelakiem persequuntur nieuszanowaniem, znaczne częstokroć czyniąc dyshonory, do żadnych sądów ekscesy swoje contra equestrem ordinem popełnione stawać nie chcą i kondemnaty spontanee na sobie otrzymywać dopuszczają i otrzymane ex omne fas aequum in levipendium omnium subselliorum contemnunt, a potym szlachtę contra ius Regni evocatiore za dworem pozywają, jakoż i teraz po przeszłym interregnum excitato tumultu, szlachtę bracią naszą w Poznaniu contemptem wielkiem nakarmieli, ciężkie i niemal śmiertelne razy zadali, o który exces pozwani oni na kapturowe, jako per excessu recentis criminis, ani na Trybunale ad instantiam partium sprawować się nie chcieli i owszem, per contemptum konstytucyj [16]33, która im w Trybunale respondere każe, na większy żal nasz et oppressionem stanu szlacheckiego tę szlachtę bracią naszą, którzy do-

---

²³⁸ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański. ²³⁹ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ²⁴⁰ Zygmunt Działyński wojewoda brzeski-kujawski.

tychczas jeszcze się krwią swoją ojczyźnie przysługują, mandatami naprzeciwko prawu ewokatoryje słów nec kryminalnych contemptum libelli nakładszy, pozwali, tedy ichm. panom posłom naszym zlecamy, aby po przywitaniu K.J.M. publicznie, jako na excessivos skarżyli się oraz też serio [83v] ekspostulowali, aby te mandaty nullitatis były, a ta sprawiedliwość jako jest per actores zaczęta w Trybunale, kończona była. Cavebunt i to ichm. panowie posłowie perpetua lege, aby się nigdy mieszczenie za dworem szlachty pozywać nie ważyli, tylko tam, gdzie pro qualitate facto mają respondere.

A jeżeliby sejm, strzeż Boże, stanąć nie mógł, ichm. panowie posłowie sejmik relationis u K.J.M. uproszą i w sześć niedziel na relacją zjadą.

Wyświadczył to sieła razy R.P. osobiwie województwom naszym jm. pan Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski, co magno należy civi, nie żałując ani krwi, ani substancji swojej na usługę onych, osobiwie jednak na terażniejszym zerwanym, żał się Boże, sejmie, gdy dyrekcją jego trzymał. Samemu J.K.M. constat to, jako i całej R.P., jakie mu curae było dostojęństwo J.K.M. et salus R.P., meretur tedy za to jako od R.P. podziękowania, tak od K.J.M. partykularnego respektu. Wniosą tedy za nim ichm. panowie posłowie do K.J.M. instancją, aby singularem tak bene meriti civis K.J.M. in iustitia distributiva miał considerationem i do dalszej usługi R.P. J.K.M. pańskim alluere raczeł respektem.

Taż jest virtutis merces, kiedy condigna praemiat gratitudine nie uchylają się i województwa nasze a debito wdzięczności benemeritis concivibus obligu, ale onych do dalszych bene merendi de [84] Republica zachęcając okazji, J.K.M. supremo meritorum każdego censori et remuneratori, pilnie zalecają, osobiwie jm. pana Piotra Przyjemskiego kasztelana śremskiego za podjęte tam sago, quam toga koszty i godne nieśmiertelnej pamięci za ojczyznę odwagi pilnie zalecą K.J.M. i upraszać będą K.J.M. ichm. panowie posłowie, aby tantum civem osobiwym de pane bene meritorum raczeł do dalszych przysług ojczyzny przychęcić respektem.

Więc i jm. pan Hieronim Pogorzelski starosta powidzki wyświadczył to R.P. substancją i krwią swoją, którą odważnie za całość ojczyzny toties haeret eo magno debetur civi i lubo sama przelana toties za ojczyznę krew jego do K.J.M. woła o godny meritorum jego respekt, przecież wniosą za nim ichm. panowie posłowie instancją do J.K.M., aby zasługi omni condigno odwdzięczone były, libertatis J.K.M. respectu.

A że chorągiew jm. pana wojewody ruskiego²⁴¹ i jm. pana krajczego koronnego²⁴² z przeszłego Trybunału Lwowskiego do województw naszych sub titulo żołdu kozackiego do płacy naznaczono, graviorem teraz przedsięwzięli secundum institutum tegoż Trybunału Lwowskiego militandi modum, przeto zniosą się z ichm. pany hetmany ichm. panowie posłowie nasi, aby secundum proportionem taryfy Trybunału Lwowskiego płacę ludzi do województw naszych naznaczonych tym chorągwiom żołd według proporcji służby usarskiej obmyślony był, choćby którą inszą albo w naszych, albo w inszym województwie zwinąć chorągiew, albo jeżeli się inszy jaki wynaleźć będzie mógł sposób. [84v]

²⁴¹ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski. ²⁴² Wacław Leszczyński krajczy koronny.

Jeżeli praesens R.P. status i zgoda nastąpi R.P., upomnią się ichm. panowie posłowie, aby prawo R.P., constitutione anni 1638²⁴³ asekurowane, ratione ceł morskich do egzekucyi było przywiedzione.

A że na mieście Toruniu sieła otrzymanych jest za dworem dekretów i procesów, którym hucusque panowie toruńczanie parere nie chcą i satysfakcyjej im nie czynią, starać się o to będą ichm. panowie posłowie, aby to wymogli, żeby jm. pan wojewoda chełmiński²⁴⁴ vigore officii suo nieodwłoczną z dóbr ich czynieł egzekucyją i żeby jako ludzie, którzy nie są pilni in ullo subsellio nie mieli forum.

Ponieważ jako wszystkich inszych artykułów na przeszłym sejmie coronationis ad promovendum ichm. panom posłom zleconych generalna sejmiku terażniejszego stawia reasumpcyja, tedy i w tym osobiwie punkcie reasument artykuł ichm. panowie posłowie nasi, osobiwie promovendo sprawę ichm. panów Zaleskich małżonków²⁴⁵, za którymi w przeszłej instrukcyi dość obszernie supplicatum est J.K.M., bo jeżeli tych dochodziła satysfakcyja exules, którzy artibus et modis illicitis przez rwanie sejmu dochodzą jej, dopieroż tych manere powinna, którzy in tranquillo żyjąc, tam substancyje swoje straciwszy, osobiwyj J.K.M. wyglądają szczodrośliwości ręki dyskrety. Powtórnią tedy gorącą instancyją wniosą ichm. panowie posłowie nasi, starając się o to, aby w registr exulum pomieniona jejm. pani [Krystyna] z Czarńca Zaleska wpisana była i osobiwą de pane bene meritorum miała straconych dóbr rekompensę. Takoważ instancycja concernit merita jm. pana Andrzeja Zaleskiego rotmistrza województw naszych, małżonka jejm., którego zasługi K.J.M. ex mente przeszłej instrukcyi przypomnia i osobiwie zalecą, aby z pierwszych wakansów mógł swoją należytą zasługom swoim odebrać konsolacyją.

Doniósł nam jm. pan podskarbi, w jakich długach zostawa R.P. [85], przeto de modo wypłacenia onych cum tota Republica rozmówią się i likwidowany komput na sejmik relationis nam przywiozą, aby tandem R.P. ab hoc onere sublevari mogła. A ponieważ i panowie Gdańszczanie podczas wojny szwedzkiej pretendują sobie u R.P. erogowane sumy, tedy i o tym rozmówią się ichm. panowie posłowie et inibunt modos, jakoby ich dojść mogła satysfakcyja i Puck mógł być eliberowany, salvo per omnia iure tych wszystkich, którzyby mieli do Pucka jakieżkolwiek pretensyje.

Wniosą przy tym ichm. panowie posłowie za jm. panem [Krzysztofem] Koryckim podkomorzym chełmińskim, generał majorem J.K.M., zasłużonym R.P. żołnierzem gorącą instancyją, aby J.K.M. pamiętając na krwawe zasługi do ostatni starości jego w wojsku podjęte, przy prawie jego za przywilejem przeszłego K.J.M. Jana Kazimierza, przez 4 lata spokojnie trzymanym, miłościwie zachował. Instabunt przy tym, aby przy generalnej zapłacie wojska osobiwej satysfakcyjej zasług jego miany był respekt. A z nim samym o zasługi nieśmiertelnej pamięci godnego jm. pana Wojciecha Koryckiego kapitana, który pod komendą jego w sławnej okazyi za ojczyznę poległ, jako i jm. pana Przecława Potockiego kapitana o krwawo zapracowane zasługi expostulabant.

---

²⁴³ *Konstytucja sejmu z 1638 r. „Cła morskie” (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 314-315).* ²⁴⁴ *Jan Krzysztof Gniński wojewoda chełmiński.* ²⁴⁵ *Andrzej Zaleski rotmistrz województw i Krystyna z Czarńca Zaleska.*

A że jm. pan Krzysztof Potocki podczaszy W.Ks.L. z przodków swoich i z siebie samego bene meritis civis, aby J.K.M. w osobliwym go miał respekcie, wniosą tedy za niem ichm. panowie posłowie instancją, aby sprawa jego o sumę sierawską de novo per controversias na sejmie sądzona była, inquantum non derogabitur iustitiae communi.

A że żadnej necessitatem stanowiąc laudum na tym sejmiku nie mieliśmy, ponieważ w przeszłym laudum naszym, na sejmiku coronationis 20 augusti anni 1669 uchwalonym necessitatibus swoim providerunt województwa, przetoż ono in toto reasumujemy i ichm. panom posłom zlecamy, aby się o aprobację onego starali, wszystkie zaś insze okurencyje i consentiones województw naszych interesa [85v] na przyszły da Pan Bóg relationis sejmik, którego laudum aprobacją z przyszłego sejmiku przywiozą nam panowie posłowie.

Miasteczko Środa, sejmikowe miejsce, iż dla stanowisk żołnierskich i tak ciężkich opresyi do ostatniej niemal przychodzi ruiny, także obywatele województw poznańskiego i kaliskiego, którzy tam sejmiki odprawują, żadnej wygody mieć nie mogą, tedy zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby gorącą wnieśli do jm. pana hetmana instancją, aby to miasteczko na hibernę i konsystencją zimową, i branie chleba oddawane nie było i z rejestru wymazane.

Które artykuły zgodnie od nas postanowione, ręką własną jm. panu marszałkowi naszemu podpisać i do grodów oddać zleciliśmy. Działo się we Śrzedzie, 22 ianuarii a. D. 1670.

Mikołaj z Smogulca Smogulecki starosta lipiński, marszałek koła rycerskiego.

Locus sigilli

^{a-a} *nadpisane nad wierszem tą samą ręką*

9. Asygnacja marszałka sejmiku – Środa, 31 stycznia 1670 r.

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 744, k. 163-163v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował sługa Gen. Władysława Włostowskiego pułkownika piechoty J.K.M.*

Ponieważ za zgodą i konsensem wszytkiego koła ichm. na sejmiku śrzedzkim zgromadzonych ta jest wola, aby ante omnia w osobliwym ta forteca białocerkiewska była respekcie, dlaczego za słuszną i potrzebną rzecz ichm. przyznali, aby temu regimentowi niegdy godnej pamięci jm. pana [Jana] Stachurskiego, a natenczas ks. jm. Konstantego Wiśniowieckiego, panu [Władysławowi] Włostowskiemu tegoż regimentu oberszterlejtantowi, teje fortece komendantowi naznaczonemu sine mora ob imminencia pericula jako najprędzej et quidem primario piniądze liczone byli. A że areszt zaszedł od godnej pamięci jm. pana Stachurskiego sukcesorów na zasługi jego przynależące, a nie są rejestrami likwidowane, tedy do dalszych odkładamy go ćwierci i bez przeskody żadnyj wyliczone mają być temuż panu Włostowskiemu oberszterlejtantowi

tego regimentu pieniądze naznaczone, także 4 tys. zł szelężnyj kontrybucyi z przeszłego sejmiku coronationis przez asygnacyją naznaczone, aby ex nunc wyliczone byli. Salva jednak repetitione zasług sukcesorów nieboszczyka jm. pana Stachurskiego, generał majora, które mu w tym regimencie przychodzą z inszych ćwierci, na co się podpisuję. Datum na sejmiku średzkim, dnia 31 [stycznia] [163v] r. 1670.

Mikołaj Smogulecki starosta lipiński, marszałek koła rycerskiego.

10. List Eusebiusa von Brandt, nowego rezydenta brandenburskiego²⁴⁶
do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami na temat
„szczęśliwie zakończonogo” sejmiku przedsejmowego w Środzie –
z podróży do Warszawy, 1 lutego 1670 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 22 a 1, Bd. 2, k. 1-2 – oryginał.

[Den] 1. Februarii 1670

Durchlauchtigster Churfürst, Gnedigster Herr,

Glücklich
geendete
Semyck
zu Schroda

Weil eben beÿ meiner Ankunfft allhier der Seymik zu Szrode gehalten worden, alß habe ich meiner untertehnigsten Schuldigkeit zu sein ermessen mich ettliche Tage alhier zu verweilen, umb desselben Außgang und waß auff demselben notables passieret zuvor zu vernehmen undt E. Churfürstl. Durchl. davon unterthenigsten Bericht abzustatten.

Eß hatt sich derselbe glücklich geendet. Ob man aber gleich in der Eÿl die Instruction von demselben nicht haben kann, sondern dieselbe allererst nach etlichen Tagen herraußgeben wirt, so habe ich dennoch ettliche Punkte von denen vornehmsten, so daselbst abgehandelt worden, welche ich allhier erfahren, E. Churfürstl. Durchl. in Unterthanigkeit undt gehorsam zu wissen thuen sollen.

Obleich im Anfange die meisten wegen der Heÿraht²⁴⁷ sehr scharff wider den König geredet, so haben dennoch hernach einige eß dahin gebracht daz sie darein consentieret undt dem König entschuldiget. Dem Unter Canzler²⁴⁸ aber haben sie sambtlich, einzig undt [1v] allein die Schuldt gege-

---

²⁴⁶ Eusebius von Brandt został wyznaczony rezydentem brandenburskim w Warszawie przez elektora Fryderyka Wilhelma 14 stycznia 1670 r. Oficjalne zatwierdzenie tego aktu przez króla Michała nastąpiło 8 marca 1670 r. ²⁴⁷ Mowa o ułożonym małżeństwie króla Michała z arcyksiężniczką habsburską Eleonorą, siostrą cesarza Leopolda I. ²⁴⁸ Andrzej Olszowski podkanclerzy koronny, biskup chełmiński.

ben, daß sie von S. Majestät in diesem Punkte nicht mitt zu Rahte gezogen worden weißhalben sie auch beschlossen ihm dasselbe auff zu künfftigen Reichstage öffentlich vorzuwerffen. Dabeneben haben sie auff denselben auch sehr geschalten, daß er daß Siegel mitt sich nacher Wien genommen, weißhalben sie haben wollen er solle schweeren, daß er dasselbe in wehrender Zeit nicht gebrauchet undt in deß Königes Nahmen nichts damitt bekräftiget habe.

Der Adel ist auch wider den Woywoden von Posen²⁴⁹ sehr laß gegangen, weil er seinen Bastardt zu legitimieren²⁵⁰ undt zu seinem Erben einzusetzen gesucht, undt haben ihm in die Augen gesaget, er solle ihm nicht einbilden, daß sie sein Huren Kindt unter ihnen leiden undt vor ihres gleichen respectiren würden.

Wegen Draheim²⁵¹ ist beschlossen, daß man dasselbe E. Churfürstl. Durchl. wieder abkauffen wolle undt dafern man so viel Mittel dazu nicht erschwingen könnte, wollte man solches lieber einem fremden verkauffen, undt demselben hernachmalß deßhalben das Indigenat geben.

Die Deputati so auff den zukunfftigen Reichstag abgefertiget werden sollen seindt alle daß Groß Canzlerß Favoriten²⁵², welches dem Unter Canzler nicht viel gutes bedeuten dörfte.

Heute begehe ich von hier auff Warschaw, undt wan ich aldar die Sachen, so mier E. Churfürstl. Durchl. gnedigst aufgetragen dem Herrn Groß Canzler recommendieret, folge ich dem Könige nacher Częstochova, [2] welcher den 7den dieseß von Warschaw aufbrechen undt am 16ten daß Beýlager halten wirt.

Daselbst werde ich sowoll alß sonsten überall auff E. Churfürstl. Durchl. Interesse genauer Acht haben undt mich allezeit verhalten alß E. Churfürstl. Durchl.

unterthanigster trewgehorsamster Diener Eusebiuß von Brandt

In Eyl zu Warschaw, den 1. Februarii, stilo novo [anno] 1670²⁵³

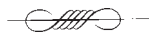
²⁴⁹ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański. ²⁵⁰ Chodzi o legitymizację Stefana Adama Grudzińskiego, syna Andrzeja Karola Grudzińskiego i Marianny Święcickiej, który urodził się przed ślubem swych rodziców. ²⁵¹ Drahim, siedziba starostwa zajętego zbrojnie przez elektora brandenburskiego we wrześniu 1668 r. ²⁵² Wśród „ulubieńców” kanclerza wielkiego koronnego Jana Leszczyńskiego, którzy zostali wówczas wybrani na posłów na sejm, znaleźli się dwaj jego klienci: Jerzy Cykowski i Wojciech Zbijewski. ²⁵³ Sprostowano błędnie podaną w tym miejscu datę roczną (rok 1669).

Relacja Eusebiusa von Brandt o sejmiku – Poznań²⁵⁴, 1 lutego 1670 r.

Rp. *Bibl. Oss., rkp. 2995 I (Teki Lukasa), k. 5 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).*

Sejmik w Środzie odbył się szczęśliwie. Z początku wprowadzie mówiono przeciwko małżeństwu [króla Michała z arcyksiężniczką habsburską Eleonorą], ale wreszcie zgodzono się. Podkanclerzy [koronny Andrzej Olszowski] przypisuje winę, że [król] Michał nie radził się szlachty w tej mierze na przeszłym sejmie. Chce mu to w oczy powiedzieć, jako też zażądać odeń przysięgi, jako pieczęci (którą wziął ze sobą do Wiednia) nie użył do niczego podczas swej nieobecności w kraju. Na wojewodę poznańskiego [Andrzeja Karola Grudzińskiego] bardzo się rzucano za to, że swego nieprawego syna chciał legitymizować i zrobić swoim spadkobiercą.

Uchwalono odkupić Drahim, a gdyby nie można [było] tyle pieniędzy zebrać, sprzedać raczej obcemu i dać mu potem indygenat. Deputaci na przyszły sejm są wszyscy stronnikami kanclerza [wielkiego koronnego Jana Leszczyńskiego]. Dziś ruszam do Warszawy, a stamtąd za [królem] Michałem do Częstochowy. [Król] Michał wyjedzie 7 lutego z Warszawy, a 16 lutego będzie wesele.

8. Sejmik relacyjny w Środzie, 20 maja 1670 r.

1. Uniwersał komisarzy sejmikowych do rachunków – Pogorzela, 12 marca 1670 r.

Rp. *AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 394-395 – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Jan Żemecki sługa Macieja Krzyckiego pisarza ziemskiego wschowskiego w dniu 14 marca 1670 r. [feria 6 post Dominicam Oculi Quadragesimalem proxima a. D. 1670].*

My komisarze do rachunku naznaczeni etc.

Wiadomo czyniemy, komu to wiedzieć należy, a mianowicie ichm. panom poborcom, komisarzom i ich sukkolektorom, iż bacząc się z powinności naszej składamy w Śrzo-

---

²⁵⁴ S. Lukas źle odczytał miejsce wystawienia listu. Sprostował natomiast słusznie błędną datę roczną podaną przez Brandta na końcu relacji.

dzie trzy dni przed sejmikiem przyszłym relationis exclusive, na który czas aby się wszyscy n.w.m. pominieni zjechali, te wydawamy innotescientias. [395] Który uniwersał do grodu podawamy, aby był publikowany, także województw naszych rozkazujemy. Datum w Pogorzeli, 12 martii a. D. 1670.

Maciej Krzycki pisarz ziemski wschowski swoim i ichm. panów kolegów imieniem.

Locus sigilli

2. *Uniwersał Michała I, zwołujący sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie na 20 maja 1670 r. – Warszawa, 28 kwietnia 1670 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Pyzdry 88, k. 29v-30v – oblata; w grodzie pyzdryskim oblatował Nob. Stanisław Wierzbicki w dniu 6 maja 1670 r. [feria 3 post Dominicam Cantate proxima a. D. 1670].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 555-560 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 449-451 – oblata.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 3, s. 317-318 – tam wydawca podał datę wystawienia uniwersału na 25 kwietnia 1670 r. Podobna data wystawienia widnieje w odpisie tego uniwersału w Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 232 – w podpisie widnieje inny sekretarz królewski: Josephus Bernardus Zebrzydowski kanonik krakowski, J.K.M. sekretarz. Być może pisanie ekspedycji do Wielkopolski nadzorował inny sekretarz trzy dni później.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielkie ksiązę litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, kijowskie, wołyńskie, podolskie, podlaskie, inflanckie, smoleńskie, siewierskie i czernihowskie.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, a osobliwie w., ur. dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim obywatelom województwa kaliskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, wiadomo czyniemy.

Po nieszczęśliwym dwóch walnych sejmów rozerwaniu, pierwszego coronationis przez [Jana Aleksandra] Olizara podsędką kijowskiego, drugiego teraźniejszego przez ur. [Benedykta] Żabokrzyckiego cześnika, [Krzysztofa] Kordysza podczaszego braclawskiego, w takim zatrudnieniu i niebezpieczeństwie R.P. zostawa, każdy snadno uważy i takowe matki ojczyzny pericula execvari musi. Nie schodziło nic na usilnym naszym około sejmu i dobra pospolitego staraniu, gdy po odprawionym akcie weselnym w Częstochowej trzeciego dnia rozstawszy się i pożegnawszy z cesarzową jejm.²⁵⁵, zbieżeliśmy magnis itineribus przed zaczęciem sejmu dniem do Warszawy. Posełaliśmy po wielokroć z senatu, inwitując izbę poselską do słuchania votorum i senatus consultorum, deputowaliśmy na konferencyje z posłami wojskowemi, z ablegatami cesarskim

---

²⁵⁵ Eleonora Magdalena Gonzaga cesarzowa matka.

i [30] angielskim, także do komisji mennicznej, do skarbowych i artyleryjnej rachunków, żądając, aby z poselskiej izby mianowani byli deputaci. Odłożyliśmy na stronę desideria nostra i reformacją królowej jej²⁵⁶ paniej małżonki naszej, odwołaliśmy sądy, lubo cum summo Reipublicae praeiudicio, co z nich mógł być, jako mamy informacją, milion accedere ex causis fisci i z wielkim privatorum ex actoratu sprawy mających ukrzywdzeniem. Uczyniona jest relacja legacji wiedeńskiej przez wielbnego w Bogu księdza biskupa chełmińskiego, podkanclerzego koronnego²⁵⁷, przeczytano pacta matrimonialia, które ratione dotis principalis sta tysięcy zł niemieckich i eodem verbis conditionibus et clausulis napisane są, jako ostatnie pacta z królową Cecylią Renatą²⁵⁸, suma zaś czterechkroć sta tysięcy zł niemieckich nad zwyczaj rakuski posąg od cesarza jm.²⁵⁹ obiecany i asekurowany, że się nie zda aby in exemptionem dóbr naszych dziedzicznych i Żywca obrócona była, lubo dołożona in pactis clausula „secundum constitutiones et consuetudinem Regni Poloniae” i skrupułowi przy pozwoleniu reformacji remediować się mogło, wolno mi pomienionej sumy nie odbierać i one w rękę cesarza jm. zostawić, albo na dobrach jakich extra Regnum kolokować, abyśmy traductioni ludzi zawziętych i przyczyn do nas ad vexam, a na zamieszanie R.P. szukających najmniejszej nie dawali okazji. Na ostatek żądaliśmy od tronu naszego i provocavimus in arenam każdego, aby jeżeli kto wie i widzi cokolwiek do nas, jeżeli prawu niedosyć się dzieje, in publico liberrime mówić.

Przeszkodziła wszystkim sposobom ludzi praeoccupatis animis sejm trudniących zawziętość, którzy cały czas niesłusznymi kontradycjami, regresami, cursum sejmu tamując, hoc agebant, aby do szczęśliwej rad publicznych nie przychodziło konkluzji, my i R.P. in turbido et ancipiti zostawała. Ależ my osobę naszą et iustam causam Panu Bogu naprzód, cuius gratia sumus id quod sumus, a życzliwości i miłości civium, która nas z pośrodku siebie, ani się tego spodziewających, ani o koronie myślących, na tron evexit, całe poruczywszy, onej samej ufając, curam conservationis i obrony R.P. nade wszystko przekazamy, dyfidencji do nikogo nie mamy, ani mieć chcemy i jeżeli ktokolwiek one sobie rości, iniurium oblivisci one sobie ducimus.

A że instancje były wielu, a prawie wszystkich [30v] (prócz wielkopolskich, krakowskiego i pruskich województw), abyśmy in omnes Reipublicae casus ad reprimenda quaevis pericula wici pierwsze jedne za dwoje na pospolite ruszenie wydali, wspomniane zaś województwa kontradukując tym wiciom, o złożenie sejmików relationis albo informationis prosieli, my rationem pro et contra dobrze uważwszy, skłoniliśmy się na złożenie sejmików uprzejmości i wierności waszych, jakoż składamy pro die 20 mai we Śrzedzie.

Z których to sejmików wyrozumiawszy i kombinowawszy intencje województw i powiatów, to co ex salute Reipublicae videbitur, za powodem uprzejmości i wierności waszych uczynić będziemy gotowi i jeżeliby aliis mediis R.P. obrony swojej mieć nie mogła, natenczas inhaerendo prośbie na sejmie wniesionej tak wielu województw

---

²⁵⁶ Eleonora Maria arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski. ²⁵⁷ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny. ²⁵⁸ Cecylia Renata arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski.

²⁵⁹ Leopold I cesarz.

et senatus consulto postcomitali, do wydania wici pierwszych jednych za dwoje przystąpiemy.

Nie ciężko nam też będzie trzeci raz sejm złożyć, którego jednak meliorem successum ominari nie możemy, jeżeli jakiego pewnego porządku około sejmowania et modum tractandorum et concludendorum comitiorum R.P. stany nie postanowią. Co my, żadnego nie podawając sposobu, który by mógł się podobno nie podobać, integrum arbitrio, iudicio et amori in patriam uprzejmościom i wiernościom waszym zostawujemy.

Przestrzegamy oraz uprzejmości i wierności wasze de periculo inkursyjej tatarskich, ponieważ orda potężna gotuje się w Ukrainę, zwłaszcza że upominków zwyczajnych za przeszły i na przyszły rok skarb nie ma skąd wypłacić. Dochodzą nas zewsząd wiadomości de apparatusu belli cesarza tureckiego²⁶⁰, lubo w którą stronę hostilitate obróci, wiedzieć nie możemy, uważamy słabą obronę z wojsk naszych multitudini hostium et periculis nierównych. Kamieniec, Białącerkiew, Kraków, Lwów i inne fortece firmare praesidiis potrzeba.

Zechciejcie tedy uprzejmości i wierności wasze na terazniejszych sejmikach subsidium et praesidium R.P. postanowić, a nas jako najprędzej de modis et mediis salvandae Reipublicae przez posłów albo listy swoje uwiadomić. Widać, że niektóre chorągwie i regimenty skarżą się o zatrzymaną płacą zasług swoich, abyście uprzejmości i wierności wasze z ludźmi według działu na województwa swoje należącemi, to co jest im winno zapłacili, aby do służby R.P. i ad observandam disciplinam ochotniejsi i powolniejsi byli.

A że koronacja Królowej jejm. obstante lege nie gdzie indziej, tylko w Krakowie być powinna, proponimus uprzejmościom i wiernościom waszym, żebyśmy życzełi sobie nie dla innej żadnej przyczyny, [31] tylko dla ochrony kosztu i aby ludzie ubodzy od przechodzących gwardyjej i asystencyjej uciążenia nie mieli, akt ten solenny w Warszawie odprawić, na co abyście uprzejmości i wierności wasze, i na otworenie dla korony do skarbu R.P. krakowskiego za instancją naszą, powagą sejmiku swego pozwoleli, gorąco zlecamy.

Te zaś uniwersały nasze aby wszędzie do grodów podane i na sejmikach intymowane były, mieć chcemy. Na co dla lepszej wagi i pewności ręką własną podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia 28 miesiąca kwietnia r. P. 1670, panowania naszego r. 1.

Michał Król

Locus sigilli Regni minoris cancellariae

Jan Wołowski warmiński i chełmiński kanonik, sekretarz J.K.M. m.p.

²⁶⁰ *Mehmed IV sultan turecki.*

3. *List Jana Andrzeja Morsztyna podskarbiego wielkiego koronnego do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – Warszawa, 24 stycznia 1670 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 744, k. 298v-299 – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Franciszek Tokarski sługa marszałka sejmiku Andrzeja Przyjemskiego chorążego kaliskiego w dniu 24 maja 1670 r. [Sabbatho post Exaudi 1670].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, ABCz. 2651, s. 40 – kopia datowana na 14 stycznia, pod listem dopisek ręką kopisty: Nota bene. Ten list czytany był na sejmiku 20 mai w kole we Śrzedzie i do wielkiego kłopotu przywiódł, gdzie jm. pana poznańskiego posieczono eodem anno; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 2096, s. 225-226 – kopia; **Rp. 4** Bibl. Oss., rkp. 245, s. 246 – kopia datowana na 13 stycznia; **Rp. 5** Bibl. Oss., rkp. 3564, k. 499v-500 – kopia datowana na 13 stycznia; **Rp. 6** Bibl. Oss., rkp. 2992, k. 65 – kopia w j. łacińskim; **Rp. 7** Bibl. Nar., BOZ 1175, s. 537 – kopia; **Rp. 8** BUW, rkp. 1957, k. 21v-22 – kopia, z datą 13 stycznia.

Druk w: *Listy Jana Andrzeja Morstina*, oprac. S. Ochmann-Staniszevska, Wrocław 2002, s. 123-124.

J.w., m.w.m. panu i bratu, jm. panu kasztelanowi poznańskiemu, ujskiemu, pilskiemu etc. staroście. W Poznaniu²⁶¹.

J.w., m.w.m. panie i bracie.

Wziąłem list w.m.m. pana de die 13 ianuarii. Dziękuję uniżenie za korespondencją confidentem. Tu jeszcze nie mamy nic z sejmików, oprócz oświęcimskiego, na którym podoba się wesele²⁶² i chcą sejmu inquisitionis na koniach przeciwko tym, co sejmy rwą. Tutejszy warszawski zwyczajnie cichy. Posłami pan referendarz²⁶³ i pan Szymanowski²⁶⁴, ale z protestacją wyszli panowie Petrykowscy. Ale się tu wygotała materia, która i na sejmiki niektóre poszła, i sejmowi przyszłemu pewnie nie pomoże.

Posłał był K.J.M. pana Kochanowskiego²⁶⁵ do jm. księdza arcybiskupa²⁶⁶, jakom to pisał w.m.m. panu, z perswazyją na wesele. Ten, cokolwiek tam było dyskursów et cum appendice retulit. Co K.J.M. z jm. księdzem arcybiskupem gdy poróżnić musiało niepomąlu, napisał do niego jm. ksiądz arcybiskup dość rzeško, ale i on nie z mniejszym odpisał gorącem, więcej sobie niż było trzeba pozwoiliwszy, tak że się zda, że totus ordo contemptui habetur tacto duriter capita. Ozwał się już i tu, i dalej z resentymentem wielkim jm. pan kanclerz koronny²⁶⁷ i my drudzy dopomożemy, lubo nie wiem jeszcze, jako sobie dalej w tym postąpi książę jm. Nie posyłam tych listów, kładąc, że te w.m.m. pan mieć będziesz skąd inąd i re vera życzyłbym ich utopić aeterno silentio.

Moskwa Kijowa oddać nie chcieli i piszą panowie komisarze, że się już cale z sobą żegnają. Bardzo by dobrze, gdyby tak było, jako w.m.m. piszesz 242.68.200.18.232.244.8.214,

²⁶¹ Tekst przepisany z koperty, w której znajdował się oryginalny list. ²⁶² Chodzi o wesele króla Michała z arcyksiężniczką Eleonorą Marią. ²⁶³ Jan Dobrogost Krasieński referendarz koronny. ²⁶⁴ Zapewne Jan Szymanowski podstoli warszawski. ²⁶⁵ Piotr Kochanowski starosta radomski. ²⁶⁶ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas. ²⁶⁷ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

bo też i z drugiej strony [299] bardzo dobrze 120.12.213.69.44.60.47.226. W czym wrędcę będziesz w.m.m. pan miał zupełną informacją.

Do jm. pana marszałka²⁶⁸ w sprawie w.m.m. pana gorąco piszę, doznając i sam w Kowalu nieznośnego łupiestwa.

Zostawam zatem w.m.m. pana życzliwy brat i sługa powolny.

[Jan Andrzej] Morsztyn podskarbi.

Z Warszawy, die 24 ianuarii 1670.

4. *List Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego do Jana Opalińskiego wojewody kaliskiego – Jaworów, 24 marca 1670 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 744, k. 298 – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Franciszek Tokarski sługa marszałka sejmiku Andrzeja Przyjemskiego chorążego kalickiego w dniu 24 maja 1670 r. [Sabbatho post Exaudi 1670].

J.w., m.w.m. panu i bratu, jm. panu wojewodzie kalickiemu, starościem międzyrzeckiemu etc. etc., m.m. panu oddać należy. Locus sigilli aperti.

J.w., m. panie wojewodo kaliski, m.w.m. panie i bracie.

Opowiedział mi jm. pan Gorzeński, m.m. pan i brat stateczną ku mnie przyjaźń w.m. pana, o której lubo nigdy nie wątpiłem, przecież tak mi się zdało, że to momenta translati et inclinati imperii miały i w.m. pana in popularem traxisse impetum, który iniqua suspicatur o tych, którzy oczywistą z tak gorącej elekcyjy ojczyźnie praevident perniciem. Gratulor jednak sobie, że ab hoc gentili errore prudens iudicium w.m. pana odłączyło i dziękuję uniżenie, że w dawnej w.m. pana jestem łasce, asekurując, że i ja nigdy zmiennikiem nie będę, poufnej ku w.m. panu przyjaźni constanter dotrzymam, prosząc uniżenie, abyś w.m. pan proficuos in publicum sensus suos de Republica jm. panu Gorzeńskiemu confidenter communicare raczył, żebyś consiliis w.m. pana do usługi ojczyzny (której indemnitati krew moję i substancyją consecro) animatus mógł waszeci m.m. panu qua publica, qua privatim testari, że jest w.m. m.w.m. pana i brata uprzejmie życzliwy brat i powolny sługa.

Jan Sobieski m.p.

Z Jaworowa, 24 martii.

---

²⁶⁸ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.

5. *List Piotra Bojanowskiego cześnika plockiego do Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski – Poznań, 27 kwietnia 1670 r.*

Rp. *Bibl. Kórn., rkp. 380, k. 102-103 – kopia:* Copia listu od pana Piotra Bojanowskiego cześnika plockiego do jm. pana kanclerza koronnego.

Przez dwie przeszłe pocztę ex aliqua parte wypisałem w.m.m. panu dobrodziejowi co tyż tu agitatur w Wielkij Polsce, przez rajtara zaś tego już dostateczniej o wszystkim piszę. Który listy miał de data 20 aprilis, a nie stanął aż 26 eiusdem w Poznaniu. Ktorego 27 odprawuję.

Rozerwany sejm jedni tak tłumaczą, że ex parte K.J.M. jest zerwany, który obawiając się długiej prolongacyjej, a pora wojenna się gotuje, interim wołał wcześniej providere securitati suae i być gotowym inquantumby chciały być jakie na niego insultus. Drudzy tak suponują, że ci, których skrypt przestrogi chce wydawać, zerwali, aby było do inkwizycyjej nie przychodziło. Skrypt ten za prawdziwy mają i cale weń wierzą, że to fakcyja francuska koniecznie chce kończyć imprezę dawną, a tego Króla zrzucić. Przy Królu zaś cale stawają, aby go nie odstępować. Lubo to w Poznaniu, lub na inszych domowych zjazdach cale się sprzysięgają partes K.J.M. trzymać, tym skryptem tym bardziej commoti będąc i asekurując, że niewiele szlachty, co by contra trzymali Królowi.

O pospolitym ruszeniu na wszystkich miejscach dyszkurują, aby koniecznie było et ad interna et externa pericula pacificanda, a jak w niemałyj są kupie, zaraz ścinają senatorów sine ratione et convictione, osobiłwie pana hetmana²⁶⁹, księdza arcybiskupa²⁷⁰, księdza biskupa krakowskiego²⁷¹, pana wojewodę krakowskiego²⁷² i tych wszystkich, którzy się podpisowali na związek terazniejszy fakcyjej francuskiej i ardentissime chcą pospolitego ruszenia na tę samą mieszaninę i wylanie krwi civium. O czym passim dyszkurują i na pana starostę osieckiego²⁷³ niedobrzy, że przejeżdżając przez Poznań miał przed kimś źle traktować K.J.M. Na posłów terazniejszych bardzo źli. Powiadają, że im tego nie zlecieli, czego się tam domyśleli. Przeciwno panu [Jerzemu] Cykowskiemu i [Wojciechowi] Zbijewskiemu bywają tu mowy. Errores do dworu żądnych nie chcą widzieć, ale powiadają, że K.J.M. we wszystkim czyni dobrą dyspozycyją, et in publicis et in privatis rebus pan [103] Kochanowski²⁷⁴ ma tu swoją defensyją, że powinien był arcybiskupowi odpisać sam. Na sejmik relationis gotują się posłów łąjąc i pospolitym ruszeniem serio conferre, aby było dla uspokojenia tandem tych dyfidencyi.

W.m.m. panu zaś takie czynią koniektury, że w.m.m. pan jedno trzymasz z panem hetmanem i księdzem arcybiskupem, i z panem wojewodą krakowskim, którzy są

---

²⁶⁹ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ²⁷⁰ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas. ²⁷¹ Andrzej Trzebiecki biskup krakowski. ²⁷² Aleksander Michał Lubomirski wojewoda krakowski. ²⁷³ Jan Karol Opaliński starosta osiecki. ²⁷⁴ Piotr Kochanowski starosta radomski, krąpczy królowej.

inferisissimi Królowi, a fakcyjej francuskiej i w.m.m. pan masz unum nolle et velle trzymać, toż o jm. panu poznańskim²⁷⁵ mówią i przytym dyszkurują. Alterum est, że w.m.m. pan mieszkałeś w Warszawie, a u K.J.M. nie bywałeś, tedy tą supozycją oponebant jedności z tymi tam ludźmi, aleć przecie nie fundamentaliter oni zakładają o w.m.m. panu swoje rozumienia, wiedząc jakoś był inimicissimus zawsze fakcyjej francuskiej, a do tego siła się tym informuje, żeby nie byli tego rozumienia. Kto by zaś to tu o w.m.m. panu tak mówił, passim każdy o tym dyszkuruje. Aleć i ode dworu bywają cirkumskrypcyje w.m.m. pana, ale dotąd nie mogę się dowiedzieć kto pisał, teraz zaś, że w.m.m. pan był u K.J.M., więc niektórzy wiedzą, że starostwo wschowskie dał w.m.m. panu, tak supponunt, że z tą tam fakcją w.m.m. pan nie trzymasz, ale jesteś partium K.J.M. Ja zaś stąd to wiem, jedni u mnie bywają i niektórzy wyrozumiewają quis sensus jest w.m.m. pana. Potym w tyj gospodzie, kędy ja stoję, jest dwóch pacjentów, którzy i sami na mieście często przesiadują, konferują z przejeżdżającymi i onych tyż ustawicznie buntują. Pan doktor i ten siła ma pacjentów, których gdy wizytuje, dostateczną z nich bierze informacją, co za konsekwencyje agitatur tych dyszkurów. Pan Wilkowski zaś na bruku mieszkając, ustawicznie jeździ po domach szlacheckich, aby swe commoditates akomodował. Który spodziewając się od w.m.m. pana burgrabstwa pyzdrowskiego, kiedy skąd przyjedzie, zaraz powiadomi co za dyskursy po domach szlacheckich atoli etc.

Za wino uniżenie dziękuję w.m.m. panu dobrodziejowi, gdyż mi go doktor zakazuje pić dla dania większej przyczyny bólow, które niesłuchanie ciężkie cierpię i nie ustawiając, ale ustawicznie persequunt. Jako zaś Cywiński tu będzie, conferam z nim o poprawie tych win, a spróbuję ich i oznajmię w.m.m. panu i dobrodziejowi przez pocztę. Niewiele się pisać musi, bo i in partem dworu więcejby pisać musiało. Atoli sensim notować będę, kto tu inwidyją będzie chciał laborare przeciwko w.m.m. panu, lubo wiem ex parte niektórych i teraz dyskursy, ale to wszystko przecie ucicha. Dobrotliwej zatym w.m.m. pana i dobrodzieja mego oddawszy się łasce, zostawam dożywotnim i uniżonym sługą.

Piotr Bojanowski

P.S. Więc i tego pełno tu rozsiano, że pan [Benedykt] Żabokrzycki jest komendant Zamością, który to sejm rozerwał, a zatym większą suspiciją robią, że ex parte K.J.M. sejm rozerwany.

6. *List Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego na sejmyki – Jazworów, 2 maja 1670 r.*

Rp. 1 AP Gdańsk, 300, 29 164, k. 268-271v – kopia, z egzemplarza przesłanego do sejmyku generalnego Prus Królewskich.

²⁷⁵ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 237-238v; **Rp. 3** HHuS, Oesterreichische Geheime Staatsregistratur (Rep. N), 42, Fasz. 34-4, k. 184-186v – kopia tłumaczona na łacinę; **Rp. 4** AP Łódź, ArB, 496, s. 29-35 – kopia; **Rp. 5** AP Gdańsk, 300, R/Ee 18, s. 435-442 – kopia.

Druk w: *Epistolae historico-familiares*, ed. A.Ch. Załuski, t. 1, Brunsbergae 1709, s. 240-243 – tłumaczenie łacińskie.

J.w., w., m.w.m. panowie i bracia.

Przyszła już ad eum gradum zawzięta na niewinność moję malignitas, że lubobym chciał ab innoxia cautione adversus certa pericula praesidium parere i pozwolić rumoribus miejsca, kiedy jednak i czasowi, który jest największy wszystkich spraw ludzkich censor, nie pozwalają takiej, jakie jest sama w sobie prawdy odkryć. Widząc przy tym, że silentiam moję, która ex innata mea pochodziła modestia, bo ad magnitudinem animi mei pertinere rozumiałem umieć magno animo ferre contumelias, więcejby mię obwinić, niżeli salwować mogło.

Przychodzi mi do tego, że przy terazniejszej w.m.m. panów i braciej dla wspólnej obrady i poratowania utrapionej ojczyzny kongresie (który ad vota w.m.m. panów i braciej quam felicissime aby się odprawiał, uprzejmie życzę) żal mój, który in aequali Republica wolno urodzony, i z siebie, i z przodków moich bene meritis szlachcic i urzędnik koronny, tyle iniuriis impetitus ponoszę, in sinum fraternum w.m.m. panów i braciej effundere, i to co miesza et perimit Rempublicam bez respektu odkryć muszę.

Co za głosy a malevolis nomine subordynowane uszu w.m.m. panów i braciej dochodzili, i teraz dochodzą, nie chcę się wzvodzić, bo tego pełna Polska. Nie może nic tak capitale, nullum tam grave crimen, żadne tak ciężkie wymyślone nie może być scelus, którego by na osobę moję zaciągać, et in odium publicum prostituere pocziwości mojej nie miano. [268v] Pierwszy początek tej na mnie zawziętości rectitudo i cnota moja, z którą gdy czyjeś zrównać nie mogli defekty, oppugnavit ją invidia, pessimum zawsze z tych ludzi adversus optimorum zelum. Nastąpili potym urzędy z łaski J.K.M., nigdy o to nie proszącemu, owszem, recusanti konferowane, czemu jest Pan Bóg wprzód, a przeszły K.J.M. żyjącem jeszcze świadkiem. Gdy jednak gwałtem wydrzeć chciano przez różne po województwach artykuły te insignia magistratum, które studio in Rempublicam et virtute merueram, nie dopuścił honor sobie wydrzeć ex debito magnanimitatis tego, czegom był dotrzymać par et sufficiens, i teraz za łaską Bożą jestem. Dopieroż kiedy wymusić tego na mię, czego mi invidebant, poczęto na mnie wywierać wszystkie imprezy, aby mię ad odium civium podać przez zmyślane fałszywe, impostury, suppositiones, w których namniejszej prawdy nie było podobieństwa. A że nie mogli znaleźć przeciwko osobie albo urzędom moim, aby mię compositum pod prawo civem w tej ojczyźnie obwinić mogło, bo na tych urzędach ani mi ambicyjej przybyło, owszem, quo in eminentiori w tej ojczyźnie byłem positus loco, tym bardziej aequalitate gaudere chciałem z natury mojej, ingenerato od przodków moich sanguine wszystkim tym, którzy się nad stan szlachecki wynosili, zawsze obliquius, w sąsiedztwie zaś

nikomu się nie przykrzył, nikogom nie wycisnął, nigdzie nie wydarł, nikogom nie agrowował, o dług nawet pozywać nie dałem się, lubom ich tak wiele na usługę R.P. do swoich prywatnych, krwią i substancją moją skupując one, przysposobił. [269]

Wzięto tedy obventum libertatis i wymyślonymi tradukcjami moje ad credules, bo sobie metuentes w.m.m. panów i braciej aures szerzono poczwiwość, udając tantis officiis in Republica subnixus marszałkiem i hetmanem będąc koronnym, miałem być chcieć w.m.m. panom i braciej, owszem sobie et potestati meae wydrzeć moją protekcyją i obalić basim et cardinem libertatis nostrae, wolną elekcyją i przyznam się, że nie tak insze, jako ten conficiebat mię rumor, zem jednak integer mentis scelerisque purus o swoim poczuwał się być sumnieniu, silui pro tempore, ufając że czas sam maszkare tym rzeczom odkryć et innocentiam meam światu miał pokazać, non destiti jednak a publicis muniis. Ale kiedy się trafiła okazja jaka ornandum albo augendum Reipublicae, ochotnie one arripui. Świadkiem Lwowska Komisya, co in rem Reipublicae w uspokojeniu wojska i repartycki na województwa, w zwinieniu chorągwi bez pieniędzy, świadkiem ekspedycyja podhajecka, kiedyś zdarł paliatam patriae trepidantis imaginem, a ukazałem ją światu swoją i cnego rycerstwa odwagę, jako multos habentem et habiturum triumphos, tuli za to gratissimos fructus w.m.m. panów i braciej faustos applausus, kiedyście przez posłów swoich do mnie z sejmików posłanych przyznawali sobie, et pignoribus suis odwagą moją praestitam integritatem.

Triumfowałem na ten czas nie tylko z nieprzyjaciół ojczyzny mojej, ale z moich ojczystych, którzy się na ewersyją moję zasadzali i securus cnoty mojej i łaski w.m.m. panów i braciej o mnie recte sentiendi opinia, która [269v] nieledwie tak miała być wymazana z pamięci i z serc w.m.m. panów i braci.

Aliści quod non expectas, sit ex transverso nowe nieprzyjaciół moich machiny, nowe po sejmikach rozesłane informacyje, jakoby miał vi et potentia armata contra iura libertatis elekcyją roznawiać, agunt mię znowu in odium w.m.m. panów i braci i zaraz ad percellandos w.m.m. panów animos conficere terrores, że ordy i Kozaków na tę zażyć imprezę i z postronnemi swoje mając kointeligencyje, bezbożną miałem dopinać intercyjsją.

Nie wspominam insze sexcenta, które potym sam czas mendacii convincit, a nade wszystko evincit mię z tego spokojnie odprawione tak ab intra, jako i ab extra interregnum. Dałem tego dowód, że mam civile ingenium, kiedy na przeszłej elekcyjej compositissimo stawałem animo, i nikomu nie była moja libertas infesta, anim nigdy stimula-vi in perniciem civium niczyjego impetum. Continui wojsko in castris et sub pellibus, salutem civium pro suprema lege, a wolność spólną pro linea recta mając, accessi i ja ad sensum w.m.m. panów i braci do szczęśliwej nominacyjej J.K.M. p.n.m., i lubo trochę zdałem się haesitare, nie czyniłem tego, aby mnie się zdać nie miało, co się wszystkim w.m.m. panom zdało, jako mnie na ten czas interpretowano, alem życzył tego, aby in aequalitate obrany princeps wprowadzony był in restitutum et reparatum egzorbitancyi Rempublicam, aby były pierwej spisane pacta conventa z K.J.M., aby była circumscripta domus regia, potens tylą parenteli et klienteli, ab intra subnixa, aby była postanowiona securitas aequalitatis, co jest in libertate największa szczęśliwość, bo praevidebam, że to potym miało być operosum [270] Reipublicae, jako to sam i teraz pokazuje eventus.

Ufałem przecież *fortunae electoris populi*, et non frustra *agenti Deo*, że ta elekcja J.K.M. p.n.m. siła miała *contribuere ad felicitatem* tej ojczyzny, byłem też i tego certus, że za szczęśliwą nominacją J.K.M. p.m.m. miałem mieć od nieprzyjaciół swoich pokój i lubo nie pierwszy, bo tego non *praetendo*, ale przecie *ex dignitate meritorum* i urzędów moich swój respekt. Aż miasto tego *occupant novi principis faciles aures* moi nieprzyjaciele, i zaprawując jadem *malevolencyje* swojej serce w.m.m. panów i braciej, a wprzód niewinne pańskie przeciwko mnie udawając, jakoby miał *refundere iusta* w.m.m. panów i Króla z tronu spychać, stąd *metus et trepidatio*, owszem, *trepidi*, że z pospolitemi ruszeniami *nuntii* aby się nazad wracali, ad *sumendos vindicias* ze mnie, którym daleki był ab *his cogitationibus*, *invento praetextu*, re ipsa aby *explere* była mogła swoją rabiem zawziętość, chciano mię ad ipsa *initia J.K.M. regnandi compendiose per tumultum* zgubić.

Kontestowałem K.J.M. in illo facto żal mój, ofiarowałem swoją życzliwość, nie prosiłem o nic, nie chcąc być początków panowania tego *gravis*, tylko o to, abym mógł być przy powadze urzędów moich zachowany, bom to widział dobrze, że w konserwowaniu onych *qua pace, qua bello*, największa R.P. zawisła powaga. Nie pomogło to nic, wyjechawszy bowiem z Warszawy, udano, że do wojska jadę i tam związek contra *Rempubicam* robię. Czas pokazał, że i to było ad *invidiam mei confictum*, *astiti* bowiem K.J.M. *decore*, jako moja pokazała powaga i *honor gentis* wyciągał, i lubo *omni submissione* certowałem [270v] z panem, non *cessit* wszystko in *meritum*, bo mię tam zaraz uczyniono *veneficum, sicarium*, zerwanie sejmu mnie *imputowano*, któremu najwięcej należało na tym, aby był sejm stanął, bo mam u R.P. kilkadziesiąt tysięcy na własną jej potrzebę *łożonego długu*, którego mi nigdy, jeżeli sejmy stawać nie będą, nie zapłaci, i moja, którym na zaciągnięcie tego długu *inwadyjował* tego roku *przepadnie substancyja*.

Robiono tam ze mną i insze rzeczy, które na moją u każdego *poczciwego cadere*, ani per *suspicionem* nie mogli cnotę. *Spargebatur* potem, że miał *obstitisse* ożenieniu K.J.M. *armatus, non ostiti*, puściłem to *iudicium* całej R.P., której de *fatis suis decernere* wolno, że i tym podobne, których w wolnej R.P. *krzywdy, calumniae et contumeliae meae* mogli być mię podobni do jakiego *resentymetu attendisse*. Vici jednak samego sobie i ufałem sobie, że mię te rzeczy nie tylko *commovere*, ale i *turbare* nie miały i *silvissem* pewnie, bom nigdy *efektom* moim nie pozwalał *praedominium* nad sobą i teraz *latwoby dissimulassem*.

Kiedy jednak trzy *novissimae* do dawnych *accesserunt* świeże *iniuriae*, a takie, które za duszę, bo za *honor et integram famam meam*, i *duratam in posteros gloriam* mnie *uchwyciły*, *rumpit silentium dolor* i *przymusza* uskarżyć się przed w.m.m. pany i bracią tego, czego żadna *satisfakcyja restituere* nie może. Naprzód tedy ks. jm. pan wojewoda bełski²⁷⁶, na potężnej podporze źle swoją *ufundowawszy* *presumpcyją, quaesito in praetentum colore*, z pewnej sprawy od *kryksrehtu*²⁷⁷ do mnie per *appellationem devolutae, et ad instigationem* [271] *samychże* ichm. *oficerów cum approbatione decreti illius* osądzony, takim mię *obesłał listem*, z którego *patere* w.m.m. *panom musi*, że *convulsio*

---

²⁷⁶ *Książę Dymitr Jerzy Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman polny koronny.* ²⁷⁷ *Właściwie Kriegsrecht, artykuły wojskowe.*

jurium et magnatum petitur, kiedy mniejsza swoją większej mojej hetmańskiej chce exequare potestatem. Dawne jeszcze i rzymskie czasy Canensi pokazali clade, jaką zgubą są R.P. aequata ducum imperia. Piastus ja ten urząd i za łaską Bożą, pewnego dotrymam tak, że R.P. et posteritati cum honore dam z niego racyją. Iniurius byłbym zaraz R.P. i potomności swojej, kiedy by wieku moich zasadzony te urzędy, w których powadze przodkowie nasi wolności swojej zakładali praesidium i przez ich zniesioną powagę w.m.w.m. panowie i bracia jakie odnieść mielibyście detrimentum. Pośełam in copia list samego ks. jm., aby patere mogły w.m.m. panom jego contenta, które ex immatura affectatione urzędu mego do niesłusznej przeciw mnie onego podpaliła inwektywy.

Nie kontentowała się zawziętość hoc conatu lacerandae potestatis hetmana wielkiego, saeviit dalej na poczciwość moję, kiedy Tatarów Budziackich kilka, którzy novissime na państwo R.P., w Ukrainie przyległe, pod baszą sylistryjskim wtargnęli byli, ad extrema usque piec i palić kazano, extorquendo na nich per modum sceleratae inquisitionis, jeżeli tu non meo consilio wpadli. Znalazła cnota w sercach pogańskich honestatis i poczciwości więcej, niżeli w chrześcijańskich respektu, bo etiam in tormentis onerare mendacis tego nie chcieli, które imię ex gloria rerum gesturum celebrari tylko słyszeli.

Ultimum, ale też i summum jest porzucony na mnie i na tak siła innocuos cives na przeszłym sejmie w Warszawie [271v] paszkwil, który nie tylko tak wielkich i pierwszych respektów w ojczyźnie ludzi, ale osobliwie jako violator publicae tranquillitatis, jako laesor maiestatis regiae ac Reipublicae, jako parricida ojczyzny, traducor, jeżeli tedy to i takie rzeczy w tej wolnej R.P. cierpieć, albo tak saevire in honorem civium et famam godzi się w.m.m. panów i braci iudicandum, to relinquo, a ze wszystkich iniuriarum in hac Republica libera, jako assertorum libertatis w.m.m. panów i braci należą vindicta, recurro i ja tak ukrzywdzony, tak oppressus civis ad concives, szlachcic do szlachty, urzędnik koronny do tych, za którymi by całość i incolumitatem zdrowie moje toties na szanc niosłem i teraz poniosę ad asylum łaski, miłości braterskiej confugio in sinum onych te moje i tylu civium depono krzywdę remedium ac consilium.

Przeto honor i zdrowie moje tutela zalecam ich, i abyście mię contra tantas machinationes w.m.m. panów i braciej umyślną szczycić zgodą na szczęśliwość państw J.K.M. i konfuzyją nieprzyjaciół. Na których gdy to interim vigilo conata, gdy komisyjej kozackiej, lubom w instrukcyjej nie włożony, aby swego doszła efektu attendo, gdy z baszy sylistryjskiego, który pana Karwowskiego²⁷⁸ posłanego ode mnie z listami J.K.M. do chana krymskiego²⁷⁹ w Białogrodzie świeżo zatrzymał, i wyrozumieć zamysły usiłuje et in victimam R.P. siebie samego consecro i zdrowie moje na każde niebezpieczeństwo ochotnie impendam.

Łasce się oraz i protekcyjej braterskiej w.m.m. panów i braciej pilno zalecam. Zostając w.m.m. panów i braciej uprzejmie życzliwy brat i powolny sługa.

Datum w Jaworowie, die 2 mai a. 1670.

[Jan] Sobieski

²⁷⁸ Jan Karwowski cześnik podolski. ²⁷⁹ Adil Girej chan krymski.

7. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Uniejów, 10 maja 1670 r.

Rp. *Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 235-236v – kopia:* List jm. księdza prymasa do sejmiku średzkiego z Uniejowa die 10 mai 1670.

Nie insze było moje po te czasy studium, tylko zaraz od piewszego primatialis fastigii objęcia, moje pro Republica w.m.m. panów sociare consilia i jeżeli nieprzytomnością dla różnych przeszkód continuos przez te lat kilka w ojczyźnie rerum aestus nisi, przynamniej promotionis dobra pospolitego z w.m.m. panami zarówno stawać, do czego mię i miejsca samego praerogativa, gdzie pierwszego senatora titulo emineo i pasterstwa mego locatam mam stationem, ciągnęła.

Nie insza i teraz była votorum meorum summa, tylko abym in medio w.m.m. panów de statu praesenti przestrozę, informacją i radę mógł być przytomnie opowiedzieć, bywszy nie tylko spectator, ale actor tego co się od początków panowania J.K.M. w ojczyźnie dzieje. Tą intencją na przeszłą pierwszego ojczystego patrona Wojciecha Św. uroczystość zapuściłem się był do Gniezna, abym e vicinia tym snadniej mógł być na tamtym stanąć zgromadzeniu. Ale mię in ipso przedsięwziętej drogi praecinctu róży i pedogrycznych bólów ciężkością Pan Bóg złożył i moję tak zatamował destynację, żem się dotąd jeszcze w pierwsze nie przybrał siły i już samą czasu szupłością od tej excludor nadzieje. Listownie to tedy w.m.m. panom proponere przychodzi, co wołałbym być implere przytomny, aczkolwiek i po tym pisania mojego wysłaniu perplexus jestem, ponieważ mi dotąd nie jest wiadomy sejmików termin. Nova tractandorum consiliorum publicarum methoda, gdy to inter arcana mieć chce teraz kancelaria, co zawsze palam fiebat et cupiebat in acta referri dobrze przed czasem publici cuiusvis actus.

Ziściła się nam vaticinii maiorum nostrorum veritas, że teraz mianowicie kiedy rudem supervenimus antiquitatem, ojczyzna nasza tranquillum mieć nie może statum, ex aequalitate obrawszy pana i jemu arduum cuncta regendi onus poruczywszy, upatrowali w tym invidiam et emulationem zjednoczonych in unum compagem narodów, różnych domów collisionem, dissidia civium, szwank periclitantium libertatum różne i insze discrimina. I stąd było, że lubo w domu ludzi wielkich i capaces sceptrorum sub interregnis mieli zawsze, jednak quaerere quam habere principes maluerunt i tak secundo na każdy czas eventu, tę publicae salutis nawę w pożądaną wprowadzili ciszą. Secus terazniejszego dzieje się nam czasu i nie tak jako nam zrazu swojemi Fortuna blandiebatur nadziejami, bośmy jeszcze dalecy a votiva malatia statione, owszem, jakoś się coraz bardziej od portu szczęśliwości odbijamy i continuis stimultatum agitamur fluctibus. Te zaś nie z inszego pochodzą źródła, tylko że między stanami durare et ingravescere coraz muszą diffidentiae, gdy się K.J.M. zda, aliis posthabitis, na kilka pewnych osób incipientis principatus curas reclinare. Wróciły się znowu i recruduerunt corruptella pessimae libertatis venena, gdy ludzi autoritate pollentes et aura populari vallidos jurgieltami i obietnicami poujmowano, nie na co inszego, tylko aby [235v] kontradycjami swemi wszystkiego pro bono publico nitentium civium conatus redundant i nic takiego stanowić nie pozwalali, co by do upodobania dworowi nie

przypadło, skąd meliori status Reipublicae za dni naszych sub novo imperio nadzieje evanescent.

A to i sejm coronationis nie dla czego inszego jest zerwany, tylko aby te różnych województw artykuły swojego zraziły skutku, które skwapliwość odjazdu z elekcyjnej stanu rycerskiego bez należytej Regis indigenae cyrkumskrypcyi corrigere chciały i między inszemi repositionem wyrzuconego ex pactis conventis paragrafu de non inundo J.K.M. in matrimonio inscia et inconsulta Reipublica urgebant. Którego sejmu zerwanie lubo privato przypisowano i dotąd przypisują civi, miałem jednak tego pewność, że gotów był dać in publico sprawę, któremi przywiedziony racyjami ea vocis libertate jest usus. Opowiedział wprawdzie K.J.M. po zerwanym w Krakowie sejmie ad speciem prisci et integri moris in frequentissima senatus corona, swoją de matrimonio w domu rakuskim contrahendo intencją i nie przeczeliliśmy jej, dawniejsze przypominając przykłady, że się prosperis auspiciis z panem naszym i R.P. connubiales w tymże domu nadawały się nexus, ale tylko potior pars senatus praecipitare aktu tego nie radziliśmy, upraszając, aby to tak dał K.J.M. na ukontentowanie populorum, żeby się eorum consensu et approbatione to stało małżeństwo, jako to wyraźnie miał w sobie pactorum articulus, niżeli go do druku podając poprawiono. Expedita jednak nie w senacie, według dawnego zwyczaju, ale w gabinecie, paucorum arbitrio, J.K.M. deliberatio. Nie dostało się i mnie samemu, i inszym ichm. widzieć instrukcją jm. księdzu podkanclerzemu²⁸⁰ do Wiednia daną, która z umysłu dlatego celabatur, abyśmy o jakiego punktu in aemolumentum publicum przydanie nie solicytowali i nie zarzucali maturandis Wiedniu rebus trudności. A była zaprawdę teraz na to pogoda, żeśmy na cesarzu jm.²⁸¹ restitutionem diplomatis, które ancipiti utrapionej ojczyzny statu na nas wymusiła necessitas, ustąpienia kontraktu na żupy bocheńskie i eiurationem dawnej do prowincyjnej pruskiej pretensyjnej wytargować mogli, atoliby to jeszcze koronacyjnej królowej jejm. zwłoka jakokolwiek nagrodzić mogła, gdybyśmy zgodnie i nieodmienne miejsca koronacyjnej, świeżym prawem uprzywilejowanego i na pośpiechu aktu tego nie zezwolili, aż nam przerzeczeniem swoim cesarz jm. indulgebit pretensyję.

Ta tedy novitas musiała Wiedeń percellere, że K.J.M. postposito senatus consilio, bo acceleravit co przez posłów i osoby zakonnych puścił na to wywabione jeszcze w Warszawie przed koronacją incluserat. Ale i w tym razie na życzliwej mojej nie schodziło ojczyźnie przestrodze, bo co tylko wzięłem tę wiadomość, że conclusa w Wiedniu pacta matrimonialia i tak nagły czas weselnemu naznaczony aktowi, jechałem umyślnie do K.J.M. i prosiłem, aby się cum approbatione contractus matrimonialis zatrzymać raczył i napisałem powtórnie, będąc o to od niektórych ichm. requisitus, z usilną opisałem tę moją prośbą. Czego nie tylko nie uprosiłem, alem też sobie J.K.M. indignationem przyspieszył, którą publicam dotąd ponoszę, gdy mi gospody z dawna na dwór prymacyjalny należące [236] przez stanowniczych J.K.M. są zabrane, co mię od bytności na sejmach arcet i insze nieukontentowania i jawnej od osoby mojej J.K.M. adwersyjnej codzienne dochodziły mię przestrogi.

²⁸⁰ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny. ²⁸¹ Leopold I cesarz.

I ta rzecz nie mniejszyj jest godna konsyderacyjej, że lubo K.J.M. in speciem pacta conventa poprzysiął, żadnego jednak dotąd z nich nie wypełnił artykułu i przy propozycyjej na przeszłym sejmie deklarował się, że ich adimplere woli nie ma nadzieje, nawet tego praecidit, kiedy to i wiele ichm. iteratis vicibus i ja sam z ust J.K.M. słyszałem, że je cum restrictione mentis poprzysięgał. Czegoż się tedy od takiego mamy spodziewać pana, tylko że nam pro arbitrio imperare zechce, plena et absoluta potestate, kiedy nam cum restrictione przysięga, ani się legibus ligari pozwala.

Więc z prymacyjalnej to mojej w.m.m. panom doniósłszy powinności, moje onymże donoszę zdanie. Radzę i bratersko adhortor, abyście w.m.m. panowie na sejmy się nie spuszczać, które już in theatrum disputantium rhetorum degenerarunt, i być przestały rady zdrowy officina, jakośmy je od naszych wzięli przodków. Z terażniejszego generału wielkopolskiego do K.J.M. poważnych ex senatorio et equestri ordine ludzi wyprawili, pytając o to, jeżeli K.J.M. pacta z nami conventa dosyć laxa i nie jako indigenae panu napisane, powtórną, sine restrictione mentis, gotów potwierdzić przysięgą. Jeśli je dotrzyma i adimplebit, jeżeli domu królewskiego patietur circumscriptionem, jeżeli formam consiliorum publicorum consuetam et tritam uchowa, non dependens od zdania i gubernacyjej kilku ministrorum i na okryślenie ichże egzorbitancy pozwoli.

A na co odniósłszy deklaracyją, dopiero w.m.m. panowie modum przed się weźmiecie, jako te, które od dawnego deviarunt zwyczaju sejmowe consilia ad orbitam reduci mają. Daremne bowiem niewczasy, daremne kosztów impendia i bonorum civium conatus, kiedy dwór languide około materyjej, które aere publica censentur chodzi, nie stojąc o konkluzyją sejmów, przy której by się hamulec i praeiudicium jakie interesowi jego prawem postanowić mogło, ale czas z umysłu podrzucanemi distrahendo materyjami, aby się izba z instrukcyjami swojemi rozwieść nie mogła, a na zgon dni albo godzin kilku to co jest i być ma in proposito praecipuum, in subversionem izby poselskiej zganiając. Dlatego aby to co vel maxime afficit Rempublicam, albo placu publici consilii spełzło, albo w reces zaszło, czego dał dosyć jawny sejm przeszły dowód, jako o tym w.m.m. panowie posłowie informabunt.

Lecz i na coronationis sejmie nie inszy był consiliorum gabinetu pańskiego proceder, gdy z umysłu egzulantom w ich pretensyjach zwłoczono, irytowano, źle traktowano sola intentione, aby stimulus impatientia dla namienionych wyżej maksym sejm protestacyją zakończyli.

Pospolitego ruszenia ja non disuadeo, jako ten, który do niego nie należę, sam tylko cel jego, na co go consiliarii aulici, ci podobno, którzy in postcomitali consilio po koronacyjej K.J.M. uczyli, aby sejmów nie czekając, zechciał dominationis iure zażyć, chcąc, gdy bez oczywistej przyczyny tak do niego spieszą, i na nie wołają, in considerationem podają, pewnie to nie zaszczyt ojczyzny extra periculum, z łaski [236v] Bożej będącej, ale żeby fraternas miscere acies i domową mogli sprowadzić lanienam. Dają mi suspicandi occasionem wymyślone na uszczerbek sławy magnorum nominorum proiecta na to rozsiane, aby ich committere cum Republica mogli. Dają zwady między wodzami porobione, gdy jednego przeciw drugiemu asperant, jurysdykcyją wyższą convellere każą, i inne podobne inter cives czynią dissidiorum seminaria, które jaki

by inszy w sprowadzonych insimul ludziach rozróżnionych, zwaśnionych i niemal już zakrwawionych, skutek przynieść mogły, tylko ten, którego mens recta i wspomnieć horret.

Jeśli się tedy ex hoc malorum veterno nie ockniemy i rzeźwiejszych ratowania ojczyzny przed się nie weźmiemy środków, upadnie ta R.P. pulcherrima moles, a w niej wiara święta, wolności, swobody, communia decora i cokolwiek z przodków naszych charum, sanctum et religiosum mamy.

To tedy co bym miał być ustnie, listownem w.m.m. panom donoszę sposobem, pasterskie terażniejszemu onychże zjazdowi impertiendo błogosławieństwo i te nuncupans vota, aby Pan Bóg Spiritum Consilii w.m.m. panom zesłać desuper raczył i wszystkie ich rady do tego kierował skutku, z którego by wyniknąć mogła dobra pospolitego obrada i tandem to cne Królestwo swoich eluctari nieszczęśliwości. Powolne zatym etc.

8. *Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 20 maja 1670 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 744, k. 294-295v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Jan Zychliński sługa marszałka sejmiku Andrzeja Przyjemskiego chorążego kaliskiego w dniu 23 maja 1670 r. [feria 6 post Dominicam Exaudi proxima a. D. 1670].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 635-640 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Poznań 1220, k. 53-54v – oryginał.

Druk w: J. Jerlicz, *Latopisiec albo kronicska*, t. 2, wyd. K. Wójcicki, Warszawa 1853, s. 151-154 – wyłącznie jako punkta z laudum.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo województw poznańskiego i kaliskiego, zgromadzeni na sejmik relationis pro die 20 mai po rozerwanym sejmie blisko przeszłym, uniwersalami J.K.M. p.n.m. złożony.

Ponieważ nad nadzieję naszą sejm przeszły nie stanął, na którym omnem securitatem Reipublicae spodziewaliśmy się tak contra externa, które imminent ojczyźnie naszej od postronnych pericula, jako też intestinos malevolorum motus, które świeżo nam innotescunt. Ojczyzna nasza omni peraesidio orbata zostawa. Przychodzi nam za uniwersalem J.K.M. p.n.m. securitatem publicam providere, abyśmy mogli jakikolwiek in hac perturbata Republica, której malevoli mieszać nie przestają, zaszczyt mieć.

Tedy nie mogąc przyść prędyj przez rady nasze do prędkiego ratowania nam imminentium periculorum milej ojczyzny i dostojęństwa J.K.M. p.n.m., którego za Bożą wolą liberis suffragiis nostris na tronie posadzieliśmy, ten uchwalony obrony naszej sposób już to na dwa sejmy w instrukcjach naszych ichm. panom posłom naszym zleciliśmy, pospolite ruszenie tak na zaszczyt kościołów i chwały Bożej, praw i swobód naszych, i dostojęństwa J.K.M. p.n.m., pozwolili. A że to do efektu ob pertinatiam zawziętości i złych ludzi przez rozerwane sejmów nie przyszło, teraz praesenti laudo nostro pospolite ruszenie w ręce J.K.M. p.n.m. ad omnia tam interna, quam externa

pericula dajemy. Co i przez posłów naszych z sejmiku terazniejszego do J.K.M. posłanych²⁸² wyświadczamy, prosząc aby J.K.M. p.n.m. jedne wici za dwoje i trzecie według prawa, jako necessitas każe, Reipublicae wydać raczył.

Mający jednak pilne oko na imminentia pericula województwom naszym od pogranicznych sąsiadów naszych od morza, od których gotowości et apparatusu bellico mimo zwyczaj ich dochodzą nas przestrogi, dla czego anticipando uniwersały J.K.M. p.n.m., [294v] popis pospolitego ruszenia obudwu województw pod Śrządą za obwieszczeniem jm. pana kanclerza koronnego, jako generała wielkopolskiego²⁸³, a w niebytności jego ichm. panów wojewodów poznańskiego²⁸⁴ i kaliskiego²⁸⁵ uchwalamy. Na który czas i miejsce sub rigore legum de expeditione bellica sancitarum wszyscy, ktokolwiek według prawa do pospolitego ruszenia należy, stawić się powinniśmy.

A że nic nie powątpiewamy, że prudentia i czułość J.K.M. p.n.m. w prędkim czasie praesentia ingruentia sedabit pericula, et more maiorum evidentias et vulnera Reipublicae uleczyć zechce, tedy obawiając się, aby teraz per malitiam malevolorum rozerwany nie był, szlacheckim słowem obiecujemy sobie za otrzymanym uniwersałem J.K.M. p.n.m., w pół sejm wszyscy współ pospolitym ruszeniem w pole wyniść i tam eventum oczekiwać będziemy. A jeśliby, strzeż Boże, rozerwania sejmu, przeciw takiemu jako contra hostem patriae consurgemus i tamże coniunctim R.P. salvandae patriae modos inibimus.

A że manifeste nam patet, że niektórzy ichm. panowie posłowie, mianowicie jm. pan Jan Żelęcki łowczy koronny, jm. pan Mikołaj Smogulecki starosta lipiński, jm. pan Stanisław Kozuchowski stolnik kaliski, jm. pan Jerzy Maniecki stolnik kijowski, jm. pan [Jan] Gorzeński, jm. pan Jerzy Cykowski przeciwko artykułom w instrukcyi sobie od nas danyj, na przeszłym sejmie stawali, tedy od wszelkiej koła naszego praesenti laudo ekskludujemy ich i przeciwko im manifestacją do grodów, teraz w kole naszym przeczytaną, ręką jm. pana marszałka sejmiku średzkiego podpisaną podajemy przez uproszonych ichm. do grodu poznańskiego jm. pana Piotra Bardskiego i jm. pana Franciszka Kaczkowskiego, do kaliskiego jm. pana burgrabiego kościańskiego²⁸⁶, jm. pana Stanisława Mikołajewskiego, unitibus quibusuis protestationibus.

A że J.K.M. p.n.m. słuszne ma racyje, mając wzgląd supra egestatem pauperum, która przez przejście gwardyi J.K.M. na koronacją królowej jejm.²⁸⁷ pani naszej miłościwej, ponieść by ubodzy ludzie musieli, tedy koronacyjej w Warszawie królowej jejm. w czas sejmu przyszłego pozwalamy i jm. panu wojewodzie poznańskiemu i kaliskiemu o wydanie klucza do skarbu R.P. ewikcyją cavemus [295].

Wielkiej ci ichm. panowie bracia nasi godni pochwały, którzy jako boni cives, skądkolwiek mogli mieć machinationum przeciw R.P. i dostojęństwa J.K.M. dowody, one sincere w kole naszym odkryli, przeto aby zaś o to jakich a malevolis nie ponosili

---

²⁸² Nie wymieniono w laudum nazwisk posłów wystanych do króla, są wymienieni w streszczeniu postanowień tego sejmiku, wystanym do Wiednia przez ablegata cesarskiego (zob. niżej). ²⁸³ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ²⁸⁴ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański. ²⁸⁵ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ²⁸⁶ Wojciech Kierzyński burgrabia kościański.

²⁸⁷ Eleonora Maria arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski.

turbacji, jako tych ichm., którzy co wiedzieli adversi, to nam wydali. Tak i tych ichm., którzy by cokolwiek pewnego na odkrycie fakcyj wiedzieli, a in medio nostri deferre chcieli, takowych in omni foro intercedere et evincere obiecujemy. Także i o dzisiejszy, żal się Boże, casum, który ex occasione listu przejętego od jm. pana Andrzeja Morsztyna podskarbiego wielkiego koronnego, cyframi pisanego, stał się, który in eversio-nem status et factiones przeciwko dostojęństwu J.K.M. p.n.m. nie jest opisany, miałby którykolwiek z braci naszej turbacją od kogokolwiek, tak z publicznych, jako z prywatnych osób na to subordynowanych, spondemus ichm. omnem in omni foro et loco evictionem, według spisku naszego braterskiego i jeżeliby jakie zaszyły protestacje, nullitatis być mają.

Które to listy tak od jm. pana marszałka wielkiego koronnego²⁸⁸, jako i jm. pana podskarbiego wielkiego koronnego z kopertą zlecamy jm. panu marszałkowi koła naszego do grodu per oblatam podać, autentyki do siebie odebrać, w czym jm. fide et conscientia obligamus.

Żadnego nie widząc pożytku przez pana komisarza województw naszych w zapłacie wojsku, tylko niepotrzebny koszt, tedy że już funkcja jego per laudum województw naszych ustała, terazniejszą uchwałą naszą declaramus. Zapłatę wojsku tak ordynujemy, aby chorągwie popisowały się przed jm. panem pisarzem polnym, registra swoje podpisane ręką jm. do grodu żeby panowie żołnierze podawali i juramentem komprobowali. Które oddawać będą ichm. panom poborcom do rachunków co ćwierć i według nich ichm. panowie poborcy płacić będą powinni, za asygnacją jednak ichm. panów szafarzów, któregośkolwiek z nich, którzy zniósłszy się z sobą, te wydawać będą asygnacje chorągwiom.

Jako j.w. ichm. panów wojewodów poznańskiego i kaliskiego, jm. pana chorążego kaliskiego²⁸⁹, jm. pana surogatora poznańskiego²⁹⁰ i jm. pana starosty borzechowskiego²⁹¹ cale sobie zachowując regres do funkcji komisarskiej podług opisanej konstytucji, jeżeliby ex re et commodo województwom naszym in posterum zdałoby się to nam być, jm. pan komisarz przeszły dowodne rachunki z tego urzędu uczynić powinien, [295v] autentycznymi pokazać dowodami, że wojsko w dystrybucji naszej wszystkie ćwierci ad ultimam ianuarii anni praesentis cale popłacone. A jeżeli jm. co na ten rok miałby ze skarbu od ichm. panów poborców wziąć ad rationem solarii, tedy de suo panowie poborcy płacić to powinni, bo beli per laudum o tym uwiadomieni. Ichm. zaś forum z jm. zachowujemy, a jeżeliby na przeszłe lata nie dobrał czego z salarium suum, żeby residuum nie oddawali bez konsensu sejmiku naszego.

Strzeż Boże, gdyby kto miał do związku wojsko prowadzić, czego o żadnym bono cive nie rozumiemy, a pospolite ruszenie stanąwszy przez uniwersały J.K.M., albo swoje według całej R.P. wojsko w związku rewokować chcieli, ktokolwiekby w wojsku z stanu szlacheckiego znalazł się, a wobec J.K.M. i R.P. był spreczny, a do boku pańskiego związku nie chodził, tedy taki ab omnibus praerogativis, honoribus stanowi szlache-

---

²⁸⁸ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ²⁸⁹ Władysław Michał Skorszewski chorąży poznański. ²⁹⁰ Walerian Podleski starosta borzechowski. ²⁹¹ Andrzej Radoliński sędzia surogator grodzki poznański.

kiemu służących będzie ekskludowany i gdyby w tym związku dłużej persewerował, jego głowę, kto by go zabił, pro invindicabili mieć chcemy. Działo się we Śrzedzie, 20 mai 1670.

Andrzej z Przyimy Przyjemski chorąży województwa kaliskiego, marszałek koła rycerskiego m.p.

Locus sigilli

9. Manifestacja spisana na sejmiku relacyjnym województw poznańskiego i kaliskiego w Śrzedzie, 20 maja 1670 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 744, k. 282-282v – oryginał; w grodzie poznańskim wnieśli Gen. Piotr Bardzki i Franciszek Kaczkowski, deputaci wyznaczeni przez sejmik, w dniu 23 maja 1670 r. [feria 6 post Dominicam Exaudi proxima a. D. 1670].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 643-644 – oblata.

Nos consiliarii, dignitarii, officiales ac totus equestris ordo palatinatum Posnaniensis et Calisiensis, pro conventu praesentis relationis particulari Szredensis in diem hodiernam 20 mai ex praescripto literarum universalium S.R.M. congregati, prout hic in termino conventus praesentis ipsimet personaliter manifestati et protestati sumus pariter et coram officio et actis castrensibus Posnaniensibus per Gen. deputatos nostros protestamur et manifestamur in et contra Gen. Joannem Żelecki venatorem Regni et capitaneum Bydgosciensem, Nicolaum Smogulecki capitaneum Lipinensem, Stanislaum Kozuchowski dapiferum Calisiensem, Georgium Maniecki dapiferum Kijowiensem, Georgium Cykowski, Joannem Gorzyński, nuntios terrestres ex conventu nostro particulari Szredensi antecomitali pro comitiis generalibus Varsaviensibus proxime irrito eventu celebratis, per nos electos et deputatos, ideo quia ipsi contra debitum muneris sui, contra obligatam palatinatibus nostris [282v] fidem scissi, in factiones diversarum partium dissidentes caeteris collegis suis, qui bonum publicum et studium palatinatus utriusque sibi commissum pro candore et dexteritate sua promovebant, non solum bonum publicum et tranquillitatem communem in iisdem comitiis, prout tenebantur, non monerunt verum etiam maiora ausi contra nonnullos articulos in instructione sibi conscripta et grata informatione data, contradictionibus suis sese opposuerunt et ad disrumpenda eadem comitia caeteris personis operam suam contulerunt, et pro exigentia conventus praesentis relationis nonnulli eorum pro eodem conventu sese non stiterunt aliis tam praesentes agnoscendo reatum suum ex loco conventus dilapsi sunt. Quo tali progressu et facto suo contra honorem suum et datam fidem palatinatibus nostris excesserunt, proinde ipsos pro praevaricatoris et non servatae fidei nuntiis similisque functionis in posterum et aliarum dignitatum praerogativarum incapaces esse declaramus, de talique praeiudicio libertati Reipublicae et palatinatibus nostris illato contra omnes iunctim et in unumquemque disiunctim iterum atque

iterum manifestamur. Quam nostram manifestationem quo supra tenore conscriptam manu magnifici mareschalci nostri conventus subscripsimus et eandem ad actandam, porrigendam in acta officii castrensis tam Posnaniensis, quam et Calissiensis per Gen. deputatos nostros permissimus. Datum in Śrżoda, in conventu particulari nostro Śrzedensi relationis, die 20 mai a. D. 1670.

Andrzej z Przyimy Przyjemski chorąży kaliski, marszałek koła rycerskiego m.p.

Locus sigilli

10. *Konfederacja spisana na sejmiku relacyjnym województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 20 maja 1670 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 744, k. 283-291 – oryginał; w grodzie poznańskim wniósł Nob. Jan Żychliński sługa marszałka Andrzeja Przyjemskiego w dniu 23 maja 1670 r. [feria 6 post Dominicam Exaudi proxima a. D. 1670].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Poznań 1220, k. 55-55v – kopia z ekstraktu z grodu poznańskiego.

Druk w: J. Jerlicz, *Latopisiec albo kroniczka*, t. 2, wyd. K. Wójcicki, Warszawa 1853, s. 159-161 – edycja na podstawie ekstraktu z grodu poznańskiego, z usterkami i bez podpisów.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo województw poznańskiego i kaliskiego na sejmik relationis pro die 20 mai po rozerwanym sejmie blisko przeszłym, uniwersałem J.K.M. p.n.m. złożony, zgromadzeni.

Jużeśmy zupełnej zostawali nadzieje, że za zgodną J.K.M. p.n.m. wszech stanów elekcyją i po szczęśliwie odprawionej koronacyjej mieliśmy pożądanem nacieszyć się pokojem. Aliści rozerwane dwa sejmy, które sama malitia przez zawziętości swoje i factiones conspiratorum przeciwko majestatowi J.K.M. p.n.m. et in pernitiem wolności rwie, jawne czynią dowody nieustatecznej ku J.K.M. p.n.m. wiary i propensity, i liberae electionis wolnego stanu szlacheckiego ruinie, więc i inne dowody, które z wielu miar te odkrywają zawziętości, do potwierdzenia omnis fidelitatis nostrae ku majestatowi J.K.M. p.n.m., na konserwacyją wolnej elekcyjnej, praw, swobód naszych przywołają nas.

Przeto udając się do pozwolonego nam prawa, torem przodków naszych konstytucyją anni 1607²⁹² i innych wielu na ich fundamencie wszystkie przeszłych lat między nami postanowione spiski ratione liberae electionis reasumujemy i teraz ten spiszek fide, honore et conscientiis nostris stwierdzamy, że per liberam nostram tantisque Reipublicae electionem obranego pana nie odstąpiemy i przeciwko wszystkim fakcyjom spółnie, bez wszelkiego między sobą rozrywania stawać obowiązujemy, stateczną ku J.K.M. p.n.m. wiarę i postronnym pokazując narodom, zdrowia i fortuny nasze

²⁹² *Konstytucja sejmku 1607 r. „Warunek wolnej elekcyi” (Vol. const., t. 2, vol. 2, s. 338-339).*

na obronę R.P., dostojenstwa J.K.M. p.n.m. statecznie ofiarujemy i za najmniejszym obwieszczeniem gotowość naszą przeciwko wszelkiej machinacyjom obiecujemy i przeciwko takowym, którzy by przeciwko tyż wolnej elekcyjej i K.J.M. p.n.m. wolno obranemu jakimkolwiek *conspirationis* lubo strzeż Boże *facto ipso* sprowadzając [283v] *externa auxilia*, albo z postronnemi zachować około tego związku następować wazyli się, pro *hostibus patriae* et *perduellibus* tym spiskiem naszym deklarujemy et in *eorum tam bonorum, quam personarum destructionem coniunctim omnes non divisim consurgemus*. Warując sami sobie iam *securitatem*, że jeżeliby co a *malevolis* któregokolwiek stanu szlacheckiego, względem odkrycia niektórych *indiciorum conspirationis adversum liberam electionem per violentiam* potkało tam *aperta, quam per insidias*, o takową krzywdę każdego brata szlachcica ruszywszy, spólnie ująć się powinni będziemy, i takiego gdyby na niego dostateczny się dowód pokazał, jako *oppressorem libertatis, et violatorem pacis publicae* spólnie i nierozdzielnie znosić będziemy.

Który to spisek *praesentes* tu na sejmiku rękami naszymi podpisujemy, trzymając to staropolskiej *cnocie* braci naszej w domu zostających, że ten spisek nasz do grodu podany, pro *rato et grato* przyjąwszy, *eodem amore et ardore* ku ojczyźnie i dostojenstwie J.K.M. p.n.m. ochotnie podpisać będą. Działo się na sejmiku śrzedzkim, dnia 20 maja r. P. 1670.

[1] Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski m.p., [2] Władysław Michał Skoroszewski chorąży poznański m.p., [3] Andrzej z Przyimy Przyjemski chorąży województwa kaliskiego, marszałek koła rycerskiego, [4] Jan z Bnina Opaliński [wojewodzie] kaliski, międzyrzecki starosta, [5] Andrzej z Zakrz Zakrzewski podst[oli] kaliski m.p., [6] Franciszek Ciświcki kasztelan międzyrzecki m.p., [7] Piotr Przyjemski kasztelan śrzemski m.p., [8] Łukasz Rydzyński cześnik kaliski m.p., [9] Maciej Mielżyński starosta kcyński m.p., [10] Hieronim Pogorzelski starosta powidzki, [11] Andrzej Zaleski r[otmistrz] w[ojewództw] w[ielkopolskich] m.p., [12] Wojciech Jarochowski sędzia ziemski wschowski, [13] Jan Kaczkowski m.p., [14] Wojciech Mielżyński, [15] Kasper Modlibowski pisarz grodzki poznański m.p., [16] Mikołaj Pawłowski, [17] Jan Lipski pod[sędek] kaliski, [18] Piotr Chociszewski wojski poznański, [19] Jan Woźnicki, [20] Wojciech Moszczeński, [21] Adam Molski komisarz graniczny kaliski, [22] Andrzej Romiszewski, [23] Jerzy Złotnicki, [24] Jan Karol Marchocki m.p., [25] Krzysztof Mielżyński, [26] Marcin Tański pisarz grodzki wschowski m.p., [27] Rafał Biliński, [284] [28] Wacław Lipski, [29] Stanisław Ulatowski, [30] Marcin Ulatowski, [31] Stanisław Linowski, [32] Wojciech Mierucki, [33] Jan Orzelski, [34] Wojciech Zbijewski, [35] Jan Krąkowski, [36] Piotr Zbijewski, [37] Stanisław Błociszewski, [38] Jakub Wilkoterski m.p., [39] Jan Marszewski, [40] Rosnowski Stanisław, [41] Kazimierz z Wilkowa Wilkowski m.p., [42] Ossowski Jan, [43] Jakub Piotr na Gocłach Gocłowski m.p., [44] Stanisław Marszewski m.p., [45] Stanisław Chelmski starosta pobiedzki, [46] Jan Trzecki, [47] Wojciech Kurciński, [48] Jan Pacynowski, [49] Krzysztof Żdżarski, [50] Andrzej Kierzyński, [51] Stefan Kierzyński, [52] Stanisław Mikołajewski, [53] Jan Mikołajewski, [54] Stefan Mikołajewski m.p., [55] Wojciech Bartoszewski,

[56] Andrzej Bartoszewski m.p., [57] Andrzej Bartoszewski m.p., [58] Maciej Nowowiejski, [59] Maciej Zakrzewski m.p., [60] Wojciech Lisiecki, [61] Mateusz Lisiecki, [62] Stanisław Lisiecki, [63] Zygmunt Poniński, [64] Krzysztof Rembowski m.p., [65] Poniński Jarosz, [66] Wojciech Bułakowski pisarz grodzki kaliski m.p., [67] Stefan Poniński, [68] Ludwik Ciświcki starosta stawiszyński, [69] Mikołaj Grodzicki, [70] Stanisław z Buszewa Buszewski, [71] Wojciech z Buszewa Buszewski, [72] Michał z Buszewa Buszewski m.p., [73] Maciej Otta Trąmpczyński m.p., [74] Jan Otta Trąmpczyński, [75] Sebastian Otta Trąmpczyński m.p., [76] Stanisław Otta Trąmpczyński m.p., [77] Łukasz Otta Trąmpczyński, [78] Michał Otta Trąmpczyński, [79] Wawrzyniec Otta Trąmpczyński m.p., [80] Stanisław Węgierski, [81] Jan Wilkowski, [82] Łukasz Naradowski m.p., [83] Krzysztof Koryciński, [84] Maciej Dydyński, [85] Władysław Gosławski, [86] Wacław Krzyżanowski, [87] Andrzej Grabowski, [88] Jan Krzyżanowski, [89] Stanisław Grabowiecki, [90] Samuel Kęszycki, [91] Jan Miaskowski, [92] Łukasz Szamarzewski, [93] Malcher Skrzetuski, [94] Zygmunt Ziemiecki, [95] Franciszek Wilkoński, [96] Józef Grabowiecki, [284v] [97] Jan Drogoszewski, [98] Franciszek Tworzyński, [99] Dobrogost Kuczkowski, [100] Świętosław Bojanowski, [101] Stanisław Bobrowski, [102] Rafał Tworzyński, [103] Marcin Grzymisławski, [104] Stanisław Urbanowski, [105] Jan Trzciński, [106] Franciszek Urbanowski, [107] Jacek Koszutski, [108] Mikołaj Chąstowski, [109] Piotr Ossowski, [110] Jan Brzechwa, [111] Stanisław Ulatowski, [112] Ludwik Tworzyński, [113] Jan Ulatowski, [114] Kazimierz Tworzyński, [115] Marcin Ulatowski, [116] Stefan Tworzyński, [117] Stanisław Wilczyński, [118] Jakub Ulatowski, [119] Wojciech Wilczyński, [120] Adam Uriel Czarnkowski o[siecki], m[iędzytęski] starosta, [121] Jan Soszyński, [122] Wojciech Kurowski, [123] Wespazjan Grabowski, [124] Walerian Podleski starosta borzechowski, [125] Mikołaj Chrzastowski, [126] Józef Chrzastowski, [127] Jakub Chrzastowski, [128] Sebastian Chrzastowski, [129] Stanisław Zagórski podwojewodzi poznański, [130] Wojciech Chrzastowski, [131] Franciszek Sokół, [132] Stanisław Grabski m.p., [133] Stanisław ^b, [134] Kazimierz Dembiński, [135] Stefan Mieszkowski, [136] Mściśław Zaleski b.n., [137] Jan Jełowski, [138] Franciszek Żychliński m.p., [139] Dobrogost Włosiński, [140] Adam Kwilecki, [141] Stanisław Wałdowski, [142] Wojciech Zaleski, [143] Maciej Malczewski, [144] Michał Zaleski, [145] Jan Stawski, [146] Wojnowski, [147] Franciszek Wałdowski, [285] [148] Maciej Krzycki pisarz ziemski wschowski m.p., [149] Bartłomiej Ponikiewski, [150] Gabriel Sokolnicki, [151] Stanisław Mirowski, [152] Maciej Pigłowski, [153] Stanisław Pigłowski, [154] Franciszek Pigłowski, [155] Marcin Czaplicki m.p., [156] Ambroży Trąmpczyński, [157] Łukasz Bniński ze Stęszewa, [158] Jan Sobiejuski, [159] Maciej Niegolewski na Niegolewie, [160] Wojciech Trąmpczyński na Lwówku, [161] Wojciech Marszewski z Bużenina, [162] Konstanty Marszewski, [163] Chryzostom Marszewski, [164] Franciszek Gałęcki, [165] Władysław Małachowski, [166] Aleksander Koszutski, [167] Marcin Budziejewski, [168] Wojciech Kurowski, [169] Jędrzej Kurowski, [170] Wojciech Wyganowski, [171] Jan Wyganowski, [172] Franciszek Urbanowski, [173] Zygmunt Ulatowski, [174] Jan Ulatowski, [175] Samuel Krzyszkowski, [176] Przecław Jełowiecki, [177] Jerzy Jełowiecki, [178] Wojciech Jełowiecki, [179] Tomasz Ulatowski, [180] Maciej Ulatowski, [181] Stanisław Błociszewski, [182] Jakub Urbanowski, [183] Maciej Kierski,

[184] Piotr Kosecki, [185] Stanisław Kokalewski, [186] Łukasz Kosicki, [187] Jakub Urbanowski, [188] Jan Urbanowski, [189] Andrzej Urbanowski, [190] Dobrogost Urbanowski, [191] Jan Radoliński, [192] Piotr Niezychowski, [193] Władysław Niezychowski, [194] Franciszek Pilchowski, [195] Hieronim Skaławski, [196] Stanisław Skaławski, [197] Kazimierz Radoliński burgrabia bydgoski, [198] Jędrzej Radoliński, [199] Łukasz Krzyżanowski, [200] Jan Krzyżanowski, [201] Wojciech Paprocki, [202] Kazimierz Markowski, [203] Piotr Chełkowski, [204] Michał Kołodzki, [205] Franciszek Koszucki, [206] Maciej Gorzyński, [207] Jan Haza z Radlitz burgrabius Wschowensis, [208] Janusz Rola Bratowski, [209] Franciszek Wypierski, [210] Stanisław Imielski, [211] Malcher Gurowski [212] Chryzostom Gorzeński, [285v] [213] Stanisław z Wrzący Zajączek, [214] Jan z Wrzący Zajączek, [215] Paweł Przybysławski, [216] Jan Majerowski, [217] Konstanty Majerowski, [218] Piotr Sulmowski, [219] Władysław Łączkowski, [220] Mikołaj Kaliszkowski, [221] Samuel Kaliszkowski, [222] Jan Kierski m.p., [223] Przecław Bronikowski, [224] Aleksander Bronikowski, [225] Władysław Koszutski, [226] Adam Potworowski m.p., [227] Piotr Napruszewski, [228] Władysław Kierski, [229] Stanisław Żółtowski, [230] Krzysztof Chlebowski, [231] Stanisław Chlebowski, [232] Jędrzej Kąsinowski, [233] Paweł Kąsinowski, [234] Mikołaj Chlebowski, [235] Kazimierz Sulicki Smurski, [236] Stanisław Dobiński, [237] Wojciech Dobiński, [238] Walenty Krassowski, [239] Ambroży Trąmpczyński, [240] Stanisław Ojrzyński, [241] Kasper Wardęski, [242] Maciej Miecznikowski, [243] Jan Wydzierzewski, [244] Sebastian Twardowski, [245] Szczęsny Cieśliński, [246] Aleksander Koszucki, [247] Remigian Niezychowski, [248] Piotr Chełkowski z Kąsinowa, [249] Jerzy Czekanowski, [250] Wojciech z Bukowca Dąmbrowski poborca kaliskiego województwa m.p., [251] Franciszek Pilchowski, [252] Walerian Dobiński, [253] Jan Dobiński, [254] Łukasz Dobiński, [255] Wojciech Węgierski, [256] Maciej Ostrowski, [257] Jan Ostromecki, [258] Wojciech Kokoski, [259] Andrzej Kokoski, [260] Jan Gorzewski, [261] Jan Dobrzymowski, [262] Stanisław Przetocki, [263] Stanisław Załuszkowski, [264] Walenty Jackowski, [265] Jędrzej Załuchowski, [266] Adam Krzywkowski, [267] Samuel Hieronim Bieganowski, [268] Kazimierz Żegocki, [269] Adam Bieganowski, [270] Jan Bieganowski, [271] Wojciech Bieganowski, [272] Andrzej Bieganowski, [273] Mikołaj Tadajewski, [274] Maciej Deręgowski, [275] Franciszek Rosnowski, [276] Piotr Rosnowski, [277] Wojciech Rosnowski, [278] Krzysztof Makowiecki, [279] Franciszek Makowiecki, [280] Adam Złotnicki, [281] Jakub Złotnicki, [282] Jakub Orzelski, [283] Wacław Chociszewski, [286] [284] Andrzej Radoliński sęd[zia grodzki] poznański, [285] Stanisław Jaraczewski, [286] Jan Jaraczewski, [287] Stanisław Jaraczewski, [288] Franciszek Jaraczewski, [289] Zygmunt Jaraczewski, [290] Łukasz Jaraczewski, [291] Michał Zagurski, [292] Świętosław Zagurski, [293] Stefan Karsznicki, [294] Mateusz Karsznicki, [295] Jakub Karsznicki, [296] Wojciech Prądyński, [297] Franciszek Prądyński, [298] Adam Prądyński, [299] Stanisław Prądyński, [300] Kazimierz Grabski, [301] Piotr Grabski, [302] Stanisław Grabski, [303] Maciej Grabski, [304] Aleksander Grabski, [305] Aleksander Tomicki, [306] Jan Tomicki, [307] Dobrogost Gądkowski, [308] Jakub Malczewski, [309] Mikołaj Malczewski, [310] Jan Malczewski, [311] Jędrzej Malczewski, [312] Jan Malczewski, [313] Jędrzej Malczewski,

[314] Marcin Malczewski, [315] Władysław Malczewski, [316] Kazimierz Malczewski, [317] Malcher Czaplicki, [318] Józef Małachowski, [319] Adam Goliński, [320] Jan Goliński, [321] Jan Zielonacki, [322] Mikołaj Zielonacki, [323] Marcin Zielonacki, [324] Stanisław Kanieski, [325] Franciszek ^b, [326] Stefan Strzałkowski, [327] Stefan Strzałkowski, [328] Aleksander Strzałkowski, [329] Sebastian Gowarzewski, [330] Aleksander Koszucki, [331] Krzysztof ^b [332] Łukasz Niemojewski, [333] Piotr Kobeliński, [334] Krzysztof Zieliński, [335] Jan ^b, [336] Wojciech Pałędzki, [337] Władysław Gosławski, [338] Franciszek Rogaliński, [339] Wojciech Garlicki, [340] Andrzej Załużkowski, [341] Stanisław Koryciński, [342] Stanisław Załużkowski, [434] Bartłomiej Niemojewski, [344] Łukasz Niemojewski, [345] Maciej Krzyżanowski, [286v] [346] Franciszek Bielawski, [347] Andrzej Gorzycki, [348] Aleksander Pawłowski, [349] Jan Swinarski, [350] Kasper Goszczyński, [351] Piotr Swinarski, [352] Wojciech Twardowski, [353] Jan Bielawski, [354] Stanisław Zawacki, [355] Mikołaj Pawłowski, [356] Andrzej Gurowski, [357] Malcher Gurowski, [358] Wojciech Rynarzewski [359] Jan Jerzykowski, [360] Jan Bodzewski, [361] Piotr Janowski, [362] Kazimierz Ratajecki, [363] Walenty Sadokierski, [364] Kazimierz Sadokierski, [365] Jan Malewski, [366] Krzysztof Przeuski, [367] Jan Bronikowski żupnik bydgoski, [368] Wojciech Tymieniecki, [369] Stefan Zaremba Tymieniecki notarius castrensis Bydgostiensis, [370] Jan z Żychlina Żychliński, [371] Stanisław Miaskowski, [372] Jan Mielniński, [373] Krzysztof Rozwadowski m.p., [374] Adam z Rozwadowa Rozdrażewa Rozdrażewski, [375] Andrzej Słonecki, [376] Piotr Koszutski, [377] Jan Strzelecki, [378] Andrzej Strzelecki, [379] Chryzostom Pogorzelski, [380] Andrzej Kurnatowski, [381] Jan Kurnatowski, [382] Dobrogost Kurnatowski, [383] Mikołaj z Radomicka Daleszyński m.p., [384] Jan z Radomicka Daleszyński, [385] Stanisław de Radomiczko Daleszyński, [386] Stanisław Jezierski, [387] Andrzej na Nieczajnie Sobocki, [388] Prokop Jan Granowski m.p., [389] Zygmunt Bieczyński, [390] Piotr Bardski, [391] Wincenty Granowski, [392] Jan Paruszewski, [393] Wojciech Kierski, [394] Piotr Żychliński starosta wałecki m.p., [395] Bogusław Kąsinowski, [396] Władysław Kąsinowski, [397] Stefan Kąsinowski, [398] Tomasz Kąsinowski, [399] Jan Kąsinowski, [400] Hieronim Słonecki, [401] Balcer Bronikowski, [402] Jan Młodziejewski, [287] [403] Aleksander Mielżyński, [404] Jan Branecki, [405] Maciej Płaczkowski, [406] Jacek Pięłowski, [407] Władysław z Werbna Pawłowski, [408] Jan Kościelski, [409] Adam Jurkowski, [410] Stanisław Słonecki, [411] Łukasz z Krzywosądzki Krzywosądzki, [412] Mikołaj Konarzewski, [413] Sebastian z Sławianowa Sławianowski m.p., [414] Stanisław Kaczorowski z trzema synami m.p., [415] Adam Drachowski również z [416] Franciszkiem synem swoim, [417] i synowcem Janem Drachowskim, [418] Marcin Bogucki z trzema synami swemi m.p., [419] Jan Spławski, [420] Zygmunt Kazimierz Ulatowski m.p., [421] Krzysztof Kierski m.p., [422] Wojciech Kościelski m.p., [423] Piotr Chełkowski, [424] Władysław Belęcki, [425] Andrzej Paczkowski, [426] Krzysztof Ossowski, [427] Hieronim Kierzkowski, [428] Marcin Wierusz Kowalski, [429] Jan Dzierżbiński pis[arz] gn[ieźniński], [430] Stefan Mojaczewski, [431] Andrzej Szczurski m.p., [432] Andrzej Gulczewski, [433] Franciszek Gulczewski, [434] Stanisław Gulczewski [435] Maciej Dobiejewski, [436] Łukasz Lubiński, [437] Kazimierz Skórzewski m.p., [438] Andrzej Markowski,

[439] Ludwik Radzicki, [440] Adrian Poniński miecznik poznański, [441] Stanisław z Szczodrzykowa Gąskowski m.p., [442] Mikołaj Franciszek Derengowski, [443] Stanisław Derengowski, [444] Adam Aleksander Derengowski, [445] Maciej Derengowski, [446] Szczesny Derengowski, [447] Jan Nowowiejski, [448] Władysław Nowowiejski, [449] Andrzej Nowowiejski, [450] Zygmunt Witowski, [451] Piotr Witowski, [452] Fabian Sebastian Zaborski, [453] Stanisław Zaborski, [454] Krzysztof Węgiński, [455] Jan Śrzemski, [456] Bogusław Złotnicki m.p., [457] Jan Imieliński, [458] Wojciech Gruszczyński, [459] Stanisław Starzechowski m.p., [287v]^a [288] [460] Kasper Jan Żychliński, [461] Jan Górski, [462] Władysław Górski, [463] Franciszek Żychliński, [464] Jakub Racięski, [465] Bartłomiej Racięski, [466] Samuel Trzebuchowski, [467] Daniel Bronisz, [468] Maciej Twardowski, [469] Łukasz Świętochowski, [470] Andrzej Gostkowski, [471] Andrzej Młodziejewski, [472] Andrzej Twardowski m.p., [473] Mikołaj Głoskowski, [474] Andrzej Kurnatowski, [475] Adam Konstanty z Mielina Mielicki, [476] Aleksander Głoskowski, [477] Adam Bronikowski, [478] Władysław comes de Łabiszyn Łatański, [479] Marcin Bujakowski, [480] Kazimierz Kurzyński, [481] Jan Chwałkowski, [482] Krzysztof Marszewski m.p., [483] Jan Gurowski, [484] Adam Gurowski, [485] Remigian Żółtowski, [486] Stanisław Żółtowski, [487] Eustachy Rozdrażewski, [488] Maciej Bardski, [489] Andrzej Bardski, [490] Marcin Turcki, [491] Jan L. Goliński, [492] Wojciech Żychliński, [493] Aleksander Jarochoński, [494] Krzysztof Marszewski, [495] Stanisław Szoldrski, [496] Adam Nowowiejski, [497] Franciszek Kaczkowski, [498] Jan z Potoka Potocki, [499] Andrzej Miedzianowski, [500] Franciszek Marcin Dobrosielski, [501] Jan Bagiński, [502] Andrzej Słonecki, [503] Jan Konstanty Rozbicki, [504] Marcin Bagiński, [505] Zygmunt Bronikowski, [506] Stanisław Goślinowski, [507] Marcin Bagiński, [508] Stefan Żychliński, [509] Władysław Adrian Włostowski, [510] Bogusław Włostowski [511] Adam Rogaczewski, [512] Aleksander Gluchowski, [513] Franciszek Osiecki, [514] Samuel Pruszek Bieniewski m.p., [515] Stanisław Pruszek Bieniewski m.p., [516] Wojciech Pruszek Bieniewski m.p., [517] Franciszek Pruszek Bieniewski m.p., [518] Mikołaj Pruszek Bieniewski, [519] Jan Pruszek Bieniewski m.p., [520] Franciszek Pruszek Bieniewski, [521] Wojciech z Bytnia Kurnatowski, [288v] [522] Maciej Karszewski, [523] Marcin Proski, [524] Jan Proski, [525] Władysław Bełęcki, [525] Maciej Białęski, [526] Franciszek Białęski, [527] Aleksander Białęski, [528] Stefan Białęski, [529] Łukasz Bardski, [530] Jan Bardski, [531] Paweł Miłaczewski, [532] Stanisław Błaszowski, [523] Jan Górecki, [524] Jan Wierzbicki, [525] Jarosz Grabiński, [526] Jan Kazimierz Sosiński, [527] Wawrzyniec Przyborowski, [528] Jan Przywojski, [529] Wojciech Rudnicki, [530] Stanisław Kaczorowski [531] Paweł Sokolnicki, [532] Stanisław Kurski sekretarz J.K.M., [533] Aleksander Bieczyński m.p., [534] Władysław Objeziński, [535] Stanisław Objeziński, [536] Rafał Borowski, [537] Jan z Chomęc Morawski imieniem rodziciela mego, [538]^b, [539] [Stani]sław Kraśnicki, [540] [Sta]nisław Kraśnicki, [541] Franciszek Kraśnicki, [542] Andrzej Kraśnicki, [543] Adam Suchorzewski skarbnik kaliski, [544] Aleksander Zakrzewski [545] Stanisław Zakrzewski, [546] Stanisław Suchorzewski starosta pyzdrowski m.p., [547] Mikołaj Ostaszewski, [548] Stanisław Gałęcki, [549] Stanisław Skrzetuski, [550] Jan Karski, [551] Maciej i [552] Jakub Swinarscy, [553] Stanisław Dobrzycki,

[554] Świętosław Górski, [555] Samuel i [556] Jakub Mańkowsy, [557] Franciszek Modlibowski, [558] Andrzej Stawski, [559] Świętosław Makowiecki, [560] Chryzostom Wojsławski, [561] Władysław Nowowiejski, [562] Jan Parczewski, [563] Stefan Sieroszewski, [564] Tomasz Wyporski, [565] Wojciech Koźliński, [566] Jakub Janowski, [567] Andrzej Mierzewski, [568] Franciszek Paradowski, [569] Stefan Buszyński, [570] Jarosz Dunin, [571] Maciej Zaleski, [572] Zygmunt Zaleski, [289] [573] Aleksander Secymiński, [574] Michał Secymiński, [575] Bartłomiej Secymiński, [576] Wojciech Secymiński, [577] Wojciech Lipski, [578] Prokop Lipski, [579] Wacław Lipski, [580] Michał Kierski, [581] Kazimierz Kuniński, [582] Jan Kurczewski, [583] Adam Sieroszewski, [584] Stefan Sieroszewski, [585] Samuel Schlichting, [586] Jan Drzewiecki, [587] Christof Unrug, [588] Kaspar Seydlitz, [589] Heinrich Seydlitz, [590] Balthasar Seydlitz, [591] Jakub z Bleszyna Bleszyński m.p., [592] Kazimierz Bleszyński, [593] Andrzej Bleszyński, [594] Franciszek Bleszyński, [595] Fridericus de Luka, [596] Samuel de Luka, [597] Piotr Sokolnicki, [598] Heinrich Wonisch, [599] Samuel Brudzewski, [600] Balthasar Brudzewski, [601] Krzysztof Brudzewski, [602] Krzysztof Żychliński, [603] Paweł Sokolnicki, [604] Piotr Biliński, [605] Mikołaj Tadajewski, [606] Paweł Maliński, [607] Jan Sumoski, [608] Jan z Belęcina Skrzydlewski, [609] Maciej Stawiski, [610] Jan z Grodca Grodziecki, [611] Stanisław Grodziecki, [612] Aleksander Giżycki, [613] Marcin Starczewski, [614] Jan Kędzierzyński, [615] Franciszek Radzicki, [616] Jan Radzicki, [617] Jan Drwęski i z rodzonym, [618] Andrzej Święcicki, [619] Jan Mierosławski, [620] Wojciech Bniński, [621] Adam Malczewski, [622] Stanisław Koszucki, [623] Kazimierz Koszucki, [624] Łukasz Koszucki, [625] Wojciech Koszucki, [626] Franciszek Rosnowski, [627] Wojciech Żychliński, [628] Marcin Tokarski sam i braci swych, [629] Maciej Rogowski, [630] Andrzej Pilchowski, [631] Stanisław Mieszkowski, [632] Andrzej Sczurski, [633] Marcin Pilchowski, [634] Kazimierz Pilchowski, [635] Franciszek Pilchowski, [636] Stanisław Brudzyński, [637] Maciej Roman, [638] Kazimierz Roman, [639] Piotr Golemowski, [640] Stanisław Przybyszewski, [641] Chryzostom Jarochoński, [289v] [642] Andrzej Załuskowski, [643] Andrzej Domaradzki, [644] Stanisław Załuskowski, [645] Jan Białkowski, [646] Tomasz Łaskawski, [647] Władysław Tarchalski, [648] Kazimierz Tarchalski, [649] Jan Stawicki, [650] Wojciech Raciborski, [651] Jakub Miniszewski, [652] Walerian Piątkowski, [653] Wojciech Sobiejuski, [654] Stanisław Sobiejuski, [655] Mikołaj Cucharski, [656] Jan Molski, [657] Stanisław Luliński, [658] Andrzej Pierchalski, [659] Jan Miniszewski, [660] Franciszek Miniszewski, [661] Mieliński komornik poznański, [662] Piotr Mieliński komornik poznański, [663] Jerzy Cielmowski, [664] Aleksander Cielmowski, [665] Jerzy Nieświastowski, [666] Wojciech Nieświastowski, [667] Wojciech Lipski, [668] Jakub Lipski, [669] Andrzej Pogorzelski, [670] Jan Pogorzelski, [671] Jan Nieświastowski, [672] Kazimierz Krzywosądzki, [673] Łukasz Krzywosądzki, [674] Marcin Krzywosądzki, [675] Zygmunt Krzywosądzki, [676] Jędrzej Krzywosądzki, [677] Wawrzyniec Krzywosądzki imieniem synów swych, [678] Maciej Zaleski, [679] Jan Gałęski, [680] Wojciech Konstanty z Goraja Breza starosta nowodworski swym i całego powiatu waleckiego imieniem, [681] Jan Korzbok Łącki m.p., [682] Aleksander Korzbok Łącki m.p., [683] Gabriel Korzbok Łącki m.p., [684] Stanisław Korzbok Łącki m.p.,

[685] Stanisław Skrzetuski, [686] Łukasz Skrzetuski, [687] Stanisław Skrzetuski, [688] Andrzej Skrzetuski m.p., [689] Samuel Gurowski, [690] Florian Suliński, [691] Franciszek Suliński, [692] Kasper Gliszczyński, [693] Jan Gliszczyński, [694] Mikołaj Suliński [695] Jan Suliński, [696] Stanisław Stecki, [697] Marcin Turski, [698] Kazimierz Turski, [699] Adam Łukomski, [700] Kazimierz Łukomski, [701] Jan Łukomski, [702] Marcin Olewiński, [290] [703] Jan Wąldowski, [704] Stanisław Zbyszewski, [705] Marcin Paruszewski, [706] Wojciech Paruszewski, [707] Jakub Paruszewski, [708] Maciej Paruszewski, [709] Świętosław Paruszewski, [710] Jan Markowski, [711] Kazimierz Dzierżbiński, [712] Jan Dzierżbiński pisarz gnieźnieński, [713] Jan Kurcewski, [714] Adam Kurcewski, [715] Wojciech Kurcewski, [716] Maciej Kurcewski, [717] Kazimierz Kurcewski, [718] Adam Grobelnicki, [719] Andrzej Mieszkowski, [720] Franciszek Mieszkowski, [721] Ignacy Mieszkowski, [722] Krzysztof Mieszkowski, [723] Stanisław Mieszkowski, [724] Stanisław Mieszkowski, [725] Wojciech Mieszkowski, [726] Tomasz Wiśniewski, [727] Maciej Karszecki, [728] Jan Karszecki, [729] Wawrzyniec Karszecki, [730] Stefan Karszecki, [731] Marcin Karszecki, [732] Władysław Karszecki, [733] Jędrzej Karszecki, [734] Jakub Karszecki, [735] Jędrzej Karszecki, [736] Wojciech Karszecki, [737] Stanisław Karszecki, [738] Zygmunt Witowski, [739] Franciszek Obierzyski, [740] Jan Popowski, [741] Jan Siekierzecki, [742] Andrzej Siekierzecki, [743] Maciej Siekierzecki m.p., [744] Franciszek Kozielski, [745] Kazimierz Bojanowski, [746] Jan Skrobiszewski, [747] Chryzostom Skrobiszewski, [748] Kazimierz Skrobiszewski, [749] Andrzej Kuniński, [750] Jan Seweryn Goliński przeciw zdrajcom, [751] Jakub Stawski, [752] Franciszek Stawski, [753] Zygmunt Żernicki, [754] Stefan Żernicki, [290v] [755] Stanisław Jarochowski, [756] Franciszek Goliński burgrabia koniński, [757] Adam Goliński, [758] Andrzej Przemenski, [759] Jakub Rogaliński, [760] Jan Malachowski, [761] Wojciech Bartoszewski, [762] Piotr Poklatecki, [763] Jan Turobojski, [764] Jan ^b, [765] Wojciech Jarnowski, [766] Stefan Mroczkowski, [767] Jan Gałczyński, [768] Marcin Gałczyński, [769] Krzysztof Biegański, [770] Andrzej Goczałkowski, [771] Franciszek Goczałkowski, [772] Kasper Goczałkowski, [773] Bartłomiej Goczałkowski, [774] Wojciech Goczałkowski, [775] Mikołaj Goczałkowski, [776] Jan Wojciech Kęszycki, [777] Franciszek Pruszek, [778] Władysław Gostkowski, [779] Piotr Pawłowski z Wierzbna, [780] Jakub Kraśnicki, [781] Stefan z Wierzbna Pawłowski, [782] Jan z Wierzbna Pawłowski, [783] Adam z Wierzbna Pawłowski, [784] Chrystian Kierski, [785] Adam Konarski, [786] Stanisław Konarski, [787] Marcin Konarski, [788] Stanisław Gałczyński, [789] Kazimierz Romiejewski, [790] Michał Choiński, [791] Andrzej Gurowski, [792] Malcher Gurowski, [793] Zygmunt Twardowski, [794] Stefan Kraśnicki, [795] Łukasz Węgorzewski, [796] Aleksander Kułakowski m.p., [797] Jerzy Necz, [798] Wojciech Czekański, [799] Jan na Dobrzycy Dobrzycki, [800] Zygmunt z Sielnice Jemialkowski, [801] Stanisław Falibóg m.p., [802] Paweł Ramik Wardęski, [803] Wojciech Kwilecki, [804] Hieronim Kwilecki, [805] Michał Kwilecki, [806] Jan Kwilecki, [807] Franciszek Kwilecki, [808] Kasper Ziemek Twardowski, [809] Jakub Domaracki, [810] Adam Malechowski, [811] Piotr Łącki, [812] Jan Łącki, [813] Stefan Łądecki, [814] Wojciech Łącki, [815] Stefan Złotnicki, [816] Władysław Złotnicki, [817] Franciszek Kaczkowski,

[818] Andrzej Słupski, [819] Jakub Słupski, [820] Jan Słupski, [291] [821] Stanisław Kaczorowski, [822] Chryzostom Kaczorowski, [823] Mikołaj Mycielski w[ojski] k[aliski] m.p., [824] Franciszek Mycielski s[karbnik] p[oznański] m.p., [825] Stefan Pruszek, [826] Teodor Kazimierz Słonecki, [827] Rafał z Leszna Leszczyński m.p., [828] Maciej Watta Kosicki m.p., [829] Jan Czarnecki m.p., [830] Jan Siekierzyski m.p., [831] Wojciech Parczewski m.p., [832] Jan Parczewski m.p., [833] Tyburcy Mikołajewski m.p., [834] Stanisław Konopnicki z trzema synami, [835] Jan Watta Kosicki m.p., [836] Stanisław Małachowski, [837] Wojciech z Miaskowa Miaskowski kasztelan santocki m.p., [838] Piotr Grabski, [839] Stanisław z Potoka Potocki burg[rabia] ziemski poznański m.p., [840] Jakub z Łęka Kucharski, [841] Aleksander Kucharski, [842] Maciej Kucharski, [843] Piotr Skoroszewski, [844] Marcin Chrzastowski, [845] Zygmunt Chrzastowski, [846] Stanisław Skoroszewski, [847] Piotr Opaliński starosta śremski, [848] Władysław Kłodziński p[odstoli] z[iemski] d[obrzyński], [849] Tomasz Zaleski, [850] Stanisław Tuczynski stolnik inowrocławski m.p., [851] Wojciech Zdzychowski m.p., [852] Jan Opaliński, [853] Jan Ciesielski m.p., [854] Zygmunt Łaszc c[astellanus] L[andensis] m.p., [855] Mikołaj Szofdrski kasz[telan] bie[chowski] m.p., [856] Franciszek Ciświcki kasztelan międzyrzecki m.p., [857] Albracht Bartoszewski, [858] Andrzej z Przyimy Przyjemski chorąży kaliski, marszałek koła rycerskiego średzkiego m.p.²⁹³

Locus sigilli

^a karta pusta   ^b nazwisko nieczytelne

11. Streszczenie postanowień sejmiku w Środzie, 20 maja 1670 r., wystane do cesarza Leopolda I przez ablegata Augustina von Mayern – Warszawa, 4 czerwca 1670 r.

Rp. HHuS, Oesterreichische Geheime Staatsregistratur (Rep. N), 42, Fasz. 34-4, k. 206-206v – oryginał.

Contenta Consilii in conventu palatinatum Maioris Poloniae Sredensi conclusi die 20 mai 1670.

1. Gratiae agentur S.R.M. pro paterna Reipublicae cura et periculum imminetium intimatione.
2. Addatur contestatio verae et sincerae fidelitatis erga suum majestatem, cuius Regium decus palatinatus nostri salutis et fortunarum suarum impendio tueri parati sunt.
3. Universalem expeditionem bellicam quandocunque exigente necessitate S.R.M. placuerit, edigendum in manus eiusdem tradimus, obsecrantes ut si id opus visum fuerit

²⁹³ Do pełnej liczby doliczyć należy jeszcze liczne osoby, nie wymienione z imienia i nazwiska.

universales literas, unas pro ternis expediri iubeat, quibus publicatis palatinatus equos conscendere et dignitatem maiestatis Regiae propugnare parati erunt.

4. Instandum apud S.R.M. ut modos ineat, quibus exercitus in officio contineatur, ne scelestis iste adhaereat factionibus, sed potius pristinae virtutis militaris memor in obsequiis Reipublicae persistent, quem in finem meritorum stipendiorum certissima persolutio ipsi promittenda.

5. Litera ad civitatem Gedanensem expedienda, ut actionibus et negotiis thesaurarii Regni²⁹⁴ probe attendatur, in primis vero ne ipse in persona ex urbe dimitatur, atque ut bona eius aliorumque ipsius complicum in sequestro honesto detineantur, usque ad decissionem causae.

6. Oranda S.R.M. ut dictum thesaurarium unacum complicibus ad causam dicendam citari iubeat, qui in futuris comitiis comparere et rationem reddere tenebitur literarum, quas clandestino et insolito more ad castellanum Posnaniensem²⁹⁵ scripsit, qui hanc ob causam praesentissimum incurrit vitae periculum, incumbit itaque dicto thesaurario, ut occultas quibus ausus est, notas soluat et interpretetur.

7. Monenda quoque memorata civitas, ut probe vigilet si forte extraneus quispiam throni regii competitur appropinquet, aut summae pecuniariae importentur.

8. Coronationem Serenissimae Reginae²⁹⁶ Varsaviae celebrandam palatinatus approbant, quod si S.R.M. aliquas praeviderit factiones ac diffidentias [206v] futuris comitiis rupturam minantes, tunc per literas universales palatinatus convocet, qui praesto erunt, conclusionem comitiorum promotiri.

9. Si forte nostris in Polonia Maiori palatinatibus aliquod immineat periculum, eum in casum roganda est sua Maiestas, ut eos palatinatus, quorum causa in iudiciis Tribunalitiis Petricoviensibus iudicantur per universales literas ad subsidium nobis ferendum convocare dignetur.

10. Contra quosdam, qui a nobis ad comitia nupera deputati fuere nuncios cum ab instructione sibi data deflexerint, factionibusque seducti comitiorum ruptorum cooperatorum fuerint, ut in perpetuum dignitatum, honorum et publicarum in comitiis iunctionum incapaces esse censeantur, manifestationem coram officiis castrensibus capitanealibus offerent domini deputati nostri. Deputavimus autem ad officium castrense Posnaniense Gen. [Petrum] Bardski et [Franciscum] Kaczkowski ad Calissiense vero Gen. subiudicem Calissiensem²⁹⁷ et burgrabium Koscianensem²⁹⁸.

11. Quicumque e concivibus nostris filium habet aut pupillum in exercitu, revocare eum tenebitur in casum, si aliqua ibi confoederatio emergerit. Quicumque vero istis revocationibus immorigere in nexu praestiterint illi pro hostibus patriae declarati, bona sua ammittent et omnium in regno honorum incapaces haberi debent.

12. Literae thesaurarii Regni ad Ill. castellanum Posnaniensem, ut et epistola generalis exercitus Regni ducis ad Ill. palatinum Calissiensem²⁹⁹, quem in partes suas et socie-

---

²⁹⁴ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ²⁹⁵ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ²⁹⁶ Eleonora Maria arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski. ²⁹⁷ W laudum zapisano, że na deputata wybrano Stanisława Mikołajewskiego. ²⁹⁸ Wojciech Kierzyński burgrabia kosciański. ²⁹⁹ Jan Opałowski wojewoda kaliski.

tatem moliminis pertrahere nitebatur, ad quas tamen literas a dicto palatino nullum tulit responsum ad officium castrense una cum laudo nostro exhibeantur.

Nuntii e conventu Sredensi ad S.R.M. deputati.

1. Dominus [Vladislaus Michael] Skoroszewski vexillifer Posnaniensis, 2. Dominus [Piotr Adam] Opaliński palatinides Posnaniensis, 3. Dominus [Stanislaus] Tuczyński dapifer Iunivladislaviensis, 4. Dominus [Andreas] Przyjemski vexillifer [Calissiensis].

12. *Relacja z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 20 maja 1670 r.*

Rp. 1 Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 245-245v – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Kór., rkp. 380, k. 76v-77v – kopia o nieco odmiennych słowach użytych w pewnych partiach, ale identycznym przekazie: Relacja sejmiku śreckiego.

Druk 1 w: *J. Jerlicz, Latopisiec albo kroniczka, t. 2, wyd. K. Wójcicki, Warszawa 1853, s. 161-163 – edycja z licznymi błędami i skrócona.*

Druk 2 w: *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego, wyd. F. Kluczycki, t. 1, cz. 1, Kraków 1880, s. 521-523 – odpis z Bibl. Ossol., rkp. 245, poprawione z rkp. Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, s. 245 – wersja miejscami różniąca się stylistycznie, choć o dominujących podobieństwach.*

Relacja sejmiku średzkiego, który się odprawował 20 mai 1670.

^aZ jaką się sejmik średzki odprawił konfuzyją, trudno przed żalem opisać, bo ex deliberatione uczynione rzeczy i umyślny tumult na jm. pana [Krzysztofa] Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego, jeszcze się przed czasem wydawał, kiedy go dobrzy przyjaciele przestrzegali, aby tego dnia w kole nie był, [furorem] declinando populi. Ale on konsciencyją niewinności swojej składając się, inermis do kościoła przyszedłszy^a, po obraniu marszałka, pana chorążego kaliskiego³⁰⁰, pan Bardski wziął głos o pewnych listach opowiadając, które w huku kazano podać. Oddał tedy pan [Wojciech] Zdzychowski list panu marszałkowi, który był pisany od jm. pana podskarbiego koronnego³⁰¹ do jm. pana poznańskiego jeszcze 27 ianuarii w Warszawie, którego taki sens był: „Coś mi w.m. pan zlecił względem starostwa swego, sprawilem, ale w inszych rzeczach (tu cyfry były)”. Zaczęto tedy huczek na te cyfry, a pan poznański otrzymawszy głos, prosił, aby kilkunastu z braci do gospody z nim posłali, żeby clavem w szkatule znalazłszy, przetłumaczył, czego nie pozwolił tumult, ale chcieli aby szkatułę w koło przyniesiono, obiecując tam więcej cyfer znaleźć.

W tym tumultie wziął głos pan kasztelan śremski³⁰², inwektywę na pana łowczego koronnego³⁰³ uczynił, że i on francuskiej jest fakcyjej i jeszcze za Króla Jana Kazimierza pod dachem conventicula czynił, rzeczy na sejmikach województwa mieszał i teraz

³⁰⁰ Andrzej Przyjemski chorąży kaliski. ³⁰¹ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ³⁰² Piotr Przyjemski kasztelan śremski. ³⁰³ Jan Żeleński łowczy koronny.

na pewnym miejscu te formalia powiedział: „Coście za Króla obrali, który szóstaka nie miał i grzebienia sobie za co kupić” oraz przypomniał i pana [Jana] Gorzeńskiego, że się całe przejechał do pana marszałka³⁰⁴, że jak wiele sejmów będzie, każdy gotów zerwać i kiedy mu konfident powiedział, że się tego w województwie sprawi, rzekł: „Nie dbam o województwo, mam tak wiele chleba u pana marszałka, że mi ojczyzny przypomnieć nie trudno”. Subiunxit i to pan śremski: „Dziwuję się panu poznańskiemu³⁰⁵, że się w takowe listy wdaje, które są contra Rempublicam i przyczyną mieszaniny”. Za takową mową zaraz się stał huczek, sunął się wprzód pan [Maciej] Trąpczyński i pan Bleszyński, i tamta wszytka od kruchty ławica ku panu poznańskiemu z obuchami i dobytymi szablami, na który umknął się z koła pan poznański, a za nim ci co się porwali z furją, posli tam. Cięty w lewą stronę przez gębę i głowę z tyłu, w głowę obuchem, kość przetrącona, cięto go i w bok prawy przy żebrach, aż do wnętrzości i w nogę nad kolaniem, już na podwórzu u plebaniej, aż go ledwie hajduk wprowadził i młodziana jednego w rękę obcięto tamże.

W tymże tumultcie pan wojewodzie kaliski³⁰⁶ skoczywszy do pana łowczego koronnego, dał mu w gębę, aż mu peruka spadła, mówiąc: „Dla ciebie, bo brat mój cierpi pogański synu”. Pan podkomorzy kaliski³⁰⁷ zasłoniwszy onego pana łowczego, którego do kruchty wepchnął, gdzie aż ksiądz otworzył kościół i zamknął profugum w kościele, gdzie tumult chciał dobywać, ale powiedziano, że inszemi drzwiami uszedł. Pan Gurowski przez mur uszedł, pan starosta kcyński³⁰⁸ z panem starostą osieckim³⁰⁹, z panem chorążym łęczyckim³¹⁰ uszedł, pana starostę pobiedzkiego³¹¹, także pan podkomorzy kaliski³¹² zasłonił.

Po której konfuzyje artykuły napisał, aby list J.K.M. za dwoje wici otrzymać [245v], popis pospolitego ruszenia pod Poznaniem naznaczyć. Kto by mówił o elekcyje, takowy pro hoste patriae habendus. Koronacyje królowej jejm.³¹³ pro die 26 iunii, etiam w Warszawie pozwolić. Podskarbiego i innych aresztować we Gdańsku. Kto by inaczej trzymał, na zdrowiu go karać. Manifestacyą przeciw posłom, mianowicie Gorzeńskiemu, o rozerwanie sejmu uczynić i deputować do grodu dla uczynienia tej protestacyje, i protestacyją, jeżeliby ją chciał kto przeciwko sejmikowi uczynić, w żadnym grodzie nie przyjmować. Posłów do K.J.M. w opowiadaniu gotowości przeciwko wszystkim, którzy są J.K.M. contrarii, wyprawić.

Wziął potym głos pan burgrabia koniński³¹⁴, że we Gdańsku od przedniejszych, iż alieni pewnie są i mocnie stawać chcą przy K.J.M. externi principes i to za pieniądze francuskie ma wydawać jm. pan marszałek i pan łowczy koronny. Na tę mowę pan Zdychowski, aby jm. pan wojewoda kaliski³¹⁵ list pisany od pana marszałka przeczytał, którego te mają być contenta: „że Król gentili errore obrany” i inne, jako cni zwali

---

³⁰⁴ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ³⁰⁵ Krzysztof Grzymultowski kasztelan poznański. ³⁰⁶ Piotr Opaliński wojewodzie kaliski. ³⁰⁷ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ³⁰⁸ Maciej Mielżyński starosta kcyński. ³⁰⁹ Adam Uriel Czarnkowski starosta osiecki. ³¹⁰ Łukasz Wierzbowski chorąży łęczycki. ³¹¹ Stanisław Chelmski starosta pobiedzki. ³¹² Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ³¹³ Eleonora Maria arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski. ³¹⁴ Franciszek Goliński burgrabia koniński. ³¹⁵ Jan Opaliński wojewoda kaliski.

absurda. Na to tacto pectore pan wojewoda deklarował się, że go ma w Radlinie³¹⁶, ale obligował się fide et honore, że go pokaże.

Czytano potym list księdza nominata chełmskiego³¹⁷, w którym przestrzega, że Brandenburczyk³¹⁸ wojska swe ma popisować 26 praesentis, które mają pewnie i panów polskich prowadzić do korony, co magno fremitu przyjęto i decretum posłać do wojska koronnego, aby nie słuchając ordynansów, przy województwach stanęło.

Casum pana poznańskiego temi słowy żalowali: „Dobrzeć mu się stało, bo mu tak matka błogosławi, bogdaj na braterskie ręce przyszedł”. Ten tedy był unius dies partus. Jutro mają relacją czynić insi posłowie, ale trudno co mówić, wszystko w huku, w tumultie. Dwóch towarzystwa chorągwie pana sanockiego³¹⁹, którzy uprosili sobie głos, deklarowali się, że żadnych ordynansów słuchać nie będą, tylko województw, za co im solenniter podziękowano. [...]

^{a-a} tekst jest w Druk 2

13. Druga relacja z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 20 maja 1670 r., z nieprawdziwą informacją o śmierci Krzysztofa Grzymultowskiego kasztelana poznańskiego.

Rp. Bibl. Nar., BOZ 1313, s. 279-281 – kopia.

Z sejmiku średzkiego 20 mai a. 1670.

Po obraniu marszałka jm. pana [Andrzeja] Przyjemskiego chorążego kaliskiego i po czytaniu listu od K.J.M., uprosił sobie głos pan Bardski, którym impetebat jm. pana wojewodę kaliskiego³²⁰ o list in privato sobie pokazany, od jm. pana marszałka koronnego, twierdząc być potrzebny dla ostrożności i informacyj R.P., a co większa, że tam był paragraf jeden, gdzie gratuluje jm. panu wojewodzie, że ab errore gentilii recedit, co by tedy te słowa znaczyły i wytłumaczenia potrzebowali. Wymawiał się długo jm. pan wojewoda, mówiąc: „Com ja privatim w.m.m. panu komunikował, non teneor in publicum producere”, ale gdy serio i drudzy urgebant, tym ich uspokoił, że ten [280] list wstyd in publicum producere, bo niedobrym sensem jest pisany, jednak poślę poń do majętności, gdyż go ad manus nie mam. Dziękowali mu pro eo candore bracia, trwała ta materia niemal przez trzy kwadranse.

Tenże jm. pan Bardski powtórnie się odezwał, że drugi list widział u pana [Wojciecha] Zdzychowskiego od jm. pana podskarbiego koronnego³²¹, do kogo by pisany był, lubo nie wie, jednak multum interest żeby go prezentował. Na co długo się ociągał pan Zdzychowski, tandem dobył trzy listy z kieszeni, między którymi był jeden cyframi

³¹⁶ Radlin, wieś w pow. pyzdrskim. ³¹⁷ Krzysztof Żegocki biskup nominat chełmski ³¹⁸ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ³¹⁹ Mariusz Stanisław Jaskólski kasztelan sanocki. ³²⁰ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ³²¹ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

pisany, gdzie okrom cyfer te aperte napisane contenta były: „Chwała Bogu, że się sejm zerwał i że się komisya moskiewska nie skończyła, mam wiadomość że się komisarze z niczym rozjeżdżają (notandum, że ten list znać po pierwszym sejmie był pisany) i tak dobrze się dzieje, jako w.m.m. pan do mnie piszesz, ale i z drugiej strony dobrze nasze rzeczy idą”. Potym cyframi ostatek dołożono, które większą dolij suspicionem czyniły. A to że ten list był bez tytułu, początku, nie wiedzano li do kogo był pisany, przeto za instancją tegoż pana Bardskiego musiał pan Zdzychowski pokazać kopertę listu, na której intitulatio była do jm. pana poznańskiego³²². Na czytanie tedy tytułu swego pan poznański powstał i justyfikować się począł, że o tym liście nigdy nie wiedział, ale convincebatur evidentibus rationibus strony korespondencyjej z panem podskarbin.

Invehebantur tedy strasznie na niego, exprobando mu in fide litatam tak terażniejszą, jako i dawną, osobliwie za przeszłego K.J.M., kiedy raz na jednym sejmiku w podobniejszej okazyjej sam się submitował, inquantumby po nim co nieszczerego postrzegli, aby szablami swemi nieszczerość macali w.m.m. i po żyłce pruli. Mianowicie pan Ossowski, ten wymawiał aperte jm. panu poznańskiemu, czyniąc żaloby nad nim kondolencyją, że tak wielki senator, nazywając się wierną radą, jawnym zdrajcą został ojczyzny i K.J.M., nie respektując tedy na to, że z nim ma swoją parentelę, ale gdyby samym ojcem rodzonym był, pierwszy gotów w nim szablę swoją utopić. Drudzy wołali, żeby go sądzić, inni zaś że sądzić go nie potrzeba, już gotowy dekret, który sam przed tym na się wydał. Jm. pan kasztelan śrzemski³²³ skazował na pana łowczego koronnego³²⁴: „Oto ten Szot będzie te cyfry tłumaczył, bo podczas sejmu jeździł w nocy po Warszawie, czyniąc fakcyjne”. Na co gdy się chciał pan łowczy odezwać, nie dali mu mówić. W tym jm. pan poznański zjednawszy sobie głos, od tych właśnie słów mowę swoją zaczął: „Jeszcze to [281] m.m. panowie nie scelus”, to gdy wymawiał te słowa, obuchem w głowę go jeden uderzył mówiąc: „Jako nie scelus”, a drugi pociskiem w piersi mimo jm. pana wojewodę kaliskiego. W tym gęstszy nastąpił szabel i obuchów impet, w też rany.

To observandum, że ten (jako niektórzy powiadają) najcięższy mu raz zadał, który przed lat dwiema o niego na pojedynek chodził. Z razami jednak temi uchodzić z cmentarza począł, ale i uchodzącego ranili, aż na ziemię padł, jak umarły. Którego hajduk porwawszy, niósł do gospody, opończą przykrytego, jednak i tam doganiali. Nawet i do gospody wycinali wrota, kędy będąc praesentes kapłan do nieboszczyka zawołany, dawał mu admonicyją, aby pamiętał o duszy, widząc przed sobą jawną śmierć, tam publice wyznał: „Żal mi comkolwiek czynił przeciwko panu i ojczyźnie, ale się to moją śmiercią nie ugasi, wkrótce obaczycie, jako pod Warszawą niejeden przy panu zginie”. Wyznał wielką coniurationem in vitam principis. Że cyrulika we Śrzedzie nie było, wieziono go do Poznania, w drodze wyrwali tak rannego woźnica, skąd paralisi tactus, żywego jednak do Poznania jeszcze zawieziono i tam we czwartek rano skonał.

Kiedy jm. pana poznańskiego szablami okrywano, pan wojwodzie kaliskiemu³²⁵ rzucił się do pana łowczego koronnego, pięścią twarz mu zbił, aż się krwią oblał, mówiąc: „Tyś

³²² Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ³²³ Piotr Przyjemski kasztelan śremski.

³²⁴ Jan Żelęcki łowczy koronny. ³²⁵ Piotr Opaliński wojewódzki kaliski.

to szalbierzu, ułowiłeś brata twoją konfidencyją i cyframi, że teraz tak ginie”. Porwał go ktoś potym za łeb, chcąc na przestrożność wyciągnąć, ale peruka w garści została, sam się wyśliznął i do kościoła się rejterował, gdzie szturmem chcieli byli dobywać, ale się przecie rekologowali, że Sacer Locis. Pan [Jerzy] Cykowski z jm. panem starostą lipnickim³²⁶, z drugim kolegą swoim, przez mur fugam salwowali się. Żalowali, że od tych Francuzów roboty swej nie zaczęli.

Po tej robocie, jakoby nic złego się nie stało, kondolencyjej żadnej nie czyniąc, w sejmikowaniu dalej proceserował. Odezwał się ktoś był mówiąc: „Żal się Panie Boże”, et krzyknęli zaraz „Kto, bodaj go zabito, żałuje, wnet tak się z nim stanie”. Dość recollecte przystąpili do rad swoich. Spisek generalny i laudum uczynili. Posłów do K.J.M. wysłać naznaczyli, których o piątku albo sobocie tu się spodziewamy.

Tamże na sejmiku czytany był list od jm. księdza nominata chełmskiego³²⁷, że książę pruskie³²⁸ gromadzi wojska ku granicom pruskim.

Insze contenta sejmiku tamecznego wyrozumiesz w.m.m. pan ex laudo, którego copiam posyłam. Spisku tak prędko dostać nie mogłem do przepisania, jeżeliby co w nim osobliwego było, nie omieszkam w.m.m. panu przesłać i co ichm. panowie posłowie tak tych, jako i drugich województw przyniosą, oznajmię. Onegdaj mieli audiencyją u K.J.M. panowie posłowie województw kujawskich, który tak instrukcyi, jako i spisku teraz świeżo uczynionego te są particularitates. [...]

14. Trzecia relacja z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 20 maja 1670 r.

Rp. BUW, rkp. 68, k. 232-233 – kopia: Rellacyja sejmiku średzkiego z ustnej powieści co był przy wszystkim a die 20 ad 22 mai inclusive a. 1670, która przyszła do Warszawy die 25 eiusdem.

Dnia pierwszego sejmiku zjechało się do Śrrody pod 600 szlachty, między którymi byli i adversarii K.J.M., którzy trzy dni przed sejmikiem stanąwszy w Poznaniu, konjuracyją czynili, jeden przy drugim stawać i ten sejmik rwać, aby do pospolitego ruszenia nie przyszło. Gdy do obierania marszałka przystąpili, obiedwie stronie akceptowały jm. pana chorążego kaliskiego³²⁹. Niżeli posłowie przystąpili do relacyjej, ozwał się stary szlachcic pan Bardski, że to ma być list jakiś przejęty od jm. pana podskarbiego wielkiego koronnego³³⁰ do kogoś tu z naszych pisany i wydał zaraz szlachcica [Wojciecha] Zdychowskiego, który zbraniał się pokazać listu, na koniec oddał go marszałkowi, który przeczytał tytuł, że jm. panu podskarbiemu należał. Contenta zaś tego listu byli. Dziękując mu za respons, iż rzeczy ich dobrze idą, że traktaty moskiewskie dotychczas się rozerwały, ostatek sekretu cyframi wyraził. Zaraz tedy szlachta krzyknęła,

³²⁶ Mikołaj Smogulecki starosta lipnowski. ³²⁷ Krzysztof Żegocki biskup nominat chełmski. ³²⁸ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ³²⁹ Andrzej Przyjemski chorąży kaliski. ³³⁰ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

aby posłał poznański³³¹ po klucz do cyfer, on zaś prosił, aby z nimże czterech [232v] szlachty posłano do gospody, gdzie je decyfrować deklarował się, lecz szlachta nie pozwoliła, mówiąc żeby się więcej do koła nie stawiał.

Wziął potym głos sam pan śremski³³² przymawiając się, że o te fakcje trzeba zażył rezolucyje, a w tym skoczyło ze sto szlachty do szabel, prosto ku panu poznańskiemu, któremu dobrzy przyjaciele jego uchodzić kazali i de facto ustępował, ale że niesporo, dopadło go kilku szlachty i zaraz oberwawszy na nim szablą, siec go poczęli. Uchodząc z temi razami padł po trzy razy i tak leżącego okrutnie siekli, a nawet pacholikowie, pacholcy obuchami bili. Odniośł tedy ran strasznych 14, od obuchów bez liczby razów, mianowicie w głowie ran trzy wielkich, jedna przez lewy i gębę wielką, którą tuszę że jest śmiertelna, w ciemię dwie, w plecach dwie, aż zioobra odcięte od pacierzy, w bok prawy sztychem głęboko, aż się wnętrzności pokazały, po rękę i ramionach siła ran, ale mniej szkodliwe. Uchodził jednak z temi razami, aż go pacholek jegoż za cmentarzem wziął na się i zawłókł do probostwa, gdzie stał. Czeladź też jego pocięto, którzy go zakładali.

Potym impet obrócił się na tych posłów, co na sejmie blasphemant, a wprzód na jm. pana łowczego koronnego³³³, do którego przystąpiwszy jm. pan wojewodzie kaliski³³⁴, uderzył go w gębę, mówiąc: „Że dla ciebie brat mój pan poznański zginął”. Zaraz z boku przypadło kilkanaście szlachty, którzy go uchodzącego do kościoła wtrącił i zawarł kościół. Chcieli i drzwi wybijać, ale że się przecie uspokoił. Drudzy zaś za panem [Jerzym] Cykowskim i starostą lipińskim³³⁵ udali się, ale oni przesadziwszy mur, do gospód uchodzili do Środy. Pan łowczy koronny przesiedziawszy cały dzień w kościele, aż godzina w noc ujechał do Poznania. Pana [Jana] Gorzeńskiego, o którym się nabrażniej pytano, inszych posłów nie było, co przyczyną rozerwania sejmu byli, których laudo odsądziła bracia i consensu między sobą.

Potym jm. pan wojewoda kaliski³³⁶ musiał list pokazać, co go miał od jm. pana hetmana koronnego³³⁷, który nie mniej concitavit populum, a lubo był list od tegoż pana hetmana, skarżąc się na ks. jm. wojewodę bełskiego³³⁸, miasto pożałowania akłamacyje były na niego, odpisać mu nie chciano i owszem, go hostem patriae nazwano.

Tandem konfederacją między sobą spisali bracia, którą każdy z nich ręką swoją podpisał, iż przy dostojeństwie K.J.M. umierać gotowi będą. Pospolite ruszenie Królówi w ręce dano. Posłowie do K.J.M. destynowani z wyświadczeniem wiernego poddaństwa, aby koronacja Królowej jejm. w Warszawie odprawiła się. Upraszają K.J.M., aby wydał uniwersały do wojska, żeby każda chorągiew [233] gdzie bierze zapłatę, do województwa powracała, a to z tej przyczyny, że nie ufając panu hetmanowi i buławę w jego rękę nie życzyli. Aby mandat wydany był na sejm jm. panu podskarbiemu koronnemu o ten list pisany do pana poznańskiego, w którym notatur coś ojczyźnie szkodliwego.

---

³³¹ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ³³² Piotr Przyjemski kasztelan śremski.
³³³ Jan Żelecki łowczy koronny. ³³⁴ Piotr Opaliński wojewodzie kaliski. ³³⁵ Mikołaj Smogulecki starosta lipnowski. ³³⁶ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ³³⁷ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ³³⁸ Dymitr Jerzy Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman polny koronny.

22 mai był hałas na jm. pana kanclerza wielkiego koronnego³³⁹, zadając mu complitatem tych fakcyi, ponieważ na przeszłym sejmiku imionował swe subiecta tych na poselstwo, którzy pana na sejmie qua publice qua privatim persecuti sunt. Zaczynamy co mu było dano w ręce per laudum convocare nobilitatem, to mu nazad odebrano i w tym go winując, że wici pieczętować nie chciał. Przenoszą tedy tę ichm. konwokandę nobilitatis w ręce jm. pana wojewody [poznańskiego]³⁴⁰.

Tegoż dnia powtórzył się hałas na jm. księdza prymasa³⁴¹, a to z okazji pana międzyrzeckiego³⁴² relacyi, który będąc w Uniejowie u jm. księdza prymasa słyszał to z ust jego, że tego Króla triste będzie imperium, lepiej aby koronę złożył, któryj jest incapes. Jakie motus powstał o to w kole, wymówić niepodobno, rekwirovano tego u pana międzyrzeckiego, aby pomienione słowa jm. księdza prymasa podpisał, gdyż szlachta na sejmie upominać się tego u jm. będzie.

Punkt wyjęty z przeczytanego listu: „Moskwa Kijowa dać nie chcieli i słyhać że panowie komisarze już się cale żegnają, bardzo by dobrze, gdyby tak było jako w.m.m. pan piszesz 442,68,220,18,2,44,8,2,14. Bo też z drugiej strony 220,12,213,69,44,60,47,226. W czym naprędcie w.m.m. pan będziesz miał informacją”.

15. Informacja o sejmiku relacyjnym województw poznańskiego i kaliskiego w anonimowym liście do Krzysztofa Zygmunta Paca kanclerza wielkiego litewskiego – Środa, 20 maja 1670 r.

Rp. 1 AGAD, AR II 24, s. 83-84 – kopia: Copia listu ze Śrrody do jm. pana kanclerza litewskiego 20 mai 1670.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., BOZ 1313, s. 284-285 – kopia: Copia listu pewnej osoby de data 20 mai 1670 w Środzie.

Sejmik śródzki po obraniu marszałka, jm. pana chorążego kaliskiego³⁴³, krwią się zafarbował jm. pana poznańskiego³⁴⁴, który kilkanaście ran mniejszych i większych, mianowicie sztychową niebezpieczną, oprócz obuchowych odniósłszy, ledwie do gospody wniesiony. Ichm. drudzy praesentes posłowie, jako jm. pan starosta lipiński³⁴⁵, jm. pan [Jerzy] Cykowski, ledwo uszli do klasztoru. Jm. pan łowczy koronny³⁴⁶ wzięwszy pogębek, aż mu peruka spadła i krew nosem i gębą się rzuciła, od pana wojewodzica kaliskiego³⁴⁷, do kościoła farskiego uciekł, gdzie już podobno się tego spodziewali, że księdza mieli pogotowiu z kluczami, który im otworzył i poniekąd jm. pan podkomorzy kaliski³⁴⁸ go salwował.

Tumult ten wszczął się z listu tego, którego pan [Wojciech] Zdychowski komunikował w.m.m. panu. Proszono jm. pana poznańskiego, aby te cyfry tłumaczył. On się wy-

³³⁹ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ³⁴⁰ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański. ³⁴¹ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas. ³⁴² Franciszek Ciświcki kasztelan międzyrzecki. ³⁴³ Andrzej Przyjemski chorąży kaliski. ³⁴⁴ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ³⁴⁵ Mikołaj Smogulecki starosta lipnowski. ³⁴⁶ Jan Żelecki łowczy koronny. ³⁴⁷ Piotr Opaliński wojewodzic kaliski. ³⁴⁸ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski.

mawiał, a zatym krzyknęto: „Bijcie tych frantów kto cnotliwy Francuzów bracia”, i tako wszyscy co przy dzwonnicy i kruchcie siedzieli w tyle, sunęli się wszyscy i tam w tym zamieszaniu dostało się jm. panu poznańskiemu. Wszytko wiedzą, jako posłowie stawali, przy czym oponowali, co mieli iniunctum i jako tym co dobrze stawali koło wszystko dziękowało. Tych zaś per manifestationem pana marszałka nie tylko a praeminentis honorów i prerogatyw publicznych ekskludować, ale formidine jedni chcą, aby byli sądzeni, drudzy zaś paritate im i activitate przyznać nie chcą. W którym terminie nie było jeszcze nihil conclusum, gdyż niektórych jeszcze bronią, mianowicie pana starostę lipińskiego, który ma jutro comparere in medio braci, a to jm. pan starosta osiecki³⁴⁹, którego poniekąd konfuzyją nabawił, rzekłszy mu: „Abo jm. pan wszystko z nimi trzymasz”. Przy panu stawać koło się wszystko deklarowało, gotowi będąc praevaricatore na szablach roznieść. Jm. pan wojewodzie kaliski produkował list pewny na sejmiku braci od jm. pana hetmana koronnego, za co mu bracia wszyscy dziękowali. Projekt ten od w.m.m. pana produkowany, tuszą że to operati słudzy jm. księdza biskupa chełmińskiego, podkanclerzego koronnego³⁵⁰, który też wchodził w to consilium, od którego ma być i list na sejmiku przestrzegając wszystkie województwa o inkursji ludzi brandenburskich, których ma być na granicy kilkanaście tysięcy. Na jm. księdza prymasa³⁵¹, j.m. pana hetmana wielkiego koronnego³⁵² i jm. pana podskarbiego³⁵³ wielkie aklamacje, których nie tylko sądzić, ale i privare beneficiis, a jm. pana podskarbiego we Gdańsku aresztować, bo już jest ter notatus, na co są autentyczne dokumenta, którzy impediendorum consiliorum nie uznany efficacio modus. Jedni sejm prędko, a drudzy pospolite ruszenie, wyprawivszy w tym posłów do K.J.M. cum omnimoda submissione, także do inszych województw, provocando ich ad societatem. Po najpierwszej sesji tractatum i tuszą szczęśliwej sejmiku konkluzyje, bo nie masz żadnego, kto by miał w kole kontradycować, a choćby chciał, obawiać się będzie. Na żołnierzów wielkie aklamacje, którym chlebow powtórnych wydać nie pozwalają. Quo ad privato jeszcze nie traktował, ^abo czasu nie było, jednak obawiam się, aby ten sposób był practicabilis. To wypisawszy, sam siebie i moję w.m.m. panu życzliwość oddawam łasce pańskiej. Zostając w.m.m. pana etc. etc.^a

^{a-a} tekstu brak w Rp. 2

16. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewodzica kaliskiego – maj 1670 r.

Rp. BUW, rkp. 47, k. 63v – oryginał.

In maio. Województwa wielkopolskie sejmiku średzkiego najpierwszę palam exserunt przy Królu przeciwko malkontentom, na tymże sejmiku po drugim sejmie

³⁴⁹ Adam Uriel Czarnkowski starosta osiecki. ³⁵⁰ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny. ³⁵¹ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas. ³⁵² Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ³⁵³ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

warszawskim zerwanym posłów hałasowano i bito, jako to pana [Jana] Żelęckiego łowczego koronnego, pana Mikołaja Smoguleckiego starostę lipińskiego, pana Jana Gorzeńskiego, pana [Jerzego] Cykowskiego. Trzem nam tylko dziękowano, to jest panu [Stanisławowi] Krzyckiemu podkomorzemu kaliskiemu, panu [Piotrowi] Żychlińskiemu staroście waleckiemu i ja z nimi miałem z łaski Bożej dobre od braci słowo. Tamże na tym sejmiku pana poznańskiego³⁵⁴ posieczono, wielki cud że go nie zabito, przy tak ciężkich razach. W czym był list jego pisany do pana podskarbiego koronnego³⁵⁵ cyframi. Z tego sejmiku posłano do Króla, aby mandaty na sejm dane były panu podskarbiemu i panu poznańskiemu ratione perduellionis. Obrany delatorem pan Maciej Trąpczyński.

17. *Anonimowa opinia z Warszawy o zajściach na sejmiku relacyjnym w Środzie, 20 maja 1670 r., w liście zapewne skierowanym do Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego.*

Rp. Bibl. Czart., rkp. 3487 IV, s. 367-369 – kopia: Excerpt z listu pewnego z Warszawy, die 11 iunii 1670.

Fatalis casus jm. pana poznańskiego³⁵⁶ jako bonos cives, amicos contristaverat et vice versa, adversarios festificaverat, tak teraz opacznym sposobem awizy o konwalescencji jego wszystkich bacnych cives bene sentientes uweselają i perversos zasmucają. Niewymownie exhorruerunt ad tam atrox facinus nie tylko koronni cnotliwi obywatele, ale też i postronni, choć nieprzyjaciele patratum scelus mutationem status, aut interitum subsequentem swobodom polskim iminowali. Jakoż i teraz nie jest status Reipublicae extra periculum, jeżeli impune exacrabile hoc seditionis exemplum przemienie i spełnie. Ludzie ci, którzy elevato intellectu ac sobrio extra passionem przyszłe rzeczy speculantur, coniecturando prognostykują, że ten furor populi kolejno będzie chodził po sejmikach tak długo, aż cardines libertatis obali. Gdy przedniejsze familije, które fortuną swoją jako bases R.P. dźwigają, ad internecionem przywodzi i tak nieznacznie, jak złą monetę do Korony insensibiliter, tak absolutum dominium et tyranidem wprowadza octopus. Nieszczęśliwej rewolucyjnej wiek będzie eversa Romana libertas, która his mediis et casibus periit. Już się rekoligują tam perniciosae in Republica seditionis authores, iż to niedobrze uczynili, gdy populo furenti umocnienie na tronie pana commiserunt. Widzą to dobrze jako jest favor populi convertibilis i słaby bardzo fundament, kto in solo ipso swoje funduje fortunę.

Dyskurowali me presente intimi penetraliorum consiliarii, którzy ex hoc ferali casu pana poznańskiego, niby z początku laetabantur, lecz teraz reflektowawszy się factum improbant, obawiając się, żeby się też na nich potym nie przytrafiła patrati sce-

³⁵⁴ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ³⁵⁵ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. W rzeczywistości był to list pisany przez podskarbiego do kasztelana poznańskiego, przechwycony z poczty przed dotarciem do adresata. ³⁵⁶ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.

leris moda, dlategoż mówią palam vocem. że trzeba temu prędko obviare, ne civiles iterentur ausus. Myślą barzo o sposobach, jakoby ten zapal ugasić, ale dotychczas do żadnego sposobu się nie rzucili. Nie wiedzą co z tym [368], widzą że źle bardzo zaczęto, ale jak temu złemu zabieżeć, łatwych środków tak prędko znaleźć nie mogą.

Jedni mówią, że trzeba koniecznie criminaliter hanc seditionem furibundam sejmiku średzkiego ad exemplum ukarać, etiam cum animadversione in capita authorum. Wszystkie acta sejmiku tego annihilando, et ex actis publicis eliminando, żeby nie była memoria et praeiudicatum subversae liberae vocis, violatae securitatis, mutati status.

Drudzy mówią, żeby raczej apprehendere media civilia, jako też widzę i w.m.m. pan na to przypadasz, aby civiliter to złe mogło być komplanowane. Aleć ci podobno non uberrant a scopo boni medii, którzy mówią, iż trzeba specjalną uformować receptę, która by nie tylko jm. pana poznańskiego tak śmiertelne rany i razy laesi corporis et honoris, non relictas cicatrice z gruntu uleczeły, ale też totius Reipublicae vulnera dobrze zagojęły.

Rozumiem tedy, żeby tej R.P. nikt lepiej nie mógł ordynować, jako w.m.m. pan, któryś zawsze Rempublicam infirmantem salutariter zwykłeś leczyć, przetoż i teraz w tak ciężkim razie niech dopomoże Najwyższy konkurencją swoją do kuracyjej, prawie agonizantis w personie jm. pana poznańskiego dostojności senatorskiej i całej R.P. całości.

Podobała się cna recepta wielom zacnym i uważnym ludziom, na cnego obłudnego penitenta i paszkwilanta od w.m.m. pana w rękę moich zostawiona, którą quot quot widzieli wszyscy approbant i egzemplarze jej poszły do Rusi, Litwy i Małopolski. Jm. książdz [Walerian Stanisław] Judycki pisarz litewski, pan sędzia warszawski mówieli, że ją trzeba było dawniej evulgare, a zwłaszcza na sejmie, bo by się prawi było ludzi i posłów nie rektyfikowało wiele. Lecz i teraz potrzeba, a zwłaszcza gdy in dies wszystkie zmyślone fałsze evanescunt, że teraz wstydują się takim plotkom i baśniami wiare dający, tak o podjeździe pana [Stefana] Bidzińskiego³⁵⁷ pod Warszawę, [369] o wzięciu K.J.M., o testamencie pana poznańskiego, o przestrodach Królowi danych, o wojskach francuskich w Prusiech, o galeonach armatnych pod Elblągiem będących, o milionach w Warszawie deponowanych et aliis centenis imposturis, które seditiosi ad concitandum populum fingunt et credulam plebem dementiuntur. Extraordinarius ten kurier od króla francuskiego³⁵⁸, który przyjechał z manifestem dobrej przyjaźni do K.J.M. expostulando contra impostores, którzy et ipsius maiestatem traduxerunt, jakoby też et principem de Longeville affectati regni inculparunt, co że jest fałsz, gdyż ten princeps de Longeville z Paryża nie wyjeżdża, ani za granice regni Galliae i wyjechać nie może bez konsensu króla francuskiego. Pisze też conte de Lion³⁵⁹, który był posłem na konwokacyjej, aby było iudicium formatum ad expurgandum ipsum a calumniis, którymi go osławiono, jakoby on miał w Krakowie praktykować K.J.M. ex throno detractionem. Insze particularitates rozumiem insi ichm. obszerniej w.m.m. panu.

---

³⁵⁷ Najpewniej chodzi o Stefana Bidzińskiego strażnika koronnego i rotmistrza, jednego z wrogów króla. ³⁵⁸ Ludwik XIV król Francji. ³⁵⁹ Prawdopodobnie Louis-Hugues de Lionne, najstarszy syn ministra francuskiego Hugues de Lionne.

18. *List sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego do miasta Gdańska – Środa, 20 maja 1670 r.*

Rp. 1 *Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 249 – kopia: Literae conventus particularis Śrzedensis ad civitatem Gedanensem de data Śrzedae, 20 mai a. 1670 emanatae.*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Gdańsk, 300, R/Ee 18, s. 443-444 – kopia; Rp. 3 Bibl. Kór., rkp. 380, k. 90v-91.

Ex occasione literarum Ill. domini Morsztin supremi Regni thesaurarii quas ille ad Ill. dominum [Christophorum] Grzymułtowski castellanum Posnaniensem ignoto ciphRARUM caractere in parte scripsit, interceptarum, in eodem conventu cum magno strepitu, vitaeque eiusdem castellani Posnaniensi periculo proximo (nam maxime vulneratus fuit) persectarum, tum quod dictus thesaurarius Regni aliiqUE non pauci ex praecipuis senatoribus Gedani manerent, idque in hunc sensum ut civitas Gedanense, si quorum ibi aliquod manifestum factionum appareret scelus, totam supellectilem eorum ad ulteriorem Reipublicae decisionem aresto detineat.

19. *List Jana Opalińskiego wojewody kaliskiego z informacjami o zamieszkach na sejmiku – Radlin, 20 maja 1670 r.*

Rp. *Bibl. Kór., rkp. 380, k. 79v-80 – kopia: List de data 20 mai z Radlina pisany a. D. 1670.*

Sejmiku naszego tak zaczęcie, jako i skończenie rozumiem, że już doszło do wiadomości w.m.m. pana. A to Boże się pożał, co się stało, bo bez ciężkiego żalu mego to nie było, patrzeć na wylanie krwi brata mego, z którym pod jedną leżeliśmy wątrobą³⁶⁰. Widział Bóg, że m wszelakie czyniłem staranie, zabiegając temu, bom i sam na wszystek pierwszy impet mu opposui i zaszczytem byłem, ale wydołać i utrzymać taką zawziętość i zajadłość przeciwko panu bratu niepodobno było. Co i łzami oblewam często-kroć, nieszczęśliwiec te fatorum saeviem osoby jego.

O Boże mój, azam nieczęsto bratersko prosił, przestrzegał, aby w takowe nigdy pan poznański nie wdawał się imprezy i w consilia z nimi, co to kilka osób usurpabant sobie dźwignąć i utrzymać interesa swoje in Republica, ojczyźnie szkodliwe. Azam i w kościołach, przy ofiarach świętych nie raz poprzysięgałem, nic z tych rzeczy bonus finis być nie może, tylko interitus cum periculo zdrowia [79v] jego, bo oczywiście przeciwko woli Bożej. Azam nie prosił, ledwie do nóg nie upadając, zmiełuj się sam nad sobą, porzuć ludzi lekkich i nieuważnych interesów, konwersacyjej i communicatio-nem consiliorum in publicis [Jana] Gorzeńskiego, [Jerzego] Cykowskiego, łowczego³⁶¹

---

³⁶⁰ Chodzi o Krzysztofa Grzymułtowskiego, który był przyrodnim bratem wojewody kaliskiego – obaj byli synami Katarzyny z Leszczyńskich, 1voto Grzymułtowskiej, 2voto Opalińskiej. ³⁶¹ Jan Żelęcki łowczy koronny.

i podskarbiego koronnego³⁶² konferencyjej, która go zabiła na honorze wzięciem, ze krwi rozlaniem przez list pana podskarbiego do pana brata pisany. Bez to ta machina, to jest cura Reipublicae nostrae jest wielkim ciężarem i pondus onej srogie. Nie utrzymają tego kilka osób, trzeba żebyśmy one wszyscy broniąc, consensu nostro et consiliis concordēs dźwigali i ratowali. Ale gdy kilka dźwigają, urażą się i nie podolają temu.

Aż mój dobrodzieju i w.m.m. sam non satisfacisti obligowi dobryj przyjaźni, mówiąc tak mille razy prawdę i przestrzegając, i żalując. Zda się narzekać trzeba na złych, niecnoliwych przyjaciół konwersacją i z nimi łączoną radę. A to iudicia Domini abissus multa. Co gdy do wiadomości w.m.m. pana przyszło, trzymam, żeś się łzami zalał równo ze mną, a to Bóg tak chciał et praevidit. Cóż czynić.

Z drugiej strony konsolacja patrząc na tam unanimes et concordēs effectus przeciwko dostojęństwu J.K.M., bo ad unum iść bić się i choćby zginać gotowi przy tym Królu, którego Bóg elegit et ordinavit, aby nam rządził, bo in manu eius corda hominum, a tak zgodnie i dziwnie Boska tak sprawuje wszechmocność. Aleć i w tym się rozwodzić nie mogę i nie chcę, bo to wszystko iudicio suo dawno uważyleś w.m.m. pan i inne przestrzegałeś, jako dobre przyjaćioły.

U nas sam te latają wiadomości, jakoby K.J.M. w tych czasach około Świątek w kilkunastu chorągwiach pan [Stefan] Bidziński miał chcieć, ubiegłszy, wziąć. Trzymam, że to Bóg odmieni i hunc impium zabroni ausum et scelus. A to i z tego fundamentu, że pan poznański kazał do pana starosty osieckiego³⁶³ z Poznania żegnając go że żyć nie będzie, ale krwią jego i śmiercią to się nie skończy, bo w tych dniach coś się ma stać wielkiego pod Warszawą, cum periculo vitae K.J.M. i to ex publica fama poszło. Pytałem pana starostę osieckiego, jeżeli to było, non negavit. Aleć ja nie wątpię, że to Bóg pomiesza i K.J.M. będzie ostrożnym.

My sami ledwie nie na koniach siedziemy, czekając woli i rozkazania J.K.M., i strzeż Boże niebezpieczeństwa. Co i mnie dali w ręce in casum periculi convocare bracią. Czekam privatus effundere sanguinem przy dostojęństwie samy wolności mojej szlacheckiej.

O zdrowiu pana poznańskiego nie mogę zapewnić, a to ciężkie razy w głowie, kilka przez pule, trzy razy wielkie w plecach i insze stłuczenia leżącego na ziemi, ale przecie mógłby żyć, jeśli aprehensyja in inopinata nie hodabilem z gorączki, czego Boże uchowaj.

Przed K.J.M. proszę nie przepominaj mię w.m., bom conotliwy i życziwy panu i ojczyźnie, i wolności mojej.

Pan generał³⁶⁴ in summa sam zostaje diffidentia i to mu nie przyda zdrowia. Z którym obaczę się w tych dniach, bo ma być w Lesznie, więc nie wiem, jako odjechał ode dworu. Kogo innego chcieli nabawić dyfidencyj in populo, a sami wpadli. To in confidentia swą ręką osobnym listem seriem sejmiku. A teraz mój dobrodzieju prosz Pana Boga za mnie, boć inter motus civiles baczę się zawsze być in periculo vitae, od nieszczęsnej strony. Co Bogu memu i sprawiedliwości świętej jego poruczam i w.m. modlitwom. A teraz zostawam.

---

³⁶² Jan Andrzej Morsztyn podskarbi koronny. ³⁶³ Jan [Karol] Opaliński starosta osiecki. ³⁶⁴ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

PS. Na mnie tyż extorsit całe koło, żem musiał pokazać list pana hetmana koronnego³⁶⁵, który do mnie pisał. Jm. panu łowczemu w tyj konfuzyjej dostało się od pana brata mego³⁶⁶ i od innych, ale suche razy. Już veloci cursu, jako pan [Jerzy] Cykowski, pan starosta lipiński³⁶⁷ poradzieli sobie (Nóżka Pan jako mówią) bo to pewna, że to ich miało potkać.

120. *List Jana Opalińskiego wojewody kaliskiego do gwardiana reformatów warszawskich z informacjami o zamieszkach na sejmiku – Radlin, 23 maja 1670 r.*

Rp. *Bibl. Kórn., rkp. 380, k. 74v-75v – kopia:* List de data 23 mai z Radlina pisany a. 1670. Od jm. pana Jana Opalińskiego wojewody kaliskiego do jm. księdza gwardianina oo. reformatów warszawskich.

Tak tuszę, że już ta nieszczęsna fama detulit w. jm. panu primordia sejmiku naszego, która że tak cruenta, a jeszcze na rodzonym moim³⁶⁸ zaczęły się, pia dolore onych wypisywać nie chcę. Atoli temu nikt nie przyczyną, tylko pan [Jan] Gorzeński, pan [Jerzy] Cykowski, pan łowczy³⁶⁹, na których ten zelus braci szlachty zawzięty listami czytany i produkowanymi na jm. pana poznańskiego³⁷⁰ erupit. Ja pro posse meo mitygowałem, ale niepodobna było impetu zatrzymać. Cardinalia tedy sejmiku w. jm. panu brevibus innuo, że najpierwy spisek uczyniony przeciwko wszystkim tym, którzy by jakimkolwiek kształtem Pana rumować chcieli. Manifest uczyniony przeciwko tym panom posłom, którzy nieszczerze służyli i mala fide egerunt z [75] wojewodami naszymi i ekskludowano e medio sui tych a paritate, żeby żadnych nie byli capaces honorów, pana łowczego, pana starostę lipińskiego³⁷¹, pana stolnika kaliskiego³⁷², pana [Jerzego] Cykowskiego, pana [Jana] Gorzeńskiego, pana Manieckiego³⁷³. Mandat żeby dany był panu podskarbiemu koronnemu³⁷⁴ o ten list, który do jm. pana poznańskiego pisał, żeby się sprawił i wytłumaczył cyfry. Ten list tego narobił, który jakoś przejęto. Nie był w ręku pana poznańskiego i nie wiedział o nim. Pospolite ruszenie całe K.J.M. w moc oddali, po które posłów wyprawiono do K.J.M. z kontentacją życzliwości swojej. Zdrowia, honory i substancyje swoje przy dostojenstwie J.K.M. kłaść chcą, a to z łaski Bożej dziwnie, tak serca wszytkich zjednoczone ku panu, a zajątrzone przeciwko adwersantom pańskim. Nie tak im posłużyła fortuna, jako sobie tuszeli, że ten sejmik pro parte ich miał stanąć i eo intuitu były listy od jm. księdza prymasa³⁷⁵ do koła z przestrogi jakimiś, z którymi obaczywszy początek

³⁶⁵ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ³⁶⁶ Piotr Opaliński, brat wojewody kaliskiego. ³⁶⁷ Mikołaj Smogulecki starosta lipnowski. ³⁶⁸ Chodzi o Krzysztofa Grzymultowskiego, który był przyrodnim bratem wojewody kaliskiego – obaj byli synami Katarzyny z Leszczyńskich, 1voto Grzymultowskiej, 2voto Opalińskiej. ³⁶⁹ Jan Żelecki łowczy koronny. ³⁷⁰ Krzysztof Grzymultowski kasztelan poznański. ³⁷¹ Mikołaj Smogulecki starosta lipnowski. ³⁷² Stanisław Kozuchowski stolnik kaliski. ³⁷³ Jerzy Maniecki stolnik kijowski. ³⁷⁴ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ³⁷⁵ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.

sejmiku, powrócono nazad. Retulit i jm. pan międzyrzecki³⁷⁶ pewną relacją w kole jm. księdza prymasa między K.J.M., przez którego konferował jm. ksiądz prymas i proposuit K.J.M., że jest urażony od niego i ma swoje urazy, które niesłusznie ponosi, jako od jm. pana Kochanowskiego³⁷⁷, którego miał K.J.M. relegować od dworu. Przy audiencyjnej tedy swojej namienił i to jm. pan międzyrzecki K.J.M., że tak ze mną mówił jm. ksiądz prymas. K.J.M. odpowiedział, że ja większe mam urazy do jm. księdza prymasa, ale te wszystkie w Rany Chrystusowe kładę i zapominam, niechaj przyjedzie do mnie, mile amplectar jm. Jm. pana Kochanowskiego przywiódę do tego, że deprecabitur jm. księdza prymasa. Retulit mu to nazad jadąc jm. pan międzyrzecki i tę K.J.M. opowiedział klemencyją, dołożywszy i tego, co K.J.M. przed nim powiadał, jakie od niego miał kontempty, że to Król nie jest capax regnandi, jest ex infima plebe, owo zgola Kozak. Na co on, przyznawam, że jest electus, ale per potentiam jest coronatus, ale przecie to mówić, że tego pana trista będzie imperium i lepij żeby zaniechał korony. Uważ że w.m. panie, jeżeli tu jawne nie są documenta ich imprez. Commovit to bardzo sejmik i zlecili panom posłom, aby aliter jadąc upomnieli mu się tego.

Skończony tedy sejmik, przy którego dokończeniu urosły jakieś wici, że w tych dniach pod Warszawą miało się coś stać, albo stanie, jakoby pan Bidziński³⁷⁸ miał w kilkunastu chorągwi podpaść pod [75v] Warszawę i K.J.M. wziąć, czemu ja nie wierzę i nie wierzę, atoli przecie z różnych głosów podobieństwo, że coś miało być. Hac nadzieja w Panu Bogu, że te ich imprezy pomiesza i ad effectum nie da deducere. To najmniejszy proszę w. jm. pana abyś mię chciał uwiadomić, co tyż tam teraz za głosy i na co się zanosi. Czekać będę avidissime, a teraz zostawam.

21. *List Eusebiusa von Brandt rezydenta brandenburskiego w Warszawie do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego w sprawie zajść na sejmiku w Środzie – Warszawa, 24 maja 1670 r.*

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 22 a 1, Bd. 2, k. 111-113 – oryginał.

24. Majus 1670.

Durchleuchtigster Churfürst, Gnedigster Herr,

Entstandenet Gerüchte und Fürcht in Pohlen wegen	E. Churfürstl. Durchl. gnedigste Ordre vom 5/15 ten May darinnen sie mir S. Konigl. Majestät dero beständigen undt aufrichtigen Freundschaftt zu versichern abefohlen, habe ich gestern frühe zu recht gewünschter undt gelegener Zeit undt Stunde erhalten. Sintemahl mier dieselbe eben dazumahl
---	--

³⁷⁶ Franciszek Ciświcki kasztelan międzyrzecki. ³⁷⁷ Piotr Kochanowski starosta radomski, krajczy królowej. ³⁷⁸ Najpewniej chodzi o Stefana Bidzińskiego strażnika koronnego i rotmistrza, jednego z wrogów króla.

Anmarchirung
18. tausent
Mann
churfürstlichen
Volckern

zu Handen kommen, alß man alhier überall, insonderheit beym Königlichen Hofe die gefährliche Zeitung außgesprenget, daß E. Churfürstl. Durchl. mitt dero ganzen Armee in achtzehntausent Man bestehendt, wider Pohlen im Anzuge wehren undt allbereit auff den Grenzen stünden. Ja, daß auch dieser Anmarsch zu deß Castellanß Poznansky Tode³⁷⁹, welchen man auff dem Seymik zu Szode grausamerweise niedergehauen, occasion gegeben hette.

Den dieseß Geschrey hatt allhier eine solche Confusion, Furcht undt Schrecken veruhrsachet, daß man bey Hofe nicht gewust wo man sich hinwenden sollen, undt derhalben in der Angst die pospolite ruszenie (undt Armee) in Littauen auffbieten wollen, damit dieselbe in Preussen fallen möchte. Undt bin ich bey solchem Tumult selbst bestürzt worden, nicht wissende waß ich davon judiciren sollen.

welches es
kaum den
König aus-
reden können

So daß ich froh gewesen da ich obgemelten E. Churfürstl. Durchl. gnedigsten Befehl empfangen, mitt welchem ich mich alsoforth zum Könige verfüget undt demselben, wievöll mitt grosser Mühe solche Fabeln auß dem Sinne geredet.

Ich versichere E. Churfürstl. Durchl. unterthenigst, daß S. Majestät in dieser Sache dermassen eingenommen gewesen, daß sie sich kaum wollen überredeten lassen, undt über eine Viertelstunde mitt mier gedisputieret. Unter andern urgieren sie gar hoch, daß [111v] ihre widerwertige Unterthanen sich selbst rühmeten, sie hetten E. Churfürstl. Durchl. auff ihrer Seiten. Ich antwortete aber darauff, daß dieselben vor ihren Nutzen undt Profit nicht anderß sprechen könnten, undt daß sie solche Dinge nur außsprengeten theiße[!] S. Königl. Majestät zu drauen undt dieselbe zu schrecken, theiße auch dieselbe mitt E. Churfürstl. Durchl. aneinander zu hetzen, damitt sie dieselbe hernach auff ihre Seite ziehen möchten. Weil ich dan auch mitt E. Churfürstl. Durchl. hohen Handt gnugsam darthun undt bezeugen könnte, daß dieselbe von allen denen Troublen ausser waß sie durch meine unterthenigste Relationes erfahren, nichtß wüsten, alß gaben S. Majestät endlich nach undt sagten sie hetten eß ohne dem nicht woll glauben können, weil sie keine Uhrsach dazu gegeben hetten, bedancketen sich auch dabeneben gegen E. Churfürstl.

³⁷⁹ Krzysztof Grzymultowski kasztelan poznański. Wiadomość o śmierci Grzymultowskiego okazała się później fałszywa. Zmarł dopiero w 1687 r. Brandt sprostował informację o zabiciu kasztelana sześć dni później (E. von Brandt do elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma, Warszawa 30 V 1670, GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep.9 (Polen) Nr. 22 a 1, Bd. 2, k. 117v-118).

Wegen
Niedersablung
des Castellans
von Posen

Durchl. daß sie dieselbe beÿ diesem Wesen ihrer bestendigen Affection undt Freundschaftt versichern wollen.

Weil auch sonsten S. Königl. Majestät anführeren, daß der Castellan Poznansky umb keiner anderen Uhrsachen willen umgebracht wehre als, daß man von S. Churfürstl. Durchl. dieseß gefährliche dehsein auff dem Seymik außgesaget oder davon geschrieben hette. Bat ich darauff S. Königl. Majestät sie möchten selbst judicieren ob solches wollgethan, undt ob nicht E. Churfürstl. Durchl. alß welche in diese pohlnische Uneinigkeit sich mitt nichten interessieret hetten, solcheß von Rechtswegen übel auffnehmen könnten. Worauff sie antworteten, sie bekenneten selbst das eß sehr übel gethan wehre undt eß wehre ihr von Herzen leidt, sie hoffeten aber E. Churfürstl. Durchl. würden ihr, alß die da keine Schuld daran wehren, dieseß keinesweges imputieren, undt derothalben auch nicht übel vermerken, zumahlen da sie dieselbe hingegen ihrer bestendigen undt aufrichtigen Freundschaftt versicherten. Welcheß alleß ich den S. Majestät desto mehr glaube weil ich von gewissen Leuten beÿ Hofe erfahren, daß dieselbe gemelten Castellan sehr beklaget undt ihn beweinet haben.

des Königs
Fürcht und
Unruhe wegen
der frantzöbche
Faction

Ich nun zwar soviel zu Wege gebracht, daß S. Majestät die falsche Opinion von E. Churfürstl. Durchl. fahren lassen, so kan ihr doch keiner die französische Faction alhier in Pohlen, vor welche sie sich über die Massen fürchten, auß dem Kopfe bringen. Insonderheit, weil ihr der Canzler Patz³⁸⁰ daß Ding noch immer gefährlicher machet. Dannenhero hatt man gestern nicht allein einen [112] Cavallier vom Hofe, nahmenß Guiche³⁸¹ unter die Heÿduken Wache nehmen lassen, weil man ihm Schuld giebet, daß er mitt dem Crohn Schatzmeister³⁸² nach Danzigk correspondieret. Sondern man hatt auch mitten in der Nacht den Obristen Leutnant Lehndorff³⁸³ eÿlends auffwecken lassen, undt ihm Befehl ertheilet, daß er alle Thore zuschliessen undt die Wachen verdoppeln lassen solle. Beÿ so gestalten Sachen, scheint eß, daß einige Grosen den König mitt Fleiß bange machen undt confundieren, damitt er in der Angst zu ihnen Zuflucht nehmen möge, undt sie ihn also, wie sie wollen führen mögen. Man hatt ihn auch

Mistrauen wieder
den Obristen
Leutnant Lehndorff

---

³⁸⁰ Krzysztof Zygmunt Pac kanclerz wielki litewski. ³⁸¹ Chodzi najprawdopodobniej o Franciszka Gize, który był kapitanem i dowódcą jednej z kompanii w regimencie gwardii pieszej króla Michała
³⁸² Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ³⁸³ Ahasverus von Lehndorff pułkownik i brandenburski radca legacyjny.

albereit dahin gebracht, daß er fast keinem seiner Diener mehr trauet. Insonderheit aber hatt der Groß Canzler Patz den Herrn Lehndorff bey S. Königl. Majestät in den Verdacht gebracht, alß ob er S. Majestät zum Schimpf undt Nachtheil viel Dinge an E. Churfürstl. Durchl. schriebe. Undt weil ihm der König solches vorgehalten, hatt er sich nicht allein braf verantwortet, sondern auch noch zum Überfluß beyliegendes Schreiben an dieselbe geschicket.

Sonsten muß ich auch E.Churfürstl. Durchl. unterthenigst vorstellen, daß obgleich, wie oben gedacht, S. Majestät dem Geschrey von E. Churfürstl. Durchl. feindlichem Anzuge nicht mehr glauben. Dennoch dasselbe durch alle pohnische Landtschafften durchdringen undt bey dem Adel viel gefährliche Verwirrungen machen werde. Weßhalben den gute Wachsamkeit, insonderheit aber in Preussen woll vonnöthen sein dörrfte. Wiewoll ich bey allen diesen außgesprengeten reden, vor ein gut Zeichen halte, daß sich die Pohlen vor E. Churfürstl. Durchl. über die Massen fürchten, undt ihrer ein Theil, so da leichtgläubig sein, nicht wissen in welchen Winkel sie kriechen sollen.

Wie die Sache
mit dem Castellan
von Posen
daher gingen

Ich zweiffle zwar nicht E. Churfürstl. Durchl. werden von deß Castellanß von Posen Unglück albereit Nachricht haben. Nichtß desto weniger aber erfordert meine unterthenigste Schuldigkeit deroselben gehorsamst zu vermelden wie die Sache allhier dem Könige erzehlet worden. Eß soll der Bischoff Chelmsky, so vor diesen Staroste von Bombst undt hernachmalß Woyewoda Winowratslawsky³⁸⁴ gewesen, an den Adel auff den Seymik geschrieben haben, daß E. Churfürstl. Durchl. Armee wider Pohlen im Anzuge wehre, undt alß man dieser Zeitung wegen in der ahsemblee discourieret, habe der Woyewoda Posnansky³⁸⁵ einen Brief vom Crohnschatzmeister an diesen Castellan, so in Zieffern [112v] geschrieben, undt welchen er unterwegs auffangen lassen, herfür gezogen, worauff der Adel alsoforth wieder den Castellan anzuschreyen gefangen, daß er alß E. Churfürstl. Durchl. guter Freundt umb diese Sache wissen müste, undt darauff in ihn gedrun-gen, daß er den Schlüssel zu den Ziffern holen lassen solte, weil in demselben Briefe ohne Zweifell etwas hier von stehen würde. Ehr sich nun mehr gedachter Castellan resolvieret, ob er nach dem Schlüssel selbst gehen, oder dernach schicken

³⁸⁴ Krzysztof Żegocki biskup chełmski, były starosta babimojski i wojewoda inowrocławski. ³⁸⁵ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański.

wolte, habe alsoforth der Woyewodziec Wynowratslawsky³⁸⁶ diese Worte geredet. Wir haben denen Practiquen der Senatoren auch lange genug zugesehen. Lasset unß demnach einmahl dieseß Joch vom Halse werffen, undt darauff den Sebel gezogen. Undt alß solches ein ander so nahe beÿm Castellan gegessen, gesehen, habe er alsobalt den seinigen auch geblöset undt damitt denselben vor den Kopf gehauen, worauff ihn alsoforth auch ein ander von hinten mitt dem obuch in den Nacken geschlagen, daß er vom Stuel herrunter auff die Erde gefallen, alwo man ihn den, weil also balt mehr darzu gekommen, jämmerlich zugerichtet. Alß ihn nun hierauff seine Diener unter sich genommen undt nach Hause bringen wollen, seÿen sie von anderen Edelleuten, welche gesehen, daß er noch gelebet, von neuen überfallen, undt also der Her[r] Castellan vollendß hingerichtet worden. Es wirt dabeneben gemeldet, das man sehr grausam mitt ihm umbegegangen seÿ, man habe ihm 3. Rippen im Leibe entzweÿ gehauen, undt alß einer ihn mitt den Sebel in den Kopf gehauen, habe der ander mitt dem Streithammer auff den Sebel geschlagen, das er nach tiefer hinnein gehen müssen.

Eß ist einer von desselben Dienern, welcher außgiebet, daß er beÿ seinem Tode gewesen undt ihm die Augen zu gedrucket anhero kommen, welcher berichtet, sein Herr habe ihm kurz vor seinem Ende bekandt, daß er der französischen Faction zugethan gewesen, undt ihm befohlen S. Konigl. Majestät zu warnen, daß sie sich aniezo woll vorsehen möchten. Sonsten aber von dieser Gefahr keine specialia gewust, daheer ich muhtmasse, daß er vielleicht von einigen Grossen hiezuo erkauffet seÿ, umb den König in seiner Opinion zu stärken.

Von unterschiedenen Seymiken kombt Zeitung, daß der Adel sich nicht allein gut vor den König erkläret, sondern auch in die pospolite ruszenie consentieret, undt vom Könige begeret, daß er die Herren so nacher Danzigk gegangen dreÿmahl citieren, undt auff den Fall, da sie nicht comparieren, ihre Güter confiscieren lassen wolle. Woferne sich nun die andere Wöjwodschafftten auch also declarieren, dürfte dieser Hoff woll [113] wider hoffertig werden undt eß also wegen Confirmation der Pacten desto härtere Knoten setzen.

Der Herr Morstin soll übermorgen von hier, umb nach E. Churfürstl. Durchl. Hoffstat zu gehen auffbrechen.

---

³⁸⁶ *Chodzi najprawdopodobniej o jednego z synów Krzysztofa Żegockiego.*

Wo Kalckstein³⁸⁷ geblieben, kan kein Mensch sagen, man weiß nicht, ob er noch im Kloster, oder beym Fürsten Demetrio³⁸⁸, oder in Sachsen ist. Sobalt er sich herfür thuet, werde sowoll ich, alß auch die andere Person, daß E. Churfürstl. Durchl. gnedigste Ordre an desselben werkstellig gemacht werden möge, einen Anschlag erfinden.

Im übrigen versichere ich E. Churfürstl. Durchl. gehorsamst, daß ob ich gleich beý diesem unruhigem Wesen, welches kein Mensch Recht penetrieren kan, nicht wenig Gefahr außstehe, (Gestalt mir den schon unterschiedene brutale Pohlen gedräuet, andere mich auch gewarnet) ich dennoch von meinem getreuem Fleiß in deroselben Affairen, mich keine Furcht abschrecken lassen sondern nach wie vor mich erweisen werde, alß E. Churfürstl. Durchl. meines gnedigsten Herrens

unterthenigster treugehorsamster Diener Eusebius von Brandt

Postscriptum

Deß Herren Obristen Lehndorfes Schreiben an den König, dessen ich oben erwehnet, schicke ich mitt nechster Post, den ietzt ist er nicht zu Hause.

Warschaw, den 24 ten Maii, stilo novo [anno] 1670.

Relacja Eusebiusa von Brandt rezydenta brandenburskiego w Warszawie o sejmiku – Warszawa, 24 maja 1670 r.

Rp. Bibl. Oss., rkp. 2995 I (Teki Lukasa), k. 49-49v – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).

List elektora z 5/15 maja zapewniający [króla] Michała o przyjaźni otrzymał [Eusebius von] Brandt właśnie, kiedy na dworze mówiono, że elektor z 18 tys. stoi u granic w nieprzyjacielskim zamiarze. To sprawiło tu tani popłoch i obawę, że chciano zwołać pospolite ruszenie, które by wpadło do Prus. To też było powodem śmierci kasztelana poznańskiego [Krzysztofa Grzymułtowskiego] na sejmiku w Środzie ([król] Michał miał jego żałować). Ledwie mógł [królowi] Michałowi to wybić z głowy – przeszło ¼ godziny spierałem się z nim.

³⁸⁷ Christian Ludwig von Kalkstein, przywódca opozycji antyelektorskiej w Prusach Książęcych.

³⁸⁸ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman polny koronny.

Przed francuską partią wielki strach. 23 [maja] Guiche³⁸⁹, kawaler na dworze został aresztowany z powodu, jakoby korespondował z [podskarbin wielkim koronnym Janem Andrzejem] Morsztynem. [Ahasverusa von] Lehndorffa podpułkownika w nocy zbudzono, ażeby kazał zamknąć bramy i straż podwoił. Wielu, zwłaszcza kanclerz [litewski Krzysztof Zygmunt] Pac przesadza niebezpieczeństwu, ażeby tem łatwiej móc kierować [królem] Michałem.

O Grzymułtowskim tak [królowi] Michałowi opowiadano: [Krzysztof Żegocki] biskup chełmski (były starosta w Bombst³⁹⁰, a następnie wojewoda inowrocławski) miał donieść szlachcie na sejmik, że elektor rusza z armią na Polskę. Gdy o tym dysputowano na sejmiku, wydobyl wojewoda poznański [Andrzej Karol Grudziński] przejęty przez siebie szyfrowany list podskarbiego [Morsztyna] do Grzymułtowskiego. Szlachta nuż nalegać nań, żeby (jako przyjaciel elektora) wyjawil jej jego zamiary i odszyfrował list, który z pewnością tej dotyczy materii. Nim się Grzymułtowski zdecydował, czy ma pójść sam czy posłać po klucz wojewodzie inowrocławski³⁹¹ wołając, że dość długo już przypatrywali się praktykom senatorów i że pora [z]rzucić jarzmo [49v] dobył szabli etc. Gdy go [Grzymułtowskiego] służba już wynosiła widziano, że jeszcze żyje i dobito go. Złamano mu trzy żebra, ktoś mu też [...] wbił pałasz głębiej do głowy.

Przybył tu już jego służebnik, który powiada, że mu zamknął oczy. Jemu miał wyznać Grzymułtowski, że należał do francuskiej partii – niech się [król] Michał strzeże. Więcej nie wiedział. Brandt wnosi, że ten sługa został pieniędzmi podmówiony do tego, aby [króla] Michała w strachu utrzymać.

Na różnych sejmikach szlachta oświadcza się za [królem] Michałem, zgadza się na pospolite ruszenie i żąda, by [król] Michał wezwał trzykrotnie tych co idą do Gdańska przed siebie, a gdyby nie przyszli, żeby skonfiskował ich dobra. To gotowe na nowo wbić w pychę dwór i trudności sprawić z potwierdzeniem paktów. 26 [maja] rusza Morsztyn do elektora.

22. Informacja o zamieszkach na sejmiku, najpewniej w liście Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski – Kalisz, 26 maja 1670 r.

Rp. Bibl. Kór., rkp. 380, k. 78v-79 – kopia: List de data 26 mai z Kalisza pisani a. 1670.

Tuszę, że jm. pan doskonale wiedzieć raczysz tragicum casum popełniony w zabójstwie pana poznańskiego³⁹², który nazajutrz umarł. Jeszcze o skończonym sejmiku, lubo mam trochę wiadomości, pewności jednak nie mam, com tu w Kaliszu zastał, primae diei nefanda diariusz posęlam, rewokując się na doskonalszy za przyjazdem

³⁸⁹ Chodzi najprawdopodobniej o Franciszka Gize, który był kapitanem i dowódcą jednej z kompanii w regimencie gwardii pieszej króla Michała. ³⁹⁰ Miasto Babimost. ³⁹¹ Mowa najprawdopodobniej o jednym z synów Krzysztofa Żegockiego. ³⁹² Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.

mego Gurowskiego do mnie, którego aż w Lesznie zastanę. Ale i z tego co posyłam, patebit abunde innocentia nieboszczyka, patebit że non vanus ictus we mnie zawsze był, internorum periculorum. Które incuriosi et malitiosi delatores fomentują. A to inter crimina list simplici stylo pisany, o ochronie starostwa. To największe crimen, że cyfr nie przeczytali, a nawet nie chcieli, ut patet z tej relacyjej, pono dlatego, aby nie constanter totaliter innocentia nieboszczykowska. Woleli rem fomiditate exequi, niż invenire innocentiam, suspicio rei incertae pro crimine, pro scelere apertissimo umyślnie go zabito i zniesiono, jeśli winien [79] był, to go sądzić było, ex documentis clarioribus sole, jako prawo każe, placuit ex suspicionibus necare, non examinare. Ufam Bogu memu, że krew nieboszczykowska na hos conspiratores in necem zawoła od Boga samego głosem na tego, co był autorem: „Caine ubi est frater tuus, ecce sanguis innocens clamat vindictam ad Deum ut vindicet innocente occisis”. Aleć dać temu pokój, relinquimus fati (ut enim gratulor mihi) że extra hoc humane facinus sejmik stanął ad mentem meum, jakom dał przez instrukcją partykularną Gurowskiemu memu do siła ichm. To jest aby pospolite ruszenie uchwalili. Czekać dalszych J.K.M. uniwersałów. Coronatio Królowej jejm. etiam w Warszawie pozwolić, to te puncta były instrukcyjej mojej, o czym fusius z Leszna. A teraz kończę i zostaję.

PS. własną ręką jm.

Mój Gurowski pisze mi też, ale z Leszna. Oznajmuje insze particularitates. Dobrzem napisał, że same fata per se explicant, to co widzimy w zabójstwie tym, co to wszyscy damnant, a wszyscy praesentes nie umieli tego bronić. Nic go nie zgubiło, jeno to, że actus innocentiae suae, etiam na wyświadczenie tego i bez szabli przyszedł do koła i bez sług, choć tylko swoich. Kiedy tumult zaczął, inermis będąc, suasa przyjaciół uchodził i tak tuszeli przyjaciele, że uszedł, tumult hamowali, a drudzy tyłem wybiegli. To atrox facinus siełu poskandalizuje. Co po drugich sejmikach stanęło, proszę o wiadomość.

23. *List ablegata Augustina von Mayern do cesarza Leopolda I z doniesieniem o zajęciach na sejmiku w Środzie – Warszawa, 28 maja 1670 r.*

Rp. HHuS, Oesterreichische Geheime Staatsregistratur (Rep. N), 42, Fasz. 34-4, k. 180-183 – oryginal.

Sacra Caesarea Regiaque Maiestas, Domine Domine Clementissime.

Etiamsi dubitare mihi non licet, quin ex contigua Poloniae Maiori Silesia ad notitiam Sacrae Cesareae Regiaque Maiestatis Vestrae funestus castellani Posnaniensis³⁹³ casus pridem delatus fuerit, mei tamen muneris esse sentio, praeludia tragoediae, quae multiplicatis forsan scoenis in Polonia theatro (ni Deus intervenerit) repraesentabitur, prout ea ab homine, qui actui interfuit, hausi ad confirmationem saltem narrare.

³⁹³ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.

Convenerunt die 20 huius palatinatum Posnaniensis et Calissiensis, qui sub nomine Poloniae Maioris veniunt senatores et nobiles iuxta consuetum Srodæ in coemeterio ecclesiae ad audiendam relationem actorum in proxime praeteritis generalibus comitiis a nunciis suis de more faciendam. Initium factum a lectura universalium literarum Serenissimi Regis et deinde aliarum a palatino quondam Iunivladislaviensi, nunc nominato episcopo Chelmensi Żegocki ad universum conventum datarum, quibus copias in Poloniam Maiorem improvise irrupturas caverent itaque tempestive sibi. His auditis rogatus fuit palatinus Calissiensis³⁹⁴, ut quas acceperat a Sobiescio³⁹⁵ literas, edere non gravaretur. Examinare enim conventus audebat verba, quibus scriptor illi gratulatur, quod ab errore gentili recipisset (nimirum quod partes [180v] regias deferuisset, quod non est verum) sed ille excusans, quod eas apud non haberet earundem editionem in crastinum distulit. Tunc nobilis aliquot dixit esse etiam apud nobilem Wilkowski alias literas maxima digna animadversione, quas ab illo produci peteret, quod ille affectata unius specie negans diu rogatus tandem fecit promens literas ad castellanum Posnaniensem a supremo Regni thesaurario Morstino datas, quarum tenor exultans de prospero communium negotium successu aiebat, transactionem cum Moschis minime coalituram, quod commodum pro ipsis (factionariis nempe thesaurario castellano sociisque) futurum esset et deinceps multa zifris consignata addebat. Haec iussus fuit castellanus reserare. Qui nullam sibi intercedere cum aliquo literarum per zifras correspondentiam prius respondens, petit tandem facultatem ad hostium se conferendi, ut inde clavim zifrae ad conventum referre posset. Hoc dum a timentibus, ne se fuga subriperet, negatur, castellanus Sremensis³⁹⁶ dixit, nunquam liberabimur a turbis, nisi semel aliquam ceperimus resolutionem. Ad hoc verbum quasi ad classicum nobilis quispiam pone castellanum dans securim in caput eius impegit tam valido ictu, ut in solum [181] corrueret, cui alter nobilis gladio falcato tergum longo vulnere securit. Cum vero exsurgere niteretur, repetiit prior in eius caput securis ictum, ita ut omnino concideret, aliorumque frameis appetteretur et saeviretur. Relictus humi a percussoribus tanquam mortuus, asportatus inde ab uno ex suis haiducibus ex ecclesiastico quodam ad hospitium suum fuit, ex inde Posnaniam quatuor levis distantem avectus, ubi altera die animam exhalavit. Dum iaceret ille propinquus eius Opalinius intuitus venatorem Regni³⁹⁷, qui starosta est Bidgostiensis, et in nuperis comitiis nuncium egit, dixit: „Tu nebulo causa es necis consangvinei mei” ex hoc dicens gravissimis pugnibus in os eiusdem involavit et fuga se committentem per crines apprehendit. Verum tamen cum fuissent adscititii in apprehensoris manibus remansere, illeque elapsus in templum confugit, cuius valvas adituus statim claudens insequentem Oppaliniū³⁹⁸ exclusit, Smogolescius³⁹⁹, Ciekowski⁴⁰⁰, aliisque qui nunciorum munere nuper hic functi fuerunt, pavore correpti coemeterii murum transili-

---

³⁹⁴ *Jan Opaliński wojewoda kaliski, choć w innych relacjach mowa o jego bracie Piotrze Opalińskim, wojewodzicu kaliskim.* ³⁹⁵ *Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.* ³⁹⁶ *Piotr Przyjemski kasztelan śremski.* ³⁹⁷ *Jan Żelecki łowczy koronny.* ³⁹⁸ *Piotr Opaliński wojewodzic kaliski.* ³⁹⁹ *Mikołaj Smogulecki starosta lipnowski.* ⁴⁰⁰ *Jerzy Cykowski.*

entes populi furori se subdlexerunt. Grudziński⁴⁰¹ vero aberat statim enim post rupta comitia ad Sobiescium se receperat. Non ideo tamen intermisit conventus incoeptam comitalem consultationem, quinimio unanimi consensu laudum scripsit, cuius versionem S.C.R.M.V. transmittit. [181v] [...]

Attendendum non erit, quid caedes Posnaniensis Poloniae pariat, recipiscentiam quod malecontentos ad desperationem et coepti sui accelerationem forsitan utrumque divisim scilicet in aliquibus enim minus malis synderesis facile vellicabitur, ut ad antiquam bonam mentem illos reducat. In aliis a cupiditate ultionis, diffidentia status sui oppigneratione cum exteris desperata forsitan Consilia praevallebunt. Quo casu maxime timendum, ne quod olim Lubomirscius⁴⁰² meditatus fuerat, exequantur, conciendo fratres ipsosque [182] duces se praeendo. Illi quidem nunc inter se rixantur, sed ita levi negotio placanda, si aliunde facilius pinguioris praedae et meliorationis fortunae suae spes affulserit. [...]

24. *Odpowiedź miasta Gdańska na list sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Gdańsk, 28 maja 1670 r.*

Rp. 1 Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 249 – kopia: Literae responsoriae civitatis Gedanensis conventui particulari Śrzedensi.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300 R/Dd 13, k. 98-98v – kopia; **Rp. 3** AP Gdańsk, 300 R/Ee 22, s. 83-84 – kopia.

Generosis ut par est animis amplectimur benevolum Ill. conventus Srodensis affectum, quo subvenientibus praeter omnem expectationem novis in Republica animorum dissociationibus de communi Regni societate sollicitos. Nos ad similes curas studiumque per literas suas die 20 mensis praesentis ad nos scriptas invitare gratiose dignatur. Dolendum sane per quam vehementer foveat si Inclytam Rempublicam tot malis undique hactenus periculisque iactatam, a quibus tandem auspiciatissima nuper S.R.Dom. ac Domini Nostri Clementissimi electione et coronatione liberatam et etiam nostra spes et gaudium erat, recrudescuntibus malis in novas rursus perturbationes casusque impelli contingeret. Interea pro debito fidei nostrae erga Sacram Regiam Maiestatem eiusdemque nuperis clementissimis monitis constanter satisfacturi, omni porro qua possumus, sedulitate ac studio invigilabimus, ne a quoquam civitatis istius et ex ea Regni labe factetur tranquillitas. Hactenus inquam apud nos in Republica quidquam machinatum, nihil omnino compertum habemus. Quod autem praesentiam quorundam Regni senatorum attinet, de quibus Ill. Mag. vestrae in literis memorat adsunt quidem eoque aliqui tum etiam ex nobilitate, sed quidam ut intelligimus, capitaneatus sui lustrandi, quidam curandae valetudinis otium post labores usurpandi, quidam etiam profectiones ad externos instituendae causa accesserunt. Caeterum quod

⁴⁰¹ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański. ⁴⁰² Jerzy Sebastian Lubomirski marszałek wielki koronny.

in posterum de machinationibus alicuius in Sacram Regiam Maiestatem et Rempublicam ab intra aut extra nobis innotescet, de eo perscribere non omittemus. Ill. conventum per observanter rogantes, ut in hac integerrima sua in nos propensione (pro qua maximas agimus gratias) perseverare commodaque ac desideria civitatis huius omni loco et tempore praesertim in comitiis proxime futuris promovere gratiose dignetur. Nos tam benevolum affectum sedulis vicissim officiis. Gedani, 28 mai 1670.

25. *Uniwersał Michała I na pospolite ruszenie, wici jedne za dwoje – Warszawa, 30 maja 1670 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 744, k. 329 – oryginał drukowany; w grodzie poznańskim oblatował Hon. Michał Władęski woźny w dniu 9 czerwca 1670 r. [feria 2 post festum Sacratissimi Corporis Christi proxima a. D. 1670].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Pyzdry 88, k. 36v-37v – oblata.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski, czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć będzie należało, mianowicie w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim stanu rycerskiego województwa ^ai powiatu poznańskiego^a obywatelom, także miastom, miasteczkom, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. Uprzejmie i wiernie nam mili.

Skoro tylko przez dobrowolne i zgodne civium głosy powierzone nam od Pana Boga in custodiam et regimen wzięliśmy narody, założyliśmy sobie za fundament i maksimum dobrego i szczęśliwego panowania, moderatis quam acrioribus consiliis, wszystkie R.P. traktować sprawy, nihil intentatum opuszczać, abyśmy postronne niebezpieczeństwa legacyjami, komisyjami i pilną negocjacją odwrócili, domowe dyfidencyje i rozruchy łaskawością królewską et tranquilla potestate uspokoiłi, zgodę, pokój, sławę, domi forisque, ojczyźnie sprawili. Wyrażone były dostatecznie w uniwersale i liście naszym sejmikowym przyczyny, dla których lubo za gorącemi na sejmie i radzie posejmowej numerosi senatus instancjami do zwoływania pospolitego ruszenia nie byliśmy skwapliwi, teraz, kiedy jawniejszymi coraz niebezpieczeństwami R.P. terretur, ur. [Jan] Karwowski w Białogrodzie contra ius od tureckiego baszy zatrzymany, w. hetmani koronni aukcyi wojska potrzebują, komisarze kozaccy do Ostroga na traktaty dotąd nie zjechałi, i jako nam stamtąd piszą, już [Petro] Doroszenko hetman zaporoski obtoczony od ordy, [Michajły] Chanenka, Suchowieja, [Damiana] Mnohohresznego, nie komisyyje, ale posiłków potrzebować będzie.

Kiedy w sąsiedzkich bliskich granicach arma circum sonant, kiedy listy cyframi pisane bardzo podejrzone i fuga z Warszawy pryncypała korespondenta ratyfikowane w rękę mamy, nie znajdujemy prędszego i bardziej skutecznego sposobu defendendae ab extra et intra Reipublicae, tylko pospolitym ruszeniem, a zatym desideriiis tak

wielu województw na sejmie do nas wniesionym, i senatus consilio postcomitali, a na ostatek terażniejszej intencji i zgodzie sejmików relacyjnych inhaerendo, już tandem arma virosque vocamus. Chwałę Bożą i wiarę świętą katolicką, całość i obronę miłej ojczyzny, koronę i głowę naszą królewską, chara pignora, libertatem, decus narodu, samychże uprzejmości i wierności waszych staropolskiej cnocie et invictis pectoribus powierzamy, concurrere o cives, abyście tę R.P. tak szeroko i sławnie sanguine maiorum rozprzestrzenioną, a teraz od nieprzyjaciół ciężkimi wojnami albo internis diffidiis w granicach zmniejszoną, w ozdobach i ogromności poniżoną, złośliwym sejmów rozrywaniem, bez obrony i rządu zostawa, ją ad pristinum statum, tranquillitatem et florem przyprowadzili.

Wydając tedy pierwsze wici, jedno za dwoje, żądamy i powagą naszą królewską nakazujemy, aby za przeczytaniem i publikowaniem onych, każdy, ktokolwiek się synem tej R.P. być mieni, i kto z prawa pospolitego wychodzić albo wyprawować powinien na tę ekspedycję, rynsztunki, poczty, osobliwie usarskie, jako narodowi naszemu najprzyzwoitsze, i inny wszelaki wojenny porządek sobie przysposabiał, abyście uprzejmości i wierności wasze tam, gdzie za wydaniem ex gravi necessitate trzecich i ostatnich wici, Reipublicae expediet, nemine excepto, tylko kogo samo prawo pospolite excipit, według porządku konstytucyjami, osobliwie anni 1621 o pospolitym ruszeniu opisanego⁴⁰³, pod regimentem duktów swoich more militari na czas i miejsce, które potym ostatnimi wiciami deklarujemy, niemieszkanie stawiali, gdzie i my osobą naszą stawimy się, i zdrowie nasze in holocaustum boni publici ofiarować gotowi jesteśmy.

A że robur militiae w piechotach i armatach zawisło, bez których wojna regulariter prowadzona być nie może, intimamus uprzejmościom i wiernościom waszym, żebyście łanową piechoty wyprawę z województw przed się wzięli, i na sporządzenie armat i prochów, i municji wojennych koszt jaki obmyślili.

Nie możemy też dłużej dysymulować wielkiej krzywdy naszej, którą ponosimy accusati przez list publiczny na niektóre sejmiiki, crimum contra Rempublicam, gotowi tedy będziemy deducere światu i uprzejmościom i wiernościom waszym rectitudinem nostram. Którym natenczas żal nasz i nieznośną obelgę in sinum deponimus.

A ten uniwersał dwojga wici aby wszędy po grodach i parafiach był publikowany, urzędem naszym grodzkim serio rozkazujemy, i dla lepszej wiary ręką się własną podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia ^a30^a miesiąca maja r. P. 1670, panowania naszego 1 r.

Michał Król

Locus sigilli

Józef Bernard Zebrzydowski kanonik krakowski, J.K.M. sekretarz

^{a-a} *wpisano ręcznie w puste miejsce*

⁴⁰³ *Konstytucja sejmku 1621 r. „Sposób pospolitego ruszenia” (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 297-304).*

26. *Odpowiedź Michała I na poselstwo z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Warszawa, 4 czerwca 1670 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, ABCz. 2651, s. 54-55 – kopia.*

Inne rękopisy: Rp. 2 *Bibl. Kórn., rkp. 380, k. 88v-89v – kopia.*

Respons od J.K.M. ur. chorążemu poznańskiemu⁴⁰⁴, stolnikowi inowrocławskiemu⁴⁰⁵, wojewodzie poznańskiemu⁴⁰⁶, [Andrzejowi] Przyjemskiemu⁴⁰⁷, [Gabrielowi] Sokolnickiemu, [Stanisławowi] Konopnickiemu, posłom województw poznańskiego i kaliskiego z sejmiku średzkiego do J.K.M. zesłanym, z kancelaryjy W.Ks.L. in absentia obudwu ichm. panów pieczętarzów koronnych dany w Warszawie die 4 mensis iunii a. D. 1670.

Nie bardzo zdrożnie zdał się ten symbolizować, kto cztery cardines tej R.P. czterema koronami figurowane wyraził, każdemu wielkich przymiotów szczególną ozdobę przypisując. Wielkopolskiej jednak prowincji najosobliwiej, gdy jej przywłaszczył znamienne lenna, cernit et decernit. A któż powątpiewać może, że starego Lecha gniazdo jest primum vivens et ultimum vovens w tej ojczyźnie, z niego przy pierwszeństwie w radach publicznych stałość, dubiis rebus ostateczny ratunek, do życzliwości królom swoim pierwsze exemplar i wszystkich dobrych skutków pochop wypływa i zachęcenie.

Uznawa i terażniejszego sejmiku J.K.M. niepochybną województw wielkopolskich poznańskiego i kaliskiego stateczność, tak ku zatrzymaniu powszechnego dobra ojczyzny i całości R.P., jako też wolnymi głosami osadzonego tronu i tego dzieła rąk Bożych, przez które fecit redemptionem w nieskończonej swojej opatrności zostającej tej Korony. Którego aktu że doroczny dzień nadchodzi, a posłowie województw wielkopolskich prawie pod ten czas z tym responsem powrócą, za rzecz słuszną baczy J.K.M. winną wdzięczność swoje, jako najskuteczniejszym afektem ponowić i wyrazić wszystkiemu rycerstwu województw wielkopolskich tym chętniej i zupełniej, im bardziej i teraz też województwa ojcowskie w J.K.M. eliciunt serca wylanie, gdy wszelkim opaczynym od niechętnych zawziętości zakładnym wymysłem wiary nie dając, nie przypuszczają dubietatem ullam o życzliwość J.K.M. ku wspólnej matce ojczyźnie, której jako regium decus tak vitam et sanguinem J.K.M. debet.

W tych zaś, które R.P. mieszają fakcjach i onę coraz w większe zawodzą trudności, wspólnie indolet J.K.M., życząc aby ojczyzna jako ab extra od nieprzyjaciół tuta, tak ab intra w staropolskiej konfidencji i jednocie szczęśliwa zostawała. Których to externorum et internorum vulnerum medela, że praesentior i more maiorum practicabilior być nie może nad sejm, tedy on złożyć J.K.M. deklaruje, jako odbierze od drugich województw sensum i rady ichm. panów senatorów, których przez listy swoje compellabit. Czas miarkując, [54] aby nie był przeszkodą ad actiones bellicas, żeby okazją sejmu tak starszyzna wojskowa, jako i towarzystwo od obozu non abvocentur. Sejmu zaś tego securitati i szczęśliwшему niżeli przeszłe dokończeniu tuszy J.K.M., iż pro consveto zelo ku dobru pospolitemu prospicient u siebie województwa wielkopolskie, czym dadzą innym województwom chwalebny przykład.

⁴⁰⁴ Władysław Michał Skoroszewski chorąży poznański. ⁴⁰⁵ Stanisław Tuczyński stolnik inowrocławski. ⁴⁰⁶ Piotr Adam Opaliński wojewodzie poznański. ⁴⁰⁷ Andrzej Przyjemski chorąży kaliski.

W wydaniu mandatów po pana podskarbiego koronnego⁴⁰⁸ nie skrupulizowałby J.K.M., gdyby non obstaret novella lex elekcyi przeszłej, że wydanych mandatów ex senatus consilio kancelarie sprawić się powinno. Aby tedy constare mogło J.K.M. de delatore, na prośby ur. posłów wielkopolskich składać raczy J.K.M. województwom poznańskiemu i kaliskiemu sejmik, z którego plenius informabunt K.J.M. i senat przytomny. Uniwersał zaś sejmikowy z kancelaryi mniejszej koronnej wydany być ma.

Ad reprimendos impetus, jeśliby co niebezpiecznego miało od pogranicza nastąpić, będzie miał J.K.M. pilne oko, ale i same województwa in casu extremæ necessitatis providebunt securitati suae, według laudum w województwach swoich postanowionego.

Wdzięcznie przyjmuje J.K.M. od tychże województw deklaracją względem koronacyi Królowej jejm.⁴⁰⁹ w Warszawie, dla ochrony ubogich ludzi względem ciągnięcia gwardyi i różnych asystencyi. W czym prawie wszystkie sejмки concordant z województwami wielkopolskimi, okrom jednego albo dwóch poblizszych Krakowowi. Więc i od rozerwanych że nie masz wiadomości, tedy w instrukcjach przedsejmowych requirer J.K.M. sensum ich, i do województw pozwalających zdania paterne invitabit.

A na ten czas wszystkiemu rycerstwu województw poznańskiego i kaliskiego wzwyż wyrażone iterat J.K.M. zupełnej łaski i wdzięczności ofiarowanie.

Na własne J.K.M. rozkazanie.

Locus sigilli

Książd Stanisław Lipski krakowski, płocki kanonik, regent kancelaryjej koronnej.

27. *Fragment listu ablegata Augustina von Mayern do cesarza Leopolda I z doniesieniem o prośbach sejmiku w Środzie, doniesionych przez posłów i zgodzie królewskiej na zwołanie powtórnego sejmiku nadzwyczajnego – Warszawa, 4 czerwca 1670 r.*

Rp. HHuS, Oesterreichische Geheime Staatsregistratur (Rep. N), 42, Fasz. 34-4, k. 194 – oryginał.

[...] Maiori Poloniae facultatem cogendi novum conventum petenti, Serenissimus Rex annuit. Cum enim postulet citari thesaurarium Regni Morstinum coram comitiis, et tales citationes sine senatus consulto per novissimam constitutionem sint vetitae, providere prius delatore, cui Regni instigator sive procurator fiscalis officium imperiat suum, de more debet, quo inquisito et processus rite formari queant. [...]

⁴⁰⁸ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁴⁰⁹ Eleonora Maria arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski.

9. Sejmik ekstraordynaryjny za uniwersałem Michała I w Środzie, 26 czerwca 1670 r.

1. *Uniwersał Michała I, zwołujący sejmik ekstraordynaryjny województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie 26 czerwca 1670 r. – Warszawa, 6 czerwca 1670 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 744, k. 346 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Hon. Michał Wardęski woźny w dniu 18 czerwca 1670 r. [feria 4 post festum Sanctorum Viti et Modesti Martyrium proxima a. D. 1670].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 726 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Pyzdry 88, k. 36-36v – oblata; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 458-458v – oblata.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, inflancki, smoleński, siewierski, czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć będzie należało, mianowicie w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim stanu rycerskiego województw poznańskiego i kaliskiego obywatelom, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Wdzięczni będąc dobrego afektu i tej, którą abunde po uprzejmościach i wiernościach waszych znamy synowskiej miłości, nic barziej cordi mieć nie chcemy, jako każde urzejmości i wierności waszych desiderium regia amplecti benevolentia. Że tedy ur. z świeżo skończonego śrzedzkiego sejmiku od uprzejmości i wierności waszych do nas wysłani posłowie, nomine całych uprzejmości i wierności waszych województw usilnie nas żądali o złożenie sejmiku, na którym by tego co u nas sprawili i co w responsie na instrukcją swoją otrzymali, dostateczną uprzejmościom i wiernościom waszym uczynić mogli relacją. My tak słusznym ich desideriiis facile annuendo, sejmik relationis gestae illorum u dworu naszego rei in loco solito we Śrzedzie na dzień 26 miesiąca czerwca uprzejmościom i wiernościom waszym z kancelaryjej naszej koronnej wydać rozkazaliśmy i on praesentibus składamy.

Tam tedy uprzejmości i wierności wasze ur. posłów swoich wysłuchacie i o naszej osobliwej ku sobie przychylności i ojcowskim około uprzejmości powszechnym tej R.P. pieczołowaniu z nich wyrozumiecie.

Który to uniwersał nasz dla lepszej wagi i pewności ręką naszą własną podpisawszy, pieczęcią koronną stwierdzić rozkazaliśmy i aby wszędzie po grodach i parafiach był publikowany, po urzędach naszych grodzkich, mieć chcemy. Działo się w Warszawie, dnia 6 miesiąca czerwca r. P. 1670, panowania naszego r. 1.

Michał Król

Locus sigilli

Jan Wołowski warmiński i chełmiński kanonik, sekretarz J.K.M. m.p.

2. *Laudum sejmiku ekstraordynaryjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 26 czerwca 1670 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 744, k. 367-367v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Stanisław Małachowski sługa marszałka sejmiku w dniu 30 czerwca 1670 r. [feria 2 in crastino festi Sanctorum Petri et Pauli Apostolorum a. D. 1670].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kcynia 104, s. 471-472 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 774-775 – oblata; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Pyzdry 88, k. 41v-42 – oblata.

My rady, dygnitarze i wszystko rycerstwo województw poznańskiego i kaliskiego na sejmik do Śródzy za uniwersałami J.K.M. pro die 26 iunii zgromadzeni.

Jako to evidentissime wszytkiemu światu patuit, że liberrimis suffragiis na tronie najjaśniejszego K.J.M. p.n.m. locavimus, oddawszy cum tota Republica nad sobą, wolnym narodem, J.K.M. panowanie. Jak z tą zawsze naszą J.K.M. stawamy życzliwością, aby numen propitium per quod reges regnant, w jak najpóźniejsze wieki przy wszelakich szczęśliwościach ordynował J.K.M. panowanie, vitam, fortuny nasze et sanguinem consecrando na zaszczyt dostojęństwa J.K.M. A iż takowe machinacje in Republica, które in convulsionem praw i swobód naszych, tudzież przeciw dostojęństwu J.K.M. obtrectationibus calumniosis adlaborando do znacznych w tej ojczyźnie osób swoje wzięły incrementa et in hucusque fomentować się nie przestawają, zabiegając tedy tym wszytkim przeciw Bogu, Panu i ojczyźnie zawziętościom, z pośrodku siebie uprosiliśmy jm. pana Macieja Trąmpczyńskiego, aby tę na się imieniem województw naszych wziął funkcję. A przez mandaty, o kóre J.K.M. p.n.m. upraszamy, aby na sejm blisko przyszły jm. panu podskarbiemu koronnemu⁴¹⁰ i jm. panu kasztelanowi poznańskiemu⁴¹¹ in causa perduellionis et crimine laesae maiestatis akcją intentował, obstringendo fraterne fidei jm., aby w popieraniu tych popełnionych przeciwko J.K.M. p.n.m. i całej R.P. kryminalów omni stawał vigilantia. Któremu [367v] na ekspensa prawne z czopowego w województwach naszych tysiąc talerów naznaczeliśmy. Omnem przy tym securitatem honoru, fortun jm. przyobiecujemy. Którego in omni foro, in quantum tego necessitas exiget, evincere powinniśmy. Na co się podpisując, datum w Śrzedzie, 26 iunii 1670.

Maciej Mielżyński starosta kcyński, marszałek koła rycerskiego m.p.

Locus sigilli

⁴¹⁰ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁴¹¹ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.

3. *List sejmiku nadzwyczajnego województw poznańskiego i kaliskiego do sejmiku generalnego Prus Królewskich – Środa, 26 czerwca 1670 r.*

Rp. 1 AP Gdańsk, 300 29 164, k. 368-368v – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 283v-284 – tu jako list pisany do innych województw; **Rp. 3** AP Łódź, ArB, 496, s. 62-64 – kopia.

J.w., w., m.w.m. panowie i bracia.

Jako rzecz nie jest nowa, owszem, nihil certius w powszechnym doświadczeniu, że wszystkie państwa i monarchie, które w wszelkich niebezpieczeństwach swoich na zaszczyt i obronę pospolitą nie tak wprzód gromadnie militum ufce, ani niedostępne propugnaculum praesidia, jako jednostajną inter populum concordiam et animorum parant unionem, nie tylko mocniej i nienaruszone w swojej zostawają twierdzy, ale stąd szerokie limata rozległych dalsze rozprzestrzeniają granice prowincyi. Tak tych wszystkich i contra największa potentia robur i siły nieporachowane wojsk, zastępów myriades ginąć i niszczyć muszą, w których laesa populi nastąpi. Na co wiele dowodów nie trzeba, podają nam retroacta dawne i niniejsze seculum widoczne exempla, jako wiele państw szerokich i wielowładnych prowincyi, które o sobie dum singulae voluerunt consulere simul penire na zapad wiekuisty, sławny swoje imię podały zguby, nie obcych nieszczęśliwości ale domestici mali jużesmy dość edocti exemplo, do jakiej niedawno ojczyzna nasza utrapiona per laesam civium unionem przyszła konfuzyi, a zatym zniszczenia znaczne, a prawie ostatecznej zguby, kiedy horrendo civili ardebis bello.

Więc i teraz in dispositione et coniuratione iniquorum factorum zewsząd tantis involuta tam ab intra, quam ab extra zostaje periculis, nie może mieć inszego bezpieczniejszego zaszczytu, ani na to pryncypalne diffidentiarum, które ją już za gardło prawie chwytą symptoma zbawienniejszego remedium et antidotum, jako gdy pożądana inter cives Reipublicae affulgebit concordia unioque animorum, żebyśmy wszyscy wzajem według świątobliwych przodków naszych tesseractanquam ad incendium do uspokojenia ojczyzny rzucili i ugaszenia huius flammae, która quaequae sacra profanaque depascitur.

Zaczynam ta jest maxima nasza i ten fundament do uspokojenia, abyśmy się z w.n.m. pany we wszystkich tych R.P. trudnościach unum volle unum nolle z nami mając, znosili. Wiedząc jako to chwalebni przodkowie nasi sacrosancti trzymając zgodę i jedność w.n.m. pany na zaszczyt wspólnej ojczyzy jako consilia, tak arma i siły swoje łączyli. Więc i my trito gressu [368v] maiorum nostrorum idąc, upraszamy w.n.m. panów bratersko, abyście się z nami in omnibus negotiis R.P. modernum statum concernentibus poufnie chcieli znosić. Gwoli czemu kompellacją naszą veneramur w.n.m. panów, to deferendo, co u nas in innato zelo in patriam na dotrzymanie illbatae fidei J.K.M. p.n.m., którego ad libera Regiae nostrae suffragia Boska na tym tronie osadziła ręka, pro conservatione praw i swobód naszych stanęło, jako tym, o których takowejże nie wątpimy żarliwości.

Naprzód ponieważ z tych tu na ojczyznę diffidentiarum infascinatiorum pochodzi, którzy w szkodliwe praktyki cum extraneis principibus wchodzą, interesa ich promowują i tych imprez swoich dopinając, R.P. mieszają, dlatego propter in accrescentis tanti ausus et suppressionem in herba tanti mali, unanimi consensu postanowiliśmy promować hoc negotium u K.J.M. p.n.m. i całej R.P., aby takowym, na którychby się to pokazało, mandaty na sejm z kancelaryj J.K.M. p.n.m. wydane były, osobliwie jm. panu podskarbiemu koronnemu⁴¹² i jm. panu kasztelanowi poznańskiemu⁴¹³, na których się pokazuje, że cum extraneis wchodzą w korespondencje i fakcje, chcąc per cuniculos J.K.M. p.n.m. z tronu wysadzić. Na co i delatora jm. pana Macieja Trąpczyńskiego obraliśmy.

Upraszamy tedy w.n.m. panów, aby ci wszyscy, którzyby się znajdowali turbatores R.P., żadnego asylum ani respektu u w.n.m. panów nie mieli. To wszystko do uwagi w.n.m. panów braterskiej podawszy, łasce się z usługami naszymi w.n.m. panom oddawamy, w.n.m. panów i braci życzliwą bracią i powolnymi sługami.

We Środzie, die 26 iunii 1670.

Maciej Mielżyński starosta k[cyński], marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego.

4. *List Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego do Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski – Lubraniec, 30 czerwca 1670 r.*

Rp. Bibl. Czart., rkp. 3487 IV, s. 375-376 – kopia: Do jm. pana kanclerza de data z Lubrańca 30 iunii 1670.

W pół godziny po wysłanym liście do w.m.m. pana przez kozaka jm. księdza proboszcza, laudum sejmiku średzkiego w którym okryto mnie i jm. pana podskarbiego koronnego criminis perduellionis et laesae maiestatis na inszym fundamencie incensens in his iudex et vindex. Snadź był jaki pacholik, który odebrał od jm. pana Bojanowskiego jakąś moją do siebie propulavi konsyderacją. Którego ani znam, ani mi listu oddawał, nawet wszystkie listy i J.K.M., i od inszych kondolencje słudzy moi odbierali, a mnie oddawali, bo w tej w której byłem dolegliwości, obcy nie chodzili do mnie, jeden tylko list, gdym już chodzieł, z rąk jm. pana Bronikowskiego odebrałem, jm. pana podkomorzego⁴¹⁴ i chorążego kaliskich⁴¹⁵ żadnym słowem nie wspomniał, chyba honorifice. Ten tedy impostor jawny jest i stąd snadź, że jako ten bardziej^a i pierwszy insultus był ex subordinatione, bom tego pacholika ani widział. Sic Deus adiuvet, snadź tam i manifest jakiś stanął, ale go nie mam ad mens, tylko notandum.

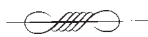
⁴¹² Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁴¹³ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ⁴¹⁴ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ⁴¹⁵ Andrzej Przyjemski chorąży kaliski.

Już tedy w tych tu województwach subsistere securi nie mogą za granice wysłać. Iudicium non subterfugio byle non iratum et non simultuarium, bo Bóg Sprawiedliwy sam będąc, nie pozwoli tak wielkiej niesprawiedliwości, żebym pod nią scribere miał. Do jm. pana podskarbiego koronnego jeszcze w tych moich afflictych nie pisałem, ani od niego listu miałem, ale kiedy z nim coniunctam mieć będę i causam naszą znosić się de defensio i jako za jego zjawiam nie tak siebie innocuum baczę, przecież że już mam exemplum niedawne przed oczyma, jako succumbit niewinnego pana [Jerzego Sebastiana] Lubomirskiego per testes corruptos, trzeba consulere sibi przy Boskiej pomocy.

Tę moją tak ciężką opresyją składać in sinum w.m.m. pana i o consilium proszę, abym miał interim niż sprawa dojdzie subsistere succurs. Wszakem non convictus. W Bogu nadzieja, że non convincar. Przeto wolna jeszcze ze mną korespondencyja, rebus licitis bom ad illicita nikogom nie sollicitowałem, nigdy pewniem że życzę in rebus iustis patrociniū w.m.m. panu. Które nisko proszę i podawam.

P.S. Novella lex na elekcyi, mandaty ex senatus consilio wydawać tylko permissis in causa perduellionis et laesae maiestatis na opprimeto.

^a jedno słowo nieczytelne

10. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 29 lipca – 1 sierpnia 1670 r.

1. *Uniwiersał Michała I, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie na 29 lipca 1670 r. – Warszawa, 27 czerwca 1670 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Pyzdry 88, k. 42-43 – obłata; w grodzie pyzdrowskim oblatowano w dniu 9 lipca 1670 r. [feria 4 ante festum Sanctae Margarethae Virginis proxima a. D. 1670].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 793-796 – obłata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 767-768 – obłata.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 3, s. 323 – tylko część.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, inflancki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, smoleński, siewierski, czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć będzie należało, osobliwie jednak wielbnemu w Bogu, w., ur. senatorom, [42v] dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim stanu rycerskiego obywatelom województwa kaliskiego, uprzejmie i wierne nam miłym, łaskę naszą królewską. Wielebny w Bogu, w., ur., uprzejmie i wierne nam mili.

Nic bardziej od początku szczęśliwego nad wolnemi narodami panowania naszego, będąc wolnymi głosami ich obranemi, nie życzełiśmy i nie życzymy, jako tego, żebyśmy paccatam ze wszystkich stron, tam ab extra, quam ab intra Rempublicam i w kwitnącym opływającą pokoju widzieć et conservare mogli. Jakoż tą intencją po pierwszym coronationis impio contra bonum publicum passu zerwanym sejmie drugi sejm złożyliśmy beli, żeby R.P. bez należytej obrony, prawa i swobody od nas poprzyjężone bez poprawy i utwierdzenia, żołnierz bez zapłaty i cała R.P. bez skutecznej nie zostawała obrony. Aleć kiedy taż impietas powtórny sejm zerwawszy, w jawne R.P. podała niebezpieczeństwo, lubo za gorącemi wszystkich niemal województw instancjami, dla zachodzących na ojczyznę niebezpieczeństw wprzód publiczne przestrogi nasze, a potem jedne za dwoje wici na pospolite ruszenie wydaliśmy.

Uważając jednak gwałtowną złożenia sejmu prędkiego potrzebę, a biorąc w uwagę naszą powszechnę wszystkich obywatelów państw naszych obojga narodów desideria, na którymby to sejmie wszystko cokolwiek R.P. ab extra z różnych stron et ab intra zachodzi uleczyć się mogło, jakoby żołnierz krwawych zasług swoich odniósł ukontentowanie i co całą R.P. do ostatniej prowadzi zguby, nieznosne i ciężkie bardzo wybieraniu chleba skuteczną obradą pohamowane być mogły i sposób taki namówiony, którym by się żołnierz bez uciążenia ludzi ubogich mógł sustentari. Komisya też z Kozakami w pewnych trudnościach zachodzących mogła by być ułacniona i wszystkie imminencia R.P. pericula przez obradę sejmową wcześniej oddalone.

Na ostatek aby wszystkim publicis necessitatibus wcześniej i bez mieszkania prospectum było, skłoniliśmy się do jednostajnego panów rad naszych obojga narodów in postcomitali consilio zdania, tudzież i do instancji wszystkich prawie województw, sejm ordynaryjny sześćniedzielnny pro die 9 septembris anni praesenti w Warszawie, sejmik zaś tenże sejm poprzedzający uprzejmościom i wiernościom waszym na dzień 29 miesiąca lipca we Śrzedzie na miejscu zwyczajnym złożyć. Jakoż niniejszym uniwersałem naszym składamy. Generalny zaś sejmik województwu mazowieckiemu i podlaskiemu w Warszawie⁴¹⁶, pro die 19 miesiąca sierpnia naznaczamy.

Na który zjechawszy się, abyście uprzejmości i wierności wasze ante omnia securitatem publicam przeciwko wszystkim ze wszystkich stron zachodzącym niebezpie-

⁴¹⁶ Jest to ewidentna pomyłka kancelarii, która do uniwersału dotyczącego Wielkopolski wpisała informacje, które powinny znaleźć się w uniwersale dla trzech województw mazowieckich i województwa podlaskiego. Sejmik generalny prowincji wielkopolskiej powinien zostać ogłoszony w Kole.

czeństwom uchwalili i rozrywaniu sejmów z ostatnią R.P. zgubą zabieźeli, obronę R.P. przeciwko postronnym nieprzyjaciołom jako najlepszą postanowili [43] i posłom swym (których de medio sui uprzejmości i wierności wasze ludzi dobro pospolite kochających i bez własnych interesów obierzecie) przez instrukcje swe zalecieli i zlecili. Czego jako życzymy, tak ojcowsko uprzejmości i wierności waszym żądamy, nic nie wątpiąc, że uprzejmości i wierności wasze uważywszy wszystkie nad R.P. wstające niebezpieczeństwa, gorliwie i ochotnie za całość praw, swobód i fortun swoich concurrentis do tego i zabieźecie takowym przez rozerwanie sejmów dziejącym się inconvenientiis, które ultimum strzeż Boże przynieść by mogły ojczyźnie interitum.

Co wszystko uprzejmościom i wiernościom waszym przez ur. posła naszego według instrukcyje od nas danej, in termino sejmiku przypadającego od nas przełożone będzie. A ten nasz uniwersał aby do grodów był podany i po parafiach, powiatach rozesłany i publikowany, chcemy mieć i rozkazujemy. Na co dla lepszej wiary ręką się naszą podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia 27 miesiąca czerwca r. P. 1670, panowania naszego 1 r.

Michał Król

Locus sigilli Regni maioris cancellariae.

Jan Wołowski warmiński i chełmiński kanonik, sekretarz J.K.M. m.p.

2. List Michała I do senatorów na sejmiki przedsejmowe –
Warszawa, 6 lipca 1670 r.

Rp. Bibl. Czart., rkp. 3487 IV, s. 377 – oryginał, egzemplarz adresowany do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, inflancki, podolski, podlaski, smoleński, siewierski, czernihowski.

W., uprzejmie i wiernie nam miły. Nie trwoży nas dwóch rozerwanych sejmów nagle, jednego po drugim, przez samą ludzką niechęć żalosny widok. Bo jakośmy tę R.P. od Pana Boga sobie za wolnemi głosami wolnych narodów in curam poruczoną odebrali, nic milszego nie mamy nad to, tylko wszystkie trudy i prace nasze do tego obracać, aby ojczyzna tak wielom nieszczęśliwości exercita od postronnych nieprzyjaciół zaszczyt i obronę miała, z domowych dyfidencyi, których niebem świadczemy, nie z nas okazyja eluctari mogła. Złożyliśmy tedy sejm walny na dzień 9 września, a przed nim sejmiki na dzień 29 lipca po województwach, powiatach, ziemiach naznaczeliśmy. Więc jako uprzejmość wasza nie zwykłeś żadnej omieszkiwać okazyjej ad bene merendum de bono publico, tak i teraz żądamy, abyś uprzejmość wasza na sejmik w województwie swoim do Śrrody, na

miejsce zwyczajne zjechawszy, publiczne interesa, stosując się do naszej instrukcyjej, dzielnie i roztropnie promoveas i na tym zjeździe kochającego dobro pospolite senatora impleas powinność. Życzymy zatym uprzejmości waszej dobrego od Pana Boga zdrowia. Dan w Warszawie, dnia 6 miesiąca lipca r. P. 1670, panowania naszego r. 1.

Michał Król

3. *Kredens Michała I dla posła na sejmik przedsejmowy –
[Warszawa, 6 lipca 1670 r.]*

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 167 IV, s. 529 – kopia z rękopisu w Bibliotece Załuskich: Kredens posłowi na sejmik przedsejmowy.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Łódź, ArB, 503, s. 451 – kopia.

Wielebnemu w Bogu, w., ur. dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim stanu rycerskiego N.N. obywatelom, na sejmik N. zgromadzonem, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. Wielebny w Bogu, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Aby za rozerwanym blisko przeszłym sejmem ojczyzna następującym częścią od zamieszanej Ukrainy, częścią ab Oriente niebezpieczeństwom exposita, bez obrady nie zostawała, przyszło nam za zdaniem panów rad naszych i ur. posłów ziemskich, inszy sejm podług uniwersału do uprzejmości i wierności waszych wydanego złożyć. Dla czego N.N. posła naszego z instrukcją naszą sejmową zsyłamy do uprzejmości i wierności waszych, któremu abyście uprzejmości i wierności wasze we wszystkim fide adhibere chcieli, pilnie żądamy, wszystkim natenczas dobrego od Pana Boga życząc zdrowia. Dan.

4. *Instrukcja Michała I na sejmiki przedsejmowe – Warszawa, 15 lipca 1670 r.*

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 404 IV, s. 287-297 – kopia z egzemplarza dla ziemi bielskiej województwa podlaskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300 29 259, s. 412-419; **Rp. 3** AP Łódź, ArB, 496, s. 125-132 – kopia; **Rp. 4** Bibl. Kór., rkp. 380, k. 117-123; **Rp. 5** AGAD, AR II ks. 24, s. 372-381.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 3, s. 324-329.

Instrukcja ur. N.N. posłowi J.K.M. na sejmik przedsejmowy województwa ^a od J.K.M. pro die 29 iulii anni praesentis w ^b złożony, dana z kancelaryjej koronnej die 15 iulii a. D. 1670.

Panowania J.K.M. p.n.m. auspicia wrodzoną, umiarkowaną dobrotliwością stwierdzone, tą, która trony i majestaty pańskie gruntuje łaskawością, gdy nadspodziewanie dwu sejmów zerwanie z samej ludzkiej zawziętości ciężkim żalem zasmuca tam acerbi

doloris, nie inszego J.K.M. szuka solatium, nie inszej anxio animo folgi, tylko a curis publicis i obradę o dobra pospolitego zatrzymanie bierze sobie za jedno lenimentum. Ciężki to bowiem i żalosny był na ojczyznę paroksyzm, kiedy wszystkie ojcowskie J.K.M. pieczołowania circa publicam salutem, pervicax niechęć, rozerwaniem sejmów evertit podała oraz z R.P. in casum rzuciła ją na samą tylko fatorum dyskretyją, kiedy bez zawarcia żadnej rady, bez namówienia obrony, bez zapłaty wojsku, przyszło się z sejmku z szkodliwym w tej ojczyźnie przykładem rozjechać. Aleć tam infandum dolore obszerniej non renovat J.K.M., ponieważ uniwersałem swoim zaraz po rozerwanym sejmie dostateczną w.m.m. o tym wszystkim na relacyjne sejmiki donosił informacją, jakiego też w tak nagłym i niespodzianym razie ojczyzna potrzebowała ratunku i skutecznej rady, nic nie opuścił J.K.M., cokolwiek by do zatrzymania publicae salutis należało.

Dochodziła wiadomość o ukraińskich niebezpieczeństwach, gliscebant wieści, jako ab Oriente niepewna przyjaźń, jako fluxa et lubrica fides z tym sąsiadem, którą tylko propriis aestimat commodis, za zdaniem panów rad przy sobie będących wydać wskazał wici jedne za dwoje, wcześniej ostrzegając o gotowości, in quantumby od tamtej ściany pożar jaki wojenny wybuchnął. A jeśliby od w. hetmanów⁴¹⁷, którzy poblížej Ukrainy z wojskiem zostawają, ponowna i nieomylna przestroga o niebezpieczeństwie przyszłym, omieszkałby J.K.M. trzecich wydać, i sam zdrowiem swym ut obiectu capitis Regii zaszczycać zawsze będzie periclitantem ojczyznę. [288]

Nie może to być bez alternatywy J.K.M., że dyfidency tak się wiele w tej ojczyźnie mnoży, które tranquillitatem publicam perturbant. Bierze jednak sobie za świadka J.K.M. Pana Najwyższego, któremu intima serc ludzkich odkryte są, tylko J.K.M. illibata ma conscientiam i nigdy nie dał okazji do tych dyfidencyj, gotów jest wszystkie te niekontencje, urazy i ofensyje pańską pomiarkować łaskawością, i jako na przeszłym sejmie, prowadzić in arenas, aby jeżeli jest jakie exorbitans, palam to powiedziano i teraz przyjmie to J.K.M. wrodzoną dobrocią.

Dozwoli według pakt poprzysiężonych egzorbitancje i gravamina z elekcyj odłożone kończyć i pisać, nie chcąc w niwczym deesse całości praw, libertatum et defensionis R.P., żądać pilnie raczy, aby cokolwiek znajduje się tej dyfidencyj, condonum to było miłości ojczyzny, która omnium charitates complexa, meliori tylko wszelką prywatę na stronę obróciwszy, ochotnie do ratunku jej concurrat.

Więc gdy teraz J.K.M. p.n.m. na żądanie posłów od województw, za zdaniem senatu sejmik ten przedsejmowy w.m.m. składa, nie puszczajcie navem publicae salutis na dalsze fale et naufragia, nie oddalajcie w dalszy reces potrzebnego ojczyzny ratunku, póki czas w.m. macie w zgodzie, miłości braterskiej consulite, jakoby ojczyzna ex tempestatibus mogła eluctari.

A jakież mogą być większe na ojczyznę ciężkości, jako te, kiedy sejmy, jedyne antidotum wszystkich R.P. symptomatum, tak często się zrywają. Niebezpieczne to exemplum et periculosae plenum, ale et mieszać ojczyźnie et in turbido bezecnej vergere prywatę. Żąda J.K.M. p.n.m., wynajdźcie w.m. na tych sejmikach sposób, zapobiec

---

⁴¹⁷ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny i Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman polny koronny.

temu *maturo consilio*, niech sejmy dawnym trybem, prawem publicznym zaczynają się i kończą. Przychylajcie się w.m.m. do starych zwyczajów przodków swoich, u których to było *execrandum* z placu *consilii* zjechać i odbieżeć ojczyznę bez obrony, bez poprawy rządu domowego [289]. Nie tajny dawny modus sejmowania, pierwszego dnia marszałek poselski był obrany, drugiego dnia imieniem koła rycerskiego *principem* witał, tegoż dnia albo trzeciego propozycje izba poselska słuchała, po której następowały *vota* panów senatorów, deklaracje *vacantiarum*, *senatus consulta*, sądy potem sejmowe *sexta die* albo *inchoatione comitiorum* następowały, do których po obadwa sejmy gdy J.K.M. przystąpić nie mógł, jaka stąd skarbu R.P., któremu *ex causis fisci* pod milion snadź *accedere* mogło, jaka *privatorum*, którzy *esuriunt et sitiunt iustitiam*, krzywda i szkoda. Nie z J.K.M. przyczyna, ale niech da Bogu rachunek, *ktokolwiek sancto operi et sacrificio iustitiae* przeszkodę zakłada.

A że w krótkim czasie przy publicznych trudnościach sprawy fisci, kryminały sejmowe odsądzić się na sejmie nie mogą, jeżeliby niedobrze na dosądzenie takowych spraw dwie niedzieli po sejmie J.K.M. *senatui frequentiori in numero 12*, a nie mniejszej liczbie *per constitutionem* pozwolić, podawać to raczy *solo iustitiae zelo* J.K.M. Także aby *remissy* sejmowe odsądzone być mogły, które *cum summo praeiudicio* odłogiem leżą.

Nie zapomina J.K.M. *securitatem comitiorum et dignitatem maiestatis*, która *per violentos actus* posłów ziemskich *graviter laeditur*, na takowe ekscesy aby certa *figura iudicii*, *per deputatos* zaraz na początku sejmu w izbie poselskiej *eligendos* postanowiona była *aequissimum*.

Wprawi się to wszystko w klubę, gdy w.m.m. zgodnie namówicie sposoby *conclendorum comitiorum*. Niech się w szrankach prawa powinności trzymają, posłowie *tanquam rationem redditum*, niech nie będą płonne i na pozór tylko *fidei, honoris, conscientiae obligationes*. Zdali się R.P. postanowić, aby gdy poseł z protestacją wynijdzie, senat z posłami *absente principe* egzaminowali, i *per tacita suffragia* albo *calculos ex consensu duarum partium* decydant, jeżeli na fundamencie prawa, przy wolnym głosie słusznie, albo *levi* [290] *secus* protestacja zanesiona i jeżeli sejm *cessare*, albo *continuari* powinno. Podobno by ten sposób nie zdrożny, który *bene placito ordinum* *permittitur*. Gdyby zaś insze sposoby, skuteczniejsze wynajdzone przez w.m.m. były, one J.K.M. *acceptabit*.

Obronę ojczyzny przeszłemi uniwersalami na sejmiki relacyjne wiciami dwoje za jedne niedawno wydanymi zalecił gorąco J.K.M. i *admonivit* w.m.m. jako ufać nie trzeba tym nieprzyjaciołom, którzy okazyje i czasu *inhiant* i *wiarę, pacta*, *przymierza* *pro libitu rumpunt et servant*. Żądać raczy w.m.m. J.K.M., abyście lubo aukcją wojska przez wyprawę powiatową, lubo inszym sposobem skuteczną i nieodwłoczną *in casu necessitatis* postanowili obronę, ponieważ *iudicio* w. hetmanów i *militarium virorum* wojsko w tej małej liczbie *impetowi* licznego i potężnego nieprzyjaciela wytrzymać nie może.

Namienione *proposita* J.K.M. na sejmiki za listem *collegii cardinalium* strony *ligi cum principibus christianis* od wielu województw *consensu* przyjęta, *meretur*, aby była w uwadze w.m.m. panów i żeby ur. posłowie byli w tym punkcie *sufficienter* na sejm

instructi. O którą ligę znowu od Ojca Św. Klemensa X przez list księdza nuncjusza⁴¹⁸ byliśmy sollicitati.

Lubo wszystkie województwa według reparacyjnej wzięły na się onus wojsku płacić i nie trzymać go w borgowej służbie, obligowi temu nie dość się dzieje, gdy tak chorągwie polskie, jako i cudzoziemskie kompanie zostawują niepłatne. Którym aby bez dalszej zwłoki województwa, ziemie i powiaty zatrzymane płacili stipendia, żąda J.K.M.

Wojskowe desideria dość obszerną instrukcją przez posłów wojskowych J.K.M. odniesione, za rozerwaniem sejmu przeszłego poszły w reces i zostały bez ukontentowania. Zamykały się w instrukcyjnej długie winne, na klejnotach ubezpieczone, wojsku cudzoziemskiemu i sługom armatnym asygnacje oschły, dług regimentom na aseku-racyjnej [291] w służbie zostającym, emphiteuses albo sumy na dobrach królewskich, nobilitacje krwawie klejnot szlachecki zasługujących i inne prośby. Cokolwiek tedy słusznego i podobnego jest in desideriiis toties respectis wojska, aby się na terażniejszym pomieściło sejmie, gorąco instare J.K.M. Tudzież aby konstytucja o miesiącach żołnierskich deklarowana była, jeżeli de praesenti tylko wojnę traktującym, czyli tym, którzy z konia zsiadłszy, a militari legione ad patrios ligones przenieśli się i domowego puluere martio et sanguine zarobionego zażywają wczasu, służyć ma to beneficium żołnierskich miesięcy i jeżeli prywatnie do inszych miesięcy prawo to ma być rozumiane, by togati cives (bo i tych militia est super terram) nagrody próżnie nie zostawiali.

Hiberna żołnierska in visceribus Regni z ciężką ubogich ludzi opresją i ostatnim zruszeniem odprawuje się, nie tajno w.m.m. jaka abominatio desolationis poborowych aniżeli podatków w pustynie (blisko tego) obróć się dobra R.P. i cały ciężar podatków, albo żołnierskich egzakcyj padnie na dobra ziemskie. Zabezpieczcie w.m.m. wcześniej extremo mali, obmyślajcie sposób, którymby żołnierz przy granicy, nie niszcząc przechodami ubogich ludzi, mógł subsistere. Zaczął rząd dobry ecclesiasticus ordo, zgodziwszy się na sumę pewną. Tymże sposobem convenit zgodzić się z dóbr królewskich, nikogo nie ochraniając, a proportionem biorąc liczby wojska i kwoty na koń mogłoby się potrafić, aby pro statu et aequalitate w rok taksowane były dobra królewskie. Która to hibernorum et disciplinae militaris ordinatio i porządek tak kawaleryjnej, jako i piechoty ex nexu pactorum conventorum stimulat iurata conscientiam J.K.M., aby one frequentissime J.K.M. promowowali powinności swojej, nic nie opuszczał.

Ekspensa hetmańskie dawne likwidowane, potym coraz przybywające nic słusniejszego, aby od R.P. powrócone były w. marszałkowi i hetmanowi wielkiemu koronnemu.

Komisja [292] kozacka in quantum doczeka sejmu, a konfederacyjnej jakiejś, albo rezolucyjnej panowie komisarze potrzebować będą, albo też tej komisyjnej aprobatorem dajcie w.m.m. plenariam facultatem panom senatorom, aby w tej materijnej concludere mogli.

A że nie tylko ex vi pactorum Andrusoviensi, ale też i świeżo odnowione i przez komisję aprobowanego pokoju doczesnego ex coniunctionis armorum z Moskwą po-

---

⁴¹⁸ *Galeazzo Marescotti nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej.*

winna institui legacja do Moskwy i prędko termin naznaczony wyprawy panów posłów wielkich przypada, życzy J.K.M., aby in tempore panowie posłowie wielcy wyprawieni byli. Na co że sumpt pro dignitate R.P.łożony być musi, a skarb koronny i W.Ks.L. egestatem obtendit, żąda J.K.M., abyście w.m.m. na tak potrzebną ekspedycją R.P., także na przyjęcie panów posłów wielkich moskiewskich i posłanników ich sumpt proporcjonalny providere nie zaniechali.

Więc ponieważ car jm.⁴¹⁹ nie czekając trzeciej komisyyej, która po dniach ośmiu z mediatorami o wieczny pokój ex vi pactorum ma się odprawować, życzy skrócić ten czas i prędkiej komisyyej o wieczny pokój pragnie cum mediatoribus, jeżeli expedit do tego R.P. accedere i których by principes za mediatores onej wybrać consultum było, dacie w.m.m. doskonałe panom posłom swoim informationes et resolutiones.

Nie zapomina też J.K.M. i tego, że umowa de restitutione Kijowa i insze w traktaacie terażniejszym puncta do poselstwa odłożone są. Jako tedy sobie panowie posłowie wielcy in hoc negotio postąpić mają, życzy J.K.M. abyście w.m. dali potestatem panom posłom swoim zniesienia się z stanami R.P., także aby de quantitate praesidii Kijowa, o prowiancie et rekwizycyi do fortecy tej, in quantum Moskwa ex vi pactorum onę evacuabit, statuere mogli.

Upominki tatarskie zatrzymane, aby z tym narodem nie dali jakiej okazyjej [293] do rozerwania dawnych podhajeckich pakt, przestrzegać raczy J.K.M. Skarb nie ma sposobu do wypłacenia, w.m.m. pomyślcie de medio, żeby zaś na objecta hac officia naród ten nie chciał co hostili przeciwko nam.

A ponieważ pogłówne żydowskie złą zwłaszcza monetą non sufficit, proponitur drugie czopowego, to jest aby dawne przy województwie, a nowe przy skarbie zostało, salvo quovis genere alio contribuendi przez zbytnich poborów, które wielką niesłuszność i ubogich rolników agrawacyją przynoszą.

Moneta tymfowa i szelężna nowa srebrna jest jawne R.P. venenum et labes, privatorum commercia ustają, pretia rerum in immensum inescunt opprobrium jedno postronnych narodów, gdy złoto i srebro polskie poszło in scorium et aeruginem. Nie brakuje sposobów do naprawienia tak wielkiej egzorbitancyjej, kiedy komisja o porządku miennicy i redukcji ad bonam ligam monety odprawować się na przyszłym sejmie będzie, o co także instat imieniem cesarza jm.⁴²⁰ przez podany memoriał jego cesarskiej mości ablegatus⁴²¹.

Fortec opatrzenie i około zatrzymania praesidiorum lepszy niżeli teraz znajduje się porządek, zalecać raczy gorąco J.K.M. Na poprawę murów kamienieckich oddzielić raczył J.K.M. dosyć czynić partis kwotę pewną ex proventibus stołu swego z ceł ruskich, ale to nie dosyć na tak wielką fortecę, do której antiquitus Ojciec Święty przykładał się, jako testantur pamiętne pontificiae libertatis monimenta, herby na murach.

Białocerkiewski komendant z ostatnią rezolucyją przysłał po pieniądze i strawę dla żołdaków. Skarzy się na oberszterów niedbających przez kilka lat o ludzie swoje tam zostawione. Consultum zda się J.K.M., aby tamci zbierani i komenderowani z kilku re-

⁴¹⁹ *Aleksy I Michajłowicz car Rosji.* ⁴²⁰ *Leopold I cesarz.* ⁴²¹ *Augustin von Mayern rezydent cesarski w Rzeczypospolitej.*

gimentów żołdacy, prawie zaś per aggravationem w jeden regiment weszli i żeby obersterem został komendant Laebel, jako zasłużony.

Posłowie cudzoziemscy tak extraordinarii, jako i ordinarii, których rezydentami zowią, jako długo mają na dworze polskim rezydować, jako prędko swoje expedire legacje, prawem opisać życzy J.K.M., które pro [294] regula externis principibus, bez żadnej urazy i K.J.M. wolen będzie ab intempestivis postulationibus.

Korespondencyje privatorum civium cum externis principibus et aulis, zwłaszcza in materia status expedit, aby zatamowane prawem były, boć podobno incentium turbarum w ojczyźnie. Approbationem dawnych pactorum z cesarzem jm. według dawnych przykładów promovet ablegat cesarza jm. i na to oczekiwa.

Panowie senatorowie rezydenci że powinności swojej ex lege dosyć nie czynią, expedit in executionem przywozić i obostrzyć prawo pomienione o rezydentach.

Rachunki skarbowe dawnych i świeżych wydatków i artyleryj kwater magno Reipublicae dispendio przez lat kilka nie odprawują się, z których by co przybyć mogło R.P., abo przynajmniej informatia de receptis et expensis nauczyły porządku. A że przez retentorów kwart zawodzących in stipendiis chorągwie usarskie requirit i nakazuje J.K.M., aby wszyscy tenutarii kwartę wypłacili najdalej we dwie niedzieli od zaczęcia sejmików, deklarując et post elapsum terminum bona retentorum per privilegia, bez żadnej ochrony i dalszego pofolgowania rozdawać bene meritis będzie raczył.

Correcturam iurium, skrócenia procesu, zebrania in compendium wiecznych konstytucji optat, nec desperat J.K.M., kiedy by to negotium dwom albo trzem ludziom prawnym i uczonym, przykładem Justyniana, zlecone było.

Reformacją najjaśniejszej królowej jejm.⁴²² pani małżonki swojej J.K.M. frequentissime stanom R.P. zaleca, nie potrzebując nic nad prawo i zwyczaj, tylko ad instar królowej jejm. Ludowiki⁴²³, godna królowa jejm. dla wielkich i nieporównanych swoich przymiotów i dobroci swojej dla pamiątki świątobliwych babek, prababek swoich, Elisabethy⁴²⁴ matki Św. Kazimierza i tak wiele królów aż do Cecylii [295] Renaty⁴²⁵ nam królujących ob claritudine et amicitiam Augustae domus, aby jeżeli nic większego w tych trudnych czasach, przynajmniej równego z innymi doznała respektu.

Koronacja także królowej jejm. aby się w Warszawie, dispensata lege, w dzień Św. Michała odprawiła, powtóre instat J.K.M. Wyrazić raczył w przeszłym uniwersale J.K.M. słuszne przyczyny, które wiele województw na sejmikach relacyjnych consensu approbarunt i przez legacje zgodę swoją donieśli z wielką J.K.M. wdzięcznością.

Na ostatku i nie tak voluntate jako necessitate potrzeby swoje et desideria J.K.M. w.m.m. representat wyniosła miłość i zgoda civium na wysoki tron królewski principem de medio sui, taż miłość zatrzymywać będzie in solio i nie tylko przez jakie przeciwnie, jeżeliby się odkryły, malitones, ale też przez ciężki niedostatek upadać regnanti nie dopuści. Akty coronationis, wesela apparatus regii exhausserunt i w długi zaciągnęły J.K.M., angustiae skarbu J.K.M. wiadome. W. ur. administratowie żup wielickich, lubo

---

⁴²² Eleonora Maria arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski. ⁴²³ Ludwika Maria Gonzaga, królowa Polski. ⁴²⁴ Elżbieta Habsburg, żona Kazimierza Jagiellończyka, królowa Polski. ⁴²⁵ Cecylia Renata arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski.

wiele zyskały, raty ostatniej J.K.M. nie zapłacili. Zasolone Śląsko i privatorium domus nad słusność wszelką i kontrakt na dwie snadz lata jako komisarze J.K.M. z Wieliczki oznajmują wendycją, a zatym intratę R.P. odjęty z Wieliczki. Szawelska ekonomia i nowodworska odpadły, za którem prawem asekurowanych sum w. podskarbiowie nie oddają. Ekonomia rogozińska grosza jednego do skarbu nie wnosi, ekonomia mohylewska na ten rok nie obiecuje aerarii rationes przyszłej monecie barzo ściśnione, a wydatki daleko cięższe niżeli antecesoru J.K.M. Na które, to jest na prowizyją przeszłego K.J.M., na sustentacją et onera matrimonii królowej jejm. i na inne czterykroć sto tysięcy i nad to wychodzi ostatek co superest intraty skarbowej niepodobna, aby necessitatibus regnandi et vivendi wystarczyły. Żądać tedy raczy J.K.M. jako [296] najpilniej w.m.m., abyście na wypłacenie długów wspomnionych gratificatio donativo sumy jakiej wesprzeć J.K.M. raczyli i według statutu principes egeant opatrzyli.

Chciał tę usługę w expensach swoich K.J.M., przez to że gwardie królewskie w komput wojska R.P. wchodziły. O co tedy gorąco instet J.K.M., żeby siedmset ludzi gwardyje pomieściło się w kompucie i generalnej zapłacie wojskowej.

Więc że wyprawa wybrańców niewiele przydaje praesidii Reipublicae, i vix ullo usu była po te czasy w obozach, namienia J.K.M., jeśliby wybrańcy nie mogli aplikowani być na sustentament gwardyje królewskiej. O czym znosił się J.K.M. z w. marszałkiem i hetmanem wielkim koronnym, który ten podany sposób nie zdrożny i R.P. nie barzo ujmujący być rozumie.

Na prowizyją K.J.M. pana Kazimierza determinować i oddzielić raczył J.K.M. intratę z ekonomii samborskiej, która aby skąd inąd a Republica, non onerando dóbr stołowych, obmyślona była, proponit i żądać raczy J.K.M.

Ponieważ suma reliqua dotalis ośmkroć sto tysięcy polskich wytraktowana nad dawny rakuski posag cesarza jm. nie zdała się stanowi R.P., aby in exemptionem dóbr dziedzicznych J.K.M. i Żywca et aliorum kolokowana była, przyszło J.K.M. deklarować to cesarzowi jm.⁴²⁶ za też sumy odbierane i do Polski inferre tego roku nie może, od której prowizyje potrzebuje, co jednak i podobno minus decorum maiestati i narodowi, i to na uwagę, radę i zezwolenie w.m., jakoby suma pomieniona posagowa mogła się w Polsce zostający asecurari królowej jejm. et successoribus secundum leges et consuetudines Regni. Co dołożone jest in pactis matrimonialibus.

Sumę trubecką, prawem i dekretem stwierdzoną, także ks. jm. kurlandzkiego⁴²⁷ [297] pretendowany u R.P. dług przypomina i na gorące prośby promovet J.K.M., aby wypłacone a Republica były.

A że miasto Gdańsk podczas wojny szwedzkiej statecznie z wielkiem kosztem swoim dotrzymało wierności R.P., których kosztów asekuracyje i rekompensy żądają, podawać to raczy J.K.M., za rzecz słuszną mając, aby wszelkie doznawali wdzięczności i ukontentowania. Na własne J.K.M. rozkazanie.

^a w podstawie jest województwa podlaskiego ziemie bielskiej

^b w podstawie jest Brańsku

⁴²⁶ Leopold I cesarz. ⁴²⁷ Jakub Kettler książę kurlandzki.

5. *List Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego do zaufanych osób przed sejmikami przedsejmowymi – obóz pod Trembowlą, 21 lipca 1670 r.*

Rp. Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, s. 284v – kopia: Copia listu jm. pana marszałka wielkiego koronnego do prywatnych na sejmik pro 29 iulii a. 1670.

Wywiodłem dosyć obszernie na przeszłym sejmiku w.m.m. panom, jako iniquis traductionibus moja impetita jest pocziwość i ex sorte nascendi, i z urzędów moich non postremus w tej R.P. szlachcic in modicum compositus civem. Uciekłem się z niewinnością moją ad asyllum łaski braterskiej ichm. panów, rozumiejąc, że jako assertores et vindices libertatis communis i mnie też pod opresyją uszczypliwych, duszę i honor mój przenikających obmowisk publico odio destinatum in tutelam swoją wzięwszy, mieli mi być praesidium przeciwko takiej na mnie zawziętości i jakiegokolwiek laeso honori meo znaleźć ukontentowanie.

Gdy jednak na swojej zawiodłem się nadziei i nie tylko satysfakcyjej, ale nawet i kompasyjej tak wielka moja nie nalazła w respekcie niektórych ichm. krzywda, super vacaneum rozumiałem powtórny listem o to compellere ichm. Idę in occursum niebezpieczeństwom ojczyzny, chcąc odwagą, zdrowia i substancyjej mojej (lubo i to hoc verum statu male apud infensos) innocentiae praesidium zatkać gębę tym, którzy się na sławę moję zawzięli i lubo pewienem, że pios moje in Rempublicam conatus udawać będzie złych ludzi proservitas, jakobym łącząc się z Tatarami, przeciwko ojczyźnie conspirare umyślił, przecież ufam, że jako confusi sunt in solendacius suis nieprzyjaciele moi, kiedy związki, konfederacyje et id genus abbominanda omnia wrócili, tak i teraz puszczone in aleam za ojczyznę krew moja in cuti et in ruborem, że się tego apud omnem posteritatem (której iudicium aequius o mojej pocziwości decernet) wstydać będą eo co mnie virilenter kłamają i mam nadzieję, że eum gloria rerum gestarum z tej, na którą się biorę okazyjej redux będę miał faciliores u ichm. panów aures repetere spolia detracti honoris z tych, którzy mi on inique wydzierać chcą.

W.m.w.m. pana zaś za wyświadczone na tamtym placu dziękuję łaski, do której i teraz confugio, abyś jeżeli tam jeszcze non exsacrata złośliwym jadem czyja malevolentia na mnie się targnęła, nie dał szarpać honoru mego, który omnia mea infra incolunitatem ojczyzny pokładając, jej indemnitati, lubo tak iniuriatus indefesse in vigilo. Uznana łaskę w.m.w.m. pana w podobnych okazyjach odsłużyć gotowem. I teraz testor, zostając w.m.w.m. pana i brata uprzejmie życzliwy brat i powolny sługa.

Jan Sobieski

W obozie pod Trembowlą, die 21 iulii a. 1670.

6. *Suplement do instrukcji Michała I na sejmiki przedsejmowe –
Warszawa, 23 lipca 1670 r.*

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 167 IV, s. 159-160 – kopia z egzemplarza Biblioteki Ossolińskich.*

Suplement instrukcyi ur. posłowi J.K.M. na sejmiki województwa [N.] pro die 29 iulii złożony, z kancelaryi mniejszej koronnej die 23 iulii a. 1670.

Po wyprawieniu instrukcyi na sejmiki przysłał temi dniami w. marszałek i hetman wielki koronny⁴²⁸ przy liście swoim do K.J.M. pewne propozycyje osobnym skryptem do wielebnego w Bogu księdza biskupa chełmińskiego, podkanclerzego koronnego⁴²⁹, które że totam Rempublicam concernunt, rozkazał K.J.M. komunikować tych punktów i na nie oraz od wielebnego podkanclerzego responsu na sejmiki, które ur. poseł in publico przeczyta i jako najpilniej in rem Reipublicae promovebit.

Regimenta uskarżają się, że im demerita stipendia województwa zatrzymują, dla czego bez lenungów, bez barwy zostając, nie mogą być sposobne do służby R.P. Powtara J.K.M. jako najgoręcej instancją swoją za piechotami oraz i za kawalerją polską, aby im według podziału satisfactum było z terażniejszych sejmików in exsolutionem stipendiis, bo służba borgowa nie tylko ciężka jest żołnierzom, ale wielkim trudnościami, nieznośnym chlebom, licaentiae militari navandis rebus podaje okazyją.

Wojsko zaporoskie niżowe domawia się także o subsidium pieniężne według dawnego niegdy zwyczaju. Jako potrzebna jest tych ludzi garnących się in partes Reipublicae in constanti fide zatrzymać, każdy snadnie uważy, za 10 tys. circiter zł na rotę mieć 10 tys. dobrego, gotowego wojska, nie paradoxum, ale rzecz snadna i prawdziwa in effectu być może.

Poselstwa dwoje z Zaporozża wielką konfuzyją czynią [160] w conceptach Doroszeńka⁴³⁰ i Tatarów, z którymi jako ci posłowie retulerunt, to jest chanem krymskim⁴³¹ po podhajeckiej inkursyi i umowę uczyni, żeby krymska orda nie czyniła żadnych inkursyi do Polski, gdyż ilekroć oni z Krymu wynijdą, natenczas zaporoscy w Krym, ośm tylko mil od siebie odległy, wpadać będą. Sobie to przypisują, że przez trzy lata Polska wolna od inkursyi ich. Constat, że Turcy i Moskwa ofiarują pieniądze i suknie Zaporozcom, przeciągając ich na swoją stronę, ale oni listem i poselstwem K.J.M. przesłęgo, po podhajeckich paktach wyprawionym i terażniejszego K.J.M. responsem z Krakowa danym animati, przy Królu, przy R.P. zdrowie i krew swoją ofiarują. Należy tedy o nich mieć curam i modico donativo wojsko odważne, życzliwie obligować. Interest Haneńkowi hetmanowi posłać 2 tys. czerwonych zł, na co, jako i na inne w instrukcyi wyrażone potrzeby publiczne uchwalić podatki trzeba.

Lubo J.K.M. na gorące populorum instancyje, praevisio senatus consulto wydać rozkazał mandaty na w. kasztelana poznańskiego⁴³² i podskarbiego wielkiego koron-

---

⁴²⁸ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁴²⁹ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny. ⁴³⁰ Petro Doroszenko hetman kozaczyzny prawobrzeżnej. ⁴³¹ Adil Girej chan krymski. ⁴³² Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.

nego⁴³³, jednak nie życzy sobie strictum iudicem agere, ale raczej clementem regem et patrem, w czym rady i sposobu, jako na innych sejmikach, tak od województwa N. żądać raczy.

7. List Krzysztofa Grzymultowskiego kasztelana poznańskiego do zaufanych osób przed sejmikiem województw poznańskiego i kaliskiego – 24 lipca 1670 r.

Rp. Bibl. Czart., rkp. 3487 IV, s. 376 – kopia: Copia listu na sejmik szredzki do niektórych ichm.

Uważając dwóch przeszłych sejmików szredzkich proceder, na których w siełu ichm. przemógł impetus consilium, godzi się suponować, że i na tym trzecim przeszłych tumultów authores zechcą przeszłe impetus novo impetu gładzić, skąd obawiam się, aby zawziętość, która honorowi memu i zdrowiu etiam per sicarios, czego mam dowody, struebat et struit insidias, nie chciała jej saevire dalij.

Przeto jak od veterem amicum recurro do w.m. pana i proszę, chciej zażyć jeszcze wolnego veto, jeżeli nie cale z sejmiku szredzkiego exulavit, relinquatur przynamnij Reipublicae discernendum verum a falso, nie o mnieć idzie, bo unius civis ruina, luboć złe exemplum, ale mniejsza R.P. strata, bardziej o wolność, której cardines, a z tym i status obalony, kiedy a consiliis jednych wpół umarłych wynoszono, drugich wygnano, trzecich z gospody do koła, jako jm. pana stolnika kaliskiego⁴³⁴ przypuścić nie chciano.

Cóż też wždy będzie sic rebus stantibus w tej ojczyźnie securum? Kiedy tak enormis dzieje się w wolności iactura? Aleć ja tym dyskursem bawić nie chcę, bo nic nie wątpię, że to już penetravit dobrze prudentia et perspicax iudicium w.m.m. pana. Do siebie tylko wracam się et conqueror, że na przeszłym sejmiku szredzkim jm. pan śremski⁴³⁵ in aggravationem mei stawiał jakiegoś impostora, którego ani znam, anim z nim mówię, a nawet anim go widział. O Boże mój, gdzież też jest ona dawna sejmiku szredzkiego powaga? Mógł się wierę jm. pan śremski kontentować pierwszym sejmikiem, na którym valuit tantum persuasias jm., że mię taki jakiście w.m.m. panowie widzieli ogarneł tumultus. Aleć to taka prawda, jako i on mój testament, który finxit malitia quasi morientis ex suppositionibus, które jako fałszywe res edocent, jako mi pisze jm. ksiądz podkanclerzy⁴³⁶, że w wojsku ^a omnia pacata, czego i ojczyźnie i sobie gratular, bo stąd apparebit fałsz i impostura, która mi civibus innocuis struebantur insidiae. Nie bawię dłużej, tylko oddawszy się łasce w.m. pana, zostawam.

^a w podstawie słowa przekreślone: apparebit fałsz et impostura, którymi

---

⁴³³ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁴³⁴ Stanisław Kazimierz Kozuchowski stolnik kaliski. ⁴³⁵ Piotr Przyjemski kasztelan śremski. ⁴³⁶ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny.

8. *List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – b.d. i m. [1670]*

Rp. *Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 281-281v – kopia: Copia listu ks. jm. prymasa do sejmiku wielkopolskiego przedsejmowego.*

Aza szczęśliwsze to moje będzie w tym terminie pisanie, niżeli pierwsze, że merebitur w pośrodku w.m.w.m. panów audiencyją, które jako i pierwsze nie inszym do w.m.w.m. panów dają respektem, tylko ut exolvam powiną i obowiązana ojczyźnie fidem w przestrodze takij, na którą się każdy słusznie ex civibus obejrzyć powinien, gdy o wolność rzecz idzie.

Cisnie mię powtórzona tak wielą razów do tego przysięga, abym jako pierwszy w tych cnych województwach senator i consiliarius z wolej Bożej nie milczał i nie ostrzegał w tym, cokolwiek nocivum scivero et tutellexero Reipublicae i nie chcę committere, aby co z osoby i prerogatywy mojej deesse jej miało. Wiem ci, że u niektórych to moje pisanie zarobiło tłumaczenie, któregom nie tań i autentyczne requirantibus concivibus dawałem copias i do niektórych inszych sejmików eiusdem argumenti rozesałem przestrogi. Aleć nie uczyniłem tego odio aliquo, albo maiestatis iniuria, bo mię i powołanie moje, i lata do siwego pomknione włos praeepta moderandorum affectuum nauczyły, lecz obowiązek sumnienia milczeć mi nie pozwolił, i owszem, iussit na te ozwać się miejsca, na których pospolicie chętnie przyjmowane bywały takowe propositiones i gdzie to nie naganą i strofowaniem, ale podziękowaniem płacono. Póki tedy antiqua Reipublicae manet forma, poko w niej dawne libertatis axioma ma miejsce, ubi sentire quae velis et quae sentias dicere licet, że z każdym w tej wolności urodzonym i wychowanym równo jej zażywam, mieć mi przynamniej za złe nie trzeba, nec odio cumulare pro gratia.

Persisto zatym w tych przestrogach, które na przeszłym sejmiku w pośrodek w.m.w.m. panów zanieść decreveram, ani mię deterrent wyrażone za to pogróżki aciorri quam decuit a maiestate wolnym narodzie stylo w uniwersale dwojga wici na popolite ruszenie, bo extra materiam były przyłożone, ani je simplici odbywać negativa należało. A jako to z wiernej ku ojczyźnie życzliwości non iniuriandi kogo animo propalavi, tak i teraz brevibus insinuo i przestrzegam, male cum Reipublica agi, gdy prima fundamenta et cardines tej R.P., a w niej primigenae libertatis sub vota sunt, mając non iuratum principem in throno, bo takim K.J.M. sędzę, kiedy cum restrictione mentis przysięgał. Czego dowieść in facie Reipublicae gotowem, skąd pactis cum Reipublicae moris satisfactum non est absolute dominationis magna initia irrepunt, prawa popolitego contemptus, regnatricis domus (co jest na wolną tym narodom elekcją panów sine ulla ad regiam stirpem alligatione classes) jakiś w Wiedniu ogłoszony fundus in versus consiliorum ordo. Ożenienie K.J.M. nie tylko sine notitia Reipublicae, jako było in pactis conventis napisane, stało się, które czemu w tym punkcie do druku podając odmieniono, nie wiem. Aleć nec patrium morem ex antiquis legibus descriptum, w tym zachowano, no lubośmy senatorowie in proposita matrimonie materia nasze dali zdania, nic jednak in illo senatus consulto positive conclusum nie było. Gdyż

to K.J.M. wziąłby in deliberationem, a te z kim i przy kim potym [281v] expedivit, ani mnie dotąd, ani komu z nas, którzy frequentes illi consilio interfuiumus, wiadomo nie jest. To tedy co więcej miało w sobie przeszłe pisanie moje, co i terazniejszym listem w.m.w.m. panom defero, non abstinus, jeżeli to e Reipublicae będzie i cała na to będzie zgodnie pozwalając, aby w tym wszystkim indigena princeps był dispensowany, serum z każdym spólnie hanc libertatis iacturam si vitari aliter non possit gotów będę i na potym zamilczeć, co kiedy wiedzieć będę w Panu i Dworze a communi libertate deviam, byle mię a iuramento Respublica absolvere i z obowiązku tego eximere chciała, które a prima sui institutione na prymacyjalną włożyła powagę. Co wkrótce doniósłszy etc.

9. *Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 29 lipca 1670 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 744, k. 505-506v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Stanisław Rozbicki w imieniu marszałka sejmiku w dniu 8 sierpnia 1670 r. [sub actu feria 6 post Sancti Petri in Vinculis 1670].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 935-937 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Poznań 1220, k. 56-57 – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, którzyśmy się tu na sejmik do Śrrody za uniwersałem K.J.M. pro die 29 iulii zjechali, wiadomo czyniemy.

Tejśmy byli nadzieje, że podatki uchwalone na zapłatę tym chorągwiom, które się z dywizyi Komisji Lwowskiej województwom naszym dostały, dotąd miały wystarczyć. Iż jednak na terazniejszym sejmiku doszło nas to, że tak regimenty, jako i chorągwie do płacenia województwom naszym należące, w boru zostają, czego panowie poborcy nasi przez niewydanie wielkiej części podatków dają przyczynę, ichm. zaś panowie komisarze do odebrania rachunków od panów poborców i komisarza przeszłego naznaczeni skarżeli się, że tak pan komisarz przeszły, jako i panowie poborcy rachunków im dać dotąd nie chcieli, tedy praesenti laudo, reasumując przeszłe lauda wszystkie, naznaczamy i praefigimus tak przeszłemu panu komisarzowi, jako i terazniejszym panom poborcom czas we dwie niedzieli po sejmiku deputackim w Śrzedzie, na który czas stawić się będą powinni i tam przed ichm. pany komisarzami do rachunków naznaczonymi, którzy na tenże dzień do Śrrody zjechać się mają, tak pan komisarz przeszły, jako też i ichm. panowie poborcy terazniejsi rachunki dostateczne uczynić i oddać wedle laudów sejmików przeszłych, sub poena peculatus powinni. Przy których rachunkach odebraniu dojrzą ichm. panowie komisarze, jeżeli miasta i miasteczka podług laudum sejmiku coronationis, przy odebraniu czopowego przysięgali, i atestacje miast i miasteczek, albo podstarostów ich oddawali, dawni zaś ichm. panowie poborcy i komisarze, którzy się już wyrachowali i na retentach województwa zostali, powinni się będą na czas do Śrrody stawić i retenta te ichm. panom komisarzom oddać i się tam rachować. Panowie zaś poborcy terazniejsi, jeżeliby co na delatach ichm. panom komi-

sarzom pokazali, tedy te delaty rękami swemi podpisawszy, mają oddać ichm. panom komisarzom, a ichm. zaś panowie komisarze [505v] te delaty tak dawne, jako i świeże oddadzą w asygnacjach panom żołnierzom na egzakcją i egzekucją. O której egzekucyi mają wprzód panów retentorów awizować przez uniwersał swój do grodów podany i publikowany, a pan komisarz przeszły jeśliby co przy nim z tych pieniędzy, które od panów poborców odbierał, a panom żołnierzom nie wydał, zostało, powinien je także zaraz przy rachunkach ichm. panom komisarzom oddać i powrócić. Czego jeśliby nie uczynił, tedy ichm. panowie komisarze asygnacją także ichm. panom żołnierzom do niego dadzą.

A że już wojsko weszło w nowe ćwierci, tedy laudo praesenti uchwalamy i pozwalamy tak z dóbr J.K.M., duchownych i naszych ziemskich sześcioro podymnych cum abiuratis, wedle kwitów 1661 anni, także rzemieślniczy podatek wedle kwitów anni 1628. Które to podymne i rzemieślniczy podatek tak z starych miast, jako i nowo osadzonych wydawać będą powinni, także Żydzi po wszystkich miastach i miasteczkach tak J.K.M., jako naszych ziemskich i duchownych mieszkający, powinni będą też podymne, a rzemieślnicy Żydzi także rzemieślniczy podatek oddać będą powinni. Które to podymne i rzemieślniczy podatek pro 6 octobris, to jest na pierwszy poniedziałek po Św. Franciszku wydać i oddać panom poborcom będą powinni. Do których podatków nowych obraliśmy poborcę w województwie poznańskim jm. pana Kazimierza Grabskiego, a w kaliskim województwie dawny pan poborca ma zostawać.

Którzy panowie poborcy mają te pieniądze, z nowych podatków przychodzące, do Lwowa zawozić i tam je podług asygnacji od ichm. panów szafarzów naszych wziętym chorągwiom do zapłaty województwom naszym należącym oddać.

A że chorągiew pana [Samijły] Zarudnego wołoską zwiniono, a jm. pan krajczy koronny⁴³⁷ swoją pancerną w usarską munderował, tedy ten żołd, który siedł na chorągiew pana Zarudnego, chorągwi tej usarskiej jm. pana krajczego na podwyższenie żołdu usarskiego aplikujemy i naznaczamy. A że nam constare nie może, co się tym chorągwiom, którym od nas płaca przychodzi, winno, i co jeszcze na retentach u panów poborców zostawa, tedy da Bóg na relacyjnym sejmiku, kiedy nam ichm. panowie komisarze do rachunków należący rationem percepti od panów poborców suffucienter calculi reddent. Podatki na tę zapłatę ćwierci przyszłych, jeśliby się dawne jakie zatrzymane pokazały, a wypłacić z przeszłych podatków nie mogły, większe uchwalamy.

A iż J.K.M. p.n.m. na pospolite ruszenie, któreśmy w moc J.K.M. dali, jedne wici za dwoje wydał, tedy [506] jeśliby trzecie dla zabezpieczenia rozerwania sejmu, o które z sejmiku terazniejszego do K.J.M. posyłamy, wydać kazał, powinni będziemy wszyscy podług konstytucyi anni 1621⁴³⁸ popisawszy się w powiatach (na który popis za przyściem trzecich wici ichm. panowie kasztelani powinni nas będą wcześniej przez uniwersały swoje awizować), na miejsce przez uniwersały J.K.M. naznaczone w pół sejmu stawić i stamtąd się podług spisków naszych dawnych nie rozjeżdżać, aż R.P. cale uspokojemy i upacyfikujemy.

⁴³⁷ *Wacław Leszczyński krajczy koronny.* ⁴³⁸ *Konstytucja sejmu 1621 r. „Sposób pospolitego ruszenia” (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 297-304).*

A ichm. panowie posłowie nasi inquantumby postrzegli, że się na rozerwanie sejm-
mu zanosì, tedy powinni będa wcześniej kolegów swoich ex gremio sui do województw
przysłać, żebyśmy się mogli de statu comitiorum informować. Którym jeżeli necessita-
tem baczyć będziemy, suplement do instrukcyi pošemy.

A że potomkowie sławnej pamięci nieboszczyka jm. pana Zygmunta Twardowskie-
go podwojewódziego kaliskiego, poborcy województw naszych, dotąd ze skarbu kwitu
otrzymać nie mogą, a to dla niewypłacenia asygnacyi jeszcze za urzędu jego ze skarbu
wydanych, tedy iniungimus serio panom poborcom naszym, aby te asygnacyje jako
najprędzej wypłacili, żeby ciż ichm. panowie sukcesorowie kwit generalny ze skarbu
otrzymać mogli.

Bardzo to perstrinxit województwa nasze, kiedy nas doszło wiedzieć, że się zapa-
miętali jacyś na sumnienie i honor swój znajdować ludzie mają, którzy się na zdrowie
cnotliwych i dobrych ludzi magnorum in Republica civium przenajmować mają, tedy
takich nie tylko siccarios, jeśli by znajdować się mieli, ale też i samych autorów, któ-
rzyby na ludzi pociwych zdrowie przenajmowali siccarios, pilno investigare i jeżeli by
kogo a talibus siccariis co potkało, nie tylko ex personis, ale też ex bonis tak siccarii,
jako i authoris vindictam iustam et poenas facinori tam execrando condignas wszyscy
sumemus.

Wiele się dzieje świętej sprawiedliwości praesidium, kiedy dotąd ani podkomorze-
go, ani podsędku i pisarza ziemskich poznańskich nie mamy, tedy upraszamy jm. pana
wojewody poznańskiego⁴³⁹, aby jm. jako najprędzej po sejmie ex officio suo te elekcyje
złożył, a jeżeli by się podkomorska ob rationem alicuius rozerwała elekcyja, tedy to nie
podsędkowskiej ani pisarskiej praeiudicare nie ma elekcyi, ale się successive wedle
czasu naznaczonego od jm. pana wojewody poznańskiego odprawiać będa i onych za-
den rozrywać, jako i podkomorski nie będzie powinien i kontradycyja żadna ważna
być nie ma.

Dajemy też praesenti laudo plenipotencyją jm. panu Janowi Bronikowskiemu sta-
roście soleckiemu, żupnikowi bydgoskiemu, inquantumby sól szlachecka tegoroczna
na województwa nasze nie przysłała, żeby nomine województw naszych panów admi-
nistratorów żup samborskich na Trybunał in termino causas fisci pozwał i one iure
windykował.

A że już czopowe ustaje, tedy ono do roku prolongujemy i żeby a 1 augusti, tak jako
dotąd currebat, szło, uchwalamy i pozwalamy ze wszystkich miast i miasteczek tak
K.J.M., jako duchownych i naszych szlacheckich. Mając respekt na wielkie pogorzenie
Krotoszyna, Pleszewa, Tuczna i Margonina, które w roku ledwie nie funditus pogorza-
ły, tedy je od czopowego przez ten rok zupełny praesenti laudo uwalniamy. Placów 5
pustych panien zakonnych konwentu gnieźnieńskiego⁴⁴⁰ przy klasztorze ich leżących,
od podatków publicznych wiecznemi czasy uwalniamy laudo praesenti. [506v]

A że ichm. panowie deputaci do reszty łanów wybranieckich od nas naznaczeni
nie wszyscy się zjechali i dla ścisłości czasu relacyi nam uczynić nie mogli, tedy na
przyszłym da Bóg relationis sejmiku tę uczynić nam będa powinni relacyją. Wielce to

⁴³⁹ *Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański.* ⁴⁴⁰ *Klasztor Klarysek w Gnieźnie.*

afficit te województwa, kiedy na wielki nieporządek miast, ile pogranicznych patrzą i fundacyi całej R.P. przez ordynacją wsi i dóbr pewnych pomienione miasta abuntur, co się w Kościanie dzieje. Więc że tak dawne, jako i terażniejsze konstytucyje chcą mieć exactam tych prowentów rationem i przed starostami rachunki czynić każą, zlecamy to ichm. panom starostom kościańskim, panu Stanisławowi Dąbrowskiemu poborcy kaliskiemu, panu Maciejowi Zakrzewskiemu, panu Krzysztofowi Radlickiemu, aby upatrzywszy czas sposobny, exactam rationem od ostatniego kwitu wszystkich prowentów odebrali i gdzie się te prowenta na fortyfikację miasta i poprawę mostów a Republica ordynowane obracają, dojrzeli i wszystko quam poenitius examinent.

Da też jm. pan marszałek jm. panu delatorowi asygnacją naszą na zł 2 tys. do pana poborcy terażniejszego poznańskiego. Także ojcom karmelitom bosym konwentu poznańskiego na 200 zł do tegoż pana poborcy.

Które to laudum nasze i potym, i insze wszystkie miasta główne, jako Poznań i Kalisz, wyjęte z grodu authenticie odsyłać będą powinni per cursoriam do bliższych grodów, sub poena centum marcarum in iudicio castrense ad instantiam cuiusvis sine appellatione vindicanda. Co dla lepszej wiary zlecieliśmy jm. panu marszałkowi sejmiku terażniejszego podpisać. Działo się w Śrzedzie, die 29 iulii a. 1670.

Piotr Żychliński starosta wałecki, marszałek koła rycerskiego m.p.

10. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 29 lipca 1670 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 744, k. 501-504v, 507-510v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Stanisław Rozbicki w imieniu marszałka sejmiku w dniu 8 sierpnia 1670 r. [sub actu feria 6 post Sancti Petri in Vinculis 1670].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 937-961 – oblata.

Instrukcja województw poznańskiego i kaliskiego sejmiku na sejm walny sześćniedzielnny warszawski ichm. panom posłom, w. jm. panu Stanisławowi Krzyckiemu podkomorzemu kaliskiemu, jm. panu Władysławowi Skoroszewskiemu chorążemu poznańskiemu, jm. panu Stanisławowi Tuczyńskiemu stolnikowi inowrocławskiemu, jm. panu Piotrowi Opalińskiemu staroście śrzedzkiemu, jm. panu Piotrowi Opalińskiemu staroście międzyrzeckiemu, jm. panu Maciejowi Mielżyńskiemu staroście kcyńskiemu, jm. panu Wojciechowi Brezie staroście nowodworskiemu, jm. panu Aleksandrowi Przyjemskiemu, jm. panu Janowi Bronikowskiemu żupnikowi bydgoskiemu, jm. panu Gabrielowi Sokolnickiemu, jm. panu Janowi Cerekwickiemu i panu Piotrowi Żychlińskiemu staroście wałeckiemu, marszałkowi koła rycerskiego, dana we Śrzedzie 29 iulii a. 1670.

Jawna w tym Boskiego Majestatu apparet providentia, kiedy J.K.M. p.n.m. in tantis Reipublicae angustiis użycza spiritum sapientiae et intellectus, że lubo post irritos dwóch sejmów summo incommodo et periculo Reipublicae przez zawziętość malevolorum rozerwanych eventus, jako supremus tej ojczyzny custos et patronus pro paterna

przeciwko tej R.P. cura et sollicitudine, etiam post malam segetem novum aggreditur laborem i najsukuteczniejszą malorum Reipublicae przedsięwzięcie medicinam, gdy non fatigatus tantis przy przeszłych sejmowych transakcjach laboribus, salutem Reipublicae królewskiemu antepone wczasowi i sejm trzeci miłościwie składać nam raczy. Co ut vero magni in Rempublicam affectus debita wierni J.K.M. p.n.m. poddani odebrawszy, humilitate et reverentia filiali życzą affectu, aby Bóg Wszechmogący asistentem angelum fortitudinis zesłał przeciwko wszystkim nieprzyjaciołom J.K.M. i R.P., winszując szczęśliwego w długie wieki cum omni prosperitate et augmento gloriosi imperii panowania za ojcowskie około dobra pospolitego przy kontestacyjej wierne-go poddaństwa swego cum obiectum zdrowia i fortun naszych contra quosuis J.K.M. i R.P. hostes przez ichm. panów posłów swoich dziękują pieczołowanie.

Ażeby i J.K.M. wiernych poddanych constare mógł afekt i życzliwość, tedy ichm. panowie posłowie nasi imieniem województw powitają królową jejm. i novam thori et throni z majestatem J.K.M. powinszują societatem.

Lubo to już dostatecznie dawnemi opisano konstytucyjami, jako się sejmy zaczy-nać i jako kończyć mają, iż jednak malitia ludzka takowe wzięła, [501v] że sub prae-textu liberae vocis ani zaczynać, ani kończyć podług prawa sejmów nie dopuszcza i owszem, apreciata lingua sinistre instrukcyje od województw sobie dane tłumacząc, sejmy cum magno Reipublicae detrimento rwą, tamując tym sposobem sądy kryminalne i insze praeiudicia świętej sprawiedliwości czyniąc, której żeby się zabieżało licencyjej inibunt ichm. panowie posłowie nasi cum tota Republica modos, jakoby dawne konstytucyje in vivida zostawały observantia i sejmy wedle dawnych praw odprawowane i konkludowane bęły.

Dlaczego ichm. panowie posłowie podług prawa od obrania jm. pana marszałka do witania K.J.M. i wysłuchania sentencyjej ichm. panów senatorów ten sejm zacząną, accipient potym zaraz rationem senatus consultorum i upomnią się rozdania wakansyje, przystąpią zatym ad tractanda te które magis Rempublicam totam afficiunt publica negotia.

Już to constat, rozumiemy, całej ojczyźnie, jako niektórzy panowie posłowie nasi, na przeszły sejm od nas deputowani, contra instructionem sobie od województw naszych daną i oblig swój poselski excesserunt, iuste zatym są od województw naszych pro inhabilibus declarati, tedy jeżeliby który z nich w którymkolwiek inszym województwie posłem został, ichm. panowie posłowie po obraniu jm. pana marszałka, na którego jednak takowemu suffragium dawać nie pozwolą, nie wprzód pójdą do witania K.J.M., aż z izby poselskiej relegowany będzie. A jeżeliby nie był na początku sejm, a potym in cursu comitiorum przyjechał, tedy go do izby poselskiej nie przypuszczą i miejsca mu nie dadzą, w czym fidem, honorem et conscientiam ichm. obligamus.

Więc jeżeliby osoba taka się zjawiła, która by praktyki i machinationes contra Rempublicam odkryć chciała, omnimodam securitatem ichm. panowie posłowie takowemu cum tota Republica procurabunt, zaraz na początku sejm.

Nie masz takiego w ojczyźnie naszej, który by nie widział albo nie czuł jako dystrybuta zimowych chlebów ciężka jest tak J.K.M., jako i duchownym dobrom, a to że wiele starostw i dóbr K.J.M. i duchownych bywa libertowanych. Tedy ichm. panowie posło-

wie instabunt, aby do dystrybutorów wojskowych beli tak ex senatu, jako i z izby poselskiej po jednym z województw naznaczani deputaci iurati, tacy, którzy by w wojskowej służbie nie zostawali i ludzi R.P. nie trzymali. Którzy to przy tej dystrybucie zostawac będą i attendant, żeby żadnych dóbr tak J.K.M., jako i duchownych nie libertowano, a gdyby się takie dobra znalazły libertowane, tedy je uprosić każdemu wolno będzie iure caduco u K.J.M., tak jako po tym, który kwarty do skarbu nie odda. Także privatis, którzy w wojsku nie zostają, żeby chleba zimowego nie dawano, praecustodient ciż panowie deputaci i żeby trzydniowe ustawy, miary sandomierskie i insze ad oppresionem ubogich ludzi wynalezione sposoby autoritate Reipublicae pohamowane i asynagacje na lany nie naliczone według komputu przez przyczyniania koni wydawane były.

Starać się przy tym będą ichm. panowie posłowie cum tota Republica, aby się ichm. panowie duchowni od dóbr J.K.M., jako się teraz stało, [502] oddzielali, konsystencyją zaś wojska na hiberną podług dawnych praw jm. pan hetman wielki koronny nie będzie naznaczał, tylko na granicach ruskich województw. A jeżeliby tam dla dezolacyj wojско consistere nie mogło, tedy ichm. panowie posłowie inibunt cum tota Republica modum, jakoby tam starostwa które poblizsze ex aerario publico przykupić dla wcześniejszej konsystencyjej wojska, żeby żadna difficultas obstare nie mogła, ażeby tu już na hibernę nie chodzili, ale pieniądze z lanów zimowego chleba według postanowienia R.P. tak z dóbr K.J.M., jako i duchownych do Lwowa im odwożone były.

Nie masz nic gorszego, co by bardziej miało enervare vires Reipublicae, jako zła moneta, która gdyby dalij Rempublicam arrodere miała, blisko tego żeby ultimam onej przyniosła perniciem, więc aby to omnium malorum malum póki jeszcze spes aliqua zostaje salutio, uprzatnione beło, dexteritati ichm. panów posłów quam maxime zalecamy. Którym de modis restitutionis dobrej i zniesienia zlej monety conferrendi cum Republica dajemy facultatem.

Nie mniej i pretia rerum ad libitum et avaritiam sprzedających wyniesione, ubożą et affligunt omnis conditionis et status ludzi, przeto aby temu zabieżyć się mogło, reductionem szacunku i taksy ad iustam valorem maxime urgebunt ichm. panowie posłowie cum poenis tak na sprzedających, jako i kupujących.

Beata antiquitas, która in rectitudine et conscientia się rządziła, nie tak wielu jako dobrych praw et constitutionum porządku swoje zasadzała sancita, więc że i J.K.M. p.n.m. correcturam iurium i skrócenie procesu nam proponować raczy, nic pożyteczniejszego być nie sądziemy, jako aby tak prolixa farrago, która tylko większe in subselliis confusiones sprawia, ad brevius redukowana być mogła compendium i żeby sprawiedliwości świętej bliższa, a nie per tot deflexus et diffugia iuris mogła patere via, przeto zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby cum tota Republica ineant modos, jakoby tam utilis et sancta J.K.M. intentio do skutku przywiedziona beła.

Więc że nie mniejsze i w tym dzieje się prawu et institutis Reipublicae praeiudicium, kiedy dobra in vim sufficientis iurisdictionis do starostw sądowych ordynowane, odrywają i privato attribuunt usui, przez co i sprawiedliwość święta remoram patit, bo executio iudicatorum od ichm. panów starostów ob insufficientiam intraty być nie może i zamki, i grody żadnego nie mogą mieć opatrzenia, dlatego aby przynajmniej in futurum takim zabieżyć się mogło inconvenientiis. Żeby te dobra ad suum mogły

się powrócić ordinem, praecavebunt ichm. panowie posłowie, aby żadne dożywocia et communicationes iurium z kancelaryjej wydawane podług dawnych praw nie były i jeżeliby które wydane być miały, aby nullitati subiaceant, salvis modernis possessoribus, którzy ante novellam legem mieli prawo. Te zaś starostwa, które nazbyt w intracie [502v] uszczuplone, jako to w województwach naszych starostwa pograniczne waleckie i nakielskie, nie tylko przedtem, ale i teraz recenter przez oderwanie wsi pewnych bardzo obnażone, iż nullatenus subsistere nie mogą, upomnią się ichm. panowie posłowie, aby komisja per constitutionem naznaczona na uznanie tej intraty była, albo też ex gratia J.K.M. sublewowane były, aby jurysdykcja ich nie upadała. A że różne zachodzą in Republica trudności, że nie masz pewnego postanowienia prawa, w których leciech mają być capaces starostw sądowych panowie donatarii, tedy ichm. panowie posłowie dojrzą tego, aby to per constitutionem a Republica declaratum było.

A że nie tylko magna stąd Republicae incommoda, ale też i pańskiej diminutio maiestetis provenit, kiedy ichm. panowie senatorowie, nie dbając nic na poeny i prawa o rezydentach opisane, nie rezydują przy boku pańskim, tedy ichm. panowie posłowie przy odebraniu senatus consultorum pytać się będą przez jm. pana marszałka swego, którzy z ichm. panów senatorów nie rezydowali i czemu jm. pan instygator koronny o to z ichm. na Trybunale pro poenis in constitutione anni 1609⁴⁴¹ wyrażonych nie czyniel i żeby sine intermissione z nimi agat sub poena privationis officii sui, serio instabunt ichm. panowie posłowie. A że poenae w pomienionej konstytucyjey wyrażone nie mogą ichm. do rezydencyjej przywieść, tedy ichm. panowie posłowie urgebunt, żeby nova lege cautum było i jeżeliby który senator naznaczony sejmem, infirmitate vera excepta, którą iuramento comprobare będzie powinien, nie rezydował, żeby eo ipso privatus dignitate senatoria zostawał i jako vacans komu inszemu J.K.M. tak duchowną, jako i świecką dignitatem konferował.

Non modicum i w tym Republica patitur detrimentum, że wiele ichm. panów senatorów i inszych osób w prawie opisanych ludzi, kosztem R.P. zaciągnionych, ad privatos splendores i asystencje swoje więcej aniżeli do usługi R.P., od której zapłatę biorą, zażywają, co iż jest przeciwko wyraźnemu anni 1591 prawu⁴⁴², i z szkodą R.P., zlecamy ichm. panom posłom, aby serio ujęli się o to, żeby ci ichm., którym prawo zabroniło, regimen-tów nie trzemali, ale żeby ci, którzy nie są aliis obnoxii curis, szlachta polska i którzy zawsze mogą być praesentes w obozie, przy regimencie, tę usługę R.P. traktowali. A któryby z ichm. panów oberszterów przy regimencie nie był, żeby privetur officio et gradu szarży swojej, o co forum w Trybunale ad cuiusuis instantiam inter causas militares. Więc i starszyzna wszystka aby przy chorągwiach zostawała, urgebunt ichm. panowie posłowie.

Trafia się wiele spraw takowych, które lubo na prawie i słuszości mają swoje fundamenta, gdy jednak interesa te zarówno w izbie poselskiej mają ius contradictionis dla prywatnyj wygody, Republica wielkie ponosić musi incommoda, eo iż praecipue w sprawach żołnierskich ludzi się dzieje i tych, którzy publicam calamitatem privato postponunt lucro, zaczym aby Republica dalij non subiaceat huic malo i na dyskrecy-

---

⁴⁴¹ *Konstytucja sejmu 1609 r. „Omieszkaniu senatorów”* (Vol. const., t. 2, vol. 2, s. 380-381). ⁴⁴² *Konstytucja sejmu 1591 r. „Disciplina militaris”* (Vol. const., t. 2, vol. 2, s. 177).

jej tych, którzy onę arrodero student, [503] nie zostawała, urgebunt ichm. panowie posłowie, aby lege cautum było, aby ci, którzy w służbie R.P. zostawają, na sejmie posłami nie bywali.

A że wielkie gravamina ponoszą dobra ziemskie przez noclegi przechodzących chorągwi, co iż się przeciwko prawu dzieje, tedy obostrzą ichm. panowie posłowie, aby taki excessus et licentia nieposłusznych żołnierzów utratą zasług był karany.

Proinde w tym przodków naszych postąpiła sobie instytucja, kiedy ius armorum et conscribendae militiae samej tylko zostawiała R.P., daleko tedy mniej godzić się może privato civi zbierać ludzi i zaciągi czynić inscia Republica. Jeśliby tedy o takowych zaciągach jaka constaret notitia i przestroga, zlecamy ichm. panom posłom, aby quam saeviori cum tota Republica obviarent ex nunc lege.

Jawne mamy hoc tristi Republica fato dowody tego, jak szkodliwe są cum principibus externis privatorum korespondencyje, kiedy magis ad eversionem status quam publica spectant commoda, przeto zabiegając temu, aby in futurum takowe nas nie mieszały korupcye, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby nowym prawem zabezpieczyli temu, żeby żaden privatus civis nie ważył się wdawać w konferencyje żadne cum externis, sub poenis contra violatores legum sancitis, a cuiusvis instantiam w Trybunale vindicandis. Jeśli jednak kto ma jakie prywatne negotia, albo spowinowacenie, a non cum suspecto Reipublicae principe niemało impedire, aby mu wolno było onych promovere i przyjacielskie exercere officia, bele się nie wdawał in materia status et Rempublicam concernentes.

Więc że zjawił się inusitatus w Koronie naszej scribendi modus przez cyfry podejrzane, tedy ichm. panowie posłowie starać się będą, aby to per legem publicam zabronione było, sub poena infamiae.

A że nieboszczyk jm. pan podskarbi wielki koronny⁴⁴³ nie uczyniwszy rachunków z podskarbstwa, z tego świata zszedł, tedy starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, aby jm. pan referendarz koronny⁴⁴⁴ jako sukcesor sufficientem calculum R.P. ze wszystkich do skarbu wniesionych prowentów i z tego wszystkiego, co dobrą monetą do skarbu wchodziło, i z przebicia monety dobrej na złą na Komisyyje Lwowskiej i z expens według prawa uczynił. Które że długiego potrzebują czasu i na tym sejmie per possibilitatem odprawić się nie mogą, tedy ichm. panowie posłowie instabunt, aby do tych rachunków wysadzeni panowie deputaci, one i po sejmie continuent, aż całe skończone będą. Którzy to panowie deputaci tak z senatu, jako i z izby poselskiej wysadzeni, przysiąc [503v] będą powinni, że je fideliter excipient i podarunków brać nie będą. Bez których wysłuchania kwitu żadnego jm. panu referendarzowi koronnemu nie dadzą, aż wprzód relacją na sejmikach nam uczynią, także o stawienie Tymfa, którego in fide suam wziął jm. pan rodzic, jm. się upomni.

Jako niedawno per privatam legationem do K.J.M. p.n.m. województwa nasze zwoleły na koronacją Królowej jejm.⁴⁴⁵ w Warszawie, tak i teraz pozwolą ichm. panowie posłowie nasi i na wydanie ad hunc actum insignia ichm. panom senatorom, którzy

⁴⁴³ Jan Kazimierz Krasieński podskarbi wielki koronny. ⁴⁴⁴ Jan Dobrogost Krasieński referendarz koronny, syn podskarbiego. ⁴⁴⁵ Eleonora Maria arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski.

klucze sobie powierzone do skarbu mają. Consentient także i na reformacją Królowej jej. taką, jaka śp. Królowej jej. Ludowiki⁴⁴⁶ uczyniona była, ta zaś suma, która nad oprawę zostaje ofiarowana od cesarza jm.⁴⁴⁷, jak by się obrócić miała, zniosą się ichm. panowie posłowie cum tota Republica i ad consensum jej aplikować się będą.

Słuszny respekt powinna mieć u wiernych J.K.M. poddanych znaczna dyminucja dochodów J.K.M., więc aby i w tym filialis przeciwko J.K.M. mógł patere województw naszych affectus et Regiae prospectum beło dignitati, pozwolą ichm. panowie posłowie nasi, aby ex vacantibus do dystrybucyje J.K.M. przychodzących wolno beło J.K.M. dochodów swoich uczynić sobie meliorationem ad proportionem intraty ekonomii nowodworskiej i szawelskiej.

Także gwardyja J.K.M. żeby nie bełła onerosa skarbowi K.J.M. przy tak szczupłych dochodach jego, to co na wyprawę wybraniecką powinno cedere z województw naszych pozwolą ichm. panowie posłowie na stypendia tych ludzi, którzy ad custodiam corporis J.K.M. są zaciągnięni. Z których to łanów wybranieckich aby wyprawa pieniężna ad proportionem suam bełła, pozwolą ichm. panowie posłowie do lat sześci.

Dzieją się wielkie ekscesy podczas zjazdów sejmowych od różnych osób, przez co diminuitur powaga tanti in Republica actus i J.K.M. non observatur ex dignitate maiestatis i narodowi polskiemu in consultationibus imputari może levitas od postronnych, aby tedy ci excessivi lub posłowie przez sąd izby poselskiej, lubo też panowie senatorowie i insi do sądu marszałkowskiego należący, przez pana marszałka sądeni beli, dopomnią się ichm. panowie posłowie. Chcemy bowiem, aby omnis consiliorum de Republica observetur autoritas et securitas.

A jako R.P. Polska zwykła amicitiam cum vicinis trzymać i to cokolwiek przez zgodne pacta z kim stanowi, sanctissime observare, tak i na aprobacyją pakt dawnych z cesarzem jm. chrześcijańskim i ostatnich z carem jm. moskiewskim⁴⁴⁸ i kozackim, jeżeliby dojść mogła, komisyjej dają facultatem ichm. panom posłom swoim i na wysłanie posła wielkiego na utwierdzenie pakt pomienionych do Moskwy pozwalają.

A że odebranie Kijowa vigore tychże pakt jest asekurowane, tedy aby ta forteca swoje miała opatrzenie i praesidium, providebunt cum tota Republica panowie posłowie nasi. [504]

O ligi nowe cum externis i z któremi zniosą się ichm. panowie posłowie cum tota Republica, do której consensum ichm. odkładamy. Także i konfederacyją generalną na zaszczyt dostojęństwa J.K.M., na obronę praw i wolności R.P., jeżeli R.P. videbitur one spisać, przyłożą się staraniem swoim do tego ichm. panowie posłowie.

Kwarta, że tak małą przynosi in publicum usum kwotę, tedy dojrzą ichm. panowie posłowie, aby przez województwa rachunki specyfikacyją intraty kwarty z każdego starostwa i dzierzawy skarb oddał każdemu posłowi z swego województwa do tego wysadzonego, oraz i lustracje królewszczyn aby podług prawa odprawione beły się upomnią. Także donatywa kupiecka, że na samyj dyskrety jm. pana podskarbiego zostawa i R.P. pewna onej nie może constare quantitas, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby lege publica

---

⁴⁴⁶ *Ludwika Maria Gonzaga, królowa Polski.*   ⁴⁴⁷ *Leopold I cesarz.*   ⁴⁴⁸ *Aleksy I Michajłowicz car Rosji.*

warowali, żeby wszystkie asygnacje circa calculationem sub iuramento miasta wszystkie oddawały, aby tak ratio percepti, jako i expensarum tym lepiej R.P. constare mogła. Te zaś podatki, które by miały iść teraz do skarbu, ostrzegą ichm. panowie posłowie, aby od superintendentów panu podskarbiemu wydawane nie były, aż się o mandaty sobie dane sprawi R.P., oprócz co by K.J.M. należało, to może być wydano przez panów skarbowych.

A ponieważ sprawa zamojska⁴⁴⁹ zwykła trudnić negotia Reipublicae, tedy ichm. panom posłom iniungimus, aby omnimode chodzili koło tego, aby na tym sejmie suum sortiatur effectum, stosując się do artykułu na sejm coronationis podanego.

Wiadomo dobrze quantum interest R.P., aby forteca białocerkiewska i kamieniecka miały swoje opatrzenie, tedy ichm. panowie posłowie zniosą się cum tota Republica, jakoby wszystkie necessaria tak do municypiej i lenungów żołnierskich służące tym fortecom obmyślane były, w czym że jm. książdz podkanclerzy koronny⁴⁵⁰ R.P. wielką praestitit przysługę, gdy ex privato aerario suo na pomienionej fortece białocerkiewskiej potrzebę pewną sumę darować raczeł, więc aby tam insigne erga Rempubicam officium, słuszną znalazło gratitudinem, instabunt ichm. panowie posłowie, aby solennem przez jm. pana marszałka izby poselskiej grati animi odniósł contestationem i podziękowanie. Invitabunt oraz i inszych ichm. księży biskupów, aby sua liberalitate chcieli succurrere necessitatibus Reipublicae.

To też quam maxime sedulitati et curae zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby nam approbationem laudorum actuum et confoederationum, tak tych, któreśmy na przeszłych sejmikach stanowili, jako i tego, które na przyszłym sejmiku relationis, o którego złożenie we trzy niedziele po sejmie ichm. panowie posłowie J.K.M. upraszać będą, sobie uchwalimy.

A że miesiące żołnierskie są per constitutionem opisane, aby ci którzy krwią swoją się R.P. zasługują, mogli mieć cnót i odwag swoich iusta praemia, tedy to prawo ichm. panowie posłowie in suo valore conservabunt, tak jednak, aby nie tylko ci co ad praesens wojenną usługę traktują, ale i ci co przedtym służyli, concessi a Republica beneficii particeps beli. [504v]

A iż dotąd skrypt cesarzowi jm. in materia korony polskiej ex senatus consillium ultra sensu Reipublicae dany, R.P. nie jest powrócony, upraszać będą K.J.M. ichm. panowie posłowie przez pana marszałka izby poselskiej, aby J.K.M. interpositione sua u cesarza jm. restitutionem skryptu tego R.P. wymóc raczeł.

Wiedząc quantum interest hoc statu Reipublicae, aby przyjaźń z chanem jm. krymskim⁴⁵¹ i z ordami zatrzymana była, tedy inibunt rationes ichm. panowie posłowie cum tota Republica, jakoby upominki zwyczajne dochodzić ich mogły.

Jesteśmy anterioribus edocti malis, że rezydencje cudzoziemców od panów postronnych niedobrze nam się naddawały i R.P. naszej, więc aby tu dłużej nad czas, który na tym sejmie cum Republica panowie posłowie nasi postanowią, et cavebunt lege nie bawili, ale zaraz wszyscy do swoich wracali panów, ostrzegą tego ichm. panowie posłowie. Co aby przed skończeniem sejmu in effectum przyszło, fidei ich obligujemy.

⁴⁴⁹ *Kwestia związana z prawami do Ordynacji Zamoyskiej po śmierci ordynata Jana Zamoyskiego.*

⁴⁵⁰ *Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny.* ⁴⁵¹ *Adil Girej chan krymski.*

A że też pewna jest wiadomość o tym, że ma być rezydent w Konstantynopolu na imię Korony Polskiej, cuius tedy scitu et iussu się to dzieje, serio inquirent ichm. panowie posłowie i jeżeliby się, jako suspicatur, pokazało, że za powodem i prokuracją jm. pana podskarbiego koronnego⁴⁵² tam zostaje, sądu R.P. na głowie urgebunt i aby pomieniony rezydent stamtąd jak najprędzej być rewokowany, starać się będą.

Aukcją wojska jeśli tego potrzeba będzie i zabezpieczenie periculis Reipublicae ad consensum R.P. odkładają województwa nasze i ichm. panom posłom inire o tym modus cum tota Republica poruczają, tak jednak, aby te zaciągi po województwach z powiatów były i podawanie rotmistrzów żeby arbitrio województw zarzysane było. Którzy possessionati et terrigenae tych województw gdzie zaciągnięni będą być powinni.

Na podatki jednak żadne nie pozwolą ichm. panowie posłowie, tylko integrum negotium nam na sejmik województw naszych reservabunt, gdzie zupełna płaca ludziom tym, którzy swoje u nas biorą stipendia obmyślona będzie, o czym ichm. panowie posłowie upewnić mogą.

In casum rozerwania komisyyj kozackiej, jeżeli by się modus inszy nie mógł adinveniri ad compescendum swawoli perfidae gentis, tylko per arma, więc że nic potrzebniejszego, jako aby przy tej szczupłości wojska koronnego wniść in societate armorum z wojskiem W.Ks.L., zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby in hoc puncto cum Republica się znosieli.

Wojsko W.Ks.L. ponieważ nie jest in tali numero, jako per novellam constitutionem jest tego uchwała, to jest aby wojska koronnego effective było 12 tys., wojska zaś W.Ks.L. 6 tys., którego jako de certa scientia constat nie masz, jeno 4 tys., instabunt tedy ichm. panowie posłowie, aby ad plenum numerum, według konstytucyi reduci mogło.

A że koszty ze skarbu koronnego na tak częste do Moskwy legacje i przyjmowanie stamtąd posłów wielkie erogowane bywają, do czego W.Ks.L. nie contribuit, lubo to praecipue concernit negotia W.Ks.L., instabunt tedy ichm. panowie posłowie, [507] ażeby na moskiewskie ab utraque legationes skarb W.Ks.L. sumpty te obmyślał i erogował, bo dla tego summum detrimentum skarb koronny patitur et gementi populo nieznośną przez to dzieje się agrawacyja.

Rewizyja ekonomijj rogozińskiej i inszych, które in praeiudicium sukcesorów K.J.M. szczęśliwie teraz panującego przeszły K.J.M. kontrakty zawarł i one per legem publicam aprobował, starać się będą ichm. panowie posłowie, ażeby te kontrakty anihilowane i kasowane były, a od tego czasu proventa K.J.M. zatrzymane do skarbu powrócić się mogły.

Erogowane ichm. panów hetmanów na potrzebę R.P. sumpty, że przez deputacje sejmowe są likwidowane, tedy inibunt ichm. panowie posłowie cum tota Republica modos, jakoby ichm. ukontentować, jeżeli non in toto, tedy przynamniej per partes.

Meruerunt to przysługi i perseverantia in integritate candoris ku R.P. wspólnej matce naszej i ks. jm. pana wojewody bełskiego, hetmana polnego koronnego⁴⁵³, aby petita

---

⁴⁵² Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁴⁵³ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman polny koronny.

ks. jm. w koło nasze wniesione, digno respectu swój odniosły skutek, zlecamy tedy to sedulitati ichm. panów posłów naszych i pilnemu poruczamy staraniu, aby w zachodzących pretensjach swoje mógł odnieść ukontentowanie. Prosić zaraz będą ichm. panowie posłowie J.K.M., aby powagą swoją królewską między ichm. pany hetmany ab utrinque zachodzące pretensyje, jako R.P. bardzo szkodliwe, uspokoić raczeł.

A że Drahim, nie wiedzieć jak, odpał od R.P., serio inquirerent ichm. panowie posłowie, jakim się to stało sposobem.

Terrent nas położone w instrukcyjej jm. pana marszałka wielkiego koronnego⁴⁵⁴ do jm. księdza podkanclerzego słowa, kiedy szkodliwą desperacyją się tu civium obiecować raczy, zaczym aby Republica melius informata beła, co się w tym rozumie, upraszać będą ichm. panowie posłowie jm., aby sensus sui rzetelną uczynił eksplikacyją.

Apparet i to z instrukcyjej jm. pana marszałka wielkiego koronnego do jm. księdza podkanclerzego danyj, że lubo per indirectum petitur latus jm. pana wojewody kaliskiego⁴⁵⁵, kiedy się jm. in officio suo przez ludzi prywatnych uskarża być aggravatus i wszystką winę z późnego ściągnięcia chorągwi do obozu i uciemienienia ubogich ludzi przechodami na tę zwala okazyją, w czym że omnem evictionem jm. panu wojewodzie jesteśmy powinni, bo to non temere nec proprio ausu, ale ex consensu sejmiku naszego uczynieł. Tedy zlecamy to ichm. panom posłom, aby jeśliby kto chciał reprehendere hunc actum, omnem jm. probeant assistantiam et evictionem. [507v]

A że sprawy fisci przy publicznych trudnościach odsądzić się na sejmie nie mogą, tedy na dosądzenie takowych spraw dwie niedzieli po sejmie J.K.M. et senatu frequentiori in numero 12, a nie mniejszej liczbie, per constitutionem pozwolą ichm. panowie posłowie imieniem województw naszych.

Wielka jest klemencyja i dobrotliwość J.K.M., że per rigorem iuris nie życzy procedere cum delinquentibus contra Rempublicam civibus, że jednak województwa nasze upraszały o wydanie mandatów na nich i oni sami silentio suo zdadzą się non detrectare terminos iuris, tedy upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M., aby spraw tych iudicium Reipublicae bronić nie raczeł, a pan delator na to od nas obrany prosequatur causam i ichm. panowie posłowie omnem mu probeant assistantiam.

A ponieważ stan szlachecki od miasta Bydgoszczy in eo nieznośne ponosi opresyje, że wolnego ze spichrzów zaraz na rzekę, która pod nimi samemi idzie, sypania zbóż w statki nie mają, ale z wielką szkodą i utratą, także uciążeniem poddaństwa, na grunt starościn wywozić muszą, iniungimus to ichm. panom posłom naszym, aby się tego serio dopomnieli, aby ten przywilej miasta Bydgoszczy in eo puncto beł kasowany i anihilowany, który in aggravationem equestris ordinis prywatnie jest otrzymany, aby tak in posterum wolno beło ze spichrzów albo z mostu zaraz w statki sypać zboże.

A że i to jest nie mniejsza jako stanu szlacheckiego, tak i z ubogich ludzi opresyje, że kupcy po miastach mierzeniem zbóż niesłychaną czynią krzywdę, tedy zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby się upomnieli tego, żeby reasumpcyja beła dawnego prawa, żeby ten kto przedawał mierzył.

⁴⁵⁴ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁴⁵⁵ Jan Opaliński wojewoda kaliski.

Zniżenie monety srebrnej polskiej w państwach cesarza jm. jest cum detrimento Reipublicae et contra compactata, ile gdy moneta cesarza jm. nie lepszą ma w sobie walucją nad tę, a hoc medio do mennic śląskich wykupowana bywa, zlecamy tedy ichm. panom posłom, aby lub z posłem, albo rezydentem cesarza jm. o to agant, jakoby valori suo restituta była, albo też jeśli jaka do cesarza jm. będzie legacja, żeby i ta sprawa przepomniona nie była.

A że też w państwach kurfirsztu jm. się dzieje, tedy simili ratione z kurfirszttem jm.⁴⁵⁶ albo z jego ablegatem⁴⁵⁷ agere zlecamy, także i dyferencyje o granice z państwa cesarza jm., także i kurfirsztu jm. aby uspokojone były, starać się będą ichm. panowie posłowie, jako to w województwach naszych z jm. panem Wojciechem Żychlińskim.

Urząd podskarbiego koronnego jako jest wielkiej in Republica prerogatywy, jako też mając skarb R.P. et hereditarium rerum gerendarum w rękę, gdy [508] nie dostanie którego ambitus i avaritia [...] magna in Republica może przynieść incommoda, kiedy to bywać zwykło, że R.P. ne alio rzadko albo nigdy iustum może mieć calculum, gdy potentiariorum, którymi expeditionis negotiis plurimum dominatur, per corruptiones zwykła impedire rachunki, zlecamy tedy ichm. panom posłom, aby się starali o to, jakoby nowym prawem opisano było, żeby non ad vitae tempora, ale ad tenerrimum ten urząd chodził.

Składne winne i insze intraty wszystkie R.P. dojrzą ichm. panowie posłowie, aby plus offerenti szlachcie possessionatis w swoim województwie, non plebeis, puszczane były i superintendentami żeby szlachta bywała.

Różne hoc depraecato seculo malitiosorum nefando ausu patrantur crimina i to facilem apud sollicitos libertatis suae cives może mieć fidem, że znaleźć się może tak bezecne złości ludzkiej ingenium, które by per dolos et astus bonis Reipublicae civibus i życzliwym tej ojczyzny synom mogła terrorem et metum ludzi takowych, jeżeli się jacy znaleźć mogą, jak najostrożniejsze prawo stanowione było, które by ab hoc scelerato siccariatus crimine et intentionem arcere mogło.

Patet to ex anteriorum temporum documentis, iż ziemia wschowska urzędów wszystkich miała praerogativas i non constat legi publica, aby zniesione być miały, aby tedy ten neglectus mógł compensari, a dawny redintegrowany był usus tych urzędów, które antiquitus były, starać się będą ichm. panowie posłowie i jeśli by R.P. na to, jako nie wątpimy, się zgodziła, oraz opisanie miejsc tych urzędów per constitutionem obwarują, albo do sejmiku rezerwują.

A że sól suchedniowa nie dochodzi województw naszych, tedy serio się upomnią ichm. panowie posłowie, żeby in defectu soli szlacheckiej wolno było zamorską sól kupować, czego żeby nie bronieli pisarze na komorach, super poena mille marcarum według dawnego prawa, procurabunt ichm. panowie posłowie i żebyśmy więcej od beczki nie dawali, tylko według dawnego prawa i zwyczaju monetae currentis.

Więc że zachodzą niektóre pretensyje ab utrinque inter Rempublicam a kurfirszttem jm., o których uspokojenia toties przez umyślne legacje jeszcze za panowania K.J.M. przeszłego actum est, a dotąd indecise zostawiają, starać się będą ichm. pano-

---

⁴⁵⁶ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁴⁵⁷ Ablegat brandenburski w Rzeczypospolitej Eusebius von Brandt.

wie posłowie inibunt rationes cum tota Republica, aby te dyferencje przez komisarzów na to cum plenaria facultate wysadzonych uspokojone były, anticipative jednak przez przesiegą to negotium decidendar praetensionum odprawić się ma. [508v]

Interesa ks. jm. kurlandzkiego⁴⁵⁸ i powiatu piltyńskiego zachodzące, do dawnego stosując się artykułu, cum tota Republica ichm. panom posłom decisionem zlecamy.

A że miasta J.K.M. w jasnym urazie Boskim zwykły sobie forum ekscypować za dworem, gdzie świętej sprawiedliwości dzieje się zwłoka, jako to w świętokradczych blasfemiach et in criminalibus maleficiorum, zabiegając tedy temu, aby dla recepcyjej fori dalsze majestatowi Boskiemu nie działa się praeiudicium, starać się będą ichm. panowie posłowie in his solis punctis, aby takowe sprawy w pomienionych miastach J.K.M. gdy się pokażą, bez zwłokiej ad cuiusvis instantiam w Trybunale, sine appellatione sądzone były.

Że na dwa sejmy przeszłe iniquo fato Reipublicae nieskończone artykuły są spisane, tedy non reiterando tych materyi, które się tam podały, one reasumujemy i ad promovendam ichm. panom posłom zalecamy, wyjąwszy tych, których posterior nastąpięła terażniejszego sejmiku declaratio.

Miasto Gdańsk żeby fidelitatis suae Reipublicae prestitae condignam otrzymało gratitudinem, zniosą się cum Republica ichm. panowie posłowie, aby in desideriis suis a Republica mogli być ukontentowani.

Wielkie bezprawie ponosi wielu braci naszych od miasta Torunia, które wielce zaciągnąwszy długów szlacheckich, dóbr ziemskich nabywali i onych terrestri iure zażywają, gdy zaś do prawa przychodzą, za dworem sobie excipiunt forum, gdzie cum summa iniuriatorum ciężkie dzieją się zwłoki i sprawiedliwości świętej nigdy dosyć, bo lubo otrzyma kto decretum executionis, jm. pan wojewoda chełmiński⁴⁵⁹ żadnej iudicatorum nie czyni egzekucyjej, tedy iniungimus ichm. panom posłom, aby novella lege w takowych sprawach, które cum personis nobilibus tak ratione długów różnych, jako i depozytów zachodzą, nie za dworem, ale w Trybunale forum im naznaczone było. W tych zaś sprawach, których stanęły dekreta executionis, aby jm. pan wojewoda chełmiński obrawszy sobie którego z ichm. panów wojewodów poblizszego, w dobrach jeich ziemskich indilatam manu forti uczynił egzekucją, sub poena quatuor mille marcarum, o co jm. do Trybunału Koronnego inter causas officii pozwać wolno będzie.

Wiadome dobrze są całej R.P. merita jm. pana wojewody sieradzkiego⁴⁶⁰, który i sam z siebie i z przodków swoich summo Reipublicae praestitit commodum, meritum zatym, aby zniszczenie dóbr jm. podhajeckich R.P. w słusznym miała respekcie. Wniosą tedy ichm. panowie imieniem województw do J.K.M. i R.P. swoją interpozycją, jakoby tak wielka dóbr jm. ruina mogła być iure emphiteutico na Stojanowie i Niedźwiady dzierzawach jm. a Republica nadgrodzona, non obstante articulo na przeszły sejm proposito. [509]

Lubo J.K.M. p.n.m. jako supremus meritorum każdego civis censor ma osobliwy wzgląd i baczenie na tych, którzy z utratą zdrowia i substancyjej swojej służą J.K.M. i R.P., i bez zalecenia iustam przeciwko takowym primorum trzyma łaskę, aby jednak

⁴⁵⁸ Jakub Kettler książę kurlandzki. ⁴⁵⁹ Jan Krzysztof Gniński wojewoda chełmiński. ⁴⁶⁰ Feliks Kazimierz Potocki wojewoda sieradzki.

i województwa nasze bene meritis civibus swoim J.K.M. p.n.m. zasługi jm. pana Piotra Przyjemskiego kasztelana śrziemskiego, które constanti integritate et candore tam in sago, quam in toga Królom panom naszym i R.P. oświadczał, i teraz oświadcza, aby tedy szczodroblivej łaski J.K.M. condigna meritorum mógł odnieść praemia, prosić będą za jm. ichm. panowie posłowie nasi.

Przypomnią także J.K.M. emeritissimum in Republica civem, jm. pana podkomorzego kaliskiego⁴⁶¹, który per omnem vitam suam wprzód in sago oddawszy R.P. iuventutis suae robur przez odważne dzieła, potym in toga przez zdrowe i szczere rady indefesso ta usługa R.P. usque ad canitus capitis nie tylko sam continuavit i teraz continuat studio, ale i tych, których progeniuit patriae devovit servitiis et in martiali campo jednego z onych consecravim vitam, drugiego dotąd ma gloriose merentem, aby tedy tanta merita J.K.M. iustum mogły mieć respectum i szczodroblivej łaskiej odnieść remunerationem, upraszać będą ichm. panowie posłowie nasi i usilną do J.K.M. wniosą instancją, ponieważ tak optime meritis civis przez wszystkie czas mało co, albo nic de pane bene merentium participavit.

Nie mniejszej konsyderacyjej są także odwagi et merita jm. pana chorążego poznańskiego⁴⁶², które continuato labore militari w tak wielu okazjach, cum summa praestitit alacritate et fortitudine, i teraz in toga optimo consillio et sensu suo jako bonus civis Reipublicae suum praestat studium, aby tedy meritorum suorum z łaski J.K.M. mógł consequi praemia, instabunt ichm. panowie posłowie za jm.

Takąż instancją wniosą za jm. panem starostą powidzkim⁴⁶³ i prosić będą, aby J.K.M. zasługi jm., które zawsze indefesso studio et labore praestitit Reipublicae, w godnej mieć raczeł pamięci i de pane bene merentium onego z łaski swojej pańskiej praemiare raczeł.

Lubo przez dwa sejmy upraszaliśmy J.K.M. p.n.m. za jm. panem Andrzejem Zaleskim deputatem Trybunału Koronnego województw naszych i rotmistrzem tej R.P. dobrze zasłużonym, aby beł jm. ratione pretensyjej dóbr małżonki swojej w województwie kijowskim tak z tę stronę Dniepru, jako i za Dnieprem leżących, równo cum exulibus ukontentowany, iż jednak dla kontradycyjej exulum i rozerwanych sejmów ta sprawa efektu swego nie wzięła, wniosą gorącą instancją ichm. panowie posłowie nasi, aby za straty dóbr tych i zasługi swe ex primis vacantibus de pane bene merentium w miłościwym i dobrotliwym J.K.M. zostawał respektie. [509v]

Znaczną jm. pan starosta nowodworski⁴⁶⁴ cum summo honore et gloria narodu nasze- go J.K.M. uczyniēl przysługę, kiedy legacyją do Wiednia i rezydencyją magno splendore et comitatu na koszt swój odprawić raczeł, aby tedy tak wielkie dla usługi J.K.M. i R.P. erogowane koszty J.K.M. ex primis vacantibus słusznie z łaski swej pańskiej compensare raczeł nadgrodą i respektem królewskim, zaniosą instancją za jm. panowie posłowie nasi.

Jm. pan starosta borzechowski⁴⁶⁵, brat et concivis nasz non postrema także mając in Republica merita, pari affectu et respectu onychże meretur zalecenia, zlecamy tedy

⁴⁶¹ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ⁴⁶² Władysław Michał Skoroszewski chorąży poznański.

⁴⁶³ Hieronim Pogorzelski starosta powidzki. ⁴⁶⁴ Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski.

⁴⁶⁵ Walerian Podleski starosta borzechowski.

ichm. panom posłom naszym, aby jm. w osobliwej mieli pamięci i instancją swoją do J.K.M. nie przepomnieli.

Pamiętna jest przysługa jm. pana Mikołaja Złotnickiego podczas ekspedycyjej podhajeckiej, gdzie se ipsum dedit pro patria et barbarae gentis non detrectavit experiri fidem, więc aby tam rari exempli erga Rempubicam meritum suo non laxi praemio prosić będą ichm. panowie posłowie J.K.M., aby tak zasłużonego żołnierza w łaskawej mieć raczeł pamięci i de pane bene merentium opatrzyć czymkolwiek raczeł.

Dawne dzieła rycerskiego i usługi wojennej concivis nostri jm. pana Mikołaja Skrzetuskiego exercitia et strenuus labor evincunt po nas, abyśmy tak dobrze zasłużonego żołnierza naszą do J.K.M. nie przepomnieli wesprzeć instancją, aby on żołnierz prac i odwag swoich z łaski J.K.M. mógł odnieść nagrodę, nie przepomnią tedy ichm. panowie posłowie za nim wnieść instancją do J.K.M.

Dobrze wiadomo merita jm. pana Stanisława Golińskiego, przez czas długi in sago zasłużonego, słusna, aby condigna odniosły praemia, który z osobliwego J.K.M. respektu otrzymawszy przywilej na dzierżawę Łaszczyno, praeiudicium wielkie odniósł od pana [Benedykta] Żabokrzyckiego tego, który sine fronte, bez słusznej przyczyny sejm przeszły zerwał, późniejszy mając przywilej, pomienionego jm. pana Golińskiego wyrugował i wygnał z tej daniny. Tedy aby był za tę wolencją sądzony i ta dzierżawa circa bene meritum została, wniosą instancją ichm. panowie posłowie.

Za ur. pany Krzeczkowskimi do J.K.M. i do R.P. zanosą ichm. panowie posłowie instancją, aby honory przez ur. Mieruckiego protestacyjami słusznymi i uszczypliwoymi aggravati et laesi, przez wyrok R.P. przywrócen i te protestacje aby eliminowane były.

Za jm. panem Andrzejem Kamińskim, który tu w wielkopolskich województwach urodziwszy się, fato bellorum et sortis suae [w] węgierskim państwie osiadły, tam dziatki spłodziwszy senuit, prosić będą ichm. panowie posłowie nasi J.K.M. p.n.m. o intercesyją do cesarza jm.⁴⁶⁶, aby w tamtych państwach do indygenatu et omnes prerogativas status nobilitaris Ungarici z dziatkami swemi przypuszczony był, ponieważ tam ma swoje posesyje i R.P. nasza zwykła exteris takowyz podawać afekt i do praw, i wolności swych inkorporować. [510]

A że jm. pan Gerd Wedich Glasnap lubo pod inszym panem mający substancyją swoją, aspirat do wolności polskiej i żadnej okazyjej demerendi Rempubicam nie upuszcza, owszem, wszystkie ciężary i wyprawy na obronę ojczyzny naszej odprawował, tedy iniungimus ichm. panom posłom naszym, aby się serio starali, żeby ad gremium aequalitatis i do indygenatu był przypuszczony.

A ponieważ starostwo drahimskie zostawa in possessione externi principis, chcąc zabezpieć, aby obywatele tameczni, którzy vicinitatem mają cum eodem capitaneatu, nie mieli w prawach swoich praeiudicia, tak od posesorów tego starostwa, jako od mieszczan czaplińskich, starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, aby per constitutionem aprobowano commissionem in anno 1636 iuxta decretum commitali expeditam, inter capitaneatum Drahim et generosos Gulczów.

⁴⁶⁶ *Leopold I cesarz.*

A ponieważ dobra K.J.M. Mieścisko nazwane, w województwie kaliskim leżące, przez kilkadziesiąt lat nie są lustrwane, przez co dzierżawca tych dóbr względem oddawania kwarty do skarbu koronnego wielkie cierpi detrimentum et ruinam, gdyż w tych dobrach nie masz więcej osiadłości nad dwóch kmieci i kilka chałupników, kwarty półpięta sta złotych dawa, tedy zlecamy to ichm. panom posłom, aby za jm. panem Niemojewskim dzierżawcą tamtych dóbr imieniem województw naszych wnieśli instancją, aby te dobra przez komisarzy J.K.M. po sejmie były lustrwane.

Dobra panien zakonnych Św. Klary konwentu gnieźnieńskiego lubo konstytucją 1667 od stacyjej, przechodów i stanowisk zimowych żołnierskich są uwolnione, nihi-lominus non observata lege nimi aggravantur, zlecamy tedy ichm. panom posłom, aby ratione violationum pomienionego prawa poenas cum Republica stanowieli.

Miasteczko Śródza, że dla wszelkiej dezolacyjej i spustoszenia summam incommo-ditatem adfert sejmikom naszym, gdy dla szczupłości gospód bracia na sejmik przy-jężdżający żadnej nie mają wygody, jakośmy tedy w przeszłej instrukcyjej zlecieli beli ichm. panom posłom naszym, aby od hibern mogło być uwolnione, tak i teraz pilnemu staraniu ichm. panów posłów naszych to serio iniungimus.

Wnosiel urodzony pan Putoszyński z towarzyszem swoim żołnierzem R.P. suplikę swoją do województw naszych, aby za tak ciężką dla R.P. wytrzymałą niewolą mogli mieć od R.P. swoją konsolacyją, więc i my nihil aequius et iustius bacząc, jako aby ci, którzy tanta pro Republica sustinent ergastula, swoją od R.P. mogli mieć solacyją i sublewacyją, zlecamy tedy ichm. panom posłom aby cum Republica podatek pewny na wykupienie niewolników na Żydów mógł być włożony, aby ci i insi stąd mogli parti-cipare, i post tot aestus swoje mieć refrigerium.

Osobliwy względ mając województwa nasze na jm. pana Wojciecha Grudzielskie-go, któremu obóz dobra zrujnował, tedy za dawne odwagi i insze przysługi, które jako życzliwy syn koronny R.P. i dla dostojęństwa majestatu J.K.M. krwawo oświadczał, zle-camy instancją wnieść ichm. panom posłom do J.K.M., aby za tak znaczne odwagi i straty swoje, ponieważ żadnej korzyści ani konsolacyi od przeszłego K.J.M. nie od-niósł, łaską dobroczynną de pane benemerentium od J.K.M. mógł być opatrzony. [510]

Takoż osobliwy względ mając i na merita wiadome jm. pana Władysława Pigłowskiego, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby sprawa jego o młyn Nędzarzewski w sądach asesorskich J.K.M. efekt swój wziąć mogła.

A że miasto Gniezno pewne pretensyje et iniurias od kapituły gnieźnieńskiej sobie praetendit, tedy ichm. panowie posłowie starać się będą, aby swój mogło mieć suble-vamen.

Piotr Żychliński starosta wałecki, marszałek koła rycerskiego m.p.

11. Instrukcja dana posłom do Michała I z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 29 lipca 1670 r.

Rp. AP Poznań, ABCz. 2651, s. 58-59 – kopia.

Instrukcja ichm. panom posłom, w. jm. panu staroście nakielskiemu⁴⁶⁷ i jm. panu staroście kościańskiemu⁴⁶⁸ z sejmiku śrzedzkiego die 29 iulii a. 1670 do J.K.M. p.n.m. przed sejmem przypadającym wyprawionym dana.

Naprzód ichm. panowie posłowie przy powitaniu i kontestacyjej wiernego poddaństwa naszego, szczęśliwego J.K.M. p.n.m. przy dobrym zdrowiu, jako w najdłuższe lata powinszują panowania.

A że zawziętość na zgubę R.P. zapędzona obrad naszych sejmowych ordinaria via et gradu kończyć nam nie pozwala, czego żal się Boże już dwa sejmy rozerwane są jawnym dokumentem, tedy jakośmy z relationis sejmiku przez posłów naszych pospolite ruszenie w moc J.K.M. dali i już jedne wici za dwoje od J.K.M. otrzymaliśmy, tak iterato upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M., aby trzecie wici do wszystkich województw przed sejmem wydać, i czas, i konsystencyją pospolitemu ruszeniu w pół sejmu ^awojewództwom naszym pod Koło^a naznaczyć raczeł, a my jakośmy zawsze beli wiernymi Królom panom naszym, tak i J.K.M. p.n.m. constantem fidelitatem naszą spondemus, gotowi będąc nie tylko fortuny, ale i krew naszą profundere na zaszczyt dostojenstwa J.K.M. i R.P.

A że wzięliśmy wiadomości, jakoby niejake listy od osób pewnych z Polski do grafa Seryniego⁴⁶⁹ natenczas w areszcie z rozkazania cesarza jm.⁴⁷⁰ zostawającego, miały być pisane, upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M., aby o tym z cesarzem jm. conferre raczeł i jeżeliby się jakie znalazły, o wydanie onych instancją swoją królewską wnosil, aby R.P. pateat, którzy to są tak niecni ojczyźnie naszej cives.

A że maximo Reipublicae incommodo zachodzą pretensje i niezgody między ichm. pany hetmanami koronnymi⁴⁷¹, upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M., aby powagą swoją królewską włożył się w to K.J.M., aby redintegratio przyjaźni i zgoda między ichm. jeszcze przed [59] sejmem blisko przyszłym powrócona być mogła, aby i sejm przy tym meliorum za manudukcją ichm. mógł mieć progressum et eventum. A jeżeliby zaś tak infelix bęła interpositio K.J.M. przez mediatorów na to wysadzonych, przyszloby samej R.P. wziąć przed się media, jakoby huic obviare mało. Co aby ichm. panowie posłowie J.K.M. intimare chcieli, onym iniungimus.

^{a-a} tekst dopisany na marginesie inną ręką

⁴⁶⁷ Jan Proski starosta nakielski. ⁴⁶⁸ Jan Korzeniewski starosta kościański. ⁴⁶⁹ Petar Zrinsky hrabia, ban Chorwacji, przywódca buntu przeciwko Habsburgom. ⁴⁷⁰ Leopold I cesarz. ⁴⁷¹ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny i Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman polny koronny.

12. *List sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego do sejmiku generalnego Prus Królewskich – Środa, 29 lipca 1670 r.*

Rp. 1 AP Gdańsk, 300 29 164, k. 350 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300 R/Ee 22, s. 103 – kopia.

J.w., w., n.w.m. panowie i bracia.

Jedyne to wszystkich nas intentum, aby tę R.P. tot ab intra machinationibus, ab extra periculis quassatam ad pristinum integrae valetudinis vel summo facultatum et sanguinis dispendio reducere statum. Nie inszą i ta przez ichm. panów Jakuba Chrzastowskiego i Mściśława Zaleskiego burgrabiego nakielskiego posłów, ad consensum consiliorum w.n.m. panów e medio nostri wysłanych inchoacta jest legacyja intencyją, tylko abyśmy mutua ineundo z w.n.m. pany consilia, w niektórych, jako to przez tychże ichm. panów posłów naszych revelabitur w.m. naszym panom praecauti od w.n.m. panów zostali in pernicie R.P. urgentibus periculis. Naszę przy tym pilnie zalecamy w łaskę w.n.m. panów braterską powolność.

We Śrzedzie, 29 iulii 1670.

W.n.m. panów życzliwi bracia i słudzy.

Piotr Żychliński starosta wałecki, marszałek koła rycerskiego.

13. *Instrukcja dana posłom sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego do sejmiku generalnego Prus Królewskich – Środa, 29 lipca 1670 r.*

Rp. 1 AP Gdańsk, 300 29 164, s. 349 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300 R/Ee 22, s. 97-98 – kopia.

Instrukcyja ichm. panom posłom naszym, jm. panu Jakubowi Chrzastowskiemu i jm. panu Mściśławowi Zaleskiemu burgrabiemu nakielskiemu na generał ziem pruskich od sejmiku śrzedzkiego dana, die 29 iulii 1670.

Przy powinszowaniu ichm. panom braci naszej n.m. panom dobrego od Pana Boga zdrowia, apprecabuntur ichm. panowie posłowie nasi et felicem consilliorum ichm. successum, z którego aby tandem tot malis Respublica agitata in pressuris suis mogła mieć ulgę i respirium, życzliwe województwa nasze adjungunt vota.

A iż to dochodzi województw naszych, jakoby zaciągi pewne ludzi różnych w województwach pruskich wznawiały się, przez co sobie metum periculorum od tamtych ściany, dla których to być musiało województwa nasze obtundunt, prosić będą ichm. panowie posłowie nasi ichm. panów braci województw pruskich, n.m. panów i braci, aby rzetelnie nas chcieli informować, co za okazyja zaciągów takich i jeżeli zaciągi te in reali są i od kogo, bo lubo to sobie po województwach pruskich, n.m. panów i bra-

ci województwa nasze obiecują, żeby takowych ausus prawom wszystkim przeciwnych w województwach swoich nie pozwalali, przecież jednak iż fama rzadko in vanum errans, gęstym to do województw naszych donosi rumore, rzetelnyj w tym od ichm. panów braci prosząc informacyi.

Luboć wprawdzie iura provincialia ichm. panów obywatelów ziem pruskich, w.m. panów i braci in casu pospolitego ruszenia contra externum hostem divisionem z in-szymi województwy legitime concedunt, jednak że teraz idzie o dźwignienie i w swą rezę wprawienie praw, wolności i swobód naszych, uspokojenie inter cives dyfidencyj, zabiezenie tak szkodliwemu rozrywaniu się sejmu, trzymają to de zelo ichm. panów obywatelów pruskich województwa nasze, że in vindicanda od pomienionych pressuris patriae zarówno z województwy wszystkimi sine disruptione belli in hoc solo casu non recusabunt laborem.

Piotr Żychliński starosta wałecki, marszłek koła rycerskiego na sejmiku śrzedzkim m.p.

14. *Diariusz sejmiku przedsejmowego w Środzie, w dniach 29 lipca – 1 sierpnia 1670 r.*

Rp. 1 AP Gdańsk, 300 29 259, s. 373-375 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300 R/Ee 18, s. 467-470 – kopia.

Z sejmiku śrzedzkiego.

Die 29 iulii, po wysłuchaniu Mszy Św. [wyniesione] Venerabile Sacramentum do zakrystii. Jm. pan wojewoda kaliski⁴⁷² ichm. panów bracią destynował po jm. księdza Mielżyńskiego posła J.K.M.⁴⁷³, z którym powróciwszy, jm. ksiądz poseł canonico ale nervoso et prudenti sermone, curam, sollicitudinem et benevolentiam principis erga Rempubicam (którą confirmavit czytaniem instrukcyj) opowiedział. Czytał i addytament. Przydana była instrukcja od jm. pana hetmana⁴⁷⁴, dana panu Stokowskiemu do jm. księdza podkanclerzego koronnego⁴⁷⁵, na którą respons był jm. księdza podkanclerzego, ale te pacta hetmańskie i respons jm. księdza podkanclerzego do koła rycerskiego odesłano, a zatym jm. księdzu posłowi podziękowawszy, odprowadzono do gospody.

A że jm. pan wojewoda kaliski ten jeden był senator, nie zabawił mową swoją w kościele, medium inszego nie widząc, tylko pospolitym ruszeniem uspokajając Rempubicam, przymówiwszy się do inszych punktów instrukcyj. Po którego votum ruszyli się na cmętarz et unanimi consensu obrali za dyrektora koła jm. pana starostę wałeckiego⁴⁷⁶. Ten lubo się wymawiał, per modestiam susceptum jednak onus dosyć dextre umiał traktować in limine negotii funkcycy swojej. Zaczął listy czytać i różne supliki,

⁴⁷² Jan Opaliński wojewoda kaliski. ⁴⁷³ Zapewne chodzi o Franciszka Mielżyńskiego kantora poznańskiego, archidiacona i scholastyka wrocławskiego. ⁴⁷⁴ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁴⁷⁵ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny. ⁴⁷⁶ Piotr Żychliński starosta wałecki.

między listami osobiście były od K.J.M. za panem [Jerzym] Cykowskim, księżną jejm. i księcia kurlandzkiego⁴⁷⁷, w którym inkludowany był przywilej K.J.M. teraźniejszego i pewna informacja stroną powiatu piltyńskiego. List pana Cykowskiego gdy przyszedł in medium do braci, magno motu agitowana była kwestycja, czyli czytać, czyli nie. Tandem po dwóch albo trzech godzinach kontrowersyje, uprosili raczej aby nie kontradzykowano, ale raczej aby chcieli misereri et compati. Przystąpiono do czytania listu tego ea conditione, aby żaden głosu o restytucyje jego nie wspominał.

Gdy tedy do czytania listu przyszło, aliści nominis et cognominis caruit subscriptione, wszyscy zatym jedni egzacerbowali, drudzy compatiebantur sorti jego i excusabatur, że to consternatus animis et non deliberata ratio causavit. Zaczym prosili, aby salvo eodem consensu, drugi nazajutrz mógł być czytany od niegoż, eo cum contradictionibus reiectum. Przystąpili zatym do czytania tych punktów jm. pana hetmana danych do jm. księdza podkanclerzego, i od tegoż respons, a zatym słońce i wieczór następujące rozejść się rozkazało.

Die 30 iulii. Jak znowu materyja czytania listu pana Cykowskiego zatrudniła, pro et contra iterum rationibus, bo już gromadniejsze było koło braterskie, tandem pozwolono czytać, cum eadem jako i wczora clausula. Jakoż tak się stało, bo po przeczytaniu listu jego, altissimo silentio sepultus został. Insze wszystkie supliki in compendium zebrane, jm. pan marszałek miał referre. Potym zaczęto było czytać list pana kasztelana czernihowskiego⁴⁷⁸, w którym uskarża się na niedolą swoją z księżną jejm.⁴⁷⁹ w sprawie Zamoyskich, jest gravis prawnymi terminami, którego listu kopią posyłam. In ipso exordio czytania krzyknęli, że superbe et arroganter pisany ten list przeciwko księżnej jejm., zaczym jedni życzyli spalić, drudzy zdrapać, conclusum jednak [374] nie czytać dalej, ale aby pan marszałek miał go in deposito i przeczytał, jeżeli co non laedit honorem K.J.M. i księżnej jejm., quia et factum. Ks. jm. pana wojewody bełskiego⁴⁸⁰, w którym się uskarżał na jm. pana marszałka wielkiego koronnego. Żołnierze zatym o zatrzymane pieniądze z regimentu pana wojewody ruskiego⁴⁸¹ upraszali, aby im ich zasługi oddane były.

Przystąpiono zatym do rozdawania wotów. Jm. pan rogoziński⁴⁸², jm. pan śrzemski⁴⁸³ a oraz jm. pan podkomorzy kaliski⁴⁸⁴, chorążowie obudwóch województw, et per consequens quot erat urzędników ziemskich, dawali vota przymawiając się ad punkta instrukcyj K.J.M. oraz i circa punkta od jm. pana hetmana przysłanych i ten dzień cały sententiis kończyli.

Die 31. Jm. pan marszałek dawał informationes suplik, które wszystkie spadały mocno oprócz więźniów, którym obmyślane mają być consolationes z tych sum, które są lokowane na majątnościach pewnych, drugim zaś in instanti de proprio dana konsolacyja. Czynił przy tym relacyją pan [Maciej] Trąpczyński delator, który przybył,

---

⁴⁷⁷ Jakub Kettler książę kurlandzki i jego żona księżna Ludwika Szarlotta Hohenzollern. ⁴⁷⁸ Zdzisław Zamoyski kasztelan czernihowski. ⁴⁷⁹ Księżna Gryzelda z Zamoyskich Wiśniowiecka. ⁴⁸⁰ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski. ⁴⁸¹ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski. ⁴⁸² Stefan Gembicki kasztelan rogoziński. ⁴⁸³ Piotr Przyjemski kasztelan śremski. ⁴⁸⁴ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski.

dawał rationem vocificationis suae, opowiadał qua difficultate wynosił te mandaty, że ledwo ścisłemu czasowi mógł sufficere, przez woźnego jednak ogłaszał przy całym sejmiku, że jest egzekwowany mandat na pana poznańskiego⁴⁸⁵ ratione perduellionis.

Po niej wniesiona była materia o konflagracją, ale jako supliki insze, i ta pro et contra concertatio długi czas wzięwszy, sine effectu zostawa.

Zatym wniósł jm. pan Osten de minorennitate jm. pana Żebrzyńskiego, który że nie ma annos competentes dla otrzymania starostwa sądowego, aby pro vacanti było. Zabawiła nieco ta sprawa, jednak stanął artykuł, ut decernat Respublica, w jakim wieku i wiele lat mający ma być sądowy i pograniczny starosta.

Druga zatym prośba następowała jm. pana starosty waleckiego⁴⁸⁶ i nakielskiego⁴⁸⁷, aby te starostwa nie były tak obarczone jako są, było pro et contra rationes i alterkacje między jm. panem [Wojciechem Konstantym] Brezą starostą nowodworskim i z jm. panem starostą waleckim, tandem i w tym stanął artykuł, aby kto post novellam constitutionem uprosił sobie dzierżawę od którego starostwa, była na to komisya. Czytano zatym artykuły, do których ichm. różnie przymawiali, tandem inclinante sole do gospód się rozeszli.

Die 1ma augusti. Od czytania artykułów zaczęli, do których się różnie przymawiają. Na pensyją K.J.M. Janowi Kazimierzowi in tantum pozwalają, in quantum odda Potop, koronę moskiewską i inne klejnoty, alias z skarbu nie ma wychodzić ta pensyja, ale ma się obracać na potrzeby J.K.M., także ex primis vacantibus K.J.M. ma brać starostwa na stół swój za nowodworską i inne ekonomije.

Z województwa sieradzkiego list był przysłany, cum contestatione życzliwości swojej, że vitam et sangvinem chcą fundere pro Republica et principe z województwy wielkopolskiemi. Interrumpowane jednak artykuły czytane dalej były, ażeby uniwersały albo raczej trzecie wici J.K.M. jako najprędzej wydał. Do którego uprosili za posłów jm. pana starostę nakielskiego i jm. pana starostę kościańskiego⁴⁸⁸, którzy zaraz po sejmiku powinni wyjeżdżać. Ciż różne punkta mają nieść do K.J.M., osobiwie aby wszystkie sposoby, któreby praktykowane były, wziąć raczył przed się, a te zawziętości, które per odia różnych ichm. praemunt Rempublicam, uspokajał pro parte Reipublicae et principis.

Cale dobre artykuły stanęły, reasumowane na obadwa przeszłe sejmy rozerwane instrukcyje, laudum zatym circa quintam horam pomeridianam czytać zaczęto, które wątpią, żeby się miały wczora skończyć. A zatym ledwo się dziś po południu elekcyja panów posłów zacznie. O inszych rozumiem fusius będzie ta transakcja spisana, co ja maiori ex parte annotavi.

---

⁴⁸⁵ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ⁴⁸⁶ Piotr Żychliński starosta walecki. ⁴⁸⁷ Jan Proski starosta nakielski. ⁴⁸⁸ Jan Korzeniewski starosta kościański.

15. List Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego do sejmiku generalnego Prus Królewskich z informacją o tumulcie na sejmiku w Środzie, w dniu 20 maja 1670 r. i rozlewie krwi – Lubraniec, 1 sierpnia 1670 r.

Rp. AP Gdańsk, 300 29 164, k. 371 – kopia.

Reverendissimi, Illustrissimi, Excellentissimi, Illustres et Magnifici Domini, Domini Fratres Observandissimi.

Detulit credo publica fama, Reverendissimis, Illustrissimis, Illustribus et Magnificis Dominis Vestris quo tumultu per nonnullos concitato 20 mai praeteriti particularis Sredensis conventus agitatus sit. Proinde suffluum videretur longiori narratione Ill. Dominorum vestrarum morari consilia, sufficiat referre quod in loco cultui Divino et consiliis publicis destinato, obtentu literarum Ill. domini thesaurarii Regni⁴⁸⁹, in quibus septendecem cyfrae reparate sunt, inauditus et indefensus enormiter, subordinatas personas convulneratus sim. Cives hanc meriti voce libera itidem inauditi et indefensi privati, quorum unus in officio publico ad tractandum cum Cosacis commissionem destinatus absens inordinatissimo et plusquam summario processu condemnatus, acta publica ad protestandum interdicta, inaudito exemplo, nisi Romanos imitari velimus ubi oppressos cives flere non licebat sed id tum demum oppressa libertate.

Tandem in subsequenti conventu extraordinarie a S.R.M. impetratur delator ad agendum nomine palatinatum, mecum et cum Ill. domino thesaurario Regni destinatus, cui renuenti pretium mille talerorum oblatum et evictio in casu succubitionis (quam certo per Dei gratiam spero) praecautum. His sic stantibus cum mihi certo constet de zelo, quo circa conservationem non iurium tantum provinciae, sed totius Reipublicae status, Ill. dominis vestrae omni loco et tempore ferantur, recurro oppressus concivis ad Reverendissimas, Illustrissimas et Magnificas Dominatias Vestras eorumque imploro patrocinium. Succurrite per amorem patriae, oppressae liberae voci, publicaeque securitati consulite, his namque sublatis tollet et libertas et per consequens status, nam idem erit Regni qui et libertatis finis. Accedet credo autoritas S.R.M. domini clementissimi oppressorum patroni, quam supplex implora. Media quibus id fieri deberet suggerere non ausim, haec subministrabit consummata Ill. Dominatio Vestrarum prudentia mea tantum humillima defero obsequia, meque eorum patrocinio quam diligentissime recommendo. Dabantur Lubrancae, 1 augusti 1670.

Reverendissimorum, Illustrissimorum, Excellentissimorum, Ill., Magnificorum Dominationum Vestrarum ad obsequia paretissimus frater et servitor.

Christophorus Grzymułtowski castellanus Posnaniensis.

---

⁴⁸⁹ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

16. *Memoriał w sprawie poranienia na sejmiku w Środzie, 20 maja 1670 r., przygotowany przez Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego na sejm.*

Rp. *AP Gdańsk, 300 29 259, s. 545-554 – kopia:* In causa castellani Posnaniensis informatio in comitiis anni 1670, die 9 septembris inchoatis.

Memoriał do sprawy potrzebny.

Mimo te, które są napisane in accessoriis konsyderacyje i tę nie wadzi mieć w pamięci, że konstytucja 1588⁴⁹⁰ chce mieć pozew wydany za wiadomością marszałka, tu w pozwie tego nie masz, bo jm. pan marszałek mandatu nie podpisał contra praxim w podobnych okazjach, bo mandat na jm. pana [Jerzego Sebastiana] Lubomirskiego marszałka wielkiego koronnego i hetmana polnego koronnego był ręką jm. pana marszałka nadwornego⁴⁹¹ podpisany, zaczym miałyby być inordinata citatio, bo skądże ma constare, że cum scitu jm. pana marszałka mandat, kiedy nie masz podpisu i nie był in senatu consulto.

Quoad negotium principale, naprzód trzeba wywieść, czemu personaliter nie stawam. Bo będąc starożytnym w Polsce szlachcicem et ex hoc gradu senatorem in genus odniosłem praeiudicium et gravamen etiam posteritati straszne, że non iudicatus neque convictus, ex stallo ruszony, albo raczej do niego nie przypuszczony, co wiekucie scandalosum będzie i całemu senatowi periculosum exemplum, bo kiedykolwiek się kto zwaśni na senatora albo urzędnika koronnego, może go hoc exemplo, zbuntowawszy sejmik weksować i z miejsca ruszać. Nie mogąc tedy hunc indignitatem ferre, abym miał bywszy senatorem, nie bywszy w niwczym convictus, za szwanek odpowiadać satius duxi zlecić to przydanemu patrono niż samemu comparere. Tu przeczytać kopią listu do jm. księdza Słowiskiego.

Procere sejmu jako sobie ze mną postąpiono, opowiedzieć suo loco, kiedy expediat taki, że przyjechali niektórzy na sejmik do Śrrody pro 20 mai od J.K.M. złożony relacyjny cum animis praeiudicatis, rozsiawszy wprzód różne o różnych, i o mnie też wieści, jakobyśmy coś in Rempubicam i przeciwko majestatowi J.K.M. machinari mieli, czym exacerbarunt publicae tranquillitatis cupidam nobilitatem, tak dalece, że snadno było concitare tumultum. Et in hunc finem naprzód rozsiali privatim, a potem publice prezentowali list jm. pana marszałka i hetmana wielkiego koronnego⁴⁹² quasi coś machinationis w sobie mający, który extat sub litera A. Potem prezentowali list jm. księdza nominata chełmskiego⁴⁹³ ad concitandum populum napisany, że kurfirst brandenburski⁴⁹⁴ we dwu niedzielach inundare miał województwa wielkopolskie wojskami swojemi i w tym fide episcopali asekurował, a to być miało ex suggestione procerum Regni. His tedy in

⁴⁹⁰ *Konstytucja sejmu 1587-1588 „De crimine laesae Maiestatis Regiae et perduellionis” (Vol. const., t. 2, vol. 2, s. 62).* ⁴⁹¹ *Jan Klemens Branicki marszałek nadworny koronny.* ⁴⁹² *Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.* ⁴⁹³ *Krzysztof Żegocki biskup nominat chełmski.* ⁴⁹⁴ *Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.*

vim praeparationis tumultu już przedtym subordynowanego suppositis wypadli z listem z poczty wziętym jm. pana podskarbiego koronnego⁴⁹⁵, do mnie napisanym, o którym najmniejszej nie miałem przestrogi. W którym znalazły się cyfry in numero 16, z których snadno było już w przygotowanych i na to dysponowanych humorach o suspicyją. Do której suspicyjej addidit multum jm. pan [Andrzej] Radoliński surogator [546] poznański, który in aggravationem ut auxisset tumultum malitiose czytał, nie periodice, ale tak: „Moskwa Kijowa nie chcieli, i piszą panowie komisarze, że się już z sobą cale żegnają”, tu jest period. A on czytał: „bardzo by dobrze, gdyby tak było” i uczynił period, a to się do cyfer ściągało, jako się potym eksplikują tu stanąć i rozstrzygnąć malitiam człowieka, którą wywarł, jako mu to niewinna wywierać na podciwych ludzi, a osobliwie na clerum, którego nunquam parcit. Czym gdy się poczęli skandalizować ile miałem refleksyjej, w rękę listu nie mając, chciałem przecież dać o sobie justyfikacją. Która gdy obszerna nie miała miejsca, przecież deklarowałem się, żem chciał prezentować cyfry, które miałem z jm. panem podskarbim jeszcze sub interregno, bom certissime wiedział, że tam nie mogło być nic contra statum neque majestatem. Ale machinatores tumultu postrzegli się w tym, że by byli stracili kredyt, gdyby była obaczyła nobilitas, że w cyfrach nic złego nie było, i dlatego impediverunt to przez głos pana kasztelana śrzeskiego⁴⁹⁶, który konceptami począł egzagerować cyfry i w nich quasi vero machinationes contra maiestatem et Rempublicam, i wstawszy z miejsca, postąpiwszy w koło, zawołał: „Nie trzeba nic, tylko rezolucyjej a egzekucyjej”. Nie poruszyło to uważną nobilitatem, aż powtórnie zawołał: „Nie masz rezolucyjej mości panowie”. Dopiero z boku krzykniono: „Jako nie masz rezolucyjej?” i stąd tumult. I za tym inauditum, indefensum i tym samym innocentem nihil hostile sperantem, spreta maiestate loci, na chwałę Bożą consecrati, non attenta securitate zjazdów i rad publicznych, enormiter zranili, głos i wolną kontradycyją opreserunt tak dalece, że mię za nieżywego zniesiono z cmyntarza, i to samo uhamowało tumultum, w którym i inszych oppresserunt sieła, ale ci agant pro se si videtur.

To przecież aggravat bardzo factum, że in laudo ręczyli sobie evictionem ratione impunitatis, protestacyje nullitatis, cives infames capita invindicabilia deklarowali, quasi vexo iura Reipublicae competerent samej Śrzedzie, co gdyby było, już po sejmach nic, kiedy iura maiestatis et Reipublicae sobie usurpują i zażyć ich licere putant. Jeszcze nad to wszystko pozwolili sobie cives condemnare, listy do grodów aby protestacyi nie przyjmowano rozpisać contra omnia iura, które acta vetant denegare, i tak ten sejmik stante contradictione zranionego, a prawie zabitego senatora i inszych kilku civium z koła wypędzonych konkludowano. Jm. panu [Stanisławowi Kazimierzowi] Kożuchowskiemu stolnikowi kaliskiemu, który stante hoc tumultu przyjechał i o głos do justyfikacyjej z gospody przez jm. pana [547] sędziego wschowskiego⁴⁹⁷, veteranum i prawie emeritum civem proszącemu nie pozwolono, z tym dokładem, że jeśli przyjdzie do koła, zabijemy go jako i drugiego jm. pana [Jerzego] Manieckiego stolnika kijowskiego, absentem na usłudze R.P., bo na komisyyej kozackiej zostającego, tak jako i inszych indebita forma iudicii condemnarunt.

⁴⁹⁵ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁴⁹⁶ Piotr Przyjemski kasztelan śremski.

⁴⁹⁷ Wojciech Jarochoński sędzia ziemski wschowski.

His peractis, ad famam śmierci mojej finxerunt moje confessata, i quasi morientis extrema verba, jakoby miałem dawać przestrogi imminentium K.J.M. periculorum, i z tymi bajkami do K.J.M. posłali duplici fine, raz żeby providissent sobie impunitatem tam atrocis criminis, żeby byli otrzymać ją mogli ex confessione proprii mei morientis ore, secundo, żeby byli zatrzymali kredyt falsissimi o mnie disseminatorum apud nobilitatem, tertio, żeby byli temi konfesatami gnębili cives in Republica magnis, na których ja nic nie wiedziałem i nie wiem. Jeszcze bo mało było, ale subordynowano szlachtę, co fassus est pan Ulatowski, aby mię było w Poznaniu extrema periclitantem dobić w gospodzie.

His hic na pierwszym sejmiku peractis, otrzymali ichm. panowie posłowie do K.J.M. posłani nowy sejmik ad speciem na relację, w rzeczy samej na obranie delatora. Tam ut accendissent ignarum tantarum fraudium nobilitatem appreciavit jm. pan śrzemski z panem Bardskim pacholika, którego pod ten czas pan Bojanowski sługa jm. pana kanclerza koronnego⁴⁹⁸ ob facinora odprawił i aby zeznawał w kole, że był u mnie leżącego w Poznaniu i list mi od jm. pana kanclerza odnosił i że słyszał ode mnie, jakoby miał grozić się na R.P. być gorszym niż jm. pan [Hieronim] Radziejowski, i że miał grozić się zabijać ludzi zacnych, nawet tych, których neque in culpo jm. pana podkomorzego⁴⁹⁹ i jm. pana chorążego kaliskiego⁵⁰⁰. Ten tedy impostor stanąwszy w kole, zeznawał to wszystko, a teraz jest u jm. pana kanclerza i tu stanie, który factum że od jm. pana śrzemskiego⁵⁰¹ appreciatus, i obiecał mu za to konia z rządzikiem, a u mnie ani był, anim z nim mówił, anim go widział, a nawet ani go znam. Hoc stimulo effecerunt laudum, które jest sub litera D, przez które prosili o mandat na mnie, o którym w pierwszej legacyjej do K.J.M. wysłanej nie było wzmianki, i tam obrali delatora tysiącem talerów appreciarunt, impunitatem ręczyli inaudito exemplo, bo się takiego w historyjach od Adama począwszy nikt nie doczyta.

W tak tedy ciężkich opresyjach, fałszach i imposturach innoco legum auxilia, które rozumiem że jeszcze są w Polsce valida, lubo to we Śrzedzie vi, ambitu, postremo pecunia corrupta mówieni, bo oppressa libertas, zgwałcony wolny głos, wywrócony status, kościół skrwawiony, sąd bezprawny formowany, zgola wszystkie Divinia et [548] humana sursum deorsumque zmieszane mówią ambitu (boć to te wszystkie impostury, nie zelus erga maiestatem causavit, ale odium osoby mojej, a chciwość honoru i dzierżawy). Który ambitus pokazał się z konkurencyi raczyj po to oboje mówię postremo pecunia, bo delator kupiony, nic na mnie nigdy nie wiedzący, bom z nikim jako żyw nie konwersował, w żadnym posiedzeniu nigdy nie siedział, nawet go ani znałem de facie, to tylko wiem, że jest szlachcic domu rodowitego i stupeo nad tym, że tak infamae nomen wziął na się i dał się kupić, bo pewnie nie z cnoty, ani ex zelo boni publici, tak infamem wziął na się functionem.

⁴⁹⁸ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ⁴⁹⁹ Stanisław Krzyczki podkomorzy kaliski. ⁵⁰⁰ Andrzej Przyjemski chorąży kaliski. ⁵⁰¹ Piotr Przyjemski kasztelan śremski.

Będa pono obiectiones.

Mianowicie circa punctum pecuniam ab exteris animo praevaricatorio accepisti. To fałsz, ale tym próbować zechcą, że na sejmiku przed elekcją zarzucił mi to był pan [Jerzy] Cykowski, jakoby miał wziąć od Francuzów znaczne jakieś sumy, alegując, że to było z relacyj j.m. księdza Madalińskiego, który jest tu praesens, i wiem że to fatebitur, że to była na j.m. impostura i mam od j.m. listy. Którym sam mię ultro compellavit i tym wszystkim relacjom i imposturom zadał mentitę, czego i sam ustnie toties i przez moich dobrych przyjaciół potwierdził, jakoż na człowieka tak wielkiego nie mogła cadere nigdy taka makuła, której nie zwykł mieć in ore, tylko według nauki Pawła Św.: „Est, est, non, non”. Uczyniłem ja eo nomine protestacją, prawda i chciałem do niej czynić w sądach kapturu generalnego, ale Respublica zabroniła i dlatego pana Gałęckiego nie sądzono, który podobnemi impropriis uczynił był insult na ludzi wielkich, toż było na konwokacyjnej inter praesides sacrorum, a przecież przyszło to darować R.P., toż i ja uczyniłem, za mediacją wielkich ludzi, a osobiście za perswazyją ks. j.m. księdza biskupa krakowskiego⁵⁰².

Jeżeliby z jakiej okazyjey wspomniano motum civilem za j.m. pana [Jerzego Sebastiana] Lubomirskiego, quid quid agi, na ten czas non erubesco, bo approbavit Respublica wszystkie tamte actiones, kiedy dekret na j.m. pana Lubomirskiego marszałka wielkiego koronnego i hetmana polnego koronnego kasowała, jako człowieka (verba constitutionis) z domu swego i przodków swoich, i z osoby swojej tej R.P. dobrze zasłużonego. Mają snadź tam egzaminować moję anteactam vitam, jako się z tym dał słyszeć delator, że mię ktoś z ichm. panów senatorów miał podać, nie wstydzę się za moje wszystkie actiones, i owszem, znalazłbym w niej multa gloriose przy łasce i pomocy Bożej acta, et in toga, et in sago. Bo in toga byłem 18 razy [552] posłem, a raz koła rycerskiego marszałkiem, zawsze z łaski Bożej bez nagany siedzę. 16 lat w senacie zawsze pro libertate stawając, nunquam servilis sententiae author. In sago podczas wojny szwedzkiej dałem dowód należyty ku panu i ojczyźnie wiary i życzliwości, żadnym nie unosząc się wiatrem powabnej fortuny, co znać i w substancyjnej nadwerężonej, mógłbym też być ochronić znać et ex cicatricibus, które od kul szwedzkich noszę w szyjce mojej.

Caetera suggeret prudentia patroni.

Notandum circa punctum o cyfrach, że to nie było nigdy criminale passim et continuo pisywano niemi, w szkołach uczą i uczono pisać młódź, skąd znać, że to neque iure canonico, neque civili est vetitum, ale i nawet i to trzeba będzie wspomnieć, że na tymże sejmiku, kiedy mnie hałasowano, przyszedł list cyframi i oddany w kole j.m. panu podkomorzemu kaliskiemu⁵⁰³, i decyfrował go j.m. pan [Wojciech Konstanty] Breza starosta nowodworski, a przecie to nie było periculum? Toć i mnie nie powinno być, a dopieroż że list ten do mnie pisany nie był w ręku moich, i falsissime piszą w mandacie literas characteribus incognitis habuisti, bom go nigdy nie miał, ale go z poczty dołose sumpserunt. Będzie tam pono jeszcze obiekcyja o panu Gorzeńskim, jakoby miał coś

---

⁵⁰² Andrzej Trzebicki biskup krakowski. ⁵⁰³ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski.

incuriose mówić przeciwko K.J.M., me praesente. Za kogo inszego sprawiać się nie powinienem, to pewna, że me dictante nic nie mówił szlachcic jest iuris sui, nigdy ode mnie żadnej nie miał dependencyjej. Przyjaźń że ze mną miał, non nego, taką jednak, że nikomu etiam prywatnemu, a dopieroż majestatu nie była praeiudiciosa.

Do punktu circa machinationem contra maiestatem et Rempublicam, to nigdy nie było, do tego się znam, że mówił i publice i privatim ostrzec posteritati maiorem securitatem circa consilia publica ex occasione strzelania do okopów i konfuzyjej, która potykała ichm. księży biskupów, jako in particulari podkała ks. jm. księdza biskupa kujawskiego⁵⁰⁴, jm. księdza płockiego⁵⁰⁵, wychodzącego z okopów, jm. księcia biskupa warmińskiego⁵⁰⁶ w karecie, jm. pana wojewodę łęczyckiego⁵⁰⁷ wychodzącego i inszych siła, ba, zgola wszystkich w okopach siedzących i stojących, którym kule koło głów latały. Więc co za salva venia maiestatis J.K.M. fateri muszą, życzyłem circumscriptionem domu J.K.M., salva jednak per omnia maiestate regia, i o tym mawiałem cum concivibus i z ichm. pany [553] siłą kolegami memi w senacie, ale to zdało mi się non esse peccatum neque contra Rempublicam, neque contra maiestatem J.K.M.

Cum adversis et turbatoribus Reipublicae nie konwersowałem nigdy, ale bez braku zawsze et promiscue z każdym konwersowałem, ktokolwiek mi occurrit z szlachty, z urzędników i senatorów, bom o nikim nie wiedział, ktoby był deklarowany pro adversario et turbatore Reipublicis, albo przez dekret, albo przez prawo. Z cudzoziemcem też żadnym od elekcyjej K.J.M. najmniejszej konferencyjej nie miałem nigdy, i we Gdańsku nie mieszkalem, alem mieszkiał w Orli, majątności dziedzicznej pupillorum, moich siostrzeńców podległej oprowie ciotecznej rodzonej siostry mojej, co liberum jest każdemu mieszkać pro sua commoditate, a dopieroż mnie wolno było, et expediebat koniecznie obrać sobie miejsce, gdziebym mógł mieć secure curam zdrowia mego. Którego mieć nie mogłem w domu, bo taka była saevitia et tyrannis nade mną, że słano do cerulika, który mię opatrował, grożąc mu zabiciem, inquantum mię leczyć będzie, i to najwięcej ichm. niektórych boli, żem nie umarł, a ichm. tego trzeba było, aby Pan Bóg inaczej ordynował.

Ten tedy justyfikacyjej mojej ex objecto rzucam pod nogi majestatu J.K.M. oraz i tak atrocem et enormem iniuriam meam, pewien będąc, że to cokolwiek się pro conservatione status et libertatis mówiło, albo z kimkolwiek traktowało, exemplo wielkich antecesorów moich, paterno przyjmę affectu, ani to pańskich uszu jego offendet, depono in sinum całego prześwieznego senatu et iudicum z koła poselskiego deputowanych, uniżenie prosząc, aby innocentiae patrocinari miłościwie raczyli, et ulteriori securitati propriae i potomności swojej consulere chcieli. Uważając jako to scandalosum exemplum periculosum R.P., co stąd znać, że i na insze sejmiki już się poczęła pomykać ta contagio, i merendum, aby kolejną nie szła ta moda zabijać na sejmikach ex privato odio, albo invidia, albo ex taedio dłuższego oczekiwania jakiegokolwiek gradus, albo dzierzawy, którą by kto habere quam expectare mollet, aby securius mógł effectuari.

⁵⁰⁴ Kazimierz Florian Czaratoryski biskup kujawski. ⁵⁰⁵ Jan Gembicki biskup płocki. ⁵⁰⁶ Jan Stefan Wydzga biskup warmiński. ⁵⁰⁷ Władysław Leszczyński wojewoda łęczycki.

P.S. [554] Ad punctum de turbatoribus et adversariis pokazać contrarium, żem się zgarnął ad cives pacatos et publicam quietem kochających compellere, pro testimonio jm. księdza biskupa krakowskiego⁵⁰⁸, któremu gdy ze mną po zerwanym przeszłym sejmie magno zelo pro sua pietate około uspokojenia R.P. konferował, chcąc pracować około niego labori et sumptui non parcendo (te były natenczas ks. jm. formalia), jako na ten czas uznał studium moje gdym ochotnie usługę moję do tego ofiarował ks. jm. i niektóre media pro tenuitate mea suggessi, które approbare raczył i dał mi w tej mierze zaraz commissum i list do jm. ks. prymasa⁵⁰⁹ et executus sum, że non subscripsit Fortuna i te sejmiku średzkiego potrudniły hałasy, nie moja wina.

17. *Atestacja komisarzy sejmikowych do rewidowania łańów wybranieckich dla miasta Wschowy – Wschowa, 7 sierpnia 1670 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 91v – oblata; w grodzie wschowskim oblatował Spect. Johannes Redwitz pisarz miasta Wschowy w dniu 20 listopada 1671 r. [feria 6 ante festum Praesentationis Beatissimae Mariae Virginis proxima a. D. 1671].

My niżej podpisani komisarze z sejmiku średzkiego do rewizyi łańów wyprawy wybranieckiej naznaczeni komisarze dajemy tę naszą atestacyją, że z miasta J.K.M. Wschowy, jakośmy z inkwizycyi i innych dokumentów zrozumieli, że z tegoż miasta tylko na pospolite ruszenie podług dawnych kwitów ichm. panów kasztelanów i innych urzędów ziemi wschowskiej poczty swoje wyprawować powinni, do żadnego nie są obowiązani łańowego żołnierza. Na co się rękami naszemi podpisujemy. Wschowa, 7 augusti 1670 r.

Franciszek Goliński burgrabia ziemski koniński, jako komisarz województwa poznańskiego m.p.

Zygmunt z Sielnice Jemiałkowski uti commissarius m.p.

Franciszek Kaczkowski m.p.

18. *List Mikołaja Smoguleckiego starosty lipnowskiego do sejmiku generalnego Prus Królewskich z informacją o tumulcie na sejmiku w Środzie i rozlewie krwi – Działyń, 10 sierpnia 1670 r.*

Rp. AP Gdańsk, 300 29 164, k. 369 – kopia.

J.w., w., m.w.m. panowie i bracia.

Lubo tajno w.m.m. panom być nie może o strasznym i nigdy nie widzianym na sejmiku średzkim (titulo relationis, uniwersałem J.K.M. p.m.m. po rozerwanym sejmie

⁵⁰⁸ Andrzej Trzebiecki biskup krakowski. ⁵⁰⁹ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.

złożonym) postępku. O gwałcie zgola i okrutnej, z podeptanej praw i swobód szlacheckich opresyje, która lubo ad communem iniuriam, ze straszego przykladu et sequelae na kazdego i do pospolitego resentymetu, tudziez prekaucyi nalezy. W jakiej jednak krzywdzie mojej do w.m.m. panów uciekam się i supplex proszę, abyście mi afflicto et oppresso civi suffragari raczyli. Ponieważ nie kontentując się, że niewinną krew zasiekane go prawie senatora⁵¹⁰ (bo pro foedere proque iustitia ensis erat) suo litarunt furori, na nas braci swoich eodem iure aequalitatis gaudentes, insentes, non iudicatos, nec accusatos, non auditos, nulla potestate nec iurisdictione in pares, publico sancito (jeżeli vigor activitatis sejmiku został nienaruszony) condemnarunt, ad acta publica podali, przez co arcemur a paritate i od prerogatyw stanowi szlacheckiemu należących repellimur. Esse procul cives, sacroque absistite templo! Jeżeli tym procederem nie są zgwałcone prawa i sama sprawiedliwość, jeżeli non subversa, albo non sublata jura immunitatum cardinalium?

Dają w uwagę w.m.m. panom, największa jeszcze nas agravacyja, rozpisane po wszystkich grodach listy, [369v] autoritate quasi eiusdem conventu, aby od nas circa tam enormam laesionem zasłaniających żadnych protestacyi, reprotestacyi nie przyjmowano, media wszystkie et modos atestacyi et deducendae innocentiae amputando, że teraz jeszcze confirmationem eiusdem laudi mają curare na sejmie ichm. panowie posłowie tychże województw, m.m. panowie. Rozbójnika chcieli na sejm pojmanego sądzić, formatum et legitimum iudicium, wszystkie terminus, gradus, zgola beneficia iuris currunt złoczyńcy. My z łaski Bożej podciwi, nec ulla crimina deprehendere, nie otrzymaliśmy tego co jest supremae iustitiae, recurro tedy ad avaritia legum auxilia et praesidia, które takich wprzód chce mieć formam iudicii legitimam przekonanych, circa documenta meridiana viciora, też iudicii formam postanowili, która tenere ani confusio neminemque obruit.

Implere tedy w opresyje takiej, zasłużony i przodków swoich szlachcic suffragium et protectionem w.m.m. panów. Który się z usługami mojemu pilnie oddawszy, zostawam w.m.w.m. panów uniżony sługa i brat.

W Działyniu, 10 augusti 1670.

Mikołaj Smogulecki sta[rosta] lip[owski]

19. List Joachima Rüdiger von der Goltz generała-lejtnanta w służbie brandenburskiej, tajnego radcy wojennego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami na temat sejmiku przedsejmowego w Środzie – Kłebowiec⁵¹¹, 30 sierpnia 1670 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 23.3, Bd. II, (brak paginacji) – oryginał; w górnym lewym rogu adnotacja-streszczenie: Der Herr G[eneral]-L[ieutenant] Goltze wil

⁵¹⁰ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ⁵¹¹ Kłebowiec, wówczas Clausdorf, siedziba rodu wójców dóbr ziemskich Goltzów, położona w powiecie waleckim.

durch sein Verwandte ist nach Warschaw deputiret, wegen des unbilligen Procedere wieder S. Churfürstl. Durchl. doliren lassen. Der Unter Canzler sey Schuld daran und wehre als ein geitziger Mann, durch Geschenke zu gewinnen.

Vom 30. Augusti 1670

Durchlauchtigster Churfürst, Gnädigster Herr,

E. Churfürstl. Durchl. gnädigstes zuschreiben, so unß alhier auch schon vorhin bekant gewesen, habe ich mit unterthänigstem Respect aber auch mit höchster Bestürzung undt Herzenßbewegung gelasen, betaure von Herzen, daß deroselben christliche undt gute nachbarliche Intention von jener Seiten nicht, wie billig solte, erwogen undt angenommen wirdt.

Ich, Gnädigster Churfürst undt Herr, laße die geringste Gelegenheit, wobey E. Churfürstl. Durchl. ich mein getreues Eydt undt pflichtmäßiges Gemühte darthun möge, nicht vorbegehen, deßgleichen thun die meinigen, ihrem wenigen Vermögen nach, auff allen Landtagen auch.

Außerhalb derjenigen Deputirten so vom Landtage auß nacher Warschaw verschicket, gehen nach 2. meiner Vetteren einerhalb 2. Tagen, in Vollmacht dieses Creÿses, auch dorthin theilß, daß Religion Interesse, theilß andere Creÿßangelegenheiten zu beobachten, welchen ich E. Churfürstl. Durchl. gnädigstes zu schreiben undt über die unrechtmäßige Procedures billiges doliren, ümb [!] daßelbige aldorten inß lateinische oder polnische zu übersezen, in originali mitgeben wil.

Eß seindt beede, ohne Ruhm geschiefte Leute E. Churfürstl. Durchl. getreue Diener, haben bey den Brüdern⁵¹² auffm Landtage // undt allenthalben groß Gehör undt viel wackere Leute worunter der Herr Krzicki⁵¹³ Podkomorzy Kaliski undt der Herr Skoroszewski⁵¹⁴ Fendrich zu Posen (welche beede bey der Ritterschafft in Groß Pohlen daß meiste Vermögen, absonderlich da sie mit den Senatoren, wie bekandt, so sehr zerfallen) an der Handt, ich wil es ihnen so feste einbinden, sie sollen schreyen undt lamentiren, daß es niemanden schwerer alß unß auff den Gränzen wohnenden fallen würde, wann E. Churfürstl. Durchl. diese rechtmäßige Satisfaction verwegert werden solte, die wier deroselben hohe Gnade undt Hulde stündlich benötigt undt mit nichten entbehren können.

Ich bin gewiß, kan E. Churfürstl. Durchl. hohem Interesse meines armen undt geringen Hauses wolwollen nicht groß nutzen, so wirdt es auch nicht schaden. Eß ist nicht ohne Gnädigster Churfürst undt Herr, wie ich mich vor diesem E. Churfürstl. Durchl. unterthänigst zu hinterbringen erkühnet undt auch landtkundig, daß der Vice Canzler⁵¹⁵ unter allen den bösen Rathgebern, so deroselben zuwiedern, daß

---

⁵¹² *Bratem generala-lejtnata był Arnold Kasper von der Goltz burgrabia ziemski walecki.* ⁵¹³ *Stanisław Krzyczki podkomorzy kaliski.* ⁵¹⁴ *Władysław Michał Skoroszewski chorąży poznański.* ⁵¹⁵ *Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny.*

Haupt ist, welches mihr auch von einigen großpolnischen Herren, zum Theil schriff-
tlich zum // Theil mündlich bekräftiget worden, sagten dabey, der Reichßtag, wobeÿ
E. Churfürstl. Durchl. ohne Zweiffel vigilant sein würden, würde solches alles endern,
weil vermuthlich I. Majestät ohne Vorwißen der Respublique, welcher sie so hoch
obligirt, nichts thun wollen. Im gleichen gedachten Sie der Vice Canzler wehre ein
geitziger Mann, E. Churfürstl. Durchl. würden schon wißen wie sie ihn auff ihre Seite
bringen möchten, absonderlich versicherte mich einer, der neulich von Hofe gekom-
men undt bey Ihrer Majestät w[ohl]gelitten^a, daß der König E. Churfürstl. Durchl.
guter Freundt wehre, er thäte aber nicht mehr alß waß ihme gedachter Unter Canzler
vorsagte.

Ich wündsche von Herzen undt bin gewiß, daß Gott der E. Churfürstl. Durchl.
aufrichtiges Herze siehet undt sie biß dato so weltrühmlich undt kundig auß viel-
en Schwierigkeiten offt wieder menschliches absehen, allernädigst geholfen, auch
in dieser gerechten undt Sonnenklarensache von sie nicht absetzen wirdt. Bitte im
übrigen unterthänigst, wie ich mich zu verhalten gnädigst zu befehlen, alß der ich zu
sterben gedencke

Durchl. Churfürst, Gnädigster Herr

E. Churfürstl. Durchl. unterthänigster getreuster Knecht J.R. von der Goltz m.p.
Claußdorff, 30. Augusti 1670

^a karta w tym miejscu uszkodzona, lekcja niepewna

20. Mowa Jana Korzeniewskiego starosty kościańskiego posła sejmiku do Michała I – 1670 r.

Rp. AP Łódź, ArB, 496, s. 67-68 – kopia: Mowa jm. pana starosty kościańskiego posła od woje-
wództw wielgopolskich a. 1670.

Nie zblakowana cnota perennis zawsze ku najjaśniejszym panom swoim cultus et ve-
neratio stawia nas przed najjaśniejszym majestatem W.K.M. p.n.m. imieniem poznań-
skiego i kaliskiego województw. Gloriam obsequi cogentes i stateczne u każdego w ser-
cu wiekujące poddaństwo jeszcze przed sejmem, gdzie na głos W.K.M. zgromadzeni
cives słuchać będą quae arcet Dominus z serc własnych holocausta niesiemy ochotnie
tę powinny od wiernych poddanych pocztę, krew, zdrowia i fortuny za jedyny hołd od-
dając jedynowładcy swojemu na same jedyne ręce W.K.M. wolne serca nasze szczerze
rezygnując, w ręce iusto Domino się flagitantibus voce publica utilitate communi. Te
to serca dobrowolną siebie samych posesyją oddają W.K.M., które nikomu służyć nie
umieją, samym tylko W.K.M. niesporne i posłuszne, te które absolute potestatis ferrum
od ręki gościnnej i rządu ojczystego niewiadomy szczęśliwie zrucili, posmakowawszy
sobie wrodzoną i dlatego tak ulubioną W.K.M. niesłychaną, łaskawą manudukcyą se-
mium delectum Dei cui ipse militat ethernae oraz pokornie prosimy, racz W.K.M. nie

tępić ochoty naszej, która się sama sobą sieli, ut solidet thronum W.K.M. Pullet sanguis in venis i serce się puka patrząc na tak jadowitą złość ludzką, prywatnej ambicyi stopień, bezwstydnie przechodzący. Jedny to ręki W.K.M. wielowładne dzieło rozciągać na dobrze zasłużonych poddanych łask i dobrodziejstw pełną, drugi raz pogrozić jako Iovis fulmine za złotą wolnością i prawdziwym pokojem goniącym. Tego to Orła najwyższe własności sielących się i spólnego bezpieczeństwa przezornie strzegących, miłościwie słuchać i przyjmować jako prawdziwe orlęta, które śmieie podnoszą oczy w to beneficium sidus i od blasku jego nie mrużą źrenice. A tych zaś degeneres, którzy na to najjaśniejsze i łaskawe słońce lubo każdego influencyją swoją kontentujące, bezpieczne wejrzeć nie mogą, rzucić na samą częstokroć groźną fatorium dyskrecją. Nie chcemy i my na ten czas delitescere, gdy W.K.M. curarum et vilium [s] już repetitis vicibus, a zatem dali Bóg felicioribus fatis odbierasz examen, gdy luctantem cum fatis widzimy zdrowie i wczasy królewskie, byle tylko to samo pokoju pospolitego pretium ledwo nienazwaną rzucającego [68] słowem rzeką orbi deductum sibi ereptum widzimy i toć jest samo o co te województwa, których desideria loquor suplikują W.K.M., niech w domach naszych nie patrzymy na te utajone scintillas, ne inflammas errumpant szkodliwego publicznego zapału. Oddawać przychodzi co w ciele ludzkim incurabile ne partes sinceræ trahantur. Rzucamy ochotnie fortuny i tę, która każdego saturat quietem, dla powszechnego uciszenia a z miękkich piersi naszych ścielemy filiales obedientiae palmas, na których tak jako za wieku dawnego niezmazany poufności pełnych W.K.M. zapisać możesz.

Żyć chcemy niespracowanie sub papillonibus tych Polaków progenie, którzy takową wojenną robotę po siedmiu lat indefese robiali z wielką panom swoim i ojczyźnie usługą. Tym się tylko samym cerklować może ochota nasza i te sobie sama przyznać granice, gdy te bałwany lubo na pozór brzmiące, ale fundament śliski i gliniany mające, za spuszczonym kamyczkiem jednostajnej zgody skruszone będą i te nadęte ale próżne cienie jasnemu słońcu coś zawsze przeciwnego czyniące, jasności jego nic nigdy nie ubliżające. Vigore splendoru swego przestraszone zostaną, gdy puncta discordiis civilibus fessa szczęśliwie componentem obaczemy Augustum nostrum.

Gdy na ostatek najjaśniejszy thron swój tak bezpiecznie ustalać będziesz raczył, że go żadne przeciwne Aquilones nie dojdą i sama najduźniejsza ividia wprzód się spuka aniżeli dosięże, wróci się to wszystko cokolwiek tej ojczyźnie do własnego jej kresu braknie za stateczną wiarą i poddaństwem, przy którym umierać zawsze dulce et decorum, za jednostajną i stateczną ochotą, przy której mocno ufamy iż W.K.M. pones fines nostros pacem.

21. *Uniwersał Michała I na pospolite ruszenie, trzecie wici – Warszawa, 11 września 1670 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 744, k. 610 – oryginał drukowany; w grodzie poznańskim oblatował wóźny Hon. Michał Wardęski w dniu 24 września 1670 r. [feria 4 post festum Sancti Mathaei Apostoli et Evangelistae a. D. 1670].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 798v-799v – oblata.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, inflancki, podolski, podlaski, smoleński, siewierski, czer-nihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należało, mianowicie w., ur. senatorom, dygnitarzom i wszystkim stanu rycerskiego „województwa poznańskiego” obywatelom, także miastom, miasteczkom, uprzejmie i wiernie nam miłym łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Odebrawszy in curam i rząd nasz za wolą Bożą i zgodą powszechną wszystkich stanów tę miłą ojczyznę częścią postronnych nieprzyjaciół insultibus laceratam i obarczającą, częścią domowemi dyfidencyjami i niechętnych uwziętością zamieszana, o nic bardziej przez ten rok panowania naszego nie staramy się i wszystkich na to zażywamy tales modos, aby zemdlona tymi paroksyzmami R.P. vigor swój dawny odebrać mogła. Clementiam, którą sobie za basim tronu naszego kładziemy, vota et facta civium aby uznawały, wszystka nasza piecza około tego desudat. Nie inna nasza intencyjna, nie insze zamysły, tylko amorem, affectum civium skarbić sobie i one inter omnia desiderabilia kładąc, panowanie nasze oparkanic publici amoris excubiis.

Uznały to wszystkie tej R.P. stany, kiedy na dwóch, nie fato adverso, ale samą złością ludzką rozerwanych sejmach, niceśmy nie opuścili, co by należało do zatrzymania w takiej konfuzyje całości ojczyzny. Z panami radami naszymi przy boku naszym zostającami braliśmy przed się i wynajdowali takowe consilia, które by ojczyznę zwątloną dwiema sejmów rozerwaniem otrzeźwić mogły. Zdało się zażyć ordinarium antidotum na uleczenie takiej ciężkości i sejm trzeci złożyć, który oto szczęśliwie zacząwszy, od wszystkich stanów R.P., na to publici consilii theatrum zgromadzonych, zanesone do nas gorące instancyje, lubo postronna hostilitas nic adversi ojczyźnie nie zamyślała i Ukraina od buntów kozackich i tatarskich inkursyi uciszona, z tej jedynej przyczyny, aby publica consilia miały swoje stabilimentum, sejm zaczęty szczęśliwie dokończenie, oraz aby zły przykład et exitio ojczyzny wynajdziona rwania sejmów praxis, salva libertate pohamowana była, uprzejmościom i wiernościom waszym ad eum effectum trzecie wici wydać z kancelaryje naszej rozkazaliśmy, pewni będąc, że sam Pan Bóg tę chwalebną unionem animorum sposobił, i on sam jest autorem, aby przez zgromadzenie wszystkich tej ojczyzny civium, spólna matka ojczyzna skuteczny mogła odebrać ratunek, skryte i złośliwe na zgubę, jeżeli jakie są, jej wynalazki (których vis occulta nocentior) aby mogły otrzymać hamulec i cokolwiek do zatrzymania, pomnożenia rządu dobrego i całości R.P. należy, aby przez to uprzejmości i wierności waszych, ad expeditionem generalem bellicam zgromadzenie, w dawnej mogło zostawić klubie. Jako bowiem wszystkie swobody, wolności, prerogatywy wszystkich stanów tej R.P. wzięły swój początek w pospolitym ruszeniu za przodków uprzejmości i wierności waszych, tak innego nie baczemy sposobu do zachowania ich, tylko ten, gdy uprzejmości i wierności wasze ochotnie accuretis i staniecie more militari do ratunku R.P., jako sami o to usilnie inflatis.

Te tedy trzecie wici wydać rozkazawszy, żądamy i powagą naszą królewską nakazujemy, aby za ogłoszeniem tychże wici, każdy, ktokolwiek się nieodrodnym tej R.P.

synem być uznawa, i ktokolwiek z prawa pospolitego na tę wyprawę wychodzić powinien, abo do niej jakimkolwiek należy sposobem zwyczajnym, w rynsztunek wojenny, porządek sobie sposobiwszy, abyście uprzejmości i wierności wasze każdy w województwie, w ziemi swojej, na miejscu od siebie namówionym, jako to już niektóre uczyniły województwa, popis a data praesentium we trzy niedziele odprawieli i tamże trybem rycerskim pod regimentarzami swojemi, nemine excepto (oprócz tylko kogo prawo wolnym mieć chce od tej ekspedycyje) według porządku prawem opisanego, a zwłaszcza konstytucja o pospolitym ruszeniu anni 1621⁵¹⁶ zostawają, dalszej naszej czekali deklaracyjej. Która za pierwszą instancyją stanów na sejmie zostawających od uprzejmości i wierności waszych vive vocis oraculo damy. A jako zawsze, tak i teraz gotowi jesteśmy wszystkę pracę i staranie nasze obrócić, aby ta R.P. w prawach i całości swojej reflourescat.

Ten zaś uniwersał trzecich wici aby wszędzie po grodach i parafiach był publikowany, urzędom naszym grodzkim serio rozkazujemy. A dla lepszej wiary ręką się naszą na to podpisawszy, pieczęć kancelaryi koronnej przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia 11 miesiąca września, r. P. 1670, panowania naszego r. 1.

Michał Król

Locus sigilli

Jan Wołowski warmiński i chełmiński kanonik, sekretarz J.K.M. m.p.

^{a-a} *tekst wpisany ręcznie w wolne miejsce*

---

⁵¹⁶ *Konstytucja sejmu 1621 r. „Sposób pospolitego ruszenia” (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 297-304).*

11. Sejmik deputacki w Środzie, 15 września 1670 r.

Sejmik prawdopodobnie zakończony pomyślnie. Brak informacji o deputatach.

1. Uniwersał Jana Opalińskiego wojewody kaliskiego w sprawie gromadzenia się pospolitego ruszenia pod Kołem na dzień 27 września – Radlin⁵¹⁷, 18 września 1670 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 744, k. 593-593v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Franciszek Krassowski sługa marszałka w dniu 19 września 1670 r. [feria 6 post festum Exaltationis Sanctae Crucis proxima a. D. 1670].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 1045-1046 – oblata.

J.w., w., m.w.m. panowie i bracia.

Jako całej R.P. zawsze indefesso studio przy cnocie i wierze nienaruszonej zwykłem w każdych okazjach służyć, tak osobiwie w tych województwach dotąd jeszcze nullam stationem sobie od w.m.m. panów commissam deservi nequi desero, owszem, i teraz stosując się do zgodnego w.m.m. panów postanowienia i ich wyraźnej wolej, jakoście sobie na przeszłym sejmiku naszym electionis ichm. panów deputatów, bratersko przyrzec raczyli, more świątobliwych przodków swoich, dla skutecznego tandem i gruntownego utrapionej ojczyzny uspokojenia, ad exemplum inszych województw na granicach naszych pod Kołem pro die 27 praesentis pospolitem ruszeniem in spem już trzecich wici, które z kancelaryjej J.K.M. wychodzą, stawać i tam jako tych tak dalszego jednostajnego totius Reipublicae ad salvandam patriam praestolari zdania obligowawszy mię autoritate sua, abym to zgodne, braterskie w.m.m. panów sancitum przez osobiwy uniwersał mój do wiadomości podał poznańskiego i kaliskiego województw. Czynię tedy dosyć tej wolej i afektacyjej w tym w.m.m. panów, oraz stwierdzając jako samym skutkiem tę usługę moję w.m.m. panów upraszam wielce abyście się na ten dzień pomieniony i miejsce od siebie naznaczone wszyscy stawić raczyli, gdzie ja ochotnie jako zgromadzenia w.m.m. panów prędkiego, tak i dalszej ich braterskiej wolej i rozkazania będę oczekiwał.

Co aby tym prędzej wszystkich doszło wiadomości, zleciłem ten mój uniwersał w poznańskim i kaliskim grodzie publikować, onże dla lepszej wiary ręką moją własną podpisawszy, pieczęć przycisnąć rozkazałem. Datum w Radlinie, die 18 septembris 1670.

Jan Opaliński wojewoda kaliski

Locus sigilli

---

⁵¹⁷ Radlin, wieś w pow. pyzdrskim.

2. List Joachima Rüdigera von der Goltz generała-lejtnanta w służbie brandenburskiej, tajnego radcy wojennego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacją na temat antybrandenburskiego wystąpienia Jana Stanisława Korzeniewskiego starosty kościańskiego na sejmiku deputackim w Środzie – Kłebowiec⁵¹⁸, 18 września 1670 r.⁵¹⁹

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 23.3, Bd. II (brak paginacji stron) – oryginał; w górnym lewym rogu adnotacja-streszczenie: Wegen des Gerüchtes in Pohlen, sambt solle Herr von Hoverbeck zum König gesagt haben, das nur alle polnische Malcontenten sich zu S. Churfürstl. Durchl. zu begeben und beÿ derselben willkommen sein würden.

8. Septembris 1670

Durchlauchtigster Churfürst, Gnädigster Herr

Gleich diese Stunde kombt einer meiner Vettern⁵²⁰ von Schrodda, wohin er von hiesigem Creÿse auffm Landtage verschicket undt bevollmächtigt gewesen, berichtende eß hette alda in öffentlicher Versamblung Starosta Koscianski, so Ihre Königl. Majestät in Pohlen geheimbter Secretarius ist⁵²¹, außgeredet, eß solte der Herr Hoverbeck⁵²² zu gedachte I. Majestät gesagt haben, eß dürfften nur alle polnische Malecontenten zu E. Churfürstl. Durchl. kommen, sie würden beÿ dieselbe sehr willkomen undt angenehm sein, auch guten Unterhalt erlangen.

Nun kan ich mihr solches nimmermehr einbilden, dann wann ja Herr Hoverbeck dergleichen in Gedancken gehabt, so würde er es doch nicht gesagt haben undt zwar an solchen hohen Orth wiederstreite es also auffß hefttigste undt verlange nichtß mehr alß E. Churfürstl. Durchl. gnädigsten Befehl wie ich mich ferner hirunter und[t] in dergleichen Dingen zu verhalten.//

Sonsten passiret dieses, daß schon in Groß Pohlen überall Order ergangen, daß die Ritterschafft innerhalb 14 Tagen auffbrechen soll, ümb [!] Ihren Königl. Majestät zu maintainiren. Habe dieses alles obliegender unterthänigsten Pflicht noch gehorsambst melden sollen, der ich in tieffster Devotion ersterbe.

Durchl. Churfürst, Gnädigster Herr

---

⁵¹⁸ Kłebowiec, wówczas Klausdorff, wieś dziedziczna generała-lejtnanta w służbie brandenburskiej Joachima Rüdigera von der Goltz, położona w powiecie waleckim. ⁵¹⁹ Datę dzienną listu dopasowano do kalendarza gregoriańskiego. Z treści pisma wynika, że chodzi tutaj o dopiero co zakończony sejmik, a więc o deputacki w Środzie 15 września 1670 r. ⁵²⁰ Kuzynem Joachima Rüdigera von der Goltz, uczestniczącym w sejmiku średzkim był Georg Wilhelm von der Goltz. ⁵²¹ Tytulatura Jana Stanisława Korzeniewskiego nie jest do końca prawdziwa. Był on regentem kancelarii koronnej, a nie tajnym sekretarzem królewskim. ⁵²² Johann von Hoverbeck dyplomata, wieloletni rezydent brandenburski w Warszawie.

E. Churfürstl. Durchl. unterthänigster getreuster Knecht J.R. von der Goltz m[anu] p[ropria]

Claußdorff, 8. Septembris 1670

Postscriptum

Auch, gnädigster Churfürst undt Herr, berichte ich hiemit unterthänigst, daß Galecký⁵²³ mit einer schönen Kalesche in Posen gewesen, worüber allerhandt judicia fallen.

Relacja Goltza o ostatnim sejmiku w Środzie – Claussdorff, 8/[18] września 1670 r.⁵²⁴

Rp. Bibl. Oss., rkp. 2995 I (*Teki Lukasa*), k. 117 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).

Na sejmiku w Środzie powiedział starosta kościański [Jan Stanisław Korzeniewski], który jest tajnym sekretarzem [króla] Michała, że [dyplomata brandenburski Johann von] Hoverbeck powiedział [królowi] Michałowi: niech tylko malkontenci udadzą się do elektora, on ich dobrze przyjmie.

3. *Uniwersał Kazimierza Radomickiego kasztelana kaliskiego w sprawie gromadzenia się i popisu pospolitego ruszenia pod Kołem na dzień 2 października – Dębno*⁵²⁵, 25 września 1670 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 1078-1079 – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Gen. Aleksander Syroczyński w imieniu kasztelana kaliskiego w dniu 26 września 1670 r. [feria 6 ante festum Sancti Michaelis Archangeli proxima a. D. 1670].

J.w., w., ur., m.w.m. panowie i bracia.

Jakom zawsze zwykł cały R.P. życzliwie [1079] o każdyj okazyjej służyć et in hucusque illibata fides et conscientia conservandae integritatis patriae we mnie perseverat nic miłszego i wdzięczniejszego nad przysługę tej R.P. nie poczytając, tak i teraz stosując się do uniwersału J.K.M. trzecich wici świeżo z kancelaryjej wydanego, z powinności urzędu mego upraszam, abyście w.m.m. panowie nieomieszkanie, jak w najlepszym porządku, na miejsce podczas blisko przeszłego sejmiku średzkiego spólnie umówione

⁵²³ Franciszek Zygmunt Galecki chorąży ziem pruskich. ⁵²⁴ S. Lukas podał tylko datę dzienną w kalendarzu juliańskim – 8 września 1670 r. ⁵²⁵ Dębno, wieś w pow. pyzdrskim w dobrach żerkowskich.

i naznaczone, to jest pod Kołem na dzień 2 miesiąca października iuxta mentem et praescriptum pominionego uniwersału J.K.M., ktokolwiek według prawa ad expeditio-nem generalem bellicam należy, iuxta constitutionem anni 1621 ad salvandam integri-tatem patriae i do uspokojenia quorumvis ingruentium periculorum na popis general-ny stawić się nie omieszkał. Na którym miejscu i mnie samego prędkiego w.m. panów zgromadzenia i dalszy braterskij woli ohotnie oczekiwającego zastaniecie.

Który to uniwersał mój dla prędszej wszytkich wiadomości zleciełem w grodzie kaliskim publikować, on dla lepszej wiary ręką moją własną podpisawszy, pieczęcią utwierdzić rozkazałem. Datum w Dębnie, 25 septembris a. D. 1670.

Kazimierz Radomicki kasztelan kaliski

Locus sigilli

4. *Suplement do instrukcji dla posłów na sejm, dany w obozie
pospolitego ruszenia województw poznańskiego i kaliskiego –
obóz pod Kłodawą, 16 października 1670 r.*

Rp. AP Łódź, ArB, 496, s. 183-185 – kopia.

Suplement do pierwszej instrukcji sejmiku średzkiego przedsejmowego odprawione-go, ichm. panom posłom od poznańskiego i kaliskiego województw wielkopolskich na sejm walny warszawski wyprawionym, dany powtórnie jm. panu Gabrielowi Sokolnic-kiemu i jm. panu Cerekwickiemu Janowi, de medio pomienionych ichm. panów po-słów wielkopolskich z Warszawy do tychże województw swoich pospolitem ruszeniem zgromadzonych wyprawionym, przydany 16 octobris 1670, w obozie pod Kłodawą.

Lubo w pierwszej instrukcji naszej przedsejmowej wszytkie artykuły napisane jako cum lege publica connexionem mające et alia vota et desideria nostra na fundamencie dawnych praw i spólnych swobód ojczystych zasadzone, modernum statum concernen-tia do promowowania et ad effectum ich przyprowadzenia totaliter summae pruden-tiae et dexteritati atque illibata fidei ichm. panów posłów naszych commissimus, aby się w tym wszytkim do powszechnej zgody całej R.P. stosowali. Które i teraz volunta-tes mentesque nostras aggeminaamus, jednakże gdy ichm. panowie posłowie niektóre negotia et materias status novi emergentes jako magni momenti znaczne za sobą po-ciągające konsekwencyje do rezolucyi i konsyderacyi naszej ex mente samychże nas prudentissime w tym stawając, rezerwowali, przyszło nam in haec omnia dostateczną i kategoryczną dać deklaracyją.

Przyjmując naprzód gratissimis pectoribus nostris tą ichm. panów posłów naszych życzliwą i pracowitą in promovendo communi bono, jako ku województwom naszym, tak i całej R.P. przysługę, że tak ichm. gloriose przy cnocie i wierze nienaruszonej, nic plus et minus sobie pozwalając, uti rectissimi et bene cupientes patriae cives, tylko ex

mente nas samych i całej R.P. w sprawach stawają, za co nie tylko od nas powinna manet ichm. gratitudo i cała R.P. każdego czasu należyte rependet decus, ale i zawsze tej heroicznej ichm. cnoty gloria in offensos per longam posteritatis seriem aget cursus.

Obowiązek ten uniwersalny abo iuramentum fidelitatis jako jest res magnae importantiae impracticabili exemplo inventa godna uwagi, bo [184] osobliwie arcana status w sobie zamyka, tak każdy, ktokolwiek poenibus in statum Reipublicae wejrzy, a to negotium in staturam zdrowego rozsądku uznawszy, accurata linea zważy, ingenue przyznać musi, że to znaczne sequele in summum gravamen posteritatis za sobą pociąga, a jako omnis novitas bez fundamentu prawa i dawnego zwyczaju musi być nociva, tak i ta materyja aby już w dalszy traktat nie wchodziła i inszych spraw R.P. cursum nie tamowała, starać się będą pilnie o to ichm. panowie posłowie, na którą całe nie pozwalamy.

Jeżeli które mała bardziej Rempublicam in ea fatali rerum confusione zostawiającą premunt i już prawie do ostatniej przywodzą zguby, która per tot incursiones et tela hostium do takiego nie przyszła zniszczenia, jako hoc domestico malo ginie w wybieraniu zimowego per summum nefas i uciążliwym na potomność przykładem chleba, przez który nie tylko już łyzy ubogich ludzi wyciągniono, ale ultimum sanguinis sue cum z nich wyciśniono, których gemitus niebiosa przebijają i wszystkie stąd nieszczęśliwości, nie błogosławieństwa zagniewane na nas wlewa niebo i obawiać się, aby kiedy sprawiedliwy sędzia z nieuchronnych wyroków swoich in hoc lachrymarum ubogich ludzi cathehismo residuum substancyi naszych i fortun nie zatopił. Na to tedy usilne studia i wszystkie conatus ichm. panowie posłowie, znosząc się z całą R.P. obróć, aby na tym sejmie alia methodus hybernorum, znośniejsza wynaleziona była, żeby tym delegans non delegata dysponowała potestas. Deklarując to wszystkim stanom R.P., że my tego negotium nie odstąpimy, póki optato ex voto totius Reipublicae non coronabitur effectus.

A jako wszystkim nam takowe nie wedlemyślne wojska desideria i niesłuszne do R.P. pretensyje oraz i nienależyte w instrukcyjej wojskowej proponowane materyje, które usurpationem quarti ordinis sapiunt, ścisnęli serca, tak nie wątpimy, że się i cała R.P. w tym postrzeże i zagrozić zechce ad tantos ausus drogę tym, którzy by auderent per novas temerarias inventiones dawnych praw i prerogatyw conculcata auctoritate eius solvere retragula, ale i ta nie mniej umoderowana mowa pana [Marcjana] Chełmskiego posła od wojska, w której in facie pana i całej R.P. [185] temeraria erupit vox szkodząca się minus iactura przeciwko R.P., aby to przecie swej pochwały nie wzięło, zniosą się ichm. panowie posłowie nasi z inszemi ichm., a osobliwie województwa sandomierskiego i księstwa oświęcimskiego kolegami, a w ostatku tę naszą opowiedzą deklaracją, z którą się przed samym manifestujemy Bogiem, że ex hac arena et campo żadne incommoda et Coeli iniurie i insze wszystkie respekty dotąd nas nie sprowadzą, póki in promissis totaliter i gruntownie nie uspokojemy ojczyzny i wojska w dawną et intra cancellos disciplinae militaris zostającego nie obaczemy.

Nie wątpimy, że laudorum aprobacyja według naszej pierwszej instrukcyi haeret memoriae ichm. panów posłów et est cordi, które negotium i teraz dexteritati et prudentiae committimus.

Jm. pana kasztelana brzeskiego⁵²⁶, magnorum meritorum nie tylko w tych województwach, ale i całej R.P. z przodków i siebie samego wniesiona do koła naszego prośba wzięła u nas miejsce. Który żali się, jakoby beneficium iuris, to jest glejtu, miało mu być denegatum w kancelaryjach J.K.M., upraszać tedy będą ichm. panowie posłowie nasi imieniem województw naszych J.K.M., aby według praxim antiquam legum publicarum było mu concessum.

O prolongacyi sejmu et aliis desideriiis et votis nostris insistent ichm. panowie posłowie nasi artykułom z instrukcyi przedsejmowej położonym, pro sua prudentia et dexteritate in omnibus do jednostajnej całej R.P. zgody stosując się.

Jan Opaliński wojewoda kaliski, imieniem województwa poznańskiego i kaliskiego

5. *Uniwersał Michała I do województw poznańskiego i kaliskiego, odwołujący pospolite ruszenie – Warszawa, 31 października 1670 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 1191-1192 – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Łukasz Markiewski w dniu 4 listopada 1670 r. [feria 3 post festum Sanctorum Omnium proxima a. D. 1670].

Michał z Bożej łaski Król Polski, wielkie książę litewskie, ruski, pruski, mazowiecki, zmużdzki, inflancki, kijowski, wołyński, smoleński, siewierski i czernihowski.

W., ur. senatorom, [1192] dygnitarzom i wszystkiemu rycerstwu województw poznańskiego i kaliskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur. uprzejmie i wiernie nam mili.

Pokazaliście to uprzejmości i wierności wasze całemu światu polskiemu, jaki jest ardor boni publici w sercach uprzejmości i wierności waszych, jaka gorliwość do ratunku ojczyzny i zaszczytu dostojeństwa naszego, kiedy tak ochotnie za wydaniem uniwersałom trzecich wici ex consensu stanów całej R.P. na ten sejm terazniejszy zgromadzonych, na niewczas wojenny, trudy i fatygi podróżne i na takie, jakie już w tych chwilach znajdują się iniurias coeli mniej dbając wyszliście w pole i trybem wojennym w obozach stawacie. Więc że nie inny cel podany był od nas uprzejmości i wierności waszej w wiciach ostatnich, tylko publicorum consiliorum stabilimentum i zabezpieczenie tak częstemu rozrywaniu sejmów, kiedy przy łasce Bożej sejm się szczęśliwie skończył, ojczyźnie skuteczna stanęła obrada, niebezpieczeństwom, które by zachodziły obrona sposobiona, cokolwiek też do zatrzymania całości majestatu naszego i domowego porządku należało, wszystkiemu temu provisum, przeto ordynujemy uprzejmości i wierności waszej, abyście z pola i obozów do domów swoich powrócili. Których rezolucyją, koszty i fatygi z afektu ku nam dla ratunku ojczyzny wdzięcznie przyjąwszy, jako tę odwagę i przysługę uprzejmości i wierności waszej pamiętną zawsze mieć będziemy,

⁵²⁶ *Melchior Jakub Grudziński kasztelan brzeski-kujawski.*

tak onę wszelaką życzliwością i łaską naszą królewską wszystkim i każdemu wdzięczając, nie tylko conatus regios, ale utinam et sangvinem amori patriae et civium ohotnie litabimus. Na co się dla lepszej wagi ręką własną podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia 31 miesiąca octobra r. P. 1670, panowania naszego wtórego.

Michał Król

Jan Wołowski warmiński i chełmiński kanonik, sekretarz J.K.M. m.p.

6. *Rejestr chorągwi powiatu kościańskiego na popisie za uniwersałem Michała I – obóz pod Łowiczem, 2 listopada 1670 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 1229-1232 – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Wojciech Bronikowski w imieniu Gen. Andrzeja ze Smarzewa Zaleskiego rotmistrza powiatu kościańskiego w dniu 12 listopada 1670 r. [feria 4 post festum Sancti Martini Pontificis proxima a. D. 1670].

Regestr kompanij pod chorągwią jm. pana Andrzeja Zaleskiego z Smarzewa rotmistrza województw wielkopolskich powiatu kościańskiego, za uniwersałem J.K.M. pro die 4ta octobris na pospolite ruszenie pod Koło zgromadzonej i po szczęśliwie skończonym sejmie podług uchwały koła generalnego, za rewersałem J.K.M. pod Łowiczem 2 novembris, przy podpisie osób i rewizyjce pocztów realiter et effective spisanej, i ręką jm. pana rotmistrza i porucznika, podług laudum śrzedzkiego podpisanej, a. D. 1670 do grodu kaliskiego podanej. [1] Jm. pan Andrzej z Smarzewa Zaleski rotmistrz województw wielkopolskich, [2] jm. pan Stanisław na Mieszkowie Mieszkowski porucznik, [3] jm. [Jan] pan Białkowski chorąży, [4] jm. pan Marcin z Kalinowy Zaremba, [5] jm. pan Stanisław Choiński, [6] jm. pan Tomasz z Smarzewa Zaleski, [7] jm. pan Jan z Rychnowa Kobierzycki, [8] jm. pan Stanisław z Jemieli Jemielski, [9] Wojciech z Trzebin Trzebiński, [10] jm. pan Adam Łukowski, [11] jm. pan Wojciech Lubiatowski, [12] jm. pan Paweł Biernacki, [13] jm. pan Stanisław z Żelaskowa Kobierzycki, [14] jm. pan Marcin Lubiatowski, [15] jm. pan Zygmunt Poniński, [16] jm. pan Andrzej Mieszkowski, [17] jm. pan Aleksander z Kalinowy Zaremba, [18] jm. pan Żelęcki, [19] jm. pan Piotr Kurczewski, [20] jm. pan Jan Zawadzki, [21] jm. pan Zygmunt Zawadzki, [22] jm. pan Miniszewski, [23] jm. pan Lipski, [24] jm. pan Jan Kwiatkowski, [25] jm. pan Gostkowski, [26] jm. pan Jerzmanowski, [27] jm. pan Franciszek Miniszewski, [28] jm. pan Tomasz Łukowski, [29] jm. pan Raciborski, [30] jm. pan Karski, [31] jm. pan Maciej Mieszkowski, [32] jm. pan Władysław [1230] Kwiatkowski, [33] jm. pan Stanisław Mikołajewski, [34] jm. pan Stanisław Miniszewski, [35] jm. pan Franciszek Mikołajewski, [36] jm. pan Krzysztof Łysy Bużyński, [37] jm. pan Wojciech Krąkowski, [38] jm. pan Mikołaj Krąkowski, [39] jm. pan Marcin Miniszewski, [40] jm. pan Chlewnicki, [41] jm. pan Olewnicki z Ługi, [42] jm. pan Modlibowski, [43] jm. pan Staniecki, [44] jm. pan Potocki, [45] jm. pan Czekanowski

Jerzy, [46] jm. pan Adrian Kuczkowski, [47] jm. pan Mikołaj Secymiński, [48] jm. pan Stanisław Secmiński Wojciech, [49] jm. pan Bartłomiej Secmiński, [50] jm. pan Adam Dłuski, [51] jm. pan Paweł Kobierzycki z Żelaskowa, [52] jm. pan Jan Kobierzycki z Rajska, [53] jm. pan Dobrosielski, [54] jm. pan Wilkotarski, [55] jm. pan Skrzypiński, [56] jm. pan Zielonacki, [57] jm. pan Władysław Tarchalski, [58] jm. pan Krzysztof Ciechelewski, [59] jm. pan Mikołaj Szawłowski, [60] jm. pan Rogoziński Krzysztof, [61] jm. pan Kamocki, [62] jm. pan Piątkowski z Piątka, [63] jm. pan Adam Wysocki, [64] jm. pan Tomasz Wysocki, [65] jm. pan Bułakowski, [66] jm. pan Drzewiecki, [67] jm. pan Garzanowski Wojciech, [68] jm. pan Czampski, [69] jm. pan Bronikowski starszy, [70] jm. pan Zaborowski, [71] jm. pan Stanisław Kurczewski, [72] jm. pan Chryzostom Kurczewski, [73] jm. pan Tomasz Jaroszewski, [74] jm. pan Korytkowski, [75] jm. pan Gałężyński, [76] jm. pan Domiechowski, [77] jm. pan Rokoszewski, [78] jm. pan Noskowski, [79] jm. pan Żuliński, [80] jm. pan Stanisław Skrzydlewski, [81] jm. pan Gronik, [82] jm. pan Rokicki, [83] jm. pan Stefan Biskupski, [84] jm. pan Wojciech Biskupski, [85] jm. pan Aleksander Biskupski, [86] jm. pan Poradowski, [87] jm. pan Boniński, [88] jm. pan Popławski, [89] jm. pan Waliszewski, [90] jm. pan Godorowski, [91] jm. pan Siekierzecki, [92] jm. pan Rudnicki, [93] jm. pan Andrzej Karchowski, [94] jm. pan Stefan Karchowski, [95] jm. pan Żakowski, [96] jm. pan Jan Przybysławski, [97] jm. pan Piotr Przybysławski, [98] jm. pan Rybiński, [99] jm. pan Nacierkowski, [100] jm. pan Łukowski, [101] jm. pan Franciszek Pigłowski, [102] jm. pan Piotr Pigłowski, [103] jm. pan Wojciech Bartoszewski, [104] jm. pan Andrzej Bartoszewski, [105] jm. pan Stanisław Gałęski, [106] jm. pan Kotarski, [107] jm. pan Kwiatkowski, [108] jm. pan Kazimierz Gałęski, [109] jm. pan Rakowski, [110] jm. pan Marcin Głuchowski, [111] jm. pan Aleksander Głuchowski, [112] jm. pan Bonecki, [113] jm. pan Naramowski, [114] jm. pan Wielowiejski, [115] jm. pan Kazimierz Tarchalski, [116] jm. pan Marcin Gaworowski, [117] jm. pan [1231] Gośławski, [118] jm. pan Andrzej Wronacki, [119] jm. pan Przespolewski, [120] jm. pan Aleksander Tomicki, [121] jm. pan Bronikowski młodszy, [122] jm. pan Prusiński, [123] jm. pan Woliński, [124] jm. pan Piotr Goliński, [125] jm. pan Tuczyński, [126] jm. pan Przedwojewski, [127] jm. pan Stanisław Sadokierski, [128] jm. pan Kazimierz Gąsiorowski, [129] jm. pan Stanisław Węgierski, [130] jm. pan Czartkowski, [131] jm. pan Krzysztof Żdżarski, [132] jm. pan Wojciech Żdżarski, [133] jm. pan Grymski, [134] jm. pan Najesławski, [135] jm. pan Obrembski, [136] jm. pan Fałęcki, [137] jm. pan Sieciński, [138] jm. pan Śmiełowski, [139] jm. pan Wodziński, [140] jm. pan Gawłowski, [141] jm. pan Przyłuski Stefan, [142] jm. pan Kembłowski, [143] jm. pan Wierzwiński, [144] jm. pan Czekanowski drugi, [145] jm. pan Łopatecki Stefan, [146] jm. pan Szkudlski, [147] jm. pan Chlewski, [148] jm. pan Krzyżanowski, [149] jm. pan Ryłski, [150] jm. pan Mojaczewski, [151] jm. pan [Jan] Chamski, [152] jm. Jan Kempowski, [153] jm. pan Bogusławski, [154] jm. pan Strecki, [155] jm. pan Łukowski Marcin, [156] jm. pan Pokłękowski, [157] jm. pan Rościerski, [158] jm. pan Rudnicki młodszy, [159] jm. pan Starczewski instygator, [160] jm. pan Koniński regent kościański.

Poczty: [1] jejm. pani Anny z Chojna Rogalińskiej kasztelanki nakielskiej, [2] jejm. pani Jemielskiej, [3] jejm. pani Stefanowej Rogalińskiej [4] jm. pana Franciszka Miesz-

kowskiego, [5] jm. pana Krzysztofa Mieszkowskiego, [6] jm. pana Andrzeja Orzelskiego, [7] jejm. pani Rokickiej, [8] jm. pana Rościerskiego, [9] jejm. pani Węgierskiej, [10] jm. pana [Franciszka Olbrachta] Bosakowskiego regenta kaliskiego, [11] jejm. pani Potworowskiej, [12] jm. pana Marcina Przespolewskiego, [13] jm. pana Krzyckiego i [14] jm. pana Stoleckiego, [15] jejm. pani Starzyńskiej, [16] jejm. pani Pogórskiej, [17] jm. pana Marcina Mikołajewskiego, [18] ichm. panów Siekierzeckich braci dwu, [19] jm. pana Aleksandra Lubiatowskiego, [20] jejm. pani Koźmińskiej, [21] jm. pana Dąmbrowskiego, [22] jejm. pani Iwańskiej łowczyny sieradzkiej, [23] jm. pana Jana Biernackiego, [24] jejm. pani Konopnickiej, [25] jejm. pani Chrzanowskiej, [26] jm. pana Wojsławskiego Marcina, [27] jejm. pani Ciechelowskiej, [28] jm. pana Żelęckiego, [29] jm. pana Olędzkiego, [30] jejm. pani Bratkowskiej Anny, [31] jm. pana Piotra Chrzanowskiego, [32] jejm. pani Janowskiej, [33] jm. pana Dobrogosta Waliszewskiego, [34] [1232] jm. pana Wacławskiego, [35] jm. pana Gozderskiego, [36] jm. pana Gawłowskiego, [37] jejm. pani Bratkowskiej, [38] jm. pana Marcina Cieńskiego, [39] jejm. pani Wojciechowej Gałęskiej, [40] jejm. pani Tworzyńskiej, [41] jejm. pani Dzieciołowskiej, [42] jejm. pani Olszowskiej podstoliny wieluńskiej, [43] jejm. pani Komorowskiej, [44] ichm. oo. jezuitów collegium kaliskiego, [45] jm. pana sędziego grodzkiego sieradzkiego Stanisława Mikołajewskiego.

Andrzej z Smarzewa Zaleski rotmistrz województw wielkopolskich, powiatu kościańskiego m.p.

Stanisław na Mieszkowie Mieszkowski porucznik m.p.

7. *Rejestr chorągwi pospolitego ruszenia pod komendą Jana Opalińskiego wojewody kaliskiego, pułkownika województw poznańskiego i kaliskiego na popisie za uniwersalem Michała I – [obóz pod Łowiczem, 2 listopada 1670 r.]*

Rp. *AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 1266-1273 – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Gen. Stefan Pruszek Bieniewski w imieniu Ill. Magn. Jana Opalińskiego wojewody kaliskiego, pułkownika pospolitego ruszenia województw poznańskiego i kaliskiego w dniu 17 listopada 1670 r. [feria 2 post festum Sancti Martini Pontificis proxima a. D. 1670].*

Regestr kompanij j.w. jm. pana wojewody kaliskiego, pułkownika województw poznańskiego i kaliskiego.

[1] Jm. pan Jan z Bnina Opaliński wojewoda kaliski, pułkownik województwa poznańskiego i kaliskiego, [2] jm. pan Franciszek Mycielski skarbnik poznański, porucznik pułkowniczy, [3] jm. pan Maciej z Niegolewa Niegolewski chorąży pułkowniczy, [4] jm. pan wojewodziec poznański⁵²⁷, [5] jm. pan podstoli dobrzyński⁵²⁸, [6] jm. pan

⁵²⁷ Zapewne chodzi o Stefana Grudzińskiego wojewodzica poznańskiego. ⁵²⁸ Jan Działyński podstoli dobrzyński.

łowczy poznański⁵²⁹, [7] jm. pan łowczy kaliski⁵³⁰, [8] jm. pan cześnik inowrocławski⁵³¹, [9] jm. pan podsędek kaliski⁵³², [10] jm. pan podsędek wschowski⁵³³, [11] jm. pan pisarz grodzki poznański, [12] jm. pan pisarz grodzki kaliski⁵³⁴, [13] jm. [1267] pan pisarz wschowski⁵³⁵, [14] jm. pan komornik kaliski⁵³⁶, [15] jm. pan Trąmpczyński, [16] jm. pan Piotr Skoroszewski sędzia województw, [17] jm. pan Chryzostom Kierski, [18] jm. pan Wojciech Kierski, [19] jm. pan Zajączek, [20] jm. pan Krzysztof Złotnicki, [21] jm. pan Władysław Złotnicki, [22] jm. pan Stefan Złotnicki, [23] jm. pan murgrabia kcyński⁵³⁷, [24] jm. pan Kęszycki, [25] jm. pan Kęszycki, [26] jm. pan Rynarzewski Wojciech, [27] jm. pan Jan Zielonacki oboźny województw, [28] jm. pan Marcin Zielonacki, [29] jm. pan Wałdowski Franciszek, [30] jm. pan Niniewski, [31] jm. pan Dadźbog Słonecki, [32] jm. pan Stanisław Słonecki, [33] jm. pan Jędrzej Objeziński, [34] jm. pan Adam Złotnicki, [35] jm. pan Piotr Janowski, [36] jm. pan Adam Powodowski, [37] jm. pan Adam Maliszewski, [38] jm. pan Mikołaj Maliszewski, [39] jm. pan Jakub Maliszewski, [40] jm. pan Przybyszewski, [41] jm. pan Słupski, [42] jm. pan Kornatowski, [43] jm. pan Dadźbog Malczewski, [44] jm. pan Moszczeński Wojciech, [45] jm. pan Maliszewski, [46] jm. pan Stanisław Gośliński, [47] jm. pan Jan Gośliński, [48] jm. pan Aleksander Skąpski, [49] jm. pan Jakub Lubowiecki, [50] jm. pan Kazimierz Baranowski, [51] jm. pan Stefan Pruszek, [52] jm. pan Jan Bodzewski, [53] jm. pan Franciszek Mężyński, [54] jm. pan Bogusław Kornatowski, [55] jm. pan Piotr Chełkowski, [56] jm. pan Sobocki, [57] jm. pan Necz, [58] jm. pan Ludwik Potocki, [59] jm. pan Jan Potocki, [60] jm. pan Chryzostom Potocki, [61] jm. pan Granowski, [62] jm. pan Lichnowski, [63] jm. pan Baczyński, [64] jm. pan Władysław Chełkowski, [65] jm. pan Władysław Chylkowski, [66] jm. pan Samuel Pruszek, [67] jm. pan Wojciech Goczałkowski, [68] jm. pan Stefan Gorzyński, [69] jm. pan Wojciech Kędzierzyński, [70] [1268] jm. pan Melchior Gurowski, [71] jm. pan Bobrownicki, [72] jm. pan Borkowski, [73] jm. pan Sarnowski, [74] jm. pan Damecki, [75] jm. pan Trąbiński, [76] jm. pan Stanisław Gronowski, [77] jm. pan Mikołaj Bojanowski, [78] jm. pan Jan Bugwicki, [79] jm. pan Jan Lipski, [80] jm. pan Jan Lipski, [81] jm. pan Bartłomiej Niemojewski, [82] jm. pan Maciej Skrzetuski, [83] jm. pan Kazimierz Koniński, [84] jm. pan Jan Molski, [85] jm. pan Linowski, [86] jm. pan Stanisław Koszucki, [87] jm. pan Czechowski, [88] jm. pan Łukasz Płaczkowski, [89] jm. pan Samuel Trzebuchowski, [90] jm. pan Kazimierz Rudnicki, [91] jm. pan Pieracki, [92] jm. pan Tymieniecki, [93] jm. pan Gowarzewski, [94] jm. pan Jan Małachowski, [95] jm. pan Maciej Deręgowski, [96] jm. Wojciech Dobiński, [97] jm. pan Hiacynt Małachowski, [98] jm. pan Krzyżanowski, [99] jm. pan Aleksander Bronikowski, [100] jm. pan Serafin Lipnicki, [101] jm. pan Aleksander Łukomski, [102] jm. pan Stanisław Zbyszewski, [103] jm. pan Stefan Gocz Wardęski, [104] jm. pan Jan Molski, [105] jm. pan Seweryn Bielecki, [106] jm. pan Piotr Bogucki, [107] jm. pan Łukasz Raczkowski, [108] jm. pan Jan Sławiński,

---

⁵²⁹ *Adam Breza łowczy poznański.* ⁵³⁰ *Maciej Grochowicki łowczy kaliski.* ⁵³¹ *Aleksander Trzebuchowski cześnik inowrocławski.* ⁵³² *Jan Lipski podsędek kaliski.* ⁵³³ *Wojciech Malczewski podsędek wschowski.* ⁵³⁴ *Wojciech Bulakowski pisarz grodzki kaliski.* ⁵³⁵ *Maciej Krzycki pisarz ziemski wschowski.* ⁵³⁶ *Zapewne Adam Molski.* ⁵³⁷ *Andrzej Niemojewski burgrabia kcyński.*

[109] jm. pan Bartłomiej Żuchowski, [110] jm. pan Wojciech Gruszczyński, [111] jm. pan Piotr Kornatowski, [112] jm. pan Kazimierz Zachorowski, [113] jm. pan Marcin Kotarbski, [114] jm. pan Jan Sikorski, [115] jm. pan Stanisław Zakrzewski, [116] jm. pan Michał Świecki, [117] jm. pan Krzysztof Marszewski, [118] jm. pan Kasper Młodziejewski, [119] jm. pan Barski, [120] jm. pan Jędrzej Młodziejewski, [121] jm. pan Piotr Łącki, [122] jm. pan Kazimierz Siepacki, [123] jm. pan Piotr Pawłowski, [124] jm. pan Adam Potworowski, [125] jm. pan Wacław Karśnicki, [126] jm. pan Kazimierz Karśnicki, [127] jm. pan Franciszek Dąmbrowski, [128] jm. pan Mikołaj Mirosławski, [129] jm. pan Kotarski, [130] jm. [1269] pan Kotarski, [131] jm. pan Krzysztof Rucki, [132] jm. pan Jan Ropowski, [133] jm. pan Kamiński, [134] jm. pan Jan Romanowicz, [135] jm. pan Jan Padniewski, [136] jm. pan Jan Gąsiorowski, [137] jm. pan Michał Przeracki, [138] jm. pan Wojciech Sławoszewski, [139] jm. pan Aleksander Sławoszewski, [140] jm. pan Piotr Romanowski, [141] jm. pan Paweł Wilczyński, [142] jm. pan Stanisław Wilczyński, [143] jm. pan Wojciech Rabelski, [144] jm. pan Wojciech Cieński, [145] jm. pan Wojciech Charszewski, [146] jm. pan Władysław Wyrzyski, [147] jm. pan Marcin Płaczkowski, [148] jm. pan Stefan Przedzyński, [149] jm. pan Krzysztof Raczyński, [150] jm. pan Walerian Zabłocki, [151] jm. pan Wawrzyniec Kowalewski, [152] jm. pan Samuel Turnicki, [153] jm. pan Rakowski Mikołaj, [154] jm. pan Franciszek Żychliński, [155] jm. pan Mroczkowski, [156] jm. pan Cywiński, [157] jm. pan Jędrzej Czartkowski, [158] jm. pan Ignacy Miecznikowski, [159] jm. pan Marcin Bielczewski, [160] jm. pan Florian Bielczewski, [161] jm. pan Ludwik Staszewski, [162] jm. pan Mikołaj Trzcński, [163] jm. pan Piotr Kościelec, [164] jm. pan Jan Wyganowski, [165] jm. pan Jakub Bętkowski, [166] jm. pan Kasper Wardęski, [167] jm. pan Maciej Miecznikowski, [168] jm. pan Andrzej Gorzyński, [169] jm. pan Mikołaj Głoskowski, [170] jm. pan Maciej Twardowski, [171] jm. pan Lidzbor Pacynowski, [172] jm. pan Jan Zbierski, [173] jm. pan Andrzej Robakowski, [174] jm. pan Krzysztof Jankowski, [175] jm. pan Stanisław Szczytnicki, [176] jm. pan Baltazar Lossa, [177] jm. pan Jan Śremski, [178] jm. pan Jan Sulczyński, [179] jm. pan Wawrzyniec Korzeniewski, [180] jm. pan Wojciech Małachowski, [181] jm. pan Andrzej Twardowski, [182] jm. pan Łukasz Świechowski, [183] jm. pan Stefan Żernicki, [1270] [184] jm. pan Franciszek Wybranowski, [185] jm. pan Andrzej Zbyrkowski, [186] jm. pan Jędrzej Miedzianowski, [187] jm. pan Jan Kościelski, [188] jm. pan Jędrzej Twardowski, syn pana Mikołaja Twardowskiego, [189] jm. pan Gorzyński Andrzej, [190] jm. pan Jarosz Broniewski swoim i córki swojej imieniem, [191] jm. pan Jakub Bruliński, [192] jm. pan Racięski Jerzy, [193] jm. pan Kraśnicki Franciszek, [194] jm. pan Molski Jan, [195] jm. pan Karśnicki Stanisław, [196] jm. pan Kaczkowski Franciszek, [197] jm. pan Jaroszewski Andrzej, [198] jm. pan Jaroszewski Stanisław, [199] jm. pan Szwyński Stanisław.

Jan Opaliński wojewoda kaliski.

[1] Poczet jm. pana Konarzewskiego, [2] poczet ichm. panów Konarzewskich, [3] poczet jm. pana Trąpczyńskiego przy jm. panu Trąpczyńskim, [4] poczet jm. pana Trąmp-

czyńskiego przy tymże, [5] poczet jm. pana Marcina Chrzastowskiego przy jm. panu sędzim wojskowym, [6] poczet jm. pana sędziego poznańskiego⁵³⁸ przy jm. panu Linowskim, [7] poczet jm. pana Charłupskiego przy jm. panu Korluckim, [8] poczet jm. pana Jarczyńskiego, [9] poczet jm. pana Wahla, [10] poczet jejm. pani Malczewskiej przy jm. panu Mikołaju Malczewskim, [11] poczet jejm. pani Zabłockiej, [12] poczet jejm. pani Toliboskiej przy jm. panu Janie Padniewskim, [13] poczet jm. pana Andrzeja Kraszewskiego, [14] poczet jm. pana Macieja Pięłowskiego, [15] poczet jm. pana Budziejewskiego, [16] poczet jm. pana Zwierzchowskiego przy jm. panu Małachowskim, [17] poczet jm. pana Kędzierskiego murgrabiego trzemeszyńskiego, [18] poczet jm. pana Belęckiego Chryzostoma, [19] poczet jm. pana Dobrogosta Kornatowskiego, [20] poczet jm. pana Cieślińskiego przy jm. panu Dadzibogu Słoneckim, [21] poczet jm. pana Mikołaja [1271] Happy przy tymże, [22] poczet jm. pana Grzybowskiego Stanisława przy jm. panu oboźnym⁵³⁹, [23] poczet ichm. panów Gruszczyńskich minorenium przy jm. panu [Serafinie] Lipnickim, [24] poczet jejm. pani Szeklewskiej, [25] poczet jm. pana Adama Drachowskiego przy jm. panu Stanisławie Goślińskim, [26] poczet jm. pana Powodowskiego Adama, [27] poczet jejm. pani Wierzbowskiej przy jm. panu podstolim dobrzyńskim⁵⁴⁰ Bogumiły, [28] poczet jm. pana Macieja Grabskiego przy jm. panu [Wojciechu] Rynarzewskim, [29] poczet jm. pana Jana Kaczkowskiego przy tymże, [30] poczet jejm. pani Dzierżanowskiej przy jm. panu podsędku wschowskim⁵⁴¹, [31] poczet ichm. panów Rudzkich przy rodzonym jm., [32] poczet jm. pana Wojciecha Milewskiego przy tymże, [33] poczet jm. pana Zygmunta Witowskiego przy jm. panu Kasprze Młodziejewskim, [34] poczet jm. pana Stanisława Karśnickiego przy jm. panu Kazimierzu Karśnickim, [35] poczet jejm. pani Twardowskiej przy jm. panu [Adamie] Potworowskim, [36] poczet jejm. pani Brudzyńskiej cześnikowej poznańskiej przy jm. panu łowczym kaliskim⁵⁴², [37] poczet jejm. pani Potworowskiej Janowej przy jm. panu Potworowskim, [38] poczet jm. pana Aleksandra Koźmińskiego, [39] poczet jejm. pani Zakrzewskiej przy jm. panu cześniku inowrocławskim⁵⁴³, [40] poczet jejm. pani Zofii Borzysławskiej, [41] poczet jm. pana sędziego tucholskiego⁵⁴⁴ przy jm. panu [Krzysztofie] Ruckim, [42] poczet jm. pana Bogusławskiego Stanisława przy jm. panu Kazimierzu Karśnickim, [43] poczet jm. pana Jana Kaliskiego przy jm. panu [Kazimierzu] Baranowskim, [44] poczet jm. pana Macieja Kaliskiego przy jm. panu Wilczyńskim, [45] poczet jm. pana Waleriana Płaczkowskiego przy jm. panu [1272] Płaczkowskim, [46] poczet jm. pana Sokolnickiego, [47] poczet jm. pana Kałdowskiego przy jm. panu Janie Molskim, [48] poczet jejm. pani Bierzyskiej przy jm. panu Chryzostomie Potockim, [49] poczet jejm. pani Trzczińskiej przy jm. panu Granowskim, [50] poczet jm. pana Mikołaja Złotnickiego cześnika poznańskiego, [51] poczet jm. pana Tileskiego przy jm. panu Samuelu Prusaku, [51] poczet jm. pana Kołaczkowskiego przy jm. panu Władysławie Chełkowskim, [52] poczet jm. pana Aleksandra Gawareckiego przy jm. panu Szwyskim, [53] poczet jejm. pani Zajączkowej przy

---

⁵³⁸ Jan Daleszyński sędzia ziemski poznański. ⁵³⁹ Jan Zielonacki oboźny województw. ⁵⁴⁰ Jan Działyński podstoli dobrzyński. ⁵⁴¹ Wojciech Malczewski podsędek wschowski. ⁵⁴² Maciej Grochowicki łowczy kaliski. ⁵⁴³ Aleksander Trzebuchowski cześnik inowrocławski. ⁵⁴⁴ Stanisław Kazimierz Tucholka sędzia tucholski.

jm. panu Zajączku, [54] poczet jm. pana Ciesielskiego, [55] poczet jejm. pani Bierzyńskiej, [56] poczet jm. pana Suchcickiego Andrzeja przy jm. panu Chełkowskim Piotrze, [57] poczet jejm. pani Gorzyńskiej przy tymże, [58] poczet jm. pana Pawła Mlecza przy tymże, [59] poczet jm. pana Gumińskiego przy jm. panu Neczu, [60] poczet miasta Skwierzyny przy jm. panu [Aleksandrze] Tomickim, [61] poczet jejm. pani Cylińskiej przy jm. panu [Andrzeju] Zbyrkowskim, [62] poczet jm. pana Waleriana Kamińskiego, [63] poczet jm. pana Andrzeja Gurowskiego przy jm. panu Malchrze Gurowskim, [64] poczet jm. pana Potockiego Ludwika przy jm. panu synu jm., [65] poczet jm. pana Tomickiego przy jm. panu Władysławie Malczewskim, [66] poczet jejm. pani Kierskiej przy jm. panu Chrystianie Kierskim, [67] poczet jejm. pani Rogowskiej przy tymże, [68] poczet jejm. pani Rogalińskiej przy jm. panu Wojciechu Kierskim, [69] poczet jm. pana Wojciecha Dobiewskiego przy tymże, [70] poczet panów międzyrzeczianów wójtostwa [1273] przy jm. panu pułkowniku, [71] poczet jm. pana Jakuba Racińskiego przy jm. panu Samuelu Trzebuchowskim, [72] poczet jm. pana [Jana] Ossolińskiego kawalera maltańskiego, [73] poczet jm. księdza Niemojewskiego, [74] poczet jm. pana Kierzyńskiego, [75] poczet jm. pana Maksymiliana Morawskiego, [76] poczet jm. pana Wybranowskiego Franciszka przy jm. panu Janie Koszuckim, [77] poczet jm. pana Stanisława Zalewskiego, [78] poczet jm. pana Łukasza Krzyżanowskiego, [79] poczet jm. pana Jana Ciesielskiego.

Jan Opaliński wojewoda kaliski

8. *Rejestr chorągwi pospolitego ruszenia pod komendą Andrzeja Przyjemskiego chorążego kaliskiego na popisie za uniwersałem Michała I – obóz pod Łowiczem, 2 listopada 1670 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 1273-1278 – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Mikołaj Franciszek Tokarski w imieniu Magn. Andrzeja Przyjemskiego chorążego kaliskiego, rotmistrza pospolitego ruszenia województw wielkopolskich w dniu 17 listopada 1670 r. [feria 2 post festum Sancti Martini Pontificis proxima a. D. 1670].

Rejestr kompanij w. jm. pana chorążego kaliskiego podczas ekspedycyjej sejmowej pospolitego ruszenia spisany, w roku 1670, die 2 novembris pod Łowiczem.

[1] W. jm. pan rotmistrz jm. pan chorąży kaliski, [2] jm. pan Stanisław Jaraczewski porucznik, [3] jm. pan Andrzej Gorzycki [1274] chorąży, [4] jm. pan Jakub Mielniński komornik poznański, [5] jm. pan Maciej Miaskowski, [6] jm. pan Kuczkowski, [7] jm. pan Adam Cielecki, [8] jm. pan Władysław Cielecki, [9] jm. pan Bogusław Bojanowski, [10] jm. pan Jan Dunin, [11] jm. pan Adam Zieliński, [12] jm. pan Samuel Zieliński, [13] jm. pan Jan Łaskawski, [14] jm. pan Wojciech Baranowski, [15] jm. pan Kazimierz Baranowski, [16] jm. pan Jan Jaraczewski, [17] jm. pan Stanisław Jaraczewski, [18] jm. pan Zygmunt Jaraczewski, [19] jm. pan Jan Sobiewski, [20] jm. pan Stefan Niesułowski, [21] jm. pan Wojciech Miaskowski, [22] jm. pan Wojciech

Twardowski, [23] jm. pan Zygmunt Twardowski, [24] jm. pan Aleksander Twardowski, [25] jm. pan Mikołaj Pawłowski, [26] jm. pan Piotr Sulmowski, [27] jm. pan Władysław Koszucki, [28] jm. pan Chryzostom Gorzeński, [29] jm. pan Jan Koźmiński, [30] jm. pan Andrzej Kołaczkowski, [31] jm. pan Wojciech Załuszkowski, [32] jm. pan Franciszek Miaskowski, [33] jm. pan Jan Branecki, [34] jm. pan Piotr Nieżykowski, [35] jm. pan Jan Dzierżanowski, [36] jm. pan Adam Mielecki, [37] jm. pan Maciej Nowowiejski, [38] jm. pan Stanisław Szoldrski, [39] jm. pan Piotr Koszucki, [40] jm. pan Maciej Rokoszewski, [41] jm. pan Adam Rokoszewski, [42] jm. pan Franciszek Bielawski, [43] jm. pan Jan Swinarski, [44] jm. pan Chryzostom Wojsławski, [45] jm. pan Stanisław Trąpczyński, [46] jm. pan Jakub Stawski, [47] jm. pan Parczewski Stanisław, [48] jm. pan Parczewski młodszy, [49] jm. pan Franciszek Jaraczewski, [50] jm. pan Jakub Miaskowski, [51] jm. pan Andrzej Paczkowski, [52] jm. pan Marcin Kłosiński, [53] jm. pan Stanisław Lisiecki, [54] jm. pan Dobrogost Kuczkowski, [55] jm. pan Zabłocki, [56] jm. pan Adam Sieroszewski, [57] jm. pan Stefan Sieroszewski, [58] jm. pan Władysław Gośławski, [59], jm. pan [1275] Wawrzyniec Znaniecki, [60] jm. pan Aleksander Bielczewski, [61] jm. pan Rafał Rossowski, [62] jm. pan Stanisław Zawadzki, [63] jm. pan Andrzej Łakiński, [64] jm. pan Jakub Rogaliński, [65] jm. pan Jan Małachowski, [66] jm. pan Chryzostom Jarochocki, [67] jm. pan Stanisław Skrzypiński, [68] jm. pan Dobrogost Gronowski, [69] jm. pan Kazimierz Gzowski, [70] jm. pan Marcjan Bojanowski, [71] jm. pan Ludwik Jaskólecki, [72] jm. pan Chryzostom Podkocki, [73] jm. pan Gabriel Rogowski, [74] jm. pan Jan Bielawski, [75] jm. pan Jarosz Naramowski, [76] jm. pan Michał Choiński, [77] jm. pan Władysław Belęcki, [78] jm. pan Węgorzewski, [79] jm. pan Krzysztof Goślinowski, [80] jm. pan Wojciech Rudnicki, [81] jm. pan Florian Broniewski, [82] jm. pan Zygmunt Broniewski, [83] jm. pan Kazimierz Kowaleski, [84] jm. pan Zygmunt Racłakowski, [85] jm. pan Michał Choiński, [86] jm. pan Franciszek Pruszek, [87] jm. pan Mikołaj Ososzewski, [88] jm. pan Marcjan Gorzyński, [89] jm. pan Franciszek Rosnowski, [90] jm. pan Michał Bułhak, [91] jm. pan Aleksander Zakrzewski, [92] jm. pan Władysław Zakrzewski, [93] jm. pan Olbrycht Zakrzewski, [94] jm. pan Hieronim Choiński, [95] jm. pan Gniewek, [96] jm. pan Słupski, [97] jm. pan Chudziński, [98] jm. pan Dąmbrowski, [99] jm. pan Szablewski, [100] jm. pan Radzikowski, [101] jm. pan Franciszek Koszucki, [102] jm. pan Wilkoński, [103] jm. pan Jan Drogoszewski, [104] jm. pan Jan Starzyński, [105] jm. pan Kokalewski, [106] jm. pan Sokołowski, [107] jm. pan Wacław Zawacki, [108] jm. pan Jan Zawadzki, [109] jm. pan Stefan Zakrzewski, [110] jm. pan Ignacy Rudowicki, [111] jm. pan Franciszek Żychliński, [112] jm. pan Stanisław Kleczewski, [113] jm. pan Andrzej Drogoszewski, [114] jm. pan Bogusławski [1276] Piotr, [115] jm. pan Franciszek Goszczyński, [116] jm. pan Adam Kalkrayter, [117] jm. pan Michał Karczewski, [118] jm. pan Henryk Tos, [119] jm. pan Jerzy Gorzyński, [120] jm. pan Aleksander Bronikowski za ojca swego, [121] jm. pan Drzewiecki za ojca swego, [122] jm. pan Przyborowski, [123] jm. pan Władysław Skrobiszewski, [124] jm. pan Radecki, [125] jm. pan Marek Widłak, [126] jm. pan Stanisław Gałęski, [127] jm. pan Aleksander Milewski, [128] jm. pan Gliszczyński za ojca swego, [129] jm. pan Tomasz Tomicki, [130] jm. pan Daniel Żeromski, [131] jm. pan Antoni Zarucki, [132] jm. pan

Wojciech Pachliński, [133] jm. pan Malcher Młodziejewski, [134] jm. pan Wojciech Łukowski, [135] jm. pan Stanisław Osowski, [136] jm. pan Bronisław Zkorskowski, [137] jm. pan Mikołaj Otuski za stryja swego Zygmunta Otuskiego, [138] jm. pan Jerzy Krzysztof Wedelski za ojca swego, [139] jm. pan Balcer Dziembowski, [140] jm. pan Zygmunt Bronikowski, [141] jm. pan Chryzostom Dziembowski, [142] jm. pan Jerzy Unrug za ojca swego, [143] jm. pan Krzysztof Schlichting, [144] jm. pan Aleksander Unrug za ojca swego, [145] jm. pan Kasper Schlichting, [146] jm. pan Zygmunt Dziembowski, [147] jm. pan Bernat Seydlitz za ojca swego, [148] jm. pan Szudrawski, [149] jm. pan Stanisław Radecki, [150] jm. pan Jan Gumowski, [151] jm. pan Franciszek Tokarski, [152] jm. pan Franciszek Przybysławski, [153] jm. pan Wojciech Płaczkowski za ojca swego, [154] jm. pan Jan Goliński, [155] jm. pan Wojciech Przedzyński, [156] jm. pan Krzysztof Jaktorowski, [157] jm. pan Łukasz Dobrzycki.

Poczty: [1] jm. księdza Smuszewskiego koni 2, [2] jm. pana Konstantego Opalińskiego koni 2, [3] jm. pana Stefana Trąpczyńskiego koń 1, [4] jm. pana Golemowskiego koń 1, [5] jm. pana Chełmińskiego koni 2, [6] jm. pana [1277] Bardzewskiego koń 1, [7] jm. pana Władysława Nowowiejskiego koń 1, [8] jm. pana Andrzeja Orzelskiego koń jeden, [9] jm. pana Marcina Lisieckiego koń 1, [10] jm. pana Mateusza Lisieckiego koń 1, [11] jm. pana Władysława Bronisza koń 1, [12] jm. pana Remiana Jeżewskiego koń 1, [13] jm. pana Jarosza Zakrzewskiego koń 1, [14] jm. pan Malchra Gurowskiego koń 1, [15] jm. pana Mycielskiego koń 1, [16] jejm. pani Andrzejowej Dąmbrowskiej koń 1, [17] jejm. pani Jerzynej Rosnowskiej koń 1, [18] jejm. pani starościny kościańskiej koń 1, [19] jejm. pani Heleny Ossowskiej koń 1, [20] jejm. pani Wojciechowej Gałęckiej koń 1, [21] jejm. pani Marianny Miaskowskiej koń 1, [22] jm. pana Waleriana Zdrowskiego koń 1, [23] jejm. pani Twardowskiej koń 1, [24] jm. pan Pierzchliński koń 1, [25] jm. pana Macieja Wilkońskiego koń 1, [26] jejm. pani Zdychowskiej koń 1, [27] jejm. pani Górskiej koń 1, [28] jejm. pani surogatorowej poznańskiej koń 1, [29] jejm. pani Bojanowskiej, jm. pana sędziego wschowskiego koń 1, [30] jm. pana Chryzostoma Skrobiszewskiego koń 1, [31] jm. pana Majewskiego koń 1, [32] jejm. pani Kasprowej Schlichingowej koń 1, [33] jm. pani Janowej Szczanieckiej koń 1, [34] jm. pana Andrzeja Bojanowskiego koń 1, [35] jm. pana starego Tosa Henryka koń 1, [36] jm. pana Frydrycha Drzewieckiego koń 1, [37] jm. pana Krzysztofa Kotwica koń 1, [38] jm. pana Chryzostoma Makowskiego koń 1, [39] jm. pana Władysława Mołskiego koń 1, [40] jejm. pani Łowickiej 1 koń, [41] jejm. pani Broniszewskiej koń 1, [42] jejm. pani Orszuli Borzysławskiej koń 1, [43] jejm. pani Rosowskiej koń 1, [44] jm. pana Mikołaja [1278] Przybysławskiego koń 1, [45] jejm. pani Aleksandrowej Unrugowej przy panu Krzysztofie Dziembowskim 1 koń, [46] jm. pana Aleksandra Unruga przy panu Jerzym Unrugu, [47] jm. pana Kaspra Kalkreitera przy panu Krzysztofie Szychlichingu 1, [48] jm. pana Karola Magnusa Kielkreitera przy panu Aleksandrze Unrugu koń 1, [49] jm. pana Łahodyńskiego koń 1, [50] jm. pana Wturkowskiego Jana koń 1, [51] jm. pana Stanisława Jaraczewskiego koń 1, [52] jm. pana Lignora koń 1, [53] jejm. pani Gałęskiej koń 1, [54] jm. pana Kołuckiego koń 1, [55] jm. pana Wojciecha Koszuckiego koń 1,

[56] jm. pana Franciszka Radeckiego koń 1, [57] jejm. pani Wojciechowej Zaleskiej koń 1, [58] jm. pana Jakuba Wturkowskiego koń 1.

Andrzej z Przyimy Przyjemski chorąży województwa kaliskiego, rotmistrz województw wielkopolskich m.p.

9. *Rejestr chorągwi pospolitego ruszenia powiatu gnieźnieńskiego pod komendą Stanisława Chełmskiego starosty pobiedziskiego na popisie za uniwersalem Michała I – [obóz pod Łowiczem, 2 listopada] 1670 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Gniezno 145, s. 454-456v – oryginał; w grodzie gnieźnieńskim oblatował Nob. Błażej Łaszczyński sługa Gen. Marcina Paruszewskiego w dniu 4 grudnia 1670 r. [feria 5 post festum Sancti Andreae Apostoli proxima a. D. 1670].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 813-815v – oblata.

Rejestr kompanii powiatu gnieźnieńskiego prowadzonyj przez w. jm. pana Stanisława na Chełmie Chełmskiego starostę pobiedziskiego a. D. 1670.

[1] jm. pan rotmistrz, [2] jm. pan Marcin Paruszewski porucznik, [3] jm. pan Sebastian Twardowski chorąży, muzyka, [4] jm. pan Andrzej Radlicki sędzia nakielski, [5] jm. pan Chryzostom Marszewski, [6] jm. pan Stanisław Jezierski, [7] jm. pan Jakub Domaracki, [8] jm. pan Franciszek Rogaliński, [9] jm. pan Stanisław Rogaliński, [10] jm. pan Marcin Kornatowski, [11] jm. pan Aleksander Koszucki, [12] jm. pan Stanisław Marszewski, [13] jm. pan Jan Marszewski, [14] jm. pan Krzysztof Marszewski, [15] jm. pan Krzysztof Mieliński, [16] jm. pan Stanisław Palczewski, [17] jm. pan Stanisław Załusowski, [18] jm. pan Jerzy Cielmowski, [19] jm. pan Marcin Szołdrski, [20] jm. pan Andrzej Szołdrski, [21] jm. pan Władysław Kąsinowski, [22] jm. pan Bogusław Kąsinowski, [23] jm. pan Jan Tomicki ze Pszenia, [24] jm. pan Aleksander Tomicki, [25] jm. pan Stanisław Tomicki, [454v] [26] jm. pan Wojciech Tomicki, [27] jm. pan Michał Tomicki, [28] jm. pan Andrzej Koźmiński, [29] jm. pan Rafał Objeziński, [30] jm. pan Adam Karśnicki, [31] jm. pan Piotr Chełkowski, [32] jm. pan Krzysztof Strzałkowski, [33] jm. pan Stefan Drozdowski, [34] jm. pan Jan Tomicki, [35] jm. pan Wacław Twardowski, [36] jm. pan Stanisław Kokalewski, [37] jm. pan Zachariasz Janowski, [38] jm. pan Stanisław Janowski, [39] jm. pan Jan Morawski, [40] jm. pan Aleksander Sielski, [41] jm. pan Krzysztof Radlicki, [42] jm. pan Jakub Wilkoterski, [43] jm. pan Krzysztof Bieńkowski, [44] jm. pan Krzysztof Chlebowski, [45] jm. pan Mikołaj Chlebowski, [46] jm. pan Jakub Orzelski, [47] jm. pan Jan Orzelski, [48] jm. pan Jan Kraszewski, [49] jm. pan Kazimierz Żegocki, [50] jm. pan Władysław Nieżuchowski, [51] jm. pan Primus Skórzewski, [51] jm. pan Chryzostom Skórzewski, [52] jm. pan Samuel Krzyszkowski, [53] jm. pan Przecław Krzyżanowski, [54] jm. pan Marcjan Iłowiecki, [55] jm. pan Maciej Krzyszkowski, [56] jm. pan Stanisław Przystanowski, [57] jm. pan Kazimierz Węgierski, [58] jm. pan Walenty Zakrzewski, [59]

jm. pan Michał Jezierski, [60] jm. pan Maciej Szczyciński, [61] jm. pan Marcin Tur-
 ski, [455] [62] jm. pan Łukasz Koszucki, [63] jm. pan Maciej Wygrozowski, [64] jm.
 pan Zygmunt Zaleski, [65] jm. pan Jan Zaleski, [66] jm. pan Konstanty Majewski,
 [67] jm. pan Jan Wierzbński, [68] jm. pan Wojciech Wierzbński, [69] jm. pan Sta-
 nisław Wierzbński, [70] jm. pan Dobrogost Płaskowski, [71] jm. pan Jerzy Racięski,
 [72] jm. pan Samuel Sadowski, [73] jm. pan Dadźbóg Chociszewski, [74] jm. pan Flo-
 rian Iłowski, [75] jm. pan Jan Rzepecki, [76] jm. pan Adam Krzywkowski, [77] jm. pan
 Świętosław Paruszewski, [78] jm. pan Hieronim Niesiołowski, [79] jm. pan Jan Majew-
 ski, [80] jm. pan Jan Radzimiński, [81] jm. pan Adam Mikołajewski, [82] jm. pan Stani-
 sław Wałowski, [83] jm. pan Jan Włoszynowski, [84] jm. pan Jakub Jarosławski, [85] jm.
 pan Wojciech Żychliński, [86] jm. pan Paweł Bogorski, [87] jm. pan Wojciech Porowski,
 [88] jm. pan Mikołaj Kowalewski, [89] jm. pan Jan Mierosławski, [90] jm. pan Seweryn
 Muchliński, [91] jm. pan Franciszek Cucharski, [92] jm. pan Wojciech Cucharski,
 [93] jm. pan Jakub Wyganowski, [94] jm. pan Stefan Czełuściński, [95] jm. pan Miko-
 łaj Chyliński, [96] jm. pan Grudziecki, [97] jm. pan Jerzy Wilkowski, [98] jm. pan Zyg-
 munt Ulatowski, [99] jm. pan Andrzej Grabowski, [455v] [100] jm. pan Michał Ulatow-
 ski, [101] jm. pan Franciszek Rutkowski, [102] jm. pan Jakub Szczepkowski, [103] jm.
 pan Dobrogost Gądkowski, [104] jm. pan Jan Byszewski, [105] jm. pan Florian Suliń-
 ski, [106] jm. pan Stanisław Drachowski, [107] jm. pan Jan Chełkowski, [108] jm. pan
 Zygmunt Kleparski, [109] jm. pan Kazimierz Śniegocki, [110] jm. pan Jan Zagajew-
 ski, [111] jm. pan Stanisław Czarnotulski, [112] jm. pan Aleksander Niemieczkowski,
 [113] jm. pan Stanisław Jeleniewski, [114] jm. pan Maciej Rozbicki, [115] jm. pan Woj-
 ciech Żuchowski, [116] jm. pan Stanisław Potocki, [117] jm. pan Wojciech Dunin Wol-
 ski, [118] jm. pan Piotr Kobelniczy [119] jm. pan Andrzej Kraszewski, [120] jm. pan
 Piotr Rzeszotarski, [121] jm. pan Kasper Chraplewski, [122] jm. pan Chryzostom Suf-
 czyński, [123] jm. pan Władysław Małachowski, [124] jm. pan Łukasz Małecki.

Za rodziców: [125] jm. pan Andrzej Poniński, [126] jm. pan Andrzej Sośnicki,
 [127] jm. pan Konstanty Marszewski, [128] jm. pan Mikołaj Korzeniewski, [129] jm.
 pan Jan Bniński, [130] jm. pan Stanisław Skałowski, [131] jm. pan Adam Włoszynow-
 ski, [132] jm. pan Wawrzyniec Małachowski. [456]

Poczty: [1] jm. pana Łukasza Niemojewskiego koni 3, [2] jejm. pani kasztelanowej
 międzyrzeckiej koni 2, [3] jm. pana Jana Kornatowskiego koni 2, [4] jm. pana Woj-
 ciecha Sułkowskiego koń 1, [5] jm. pan Mikołaja Gronowskiego koń 1, [6] jm. pana
 Wojciecha Czarlińskiego koń 1, [7] od sukcesorów jm. pana Stanisława Paruszewskie-
 go burgrabiego inowrocławskiego koń 1, [8] jm. pana Stanisława Łochockiego koń 1,
 [9] jm. pana Macieja Pigłowskiego koń 1, [10] jm. pana Marcina Budziejewskiego,
 [11] jejm. pani Reginy Rudawskiej koń 1, [12] jejm. pani Jadwigi Kromolickiej koń 1,
 [13] jejm. pani Jadwigi Taczanowskiej koń 1, [14] jm. pana Pawła Morawskiego koń
 1, [15] jm. pana Jana Łowęckiego koń 1, [16] jm. pana Pawła Gogolewskiego koń 1,
 [17] jejm. pani Zofii Iłowieckiej koń 1, [18] jm. księdza Stanisława Niemojewskiego
 koń 1, [19] jm. pana Pawła Bledzewskiego koń 1, [20] jejm. pani Zofii Święcickiej koń 1,
 [21] jm. pana Wojciecha Kokoskiego koń 1, [22] jm. pana Kazimierza Ulatowskiego
 koń 1, [23] jm. pana Andrzeja Suchcickiego koń 1, [24] jm. pana Łukasza Ossowskiego

koń 1, [25] jm. pana Walentego Krasowskiego koń 1, [26] jm. pana Jana Gorajskiego podstolego poznańskiego koń 1, [27] jm. pana Jana Ługowskiego koń 1, [28] jejm. pani Barbary Czeskiej koń 1, [29] jm. pana Malchra Gurowskiego koń 1, [30] jm. pana Jana Góreckiego koń 1, [31] jm. pana Jerzego Przybysławskiego koń 1, [32] jm. pana Dobiejewskiego z Wełny koń 1, [33] jejm. pani Heleny Krzykowskiej koń 1, [34] jejm. pani Marianny Konarskiej koń 1, [35] jm. pana Zygmunta Myśleckiego koń 1, [456v] [36] jm. pana Andrzeja Karśnickiego koń 1, [37] jm. pana Kaspra Czarneckiego koń 1, [38] jejm. pani Samuelowej Kuczkowskiej koń 1, [39] jejm. pani Marianny Parczewskiej koń 1, [40] jm. pana Wojciecha Domaniewskiego koń 1, [41] jm. pana Jana Aberderowicza koń 1, [42] jm. pana Krzysztofa Sulińskiego koń 1, [43] jm. pana Andrzeja Rokosewskiego koń 1, [44] jm. pana Piotra Rynarzewskiego koń 1, [45] jm. pana Michała Górczyńskiego koń 1, [46] jm. pana Aleksandra Kuczkowskiego koń 1, [47] jm. pana Stefana Ciecierskiego koń 1, [48] jejm. pani Jadwigi Pilichowskiej koń 1, [49] jm. pana Wojciecha Stawskiego koń 1, [50] jm. pana Jerzego Szczykowskiego koń 1, [51] jm. pana Zygmunta Koźmińskiego koń 1, [52] poczet kielczewianów koń 1.

Stanisław na Chełmie Chełmski starosta pobiedziski, rotmistrz powiatu gnieźnieńskiego

Marcin Paruszewski porucznik powiatu gnieźnieńskiego

12. Sejmik relacyjny w Środzie, 9 grudnia 1670 r.

¹ 1. *Sejmik wyznaczony mocą deklaracji poselskiej na sejmie.*

Druk w: Vol. leg., t. 5, s. 41, 42.

[...] Województwo poznańskie na ukontentowanie wojska w długu im pozostałym deklaruje 14 podymnych cum abiuratis anni 1661. Modum contribuendi na sejmik relacyjny biorą, sejmik pro die 9 decembris. [...] Województwo kaliskie, per omnia jako poznańskie. [...]

2. *List Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego do zaufanych osób przed sejmikiem – 29 listopada 1670 r.*

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 3487 IV, s. 391-392 – kopia:* Copia listu na sejmik wielkopolski – 29 novembra 1670.

Doszła, już wiem, wiadomość w.m.m. pana, jaki padł w sprawie mojej dekret, w którym że nie włożono rationes defensarum, przyjdzie mi w krótkim czasie informować o tym Rempublicam, użyczy li Bóg zdrowia per publicum scriptum. Pro interim sufficit to, że obiecowano na sejmiku documenta certa et evidentialia, a contrarium patet z dekretu, bo expresse włożono („Quoniam documenta non sunt certa neque evidentialia, neque manifesta, nec ex iis citatus convinci potest ideo” foremna konsekwencja poszła na owę ergo pluet) evadat, atoli zbieżalem na termin praestandi iuramenti non parcendo zdrowiu, z okrutną fatygą i tej czy casu umyślnie przeszkadzono, nie naznaczywszy [392] deputatów przed którymi było mi iniunctum.

Miałbym co pisać o agrawacyjej mojej, ale że na takie incidimus tempora, w których mówić, a dopieroż pisać prawdy nie godzi się, a po chwili i myśleć non licebit, przeto comprimo calamum, pomniąc że mię o to sądzono, quia te suspectam redditisti. Uniżenie i to proszę, nie pozwalaj dalszy na honor mój saevire zawziętości i owszem, racz niewinności, która aperte z dekretu patet, patrocinari. Wszak nikomu nie zawadzam, non impedio niczyich by też na ruinę status i wolności intencji, uczyniły mię bowiem już non aliena, ale moje pericula cautum. Voto tylko do Nieba fundo, aby si Diis placet już stracony w niektórych redeat gustus wszystkim libertatis, a przy tym zostawam.

3. *Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 9 grudnia 1670 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Poznań 744, k. 792-793v, 854-855 – oryginał.*

Inne rękopisy: Rp. 2 *AP Poznań, Gr. Kalisz 290, s. 1500-1511 – oblata; Rp. 3* *AP Poznań, Gr. Poznań 1220, k. 61-62v – oryginał.*

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, na sejmik relationis pro die 9 decembris do Śrżody zgromadzeni.

Odebrawszy actorem sejmu przeszłego od ichm. panów posłów naszych statum, na którym uważwszy tranquillandae Reipublica rationes, ichm. panowie posłowie nasi pozwolili 14 cum abiuratis podymnych na ukontentowanie wojsk J.K.M. i R.P. w zasługach zatrzymanych, których modus contribuendi na sejmik terażniejszy do nas wzięli. My tedy ażeby wojsko w zasługach swoich ukontentowane było i zatrzymana od województw naszych doszła ich zapłata, 14 pomienionych podymnych przez ichm. panów posłów naszych pozwolone aprobujemy. Wszem, wobec i każdemu z osobna

ichm. panom dzierżawcom dóbr J.K.M. i R.P., duchownych i szlacheckich, miastom, miasteczkom, wsiom wszystkim in genere w województwach obudwóch zostawających obywatelom do wiadomości podajemy, ażeby 12 podymnych, inkludując w nich 6 podymnych na blisko przeszłym sejmiku przedsejmowym uchwalone cum abiuratis 1661 anni ze wszystkich pomienionych miast, miasteczek, wsi K.J.M., duchownych i szlacheckich na dwie racie, to jest przeszłe 6 podymnych pro die 2 ianuarii, drugie także 6 podymnych terazniejszą uchwałą postanowione pro die 3 februarii, do rąk panów poborców naszych na czasy naznaczone, bez wszelakich trudności, nieodwłocznie oddawali, nie tamując jako najwcześniejszego sześciorga podymnych terazniejszą uchwałą postanowionych na Trybunał Radomski dla ukontentowania wojsk panom poborcom naszym zawiezienia.

Do których to 6 podymnych aby w tych 14 podymnych na sejmie deklarowanych wojsko ukontentowane zostało, przydajemy dwa kwartały czopowego, jeden a prima octobris ad ultimam decembris anni praesentis, drugi a 1 ianuarii ad ultimam martii roku blisko przyszłego przy miastach i miasteczkach zostawające. Także kwartał szelężnyj kontrybucyjej niżej uchwalonej ażeby sumą [792v] 14 podymnym korespondującą ichm. panów wojskowych na Trybunale Radomskim cale ukontentowali.

A ponieważ 12 podymnych, któreśmy na zapłacenie chorągwiom do województw naszych ordynowanym na przeszłych sejmikach uchwaleli, jeszcze panowie poborcy nie oddali i dotychczas w retentach są, zlecamy tymże panom poborcom naszym, aby pomienione 12 podymnych od retentorów, także 6 podymnych tak na przeszłym, jako i na terazniejszym sejmiku uchwalone, które się przy województwach na zapłatę tym chorągwiom zostawać mają, wybrawszy, jeżeliby z 12 przeszłych jako i 6 terazniejszych podymnych czego nie dostawało, to z szelężnej drugiego kwartału kontrybucyjej i podatku rzemieślniczego, także innych kontrybucyjej w borgowej służbie zostawającym chorągwiom na województwa nasze rozebranem cale założyli.

Do których to wszystkich podatków ażeby ludzie ubodzy tak poborowemi, jako i podymnych wielkością agramowani nie byli i potym impossibilitatem podatków R.P. na się nie zaciągnęli, kontrybucyją szelężną na miasta i miasteczka, wsie J.K.M. i R.P., duchowne i szlacheckie, i tych wszystkich, którzy w miastach i miasteczkach tak swoje, jako i przewożne piwa szynkują, neminem i we wsiach szlacheckich, jako i duchownych etiam ex equestri ordine excipiendo, unanimi consensu sobie uchwalamy na kwartały dwa a die 1 ianuarii anni 1671. Od którego dnia powinna się będzie poczynać egzakcyjja tej kontrybucyjej, a kończyć się będzie ultimis diebus iunii. Którą to kontrybucyją wszystkie miasta i miasteczka, piwowarowie od szynkarzów i szynkarek po szelągu od każdego rozmiara piwa odebrawszy, w dobrach zasię ziemskich, wsiach J.K.M, R.P. i duchownych, i szlacheckich kaczmarze abo szołtysi sposobem pomienionym od rozmiaru piwa szeląga odebrawszy i ci wszyscy, którzy piwa przewożne i swoje szynkują, żadnemi się nie zasłaniając libertacyjami, do rąk panów poborców do przeszłych podatków naznaczonych na każdy kwartał oddawać będą powinni praevis iuramento z miast i miasteczek, przez piwowary podług laudum 1669 anni, na sejmiku przedsejmowym coronationis postanowionym. Ze wsi zaś królewskich, duchownych i szlacheckich kaczmarze abo szołtysi także ci wszyscy, którzy przewożne, [793] jako i swoje

w miastach, miasteczkach, wsiach J.K.M., R.P., duchownych i szlacheckich piwa do szynków mają, przysięgać powinni, że nie więcej piwa wypito w tym kwartale, ale tylko tyle beczek tak wiele rozmiarów w sobie mających, a to dla nierównych po miastach i miasteczkach, wsiach szlacheckich beczek, przy ostatnim kwartale oddawszy przysięgę, lubo jeden z każdyj wsi lubo przez jednego ze wsiów, kto by więcej majątności niż jedną in possessione sua każdy posesor trzymał. A dla weryfikacyjnej atestacyjnej brać będą od ichm. panów miast dzierżawców, także i miasteczek, że nic a nic więcej piwa warów w pomienionych miasteczkach i miastach nie robiono. Kaczmarze zaś i szoltyśi wsi J.K.M., duchownych i szlacheckich od panów dziedzicznych, albo arendarzów i urzędników też atestacyjnej przy przysięgach swoich do rąk panów poborców oddawać będą. Ichm. zaś panowie poborcy przysięg bez tych atestacyjnej od urzędów miejskich, jako i kaczmarzów, także szoltyśów szlacheckich odbierać nie mają, ażeby ten koszt płacenia od dwóch w kancelaryjach juramentów nie praegravaret miast i miasteczek, tedy przysięgi od juramentu czopowego jedną formą complecti powinni. Od kaczmarzów zaś szlacheckich i szoltyśów suscepty pieczęci i egzaktorów pomienionych juramentów nad groszy 6 więcej kancelaryje wyciągać nie będą. Rozmiar zaś piwa na ten czas szelągami droży tak w miastach, miasteczkach, wsiach J.K.M. i R.P., duchownych i szlacheckich, nie podwyższając go dla pomienionj kontrybucyjnej, być powinien.

Od której kontrybucyjnej szelężnej wszyscy, którzykolwiek napoje wszelakie, jako wina, miody i gorzałki w miastach J.K.M. i R.P., duchownych i szlacheckich szynkują, od garca wina i miodu po groszy trzech, od kwart gorzałki czterech po gorszy 3, mediantibus propinatoris coram officio castrensi iuramentis, panom poborcom oddać i od nich się ullo praetextu, żadnym nie zasłaniając uwolnieniem, uchraniać nie mają.

Do której wzwyż mianowanej kontrybucyjnej uchwalamy rzemieśniczy podatek, który wszyscy in genere rzemieśnicy iuxta constitutiones eo nomine descriptas płacić będą powinni. [793v] Owczarze także, szoltyśi, młynarze i ci wszyscy, którzy owce i parobczych od owce po gr 3, przy podymnych praevia atestatione ichm. panów dziedzicznych i posesorów, dzierżawców, miast i miasteczek, wsi J.K.M., duchownych i szlacheckich, że nie więcej owiec swoich mają, do rąk panów poborców oddadzą.

Którzy to panowie poborcy terazniejsi, jako i przeszli, i pan komisarz lubo trzema uchwałami sejmików stricte dotąd exactas, przed ichm. panami komisarzami podatków czopowego, podymnych, kontrybucyjnej szelężnej, rzemieśniczego podatku nie uczynieli calculationem. Uprosieliśmy ichm. panów komisarzów dawną uchwałą naszą do rachunków naznaczonych, ażeby in crastino Sanctorum Innocentium⁵⁴⁵ do Poznania zjechali, przed którymi jm. pan komisarz i ichm. panowie poborcy sine omnibus diffugiis, instantanee rachować się, tak ci, którzyby począwszy rachunki, in reliquo, jako i drudzy ichm. nie zacząwszy rachunków in integro powinni, a to sub poena peculatus na sądach tak poznańskich, jako i kaliskich najbliższych za podanym przez ichm. panów komisarzów tak na tych, ktrzyby się nie rachowali, jako tych, którzyby contumaciter rachować się nie chcieli, obtinenda. Po której poenae peculatus otrzymaniu

⁵⁴⁵ 29 grudnia 1670 r.

upraszamy jm. pana kanclerza koronnego, generała naszego wielkopolskiego⁵⁴⁶, ażeby przez ichm. panów burgrabiów adminiculum przydawszy, executionem cum apprehensione bonorum na panach poborcach z podatków dawnych, jako i terażniejszych retentorach fortem et indilatam raczel odprawić executionem.

Na tychże sądach poznańskich i kaliskich panowie poborcy nasi z panami burgrabiami zroczyć się sądownie mają, kto z nich w niewyciąganiu podatków na delatach zostawających, także nieuczynionej egzekucyje z tychże retentów dawnych podatków winien, a z ich kontrowersyje sąd grodzki tak poznański, jako i kaliski iudicialiter między nimi ferować będzie. Od którego apelacyja dopuszczona być nie ma, ale ex nunc rei iudicatae tak jako owa strona satisfacere powinni.

Do Trybunału tedy Radomskiego uprosieliśmy w. [854] jm. pana Piotra Żychlińskiego starostę wałeckiego, jm. pana Władysława Skoroszewskiego chorążego poznańskiego, którym ichm. kontentacyje 5 tys. zł oddać ichm. panom poborcom naszym naznaczyliśmy.

A że nam jm. pan starosta solecki, żupnik bydgoski⁵⁴⁷ na blisko przeszłym sejmie z izby poselskiej do rachunków skarbowych deputowany, detulit iż skarb koronny na sukcesorach⁵⁴⁸ jm. pana [Zygmunta] Twardowskiego, poborcy generalnego województw naszych poenam peculatus otrzymał, pretendując sobie u nieboszczyka większe retenta niż w kalkulacyjach tak z nieboszczykiem, jako i potym z sukcesorami a ultimarie na szczęśliwej elekcyje K.J.M. przez jm. pana [Wojciecha] Bułakowskiego pisarza grodzkiego kaliskiego, komisarza do rachunków województw naszych die 3 iunii a. 1669 porachowanej continetur, tedy jako województwa nasze nieboszczykowi omnem evictionem w reszcie podatków, które propter abiurata sufficere nie mogły, caverunt tak i teraz ichm. panowie deputaci na Trybunał przyszły Radomski od nas obrani, intercedent panów sukcesorów w tej reszcie podatków, któryj skarb nie może sobie większy pretendere nad tę, która w ostatnij kalkulacyje jm. pana pisarza grodzkiego kaliskiego jest expressa, która reszta już jest po części wypłacona, co kwitami i asygnacyjami edocetur.

Na reliquum zaś tej reszty podatków, któreśmy uchwaleli i wypłacić gotowiśmy, gdy asygnacyje nam od skarbu pokazane będą, detulit i to nam jm. pan starosta solecki, iż skarb de novo pretenduje sobie u nieboszczyka jm. pana [Zygmunta] Twardowskiego dwoje podymne in anno 1661, na sejmie uchwalone, że go sobie pretendere nie może, bo ichm. panowie posłowie na ten czas nasi wzięli sobie byli modum contri buendi podatków na sejmie uchwalonych do województw naszych, uchwaleliśmy byli 40 poborów, a 10 podymnych cum abiuratis, z których podatków że non sufficiebant, została ta reszta. Ex generali też subsidio aukcyja być nie może, bo nieboszczyk z miast i miasteczek wybierał pogłównę według instruktarza sejmowego per classes, jako są in statutis Regni opisane. Co rejestrami Komisji Śrzeskiej weryfikował i iuramentis deduxit, i z tego pogłównego cokolwiek percepit, [854v] sufficientissimem uczynił calculum i to co wniósł, wszystko do skarbu wniósł, jako z kalkulacyje a. 1667 patet.

---

⁵⁴⁶ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ⁵⁴⁷ Jan Bronikowski starosta solecki, żupnik województw wielkopolskich. ⁵⁴⁸ Maciej, Mikołaj, Zygmunt i Jan ze Skrzypny Twardowscy, synowie Zygmunta Twardowskiego.

Melioratio też calculi być nie może, bo nieboszczyk sufficientissime się ze wszystkich podatków, które przez lata funkcji swojej wybierał, województwom wyrachował i co było na delatach, zostało. Z tego panowie sukcesorowie jego dostatecznie się wyrachowali i kwit generalny ze wszystkich podatków od województw otrzymali. Instabunt tedy serio ichm. panowie deputaci nasi u skarbu, żeby skarb tandem aliquando dał im kwit generalny, kiedy tę resztę województwa przymują i onę wypłacić gotowe, gdy asygnacje ze skarbu na tę resztę pokazane będą. Na co ichm. panowie deputaci nasi dadzą skarbowi nomine województw naszych sufficientem assecurationem.

A że to constat z relacji nieboszczyka jm. pana Zygmunta Twardowskiego podwojewódzkiego kaliskiego na Komisji Śrzeskiej, że jm. panu podskarbiemu koronnemu⁵⁴⁹ ś.p. z odmiany piniędzy na Komisję Lwowską z województw naszych przez jm. pana Twardowskiego monetą dobrą wniesionych, wielkie accessit lucrum, z czego sukcesorowie jm., jako i sam jm. R.P. nie dał rachunku, tedy na przyszłym sejmie na kwit sukcesorom jm. ichm. panowie posłowie nasi nie pozwolą, gdy tej sumy ichm. województw naszym nie powrócą.

Urzędów wschowskich, na terażniejszym sejmie deklarowanych miejsce i głosów ordynacja i integrum tej materji ratione głosów i insze negotium do sejmiku przedsejmowego odkładamy.

Zasługując przy tym Nieba i świętych protectiones lubo ogień, amplissime życzełiśmy przysłużyć się błogosławionemu Stanisławowi Kostce, że jednak tot vicissitudinum Korony naszej zostawa impedimentum ratio, tedy na sumpt kanonizacji świętego tego patrona polskiego 2 tys. zł u ichm. panów poborców poznańskiego i kaliskiego po tysiącu zł ex retentis dawnych podatków ichm. collegii Societatis Iesu Posnaniensis naznaczamy tymże ichm.

Ażeby regimenty j.w. jm. pana wojewody ruskiego⁵⁵⁰, jako i jm. pana krajczego koronnego⁵⁵¹ z tychże retentów [855] ukontentowali, zlecamy.

O niewywożenie skór przez kupców Żydów za granice laudum 1669 przed sejmem coronationis w województwach naszych uchwalone⁵⁵², in toto reasumujemy.

Mając także wzgląd na pożar ogniowy i znaczną konflagracją dóbr jm. pana Władysława Zakrzewskiego, od podymnych 6 na terażniejszym sejmiku postanowionych jm. uwalniamy. Działo się na sejmiku średzkim relationis, 9 decembris 1670.

Stanisław ze Wrzący Zajączek marszałek koła rycerskiego sejmiku relationis średzkiego m.p.

Locus sigilli

⁵⁴⁹ Jan Kazimierz Krasiński podskarbi wielki koronny. ⁵⁵⁰ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski. ⁵⁵¹ Wacław Leszczyński krajczy koronny. ⁵⁵² Zob. punkt w laudum sejmiku przed sejmem koronacyjnym w dniu 20 sierpnia 1669 r.

13. Sejmik ekstraordynaryjny w Środzie, 5 marca 1671 r.

1. *Uniuersał Michała I w sprawach skarbowych i aukcji wojska, zwołujący sejmiki na dzień 5 marca – Warszawa, 9 lutego 1671 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 30 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Hon. Grzegorz Giza woźny z Rataj w dniu 26 lutego 1671 r. [feria 5 post Dominicam Reminiscere proxima a. D. 1671]. Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Pyzdry 88, k. 115-115v – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 852-853 – oblata.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, inflancki, podolski, podlaski, smoleński, siewierski i czernihowski.

W., ur. dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim stanu rycerskiego województwa poznańskiego obywatelom, uprzejmie i wiernie nam miłym łaskę naszą królewską. Uprzejmie i wiernie nam mili.

Ten jest powinności naszej królewskiej obowiązek, ta osobliwa i nieprzystająca około państw od Pana Boga nam powierzonych sollicitudo, aby domową zgodą, zjednoczeniem serc i animuszków ugruntowana R.P. przeciwko postronnych nieprzyjaciół zamysłom i zapędom należytą obroną mogła być opatrzona. Do czego prawo przeszłego szczęśliwie odprawionego sejmu podaje nam drogę, chcąc mieć po nas, abyśmy za wiadomością o niebezpieczeństwach R.P. imminentibus, na przyczynienie sił i obmyślenie nowym zaciągom zapłaty sejmiki złożyli, jako to w sobie konstytucja obszerniej zawiera⁵⁵³, wypisujemy w zawartym liście naszym, nie chcąc in aperto podawać dla przestrogi albo podniety nieprzyjaciółom, cokolwiek dowodów jawnych i rzetelnych mamy o gotujących się na ruinę albo interitum ojczyzny imprezach, które przy łasce Bożej wczesnym przygotowaniem armorum et unita virtute pomieszczone być albo retundi mogą.

Zaczym przywodząc in executionem pomienione prawo, składamy uprzejmościom i wiernościom waszym sejmiki na dzień 5 miesiąca marca na miejscu zwyczajnym, na którym żądamy pilnie, abyście uprzejmości i wierności wasze aukcją wojska według postanowienia sejmowego, ad proportionem tyła drugiego, jako teraz województwa, powiaty i ziemie wystawują, uchwalili i wyprawili, pułkowników, rotmistrzów, oficerów tymież ludziom obrali i nam zalecili, żołd i zapłatę gotową bez agramacyjej dóbr duchownych i R.P. sposobili i cokolwiek wrodzona ojczyzny miłość i cura boni publici radzić będzie, dla zaszczytu granic ojczystych, dla obrony chwały Bożej i wiary świętej, dla ugruntowania statecznego i długotrwałego pokoju statecznie postanowili.

---

⁵⁵³ Konstytucja „Deklaracje województw i ziem koronnych i pobory od nich pozwolonych” z sejmu 1670 r. (Vol. leg., t. 5, s. 41).

Ażeby tym prędzej nasz ten uniwersał do wiadomości uprzejmości i wierności waszych przyszedł, rozkazujemy, aby po grodach był aktykowany i na miejscach zwyczajnych obwołany i publikowany. Dan w Warszawie, dnia 9 miesiąca lutego r. P. 1671, panowania naszego 2 r.

Michał Król

Locus sigilli

Stephanus Hankiewicz Regiae Maiestatis secretarius m.p.

2. List Michała I na sejmiki zwołane na dzień 5 marca –
Warszawa, 12 lutego 1671 r.

Rp. *Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 339-339v – kopia: Copia listu Króla jm. na tenże sejmik przysłany; kopia pochodzi z egzemplarza adresowanego do województwa lubelskiego.*

Michał z Bożej łaski król Polski etc.

W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili. Cokolwiek in sancitis suis na przeszłym sejmie R.P. ordynowała, mamy sobie za najpierwszą powinność, abyśmy wszystko do rzetelnej i nieodwłocznej przywiedli egzekucyje. Nie spieszyliśmy się dotąd, lubo pozwolonym sobie sejmików składaniem, częścią parcendo populo, który zatrzymanemi podatkami i niežnościami chlebami żołnierskimi oraz gravatur, częścią że czekaliśmy na dowodne wiadomości quid sperandum vel metuendum ab Oriente visum, na koniec że bez przyczynienia sił R.P. in tuto et tranquillo zostawać nie może. Podajemy in compendio pericula. Naprzód a formidanda potentia Otthomanica, kiedy wyprawiony do nas z Adrianopola za paszportem wezyra niejaki Franciscus de Vart, kapłan, canonicus Tornacensis, tę propozycją wezyra uczynił, abyśmy Ukrainy i Kozaków, którzy się w protekcyą i w poddaństwo Porcie oddali, już cale i wiecznie odstąpili, przydawszy oddanie Kamieńca cesarzowi tureckiemu.

Ur. [Franciszek] Wysocki, posłannik nasz vigore pactorum po sejmie coronationis z oświadczeniem przyjaźni i potwierdzeniem foederum wyprawiony, do tego czasu in squalore et per contemptum, bez prowizyje zwyczajnej w zatrzymaniu zostawa. Tetera⁵⁵⁴, Chmielnicki⁵⁵⁵, rezydentowie i komisarze kozaccy informacjami swemi bez wątpienia hostilitatem podniecają, armaty i wszystkie preparamenta belli zbliżone ku nam zmierzają. O Doroszeńku tę nam przyniósł przestrożę życzliwy kozak, sotnik Toraszewski. Co także listem swoim komendant białocerkiewski potwierdził, że w radzie w Czechrynie odprawionej protekcję turecką z pułkownikami wszystkimi publicę przyjął, wykonawszy przysięgę przy obecności, z rozkazania Porty, na to umyślnie

⁵⁵⁴ *Paweł Tetera hetman kozacki.* ⁵⁵⁵ *Jerzy Chmielnicki, syn Bohdana.*

zesłanego Tatarzyna. Podpisali wszyscy skrypt takowej protekcji i przysięgi, jedni z chęci, drudzy z przyjaźni kilkuset Serdeniak nad karkami stojących. Posłany z tym skryptem niejaki Jarosz pułkownik przeszedł pawłocki do Porty, drugi niejaki Leźnica do Krymu od chana krymskiego⁵⁵⁶ powraca, ur. [Jan] Karwowski i z nim wespół numero comitatu poseł chański z upomnieniem się za dwie lecie upominków, które dobrą monetą dwakroć sto i kilkadziesiąt tysięcy wynoszą. Rezydencja tego posła niezbita, dotąd będzie cum gravi onere skarbu, póki satysfakcji nie odbierze, a gotowizny penitus nie masz, ani być może, ledwie za rok i niezupełna. Vacuum zaś odprawić posła, jest rozerwać przyjaźń śliską tatarską i w państwa inkursyją ordy (która teraz zwojowawszy i złączyszy oderwanych przed kilkadziesiąt lat Tatarów stem tysięcy mocniejsza) przyspieszyć. To pewna z terażniejszej zimy rezolucja zatrzymała Tatarów już do Polski accinctos. Nuradyn sołtan⁵⁵⁷ mówił ur. Karwowskiemu, grożąc hostilite, jeżeli Ukrainy nie odstąpimy.

Te wszystkie non ambigua et incerta fama, ale autentyczne wiadomości w rękę mając, i pilnie uważając, nie opuszczamy żadnego sposobu avertenda, daliśmy za radą senatu naszego adaequata responsa. Odprawiliśmy kanonika tornackiego z listem od wielbnego w Bogu ks. podkanclerzego koronnego⁵⁵⁸ do wezyra i z dobrą informacją do ur. Wysockiego. W Ukrainie bene animati pomieniony sotnik i życzliwi Kozacy, przydany za komisarza i rezydenta w tamtym kraju ur. Raczkowski, omnia consilia experimur, jako to wszystko in rationibus senatus consultorum na sejmie constabit. Zostawa cardo et caput rei, obmyślenie aukcji wojska, bez której salva et integra Respublica być nie może. Zechciejcie tedy uprzejmości i wierności wasze ochotnie i prędko suppetias ferre ordynaryjnym siłom R.P., abyśmy raz się odważywszy albo victoria, albo terrore armorum gruntowny pokój ojczyźnie sprawili. I my, którzy tę kampanię in persona odprawić umyśliliśmy, szczęśliwe panowania naszego primordia przykładem walecznych królów polskich bellica gloria ozdobili. Dała także w moc R.P. nam i komisarzom do instrukcji moskiewskiej mianowanym zawieranie ligi z postronnymi, ale że przeciwko tej konstytucji protestacje, lubo niesłuszne, zachodzą, przyjdzie zaniechać tak potrzebnego i po wszystkim świecie zachowanego defendendae Reipublicae sposobu. Będzie nam in omnem casum conscientia mille testes, żeśmy tej koniunkcji dobrą intencją dla samej obrony R.P. życzyli. Co rozumiemy zarówno, jeżeli nie gorzej niebezpieczne być tureckie w Węgrzech jako (strzeż Boże) w Ukrainie. Życzymy zatem uprzejmościom i wierności waszym dobrego od Pana Boga zdrowia. Dan w Warszawie, dnia 12 miesiąca lutego, r. P. 1671, panowania naszego 2 r.

Michał Król

---

⁵⁵⁶ *Selim I Girej chan krymski.* ⁵⁵⁷ *Sufi Girej sultan nuradyn.* ⁵⁵⁸ *Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny.*

3. Informacja o sejmiku w wiadomościach z Warszawy, 14 marca 1671 r.

Rp. AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 19-20 – kopia.

Sejmik średzki ledwie godzin kilka trwał, bo bardzo mało zjachało się było szlachty, którzy obrawszy marszałka, pana [Gabriela] Sokolnickiego stolnika kaliskiego et impossibilitatem wydania podatków consequenter i zbierania nowych zaciągów, zleciwszy panu marszałkowi swemu [20] deferri to J.K.M. przy oddaniu wiernego poddaństwa, rozjachali się, napisać jednak kazali tak do J.K.M., jako i do jm. pana marszałka wielkiego koronnego⁵⁵⁹, aby żołnierze tak wielkich nie wybierali chlebów, które biorą po 300, po półczwarta sta na koń. Z panów senatorów żadnego na tym sejmiku nie było, gdzie na aukcją wojska nie pozwolono, ale się sami viritim iść na pospolite ruszenie deklarowali.

4. Informacja o sejmiku w relacji ablegata Augustina von Mayern dla cesarza Leopolda I – Warszawa, 18 marca 1671 r.

Rp. HHuA, Oesterreichische Geheime Staatsregistratur (Rep. N) 42, Fasz. 34-4, k. 548 – oryginał.

[...] Neque Sandomirienses, neque Polonis Maioribus placuit in auctionem exercitus condescendere, impares se tributis causantes et viritim insurgere, si periculum ingruerit, offerentes. Notatum fuit, quod conventui Maioris Poloniae senator nullus, rari nobiles interfuerint. [...]

5. Informacja o sejmiku w relacji ablegata Augustina von Mayern dla cesarza Leopolda I – Warszawa, 25 marca 1671 r.

Rp. HHuA, Oesterreichische Geheime Staatsregistratur (Rep. N) 42, Fasz. 34-4, k. 602 – oryginał.

[...] Iam cum Polonia Maior, Cracovia et Sandomiria in auctionem praedictam minime consenserunt, resultat quod non fiet et inde quod malecontenti in palatinatibus praevalebant. [...]

---

⁵⁵⁹ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.

6. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski w sprawach skarbowych – zamek w Poznaniu, 29 kwietnia 1671 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 43 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował woźny Hon. Grzegorz Giza w dniu 4 maja 1671 r. [feria 2 post Dominicam Rogationum proxima a. D. 1671].
Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 291, k. 303v – oryginał.

Jan z Leszna kanclerz wielki koronny, generał wielkopolski, malborski, korsuński etc. etc. starosta.

J.w., w. ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu, województw wielkopolskich obywatelom, m.w.m. panom i braci, przy zaleceniu braterskich służb moich do wiadomości podawam.

Utrapienie ściśnionej różnemi po lat tak wiele przypadkami ojczyzny to sprawuje, że własnym siebie samej i miłych synów uciśnieniem ratować się musi. W którą poratunku konsyderacją, że najwięcej wojsko wchodziło, tedy publica lege ordinamus Trybunał Skarbowy Radomski in eam curam incumbit, aby toż zasłużone R.P. rycerstwo per initas z onym uspokoił rationes. Nadało się poniekąd to staranie, lecz nie bez znacznego uszczerbku skarbu, który pochodzi z zatrzymanych różnych podatków po siełu włościach, miasteczkach i wsiach, iż tedy dla prędszego wojska uspokojenia i dla pozyskania onegoż ku R.P. afektu, tenże Trybunał Radomski to pokazać musiał, co by vivis militaribus zdało się reale, tedy bratersko przestrzegam m.w.m. panów, quoquo modo pod retenta, którychkolwiek podatków podpadających, abyście m.m. panowie oneż to retenta nieodwłocznie zbywając, boni publici moram et molestiam privatam panom poborcom, albo tam gdzie należeć będą, według konstytucyj sejmowych i laudów sejmików oddawali. Inaczej bowiem pomieniony Trybunał Radomski wojsku militem executionem, którą samiż panowie wojskowi wykonywać będą cum triplici nad to retentorum pensione, per directum, którego stricte wojsko trzymać się będzie, pozwoleł. Co jakoby ciężko siłom m.w.m. panom i braci paść mogło, snadno uważać. Bratersko tedy tę dając przestrożę, memu ku województwom dosyć czynię afektowi. Dan w zamku poznańskim, dnia 29 miesiąca kwietnia r. P. 1671.

Jan Leszczyński

Locus sigilli

14. Sejmik ekstraordynaryjny w Środzie, 25 maja 1671 r.

Sejmik zapewne nie doszedł do skutku z powodu zwołania przez króla sejmiku ekstraordynaryjnego na dzień 12 czerwca, przed pospolitym ruszeniem.

1. *Uniwersał Michała I na pospolite ruszenie, wici pierwsze za dwoje –
Warszawa, 15 kwietnia 1671 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 47 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Andrzej Likowski w dniu 5 maja 1671 r. [feria 3 post Dominicam Rogationum proxima a. D. 1671].
Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 291, k. 309 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Pyzdry 88, k. 133v-134 – oblata.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 3, s. 360.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, inflancki, podolski, podlaski, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu komu o tym wiedzieć należy, mianowicie w., ur., senatorom, dygnitarzom, urzędnikom, starostom i wszystkim stanu rycerskiego województwa poznańskiego obywatelom, także miastom i miasteczkom uprzejmym i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. Uprzejmie i wiernie nam mili.

Jakiegokolwiek na R.P. od postronnych nieprzyjaciół następują terrores, należy nam ex specula tronu, na którym nas amor civium posadził, wcześniej upatrować i zabiegać periculis skuteczne i nieodwłoczne brać przed się rady. Na niczym bowiem panowania naszego większej nie pokładamy szczęśliwości, tylko na tym gruncie, aby w domu interconcives wewnętrzny pokój, zgoda i poufałość staropolska kwitnęła, od postronnych zaś, pogranicznych nieprzyjaciół in exitium Reipublicae zawziętych taki zaszczyt i obronę sposobną miała, któreby wpadającą za granice hostilitatem tamować i szczęśliwie zwyciężać mogła. Lubo tedy nie życzyliśmy ultimos Reipublicae viros w pole wyprowadzać i radzibyśmy widzieli abyście uprzejmości i wierności wasze bez niewczasów i trudów wojennych w domach swoich zostawali, gdy jednak przestrogi częste a niewątpliwe od w. hetmanów naszych odbieramy, jako niedawno orda białogrodzka, pod turecką władzą zostająca, z kilką pułków kozackich złączona, wtargnąwszy w państwa nasze, plonu chrześcijańskiego niemało zabrała i dotąd państw naszych w granicach zostając i większe liczby [s] i potędze grassari intendit. Inne także hostilia molimina, których publico scripto wyrazić teraz non expedit, jawnie widzimy i extreme periculosa uznawamy.

Za takowemi często się uszy nasze objającemi trwogami lubobyśmy życzyli dać odpór nieprzyjaciołom przyczynieniem się R.P., dłaczego przywołując in executionem

konstytucją sejmową złożeliśmy byli wcześniej sejmiki uprzejmościom i wiernościom waszym. Gdy jednak nie zdało się uprzejmościom i wiernościom waszym alio delictu militiae ojczyźnie sposobie securitatem, tylko pospolitem ruszeniem, które przeszłego sejmu prawo w ręce nam za zgodą całej R.P. oddało, przychylając się ad mentem sejmików, a bacząc, że w nagłym razie imminentis periculis innego pędzszego nie może być subsidium, tylko generosa civium pectora, którymi przy osobie naszej królewskiej zaszczycać ojczyznę jedyny zostawa sposób, idąc za radą i zdaniem senatu przy nas będącego i w. hetmanów koronnych, niebezpieczeństwo wielkie na R.P. następujące terażniejszym uniwersałem naszym candidie denuntiamus, żądając jako najgoręcej i per salutem patriae obtestando uprzejmości i wierności wasze, abyście, ktokolwiek się synem tej R.P. mieni i prawa do pospolitego ruszenia in persona albo wyprawą należy, konie, rynsztunki i wszelaką gotowość do traktowania wojny należącą, jako najlepiej się przysposobieli, zacnych przodków swoich dziedziczną ochotą chwały Bożej, świątnic pańskich, majestatu naszego i całości R.P. amore et fervorem w sercach swoich wzbudzieli.

Który to uniwersał nasz za pierwsze i wtóre wici ma być rozumiany i przyjęty, a my jeźeliby pożaru wojennego opatrność Boska i odwaga rycerstwa w służbie R.P. będącego nie ugasiła, gdyby większe invalescerunt pericula, trzecie i ostatnie wici sub poenis de expeditione bellica i według praw dawnych, i konstytucyj sejmów przeszłego ex facultatibus wydać rozkażemy.

A że robur militiae w piechotach zawisło, bez której wojna regulariter prowadzona i marsowe imprezy wykonane być nie mogą, suplement piechot, które z pospolitego ruszenia, także i inne subsidia Reipublicae pro exigentia temporum et casuum według deklaracji sejmików uprzejmości i wierności waszych obmyślicie.

A ten uniwersał nasz in vim wici pierwszych za dwoje, aby do akt przyjęty i wszędy po grodach i parafiach był publikowany, urzędowi grodzkim rozkazujemy i dla lepszej wiary ręką własną podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia 15 miesiąca kwietnia r. P. 1671, panowania naszego 2 r.

Michał Król

Locus sigilli

Ksiądz Stanisław Bużeński g[nieźnieński], w[armiński] k[anonik], regent kancelarii koronnej m.p.

2. *Uniwersał Michała I, zwołujący sejmik ekstraordynaryjny województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie na 25 maja 1671 r. – Warszawa, 30 kwietnia 1671 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 50 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Andrzej Likowski w dniu 11 maja 1671 r. [feria 2 post Dominicam Exaudi proxima a. D. 1671].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Kalisz 291, s. 1131-1134 – oblata; Rp. 3 AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 848-849 – oblata.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, inflancki, kijowski, wołyński, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie jednak w., ur. dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim obywatelom województwa poznańskiego, powiatu wschowskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nami mili.

Jako wiele na tym należy całej R.P., aby wojsko i rycerstwo zasłużone prac i trudów swoich powinno odniosło ukontentowanie, uprzejmościom i wiernościom waszym nie-tajno. To jest inter primas curas rządu i panowania naszego, aby wojsko nigdy w borgowej nie zostawało służbie, ale podług uczynionej repartycyjej i podziału z województw i ziem pewną odbierało zapłatę. Ochotnie brały się do tego województwa wielkopolskie na przeszłym sejmie, correspondentem czternastom podymnym sumę cum abiuratis anni 1661 obiecawszy contribuere na zapłatę żołnierzowi. Że jednak niemalej kwoty do skutecznej zapłaty nie dostawa, a podług asekuracyjej Trybunału Radomskiego prętko ją wydać i wyliczyć potrzeba, ad eum effectum za informacją od ur. deputatów wielkopolskich, na samo namówienie podatków, na takową potrzebę uprzejmościom i wiernościom waszym sejmik na miejscu zwyczajnym we Śrzedzie na dzień 25 miesiąca maja składamy. Na którym uprzejmości i wierności wasze zwykłą przeciwko dobru pospolitemu gorliwością zjachawszy się, postanowicie i namówicie, jakoby województwa tamte w borgu i kredycie nie zostawały u żołnierza, ale podług asygnacyjej i asekuracyjej w Trybunale Radomskim dosyć uczynili. Co że ochotnie uprzejmości i wierności wasze uczynicie, jako nie powątpiewamy, tak ten nasz uniwersał aby do grodów podany i na miejscach zwyczajnych ogłoszony i publikowany był, rozkazujemy. Na co dla lepszej wiary ręką się naszą podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia 30 kwietnia r. P. 1671, panowania naszego r. 2.

Michał Król

Locus sigilli

Stephanus Hankiewicz J.K.M. secretarius m.p.

15. Sejmik ekstraordynaryjny w Środzie, 12 czerwca 1671 r.

1. *Uniwersał Michała I na pospolite ruszenie, trzecie wici, zwołujący jednocześnie sejmik ekstraordynaryjny w Środzie na 12 czerwca 1671 r. – Warszawa, 16 maja 1671 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 52 – oryginał drukowany; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Józef Sebastianiński w dniu 1 czerwca 1671 r. [feria 2 infra octavas festi Sacratissimi Corporis Christi a. D. 1671].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 881 – oryginał drukowany; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Pызdry 88, k. 140-141 – oblata.

Druk w: Akta sejmikowe woj. krakowskiego, t. 3, s. 361.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czerniejowski [s].

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, mianowicie w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiem stanu rycerskiego województwa ^apoznańskiego powiatu wschowskiego^a obywatelom, także miastom, miasteczkom, uprzejmie i wiernie nam miłym łaskę naszą królewską. Uprzejmie i wiernie nam mili.

Lubo pierwsze wici jedne za dwoje do uprzejmości i wierności waszych wydać z kancelaryjej naszej ex senatu consulto rozkazaliśmy, ad cerebriorem famam niebezpieczeństw pogranicznych i domowej od Ukrainy hostilitatis, nie tuszyliśmy jednak, aby trzeciemi wiciami mieliśmy uprzejmościom i wiernościom waszym wczas domowy interrompere et belli classico na obozowe wyciągać fatygi. Kiedy jednak dowodne wiadomości i częste a niepłennie ponowione przestrogi o uszy nasze obijają się, iż Porta Otomańska wielkie praeparamenta bellica uczyniwszy, nie gdzie indziej, tylko na Polskę impetum wojny obrócić zamierza, gdy na ten trakt ku nam wszytkę gotowość i armatę sprowadza, konie z Wołoch i Multan pod działa zabiera, amitami do Krymu, do baszy sylistryjskiego i gospodarów wydanemi ruszyć się nakazuje, a co największe jest nieprzyjaźni indicium ur. [Franciszka] Wysockiego posłannika naszego już drugi rok cum indignitate majestatu naszego i narodu polskiego zatrzymując, konfirmacyjej pactorum od nas posłanej przyjąć inaczej nie chce, tylko z tym dokładem, abyśmy spod panowania naszego Kozaków wypuścili, a za poddanych cesarzowi tureckiemu⁵⁶⁰ przeznali.

Zaczyn mając przeszlego sejmu dane sobie w moc prawo, abyśmy wszytkie R.P. siły zgromadziwszy, zabiegali ostatniemu onejże upadkowi, aby kościoły i świątnice pańskie i prowincyje Korony Polskiej nie przychodziły in abominationem desolationis

⁵⁶⁰ *Mehmed IV sultan turecki.*

i wolność ojczysta barbaricae nie podpadała servituti, nie znajdując pewniejszej obrony i prędszego do zaszczytu R.P. i do odwrócenia tak gwałtownego niebezpieczeństwa sposobu, za zdaniem senatus consilium ad consilium bellicum in frequenti consensu zgromadzonego, za radą w. hetmanów, którzy na terażniejsze zjechali się consilium, trzecie i ostatnie wici do uprzejmości i wierności waszych wyprawujemy.

Żądając jako najpilniej per salutem patriae et sacra omnia, abyście jako starożytnych i kochających ojczyznę maiorum suorum nieodrodni potomkowie, ochotnie more militari w konie, w rynsztunek i cokolwiek do wojennej wyprawy należy dobrze się przysposobiwszy, ktokolwiek z prawa do pospolitego ruszenia in persona, albo przez wyprawę należy, pro die 13 mensis iulii pod Lwowem sine divisione belli stawali, gdzie i my osobą naszą stawimy się i zdrowie nasze całości ojczyzny impendemus, a to sub poenis de expeditione generali bellica sancitis, podług konstytucji świętych i dawnych, osobliwie anni 1621⁵⁶¹.

Ażeby tym snadniej i porządniej wyprawa ta wojenna pospolitego ruszenia mogła być do skutku swego przyprowadzona i porządek jej namówiony, uprzejmościom i wiernościom waszym sejmik na miejscu zwyczajnym „we Śrzedzie” na dzień 12 miesiąca iunii naznaczamy, na który zjechawszy się uprzejmości i wierności wasze zatrzymane ludziom w służbie R.P. będącym zasługi wypłacicie, czas i dzień popisom według prawa postanowicie i pod duktorami swemi, którym to z prawa należy, niemieszkanie, gdzie potrzeba wyciągać będzie, nie tylko viritim, ale ex facultatibus pospieszycie.

A jako w przeszłym uniwersale, albo w wiciach pierwszych zaleciliśmy uprzejmościom i wiernościom waszym wyprawę piechoty, która jest robur militiae, tak w polu, jako na fortcach, żądamy pilnie, abyście uprzejmości i wierności wasze w pogotowiu ludzi mieli pieszych, których z pospolitego ruszenia delectus, jako i inne equestres cohortes najsnadniej mogą być z pośrzedka zgromadzonego rycerstwa województw i powiatów wyprawione. Regimenty zaś w służbie dawnej będące, ponieważ do Radomia nie zwieziono sześćkroć sta tysięcy zł, które Trybunał Radomski wojsku cudzoziemskiemu ordynował, aby do Lwowa te pieniądze jako najprędzej zwiezione były, więc currens, płaca aby tymże regimentom po województwach i ziemiach bez trudności i odwłoki wypłacona była, a to dla lenungów, któremiby w obozach żołnierz mógł być sustentowany, jako najpilniej żądamy.

Urzędom także miast i miasteczek naszych rozkazujemy, żeby w odprawieniu powinności względem pospolitego ruszenia należących tak się sprawowali, żeby z nich żadne nie było służby wojennej omieszkanie.

A jeżeliby następująca hostilitas inszemi mogła reprimi siłami, życzymy uprzejmościom i wiernościom waszym, abyście skupiwszy się na czas i miejsce naznaczone, z pośrzedka siebie proporcjonalnego niebezpieczeństwom R.P. wyprawić byli gotowi żołnierza.

Który to uniwersał nasz aby wszystkich wiadomości doszedł, rozkazujemy i mieć chcemy po urzędach grodzkich, aby go nie tylko w miastach, miasteczkach na miejscach zwyczajnych publikowali, ale żeby też i po parafiach rozsyłali. Inaczej nie czy-

⁵⁶¹ *Konstytucja sejmu 1621 r. „Sposób pospolitego ruszenia” (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 297-304).*

niąc dla łaski naszej i ostrości prawa pospolitego. Dan w Warszawie, dnia ^a16^a miesiąca maja, r. P. 1671, panowania naszego r. 2.

Michał Król

Locus sigili

^{a-a} tekst wpisano ręcznie w wolne miejsce

2. *Laudum sejmiku ekstraordynaryjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 12 czerwca 1671 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 57-58v – oryginał; w grodzie wschowskim oblatowano w dniu 25 czerwca 1671 r. [feria 5 in crastino festi Natalis Sancti Joannis Baptistae a. D. 1671].
Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 291, s. 379-384 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Poznań 1220, k. 59-60 – oryginał; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 884-884a – oryginał; **Rp. 5** AP Poznań, Gr. Konin 65, k. 335-336v – oryginał; **Rp. 6** AP Poznań, Gr. Pyzdry 88, k. 145-146v – oblata; **Rp. 7** AP Poznań, Gr. Nakło 123, k. 184-187 – oblata.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy, rycerstwo województwa poznańskiego i kaliskiego, którzyśmy się tu do Śrrody na miejsce zwyczajne prawem opisane i dzień dzisiejszy za uniwersałem J.K.M. p.n.m. w naznaczeniu popisu i czynieniu porządku względem wychodzenia na pospolite ruszenia, taką między sobą uczynieliśmy umowę.

Naprzód popis oboma województwom i wszystkim powiatom wspólnie naznaczymy sobie na dzień 6 miesiąca lipca, tu pod Śrrodą. Na który to popis wszyscy, którzykolwiek do odprawowania ekspedycyje wojennej wedle praw, a mianowicie konstytucyje 1621⁵⁶² zjechać more militari powinni będziemy i tam się przed ichm. panami kasztelanami powiatów swoich popisawszy, potym po odprawieniu popisu tego po trzech dniach na miejsce od J.K.M. naznaczone, pod chorągwiami duktorów swoich bez wszelkiego uciążenia ludzi ubogich w ciągnienu, jeśli nam rewersały od J.K.M. na ten czas nie przyjdą, ruszemy się.

A iż podczas odjazdu naszego wiele na tym należy, aby województwa nasze bez obrony podczas, strzeż Boże, jakich niebezpieczeństw nie zostawały, sposób taki ad reprimendos quibus insultus na teraźniejszym sejmiku namawiamy, aby ci, którzy podług dawnych praw do obrony należą, za obwieszczeniem ichm. panów wojskich i surogatorów obudwu województw na zniesienie swywoli wszelakiej, tam gdzie pokaże potrzeba, stanęli, a nadto miasta i miasteczka poznańskiego i kaliskiego województw laudo praesenti wkładamy, aby za obwieszczeniem tychże ichm. panów

⁵⁶² Konstytucja sejmu 1621 r. „Sposób pospolitego ruszenia” (Völ. const., t. 3, vol. 1, s. 297-304).

wojskich i surogatorów ludzie ad propulsanda quovis pericula, choć ze 40 domów, wyjąwszy puste i szlacheckie domy, konnego jednego o swym koszcie i chlebie, żądanych dóbr tak R.P., jako i duchownych nie agramując, stawić byli powinni. Także bractwa strzeleckie, które gaudent privilegio Reipublicae do takowej wyprawy osobno przykładać się mają i z pośrodku siebie jednego konnego wyprawić powinni będą.

A że na przeszłym sejmiku aukcja wojska R.P. na sejmie niedawnym pozwolona, dla hibern żołnierskich nie doszła, tedy dosyć czyniąc prawu i one in executionem przywodząc, takową liczbę drugą wojska, jaka nam do płace z Komisyyje Lwowskiej należy, ordynujemy i wyprawujemy, to jest ludzi konnych 800, a pieszych 1000. Do której to wyprawy dobra J.K.M. i duchowne, i ziemskie, miasta i miasteczka in genere wszystkie podług tejże przeszłego sejmiku konstytucyyje należeć będą, exceptis desertatis [57v] et conflagratiss takowym sposobem. Naprzód ze wszystkich wsiów ziemskich, duchownych i królewskich ze 30 dymów wedle abjurat 1661, z dymu jednego rachując zł 8 i gr 10, konnego jednego z dobrym rynsztunkiem i na dobrym koniu na dwie ćwierci ordynujemy i temuż konnemu żołnierzowi na dwie ćwierci zł 250 z tychże dymów naznaczamy. Które to pieniądze z dymów bonorum haeredes i wyderkarze de suo, poddanych nie agramując, na przyszłym popisie tu pod Śrządą ichm. panom komisarzom od nas naznaczonym wydać będą powinni i od nich kwity otrzymywać, a ichm. panowie komisarze ichm. panom żołnierzom na pocztu pieniądze oddawać mają. Za które ichm. panowie rotmistrze towarzystwa porząmnego, nie przyjmując pocztu więcej tylko na 3 konie, zaciągać będą.

Ichm. zaś panowie arendarze i ci, co sumy fruktyfikujące na zapisach mają, od tysiąca zł po zł 6 do rąk ichm. panów komisarzów na tenże czas popisu oddać będą powinni, a iż o to ichm. panowie bracia niektórzy querulabantur, że prowizyyje od kredytorów swoich nie mogą odebrać, tedy od tych sum samiż panowie kredytorowie przy których te sumy zostawają po zł 6 od tysiąca do rąk ichm. panów komisarzów oddadzą, a potym to sobie w prowizyyje odtrąca. Plebei i advenae, którzy arendami dobra ziemskie albo królewskie i duchowne trzymają, od fortun swoich poczet słuszny na tę ekspedycyją wyprawić powinni będą, a ta wszytka kontrybucyja tak od sum ad proportionem podymnych, jako i od pieniędzy ma być sub poenis de expeditione generali bellica sancitis.

Z miast zaś i miasteczek tak ziemskich, duchownych i królewskich 1000 piechoty ordynujemy i wkładamy to na miasta i miasteczka in genere wszytkie, aby secundum classes wyprawić opisanych, primi ordinis miasta z 10 domów, secundum recentia abiurata, a które jeszcze nie uczyniły juramentów, aby przed wyprawieniem uczyniły iuxta laudum 1669, pieszego jednego, secundi ordinis miasta ze 20 domów także pieszego jednego, tertii ordinis miasteczka ze 30 domów także jednego, wszytkich dobrze munderowanych manierą niemiecką, w płaszczach, z rapierem albo szablą, z luntowym muszkietem, w barwie wszytscy jednakowej turkusowej, prochami i kulami na pół roka opatrzonych, wyprawowali i wysełali. Tak jednak, aby w każdym mieście tak primi classis, jako też secundae et tertiae domy wszytkie po taleru płacą symplę po-

dymnego w 6 domów albo dymów rachowane były, a które po kopie we 4 domy [58], które zaś po złotemu we 2 domy et sic consequenter żeby z nich ducta proportionie wyprawa była.

Którym to wyprawionym od siebie ludziom na sustentament na dwie ćwierci oraz każde miasto i miasteczko na swego żołnierza jednego po zł 50 do rąk szafarzów swoich, których sobie miasta jednego z poznańskiego, drugiego z kaliskiego województw obiorą, oddać będą powinni. Którzy to szafarze powinni będą w obozie przy regimencie rezydować i lenungi piechocie płacić i rachunek z tego tu potym na sejmiku uczynić. Kamienice jednak szlacheckie i dworce w miastach do tej wyprawy należeć nie będą, ale podymnego zł 8 gr 10 z każdy kamienice szlacheckij i domu do rąk panów komisarzów haeredes oddadzą, a jeżeliby na wyprawę 1000 piechoty nie wystarczył numerus domów miast i miasteczek, tedy z dymowych piniędzy, których nad wyprawę konnych ludzi zostaje, ichm. panowie komisarze piechoty przysadzą.

Ta jednak wyprawa wszytka tak się ma rozumieć, iż jeżeliby nam przyszło pospolitym ruszeniem iść i rewersały nam na popis od J.K.M. nie przyszły, tedy od tej wyprawy recedemus i tak od składania pieniędzy dymowych, jako i od stawiania piechoty siebie samych uwolniemy.

Do którego to wojska konnego obraliśmy z pośrodka siebie w. jm. pana Piotra z Bni-na Opalińskiego wojewodzica kaliskiego, starostę międzyrzeckiego za pułkownika, któremu zawdzięczając pracę i ochotę jego naznaczelśmy do rotmistrzowskiego pocztu, którego za dwie ćwierci przychodzi zł 3 tys., drugie in paratis 5 tys. od jm. stawić będzie powinnienn pod chorągiew koni 128, inkludując w to rotmistrzowski poczet. Ichm. panów rotmistrzów obraliśmy, jm. pana Andrzeja z Marszewa Zaleskiego, jm. pana Jerzego Cykowskiego, jm. pana Franciszka Żychlińskiego, jm. pana Krzysztofa Złotnickiego, jm. pana Tomasza Zaleskiego, jm. pana Łukasza Niemojewskiego. Którym to ichm. panom rotmistrzom służbę przypowiedzieliśmy, każdemu z nich na koni 120, inkludując w to rotmistrzowski poczet. Którym naznaczelśmy za ochotę ichm. na 2 ćwierci po zł 5500, inkludując także w to pocztu rotmistrzowskie, a do J.K.M. exnunc ichm. panów posłów wyselamy, prosząc o przypowiednie na ichm. listy. Do której pracy uprosieliśmy w. jm. pana Piotra z Bni-na Opalińskiego starostę międzyrzeckiego, jm. pana Andrzeja Zaleskiego, zleciwszy to ichm., aby nam ichm. na czas popisu mianowany tak te listy przypowiednie, jako i w naszych postulatach od J.K.M. przywieźli respons.

Pieszego zaś ludu i regimentarzów ordynacją zachowujemy sobie do popisu, także ordynacją konsystencyjej chorągwiom tak konnym, jak pieszym także obranie ichm. panów komisarzów, tak do pieszego, jako i konnego wojska i drugih ichm. [58v] panów komisarzów do rachunków obieranie do tegoż czasu odkładamy. To jednak po jm. panu pułkowniku i rotmistrzach naszych mieć chcemy, aby obecniemi zawsze przy chorągwiach byli i od nich się nie absentowali, a po wyjściu dwóch ćwierci powinni będą ichm. panowie rotmistrze regista przez porucznika chorągwi każdego swojej przysiężone do grodu któregokolwiek w województwach naszych podać.

Szelężna kontrybucya, ponieważ ultimis diebus iunii wedle laudum przeszłego ekspiruje, tedy nas defecta płacy na ordynaryjnego żołnierza, też i takową kontrybucyją do półroka jeszcze, to jest ad ultimam decembris prorogujemy.

Miasto Śródę, która przez odprawowanie sejmików w tymże miasteczku ma swoje incommoditates, od wyprawienia terażniejszej piechoty z domostw i tej uchwały uwalniamy. Chcemy też to mieć po ichm. panach poborcach naszych, aby asygnacje regimentowi, który na Białej Cerkwi zostawa, przed inszemi asygnacjami wypłacili. Które to postanowienie nasze dla prędszej wiadomości do grodów województw naszych jm. panu marszałkowi koła naszego rozesłać zleciliśmy. Działo się we Śrzedzie, dnia 12 miesiąca czerwca r. P. 1671.

Piotr z Sokolnik Sokolnicki pisarz grodzki wałecki, marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego

Locus sigilli

3. *Instrukcja dana posłom do Michała I z sejmiku ekstraordynaryjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 12 czerwca 1671 r.*

Rp. 1 AGAD, MK LL 25, k. 227-228 – oblata.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Akta Miasta Gniezno I 32, k. 259-259v – oblata.

Instrukcja ichm. panom posłom do J.K.M. z sejmiku śrzedzkiego, w. jm. panu Piotrowi z Bnina Opalińskiemu wojewodzie kaliskiemu, staroście międzyrzeckiemu i jm. panu Andrzejowi z Smardzewa Zaleskiemu we Śrzedzie die 12 iunii 1671.

Jeżeli kiedy R.P. należyte J.K.M. p.n.m. za tak pracowite circa conservationem sui pieczętowania winna podziękowanie, tedy terażniejszymi ut plurimum czasy, gdy wszystkie na nie zbiegające się burze et tempestates J.K.M. p.n.m. ojcowskim upatrując okiem, vigili cura agit, jakoby ab hoc procelloso turbine praesentissimis remediis ratowana być mogła. Pokornie tedy podziękują ichm. panowie posłowie nasi J.K.M. p.n.m. za tę solitudinem i ojcowskie o całości R.P. obmyśliwania, a oraz iungent vota na szczęśliwe J.K.M. panowanie, życząc jako najfortunniejszych J.K.M. z nieprzyjaciół tryumfów.

A lubośmy prawu na przeszłym sejmie o aukcyjej wojska postanowionemu na sejmiku na to od J.K.M. ex lege złożonym, dla konsystencyjej wojska koronnego, na hibernach natenczas w województwach naszych zostawającego i ustawicznych przez dobra ziemskie przechodów, dosyć uczynić nie mogli, a to ob defectum ściągnięcia i stanowisk hibernami natenczas wojska starego zaciągu onerowanych, tedy non contraveniendo prawu temu, i owszem, one in executionem przywodząc, aukcyją wojska z dóbr ziemskich J.K.M. i duchownych do takowego alterum numerum reducemus, jakowy nam do płace na województwa nasze z Komisyyje Lwowskiej ordynowany jest i to wojsko jak najprędzej in hosticum wysyłamy. A sami dosyć czyniąc prawu i uniwersałom J.K.M. w pole wychodzimy i popisy już pro die 6 iulii tu pod Śródą namówiliśmy. Pewni jednak będąc, i o to J.K.M. p.n.m. prosząc, że jeżeliby ta hostilitas, która od inkursyi nieprzyjacielskich praetenditur, mogła tym wojskiem arceri,

nie chciał J.K.M. *strat civium* i niewczasów, i owszem, onych na dalszą (strzeż Boże) R.P. przygodę i obronę, do czego ochotnie [227v] krew swoją *vovent* zachować, a teraz rewersałam swymi, zwłaszcza że *formalis belli non elicitur certitudo*, rewokować. O co J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie nasi pokornie prosić będą. Inquantumby jednak przyszło nam podług uniwersału J.K.M. na miejsce naznaczone osobami naszymi stawać, jużby województwa nasze *sumptem* i kosztem na tę aukcją wojska wydołać nie mogły i od niej *supersedere* musiałyby.

A iż nas dawne *praeiudicata* i egzempla dość obszernie informują, że in casu spodziewanej od nieprzyjaciół wojny *praecedebat* zawsze złożenie sejmu dla tym doskonałej ad *resistendum* nieprzyjacielowi obrady, tedy i teraz J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie nasi pokornie prosić będą, aby in quantum tego czas pozwoli, a wojny tureckiej *evidens obtendetur periculum*, sejm dwuniedzielny J.K.M. p.n.m. *sine solennitatibus* złożyć raczył, którego lubo prawa bronią, ale *novi casus*, które *dispensant leges*, tolerare muszą.

A lubo mamy wiadomość, że J.K.M. komisją z Kozakami już ordynować raczył, tedy aby jak najprędzej ad *effectum* przywiedziona była, przez co by Ukraina uspokojona być mogła, prosić będą ichm. panowie posłowie nasi.

Ponieważ ichm. panowie duchowni według konstytucyj sejmu przeszłego do wyprawy aukcyjnej wojska wspólnej z województwy należą, prosić będą J.K.M. p.n.m., aby powagą swoją ichm. do tej wyprawy i wspólnej obrony ojczyzny *accident*.

^aJeżeliby województwom naszym do wyścia na *pospolite ruszenie* nie przyszło i od granic miały się województwa odemknąć, prosić będą J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie, aby *securitatem* granic naszych in *paterna* miał *consideratione*.

Na ordynowanych od nas ichm. panów rotmistrzów, aby J.K.M. p.n.m. listy przypowiednie z kancelaryjej wydać rozkazał, prosić będą [228] ichm. panowie posłowie nasi J.K.M. p.n.m.

Ks. jm. Brandenburczyk⁵⁶³, iż *ex vi pactorum* do wyprawy pewnego ludu powinien, tedy jeżeliby do wojny przyść miało, aby był o to obwieszczony od J.K.M. p.n.m., prosić będą ichm. panowie posłowie.

A że Trybunał Radomski jm. pana [Andrzeja] Radlickiego poborcę przeszłego województw naszych, także sukcesorów nieboszczyka jm. pana Zygmunta Twardowskiego ciężkim agramował dekretem o półtora złotego względem prowiantu pod Toruń wojskom cesarza jm. nie wydanego, którego oni ob *certas rationes* nie wybierali, prosić będą ichm. panowie posłowie J.K.M. p.n.m., aby im *repozycją* swoją pańską dopomóc nam raczył do jm. pana podskarbiego koronnego⁵⁶⁴, aby żadnych *asygnacyi* na ten wydatek nie wydawał, aż do decyzji całej R.P. na przyszłym da Pan Bóg sejmie. A jeżeliby jakie wyszły *asygnacje*, żeby je jm. pan podskarbi innym rewokował *reskryptem*.

Wielkie *gravamen* stanu szlacheckiego in *persona* jm. pana [Stanisława Bonifacego] Wierzbowskiego wojewodzica brzeskiego, miasta Torunia, nie mogły tylko wzrzuścić *afektem compassionis* ku jm. w województwach naszych, aby tedy *hunc ausu* et

⁵⁶³ *Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.* ⁵⁶⁴ *Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.*

kontumacyja miasta Torunia in animadversione J.K.M. p.n.m. mieć raczył, wniosą instancją swoją do J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie nasi.

Piotr z Sokolnik Sokolnicki pisarz grodzki walecki, marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego^a.

^{a-a} *Część ostatnich punktów w tym miejscu w Rp. 2 ewidentnie tylko streszczone: Województwom od granic securitatem. Listy przypowiednie. Brandenburczyk ex vi pactorum aby wyprowadził lud co powinien; innych brak.*

¹ 4. Krótka relacja z sejmiku – Środa, 12 czerwca 1671 r.

Rp. AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 70-71 – kopia.

Ze Środy die 12 iunii 1671.

Tu sejmik bardzo gromadny, który repleverunt krewni i przyjaciele, osobliwie jm. pana łowczego koronnego⁵⁶⁵. Marszałkiem jm. pan [Piotr] Sokolnicki pisarz walecki. Po którego obraniu materia jm. pana łowczego koronnego traktowana. Którego innocentia dedukowana od całego prawie koła, conclusumque jako innocentem i tym województwom zawsze zasłużonego, do koła wokować, jako dawno przed tym w konfidencyą braterską przyjąć, o co list aby do jm. pana łowczego koronnego napisać imieniem całego koła conclusum, jm. panu marszałkowi tandem mandatum. Za którym to procederem uznali niechętni jm. pana łowczego (którzy się nie odezwali i odezwać nie śmiali, bo ich ledwie kilka podobno znalazłoby się, i to co niewiele mogą), że pan łowczy koronny nie tak obrany przy niewinności krewnych i przyjaciół, jako oni namalowali byli sobie, jakoż nie zawrą się nigdy drzwi z gratulacjami powrotu jm., excusatione i powiadaniem o złości ludzkiej, która to denigrabat cnotę jego. Po tej materyjej tractatur uniwersa materia, zgadzając się wszyscy na wyprawę żołnierza, bardziej niż na pospolite ruszenie [71], cum hac assecuratione jednakże i samym być gotowym. Dlaczego i popis we dwie niedzieli pod Kołem tych tu województw jestznaczony, interea posłów do K.J.M. wyprawują teraz, sami w gotowości czekać będą viritim i viritim staną. Nil restat, tedy tylko regimentarzów, rotmistrzów obrać, na co siłumens est, aby jm. pana łowczego koronnego wokowano, ale on tego, wątpliwa, żeby się podjął tej funkcyej etc.

---

⁵⁶⁵ Jan Żelęcki łowczy koronny.

5. *Uniuersał Michała I, uwalniający miasto Poznań od wyprawiania dodatkowych żołnierzy na pospolite ruszenie – Warszawa, 21 czerwca 1671 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 746, k. 259-259v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Wawrzyniec Pławski syndyk miasta Poznania w imieniu władz miejskich w dniu 24 lipca 1671 r. [feria 6 in vigilia festi Sancti Jacobi Apostoli a. D. 1671].*

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, inflancki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, siewierski, smoleński i czernihowski.

Najprzewielebniejszy, wielebny w Bogu, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili. Jako wszystkim stanom R.P. na blisko przeszłej koronacyi naszej prawa i swobody sacrosancto iure iurando stwierdzieliśmy, tak i miasta nasze, i ich immunitates też przysięga nasza complexa vestra należy, tedy ex vi praestiti od nas iuramenti providere conservacioni ich i w różnych okurencyjach consulere indemnitati pomienionych miast naszych, chcąc ich inviolabiliter zachować przy prawie dawnym oraz od lat veteres i tych wolnościach, któremi jeszcze za najjaśniejszych antecesorów naszych gaudebant i nie mi się szczycieli.

Suplikowało nam tedy miasto Poznań, że na przeszłym sejmiku średzkiem od uprzejmości i wierności waszych wielkie w wyprawach iuribus ponosi praeiudicium, gdy mimo tę uchwałę, która prawo pospolite na [259v] nich sancivit, aby na pospolite ruszenie swoich też stawiali ludzi, impositione niezwyčajnej przedtym wyprawy zostawa aggravato, co że do naszej osoby królewskiej refertur, a przy protekcyi naszej miasta nasze mamy, żądamy hisce praesenti uprzejmości i wierności waszych, abyście pomienionego miasta naszego Poznania, nova et insolita impositione nigdy przedtym na tychże ciężaru nie agrawowali, od tej wyprawy, do której z prawa pospolitego nie należą, onych uwolnili, i od tych ludzi, których in laudo przeszłego sejmiku imposuistis uprzejmości i wierności wasze supersedowali, ponieważ conservatio miast w państwach naszych potrzebna i pożyteczna, których integritas et conservatio stante his novitatibus niszczyćby musiało. Nie uczynicie inaczej uprzejmości i wierności wasze dla samej słuszności, zgadzając się w tym i z prawem pospolitym, które każdego circa suas immunitates mieć chce, pewni jesteśmy.

Którym dobrego od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan w Warszawie, dnia 21 miesiąca czerwca, r. P. 1671, panowania naszego 2 r.

Michał Król

Locus sigilli maioris cancellariae Regni

Franciszek Antoni Kawczyc sekretarz J.K.M. m.p.

6. Informacja o przybyciu poselstwa sejmikowego do Michała I w liście ablegata Augustina von Mayern do cesarza Leopolda I – Warszawa, 24 czerwca 1671 r.

Rp. HHuS, Oesterreichisches Geheime Staatsregistratur, 42, Fasz. 34-4, k. 676 – oryginał.

[...] Comparuerunt deputati a palatinatibus Maioris Poloniae cum oblatione mille peditum et octingentorum equitum vice bellica expeditionis, rogantes ut acceptentur et aientes, quod in casu contrario nimis tarde exire nobilitas posset, necessarium enim foret, eam pacius cum multo temporis dispendio iterum convocare. Perplexa deliberationis est hoc propositio, quae opera cancelariis Regni causa creditur, et nim si admittatur oblatio et hostilis vis talis ingruat, ut obstinentiam superet, vitio dabitur Regi eiusdem admissio. Si respuatur cum flagitatione insurrectonis et hostium apparatus infra famam esse comperiat, clamabit nobilitas eccur [s] circa necessitatem domo educta fuerit? [...]

7. Odpowiedź Michała I na poselstwo z sejmiku ekstraordynaryjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Warszawa, 30 czerwca 1671 r.

Rp. 1 AGAD, MK LL 25, k. 228-229v – oblata: Respons od J.K.M. na to do sejmiku średzkiego a. D. 1671.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 358v – kopia: Declaratia województw wielkopolskim od J.K.M. na to laudum z strony wyprawy; jest to tylko część tej odpowiedzi.

Respons od J.K.M. na poselstwo sejmiku średzkiego województw wielkopolskich ur. Piotrowi Opalińskiemu staroście międzyrzeckiemu, Andrzejowi Zaleskiemu, posłom z tegoż sejmiku do J.K.M. wyprawionym, dany z [228v] kancelaryjej koronnej w Warszawie die 30 iunii 1671.

Jako zawsze ochota województw wielkopolskich zelus et ardor circa bonum publicum, życzliwość i stateczna wiara ku Majestatowi Pańskiemu eminebat, toż i teraz uznawać raczy J.K.M., kiedy ur. posłowie curas vigilas około całości dobra pospolitego J.K.M. wdzięcznością i należytym venerantur podziękowaniem. Przyjmować to J.K.M. zwykłą raczy dobrocią, amorem et benevolentiam wiernych i życzliwych civium, nie czym inszym życzy sobie kontentować, tylko wszytkiemu światu na widok wystawić, jako jedyny cel prac i trudów regiminis J.K.M. beata civium vita, która aby w jak największe ozdoby po ciężkich przeszłych paroksyzmach zakwitnąć mogła, unicum J.K.M. studium et votum.

A cokolwiek sposobów do konserwacyjej i obrony R.P. albo civilis prudentia pokazuje, albo prawo praescribit, żadnego z tych nie opuścił et nihil relinqui fecit J.K.M. z panami radami przy boku jego będącymi.

Zachował primum gradum defensionis ojczyzny przez przyczynienie sił R.P., złożwszy ad hunc finem wcześniej in martio sejmiki województwom i ziemiom dla namó-

wienia wyprawy według konstytucyj primis diebus mai. A że fatali quodam dissensu ta wyprawa do egzekucyj nie przyszła, postąpić raczył J.K.M. ad alium et ultimum gradum defensionis przez pospolite ruszenie i za radą frequentissimi senatus wydane są z kancelaryj wici trzeciej i ostatniej na pospolite ruszenie. I miał to in votis J.K.M., aby zgromadzona universa nobilitas w polu stanąwszy, postrach uczyniwszy nieprzyjacielowi, albo siły jego przełamawszy, gruntownie Rempublicam ubezpieczyła, albo jeżeliby summas vires experiri nie było potrzeby, prędką z pospolitego ruszenia wyprawą leviori hosti wstręt uczyniła i Ukrainę do dawnego przywróciła poddaństwa.

Gdy jednak większa jest inklinacja do wyprawy żołnierza miasto pospolitego ruszenia snadnie annuere [229] raczy J.K.M. desiderio populi i deklaracją wyprawy z województw wielkopolskich eo numero et genere militiae, jako przez podział płaca ludziom w służbie będącym currit, łaskawie akceptuje, przypowiadając służbę przez listy przypowiednie z kancelarii wydane, tym ludziom według konstytucyj sejmowej i według laudum a die 1 iulii na dwie ćwierci. Pospolite ruszenie gdyby graviora imminerent pericula, nie może deesse ratunkowi R.P., które lubo J.K.M. per interim do obozu generalnego pode Lwowem naznaczonego nie wciąga i niewczasować nie chce.

Jeżeliby jednak gravissima necessitas do tego przymusiła, trzyma to o miłości ku ojczyźnie i życzliwości ku majestatowi swemu J.K.M., że na zawołanie przez uniwersały J.K.M. concurrent ochotnie optimi cives i pectoribus suis wiarę świętą miłą ojczyznę, cara pignora i tron, na którym J.K.M. non prensantem nec opinantem liberis suffragiis posadzili, ochotnie zacnych przodków swoich przykładem zasłaniać nie omieszkają.

Ażeby terazniejsza wyprawa oneri et exterminio nie była dobrom duchownym i królewskim, które hiberna ponosząc fatiscunt J.K.M. pro Regia pietate, iustitia et conscientia, powagę swoją interponere raczy.

Złożenie sejmu na prośbę województw wielkopolskich J.K.M. nie byłby trudny, gdyby ta kampania, której już sama następuje pora, nie była do tego przeszkodą. Jako jednak też kampania succedet et czas sejmowi J.K.M. metiri zechce i w tym desideria populi życzy sobie ukontentować.

Komisją na uspokojenie Ukrainy i Kozaków, jako J.K.M. optima intentione naznaczyć raczył, tak aby tym snadniej ta negotiatio powiodła się, praesentia w tych tam krajach J.K.M. addet wiele momenti i zagrzeje ten traktat.

Ur. rotmistrzom od województw wielkopolskich obranym listy przypowiednie wydać rozkaże z kancelaryj J.K.M.

Do kurfirsztą jm. brandenburskiego⁵⁶⁶, aby ex vi pactorum Bydgostiensium [229v] ludzi na potrzebę R.P. stawił, pisać raczył J.K.M. Responsu prędkiego w tej oczekiwanej materij.

Dekret Trybunału Radomskiego ferowany na sukcesorów niegdy Zygmunta Twardowskiego, aby w. podskarbi wielki koronny⁵⁶⁷ zatrzymał ad executionem do sejmu przyszłego, powagę swoją pańską interponit J.K.M.

Za ur. [Stanisławem Bonifacym] Wierzbowskim i uwolnienie jego z aresztu od toruńczanów instancją województw wielkopolskich wdzięcznie J.K.M. przyjmować ra-

⁵⁶⁶ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁵⁶⁷ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

czy. Poprzedził ją jednak pańską swoją rekwizycją o uwolnienie ur. Wierzbowskiego ex hac detentione, który już zostaje wolnym, mandaty też z kancelaryjej swojej o taki postępek na miasto Toruń wydać J.K.M. rozkazał.

W ostatku jako ur. posłom, tak wszystkim obywatelom województw wielkopolskich J.K.M. łaskę swoją pańską ofiarować raczy. Na własne J.K.M. rozkazanie.

8. *Informacja o przyjęciu propozycji poselstwa sejmikowego przez Michała I i obecnych senatorów w liście ablegata Augustina von Mayern do cesarza Leopolda I – Warszawa, 1 lipca 1671 r.*

Rp. HHuS, Oesterreichisches Geheime Staatsregistratur (Rep. N), 42, Fasz. 34-4, k. 692-692v – oryginał.

Deliberatum fuit a senatoribus hic praesentibus coram Serenissimo Rege, quid respondendum deputatis Poloniae Maioris quoad propositionem ab eis factam dandi mille pedites et octingentos equites, modo nobilitas illorum palatinatum a generali bellica expeditione liberetur. Et consultum, acceptandos pronunc oblatos milites, sed cum reservatione evocandi insuper nobilitatem si extrema Reipublicae necessitas exigerit. Hoc non admittunt deputati et exemplum etiam in alios palatinatus videtur transiturum, ita ut timendum sit, quod neutrum horum (saltem in tempore) Serenissimus Rex consecuturus sit ratio offerendi milites sub conditione praedicta est, ut Serenissimus Rex privetur facultate quam in praeteritis proxime comitiis a Republica accepit, cogendi generalem nobilitatis militarem expeditionem, nam si obligationi pure acquiesceret, potestatem [692v] praedictam, qua nunc ad arbitrium suum per unicas literas uti potest, amitteret, non recuperandam nisi per novam comitiorum concessionem. Sed nec militum oblatores delectus et alimentatio carerent sua difficultate, praetendit enim nobilitas etiam bona regia et ecclesiastica in partem sumptus trahere, contra quod iam archiepiscopus Gnesnensis⁵⁶⁸ et episcopus Posnaniensis⁵⁶⁹ protestati sunt. Haec perplexitates Serenissimi Regis hinc profectionem ad aliquot adhuc dies remoratura videntur. [...]

9. *Informacja o przyjęciu poselstwa sejmikowego przez Michała I w wiadomościach z Warszawy – Warszawa, 3 lipca 1671 r.*

Rp. AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 76 – kopia.

Panowie posłowie wielkopolscy, to jest pan starosta międzyrzecki⁵⁷⁰, pan [Andrzej] Załeski, stanąwszy tu 27 iunii exposuerunt J.K.M. rationes województw swoich, dla któ-

⁵⁶⁸ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas. ⁵⁶⁹ Stefan Wierzbowski biskup poznański.

⁵⁷⁰ Piotr Opaliński starosta międzyrzecki.

rych wyprawę 1800 ludzi według uchwały sejmowej sub nomine aukcyjnej postanowiły. Do czego że i drugie województwa skłaniać się zdadzą, wydany reskrypt z kancelaryjej, aby ta wyprawa jak najprędzej do skutku przychodziła. Takież reskrypta idą do inszych województw, tak jednak, że rewersały nie będą wydane, chyba że tempestas wojny tureckiej cale odwrócona będzie od granice R.P. Jakoż już to fama tulit, jakoby z Belgradu wezyr⁵⁷¹ miał do Dalmacyjej przeciwko Wenetom obrócić.

10. *Uniwersał Michała I do województw poznańskiego i kaliskiego, ponagląjący do wysyłania do obozu wypraw wojewódzkich – Warszawa, 4 lipca 1671 r.*

Rp. 1 AGAD, MK LL 25, k. 250v-251v – oblata: List na sejmiki in iulio a. 1671 o niebezpieczeństwach od Turek.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300, 26 166, k. 223-223v; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 168 IV, s. 283-284; **Rp. 4** Bibl. Czart., rkp. 2099 IV, s. 617-619; **Rp. 5** AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 78-79; **Rp. 6** HHuS, Oesterreichische Geheime Staatsregistratur (Rep. N), 42, Fasz. 34-4, k. 696-696v; **Rp. 7** Bibl. Kórn., rkp. 370, k. 40-41v.

Michał z Bożej łaski król Polski etc. etc. etc.

W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili. Po odprawie ur. posłów województw wielkopolskich zbiegają do nas wiadomości od w. obudwu hetmanów⁵⁷², jako coraz bardziej i głębiej w tamtych krajach grassatur tatarska i kozacka hostilitas, i że o wielkiej Ordzie trepidi nuncii już poprzedzali, co znakiem jest (jako w. marszałek i hetman wielki koronny pisze), iż nowego chana⁵⁷³ pierwszy gotuje się eksperyment. Poszedł był w pogoń za powracającymi z wielkim zabranym plonem Tatarami ur. kasztelan czernihowski⁵⁷⁴ we 40 chorągwi, ale rączo uchodzącego nieprzyjaciela nagonić nie mogąc, terrorem tylko ferro et flamma około Mohilowa⁵⁷⁵ circumtulit, a te chorągwie spiesznym i dalekim strudzone podjazdem, i w koniach znużone, nie tak prędko pracy wojennej sufficere mogą, przez co vires wojska debilitatae zostawują.

Ur. [Franciszek] Wysocki indigne traktowany, a na koniec do Konstantynopola relegowany i snadź do Jedykuły wrzucony. Chan stary⁵⁷⁶ pokoju życzący złożony, a nowy Selim Gerej wojenny i Porcie bardzo wierny, i [Petrowi] Doroszeńkowi przyjazny, w państwie krymskim osadzony.

Doroszeńko coraz insolentior et ferocior inne wszystkie cyrkumstancje zbliżania się wojsk tureckich iustum et cadentem in constantes viros bellimentum sprawują.

Odprawiliśmy ur. posłów wielkopolskich, annuendo na wyprawę według konstytucyi o przyczynienie sił R.P. Upewnieni słowną onychże deklaracją, że we trzech niedzielach ta wyprawa stawi się do boku naszego. Kiedy jednak duchowne dobra przez

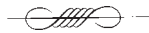
⁵⁷¹ Fazil Ahmed Köprülü wielki wezyr turecki. ⁵⁷² Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny i Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman polny koronny. ⁵⁷³ Selim I Girej chan krymski. ⁵⁷⁴ Gabriel Silnicki kasztelan czernihowski. ⁵⁷⁵ Mohylów, miasto w woj. podolskim. ⁵⁷⁶ Adil Girej chan krymski.

ciężkie chleby zimowe zdezolowane, onus wydawania uchwalonych per laudum podatków detractant, kiedy snadź różne impedymenta remoram uczynić mogą, bardzo anxii jesteśmy, aby ten sposób defendendae Reipublicae nadzieje naszej i ojczyzny [284] strzeż Boże, nie zawiódł, inne województwa i ziemie patrzą na górnieszych i onych exemplum jako się nam deklarowały, sequentur.

Aby tedy majestat nasz i R.P. in ancipiti nie zostawała i my żeśmy paterna facilitate kosztom i trudom civium nie relaksowali pospolite ruszenie, nie przychodzili na jakie przeciwne tłumaczenia, jako najprędzej żądamy et per charitatem et salutem patriae obtestamur, abyście w tym miesiącu lipcu pospieszyli i dobrym z siebie przykładem inne województwa, które pospolite ruszenie albo wyprawę do rzetelnej od górnieszych rezolucyi suspendunt, jako najprędzej animowali.

Już my in procinctu jesteśmy determinowawszy do ruszenia się naszego 15 iulii arma virosque do województw i ziem do siebie pociągamy. Nie wątpiąc, że imperatorem non gemens sequetur zwykła i wrodzona uprzejmości i wierności waszych ochota. Zechciecie tedy uprzejmości i wierności wasze miłą ojczyznę et omnia sacra mając przed oczyma, jako najprędzej accurrere do boku naszego, który nie tylko prace i ustawiczne obrady, ale vitam ipsam et sanguinem conservationi tejże wspólnej ojczyzny, wiary św. katolickiej i całości civium ochotnie devovemus. Życzymy zatem uprzejmościom i wiernościom waszym dobrego od Pana Boga zdrowia. Datum w Warszawie, die 4 miesiąca lipa r. 1671, panowania naszego 2 r.

Michał Król

16. Zjazd na popisie pod Środą, 6 lipca 1671 r.

1. List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego, wzywający go do przybycia do obozu pospolitego ruszenia – b.m. i d. 1671 r.

Rp. BUW, rkp. 1957, k. 59v – kopia: Copia listu jm. pana kanclerza w. koronnego do jm. pana poznańskiego perswadujący aby jachał na popis do Śrrody pro die 6 iulii.

Przodkowie w.m.m. pana krwi swojej nie żalowali dla ojczyzny, to prawda, ale na granicach to jest koronnych, ale nie cmentarzu śrzedzkim. I to są ledwo nie tak sądząc, że

to finis ojczyzny naszej milej imminet, sauciata bowiem tot malis primo ictu infortuny w.m.m. pana, że dubitate ut de Republica consulitur, zwłaszcza jako słyszę o liście jm. księdza prymasa⁵⁷⁷, który snadź conquiratur, że committitur ordo equestris cum senatu. Nie dziw tedy, że nullitura boni publici in publico loco. Któż się chce rezolwować ad ictus pobuntowanych braci, których furyjej prima victima jesteś w.m.m. pan, niemałe ale interitu ojczyzny naszej. Reddant ichm. rationes, co listy rozpisywali do przyjaciół swoich na ten gwałt, aby zjechali na ten sejmik, czy spectatores mieli być tej tragedyej, czy complices, nie chcą iudicare. Niech Bóg odpuści, jeżeli chce ichm., ale jako to na wołą puszczam samego Boga hanc iniuriam w.m.m. pana, tak i publicam, że słusznie zawołać możemy z prorokami co na Hierusalem wołali: „Occidis prophetus”, tak na Śrządę naszą, „occidis senatores”. Stąd seminarium całej polskiej diffidentiarum, bo województwa zwywały na pospolite ruszenie pod Warszawę, na którym concidit libertas nostra. Non obstantibus tedy iniuriis publicis et privatis w.m.m. panu życzę i suadeo exemplo Christi, daruj tę iniuriam Przenajświętszym Ranom Jego i wymów do Boga samego: „Dimitte illis, quin ne sciunt quid faciunt dum libertatem perdunt”. Jedź w Imię Boże na ten popis, integra (jeżeli będzie confidentia) sequentur consilia. Niech mi rzec będzie wolno, paucos masz w Polsce similes, którzy by penetrare mogli, quae sunt libertati i ojczyźnie necessaria, bo są obeamcati privatis interessis, giną i nas zgubią. Finis tristi hoc verbo, comprecando ojczyźnie jeszcze sui conservationem. Dopomógłbym sam tej drogi, cóż, kiedy mi aetas grandis i fractum nie aetare, ale laboribus pro Republica susceptis corpus nie pozwoli. Caetera Bogu i Jego Prowidencyej Boskiej, i amori w.m.m. pana in hanc patriam suam, non alienam committo, i sam zostawam etc.

2. Instrukcja dana posłom sejmiku do Michała I na popisie –
pod Śrządą, 6 lipca 1671 r.

Rp. AGAD, MK LL 25, k. 238-239 – *oblata*: Poselstwo do J.K.M. od województw wielkopolskich przed pospolitym ruszeniem 1671.

Instrukcja ichm. panom Andrzejowi Radlickiemu sędziemu nakielskiemu i Stanisławowi Zajączkowski, posłom do J.K.M. p.n.m. od poznańskiego i kaliskiego województw, na popis w Śrzedzie pro 6 iulii zgromadzonem, dana 1671.

Cały to świat przyznać musi tę, którą J.K.M. p.n.m. circa regimen narodów sobie od Boga powierzonych paternam exercet curam et indefessam sollicitudinem, nonnisi wiernego zawsze poddaństwa nadgrodzić praesentem et filiali prosequi veneratione, w czym stosując się do uniwersałów J.K.M. oraz et novis z listu J.K.M. edicti periculis, nie ustawając w zawziętej na zaszczyt dostojęństwa pańskiego ochocie i R.P. obronie gotowiśmy przeciwko wszelakim, jako się cnym godzi Polakom, propria obicere pectora niebezpieczeństwom i tym celerius do boku J.K.M. accurrere.

⁵⁷⁷ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.

Jakoż z nie inną stanęliśmy tu [238v] w Śrzedzie na popis imprezą, tylko abyśmy byli na miejsce uniwersalami J.K.M. ruszyli się determinowane, ale gdy nie tylko z responsu na instancyje nasze od J.K.M. przez ichm. panów posłów, ale i z listu sub primordiis consiliorum oddanego constat, jako paterne desideriiis nostris J.K.M. p.n.m. annuere i aukcyją albo wyprawę wojenną na rezystencyją imprezie nieprzyjacielskiej akceptuje, która iż nam ad praesens variante ichm. panów duchownych assensu succedere nie mogła, tedy sobie insistero tej J.K.M. deklaracyjej, popis od Kołem pro die 22 praesentis naznaczyliśmy, na którym iuxta contenta laudi anterioris też skutecznie uczyniemy wyprawę.

O to tylko instanter upraszać J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie będą, aby innym województwom żadne w tym nie dane były libertationes et diplomata, jako to województwo sieradzkie otrzymać miało, które jako wielkie in Republica exorbitans, aby J.K.M. uniwersalami swemi revocare raczył.

A ponieważ ex commotu codziennie fama periculorum krajom naszym crescit od pomorskiej suspicio (luboż tego de vicino et amico nie rozumiemy principe), którą też i ichm. panowie posłowie nasi confirmarunt wiadomość, jakoby i listy od [Petra] Doroszenka do kurfirsza jm. brandenburskiego⁵⁷⁸ przejęte nihil tuti et securi, osobliwie województwom naszym, obiecowały, przychodzi, in magnam wzięwszy to considerationem, ichm. panom posłom iniungere, aby usilną do J.K.M. wnieśli instancję, żeby J.K.M. nie chciał nas indefensos deserere, et imminentibus tej tu ściany exponere periculis.

A jeżeliby maior incursji nieprzyjacielskich cresceret inundatio, żeby żołnierz pieńżny sufficere nie mógł, a nam samym pospolitym ruszeniem pójść przyszło, tedy upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M., aby według prawa insze województwa insimul z naszymi ruszyły się i Wisłę przechodziły.

Wniosą i tę ichm. panowie posłowie instancją, aby J.K.M. sejm dwuniedzielny [239] złożyć raczył jako najprędzej, etiam in congressu (jeżeli do tego przyjdzie) totius Reipublicae, aby Respublica przeciwko tanta ingruentia orientis pericula nie mogła sufficientes obmyślić vires.

Jako za sukcesorami nieboszczyka jm. pana Zygmunta Twardowskiego interpozycją swoją pańską wniósł J.K.M. do jm. pana podskarbiego koronnego⁵⁷⁹ względem prowiantów pod Toruń wojskom cesarza jm. po półtora zł z łanu nie wydanego, także ichm. panowie posłowie nasi prosić będą J.K.M., aby tąż powagą J.K.M. uczynił jm. pan podskarbi jm. panu Andrzejowi Radlickiemu nakielskiemu sędziemu, poborcy natenczas województwa poznańskiego, żeby do przyszłego sejmu asygnacyjej żadnej do decyzjej całej R.P. nie wydawał, a jeżeliby jakie wydane były, żeby nazad rewokował.

Żałosną do nas interposuit querelam jejm. pani starościna borzechowska⁵⁸⁰, że w prawie swoim dożywotnim, które ma od antecesorów J.K.M. na starostwie borzechowskim od nowego donatariusza⁵⁸¹ J.K.M. jest iniuriata i przeciwko wyraźnemu

⁵⁷⁸ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.

⁵⁸⁰ Marianna Podleska starościna borzechowska.

⁵⁷⁹ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

⁵⁸¹ Jan Ignacy Bąkowski wojewoda pomorski, staro-

sta borzechowski.

jej prawu dobra te zajachać miano, zaczym wniosą instancyją ichm. panowie posłowie nasi do J.K.M., aby pomieniona jejm. pani starościna ob tanti in Republica civis memoriam w prawie swoim ukrzywdzona nie była i jeżeliby te dobra zajachane były, aby tę sprawę wziął J.K.M. in animadversionem, jako tę, która jest cum laesione praw i swobód naszych.

Kazimierz Dembiński marszałek koła rycerskiego

3. *Uniwersał Kazimierza Dembińskiego marszałka zjazdu, informujący o wyznaczeniu przez zjazd daty generalnego popisu na dzień 27 lipca 1671 r. – Środa, 7 lipca 1671 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 746, k. 183 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Michał Wardęski w dniu 10 lipca 1671 r. [feria 6 ante festum Sanctae Margarethae Virginis proxima a. D. 1671].

J.w., w. ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu poznańskiego i kaliskiego województw, w.m. panom przy zaleceniu służb moich braterskich do wiadomości donoszę.

Jak na przeszłym pro die 6 iulii we Śrzedzie zgromadzonym zjeździe, stosując się do wici trzecich przez K.J.M. p.n.m. wydanych i świeżo na tenże zjazd przysłane pisanie, którym J.K.M. p.n.m. de ingruentibus przestrzegać raczy periculis, za spółnym w.m. panów konsensem, dzień 27 praesentis generalnego popisu pod Kołem jest naznaczony i deklarowany i na mnie służyć w.m. panów ta powinność jest włożona, abym o tem przez doniesienie tej deklaracyjej (żeby nikt ignorantiam pretendere nie mógł) obwieścił. Parendo tedy w tym woli i rozkazowi w.m. panów, jednostajną tę generalnego popisu pod Kołem pro tempore et die wzwyż specificato uchwałą do wiadomości w.m. panów podaję, tej będąc nadziei, że w.m. panowie w gotowości dalszego stamtąd zaraz do boku J.K.M. p.n.m. ściągnięcia się miejsca ochotnie pospieszycie, posługi moje przy tem braterskie łasce w.m. panów pilnie zalecam. W Śrzedzie, die 7 iulii a. 1671.

W.m. panów uprzejmy brat i sługa.

Kazimierz z Dembian Dembiński marszałek koła rycerskiego

4. *Uniwersał Michała I, zwołujący pospolite ruszenie – Warszawa, 10 lipca 1671 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 892 – oryginał; w grodzie gnieźnieńskim oblatował woźny Provv. Stanisław Niebieski w dniu 18 lipca 1671 r. [Sabbatho post festum Sanctae Margarethae Virginis et Martyris proximo anno quo supra 1671].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 147, k. 111-112 – oblata.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie jednak w., ur. dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu rycerstwu województwa poznańskiego, powiatu [s] wschowskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Nie mogło nic nam bardziej inopinatum i żalosnego accidere, jako gdy województwa wielkopolskie niedawno pospolitego ruszenia nie akceptując, a do konstytucyjy z przyczynienia sił R.P. powrót czyniąc, z deklaracyją wyprawy do nas ur. posłów swoich posławszy i tę wyprawę we trzech niedzielach do boku naszego stawić fide publica obiecawszy, teraz znowu na popisie 6 iulii we Śrzedzie nazad się cofnęli, a bez postanowienia pewnego pospolitego ruszenia, albo pewnej wyprawy, nierychlej nowy zjazd pod Kołem pro 27 eundem złożywszy, in incerto consiliorum, a w jawnym od nieprzyjaciół niebezpieczeństwie, R.P. zostawili.

Ogłoszona górnych tych województw wyprawa, na którą gdy ur. posłowie wielkopolscy absolute powiedzieli, że tameczna nobilitas, pogranicznemu nie ufając sąsiedztwu, na pospolite ruszenie nie pójdzie, radzi nie radzi pozwoliliśmy, dając przykład drugim województwom i ziemiom, że się tyjże wyprawy chwyciły, podatki uchwały, zaciągać ludzi kosztem niemałym poczęły, kapitulacje z oficerami poczyniły, w tę nadzieję pewnej wyprawy i gotowości przy boku naszym wojennej asystencyjy publico nomine przybiecanej, determinujemy dzień ruszenia się naszego 15 iulii, w. hetmanów i wojsko o prędkich z województw sukkursach ubezpieczyliśmy.

Teraz miseratis tylko sortem Reipublicae przychodzi, że dla niesłuchania prawa ani uniwersałów naszych in fundamento legum wydanych powaga nasza królewska znizona, Respublica prawie inermis na bliską i nie ratowaną zgubę wydana, zacne prowincyje tot saeculorum pracą i tanto maiorum sanguine ad unum corpus Regni przyłączone, opuszczone. Concives jednejże matki ojczyzny i niewinny ubogi lud chrześcijański, barbaris in praedam i sromotną niewolą prawie porzucony, tak wielki nierząd i nieposłuszeństwa prawu wszytkie consilia belli et pacis subversis, wojska w służbie zostającego tępi ochotę, nieprzyjacielom coraz większej dodaje śmiałości. [Petra] Doroszeńka na tak hardą wsadza, że przyjąć traktatów i zaczynać inaczej nie chce, aż wprzód Biała Cerkiew do ręku jego oddana była i inne nieznośne kondycyje, ante omnia podaje, na co sąsiedzi postronni patrząc, konfuzyjej et malis nostris jedni indolens, drudzy isultans, zwłaszcza gdy drugie województwa i powiaty jednostajną dały deklaracyją, że się z granice swoich dotąd nie ruszą, aż wielkopolskie przeminą.

A nam nie zostawa, tylko ciężki żal wyraziwszy, pokazać światu et posteritati, że nie z osoby naszej ad conservandam Rempublicam należy, consiliis et cura nie opuszczamy, wychodzimy sami praefixa die w kampanią z odwagą zdrowia naszego fortia agere et pati gotowi, Deo et innocentia pro mille clipeis, armatis ufamy miłości civium et staropolskiej cnocie uprzejmowściom i wiernościom waszym, że nas liberis suffragiis na tronie posadzonego, że miłej ojczyźnie i braci swoich od nieprzyjaciół publicznych, że wojska unicum Reipublicae praesidium non deseretis, ale wzbudzeni pietate in pa-

triam i sławą zacnych przodków swoich ad reprimendum hostium insultus, albo też do poparcia traktatów, do gruntownego kiedykolwiek uspokojenia i wojen skończenia przybieżycie, ac per sacra et cara omnia zagrzewając uprzejmości i wierności wasze, na koniec vindictam od Boga wzywamy, gdyby majestat nasz et salus patriae neglectus być miała, gdyby straż Boże clades jaka, albo utrata fortet, albo avulsio provinciae za nieoddaniem posielków nastąpiła.

A ten uniwersał nasz ex senatus consulto in vim manifestationis dany, aby tym prędzej każdemu innotescat, do grodów podać i publikować, i po parafiach rozsełać rozkazujemy. Na co się dla lepszej wagi ręką naszą podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia 10 miesiąca lipca r. P. 1671, panowania naszego 2 r.

Michał Król

Locus sigilli

Książd Stanisław Bużeński g[nieżniński], w[armiński] k[anonik], regent kancelaryjej koronnej

5. Informacja o poselstwie ze zjazdu w sprawie pospolitego ruszenia w relacji Augustina von Mayern dla cesarza Leopolda I – Warszawa, 15 lipca 1671 r.

Rp. HHuS, Oesterreichische Geheime Staatsregistratur (Rep. N), 42, Fasz. 34-4, k. 700 – oryginał.

[...] Palatinatus Poloniae Maioris peragunt in detrectando generalem bellicam expeditionem. Mittunt rursus ad Serenissimum Regem deputatos eamdem deprecaturum cum iterata priori millenorum peditum et octingentorum equitum stipendiariorum vicaria oblatione die primum, 27 huius, cum tertio congregabantur in executionem (si admissa fuerit) deducenda. A hoc palatinatus reliqui respiciunt, suam quisque resolutionem interim suspendentes. [...]

6. Respons Michała I na poselstwo ze zjazdu – Warszawa, 17 lipca 1671 r.

Rp. 1 AGAD, MK LL 25, k. 239-240v – oblata: Respons od J.K.M. na to.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 168 IV, s. 633-334 – kopia z rękopisu Biblioteki Ossolineum;

Rp. 3 AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 85-86; **Rp. 4** Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 360 – tylko fragment; **Rp. 5** Bibl. Kór., rkp. 371, k. 96-96v.

Respons od J.K.M. na poselstwo województwa poznańskiego i kaliskiego z popisu tychże województw pod Śrządą posłom do J.K.M. wyprawionym, ur. Andrzejowi Radlickiemu sędziemu nakielskiemu, Stanisławowi Zajączkowski [239v] dany z kancelaryjej koronnej w Warszawie, dnia 17 ulii a. 1671.

Ten fundament J.K.M. p.n.m. od szczęśliwej koronacyjej swojej panowania i rządu sobie od Pana Boga nad wolnymi narodami powierzonego założył, aby wrodzoną dobrocią i tą, która Majestatu Pańskiego gruntuje klemencyją, wszystkich obywatelów tej Korony swobodnie zniewalał serca, oraz pilne i czule staranie intendat na wszystkie strony tej R.P., wypełniając prawo, które afekt i oko królewskie kierować powinno. *Salus populi suprema lex est*, nie co innego mentem J.K.M. *tantae molis capacem* zabawia, tylko to, aby postronna *hostilitas* zagranicznych nieprzyjaciół zawziętość prędkim i wczesnym odporem, za przestrogi J.K.M. zatamowana być mogła, *vota, desideria* J.K.M., gdy życzliwością swoją województwa wielkopolskie jako tym samym animant czule i bezsenne J.K.M. pieczołowanie, aby na tej Majestatu Pańskiego strażnicy wczesnie nadchodzące upatrował niebezpieczeństwa, tak oraz ten zaciągają na J.K.M. oblig, aby odebrawszy *afflictam Rempublicam*, *reddat beatam et florentissimam*.

Nie mógł J.K.M., tylko *iusto commoveri dolore* (który przez uniwersał swój do grodów posłany wyraził) wzięwszy pierwszą wiadomość, że na popisie wielkopolskim 6 iulii pod Środą, ani obiecana *per publicam legationem* wyprawa nie stanęła, ani pospolite ruszenie, *ultimum Reipublicae praesidium in effectum* nie przyszło, i tak nierychły pod Kołem zjazdowi czas naznaczony, uważć każdy *prudens et amans Reipublicae* może, jako tą wariacją i spóźnionym obrony postanowieniem *in arduo et ancipiti* ojczyzna zostawa, kiedy wszystkie inne województwa i ziemie, oglądając się na górniejsze województwa, [240] wyprawę albo pospolite ruszenie *ad exemplum* ich *retardant*. Tymczasem Annibal prawie *ad portas*, nienadgrodzoną przez długi wiek ruinę *florentissimis provinciis* przynosi.

A że województwa wielkopolskie mając niejaki wiadomości *de periculis* od granic pomorskich, o których J.K.M. i radzie jego *non constat*, ani *de vicino et amico principe* bez dania przyczyny może *hostilia suspicari*, ruszyć się pospolitym ruszeniem i dysarmowanych krajów swoich *exponere casui* nie chcą, a zatym *inhaerendo* konstytucyi o przyczynienie sił R.P., wyprawę ośmnastuset ludzi przedsiębiorą, tedy i ten sposób obrony przez wyprawę J.K.M. przyjmować raczy, z tym upomnieniem, że do boku jego pańskiego we trzech niedzielach stawić się wyprawiony żołnierz nie omieszka. O co *per salutem Patriae, per decora maiorum*, którzy ochotnie *fortuny* i *zdrowie* swoje za ojczyznę odważali i krwią swoją własną *patriae litabant*, jako najgoręcej żądać raczy J.K.M.

Rewersały *in patentibus literis* wydane z kancelaryi być nie mogą, aby się województwa drugie, osobliwie poblizsze od nieprzyjaciela tym nie zgorszyły i nie pomieszały, aby i sam nieprzyjaciel *vacuus omni metu* pospolitego ruszenia, *liberius* nie grasował, ale i tym samym, kiedy wyprawa stawia, *solvitur ab onere expeditionis personalis nobilitas*. Której *per interim* J.K.M. *ad discrimen remotioris belli* nie wyciąga, *cale* onę do obrony i zaszczytu krajów swoich *permissive* zostawuje.

Diploma abo libertacyja jakaś województwom drugim, a *nominatim* sieradzkiemu, aby wydana być miała i tak wielkie *in Republica exorbitans* wprowadzone *erronee* w tej mierze są informowane województwa wielkopolskie, do czego się kancelaria nie zna. Lubo teraz, *inter meditamenta belli*, sejmować czas sam nie pozwala, ale kiedy *commodum* będzie i [240v] *necessitas Reipublicae requiret*, sejm J.K.M. podług prawa złożyć obiecuje, jako to już przeszłym reskryptem deklarować raczył.

Względem prowiantów pod Toruń z województwa poznańskiego natenczas gdy był poborcą ur. Andrzej Radlicki sędzia nakielski, aby asygnacyja od skarbu koronnego nie wychodziła, swoją powagą do w. podskarbiego wielkiego koronnego⁵⁸² J.K.M. interponet.

Konferować raczył J.K.M. ex informatione tanquam vacantem starostwo borzechowskie w wojewodzie pomorskiem⁵⁸³. A że ur. [Marianna] Podleska ma mieć prawo dożywotnie na to starostwo, tedy od niego inaudita causa odpadać nie może. A zatym J.K.M. remedia iuris z kancelaryi wydać rozkaże i to quod iuris erit decernet.

W ostatku jako ur. posłom, tak i wszystkim obywatelom województw wielkopolskich łaskę swoją pańską J.K.M. ofiarować raczy. Na własne J.K.M. rozkazanie.

7. *List Michała I do województw wielkopolskich, dany przy pożegnaniu poselstwa ze zjazdu – Warszawa, [ok. 17 lipca] 1671 r.*

Rp. AGAD, MK LL 25, k. 253-253v – oblata: List od J.K.M. do województw wielkopolskich.

Michał z Bożej łaski król Polski etc.

W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili. Cokolwiek mieli w zleceniu od uprzejmości i wierności waszych ur. posłowie, donieśli nam to i oraz dostateczny respons z kancelaryi naszej odebrali. Nie wątpimy, że uprzejmości i wierności wasze będziecie się tym kontentować i bez dalszych skrupułów acquiescendo do obrony R.P., przez prędką wyprawę wszelkie obrócić conatus. A że uniwersał, żał nasz w nim wyrażając z nierychłych posiłków, wyprawiliśmy do grodów województw wielkopolskich⁵⁸⁴, ten aby nie alterował uprzejmości i wierności waszych [241], pilnie żądamy, gdyż de illibata fide i starożytnych ku nam życzliwości i ochocie do zaszczytu R.P., jako nigdy nie wątpimy, tak i na potym nie wątpiąc, afekt nasz i regiam benevolentiam uprzejmości i wierności waszych utwierdziwszy. Co szerzej przełożą ustnie ur. posłowie. Życzymy zatym uprzejmościom i wiernościom waszym dobrego od Pana Boga zdrowia. Dan w Warszawie etc.

8. *Informacja o przyjęciu poselstwa ze zjazdu przez Michała I w wiadomościach z Warszawy – Warszawa, 18 lipca 1671 r.*

Rp. AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 85 – kopia.

[...] J.K.M. wyjazd ex partem hucusque przewleczony, a nie mniej dlatego, że po województwach aneps tak w wyprawie łanowego żołnierza, jako w pospolitym ruszeniu

---

⁵⁸² Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁵⁸³ Jan Ignacy Bąkowski wojewoda pomorski, starosta borzechowski. ⁵⁸⁴ Chodzi o uniwersał publikowany powyżej, wystawiony w Warszawie, w dniu 10 lipca 1671 r.

urośla imaginatio, którą K.J.M. ex bino senatus consilio wczora i dzisiaj agitato, w posłach wielkopolskich świeżo przybyłych rezolwował, którzy z sejmiku śrzedzkiego 6 iulii ekspediowanego nuper tu stanąwszy, to jest pan [Andrzej] Radlicki sędzia nakielski i pan [Stanisław] Zajączek, ultimam in utraque partem J.K.M. przynieśli sui resolutionem, lub na wyprawę, lub na pospolite ruszenie iść, naznaczywszy sobie popis pod Kołem pro 27 iulii. Który to skrupuł resolvendo, K.J.M. propter verendum, aby civium sentientes w ostatku nic nie wypełniły, satius pańskiej swoje dał panom wielkopolskim resolve, aby już wyprawa z województw wielkopolskich była, quo exemplo i inne wszystkie pójda województwa, które na Wielkopolskę wyglądały, zwłaszcza krakowskie, które hoc respectu pro 4 augusti aże sobie zjazd pod Proszowicami namówiło, że tedy tarditas ferendarum suppetiarum od województw subsecuta, a potym spóźnienie przybycia moskiewskiego posła, J.K.M. wyjazd ledwo circa 25 aut 26 praesentis nastąpi.

9. Informacja o poselstwie ze zjazdu w sprawie pospolitego ruszenia w relacji Augustina von Mayern dla cesarza Leopolda I – Warszawa, 22 lipca 1671 r.

Rp. HHuS, Oesterreichische Geheime Staatsregistratur (Rep. N), 42, Fasz. 34-4, k. 702 – oryginał.

[...] Advenerunt Poloniae Maioris deputati, qui a Serenissimo Rege admissi, comissa sibi a palatinatibus suis in eum, quem posterioribus meis innui sensum audacter satis exposuerunt. Inde factum, quod ille indignatione concepta suggestioni procancellarii Regni⁵⁸⁵ annuerit, emittendo quaquaversum ad palatinatus universales suas, quibus de renitentia eiusdem Poloniae Maioris ad subveniendum periclitanti Reipublicae et emanato inde in contaminationem caeterorum palatinatuum pestifero exemplo graviter conqueritur et se, senatumque sibi assistentem in malis statum publicum forsan affecturis nullam culpam habere protestatur. Rentur multi Polonos Maiores ab hisce literis periculose irritandos fore. Cum praesertim exierint adversus nonnullorum hic praesentium senatorum repugnantiam. [...]

⁵⁸⁵ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny.

17. Zjazd na popisie generalnym pod Kołem, 27 lipca 1671 r.

1. *Uniwersał Michała I, ponaglący na pospolite ruszenie –
Warszawa, 26 lipca 1671 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 746, k. 282 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Michał Wardęski w dniu 31 lipca 1671 r. [feria 6 post festum Sancti Jacobi Apostoli proxima a. D. 1671].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 291, s. 495a-b – oryginał.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 3, s. 372.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

W., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu rycerstwu województwa poznańskiego uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. Uprzejmie i wiernie nam mili.

Odbierając dnia dzisiejszego świeżą wiadomość od w. marszałka i hetmana wielkiego koronnego⁵⁸⁶, że ordy wielkie i Kozacy już na oko się pokazywały i na sam obóz wojska koronnego pod [Koniec]połem blisko następowały, wydajemy zaraz uniwersały nasze jako do innych województw, tak do uprzejmości i wierności waszych, abyście in extremo crimine zostającemu wojsku i braciej swojej, i ginącej ojczyźnie posiłkami swemi succurritis. Nie jest czas exagerandi pericula, których tylko nierozumny człowiek, albo w niemiłości ojczyzny zatwardziały uważać nie może. Nie jest czas diu deliberandi, kiedy na koń wsiadać i de summa rerum rozprawić się z nieprzyjaciółmi potrzeba. Będzie nam świadkiem praesens et postera aetas, żeśmy często przez listy i uniwersały nasze ostrzegali, zagrzewali, per sacra omnia obtestabamur. Będzie i Bóg sprawiedliwy vindex nas wszytkich, którzy consilia nobilitatis na sejmikach i zjazdach mieszały, że przestrogom naszym nie dowierzając, ani pospolitym ruszeniem, ani wczesną wyprawą, prawem opisanego i powinnego od własnych synów ratunku ojczyzna dotąd nie ma, i jeżeli sam Bóg nie wyratuje, marnie ginąć musi.

Czekamy już osobą naszą tak dawno accincti, oglądając się na posiłki od województw, które zatamowania inundantis hostis, dla zmocnienia albo odsieczy wojska, aby dniem i nocą pod Lublin zbiegały i do boku naszego, gdzie ordynans damy, w dobrym wojennym porządku, na dzień 10 miesiąca augusta stanęły, jako najprędszej żądamy i powagą naszą królewską et legum publicarum vinculo nakazujemy.

---

⁵⁸⁶ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.

A ten uniwersał nasz po zjazdach, grodach, parafiach publikować rozkazujemy. Dan w Warszawie, dnia 26 miesiąca lipca, r. P. 1671, panowania naszego r. 2.

Michał Król

Locus sigilli

Książd Stanisław Bużeński g[nieźnieński], w[armiński] k[anonik], regent kancelarii koronnej m.p.

2. *Remanifest zjazdu województw poznańskiego i kaliskiego na popisie generalnym pod Kołem, uczyniony na manifest z kancelarii mniejszej koronnej – pod Kołem, 27 lipca 1671 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Poznań 746, k. 280-280v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Michał Wardęski w dniu 31 lipca 1671 r. [feria 6 post festum Sancti Jacobi Apostoli proxima a. D. 1671].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Kalisz 291, s. 498 – oblata.

My rady, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, pod Koło pro die 27 iulii ex vi tegoż sejmiku śrzedzkiego die 12 iunii postanowionym, fundując się, na popis zgromadzeni, jako skoro nas o manifestcie z kancelaryjej koronnej mniejszej ex senatus consulto (jako z tego manifestu patet), przeciwko województwom naszym wydanym doszła wiadomość, w którym to województwom naszym obiicitur, jakobyśmy ani pospolitego ruszenia akceptując, ani do konstytucyje o przyczynieniu sił napisanej⁵⁸⁷ stosować się chcąc, i owszem, jakoby in elusionem tegoż prawa, wyprawę przez ichm. panów posłów naszych J.K.M. fide publica obiecawszy, na popisie naszym 6 iulii we Śrzedzie nazad cofnąć i tym samym R.P. w jawnym zostawić niebezpieczeństwie, województwa insze takowym województw naszych procederem od takowych akcyje odwieść mieli, wojsko zaś i j.w. ichm. panów hetmanów w sukursach zawieść i wszystkich innych malorum i niebezpieczeństw na ojczyznę przypadających przyczyną zostawali.

Co że się in contrarium dzieje, ponieważ zjachawszy się pro die 6 iulii pod Śrządę i tam od ichm. panów posłów naszych wzięwszy wiadomość, że J.K.M. p.n.m. aukcyją wojska kontentować się miał, co i reskryptem J.K.M. comprobatur, ochotnieśmy do wyprawy wojska rzucili się, aliści in ipso opere list nas J.K.M. z kancelaryjej koronnej mniejszej zachodzi, gdzie J.K.M. p.n.m. wyprawą się nie kontentując, w pole nam more militari wychodzić rozkazuje. Które J.K.M. p.n.m. rozkazanie ochotnie przed się wzięwszy, zarazem sobie popis pod Koło die 27 iulii (wyprawiwszy powtórnych do

⁵⁸⁷ *Konstytucja sejmku z 1670 r. „Przyczynienie sił Rzeczypospolitej” (Vol. leg., t. 5, s. 80-81).*

J.K.M. p.n.m. [280v] posłów) naznaczyli i tam na czas zjachawszy się naznaczony, a do popisu przystępując, z ichm. panów posłów naszych od J.K.M. powracających relacyj i reskryptu z kancelaryjej mniejszej koronnej wydanego tę odebrali informacją, że J.K.M. p.n.m. wyprawą kontentować się raczy i tam zaraz do tejsze wyprawy accessimus i onę już in reali czyniąc, znowu z tejsze kancelaryjej mniejszej koronnej zachodzą nas uniwersały, że aukcją wojska J.K.M. kontentować się nie raczy, ale i owszem, do boku swego rozkazuje.

Które wszystkie per pluralitates et propositones discrepantes od pierwszych wydanych wici we wszystkich reskryptach i uniwersałach od J.K.M. z tejsze kancelaryjej mniejszej koronnej wychodzące, że województwa nasze varietatibus impleverunt, raz pospolitego ruszenia, drugi wyprawy wojska po nas potrzebując, consilia województw tych mieszały. Przeto przed Bogiem, światem i całą R.P. manifestujemy się, że ta remora województw naszych, jako w pospolitym ruszeniu, tak w wyprawie wojska nie przez co inszego, tylko przez niestateczne kancelaryjej mniejszej koronnej propositiones dotychczas działa się i jeśliby cokolwiek fatale na R.P. (strzeż Boże) przepuścić miało, nie naszą (jako nam to manifest przypisuje) commissum to będzie nieochotą, gdyśmy z powinności synowskiej ku tej ojczyźnie spólnej matce naszej pectora nostra vovere gotowiśmy et vovemus indifferentiis. O co iterum iterumque remanifestując się, ten nasz remanifest jm. panu marszałkowi koła naszego do grodów podać zleciliśmy.

Kasper Modlibowski pisarz poznański, marszałek koła rycerskiego m.p.

3. *List zjazdu województw poznańskiego i kaliskiego na popisie generalnym pod Kołem do prymasa Mikołaja Prażmowskiego – pod Kołem, 27 lipca 1671 r.*

Rp. *Bibl. Kórń.*, rkp. 380, s. 317 – *kopia*: Copia listu do jm. księdza arcybiskupa gnieźnieńskiego od województw wielkopolskich na popis pod Koło die 27 iulii zgromadzonych.

Dość oczewiste dowody życzliwego, a pasterskiego j.o. ks. jm. starania stawają nam przed oczema, jako koło dobra pospolitego, tak specjaliter koło województw naszych, kiedy to już in nostro passu reiterasti posłom naszym swą powagą wsparleś periclitantem honorem, nad którymi delikatniejszego być nie może, osobiwie całość województw naszych, którą jako interest ex vi maiorum nostrorum zelo nostro konserwować, tak i w. ks. mości iustum et aequum wyświadczyłeś dołorem, gdy równo żalem napełnione serce nam donieśli ichm. panowie posłowie nasi ex hoc successu manifestu (nie inszym podobno kształtem calumnioso nadzianym stillo) tak poturbowani być musieliśmy, iż do J.K.M. powagi recurrere przyszło z koła naszego listem, aby in posterum kancelaryja mniejsza koronna in meliori et feliciori respectu nasze zostały dostojęństwa, któreśmy inviolatem unquam w dowód wyświadczaali. Tak dziękujemy za to j.o. ks. mości, żeś conpunctus compassione affectos nos consolari raczyłeś, czego eksperyment enuclearunt nam dobrze ichm. panowie posłowie. A tym bardziej comprobavit to wszystko j.o. ks. mości ochota, iż ludzi ad suffragandum województwom

naszym (w tak potrzebnej toniej) z swej łaski staranie obiecujesz. Bądź w. ks. mość pewien, iż to inhaerebit menti nostrae na zawsze odwdzięczać i te consilia, które lub ex debito venerari winniśmy, ale ex abundanti veneratione osoby w. ks. mości jako consilia poważne unire chcemy, in hoc osobliwie agere Reipublicae nostrae, tak żądamy, nie chciej deesse (jako emeritus et talentatus nie tylko de qualitate naturae, ale de dono Dei) nam consiliis, po które non morabimur postulari te exigentia concurrere do j.o. ks. mości jako tego, którego veneranter excipere conamur obsequio na zawsze.

4. *List zjazdu województw poznańskiego i kaliskiego na popisie generalnym pod Kołem do Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski – pod Kołem, 27 lipca 1671 r.*

Rp. *Bibl. Kórń., rkp. 380, s. 317-318 – kopia:* Copia listu do jm. pana kanclerza wielkiego koronnego od województw wielkopolskich na popisie pod Koło pro die 29 iulii zgromadzonym 1671.

Życzyliśmy in medio sui jako widzieć praesentem w.n.m. pana, tak dalej w terażniejszych niebezpieczeństwach ojczyzny naszej saluberrima consilia sequi w.n.m. pana. Jednak że samo niesposobne zdrowie w.n.m. pana wymawia, za złe mieć nie możemy. Upraszamy jednak w.n.m. pana, abyś eo affectu et zelo, któryś miał zawdy przeciwko tym województwom, wszystkie na stronę puściwszy urazy swoje, i one bono publico darowawszy, nas w łasce swojej braterskiej i te województwa chować raczył, et in absentia nostri, kiedy za gorącemi uniwersałami J.K.M. w pole nam wychodzić przychodzi, curam tych województw et salutem piastować raczył. A tę odprawiwszy województwom naszym przysługę, nie ustaniemy napotym wypraszać u w.n.m. pana, abyś hac virtute et munere officii sui jako zawždy, circumspectus, ani gdy suspectus chciał się praesens stawić do boku J.K.M. i te mankamenta, które pod ten czas intercreverunt, sua veteri praxi et maturo consilio naprawić jako ten, któremu natenczas zostawamy etc.

5. *Informacja o pospolitym ruszeniu z Wielkopolski, przebywającym w obozie pod Kołem, w wiadomościach z Warszawy, z dnia 7 sierpnia – obóz pod Kołem, 28 lipca 1671 r.*

Rp. *Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 361 – kopia.*

Województwa wielkopolskie na popisie pod Kołem 28 iulii zagrzeni uniwersałami J.K.M., konkludowali iść pospolitym ruszeniem na zaszczyt i obronę R.P., naznaczyszy sobie 18 augusti stanąć pod Zwoleniem.

6. *List zjazdu województw poznańskiego i kaliskiego na popisie generalnym pod Kołem do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – pod Kołem, 27 lipca 1671 r.*

Rp. *Bibl. Kórn., rkp. 380, s. 318 – kopia:* Copia listu od województw wielkopolskich do jm. pana poznańskiego na popis pod Koło pro die 27 iulii zgromadzonych.

Żadna iniuria przełamać nam nie może te merita w R.P. naszej, nic, już tylko z przodków w.n.m. pana vivit bowiem et visit z osoby w.n.m. pana w pamięci naszej komput tych wszystkich zasług, któremi ornasti województwa nasze, gdy praesens zwykłeś był honorare consilia nasze, od nich się nigdy nie abscentując. Wyświadczałeś inimicas excons, ująć by tego non valeret, do czego się wdzięczność nasza odżywa, i luboć to iniqua sors napisała nam w.n.m. pana konfidencyją, przecież agnoscimus bonum illud quod quaerimus amistum zsyłamy do w.n.m. pana, jako ad magni consilii virum. Concurrent te o cives. I nam się desperare nie godzi, abyś miał w.n.m. pan ten już invitament in contemptum puścić, lecz nas asociare będziesz raczył, jako consilio, tak fortitudine animi, jakoś zwykł stawać, zechcesz w.n.m. pan województwa nasze i z nami przypomnieć będziesz mógł do zawdzięczenia ochotę i dawna (sine dubio ręczemy) powróci się veneratio, którą tym listem osobie w.n.m. pana zapisujemy, tak desiderantes, jako poważnego, w tej ojczyźnie zasłużonego inter proceres, osądzać nasze życziwe chęci i usługi braterskie życziwe pewnie podpisujemy, zostając etc.

7. *Informacja o pospolitym ruszeniu wielkopolskim w liście Jana Opalińskiego wojewody kaliskiego do Andrzeja Olszowskiego biskupa chełmińskiego, podkanclerzego koronnego – Koło, 29 lipca 1671 r.*

Rp. *Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 363v – kopia:* Copia listu jm. pana wojewody kaliskiego do jm. księdza biskupa chełmińskiego.

Zwyklej mojej w.m.m. panu oddawszy kredens obserwancyjej, to, cokolwiek akt zjazdu województw naszych pod Kołem w sobie constitutum continet, do wiadomości donoszę. Że lubośmy już reskryptem J.K.M. i ichm. panów posłów naszych relacją utwierdzeni beli, że się J.K.M. wyprawą wojska kontentować miał, którąśmy actuando już całe między sobą postanowili, i w posiłku J.K.M. jako najprędzej słać ordinavimus, aż prawie in fine operis oddan jest uniwersał, za którym idąc województwa pospolitym ruszeniem, jako najprędzej do boku J.K.M. pospieszyć deklarowały się, i całe od wyprawy supersedowały. To oznajmiwszy, powolność moją etc. Zostając w.m.m. pana etc.

Dan w Kole, die 29 iulii 1671.

Jan Opaliński wojewoda kaliski m.p.

8. *Uniwersał Mikołaja Mycielskiego wojskiego kaliskiego, przypominający o wyprawie pospolitego ruszenia i organizujący obronę terytorialną podczas jego trwania – Miłostaw*⁵⁸⁸, 31 lipca 1671 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 899v-900 – oblata; w grodzie gnieźnieńskim oblatował woźny Prov. Stanisław Niebieski w dniu 3 sierpnia 1671 r. [feria 2 post festum Sancti Petri ad Vincula proxima a. D. 1671]

Mikołaj z Mycielina Mycielski wojski kaliski.

Wszem, wobec, komu to wiedzieć należy, mianowicie miastom, miasteczkom województwa kaliskiego donoszę, jako J.K.M. p.n.m. o ciężkich od wschodniego nieprzyjaciela niebezpieczeństwach, które pogańska impreza Koronie Polskiej gotuje, obwieszczać raczy. Tych J.K.M. p.n.m. inszymi w tak ścisłym czasie nie mogąc reprimere siłami, jako wszystkie państwa Korony Polskiej, tak i kaliskie województwo ostatnim pod Koło przysłanym zagrzewa uniwersałem i rozkazuje, aby ostatni siły przeciwko takowym niebezpieczeństwom ruszywszy, pospolitym ruszeniem pro 10 augusti pod Lublinem stawały, kędy i sam J.K.M. p.n.m. głowę swoją królewską i zdrowie na obronę wiary chrześcijańskiej, Kościołów Bożych i zaszczyt R.P. niosąc, w tych czasiech stawa, w dalszą pro exigentia loci et imminentis periculi gotowy drogę. Eo tedy quo par est zelo, jako insze państwa J.K.M. p.n.m., tak województwo kaliskie piersiami swymi imprezę pogańską zatamować usiłując, na tę ekspedycyją przeciwko [900] nieprzyjacielowi Krzyża Św. z domów swych rusza się nieodwłocznie, cara pignora fortun i substancyjej swoich odbiegając.

Te tedy podług prawa pospolitego i urzędu mego wojskiego mnie interest securitatem województwa kaliskiego circumspicere et providere ex vi officii mei wszystkim miastom, miasteczkom województwa kaliskiego i ktokolwiek de iure do obrony województwa i wszelkich sub tempus expeditionis publicae poskromienia swywoli i jakichkolwiek inkursyjej należy, rozkazuję aby ludzi konnych z porządkiem i rynsztunkiem wojennym dobrze moderowanym gotowych mieli, aby za powtórnym uniwersałem moim na dzień i miejsce w nimże naznaczone do boku mego przybywali, sub poenis lege publica sancitis. Który to uniwersał aby miasta, miasteczka propter verificationem rękami burmistrzowskimi podpisany, solito ordine do siebie odsyłały, rozkazuję.

Na co dla lepszej wagi i pewności, przy własnej pieczęci ręką się swoją podpisuję. W Miłostawiu, 31 iulii 1671.

Mikołaj Mycielski wojski kaliski m.p.

Locus sigilli

---

⁵⁸⁸ *Miłostaw, miasteczko w pow. przydrskim.*

9. Informacja o wyznaczeniu terminu i punktu zbornego pospolitego ruszenia województw poznańskiego i kaliskiego w wiadomościach z Warszawy – Warszawa, 7 sierpnia 1671 r.

Rp. AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 93 – kopia.

K.J.M. za rezolucją województw wielkopolskich z popisu 28 iulii pod Kołem ekspediowanej deklarowaną, że sami na zaszczyt ojczyzny pospolitym ruszeniem idą, za naznaczeniem miejsca do ściągnięcia sobie pod Zwoleniem, pro die 15 augusti, stąd jutrzejszego dnia ruszyć ma do obozu na noc, a w niedzielę w Górze⁵⁸⁹, u księdza biskupa poznańskiego⁵⁹⁰ kalwaryją ma nawiedzić.

10. Manifestacja deputatów wojskowych w sprawie zaległości żołdu należnego w województwie kaliskim, uczyniona w grodzie kaliskim – Kalisz, 8 sierpnia 1671 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 291, s. 527-529 – oblata; w grodzie kaliskim wniesiono w dniu 8 sierpnia 1671 r. [sabbatho ante festum Sancti Laurentii Martyris proximo a. D. 1671].

Do urzędu i ksiąg grodzkich kaliskich oblicznie przyszedłszy ur. panowie Jan Sczulka porucznik i Mikołaj Sokołowski towarzysz chorągwi ks. jm. [Andrzeja Światopełka] Czetwertyńskiego, także i Wojciech Służewski, Wojciech Krzywański, towarzystwo chorągwi jm. pana starosty horodelskiego⁵⁹¹ do odzyskania zasług od województwa wielkopolskiego kaliskiego, sobie do zapłacenia asygnowanych, deputaci zesłani żałosliwą skargę swoją albo protestacją przed tym to niniejszym urzędem grodzkim kaliskim naprzeciwko ur. panu Wojciechowi Dąbrowskiemu, do wybierania podatków na zasługi wojska R.P. uchwalonych postanowionemu w województwie kaliskim poborcy uczynili o to, że przerzeczony wzwyż mianowany pan poborca kaliski lekce sobie poważwszy surowość dekretu w Trybunale Radomskim, podług nowych konstytucji postanowionych, przeciwko panom poborcom także i retentorom podatków na zapłatę wojsku uchwalonych, a w województwach i ziemiach którychkolwiek, aby tym prędzej wojsko w zatrzymanych zasługach od R.P. ukontentowane zostawać mogło, dość surowo, sub poena peculatus et triplici pensione ferowanego i obostrzonego, jako to w sobie tenże dekret trybunalski radomski jaśnie i wyraźnie wszystko wyraża. Wzwyż mianowanym do zasług zatrzymanych wojskowych podług asygnacyj deputatów, podług dostatecznego i surowego opisanie wzwyż mianowanego dekretu radomskiego niwczym dosyć nie uczynił, albowiem miasto tego co miało być we trzy niedziele po prezentowaniu jm. panu poborcy asygnacyj, albo dosyć uczynienie w wyliczeniu sumy chorągwiom względem zasług zatrzymanych należące, albo też dobra na których

⁵⁸⁹ Góra Kalwaria, miasto w woj. mazowieckim. ⁵⁹⁰ Stefan Wierzbowski biskup poznański. ⁵⁹¹ Stanisław Feliks Służewski starosta horodelski.

takowa retenta u panów poborców w delatach znajdowały, per executionem fortem militare tymże ichm. panom deputatom wojskowym przez panów poborców w posesyję, pokąd by retentów nie oddali, oddane były.

Wzwyż mianowany pan poborca kaliski rozmaitemi zwłokami i racyjami swoimi wymyślnymi więcej niż przez niedziel 9 zwłoczając, niwczym przerzeczonym panom deputatom wojskowym dosyć nie czynieł. Owszem, gdy tego to pana Dąbrowskiego poborcę kaliskiego przerzeczeni panowie deputaci częścią ostrością surową dekretu z Radomia ferowanego, niejako do powinności jego wzbudzali częstokroć, częścią też i kontentacyją w zasłużonych krwawie zasług sobie należących aliquo modo dewinkować chcieli, on wszelkich sposobów szukał, aby sobie tylko okazję jakąkolwiek pozierał zwłeczenia oddania sumy, albo tyż i dóbr retentami uciążonych [528] mógł być należeć czas aż do sejmiku śrzedzkiego ichm. panów obywatelów województwa kaliskiego tamże zgromadzenia, cierpliwego poczekania de orte prosił.

Na którym to sejmiku z wielkimi szkodami protestantów, albowiem więcej niż przez niedziel 9 w mieście swym, na bruku kaliskim z czeladzią i wojskami czekanymi, gdy protestantes usitato panów obywatelów województwa kaliskiego suplikowali, aby zasługi chorągwiom swym należące, w województwie kaliskim asygnowane, odebrać co prędzej mogli, gdy ichm. państwo szlachta in favorem pana poborcy słuszności aby się dosyć stało przykazali.

Ten to pan poborca mianowany, jako przed sejmikiem, tak i po sejmiku miasto zapłaty naznaczonej, [...] powinności szukając, jako tylko zmyśloną swoją pokorą dalij ichm. protestantes zwodzając, w powiecie konińskim retentów złemi słowami 15 tys. tym protestantom ukazał i onym żadnych delat skonotowanych podług powinności swojej, którymi się przez ten wszytek tak długi czas po części wymawiał, wydać nie chciał, ani sam z nimi jechać i u burgrabiego konińskiego podług zwyczaju prawa pospolitego cum praesentibus do wybierania sumy na powietrza raczyj, a nie na delatach ukazano. Posłał delaty do powiatu konińskiego summa necessitate [...]

11. *Informacja o przybyciu pospolitego ruszenia województw poznańskiego i kaliskiego do obozu pod Zwoleniem i wystaniu poselstwa do Michała I, w wiadomościach z Warszawy – Warszawa, 19 sierpnia 1671 r.*

Rp. AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 98-99 – kopia.

K.J.M. za nadejściem województw wielkopolskich pod Zwoleń praeundo onym do prędszego za Wisłę ruszenia się circa 18 praesentis przeprowił się u Kazimierza ku Lublinowi z dworem swoim, a Królowa jejm. [99] zrazu miała w Janowcu zostać, tak ex persuasione ichm. panów senatorów przy K.J.M. będących, a nie mniej ex acclamationibus panów Wielkopolanów, a stamtąd do Warszawy powrócić na rezydencyją, przy której i jejm. pani Lubomirska marszałkowa przeszła⁵⁹² przyjechać miała, lecz

⁵⁹² *Barbara z Tarnów Lubomirska.*

teraz słyhać, że i Królowa jejm.⁵⁹³ ku Lublinowi prędko po K.J.M. się przeprowiła i że dalej z J.K.M. jechać postanowiła. Że tylko same województwa wielkopolskie na tę kampanią wojenną primario pospolitym ruszeniem ruszyli się, przysłali posłów do J.K.M. w Janowcu jeszcze rezydującego, pytając się, dlaczego ruszeni są z domów, ponieważ nieprzyjaciela w polu nie widzą. Zaczynam dalej progredi nie zechcą, aże będą wiedziały na kogo, dokąd i dlaczego ruszyć się mają, nie widząc innych województw torem za sobą idących, gdy krakowskie z sandomierskim ultimis diebus augusti ruszenie swoje dopiero in casum deklarowały i aby hoc motivo województwa wielkopolskie skandalizować się nie chciały, destynował K.J.M. ex senatus consilio dwóch ichm. panów senatorów ad fragendam glaciem z ichm. pany Wielkopolanami, do czego i jm. ksiądz poznański⁵⁹⁴, lubo był jeszcze nie przybył, destynowany. Na którą rezolucyją K.J.M. oczekiwać będzie w Lublinie, gdzie w sobotę przeszedł na noc stanąć miał.

12. *Mowa Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego, wygłoszona w kole generalnym pospolitego ruszenia województw poznańskiego i kaliskiego w obozie pod Zwoleniem – 23 sierpnia 1671 r.*

Rp. 1 AP Gdańsk, 300 53 105, s. 313-316 – kopia: Mowa jm. pana Grzymotowskiego [s] kasztelana poznańskiego w kole generalnym poznańskiego i kaliskiego województw die 23 augusti 1671.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300, R/Ee 18, s. 801-804 – kopia; **Rp. 3** AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 112-114 – kopia; **Rp. 4** BUW, rkp. 1957, k. 62-63v.

Jużem ja był cale u siebie postanowił, w domu moim zawarłszy się, w lecie w lipowym cieniu, w zimie przy ciepłym kominie schyłek schodzącego wieku mego trawić, non ob verecundiis za jakie demerita ojczyźnie mojej, bo w tym żadna non convinct, ani convinctet malevolentia, abym miał uniż kiedykolwiek ścianę albo volens peccasse, ale chcąc zażyć owej, nad którą ulla minor petitur libertas swobody tacere ut liceat, chcąc też dać tot curis fatigato corpori odpoczynek, chcąc na ostatek mieć interstitium inter vitam et mortem, dla przygotowania się na onę liczbę, którą już też podobno nie za długo oddawać przydzie supremo wszytkich talentów distributori. Aleć to, które po całej ojczyźnie zagrzmiało classicum ulubione interupit otium i wyprowadziło mię z domu, tu zaś sprowadziło wezwanie w.m.m. panów i braciej.

Compareo tedy na tym placu, życzliwy zawsze tej ojczyzny civis i wierny jej consiliarius, a compares jako ów przegrany Kostera, który przegrawszy siłą, w jednej siedząc sukmanie i tę rzuca na szalę. Niosę bowiem na usługę ojczyzy miłej matki mojej reszt substancyjej, nie mojej, bo jej non auxi, owszem, znacznie na usłudze jej uroniłem, ale przodków moich pracą nabytej, niosę reszt zdrowia i krwi niedotoczonej, życząc tam ją wylać, kędy Bogu i ojczyźnie byłoby meritorium i potomości non in decorum. Idę tedy chętnie do usługi w.m.m. panów tam, kędy mię prawo i powinność manuducit

⁵⁹³ Eleonora Maria arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski. ⁵⁹⁴ Stefan Wierzbowski biskup poznański.

mea, a jeżeli nie z taką jako kiedy sposobnością, zjednam i wierę veniam wiek już podeszły, w którym mniej już rzeźwości być [314] musi, życzliwość jednak ku ojczyźnie i do usługi ochota też, która wszystkie supplebit słabego wieku i zdrowia defectus. Unicum tylko jest, o co proszę w.m.m. panów, nie dajcie więcej wiary tym, którzy to przysli lacerare niewinność i poczciwość ludzką, bo mię non afficit haec iniuria, którą perpesus sum w kole w.m.m. panów, ale infame delatorum genus, którzy tej, którą miałem i pieczę, nie kochałem, inviderunt mi u w.m.m. panów konfidencyjej, i na zepsowanie jej wszystkie wywarli artes.

Dajcie w.m.m. panowie przeto gdy praecidetis viam calumniatoribus niewierzącym beneficium, nie tak mnie, boć ja byle tylko paccata była Respublica, ad pelagum redibo situs ziemianin, ale raczyj consulatis publico bono, bo przez to azali obaczemy i owe w ojczyźnie naszej augustia tempora, o których piszą, że prisca et antiqua revocata forma rediit cultus agris sacris, honor, securitas hominibus et certa była rerum suarum cuique possessio, leges emendatae, utiliter lati salubriter. Inaczej w.m.m. panowie rozgosczą się in Republica perniosa exempla, bo jeżeliż accusasse sufficit, któż będzie innocens. A to ja inauditus et in exensus accusatus tylko, a zatym innocens, pery mówię pery. Luboć mię dekret odżywił, odciawszy sobie wszystkie do dylacyjej służące iuris beneficia, sam accelerari, chcąc emundari, a swojej dufając niewinności, przecież zostały cicatrices jeżelić ich dalsza w.m.m. panom ku mnie inklinacyja nie zagubi, jać najwięcej fata incuso, których ineluctabilis vis, gdy czyją fortunę maturare constituit, consilia corumpit. Przecież życzę ojczyźnie mojej, aby takowe nie szły exempla, boć tę non ibi consistunt unde reperiuntur, ale z malusińskiego strumyczka latissime evagandi [315] sibi viam faciunt widoczny przykład w onej R.P., z której wszystkie inne wolne brały formularze.

Tiberius Gracchus, którego domu Surulus unus w Polsce panował i Kraków założył, był tak kochający ojczyzny, że quidquid publice non erat salutare privatim alienorum, existimarat et tantum favoris w ojczyźnie swojej meruerat, że primus omnium absens pontifex maximus factus est. Zaraz virtutes jego comitata invidia i tak go zepsowała, że concitato tumultu, jakiemsisz ułomkiem krzesła ictus est, vitamque quam gloriose degere potuerat, immatura morte finivit. Cóż nastąpiło, pisze historia, że to było initium civilis sanguinis już in obrutum potentioris habitus, prior discordiae civium antea conditionibus sanari solite ferro dicata, a zatym nie za długo Scipio Africanus, czyli z Boskiej kary, że mortui Gracchi non improbaverat eadem czyli exemplo impunitatis znaleziony in lectulo bez dusze i bólu, duszone in cervices notae znalazły się, przecie de morti tanti viri nulla habita quaestio, corpus tylko pisze historia, capite jakąś szmatą velato viro cuius opera supra totum terrarum orbe crevit Roma, extulerat caput.

Na tom to wspomniał, aby similia caveat ojczyzna moja, Pana Boga prosząc, aby ręka jego, która na mnie za grzechy insze, ale nie za perfidiam ku ojczyźnie pewne spuściła flagellum, similies casus daleko od niej oddalała. Do czego nie lada jako w.m.m. panowie cooperabimini, kiedy wszystkie delationes dobrze wprzód discernetis, niżeli decernetis, boć nie ustała jeszcze zawziętość variis dilationibus mięszać w.m.m. panów. A to i tu przed moim przyjazdem, udając jakobyśmy in contrarium uchwałów w.m.m. panów mieli mieć za Notecią conventicula w powiecie nakielskim, mięszając [316]

w to jm. pana Jakuba Chrzastowskiego, człowieka omni suspicionis nota carentem, w czym jest jawna impostura, bo w powiecie nakielskim od dwóch lat nie byłem, a gdybym był, pewniebym się nie zaparł, bo to nie jest scelus być w domach szlacheckich, co nie nowina starać się o przyjaźń ludzką, z którą nie zwykłem się drożyć każdemu, kto się nią nie brzydzi.

18. Zjazd w obozie pospolitego ruszenia pod Lublinem, 4 września 1671 r.

1. *Informacje o działaniach w obozie pospolitego ruszenia województw wielkopolskich – sierpień/wrzesień 1671 r.*

Rp. Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 368 – kopia.

Druk w: J. Szornel, *Zapiski z lat 1669-1673*, oprac. L.A. Wierzbicki, Lublin-Radzyń Podlaski 2008, s. 5-6.

O panach Wielkopolanach.

Panowie Wielkopolicy przeprawiwszy się przez Wisłę, jednym gościńcem prosto od Kazimierza na Bełżyce, na Babin poczęli stawać obozem pod Zemborzycami 29 augusti i przez dwie niedzieli ustawicznie kłócili się w tym obozie. [...]

5. septembris przysłali panowie Wielkopolicy do K.J.M. posłów swoich tą kondolencyją, iż nie poślą nic, na jm. księdza podkanclerzego⁵⁹⁵ bardzo utyskowali, że im rzeczy wszystkie pomieszał listami, uniwersalami, manifestami, prosili K.J.M., aby go posłał do nich do koła, aby się in gremio wszystkich sprawił im. Jm. zaś ksiądz podkanclerzy taką zaraz im o sobie justyfikacją dawał, ukazując listy jm. pana hetmana wielkiego koronnego⁵⁹⁶, w których to pisze, iż pewnie zguba ojczyzny imminet, jeżeli wojska prędko pospolitem ruszeniem posiłkować nie będą. Było zaraz senatus consilium i sam K.J.M. żałośnie mówił do tych panów Wielkopolanów, ale nic nie sprawił, wzięli wszystko do braci. I insi panowie posłowie przyjeżdżają, mianowicie w. panowie Sandomierzanie, jm. pan Kalinowski i jm. pan Firlej, którzy oznajmują [...]

⁵⁹⁵ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny. ⁵⁹⁶ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.

7 septembris panowie Wielkopolicy wyszli wszyscy z chorągwiami w pole z obozu, do których K.J.M. z Lublina wyjeżdżał i widział ich szyk, których wszystkich nie kładli 4 tysięcy.

9 septembris wszyscy posłowie ich wielkopolscy tak sandomierscy, krakowscy ekspedjowani, że obiecali prędkie posiłki przysyłać.

10 septembris już się ruszyli wszyscy Wielkopolicy z obozu sparsim bez chorągwi i przebiegli prędko i nie wstępując do wsiów, boć już pierwszej cale wniwecz chłopcy porabiali, a zwłaszcza tu blisko swego obozu.

2. Informacja o działaniach województw poznańskiego i kaliskiego na pospolitym ruszeniu w relacji ablegata Augustina von Mayern do cesarza Leopolda I
– Warszawa, 2 września 1671 r.

Rp. HHuS, Oesterreichische Geheime Staatsregistratur (Rep. N), Fasz. 24-2, k. 31-32 – oryginał.

[...] Nobilitatem Poloniae Maioris, qua duorum millium equitum numerum non excedit, a ductore suo castellano Posnaniensi⁵⁹⁷ persuasum Vistulam ad Casimirium transmississe, et Belzice duabus a Lublino levis substituisse expectaturam palatinatum Poloniae Minoris, qui ex mense augusto congregari debebant, resolutionem. Videbatur nobilitas domi remansura et vicariam operam stipendiariis commissura, quod tamen non adeo mature expediri poterit, unde incertum omnino erat, utrum Serenissimus Rex perrecturus in Ukrainam sit. Quod si fecerit Serenissima Regina eum Leopolum usque comitari omnino vult, etiamsi consulant omnes, ut huc potius revertatur. Peccat in hoc adversiis suas et mariti rationes per quam damnosissime quod praesens Sacrae Cesareae Regiaeque Maiestati Vestrae luculentissime remonstrabo. [...]

3. Instrukcja dana posłom do Michała I ze zjazdu województw poznańskiego i kaliskiego – obóz pod Lublinem, 4 września 1671 r.

Rp. 1 AGAD, MK LL 25, k. 254v-255v – oblata.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 168 IV, s. 383-385; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 2099 IV, s. 633-636;

Rp. 4 AN Kraków, Archiwum Pinocich, rkp. 16, s. 110-111, 264-265 – ten drugi egzemplarz błędnie opisany jako pochodzący z 5 września 1672 r.; **Rp. 5** Bibl. Kór., rkp. 370, k. 47-49; **Rp. 6** Bibl. Kór., rkp. 380, k. 326v-327v; **Rp. 7** LNNBU, rkp. 1411, s. 140-142.

Instrukcja ichm. panom, jm. panu Kazimierzowi Dembińskiemu, jm. panu Stanisławowi Zajączkowi, jm. panu Kazimierzowi Dzierbińskiemu, jm. panu Andrzejowi Mieszkowskiemu, posłom poznańskiego i kaliskiego województw z koła rycerskiego do J.K.M. dana w obozie pod Lublinem dnia 4 września r. 1671.

⁵⁹⁷ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.

Nie trzeba wiele dowodów, jaki mamy zelum do zaszczytu chwały Bożej, całości ojczyzny i dostojenstwa J.K.M. p.n.m., bo to samo sufficit, że powtórnie już w jednym roku stanąwszy w polu, ochotnie za to wszystko niosąc krew i piersi swoje, które i dalej nieść nie byłoby nam grave, gdyby tego exigere miała necessitas. Kiedy jednak słyszeliśmy w instrukcji województwa sandomierskiego, że mieli ichm. województwa tamtego obywatele z kancelaryi J.K.M. przestroagę, że nie są takie pericula, żeby ad reprimenda miało być potrzebne pospolite ruszenie, toć i nam nie zda się dalszych ponosić fatyg i kosztów, życząc je sobie raczej na ten czas zachować, kiedy ich większa wyciągać będzie R.P. potrzeba. Interim [255] winszując J.K.M. szczęśliwych wojennych sukcesów, które aby Pan Bóg secundare raczył, pokornie Boskiemu suplikujemy majestatowi.

Użalą się przy tym przed J.K.M. i całym senatem na kancelaryją mniejszą koronną o to, że nas takową, jaką województwo sandomierskie nie jest dignata przestrogą, przez co do niemałej przywiedliśmy się straty tak dalece, że nam in tanta już publica et privata egestate desunt modi succurrendi przez wyprawę necesstatibus Reipublicae.

Opowiedzą przytem J.K.M., że nie z nas przyczyna, że aukcyja wojska nie doszła, ale z tejże kancelaryjej małej koronnej, bo po trzykroć mieliśmy uchwaloną w województwach naszych i już pewnie mogła by była być in opere belli, ale variantes z tejże kancelaryjej imieniem J.K.M. declarationes, onę impediverunt, nie z rąk tedy naszych Pan Bóg requiret damna, jeśliż jakie poniesie przez niewyprawę aukcyi wojska R.P. i nie na nas, ale na tych, którzy to causerunt z Nieba ma postulari vindicta. Prosić tedy będą ichm. panowie posłowie J.K.M., abyśmy mogli informari przez prezencyją jm. księdza podkanclerzego⁵⁹⁸ w kole naszym, jako ministrum status, czemu to tak impertune w pole nas wyprowadzono, same tylko województwa nasze cum enormi laesione cardinalissimae o pospolitym ruszeniu legis, że ma być sine divisione belli, pięcią nad zwyczaj i prawa ojczyste cum manifestatione vocatoriis.

Doniosą przeto J.K.M. ichm. panowie posłowie, że to samo, kiedy nie widzimy integram Rempublicam w polu, solvit nas od pospolitego ruszenia. Nie życzymy przecież widzieć Rempublicam bez obmyślenia na dalszy czas skutecznego zaszczytu, przeto prosić będą ichm. panowie posłowie J.K.M. o jako najprędsze złożenie sejm, etiam sine solennitatibus, bo inszego succurrendi ojczyźnie nie widzimy medium, mimo sejm, kędy wszystkie do ratunku jej concurrunt ordines i województwa snadno między sobą kombinować się mogą.

Więc i W.Ks.L., od którego dla zerwania konwokacyi⁵⁹⁹ ex vinculo unionis żadnego Korona nie ma sukkursu, accedet do obrady i wszystko to, cokolwiek ex orbita legum wypadło, w ryzę wprawić się będzie mogło. Co wszystko przez sejmiki partykularne [255v] być nie może, częścią że to jest impracticabile, częścią żeby to ad posterum scandalosum wprowadziło exemplum.

---

⁵⁹⁸ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny. ⁵⁹⁹ Konwokacja wileńska w dniach 5-23 marca 1671 r.

A że wydany z kancelaryi mniejszej koronnej przeciwko województwom naszym manifest szkodzi enormiter reputacyi województw naszych, z województwami i z woj-
skiem nas collidit, prosić będą ichm. panowie posłowie J.K.M., aby z wiadomością
J.K.M. ze wszystkich grodów, gdziekolwiek jest podany, był eliminowany.

A że wprędce sejmik deputatów elekcyi na Trybunał następuje, na który niepo-
dobna abyśmy in locum solitum zjachać mieli, upraszać będą ichm. panowie posłowie
J.K.M. o informacyją, jeżeli Trybunał post Sancti Francisci zwyczajnie, czyli też aż
post Trium Regum zaczynać się będzie, gdyż jeżeli more solito zacznie się Trybunał
post Sancti Francisci, o prolongacyją sejmiku post festum Sanct Mathaei Apostoli
upraszać będą J.K.M. p.n.m.

Upraszać także będą ichm. panowie posłowie J.K.M., aby J.K.M. z ichm. panami
hetmanami koronnymi wcześniej się znieść raczył o przyszłej hibernie, żeby według
ordynacyi sejmu przeszłego być mogła, o co też i województwa nasze nie omieszkają
instare do ichm. panów hetmanów.

A iż z listu J.K.M. wzięliśmy informacyją o posiłkach kurfistrza jm.⁶⁰⁰, zaczem oc-
currendo ludzkiej malewolencyi, która aby nas z postronnymi nie zmieszała sąsiada-
mi, upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M. p.n.m. o konfirmacyją pactorum
z ks. jm. brandenburskim, która już dawno lege publica cauta.

A ponieważ jm. pan wojewoda poznański⁶⁰¹ przez list swój do koła naszego dekla-
rował, że ktoś chciał ex media nostri J.K.M. pospolitym ruszeniem przysłużyć, przeto
ichm. panowie posłowie J.K.M. upraszać będą, aby J.K.M. wydał tego, któryby takowy
się znajdował, co by ruina braci chciał sobie u J.K.M. parare gratiam.

Jan Opaliński wojewoda kaliski, imieniem województw wielkopolskich.

Locus sigilli

4. *Suplement do instrukcyi danej posłom województw poznańskiego i kaliskiego
do Michała I – obóz pod Lublinem, 6 września 1671 r.*

Rp. 1 AGAD, MK LL 25, k. 256v – oblata.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 168 IV, s. 389-391; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 2099 IV, s. 636-
-638; **Rp. 4** AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 121; **Rp. 5** Bibl. Kór., rkp. 370, k. 49v-51;

Rp. 6 LNNBU, rkp. 1411, s. 142-143.

Suplement instrukcyi pierwszej ichm. panom posłom naszym dnia 4 miesiąca wrze-
śnia roku terażniejszego danej do J.K.M. w obozie pod Lublinem die 6 septembris
r. 1671.

Lucbo ciężkie i nieznośne koszty i dispendia wyjścia naszego na pospolite ruszenie
za uniwersałami J.K.M. p.n.m. do tej, od której nas varietates kancelaryi mniejszej

⁶⁰⁰ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁶⁰¹ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański.

koronnej odwiody, wojska aukcyi przystąpić nie dopuścili, nie chcąc jednak jako necessitatibus Reipublicae, tak i triumphis J.K.M. p.n.m. przyczynieniem sił R.P. deesse, poprzedzając pretensją ichm. panów od J.K.M. p.n.m. do koła naszego destynowaną, abyśmy się a vestigiis ochoty naszej ku zaszczytowi R.P. i dostojęństwa J.K.M. nie zdali desistere konserwacyi, cathogorice pozwalamy wojska konnego 600. Których wyprawę widząc tu w polu niepodobną, ichm. panowie posłowie nasi upraszać J.K.M. p.n.m. będą na ludzi tych wyprawę o złożenie sejmiku, z którego jako najprędszą ludzi tych do boku J.K.M. przez ichm. panów posłów naszych obiecujemy ekspedycją.

Upraszać przy tym będą J.K.M. ichm. panowie posłowie, aby uniwersałem swym na sejmik przysły wydany libertacyje miastom J.K.M. dane anihilować raczył, aby się do uchwały sejmiku naszego stosowały.

Widząc tam inconvenientia in Republica et eam omni orbatam praesidio, czemu tylko sam mederi sejm może, upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M., aby sejm tej zimy złożyć raczył, jako my J.K.M. aukcyją wojska tym naszym warujemy skryp-tem, tak J.K.M. aby z miłościwej łaski swej, eximendo omnem metum ex cordibus civium, ręką swoją własną pańską podpisaną województwom naszym dać raczył, że sejm ten w dalszą nie pójdzie prolongacyją, asekuracyją.

Odebrawszy z reskryptu kancelaryi mniejszej koronnej J.K.M. respons takowy, że sejmik deputacki nie może być aż post festum Conceptionis⁶⁰², a sam Trybunał post Trium Regum⁶⁰³ ma być zaczęty, według konstytucyi 1634⁶⁰⁴, przeto upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M., aby do wszystkich województw uniwersał z kancelaryi swojej wydać rozkazał, żeby na tenże czas według prawa sejmiki [256b] electionis deputatów odprawowane były, gdyżby summum praecudicium województwa nasze per absentiam deputatów naszych mieć musiały.

Chcąc we wszystkim vigore iuris i porządek przodków naszych zachować, upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M., aby na przyszłym da Bóg sejmie sprawy wszystkie non praestita generalis expeditionis według prawa sądzone były, gdyżby przez to siły ostatnie R.P. przez nieposłusznych prawu extenuari musiały.

Wiemy bardzo dobrze, że nic nie może być bardziej sercu J.K.M. asperius, jako gemitus pauperum et miseria inopum i ostatnia tej R.P. exvisceratio, która najwięcej przez hiberny wojska koronnego swoje bierze incrementa, przeto prosić będą ichm. panowie posłowie, aby wszelkimi sposobami J.K.M. p.n.m. do należytej przeszłego sejmu konstytucyją poważną swoją i pańską interpozycyją przynieść raczył egzekucyi.

A że per tantam miejsca distantiam według uniwersału J.K.M. p.n.m. województwa nasze zgromadzone ściągając, jako non sine suo, tak i innych województw na podrożu będących, stanąć nie mogły incommodo, supplicabunt do J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie nasi, aby in quantumby jakie się przez kogokolwiek pokazały względem

---

⁶⁰² *Święto Conceptionis Mariae*, 8 grudnia 1671 r. ⁶⁰³ Po 6 stycznia 1672 r. ⁶⁰⁴ *Konstytucja sejmu 1634 r. „O Trybunałach i inszych sądach koronnych”* (Völ. const., t. 3, vol. 2, s. 237) – sejmiki deputackie miały się wówczas odbyć 11 grudnia 1634 r., a reasumpcja Trybunału 10 stycznia 1635 r.

krzywd kwerymonie (którym się województwa mniej baczą obnoxii) one J.K.M. pańską swoją województw naszych indemnitati ac integritati providendo zaszczyścić raczył powagą i łaską.

Jan Opaliński wojewoda kaliski, imieniem województwa poznańskiego i kaliskiego

Locus sigilli

5. List Andrzeja Olszowskiego biskupa chełmińskiego, podkanclerzego koronnego do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – Lublin, 6-8 września 1671 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 404 IV, s. 381-382 – kopia: Copia listu jm. księdza podkanclerzego koronnego do jm. pana poznańskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 168 IV, s. 393-394; **Rp. 3** AGAD, AR II ks. 22, s. 629-630;

Rp. 4 AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 129-130; **Rp. 5** Bibl. Kór., rkp. 380, s. 328-329.

J.w. m. panie kasztelanie poznański, m.w.m. panie i bracie.

Żałuję, że nie miałem praesentem w.m.m. pana z ichm. panów senatorów wielkopolskich, kiedy po wysłuchaniu legacyjej i przeczytaniu instrukcyjej odpowiedziałem satis superque tych obiectiones, nie mogła tylko convinci veritate i dowodami jawnymi et erubescere detractio, aby jednak non haereat animis w.m.m. pana i innych ichm. informacyja jm. pana kanclerza W.Ks.L.⁶⁰⁵ (po którym zabierać głos in senatus consilio nie mogłem), tak onę refuto.

Constat z podpisu ichm. panów senatorów, że zgodnie, sine appendicibus, senatus consilium podpisali, erronee tedy jm. allegavit, aby sententiis discrepare mieli i bardziej ludzi wielkich ex parte fidei credendum, niżeli nudaie ichm. assertioni, aby im cum restrictione pozwalać miał na ten manifest, tego ja nie pamiętam. Dosyć, że słowem jednym nie ganił, a nie tylko słuchał, gdy był publice czytany, ale i privatim w rękę go swoich miał i czytał bez żadnej kontradykcyjej. I to non ex fide wniósł, że ichm. panowie Wielkopolacy nazajutrz do dworu przyjechali. Constat eidem, że po zapieczętowanych tych w.m.m. panów uniwersałach albo manifestach, odjechawszy zaraz z Warszawy, nie powrócił aż trzeciego dnia. A po moim powrocie we dwa dni ichm. przyjachali. Jm. pan wojewoda lubelski⁶⁰⁶ był u mnie od K.J.M., proponując deliberacyje, an expediat ten uniwersał i jeżeli videtur J.K.M., z tym się zatrzymać. Zatym responsum, że conclusum in senatu przez pokojową radę i immutari nie może, trzeba by znowu na to convocare senatum. W godzinę po tym, albo dwie, po relacyjej jm. pana wojewody, przy bytności jm. podpisał K.J.M. te uniwersały, które już in procinctu, nie

⁶⁰⁵ Krzysztof Zygmunt Pac kanclerz wielki litewski. ⁶⁰⁶ Władysław Rey wojewoda lubelski.

flektując się tak dalece i rozumiejąc bona fide, że jm. m.m. pan mutavit postremam sententiam, zapieczętowałem i zostawiłem przy księdzu [Stanisławie] Bużeńskim regencie moim, który je w niebytności mojej do Wielkiej Polski z listem swoim do jm. pana kanclerza wielkiego koronnego⁶⁰⁷ wyprawił. Że zaś podpisu jm. pana kanclerza W.Ks.L. nie masz, ta racja, iż jm. wiele poselstw od województw W.Ks.L. odprawując, senatus consultum na odprawę ich i uniwersałów wydanie, które często wychodziły, do podpisu mego nigdy nie posyłał.

Na ten czas tylko diligentia jm. największa, kiedy potrzebował podpisu na wydanie mandatu przeciwko pana Stankiewicza, więc głos wolny na sejmiku, przez którego jako opprimitur vox libera, pateat z tej instrukcji, z którą poseł powraca kowieńskiego powiatu, powtóre tu przyjachawszy, [382] prohibet cum summa iniuria audiencyjy u K.J.M.

Co in supplementum justyfikacyjy mojej podawszy w.m.m. panu, wszytkiemu rycerstwu oddaję się z powolnością moją. W.m.m. pana uprzejmy brat i sługa.

W Lublinie, 6 septembris 1671.

Andrzej Olszowski podkanclerzy koronny

PS. Tą intencyją posyłam do w.m.m. pana, aby innocencyja mea innotesceret wszytkiemu rycerstwu wielkopolskiemu. Jeżeli w.m.m. pan uchraniając się inwidyjy, non videtur publice iustificare listek mój, proszę wielce, aby go w.m.m. pan oddać raczył primario legationis jm. panu [Kazimierzowi] Dembińskiemu, bo jako vita cariorum dum bonam famam, tak nie mogę jej inaczej expurgare, tylko przez rezolucyje sinistri delatoris. Więc i poseł kowieński implorat praesidium w niecznośnej swojej opresyjy. W Lublinie, dnia 8 septembris 1671.

6. *Rejestr roty Stefana Gembickiego kasztelana rogozińskiego w obozie
pospolitego ruszenia wielkopolskiego pod Lublinem, w dniu 7 września 1671 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 746, k. 396-397v, 459 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Sebastian Okrześ w imieniu Stefana Gembickiego kasztelana rogozińskiego w dniu 19 października 1671 r. [feria 2 in crastino festi Sancti Lucae Evangelistae a. D. 1671]

Rejestr roty w. jm. pana Stefana z Gembic Gembickiego kasztelana rogozińskiego w r. 1671, die 7 septembris pod Lublinem spisany, w pospolitym ruszeniu za uniwersałami J.K.M. zgromadzonym.

---

⁶⁰⁷ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

[1] Jm. pan rotmistrz, [2] jm. pan porucznik, [3] jm. pan chorąży, [4] jm. pan Andrzej Gembicki starosta nowodworski, [5] jm. pan Piotr Ossowski stolnik wschowski, [6] jm. pan Władysław Kłudziński podstoli dobrzyński, [7] jm. pan Wojciech Rynarzewski, [8] jm. pan Jan Jaraczewski, [9] jm. pan Piotr Swinarski, [10] jm. pan Marcin Ulatowski, [11] jm. pan Marcin Konarski, [12] jm. pan Kazimierz Dembiński, [13] jm. pan Stefan Chrzastowski, [14] jm. pan Mikołaj Chrzastowski, [15] jm. pan Mściśław Zaleski burgrabia nakielski, [16] jm. pan Stefan Niesułowski, [17] jm. pan Aleksander Broniewski, [396v] [18] jm. pan Stefan Wałdowski, [19] jm. pan Kazimierz Radoliński burgrabia pyzdrowski, [20] jm. pan Jan Imieliński, [21] jm. pan Florian Wałdowski, [22] jm. pan Wojciech Kosowski, [23] jm. pan Zygmunt Niemojewski, [24] jm. pan Franciszek Racyński, [25] jm. pan Stanisław Deręgowski, [26] jm. pan Kazimierz Żółtowski, [27] jm. pan Gerard Gulcz, [28] jm. pan Rychard Pudwels, [29] jm. pan Wojciech Stoliński, [30] jm. pan Wróblewski, [31] jm. pan Stanisław Dembiński, [32] jm. pan Maciej Wałdowski, [33] jm. pan Piotr Komierowski, [34] jm. pan Stanisław Przepałkowski, [35] jm. pan Andrzej Radoliński, [36] jm. pan Słupski, [37] jm. pan Wojciech Racięski, [38] jm. pan Kazimierz Wałdowski, [39] jm. pan Ludwik Dembiński, [40] jm. pan Andrzej Szadokierski, [41] jm. pan Stanisław Racięski, [42] jm. pan Kazimierz Bardski, [43] jm. pan Wojciech Przepalski za jm. pana Samsona Powalskiego, [397] [44] jm. pan Kazimierz Baranowski, [45] jm. pan Wojciech Skarszewski, [46] jm. pan Stanisław Dzierżanowski, [47] jm. pan Władysław Wyrzycki, [48] jm. pan Jan Pawłowski za ojca swego, [49] jm. pan Krzysztof Rembowski, [50] jm. pan Stanisław Trąmpczyński, [51] jm. pan Stawski, [52] jm. pan Czarnowski, [53] jm. pan Wojciech Żychliński, [54] jm. pan [Franciszek] Goliński burgrabia koniński, [55] jm. pan Jarosz Gorzeski, [56] jm. pan Andrzej Przednieski, [57] jm. pan Stanisław Kraśnicki za ojca swego, [58] jm. pan Franciszek Gorzewski, [59] jm. pan Ługowski, [60] jm. pan Mikołaj Derengowski, [61] jm. pan Władysław Orzelski, [62] jm. pan Franciszek Kaczkowski za ojca swego, [63] jm. pan Jan Derengowski za ojca swego, [64] jm. pan Kazimierz Czarliński, [65] jm. pan Jerzy Gorzyński, [66] jm. pan Władysław Siedlecki, [67] jm. pan Franciszek Tomicki za ojca swego, [68] jm. pan Jan Sulczyński, [69] jm. pan Jacek Rynarzewski, [70] jm. pan Jan Orzelski, [71] jm. pan Jakub Orzelski, [72] jm. pan Marcin Gromadzki, [397v] [73] jm. pan Maciej Ostrowski, [74] jm. pan Borzymowski, [75] jm. pan Maciej Miecznikowski, [76] jm. pan Andrzej Rumieniewski, [77] jm. pan Krzysztof Jezierski, [78] jm. pan Stanisław Swinarski za ojca swego, [79] jm. pan Jan Ossowski, [80] jm. pan Stanisław Osowski, [81] jm. pan Jan Zawacki, [82] jm. pan Aleksander Imiałkowski.

[1] Poczet jejm. pani wojewodziny inowrocławskiej przy jm. panu poruczniku, [2] poczet jejm. pani Czeskiej, [3] poczet jm. pana regenta nakielskiego przy jm. panu Dembińskim, [4] poczet jm. pana Rembowskiego przy jm. panu Dembińskim, [5] poczet jm. pana Wojciecha Zaleskiego przy jm. panu burgrabim nakielskim⁶⁰⁸, [6] poczet jm. pana Lubińskiego przy jm. panu Stawskim, [7] poczet jm. pana Miecznikowskiego przy jm. panu Rembowskim, [8] poczet jm. pana Wierzbńskiego przy jm. panu

⁶⁰⁸ *Mściśław Zaleski burgrabia nakielski.*

podstolim dobrzyńskim⁶⁰⁹, [9] poczet jm. pana Andrzeja Ossowskiego przy jm. panu Piotrze Ossowskim stolniku wschowskim, [10] poczet jejm. pani Andrzejewej Dąmbrowskiej przy jm. panu Janie Jaraczewskim, [11] poczet jm. pana Krzyckiego przy jm. panu burgrabim pyzdrowskim [459], [12] poczet jm. pana Gurskiego Stanisława przy jm. panu Deręgowskim, [13] poczet jm. pana Macieja Wałdowskiego przy jm. panu Stolińskim, [14] poczet jejm. pani Czarlińskiej przy jm. panu Kazimierzu Czarlińskim, [15] poczet jm. pana Traskowskiego przy jm. panu Tomaszu Racięskim, [16] poczet jm. pana Stanisławskiego z Debrzna przy jm. panu Gulczu, [17] poczet jm. pana Podkamera przy jm. panu Gulczu z Batorowa, [18] poczet jm. pana Kiełpińskiego z Nowej Wsi przy jm. panu Pudwelczu, [19] poczet jm. pana Machlińskiego przy jm. panu Wojciechu Żychlińskim, [20] poczet jm. pana Franciszka Gorzewskiego przy jm. panu Andrzeju Gorzewskim, [21] poczet jm. pana Stefana Zaleskiego przy jm. panu burgrabim nakielskim⁶¹⁰, [22] poczet jm. pana Jakuba Broniewskiego przy jm. panu Aleksandrze Broniewskim, [23] poczet jm. pana Mikołaja Przepałkowskiego przy jm. panu Stanisławie Przepałkowskim, [24] poczet jm. pana Tomasza Śrzemskiego przy jm. panu Andrzeju Szadokierskim, [25] poczet jejm. pani Markowskiej wojskiej inowrocławskiej przy jm. panu Kazimierzu Baranowskim, [26] poczet jm. pana Aleksandra Krzezińskiego przy jm. panu Stanisławie Trąpczyńskim, [27] poczet jm. pana Ossowskiego przy jm. panu Deręgowskim Mikołaju, [28] poczet jm. pana Kaspra Wardęskiego przy jm. panu Stanisławie Trąpczyńskim, [29] poczet jm. pana Mikołaja Chrzastowskiego przy jm. panu Orzelskim, [30] poczet jm. pana Rapackiego przy jm. panu Borzymowskim, [31] poczet jm. pana Miecznikowskiego przy jm. panu Ignacym Miecznikowskim, [32] poczet jejm. pani Modliszewskiej przy jm. panu Ostrowskim, [33] poczet jm. pana Rościszewskiego przy jm. panu Miecznikowskim, [34] poczet jm. pana Kędzierzyńskiego przy jm. panu Jezierskim, [35] poczet jm. pana Żaboklickiego przy jm. panu Biernackim, [36] poczet jm. pana Stanisława Lniskiego przy jm. panu Chrzastowskim, [37] poczet jm. pana Mikołaja Bagińskiego przy jm. panu Piotrze Bagińskim, [38] poczet jm. pana Władysława Raczkowskiego przy jm. panu Franciszku Kaczkowskim.

Stefan Gembicki kasztelan rogoziński m.p.

7. *Respons Michała I na instrukcję dla postów województw poznańskiego i kaliskiego – [5 września] 1671 r.*

Rp. 1 AGAD, MK LL 25, k. 255v-256 – oblata.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 168 IV, s. 635-336; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 2099, s. 638-639;

Rp. 4 AP Poznań, Akta miasta Gniezno, I 32, s. 36-37; **Rp. 5** AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 120-121; **Rp. 6** Bibl. Kór., rkp. 370, k. 51-51v; **Rp. 7** LNNBU, rkp. 1411, s. 144.

⁶⁰⁹ Władysław Kłodziński podstoli dobrzyński. ⁶¹⁰ Kazimierz Radoliński burgrabia nakielski.

Respons na instrukcją posłom województw wielkopolskich praemissis praemittendis.

[256] Województwo sandomierskie przestrogi osobliwej z kancelaryi koronnej nie miało, prócz listu eadem forma et stilo z Lublina pisanego, jako do województw wielkopolskich i do innych, ani żadną kancelaryja nie jest dignata przestrogą innych województw nad województwa wielkopolskie.

Z strony waryjacyi declarationum dał dostateczną in praesentia ur. posłów informacją wielebny w Bogu książdz podkanclerzy koronny⁶¹¹, którzy nad zwyczaj przy radzie zostawali, aby o wszystkim doskonałą w kole uczynili województwom relacją.

Złożenie sejmu w tych czasach, póki de eventu belli non constabit, z wielu przyczyn zda się być impracticabiles, nie omieszka jednak J.K.M. convocare omnes ordines Regni ad consilium publicum dla koekwacyi obrony z województw i dla zaciągnięcia auxiliorum W.Ks.L., kiedy oportunitatem obaczyć i uważać będzie raczył.

Z strony sejmiku deputackiego na elekcyją deputatów satis provisum in casu pospolitego ruszenia przez prawo, któremu J.K.M. nihil derogat.

Konfirmacja pactorum z kurfirsztlem jm.⁶¹² per juramentum z jakiej przyczyny nie mogła procedere ante commissionem super praetensionibus et differentiis dowodnie wywiódł wielebny w Bogu książdz podkanclerzy koronny i samych województw wielkopolskich był o tym artykuł na sejm przeszły.

Ordynacyi hibernorum według konstytucyi przeszłego sejmu unice optat J.K.M. Potrzeba jednak wojsko in hostico collocare i utwierdzić, bez czego trudno i ledwie podobno do efektu przywieść konstytucyją o hibernie.

In reliquo referuje się J.K.M. na w. posłów z senatu do województw wyprawionych.

W ostatku jako ur. posłom, tak i wszystkiemu rycerstwu województw wielkopolskich łaskę swoją pańską J.K.M. ofiarować raczy.

Na własne J.K.M. rozkazanie.

8. Informacja o działaniach województw poznańskiego i kaliskiego podczas pospolitego ruszenia w wiadomościach z Lublina – Lublin, 7 września 1671 r.

Rp. AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 102 – kopia.

[...] My tu w Lublinie dotychczas dla niezgody panów Wielkopolanów zostajemy, którzy wszytką winę na kancelaryją mniejszą, że tu niepotrzebnie stanęli, wałąc, i częstymi legacjami K.J.M. się przykrząc, ani na wyprawę pozwolić, etiam przez poselstwa J.K.M., ani sami dalij progredi nie chcieli. Z justyfikacyjej jednak jm. księdza podkanclerzego koronnego melius informati, już na wyprawę pozwaląc poczęli i 600 koni deklarowali, ale aż do domu powróciwszy, czym się nie kontentując, o więcej z nimi tractatur i tuszą, że się pociągnąć dadzą. Ciż ichm. proszą o sejm, jakoż in ianuario

⁶¹¹ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny. ⁶¹² Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.

albo prędzej pewnie być musi. Dnia dzisiejszego do nich K.J.M. pod obóz ze wszystkimi przy sobie zostającymi wyjeżdżał senatorami, przyznać, że pięknie i dobrze w konie i rymsztunki wojenne przybranych, znaczne zgromadzenie ludzi.

9. *Respons Michała I na suplement do instrukcji dla posłów województw poznańskiego i kaliskiego – [8 września] 1671 r.*

Rp. 1 AGAD, MK LL 25, k. 256-257v – oblata.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 168 IV, s. 636-338; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 2099, s. 639-643;

Rp. 4 AN Kraków, Archiwum Pinocich, rkp. 16, s. 121-124; **Rp. 5** Bibl. Kórn., rkp. 370, k. 52-54v;

Rp. 6 LNNBU, rkp. 1411, s. 144-148.

Respons na suplement posłom województw wielkopolskich.

Nie może J.K.M., tylko iterare przyznanie wielkiej ochoty et amoris in patriam i przeciwko majestatowi swemu skutecznej życzliwości, którą grata memoria zawsze recolendo, łaskę wzajemnie swoją korespondować afektowi civium obiecować raczy.

Słuszny ma być wzgląd na koszty i dispensa województw wielkopolskich, które według uniwersału J.K.M. pospolitym ruszeniem pod Lublinem [256v] wcześniej stanęły, a zatym kiedy cessat causa, prowadzić w głębsze kraje pospolite ruszenie expedit akceptować wyprawę etiam cum diminutione i kontentować się 600 ludźmi konnych, ale żeby ta wyprawa była hic et nunc, trybem beresteckim, według uniwersału pierwszego, to jest trzecich wici od J.K.M. ex consilio grandi wydanego. Wyprawa zaś dopiero z sejmiku (który by złożyć miał J.K.M.) te za sobą inconvenientia pociąga.

Naprzód porachowawszy czas, niż się nobilitas do domów wróci, niż sejmik przypadnie, niż podatek złożą, niż ludzie wystawią i onych tak dalekim marsem do obozu wojsk koronnych sprowadzą, ledwo to wszystko in effectu być może w trzecim miesiącu, a zatem po odprawionej kampanii, kiedy już pora wojenna minie, kiedy podobno wojsko wyszedłszy z Ukrainy (której in tanta paucitate virium utrzymać i tam in hostico hibernare podobno nie będzie mogło) byłoby to post bellum auxilium i koszt województw, i zawód daremny.

Druga, certitudo nie może być skończenia sejmiku, kiedy dobra duchowne przyłożyć się do tej wyprawy nie zechcą, ponieważ przeciwko temu contradictiones solemnes i protestacje zaniesione są.

Trzecia, województwa i ziemie inne lubo deklarowały i przyobiecały wyprawę, dotąd jednak one in suspenso trzymają i prócz ziemie wieluńskiej, czerskiej, ciechanowskiej, żadnej wyprawy in effectu nie masz, bo jeszcze podatków nie złożono.

Nie masz tedy realnej dotąd wyprawy, tylko 320 ludzi trybem niemieckim, inne zaś wszystkie województwa sequitur pewnie exemplum wielkopolskich, na których ultimariam declarationem patrzący czekają. Toć stąd sequetur, że będą także potrzebowały sejmików, ale sejmiki znowu limitować mogą, dotąd aż usłyszą co we Śrzedzie concludetur. Więc i tą małością wyprawy scandalisari mogą, jako to już posłowie województwa sandomierskiego praesentes inferunt.

Czwarta, województwa W.Ks.L. praetextum wezmą niewydawania podatków, kiedy usłyszają, że koronni obronę swoją differunt.

Piąta, wojsko litewskie nie zechce auxiliari równie, nie mając się z kim łączyć.

Szosta, hiberna w Ukrainie nie będzie mogła być, bo tam maioribus viribus wnijsć i osiedzieć się potrzeba i choćby nie było innej przyczyny wyprawy, [257] satis superque na tym, aby się tej zimy impatronować w Ukrainę, co jeżeli dla nieprzyczynienia prędkiego sił R.P. non succedet, gdy konsystencyi in hostico nie będzie, powątpiewać o hibernie pieniężnej trzeba i periculum est, aby wojsko ekspedycją ukraińną zniszczone, dla rekrutów nie rozeszło się po Polszcze i chlebów ciężkich sobie nie uzurpowało, cum ultimo dóbr królewskich i duchownych exterminio, z płaczem krwawym i przekleństwem ubogich ludzi.

Siódma, nigdy nie była Ukraina magis opportuna victoriae, jako teraz, kiedy jeszcze chan nowy⁶¹³ nie utwierdzi się na państwie, jeszcze między nim a [Petrem] Doroszeńkiem przyjaźń coaluit oderwaniem Zaporozża. Słaby i rozerwany Doroszenko, więc i nadzieja Reipublicae prospere gerenda przez wojsko, które komunikiem tam weszło.

Ósma, Haneńków⁶¹⁴ poseł jest u K.J.M., periculum est, aby ex desperatione, nie widząc z Polski prędkiego ratunku i potęgi, nie odstąpił pactis J.K.M. et Reipublicae, jako się z tym przez dwoje poselstwa manifestował, że dłużej nad to lato wytrzymać z wojskiem zaporoskim niżowym nie może. Obawia się, aby iunctis viribus Doroszeńko, [Demian] Mnohohreszny i chan na niego w zimie nie uderzyli i niżowych nie znieśli. Jakoby zaś niepoważana strata R.P. była, gdyby się Haneńko z Doroszeńkiem pogodził i złączył, każdy rozsądny uważać może, bo ta divisio między niemi salutaris dotąd Reipublicae.

Dziewiąta, w. hetmani w nadzieje obiecanych i upewnionych posiłków z województw poszli byli komunikiem wgłąb cum discrimine suo i wojska, które usłyszawszy, że posiłków nie będzie, bo perinde est nie mieć ich, jako nierychło mieć, desperabunt i conqueri muszą. Także i województwa od nieprzyjaciół poblizsze.

Z tych tedy i innych konsyderacyi nie jest concessibilis dilatio wyprawy, bez której skutecznej solvi expeditio generalis bellica nie może, zwłaszcza że przez 16 dni żadnej najmniejszej de successu wojska w Ukrainie wiadomości nie mieliśmy, a strzeż Boże adversam belli aleam, czego i pisać calamus formidat, skąd będzie ratunek et defensio Reipublicae, jakaby się zwała na K.J.M., na senat, na kancelaryją invidiae moles, wszak i w tym liście w. marszałek i hetman wielki koronny⁶¹⁵, który tej godziny przyszedł, deducitur summa necessitas posiłku.

Sejmu złożenie pewnie obiecywać raczy J.K.M., determinować jednak czasu teraz nie może, aż constabit wprzód de successu wojska, o traktatach, [257v] jeśli jakie staną z Doroszeńkiem, aż najwielebniejszy książdz arcybiskup⁶¹⁶ i w. hetmani zdanie swoje dadzą. Więc lubo by stąd albo z drogi deliberatoriae wyszły, ekspedycya instrukcyi na sejmik nie może być pisana, aż za powrotem w Warszawie, gdyż trzeba wejrzeć w in-

⁶¹³ *Selim I Girej chan krymski.* ⁶¹⁴ *Michajło Chanenکو hetman kozacki prawobrzeżny.* ⁶¹⁵ *Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.* ⁶¹⁶ *Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.*

strukcyjne od wojska, in desideria ich, w responsa i asekuracje wojsku dane, czego wszystkiego kancelaryja w drodze nie ma.

Wydanie uniwersałów do województw na odłożenie sejmików deputackich i prolongacją Trybunału aż post Trium Regum excluditur arcto tempore, bo sejmiki za kilka dni przypadają, a uniwersały wygotować, rozsyłać i po powiatach publikować czasu daleko dłuższego na to potrzeba. Proponit J.K.M. cum senatu inquantum tego sobie za derogacją prawa województwa wielkopolskie nie wezmą, aby pro hac vice w pospolitym ruszeniu obrali deputatów, ponieważ łaska na Wielkopolskę, a J.K.M. interponet powagę swoją, żeby sine controversia na Trybunale przyjęci tak electi deputati byli. Inquantumby zaś aliter succederet, integrum byłoby znowu województwom według konstytucyi anni 1634⁶¹⁷ we Śrzedzie elekcyjną deputacką ponowić.

Ordynacyja hibernorum summae curae et cordi jest i będzie J.K.M. i nie omieszka kancelaryja convocare w. i ur. deputatów do Lwowa pro primis diebus octobris, na który czas i wojska komisarze stawić się do Lwowa będą mogli.

Causae non praestita generalis expeditionis, także indemnitatis o szkody, jeżeliby w ciągnięciu poczynione były, do decyzji sejmu całego należą.

10. List Krzysztofa Paca kanclerza wielkiego litewskiego do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – 8 września 1671 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 404 IV, s. 382-386 – kopia: Copia listu jm. jm. pana kanclerza litewskiego do jm. pana kasztelana poznańskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AGAD, AR II ks. 22, s. 630-633; **Rp. 3** AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 130-133; **Rp. 4** Bibl. Kór., rkp. 380, s. 330-333.

J.w. m. panie kasztelanie poznański, m.w.m. panie i bracie.

Doszło mię wiedzieć od przyjaciół moich z województwa w.m.m panów wiadomych cnoty mojej et candoris, bom przez 30 lat in eadem palestra z ichm. m.m. panami wypróbowany, że jm. książdz podkanclerzy koronny⁶¹⁸ nie kontentując się i przez 2 dni in sententiis suis sacrasmata, anathemata, crimines na starożytną cnotę moją rzucał, jeszcze i przez dwa listy do w.m. pana, eo fine aby się województwom dostały, posłane, titulo defensae honoru swego dilacerare nie przestaje, ale nie dziwuję się, kiedy non peperat pomazańcowi Bożemu dobrodziejowi swemu, który dla niego wszystko cum invidia całej Polskiej czyni, wyrzucając, że nagotowanemi ptakami znać z Warszawy constituerat non pepercit tak wysokim województwom wydawszy na nie szkodliwy staropolskiej cnotcie i reputacyjej manifest, non peperat primati Regni acz sam duchowny, czyniąc go autorem mieszanin sejmikowych, foristów do Trybunału popisanych listów do różnych województw na zatrudnienie obrony publicznej rozrzuconych non

⁶¹⁷ Konstytucja „O trybunałach i inszych sądach koronnych” z 1634 r. (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 237).

⁶¹⁸ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny.

pepercit, starszemu koledze swemu, jm. panu kanclerzowi koronnemu⁶¹⁹, którego już dulcis saturat quies, ni do czego się [383] nie miesza, et invitus degit intra domesticos parietes, ledwie nie wypchniony ode dworu summa postpositione et ambitu młodszego kolegi, non peperit wielkiemu wodzowi wojsk koronnych, nie dawać przez artykuły nań o złożenie jednego ze dwóch urzędów formowane, co potym summo motu wojska et perturbatione całej R.P., ledwo się skończyło, non pepercit i samemu n.w.m. panu cum summo i osoby et aequalitatis praeiudicio, w wydaniu tylko samemu w.m.m. panu na sejm mandatu. A teraz w.m.m. pana (u niego asyllum szukając) pro instrumento accusationis suarum na mię, abyś ją w województwach publikował, obiera, łączy na koniec i mnie ad tanta et omni exceptione maiora in Republica nomini sinistra delatione malam fidem in consiliis, et oppressionem vocis liberae przypisując.

Aż mi tedy miło w tej zostawać z ichm. panami kompaniję et dulcis pro Republica invidia, ale miłej ojczyźnie indolere muszę, którzy wszystkich nas vulnera jako optime meritorum muszą być sensibilia, i pożytecznych jej skutków providere nie mogą. Chyba confusiones i mieszaniny, jako już się ich w tych dniach oczywiście tykamy, kiedy województwa urażone i irytowane, twardo w propozycjach swoich względem obrad stawać poczynają.

Aleć jeżeli i to non cum eversione iurium cardinalium Reipublicae, kiedy mnie senatorowi przysięgłemu, urzędnikowi R.P. już 14 lat munus pieczęci exercenti, w radach w senacie vetando potestas od nowego senatora urzędnika eripitur, że mi nie wolno pro iurata fide sensum pro mere zaraz crimen, kiedy nie tak jako im rozumiem. Dałem zdanie moje publice, in facie wszystkich województw w sobotę in senatu, jako praesens status et necessitas Reipublicae i wszystkie cyrkumstancje potrzebowały. Ochrcił to jm., że m skandalizował województwa, a prywatnie mówi, że zbuntował (co nefas mówić o tak zacnych województwach), że wyprawy dać nie chcą. Toć to już przez jm. ma nam tolli owo dicerium polityczne, et sentire quod velis, et dicere quod sentis, co jest bano libertatis. To już prawo de reddenda ratione senatus consultorum (że każdy z nas sentencyją swoją podpisować i R.P. pokazać ma). Zniesione ma być to, co mamy iurare in verbis magistri i to mówić co nam jm. każe, nie to co Reipublicae proficuum.

Wiem, nie damy na siebie zaciągać eam securitatem, której sam Pan po nas nie potrzebuje, et liberrime nas jako liberos tractat, lubo często arguitur przez jm., kiedy z którym senatorem zgodzi się in sententia K.J.M., a nie z jm., nie taka zaprawdę przez przysięgłego urzędnika miałyby być defenza et custodia iurium est actum de nobis, kiedy senatorowi nie będzie wolno pro conscientia dać swojej sentencyje.

Ademit im jm. książd podkanclerzy vetandi potestatem, kiedy contradictioni meae nie dał locum in senatu [684] przeciwko manifestowi. Asserit jm., że zgodnie senatus consultum podpisane, sine appendicibus i że non discreparunt ichm. panowie senatorowie. Pozwalam, że to dederunt hoc non pieczętarza swego ci czterej senatorowie, którzy podpisali sine appendicibus, bo podobno o to bardzo proszeni. Ale appelavi memoriam jm. in senatu, którzy z ichm. jako discreparunt i teraz to repeto. Że ten ma-

⁶¹⁹ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

nifest J.K.M. nie senatu, ale mere jest partus jm. księdza podkanclerzy, który wzięwszy pisanie jm. pana wojewody kaliskiego⁶²⁰ z wiadomościami co stało na sejmiku ichm., i że posłowie jadą do J.K.M., jm. pan sędzia nakielski⁶²¹ i jm. pan [Stanisław] Zajączek, przyszedł do K.J.M. rano, gdzie się pięć nas senatorów zeszło do K.J.M., nie uczyniwszy propozycyjej, zaraz gotowy już napisany czytał manifest, contra usum et praxim senatus consultorum, w których czytano być nie powinno, na co nie byłyby wprzód vota et ex votis, dopiero pismo koncypowane miało być, tu secus ex praemeditato animo przyszedłszy ex sensu suo, non vero ex senatus ten napisał manifest.

Po przeczytany manifest sam ante vota jeszcze wyższych ichm. panów senatorów, anticipando ich sentencyje rzekł, że nic po tym manifestcie, zatrzyma się z nim do przyjazdu ichm. panów posłów, który na trzeci dzień supervenerunt i informacji ichm., si videbitur wydać albo nie wydać. Replikował na to jm. ksiądz podkanclerzy, że co wiedzieć kiedy będą posłowie, interest przez manifest, żeby się emundet J.K.M. apud Rempubicam.

Szły potym sentencyje, jedni ichm. poprawować kazali tego manifestu, drudzy żeby także manifesty do drugich województw były wysłane potrzebowali, ponieważ nie jedne województwa wielkopolskie należą do pospolitego ruszenia. Ale nihil horum per oppositionem jm. admissum względem znowu w radzie sam do czytania ten manifest. Jako to jm. w liście swoim wyraża i tam siła rzeczy, które jm. i honorowi województw mogliby być szkodliwe znalazłszy, ukazałem J.K.M. Skąd poszło, że J.K.M. posłał jm. pana wojewody lubelskiego⁶²², żeby z tym manifestem zatrzymać się, co i sam jm. ksiądz podkanclerzy wyznał w justyfikacyjej piątkowej.

Toć tedy i ichm. panowie senatorowie discreptabant i ja sam jako senator i urzędnik R.P. wolny głos w radzie mający, kiedy i K.J.M. nie kazał wydawać, choć i podpisał ad importunam instantiam. Potrzeba tedy było kancelaryjej mniejszej nie kwapić się z wydaniem tych manifestów, co non nuda assertione, ale fide iurata jako senator i urzędnik paris authoritatis z jm. i jako mi obligat prawo, abym sententiam meam napisał, tak jakom mówił, non sine sensu doloris quaerelam depono, że i starszy i dawniejszy, i siwy już urzędnik W.Ks.L. i całe W.Ks.L. in persona mea [385] contemnitur od jm. księdza podkanclerzego, że senatus consultum tego i inszych wielu nie kazał mi jm. dawać do podpisu, absque non constet Reipublicae de contradictione mea w sprawach R.P. Allegat jm., że sam senatus consulta w sprawach i legacyjach W.Ks.L. do podpisu jm. nie daje. Te w których bywał jm., dawałem do podpisu i producam na sejmie, które są podpisane od jm., ale kiedy jm. nie bywa i umyślnie się absentuje, i kiedy rada albo w sprawach moskiewskich, albo polskich do kancelaryjej W.Ks.L. należących, interveniet, to jm. na przejażdżkę sobie pojedzie i contemnit sprawy W.Ks.L. et sententiam etiam requisitus od K.J.M. dać nie chce. Toć to takich consilia absentes podpisować nie powinni.

Chcemy jeszcze i w tym parare odium, et imponere, że kiedy ex libera voce mandat in senatus consilio dawałem do podpisu, jako in personam pana Stankiewicza, potym

---

⁶²⁰ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ⁶²¹ Andrzej Radlicki sędzia grodzki nakielski. ⁶²² Władysław Rey wojewoda lubelski.

genuinam dlaczego dawałem informationem visum est, że i senat przy boku J.K.M. assensum praeuit i nie tylko księstwo żmudzkie, ale i senat W.Ks.L. prosił K.J.M. listownie, aby pro violatione uniwersałów J.K.M. trzecich wici, które całe pan Staniewicz darł publice na sejmiku i deptał, mandat był dany i jest wydany. Jeżeli tedy mandat był de libera voce, a czemuż książdz podkanclerzy nie kontradykował. Czemu sam to senatus consilium podpisał, który podpis jm. gotowem jest pokazać. Tu tedy w tym punkcie listu swego wygodził jm. bardziej odio et passioni przeciwko mnie, niżeli veritati.

Nie kontentuje się jeszcze jm., że tu miesza rzeczy i to attentat, co sam chce, ale i W.Ks.L. perturbata widzieć conatur omnia, kiedy fautorem się uczynił posła kowieńskiego⁶²³, który zerwał konwokacją⁶²⁴ tanto Reipublicae damno, że teraz W.Ks.L. contra vincula unionis, posiłków Korona nie ma na tak wielkie potęgi nieprzyjacielskie, które następują. A że ten poseł damnatus od powiatu swego, w którym ja jestem starostą i odsądzony na sejmiku a activitate in futurum, że się domyślił rozrywać konwokacją mimo wolą braterską i konstytucją przeszłego sejmu, w czym i posłowie od tego powiatu do K.J.M. byli i laudum aprobowane mają, insuper abundanti. Jam tego posła na sejmiku salwował, że go tam nie zabito i do drugiego dnia sejmik odłożono, skończył się zgodnie i spokojnie, na co wszystkiego powiatu podpisy i prawo u nas pozwala cztery dni sejmikować.

Tenże książdz podkanclerzy tego to posła, co konwokacją rozerwał protegit posła jakiegoś, który i osiadłości w powiecie kowieńskim nie ma. Instrukcją jakoby od powiatu kowieńskiego J.K.M. prezentuje, lubo od całego powiatu in contrarium z podpisami wszystkich urzędników et nobilitatis legacje do K.J.M. były. Wszystko ad parandam invidiam mnie emerito civi Reipublicae adstruendo.

Co wszystko abyś w.m.m. pan innata prudentia sui chciał uważać, jeżeli książdz podkanclerzy szczerze życzy uspokojenia [386] w ojczyźnie, kiedy i Koronie publicznej umyka obrony variatione uniwersałów, w których kazał dołożyć, a tego nie dołożono, żeby województwa wielkopolskie wyprawę stawiały, a nie pospolitym ruszeniem, kiedy i W.Ks.L. protegit perniciosum civem, który konwokacją rozerwał, i żeby J.K.M. wojska W.Ks.L. ani chlebem z Korony, ani żadną, choć pożyczaną sumą, nie wsparł na usługę jej mnie impedit. Żebyś tedy w.m.m. pan sam o cnocie i życzliwości mojej ku ojczyźnie chciał być dobrze persuasus i ichm. panom braci i rycerstwu województw wielkopolskich, dla których to odium od jm. księdza podkanclerzego iniuste cierpieć, chciał reprezentować, uniżenie prosząc zostawam.

P.S. Stąd to odium jm., żem stawał przy honorze województw wielkopolskich, że ichm. do mnie spod Koła pisali z sejmiku, prosząc, abym malevolis psować serca u pana ani capere famam województw nie pozwalał, żem na ostatek oddał list J.K.M. od województw spod Koła przeciwko jm., com powinien był uczynić, requisitus od w.m.m. pana i dlatego solvit jm. i na województwa i na mię, obronę R.P. całe zamieszał i zgu-

⁶²³ Adam Prozor poseł kowieński. ⁶²⁴ Konwokacja wileńska w dniach 5-23 marca 1671 r.

bił. A jm. pan hetman⁶²⁵ pisze w swoim liście gorąco do K.J.M., aby co prędzej z większymi w Ukrainę wchodził posiłkami.

Bronić audiencyjy u K.J.M. nigdy nikomu nie myślałem, lubo kto nie posel przyjedzie, nie na sejmiku obrany, instrukcyjy nie ma, tylko suplikę e contra przeciwko niemu cały powiat pisze do K.J.M., damnando rozerwanie konwokacyjy, ten audiencyjy mieć nie powinien. Ale i ten człowiek zmyślony naprawiony, subordynowany i nigdy powiatu naszego nie obywatel, był dziś u K.J.M., oddał suplikę i z mojej kancelaryjy ekspedycyją bierze. Co potym takimi bajkami, imposturami napełniać i interturbare koło w.m.m. panów, znać że ten minister status turbat tylko et tumultus życzy ojczyźnie, aby w nich mógł pisać.

Co iterato maturae prudentiae w.m.m. pana zaleciwszy, aby J.K.M. poskromić chciał ausum et ambitum talis ministri, upraszam w.m.m. pana o instancyją, boć ex re Reipublicae rozumiałbym i sam zostawam w.m.m. pana uprzejmie życzliwy brat i sługa powolny.

Krzysztof Pac kanclerz wielki W.Ks.L.

11. *List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego do Krzysztofa Paca kanclerza wielkiego litewskiego – Poznań, 6 listopada 1671 r.*

Rp. *Bibl. Kór., rkp. 380, s. 353 – kopia:* Copia listu jm. pana kanclerza wielkiego koronnego do jm. pana kanclerza wielkiego W.Ks.L. de data 6 novembris w roku 1671 z Poznania pisanego, w którym queritur przeciw jm. księdzu Andrzejowi Olszowskiemu podkanclerzemu koronnemu.

Już mnie dosyć solidavit w powinnej ku w.m.m. panu obserwacyjy wyświadczona mnie sapius z wielu obligujących miar korespondencyja, ale że łączniej sciantur prospera, tedy ja pro summa parte poufałości biorę sobie, gdy mi w.m.m. pan etiam dolores communicas. Już i mnie dawno tetigit hic stimulus nowej presumpcyi, która, widzę, solis magnorum virorum inimitiis chce clarescere. I nie wiedziałem ja to, abym był naszemu polskiemu Mazzariniemu tak familiaris, żeby acta moje taksował i swoje na mnie refunderet culpas, osobliwie moją chcąc zastawić iniurią suae incuriae, które rhetorice magis niż ex consilio solido województwa nasze w pole, na niepotrzebne pospolite ruszenie w pole wywiodły, gdy po trzykroć tu odmienione do nas uniwersały, aliud coram ex repetito odmiennie sonabant, a mnie teraz eos imputat. Tragedyją podobno Seneki przybrawszy do pomieszanych swych conceptów, bo tam tak desperabundus post mala consilia diskuruje, iż tutissimum inferre cum timeas gradum. Potrzeba nam tedy iunctis manibus tak się ab hoc novo iugo vacua regnantis in aula Mazzariniego otrząsnąć, aby nie tylko nie kęsał jako szerszeń, ale spadł i stłukł się strząśniony. Excurram do dworu i tam consiliis w.m.m. pana inniti zechcę. Oraz i sobie consulam cum magnis viris et non delemus ob unum. Tuszę, że i jm. pan hetman wielki

⁶²⁵ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.

W.Ks.L.⁶²⁶, rodzony w.m.m. pana iustum przed się weźmie resentmentum i tot aliis cives i primas Regni⁶²⁷. Wszyscy una impotenti ambitione od jednego laesi. Aleć ipse dolor longius me produxit. Zaczem dalszej od w.m.m. pana oczekiwając konsolacji, żem jest w.m.m. pana uprzejmie życzliwy brat i sługa.

Jan z Leszna Leszczyński

19. Sejmik deputacki w Środzie, 14 września 1671 r.

Sejmik nie odbył się w wyznaczonym przez prawo terminie i miejscu, z powodu udziału szlachty w pospolitym ruszeniu. Wielkopoleanie wybrali swoich deputatów zapewne dopiero dzień przed sejmikiem przedsejmovym, w dniu 14 grudnia 1671 r.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spis, cz. 3: 1661-1700, oprac. L. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 88.

---

⁶²⁶ Michał Kazimierz Pac wojewoda wileński, hetman wielki litewski. ⁶²⁷ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.

20. Sejmik ekstraordynaryjny w Środzie, 5 października 1671 r.

1. *Uniuersał Michała I, odwołujący pospolite ruszenie i zwołujący sejmik do Środy na dzień 5 października 1671 r. – Lublin, 10 września 1671 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 84 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował woźny Hon. Grzegorz Giza z Rataj w dniu 22 września 1671 r. [feria 3 in crastino festi Sancti Mathaei Apostoli et Evangelistae a. D. 1671].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 918-919 – oblata.

Druk w: Akta sejmikowe woj. krakowskiego, t. 3, s. 378-379 – tylko część i na inny termin, data wystawienia w Lublinie 9 września 1671 r.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, zmużdzki, kijowski, wołyński, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, a mianowicie w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województwa poznańskiego, ziemie wschowskiej, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Odebrawszy tę R.P. za wolą Bożą i wolnemi wolnego narodu głosami in curam et tutelam nostram, o nic bardziej starać się nie ustawamy, tylko aby tak wiele lat nieugaszony w Ukrainie pożar, tandem mógł być zatłumiony, et ex vi pactorum conventorum naszą utwierdzonych przysięgą, aby te tam kraje ad subordinationem przywiedzione były. Tą intencją przychylając się do prawa na przeszłym sejmie napisanego, zaraz na początku wiosny złożyliśmy sejmiki wszystkim województwom i ziemiom na przyczynienie sił R.P., które gdy sors jakaś niechętna rozleła, że nic na nich nie postanowiono, przyszło nam postąpić ad secundum gradum obrony, to jest do pospolitego ruszenia, na które za zdaniem senatu naszego gromadnego uniwersały albo wici ostatnie wydać rozkazaliśmy. Do czego były nam powodem codzienne wiadomości od w. hetmanów przychodzące, o trwogach i niebezpieczeństwach w tych tam krajach.

Niektóre województwa ochotnie w polu stanęły i gotowe były dalej progredi. Gdy jednak wiadomości przychodzą, że minora pericula i nie takie, którem by trzeba całej R.P. opponere vires i województwa górne inclinant do wyprawy służebnych ludzi, więc żeby była uniformitas i koekwacyja sejmowych konsultacyi nie trudniła, jako tego życzymy, tak ad eum effectum uprzejmościom i wiernościom waszym sejmik we Śrzedzie na miejscu zwyczajnym składamy, pro die 5 octobris, na którym uprzejmości i wierności wasze przyczynienie sił R.P. namówicie bez żadnych odwołów, albo limitacyi i do egzekucyjej przywiedziecie, a to ad proportionem ludzi, którym podług repatycyjej województwa i ziemie żołąd płacą.

Progredimus my osobą naszą pewni będąc, że posiłki jako z innych województw, tak od uprzejmości i wierności waszych do boku naszego jako najprędzej stanąć nie omieszkają, a gdzie by już ludzie służebni in toto vel in parte gotowi byli, aby za nami nulla dla obrony R.P. i dostojęństwa naszego przybywali, gorąco żądamy.

Ten zaś nasz uniwersał aby po grodach i parafiach, i innych miejscach zwyczajnych publikowany był, rozkazujemy, i tak mieć chcemy. Który dla lepszej wiary ręką naszą podpisawszy, pieczęcią koronną stwierdzić rozkazaliśmy. Dan w Lublinie, die 10 miesiąca września r. 1671, panowania naszego 2 r.

Michał Król

Locus sigilli

Książd Stanisław Bużeński g[nieźnieński], w[armiński] k[anonik], regent kancelarii koronnej m.p.

2. *Laudum sejmiku nadzwyczajnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 5 października 1671 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 746, k. 377-378v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Maciej Grzywiński w dniu 7 października 1671 r. [feria 4 post festum Sancti Franisci Confessoris proxima a. D. 1671].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 39-40v – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 925-925av – oryginał; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Konin 65, k. 367-370v – oryginał; **Rp. 5** AP Poznań, Gr. Nakło 123, k. 227-229v – oblata.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, na sejmik za uniwersałem J.K.M. p.n.m. do Środy pro die 5 octobris zgromadzeni, wiadomo czyniemy, iż ten sobie fundament conservandae patriae przedsięwzięliśmy, abyśmy onej w każdym niebezpieczeństwie zostającej, jako najprędzy i najlepszy sukurs obmyśleli, co abyśmy to samą istotą wykonali, teraz, lubo po tak ciężkich kosztach naszych, non parcendo fortunom, suplement wojska, to jest ludzi konnych 600 na obronę ojczyzny wedle deklaracyjej naszej pod Lublinem, przez ichm. panów posłów do J.K.M. p.n.m. posłanych uchwalamy.

Którym ludziom na zapłatę na dwie ćwierci ośm podymnych cum abiuratis wedle registrów anni 1661 po wsiach J.K.M., duchownych i naszych uchwalamy. Do którego i Żydzi po województwach naszych, nie zasłaniając się żadnymi libertacyjami, należeć będą. Miasta zaś in genere wszystkie wedle abiurat późniejszych płacić i wydawać będą powinni, także rzemieślnicy podatek wedle przeszłego laudum do tej uchwały postanawiamy, który także wedle abjurat 1661 płacić powinni do ręki ichm. panów poborców obudwu województw pro die 20 praesenti naznaczamy, a na retentorów nieposłusznych uchwał naszych egzekucyją na te ośm podymnych terażniejszej uchwały naszej solito more cum adminiculo brachii capitanealis pozwalamy.

Która egzekucja aby tym prędzej dojść mogła, upraszamy ichm. panów surogatorów obudwu województw, aby sądy grodzkie dla ekspedycy delat za niedziel trzy sądzili, a ichm. panowie poborcy aby ulla mora po otrzymanych na tychże sądach bannicyjach, indilatam z dóbr retentorów cum adminiculo ichm. panów starostów sądowych województw naszych ekspedyjowali, aby jako najprędza tych podatków mogła być solutio.

Przywodząc tedy jako do najprędszego sposobu ten suplement wojska, uprosiliśmy z pośrodka siebie na tę służbę wojenną jm. pana Piotra z Bnina Opalińskiego starostę międzyrzeckiego za pułkownika i ichm. panów rotmistrzów, to jest jm. pana Andrzeja z Smardzewa Zaleskiego, jm. pana Franciszka Żychlińskiego, jm. pana Krzysztofa Złotnickiego, jm. pana Tomasza z Smardzewa Zaleskiego, jm. pana Łukasza Niemojewskiego. Którym podług listów przypowiednich J.K.M. [377v] p.n.m. po 100 koni zaciągać zlecamy, inkludując poczty rotmistrzowskie i tymże ludziom na koń, na 2 ćwierci po zł 250 naznaczamy. Jm. panu pułkownikowi ratione kuchennego naznaczamy 7 tys. zł, okrom pocztów rotmistrzowskich, ichm. panom rotmistrzom, każdemu separatim po 4500 zł, także krom pocztów rotmistrzowskich, żołd ten naznaczony i kuchenne jm. pan pułkownik i ichm. panowie rotmistrze od ichm. panów poborców obudwu województw za asygnacją ichm. panów szafarzów przeszłą uchwałą sejmiku naszego uproszonych, odbierać będą i za odebraniem na konsystencyje swoje poniżej od województw naszych naznaczone pójda i tam gdzie zaciągać będą, bez agrawacyi tamecznych poddanych. Jednak tych ludzi, którzy są w służbie R.P., pod te chorągwie ichm. panowie rotmistrze zaciągać nie będą. Z których konsystencyi popis generalny tych ludzi recenter zaciągnionych uczynić powinni będą jm. pan pułkownik, ichm. panowie rotmistrze primis diebus novembris pod Kaliszem, przed ichm. pany komisarzami, których do tego popisu uprosiliśmy: j.w. jm. pana Jana z Bnina Opalińskiego wojewodę kaliskiego, j.w. jm. pana Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego, jm. pana stolnika kaliskiego⁶²⁸, jm. pana stolnika inowrocławskiego⁶²⁹. Służbę jm. panu pułkownikowi i ichm. panom rotmistrzom i ludziom w służbie zostającym tamże od tegoż popisu a prima novembris przyznawamy i do J.K.M. p.n.m. instamus, aby listy przypowiednie z kancelaryi wielkiej koronnej wydać rozkazał.

Którzy to ludzie zaraz po popisie do boku J.K.M. p.n.m., albo tam gdzie będzie ordynans J.K.M., albo ichm. panów hetmanów obudwu jako najprędzej powinni będą. Konsystencyją jm. panu pułkownikowi naznaczamy miasteczka Konin, Słupca i Pызdry ze wsiami. Jm. panu Zaleskiemu wsi kaliskie Kościelna i Kuchary, jm. panu Żychlińskiemu Trzemeszno i Mogiła, jm. panu Złotnickiemu Blizanów, Stawiszyn, Tłokinia z wsiami Gazew, Ceków, jm. panu Tomaszowi Zaleskiemu Gniezno, wsi kapitulne, Powidz, jm. panu Niemojewskiemu opactwo Łądzkie. Na które to chorągwie zleciliśmy ichm. panom [378] poborcom obudwu województw ichm. panom pułkownikowi i rotmistrzom, każdemu z osobna po 3 tys. zł ad rationem kuchennego i żołdu za asygnacjami ichm. panów komisarzów wypłacić.

---

⁶²⁸ *Gabriel Sokolnicki stolnik kaliski.* ⁶²⁹ *Stanisław Tuczyński stolnik inowrocławski.*

A że w niektórych wsiach piwa nie szynkują, tedy z tych wsi poddany powinien w grodzie przysiądź in tempore, że ani na wsi, ani we dworze piwa nie szynkowano i nie szynkują.

Plebeiae personae, którzy po województwach naszych sumy swoje pieniężne lubo na zapisach, arendach i zastawach mają na dobrach lub J.K.M. i ziemskich, ci od każdego tysiąca po zł 10 przy tymże podymnym ośmiorgu na czas wyżej naznaczony oddać powinni do rąk ichm. panów poborców praeio iuramento. Którzy by jednak zapisy i kontrakty swoje i ich roboracje likwidowane pokazali, ci przysięgać nie powinni sub amissione summae, o co forum w grodzie sine apellatione ad cuiusuis instantiam naznaczamy.

Więc że królowie po miastach w bractwach strzeleckich województw naszych tego szelągowego nie wydawają podatku, ale on na swój pożytek obracają, tedy laudo praesenti postanawiamy, żeby one a 1 ianuarii anni praesentis, jakośmy je uchwalili, praeio iuramento do rąk ichm. panów poborców oddawali, ponieważ ten podatek ultimus consumens, nie oni płacą.

A że dotąd ichm. panowie poborcy województw naszych nie uczynili rachunków, informari nie możemy, jako się te podatki obracają, tedy uprosiliśmy ichm. panów komisarzy do obydwu województw. Do poznańskiego województwa do ichm. panów senatorów jm. pana sędziego wschowskiego⁶³⁰, jm. pana podsędką wschowskiego⁶³¹, jm. pana komornika poznańskiego⁶³², jm. pana wojskiego poznańskiego⁶³³, jm. pana Wojciecha Mielżyńskiego, jm. pana Jana Daleszyńskiego, jm. pana Andrzeja Miaskowskiego. Do kaliskiego województwa do ichm. panów senatorów jm. pana sędziego kaliskiego⁶³⁴, jm. pana komornika kaliskiego⁶³⁵, jm. pana pisarza grodzkiego kaliskiego⁶³⁶, jm. pana stolnika kaliskiego⁶³⁷, jm. pana pisarza waleckiego⁶³⁸, jm. pana Jakuba Chrzastowskiego, jm. pana Jana Kaczkowskiego. Którzy ichm. panowie komisarze podczas sejmiku sejmowego średzkiego rachunków słuchać będą. Na który czas ichm. panowie poborcy obydwu województw zjachać powinni i rachunki ze wszystkich podatków, które wybierali, dostateczne [378v] uczynić, żebyśmy na sejmiku blisko przyszłym sejmowym od ichm. panów komisarzy informati byli, kiedy się i jak te podatki od nas uchwalone i wydane obróciły.

A lubo w przeszłym laudum naszym szelężny ten podatek a prima iunii ad ultimam decembris wydać naznaczyliśmy byli i tam iuramenta oddawać, iż jednak choraćwie do dywizyjej województw naszych należące, po kilka ćwierci zatrzymane mają, o których zapłacenie instant, tedy praesenti laudo za tę ćwierć, która już a prima iulii ad ultimam septembris wyszła, to szelągowe wydawane było uchwalamy, a iuramenta przy oddaniu czwartej ćwierci, która ultima decembris expirabit, czynić za obiedwie ćwierci będą.

---

⁶³⁰ Wojciech Jarochoński sędzia ziemski wschowski. ⁶³¹ Wojciech Malczewski podsędek ziemski wschowski. ⁶³² Andrzej Mieszkowski komornik poznański. ⁶³³ Maciej Krzycki wojski poznański. ⁶³⁴ Jan Lipski sędzia ziemski kaliski. ⁶³⁵ Adam Molski komornik graniczny kaliski. ⁶³⁶ Wojciech Bułkowski pisarz grodzki kaliski. ⁶³⁷ Gabriel Sokolnicki stolnik kaliski. ⁶³⁸ Maciej Grabski pisarz grodzki walecki.

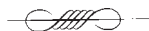

A że jm. pana wojewody poznańskiego⁶³⁹ tu praesentem w województwach naszych nie mamy, który by nam elekcyje podkomorską, podsędkowską i pisarską złożył, tedy zlecamy to jm. panu kasztelanowi poznańskiemu⁶⁴⁰, do czego i prawo jm. stringit, aby te elekcyje jako najprędzej złożył.

Które to postanowienie nasze zleciliśmy jm. panu marszałkowi koła naszego podpisać i do grodów województw naszych jako najprędzej rozesłać. Działo się we Śrzedzie, dnia 5 miesiąca października, r. P. 1671.

Adam Molski komornik graniczny województwa kaliskiego, marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego m.p.

Locus sigilli

21. Sejmik deputacki w Śrzedzie, w dniu 14 grudnia 1671 r., w zmienionym terminie, w związku z wcześniejszym pospolitym ruszeniem

Zgodny z prawem sejmik nie odbył się z powodu udziału szlachty w pospolitym ruszeniu. Prawdopodobnie województwa poznańskie i kaliskie wybrały swoich przedstawicieli do Trybunału w terminie zastępczym, czyli 14 grudnia 1671 r. (w przededniu rozpoczęcia sejmiku przedsejmowego). W taki właśnie sposób postąpiło sąsiednie województwo łęczyckie, które miało sejmik deputacki dopiero 14 grudnia 1671 r.

Zapewne kierowano się konstytucją sejmu nadzwyczajnego w 1634 r. pod tytułem „O trybunałach i inszych sądach koronnych”, gdzie zapisano:

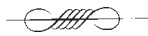
Iż dla pospolitego ruszenia, jako i inszym wszystkim sądom podkomorskim, ziemskim, grodzkim, zadwornym, tak i trybunalskiemu koronnemu, od sądów zwyczajnych pod ten czas supersedować przyjdzie [...]. Jeśliby też podczas elekcyi deputatów prawem oznaczonej, ruszyć się, abo na tej ekspedycyi obywatelom koronnym być przyszło, tedy województwa i ziemie, feria 2 post festum Conceptionis Beatissimae Mariae Virginis proxima⁶⁴¹, deputaty na Trybunał przyszły obrać mają, którym sejmiki na zwykłych miejscach naznaczamy. [...]⁶⁴²

⁶³⁹ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański. ⁶⁴⁰ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ⁶⁴¹ 11 grudnia 1634 r. ⁶⁴² Konstytucja sejmu 1634 r. „O Trybunałach i inszych sądach koronnych” (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 237).

Deputatami byli:

- z województwa poznańskiego – Krzysztof Grzymultowski kasztelan poznański i starosta ujski (wybrany na marszałka Trybunału w tej kadencji) oraz Stefan Gembicki kasztelan rogoziński;
- z województwa kaliskiego – Piotr Sokolnicki pisarz grodzki walecki oraz Mateusz Krzycki wojski poznański.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spis, cz. 3: 1661-1700, oprac. L. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 88.

22. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 15-22 grudnia 1671 r.

- 1. *Uniwersał Michała I, zwołujący sejmik przedsejmowy do Środy na dzień 15 grudnia 1671 r. – Lwów, 30 października 1671 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 100 – oryginał drukowany; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Andrzej Lukowski w dniu 24 listopada 1671 r. [feria 3 in vigilia festi Sanctae Catharinae Virginis et Martyris a. D. 1671].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 291, s. 731v – oryginał drukowany; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 930 – oryginał drukowany; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Pyzdry 88, k. 94-95 – oblata.

Druk w: Akta sejmikowe woj. krakowskiego, t. 3, s. 379 – tylko część.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, inflancki, kijowski, wołyński, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, a zwłaszcza ^a w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom, rycerstwu województwa ^bpoznańskiego ziemie wschowskiej^b uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. ^a W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Tę najpierwszą i szczególną panowania, od Pana Boga liberis civium suffragiis nam powierzonego, prawie przed oczyma mamy powinność, do tego zamierzonego kresu wszelkie obmyślanie et indefessos regios conatus obracamy, abyśmy od postronnych

nieprzyjaciół w granicach swoich ubezpieczoną, a w domu mądrymi radami, podobnymi prawami sporządzoną R.P. in solido felicitatis, in pacato et florenti statu postanowili.

Jakoż po dokończonym szczęśliwie przeszłym sejmie, mając w ręce podane od R.P. różne salvandae patriae sposoby, ad famam różnych ab extra niebezpieczeństw, do tegośmy się stosowali, abyśmy et desiderio nostro, et necessitati R.P. przez terazniejszą kampaniją wygodzić mogli. Ruszyliśmy się osobą naszą do Lublina, a potem do Lwowa i nic nie opuściliśmy, cokolwiek ad reprimendos impetus hostiles, do rekuperacyjej Ukrainy, do posiłkowania wojsk koronnych in continuis actionibus bellicis zostających należało. Pobłogosławił Pan Bóg intencyje nasze, że ledwie non potioem partem fundi R.P. w Ukrainie ad pristinum corpus męstwem i dzielnością rycerstwa, prudenti directione w. hetmanów koronnych przywróciliśmy.

In medio jednak cursu łaski Bożej i szczęścia R.P. ustawać by nam przyszło, gdybyśmy dalszą radą i obmyśławaniem res bene coeptas wspierać nie mieli. A lubo czas prawem opisany jeszcze sejmowi nie przyszedł, jednak publicae rationes i gorące desideria wielu województw, a całego Księstwa Litewskiego, tudzież ordy krymskiej, która w Ukrainę, na posiłek [Petrowi] Doroszeńkowi weszła hostilitas, większych na wiosnę periculorum metus, więc nie tylko dla dotrzymania tego, co już in possessione nostra recuperatum zostaje, ale żebyśmy residuum Ukrainy armis seu mediis pacis ad proprietatem R.P. przywrócili i dla uspokojenia wielu innych materyi i interesów publicznych ex consilio senatus przy boku naszym będącego, a odleglejszych panów senatorów z responsów na deliberatorias wyrozumiawszy intentionem, sejm walny sześćniedzielny stanom R.P. w Warszawie pro die ^b26 ianuarii^b składamy, a sejmik jako innym województwom i powiatom, tak uprzejmościom i wiernościom waszym pro die ^b15 decembris na miejscu zwyczajnym^b naznaczamy.

Na który sejmik, jako innym województwom i powiatom, tak uprzejmości i wierności wasze zjachawszy, ur. posła naszego i instrukcyjej od nas danej wysłuchawszy, in commune consulatis i ur. posłów swoich, ludzi w sprawach R.P. peritos et boni publici amantes na sejm cum plena potestate wyprawili, usilnie żądamy. Exiget od uprzejmości i wierności waszych widoma R.P. necessitas majestatu naszego, sławy narodu i dobra polskiego starożytny zelus.

A ten uniwersał nasz, aby podług prawa do akt przyjęty, w grodach publikowany i po parafiach dla wiadomości obywatelów był rozesłany, rozkazujemy. Dan we Lwowie, dnia ^b30^b miesiąca ^boctobra^b r. P. 1671, panowania naszego 3 r.

Michał Król

Locus sigilli

Książd Stanisław Bużeński g[nieźnieński], w[armiński] k[anonik], regent kancelarii koronnej m.p.

^a w tekście zostawione wolne miejsce, przekreślone

^{b-b} tekst wpisano ręcznie w wolne miejsce

‡ 2. *List Michała I do senatorów – Warszawa, 24 listopada 1671 r.*

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 168 IV, s. 501 – kopia.*

Michał z Bożej łaski król Polski etc.

J.w., uprzejmie nam miły. Nie tajno jest uprzejmości waszej, że facilitate solita desideria niektórych województw koronnych i W.Ks.L. przejąwszy za zdaniem senatu przy nas będącego, za odebranymi na deliberatorias responsami, sejm walny pro 26 ianuarii w Warszawie, a sejmiki po województwach i ziemiach zwyczajnym trybem uprzedzające pro die 15 decembris złożyliśmy.

Więc jako na takowych zjazdach uprzejmość wasza zwykłeś roztropną radą i staraniem do całości dobra pospolitego concurrere, aby i teraz publiczne interesa przełożone w naszej instrukcyi skuteczną miały obradę, dexteritati et senatorio zelo uprzejmości waszej pilnie one zalecamy. Żądając oraz, abyś innym był powodem ad bene sentiendum de Republica, co my in sortem meritorum uprzejmości waszej poczytamy i tym samym pokażesz jako Majestatu naszego dostojęństwo i pomnożenie dobra pospolitego jest curae et cordi uprzejmości waszej. Życzymy zatym uprzejmości waszej dobrego od Pana Boga zdrowia. Datum w Warszawie, die 24 miesiąca listopada r. 1671, panowania naszego 3.

‡ 3. *List Michała I do urzędników – Warszawa, 24 listopada 1671 r.*

Rp. 1 *AGAD, MK LL 25, k. 294-294v – oblata:* List do urzędników na sejmiki przedsejmowe die 15 decembris a. 1671 złożone.

Inne rękopisy: **Rp. 2** *Bibl. Czart., rkp. 168 IV, s. 495.*

[294v] Michał z Bożej łaski król Polski etc.

Ur., wiernie nam miły. Nie tylko publicznym belli et pacis negotiis, których tak wielkie Królestwo nigdy nie próżne, ale osobliwie gorącym instancyjom niektórych województw koronnych i W.Ks.L. snadnie cessimus, że extra cadentiam sejm walny w Warszawie na dzień 26 ianuarii, a sejmiki po województwach i ziemiach na dzień 15 decembris złożyliśmy. Materiae tractandorum na sejmikach i sejmie z propozycyi przez posła naszego i przeczytanej instrukcyj z kancelaryjej naszej koronnej danej innotescens wierności twojej, więc że publicznych aktów wierność twoja nie omieszkiwasz, i na nich bono publico cooperari zwykłeś, żądamy pilnie, abyś i na terażniejszy sejmik zjachawszy, to cokolwiek miłość ku ojczyźnie i przeciwko Majestatowi naszemu zwykła suggeret życzliwość, radą i staraniem swoim in publicum conferas. W czym że wierność twoja jako należy bono civi postąpisz sobie nie wątpiąc, życzymy zatym wierności twojej dobrego od Pana Boga zdrowia. Datum w Warszawie, dnia 24 listopada r. 1671, panowania naszego 3.

Michał Król

4. *List Michała I do posła na sejmik – Warszawa, 24 listopada 1671 r.*

Rp. Bibl. Czart., rkp. 168 IV, s. 497 – kopia z rękopisów Biblioteki Ossolineum: List do urodzonego posła na sejmik.

Michał etc.

Ur., wiernie nam miły. Doznana mając w wielu okazjach wierności twojej do naszej usługi promptitudinem i teraz pewni jesteśmy, że funkcji poselskiej na sejmik ochotnie się podejmiesz i tam przy instrukcyi naszej wszystkie od nas proponowane consultationis materias tak przełożysz i promoverere będziesz, aby R.P. zgodnej i skutecznej na sejmie obrady pożytkiem cieszyć się mogła. Żądamy tedy pilno wierności twojej, abyś się funkcji poselskiej na sejmik N.N. nie wymawiał i przysługę bono publico uczynił, którą my wdzięcznie przyjmujemy. Życzymy zatym wierności twojej dobrego od Pana Boga zdrowia. Datum w Warszawie, die 24 listopada r. 1671, panowania naszego 3.

5. *Kredens dla posła królewskiego na sejmik – Warszawa, 24 listopada 1671 r.*

Rp. Bibl. Czart., rkp. 168 IV, s. 499 – kopia z rękopisów Biblioteki Ossolineum: Kredens poselski.

Michał etc.

W., ur. etc. Sprawiała to sama cura boni publici, że ten sejmik uprzedzający sejm walny uprzejmościom i wiernościom waszym złożyliśmy. Mamy oraz niewątpliwą nadzieję, że cokolwiek w instrukcyi od nas podanej ur. etc. poseł uprzejmościom i wiernościom waszym doniesie, dacie wierności wasze fidei integram i zgodnie wszelkie do zaszczytu R.P. należyte consilia ad metam boni publici obrócić. Co sobie po uprzejmościach i wierności waszych obiecując, życzymy zatym uprzejmościom i wiernościom waszym dobrego od Pana Boga zdrowia. Datum w Warszawie, die 24 listopada r. 1671, panowania naszego 3 r.

6. *Instrukcja Michała I na sejmiki przedsejmowe – [Warszawa, 24 listopada] 1671 r.*

Rp. 1. Bibl. Czart., rkp. 168 IV, s. 117-126 – kopia z rękopisów Ossolineum: Instrukcja J.K.M. na sejmiki przedsejmowe 1671 in martio [s].

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 2099 IV, s. 663-673; **Rp. 3** AP Gdańsk, 300 29 167, k. 38-43;

Rp. 4 AP Gdańsk, 300 29 261, s. 393-398; **Rp. 5** LNNBU, rkp. 1411, s. 166-165bis, 205-212; **Rp. 6** AGAD, AR II 24, s. 459-468.

Acz zawsze doznawała ta R.P. osobliwego Boskiej providencyi nad sobą faworu et manifestis patuit documentis esse curae superis securitatem nostram, kiedy tak wiele razy zagniewanej Fortuny natarczywość samo odpędzało i odpierało Niebo, tak do za-

szczytu i obrony naszej konkludując, że w najcięższych razach *desperare publica salus* jako po ciężkich paroksyzmach zostawała *superstes* uwięziona i pogrążona, i już prawie falami i szturmami zalana, *publicae salutis oneraria* szczęśliwie do portu zawitała. Lecz jeżeli kiedy, jako w teraźniejszym czasie świat to wszystek z podziwieniem przyznać musi, że nie tak przezorne rady, nie zdanie wojsk licznych i gromadnych szyki *horridam tempestatem* ukraińskiej uciszyły burze, *servilem tumultum* od tak wielu lat *furentem* po wielkiej części *compositum*, nie komu innemu przyczytać trzeba, tylko samej Boskiej wszechmocności samego to Pana Zastępów dzieło, szczęście J.K.M., w marszałka i hetmana wielkiego koronnego⁶⁴³ i kolegi⁶⁴⁴ jego odwagą, dyrekcją wojsk małych i szczupłych dzielność, *secundavit*.

Co jako J.K.M. z należytą przyjmować raczy weneracją i winne dzięki temu oddaje Panu *per quem regnat*, tak aby to cokolwiek *accessit* i do poddaństwa J.K.M. powróciło, utrzymać się firma *possessione* mogło, wszelakie swoje do tego obracać raczy staranie. A lubo zaszczyt sobie bardziej J.K.M. *excubare* za całość R.P., *non in penetralibus* pałaców pańskich sejmowe gromadzić rady, szczęśliwie zaczęte imprezy *continuando*, stracone odyskiwać *ex nexu* przysięgi swojej prowincyje, Ukrainą *ad fidem* et *subiectionem* przywrócić, że jednak na przeszłym sejmie obiecane od stanów koronnych przyczynienie sił R.P. zostało [118] *sine effectum*, *maiestatem sine viribus* nie godziło się *in aleam Martis* wyprowadzać.

Nastąpiły też instancje i prośby niektórych województw koronnych i W.Ks.L. o prędkie złożenie sejmu, za którym *desideriis* populi J.K.M. wygadając, co słowem przyobiecał pańskim, to skutkiem samym wykonywać raczy i na *teatrum publici consilii* wzywając w.m., sejmik ten naznaczyć raczył, pewien będąc, iż chwały Bożej, ołtarzów Pańskich, majestatu J.K.M. obrona i zaszczyt, i staropolska o całość R.P., o prawa i swobody i o samo tylko dobro *pospolite* żarliwość *consilia* w.m. tak sposobi, że R.P. *in tranquillo et florenti statu* zostanie nieporuszona. Cokolwiek tedy J.K.M. *ex specula tronu* upatruje *publicae salutis* potrzebnego, w.m. w teraźniejszej *suggerit* instrukcyi i podaje *materiam consiliorum*.

Pierwsze miejsce *in consiliis publicis* słusznie *vindicat* obrona R.P., bo ani *maiestas salva et tecta*, ani miasta i fortece do wiernego poddaństwa J.K.M. przywrócone *conseruari* mogą, *sine valido armorum praesidio*. Nie tylko tedy ordynaryjne wojsko 12 tys. w służbie zatrzymać, ale przyczynić sił R.P. i na wschodzie wiosny wielką potęgą *ad operationes bellicas* wcześniej i skutecznie przystępować należy, abyśmy *parta tueri, ablata recuperare*, inkursyje nieprzyjacielskie *reprimere* zdołali. Której to aukcyi wojska *certitudo* ma być jako najlepiej prawem obwarowana i wszystkich województw *in ferendo onere servitu bellici* zachowana *aequalitas*, żeby do takiego zawodu, jaki był przeszłej kampanii, *[cum]* *magno Reipublicae detrimento* nie przychodziło.

Praesidia fortet ukraińnych potrzebują gotowych zawsze *lenungów*, bez *amunicyi* i różnych potrzeb do obrony służących obejść się nie mogą, jako najlepiej tedy consu-

⁶⁴³ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁶⁴⁴ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman polny koronny.

lendum securitati i konserwacyi garnizonów, a zwłaszcza gdy Kijów powrócony będzie od cara jm. moskiewskiego⁶⁴⁵. [119] Tameczna wielka forteca kilka tysięcy piechoty potrzebuje, Kamieniec także, Białocerkiew, Braclaw, Mohilów⁶⁴⁶, ściana niemałego kosztu, a zatym osobiwych podatków requirit. Aby zaś Kozacy, pospólstwo ukraiinne przez ciężkość tak od żołnierza, jako i od panów swoich uciążone, i do rewolucyi ex desperatione przywiedzione nie było, ale raczej jak najlaskawiej tractatur, warować prawem potrzeba, gdyż tanto sanguine steterunt iniuriae et gravamina. Którym jeżeli się nie zatamuje licentia, trwałego pokoju R.P. nie zażyje i do rekuperacyi całej Ukrainy nie przyjdzie.

Wojny tureckiej co wiosna terrores perturbant i do kosztu przywodzą Rempublicam, nie masz tak potężnego in Europa monarchy, który by sine auxiliis externis i bez koligacyi cum principibus christianis obszedł się i był resistendo potentiae Othomanicae. Zdało się na przeszłym sejmie napisać prawo o konferencyi z postronnemi pany, jeżeli by do jakiej wojny, to jest tureckiej, przyjść miało, która konstytucya wyraźniejszej deklaracyi choćby per scriptum ad archivum potrzebuje, aby skutecznie ex ratione et commodo status nostri tractari mogła koligacyja pro securitate granic in casu belli Turcici.

Posiłki wzajemne od Korony W.Ks.L., jako i Koronie od W.Ks.L. dla obrony wspólnej i jedynej R.P., aby certo modo et numero determinowane były, vinculo unionis i samej słuszności conveniens J.K.M. być rozumie.

Acz zawsze wojska J.K.M. excubias agendo pro Republica, dobrze się przeszłych lat zasługowały, osobiwie jednak terażniejszą kampaniją immortale decus sobie i całemu narodowi pozyskały, kiedy auspiciis et fortuna J.K.M. pracą, odwagą i mądrą dyrekcyją w. marszałka, hetmana wielkiego koronnego i w. [120] wojewody bełskiego, hetmana polnego⁶⁴⁷, a rycerskim i niezwyctiężonym męstwem swoim potężne miasta i fortece, i szeroki kraj między Bohem a Dniestrem do wiernego J.K.M. przywiodły poddaństwa.

Nic tedy słuszniejszego, aby sławnie i krwawie zapracowaną przy wszelkiej publice et privatim wdzięczności odebrały zapłatę. Którym po województwach przez podział rozebrany miałyby punctualiter płacone być emerita stipendia. Iż jednak niektóre województwa i powiaty, lubo na sejmie podatki pozwolą, per summam contumaciam płącą zatrzymując, regimenty, chorągwie oraz i R.P. zawodzą, i nierównie publiczne ponoszą ciężary, życzy i żądać raczy J.K.M., aby sposób skutecznej zapłaty żołnierzowi namówiony był, a podobno byłoby to recte consultum, aby pod sejmy sądził się Trybunał Radomski, na którym sami poborcy, nie odwołując się do województw i ziem swoich, byliby się powinni sprawić. Więc i to medium częstokroć in publicum wniesione, żeby pro illa vice careant voce activa posłowie tych województw i ziem, które żołnierzowi płącą zatrzymały dotąd, aż im dosyć uczynią.

Cudzoziemskie wojsko nie będąc ukontentowane na Trybunale przeszłym Radomskim, wolało przestać na ekspektatywie do sejmu przyszłego za daną ex senatus consulto asekuracyją. Zaczym godni są tak cierpliwą dyskretyją i za dawne i świeże w okazyjach wojennych zasługi powinnej od R.P. nagrody.

---

⁶⁴⁵ *Aleksy I Michajłowicz car Rosji.* ⁶⁴⁶ *Mohylów, miasto w woj. podolskim.* ⁶⁴⁷ *Dymitr Jerzy Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman polny koronny.*

Inter desideria wojska na sejmie przeszłym zachodziła do J.K.M. prośba stanów R.P. wsparta artykułem województwa ruskiego sejmiku wiszneńskiego, aby Trybunał wojskowy osobny we Lwowie primo vere, kiedy wojsko w pole wychodzi, na którym by w hetmani presideant, mixtis z województw i wojska deputatis, auctoritate publica był postanowiony. Na którym Trybunale aby wszystkie sprawy militares sądzone były [121] i aby militarium regestrum w Trybunale Koronnym więcej na potym nie sądzo- no i żeby wszystkie tak z kwarty, jako i z województw na płacą wojska ordynowane pieniądze pro tempore praefixo zwożone były. Co wszystko słowo w słowo zawiera się w instrukcyi wojskowej. Trudniła tej propozycji novitas jako deputacyją sejmową ex utroque ordine ad moderationem punktów wojskowych wysadzoną, tak i kancelaryją w daniu publicznego responsu. Na koniec, dla ukontentowania wojska obiecał J.K.M. rozkazać kancelaryi koronnej podać tę propozycją w instrukcyi na sejmiki przedsej- mowe, jeżeli to być może mutatis mutandis concessibile dla ułacnienia Trybunału Ko- ronnego, który multitudine zagęszczonych spraw laborat i dla dochodzenia wojsko- wym et privatis prętszej sprawiedliwości.

Hiberna na sejmie przeszłym postanowiona i do egzekucyi staraniem i powagą przy- tomnego J.K.M. przez Komisją Lwowską przywiedziona, dobrom duchownym i królew- skim, i ubogiemu pospólstwu bardzo wygodna, aby prawem na sejmie stwierdzona była, żądać raczy J.K.M., obostrzywszy poenas contra retentores hiberny, jako też i kwarty.

Warowały sobie niektóre województwa i ziemie koekwacyją na sejmie przeszłym względem kosztów na wyprawę powiatową podjętych, co J.K.M. w instrukcyjach sejmi- kowych podać i promovere u stanów R.P., przez danie z kancelaryi koronnej responsu, obiecać raczył, i za słuszne baczy, aby ochotą do usługi R.P. kilku województw i ziem, zwłaszcza które do obozu ludzie actualiter stawily, praedudicio et noxae onym nie była.

Wielkie wprowadzone jest exorbitans, które zda się convellere statum R.P., że przez lauda sejmikowe albo protestacyje prywatne, co powszechna całej R.P. postanowi zgo- da, in dubium, a prawie in irritum [122] vocatur. Cóż tandem firmum et stabile będzie w tej R.P. invalido praw i powagi sejmowej auxilio. Czemu jeżeli się nie zabieży peri- culum jest mutationis (a strzeż Boże) interitus Reipublicae.

Inter calamitates publicas ledwie nie na pierwszym miejscu policzyć się może ze- psowana moneta argentum et aurum versum jest in scoream, z nienadgrodzoną szkodą et summo narodu naszego u postronnych opprobrio. Szukać tedy sposobu poprawy monety życzy J.K.M., na co consultum videretur komisją menniczą pod sejm odpra- wować, na którą według zwyczaju invitandi listami urzędu skarbowego vicini princi- pes i miasta ius cudendae monetae mające ad consulendum et concludendum de re monetaria za zgodą całej R.P.

Na upominki tatarskie z dawna pogłowne żydowskie jest naznaczone, które upo- minki że same w sobie co rok 105 tys. w złocie wynoszą, oprócz inszych expens do tego należących, a sejm przeszły pogłowne żydowskie ad dimidium tylko tej sumy reduxit, przydawszy jeszcze ciężki oblig na skarb koronny, słuszna aby R.P. stabilem około tych upominków i pogłownego żydowskiego uczyniła raz ordinationem.

Ponieważ Trybunał przeszły Radomski per decretum nakazał, aby skarb koronny donativum kupieckie na przeszłym sejmie uchwalone, do dwóch lat jeszcze kontynu-

ował, a z tego czterokroć sto tysięcy zł wojsku cudzoziemskiemu zapłacił, expedit, aby to Trybunału Radomskiego placitum, sejmem aprobowane było, albo żeby na to miejsce R.P. skarb uwalniając, inszy jaki podatek postanowiła, z którego by ten dług czterokroć sto tysięcy wojsku cudzoziemskiemu mógł być wypłacony. Więc że wielki jest abusus i defraudatio skarbu, iż pod imieniem szlacheckim, a częstokroć za kupnemi w grodach juramentami kupieckie towary przez płacenia należytych ceł przechodzą, przez co nie tylko [123] diminuitur, ale blisko tego ustać penitus ten ordynaryjny proventus, coercere takowe ausus et dolos Reipublicae nocivos prawem potrzeba.

Poselstwo ad principes amicos, którzy honore legationis, jako francuski, hiszpański, angielski, szwedzki królowie, Rzeczpospolita Holenderska praevenierunt J.K.M. nie są dotąd wzajemnie od J.K.M. wyprawione, w czym vertitur dignitas principis et gentis i zatrzymanie dobrej korespondencji, żądać raczy J.K.M., aby koszt na legacje był obmyślony.

Respublica foederati Belgii przez posła swego proposuit antiquam amicitiam, a przy tym liberiozem commertiorum usum. Amicitia grate accepta et reddita przez dany zwyczajnie z kancelaryi koronnej repons, propositiones jednak, że się zdały graviores, osobiwie Gdańskowi, odłożone są ad consilium et consensum omnium ordinum, w czym dana będzie od kancelaryi przy czytaniu senatus consultorum na sejmie informatio.

Nie tajno jest, jako od kilku już lat jeszcze K.J.M. przeszły przez posła swego, dzisiejszego w. wojewodę chełmińskiego⁶⁴⁸, R.P. throno vacante przez ks. [Bogusława] Radziwiłła koniuszego W.Ks.L. J.K.M. szczęśliwie panujący zaraz po elekcyi, koronacyi przez listy i przez ablegatów ur. [Szczęsnego] Morsztyna podkoniuszego Księstwa Litewskiego, [Wojciecha Ignacego] Opackiego podkomorzego warszawskiego institerunt do kurfirsztu jm.⁶⁴⁹ o zesłanie komisarzów intra bimestre według wyraźnego pactorum Bydgostiensium artykułu, ad componendas et definiendas ab utrinque controversias et praetensiones.

Intervenit także atrox facinus pojmanego pod bokiem J.K.M. [Chrystiana Ludwika] Kalkszteyna, któremu izba poselska na sejmie praebuilt patrocinium. W czym kurfirszt jm. decenter przez listy i posła requisitus nie uczynił satysfakcyi, dotąd zachodzą nowe niektóre difficultates względem posiłków ex pactis R.P. należących, od komisarzów kurfirsztowskich na [124] konferencyi w Królewcu z ur. podkomorzym warszawskim podane, kurfirszt zaś jm. z strony swojej poprzysiężenia pactorum vigore także tractatus Bidgostiensis i żeby mu Elbląg haereditariae et in perpetuum cum hactenus inde interceptis usibus et commodis był oddany, domaga się. Pisać raczył K.J.M. do kurfirsztu jm., proponendo aby się pomieniona komisya podczas sejmu odprowowała, dla tym snadniejszej komplancyi, obiecując sopitis controversiis zaraz przystąpić ad praestandum iuramentum, co ad notitiam et consilium sejmików do sejmowej decyzyi referre raczy.

Interesa K.J.M. Jana Kazimierza z wielkich królów przodków swoich i z osoby swojej meritissimi de Republica principis, zaleca jak najgoręcej J.K.M. stanom R.P., osobiwie względem dekretu, inaudito exemplo na Trybunale Radomskim ferowanego.

⁶⁴⁸ Jan Krzysztof Gniński wojewoda chełmiński. ⁶⁴⁹ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.

W czym dignitati et iusto dolori J.K.M. na sejmie mederi życzy i officium swoje interponit J.K.M.

Suma trubecka cum provisionibus od tak wielu lat a Republica winna i od skarbu zatrzymana, aby tandem wypłacona była, prawo et aequitas wyciąga.

Zachodzą częste ekspostulacje o krzywdy i violenta attentata przez niektórych przy granicach śląskiej i węgierskiej. A lubo za listami cesarza jm.⁶⁵⁰ wydają się z kancelaryi koronnej mandaty, tedy sine effectu, a prawie in vilipendio bywają, cum detrimento regiae dignitatis i dobrego sąsiedztwa, skąd coraz mogą większe emergere inconvenientia, dostaje się i naszej stronie ponosić także praeiudicia et violentias od poddanych cesarskich. Potrzeba tedy opportunis remediis złemu zabiegać i J.K.M. upominalnym listem robur et vim prawem utwierdzić, albo prędkie in talibus casibus sąd i sprawiedliwości czynieni postanowie. Deputował cesarz jm. ad sopiendas controversias komisarzów swoich trzech, między którymi pierwszy książę legnicki⁶⁵¹, wzajemnie [125] nie więcej, ale trzech tylko paris dignitatis według pakt cum domo Austriaca z naszej strony potrzebują. A jako cesarskim komora śląska sumptum providet, zda się conveniens, aby i naszym ex publico aerario prospiciatus, gdyż czasu wiele et non perfunctoriam operam te dyferencyje potrzebują.

Nobilitacje tych samych, którzy sanguine meruerunt za zaleceniem w. hetmanów, zdadzą się J.K.M. słusznej R.P. potrzebne ad excitandam virtutem et fortitudinem bellicam.

Puściwszy pierwsze miejsce publicznym interesom, swoje na koniec żądanie pro coronide J.K.M. przydawać raczy i one szczególnie i cale amori civium powierza. Angustiae undique ściśnięty skarb J.K.M., prowizyje wielkie agravant, zatrudnione zastawami i arendami dawnymi ekonomije odpadłe przez zawarcie Śląska dla zbytniego onegoż podczas interregnum zasolenia wendycyja, a przeto na dwakroć sto tysięcy intraty dorocznej szkoda. Nagłą powodzią 5 tys. beczek soli zatopione i na brzegach corruptio wymagać słusznie może condignam rationem u stanu rycerskiego, aby do wiosny nie chciał być gravis exactor retent soli sobie należącej, którą J.K.M., gdyby possibilitas była, radby zupełnie ex pactis conventis wydał.

Moveant każdego prawa i konstytucyje o prowizyi stołu królewskiego et de bonis oeconomicis i statut ne princeps egeat. Więc jako dla J.K.M., tak dla swojej własnej wygody należy na przyszłym sejmie inire rationes, jakoby ekonomija żupna i inne ad orbitam były przywiedzione, żeby przez uprzątnienie trudności, dla których teraz w dochodach swoich enormissime affliguntur redeant in pristinum statum. A przy tym osobliwym sposobem gwardyją swoją in ornamentum et praesidium maiestatis zaciągnioną, rekomenduje J.K.M., aby w komput wojska policzona i jako inne regimenty stipendiis ex publico [126] prowidowana była. Którą na każde okazyje wojenne przy ukoronowanej głowie swojej devovet usłudze i obronie zaszczytowi ojczyzny J.K.M.

P.S. Należy ad securitatem publicam wiedzieć, w jakiej przyjaźni z sąsiadami, osobliwie z państwem moskiewskim zostaje R.P., a że od panów posłów swoich odbiera

⁶⁵⁰ Leopold I cesarz.   ⁶⁵¹ Chrystian książę legnicko-brzeski.

J.K.M. z granicy wiadomość, że Moskwa chce zrzucić traktaty andruszowskie i całą [Afanasija Ławrentijewicza Ordin-]Naszcokina eksautorowanego negocjacyjną anihiluje i dla kontradycyji restytucyji Kijowa posłów kozackich przysłali, pułki siewierskie trzy, województwo mścisławskie i powiat rzeczycki, skąd nobilitas na tę tu stronę drugiemu uchodzi, sprowadzili. A nade wszystko contra iura gentium dalszą drogę panów posłów do stolicy poposowaniem przepraw, mostów, zakazaniem przedania na samych i na konie żywności tamują. Co gdyby continuari miało, przyszłoby panom posłom, uczyniwszy manifestacją de violatione pactorum, infectis rebus powrócić. Życzy tedy J.K.M. non spernere tych wiadomości i jeżeliby ad rupturam (czego Boże uchowaj) przyjść miało, aby panowie posłowie na przyszły sejm obrani, remedia ex consensu braci w domu pozostających, in promptu mieć mogli, gorąco żąda.

Na własne J.K.M. rozkazanie.

7. *List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski do sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Kalisz, 7 grudnia 1671 r.*

Rp. 1 AP Gdańsk, 300 29 261, s. 417-420 – kopia: Copia listu do sejmiku śrzedzkiego przedsejmowego z Kalisza, die 7 decembris 1671.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300 29 261, s. 417-420; **Rp. 3** Bibl. PAU i PAN, rkp. 368, k. 31-32v;

Rp. 4 AGAD, AR II ks. 22, s. 650-654.

Mając to rozkazanie J.K.M. p.m.m., abym do powinnej mnie rezydencyjej i usługi J.K.M. pospieszał, non moro i zaraz prosto tu z Kalisza do Warszawy jadę. Congruam jednak rozumiem to być powinności i z moją braterską ozwać się usługą i z powinshawaniem consiliorum pro firmanda Republica i stabilienda publica securitate ab omnibus periculis i hostium moliminibus. Ażebym się i sam nie zdał consiliis w.m.m. panów deesse, lubo mi jeszcze constare nie może, jakie będą puncta w instrukcyjej od J.K.M. proponowane, przecie ja sensus meos quo de afflictissimo Reipublicae statu rozumiem iudiciis w.m.m. panów podaję.

Dwa są naturalne i zwyczajne consiliorum de Republica fundamenta, uważać quid ab intra Rempublicam premit et confundit. Drugi, providere aby ab extra Republica secura zostawała a periculis et hostium moliminibus. Oboje te mała w tych czasach bardzo Rempublicam circumdederunt, jako sami często uważamy i compatimur ojczyźnie naszej.

Zacznę tedy ab internis malis. A to unum malum, ale supremum i które tot monarchias, tot Respublicas evertit i solo aequavit, to jest dyfidencyje, które za przeszłego jeszcze K.J.M. wszczęły się, bo je często w artykułach sejmikowych mianowaliśmy, a teraz tak wzięły górę, że in limine ipso zguby zostajemy. Które to sprawują, że nulum firmum pro Republica consilium, plene są res suspicionibus iniuriissimis magnorum virorum imputationibus, co wdało Rempublicam in confusionem i tak pomieszało consilia nasze, że się dwa sejmy zerwały cum summa Reipublicae iniuria. Trzeci,

lubo stanął, tak confuse, że nie wiem, jeśli go sejmem zwać może, kiedy przeciwko tak siełom konstytucyjom protestacyje zaszły, nie tylko privatorum, ale sejmików całych, bo i u nas toż się działo, a tym samym enervata conclusio i status, jakoby mutatus, kiedy non obstantibus przeciwko niektórym konstytucyjom contradictionibus, konkluzycja stanęła summo Reipublicae scandalo i fundamenta status enervatione, co nic nie zrobiło, jeno dyfidencyje, diffamationes [418] iniuriosae. Też dyfidencyje cóż zrobiły? Varietates consiliorum, incommoda dwóch publicznych ekspedycyje, jednej pod Warszawę, na kogoś o coś, publico ingenti sumptu et ruina. Druga ekspedycja publiczna evanuit ob diversitas consiliorum, ingenti także sumptu nakazana, a niemal cum ultima civium ruina, bo duplici sumptu cives zostawali aggravati, raz gdy się gotowali sami in personis w pole, drugi raz, kiedy na wyprawę co zawsze satius rozumiałem, wielkie podatki wydawali, już wprzód exhausti primis sumptibus. Ob istas diversitates consiliorum została Respublica. Sine praeiudicis zatamowane doskonale Ukrainy uspokojenie, iacta raczej futurorum bellorum semina et discrimina, bo jeżeli się przez komisją ta wojna tej zimy nie uspokoi, manent nos ingentes sumptus et pericula. Dla tego e mala diffidentiarum namieniał, ut sic magis cordi w.m.m. panom gorąco J.K.M. suplikować, aby prudentia sua istas diffidentias uspokoić raczył. Nec deerunt modi, tylko się do tego wszyscy aplikujmy.

Drugi punkt consilii jest roboratio status et libertatis nostrae. Multum widzę delibatum et remissum de libertate nostra, kiedy egzorbitancyje jeszcze za panowania przeszłego K.J.M. w swoje nie wprawione ryżę, ani na elekcyje, ani na dwóch zerwanych sejmach, ani na trzecim, lubo confuse konkludowanym i zda się jakoś, że tam nulla była libertatis cura, bo jej wzmianki nie masz ad particularitates exorbitantiarum non descendo, tylko namieniam i ten sposób podaje. Weźcie w.m.m. panowie przed się artykuły przeszłych sejmików, snadno się każdy rekoligować może, quid bono publico expedit, wziąć przed się i constitutiones sejmu przeszłego, na którym nic pro libertate nie stanęło, a contra libertatem omnia. Namienię cassatam legem pro securitate civium, latam na przeszłej elekcyje, to jest processus in crimine laesae maiestatis, bo R.P. uważając nimiam praecipitantiam w sądach w. pana [Jerzego Sebastiana] Lubomirskiego cum magna recollectione et deliberatione postanowiła, aby nieskwapliwie de capite et honore civium decernatur, ale miała currere inquisitio do drugiego sejmu, dawszy racyją w tym prawie, ne celeritate cives opprimantur. To cassatum na przeszłym sejmie, czego w instrukcyje nie było, bo stanęło prawo, aby na jednym sejmie in confusione scilicet sądeni byli. Są i in-sze tegoż sejmu egzorbitancyje, ale te relinquo consiliis w.m.m. panów disiudicandum.

Tertium punctum consilii mei jest publica securitas, uważając bowiem niezwykłą ob vanitates consiliorum, ale rozdrażnioną Ukrainę i lubo multum et ad stuporem usque za szczęściem K.J.M. panującego effectum i za dzielnością i odwagą ichm. panów hetmanów⁶⁵², którym życzę solenniter podziękować, przecie summo zostajemy periculo dla szczupłego wojska [419], małych sił haneńkowych⁶⁵³, a quod maximum,

⁶⁵² Jan Sobieski marszałek wielki koronny i hetman wielki koronny i Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman polny koronny. ⁶⁵³ Chodzi o oddziały wierne Michajle Chanenkowski hetmanowi Ukrainy prawobrzeżnej.

że w tym wojsku haneńkowym są nutantes. Życzę tedy i radzę tej zimy jeszcze per commissionem Ukrainę quoquo modo uspokoić, a uspokoić tak, żeby czern całą Ukrainę była kontenta, a na to się nie spuszczać, obmyślić maiores ichm. panom hetmanom vires, bo nie tylko res Ukrainy bardzo incerta, ale i Moskwa insolescit propositionibus panom posłom naszym, jako mam wiadomości i lubo nie wiem, co w instrukcyjej facile colligo, że tych punktów nie zapomniā w.m.m. panowie, tedy mieć securitatem publicam in magna consideratione. Zwłaszcza jeżeli aukcja wojska w instrukcyjej proponowana będzie, żeby to na sejmie, nie per particularitates sejmików stało.

Quantum punctum jest, lubo nie wiem jeżeli to w instrukcyjej będzie, ale się domyślam snadnie, że pono będzie, bo in literis vocatoriis mnie do usługi swojej J.K.M. zaleca i interesa swoje. Życzę tedy non gravatim necessitates J.K.M. mieć in consideratione. Powiadają, że amor amore nutritur, tak i łaskawość pańska uczynnością poddanych swoich przychęcona bywa do wszelkich dobrodziejstw. K.J.M. będąc os de ossibus nostris et caro de carne nostra dobrze wiedzieć może, w czym jest cardo status et libertatis nostrae facillime supplicationibus nostris annuet, nie pozwoli z miłości swej przeciw ojczyźnie w dalszą zwłokę stwierdzenia i umocnienia wolności naszych, które nie wiem dotychczas quo fato odłożone, a my też nie bądźmy pares w uczynnościach naszych.

Co zaś do mojej osoby, jadę z powinności urzędu mego do boku J.K.M., nie zaniecham i tam tych wszystkich punktów, którem tu namienił, J.K.M. proponować i dysponować ad omnia przeciw R.P. beneficia ad securitates et auctiones libertatis nostrae, owo zgola non exuam naturam, że zelusus in promotione boni publici będę i jako młodość i wszystkie przepędzone lata zaprawiałem indefessa activitate publicznej usługi, tak te zesze, ba, rzekę zgrzybiałe lata moje tejże publicznej devoveo usłudze, w tym primam zakładając consolationem w tak wielkich leciech moich, gdzie już quotidie animam zdam się agere, abym hac umierał consolatione, że i post fata moje durabit ten status i taż libertas nostra. Wielce w.m.m. panów braterskim prosząc afektem, nie dajcie mi psować braterskiej konfidencyjej, którą jako sami w.m.m. panowie wiecie, usiłował mi j.w. książdz podkanclerzy⁶⁵⁴ rujnować. Najdowali się pono i drudzy, co toż conabantur. Ufam jednak w Bogu, że sam dobrą replikę na przyszłym sejmie tak jm. panu podkanclerzemu, jako i inszym non sine rubore tych wszystkich co śmieli [320] honorem meum lacescere.

Ale niech nie bawię in dolore meo, kończę i votis prosequor consilia w.m.m. panów, aby stanęły cum publico bono, cum conservatione status nostri, cum respectu et reverentia principis, a samego siebie w łaskę w.m.m. panów zalecam, jako ten, który jestem w.m.m. panów i braci.

---

⁶⁵⁴ *Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny.*

8. *List Andrzeja Olszowskiego biskupa chełmińskiego, podkanclerzego koronnego na sejmiki – Warszawa, 11 grudnia 1671 r.*

Rp. 1 Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 419v-420v – kopia: Copia listu od jm. księdza podkanclerzego koronnego na sejmik 15 decembris przedsejmowy do jm. pana marszałka sejmikowego województwa lubelskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. PAU i PAN, rkp. 368, k. 40v-42v; **Rp. 4** AGAD, AR II ks. 22, s. 635-638;

Rp. 5 AP Poznań, ABCz. 2651, s. 380-382; **Rp. 6** AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 193-195; **Rp. 7** Bibl. Oss., Pawlikowscy 210, s. 6-8; **Rp. 8** BUW, rkp. 1957, k. 85v-87v, 148v-151.

Druk w: *Epistolae historico-familiares*, t. 1, s. 310-312 – tłumaczenie łacińskie.

^aW.m. marszałku koła rycerskiego, m.w.m. panie i bracie.^a

Z różnych miejsc dochodzą mię przestrogi, że ichm. panowie kanclerzowie koronny⁶⁵⁵ i litewski⁶⁵⁶ ex conducto na to się usadzili, aby mię przez listy i przez instrumenta swoje ad invidiam et odium na sejmiki podali, sławę moję praeclare gestis nabytą zaćmili, zarobiony zacnem i in Republica przysługami, ustawiczną pracą, nieporuszoną cnotą felici przy łasce Bożej activitate, honor mój poniżyli. Mniej się dziwuję jm. panu kanclerzowi litewskiemu, który professus nieprzyjaciel po sejanowsku, sui obtegens in alios criminatur, jako od początków swoich nauczył się per ruinam optimorum civium siebie wysławiać, tak usu praescipsit, male loqui melioribus. Wyrzucił przeciwko mnie famosos libellos, pod tytułem kopii listów do jm. pana wojewody wileńskiego⁶⁵⁷ i jm. pana kasztelana poznańskiego⁶⁵⁸, na które moskiewskich terminów godne nie odpisować, et contemptu ulcisci consultius rozumiałem. Utwierdzały mię pamiętne niegdy słowa: „Male de me loquitur, sed malus, moverer, si ista Scipio loqueretur”. Abolevit pismom jego powagę i kredyt, ultrix fama, którą niedawno podobną z tejże kuźni robotę na rynku warszawskim skarano.

Urościł sobie najpierwej do mnie dwie przyczyny, jakoby odradzić miał panu Korycińskiemu żenić się z jego siestrzenicą, druga, że po konkludowanej pod niebytność moję przeciwko jm. panu poznańskiemu i jm. panu podskarbiemu wielkiemu koronnemu⁶⁵⁹ radzie, diversus jestem a sensu jm., bo mię takową ekspostulacją przez jm. pana referendarza litewskiego⁶⁶⁰ obesał. Stąd zawzięta niechęć, tradukcyjne, criminationes u J.K.M. i zwykłym jego z dawna zawsze stylem w prywatnej urazie maiestatis obtentus. In publico nie zdobędzie się jm. w czym by mię dowodnie naganiał. Otrzymałem pieczętarski urząd nie malis artibus, jako złym piórem dotknął, nie posagową nadgodą, bo wielom pamiętno, i z dziękowania mego za pieczęć widomo, że się do tej fortuny nie ubiegał, nie prosiłem jm. i nikogo o promocyją. Nawet wypraszałem się

⁶⁵⁵ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ⁶⁵⁶ Krzysztof Pac kanclerz wielki litewski. ⁶⁵⁷ Michał Kazimierz Pac wojewoda wileński. ⁶⁵⁸ Krzysztof Grzymultowski kasztelan poznański. ⁶⁵⁹ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁶⁶⁰ Cyprian Paweł Brzostowski referendarz litewski.

Królestwu ichm., aż na koniec sine iactantia pisze, merui signare rogatus. Nieradby się kładł wysoko, ale przecie ex fructibus eorum cognoscetis eos.

Co za prace i przysługi jm., czyli nie więcej in tanta curarum mole, która się na mnie samego zwała za jeden tydzień, niżeli jm. unum negotium agens hramoty moskiewskiej za cały rok zapracuję, zasłużę. Odkładam na inny czas i przestrzeńszy plac niesłusznym i złośliwym od jm. zarzutom replikę, zamilczę próżnego o sobie jm. zadumania, po wielokroć i teraz świeżo R.P. zawiedzenia niecznośnej wielkiego wodza i wojska koronnego tradukcyje. Utar kiedyżkolwiek iure meo, które sobie bez pochyby prawa, crimina in Rempublicam historice podawać, albo w prywatnym dyskursie familiariter wspominać, przy czytaniu amnestyje na konwokacyje libera et publica voce ostrzegłem.

Jm. panu kanclerzowi wielkiemu koronnemu wydziwić się nie mogę, że mię nie uważnie z płonnych jm. pana kanclerza litewskiego informacyi, nie poprzedziwszy żadną, albo przez list, albo przez przyjaciela, jakoby zaprawdę z kolegą należało ekspostulacyją, ex supervacuo laccessit. Dostało mi się w drodze obiter czytać listu do K.J.M., na który parcendo aetati et dignitati jego zamilczałem. Teraz słysząc, że tych skryptów coraz in vulgus przybywa, osobiwie z [420] poczty wczorajszej lwowskiej, że jm. opisał mię quaesita verborum acerbitate do jm. pana Gorzyńskiego i jego pro instrumento creandae mi u wojska invidiae, u jm. pana marszałka⁶⁶¹ w.m. pana i brata diffidentiae zażywa, podobno też na sejmiku w.m.m. panów nie sfolguje, non desero patrocinium dobrej sławy i reputacyje nad zdrowie milszej, której tą kilką liter eo vindicias.

Znam się do tego, że czytając gorące jm. inwektywy, o wydany z kancelaryje mojej do grodów wielkopolskich manifest, wymówiłem publice w senacie, czemu jm. uniwersałów tych bynamniej nie nagonił, a teraz więcej przydaje i pochwalil je cum elogio paternae sollicitudinis J.K.M. około ojczyzny manifestationes, do rąk jm. z kancelaryje ordynowane były. Jeżeli zdały się być zdrożne, urażliwe, szkodliwe, godziło się jm. powagą pieczętarską i generalską publikacyją zatrzymać, posłać ad informandum do K.J.M., dać mnie samemu i kancelaryje mojej przestrożę, którą pewnie bym był jako od starszego wdzięcznie przyjął.

Pisze jm. do mnie, do ks. regenta⁶⁶² mego, że je rozesłał do grodów, non cunctabundus dzisiaj, jeszcze nocą i zalecił, aby jako in re magni momenti, in re tam grandi, non obstante et niedziela, zaraz mogły być publikowane. Obiecał zagrać staraniem swoim, aby się nobilitas na popis kolski porządnie wybrała, aby byli obsequentes woli J.K.M., pospieszając na obronę R.P. Te są wyraźne słowa ręką jm. Cóż tedy za uraza, kiedy tak jest jako rzekłem, co in privato, in publico na oko pokażę.

Pokazałem w Lublinie senatus consultum podpisane, nie jest tak, jako mi pan kanclerz litewski maligno scripto zadaje, że te podpisy u ichm. panów senatorów wyprosił, bom ani wiedział, anim się pytał, kiedy je ksiądz regent mój pro officio suo otrzymywał. W czym memoriam et conscientiam ichm. wszystkich appello. Było i to,

---

⁶⁶¹ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁶⁶² Ksiądz Stanisław Bużeński regent koronny.

pamiętam, na rozmowie w domu moim z jm. panem wojewodą kaliskim⁶⁶³, z jm. panem kasztelanem poznańskim⁶⁶⁴, że nie bardzo się podobała jm. panu kanclerzowi koronnemu wyprawa powiatowa wielkopolska, próbuje tego listem do mnie, którym jm. agrawacją miast, osobiście Poznania inculpat dóbr duchownych ciężkość i sarkanie aleguje. Na inne obiekcje, a snadź i convctis jm., nic nie odpowiadam. Scripsit non quod mereor, sed quod solet, neque iudicio, sed otio. Audicat podobieństwo moje do Mazzarina⁶⁶⁵, w dalekiej bardzo różności et imperii, et ministerii, atoli nie mam sobie pro indecore, że mię jm. nie z prostakiem stosował. Opisuje vacua regnante in aula, radzę poprawić vacua laborantem in aula, co wielkim et rectis civibus widomo, którzy mię nad zasługi moje invidendo titulo zdobią jedynym R.P. stróżem. Życzyłem i życzę równy sławy jm., pisałem nie po raz, radząc i prosząc, aby jm. do dworu przyjechał, ustawicznej rezydencji nie przerobionym, a ledwo znośnym pracom moim, vel umbra nominis sui, przynajmniej w sądach zadwornych ulgę uczynił, dołożywszy pamiętam, że i chorować commodius w Warszawie przy dobrych doktorach.

Pokój i przyjaźń między R.P. a kurfirstem jm.⁶⁶⁶ upewniam że mi jest bardzo cordi et causam propius habeo o granicę z księstwem, mając biskupstwo i dobre z państwem jego sąsiedztwo. Ale oddawać Elbląga nigdy nie życzę. Pretensje kurfirstowskie pretensjami wzajemnie naszymi porównać i pokwitować radzę. Dobra ojczyzny i trwałego bezpieczeństwa prudenter przestrzegam.

Na inne zarzuty, jeżeli są i będą, [420v] bo tylko mi się o tych punktach listu załyszeć dostało, odpowiem jm. i każdemu na sejmie, i nie tylko się nie obawiam, ale provoco, aby mię ichm. przez artykuły et legibus interrogant. Upewniam, że dostoję placu, ani takowe insultus przy niewinności mojej frangent virtutem, sed acient. Stosuje się do mnie co kiedyś czytałem: „Marcet sine adversario virtus, et ubi deest inimicus, deest victoria”⁶⁶⁷. To na obronę honoris mei przez w.m. pana podawszy in medium zacnego zgromadzenia rycerstwa, oddaję się pilnie łasce w.m.m. pana. W Warszawie, 11 decembris 1671.

Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny

^bP.S. Uniżenie proszę, abym enormiter laesus przez list publico nomine z kolskiego zjazdu do K.J.M. dany, extra remedium doloris et iniuriatus nie został, podał mię w sławę jm. pan [Kasper] Modlibowski surogator teraźniejszy poznański, jakoby miał pretii pacto spuścić pieczęć jm. księdzu [Stanisławowi] Świecickiemu, czym nec per summum pomyśliłem, pozwolił nade mną równym sobie szlachcicem a biskupem, senatorem, urzędnikiem ius absoluti dominii nakazawszy mię armatis precibus, jako principi przyniewolić. Ocenic crimen contra statum et leges że przez delegata należące urzędowi memu sprawy miałem odprawować, mam to od wielkich ludzi w Lublinie, że jm. ultra mentem et mandatum w.m.m. panów grubo pióra pociągnął, a że litera

---

⁶⁶³ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ⁶⁶⁴ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ⁶⁶⁵ Jules kardynał Mazarin, pierwszy minister Francji. ⁶⁶⁶ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁶⁶⁷ Sentencja z: Lucjus Anneusz Seneka, Dialogi.

occidit ten list poszedł przez ręce wielu i durabit ad posteros, już to aby prośba moja pro aequitate i z braterskiego w.m.m. panów afektu miejsce znalazła, co ja usług moich powolnością demereri intime będę w.m.m. panom.^b

^{a-a} tekst jest w Rp. 5

^{b-b} tekst jest w Rp. 8

9. List Joachima Scultetusa tajnego sekretarza kameralnego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego na temat rad Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego, rozkazu wyjazdu na sejmik przedsejmowy w Środzie i pisma Hohenzollerna do stanów wielkopolskich w sprawie potwierdzenia traktatów welawsko-bydgoskich – Szamotuły⁶⁶⁸, 12 grudnia 1671 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 22 b 1 (brak paginacji) – oryginał.

2./12. Decembris 1671

Durchlauchtigster Churfurst, Gnädigster Herr,

Mit dem Castellan
von Posen

[...] Nach diesem hab ich mich zum Herrn Castellan von Pohsen begeben, den ich 7 Meilen hinter Calisch zu Polnisch Neustadt⁶⁶⁹ angetroffen undt ihm fideliter referirt, was von E. Churfürstl. Durchl. mir in dero beyden Rescriptis vom 10. undt 13. Novembris gnädigst committiret worden.

Wegen Accusation
der Unter Cantzler
in Comitiis

Auff den ersten Punct nun, obs rechtsam seÿ, den Unter Cantzler⁶⁷⁰ auff kunfftigen Reichstag publice anzuklagen, undt alles was er biß // herkegen E. Churfürstl. Durchl. machiniret vorzustellen damit er von der Republicque alß ein Stohrer des Friedens so da das Foedus umb zu stoßen suchte abgestrafft werden mochte?, gab er zur Andtwordt wie E. Churfürstl. Durchl. Fueg undt Recht genugsamb darzu hetten, ihme wehre auch vorhero genugsamb bekandt, was vor wieder Wertigkeiten undt Intrigen E. Churfürstl. Durchl. vom Unter Cantzler gemacht undt noch täglich erdacht würden.

Sein Raht aber wehre E. Churfürstl. Durchl. möchten ie eh[er], ie lieber ihren Gesandten nacher Hoffe schicken, undt demselben in instructione mitgeben. Er solte Acht haben ob der Reichstag sich nach Wunsch des Hoffes anlaßen

---

⁶⁶⁸ Szamotuły, miasteczko w pow. poznańskim. ⁶⁶⁹ Nowe Miasto, miasteczko w pow. pyzdrskim, należące do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego. ⁶⁷⁰ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny.

Requirirung
des Guaranteurs

werde. Wo nicht, hatt er mit dem Herrn Ertzbischoff⁶⁷¹ undt Crohn Cantzler⁶⁷² auch anderen E. Churfürstl. Durchl. Wollaffectionirten zu überlegen, wie diese Klage über den Unter Cantzler am füeglichsten anzustrengen, damit sie beÿ der Republique ihren Effect erreichen möge.

Imgleichen ging gemelten Herrn Castellans Raht beÿ dem andern Punct, ob E. Churfürstl. Durchl.// beÿ sogestalten Sachen nicht beÿzeiten die Guaranteurs anzusprechen. Dahin E. Churfürstl. Durchl. würden woll unmaßgeblich den Außgang des Reichstages erwarten, undt darnach ihre Mesuren nehmen.

Er wüst aber so viel woll, daß die Republique das Foedus mit E. Churfürstl. Durchl. nicht brechen viel weniger in ein Krieg wieder E. Churfürstl. Durchl. willigen würde. Alles was geschehe thete der Unter Cantzler vor sein Kopff undt könne nicht begreifen, was das vor gefährlich Dinge wehren E. Churfürstl. Durchl. mit der Crohn zu collidirte. Er hatt aber der Ertzbischoff undt andere Sen[a]toren ihme den Verstandt auff kunfftigen Reichstag eröffnen.

Wegen der
Mandataires
aus Preussen

Wie ich ihm hiernächst eröffnete, daß ich Order hette nacher Petrikow zu gehen undt daselbst nachzuforschen hette, was am 30. Octobris vor ein Plenipontentarius auß Preußen, sich aldort eingefunden // undt ob sein Nahme undt Supplication nicht etwan in der Metrica ingrossiret worden gab mir der Herr Castellan dieses zur Andtwordt, wie ich daselbst nichts finden noch außrichten wurde. Maßen dann dem 23. Octobris zwar eine Zusammenkunfft der Stände zu Petrikow wehre gehalten, wo beÿ aber nichts anders gehandelt worden, alß daß die Judicia von dem dato biß nach dem Fest der Heÿligen Dreÿ Könige limitiret, dahin dann der Suppliante auch zur Gedult angemachet worden.

Nunstünde es drauff, daß er auff der in stehenden Seymick zu Schroda dieses Jhar über zum Marschalck des Tribunals würde erwehlet wehrden, welches officium anzunehmen ihme der Ertzbischoff instendig gerahten, da er dann baldt nach dem Fest der Heÿligen Dreÿ Könige nacher Petrikow zu gehen undt daselbst biß an den halben Reichstag zu praesidiren gedechte.

Im mittelst wolt er sich beÿ seinen Collegen undt Assessoren des Tribunals // erkundigen was am 23. Octobris vor

---

⁶⁷¹ *Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.* ⁶⁷² *Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.*

neue Person auß Preußen daselbst gewehsen wehre undt was sie in Commissis gehabt hette.

Beÿ seiner Ankunfft aber zu Warschaw so etwan umb die Zeit der Helffte des Reichstages sein wurde, wolt er dem Herrn von Hoverbeck⁶⁷³ den Nahmen (im Fall ers erfahren konte) entdecken. Ich habe ihn hierzu animiret undt remonstriret, daß E. Churfürstl. Durchl. nicht höher obligiren könnte, alß wann er dieses was er verspreche ins Werck stellen möchte.

Wegen S.
Churfürstl.
Durchl.
Schreibens an
den Adel
zu Schroda

Hienechst überreichte ich ihm das Schreiben so E. Churfürstl. Durchl. an die [Zu]sammenkunfft des großpolnischen Adels zu Schroda abgehen laßen, mit Bitte er wolle dahin cooperiren helfen damit den großpolnischen Gesandten auff den Reichstag mitgegeben würde beÿ S. Königl. Majestät instendig anzuhalten, daß die Pacta mit E. Churfürstl. Durchl. ohne fernern Verzug confirmiret werden möchten. // So er dann auch willig übrig sich nahm dabey aber bedunk, daß er zwar sein bestes dabey thun wollte, wann nur nicht der Unter Cantzler auch seine Creaturen daselbst haben möchte, so sich auff die königliche Instruction beruffen undt schwerlich darvon abstehen dürfften.

Empfangenes
Churfürstl. Rescript
vom 27. Novembris

Wie ich mich nun auff die Ruckreyße begeben undt bereits 6 Meilen unter Pohsen kommen bin, wirdt mir alhier unterwegs E. Churfürstl. Durchl. anderwertiges gnädigstes Rescript vom 27. Novembris durch einen Soldaten von Driesen⁶⁷⁴ überbracht. Worinnen ich beordert werde mich wiedrumb zurucke auff die Seymick nacher Schroda zu begeben und daselbst allen möglich Fleiß anwenden soll, damit nach Erhalt E. Churfürstl. Durchl. gnadiges Schreiben an den conventum particularem die Sache von dem daselbst versammelte Adel resolviret undt S. Königl. Majestät Nahmens ihrer ersucht werde, die Confirmation der Pacten // ohne einzige Restriction zu belieben undt die Reichstages Versammlung, alß wohin die Sache ohn des nicht gehöret, damit nicht zu behelligen.

Weshalb er sich
wieder zurucke
zum Castellan
begeben wil.

Ich werde demnach gleich nach Abfertigung dieses Schreibens mich wiedrumb zu dem Herrn Castellan zurucke begeben undt mit demselben alles nach E. Churfürstl. Durchl. gnädigsten Befehl überlegen, auch an meinem wenigen Fleiß undt unterthänigster Trewe nichts manquiren laßen.

---

⁶⁷³ *Johann von Hoverbeck tajny radca, wieloletni rezydent brandenburski w Warszawie.* ⁶⁷⁴ *Chodzi o Drezdenko, miasto leżące w Nowej Marchii, w pobliżu granicy z Wielkopolską.*

Der höchste Gott aber gebe, daß nur alles dergestalt nach Wunsch ablauffen undt zu erhalten sein möge. Indeßen Schutz E. Churfürstl. Durchl. ich zu allem beständigen auffnehmen undt langem Leben getrewlichst empfehle, zu dero beherlichen Gnaden aber E. Churfürstl. Durchl.

unterthänigster gehorsambster Diener J. Scultetus.

Schamatulle, den 2/12 Decembris 1671.

10. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Łowicz, 14 grudnia 1671 r.

Rp. 1 AP Gdańsk, 300 29 261, s. 411-416 – kopia: Copia listu do sejmiku średzkiego przedsejmowego od ks. jm. prymasa z Łowicza, die 14 decembris 1671.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300 29 167, k. 289-289v; **Rp. 3** Bibl. PAU i PAN, rkp. 368, k. 28v-31; **Rp. 4** AGAD, AR II ks. 22, s. 643-650; **Rp. 5** AP Poznań, ABCz. 2651, s. 374-378 – kopia, treść miejscami nieco inna, list adresowany ogólnie „na sejmiki przedsejmowe”.

Pobudza mię nie tylko prymacyjalnej powinności mojej ratio, ale też sama wspólnej matki naszej ojczyzny miłość, że jako obywatel województwa w.m.m. panom listownie in medium onychże compareo, i cokolwiek albo do przestrogi i informacji w.m.m. panów należy fideliter depromo. A lubo nie wątpię, że instrukcja J.K.M. obszerna w.m.m. panów konsultacyjej poda materyją, naganne jednak i moje nie będzie studium, kiedy non vana et otiosa, ale seria et necessaria donoszę.

Sejm blisko nadchodzący crisim być kładę ojczyzny, z którego albo zdrowie odniesie, albo strzeż Boże, na hak ostatni wolności i swobód przyprawiona zostanie, ta co tylko nie skołatana tot tempestatibus ratio. Więc jeżeli kiedy to teraz nam expedit wszystkimi dźwignąć ją siłami, do czego nie chcę w.m.m. panów hortari, u których za łaską Bożą nie jest nowy ani adscitus ten zelus, ale auctus et innatus. Bez dłuższych tedy prefacyjej, jako dwojakie tej R.P. upatruję mola, tak je nam dwojakiemi leczyć trzeba mediis, periculis externis, które widome ojczyźnie impendent, vires na jakie się zdobyć możemy opponendae, internis zaś swobody i wolności zachodzącym malis prawem zabezpieć, i to co z niego wypadło, w swoją wprawić klubę, do czego ten sam a nie inszy czas mamy.

Pericula te jawne są i widome. Pierwsze i najbliższe Ukraina rebellis, [Piotr] Doroszeńko potęgą Otomańską i cara moskiewskiego⁶⁷⁵ poruszeniem in rebellione confirmatus, którym nie czekając pory, już poczyną osiągnięte odwagą wodzów i rycerstwa, między Bohem a Dniestrem fortece infestować, krymskimi i białogrodzkimi wsparty

⁶⁷⁵ Aleksy I Michajłowicz car Rosji.

ordami. A jako jm. pan hetman wielki⁶⁷⁶ K.J.M. obwieszcza, już w tych czasiech basza białogrodzki temuż rebelli we 30 tysięcy idzie na pomoc, gdzie i wołoski hospodar⁶⁷⁷ emirami Porty jest poruszony. Wielką w tym Boską nad nami Opatrzność uznać będziemy powinni, jeżeli praesidia między nieprzyjacioły lokowane temu wytrzymają stosowi, mając w zanadru prawie z samych mieszkańców nieprzyjaciół, jako to już braćławskie doznało praesidium i antevertit [412] periculum, wyciąwszy i mieszkańców, od których toż ich czekało, nisi praevenissent, nuż dopiero quid non ausuri, gdy wiszącego nad sobą mieć będą Doroszeńka, z gotową pomocą tak, że tylko nie słysząc jakiego, czego uchowaj Boże, szwanku tamtej garści odbieżanych od starszyny ludzi i prawie na zgubne imię zostawionych.

Stąd na nowe R.P. przyjdzie zdobywać siły, bo choć przy łasce Bożej tamci wcale są ludzie i stationem dotrzymają suam, tak rationabiliter rozumieć i wierzać potrzeba, że pracami bardzo nadwreżeni zostaną et imminuti belli iniuriis, toć o nowym wojsku myśleć i providere temu trzeba sejmowi. Świeża od Porty przez czausa przytomnego hostilitatis denuntiatio i obiecana wkrótce przez umyślnego facialem nowe od tamtej strony minatur discrimen, gdy albo Ukrainy cale odstąpić, albo bella pati tak pysznie detonat Porta.

Od traktatów albo raczej konferencyjej z komisarzami moskiewskimi infectis rebus nasi panowie komisarze powracają, bo car nie tylko postanowionych pakt andruszowskich dotrzymać nie chce, ale je aperte zrzuca, Kijowa nie chcąc oddać, obiecanych posiłków umykając, w ostatku (co już plus quam hostilis jest actus) tychże panów komisarzów naszych aditu stolice arcet, mosty pozrzucawszy, popsowawszy przeprawy i cale żywności umknąwszy, a prawie się już jawna zaczęła hostilitas, bo jako mi jm. pan hetman wielki W.Ks.L.⁶⁷⁸ wiedzieć daje, kilka kozackich zadnieprskich pułków zemkniono, którzy tameczne infestant pogranicze, co samo W.Ks.L. od nas avellet posiłki, gdy propiae muszą consulere securitati. My zaś jaką na to mamy gotowość, które nasze są siły, i jaka do rezystencyjej możność, i jako tractatus z tym nieprzyjacielem impossibilis? Kto nie uznawa, który osiadłszy Ukrainę, od swojej non destinet zawziętości, ani się ograniczyć pozwoli, i myśleć, zachowaj Boże, o tym nie trzeba, aby i jeden miał być pozwolony zagon, i tę nam raczej przedsiębrać rezolucyją należy, by tam i zalec, a drapieżnej tej bestyjej Praedonem orbis nie puszczać do sąmsiectwa, z którym Leonina zawsze była i jest societas.

Co zaś tam grandi et evidenti periculo opponere mamy mature discutiendum, czego się od K.J.M. pana naszego spodziewać mamy, który (mali nec prawda servato omni maiestatis decoro) najwięcej o nas i naszej obronie myśleć jest obowiązany. Bo jako my panom naszym nostram obligamus fidem, tak oni nam ex mutuae obligationis vinculo winni defensionem. Co zaś z siebie samych [413] do tejsze możemy inferre obrony, gdy sam z sobą rozbieram i uważam, Bóg zna, iż totis animi viribus et mentis aue collabesco, bo pro argumento biorąc, quam aegre R.P. tę garść wojska sustinuit, którą się

---

⁶⁷⁶ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁶⁷⁷ Chodzi o hospodara mołdawskiego Jerzego III Duce, który ostatecznie spóźnił się na wyprawę przeciw Rzeczypospolitej i został usunięty z tronu. ⁶⁷⁸ Michał Kazimierz Pacyfik wojewoda wileński, hetman wielki litewski.

teraz ordinariis składała periculis, jako wiele województw w płacy mu pozostało, jako się wiele z Komisysjei Radomskiej dawnego pokazało długu, która rzekłszy prawdę, potrząsnęła tylko popiołem ten ogień, a nie zagasła, i na pozór tam zapłatę pokazała, gdzie saecules wojsko nie wyciągnie. Jako się tu na większe zabierać i odważać siły, gdy ferendis tam exiguis nie jezdeśmy pares. Żołnierz dissolutissimus tak wielkie brać nauczywszy się chleby, którym cała jaka jest Polska vix sufficit, gdy numerus wojska augebitur, albo mu większy daleko musi żołąd R.P. pozwolić, albo in direptionem ostatek tych pustek dóbr królewskich i naszych mizernych poda. Już bowiem żołnierz za nic żołdu nie ma, całe na chleb służy, a gdy mu się w nim przez wojska przyczynienie stanie ujma, szukać on po staremu, choć cum extrema ruina tamże będzie chciał, gdzie się go plus quam abunde nasycą.

Myśląc tedy o przyczynieniu sił i ludzi, trzeba oraz prospicere, co za sustentament tegoż będzie wojska, popolitym zaś ruszeniem odpór dawać nieprzyjacielowi temu jako improportionatam bello tam gerendo, quam trahendo subsidium, gdyby tego usus posueret, każdy co tylko ma rozum przyznać musi, strzeż Boże jakiego w ostatnim tym sił naszych zbioru szwanku, actumby de patria było, bo by nie tylko jej z kim bronić, ale w ostatku i z kim o niej radzić nie było, tak to jest periculosae opusculae.

I przeto przodkowie nasi bardzo tego antidotum ochraniali, ani o nim tak jako tych czasów starano in summo trzymając to arcano, że to tylko ostentationis causa być miała militia, jako poświętna u owego szata, który Garde di Rolba swojej niewiele tych odświętnych i powszednich trzyma ozdób, ale przecie praevideo, że się bez niego i teraz nie obędziemy, tylko życzę, aby w lepszy rząd i klubę na terażniejszym wzięte były sejmie.

Łacno z przeszłych inkonweniencyjei, które wszystkim displicuerunt, naprawić co niedobrego, ostrzec jego szafunku, na co i kiedy ma być krew ta ostatnia poruszona, przykładem anni 1620 konstytucyje⁶⁷⁹, a na ostatek znieść się cum Maiestate życzę et confidentia, którą poddanym in communi publica salutis cura z panem mieć należy. Co za sposoby ma J.K.M. i swego, i naszego ratunku, widząc in tam ancipiti Rempublicam [414] statu.

Dana była na sejmie przeszłym facultas ad inferendum cum extraneis w tej samej materyjei obrony, niech da rationem jm. książdz pieczętarz⁶⁸⁰, na co tej zażył konstytucyjei, której tak gorąco potrzebował i prawie ją sine publico assensu od tronu pańskiego iussit. Mnie się o niczym wiedzieć nie dostało, tylko że z Olendrami jakiś jest zawarty sekretny traktat, o którym gdy się badał i świeżo do J.K.M. pisałem, anim dotąd odniósł responsu, a przecie tu jest tajemnie R.P. Olęderskiej człowiek, który confirmationem tego przywiózł traktatu i praesupponitur, żeby musiał i kiedy ratyfikacja onego nastąpiła. Aleć i w postronnych posiłkach trudno zakładać mamy wielkiego fundamentu zasłony ab imminentibus periculis, bo cóż kto dla kogo darmo uczyni? My zaś co dać mamy? Chyba siebie samych, ale jużemy nie swoi. Będę rad słuchał radzących w tak wielkim punkcie, i co też sam w miałkim rozumie moim znajduję, pro debito in patriam officio depromam.

⁶⁷⁹ Konstytucja „Pospolite ruszenie” z 1620 r. (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 266). ⁶⁸⁰ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny.

A tak w.m.m. panowie przydanym różnych listów excerptem de externis ostrzegłszy periculis i wysokim w.m.m. panów consiliis uberem podawszy materiam, w jako najkrótsze zbierę compendium, to co intrinsecus Reipublicae status afficit i teŹe w.m.m. panów uwadze pro munere meo podaję. Tym się przed Bogiem zawięzując, że w tym nullo placendi abo parandi komu odii studio laboro, ale żebym rad swobody i wolności ojczyzny za niegodnego prymastwa mego sine neuo et macula widział, abyśmy je tak oddali posteris nienaruszenie, jakośmy je z naszych wzięli przodków.

Sejm przeszły, któremum się pilnie przypatrował przytomny i przysłuchiwał, novam induxit R.P. formam, zjatrzywszy wprzód między sobą falsis animos, civium delationibus i różnemi projektów podrzutami zirytowawszy na całej R.P. zamieszanie, aby się komuś in illo turbido obłosów dostało. Inaudito exemplo nulla causa aut fructu poruszona pospolitem ruszeniem nobilitas przeciwko wyraźnym prawom, że bez jej pozwolenia nie może Maiestas hos pospolitego ruszenia cogere coatus, dispensatae leges cardinales dawne i świeże in modo sądzenia de civium capitibus.

Vox libera, jedyne swobód i wolności asilum et praesidium oppressa, gdy ją coraz pospolitego ruszenia groźbą głuszono. W ostatku, jakoby innuitae libertatis et ludibrium et contemptum contradictiosum posła przeciwko napisanemu prawu wydrukowano. To jakoby żywie pokazując, [415] że nova hac inducta forma nie waży, nie tylko zaniesiona in publico, ale i wydrukowana contradictio. Bo na coś się nie dyspensowano w tej jako wielu innych konstytucyjach, których albo nie czytano in publico, albo inaczej czytano, a inaczej i longe, alio sensu et verbis wydrukowano, żeby było tę kontradycją jako nie na swym miejscu położoną opuścić, ale to in vilipendium et contemptum opuszczonej et sine defensione zostającej wolności uczyniono. Mogę rzec śmieie, że ledwie się która konstytucja w koronnych znajduje, żeby mendis scatere nie miała, długo bym się wywodzić musiał propriam każdej konstytucyjy assignando glossam. Przyznają to co piszę ichm. panowie posłowie, tego nie zapomnią, bo mi to dobrze haeret w pamięci, że czytany był pewnej konstytucyjy projekt, pod tytułem „Processus contra rebelles”, w której dobrze się zamierzono było na szyję praecidendae uno ictu libertatis, i do tego czasu wydziwić się nie mogę, jako to w ręce swoje wziąć mógł syn wielkiego assertoris wolności tam ferele contra libertatem decretum i nie tylko czytać, ale tym więcej ferreum hunc formare stylum. Bo z tego pióra nie inkaust, ale krew wierszem płynęła, gdy tantam pisano saevitatem. Z tą prawdą nova dominatio zaprawę na pierwszym tym brała sejmie, bogdaj tak nigdy nie powtórzonym.

Czemu aby się napotym zabezpieć mogło, życzę, aby in perpetuum notam cale te konstytucje kasowane były, a na ich miejsce insze napisać ex correctura sejmu przeszłego. Życzę oraz, aby to perpetua statuatur lege, żeby konstytucje po sejmie pod żadne ichm. panów marszałków correcturas nie podpadały, ale jako je na górze napiszą i przeczytają, tak zaraz przez pisarza ziemskiego przy deputatach aby w protokół wpisane i przy tychże deputatach podpisane zostawały, a z protokołów każdemu do wyjęcia sub authentica nota podpisu kancelaryjej grodzkiej pateant i do samej drukarni przez sekretarza podane były. Szyją pisarzowi zagroziwszy, jeżeliby się kiedy fałsz jakikolwiek w takich znalazł konstytucjach i ad cuiusvis instantiam na Trybunał forum. A nade wszystko życzę, żeby tandem legibus scribendis modum Reipublicae sta-

tuat, które corrupto hoc saeculo in enervationem rzeczy dawnych stanowione bywają, aniżeli na wsparcie sprawiedliwości, albo poprawę status. Kto się rad konstytucyjami zabawia, niewiele boni lucci od roku prawie 1620 in tanto volumine znajdzie, dość sobie Republica providit ad omnem casum, której prawo nasze dawne i świeże decedit.

Na cóż [416] maiori molle laborare mamy i na tę u świata zarabiać przymówkę, że in corruptissima Republica plurimae leges, tak sanctissimorum tej R.P. institutum zepsowaniu zabieżemy, które wycieńczają się coraz i nakręcają, według potrzeby ambientium i którym vetera displicent studiosis novitatum. Zabieży się iuris publici mercatui, bo któż nie widzi, że z tych szkód pospolitych questum sobie niektórzy czynią, et magno ambitu starać się u marszałków poselskich zwykli ut associantur tej pracy, a to dlatego, aby też cokolwiek de suo effundant ad hanc indigestam, albo raczej ingestam różnych conceptów constitutionum massam.

Wielka materia sejmu publicae securitatis ad tractandum nie mniejsza provisionis, ne quid iura libertatis laeduntur, sufficet ad gloriam gestae Reipublicae wrócić się do domu swego senatorowi, jako i posłowi, gdy tego ostrzeże, że tak ab extra, quam ab intra sine ullo najdować się będzie ojczyzna detrimento. Exorbitantiarum uprzątnienia temuż sejmowi tak electionis, coronationis, jako i przyszłego sejmu plac jest zostawiony. O tych też nie piszę petent per se, bo i na przeszłym sejmie niewiele miał sekundantów, gdy iussus in illo theatro prompsi, co do powszechnej wiadomości należeć e Republica rozumiałem.

Kończę zatym hoc voto, abyśmy z tej powszechnej rady, ojczyzny obronę dostateczną, iura et libertates jej redintegratas et sartas obaczyli. O co cum clero meo aras Dei niegodnemi modłami exorare nie przestając, pasterskie błogosławieństwo moje temu w.m.m. panowie zjazdowi ochotnym i braterskim sercem impertior, zostając natenczas w.m.m. panów i braci.

|| 11. *Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 15-22 grudnia 1671 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 111-112 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatowano w dniu 31 grudnia 1671 r. [feria 5 in vigilia festi Circumcisionis Domini ac Salvatoris nostri Jesu Christi a. D. 1671].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 292, k. 39-40 – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo województwa poznańskiego i kaliskiego, którzyśmy się tu do Środy na miejsce zwyczajne, prawem opisane, na dzień dzisiejszy 15 miesiąca grudnia w roku teraźniejszym, za uniwersałem na sejmik przedsejmowy od J.K.M. naznaczony zjechali, wiadomo czyniemy.

Widząc największą potrzebę R.P. i województw naszych w ukontentowaniu ichm. panów żołnierzy, dlatego czopowe w miastach i szelężny podatek tak w dobrach J.K.M., duchownych i szlacheckich, także i we wsiach tak J.K.M, duchowych i szlacheckich, nemine excepto, szelężny podatek uchwalamy i postanawiamy, żeby curret

a prima ianuarii aż ad ultimam iunii w roku przyszłym 1672. Który podatek żeby był sine defraudatione województw wybierany według dawnego laudum. Czego doglądać będą w miastach burmistrzowie z radą, we wsiach zaś panowie posesorowie i dzierżawcy, podstarościowie i atestacyje dawać będą karczmarzom, przy których atestacyjach przysięgłszy, podatek szelężny zapłacą. We dworach szlacheckie piwa szynkować nie wolno, kto by zaś szynkował, do płacenia tego podatku należeć ma. A ktoby się uchraniał tego i podatku nie zapłacił szelężnego, żeby ad cuiusvis instantiam na sądy fisci pozwany, peremptorie był sądzony, sine appellatione.

Które to sądy żeby się odprawowali ^aprzed sejmem^a in locis solitis postanawiamy, przez sędziów grodzkich. Na które sądy panowie poborcy podawać będą delaty, po których panowie burgrabio wie na egzekucyj^a wszystkich retentów tak terażniejszych, jako i dawnych poborców wyjeżdżać powinni będą, sub poena solutionis de suo, we dwie niedzieli po sądach.

Bacząc ruinę niemałą opactwa bledzewskiego⁶⁸¹, prolongujemy czasu w oddawaniu podymnego ad ultimam mai. Które post expiratum tempus, wypłacić powinno. Szelężny jednak podatek in tempore wydawać będzie według laudum dawnego i terażniejszego.

Sieła braci uskarża się, że ich sól szlachecka nie dochodzi, dlatego in futurum panowie żupnikowie na sejmikach rachować się będą, a przeszły jm. pan żupnik na sejmiku przyszłym relationis rachować się będzie.

Sieła stąd przybędzie województwom naszym, gdy piwowarowie do cechów swoich przyjmować będą każdego sine aggravatione super poena centum marcarum ad instantiam iniuriati, [111v] in foro castrensi repetenda, sine appellatione, exceptis bonis terrestribus.

Zaszedł był na zasług i jm. pana kasztelana sanockiego⁶⁸² chorągwi areszt od jm. księdza biskupa płockiego⁶⁸³, na który że od jm. pana marszałka i hetmana wielkiego koronnego⁶⁸⁴ jest relaksacyja wydana, cum salva agendi via z tą chorągwią na dalszych zasługach, tedy zlecamy to panom poborcom naszym, żeby wydane asygnacyje od ichm. panów komisarzy pomienionj wypłacili chorągwiej.

Miasto Środę do roku od czopowego uwalniamy, którego przy innych rachunkach rationum dadzą, żeby to in commodum miasta obróciło się, nie inter privatis. Szelężny jednak podatek iuxta laudum wypłacać będą.

Ojców franciszkanów w Gnieźnie z tych dymów, które trzymają i victum z nich mają podatków uwalniamy.

A że ichm. panowie żołnierze nasi teraz uchwaleni satysfakcją w zasługach nie odnieśli, tedy zlecamy to ichm. panom poborcom, żeby resztą asygnacyjej jako najprędzej wypłacili [...] jm. panu Andrzejowi Załuskiemu resztę pięci tysięcy sta czterdziestu zł, nie zastaniając się inszemi asygnacyjami.

Asygnacyje wszystkie, którekolwiek w kalkulacyj^a ze skarbem u sławnej pamięci jm. pana Twardowskiego przeszłym poborcom naszym wychodziły i terażniejszego

---

⁶⁸¹ *Klasztor Cystersów w Bledzewie.* ⁶⁸² *Mariusz Stanisław Jaskółski kasztelan sanocki.* ⁶⁸³ *Jan Gembicki biskup płocki.* ⁶⁸⁴ *Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.*

Trybunału Radomskiego dekretem ichm. panom poborcom naszym do wypłacenia przekazania, aby je jako najprędzej wypłacili, ichm. panom poborcom zlecamy, także asygnacje regimentowi jm. pana krajczego koronnego⁶⁸⁵, który jest in praesidio Bracławia. A że regimentowi jm. pana wojewody ruskiego⁶⁸⁶ zasług za ćwierci kilka, 17 600 zł przychodzi w roku 1669, na które od przeszłego jm. pana komisarza naszego ma asekuracją, że mu naliczą te zasługi, których dla wariacyjej urzędu swego nie mógł wypłacić, tedy żeby mu teraz asygnacją na to ichm. panowie komisarze dali, albo od przeszłego komisarza daną podpisali. Którą asygnacją temu regimentowi daną panowie poborcy wypłacić powinni, zlecamy.

Zabiegając tak wielki kosztom naszym, aby daremne nie były, któreśmy dali na żołnierza świeżo od nas zaciągniętego, tedy inquantum cała R.P. zgodzi się na aukcyjną wojska według [112] deklaracyjnej przeszłego sejmu, tedy tym ludziom po ekspiracyjnej tych dwóch ćwierci, na które już ex nunc wzięli zapłatę, na dalsze ćwierci onym służbę przypowiedzieli trybem kwarcianym.

Dajemy ichm. panom posłom naszym to w moc ich, asekuracją, pro rato przyjmujemy podymnego sześcioro cum abiuratis według 1662. Które mają być wybierane primis diebus martii. Tak jednak, żeby ichm. panowie poborcy nasi na żadne asygnacje i zasługi przeszłe nie obracali, ale one in casum aliquem summi periculi in integro zachowali, uchwalamy.

Naznaczamy tedy komisarzów do rachunków post Dominicam Laetare feria 2⁶⁸⁷ we Śremie, jm. pana pisarza grodzkiego kaliskiego⁶⁸⁸, jm. pana Krystiana Kierskiego, jm. pana [Karola] Marchockiego, jm. pana Morawskiego. Gdzie nie tylko terażniejsi ichm. panowie poborcy, ale i dawni panowie komisarze wszyscy rachować się będą powinni, exceptis tych, którzy kwity mają. Którym to ichm. panom komisarzom naznaczamy po zł 100, to praecauto, żeby nam dostateczne rejestra rachunków wszystkich na sejmik relationis przywieźli, tak podymnego i szelężnego osobne być mają.

Mieszczanina Waksnera z miasta Szamotuł, który z gruntu pogorzał, od czopowego do roku uwalniamy. Także i Grygra Konieczkowicza mieszczanina i piwowara poznańskiego, dlatego że zubożał i do ostatniej przyszedł ruiny, od czopowego i od podymnego, i od podatków wszelakich miejskich uwalniamy.

Działo się w Środzie, dnia 22 miesiąca czerwca r. P. 1672 [s]^b.

Wojciech z Mielżyna Mielżyński marszałek koła rycerskiego sejmiku śródzkiego.

Locus sigilli

^{a-a} tekst dopisany na marginesie tą samą ręką, w tekście znak F

1672 zamiast grudnia 1671

^b zapewne omyłkowo wpisano czerwca

⁶⁸⁵ Wacław Leszczyński krajczy koronny. ⁶⁸⁶ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski.

⁶⁸⁷ 28 marca 1672 r. ⁶⁸⁸ Wojciech Bułakowski pisarz grodzki kaliski.

12. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw
poznańskiego i kaliskiego – Środa, 15-22 grudnia 1671 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 113-123 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatowano w dniu 30 grudnia 1671 r. [feria 4 in vigilia festi Circumcisionis Domini ac Salvatoris nostri Jesu Christi a. D. 1671].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 292, k. 41-52v – oryginał.

Instrukcja od województw wielkopolskich na sejm walny sześćniedzielny pro die 26 ianuarii od J.K.M. złożony, ichm. panom posłom dana: jm. krajczemu koronnemu⁶⁸⁹, jm. panu podkomorzemu kaliskiemu⁶⁹⁰, jm. panu staroście szremskiemu⁶⁹¹, jm. panu staroście międzyrzeckiemu⁶⁹², jm. panu stolnikowi kaliskiemu⁶⁹³, jm. panu stolnikowi inowrocławskiemu⁶⁹⁴, jm. panu staroście nowodworskiemu⁶⁹⁵, jm. panu staroście kościańskiemu⁶⁹⁶, jm. panu surogatorowi poznańskiemu⁶⁹⁷, jm. panu [Wojciechowi] Zbijewskiemu, jm. panu [Janowi] Łąckiemu starościcowi nakielskiemu, jm. panu [Wojciechowi] Mielżyńskiemu marszałkowi koła naszego w Średzie, 22 decembris.

Szczególne to jest ręk Boskich dzieło, jako gruntować powszechną państw wszystkich szczęśliwość i przeciwnej fortuny w pomyślniejsze przemieniać sukcesy. Tak to jest sama propitii numinis łaskawa proprietates nie telko tym, co w władzy jego jest subiectum rządzić i żeby in contrarium non solvantur influare, ale też et vicarias potestates za łaską i wolą swoją tą ojczyzną gubernantes statecznie piastować. Ta to ręka Boska primitias panowania i primitias J.K.M. multo kiedyś sangvine odważone prowincyje ad compagem civilis societatis powrócone i partes Reipublicae niedawno adversitate factorum odcięte huic annectit corpori i w jedno R.P. publiczne przemienia ciało, za co jako winną i pokorną Opatrzności Boskiej uznawamy weneracyją, tak stąd jako a capite poczynać będą publiczne obrady ichm. panowie posłowie nasi od winnego podziękowania et debita gratitudine J.K.M. p.n.m., że applicata manu liberis votis et suffragiis nostris do steru ojczystego nie telko in paterna sollicitudinibus ustawać nie raczy, ale tam osobą swoją zaszczytem tej R.P. się stawiał i procinctu drogi na przeszłą kampaniją będąc i tam publice conservationi Królestwa piersi litare conando. I za to J.K.M. p.n.m. dziękować będą ichm. panowie posłowie, że około hiberny powagi swojej pańskiej przyłożyć raczył.

Podziękują ichm. panom hetmanom pro solidis activitatibus, które w Ukrainie excubantes równo z rycerstwem za dostojęństwo J.K.M. i za całość ojczyzny fortia quisque agantes podjęli. Zalecą przy tym zasługi J.K.M., aby ex pane bene merentium także i cnego rycerstwa nagrodzone były.

Po przywitaniu tedy J.K.M. upomnią się wakansów podług prawa dawnego, przy którym upomnieniu proponent inter vacantias starostwo horodelskie, które trzyma

---

⁶⁸⁹ Wacław Leszczyński krajczy koronny. ⁶⁹⁰ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ⁶⁹¹ Piotr Adam Opaliński starosta śremski. ⁶⁹² Piotr Opaliński starosta międzyrzecki. ⁶⁹³ Gabriel Sokolnicki stolnik kaliski. ⁶⁹⁴ Adam Lubstowski stolnik inowrocławski. ⁶⁹⁵ Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski. ⁶⁹⁶ Jan Korzeniewski starosta kościański. ⁶⁹⁷ Andrzej Radoliński sędzia surogator grodzki poznański.

jm. pan [Stanisław Feliks] Służewski, na którym infamija dawno otrzymana o najazd i okrutny zabój nieboszczyka pana Sobiejuskiego.

A że największej fortuny publicznej momentum, ile na tak valida pericula z obmyślenia obrony powszechnej, do tej jako najprędzej ante omnia przystąpią ichm. panowie posłowie nasi.

A że na tym najbardziej R.P. należy, jakoby ad reprimendos hostium insultus, na zaszczyt majestatu K.J.M. sufficientem numerum armorum [113v] zawsze w paradzie miała, ante omnia zaraz ichm. panowie posłowie nasi inibunt media cum tota Republica, jakoby aukcja wojska proporcjonalna stanąć miała, omni observata aequalitate z inszemi województwy, stosując się ad novellam constitutionem. Wyjawszy to, żeby konsystencyi i dachów w dobrach szlacheckich ullo modo nie pretendowali.

Już to przez kilkadziesiąt lat in visceribus Ukrainy wojna się odprawuje, srogim krwie ab utrinque rozlaniem i z stratą niezliczoną dusz chrześcijańskich, bez gruntownego jednak uspokojenia. Starać się o to będą ichm. panowie posłowie serio, to proponendo J.K.M. i całej R.P., et inibunt modos cum tota Republica, jakoby uspokoić Ukrainę. Co dexteritati ichm. panów posłów naszych comittimus.

Ponieważ pospolite ruszenie, które przodkowie J.K.M. pro arcano et ultima sibi ad defensionem Reipublicae chowali, in eum przyszło abusum, że niepotrzebnie często-kroć w pole wyprowadzone bywa, czego na sobie świeżo doznali, gdy tylko nasze województwa cum summo dispendio fortun pod Lublin sprowadzono, a pospolite ruszenie sine divisione belli być powinno, przeto cavebunt to ichm. panowie posłowie lege publica, iż inquantumby jaka urgens necessitas nastąpiła, na którą by bez tej obrony obejść się R.P. nie mogła, nie wprzód wici trzecie wydawane były in posterum, ażby pierwszej sejm dwuniedzielny podług prawa dawnego sine quibusuis solennitatibus na samą obronę być zwołany. Więc iż ex occasione niepotrzebnego wyciągnięcia naszego pospolitym ruszeniem manifest z kancelaryi mniejszej J.K.M. z wielkiem dyshonorem województw naszych wydany i ad acta podany, lubo adimplebimus legem i sami pod Lublinem obozem podług uniwersału K.J.M. wcześniej stanęli, zostawa, inibunt ichm. panowie posłowie nasi, aby jm. książdz podkanclerzy⁶⁹⁸ dał rationem wydania onegoż i procurabunt, aby per legem publicam ex actis był eliminowanym.

Tenże jm. książdz podkanclerzy deklaracją swoją przez ichm. panów posłów naszych pod Lublinem pociągnął in causam tegoż manifestu i pospolitego ruszenia jm. pana kanclerza wielkiego koronnego⁶⁹⁹ i non dubitavit zwalać to na dobrze zasłużonego województwom naszym i całej ojczyźnie civem, czego i listami dowodzić obiecał. Tedy i tego aby się jm. książdz podkanclerzy sprawił i te listy pokazał, instabunt ichm. panowie posłowie nasi.

Tak jest enervata cała R.P., że potentiae Otthomanicae resistere impossibile by mogła, gdyby ten nieprzyjaciół już nam apertam wypowiedział hostilitatem. J.K.M. invitabit vicinos principes prosząc o subsidium przeciwko temu nieprzyjacielowi, sumy jakiej pieniężnej, nie ludzi, sine jednak oppignoratione prowincyi i miast. [114] Con-

⁶⁹⁸ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny. ⁶⁹⁹ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

stat nam to, że poseł olęderski i moskiewski beli w Warszawie, co traktowali, spytają się ichm. panowie posłowie i referent to na relationis sejmik, et instrumenta legationis przywiozą.

Jeśli co do ostatniej prowadzi zguby R.P., jako dissensiones civium, upraszać będą J.K.M. ichm. panowie posłowie, żeby się chciał interponere powagą swoją pańską i te zawziętości, osobliwie magnatum przeciwko sobie uspokoić. Aby in unione animorum przy szczęśliwym panowaniu J.K.M. mogli consulere de bono Reipublicae.

Doznawa tego cała R.P., że to summa jej calamitas zła moneta, która ad ultimam ruinam przyprowadza wszystkich obywatelów, innibunt tedy media ichm. panowie posłowie cum tota Republica, jakoby srebrna mennica dobra otwarta była i podczas sejmku żeby na to osobno komisja była, starać się będą ichm. panowie posłowie, używszy do tego ludzi dobrze wiadomych et probata fidei. I to procurabunt ichm. panowie posłowie, żeby szóstaki po groszy pięci, a orty bydgoskie telko po gr 16. Spytają przy tym ichm. panowie posłowie pana [Tytusa Liwiusza] Boratiniego, czemu nie in ea bonitate biel szóstaki, jako kontrakt opiewa.

Lubo niemały koszt podjęły województwa nasze przez popolite ruszenie, nie re-spektując jednak nic na to, widząc potrzebę tej R.P. i dosyć czyniąc intencji K.J.M. wysełają ludzi luźnych sześćset, lubo z uprzykrzeniem barzo ludzi ubogich. Ichm. panowie posłowie żeby ci ludzie w przyszłej aukcyjy z inszemi województwy przyjęci beli w koekwacyją. Przypowiednie listy inquantumby przed sejmem nie były wydane, ante omnia upomnią się ichm. panowie posłowie i do niczego nie przystąpią, pokąd listów przypowiednich rotmistrzom województw naszych nie otrzymają, w czym obligamus ichm. panów posłów.

Jako na przeszłym sejmie dyspozycyje dóbr stołowych J.K.M. prawo obwarowało jm. księdku pisarzowi najwyższemu koronnemu skarbowemu oddało i ekonomije plus offerenti arendować kazało, tak starać się będą ichm. panowie posłowie, aby nic in contrarium tej konstytucyje i urzędowi jego na terazniejszym sejmie nie stanęło, ale owszem, aby te prowenta i oeconomiae przez ichm. [114v] panów instygatorów obojga narodów prawem windykwane.

Tenże jm. książdz pisarz najwyższy skarbowy koronny legem do egzekucyje prowadząc, plus offerentibus arendował, serio instabunt i nieodstąpią tego secundum rigorem legis de non obliganda tenuta Sendomiriana i sama oeconomia sendomierska, szawelska i insze, tak w Koronie, jako i w W.Ks.L. żeby eliberowane były, obligamus ichm. panów posłów. Co gdy do efektu przyjdzie i lex in executione będzie, rex non egebit?

Po wielokroć instabat o to województwa nasze i cała R.P. jeszcze przeszłego K.J.M., żeby skrypt dany domui Austriacae ratione electionis był rekuperowany, upraszać będą o to K.J.M. ichm. panowie posłowie, żeby instet do cesarza jm.⁷⁰⁰, aby ten skrypt ad instantiam K.J.M. był oddany.

Ad tantum teraz przyszedł ausum skarb koronny, że privata autoritate różne na kupców sine consensu Reipublicae wkłada cła i donatywy, przez co stan szlachecki barzo aggravatur, gdyż pretia rerum ad immensum wyniesione z tej przyczyny, że cło

---

⁷⁰⁰ *Leopold I cesarz.*

aukcją nazwane po zł 2 od sta złotych płacą currenti moneta, anno 1667 do dwóch lat telko pozwolone, hucusque wybiera. Donatywa znowu na przeszłym sejmie uchwalona w cła przemieniona, które in centuplo więcej uczynią niżli donatywa, przeciwko wyraźnej konstytucyj, czego żeby reddat rationem jm. pan podskarbi, serio upomnią się ichm. panowie posłowie, żeby in posterum tego nie pozwalał sobie, lege cavebunt de perceptis przy inszych rachunkach calculationem uczyni, tego starać się będą. Co na sejmik relationis przywiozą, na kwit jednak żadnem sposobem nie pozwolą.

Donatywa in futurum jeżeli per legem publicam pozwolona będzie, żeby weryfikowano, ile które miasto powinno wydać według dawnych praw, konstytucyi i kwitów, osobliwie anni 1621 et 1627. Registry zaś celne skarbowe żeby ad acta podane były przez celnika cum approbatione iuramenti, żeby tym snadniej każdy szlachcic informować się mógł. Cła zaś koronne w województwach naszych, aby plus offerenti nobili personae non plebeiae, ani Żydowi arendowane były, serio upomnią się tego ichm. panowie posłowie. [115]

Sieła znajduje się województw, które non satisfaciunt skarbowi w podatkach, a wojsku w zasługach. Instabunt o to ichm. panowie posłowie, żeby z temi agat jm. pan instygator koronny ut satisfaciant jako wojsku, tak i skarbowi.

A że novitates wszelakie zawsze są nocivae Republicae, przeto na Trybunał Lwowski in quocunque loco nie pozwolą ichm. panowie posłowie.

Diplomata in genere wszystkie i przywileje tak ex equestri ordine, jako i prywatnym osobom, lubo ad archivum dane, także miastom, aby czytane były in facie Reipublicae, a które przeciwko wyraźnemu prawu, żeby kasowane i anihilowane były, które by nie były czytane i przez sejm aprobowane, żeby nullitate były.

Sieła na tym całej R.P. należy, aby cum externis principibus pokój zachowany był, dlatego ichm. panowie posłowie nasi inibunt modos cum tota Republica, jakoby R.P. i kurfirst jm. brandenburski⁷⁰¹ ex vi pactorum Bidgostiensium był uspokojony. Dla czego pactorum Bidgostiensium ratificationem żeby doszło, urgebunt. Potrzebno i to barzo województw naszych obywatelom, aby ad Chwalimem mogła być wolna deflucytacja do Odry, jako przed tym bywała, zlecamy przeto ichm. panom posłom naszym, aby ponieważ mamy wiadomość, że ma być poselstwo od kurfirsta jm. na sejmie, conferant z niem o tym i procurent, żeby obstacula, które pomienioną impediunt deflucytacją zniesione być mogły.

Już nam to constat, że na przeszłym sejmie rachował się jm. pan referendarz koronny⁷⁰². Inquantum jeszcze co videbitur Respublica, ichm. panowie posłowie urgebunt, żeby i na tym rachował się sejmie i de lucro z przebicia dobrej monety we Lwowie żeby reddat rationem, instabunt panowie posłowie. Na kwit, inquantum wyrachuje się, pozwolą, salva repetitione siedmikroć stu tysięcy, ex consensu Komisji Lwowskiej, na ujęcie wojska Księstwa Litewskiego, od skarbu koronnego wydane, aby mogły być skarbowi koronnemu od skarbu Księstwa Litewskiego powrócone, instabunt ichm. panowie posłowie. [115v]

⁷⁰¹ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁷⁰² Jan Dobrogost Krasiński referendarz koronny.

Ponieważ sprawa jm. pana wojewody poznańskiego⁷⁰³ *ratione legitimacionis filii eius*, już to kilkanaście lat na sejmach, sejmikach R.P. i stany wszystkie miesza, iuraque antiqua convellit, jako też iudicia sejmowe i trybunałskie turbuje, innocentiaque ac substantias ludzi wielkich laedit i asyllum iustitiae invertit, jako to świeżo occasione tejże sprawy ludzie in Republica wielcy, ichm. panowie kaliski⁷⁰⁴ i brzeski kujawski⁷⁰⁵ wojewodowie, *summario processu extra forum competens* w Lublinie od pomienionego wojewody poznańskiego są *aggravati*, tedy starać się o to będą ichm. panowie posłowie, aby ta *condemnata uti indebite obtenta*, skasowana była, *nihilque honori famae et bonae reputationi* ichm. nocere debeat i wszystkie insze decreta, jakiegokolwiek in *condicto oeconomiae huius legitimacionis*, przeciwko Bogu i prawom koronnym, z kimkolwiek i jakokolwiek ferowane, zniesione i kasowane *lege publica* były, a *novum iudicium de consensu totius Republicae* na tę sprawę, która że jest *novae emergentes dispositiones et ordinationes legi nocives in se continens, iura invertens ac aequalitate honestatis publicae nocens*, formowane było.

Do czego reasumujemy artykuł na sejmiku przedsejmowym blisko przeszłym, względem dekretów na sejmie *coronationis cessante activitate* sejmu obstante *protestatione* posła ziemskiego, podług *protestacyej* tamże uczynionej, przez posła naszego natenczas. Toż *beneficium* żeby służyło jm. panu kasztelanowi brzeskiemu⁷⁰⁶, serio zlecamy ichm. panom posłom. A że na jm. panu Andrzeju Radlickiem sędzim nakielskiem jest otrzymana infamia w Trybunale Lubelskim od jm. księdza oficjała lubelskiego, *ratione quasi verborum* od niego zadanych i *extra forum et contra omnem aequitatem*, tedy starać się będą ichm. panowie posłowie, aby ta infamija z niego *per legem* zniesiona była, co każdemu szlachcicowi w sprawach różnych *iudicato et non adcitato et evocato* służyć ma.

Dość wyraźną województwa nasze zlecieli na przeszły sejm ichm. panom posłom naszym przez artykuł sprawę, *ratione Zamościa*, którą in toto reasumujemy. [116]

Gaza Regia i wszystkie klejnoty R.P. żeby się do skarbu powrócieli, ichm. panów posłów *obligamus* i żeby jm. pan podskarbi⁷⁰⁷ *reddat rationem*, czemu *hucusque* te skarby nie powrócone, tak jako się *obligował* R.P., czemu *ut satisfaciatur*, instabunt ichm. panowie posłowie.

Summam stąd *iniuriarum* R.P. ponosi, iż w niektórych województwach i ziemiach panowie egzaktorowie z podatków na zapłatę wojsku uchwalonych, znacznych sum pieniężnych in *commodum proprii lucri* na prowizyje pożyczają, żołnierzów in *mercede stipendiorum* zwłoczą i zawodzą, o co wojsko *quaerulatur*. Czemu zabiegając w województwach tamtych *conferent* ichm. panowie posłowie *cum Republica*, aby na takich surowa kara namówiona była.

Lubo to R.P. pozwoiliła na sustentament gwardyi K.J.M. wybrańców, ale że baczą się w tym województwa nasze, że *satius expedit augere vires Reipublicae*, non minuire, dlatego zlecają ichm. panom posłom, żeby gwardia K.J.M. rozebrana była na woje-

---

⁷⁰³ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański. ⁷⁰⁴ Jan Leszczyński wojewoda kaliski.

⁷⁰⁵ Zygmunt Działyński wojewoda brzeski-kujawski. ⁷⁰⁶ Melchior Jakub Grudziński kasztelan brzeski-

-kujawski. ⁷⁰⁷ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

wódtwa, secundum aequalitatem et iustitiam, ea jednak conditione, żeby jej nie było więcej nad 400 pieszych w kompucie, a wybraniecka piechota ma in suo esse zostawać.

Wielką krzywdę nie telko z stanu szlacheckiego, ale też wszelkiego stanu ludzie ponoszą, gdy per multitudinem spraw trybunalskich sprawiedliwości świętej nie za kilka, ale za kilkanaście lat doczekać się nie mogą, przez co jedni per paupertatem, drudzy przez uprzykrzenie dróg ciężkich do Trybunału sprawy i kauzy swoje, nawet same substancje stracić i w niwecz się obracać, singulariter tedy zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby serio cum tota Republica o to ekspostulowali, żeby albo Trybunał dwojaki, to jest jeden w Lublinie, drugi w Piotrkowie, rok od roku per multiplicationem deputatów i pod osobnemi marszałkami, przynajmniej lat trzy continue odprawować się mógł. Tak jednak, żeby sąd trybunalski od półroka z Lublina do Piotrkowa, a z Piotrkowa do Lublina przejeżdżali się, albo żeby po województwach sądy ultimae instantie, iuxta constitutionem ani 1562 do roku⁷⁰⁸, lubo półroka były postanowione, albo przynajmniej correctura iurium na elekcyjnej K.J.M. [116v] postanowiona, była aprobowana. A że ordynacja Trybunału Lubelskiego non ad consensum status Reipublicae stanęła, gdyż ichm. panowie posłowie nasi to do braci sobie brali, zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby ten Trybunał nie sądził się, aż go R.P. moderować będzie, salvis jednak iudicatis.

Wielką w tym cierpi krzywdę R.P., iż przeszłe okazyje na odzyskanie Ukrainy żadnego subsidium posielków powinny ex foedere unionis W.Ks.L. Koronie non subministrans, inquirent tedy ichm. panowie posłowie, kto by był autorem rozerwania konwokacyjnej W.Ks.L.⁷⁰⁹, która złożona była na ujęcie wojska i ordynowanie onego w posielku wojskom koronnym na Ukrainę i serio się upomnią, aby respondeant ci in facie Reipublicae, którzy by beli przyczyną rozerwania wileńskiej konwokacyjnej i zwinienia wojska pod Dubnem, ponieważ asekurowali R.P. per legem publicam, że jej rozrywać nie mieli.

Przyznać to musimy wojsku cudzoziemskiem trybem służącemu, iż należycie i ochotnie w wojennych czynach stawając, nigdy krwie swojej nie żalowali i pracowitych trudów w każdy na zaszczyt okazyjej, ani do szkodliwych związków nie wiążąc się, niemal trzecią częścią tylko zasług na Komisyjnej Lwowskiej, dwie opuściwszy R.P., kontentowali się i na Komisyjnej także niedawnej Radomskiej nie wzięwszy nic ad defectum złożonej kontrybucyjnej i onyż na wojsko polskiego zaciągu wydania dotychczas in obedientia et opere belli trwając, glorioso exemplo czekają, zlecamy tedy ichm. panom posłom, aby conferans cum Republica et ineant medium do statecznej satysfakcyjnej i ukontentowania wojska cudzoziemskiego, tak w niedopłaconych ratach dawnych, asekuracjach i wszystkich asygnacjach Komisyjnej Lwowskiej anni 1663, jako też ratione 16 ćwierci i regimentom na asekuracją służących. A że jm. pan Michał Żebrowski oberszter J.K.M. na dotrzymanie fortece R.P. czechryńskiej de proprio kosztłożył, który na Trybunale Radomskim jest likwidowany, ten aby mu był realiter powrócony, procurabunt ichm. panowie posłowie.

⁷⁰⁸ *Konstytucja sejmku 1562-1563, powołująca sądy ultimae instantiae (Vol. leg., t. 2, s. 21-24).*

⁷⁰⁹ *Konwokacja wileńska 5-23 marca 1671 r.*

Vota in scripto podług prawa pactorum conventorum ręką swoją podpisane, aby ichm. panowie senatorowie oddawali, instabunt panowie posłowie.

Ktokolwiek sobie [117] vincula unionis sacrosancte tej Korony z W.Ks.L. przypomni, snadno osądzi, że tak mutuo te narody w potrzebach publicznych ratować się powinni, czego naród nasz tela dowodów, gdy podczas wojny moskiewskiej wiele razy fortia W.Ks.L. agebat, zaszczycał pokój pospolity, należą tedy i ichm. ex vinculis mutui foederis ile in hac angustia skarbu koronnego do publicznych i wspólnych ekspens, przynajmniej do legacyjej, na których wspólne narodów interesa zawisły, jeżeli nie do wszystkich, przynajmniej do moskiewskich ex respectu słuszności et vicinitatis, i gdy ichm. panowie litewscy do wszystkich solennitates et punctualitates tych legacyjej należą, aby też i do kosztów podrymowania posłów moskiewskich należeli, serio o to starać się będą ichm. panowie posłowie nasi.

Że województwom naszym, częścią z instrukcyjej J.K.M., częścią też z wiadomości od ichm. panów posłów na stolicę moskiewską wyprawionych certo constans, jakoby panowie moskiewscy niezupełnie byli z andruszowskich traktatów kontenci, owszem, snadź z tym by się mieli dać słyszeć, aby z nimi nowe zaczynać traktaty, tedy jeżeliby całej R.P. był konsens, aby panowie posłowie nasi infectis rebus nie powracali, nową im plenipotencyją i suplement instrukcyjej posłać, na co i my pozwalamy, dając ichm. panom posłom na sejm wyprawionym plenariam potestatem do pomienionej instrukcyi i plenipotencyjej.

Bacząc znaczną dezolacyją kościoła i klasztoru oo. Karmelitów konwentu Bożego Ciała przy Poznaniu, z fundacyi ś.p. Władysława Jagiełły, Króla Polskiego, a że ob inquietem temporis do restauracyjej kościoła Przenajświętszemi Trzema Hostiami w Koronie Polskiej sławnego, a tym bardziej klasztoru przyjsć nie mogą, zawdzięczając im uczynność w wydaniu części znacznej srebra kościelnego pro necessitate Reipublicae podczas wojny szwedzkiej, zlecamy ichm. panom posłom, aby to miejsce, tak wielą cudów sławne, zaleciwszy R.P., wioski dwie Starołęki z młynem Czapurskiem do tego konwentu należące, ab omnibus Reipublicae oneribus in genere i chlebów zimowych, jako też wszystkich egzakcyjej żołnierskich perpetuis temporibus prawem uczynili wolnemi.

Siela braci naszych quaerulantur o to, że niektórzy przez terazniejszą [117v] bardzo są agrawowani hiberny dystrybucyją, dlatego ichm. panowie posłowie nasi starać się o to będą serio, żeby in futurum do dystrybuty hiberny z województw naszych komisarz byłznaczony, aby secundum aequalitatem na każde (absque iniuria niektórych) dobra naznaczone, przyczyniać się będą panowie posłowie nasi i nie ustąpią tego hoc praecauto, żeby hiberna z dóbr królewskich i duchownych wcześniej była wybrana.

Już to po kilkakroć suplikowali województwa nasze, aby cudowne miejsce w Bor-ku pod protekcyją Panny Najświętszej zostające, donationem dóbr jakich królewskich propter sustentationem kapłanów otrzymać mogło. Co że ad effectum nie przyszło, starać się o to będą ichm. panowie posłowie, żeby dobra jakie cedere mogły miejscu temu świętemu, na co już na przeszłym sejmie jednostajna stanęła zgoda.

Deklaracyje województw i ziem, aby panowie deputaci do konstytucyjej naznaczeni od województw in scripto odbierali, litewscy od koronnych, a koronni od litewskich

zaraz in publico, a co na terażniejszym sejmie przy deklaracjach stanęło, to nullitatis ma być.

Starostwo kamienieckie i inne pograniczne starostwa, które obecnych starostów albo komendantów potrzebują, a przez nierezydencję i nieopatrzność ich dostawiały się nieprzyjacielowi, które zawsze tanto sanguine ludzi rekuperowane bywają, aby w commendaria obrócone były, a intraty na praesidiarios i fortyfikację obrócić. Grody gdzie by były indziej przenieść, *salvis modernis possessoribus*.

Konstytucja o cudzoziemcach aby w egzekucji była i od dworu pańskiego tak Włoch [Tomasso] Talenti, jako i inni żeby *ex nunc relegowani* beli, *serio urgebunt* ichm. panowie posłowie.

Artykułów ichm. panów dysydentów, braci naszych tak na *electionis*, jako i *coronationis* sejmy podane, in toto reasumujemy i one ichm. panom posłom naszym *promovere* zlecamy, *salvis iuribus Ecclesiae Catholicae Romanae*. *Contra arianos et blasphematores*, kto by jednak takowe sprawy intentował a nie dowiódł, aby *poenae talionis* ukarany, a ichm. panowie duchowni aby *ad loci ordinarios* beli odesłani.

Żałośnie nam *proposuit* jm. pan Sieniuta brat nasz, że *extra et terminum* [118] do ariańskiego jest rejestru pociągniony w pewnej sprawie i na jm. kondemnatę otrzymano, starać się o to będą ichm. panowie posłowie nasi, aby ta kondemnata *per legem publicam*, jako *ex incompetenti* rejestro otrzymana, kasowana była, a *causa in integrum ad regestrum competens* odesłana być ma.

Województwa nasze ponieważ legi i uniwersałom J.K.M. na terażniejsze *pospolite* ruszenie *paruerunt*, aby a *vexa et impetitione iniusta* z ichm. pany duktoremami swemi wolne były, *serio urgebunt* ichm. panowie posłowie. Więc i dekreta trybunalskie lubelskie *per praecipitantes* sądów terażniejszych *reassumptionem*, nie czekając *reversalów* J.K.M. ani *nobilatis reversum*, które niektórym obywatelom są *praeiudiciosa*, żeby *nullitatis* beli, *lege cavebunt*, i Trybunał przyszedł aby one *sedulo cognoscat*.

Z wielką niewygodą to być musi ludziom stanu wszelkiego, gdy w kancelaryjach tak ziemskich, jako i grodzkich trudną miewają ekspedycję, gdy ob *negligentiam* panów pisarzów sieła *retentów* do aktykowania zostawa, przeto zabiegając dalszemu niebezpieczeństwu pismom wszelakiem, *instabunt* panowie posłowie, aby *lege caveatur*, żeby akta wszelakie tak sami pisarze, jako i *successores* ich oddawali, *sub poena mille marcarum ad cuiusvis instantiam*, *repetendo toties quoties in foro castrense terminum sine appellatione* naznacząwszy.

Aby ichm. księża duchowni czynszów sobie służących *ordinaria* via dochodzili i dóbr sobie wyderkowany sposób należących nie odbierli, starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, aby konstytucja względem tychże wyderków duchownych uchwalona i reasumowana była.

A że wielka się angaria dzieje się w województwach wielkopolskich naszych przez niedochodzenie soli suchedniowej wedle dawnej konstytucji i przywilejów do składu bydgoskiego, tedy zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby się *serio dopominali* in facie *totius Reipublicae*, tak takroczej *defluitacyi*, którą nam winni panowie administratorowie, jako i z tej co nam należy na przysług, a da Pan Bóg wiosną. Dla czego za poparciem ichm. panów posłów żeby *peremptorie* stawali panowie administratorowie

inter causas fisci sub privatione officii in causa [118v] fisci, in causa non satisfactionis, o wszystkie zatrzymane raty. O co jm. pan żupnicy bydgoscy, tak antedane, moderno et futuri, iure vindicare podług prawa dawnego powinni. Czego jeśliby do egzekucyjnej nie przywiedli, de proprio płacić powinni.

Jest to muneris jm. pana pisarza polnego⁷¹⁰, aby wojsko w służbie R.P. będące, tak konne, jako i piesze popisował, czemu ut satisfecit i jednego dnia propter defraudationem R.P. popisował, conservando jm. circa omnia iura et privilegia. A że jm. pana pisarza polnego, którego assiduitas przy wojsku jest potrzebna, nie bez kosztu jego, a w dystrybucie chleba terazniejszego zimowego jest przepomniony, tedy prosić będą ichm. panowie posłowie K.J.M. i R.P. o dyskretyjną, aby sumę pracowitemu urzędowi jego korespondującą przeznaczono z hiberny, a panowie komisarze żeby mu nie trudnili popisu wojska.

A jako w każdej okazyjnej non deerant ichm. panowie obywatele pruscy do pospolitego ojczyzny ratunku, owszem, zawsze się znacznymi sumami i wyprawą ludzi przykładali, co jako podczas wojny szwedzkiej i niedawno civilis belli, tak i do przeszłego sejmu konstytucyjnej w aukcyjnej terazniejszej wojska stosując się, wyświadczały pogotowiu i oraz ile in casum belli Turcici, a jeszcze i od ściany moskiewskiej niezupełnie securi, zgola undique będąc ojczyzna nasza imposita periculis i otoczona. Do której zaszczytu i monarchowie jako antemuralis totae Christianitatis zwykli posielkami swemi concurrere, tedy nie wątpię województwa nasze, że in tam praegnanti necessitate ichm. panowie obywatele ziem pruskich już nie tylko pod Drwęcą, ale gdzie miejsce i okazja exigerit, zarówno z całą R.P. pociągać zechcą. Do czego aby ichm. panowie posłowie praecario modo ichm. pozwolili i lege publica asekurowali, iniungimus to ichm. panom posłom.

Więc że non constat R.P., jak sieła ichm. panów posłów ziem pruskich na sejmy prowincyjnej tamecznej wyprawuje, gdy opisanej liczby wielu z którego województwa ichm. panów posłów tych powinno nie masz, tedy trzymając de facilitate ichm. województwa nasze, iż na specyfikacyją przykładem górnych województw idąc, pozwolą po sześciu z każdego województwa, co lege publica cavebunt.

Nie mniej starać się będą ichm. panowie posłowie, aby jako capaces honorów, [119] urzędów i królewskich ziem ichm. panowie obywatele ziem pruskich w Koronie, wzajemnie też i w ziemiach pruskich wolno było honory i urzędy wszelkie, królewskich ziem ichm. panom koronnym possidere i trzymać, luboby indigenae tamecznej prowincyjnej nie beli. Na co że pozwolą ichm. panowie obywatele prowincyjnej pruskiej aequalitate z nami certando, nie wątpimy.

Jako w miastach pure katolickich dysydentów ad magistratum przypuszczają ludzi godnych et capaces, tak i w miastach dysydentów w państwach J.K.M. żeby in graemium magistratus przymowali katolików pure rzymskich, lege cavebunt panowie posłowie.

Za wielki to sobie gravamen w tej R.P. poczytujemy, kiedy miasto Bydgoszcz zasłaniając się jakimiś przywilejami Królów panów naszych, stanowi szlacheckiemu zbożu z spichrzów na statki sypać nie dopuszczając, jako sami czynią, ale z tychże spichrzów

---

⁷¹⁰ *Stefan Stanisław Czarniecki pisarz polny koronny.*

wozić muszą niemal milę do statków, cum magna iniuria et contemptu status nobilitaris. Przeto zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby to lege publica sit cautum, żeby też zboża z spichrzów na statki wolno sypać nobilitate, jako i mieszczanom bydgoskim.

O starostach sądowych, w jakim wieku capaces mają być starostowie sądowi urzędów, artykuły na przeszły sejm ichm. panom posłom zlecane in toto reasumujemy, tak ratione alienationis bonorum od sądowych starostw.

Ponieważ deposita szlacheckie w klejnotach, srebrach, zbożach et in mobilibus podczas wojny szwedzkiej tak w zastawie, jako w miastach złożone, variis artibus od tych, którym były konkredowane eluduntur, ani propriis restituuntur possessoribus, cum summa privatorum detrimento, zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby ad tollendas ludificationes stanu szlacheckiego u panów mieszczan serio dopominali się tego apud Rempubicam, aby lex anni 1659⁷¹¹ o dochodzeniu krzywd in hac materia lata, ad executionem przywieziona była, żeby iuxta mentem legis Trybunał takie sprawy sądził, non obstante quavis protestatione przeciwko temu prawu. A ichm. panowie wojewodowie pruscy w Prusiech, w Koronie starostowie, a in bonis terrestribus haeredes aby executionem iudicatorum ad requisitionem partes nieodwłocznie uczynieli, sub poena mille quatuordecem marcarum.

A lubo się nihil adversi spodziewamy i wiele nam panowanie J.K.M. p.n.m. i życzymy, aby jako najdłużej Pan Bóg Wszechmogący zdrowia [119v] dobrego J.K.M. przedłużył, jednak uważając i obawiając się na potym circa liberam electionem difficultates, zlecamy ichm. panom posłom, aby cum tota Republica ineant modos, żeby circumscripção domus regiae stanęła. Wieleby jednak ta materyja miała trudnić R.P., tedy ichm. panowie posłowie do drugiego sejmiku odłożą.

Na każdy sejmik proponit nam K.J.M. upominki tatarskie, więc że na to per constitutionem R.P. ordynowała pogłównie żydowskie, spytają się ichm. panowie posłowie jm. pana podskarbiego koronnego, na co tak znaczna suma obrócona bywa, żeby reddat rationem et lege cavebunt, żeby secundum mentem dawnej konstytucyjnej nie na co inszego obrócone było, tylko na upominki tatarskie, a lubo in futurum na nich pogłównie włożone będzie, żeby od inszych podatków nie byli uwolnieni okrom hiberny, przestrzegać będą ichm. panowie posłowie.

A że przeciwko prawu et in aggravationem stanu szlacheckiego mandaty z kancelaryi J.K.M. wychodzą, że plebeiae personae, etiam ex levi causa nobilitatem, którym prawo koronne na Trybunał służy, mandatami za dworem pociągają, tedy serio instabunt ichm. panowie posłowie nasi i nie odstąpią tego, aby in praeiudicium nobilitatis z kancelaryi J.K.M. wychodziły i które teraz recenter przed sejmikiem przedsejmowym wyszły, albo po sejmiku wynijdą, nullitatis deklarowane były.

Lauda in genere wszystkie po sejmie przeszłym na sejmikach, jako i na terażniejszym uchwalone, żeby per legem publicam aprobowane były, instabunt ichm. panowie posłowie.

Ponieważ antiquitus bona regalia civitati Luboml, że cum persona emphiteosis extincta, do dyspozycji J.K.M. żeby się wróciła, instabunt ichm. panowie posłowie.

⁷¹¹ *Konstytucja „O dochodzeniu krzywd” z 1659 r. (Vol. leg, t. 4, s. 278).*

Iż o szyb kunegundzki zatrudniają się sprawy R.P., starać się będą ichm. panowie posłowie, aby per commutationem mógł być uspokojony.

Wielkie przez to stany tej R.P. ponoszą praeiudicium [119v] gdy gdańszczanie tako jako sami chcą zboża szlacheckie taksują i wielką ich szkodę i nie tak jako targ niesie, ale według wolej swojej naciśnione szkuty widząc, płacą, inibunt omnes rationes panowie posłowie cum tota Republica i starać się o to jako najpilniej będą, aby quocunque ratione tak oczywistej zgubie stanu szlacheckiego zabezpieć i jakoby w tym coercere licentiam kupców adinveniens media, które zda się być najskuteczniejsze, gdyby Olędrowie do nas sami przyjeżdżali.

Że jm. pan [Andrzej] Radlicki [120] terazniejszy pisarz ziemski poznański, a przeszły województwa poborca, także sukcesorowie nieboszczyka jm. pana Zygmunta Twardowskiego podwojewodzkiego i poborcy kaliskiego o niedopłacenie prowiantów anno 1658 na wojsko pod Toruniem będące uchwalonego, to jest po zł półtora z łanu każdego, województwom naszym przez przeszłego K.J.M. calamitates nostras natenczas częścią od wojsk R.P. tak konnych, jako i pieszych, w tychże województwach konsystencyje mających, do stacyjej przechodzących, także i wojsk cesarza jm.⁷¹² i inne incommoda poniesione i perpressa in summa mającego consideratione, uniwersałem z wielkiej kancelaryjej wydanym kondonowane, na przeszłym Radomskim Trybunale ciężkim nakryci są dekretem. Którego egzekucya do sejmu terazniejszego za gorącą województw naszych instancją, inteprozycją samego J.K.M. p.n.m. przez jm. pana podskarbiego koronnego⁷¹³ jest dyferowana, przeto że przez ich latera województwa nasze petuntur innoxie, iniungimus to ichm. panom posłom naszym serio, aby J.K.M. i całej R.P. jako najgoręcej instent i to się omni modo starali, żeby województwa nasze przy tejsze przeszłego K.J.M. zachowane były łasce i pomieniony żeby do egzekucyjej na dekretowaniu, któreśmy eo in passu omnem ręczeli evictionem, nie był przywiedzony dekret, inquantumby z skarbu jakie na to wyszły rewokowane były asygnacyje.

Już też to excedit immunitatem miast pruskich, że sobie privilegia super iura caduci usurpują, z wielką szkodą R.P. i z ubliżeniem powagi Majestatu Pańskiego, inquirent tedy super iura haec ichm. panowie posłowie nasi, jeżeli jakie są, jako iuribus maiestatis et Reipublicae pernicioza są, starać się będą o kasacyją tego prawa, a liberam dispositionem horum privilegiorum iuris caduci oddadzą pod dyspozycją i szafunek szczodroblivej ręki J.K.M.

W sprawie ks. jm. kurlandzkiego⁷¹⁴ o powiat piltyński i w inszych pretensyjach stosować się będą ichm. panowie posłowie ad consensum totius Reipublicae, żeby J.K.M. był ukontentowany i circa pacta et iura był konserwowany, omnimode starać się będą ichm. panowie posłowie.

Niewiele przez to decedet Reipublicae, że pozwoili positionem dóbr dziedzicznych kupić oo. kamedułom za 40 tys. Czego żeby im R.P. pozwoili, instabunt ichm. panowie posłowie.

---

⁷¹² Leopold I cesarz. ⁷¹³ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁷¹⁴ Jakub Kettler książę kurlandzki.

A że w miastach, w miasteczkach i wsiach z wielką ujmą podatków R.P., in praedudicium szlachty i mieszczan, w domkach księżych pod protekcją ichm. księży duchownych mieszkający ludzie piwa robią, gorzałki palą, wina szynkują, rzemiosła wszelakie odprawują, a do podatków żadnych przykładają [120v] nie chcą, instabunt ichm. panowie posłowie, żeby albo szynków i rzemiosł w tych domach poprzestali, albo się do wszelakich podatków i kontrybucyi R.P. i miejskich przykładali.

Siela decessit województwom naszym w podatkach R.P. przez odpadnienie Drahimia, dlatego starać się będą ichm. panowie posłowie, żeby diminutio w taryfie generalnej była. Także w tym starostwie nieboszczyk jm. pan Paweł Morawski miał na dwóch wsiach Rakowku⁷¹⁵ i Starym Rębinie⁷¹⁶ od J.K.M. już przywilej i których dóbr był in usu et possessione przed odebraniem starostwa drahimskiego in partes kurfirsta jm.⁷¹⁷, po odebraniu i te wioski per vim iussu kurfirsta jm. są odebrane. Na które to wsi modernus posesor jm. pan Morawski ma od J.K.M. de novo przywilej, aby tedy post recuperationem tego starostwa circa ius et privilegium suum in integro zostawał, instabunt ichm. panowie posłowie nasi.

Sprawa ichm. panów Działyńskich jak wielu dekretami lubelskich i piotrkowskich trybunałów agitata, na ostatek świeżo Piotrkowskiego Trybunału dekretem et seriis controversiis decisa, aby quantocitius finalem wzięła executionem, instabunt ichm. panowie posłowie.

Aby Pan Bóg zachował państwa J.K.M. i R.P. nasze [120v] w dawnej całości potrzebna jest w tej zachować Kościół jego i zakony święte, przeto zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby zakon cisterciensium w osobliwej mieli promocyjce, circa conservationem privilegiorum et immunitatum z dawna jemu nadanych, mianowicie circa electiones abbatum, aby ad commendas ani per aetatem incapaces podawani nie byli, ale aby sami zakonnicy liberam suam electionem, nie ode dworu, mieli i w administracjach opactwa lege publica beli utwierdzeni.

Mając na to wzgląd, aby jako najbardziej miłości ku Najświętszej Matce Boskiej w sercach fidelium perennes, a miejsca onej poświęcone i z dawna cudami wślawione słuszną prowizyją opatrzone były, tedy aby miasteczko Brdów do tamecznego klasztoru inkorporowane było, starać się będą ichm. panowie posłowie nasi. Salvis modernis possessoribus et consensu eorum, w czym dawne artykuły na sejm reasumujemy.

Z powinnej pobożności przeciwko ubogim pannom zakonnym Św. Teresy⁷¹⁸ wniosą instancją ichm. panowie do K.J.M. i R.P., żeby kamienica i place puste, na których klasztor i kościół stoi, żeby ab omnibus contributionibus kamienica i te place puste uwolnione były, instabunt o to ichm. [121] panowie posłowie.

Zda się to nam praedudiciosum et legi contrarium, gdy K.J.M. na dobra ekonomiczne uniwersały gwardyjej swojej na chleb zimowy starostwa nowodworskiego teraz wydać raczył, które przedtym według prawa i konstytucyi nigdy nie dawano, przeto starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, et instabunt, aby ten uniwersał był rewokowany i podobne uniwersały aby na potym, póki te dobra nie będą wykupione, nie wychodziły, lege publica ut caveatur urgebunt.

⁷¹⁵ *Zapewne wieś Rakowo w starostwie drahimskim.* ⁷¹⁶ *Blżej nieokreślona wieś w starostwie drahimskim.* ⁷¹⁷ *Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.* ⁷¹⁸ *Klasztor Karmelitanek Bosych w Poznaniu.*

Na żadne likwidacje, komisye wszelakie, któreby miały zaciągać onera na Rempublicam, na to nie pozwolą ichm. panowie posłowie.

Urzędy wschowskie, ponieważ w województwach naszych o miejscach ugodzić się nie mogły, poznańskie województwo z kaliskiem i sprawą R.P. zatrudniały, tedy żeby przeszłym abrogowane były, zlecamy ichm. panom posłom.

A że zachodzą trudności między opactwem przemęckim a Śląskiem, tedy żeby J.K.M. naznaczył komisarzów do uspokojenia tych pretensyi instabunt ichm. panowie posłowie.

Mając Podhajec⁷¹⁹ w pamięci ruinę jm. pana wojewody sieradzkiego⁷²⁰ przez obsidia nieprzyjacielskie na ius emphiteuticum na samym telko miasteczku Stojanowie⁷²¹ i Niedźwiady⁷²² do lat pewnych pozwolą.

Winny od koła naszego meretur respekt jm. pan kasztelan śrzemski⁷²³, który sypał i sypie dziedziczne domu swego fortuny i wszystkiego siebie impendit, nie tylko nieomieszkiwając, ale avidus służąc, aby krwią swoją własną ugasił niezgody, ogień inter cives zaniecony, ani mroźny Aquilo, ani w domu exhaustae calamitatibus vires nie cofnęły, co jako conscientiae praetio dla dostojęństwa J.K.M. i całości R.P. tak pewni jesteśmy, że na merita jm. łaskawemu kiedykolwiek J.K.M. wejrzy okiem i ex primis vacantibus aby się łaski J.K.M. dostało jm., wniosą gorącą instancją ichm. panowie posłowie do K.J.M., którym to zlecamy.

Nie tylko województwom naszym, ale samemu K.J.M. i całej R.P. [121v] wiadome dość jm. pana podkomorzego merita kaliskiego⁷²⁴, który przez wiek swój in toga et in sago stawając jako należy, optimo w tej R.P., żeby jego J.K.M. miał w dobrej pamięci i ex primis vacantibus pane benemerentium ukontentował, upraszać będą ichm. panowie posłowie.

Jako w siłu okazyjach jm. pan Andrzej Zaleski wyświadczył to K.J.M. i całej R.P., co optimo należało avi, tak i teraz non recedendo a vestigiis suis, z niemalą ruiną substancyej swojej consecrando krew własną na zaszczyt majestatu pańskiego i całej R.P., że z chorągwią sam in persona poszedł in hosticum. Żeby tedy J.K.M. i cała R.P. względ miała na straty jego, aby w pretensyjach małżonki swojej iustam mógł odnieść satisfactionem instabunt ichm. panowie posłowie.

Meretur to pozostała przez godnej pamięci nieboszczyka jm. pana Jakuba Rozdrażewskiego wojewody inowrocławskiego i J.K.M. i całej R.P. za straty, które ponosił stawiając na usługę i obronę też R.P. regimenty piesze i chorągwie husarskie i pancerną, ażeby gratitudinem odnieść od K.J.M. mogli i R.P. w zeznaniu sumy jakiej na starostwie odolanowskim, o co upraszać będą ichm. panowie posłowie K.J.M. i całej R.P.

Upatrując commodum Reipublicae, aby [dobra] K.J.M. i R.P. per incursionem Svecicam całe zrujnowane do reparacyjej przyjąć mogły, instabunt ichm. panowie posłowie nasi gorąco do J.K.M. i całej R.P., za jm. panem Kazimierzem Dembińskim, nie tylko województwom naszym, ale i całej R.P. dobrze zasłużonym, aby mu od J.K.M.

---

⁷¹⁹ Podhajce, miasteczko w woj. ruskim. ⁷²⁰ Feliks Kazimierz Potocki wojewoda sieradzki.

⁷²¹ Stojanów, miasteczko w woj. belskim, wchodziło w skład starostwa sokalskiego. ⁷²² Miejscowość nieustalona.

⁷²³ Piotr Przyjemski kasztelan śremski. ⁷²⁴ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski.

i całej R.P. na dwóch wsiach Błonowie⁷²⁵ i Wydrznie⁷²⁶ w województwie chełmińskim leżących, całe pustych, jako onych recens testatur lustratio, ius emphiteuticum zeznane i konferowane było, z którychby reparacyjej chleba zimowego aukcja być mogła.

A ponieważ jm. pan Kazimierz Grabski terażniejszy poborca poznański ex levi causa et extra forum mandatem na terażniejszy sejm od mieszczan poznańskich jest agrawowany i pozwany, starać się będą omnimode ichm. panowie posłowie nasi na terażniejszym sejmie, aby jako na usłudze wojwództwa poznańskiego [122] naszego zostającego i różnymi asygnacyjami od ichm. panów wojskowych do wypłacenia zawsze zatrudnionego woźnym uczyniono, tej sprawy żeby nie pozwolili sądzić, serio zlecamy ichm. panom posłom naszym.

Wniosą także ichm. panowie posłowie instancją do całej R.P. za sukcesorami nieboszczyka godnej pamięci jm. pana Remigiana Dembińskiego kasztelana rogozińskiego do ziem pruskich, aby in summa pro stipendiis jego służącym własnym kosztem swoim, przez też województwa i ziemie nieboszczykowi jm. panu rogozińskiemu oddana i wyliczona była.

Wielkie poniósł praeiudicium brat i obywatel województw naszych, jm. pan Bartłomiej Niemojewski przez przeszłą dystrybucją hibern, gdzie na 2 chłopów summa dwunastu set zł ultra omne ius et aequum agrawowany został, inibunt tedy ichm. panowie posłowie na to rationes i starać się będą, aby quoquo modo tak uciśnionemu bratu naszemu w tyj jego opresyjej bratersko succurrere. Tenże i kwartą znacznie oppressus, w czym jeżeli nova lustratio nie będzie mogła jm. podać ręki, która wielce na dobra K.J.M. potrzebna, aby tedy przez komisją na te osobne umniejszenie kwarty stanęła także prowentów starać się o to serio będą panowie posłowie.

Dobra J.K.M. Łagiewniki w powiecie gnieźnieńskim, a w posesyjej jm. pana Marcina Czaplickiego zostające, już by dawno do ostatniej przyszły ruiny, gdyby kosztem nie miałym tego jm. pana Czaplickiego nie tylko w budynkach, ale też w załogach we wszystkich podatkach i chlebach zimowych ratowane nie były, a nawet własnymi poddanymi dziedzicznymi tegoż jm. pana Czaplickiego osadzone, nie zostawały, na co iż już lustracją przez komisarzy od J.K.M. wywiódł, wniosą instancją ichm. panowie posłowie nasi do K.J.M. i całej R.P., aby ta lustracja lege publica asekurowana była.

Opowiedziana nam jest znaczna ruina groble i młyna w dobrach J.K.M. w Sobiejuchach, w powiecie pyzdrskim leżących, a to przez ustawiczne przechodzenie wozów z towarami różnymi furmańskich, na których częste z kosztem nie miałym reparacyje jm. pan Adam Konarski tenutarius dóbr pomienionych z prowentów tamecznych sufficere nie może, zabiegając tedy, aby przez [122v] spustoszenie młyna i stawu tego dyminucya kwart za czasem nie nastąpiła, instabunt ichm. panowie posłowie nasi, aby dyszlówkę w dobrach pomienionych na reparacyją grobli zrujnowanej pozwolono.

Iż dotąd klejnotu szlacheckiego pretium za faworami tylko samymi etiam emeritis dawane były, ci zaś, którzy vite et sanguine merebantur et merentur w wojennych okazjach, dotąd na ekspektatywie zostają zawiedzeni, czemu świeże prawo zabiegło, aby za zaleceniem ichm. panów hetmanów dobrze zasłużonym żołnierzom nobilitacyje

⁷²⁵ *Wieś Stare Błonowo w woj. chełmińskim.* ⁷²⁶ *Wieś Wydrzno w woj. chełmińskim.*

konferowane były, przeto ichm. panowie posłowie na żadne insze nie pozwolą, tylko tym, którzy na sejmik nasz zalecenie mieli, instando osobiłwie za panem Aswerusem, panem Dohumem, Dobszyczem, jako też za panem Bielickim, Komarnickim, Jankowskim, panem Glaznem⁷²⁷, za którymi też u nas były instancje ichm. panów hetmanów.

A że jm. pan starosta średzki⁷²⁸ wielki doniósł gravamen od panów lustratorów, którzy w starostwie średzkim kamienicę i młyn słodowy antiquitus ad bona terrestria należące, w lustracyi swojej przyłączyli do dóbr J.K.M., starać się będą panowie posłowie, aby jemu było restitutum per legem publicam.

Już to na kilku sejmach beło petitum o mostowe za miastem Ujściem, a o dyszlówkę J.K.M. Kcynią, że tedy dla głównych R.P. spraw zmieścić się nie mogło, przeto teraz wniosą ichm. panowie posłowie do całej R.P. instancją aby mostowe w Ujściu, a dyszlówka Kcyni pozwolona była, ponieważ będąc zrujnowane, wystarczyć na naprawę grobli, mostów i bruków nie mogą, z wielką przejeżdżających tamecznych obywatelów niewygodą.

Że przez terazniejszą wód inundacją cale zepsowane tamy i groble porozrywane, i sama rzeka na inszą stronę z bliskiem klasztoru oo. Bernardynów i miasta samego Koła upadkiem meat sobie czyni, a na zabiezenie temu i restauracją grobel wielkiego i osobiłwego potrzeba kosztu [123], zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby komisarze od K.J.M. na uznanie tych sumptów, które zatamowanie rzeki i odnowienie grobel trzeba łożyć, wysadzeni i naznaczeni byli.

Już to po wielokroć razy donosiely na sejmy przeszle województwa nasze i R.P. libertacją od hiberny, stanowisk, przechodów i wszelakich egzakcy i ciężarów żołnierskich miasta Śrrody, a to dla zniszczenia tak od nieprzyjaciela, jako i przez żołnierskie uciążenia, że i sejmikowania wczesnego w tym miasteczku obradom tymże województw publicznym naznaczonym mieć nie możemy, co per iniuriis temporum i gwałtownych innych potrzeb R.P. zmieścić się na przeszłych sejmach nie mogło, zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby tę libertacją na sejmie terazniejszym wy-mogli.

Wojciech z Mielżyna Mielżyński marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego.

Locus sigilli

13. *Rachunki z Kazimierzem Grabskim poborcą województwa poznańskiego na sejmiku – Środa, 15 grudnia 1671 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 375-384 – oblata; w grodzie poznańskich oblatował Spect. ac Fam. Marcin Walentyłowicz sukkolektor w imieniu Gen. Kazimierza Grabskiego poborcy województwa poznańskiego w dniu 27 sierpnia 1672 r. [sabbatho post festum Sancti Bartholomaei Apostoli proximo a. D. 1672].*

⁷²⁷ *Zapewne chodzi o Gerda Weddicha Glasenapa.* ⁷²⁸ *Jan Cerekwicki starosta średzki.*

Rachunek z jm. panem poborcą poznańskim na sejmiku średzkim die 15 decembris anno 1671. Obrany jm. pan Kazimierz Grabski poborca województwa poznańskiego die 29 iulii anno 1670. Czopowe na ten czas po miastach i miasteczkach currebat a 1 iulii ad ultimam decembris anni 1670 przez całe 2 kwartały, którego czopowego per iuramenta produkował zł 36 630 gr 18 pienniążków 4. Uchwalono tego roku die 29 iulii podymnych sześcioro, drugie zaś podymnych sześcioro die 9 decembris cum abiuratis anni 1661, których to podymnych według uchwały czyni numero 12. Nadto uchwalono na nowe zaciągi die 5 octobris anno 1671 podymnych ośmioro, in unum tedy komputując te wszystkie podymne efficit numero 20. Których to podymnych symplę rachując według taryfy zł 11 798, facit in summa podymnych numero 20, zł 235 960 gr 15, suma tedy dwudziestu podymnych i z czopowym za 2 kwartały zł 272 591 gr 3 i 4 pienniążki. Od której sumy deductum salarium facit zł 9086 gr 11. Decessit przez konflagraty iuxta iuramenta z miast i wsiów zł 4603. Przez odebranie starostwa drahimskiego i Czaplinka decessit z domów numero 291 ze dwudziestu podymnych zł 2910. Item decessit per iuramentum anni 1661, których do taryfy nie podano domów ut infra. Daleszyno numero 6, [376] Wierzenica numero 2, Kobylniki numero 5, Golejewo numero 5, Golejewo numero 1, Bojanice numero 7, Rataje numero 1, Godziszewo numero 5, Ciołkowo numero 14, Sepno numero 5, Ława numero 1, summa domów numero 52 po zł 10, zł 520, suma tedy wszystkiego co decessit zł 10 943. Salarium od tego rachując zł 9086 gr 11, facit in summa z percepty pomienionej co decessit zł 20 029 gr 11. Zostaje do rachunku zł 252 561 gr 22 i 4 pienniążki.

Na to na asygnacje różne, do województwa poznańskiego należące, zapłacił zł 173 577, item na asygnacje skarbowe zapłacił zł 86 139. Summa summarum asygnacyjnej zapłaconych, także z województwa, jako i skarbowych facit zł 259 716 gr 15. Item na nowe zaciągi zapłacił jm. pan poborca zł 100 000. Ta suma tedy wszystkiej dystrybucyjnej facit zł 359 716 gr 15. Wydał tedy nad perceptę zł 104 245 gr 23, a to z wybierania 4 kwartałów czopowego i szelężnego, które currunt a 1 ianuarii ad ultimam decembris anni currentis 1671, także i z owczego, i rzemieślniczego podatku per laudum uchwalonego, z których się rachować będzie powinien.

Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański m.p. okrom nowych osad i od sum
 Wojciech Jarochowski sędzia ziemski wschowski
 Wojciech Malczewski podsędek ziemie wschowskiej
 Jakub Maliński
 Andrzej Mieszkowski

Regestr zapłaconych asygnacyjnej na chorągwie i regimenty niżej specyfikowane z podatków [376v] die 29 iulii et 9 decembris dwiema sejmikami średzkiemi uchwalonych:

Nro 1. Na asygnacją chorągwi jm. pana podczaszego sanockiego⁷²⁹ zapłaciło się zł 6560.

⁷²⁹ *Tomasz Karczewski podczaszcy sanocki.*

Nro 2. Na asygnacją chorągwi jm. pana kasztelana sanockiego⁷³⁰ zapłaciło się za 2 ćwierci zł 8200.

Nro 3. Na asygnacją chorągwi jm. pana kasztelanica krakowskiego zł 6560.

Nro 4. Na asygnacją chorągwi jm. pana starosty śrzemskiego⁷³¹ zł 5740.

Nro 5. Na asygnacją chorągwi usarskiej jm. pana krajczego koronnego⁷³² zł 10 200.

Nro 6. Na asygnacją regimentowi jm. pana krajczego koronnego zł 9000

Ichm. panom komisarzom do Radomia zł 5000 sub Nro 7.

Nro 8. Na asygnacją regimentowi jm. pana wojewody ruskiego⁷³³ zł 21 600.

Nro 9. Na asygnacją jm. pana wojewody braclawskiego⁷³⁴ zł 8200.

Nro 10. Na asygnacją chorągwi usarskiej jm. pana wojewody ruskiego zł 10 050.

Nro 11. Na asygnacją chorągwi pancерnej J.K.M. zł 4107.

Nro 12. Na regiment jm. pana krajczego koronnego zł 9000.

Nro 13. Na asygnacją regimentowi praesidii Białej Cerkwi ks. jm. Konstantego [Wiśniowieckiego] za dwie ćwierci zł 18 000.

Summa lateris zapłaconych asygnacyjej zł 122 217. Summa przeniesiona czyni zł 122 217.

Nro 14. Na asygnacją regimentowi jm. pana Felkersona praesidii Białej Cerkwi za 2 ćwierci zł 18 000.

Nro 15. Na regiment jm. pana wojewody ruskiego zł 10 260.

Nro 16. Na regiment jm. pana [377] wojewody ruskiego 10 800.

Nro 17. Na chorągiew pancerną J.K.M. na koni 110 po zł 41, zł 4510.

Nro 18. Na też chorągiew koni 120 zł 4920.

Nro 19. Na chorągiew jm. pana starosty śrzemskiego koni nro 70, po zł 41, zł 2860.

Summa wypłaconych asygnacyjej zł 173 577.

Sequuntur asygnacyje skarbowe.

Nro 1. jm. panu [Janowi Samuelowi] Motowidłowi pułkownikowi kozackiemu zł 10 000.

Nro 2. Na chorągiew usarską jm. pana krajczego koronnego zł 9466 gr 23.

Nro 3. Na chorągiew jm. pana starosty horodelskiego⁷³⁵ jm. panu Chełkowskiemu zł 5000.

Nro 4. Na regiment jm. pana [Jana] Denemarka panu Buszewskiemu zł 350.

Nro 5. Na asygnacją jm. pana hetmana⁷³⁶ zł 10 000.

Nro 6. Na chorągiew jm. pana Gorzyńskiego zł 24 237 gr 13.

Nro 7. Jm. panu instygatorowi⁷³⁷ zł 3000.

Nro 8. Na chorągiew jm. pana starosty perejasławskiego⁷³⁸ zł 4903 gr 9.

Nro 9. Na regiment jm. pana Blumberka⁷³⁹ zł 3000.

Nro 10. Na asygnacją skarbową na praesidium Baru, zł 5000.

---

⁷³⁰ Mariusz Stanisław Jaskółski kasztelan sanocki. ⁷³¹ Piotr Adam Opaliński starosta śrem-ski. ⁷³² Wacław Leszczyński krajczykoronny. ⁷³³ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski. ⁷³⁴ Jan Potocki wojewoda braclawski. ⁷³⁵ Stanisław Feliks Szużewski starosta horodelski. ⁷³⁶ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁷³⁷ Jan Tański instygator koronny. ⁷³⁸ Aleksander Lubomirski starosta perejasławski. ⁷³⁹ Ernest Ewald Blomberg oberszter.

Nro 11. Na praesidium Białej Cerkwi zł 3500.

Nro 12. Item na toż praesidium zł 1000.

Nro 13. Na chorągiew kozacką jm. pana podczaszego sieradzkiego⁷⁴⁰ zł 2000.

Nro 14. Na chorągiew jm. pana [Józefa] Łączyńskiego generała artylerii⁷⁴¹ zł 1000.

Nro 15. Na chorągiew jm. pana [Samuela] Kuderowicza zł [377v] 3582.

Summa skarbowych asygnacyji wypłaconych zł 86 139 gr 15.

Summa tych dwu laterum zł 259 716 gr 15.

Sequuntur asygnacyje nowego zaciągu, które się tak wypłacały:

Nro 1. Jm. panu pułkownikowi staroście międzyrzeckiemu⁷⁴² zł 22 000.

Nro 2. Na chorągiew jm. pana Tomasza Zaleskiego zł 22 000.

Nro 3. Na chorągiew jm. pana [Piotra] Żychlińskiego [starosty wałeckiego] zł 26 500.

Nro 4. Na chorągiew jm. pana Łukasza Niemojewskiego zł 16 000.

Nro 5. Temuż jm. panu Niemojewskiemu zł 3000.

Nro 6. Jm. panu [Tomaszowi] Zaleskiemu zł 3000.

Nro 7. Jm. panu Żychlińskiemu zł 3000.

Nro 8. Jm. panu Tomaszowi Zaleskiemu zł 4500.

Summa wypłaconych asygnacyji na nowy zaciąg zł 100 000.

Summa summarum zł 359 716 gr 15. Salarium od tej sumy przychodzi 11 990 gr 16.

Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański

Wojciech Jarochowski sędzia ziemski wschowski

Maciej Krzycki wojski poznański

Jakub Mieliński m.p.

Wojciech Malczewski podsędek ziemski wschowski m.p.

Andrzej Mieszkowski m.p.

Registr expens i asygnacyji regimentowi jm. pana wojewody ruskiego na dopłacenie ćwierci za komisarstwa jm. pana [Jerzego] Cykowskiego, laudo publico zł 17 600.

Za asygnacją jm. pana wojewody kaliskiego⁷⁴³ chorągwi pancernej J.K.M. za ćwierć pro 1 maii, anno 1671 zł 4428 [378].

Za asygnacją jm. pana wojewody kaliskiego chorągwi jm. pana śrzemskiego⁷⁴⁴ na ćwierć pro 1 februarii anno 1671 zł 2870.

Item za tegoż asygnacją tejże chorągwi pro 1 novembris anno 1670 zł 2870.

Item za tegoż asygnacją chorągwi jm. pana sanockiego za dwie ćwierci pro 1 novembris anno 1670 et pro 1 februarii anno 1671 zł 8200.

Ex laudo darowizny jm. panu Grudzielskiemu zł 300.

Facit expensy zł 36 268.

---

⁷⁴⁰ Andrzej Modrzewski podczaszysieradzki. ⁷⁴¹ Marcin Kątski generał artylerii koronnej. ⁷⁴² Piotr Opaliński starosta międzyrzecki. ⁷⁴³ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ⁷⁴⁴ Piotr Przyjemski kasztelan śremski.

Albertus Bułakowski notarius castrensis Calissiensis et commissarius te asygnacyje
wziąłem do siebie

Jan Karol Ścibor Marchocki do rachunku komisarz m.p.

Christian na Kiekrzu Kierski komisarz m.p.

Rachunek jm. pana Grabskiego poborcy poznańskiego ze 4 kwartałów czopowego, to jest a 1 ianuarii anni 1671, ad ultimam decembris anni eiusdem, także szelężnego podatku anni eiusdem przez cały rok, rzemieślniczego podatku i sum plebeiorum, w Szremie feria 2 post Dominicam Laetare anno 1672 uczyniony.

Pokazał tedy perceptę naprzód czopowego i z szelężnym podatkiem z miast wszystkich sumę zł 105 267 gr 12 pieniążków 17. Rozdzieliwszy tedy tę sumę na czopowe i szelężne, facit czopowego (salvis defectibus) zł 52 633 gr 22 pieniążków 5, szelężnego także z miast (salvis defectibus) zł 52 633 gr 21 pieniążków 12. Item z powiatu poznańskiego szelężnego zł 13 970 gr 29, z powiatu kościańskiego zł 11 727 gr 18 pieniążków 12, z ziemie wschowskiej zł 1781 gr 29 pieniążków 6 [378v], z powiatu waleckiego zł 644 gr 6. Z nowych osad i tych, które in registris non extant zł 84 gr 10. Facit tedy szelężnego wszystkiego z miast i miasteczek, salvis retentis w miastach i wsiach zostających, zł 80 842 gr 24 pieniążków 12. Rzemieślniczego podatku dupla facit 2566 zł. Od sum tylko do dwu arendarzy, to jest pana Nakisza i pana Łąkiewicza suma zł 199. In summa tedy perceptę wszystkiego, to jest czopowego, szelężnego, rzemieślniczego i od sum plebeiorum facit zł 136 241 gr 16 pieniążków 16. Salarium przychodzi od tej sumy zł 4541 gr 11, restat do dystrybucyje suma 131 700 zł gr 5 pieniążków 11. Po rachunkach pierwszych wydał na asygnacyje różne zł 36 298, a w pierwszych rachunkach nad perceptę wydał 104 245 zł gr 23. Wydał tedy wszystkiego sumę zł 140 515 gr 23. Wydał nad perceptę zł 8813 gr 18. Ale na to nie rachował podatku owczego nie rachował [s] się z tego co ad rationem brał z miast, gdzie juramentu nie oddano.

Albertus Bułakowski notarius castrensis Calissiensis

Jan Karol Ścibor Marchocki komisarz m.p.

Chrystian na Kiekrzu Kierski komisarz m.p.

14. *List Wojciecha Mielżyńskiego marszałka sejmiku średzkiego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego – Środa, 17 grudnia 1671 r.*

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 24.4., Bd. 1, k. 26 – kopia; w górnym lewym rogu dokumentu adnotacja: 17. Decembris 1671, pro copia. Das Original ist bey des Herrn Sculteti Acten. Lieget bey denn wegen Confirmation des Pactes gewechselt Schreiben. *Oryginału w papierach Joachima Scultetusa nie udało się odszukać.*

Inne rękopisy: **Rp.** 2 Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 60 – kopia: Copia listu jm. pana Mielżyńskiego marszałka koła średzkiego do ks. jm. pruskiego pisanego z sejmiku średzkiego die 17 decembris 1671.

Serenissime Princeps Elector, domine, amice et vicine colendissime.

Redditae sunat nobis literae Serenitatis Vestrae Electoralis per dominum Scultetum⁷⁴⁵ Serenitatis Vestrae secretarium in quibus pronum erga Sacram Regiam Maiestatem dominum nostrum clementissimum integram Rempubicam et palatinatus nostros amice profitetur affectum. Requirit in super quatenus Pactorum cum Serenitate Vestra et Republica initiorum confirmationem⁷⁴⁶ autoritate conventus nostri urgeamus. Aequum profecto existimamus pari cum Serenitate Vestra certare affectu omnique officiorum genere favorem Serenitatis Vestrae Electoralis conabimur mereri. Quantum attinet approbationem pactorum, quatenus non differatur, procurabunt apud Sacram Regiam Maiestatem dominum nostrum clementissimum et Rempubicam nuntii nostri terrestres pro futuris comitiis ablegandi. Verum tamen cum admoneamur a Sacra Regia Maiestate domino nostro clementissimo intervenire nonnullas cum Serenitate Vestra Electorali ex occasione pactorum differentias, certo nobis pollicemur Serenitatem Vestram Electoralem non repugnaturam, ut per commissarios ab utrinque ad id delegandos discernantur et sopiantur; firmior enim stabilietur amicitia sublatis omnibus, quae aliquando eam inturbare possent diffidentiarum occasionibus. In reliquo prosperima quaeque Serenitati Vestrae apprecamur. Nosque ipsius favori recommendamus. Dabantur Srodæ, 17 Decembris 1671.

Serenitatis Vestrae Electoralis ad obsequia paratissimi amici et vicini observandissimi

Albertus de Mielżyn Mielżyński marschalcus conventus particularis Sredensis.

15. *List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski do prymasa Mikołaja Prażmowskiego z informacjami o sejmiku przedsejmowym – Warszawa, 24 grudnia 1671 r.*

Rp. *AP Gdańsk, 300 29 261, s. 421-422 – kopia: Copia listu do ks. jm. prymasa z Warszawy, die 24 decembris 1671.*

Czytam list w. ks. mości z nowinami sejmiku śrzedzkiego, a oraz oznajmuję, że i J.K.M. częste stamtąd także miewa nowiny, bo mu dnia wczorajszego votum w. ks. mości przysłało, z którego bodaj kontent, bo mi je dał do przeczytania, a że drobnym drukiem było pisane, kazał mi je panu staroście narewskiemu lepszym charakterem napisać i oddać, nie wiem tedy, co w nim displicebit, ale bodaj nie to będzie skandalizowało, co i na naszym sejmiku. Jeżeli jest sposób jaki naszego ratunku i kasowanie konstytucyj drugi punkt.

---

⁷⁴⁵ *Joachim Scultetus tajny sekretarz kameralny, poseł elektora Fryderyka Wilhelma do stanów wielkopolskich.* ⁷⁴⁶ *Chodzi o odnowienie układów welańsko-bydgoskich z 1657 r.*

Quantum ad primum, bodaj nie przyjdzie tak K.J.M. odpowiedzieć, żeś w. ks. mość miał okazją tego pytania z dyskursów księdza podkanclerzego⁷⁴⁷, który pod Lublinem przed panem chorążym poznańskim⁷⁴⁸ i inszemi to mówił, że już statum nie mamy i zgubiliśmy go, i że się ratować przez się nie możemy, chyba poddać się protectioni domu rakuskiego, komuż tedy słuszniej wiedzieć de intentionibus hominum jako prymasowi, i o nich się pytać, i jeżeli księdu podkanclerzemu wolno quaerere i suadere protectionem, czemuż nie ma być wolno pytać się o tym jeśli to acceptatur.

Drugi punkt strony kasowania konstytucyjy wszystkich, pewnie będzie w konsyde-racyjej u K.J.M., bo mu przydzie o reformacyją Królowej jejm. Ja rozumiem, że nie trzeba wszystkich konstytucyjy kasować, tylko niektóre, jako tę konstytucyją, którą diminuit auctoritatem hetmana, bo lubo jest protestacyja przeciw tej konstytucyjy całych prawie sejmików, nie zawsze protestatio ad manus i to prawo poszłoby in usum, cum magno Reipublicae periculo, et mutatione status nostri. Trzebaby to prawo kasować i konfirmować auctoritatem hetmanów jako dawno.

Drugie prawo de abbreviatione processus in crimine laesae maiestatis, bo ta abbreviatio dobyła katowskiego miecza in capita civium, trzeba tedy znowu tę konstytucyję ad mentem legis, która [422] stanęła na elekcyjej, reducere, o czym ja sam jużem mówił z K.J.M. na audiencyjej mojej, że to prawo jest contra gloriam J.K.M. postanowione, bo się nie zgadza z antecesorami jego, którzy clarescebant in amore civium, kiedy securitati ich, firmissimis legibus prospexerunt. I nie zdał mi się K.J.M. od tego być alienus, i insze konstytucje expediet pono corrigere, ale nie znosić całego prawa, w którym jest i confirmatio iurium, i libertatum nostrarum, byłoby to tedy praeiudiciosum i scandalosum.

Strony reformacyjej to addo, że jej kasować nie trzeba, uchowaj Boże, ale rozumiem, że omnino expedit poprawić jej, bo że w tychże konstytucyjach jest przeciwko tej reformacyjej protestatio, to jedno z tych musiałoby być aut reformatio nulla stante protestatione, aut status mutatus, że non obstante protestatione latae leges, i uchowaj Boże śmierci K.J.M., mogłaby się ta znaleźć malitia, żeby królowa jejm.⁷⁴⁹ frustraretur praetextu tej protestacyjej reformatione, a godna od nas wszelkiego poszanowania. Powiem co odpowiedziała, kiedym się kazał ekskuzować, żeś zapieczętował starostwo lanckorońskie, a pan stolnik koronny⁷⁵⁰ ofiarował się Nowy Targ królowej jejm. puścić za Lanckoronę. Odpowiedziała prawie regio i maiestuosio stylo, że się nie uraż na mnie o to, bo lubo frustrata parte proventuum, ale że sobie poważa obligationes civium, ma to pro lucro. Przyznam się w. ks. mości, że mię ten jej respons obligował do jej usługi, bo się to zgadza cum eximiis jej dotibus, któreś mi i sam w. ks. mość opowiadał. Odsyłam także list od cesarzowej jejm.⁷⁵¹ do w. ks. mości pisany, który kiedym czytał K.J.M., opowiedziałem, że w. ks. mość nie możesz być iniuriosus K.J.M., kiedy ambit łaski jego per promotionem cesarzowej jejm. na dom swój, przecie mi się zdało, że non ex integro ta ratio miała concurrere K.J.M.

---

⁷⁴⁷ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny. ⁷⁴⁸ Władysław Michał Skoroszewski chorąży poznański. ⁷⁴⁹ Eleonora Maria arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski.

⁷⁵⁰ Jan Wielopolski stolnik koronny. ⁷⁵¹ Eleonora Magdalena Gonzaga cesarzowa matka.

i że były pono jakie w rezerwie skrupuły, które ja przecie pro possibilitate mea będę chciał avellere, bo to królowie nie powinni się urażać scrupulis circa libertates nostras. Kończę i Świąt Chwalebnych pleno affectu winszuję, cum omni prosperitate et felicitate, a sam zostawam.

16. List Joachima Scultetusa tajnego sekretarza kameralnego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o przebiegu sejmiku przedsejmowego w Środzie – Kostrzyn nad Odrą, 26 grudnia 1671 r.⁷⁵²

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 22 b 1 (brak paginacji stron) – oryginał.

16 Decembris 1671

Praesentatum den
17 Decembris 1671

Durchlauchtigster Churfurst, Gnädigster Herr

Mit einigen
Senatoren und
Herren beÿ den
Semeÿk zu Schroda
wegen Confirmation
des Pactes

E. Churfürstl. Durchl. gnädigsten Rescripti sub dato Cölln den 27 Novembris zu unterthänigst – gehorsambster Folge, hab ich mich, nach abgefertigter Post von Schmatulle⁷⁵³, alsofort wiederumb zurucke nacher Schroda umb dem Landtag daselbst beÿzuwohnen begeben, undt weil ich des Tages zuvor noch daselbst angelanget. Hab ich alsofort die bereits anwehsende Senatoren undt vornehmste Herren dieser Seÿmick, alß den Herrn Woÿwoden von Calisch Opalinski⁷⁵⁴, den Succamerarium dieser Woÿwodtschaftt Krzycki⁷⁵⁵, den Landtfendrich der Pohsnischen Woÿwodtschaftt Skoroszewski⁷⁵⁶, den Starosten von Nowodwur Gębicki⁷⁵⁷, wie auch den Starosten von der Crohn Schichlinski⁷⁵⁸ // undt etliche andre vornehme vom Adel dieser Zusammenkunfft mehr ersuchet undt Ihnen nach Anleitung der Copeÿ des Schreibens, so E. Churfürstl. Durchl. an dieser beÿden großpolnischen Woÿwodtschaften Zusammenkunfft abgehen laßen, remonstriret in was vor Materia ich daselbst angelanget wehre mit Bitte, sie wolten Ihres vermögenden Ohrts folgenden Tages in Collo es dahin richten, damit die Materie wegen Confir-

⁷⁵² Datę dzienną podano w kalendarzu gregoriańskim. ⁷⁵³ Chodzi tutaj o Szamotuły, miasto w powiecie poznańskim. ⁷⁵⁴ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ⁷⁵⁵ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ⁷⁵⁶ Władysław Michał Skoroszewski chorąży poznański. ⁷⁵⁷ Andrzej Gembicki starosta nowodworski. ⁷⁵⁸ Piotr Żychliński starosta walecki.

Mit dem
erwählten
Marschalck
wegen
Verlesung S.
Churfürstl.
Durchl.
Schreibens

mation der Pacten, auff dieser Seymick anders nicht tractiret werde, alß nur bloß entweder durch Abgesandten oder durch Schreiben S. Königl. Majestät zu ersuchen, besagte Confirmation noch vor Anfang des Reichstages zu vollenziehen undt ein gut nachbahrliches Vertrauen mit E. Churfürstl. Durchl. zu stifften, zumahl da E. Churfürstl. Durchl. gutte Affection so sie gegen die Republique trugen zur Genuge darauß erhellete, in dem sie dem Könige vergangenen Sommer, gegen die // Tatern undt Cosacken, den besten Kern von ihren Soldaten zu Hulffe schicken wollen. So auch parat gestanden undt es nur deren gemangelt, daß sie der König nicht abgefordert.

Alle diese Herren wahren bereits vor meiner Ankunfft, von dem Herrn Castellan von Pohsen in dieser Sache informiret worden. Dennenhero sie anders nicht konten, alß E. Churfürstl. Durchl. gutte Affection gegen die Republique mit Danck zuerkennen, undt klagten dabey über des Königes List undt des Unter Cantzlers⁷⁵⁹ Tucke, in dem sie durch diese auff den Landttägen außgegebene Instruction anders nicht suchten alß diffidencien zu stifften undt E. Churfürstl. Durchl. bey dem gemeinen Adel, der diese Dinge nicht baldt begriffe verhast zumachen. Undt müsten sie besorgen es würden bey der morgenden Session, schon viel gemachte Creatures des Hoffes sich finden // welche nach Verlehsung E. Churfürstl. Durchl. Schreibens viel contradicirens undt nichts wertiges lermens machen dürfften.

Ich solt aber nichts desto weniger folgenden Tages, wann der Marschalck erwehlet sein würde, bey demselben anhalten damit E. Churfürstl. Durchl. Schreiben an diesen Convent publice verlehsen undt wiedrumb beantwortet werden möchte. Welchem allem ich auch nachzuleben gesucht, undt weill bey der ersten Session einer vom Adel, des Geschlechts Mielsinski⁷⁶⁰, so dem Woÿwoden von Calisch undt Castellan von Pohsen⁷⁶¹ mit Freundschaft verwandt zum Marschalck erwehlet wurde hab ich ihn sowoll vor mich, alß auch durch diese beyde ersucht. E. Churfürstl. Durchl. rechtmäßige Sache undt begehren an diese Seymick auff favorableste vorzustellen, wie er dann auch in der That bewiehsen undt alß er nach geendigter Proposition das Schreiben öffnen undt publice verlehsen wolte // that sich alsofort.

---

⁷⁵⁹ Andrzej Olszowski podkanclerzy koronny, biskup chełmiński. ⁷⁶⁰ Wojciech Mielżyński marszałek sejmiku przedsejmowego. ⁷⁶¹ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.

dawieder
einer Kerski
protestiret

Einer vom Adel des Geschlechts Kerski⁷⁶², so unter Pohsen wohnet, hervor undt protestirte dawieder, daß das Schreiben, so von E. Churfürstl. Durchl. an diesen Seÿmick kommen wehre nicht möchte verlehnen werden, biß der König undt Republique zufferst von E. Churfürstl. Durchl. Satisfaction erlanget hetten; dann

1. hetten sie Draheimb⁷⁶³ mit Gewaltdt weggenommen;
2. Elbing suche man gleichfals, unter dem Praetext, daß die Völcker auß Preußen dem Könige undt der Republique zum Succurs geschickt werden sollen, zu überrumpeln undt wegzunehmen⁷⁶⁴;
3. Kalkstein⁷⁶⁵, den die Landtbohtenstube beÿ vorigen Reichstage in Ihre Protection genommen⁷⁶⁶, seÿ zur ewigen Schande undt Spott des Königes und der Republique heimlich gebunden undt weggefuhret worden. Undt wurden sich auch // auff künftigen Reichstage der quarelen mehr finden, die der König den Ständen vorstellen wolte.

jedoch
dasselbe auf
des Succamerarii
Krtzÿcki
remonstriren

Wie nun fast beÿ dreÿ Stunden disceptiret wurde ob die Brieffe geöffnet werden solten oder nicht; that sich entlich der Succamerarius der Calischen Wöÿwodtschafft Krtzÿcki hervor undt brachte beÿ, daß alles dieses worauff dieser Kerski bestunde, theils gar nicht auff diesen Convent gehörte, theils auch nicht impediren einmahl könnte, daß das Schreiben so von E. Churfürstl. Durchl. kommen, nicht solte verlehnen werden. Dann einmahl wehre gewiß gebrauchlich auch beÿ dieser Republique herkommens, daß Schreiben, so auch von einem offentlichen Feinde kehmen müsten gebrochen undt gelehnen werden.

E. Churfürstl. Durchl. hetten ia biß dato, seines Wißens, die Pacta cum Republica nicht gebrochen undt könne die Occupirung // der Starosteÿ Draheimb vor keine Ruptur gehalten werden, weil solches die Pacta vermöchten, S. Chur-

⁷⁶² Chodzi o Krystiana Kierskiego, dziedzica podpoznańskich wsi – Kiekrza i Starzyny. ⁷⁶³ Chodzi tutaj o starostwo drahimskie, zajęte zbrojnie przez elektora brandenburskiego we wrześniu 1668 r.

⁷⁶⁴ Elektor Fryderyk Wilhelm nie chciał rzeczywiście wykonywać postanowień traktatowych z 1657 r. w punkcie dotyczącym posyłania posiłków wojskowych dla Rzeczypospolitej, przypominając ustawicznie o swych niezaspokojonych żądaniach w kwestii Elbląga.

⁷⁶⁵ Christian Ludwig von Kalkstein, pułkownik, przywódca opozycji antyelektorskiej w Prusach Książęcych. 28 listopada 1670 r. został porwany potajemnie przez ludzi elektorskich z Warszawy, a następnie osadzony w więzieniu w twierdzy w Kłajpedzie.

⁷⁶⁶ Na sejmie w Warszawie 13 października 1670 r. Kalkstein, jako reprezentant uciskanych stanów pruskich przedłożył w izbie poselskiej memoriał pt. *Supplicatio nomine Ducatus Prussiae ad Ordinem Equestrem alias Supplex Ducatus Prussiae libellus*, w którym opisał łamanie przywilejów stanowych przez kurfirsta oraz wezwał Rzeczpospolitą do udzielenia pomocy mieszkańcom Prus Książęcych.

fürstl. Durchl. solle frey stehen diese Starostey einzunehmen. So wurde ihnen zum Theil auch noch unvergeßen sein, wie diese Woywodschafften bereits bey dem vorigen Könige selbst darumb sollicitet, daß sie der König nach Absterben des Feldherrn keinem andern verleihen wolte, damit ihnen auff der Grantzte, desfalls nicht etwan einiges Unheil drauß entstehen möchte.

Daß E. Churfürstl. Durchl. Elbing hetten überrumpeln undt wegnehmen wollen, davon hett er noch zur Zeit nichts gehört, müst auch davor halten, daß dieses nur ein bloßes muhtmaßen sey undt von denen jenigen herruhre, so da suchten mit Fleiß einige diffidentias inter Rempublicam et foederatum principem zu stifften. Von des Kalcksteins seiner Entführung wolt er ietzo weder guttes noch böhses sprechen, hatte aber der König einige querelen wieder S. Churfürstl. Durchl. zu Brandenburg der Republique vorzustellen, so gehörten // selbige vor die gantze Reichstages Versammlung nicht aber ad particulares conventus.

Weill diese großpolnische Woywodschafften nur ein membrum Reipublicae wehren, so könten sie auch desfalls nichts gewißes statuiren, sondern müsten zufoererst des Reichstages erwehrten, undt sich alß dann der Billigkeit nach, den andren Woywodschafften gleich conformiren. Weill nun die meisten, dieser Rede Beyfal geben, undt der Kerski zu consentiren auch entlich erbehten wurde. Wehrt darauff das Schreiben vom Marschalck eröffnet undt publice gelehnen, auch zugleich druber zu votiren begehret, da denn die meisten undt vornehmsten vota dahin gingen, man solte E. Churfürstl. Durchl. nicht disgustiren, zumahl da ihnen ietzo der Turckenkrieg übern Halß kehme undt sie außwertiger Potentaten Hülffe höchst vonnöthen haben dürfften. Dannenhero man bey dem Könige auffm Reichstage anhalten müße, daß er die Pacta mit E. Churfürstl. Durchl. confirmiren, undt alle Mißverständnüßen auffheben wollen. //

Der Poßnische Landtfandrich Skoroszewski flüchtete nicht allein in seinem voto dieser Meinung, bey besondern bestundt auch darauff, daß man den Landbohten insonderheit mitgeben solte auffm Reichstage nachzufragen, wehr Schuld daran hette, daß der von E. Churfürstl. Durchl. offerierte Succurs, welcher den Sommer über ein großes in der Ukraina hette verrichten können nicht wehre acceptiret worden? Undt weill er seinen Brüdern eine Zeitlang zugehöret, wie sie sich gestritten ob die differencien, davon in der königlichen In-

und nach
einigen
abgelegten
votis

structionmeldung gethan würde ante vel post confirmationem pactorum examiniret undt beÿgeliget werden solten. Er aber auß E. Churfürstl. Durchl. Schreiben an sie sambt undt sondern, wie auch von mir Tages zuvor verstanden hette, daß S. Churfürstl. Durchl. ante confirmationem pactorum cum rege, sich zu keiner Commission verstehen, sondern woll gar ihren Gesandten cum protestatione zuruck fordern dürfften. Wolt er dieses zum Expedient vorgeschlagen haben. Was möchte den König bitten, daß Er zwar die Pacta // baldt zu Anfange des Reichstages confirmire stantibus comitiis aber auch alsofort muß die Commission vorgenommen undt die Differencien abgethan werden, welches S. Churfürstl. Durchl. ihr auch verhoffentlich nicht wurden entgegen sein laßen?

Weill nun die meisten damit einstimmeten, dieser Kerski auch desfals vom Unter Cantzler keine Information haben mochte, brach er entlich damit auß, er wuste nicht was der König thun wurde nur dieses hett er seinen Brudern noch beÿzubringen, wie daß ihm der Unter Cantzler zugeschrieben. Er wolte auff künfftigen Reichstage öffentlich remonstriren, was vor nachtheilige Dinge der Republicque zu wachsen dürfften, wann der König die Pacta alßbaldt confirmirte, unter andren solt auch dieser Punct in den Pactis (welche er zwar nicht gelehnen) enthalten sein, daß die Stadt Elbing ex nunc, baldt nach der Confirmation der Pactorum S. Churfürstl. Durchl. solle tradiret undt eingereümet werden. Der obgemelte Landtfandrich regerirte hierauff // die Respublica quae esset immortalis hette pacta confirmata mit S. Churfürstl. Durchl. zu Brandenburg undt wurde dem Unter Cantzler weder auff diesem zukunfftigen Reichstage noch auch sonst zugestehen, daß er alleine dieselben übern Hauffen stoßen undt die gantze Crohn in neue Unruhe undt Verderben stürzen möchte.

nach der
Beÿlage
beantwortet
worden

Instruction
vor die
Landbohten

Endtlich nach langem widersprechen des Kerski undt seines Anhanges wurde die hiebeÿ kommende Andtwordt auff E. Churfürstl. Durchl. Schreiben verlesen, die ich gerne in etlichen Stucken noch beßer corrigiret gesehen, wan es möglich zu erhalten gewehsen wehre. Der Wöÿwode undt Castellan versprochen nach geendigten Landttage, beÿ Concipierung der Instruction vor die Landtbohten, diesen Articul so zu moderiren undt einzurichten, daß nichts praejudicirliches wieder E. Churfürstl. Durchl. hineingesetzt werden solte.

Wegen Kalcksteins wurde entlich (weill die beÿm vorigen Reichstage gewehsene Landtbohten nicht gestehen wolten,

Kalckstein

daß ihn die Landtbohtenstube in Protection // genommen haben solte) gantz nichts weiter erwehnet, undt hatt der Herr Castellan auch nach geendigter Session mit dem Marschalck geredet.

Er möchte bey weiterer Verlehsung der königlichen Instruction, diese Materie nur vorbeÿgehen. Zumahl weil sich E. Churfürstl. Durchl. erböhten auff künfftigen Reichstage den König, durch dero Gesandten völlig zu informiren.

des Castellans
Sentiment

Im übrigen hab ich nachgehendes die gantze Sache mit dem Herrn Castellan zu Hause überleget undt sein judicium undt Gutachten darüber zu wissen begehret, welcher mir dieses zur Andwordt ertheilet. Weill der König bey den Senatoren undt Vornehmsten des Reichs, bey welchen er verachtet wehre, sich suchte formidabel bey dem gemeinen Adel aber recommendabel zu machen.

und Vorschlag

So tracht er durch Antrieb des Unter Cantzlers darnach, wie er wegen E. Churfürstl. Durchl. Preußen, dasjenige, was der vorige König undt die Stände weggeben, wiedrumb zu der Crohn bringen könne. Dannenhero sie beyde wo möglich undt es nur der vorstehende // Turckenkrieg nicht verhinderte dahin sich bemühen würden, die confirmationem pactorum (mit Hervorsuchung allerhandt querelen, die sie bey der Republique allemahl, so lange biß sie zu ihrer Intention Gelegenheit überkohmen, großmachen würden) aufzuschieben. Derothalben E. Churfürstl. Durchl. seines wenigen ermeßens nach, daran woll am besten thun dürfften, wann sie der Stände Interposition bey dem Könige nicht einmahl suchten. Sondern nur bloß durch Schreiben oder auffm Reichstage durch dero Gesandten wie sichs am fueglichsten schicken wurde, vom Könige zu wißen beehrten, weil sie cum Republica pacta confirmata hetten, ob Seine Königliche Majestät selbige auch zu confirmiren undt zu halten gedacht oder nicht?

Gesetzt nun daß der König auff vorhergehende Abschaffung der Differentien bestunde, könnten E. Churfürstl. Durchl. Ihren Gesandten noch in wehrendem Reichstage cum protestatione zuruckefordern undt sich stellen, alß müsten sie andre Verfaßung machen. // Die Stände würden vielleicht auffm Reichstage dadurch eine Ombrage faßen, undt weil der Turckenkrieg ihnen sehr hart undt formidabel fellet, dannenhero vor sich selber, ohne ersuchen E. Churfürstl. Durchl. in den König dringen, daß er die Pacta confirmire undt sich in ein gutt vernehmen mit E. Churfürstl. Durchl. setzen muße.

Ich habe diese, des Herrn Castellans unvorgreifflichen Vorschlag E. Churfürstl. Durchl. unterthänigst hinterbringen wollen. Undt stehet zu dero gnädigsten Gefallen, was sie desfalls verordnen wollen. Die ich hiernachst in des aller höchsten Schutz zu allem beständigen Auffnehmen undt langem Leben getreulichst empfehle zu dero beherlichen Gnaden aber E. Churfürstl. Durchl.

unterthanigster gehorsambster Diener J. Scultetus
Cüstrin, den 16. Decembris 1671

¹ *Relacja Scultetusa o sejmiku przedsejmowym – Kostrzyn, 16 / [26] grudnia 1671 r.*⁷⁶⁷

Rp. *Bibl. Oss., rkp. 2995 I (Tęki Lukasa), k. 219 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).*

Na prośbę Scultetusa chciał [Wojciech] Mielżyński, obrany marszałkiem sejmiku, odczytać pismo elektora (w sprawie paktów), gdy [Krystian] Kierski [...] zaprotestował przeciwko temu, po pierwsze z powodu, że elektor wziął Drahim, po drugie, że chce najść niespodziewanie Elbląg, po trzecie [w związku] z Kalksteinem, którego na ostatnim sejmie R.P. wzięła w swą opiekę. Po trzygodzinnym sporze o to wreszcie [Stanisław] Krzycki podkomorzy kaliski zdecydował umysły za otwarciem i odczytaniem listu elektora. Za staraniem głównie [Władysława Michała] Skoroszewskiego poznańskiego chorążego zgodzono się na żądanie elektora, [aby] prosić [króla] Michała o potwierdzenie [paktów], a potem dopiero o roztrząsanie wątpliwości (ale jeszcze *stantibus comitiis*). Grzymułtowski⁷⁶⁸ radzi, aby elektor wcale nie szukał pośrednictwa stanów, ale przez posłów zażądał kategorycznego oświadczenia od [króla] Michała, czy chce czy nie potwierdzić pakta bez ceremonii. Jeśli nie, to niech elektor podczas sejmu odwoła swych posłów z protestacją. Stany przestraszą się i będą same (wobec wojny tureckiej) nastawać na [króla] Michała, żeby potwierdził pakta.

Co do Kalksteina nic na sejmiku nie uchwalono. Niektórzy przeczyli, jakoby go R.P. na przeszłym sejmie wzięła w opiekę, a Grzymułtowski radził marszałkowi sejmiku, ażeby z instrukcji królewskiej wypuścił punkt dotyczący Kalksteina.

⁷⁶⁷ S. Lukas podał tylko datę dzienną w kalendarzu juliańskim – 16 grudnia 1671 r. ⁷⁶⁸ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.

23. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 27 kwietnia 1672 r.

1. *Uniuersał Michała I, zwołujący sejmik przedsejmowy do Środy na dzień 27 kwietnia 1672 r. – Warszawa, 20 marca 1672 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 70 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Michał Wardęski w dniu 11 kwietnia 1672 r. [feria 2 post Dominicam Palmarum Quadragesimalem proxima a. D. 1672].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 292, k. 174 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 159 – oryginał; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 971a – oryginał.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 3, s. 395-396.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielkie książę litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, kijowskie, wołyńskie, inflanckie, smoleńskie, siewierskie i czernihowskie.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, a mianowicie w., ur., dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim stanu rycerskiego województw poznańskiego i kaliskiego obywatelom, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Będąc ta R.P. w oczach świata chrześcijańskiego jedynym męstwa i sławy wizerunkiem, cnoty funduszem, a wolności serc wspaniałych i chwalebnych czynów prawdziwe prototypem, przychodzi na to przez nieszczęśliwość powszechną, że sama o sobie radzić nie może, lubo tak wiele zbyt potężnych sąsiadów mając. A nad wszystkich najcięższą narodów mahometańskich, osobliwie monarchii tureckiej nawałność, która potęgą swoją całemu chrześcijaństwu i nas samych nieporozumieniu impune imponit. Nie opuściliśmy jednak starania naszego, cokolwiek należało królewskiej naszej obligacyi i possibilitas niosła do jako najgruntowniejszej rady z jak najlepszą wygodą stanu rycerskiego obywatelów i obrony wspólnej ojczyzny naszej i przeszłym boku, i teraz, gdyśmy sejm świeżo złożyli byli. Który jako żałośnie rozerwał się, bez wszelkiej na prawie fundującej się cyrkumstancyi, indicet fama publica et posteritas i każdego bacznego refleksyja.

My jednak, co per leges patrias możemy, w których i wychowaliśmy się i one sacramento stwierdziliśmy, nie zaniechujemy wszelkiego usiłowania ad consulendum tam afflictis rebus patriae, ile gdy tak wielka narodów pogańskich siła następuje. A tam miawszy walną radę posejmovą, de consensu numerosi senatus, conclusimus złożyć na miejscach zwyczajnych wszystkim województwom sejmiki przedsejmowe, jakoż składamy uprzejmościom i wiernościom waszym pro die 27 aprilis, sejm zaś jako unicum consiliorum anchoram we trzy niedziele po sejmikach pomienionych ex eodem senatus consilio składamy, to jest na dzień 18 miesiąca maja w Warszawie.

W czym sama naturalis defensionis necessitas może każdego rezolwować skrupuł, reflektującego się nad prywatnym i publicznym od pogaństwa niebezpieczeństwem. Nad ruskimi krajami, osobliwie które teraz tatarskim inkursyjom już prawie po Lwów patent. Chciejcie tedy uprzejmości i wierności wasze, otrząsnąwszy się ex lethargo, oczywiście dobrowolnej nieopatrzności pokazać światu, że chcecie dbać i radzić o sobie. Bo jako nam który naród chrześcijański sprzyjać, albo ma dać co posiłku, gdy widzą, że sami albo ręce opuszczamy, albo się nie zgadzamy. Nemo sero respiscit si serio. I my możemy jeszcze przy łasce Bożej poratować utrapionej ojczyzny, byleśmy się zakrzatnęli. A że czas krótki, concurrite o cives. My i radzić o ojczyźnie i zdrowiem naszym onej salutem propugnare gotowiśmy. A dalsze publiczne necessitates w instrukcyj na sejmikach wyraziemy.

Co wszystko do wiadomości uprzejmości i wierności waszych podając, mieć chcemy po urzędach grodzkich, aby podług prawa wcześniej na miejscach zwyczajnych ten nasz uniwersał względem następujących sejmików pomienionych obwołać i publikować kazali. Inaczej nie czyniąc dla łaski naszej i z powinności urzędów swoich. Dan w Warszawie, dnia 20 miesiąca marca r. 1672, panowania naszego 3 r.

Michał Król

Locus sigilli

Książdz Stanisław Lipski krakowski, płocki kanonik, regent kancelaryi wielkiej koronnej.

2. List Michała I do urzędników na sejmiki przedsejmowe –
Warszawa, 30 marca 1672 r.

Rp. AGAD, MK LL 25, k. 349v-350 – *oblata*: List do szlachty na sejmiki.

Michał z Bożej łaski król Polski etc.

Ur, wiernie nam miły. Sejmu blisko przeszłego acerbo Reipublicae casu żałosne rozerwanie, że niczym innym nie może sarciri per leges patrias, tylko znowu sejmową obradą, aby sacra et privata pignora in tuti być mogły i zgoła summa rerum [350] bez obrony non perditetur. Złożyliśmy sejmiki przedsejmowe pro die 27 aprilis na miejscach zwyczajnych. Do którego o całości R.P. w tak wielkich niebezpieczeństwach consilium żebyś w.m. przybył na swój sejmik i zwykłą swoją ku dobru pospolitemu życzliwością concurras do jako najskuteczniejszego obmyślenia ratunku afflictae patriae ku powszechnej i swojej własnej konserwacyjej, pilno requirendo, przy oświadczeniu królewskiej łaski naszej, onemuż dobrego życzymy od Pana Boga zdrowia. Dan w Warszawie, dnia 30 miesiąca marca r. P. 1672, panowania naszego 3.

Michał Król

Rp. Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 467-469 – kopia.

Instrukcja K.J.M. na sejmik przedsejmowy do ^a na dzień 27 miesiąca kwietnia z kancelaryjej wielkiej koronnej dana w Warszawie, dnia 30 miesiąca marca, r. P. 1672.

I tak że mają być semper ilis mala i na ojczyznę naszą, już że to decretoria fatorum crisis, że w ojczystych niebezpieczeństwach, które widzimy, znamy, czujemy, radzić przecie o sobie nie chcemy, albo nie możemy. Świat wszytek chrześcijański otworzył oczy, wygląda, co też onych cnych narodów, in compage tej sławnej R.P. zostających, za rezolucyja będzie do własnej obrony przeciw następującej potędze tureckiej, ku swemu i całego chrześcijaństwa zaszczytowi. Aż sejm blisko przeszły pokazał i wychnął et tragicam scenam, gdy prywatna między posłami contentio, które per leges patrias et usitatam praxim sądem izby poselskiej mogła terminari. A to iugulum patriae petiit et cervices omnium uno prawie ictu detruncare poważyla się, gdy tak bardzo potrzebną o całości ojczyzny obradę impotentibile rozerwała, nie dawszy się ukołysać poważnym J.K.M. i [467v] senatu obsyłaniom z niewymownym J.K.M. żalem i ojcowskiego ku tej R.P. afektu teneritudine uważającego infinita incommoda z nieopatrzności, nie tylko indefensae, ale vix non proditae patriae.

A tak, żeby oscitantes uno nie przyszło śmiertelnie omnibus oscitare, non defuit J.K.M. zaraz królewskim staraniem uważywszy praesentem utrapionej ojczyzny statum et in visceribus Regni już będące tureckiej nawałności prodomos uznać raczył, iż żadnego praesentius per leges patrias być nie może anthidotum, jako prędkie sejmu złożenie.

Który że sine solennitatibus, to jest we 3 niedziele po sejmikach przedsejmowych jest ex eodem senatus consilio złożony, mogą każdemu eximere scrupulum imminentia na R.P. pericula i pressura już prae foribus będącej pory wojennej. A lubo z prawa sześćniedzielny sejm być powinien, aby jednak i tyle nam do sejmowania czasu pozwolił nieprzyjaciół, życzy i żąda J.K.M., aby sam sejm albo dwuniedzielnym, albo skróconym R.P. deklarowała. Ażeby na nim szczególnie sama obrona traktowana była.

Ale nie mniej intimo amoris sensu ku tej ojczyźnie, której nie tylko decus regium, ale vitam et sanguinem debet, życzy J.K.M., aby ten privatus convellendorum comitiorum nie sadzący się ani na prawie, ani na jakim słuszości pozorze, był temperowany graviori aliquo consilio i żeby R.P. obmyśliła adaequatum remedium, ne liceat impune parricidium committere i ten sejm aby nie mógł być zerwany, salva per omnia liberae vocis praerogativa.

Providendo wcześniej J.K.M. już zaczętej wojny tureckiej mołem i tak bardzo potężnej monarchiej robur, która wiele możnych królestw absorpsit, przy tym nie spuszczać się na wojska i aukcyjej jego siły, trzeba aby generosa civium pectora gotowe przeciw temu nieprzyjacielowi, jeśli wyrze potęgę swoją. Dlatego ex sollicitudine sua regia o zdrowie tej ojczyzny żeby potęgą i prędkością obrotu nie ustała, dla przestrogi i przygotowania wici jedne za dwoje na pospolite ruszenie z kancelaryjej koronnej wy-

dać rozkazuje. A trzecie za otwarciem potrzeby, którą J.K.M. cum ordinibus Regni na sejmie uzna, publikować rozkaże.

Jako nic słusniejszego nad to, żeby *deservita merces* każdemu oddawana była, tak osobliwie ludziom rycerskim, którzy *sudore et sanguine* odważnych czynów zarabiają to u R.P. *solatium*. A przecie im po wielu województwach wiele ćwierci jest zatrzymanych. Żąda tedy J.K.M. *et per amorem patriae obtestatur*, aby tak dobrze zasłużone rycerstwo, które odwagą w hetmanów, a męstwem tak wielką publici *patrimonii* portionem w przeszłej kampanii odebrało i obszerne między Bohem a Dniestrem [468] kraje *ad obsequium* J.K.M. i R.P. przywiodło, należyte odniosło w zasługach swoich ukontentowanie.

A nie tylko o *retenta* wielkie skarży się wojsko, ale też iż deputaci od chorągwi do województw posłani znacznie bywają depaktowani, co iż mimo wszelką dzieje się słuszność, życzy J.K.M., aby ten *abusus* i ukrzywdzenie *in posterum non committatur*.

Insze także *petita* i *desideria* wojskowe w ich instrukcyjej wyrażone, osobliwie J.K.M. stanom R.P., aby w nich zostało wojsko ukontentowane. Aukcja wojska, że już jest od całej R.P. uchwalona i konstytucyją utwierdzona, słusna aby do efektu przyszła. I już by była i po Dniepr Ukraina przyprowadzona do poddaństwa J.K.M. i R.P., gdyby była też aukcja wojska w roku przeszłym do skutku przywiedziona. Żąda tedy J.K.M., aby wszystkie województwa to tak potrzebne do obrony R.P. powszechnej przyczynienie sił z terażniejszych sejmików jako najprędzej wystawili, kiedy *in mora periculum* od pogańskiej nawałności, przeciwko której dalsze obmyślić media ku obronie *incumbet* stanom R.P. na sejmie terażniejszym.

Fortece Ukrainne, tak Białą Cerkiew, jako i świeżo odebrane znacznych unkosztów potrzebują na prowianty i municyje, którym jeśli wcześniej *non succurret* R.P., pójdzie *in cassum* tanto *sanguinis impendio* nabyte zwycięstwo. Kamieńca Podolskiego opatrzenie że *ex pactis conventis* do J.K.M. należy, tak J.K.M. *paterna cura et sollicitudine* piastować raczy, iż choć z obarczonych stołu swego *intrat* kilkudziesiąt tysięcy on *suplementował*.

A nawet i wybrańców sobie od R.P. pozwolonych na *subsidium* tej fortecy ordynował był J.K.M., spodziewając się, że miała R.P. na to miejsce *gratificare* inszą uczynnością, gdyby sejm wziął był swój pożądaný skutek. Jakoż teraz pilnie żąda J.K.M., aby stany koronne dwanaścieset gwardyje J.K.M. w komput aukcyjej wojska przyjąć zechcieli i onej płacą obmyślili. Ofiarując ją przy boku swoim w obozie i na insze *opera bellica*, kędy *ferret occassio*, na zaszczyt ojczyzny. Jakoż i świeżo pokazał to J.K.M., gdy też gwardyją swoją ordynował do obozu. A tym bardziej obiecuje sobie J.K.M. ten respekt od R.P., ponieważ był oświadczony w tej mierze antecesorowi J.K.M. Janowi Kazimierzowi (co aby na terażniejszym efekt wzięło) i J.K.M. odebrał pożądaną deklaracyją, ojcowsko żąda.

A że na regularne fortyfikowanie pomienionej fortece kamienieckiej z łamaniem skał, także na obronę jej przeciwko siłom tam *vasti imperii* ledwie nie milionami kosztu potrzeba, któremu *per omnem possibilitatem* wydołać nie może J.K.M., ojcowsko przestrzega i do uwagi podaje J.K.M., aby stany koronne obmyśliły gruntowną tej to fortece *securitatem* z swojej strony, co możność niesie *concurrit* J.K.M. *exsolvendo* pańską swoją obligacyją.

Artyleryją i armatę aby R.P. przy inszych siłach proporcjonalnych potędze otto-
mańskiej opponere mogła, tak kładzie informacją o doskonałych [468v] i doświadczonych
ludzi w tym dziele i urzędach, iż najmniej po 100 tys. na miesiąc na wyprowa-
dzenie i zatrzymanie armaty w polu trzeba żeby ordynowała R.P. Zda się wprawdzie
suma wielka, ale to przeciwko speżom, co ten nieprzyjaciół na lada imprezę na ten
aparatus waży, ledwie dwudziestej części proporcja. A kiedy te szelągi na dobrą monetę
obrócone będą, co musi być dla zaciągnięcia wielu rzeczy do artylerji należących
z zagranicę, ponieważ w krótkim czasie in Regno sporządzić i dostać ich niepodobna,
to wielka tej liczby tysięcy suma będzie.

Kwarta cała na zatrzymanie wszytka porządnej armaty i municyi po fortcach trze-
ba żeby zostawała i aby nie była rachowana w te sto tysięcy na miesiąc, które się wyżej
namieniły na aparat do pola, aleć i wojsko o to niewydawanie kwarty ciężko utyskuje.
W czym instat J.K.M., aby obostrzonym prawem consultum było.

Posłowie kozaccy od [Michajły] Chananenka hetmana wojsk zaporoskich J.K.M.
i R.P. przynieśli na sejm punkta i desideria od czerni wszytkiej i duchowieństwa in
obsequio J.K.M. i R.P. zostających. Były z nimi sesyje przez deputatów z senatu i po-
selskiej izby naznaczonych, więc iż konkluzja z nimi do całej R.P. należy, a za roze-
rwaniem sejmu iż trudno było quidquam z nimi statuere, deklarowali się, iż na sejm
przyszły zjadą. Zaczyn J.K.M. życzy, aby województwa dały plenariam potestatem po-
słom swoim tractandi et concludendi z nimi.

Tak wielką upatrując J.K.M. impendentem na R.P. armorum molem tureckiej po-
tęgi, non intermisit przez listy compellare Ojca Św. Papieża⁷⁶⁹, cesarza jm.⁷⁷⁰ i innych
monarchów chrześcijańskich, aby w oczach swoich nie dali brać Turczynowi to antemu-
rale całego chrześcijaństwa tak znaczne królestwo. Ale nie dosyć na listach, trzeba i po-
selstw, aby i sejmu rozerwanego opprobrium zmazać et efficaciam ratunku otrzymać się
tym snadniej mogło. Rzecz tedy zbyt należała, aby R.P. alicuius chrześcijańskich monar-
chów subsidia jako najlepsze, nie opuszczając się ani na własną domową obronę i woj-
ska aukcyjnej, i pospolite ruszenia, bo to wszytko mało przeciwko potędze monarchij
znamienitszej części świata pana, któremu już żadne królestwo przez się samo resistere
nie może i jeśli się na czas mężnie które broni, bitew na wygrania, a wojnie na ostatek
nie wydoła. Aby tedy tym poselstwom jako najprędzej R.P. koszt obmyśliła, proponit
J.K.M., bo ordynaryjne prowenta skarbowe non sufficiunt na tak ustawiczne obsełki ta-
tarskie i kozackie, które jedno nie co tydzień bywają. A strawować ich i odziewać trzeba.

Przybyło kosztu niemałego na legacyją moskiewską i cesarza tureckiego⁷⁷¹, przy
którym idzie do Porty goniec Arłakowicz, obiecując posła, na którego kosztu znaczne-
go potrzeba.

Osacone dwa pułki z wojska koronnego w Trościancem⁷⁷², jako mężnie resisterunt
tureckich i tatarskich, i kozackich hufów impetowi, głośna fama po całej Koronie roz-
niosła, gdy za jednym tylko parkanem wytrzymali przez tydzień ustawiczne [468v] kil-
kunastu tysięcy ludzi szturmy, śniegiem, a co sors tulit egerime vitam trahendo. Więc

---

⁷⁶⁹ Klemens X papież. ⁷⁷⁰ Leopold I cesarz. ⁷⁷¹ Mehmed IV sułtan turecki. ⁷⁷² Trościaniec, miasto w woj. bractawskim, w dniach 24-31 grudnia 1671 r. odbyła się tu bitwa.

iż cale od koni i wszystkich rynsztunków odpadli, nic słusniejszego [aby] R.P. względ na nich mieć chciała, i o nich jako dobrze zasłużonych w tych ich szkodach sublevando J.K.M., gdy ich kilką tysięcy zł z skarbu swego posilić miłościwie raczył.

Na każdym sejmie proponowana od tak wielu lat suma trubecka, należytej nie odnosi satysfakcyjej sukcesorom, którzy ustawicznie kołaczą freti sprawiedliwością i asekuracją R.P., nil aequius aby R.P. oblig swój uiściła.

Mając względ osobliwy na w. [Aleksandra Hilarego] Połubińskiego marszałka W.Ks.L., w wielkich wojennych okazyjach optime meritum civem, któremu eo poenitus R.P. jako tej sukcesyjej haeredi powinna oświadczyć osobliwy respekt, o który żąda i powagę swoją J.K.M. pańską zanosi.

Książę jm. kurlandzki⁷⁷³ ustawicznie znaczne swoje do R.P. pretensyje względem erogowanych na potrzebę R.P. sum multum interest Reipublicae, aby w nie wejrzała i tam bene meritum ku ojczyźnie z przodków swoich principem omni meliori modo upacyfikowała. A przytym pacta i konstytucyje concernentes tegoż książęcia jm. in executione zostawały. Które to desideria J.K.M. stanom koronnym i W.Ks.L. miłościwie zaleca.

Takową przypomina rekwizycyją o dług swój ks. jm. de Croie⁷⁷⁴, który aby został w pamięci R.P., satysfakcja ze wszelkiej słuszności i obligu należyta pilnie instat, aby w dalszą nie szła remoram.

Zamknięcie srebrnej mennice dwojakię przynosi incommoda et cessantis in publicum lucri. Iżę przecie dobrą monetą zapełniałaby się sensim R.P., z cudzych też krajów nie wiozą sreber, kiedy nie widzą obce narody usum mennice R.P. Zaczym życzy J.K.M. aby ordines Regni na tym sejmie otworzenie onej uchwalili. A tym snadniej, im bardziej jest persuasus J.K.M. i wszystkim dobrze wiadoma w. podskarbiego wielkiego koronnego⁷⁷⁵ omni exceptione maior prudentia, że na jako najlepszą ligę reducit monetę respektem intrinsecae bonitatis et praetii metalli.

In Republica aequali nic słusniejszego, jako aequali et proposito ciężarów w płaceniu podatków publicznych i unkosztów na obronę R.P., zaczym aby się w nich województwa i ziemie koekwowały, interest bono ordini et regimini Republicae.

Tak się zagaściło przeprowadzanie towarów wodą i lądem pod imieniem szlacheckim, iż mało co kupieckich ludzi płaci cło do skarbu. Co się dzieje, iż kupcom (mimo sumnienie) dawane bywają atestacyje, cui inconvenientii aby cale zabezpieć się mogło, słusnie żeby kto z kupiectwa sentit commodum, aby R.P. udzielał przez płacenie cła zarobku portionem, nemine excepto, cuiuscunque status et conditionis. A tak przez to cło generalne może R.P. [469] na wielkie ordinarias et extraordinarias impensas znaczny wyniknąć posilek.

Miasto Lwów, wszystkim stosom nieprzyjacielskim odkryte, osobliwej od R.P. potrzebuje konsyderacyjej względem praesidium i lepszego opatrzenia fortyfikacyjej, na którą lubo R.P. czopowe ordynowała była, ziemia jednak tameczna ad alios usus to czopowe obraca. Życzy tedy J.K.M., aby quam maximae curae Reipublicae to miasto tak dobrze zasłużone zostawało.

⁷⁷³ Jakub Kettler książę kurlandzki. ⁷⁷⁴ Ernest Bogusław de Croy, syn ostatniej potomkini pomorskiej dynastii Gryfitów. ⁷⁷⁵ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

Nie mniejszej potrzebuje sollicitudinem stołeczne miasto Kraków, insignium Regni i klejnotów depositoryum, aby jako największą securitatem pod te niebezpieczeństwa mieć mogło i reparacyi iniquitate temporum zrujnowanych murów, baszt i blanków, tudzież nawrócenia ad pristini meatum Wisły od fortece odchodzącej, jako najprędzej przyszło, w działa, prochy, kule i insze municyje jako najpilniej opatrzone było. Czemu exhausta civitas i w fortuny upadła sufficere nie mogąc, expedit R.P., aby przez sejmową obradę temuż miastu, a osobliwie zamkowi tak praesidio, jako i wszelką opatrnością prospectum było.

Ekspensa i likwidacye miasta Gdańska wyłożonych kosztów na obronę R.P. słuszną rzecz, aby ab ordinibus Regni miały należyty respekt. Na upominki tatarskie z dawna pogłówne żydowskie jest naznaczone, które upominki że same w sobie co rok 105 tys. wynoszą, oprócz inszych ekspens do tego należących, a sejm przeszły pogłówne żydowskie ad dimidium tylko tej sumy reduxit, przydawszy jeszcze ciężki oblig na skarb koronny, słuszną, aby R.P. stabilem około tych upominków i pogłównego żydowskiego uczyniła raz ordinationem.

Ponieważ Trybunał przysły Radomski per decretum nakazał, aby skarb koronny donativum kupieckie na przeszłym sejmie uchwalone, do dwóch lat jeszcze kontynuował, a z tego czterokroć sto tysięcy wojsku cudzoziemskiemu zapłacił, expedit, aby to Trybunału Radomskiego placitum sejmem aprobowane było, albo żeby na to miejsce R.P. skarb uwalniając, inszy jaki podatek postanowiła, z którego by ten dług czterokroć sta tysięcy wojsku cudzoziemskiemu mógł być wypłacony.

Za ur. referendarzem koronnym⁷⁷⁶ pilno zanosi instancją swoją J.K.M., aby na rachunki rodzica swego w. godnej pamięci [Jana Kazimierza] Kasińskiego podskarbiego koronnego mógł kwit otrzymać od stanów koronnych, ponieważ się tenże rodzic jego dostatecznie i zupełnie R.P. wyrachował. Zaczyn sama exposcit aequitas i ku temuż ur. referendarzowi słuszny respekt, aby ten kwit otrzymał. W czym mu pańskiego swego zachęcenia assit momentum J.K.M.

Hiberna na sejmie przeszłym postanowiona, do egzekucyje staraniem i powagą przytomnego J.K.M., przez Komisję Lwowską przywiedziona, dobrom duchownym i królewskim, i ubogiemu pospólstwu bardzo wygodna, aby prawem na sejmie stwierdzona była, żądać raczy J.K.M., obostrzywszy poenas contra retentores tejże hiberny. [469v]

Sukcesorowie niegdy Pryma starosty sobowieckiego⁷⁷⁷ mają dług w skarbie koronnym, sumę 28 tys., którą on effective wyliczył na Komisyje Gdańskiej in fidei publicam na zapłatę wojsku, na co mają asekuracją od skarbu, także i od K.J.M. Jana Kazimierza i od senatu, że suma pomieniona ma im być na starostwie pomienionym przez konstytucją obwarowana, postulet aequitas, aby w tej mierze satisfiat publicae fidei.

Dług ur. [Tytusowi Liwiuszowi] Boratiniemu, który za niedotrzymaniem kontraktu onemu i za pospiesznem zawarciem mennice wileńskiej, w skarbie W.Ks.L. urości i znajduje się szesnaściekroć sto tysięcy, któremi zapłatę wojsku W.Ks.L. wyliczył, instat J.K.M. i żąda, aby był przez otwarcie mennice srebrnej albo per alia media wypłacony, gdyż on zawiedziony od R.P. na swojej substancyjej i z kontrahentami swemi,

⁷⁷⁶ Jan Dobrogost Kasiński referendarz koronny. ⁷⁷⁷ Gerhard Proenen starosta sobowicki.

z których na 30 kupców banitami z tej przyczyny zostali, tak intra, quam extra Regnum bardzo szwankować musiał. Skąd fides publica, mianowicie apud externos na reputacyjej swojej vacillare musi.

Inszemi nie zagęszczając terażniejszą instrukcją punktami, ponieważ sama obro-
na R.P. in tam gravi discrimine rerum wszystkę sobie vendicat curam, życzy i żąda
J.K.M., aby umorzywszy dyfidencyje i szkodliwą ojczyźnie porzuciwszy niesworność,
szczerze staropolską ochotą i męstwem za całość tejże ojczyzny stan rycerski obstawa-
jąc, odniósł pożądane servatae patriae i własnej szczęśliwości jak najobfitsze dogody.

^a kopia z egzemplarza adresowanego do Lublina

4. Uniwersał Michała I na pospolite ruszenie, wici jedne za dwoje – Warszawa, 5 kwietnia 1672 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 971b – oryginał drukowany; w grodzie gnieźnieńskim oblatował
woźny Prov. Stanisław Niebieski w dniu 23 kwietnia 1672 r. [Sabbatho post festa Sacri Paschatis
proximo a. D. 1672].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 147, k. 203-204 – kopia.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 3, s. 396.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki,
żmudzki, kijowski, wołyński, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, a mianowicie w., ur.,
dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim stanem rycerskiego obywatelom województwa ^aka-
liskiego^a. Uprzejmię i wiernie nam mili.

Nie na pozór albo powabne zamienianie przywłaszczeliśmy sobie z dawna chwa-
lebne lemma salus populi suprema lex esto, które nierównie lepiej i warowniej na ser-
cu naszym miłość ku wspólnej ojczyźnie niżeli artifex pretium na metalu wyprasowała,
stąd uważając mołem wiszącej nad ojczyzną mahometańskiej potęgi, która pedentiam
swoją posiadając, wzięła sobie za ekonoma wiary et imperii codziennie pomykać po-
marium, tej zaś przesławnej R.P. jedyny finis et scopus bronić się tylko ex porta tueri,
dlatego gdy bella offensiva (w których zawsze plus animi inferentibus quam propul-
santibus periculum), cale vitamus na to miejsce w domu niewyliczone szkody od nie-
przyjacielskich i swoich własnych ludzi dwojako ponosimy, alećby i to znośniejsza
rzecz była, gdybyśmy przynamniej o tej już obronie serio kiedykolwiek radzili i na
sobie staropolskiego przysłowia „miserum in modum” nie odnawiali, że „dopiero po
szkodzie et amisso grege claudimus”, gdy ryczałtem tracąc prowincyje i miliony dusz
chrześcijańskich w pogańską niewolą, które requires sprawiedliwość Boską z rąk każ-
dego sejmującego i sejmikującego, niepowetowanie sami siebie zawodziemy i teraz
świeżo, gdy sejm dolendo publicae salutis ictu zerwał się, a R.P. indefessa została.

Przecie opuszczać rękę nie godzi się i dobrowolnie szabli pogańskiej szyję odkrywać, raczyj brać się do obrony, którą najbiedniejsze zwierzęta connaturalem sobie mają, gdy o zgubę ostatnią gra chodzi. A tak żeby na wszystkich ubezpieczonych, niedowierzających, niegotowych, jako fulgur jakie, które incipit ab Oriente et definit in occidente pogańska potęga, strzeż Boże, nie zatłumiła, jako sąsiedzkim narodom podobnie rządzącym się nieszczęśliwie dostało się. Dlatego kiedy czausz turecki był wypowiadając nam wojnę i ur. [Franciszek] Wysocki poseł nasz powraca, a za nim wojska tureckie w też tropy idą, dla czasu i przestrogi dajemy ten uniwersał do uprzejmości i wierności waszych na wici jedne za dwoje, obtestando pro sacra publica et privata pignora dla ołtarzów i świątyni Boskich, dla własnej uprzejmości i wierności waszych konserwacyi i ojczyzny, która omnes charitates complectitur miłości. Żebyście pogotowiu na pospolite ruszenie byli, w rynsztunek wojenny, osobliwie w zbroje i kopie, jako najbardziej przysposobiali się i zgoła co mężnym rycerskim sercom należy, jako najwarowniej opatrowali, w czym nade wszystko upewnionych mieć chcemy uprzejmości i wierności waszych i o naszym kanderze ubezpieczamy.

Iż nie życzylibyśmy i nigdy nie życzymy naprzykrzać się uprzejmościom i wiernościom waszym accumulando incommoda przez częste na pospolite ruszenie kompelacyje, ale kiedy na dyskretyi nieprzyjacielskiej salus publica zostawa, nie możemy regio deesse officio, żebyśmy nie mieli jako Bóg przykazał canere buccina, a tak być wolnym przed Majestatem Jego Świątym ne requirat sanguinem z rąk naszych. Co z strony trzecich wici konferować będziemy z stanami koronnymi na sejmie blisko przyszlým.

Miastom zaś, także i innym do wypraw piechot, wozów i prowiantów należącym, aby zawczasu ad usum bellicum wszystko gotowali, władzą królewską przykazujemy.

Aby ten nasz uniwersał wszędzie na miejscach zwyczajnych i w po parafiach był publikowany i obwołany, inaczej nie czyniąc dla łaski naszej i z powinności urzędów swoich. Dan w Warszawie, dnia 5 miesiąca kwietnia r. P. 1672, panowania naszego 3 r.

Michał Król

Locus sigilli

Ks. Stanisław Lipski krakowski, plocki kanonik, regens kancelaryjej wielkiej koronnej

^{a-a} tekst wpisany ręcznie w puste miejsce

5. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Łowicz, 20 kwietnia 1672 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 282-286 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Stefan Tyborowski w imieniu Gen. Kazimierza Dębińskiego marszałka sejmiku średzkiego w dniu 23 lipca 1672 r. [sabbatho in crastino festi Sanctae Magdalenae a. D. 1672].

Zdanie j.o. ks. jm. arcybiskupa gnieźnieńskiego, prymasa Korony Polskiej etc. etc. na sejmik śródzki pro die 27 aprilis podane z Łowicza die 20 aprilis 1672.

Jeszcze nas zaprawdę z ręki swej zawistne nie opuszczają wyroki, gdy sejm przeszły potrzebny nader, choć niewczesnie na prośbę gorącą tych województw złożony, in tum poszedł jednym prywatnem i tych niedobrze trzeźwych ludzi poswarkiem zerwany zostawszy. Co u postronnych hańbę na cały ten naród ściągnęło, a u potomności erubescendam na nas przytomnych wewlokło nomina, że Rempublicam in tam periculoso statu constitutam, jedna priam contentio potes była, confundere concursum consiliorum o całość własną zatamować. Na kogo by zaś tę winę wkładać, aby się w niej przynajmniej na tego godziło uskarżyć, brać tym czasu nie chcę, opowiedzą bowiem ichm. panowie posłowie, żałośni huius scenae spectatores i dadzą sprawę, a w.m.m. panom integrum będzie deiudicare, przy kim ta ma zostawać wina, czy in provocante, czyli in provocato? A zatym censura tantae iniuriae, którą ojczyzna za takimi ponosi sobie zadaniem szwankami. A że in limine tego zdania mego de remedio przymówić się i to tak ciężkie, a prawie za gardło trzymające ojczyznę exorbitans najpierwej uprzątnąć należy, około którego siła mówić i dyskurować saecunda ad inveniendum ingenia mogą, ale penitus in fundamenta naszej względając wolności, na których zasadzona zostaje, nie tak snadny do rozwiązywania nodus i prędzejby go kto podobno jako kiedyś Aleksander ostrem rozciął żelazem, niżeliby odwikłał i rozwiązał bez naruszenia tak dobrze między sobą związanych (które jedne z drugich idą) compagum.

Mym zdaniem nie poruszać tego ani leczyć, trzeba tych zwłaszcza czasów, bo i mądrzy między zastarzałych humorów poruszać nie zwykli, za którymi i utiles spiritus wzruszone, nie pomoc [282v] ale perniciem choremu przepiszą, dosyćby provisum było takowe, w których bodaj już w ojczyźnie naszej nigdy na potym nie słyszeć przypadków, gdy każdy sejmik wysyłając posłów z pośrodku siebie obranych, novae et experiti fidei ludzi, to im imponet, aby żaden z nich pojedynkiem sejmu rwać się nie ważył, chyba że tak i to drugim jego kolegom ex libertate visum fuerit. Boć nieskutecznie zaiste kto sub nexum województwa vapulant i niewinnie kolegów erubescens istam in theatro Reipublicae a ledwie nie u całego świata za jednego nosić na się muszą. Aleć ktoby zagęszczone w tak wielkie exorbitans uleczyć chciał, niczym snadniej, jako gdy sejmiki generalne podług dawnego i świeżego prawa przywrócone będą, o co z miejsca mego w.m.m. panów proszę, abyście to staranie serio ichm. panom posłom poruczyć raczyli, żeby egzekucją nieodwłoczną kancelaryje uczyniły prawa tego tak potrzebnego. Wiele się uprzątnie trudniących z różnych tak wielu sejmików materii na tych generałach i zgoda kilka tylko ust mówić będzie R.P., między które snadniejsza kombinacja, a za tym i zgoda znajdować się będzie z pomnożeniem dobra spólnego.

Mógłbym to wielkimi objaśnić dowodami, ale angustie czasu tego mi bronią, abym się nie zdał absens przedłużonym pismem patientiae w.m.m. panów abuti, jedno to przydam i tym zalecę tę propozycją, że to było placitum przodków naszych, którym debemus, żeśmy do tego czasu wolnemi zostali. A że po zerwanym sejmie J.K.M. p.n.m. ad hoc remedium, jako ad alteram post naufragium tabulam rzucili się do sejmowania, jest za co J.K.M. podziękować, bo mi to constat jako prywatne consilia niektórych na

ten ślad naprowadziły J.K.M., aby poniechawszy tego sposobu, który Królom ichm. jako wolnego narodu panom jedyny zostawiają prawa, to jest w radzie powszechnej sejmowej, aby nic na nas bez nas statuere nec velint, nec possint, zdał się ad ius absolutae potestatis bez dołożenia się stanów R.P., sancita sejmu przeszłego male z świeżemi radami i zwyczajami conventia (przeciwko którem tak wiele zaszło protestacyi) przywozdić rozkazał do egzekucyj uniwersałami tylko samemi, swoją wyraziwszy wolą, aby aukcja wojska do boku J.K.M. ordynowana była. Tegoż sejmu władzą stawalo i pospolite ruszenie trzeciemi wiciami wywołane, pro arbitrio principis były evincerunt. To tandem zdania nasze in ultimo postocomitali consilio, który to suasimus, żeby i sejm złożyć J.K.M. [283] i z wiciami się trzeciemi zatrzymać kazał ad consensum usque na to R.P., wołając raczej paccare in tempore, quam in re.

Którego sejmu jako najprzedniejszy cel jest obrona R.P., tak zaś w jako największych zawisła siłach, ile przeciwko tak potężnemu nieprzyjacielowi, o którego zawziętości przeciwko ojczyźnie naszej i wielkich wojennych przez Dunaj już od kilku niedziel przechodzących aparatach, codziennie prawie dochodzą J.K.M. przestrogi. Wierząc temu dla Boga, trzeba serio siły swoje colligere, któremi tylko możemy praesenti in periculo zaszczycić ojczyznę. A że zważywszy w sobie possibilitatem, która się w nas tak wycieńczonych należeć może, przyznać trzeba, że zaledwie possibilis ratio hic et nunc dać odpór tej nawałności media pacis szukać należy i do ottomańskiej Porty jako najprędzej poselstwo ordynować, które że niemałego kosztu potrzebuje, a ordynaryjne zaś podatki, jako o tym skarb sprawę daje, na podobne expensa cale są wyszafowane, musi de necessitate spe za tą ex publicis powiatowych podatków być przewidowana, na które tak wojenne, jako też i inne, których occasio taka zawsze ferax et inszego nie widzę sposobniejszego i snadniejszego podatku, krom pogłównego i jakom to w zdaniu mojem na przeszłym podał był sejmie, tak tenże i teraz jako najskuteczniejszy być rozumiem.

Wszakże same województwa szfarzami tego będą i cokolwiek nad uchwałę wojsku zostanie in communi przyszłych doczeka się potrzeba. Których u nas nigdy braknąć nie zwykło. Proporcja do takiej drugiej wojska części, jaka się na służbie R.P. znajduje, nie tylko mym zdaniem, ale inszych wielu tym się rzemieśle lepiej znających, na tak wielką, tak wałną wojnę z tak potężnym (który sobie równego nie ma w całym okręgu świata) nieprzyjacielem, bardzo nieproporcjonalna, zwłaszcza w ludziach pieszych, których usus bellorum czasów terażniejszych trojaką przeciwko kawalerji bierze proporcją, gdyż w bataliach ognia największy bywa usus, nuż dopiero do fortet, z których jedyna zasłużona być ma od pierwszych nieprzyjacielskich zapędów, wiele tych na podział słuszny wynijdzie, ile kiedy pola nie tak snadno w szczupłych siłach dawać się godzi. Aleć wspomniawszy sobie, jako nas sam czas odbiega i wszelką odejmuje radę, kiedyż to zbierać te się będą wojska tak niemałe, kiedyż żołnierz [283v] rudis militiae et tyro ćwiczony będzie, gdzież te werbunki czynione, skąd ludzi w tak nagłym czasie zaciągać? Komu ta cura w ostatku demandanda, kiedy jakiś torpot wszystkich invasit i najprzezorniejszy rozum ćmić się musi, a tak zapalczywe na zgubę naszą wyroki incusare, czekając co nam w nich ta portendunt, boć sobie pochlebiać trudno, a co jest w rzeczy samej przyznać, że tantis malis ferendis pares humeros nie mamy, chyba

samą łaskawość Boską i respekt własnej chwały swojej, której exterminium nastąpić musiałoby, zahamuje tę nawałność.

Ale *tristes naenias* odesławszy do ambon, trzeci sposób znajduje się *in externis auxiliis* szukać ratunku. Azali *pietas christiana* zbudzi hunc w panach chrześcijańskich zelum, że nie dadzą ginąć temu państwu chrześcijańskiemu, tego mi utaić się nie godzi, że K.J.M. przeszły pan nasz, *excitus tanto periculo*, do wielu na dawanych sług swoich odezwał się, że gotowy jest resztę życia swego z krwią wespół i to cokolwiek jeszcze najduje u siebie *pretiosi*, nieść na zaszczyt ojczyzny i oraz *non obscuram spem* czyni, że przywieść chce K.J.M. francuskiego⁷⁷⁸, że i on, lubo wielkimi zatrudniony imprezami się znajduje, natenczas nie ubliżyłby posłać jakiej wojska swego części, tak jako niedawno cesarzowi jm.⁷⁷⁹ to wyświadczył w podobnej okazji, dawszy ten *succurs* pod imieniem K.J.M. Kazimierza, byle był *debite requisitus*, choć nie przez publiczne poselstwa. Tegoż się i po cesarzu jm. słusznie jako bliskiem sąsiedzie et *foederato principe* i tegoż po kurfistrzu jm. brandenburskiem⁷⁸⁰ spodziewać się możemy, byleśmy tylko *debitis modis* około tego chodzić chcieli. Co że w poruczeniu dać będziecie raczyli w.m.m. panowie ichm. panom posłom mojemu, mam za to. Którzy ichm., że się też z nami znosić będą, wątpić mi nie każe *ardor boni publici* i sama *necessitas* tak wielka, abyśmy się sami między sobą jako najpoufalej znosili, gdzie *de summa rerum agitur*, bo i około tych posiłków *externorum magna cautio*ne opus i jako lekarstwa, aby nie przesadzić [286] onych zażywać. A tak pro *modulo meo* podawszy *sub trutinam* w.m.m. panów sposoby ratunku ojczyzny, nie godzi się *in ista statione* zostającemu *nociva impetunt securitatem*, ale i tych *memoria refricare*. Które zdadzą się *statum pervertere*.

A te jako w pierwszych na sejmiki *in medium* w.m.m. zasyłałem, *non otiose* ani *temerarie* przestroгах, tak w powinności mojej baczę ponowić to i teraz, że nas po staremu też *interna mala premunt*, też nie ustają *inter status* dyfidencyje. Których *origo* nie insza, tylko *metus* zawziętej ab *indigena principe non adaequate circumscripto*, tak jako tego same okoliczności *in adeo insolita nativitate* potrzebowały, aby gdy *maxime libertati consultum existimamus maximum periculum non subeat*. Teraz zwłaszcza *vel maxime* ten *optimis quibusvis civibus intenditur metus*, aby pod ten czas o szwank nie przyszła, ta sama (którą równo zdrowiem i krwią naszą zawsze *aestimamus*) wolność, gdy jej *curam* zdamy się *posthabere*, na co inszego nasze umysły mając obrócone. Cztery to sejmy za panowania J.K.M. już się odprawiły, aż wszystkie *tristi exitu*, lubo jeden jakkolwiek stanął, ale bodaj by był nie stawał, *cum tanta libertatis praeiudicio*, czego wielkich wywodów nie trzeba, bo to przez się *patet*. Na tych wszystkich *nihil actum pro libertate*, owszem, *maioribus studiis certatum est*, jakoby jej zakręcić głowę i różnych na to zażyto sposobów, wszystko *specioso titulo* pokrywszy. Tak i teraz słuszny mię bierze *metus*, żeby gdy samę tylko obronę za cel sejmowych konsultacyjnej brać nam każą, a o naprawę skażonej wolności i tak wielkie *in pactis conventis* poczynione przestępstwa, których na żart tylko jakiś *magna contentione* na początku sejmu upominam się czytania, aby nie były zarzucone. Słowem się nie przymawiamy. Nie byli

⁷⁷⁸ *Ludwik XIV król Francji.* ⁷⁷⁹ *Leopold I cesarz.* ⁷⁸⁰ *Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.*

przodkowie nasi vacui periculatorum, a przecież w nich wolności swoich nie zapominali. Owszem, gdy panowie od nich obrony dostojęństwa swego potrzebowali, in acie stawając, nie pierw się z nieprzyjacielem na placu bojem rospirali, aż to u panów [286v] swoich uprosili, co do pomnożenia swoich należeć rozumieli swobód. Takim ci sposobem auctae nostrae sunt libertates, które zdadzą się jakoby już miarę przebrały, gdy niektórym nauzeam satietate przenoszą, tym mianowicie, którzy a lege clementiae dispensant pana i na sąsiedzkie zapatrować się każą przykłady, a jeszcze publica voce o to z miejsca poselskiego onego appellantes. Aleć jeszcze wiele nas takich i wiemy o sobie niech nas kto jako chce szacuje, któren sapor avitae nie przytępiął libertatique i ja sam w tej się censeo liczbie. Non imponant malevoli, aby kto z nas Majestat Pański miał fastidire i o odmianie myślił.

Szatańskie to jest comentum na poruszenie inter cives confidentiae i na ochydlenie K.J.M. dobrze zasłużonych, żyć tylko chcemy sub circumscripto principe, pod ojcem oraz nie tylko panem. Gdy tedy o obronie radzić na tym zjeździe swoim w.m.m. panowie będziecie, proszę, abyście i wolności w niepamięć nie zarzucali, a o naprawie tego, co z swej wypadło kluby, dostateczną obradę z stanami R.P. uczynieli. Raczie w.m.m. panowie ichm. panom posłom dać to w poruczeniu, aby się nie dla ceremoniji pactorum conventorum czytania upominali, i tę najpierwszą materiją satysfakcyjej onym we wszystkich punktach jako vincentem in dissolubili nexu principem et Rempublicam in serium wzięli examen lege perpetua, to unum ante omnia posteritati ad tractandum na sejmach zaleciwszy.

Nie przypominam ja, bo każdemu miłującemu civi ta sama, w której się urodził swoboda siebie przed oczy kładzie i czuć daje co ją dolega. Ani praescribo modum tuendae et asserendae. Najdzie zelus, czego się winien na tem placu upomnieć, życzę tylko i Pana Boga o to proszę, aby rady w.m.m. panów sam moderetur i do tego je directione suprema kierował celu, abyście onym utrapionej ojczyźnie zaszczyt naleźli, siebie samego braterskiej z powolnością usług moich oddają się łasce. Datum die et anno quibus supra.

Ks. Arcybiskup gnieźnieński

6. *Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 27 kwietnia 1672 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 99-100 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Sebastian Okrzesz w imieniu Gen. Kazimierza Dembińskiego marszałka sejmiku średzkiego w dniu 4 maja 1672 r. [feria 4 post Dominicam Misericordiae proxima a. D. 1672].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 174-175v – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Nakło 123, k. 285v-288 – oblata.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystkie rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, którzyśmy się tu do Środy na miejsce zwyczajne i pra-

wem opisane na dzień 27 miesiąca kwietnia w roku terażniejszym za uniwersalami J.K.M. p.n.m. na sejmik przedsejmowy naznaczony zjachali.

Jakośmy zawsze na koźdych naszych tu na tym miejscu zjazdach pieczołowania nasze około całej ojczyzny dobra eo inclinare zwykli, upatrując ne aliquid damni toti Reipublicae województwa nasze przez jakikolwiek disordinem incolarum tych województw nie przyniosły. Tedy i teraz toż in speciali mając respectu, takową zgodnie między sobą statuimus uchwałę. Naprzód żebyśmy podatku szelężnego wybieranie w lepszą wprowadzili ryżę i jego prędsze certum quantum mieć mogli, postanawiamy, żeby ichm. panowie dziedziczni tum et possessores dóbr J.K.M., duchownych i świeckich, ad iuramenta kaczmarzów swoje też przy tym dawali atestacyje. Za których pokazaniem dopiero iuramenta w kancelaryjach przyjmowane być mają. Iż jednak znajdują się takie miasta i miasteczka, które piwa wywożą do inszych miast na sprzedaż lubo szynki, a od tego żadnej skarb nie ma fruktyfikacyjej, tedy wstawiamy, aby te miast od wszelkich przewoźnych piw tak czopowe, jako i szelężne płaciły "i tych wywożonych piw registra sub iuramento podawały", arendarze zaś i insi ludzie prywatni żeby ani we dworach, kanoniach, plebaniach, domach księżych, młynach i na żadnych innych miejscach win, piw i gorzałek, tego uchodząc podatku, nie szynkowali. A któryby się tego ważył, żeby go ichm. panowie poborcy podawali na sądy inter causas fisci.

Więc że i to do dobrego należy porządku, abyśmy będąc unius Reipublicae cives, aequaliter też różne ponosili ciężary, a ichm. niektórzy zostali dłużni R.P. uchwalonych podatków, tedy executionem fortem et indilatam super retentores et contemptores sancitorum ichm. panom burgrabiom iniungimus. Która egzekucyja ma się extendere na tych wszystkich, którzy ad anno 1666 ad annum praesentem jakiekolwiek zatrzymali podatki, sześcioro jednak dymowych, anteriori [99v] laudo postanowionych, pod tę fortem ad praesens nie ma podpadać executionem. Pod którą też to egzekucyją podpadać mają Żydzi, dworce szlacheckie i duchowne, żadnemi się libertacyjami nie zasłaniając.

To zaś sześcioro dymowych żeby pro ultimis diebus mai wydane było, postanawiamy, a kto by pro tempore specificato et praefixo nie wydał, tedy primis diebus iulii sądy fisci sądzić się mają. Po których sądach super retentores tego sześciorga podymnego fortem także executionem naznaczamy. Na które sądy i tych ichm. panów egzaktorów, komisarzów powiatowych, przy których jakiekolwiek zostają retenta, przypozwą ichm. panowie poborcy.

Czopowe zaś z miast, miasteczek i szelężne nie tylko iuxta contenta anterioris laudi do półroczu prolongowane, ale też et praesenti laudo na drugie półroka, to jest ad ultima decembris żeby było wydawane, statuimus. Ażeby certitudo była tego podatku szelężnego, tedy ichm. panowie poborcy do grodów w każdym powiecie registra podawać winni będą.

Należy też specialiter województwom naszym, żebyśmy tych ludzi sześćset od nas wyprawionych teraz po ekspiracyjej ostatniej ćwierci ambiguos ubezpieczyli, tedy onych zatrzymując, dalszą im służbę pro conservatione ojczyzny na ćwierć jedną przypowiadamy, et debita stipendia żołdem kwarcianem asekurujemy.

A teraz żeby ichm. panowie poborcy zarówno z drugimi z tych podatków ichm. płacielci in decursu czterech niedziel mieć chcemy i pieniądze do rąk jm. pana Andrzeja Zaleskiego rotmistrza województw naszych ordynujemy.

Kamieniec Woźnych⁷⁸¹ w powiecie gnieźnieńskim leżący jeżeli też podatki jakie tak dawne, jako terazniejsze szelężne zatrzymał, pod też executionem fortem podpadać ma.

A iż wielka diminutio skarbu województw naszych zostawa przez królów tarczowych, którzy do żadnych nie chcą się skłaniać podatków [100], tedy hoc laudo statum, aby podatek szelężny płacielci, zatrzymany et currentem jako i insi piwowarowie płacą po zł 16, zachowując ich jednak w inszych kontrybucyjach circa privilegia wolnych.

Uważając przy tym oppressionem ludzi ubogich przez terazniejsze przechody werbunków, którzy contra leges publices nieznośne i niewyznaczalne czynią w dobrach naszych egzakcje i inszemi wielkimi ekscesami już prawie samą znosząc i agrykulturę, saeviant na substancyje i fortuny nasze, tedy zabiegając tak dissolutae ich licentiae i inszym na potym, którzyby się similes ważyli ausus, dla konserwacyi fortun naszych reasumimus sobie laudum przeszłe, legibus Regni aprobowane, do każdego z województw naszych powiatu ichm. panów rotmistrzów naznaczając. To jest do poznańskiego jm. pana Morawskiego i jm. pana Piotra Chełkowskiego, do powiatu wschowskiego jm. pana cześnika kaliskiego⁷⁸² i jm. pana Piotra Ossowskiego, do powiatu waleckiego jm. pana Wojciecha Brezę starostę nowodworskiego i jm. pana Gierarda Gulcza, do powiatu kościańskiego jm. pana [Macieja] Mielżyńskiego starostę kcyńskiego i jm. pana Jarosza Ponińskiego i jm. pana Bogusława Bojanowskiego, do powiatu międzyrzeckiego jm. pana Krzysztofa Unruga starostę gnieźnieńskiego i jm. pana Adama Brezę łowczego poznańskiego. W kaliskiem zaś powiecie jm. pana Stanisława Zajączka i jm. pana Kobierzyckiego, w konińskim powiecie jm. pana Kaspra Żychlińskiego i jm. pana [Karola] Marchockiego, w pyzdrowskim powiecie jm. pana [Jana] Cerekwickiego starostę średzkiego i jm. pana Wojciecha Zdychowskiego, w gnieźnieńskim powiecie jm. pana [Stanisława] Chełmskiego starostę pobiedziskiego i jm. pana [Stanisława] Grabskiego starostę kleckiego, w kcyńskim powiecie jm. pana Piotra Skoroszewskiego i jm. pana Stanisława Ulatowskiego, w nakielskim powiecie jm. pana Jakuba Chrzastowskiego i jm. pana Krzysztofa Wedelskiego. Którzy to ichm. panowie rotmistrze stosując się do dawnej uchwały naszej, tę coercent dysolucyją.

Bacząc przy tym jako siła na konserwacyjej białocerkiewskiej i braclawskiej całej R.P. należy fortocy, tedy obligamus ichm. panów poborców, aby zarówno z inszemi prędkie odnieśli ukontentowanie, w którym ukontentowaniu w osobliwym i pierwszym żołnierze trosczanieccy niech będą w respekcie.

A ponieważ deputat regimentu jm. pana krajczego [100v] koronnego⁷⁸³, czekając przez dwie lecie na zasługi regimentowe na tejże funkcycy deputackiej, nie uczyniwszy rachunku w regimencie, umarł, przeto iniungimus jm. panu poborcy kaliskiemu, aby z jm. panem krajczym jako z oberszterem i terazniejszym tegoż regimentu deputatem doskonałą uczynił kalkulacją.

---

⁷⁸¹ Kamieniec, wieś królewska w pow. gnieźnieńskim. ⁷⁸² Łukasz Rydzyński cześnik kaliski.

⁷⁸³ Wacław Leszczyński krajczy koronny.

A iż jeszcze u ichm. panów komisarzy powiatowych zostawa nieco w retentach, tedy ex zelo pietatis, annuendo suplice oo. dominikanów konwentu średzkiego, do sukcesorów nieboszczyka jm. pana Mikołaja Radlickiego, komisarza na ten czas powiatu gnieźnieńskiego, asygnacją na zł 100 wydać jm. panu marszałkowi koła naszego zlecamy.

Mając też osobliwy respekt na krwawe zasługi i straty jm. pana Skoroszewskiego chorążego roty jm. pana starosty średzkiego⁷⁸⁴, które poniósł w okazyj trószanieckiej, tedy chcąc mu pokazać gratitudinem, asygnacją do któregokolwiek z ichm. panów poborców na zł 600, wydać jm. panu marszałkowi koła naszego także zlecamy.

To też pro coronide specialiter et pro conservatione nie tylko województw naszych, ale i całej R.P. upatrując remedium, in casu zerwania (strzeż Boże) sejmku reasumujemy sobie wszystkie spiski et confederationes na zaszczyt ojczyzny i dostojenstwa państwa w dawnych uchwałach naszych expressas.

Które postanowienie nasze dla prędszej wiadomości do grodów województw naszych jm. panu marszałkowi koła naszego rozesłać zleciliśmy. Działo się w Środzie, dnia 27 miesiąca kwietnia r. P 1672.

Kazimierz z Dembian Dembiński marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego m.p.

Locus sigilli

^{a-a} tekst dopisano tą samą ręką nad wersem

7. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 27 kwietnia 1672 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 95-97 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Sebastian Okrzesz w imieniu Gen. Kazimierza Dembińskiego marszałka sejmiku średzkiego w dniu 4 maja 1672 r. [feria 4 post Dominicam Misericordiae proxima a. D. 1672].

Instrukcja od wielkopolskich, poznańskiego i kaliskiego województw, na sejm walny pro die 18 mai od J.K.M. p.n.m. złożony, ichm. panom posłom jm. panu Piotrowi Opałińskiemu staroście średzkiemu, jm. panu Stanisławowi na Tucznie Tuczyńskiemu, jm. panu Wojciechowi Brezie staroście nowodworskiemu, jm. panu Janowi Korzeniewskiemu staroście kościańskiemu, jm. panu Rachwałowi Objezińskiemu żupnikowi województw naszych, jm. panu Wojciechowi Zbijewskiemu, jm. panu [Janowi Karolowi] Marchockiemu, jm. panu Janowi Kaczkowskiemu, jm. panu Chryzostomowi Gorzeńskiemu, jm. panu Kazimierzowi Minorowi, jm. panu Stanisławowi Konopnickiemu, jm. panu Kazimierzowi z Dembian Dembińskiemu marszałkowi koła naszego dana w Środzie, die 27 aprilis 1672 a.

⁷⁸⁴ Piotr Adam Opałiński starosta śremski.

A kiedyż być mogła większa et intentior serca pańskiego J.K.M. p.n.m. około powszechnej całości sollicitudo, kiedy bardziej pro dignitate maiori wszystkie momenta i godziny dobru popolitemu dyspensowane et in publicam curam pożądanego uciszenia obrócone, jako na sejmie przeszłym, unico tej ojczyzny remedio złożonym, a per supinam malitiam zapamiętałych ludzi accellerantium coraz ferales tej ojczyźnie ic-tus, żal się Boże zerwanym.

Nie schodziło na ojcowskim staraniu J.K.M. p.n.m., na codziennym publicae stationis coraz przezorniejszym dozorze tak dalece, że curis publicis dedicatum sibi i wczasom swym królewskim ereptum widzimy. Nie mogły jednak te pełne miłości powszechne starania nieustającego około państw od Pana Boga sobie powierzonych, ojcowskie piersi J.K.M. eluctari uwziętości ludzkiej próbę oczywistą tak affectate usadzonym i doznana serca pańskiego teneritudinem nie mogła emolire twardego, nie synowskiego ku wspólnej ojczyźnie matce a paricidalis interitus pełnego serca. Vicit to wszystko i żałośnie zamieszała uznana pro libertate licentia, cokolwiek łaskawe nieba przy szczęściu uncti suae po tak żałosnych et tragicos casus, za tak pomyślną koniunkturą bono publico [95v] sporządzić chciały. Dissipavit to wszystko, cokolwiek pracowite et curis publicis oddane J.K.M. serce congregatum mieć chciało, co jako tenerrimam mentem J.K.M. przerażać musi, gdy tak niepożądane prac i fatyg swoich colligit fructus, tak i województwa nasze ferruntur żalem, który wyrażą ichm. panowie posłowie nasi, a od tego co dobrego pana od wiernych poddanych impensarum curarum manere zawsze powinna, to powtórne onus obrady naszej, daj Boże melioribus fatis złożone, poczynać będą to jest od uniżonego podziękowania J.K.M. p.n.m., że de malis tej R.P. przecież non desperando, alia ex aliis bierze remedia, którymi aby jako najlepiej obronie popolitej prospectum było, proponować raczył, fundimus vota, którymi prosequimur tak pobożne J.K.M. intencyje w tristem sejmie przyszłego obaczemy eventum.

Nie mógł bowiem ciężej nigdy tak temerarius et inopinatus zerwanie jego in tam subitaneis ab Oriente periculis animos civium perstringere casus, jako ten, który widomo strapionej ojczyźnie prowadzi zgubę, przeto ichm. panowie posłowie nasi inibunt rationes et modos cum tota Republica, jakoby in posterum tak temerariam et effrenatam coercere licentiam, żeby ex privatis simultatibus rwane nie były sejmy.

Ponieważ omni praesidio destituta Respublica, ledwie nie ostatniego swego przez uwziętość ludzką wygląda nieszczęścia, ponieważ iura naturalis tutelae i sposoby obrony popolitej, a zatym i konserwacyjej powszechnej tak affectate i bezwstydnie przez rwania sejmów convelluntur, jako żalem i zadumiewaniem osobliwym województwa nasze przyjęły, gdy od tak okrutnej dyskretyjej pendere zdadzą się publicae momenta salutis, tak aby dalej non serpat to zaczęte zawziętości ludzkiej malum, które oczywiście exarmata przez obmyślenie sił publicznych i przyrodzonej obrony Reipublicae deformem uczynić i na podział nieprzyjaciółom koniecznie wystawić conantur. Najpierwsze to, a prawie unum et supraemum curarum et sollicitudinis in publicum wezmą przed się ichm. panowie posłowie i żadnych materyi inszych, praesse trzymając się obrony popolitej, przed tą nie puszczą, wiedząc że ta jest fundamentem et pro lapide angulari wszystkich pro Republica libertate et bono publico conatum.

Molliminibus, jeżeliby które przeciwko wolnej elekcyi et unctum domini przez wolne głosy nasze na tym tronie posadzonym wynikać miały, zabiegać będą pro fide et munere suo ichm. panowie posłowie, referując się in toto do konstytucyj przeszłego sejmu sub titulo „Warunek wolnej elekcyi”⁷⁸⁵ ferowanej. Przy której i województwa nasze, jako circa ius cardinale wolnej elekcyi swojej legem aequalitatis et libertatis vitam et sanguinem ochotnie nieść zawsze gotowe.

Na żadne posiłki ab externis principibus ludne nie pozwolą, ale do tej, która z własnych sił będzie naszych być mogła, stosować się będą obrony, et inibunt modos cum tota Republica. A jeżeliby pieniądze być mogły, tedy sine quibus vis oppignorationis [96] bonorum Reipublicae i żeby za dyspozycją R.P. obracały się, nie pociągając jednak przeszłego sejmu konstytucyj do tych postronnych konferencyi. A ktoby się poważył prywatnie ad externos principes pro auxiliis wysłać, żeby i ten poseł cum suo principali pro hoste patriae był deklarowany.

Specjaliter w tym obowiązujemy ichm. panów posłów, ut in casum strzeż Boże zerwania sejmu, żeby unitis cum tota Republica consiliis, generalną uczynieli contra quamvis pericula ojczyzny konfederacją, co nam na sejmik relationis (o który usilnie we dwie niedzieli po zerwanym starać się będą sejmie) przynieść będą powinni.

Jako od całej R.P. winna debetur ichm. panom hetmanom koronnym i cnemu rycerstwu gratitudo i od J.K.M. respekt za tak znaczące czyny i odwagi ich w odzyskaniu avulsarum provinciarum, tak i województwa nasze tenże ichm. oddając honor, podziękują ichm. panowie posłowie nasi ichm. i upraszać będą, żeby nie ustawając w tej ochocie, tandem aliquando pożądaný od tamtej ściany ab oriente mieć mogła R.P. pokój.

Podziękują przy tym i jm. księdzu biskupowi krakowskiemu⁷⁸⁶ i innym ichm., którzy ex zelo boni publici et pro conservatione wiary świętej i kościołów Bożych, jako prawdziwy senator i biskup, widząc tantam Republicae egestatem, deklarował swym kosztem kilkaset ludzi stawić i pieniędzy pożyczyć, lubo praevia asecuracione. Do której ochoty ichm. księży biskupów drugich upraszać będą ichm. panowie posłowie, aby exemplo jm. biskupa krakowskiego in tanta necessitate Reipublicae succurrere chcieli.

Tot constitutionibus antecessorowie nasi publicae lege obwarowali modum popolitego ruszenia, wyraźnie opisawszy, że tylko ad ingruentem Reipublicae necessitatem, jako ultima salutis vires w polu stawało et sine divisione belli wyprowadzone być powinno, teraz zaś i na płonne wieści częstokroć z kancelaryi J.K.M. wychodzą wici, przez co do ostatniej equestris ordo przychodzi ruiny, zlecamy tedy ichm. panom posłom naszym, żeby na popolite ruszenie ullo modo nie pozwalali, chyba contra solam apertam Ottomanicam potentiam. Hoc praecustodito, żeby insze województwa i ziemie żadnymi nie zaszczytali się prawami i nowo formowanymi konstytucyjami, ale iuxta contenta antiquarum legum równo z całą R.P. pociągali. Invitabunt oraz ichm. panowie posłowie nasi ichm. panów obywatelów pruskich, żeby in tanto Reipublicae discrimine, tam gdzie necessitas et occasio belli postulabit, pectoribus suis zarówno z nami pociągali i zaszczyt Reipublicae usiłowali, jako tejże ojczyzny synowie i pari ciesząc się w niej aequalitate.

⁷⁸⁵ *Konstytucja „Warunek wolnej elekcyi” z 1670 r. (Vol. leg., t. 5, s. 27-28).* ⁷⁸⁶ *Andrzej Trzebiecki biskup krakowski.*

Iniungimus i to ichm. panom posłom, aby in materyja pospolitego ruszenia nie tylko iuxta constitutionem 1621⁷⁸⁷ sine divisione belli wszyscyśmy in campo Martio stawali, ale żeby et modus wyprawy ex facultatibus był prawem opisany. [96v]

Protekcja Wołoszy, która zawsze była foralis tej R.P., żeby nie była dana, wchodząc occasione lacescendi Portam Otthomanicam i owszem, jakowy per legationes z tąż Portą Ottomańską chodząc inibunt modos et rationes cum tota Republica ichm. panowie posłowie.

Sieła ad tranquillitatem należy publicam, żeby jakimkolwiek sposobem upacyfikowana zostawała Ukraina, przeto zlecamy ichm. panom posłom, aby w tej materyjej ad assensum totae Reipublicae stosowali się, co dexteritati ichm. comittimus.

Baczą się w tym województwa nasze, iż gdy contra potentiam Ottomańskiej Porty sufficientiam armorum nie ma R.P., dlatego na aukcją wojska według zgody całej R.P. pozwolą, ostrzegłszy jednak we wszystkim koekwacyjej z całą R.P. in futura auctione, inkludując oraz te chorągwie od nas wyprawione, które żeby w też przyszłą umówioną od całej R.P. wojska aukcją przyjęte były, starać się będą ichm. panowie posłowie.

Nie może nic prędzej accellare interitum R.P., jako dyfidencyje civium, dlatego ichm. panowie posłowie upraszać będą J.K.M., aby się powagą swoją pańską interponere raczył et ad unionem animarum tą majestatu swego pańskiego interpozycją ichm. przywodził.

In summa consideratione R.P. mieć potrzeba wszystkie fortece, osobliwie jednak Kamieniec Podolski, który żeby słuszne miał opatrzenie, starać się będą ichm. panowie posłowie, ażeby a Republica komisarze do tego byli naznaczeni, gdyż jm. pan [Kazimierz] Grudziński wojewodzie rawski wzięwszy na reparacją tegoż Kamieńca od województw naszych 20 tys. zł, onych non exequit, czego serio upomnią się ichm. panowie posłowie, gdzie się te pieniądze obróciły. Dlaczego żeby ad instantiam instigatoris inter causas fisci jako najprędszym terminem był pozwany i sądzony, promovebunt to ichm. panowie posłowie.

Odważne męstwo chorągwi w oblężeniu trosczanieckim straconych, jako całej R.P. jest exemplo rycerskiej dzielności, tak i w naszych województwach pari aestimatur gratitudine, zlecamy tedy ichm. panom posłom, aby ukontentowania w stratach tych ludzi quam efficacissimum cum Republica ineant modum.

Approbationem laudorum tak przeszłego, jako i terażniejszego sejmiku starać się będą ichm. panowie posłowie.

Uważając, że i to do dobrego wojskowego należy porządku, aby popisy wojska przez jm. pana pisarza polnego koronnego odprawowane były, tedy promovebunt to ichm. panowie posłowie, ut legi o pracowitym jm. urzędzie in toto satisfiat.

Dawno R.P. ordynowała pogłównie żydowskie na upominki Tatarom, które że nie dochodzi, lubo wybierane bywa, serio dojrzą ichm. panowie posłowie, aby jm. pan podskarbi⁷⁸⁸ reddat rationem, gdzie się tak zacna sta pięciu tysięcy obraca suma, et lege cavebunt, żeby nie na co inszego, tylko na te upominki tatarskie wydawana była. [97]

⁷⁸⁷ *Konstytucja sejmu 1621 r. „Sposób pospolitego ruszenia” (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 297-304).*

⁷⁸⁸ *Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.*

Artyleryja, w której *ex fama publica* wielki ma być nieporządek, żeby przez komisarzów R.P. była rewidowana, instabunt ichm. panowie posłowie.

De reliquo, jeżeli czas dłuższego pozwoli *cursum* obrad publicznych, a sejm sześć-niedzielny będzie, tedy *in toto* przeszłe artykuły reasumujemy i one *promovere* ichm. panom posłom zlecamy.

Petita.

Zlecamy to ichm. posłom naszym, aby stosując się do artykułu sejmiku przeszłego przedsejmowego, gorącą do całej R.P. i do jm. pana podskarbiego wielkiego koronnego wnieśli *instantiam*, żeby województwa nasze w niedopłaceniu *prowantu* toruńskiego, to jest po półtoru zł z łanu, przy łasce K.J.M. przeszłego konserwowane były i dekreta Trybunału Radomskiego na jm. pana Jędrzeja Radlickiego sędziego grodzkiego nakielskiego i na sukcesorów nieboszczyka jm. pana [Zygmunta] Twardowskiego podwojewódzkiego kaliskiego, któremesmy *eo in passu omnem* raczyli *evictionem*, ferowane, żeby do egzekucyj nie były przywożone i jeżeliby jakie ze skarbu na to wyszły *assygnacje*, aby rewokowane były i *anihilowane*.

Poruszyły województwa nasze *supliki* do koła naszego wniesione od ichm. wielbnej kapituły poznańskiej i panien zakonnych *chełmianek sancti Benedicti*, którzy ciężkie mając *opresyje* od miasta Poznania, bo na dobra ich własne naselają i odbierają, przez co *diminutionem* nie tylko *jurysdykcji* swojej, ale i *intraty* ponoszą, tedy żeby komis na uznanie tych *opresyi et violentiarum* wyszła, upraszać będą K.J.M. ichm. panowie posłowie.

Mając województwa nasze w pilnej *konsyderacji* *in defessum circa institutionem* młodzi szlacheckiej wielbnych oo. jezuitów kolegium poznańskiego studium, tedy wniesą *instancją* ichm. panowie posłowie, żeby *bona onych*, które są *mere terrestria*, *hibernis* nie były *agrawowane*.

Upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M. o list przyczynny do ks. jm. kurfiestrza brandenburskiego⁷⁸⁹, żeby okrutny zabój nieboszczyka jm. pana Samuela Krzyszkowskiego przez ludzie ks. jm. tak *impune* nie poszedł, ale żeby *administratio iustitiae ex homicidis* była.

Kazimierz z Dembian Dembiński marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego m.p.

Locus sigilli

8. *Konfederacja generalna zawiązana przez posłów prowincji wielkopolskiej podczas sejmku w Warszawie – Warszawa, 27 maja 1672 r.*

Rp. 1 *Bibl. Csart., rkp. 169 IV, s. 513-515 – kopia z rękopisów z Archiwum Stanisława Augusta, jest również w Bibliotece Ossolineum: Confoederatia generalna województw prowincyi wielkopolskiej.*

⁷⁸⁹ *Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.*

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, ABCz. 111, s. 26-27; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 2099 IV, s. 734-736; **Rp. 4** Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070; **Rp. 5** BUW, rkp. 1958, k. 9v-10 – kopia, jako część diariusza sejmu.

My rady duchowne i świeckie województw i ziem prowincyi wielkopolskiej, na sejm terazniejszy za uniwersalami J.K.M. do Warszawy pro die 18 mai zgromadzeni, uważając eam infelicitatem R.P., którą ponosi przez tak częste sejmów rozrywanie, gdy miasto zaszczytu i obrony, częstokroć inermem Rempublicam zostawiwszy, onę coraz w oczywiste podawamy pericula, interitum jej przez to accelerando. Za czym będąc zewsząd o zamysłach pogańskich przestrzeżonemi i mając denuntiationem przez czausa belli Turcici, tudzież przestrogę listowną od j.w. jm. pana marszałka wielkiego koronnego⁷⁹⁰ wyrażoną, że już ten nieprzyjaciół foedifragam manum na R.P. naszą nie tylko wygotował, ale też już snadź in procinctu wykonania tej swojej zawziętej zostawa imprezy, R.P. żadnej zaś dotąd proporcjonalnej siłom i potędze nieprzyjacielskiej dla rozerwania przeszłego sejmu nie obmyśliwszy obrony, na terazniejszym dopiero onę obmyślić intenta sejmie, obowiązać się jednak, aby też co i przed tym nie posilała Rempublicam infelicitas, żeby (strzeż Boże) i sejm terazniejszy miał być rozerwany, przez co R.P. zostając indefensa, maximis periculis et ultimo interitui wystawiona była, procidendo tedy indemnitati Reipublicae, takową generalną między sobą postanawiamy konfederacją i wspólnie się wszyscy nomine województw i ziem naszych fide, honore et conscientia nostra obowiązujemy się, że in casu rozerwania terazniejszego sejmu, zaraz za trzecimi od J.K.M. wydanymi wiciami do zaszczytu i obrony R.P. [514] concurremus i tam gdzie necessitas et pericula Reipublicae exiget, stawać obowiązujemy się ochotnie pectora nostra, wprzód przy wierze świętej i chwale Boskiej, a potem i przy dostojęństwie J.K.M.

Których to trzecich wici inquantumby kancelaryja J.K.M. (w czym nie rozumiemy) wydać in casu rozerwania sejmu terazniejszego retardarent, albo i sam J.K.M. wysłać renueret, tedy tym obowiązkiem naszym terazniejszym sub fide, honore et conscientia nostra nos obstringimus, że za uniwersalami ichm. panów wojewodów naszych, a in defectu ich, ichm. panów kasztelanów, albo którego z ichm. panów urzędników ziemskich skupić się powinni będziemy. A tak skupiwszy się do boku J.K.M., wespół z J.K.M., tam gdzie necessitas R.P. potrzebę być obaczy, pójść submitujemy się, stosując się do konstytucyi przeszłego sejmu, sub titulo „Warunek wolnej elekcyi”⁷⁹¹ et sub titulo „Obowiązek przy dostojęństwie naszym i stanów R.P.”⁷⁹².

A jeśliby się jeszcze dyfidencyje in Republica inter status pokazywały, które by miały być impedimentum ad formanda consilia pro Republica, tedy do duchownych dyfidencyi uspokojenia omnia civilia media adhibere obiecujemy, aby tandem aliquando te dyfidencyje umorzywszy, mogliśmy się cieszyć spólną konfidencyją staropolską.

Którą to konfederacją naszą takowym sposobem dla zaszczytu i obrony R.P. i dostojęństwa J.K.M., i zatrzymania swobód, praw i wolności naszych postanowioną, że woje-

---

⁷⁹⁰ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁷⁹¹ Konstytucja „Warunek wolnej elekcyi” z 1670 r. (Vol. leg., t. 5, s. 27-28). ⁷⁹² Konstytucja „Obowiązek przy dostojęństwie naszym stanom Rzpltej” z 1670 r. (Vol. leg., t. 5, s. 28).

wódtwa nasze aprobant et pro rato et grato przyjmą, nic nie wąpiemy. A że ten zaszczyt i obrona ojczyzny, wspólnej matki naszej nie tylko nam samym, ale i inszym województwom naszym tak małopolskim, jako i W.Ks.L. prowincyi n.w.m. panów i braci należy, tedy fraterne ichm. naszych m. panów i braci [515] do takowejże wspólnej z sobą konfederacyi invitamus, ażeby ta konfederacyja między nami postanowiona, po województwach i ziemiach ichm. panom braci naszym w domu pozostałym in casu rozerwania sejmu terazniejszego dla wszelkiej gotowości wiadomi byli, tedy onę wprzód do grodu warszawskiego podać, a potem per extractum do grodów województw naszych jako najprędzej rozesłać obowiązujemy się, oryginał terazniejszej konfederacyi naszej postanowionej przy J.K.M. zostawując.

Co wszystko sub fide, honore et conscientia nostra trzymać i do skutku in casu rozerwania sejmu przywieść obowiązujemy się. Na co się rękami własnymi podpisujemy. Działo się w Warszawie, na sejmie walnym warszawskim, w piątek pierwszy po Bożym Wstąpieniu⁷⁹³ a. D. 1672.

9. Informacja w liście Bogusławza Bojanowskiego do Jana Bittnera seniora zbórów ewangelickich w Wielkopolsce o planowanym wniesieniu na kolejny sejmik w Środzie sprawy związanej ze zburzeniem zboru w Sieniutowie – Gołaszyn, 30 maja 1672 r.

Rp. AP Poznań, ABCz. 94, s. 5 – oryginał.

[...] Wiem, że też już mogło dojść straszny proceder z kościołem sieniutowskim, jak go zburzyli przeciwko prawu, jak i umarłym w grobie nie przepuszczono i funditus ten kościół zniesiono, a publice powiadali, że „od tego na leszczyński uderzymy, a potem dalij”. Przecie by się trzeba na sejmiku przyszył i o to uskarżyć, że nie według dekretu się sprawiono, ale zebrawszy hołotę z tumultem zrobili tę tragedyją. [...]

10. Uniwersał Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego – Warszawa, 24 czerwca 1672 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 278v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Samuel Duxta w dniu 23 lipca 1672 r. [sabbatho in crastino festi Sanctae Mariae Magdalene a. D. 1672].

Jan na Złoczowie i Żółkwi Sobieski marszałek i hetman wielki koronny, jaworowski, stryjski, kałuski, gniewski, barski etc. starosta.

Stosując się do zwyczajów dawnych wojskowych jm. panu komisarzowi województw wielkopolskich, to jest poznańskiego i kaliskiego, pro reali informatione oznajmuję,

⁷⁹³ 27 maja 1672 r.

iż wojsko polskiego i cudzoziemskiego zaciągu posłom swym na każdy sejm z pośrodką siebie obranym po pół złotego z konia każdego ratione solarii zwykło było impendere. Co że w tym czasie przeszłym dla rozebrania na województwa do płace wojska ad effectum nie przychodziło i już to 9 po podhajeckiej obsidiej poselstw, quota tej należytej im pensyjej nie dochodziła, przetoż aby to zwyczajne posłom wojskowym na sejm obranym nie ginęło impensi institutum, promovere urzędu mego hetmańskiego w województwach poznańskim i kaliskim wielkopolskich, jm. panu chorążemu chełmskiemu⁷⁹⁴, jm. panu [Janowi] Łukowskiemu, jm. panu [Zbigniewowi] Bliskowskiemu, jm. panu [Stanisławowi Janowi] Achingrowi, jm. panu [Marcinowi] Cieńskiemu, jm. panu [Andrzejowi] Siemianowskiemu, jm. panu [Wojciechowi] Bębnowskiemu in eum sensum naznaczam, pilnie prosząc jm. pana komisarza województw wielkopolskich o asygnacyją w tym terminie do jm. pana poborcy, żeby z najpierwszyj ćwierci po zł 4 i gr 15 wytrąciwszy z każdego konia, pomienionym ichm. abo deputowanym od nich exsolvere raczył. Którą kwotę sumy panowie deputaci od chorągwie każdyj pro suo interesse przy odbieraniu zasług swych pro persolvendo przyjąć i wytrącić będą powinni województwom i powiatom, kędy im będzie płaca dochodziła. Na co takową asygnacyją ręką własną, przy pieczęci mojej podpisuję. Datum w Warszawie, die 24 iunii a. 1672.

J[an] Sobieski m.p.

Locus sigilli

24. Sejmik relacyjny w Środzie, 20 lipca 1672 r.

1. *Uniwersał Michała I, zwołujący sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego po zerwanym sejmie na dzień 20 lipca 1672 r. – Warszawa, 4 lipca 1672 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 198 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Andrzej Łukawski w dniu 16 lipca 1672 r. [sabbatho post festum Sanctae Margarethae Virginis et Martyris proxima a. D. 1672].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 994a – oryginał.

Druk w: Akta sejmikowe woj. krakowskiego, t. 3, s. 411.

⁷⁹⁴ Jan Karol Romanowski chorąży chełmski.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, a mianowicie w., ur., senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu rycerstwu województwa poznańskiego, ziemie wschowskiej, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Lubośmy życzei tego i na staraniu naszym nic nie rozchodziło, aby na sejmie przeszłym dostateczna i skuteczna obrada zbliżającym na R.P. niebezpieczeństwom mogła być zabezpieczona i należytą namówić obronę, że jednak sejm tristi et improspere zerwany eventu, wszystkie nasze zamysły evertit i sposoby zatrzymania całości dobra pospolitego zatrudnił, innego nie baczemy śródka do ratunku R.P., tyko idąc za radą senatu in consilio postcomitali zgromadzonego, uprzejmościom i wiernościom waszym sejmik na miejscu zwyczajnym we Śrzedzie pro die 20 miesiąca lipca złożyć i naznaczyć.

Jakoż terazniejszym uniwersałem naszym składamy i naznaczamy. Żądając i miłością ojczyzny obowiązując uprzejmości i wierności wasze, abyście w tak nagłym razie, kiedy ab oriente straszna gotuje się impreza i do granic państw naszych zbliża, takie wynajdowali sposoby, które by jak najprędzej influentem hostilitatem tamować i odwrócić mogły, a primario abyście uprzejmości i wierności wasze wojsku według podziału tak emerita, jako i te, które in opere belli będącym, currens stipendia namówieli i one realiter bez odwłoki i trudności wypłacili. Do czego żeby boni publici i zatrzymania całości R.P. będzie pro aemulo uprzejmościom i wiernościom waszym, i nie wątpimy, że tak jawne i bliskie niebezpieczeństwo accedens wrodzoną ochotę uprzejmości i wierności waszych, tę do zaszczytu ojczyzny concurrentis. Kwoli czemu wici ostatnie na pospolite ruszenie za zgodą i prośbą posłów ziemskich do nas in facie R.P. wniesioną, z kancelaryjej koronnej wydać rozkazaliśmy.

Ten zaś uniwersał nasz aby tym prędzej wiadomości uprzejmości i wierności waszych doszedł, po grodach, parafiach i innych miejscach zwyczajnych publikować i ogłosić rozkazujemy. A dla lepszej wiary przy podpisie ręki naszej pieczęcią koronną stwierdzić go rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia 4 miesiąca lipca r. P. 1672, panowania naszego 4 r.

Michał Król

Locus sigilli

Książdz Stanisław Bużeński g[nieźnieński], w[armiński] k[anonik], regens kancelaryjej koronnej.

2. *Uniwersał Michała I na pospolite ruszenie, wici trzecie –
Warszawa, 5 lipca 1672 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 272 – oryginał drukowany; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Michał Wardęski w dniu 21 lipca 1672 r. [feria 5 ante festum Sactae Magdalenae proxima a. D. 1672].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Gniezno 75, k. 998 – oryginał drukowany, prawa strona uszkodzona.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 3, s. 415-416.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, inflancki, podlaski, podolski, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć będzie należało, mianowicie w., ur., senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiego stanu rycerskiego „województwa poznańskiego” obywatelom, także miastom i miasteczkom, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Ta, która wszystkim Boskim dziełom zwyczajnie sprzeciwiać się zwykła malignitas, nie przestaje mieszać harmoniam rad publicznych, gdy a to znowu sejm tak bardzo potrzebny, aeterno imperii vulnere rozerwała, wydając prawie na zgubę następującej nawale pogańskiej zdrowie i całość wszystkiej R.P. i do ostatniego prowadząc ją kresu. Lubo na oko widome woli i łaski Bożej dowody, kiedy postliminio powróciły obszerne ukraiinne prowincyje i miasta potężne do naszego i R.P. poddaństwa, tak dalece, iż czego bellicus labor przez lat przeszło dwadzieścia odebrać nie mógł, jedna kampania za błogosławieństwem Boskim, a odwagą w. wodzów, dzielnością wojska ad subiectionem przywiodła. A że jakośmy w instrukcyjej sejmowej i przeszłych wiciach dołożyli, kiedy na dyskretyj nieprzyjacielskiej publica zostawa salus, a zatym cała R.P. periclitatur, należy wszystkim stanu rycerskiego obywatelom in commune consilia et vires conferre, iż przy rozerwaniu nieszczęśliwym sejmowi wszystkie województwa zgodnie prosiły o wydanie trzecich wici na pospolite ruszenie, względem zbliżającej ad confinia Regni potęgi tureckiej, o której codziennie przychodzą wiadomości. Tedy stosując się do ochoty tychże województw i prośby przez posłów nam przełożonej, de consilio senatus postcomitali dajemy te trzecie wici do uprzejmości i wierności waszych na pospolite ruszenie, abyście każdy w swoim województwie in armis stanąwszy, sejmiki odprawiawszy, którym dzień 20 miesiąca lipca naznaczyliśmy, ad eundem effectum popisu i innego porządku około tej wyprawy pospolitego ruszenia namówienia naznaczamy, ze wszelkim wojennym przygotowaniem i należytego rynsztunku dziełu rycerskiemu przysposobieniem, viritim et ex facultatibus, sub poenis de expeditione generali bellica w prawach koronnych, osobliwie konstytucyją 1621⁷⁹⁵ opisanemi, na dzień ^a16^a

⁷⁹⁵ *Konstytucja sejmu 1621 r. „Sposób pospolitego ruszenia”* (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 297-304).

miesiąca ^asierpnia pod Hrubieszów^a przybywali, gdzie my osobą naszą stawimy się, i całości tej R.P. na zaszczyt vitam et sanguinem impendere gotowiśmy.

Chciejcie tedy uprzejmości i wierności wasze na terażniejszych zjazdach i sejmikach od nas naznaczonych, solida capescere consilia, aby R.P. w tak bliskim niebezpieczeństwie inermis et indefensa opuszczona nie była, wiara święta katolicka, kościoły Panu Bogu poświęcone aby nie poszły in abominationem desolationis, zdrowia, fortuny i swobody uprzejmości i wierności waszych aby in praedam et rapinam barbaris nie padły. Czego debito affectu ku wspólnej matce ojczyźnie, która nas wychowała et liberis suffragiis na tym posadziła tronie, szczerze życzymy.

Miastom wszystkim i miasteczkom, także tym co do wyprawy na pospolite ruszenie należą, aby każdy przy wojewodzie albo regimentarzu województwa lubo ziemie swojej też wyprawę effective wypełnili, sub eodem legum rigore, władzą naszą królewską rozkazujemy.

A ten nasz uniwersał trzecich i ostatnich wici w grodach publikowany, na miejscach zwyczajnych i parafiach obwołany być powinien. Co serio urzędowi wszystkim grodzkim rozkazujemy. A dla lepszej wiary ten uniwersał ręką naszą podpisawszy, pieczęcią koronną stwierdzić rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia ^a5^a miesiąca ^alipca^a r. P. 1672, panowania naszego 4 r.

Michał Król

Locus sigilli

Ks. Stanisław Bużeński g[nieźnieński], w[armiński] k[anonik], regent kancelarii koronnej

^{a-a} *tekst wpisany ręcznie w wolne miejsce*

3. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego i Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego, na sejmiki – Warszawa, 9 lipca 1672 r.

Rp. 1 Bibl. PAU i PAN, rkp. 368, k. 198 – *kopia*: Copia listu jm. księdza arcybiskupa gnieźnieńskiego i jm. pana hetmana wielkiego koronnego na sejmiki.

Rp. 2 NBU, Fond 1, 5795, k. 303-303v – *kopia*: kopia listu od jm. ks. arcybiskupa gnieźnieńskiego na sejmiki.

Inne rękopisy: **Rp. 3** NBU, Fond 1, 4125, k. 439-439v – *kopia*.

Jako się sejm przeszedł po sześćniedzielnej koncertacyjnej tristi rozechwiał się eventu, rzetelną ichm. panowie posłowie w.n.m. panom doniosą relacją, ale i my żal nasz w.n.m. panom communicamus,

J.w., w ., n.w.m. panowie i bracia.

Lubo w tym nie mamy żadnej wątpliwości, że ichm. panowie posłowie rzetelną w.n.m. panom donieśli relacją de tristia zerwanego sejmu eventu, my jednak żal nasz w.n.m. panom communicamus. Stąd

stąd pochodzący, że nasadzona na takie facinus malignitas odnieść się od swego nie dała przedsięwzięcia, aż swego dokazała. W jakie zaś miła ojczyzna przez to przychodzi pericula, ten tylko wątpić może, kto nie ma sensum malorum i nie uważa, że natenczas R.P. bez opatrzenia i obrady zostaje, kiedy groźne nad karkami naszymi ottomańskiej potęgi ruszają się miecze. Więc aby według własnego trybu swojego też malitia na nas nie usiłowała zerwania przyczyny detorquere, krótkim w.n.m. panom manifestem initium ordinem finem upłynionego sine fructu sejmu dla informacji posyłamy.

Który to manifest w złożonej na to umyślnie sesyjnej nie tylkośmy przy wielkiej ichm. panów posłów frekwencyjnej i wszystkiego tu będącego senatu przytomności czytali, ale też do tutecznego i inszych podaliśmy grodów. Posyłamy oraz eksorbitancyj kopiją, którą na samegoż K.J.M. rekwizycją przez ichm. księży biskupów in compendium zebraliśmy, abyście w.n.m. panowie w nich się przejrzaawszy, jeżeli nie masz czego upomnieć się panu, uważyli.

Upewniamy przy tym pro senatoria fide nostra w.n.m. panów, że nie tylko consilia, ale wszystkie conatus nasze i cokolwiek w nas virium znajduje się, zawsze ochotnie sociare z w.n.m. panami zechcemy, aby ta naufragia publicae salutis publicis w pomyślną mogła być wprowadzona ciszą. Braterskiej zatym w.n.m. panów łasce z powolnemi naszymi oddajemy się służbami.

W Warszawie, die 9 iulii 1672.

pochodzi, że nie mogła frangi malignitas, [303v] aby o zawziętości swojej scopulos compagem publici consilii nie rozbijała. Musiał być zaprawdę być absque sensu, kto by sentire nie miał mala et pericula, do których tam insolenti licentia traditur ojczyzna, ile pod ten czas kiedy groźna nad karkami naszymi wisi Porty Ottomańskiej szabla, a R.P. bez wszelkiej zostaje obrady. Więc aby zerwania tego przyczyny na nas też malitia sinistra nie usiłowała retorquere delatione, krótkim w.n.m. panom informujemy manifestem całej R.P. initium ordinem finem tego sine fructu upłynionego sejmu compendioze wyraziwszy.

Który w osobliwej na to złożonej sesyjnej, przy wielkiej ichm. panów posłów i wszystkiego tu przytomnego senatu frekwencyjnej, nie tylkośmy czytali, ale też wszystkich eiusdem z nami sensus ichm. nomine podpisawszy, do tutecznego i inszych podaliśmy grodów. Przydajemy tu oraz egzorbitancyj kopiją, którą na sameż J.K.M. rekwizycją przez ichm. księży biskupów in compendium zebraliśmy, abyście w.n.m. panowie w niech się przejrzaawszy, jeżeli się nie masz czego upomnieć panu, uważyli.

Upewniamy przy tym pro senatoria fide nostra w.n.m. panów, że nie tylko consilia, ale wszystkie conatus nasze i cokolwiek się tylko virium w nas znajdzie, zawsze ochotnie sociare z w.n.m. panami zechcemy, aby ta naufragia publicae salutis publicis w pomyślną mogła być wprowadzona ciszą. Braterskiej zatym w.n.m. panów łasce z spólnemi naszymi oddajemy się służbami. W.n.m. panów życzliwi bracia i słudzy.

Ks. Arcybiskup gnieźnieński
Jan Sobieski marszałek

W Warszawie, die 9 iulii a. 1672.

4. *Uniwersał Michała I, donoszący o zagrożeniu ze strony Turcji –
Warszawa, 12 lipca 1672 r.*

Rp. 1 AGAD, MK LL 25, k. 366-367 – *oblata*: List na sejmiki o Turku, Tatarach i o tym, że w skarbie pieniędzy nie masz, aby przewidowali jako się bronić a. D 1672.

Inne rękopisy: Rp. 2 Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 512-512v – *kopia*.

Druk w: Materiały do dziejów wojny polsko-tureckiej 1672-1676, wyd. J. Woliński, SiMdhW, 10 (1964), cz. 1, s. 248-250.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili. Po złożonych sejmikach uprzejmości i wierności waszych i po wydanych trzecich i ostatnich na pospolite ruszenie wiciach, odbieramy przez poselstwo chana krymskiego⁷⁹⁶ faecialem literam hostilitatis cesarza tureckiego⁷⁹⁷ i tegoż chana krymskiego, ze wszystkimi ordami, z tym przecie dokładem, że pomieniony chan ofiaruje mediacją swoją między nami i R.P. a Portą Ottomańską. Concluserimus w radzie naszej z senatem i w. hetmanami natenczas przytomnymi, akceptować mediacją, wyprawić posła do chana i posłannika do cesarza tureckiego, effectus jednak pożądanego tego poselstwa być nie może bez wielkiej sumy pieniężnej, którymi tak w Krymie, jako u Porty omnes vias tentando narabiać, hostilitatem zatrzymać albo odwrócić i salutem publicam przekupić potrzeba.

A że skarbu koronnego ordynaryjne prowenty bardzo małe i już aż ad ultimam decembris in futurum dysponowane i asygnacjami onerowane, sposobu nie znajdujemy, tylko podać to na terazniejsze sejmiki et candide informare uprzejmości i wierności wasze, abyście sumami pieniężnymi, które gdzie się kolwiek gotowe po województwach i ziemiach znajdują, tak gwałtownej ojczyzny potrzebie subveniat.

Więc że pospolite ruszenie bez piechoty w pole wyprowadzać bardzo niebezpieczno, bo armaty pilnować, obóz okopywać, excubias agere kawalerija bez infanteryjej nie podoła [366v], proponimus abyście przy pospolitym ruszeniu łanową piechotę (uchwaliwszy ze 20 łanów sine abiuratis jednego pieszego) z sobą do obozu przyprowadzili. Nie spuszczać się na infanteryjej w służbie będącą, którą rozłożono po fortecach, przeszłą kampaniją zawojowanych, a po wielkiej części diuturnitate et casibus belli nadrujnowaną (gdy suplementów prawo broni i kancelarya pactis conventis et interdicto sub privatione officii zasłania się, gdy regimenty na asekuracyjej kilka lat będące, dalszej nie mogąc znosić ekspektacyjej, w rozsypkę poszły, gdy po wielu województwach i ziemiach emerita stipendia niedyskretnie i niesłusznie detinentur) do takiej szczupłości i niżej przyszła, że ani Kamieńca osadzić, ani w kampaniją wynijść, i obóz robore peditum firmare żadnego nie masz sposobu. Przyszło już do tego extremum, że ur. generałowie, pułkownicy, komendanci, desperatione zapłaty, prowiantów,

⁷⁹⁶ *Selim I Girej chan krymski.*   ⁷⁹⁷ *Mehmed IV sułtan turecki.*

lenungów, służbę wypowiedzieli i z protestacją, że fortec odbiec muszą, z Warszawy odjechali.

In tantis undique angustiis, w tak żalosnym i sromotnym publici aerarii niedostatku, dla którego tak znaczne starożytne i szerokie Królestwo bliskie zguby zostawa, extra consilium jesteśmy, jeżeli uprzejmości i wierności wasze nervum belli et pacis litować będziecie. Wymówili się principes externi, począwszy od Ojca Św.⁷⁹⁸, od których supplicias aerarii, to jest według konstytucyi i artykułów sejmikowych pieniężnych posiłków przez listy nasze żądaliśmy. Fides publica częstokroć zawiedziona i dla postrachu periculorum kredytu żadnego, choć na małe sumki, nie znajduje. Klejnoty koronne, które by mogły być zastawione, surowym prawem zawarte. Tako jednak popolicie necessitas solvit legem, tak żądamy ex senatus consilio uprzejmości i wierności waszych, abyście do pomienionych klejnotów sine solennitatibus otworzyć i one do sejmu intra Regnum zastawić pozwolili. Supersunt inne onera Reipublicae kurfiszowskie posiłki, jeśli przybędą, po dwóch miesiącach gratuito od kurfirsztu [367] jm.⁷⁹⁹ pozwolonych, na dalszy czas ex vi pactorum i transakcyje przez ur. podkomorzego warszawskiego⁸⁰⁰ w Berlinie ultimario postanowionej, nostra annona et nostro peculio sustentować i lenungować winniśmy. Bez czego nie ruszą się z granic pruskich, jeżeli in securitatem tej sustentacyje, osobliwie per fidem interpositam kupców gdańskich, wprzód nie warujemy.

W. marszałek wielki koronny⁸⁰¹ zapłacił ćwierć jedną z szkatuły swojej trościanickim chorągwiom, co wyniosło przeszło 40 tys. zł. Więc i wydatki hetmańskie obozowe nie są privati census, ale publici aerarii.

Biała Cerkiew animam agit, jeżeli tamecznych praesidiarios prędko nie posilemy. Kamieniec, antemurale Regni sine praesidio, sine aerario wytrzymać insultus tak potężnego nieprzyjaciela nie może.

Co wszystko przełożywszy, żądamy et per salutem publicam, per sacra omnia obtestamur, abyście uprzejmości i wierności wasze w takiej ścisłości i niebezpieczeństwie derelicta ab omni consilio et ope Reipublicae, sami o konserwacyje miłej ojczyzny, chwały Bożej, carissimorum pignorum serio myśleli. Concurrите cives moenia civitatis labuntur. Jeżeli radą i dzielnością w pospolitym ruszeniu nie podźwigniemy cadentem patriam, actum w wierze świętej o chwale Bożej, o całej ojczyźnie de fortunis et vita civium.

Nie potrzeba i tego opuszczać, co practicatum było na chocimskiej i innych tureckich wojnach, aby komisarze cum plena potestate do boku naszego i w. hetmanów byli deputowani. Podać się mogą in arena consilia i okazyje traktowania z nieprzyjaciółmi ex eventu belli, do czego zupełnej mocy ad concludendum potrzeba. Życzymy zatym uprzejmości i wierności waszych dobrego do Pana Boga zdrowia. Dan w Warszawie, dnia 12 miesiąca lipca, r. P. 1672, panowania naszego 3 r.

Michał Król

Locus sigilli minoris cancellariae Regni.

---

⁷⁹⁸ Klemens X papież. ⁷⁹⁹ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁸⁰⁰ Wojciech Opacki podkomorzy warszawski. ⁸⁰¹ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.

5. *Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 20 lipca 1672 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 284-285 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Krzysztof Rozwadowski w imieniu Gen. Władysława Michała Skoroszewskiego chorążego poznańskiego, marszałka sejmiku w dniu 23 lipca 1672 r. [sabbatho in crastino festi Sanctae Mariae Magdalenae a. D. 1672].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 201-202v – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, którzyśmy się na sejmik od J.K.M. p.n.m. po nieskończonym sejmie na dzień 20 miesiąca lipca złożony, do Środy zjachali.

Lubośmy tak wiele życzliwej ku J.K.M. p.n.m. przez różne spiski i kontestacje, a nawet przez świeże przeszłego sejmku prawo pro tuenda maiestate i naszej wolnej elekcyjej oświadczyli ochoty, jednak i tę podczas terażniejszego nieszczęśliwie rozrwanego sejmku przez ichm. panów posłów naszych z innemi województwy pro conservatione maiestatis J.K.M. p.n.m. uczynioną konfederacją wrozoną przyjmujemy żarliwością i wszystkie pro tuitione tronu pańskiego i wolnej elekcyjej reasumując oblige, jednostajnie spondemus, iż przy dostojenstwie J.K.M. p.n.m. vita et sanguine stawać będziemy i tę konfederacją przez ichm. panów posłów naszych z innemi województwy zawartą in toto aprobujemy i do efektu, gdy tego okazyja będzie, przywieść obowiązujemy się.

Jakoż i teraz, gdy nam J.K.M. wici trzecie na pospolite ruszenie wysłał i pro vincula denuntiat, idziemy ochotnie i to sobie fraterne et sub rigore prawa imponimus, że pro die 8 augusti po powiatach przed ichm. panami kasztelanami albo duktorami swemi popisawszy się, tam zaraz z popisów na miejsce od J.K.M. naznaczone jako najprędzej zbiegamy.

Po którym popisie, według prawa odprawionym, ruszyć się powinni będziemy i stamtąd na dzień 15 augusta stanąć pod Uniejowem obiecujemy, aby tam wszyscy ichm. panowie rotmistrze zgromadzili się dla dalszego porządku i traktów namówienia.

A że na tym najwięcej należy, abyśmy domów naszych securis odjachali, naprzód upraszamy jm. pana kanclerza n.m. pana⁸⁰², aby pro officio suo et generoso z przodków swoich zelo i pro affectu swego ku tym województwom, w których jm. non postremas possidet fortunas, circa securitatem domów naszych autoritate sua consulere raczył o to i prosić jm. zlecieliśmy jm. panu marszałkowi koła naszego.

Więc aby miasteczka wszystkie in genere via uniwersalami ichm. panów surogatorów i wojskich na znoszenie ludzi jakich swawolnych, jeżeliby się jacy pokazowali, z domów czterdziestu jednego konnego wyprawiali, serio iniungimus, ponieważ to z dawnych praw czynić powinni. Plebei także, którzy dobra ziemskie królewskie i duchowne quovis iuris titulo trzymają, aby w osobach swoich własnych, nie zasłaniając się wyprawą pocztów ani tantis contractibus uchraniając się, którym kto by per inqui-

⁸⁰² Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

sitionem doszedł uterque żaden poenae karani powinni będą, to jest dziedzice i dzierżawcy, tę ekspedycją odprawowali postanawiamy, a to sub confiscatione dóbr ich własnych. Słuszna bowiem dla tej ojczyzny krew infundere, z której tak wiele lucrantur.

Ordynacja w ciągnięciu [284v] w pospolitym ruszeniu, lubo jest prawem opisana, postanawiamy, aby każdy pod chorągwią a nie bokiem szedł i nie po wsiach, ale w polu, przy chorągwi stawał, sub militari iudicio. A po skończonej da Pan Bóg szczęśliwie tej ekspedycyjej i powrocie powinni będą ichm. panowie rotmistrze rejestra chorągwi do grodów oddać. A iż pessima scandala znadują się, że vox libera per famosos libellos op-primitur, tedy napotym jeśliby kto lub facto, lub famose wolny głos oprymował, przeciwko takiemu jako contra hostem consurgemus.

Więc że siła na tym należy, aby wojsku do województw naszych należącemu sty-pendia oddane były, iniungimus ichm. panom poborcom naszym, aby per currentem executionem, która tylko do wyjazdu naszego na pospolite ruszenie currere ma, jako najprędzej podatki zatrzymane wybierali i panom żołnierzom winne popłacili ćwierci. A mianowicie ludziom na osadach będącym i trościanieckim chorągwiom, które przez nieprzyjaciela są zrujnowane, z przyszłego kwartału czopowego i szelężnego przed wszystkimi zapłacić powinni będą.

Opactwo bledzewskie, iż tak przez hibernę, jako i przez konsystencyją chorągwi jm. pana marszałka nadwornego⁸⁰³ zrujnowane zostaje, tak dalece, że panowie poborcy dawnych podatków 12 podymnych per currentem executionem żadnym sposobem wybrać nie mogli, od tych samych podatków 12 podymnych toż opactwo uwalniamy, jeśliby jednak potym jm. ksiądz opat bledzewski mógł co z tych podatków wydać, to na ozdobę ołtarza Matki Bożej w Rokitnie ofiarujemy.

Ojcom także jezuitom aby panowie poborcy na kanonizacyję błogosławionego Stanisława Kostki pozwoloną z tych tu województw sumę, jako najprędzej wydali, zlecamy.

Ponieważ tu kołu naszemu deductum est, że miasteczko Bojanowo na zapłatę wojsku halickiemu in fidei województw naszych pewną sumę na 1260 zł likwidowaną fantami zapłaciło za asekuracyją województw naszych, a dotąd tej sumy nie zapłacono, tedy zachowując sobie ad similem casum kredyt u miast i miasteczek, pozwalamy miasteczku temu, aby tę sumę likwidowaną z szelężnego podatku sobie wytrąciło, które a prima praesenti zaczęło się, a kończyć się będzie ultima septembris. Inquantumby mu ta ćwierć nie mogła sufficere, tedy drugą sequentem pozwalamy, co się juramentem weryfikować będzie.

A iż ichm. panowie bracia dóbr J.K.M. w województwach naszych possesores querulabantur, że w hibernie przeszłej ukrzywdzeni są, tedy aby tej dystrybucyjej aequior była animadwersja, naznaczamy komisarzy naszych z województw naszych do hiberny, jm. pana Stanisława Krzyckiego podkomorzego kaliskiego, jm. pana Andrzeja Radlickiego sędziego ziemskiego poznańskiego, jm. pana Kazimierza Dembińskiego, jm. pana Stanisława Jaraczewskiego.

Ażeby podatki tym prędzej wydawane być mogły, zlecamy jm. panu marszałkowi koła naszego, aby uniwersały tak do ichm. [285] panów braci, jako i miast, i miaste-

---

⁸⁰³ *Jan Klemens Branicki marszałek nadworny koronny.*

czek jako najprędzej wydał, zagrzewając ich do tym prędszego podatków tych wydawania, którekolwiek na retentach ab anno 1666 zostawają.

A ponieważ jeszcze dwoje chorągwi województw naszych in opera belli w Ukrainie zostawa, tedy chcąc one ad ulterioram necessitatem servienti bellici zatrzymać pod ichm. panami rotmistrzami, to jest jm. panem Andrzejem Zaleskiem i jm. panem Tomaszem Zaleskiem, tymże ichm. panom rotmistrzom z pomienionemi chorągwiemi służbę przypowiadamy i żołd im zwyczajny, jaki insze wojsko bierze, naznaczamy i żeby hiberna z drugim wojskiem onych dojdzie, omnes inibimus modos, kuchennego ichm. panom rotmistrzom, każdemu z nich po 2 tys. naznaczamy. Które to chorągwie ordynansu J.K.M. słuchać miają i pod Hrubieszów do nas przyjsć i złączyć się z nami, o czym listy do pomienionego towarzystwa jm. panu marszałkowi koła naszego napisać zleciliśmy.

A lubo zasługi wysokie jm. pana Franciszka Mycielskiego skarbnika poznańskiego, które z dzieciństwa prawie z wielkim uszczerbkiem substancyjej swojej odprawuje, zasłużyły w województwach naszych summam gratitudinem, nie mogąc jednak natenczas więcej gratificari jm. dla całości pospolitej, tedy jm. panu marszałkowi naszemu na 2 tys. zł asygnacją wydać iniunximus.

Także jm. panu Piotrowi Tymińskiemu porucznikowi chorągwi jm. pana Andrzeja Zaleskiego, za znaczne straty jego, które w tej kampaniję podjął, zł 1000, jm. księdzu Pawłowi Gorzkowskiemu plebanowi zemborzyckiemu, ponieważ od pospolitego ruszenia konsystencyjej pod Lublinem obozu naszego szkody sobie praetendit, na sto talentów, currentis monetae asygnacją jm. panu marszałkowi naszemu wydać zleciliśmy.

Mając respekt na to, że przez gęste sejmiki nasze jm. pan starosta średzki⁸⁰⁴ w zbożach i trawach swoich przez konie nasze niemałe szkody ponosi, tedy karczmy do tegoż starostwa należące in vim rekompensy od szelężnego podatku na cały rok uwalniamy. Które to laudum do grodów województw naszych podać zleciliśmy. Działo się we Środzie, dnia 20 miesiaca lipca r. P. 1672.

Władysław Michał Skoroszewski chorąży poznański, marszałek sejmiku średzkiego m.p.

Locus sigilli

6. Instrukcja dana posłom do Michała I z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 20 lipca 1672 r.

Rp. 1 Bibl. PAU i PAN, rkp. 368, k. 217-217v – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** BUW, rkp. 1958, k. 38-38v.

Druk w: *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. 1, cz. 2, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1881, s. 1035-1037 – wydane z odpisu współczesnego z biblioteki Suskiej.

⁸⁰⁴ Jan Cerekwicki starosta średzki.

Instrukcja ichm. panom posłom z sejmiku relationis pro 20 iulii za uniwersałami J.K.M. złożonego do J.K.M. wyprawionym a. 1672 we Śrzedzie.

Naprzód opowiedzą ichm. panowie posłowie nasi, jako zerwanie sejmu każdego boni civis przeniknęło serca, że na zaszczyt dostojęństwa J.K.M. p.n.m., więc i na tak jawne następujące niebezpieczeństwa proportionatas trudno było obmyślić vires i zasłony. In pectoribus nostris największe i najprzedniejsze widzimy robur, które na zaszczyt J.K.M. p.n.m. ochotnie ofiarujemy, jako zaraz przy szczęśliwej J.K.M. p.n.m. elekcyjej vitas et fortunas devovimus, in hoc i teraz nie ustawamy zelo, gotowi będąc krwią i zdrowiem naszym zaszczycać securitatem, daj Boże, długowiecznego panowania i dostojęństwa J.K.M.

Więc że dyfidencyje infelici tej R.P. fato nie przestają mieszać consilia publica i obrady sejmowe confundunt, a zatym wielką podają okazją ad motus civiles, prosić jak najpilniej i usilniej J.K.M. ichm. panowie posłowie będą, aby ad hanc, która tylko sama zda się być efficax medella, gdy wszystkie inne już po wielokroć razy przez J.K.M. aplikowane media, dotąd sine fructu, przystąpić raczył. To jest sejm inquisitionis na koniach jako najprędzej złożył, innotescencyją wydawszy do wszystkich województw, które na pospolite ruszenie nie chodzą, jako to do województw pruskich, aby dla tak ciężkich niebezpieczeństw ad interna et externa mala, do uspokojenia gruntownego R.P., do konserwacyi powszechnej i pomnożenia praw i wolności naszych, nie zasłaniając się żadnemi prawami i ekscesami swemi, ad idem z województwy innemi componere chcieli.

Gdzie et praegnanti Reipublicae necessitati, na zaszczyt jej, oraz i osoby J.K.M. p.n.m. contra quaevis pericula abunde provisum będzie, i za takim sposobem zgromadzenia ordinum, gdy wszyscy in commune consulemus, wygodzi się i w tym, że pełne niezgody publicznej animos civium i dissonam harmoniam in consiliis Reipublicae kombinować, i ad idem przy łasce Bożej i szczęściu J.K.M., jako też uniformitatem z nami in publicum sentiendi przywieść będziemy mogli.

Prosić przy tym J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie będą, aby interim in leniendis his malis civilibus jako pan dobry i a natura łaskawy, ustawać nie raczył, omnia media biorąc przed się, które tylko adaequata, ex ratione conservationis Majestatu swego i całości R.P., która z osobą pańską J.K.M. ma quid individuum, rozumieć będzie.

Opowiedzą przy tym ichm. panowie posłowie J.K.M., jako zawsze ochotnie na zapłatę wojska, które się z podziału dostało województwom naszym, składaliśmy podatki, tak i teraz, że satysfakcyją in stipendiis suis mieć będą, obiecujemy. Że dotąd non de integro odebrali stipendia swoje, przyczyną jest publica egestas z tak ciężkiego ubóstwa poddaństwa naszego.

De reliquo co a capite libri huius być powinno, powinszują J.K.M. panowie posłowie nasi jako najdłuższego i najszczęśliwszego J.K.M. panowania imieniem województw naszych, vota fundendo, aby sam pan Bóg, którego ductu et spiritu regnantem veneramur i na tę kampaniją, w którą się K.J.M. wybierać raczy, dirigat gressus jego i quaeque aspera obracał in vias planas.

Nie zapomną i tego ichm. panowie posłowie nasi podziękować J.K.M. imieniem województw naszych pro cura et conatibus, które indefesse in publicum [217v] około narodów sobie od Boga powierzonych podejmować raczy.

Więc że J.K.M. wici trzecie do województw naszych, lubo non in fundamento legis, wysyła, bo antecesorowie J.K.M. w ręku tego po rozerwanych sejmach nie mieli, jednak intuitu periculorum, które nam J.K.M. proponit non disputando, paremus woli J.K.M. i necessitati Reipublicae, i na miejsce uniwersalami J.K.M. naznaczone quantocitius properamus, tak jednak, aby ta universalis militia sine divisione belli była, województwa żadnymi nie zasłaniając się libertacyjami, równo z nami in hosticum wychodziły, ne similis error fiat, jakiegośmy takrocznym pospolitym ruszeniem doznali, że drugie województwa wolne w domu zostawały, a nasze województwa daremnie ruszono.

A że nam to od ichm. panów posłów relatum, że się znajdowali tacy, którzy J.K.M. abdicationem suadebant, przez co legem noviter latam convulserant i J.K.M. in periculum wprowadzić chcieli, przeto aby im mandaty na sejm inquisitionis et exorbitantiarum wydane były, prosić będą J.K.M., także jm. panu podskarbiemu koronnemu⁸⁰⁵, aby się ad obiecta jm. pana [Franciszka] Wysockiego sprawił.

A że jm. pan [Franciszek] Wysocki cześnik sochaczewski żalosnym listem swoim proposuit to kołu naszemu, jako involuitur periculis zdrowia swojego od nieprzyjaciół swoich, niską tedy wniosą ichm. panowie posłowie suplikę do J.K.M., aby onego raczył protegere scuto protekcyjej Majestatu swego i z kancelaryi swojej wydać mu kazał literas maiestatis, aby go broniły a vi et potentia adversariorum jego, oraz i na zasługi jego mieć respekt miłościwy raczył, pamiętając jako łaskawy pan na te długi, które propoter necessitatem publicam in fide Reipublicae zaciągnął. O co osobliwie upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M.

Posłami do J.K.M. jm. pan podkomorzy kaliski⁸⁰⁶ i jm. pan [Kazimierz] Dembiński.

7. Uniwersał marszałka sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 22 lipca 1672 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 276 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Michał Wardęski w dniu 23 lipca 1672 r. [sabbatho in crastino festi Sanctae Mariae Magdalenae a. D. 1672].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 292, k. 321v – oblata.

Władysław Michał Skoroszewski chorąży poznański, marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego.

Wszem, wobec, komu to wiedzieć należy, mianowicie miastom, miasteczkom, wsiom tak J.K.M., jako i R.P., duchownym i szlacheckim do wiadomości donoszę tym uniwersałem, iż unaniami consensu sejmiku blisko przeszłego uchwalona jest fortis executio wszystkich zatrzymanych podatków ab anno 1666 do tego czasu uchwalonych, których contumaciter prawie retentores mniej dbając na rekwizycyje gorące ichm. panów poborców i egzekucyje wysłane, wydawać nie chcą.

⁸⁰⁵ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁸⁰⁶ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski.

Teraz tedy za gorącemi listami J.K.M. ażeby tak praesidia ukraiinne, jako i chorągwie in opere belli zostające, promerita zasług swoich za krwawe odwagi swoje odnieśli stipendia, dla których niewydania wojsko by się mieszać musiało i czego Boże uchowaj, fortece osadzone ichm. panom komendantom opuścili, przyjęła za rozkazem tedy całego sejmiku requiro wszystkich retentorów i bratersko napominam, ażeby też retenta od wzwyż mianowanego roku aż do tego czasu uchwalone, jako podymne, czopowe, szelężne od piwa, gorzałek, win i miodów w miastach i miasteczkach, rzemieślnicze i owcze, tak wielą przeszłych uniwersałów przez ichm. panów poborców intymowaną, niedowłocznie oddawali, a to pod surową egzekucyją, która ex nunc wychodzi, gdyż i do tego przystąpięła zgodna wola całego sejmiku, żeby pospolite ruszenie terażniejsze tych zatrzymanych nie tamowało podatków.

Który to uniwersał żeby każdego wiadomości doszedł z rozkazania całego sejmiku po grodach publikować rozkazałem i on ręką swą podpisuję. We Śrzedzie, die 22 iulii a. 1672.

Władysław Michał Skoroszewski chorąży poznański, marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego.

Locus sigilli

| 8. List Piotra Przyjemskiego kasztelana śremskiego do Michała I z informacjami
| o sejmiku – Środa, 23 lipca 1672 r.

Rp. 1 Bibl. PAU i PAN, rkp. 368, k. 217v – kopia: Copia listu jm. pana Przyjemskiego kasztelana śremskiego do K.J.M. de data 23 iulii ze Śrrody.

Inne rękopisy: **Rp. 2** BUW, rkp. 1958, k. 37-37v – kopia.

Respondit expectationi tak W.K.M. p.m.m., jako też i nas wiernych poddanych i życzliwych sług pożądana sejmiku konkluzja, do której też cokolwiek z powinności obligu mego cooperatus będąc, rzucam ochotnie to wszystko quantum in me jest przy-sługi pod nogi W.K.M. p.m.m., o to suplikując, abym coraz rozkazania W.K.M. p.m.m. excitatus wydawał takie albo jeszcze dowodniejsze życliwości mojej ku panu i ojczyźnie fructus. Nad czym się nie bawiąc, sit pro testimonio w instrukcyi naszej, co litera i słowo to dowód nienaruszonyj ku W.K.M. życliwości naszej, czego abyśmy rzeczą nie słowy poprawili, idziemy ochotnie tam, gdzie nas wola uncti domini na zaszczyt swój prowadzi, wolne serca i zdrowia nasze niosąc, quam zelosissime in holocaustum tuitionis majestatu W.K.M.

Idzie tam z instrukcją sejmikową emeritus tej ojczyźnie civis, jm. pan podkomorzy kaliski⁸⁰⁷, którego niepoślednim momentom jako na wszystkich, tak i na tym sejmiku ku W.K.M. życliwości dowód odebrałem. Jako łaski W.K.M. omni exceptione godzien,

---

⁸⁰⁷ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski.

tak i ja za nim uniżenie suplikuję, jako też i za jm. panem podsejdmem wschowskim⁸⁰⁸, którego też życzliwą activitatem W.K.M. p.m.m. pod nogi oddawam. A ponieważ nasze województwa stylum ferreum stringunt na usługę W.K.M. p.m.m. i ja zarówno z niemi nie bawię literario, tylko siebie samego com jest i co mogę, dożywotnij W.K.M. p.m.m. oddawam usłudze. W.K.M. p.m.m. wierna rada i sługa najniższy.

Piotr Przyjemski kasztelan śrzemski m.p.

9. Odpowiedź Michała I na poselstwo z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Warszawa, 10 sierpnia 1672 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 357-359v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Stanisław Przedzyński w dniu 20 sierpnia 1672 r. [sabbatho post festum Sancti Assumptionis Beatisimae Mariae Virginis proximo a. D. 1672].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 292, k. 345-346 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 207-211v – ekstrakt z grodu poznańskiego.

Respons od J.K.M. na instrukcją i poselstwo województw wielkopolskich z sejmiku relacyjnego do J.K.M. ur. Stanisławowi Krzyckiemu podkomorzemu kaliskiemu, Kazimierzowi Dembińskiemu posłom do J.K.M. wyprawionym, dany z kancelaryi koronnej w Warszawie, die 10 augusti r. P. 1672.

Do innych dowodów nieporuszonej wiary i statecznej ku J.K.M. życzliwości nie mniejszy i ten przyliczać raczy J.K.M., kiedy po rozerwanym iniqua Reipublicae sorte sejmie, czemu każdy kochający całość dobra pospolitego indolere musi zostawioną R.P. in acipiti, bez obrony, bez obrady województwa wielkopolskie piersiami swemi szczyścić i bronić obiecują i dostojęństwu J.K.M. zdrowie i substancją devovent. Co jako J.K.M. wdzięcznie przyjmować raczy, tak cokolwiek sposobów może być ad conservationem status in tam atroci tempestate, kiedy wojsko zniesione, ordy tatarskie liczne i gromadne z chanem krymskim grassantur w Ukrainie, cesarz turecki⁸⁰⁹ osobą swoją i wezyr z wojskami wielkimi wołoską ziemię inundarunt, zażywając ich raczej J.K.M. na obronę tej R.P. i osobą swoją pańską spieszy do ratunku ojczyzny. Obiecując to sobie po województwach wielkopolskich, że jako miejsca [357v] prerogatywą, tak gorliwością około dobra pospolitego innym na zawsze praecundo prowincyjom i teraz non tardabunt, i do zaszczycenia pectoribus suis ojczyzny ugaszenia tak strasznej wojny pożaru.

Nie bez ciężkiego być musi żalu J.K.M., że dyfidencyje, które dobru pospolitemu przeszkodą tak się zawzięły, że i sejmów rozerwanie i rad publicznych zamieszanie ex hoc fonte wynika. Nic nie opuścił dotychczas J.K.M. uciszenia domowych nieufności, starać się o to raczy, aby wszyscy cives w tej R.P. zostawali uniti animis et consiliis i nie

⁸⁰⁸ Wojciech Malczewski podsejdek ziemski wschowski. ⁸⁰⁹ Mehmed IV sultan turecki.

życzy innym sposobem leczyć et componere domowe niechęci, tylko civilibus mediis, dobrocią i łaskawością królewską flectendo cokolwiek było devium. A że województwa wielkopolskie na uleczenie egzorbitancy i uspokojenie dyfidencyi o sejm inquisitionis na koniach w pospolitym ruszeniu proszą J.K.M., gdyby prawo i zwyczaj takowy modus consiliorum obmyślił, nie wzbraniałby się J.K.M. postulata województw wielkopolskich ukontentować, że jednak musiałby być versa Reipublicae forma, i ta novitas consultandi byłaby nociva et medicina peior morbo, gdyż extraordinarium remedium mogłoby barziej exasperare, aniżeli sanare vulnera Reipublicae. Więc do tego sejmu niektóre województwa i rady duchowne i W.Ks.L., które na pospolite ruszenie nie wychodzą, pewnie by się absentowały i luboby vocatoria J.K.M. wyszły, dubium aby [358] te województwa z granic swoich ruszyć się miały. Z tych i innych przyczyn, których się ur. posłowie in consilio senatus praesentes przysłuchali, jako takowy sejm zda się być impracticabili, tak tuszy J.K.M., że województwa wielkopolskie ordinarium consultandi modum brać będą przed się. A kiedy się wszystkie województwa pospolitym ruszeniem zgromadzą, wolno będzie quocunque modo consultare i całości dobra pospolitego prospicere.

Zatrzymany wojsku żołd podług podziału na województwa, że wielkopolskie województwa trzymając się prawa, effective wypłacić obiecują, wdzięcznie to J.K.M. przyjmować raczy.

Powinszowanie szczęśliwego i fortunnego panowania, więc i tej terażniejszej kampaniej aby quam prosperrime cedat, bierze sobie za dowód życzliwego afektu województw wielkopolskich J.K.M., upewniając, że wszystko staranie obracać raczy, aby całość R.P. vindicata armis od nieprzyjaciół in pristinum statum et florentem przywrócona jako najprędzej była.

Wici ostatnie na pospolite ruszenie za zgodną i usilną posłów wszystkich na przeszłym sejmie prośbą J.K.M., ex senatus consulto postcomitali wydać rozkazał. Więc i tak jawne niebezpieczeństwa, kiedy inszego sposobu [358v] obrony nie masz, wymogły to na J.K.M., że ten sposób obrony R.P. wziąć raczył przed się. Nie wątpi J.K.M., że zarówno drugie województwa pospieszą do ratunku ojczyzny, którym gdy województwa wielkopolskie kredensować będą, tym bardziej ich animabunt i przykładem swoim w pole wprowadzą.

Libertatis tak rok żadnemu województwu od pospolitego ruszenia, jako kancelaryja one wydawała, tak nie była do tego powodem, aby drugie województwa miały w domu zostawać.

Wydanie mandatów, o które województwa proszą, ani czasowi terażniejszemu, ani prawu samemu non concordat, prawo jest, że powinien być delator pewny i inne okoliczności w konstytucjach wyrażone. Czego że tu braknie, życzy J.K.M. non intrare in iudicium, ale raczej dobrotliwością wszystkich pozyskać i ułagodzić.

Obiekcja ur. [Franciszka] Wysockiego w. podskarbiem wielkiem koronnemu⁸¹⁰, jako in nullo fundamento zostawa, tak opaczne zdanie intaminato honori wielkiego urzędnika szkodzić nie może. Okazyja takowego udania z listu francuskiego, który

---

⁸¹⁰ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

niedobrze i nieumiejętnie przetłumaczony, podał ad invidiam w. podskarbiego koronnego. Ten jednak list konfrontowano z oryginałem francuskim, na przeszłym sejmie z izby poselskiej deputaci egzaminowali umiejętni języka francuskiego, między którymi z Wielkopolski [359] był ur. podkomorzy poznański⁸¹¹ i uznali, że ten list perperam był tłumaczony, od ur. Wysockiego podany zaraz do grodu warszawskiego z podpisem deputatów oryginał. Więc kiedy tak luculenter deducta innocentia w. podskarbiego koronnego, mandatów żadnych nie potrzeba, ale raczej ur. Wysocki powinien by o to respondere, że śmiał udawać, co nie jest w rzeczy samej.

Instancycja za tymże ur. Wysockim od województw wielkopolskich o wydanie listów protectionis za odjazdem jego niepotrzebnym do Wiednia in effectum przyjąć nie może, kiedy jednak zasługi też ur. Wysockiego dość dobrze skarb koronny ukontentował, effective wyliczywszy 20 tys. dobrej monety. Który koszt na posłannika niezwyyczajny.

Chorągwie województw wielkopolskich zostające in opere belli w Ukrainie z ur. rotmistrzami Andrzejem i Tomaszem Zaleskimi, jako uznawa być J.K.M. in censu benemeritorum, tak respekt i łaskę swoją pańską ur. rotmistrzom i chorągwiom ofiarować raczy.

Od tak wielu lat aprico całej R.P. podczas wojny i pokoju zostawają zasługi i prace pro bono publico podjęte ur. podkomorzego kaliskiego⁸¹², przyznawać i sam raczy J.K.M., że ab aurora panowania swego nieodmienną ochotę i życzliwość uznawa ur. podkomorzego kaliskiego, zaczem emeritum civem R.P. i Majestatowi Pańskiemu [359v] życzliwego, i potrzebnego, łaską i respektem swoim pańskim w okazjach prae-miare nie zapomni. Ur. [Kazimierzowi] Dembińskiemu, który per eadem vestigia w R.P. i Majestatu królewskiego postępuje usługach, łaskę swoją pańską i respekt ofiarować raczy J.K.M.

W terażniejszej okazji wielkopolskich chorągwi w niewolą zabrane towarzystwo, aby oswobodzone być mogło, z w. hetmanami znosić się o tym nie zaniecha J.K.M.

W ostatku, jako ur. posłom, tak i wszystkiemu rycerstwu województw wielkopolskich łaskę swoją pańską J.K.M. ofiarować raczy.

Na własne J.K.M. rozkazanie.

Locus sigilli

Książdz Stanisław Bużeński g[nieźniński], w[armiński] k[anonik], regent kancelaryi koronnej m.p.

⁸¹¹ Piotr Adam Opaliński podkomorzy poznański. ⁸¹² Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski.

10. Informacja o przyjęciu poselstwa z sejmiku przez Michała I w wiadomościach z Warszawy – Warszawa, 12 sierpnia 1672 r.

Rp. AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 248 – kopia.

Ichm. też panowie posłowie wielkopolscy, jako to jm. pan podkomorzy kaliski⁸¹³ z panem [Kazimierzem] Dembińskim dnia onegdajszego u J.K.M. legacją swoją sejmiku śrzedzkiego ekspediowali. Daj Boże tyle w warszawskich województwach [s] do zaszczytu J.K.M. i ojczyzny ochoty, ile województwa wielkopolskie przez pomienionych posłów swoich deklarowały.

25. Sejmik deputacki w Środzie, 12 września 1672 r.

Sejmik nie odbył się w tym, zgodnym z prawem, terminie z powodu wyprawy pospolitego ruszenia pod Lublin. Odbyto go w terminie zastępczym, 12 grudnia 1672 r.

---

⁸¹³ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski.

26. Zjazd w obozie pospolitego ruszenia pod Gołębem, 17 października 1672 r.

1. *Uniwersał Michała I, informujący o sytuacji na froncie walk z Turcją i ponaglający na pospolite ruszenie – Warszawa, 5 sierpnia 1672 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 344 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Michał Wardęski w dniu 13 sierpnia 1672 r. [sabbatho post festum Sancti Laurentii Martyris proximo a. D. 1672].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 292, k. 340-341 – oblata.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 3, s. 416 – tylko część.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, inflancki, smoleński, podolski, podlaski, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, a zwłaszcza w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu rycerstwu województwa poznańskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Kiedy o zniesionym dolenda clade wojsku naszym 18 iulii pod Czetwertynówką⁸¹⁴ z listu ur. kaszelana podlaskiego⁸¹⁵ dowodnie constat, który wyraźnie pisze, że starszyzna niemal wszytka szwankowała, regimenty dragońskie i część infanteryj nieprzyjaciół wyciął. Kiedy od wielbego w Bogu księdza biskupa kamienieckiego⁸¹⁶, który uchraniając się oblężenia i dedykcji z Kamieńca odjechał, wiadomość przychodzi, że 28 iulii wojska tureckie pod Kamieńcem stanąć miały, gdzie jako słowa są listu, ani praesidium słusznego, ani głowy nie masz, to jest komendanta prawem naznaczonego, który by rządowi i obronie tej fortecy powinien attendere. Nie możemy inaczej in tanto discrimine zabiegać extremis angusto in tempore rebus, tylko uprzejmościom i wiernościom waszym podać do wiadomości, jako cała R.P. za zniesieniem veterani exercitus, otwarta nieprzyjacielowi bez obrony zostawa. Jako antemurale Korony Polskiej kamieniecka forteca extreme periclitatur i niepodobna, aby tak wielkiej nieprzyjacielskiej potencji wytrzymać mogła.

Gdy tedy ani wojska zaciągać, ani suplementować, ani o posiłki ludne cum vicinis principibus traktować i koligacji stanowiąc nie mamy potestatem, i listy nasze o pieniężne posiłki nic nie wymogły, żądamy et per omnia sacra uprzejmości i wierności wasze obowiązujemy, abyście pospolitym ruszeniem jako najprędzej do ratunku ojczyzny przybiegali i na miejscu w ostatnich wiciach od nas naznaczonym stawali. Gdzie i my

⁸¹⁴ Czetwertynówka, wieś w woj. braclawskim, 18 lipca 1672 r. odbyła się tu (właśc. pod Ładyżynem) bitwa, w której armia koronna poniosła znaczne straty.

⁸¹⁵ Stanisław Karol Łużecki kasztelan podlaski.

⁸¹⁶ Wespazjan Lanckoroński biskup kamieniecki.

osobą naszą stawiawszy się, przykładem królewskim do zaszczytu R.P. praebimus. Nie wątpimy, że uprzejmości i wierności waszych wrodzoną ochotę, tak jawne i bliskie zguby ojczyzny niebezpieczeństwo i zatrzymania wiary świętej, kościołów Pańskich, całości dobra pospolitego zelus animabit. O co jako najgoręcej requirimus uprzejmości i wierności wasze, a ten nasz uniwersał aby tym prędzej do wiadomości uprzejmości i wierności waszych doszedł, po grodach, parafiach i innych miejscach zwyczajnych obwołać i publikować rozkazujemy. Który dla lepszej wiary ręką naszą podpisawszy, pieczęcią koronną stwierdzić rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia 5 sierpnia r. 1672, panowania naszego 4 r.

Michał Król

Locus sigilli

Ksiądz Stanisław Bużeński g[nieźnieński], w[armiński] k[anonik], regent kancelaryi koronnej m.p.

2. *Uniwersał Michała I informujący o sytuacji i ponaglający zbieranie się pospolitego ruszenia – Janowiec, 23 sierpnia 1672 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 407 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Michał Wardęski w dniu 2 września 1672 r. [feria 6 post festum Sancti Aegidii Abbatis proxima a. D. 1672].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 292, k. 361-361v – oblata.

Druk w: *Materiały do dziejów wojny polsko-tureckiej 1672-1676*, wyd. J. Woliński, SiMdHW, 10 (1964), cz. 1, s. 258.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, inflancki, podolski, podlaski, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, zwłaszcza w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu rycerstwu województwa poznańskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Im większe a codzienne prawie atociora na ojczyznę ingravescunt pericula, kiedy sam cesarz turecki⁸¹⁷ osobą swoją et tota potentia molae zbliżył się ku Kamieńcowi i do tego niewątpliwie arcta obsidione premit tę fortecę, jako z listu od ur. [Mikołaja] Potockiego generała podolskiego, starosty i komendanta kamienieckiego de data 10

⁸¹⁷ *Mehmed IV sultan turecki.*

augusti i z języków tureckich do nas przysłanych przestrogę i wiadomość mamy, tym bardziej anxii jesteśmy, że stanąwszy nad przeprawą Wisły w Janowcu, zgromadzonego dotąd pospolitego ruszenia spem et robur Reipublicae nie znajdujemy. A że tę ojczyźnie nocivam remoram sprawują snąc rozsiane płonne wieści i uczynione jakoby remocioris et levioris penult nadzieje, tedy za radą senatu przy boku naszym będącego ostrzec nam przychodzi.

Jakoż terażniejszym powtórny uniwersałem naszym pro Regia cura et sollicitudine ostrzegamy uprzejmości i wierności wasze o wielkich i prawie ostatnich niebezpieczeństwach, nie tylko fortocy kamienieckiej i w niej odważnie zawartych obywatelów et praesidii militaris, ale i przyległych prowincyi i województw, które aby strzeż Boże ruina sua dalszych krajów i całej ojczyzny do upadku nie przyprowadziły, uprzedzam. Ingeminamus tedy żądanie nasze, per sacra et cara omnia zagrzewając uprzejmości i wierności wasze, żebyście jako najprędzej do boku naszego przybywali, aby confluentes nobilitate nie tylko mocną obronę, ale i po trudnych do decyzji sprawach i potrzebach publicznych skuteczną i wolną arbitrio suo obradę R.P. mieć mogła.

Tendunt coelo suspiria i do uprzejmości i wierności waszych podnoszą z murów kamienieckich ręce devoti pro patria cives, których prędkim ratunku dodaniem ab interitu vindicare politowanie nad bracią własną, a stąd i odwaga ich i periclitans Reipublicae salus po nas i każdym słusznie requirit.

A ten uniwersał nasz dla prędszej wiadomości do powiatów rozesłać i na popisach abo w grodach publikować rozkazujemy. A dla lepszej wiary przy podpisie ręki naszej pieczęcią koronną stwierdzić rozkazaliśmy. Dan w Janowcu, dnia 23 miesiąca sierpnia, r. P. 1672, panowania naszego 4 r.

Michał Król

Locus sigilli

Franciszek Chynowski m.p.

3. Informacja o pospolitym ruszeniu z województw poznańskiego i kaliskiego w liście Andrzeja Trzebickiego biskupa krakowskiego do Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego – 26 sierpnia 1672 r.

Druk w: *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. 1, cz. 2, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1881, s. 1057 – wydane z odpisu ze zbiorów Rogalińskich, wykonanego zapewne z archiwum Sobieskich (obecnie w Mińsku).

[...] Pospolite ruszenie województw wielkopolskich bardzo oporem się wybiera. Poznańskiego i kaliskiego województw ściągnęło się ich było trochę pod Uniejów pro 12 augusti, ale powrócili nazad. Pro 3 septembris mają stanąć pod Sędziszowem za Puławami. [...]

4. *Uniwersał Michała I, informujący o sytuacji i ponagląjący zbieranie się
pospolitego ruszenia – Janowiec, 7 września 1672 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 422 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Michał Wardęski w dniu 19 września 1672 r. [feria 2 post festum Exaltationis Sanctae Crucis proxima a. D. 1672].

Druk w: *Materiały do dziejów wojny polsko-tureckiej 1672-1676*, wyd. J. Woliński, SiMdhW, 10 (1964), cz. 1, s. 263-264.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, inflancki, podolski, podlaski, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, a mianowicie w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województwa poznańskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

A to już podobno ostatnia tej R.P. crisis, już zacną tę Koronę, męstwem i dzielnością słynące starożytne Królestwo fatalis urget periodus, kiedy impreza nieprzyjaciela Krzyża Św. za naszą prosperatur niegotowością. Który jako z języków tureckich, tatarskich i z listu w. marszałka i hetmana wielkiego koronnego⁸¹⁸ mamy żalosną nowinę, Kamieniec Podolski snadnie i citra sangvinem przez dobrowolny akord 27 augusti opanował. Za Kamieńcem inne fortece, osobiłwie Lwów, stolica tamtych krajów, do której się jako zgodnie zeznawają językowie, prosto bierze superbus victoria hostis, jeżeli impet nieprzyjacielski zatrzymają i jeżeli ex desperatione nie widząc sił naszych tamte kraje non succumbent maioris periculi quam spei nic pewniejszego, że nieprzyjaciel żadnej na poselstwa nasze dotąd nie dawszy deklaracyjej, cursum victoriae non morabit. Wolność in durissimam servitutum, wiarę św., św. kościoły pańskie in abominationem desolationis obróci.

My tu już prawie czwarty tydzień super flumina prawie Babilonis w takiej konfuzyjej i ociętości województw i ziem żałośnie i tęskliwie uprzejmości i wierności waszych przybycia pospolitym ruszeniem oczekiwając, żądamy trzeciemi uniwersałami przez miłość upadającej ojczyzny, z którą omnia sacra et cara upaść i zginąć muszą, abyście do ratunku jej jako najprędzej przybiegali. Za przybyciem uprzejmości i wierności waszych, bez których nie jest tuta sine viribus maiestas, gotowiśmy przebywać Wisłę i eksedensować, aby in ultima linea fati vel objecto capitis Regii przy wspólnej ręce i walecznych piersiach uprzejmości i wierności waszych miła ojczyzna ratowana była.

A że najpierwszy salvandae patriae fundament na wspólnej civium między sobą i cum principe konfidencyjej, deklarujemy tymże uniwersałem, iż żadnych oraz i dyfidencyi przeciwko żadnej osobie w sercu naszym nie zatrzymując, wszystkich zarówno regio affectu i łaskawością ojcowską do siebie pociągamy i żeby irritamenta animorum

⁸¹⁸ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.

et duriora remedia jako poniechane dyfidencyje i vulnera Reipublicae, z obopólnym dla miłości ojczyzny darowaniem zleczone i pogrzebione były, przykład z siebie optimo boni publici zelo dajemy.

Ten zaś uniwersał nasz aby tym prędzej wiadomości uprzejmości i wierności waszych doszedł, na miejscach zwyczajnych obwołany i publikowany być ma. Który przy podpisie ręki naszej, pieczęcią koronną stwierdzić rozkazaliśmy. Dan w Janowcu, dnia 7 miesiąca września r. P. 1672, panowania naszego 4 r.

Michał Król

Locus sigilli

Książd Stanisław Bużeński g[nieźnieński], w[armiński] k[anonik], regent kancelaryi koronnej m.p.

5. Informacja o pospolitym ruszeniu z województw poznańskiego i kaliskiego w wiadomościach z Warszawy – Warszawa, 8 października 1672 r.

Rp. AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 281-282 – kopia.

[...] Wielkopolskie województwa, a przy tym [282] kujawskie, sieradzkie, dopiero za gorącym J.K.M. ordynansem miały się przez most przeprawiać die 5 praesentis o południu. Płockie, mazowieckie pod Łysobykami⁸¹⁹ stały, to też więcej nie masz, tylko turba ta ludu uciekającego.

6. Uchwała zjazdu województw poznańskiego i kaliskiego spisana w obozie pospolitego ruszenia – obóz pod Gołębem, 17 października 1672 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 292, k. 422v-423 – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Stanisław Świtalski, sługa Gen. Piotra Żelęckiego podwojewodzkiego kaliskiego, w imieniu wojewody kaliskiego Ill. Mag. Jana Opalińskiego, pułkownika pospolitego ruszenia województw poznańskiego i kaliskiego w dniu 16 listopada 1672 r. [feria 4 post festum Sancti Martini Pontificis proxima a. D. 1672].

Czyniąc dosyć województwa nasze konfederacyjej generalnej, w której postanowiliśmy ad extra Rempublicam uspokajać, tedy na zaszczyt do boku J.K.M. i ojczyzny naszej ludzi 600 postanawiamy, do których uprosiliśmy jm. pana Władysława Skoroszewskiego chorążego poznańskiego za pułkownika, ichm. panów rotmistrzów jm. pana wojewodę poznańskiego⁸²⁰ pułkownika, jm. pana Andrzeja Żelęckiego, jm. pana Tomasza Zaleskiego, jm. pana Mikołaja Skrzetuskiego strażnika wojskowego, któremu kaźden nowego zaciągu, to

⁸¹⁹ Łysobyki, miasto, obecnie Jeziorzany, wieś w woj. lubelskim. ⁸²⁰ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański.

jest jm. panu chorążemu poznańskiemu jako pułkownikowi 8 tys., inszym ichm. panom rotmistrzom po 3 tys., to jest jm. panu wojewodzie poznańskiemu, jm. panu Mikołajowi Skrzetuskemu strażnikowi wojskowemu, jm. panu Tomaszowi Żelęckiemu zł tysiąc tylko. Jm. pan chorąży poznański jako pułkownik ma ludzi mieć pod znakiem swoim 150, jm. pan wojewoda poznański 110, jm. pan Andrzej Zaleski 110, jm. pan Tomasz Zaleski 110, jm. pan Mikołaj Skrzetuski 120. Którym ludziom 1ma novembris anni praesentis służby przypowiadamy i żołd na tę ćwierć po 100 zł na koń deklarujemy i one w województwach naszych deputatom spod chorągwi wyprawionym wypłacone asekurujemy. Na insze zaś ćwierci, których jm. pan pułkownik i ichm. panowie rotmistrze trwać powinni dotąd, póki województwa potrzebować będą, żołdem kwarcianym po zł 40 na koń kontentować się będą. Upatrując opera ichm. panów deputatów naszych, których obraliśmy ad continuationem konfederacyjej do koła generalnego, tedy pro consolatione ichm. 3 tys. ofiarujemy, inquantumby który z ichm. absentował od tej usługi, do tej konsolacyjej należeć nie będzie.

Jm. panu Dąbrowskiemu obywatelowi województwa podolskiego, który o oblężeniu Kamieńca dał wiadomość, dlatego żonę i dzieci cum omni supellectili w niewolę zabrano, mając tedy respekt województwa nasze na straty jego, tysiąc zł mu na eliberowanie ofiarujemy. Jm. panu skarbnikowi poznańskiemu⁸²¹ in vim stacyjej jego naznaczamy zł tysiąc, także jm. panu Janowi Ulatowskiemu chorążemu przeszłej chorągwi jm. pana starosty międzyrzeckiego⁸²² tysiąc zł naznaczamy. Datum w obozie pod Gołębiem, w kole generalnym województw poznańskiego i kaliskiego, die 17 octobris a. D. 1672.

Jan Opaliński wojewoda kaliski, pułkownik poznańskiego i kaliskiego województw.

27. Zjazd w obozie pospolitego ruszenia pod Lublinem, 4 listopada 1672 r.

1. List Franciszka Mycielskiego skarbnika poznańskiego do Jana Krzysztofa Gnińskiego wojewody chełmińskiego – obóz pod Lublinem, 25 października 1672 r.

Rp. *Bibl. Nar.*, BOZ 1188, s. 473 – kopia: Copia listu od jm. pana Micielskiego skarbnika poznańskiego pisanego do jm. pana wojewody chełmińskiego de data z obozu spod Lublina 25 octobris 1672.

⁸²¹ Franciszek Mycielski skarbnik poznański. ⁸²² Piotr Opaliński starosta międzyrzecki.

Lubośmy się pod Lublin ruszeli, nic jednak w dobrym porządku i ordynacyi nie stało się tak w gromadnych województwach odmiany. Stojemy otiosi, sami się consumentes, a prowincję rujnując. Już wszyscy senatorowie etiam clerus przysięgli i my exemplo illorum dziś mieliśmy począć po chorągwiach przysięgać, aż oraz odłożono. Posyłam tenor przysięgi w.m.m. panu. Ichm. duchowni kilka słów odmienili, to jest jm. ksiądz podkanclerzy⁸²³, jm. ksiądz chełmski⁸²⁴, jm. ksiądz poznański⁸²⁵, w tym terminie gdzieś podkreślił: „con-tribuemus et consilio dopomożemy”. O jm. ks. prymasie⁸²⁶ przyszła sam była wiadomość, że pomijał nasz obóz idąc do wojska, co commovit summe populum i kazano było pójść w pogonią, ale te rzeczy cunctando poszły. Sam w.m.m. pan z tej przysięgi zrozumiesz, jako obligamur, a to certissimum, że periurii wszyscy zostajemy, bo impossibile wytrzymać nobilitati, tak są już exhausti. Wczora jm. pan cześnik poznański⁸²⁷ przyprowadził murzę i kilku Tatarów od jm. pana marszałka⁸²⁸, który w wielkim dyskredecie jest apud populum i wszyscy colligati na to jednak inclinatum, żeby mu amnestia poszła, exceptis aliis, gdyby się o to uklonił. Posłów do wojska posyłają, żeby awokować od jm. pana hetmana, o którym ta fama, że już pod Haliczem i na troje się rozdzielili. O podjeździe już cztery niedziele dyskurs, a po staremu nic z tego, pożał się Boże naszych kosztów i czasu, co darmo trawimy.

2. Punkta spisane przez szlachtę wielkopolską zgromadzoną na pospolitym ruszeniu pod Lublinem do koła generalnego dla deputatów do tegoż koła – obóz pod Lublinem, 4 listopada 1672 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 292, k. 422-422v – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Stanisław Świtalski, sługa Gen. Piotra Żelęckiego podwojewodziego kaliskiego, w imieniu wojewody kaliskiego Ill. Mag. Jana Opalińskiego, pułkownika pospolitego ruszenia województw poznańskiego i kaliskiego w dniu 16 listopada 1672 r. [feria 4 post festum Sancti Martini Pontificis proxima a. D. 1672].

Puncta ichm. panom deputatom do koła generalnego od województw poznańskiego i kaliskiego.

1mo. Aby konfederacyja do egezekucyi jako najprędzej przyść mogła, nic w niej nie odmieniając ani przydawając, jako teraz jest, starać się będą ichm. panowie deputaci.

2do. Traktaty z carem tureckim⁸²⁹ aby one expediti trzymać ad consensum K.J.M. i R.P., ichm. panowie deputaci mają się stosować.

3tio. Konferencyje cum externis principibus sine avulsione provinciarum ich obligatum summo, jeżeli consensu na to R.P. cały będzie, ichm. panowie deputaci nasi assentient.

4to. W nowe materyje status ichm. panowie deputaci wdawać się nie będą, owszem, do K.J.M. instabunt o sejm na uspokojenie tych materyi, które się tu ullo modo zmieścić nie mogą.

⁸²³ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny. ⁸²⁴ Krzysztof Żegocki biskup chełmski. ⁸²⁵ Stefan Wierzbowski biskup poznański. ⁸²⁶ Mikołaj Prażmowski arcybiskup gnieźnieński, prymas. ⁸²⁷ Mikołaj Złotnicki cześnik poznański. ⁸²⁸ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁸²⁹ Mehmed IV sultan turecki.

5to. Starać się będą ichm. panowie deputaci nasi, aby te chorągwie nowo zaciężne od województw naszych mogły hiberny zarówno participare z inszemi staremi chorągwiemi.

6to. Instabunt ichm. panowie deputaci nasi do K.J.M., aby na sejmiku przyszłym deputackim mogło sobie consulere de periculis imminentibus et securitatem obmyślić województwa nasze.

7mo. Augendo vires Reipublicae województwa nasze zaciągnęły ludzi konnych 600, którym a 1 novembris ćwierć przyznali i przypowiedzieli, upraszać będą ichm. panowie deputaci J.K.M., żeby listy przypowiednie rotmistrzom w województwach naszych obranym wydać z kancelaryi swojej koronnyj rozkazał, według uchwały województw naszych.

8vo. Jako J.K.M. p.n.m. i całej R.P. wiadome są merita j.w. jm. pana wojewody kaliskiego⁸³⁰, pułkownika natenczas województw naszych poznańskiego i kaliskiego, które in toga et sago circa conservationem Maiestatis J.K.M. i całej ojczyzny, nie folgując zdrowiu własnemu i fortunom praestat, czego codzienne dowody i dalszym usług J.K.M. i ojczyźnie wyświadcza, wniosą instancją ichm. panowie deputaci nasi do K.J.M., aby był in speciali respectu łaski J.K.M. p.n.m.

Lubo to J.K.M. jako summus rerum arbiter ex speculo thronu swego uważa [422v] każdego civium, przecież województwa nasze osobliwyj łasce J.K.M. recomendantur merita jm. pana kasztelana śrzedzkiego⁸³¹, za którym pokorną wniosą suplikę ichm. panowie deputaci nasi, żeby za straty zdrowia i fortuny swojej mógł mieć iustam meritum mercedem.

Nic nie wątpię województwa nasze, że dawne i terażniejsze zasługi ichm. panów skarbnika poznańskiego⁸³² i jm. pana Piotra Ossowskiego są w respekcie J.K.M., przecież województwa nasze upraszać będą, żeby J.K.M. w pańskiej swojej chciał mieć konsyderacyi. Wzięty w niewolą kozacką w Niemirowie jm. pan Bojanowski obywatel województw naszych, żeby mógł aliquo modo eliberowany być, starać się będą ichm. panowie deputaci i K.J.M. upraszać będą, żeby lubo na zamian, lubo innym sposobem mógł być uwolniony.

Tychże ichm. panów deputatów naznaczamy ad iudicium firmatum secundum naturam konfederacyi, jm. pana Jana Cerekwickiego starostę śrzedzkiego, jm. pana Jana Korzeniewskiego starostę kościańskiego, jm. pana Franciszka Tworzyńskiego, jm. pana Franciszka Żychlińskiego. Datum w kole generalnym województw poznańskiego i kaliskiego, w obozie pod Lublinem, die 4 novembris a. D. 1672.

Jan Opaliński wojewoda kaliski, pułkownik poznańskiego i kaliskiego województw

Locus sigilli

---

⁸³⁰ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ⁸³¹ Piotr Przyjemski kasztelan śremski. ⁸³² Franciszek Mycielski skarbnik poznański.

3. *Rejestr szlachty wielkopolskiej na pospolitym ruszeniu pod Lublinem, pod chorągwią kasztelana kaliskiego Kazimierza Radomickiego – obóz pod Lublinem, 4 listopada 1672 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 232-233v – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Gen. Piotr Ossowski stolnik wschowski, porucznik chorągwi Kazimierza Radomickiego kasztelana kaliskiego w dniu 24 listopada 1672 r. [feria 5 ante festum Sanctae Catharinae Virginis et Martyris proxima a. D. 1672].

Rejestr kompaniję do boku J.K.M. na pospolite ruszenie zgromadzonej pod znak w. jm. pana Kazimierza Radomickiego kasztelana kaliskiego pro die 1 octobris 1672.

[1] Jm. pan rotmistrz, [2] jm. pan porucznik Piotr Ossowski, [3] jm. pan chorąży Wojciech Wilczyński, muzyka, [4] jm. pan Andrzej Szołdrski, [5] jm. pan Andrzej Gostyński, [6] jm. pan Wojciech Szołdrski, [7] jm. pan Stanisław Radzewski, [8] jm. pan Jan Radzewski, [9] jm. pan Przecław Potocki burgrabia poznański, [10] jm. pan Stanisław Grabowiecki, [11] jm. pan Stanisław Grudziecki, [12] jm. pan Stanisław Rosnowski, [13] jm. pan Stanisław Naramowski, [14] jm. pan Ludwik Rokossowski, [15] jm. pan Franciszek Urbanowski, [16] jm. pan Jan Soszyński, [17] jm. pan Krzysztof Mienicki, [18] jm. pan Stanisław Kłobukowski, [19] jm. pan Wojciech Rudnicki, [20] jm. pan Jan Rudnicki, [21] jm. pan Kazimierz Rudnicki, [22] jm. pan Michał Łagowski, [23] jm. pan Maciej Krzyżanowski, [24] jm. pan Stanisław Śmigielski, [25] jm. pan Stanisław Krzyżanowski, [26] jm. pan Aleksander Markowski, [27] jm. pan Mikołaj Krzyżanowski, [28] jm. pan Władysław Krzyżanowski, [29] jm. pan Stefan Sokołowski, [30] jm. pan Tomasz Wysocki, [31] jm. pan Wacław Moraczewski, [32] jm. pan Stanisław Mierzewski, [33] jm. pan Jerzy Złotnicki, [232v] [34] jm. pan Jakub Mroczkowski, [35] jm. pan Władysław Domaracki, [36] jm. pan Jan Czekowski, [37] jm. pan Michał Kierski, [38] jm. pan Adam Łochyński, [39] jm. pan Stanisław Daleszyński, [40] jm. pan Mikołaj Daleszyński, [41] jm. pan Krystian Kierski, [42] jm. pan Władysław Łochowski, [43] jm. pan Franciszek Manikowski, [44] jm. pan Wojciech Cheliński, [45] jm. pan Marcin Bielicki, [46] jm. pan Mikołaj Konarzewski, [47] jm. pan Maciej Kierski, [48] jm. pan Jan Koniński, [49] jm. pan Jerzy Ostaszewski, [50] jm. pan Andrzej Ostowski, [51] jm. pan Adam Broniewski. [52] jm. pan Zygmunt Herstopski, [53] jm. pan Wojciech Grudzielski, [54] jm. pan Bronisław Jarzeniewski, [55] jm. pan Wawrzyniec Małachowski, [56] jm. pan Stanisław Węgierski, [57] jm. pan Aleksander Bzowski, [58] jm. pan Walenty Zakrzewski, [59] jm. pan Dadźbóg Choryszewski, [60] jm. pan Jan Rzepecki, [61] jm. pan Ignacy Kurkowski, [62] jm. pan Jan Majewski, [63] jm. pan Stanisław Kurkowski, [64] jm. pan Mikołaj Cheliński, [65] jm. pan Jerzy Wilkowski, [66] jm. pan Zygmunt Kamieński, [67] jm. pan Stanisław Bronikowski, [68] jm. pan Karol Koniński, [69] jm. pan Wacław Kierski, [70] jm. pan Wiktoryn Kotliński, [71] jm. pan Władysław Wystawski, [233] [72] jm. pan Piotr Trzebiński, [73] jm. pan Mikołaj Brudzewski, [74] jm. pan Dobrogost Pogorzelski, [75] jm. pan Franciszek Rosnowski, [76] jm. pan Łukasz Bardski, [77] jm. pan Wojciech Jełoszewski, [78] jm. pan Andrzej Kokowski, [79] jm. pan Marcin Tokarski, [80] jm. pan Wojciech Rokossowski,

[81] jm. pan Kazimierz Kowalkowski, [82] jm. pan Gabriel Rogaczewski, [83] jm. pan Marcin Skrzetuski, [84] jm. pan Stanisław Rosnowski, [85] jm. pan Maciej Godurowski, [86] jm. pan Andrzej Broniewski, [87] jm. pan Jan Krzyżanowski, [88] jm. pan Andrzej Pogorzelski, [89] jm. pan Jan Pogorzelski, [90] jm. pan Marcin Bagiński, [91] jm. pan Jan Bagiński, [92] jm. pan Stanisław Pszanowski, [93] jm. pan Purwit, [94] jm. pan Andrzej Wierzejski, [95] jm. pan Stanisław Piński, [96] jm. pan Kazimierz Bajkowski.

Poczty

[1] jm. pana kasztelana santockiego Adriana Miaskowskiego koni 2, [2] jm. pana Macieja Radomickiego kasztelanica kaliskiego koni 2, [3] jejm. pani starościny borzechowskiej, [4] jm. pana Andrzeja Ossowskiego, [5] jejm. pani Jadwigi Rosnowskiej, [6] jm. pana Marcina Wierchowskiego, [7] jm. pana Aleksandra Kalińskiego, [8] jejm. paniej Broniewskiej, [9] jm. pana Dziskiewicza. [233v] [10] jm. pana Werusza Kowalskiego, [11] jejm. pani Anny Trzcńskiej, [12] jm. pana burgrafa głogowskiego, [13] jm. pana Marcina Zakrzewskiego, [14] jejm. pani Małgorzaty Potockiej, [15] jm. pana Piotra Radzyńskiego, [16] jm. pana Jerzego Nieświastowskiego, [17] ichm. panów Kołaczekowskich, [18] jm. pana Podwińskiego, [19] jm. pana Stanisława Górzewskiego, [20] jm. pana Mateusza Janowskiego, [21] jejm. pani Jadwigi Bądkowskiej, [22] jm. pana Andrzeja Rokossowskiego, [23] jm. pana Piotra Strembowskiego, [24] jejm. pani Ewy Goczałkowskiej, [25] jm. pana Marcjana Boniewskiego, [26] ichm. panów Siekierzeckich, [27] jm. pana Zygmunta Zagórskiego, [28] jm. pana Piotra Bielskiego, [29] jm. pana Stanisława Bardowskiego, [30] jm. pana Andrzeja Kossowskiego, [31] jm. pana Wojciecha Golewskiego.

Kazimierz Radomicki kasztelan kaliski m.p.

Datum w obozie pod Lublinem, 4 novembris 1672.

Piotr Ossowski jako wówczas porucznik

4. *Rejestr szlachty wielkopolskiej na pospolitym ruszeniu pod Lublinem, pod chorągwią Piotra Adama Opalińskiego podkomorzego poznańskiego – obóz pod Lublinem, 1672 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 516-519 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Samuel Gurowski w dniu 19 grudnia 1672 r. [feria 2 ante festum Sancti Thomae Apostoli proxima a. D. 1672]; Rejestr z oryginalnymi podpisami AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 513-515.

Rejestr towarzystwa w. jm. pana podkomorzego poznańskiego na pospolite ruszenie do boku K.J.M. zgromadzonego w roku 1672.

[1] W. jm. pan Piotr Opaliński podkomorzy poznański, rotmistrz, [2] jm. pan Stanisław Jaraczewski porucznik, [3] jm. pan Wojciech Trąmpczyński chorąży, [4] jm. ksiądz kapelan, muzyka, [5] jm. pan Jan Opaliński starosta osiecki, [6] jm. pan Jarosz Poniński

cześnik wschowski, [7] jm. pan Jan Daleszyński pisarz [ziemski] wschowski, [8] jm. pan Samuel Gurowski, [9] jm. pan Franciszek Tworzyński, [10] jm. pan Stanisław Mieszkowski, [11] jm. pan. Gajewski starszy, [12] jm. pan Stanisław Choiński, [13] jm. pan Wojciech Rynarzewski, [14] jm. pan Sebastian Twardowski, [15] jm. pan Gajewski młodszy, [16] jm. pan Adam Cielecki, [17] jm. pan Zygmunt Jaraczewski, [18] jm. pan Władysław Chełkowski, [19] jm. pan Andrzej Mieszkowski, [20] jm. pan Wojciech Czekanowski, [21] jm. pan Andrzej Słupski, [22] jm. pan Stanisław Kamiński, [23] jm. pan Władysław Cielecki, [24] jm. pan Piotr Sulmowski, [25] jm. pan Dobrogost Gronowski, [26] jm. pan Jan Marszewski, [516v] [27] jm. pan Władysław Koszucki, [28] jm. pan Zachariasz Sarnowski, [29] jm. pan Zygmunt Poniński, [30] jm. pan Stanisław Walichnowski, [31] jm. pan Krzysztof Bronisz, [32] jm. pan Kazimierz Rogowski, [33] jm. pan Jan Koszucki, [34] jm. pan Franciszek Naramowski, [35] jm. pan Aleksander Koszucki, [36] jm. pan Andrzej Pilichowski, [37] jm. pan Piotr Koszucki, [38] jm. pan Jan Świdziński, [39] jm. pan Władysław Skoroszewski, [40] jm. pan Jan Gurowski, [41] jm. pan Władysław Sławiński, [42] jm. pan Piotr Swinarski, [43] jm. pan Franciszek Bielawski, [44] jm. pan Franciszek Starzęcki, [45] jm. pan Stanisław Skrzetuski, [46] jm. pan Jan Kurczewski, [47] jm. pan Jan Arcemberski, [48] jm. pan Bartłomiej Swinarski, [49] jm. pan Biliński, [50] jm. pan Jan Swinarski, [51] jm. pan Wojciech Moszczeński, [52] jm. pan Sczurski, [53] jm. pan Marcin Głowski, [54] jm. pan Michał Chojeński, [55] jm. pan Adam Karsznicki, [56] jm. pan Łukasz Koszucki, [57] jm. pan Piotr Chełkowski, [58] jm. pan Kucharski, [59] jm. pan Stanisław Swinarski, [60] jm. pan Władysław Twardowski, [61] jm. pan Goszczyński, [62] jm. pan Władysław Głowski, [63] jm. pan Florian Suliński, [64] jm. pan Jan Karski, [65] jm. pan Aleksander Zaremba, [66] jm. pan Stanisław Skrzydlewski, [517] [67] jm. pan Krzysztof Marszewski, [68] jm. pan Maciej Konstanty Maliszewski, [69] Olbrycht Jan Cielecki, [70] jm. pan Jan Radzewski, [71] jm. pan Łukasz Węgorzewski, [72] jm. pan Franciszek Skrzetuski, [73] jm. pan Franciszek Pilichowski, [74] jm. pan Krzysztof Jezierski, [75] jm. pan Drozdowski, [76] jm. pan Florian Broniewski, [77] jm. pan Brudnicki, [78] jm. pan Wojciech Drwęski, [79] jm. pan Kazimierz Dachowski, [80] jm. pan Jakub Borkowski, [81] jm. pan Zygmunt Głównyński, [82] jm. pan Franciszek Koszucki, [83] jm. pan Piotrowski, [84] jm. pan Goliński, [85] jm. pan Krzysztof Strzałkowski, [86] jm. pan Jan Mierosławski, [87] jm. pan Jan Jerzykowski, [88] jm. pan Krzysztof Starzęcki, [89] jm. pan Jan Bielawski, [90] jm. pan Andrzej Młodziejewski, [91] jm. pan Jan Jeżewski, [92] jm. pan Wojciech Zawadzki, [93] jm. pan Bułak, [94] jm. pan Jan Zakrzewski, [95] jm. pan Jan Kędzierzyński, [96] jm. pan Jan Nowowiejski, [97] jm. pan Mąkowski, [98] jm. pa Jan Daleszyński, [99] jm. pan Bieliński, [100] jm. pan Teodor Cielecki, [101] jm. pan Łukasz Kosicki, [102] jm. pan Andrzej Głowski, [103] jm. pan Maciej Karszecki, [104] jm. pan Kazimierz Kurczewski, [105] jm. pan Radecki, [106] jm. pan Pogorzelski, [107] jm. pan starszy Gałęski, [108] jm. pan Jan Sobocki, [109] jm. pan młodszy Gałęski, [110] jm. pan Przyborowski, [111] jm. pan Andrzej Romiejewski, [112] jm. pan Stanisław Koziorowski, [517v] [113] jm. pan młodszy Pogorzelski, [114] jm. pan Karsznicki, [115] jm. pan Jan Chełkowski, [116] jm. pan Jan Popowski, [117] jm. pan Moraczewski, [118] jm. pan Kokalewski, [119] jm.

pan Palczewski, [120] jm. pan Gowarzewski, [121] jm. pan Krzysztof Węgorzewski, [122] jm. pan Chwałkowski, [123] jm. pan Marcin Lubiowski, [124] jm. pan Aleksander Lubiowski, [124] jm. pan Zamłyński, [125] jm. pan Stawicki, [126] jm. pan Marcin Pawłowski, [127] jm. pan Jan Węgierski, [128] jm. pan Adam Waliszewski, [129] jm. pan Kaczkowski, [130] jm. pan Godurowski, [131] jm. pan Boniński, [132] jm. pan Janowski, [133] jm. pan Gałęski, [134] jm. pan Łukomski, [135] jm. pan Florian Głuski, [136] jm. pan Stanisław Swinarski, [137] jm. pan Gowarzewski, [138] jm. pan Dobrzycki, [139] jm. pan Dobrzycki, [140] jm. pan Gliniecki, [141] jm. pan Ostrowski, [142] jm. pan Wojciech Paczkowski, [143] jm. pan Marcin Bagiński, [144] jm. pan Andrzej Olędzki, [145] jm. pan Jan Bagiński, [146] jm. pan Stanisław Jarochoński, [147] jm. pan Aleksander Miaskowski, [148] jm. pan Franciszek Miaskowski, [149] jm. pan Szamarzewski, [150] jm. pan Bieliński, [151] jm. pan Tarzecki, [152] jm. pan Stanisław Ossowski, [153] jm. pan Odoliński, [154] jm. pan Brudnowski, [155] jm. pan Zachowski, [156] jm. pan Zbyszewski, [158] [157] jm. pan Stanisław Rudnicki, [158] jm. pan Ziemecki, [159] jm. pan Stanisław Cielecki, [160] jm. pan za rodzica Szołdrski, [161] jm. pan za rodzica Lipski, [162] jm. pan Wrzęcki, [163] jm. pan Radowski, [164] jm. pan Franciszek Pawłowski, [165] jm. pan Wojciech Swinarski za rodzica, [166] jm. pan Gąsiorowski za ojca, [167] jm. pan Małachowski za pana Kaliszowskiego, [168] jm. pan Świącicki za pana Kazimierza Pławińskiego, [169] jm. pan Młodziejewski za rodzica swego, [170] jm. pan Przybysławski za ojca, [171] jm. pan Łaskawski za stryja swego, [172] jm. pan Piotr Ulatowski za ojca, [173] jm. pan Padniewski za rodzonego swego, [174] jm. pan Widawski za pana Miniszewskiego. [175] jm. pan Mikołaj Otuski za pana Zygmunta stryja swego, [176] jm. pan Zaorowski, [177] jm. pan Słowikowski za ojca.

Jm. pan Opaliński podkomorzy poznański m.p.

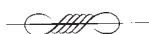
Poczty

[1] W. jejm. pani nakielskiej Opalińskiej koni 2, [2] jejm. pani nakielskiej Rogalińskiej koń 1, [3] jejm. pani międzyrzeckiej koń 1, [4] jm. pana Kłudzińskiego podstolego dobrzyńskiego koń 1, [5] jm. pana Jana Krzyżanowskiego koń 1, [6] jejm. pani Małachowskiej koń 1, [7] jm. pana Krzysztofa Mieszkowskiego koń 1, [8] jm. pana Kamińskiego koń 1, [9] jejm. pani Lusowskiej koń 1, [10] jm. księdza Jana Przedzyńskiego koń 1, [11] jm. pana Przybyszewskiego koń 1, [12] jm. księdza Koszanowskiego proboszcza leszczyńskiego koń 1, [13] jm. pana Szczanieckiego koń 1, [14] jejm. pani Zawadzkiej koń 1, [15] jm. księdza Mańkowskiego koń 1, [16] jm. pana Dębowskiego koń 1, [17] jejm. pani z Radomicka Koszuckiej koń 1, [18] jejm. pani Zofii Daleszyńskiej koń 1, [19] jm. pana Piotra Radziwińskiego koń 1, [20] jm. pana Stanisława Karsznickiego koń 1, [21] jm. pana Kołaczowskiego koń 1, [22] jm. pana Podczawskiego koń 1, [23] jm. księdza scholastyka [poznańskiego Piotra] Ciświckiego koni 2, [24] jm. pana Lubiowskiego Wojciecha koń 1, [25] jm. pana Stefana Śmielowskiego koń 1, [26] jejm. pani Anny Dokowskiej koń 1, [27] jejm. pani Powodowskiej koń 1, [28] jejm. pani Krystyny Gorzyńskiej koń 1, [29] jm. pana Kleparskiego koń 1, [30] jm. pana Rafała Obiezierskiego koń 1, [31] jm. pana Aleksandra Miaskowskiego koń 1, [32] jm. pana Tworzyńskiego koń 1, [33] jm. pana Andrzeja Gurowskiego koń 1, [34] jm. pana Andrzeja Suchackiego

koń 1, [35] jm. pana Rosnowskiego, [36] jm. pana Kurnatowskiego koń 1, [37] jm. pana Waliszewskiego koń 1, [38] jm. pana Kazimierza Pilichowskiego koń 1, [39] jm. pana Szamarzewskiego koń 1, [40] jm. pana Bronikowskiego koń 1, [41] jm. pana Nodyńskiego koń 1, [42] jm. pana Wojciecha Doleckiego koń 1, [43] jm. pana Fabickiego koń 1, [44] jm. pana Lendera⁸³³ burgrafa straburskiego koń 1, [45] jm. pana burgrabiego głogowskiego koń 1, [46] jm. pana Cybona Daniela koń 1, [47] jm. pan Kiełczewianów jm. pana Szołdrskiego koń 1.

Jm. pan Opaliński podkomorzy poznański m.p.

28. Sejmik deputacki w Środzie, w dniu 12 grudnia 1672 r., w zmienionym terminie, w związku z wcześniejszym pospolitym ruszeniem

Zapewne kierowano się konstytucją sejmu nadzwyczajnego w 1634 r. pod tytułem „O trybunałach i inszych sądach koronnych”, gdzie zapisano:

Iż dla pospolitego ruszenia, jako i inszym wszystkim sądom podkomorskim, ziemskim, grodzkim, zadwornym, tak i trybunalskiemu koronnemu, od sądów zwyczajnych pod ten czas supersedować przyjdzie [...]. Jeśliby też podczas elekcji deputatów prawem oznaczonej, ruszyć się, abo na tej ekspedycji obywatelom koronnym być przyszło, tedy województwa i ziemie, feria 2 post festum Conceptionis Beatissimae Mariae Virginis proxima⁸³⁴, deputaty na Trybunał przyszły obrać mają, którym sejmiki na zwykłych miejscach naznaczamy. [...] ⁸³⁵

‡ 1. Informacja o sejmiku deputackim w dniu 12 grudnia 1672 r.

Rp. 1 AP Gdańsk, 300 29 169, k. 249 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., BOZ 1188, s. 386; **Rp. 3** AP Gdańsk, 300 R/Ee 22, s. 1293 – kopia.

---

⁸³³ Zapewne Lehndorff. ⁸³⁴ 11 grudnia 1634 r. ⁸³⁵ Konstytucja sejmu 1634 r. „O Trybunałach i inszych sądach koronnych” (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 237).

Diariusz zjazdu średzkiego die 13 praesentis zaczętego, a 17 kończącego się.
12 praesentis sejmik deputacki absque contradictione odprawiony. Deputatami jm. pan [Adam] Molski pisarz ziemski kaliski, jm. pan [Jakub Piotr] Gocłowski^a pisarz grodzki poznański, jm. pan Chrystian Kierski, jm. pan [Wojciech] Kierzyński.
13. Teraźniejsze koło przez jm. pana wojewodę kaliskiego zagajone [...]

^a w *Rp. 2 Gałęski*

29. Sejmik ekstraordynaryjny w Środzie, 13-17 grudnia 1672 r.

*1. Uniwersał Michała I, zwołujący sejmik ekstraordynaryjny
województw poznańskiego i kaliskiego na dzień 13 grudnia 1672 r. –
Warszawa, 24 listopada 1672 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 500 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 2 grudnia 1672 r. [feria 6 post festum Sancti Andreae Apostoli proxima a. D. 1672].*

Druk w: Akta sejmikowe woj. krakowskiego, t. 3, s. 416 – tu data wystawienia uniwersału 22 listopada 1672 r., tylko część.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, a zwłaszcza w., ur. dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województwa poznańskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Lubo to dobrze jest wiadomo uprzejmościom i wiernościom waszym, że konfederacja koła generalnego, która się pod Gołębim i Lublinem odprawowała, od nas po-

przysiężona, do grodu lubelskiego per oblatam podana, postanowiła to, ponieważ pod Lublinem dla schodzącej pory wojennej i innych przyczyn w recesie tej konfederacyjej wyrażonych skończyć się nie mogła, prorogacyja tej konfederacyjej albo koła do Warszawy jest odłożona i dzień temu zjazdowi jest naznaczony 1 stycznia w roku da Pan Bóg przyszyłm.

Przed którym zjazdem albo kołem partykularne koła po województwach i ziemiach uprzedzać powinny za innotescencyją naszą. Przychylając się tedy do tej uchwały uprzejmościom i wiernościom waszym koło partykularne, jako w recesie konfederacyjej wyrażone, denuntiamus na dzień 13 miesiąca grudnia we Śrzedzie. Na który czas i miejsce uprzejmości i wierności wasze zjachawszy się podług propozycyjej naszej, którą w liście zawartym posyłamy, podług recesu konfederacyjej w tak ciężkim niebezpieczeństwie R.P. consilio ratować będziecie i posłów albo deputatów swoich na kontynuacyją koła do Warszawy plenaria potestate instructos wyprawicie.

Wiadome dobrze wszystkie adversa uprzejmościom i wiernościom waszym, któremi premitur miła ojczyzna. Nie wątpimy że uprzejmości i wierności wasze zwykłą gorliwością do ratunku onej concurrētis, o co jako pilnie żądamy uprzejmości i wierności wasze, tak aby to nasze obwieszczenie i ten uniwersał do wiadomości tym prędzej doszedł, w grodach aktykować, po parafiach i innych miejscach zwyczajnych ogłosić rozkazujemy. Na który ręką się naszą podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia 24 miesiąca listopada r. P. 1672, panowania naszego 4 r.

Michał Król

Locus sigilli

Książdz Stanisław Bużeński g[nieźnieński], w[armiński] k[anonik], regent kancelaryi koronnej m.p.

2. List Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego na sejmiki – Szczepieszyn, 30 listopada 1672 r.

Rp. Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 573v – kopia.

Druk w: *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. 1, cz. 2, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1881, s. 1143-1144 – wydane z rękopisu Akademii Krakowskiej (obecnie Biblioteka PAU i PAN), 44, k. 573-573v (Copia listu jm. pana marszałka i hetmana wielkiego koronnego do Lublina na sejmik).

Luboć rerum a me gestarum za tę ojczyznę i konserwacją w.m.m. panów gloria, w sercach i animuszach onych grata recordatione ex merito, ufam, perennat i za nie powinna gratitudo wszystkie złośliwe, któremi w afekcie w.m.m. panów pervertebat, confutavit calumnias. Przecież aby tem dowodniej civilis mój ku ku tej R.P. animus, cultus in principem, sanctitas et religio praw ojczystych i w.m.m. panów veneratio constare

onym mogła, posyłam in gremium w.m.m. panów (które aby felix et faustum ojczyźnie eveniat, uprzejmie życzę), jm. pana [...] ⁸³⁶ z relacją postanowienia naszego szczebrzeszyńskiego, w którym jako nie masz nic, co by kogokolwiek amantem pacis et libertatis publicae skandalizować miało, tak ufam, że w.m.m. panowie swoim comprobabitis calculo, cokolwiek na podźwignienie praw i swobód ojczystych jest między nami sancitum, sancte w.m.m. panów asekurując, że cum lacte imbibitus ku tej ojczyźnie amor wszystkie prywatne we mnie ugasił pasje i nic droższego nie mam nad honor mój i całość praw ojczystych. Co wszystko fusius deklarować będą ichm. w powierzonej sobie instrukcyjej, którym abyście łaskawe chcieli tribuere ucho, uniżenie proszę. Braterskie zatym moje chęci łasce w.m.m. panów zaleciwszy, testor żem jest w.m.m. panów i braci życzliwy uprzejmie brat i sługa powolny

Jan Sobieski

W Szczepieszynie, die 30 novembris 1672 a.

3. Instrukcja dana deputatom od wojska koronnego wysłanym do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego wraz z listem Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego na sejmiki – Szczepieszyn, 30 listopada 1672 r.

Rp. Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 573v-576 – kopia: Instrukcja od wojska przy tym liście; ten egzemplarz adresowany do województwa lubelskiego, z wymienionymi deputatami do sejmiku lubelskiego; egzemplarz do Wielkopolski nieznanym, choć o deputacji przybyłej do Środy wspomniano w laudum sejmiku. Treść instrukcji zapewne była tożsama z instrukcją do Lublina.

Instrukcja od wojska koronnego J.K.M. i R.P. do j.w., w. ichm. panów dygnitarzów, urzędników i całego rycerstwa ^a na sejmik do ^b Lublina zgromadzonym, dana ichm. ^c z koła generalnego w Szczepieszynie odprawionego die 30 novembris 1672.

Pospieszą na miejsce sejmikowi naznaczone ichm. panowie posłowie, gdzie stanąwszy, przy zaleceniu braterskich wojska całego chęci, powinszują zdrowia dobrego i szczęśliwego consiliorum ichm. n.m. panom pro salute ojczyzny apprecabuntur eventui.

Opowiedzą ochotę wojska, którą jako zawsze in arduis tej R.P., tak i teraz w przeszłej kampanijej wyświadczyło, kiedy w małej bardzo kupie, ciężkimi przez całą zimę wynużnione pracami, w pośrodku licznych nieprzyjaciół gloriom męstwa [574] i sławy narodu polskiego za szczęściem i odwagą walecznego wodza swego (któremu fama et posteritas w nieustającej pamięci pamiętne, sławy i dzielności eriget momenta) bisurmańskim trupem gęste zasławszy szlaki, generose erexit i staropolskie cnoty, i fortitudinis na karkach jego affixit trophaeum. Wydawszy hardemu nieprzyjacielowi glo-

⁸³⁶ W tym miejscu wpisano posła wysłanego do sejmiku lubelskiego.

riandi apud posteritatem materiam, że non iniustus i nie bez kary tak wielką państwa inavulsit portionem.

Przełożą ichm. n.w.m. panom, jako życzyło rycerstwo, aby sociatis z ichm. swemi miłościwemi pany armis et animis dalsze o poparciu tej wojny przeciwko tak potężnemu nieprzyjacielowi mogło być excipere consilia.

Podziękują oraz ichm. n.m. panom, że jako concives suos actu et opere za ojczyznę zastawujących się i in excubiis za fortunę i całość państwa tego będących ad consilia, które pro ordinanda et pacificanda Republica ichm. n.m. panom stanowią pod Lublinem placuit przez ichm. panów komisarzów do siebie posłanych wojska zawołać raczyli.

Uskarżają się oraz, że tak spiesznym traktem idąc hiemante już coelo po tak ciężkich pracach dotychczas niemal sub papillonibus zostając sterili eventu, ten wojska cessit conatus i że contra datam fidem publicam przez ichm. panów komisarzów deklarowano jest z wojskiem actum, kiedy ani J.K.M. p.n.m., ani ichm. n.m. panów do boku jego zgromadzonych zastać non licuit.

Upewnią przy tym, że wojsko non transgreditur modestyjej swojej limites, ani quantum w tej R.P. format statum, wiedząc, że sobie należy contra hostes exercenda fortitudo iuris, ichm. zaś n.m. panom pro currenda concordia domi, ani by się teraz in materia status wdawało, kiedyby ichm. n.m. panów jako concives suos onego do tego nie zawołali byli. A ile kiedy nowe i ekstraordynaryjnie uczyniona pod Lublinem konfederacja dyspensowawszy się na prawa publiczne, przeciwko wyraźnemu J.K.M. p.n.m. na koronacyjej wykonanemu juramentowi dispensationem iuramenti a nemine petam neque oblatam suscipiam novitates prawom i swobodom ojczystym przeciwne, in Rempublicam sprowadziła, gdyż sanctam et illibatam starożytną, na której wolność funduje szlachecka, chcemy zachować aequalitatem, aby na nas bez nas nic nie stano-wiono, czego dotrzymać ichm. n.m. panowie przez ichm. panów komisarzów upewnili wojsko fide publica asekurowawszy, że ta konfederacja non in vim confusionis, ale praeparationis stawać miała.

Opowiedzą tedy ichm. n.m. panom rationes uczynionej pod Lublinem konfederacyjej, czemu akceptować nie mogło wojsko. Ponieważ niezwykajnym stanowi rycerskiemu sposobem (jako in diplomate suo województwom recenter danym i ichm. cum admiratione przyznawać raczy) dyspensowawszy prawem swoim wszystkie cardinalia tej R.P. iura, na których się status tej R.P. et securitas civium funduje, są zniesione i nie tylko status tej R.P. consiliorum et iudiciorum forma, ius intercedendi et protestandi bez W.Ks.L., księstwa pruskiego [574v], województwa lubelskiego i podlaskiego, i ziemie halickiej, i innych ziem i powiatów, jako i tak wielu senatorów, dygnitarzów i urzędników koronnych i nas stanu rycerskiego są immutata. Ale i sam J.K.M. p.n.m., supremus tej R.P. ordo i anima, animans hoc Reipublicae corpus przez wykonaną w tej konfederacyjej przysięgę novo et extraordinarie magistratui marszałkowi rycerskiemu inferius nie-jako reputatur zda się być przeciwko prawom ojczystym i dawnym zwyczajom violatus.

Dołożą i tego, że uczynioną pod Lublinem konfederacyją daleki a suo aberravit scopo, kiedy oświadczoną przed Bogiem i całym chrześcijańskim światem, którą sobie w tejże konfederacyjej strzymać ichm. n.m. panowie obiecali, miłość, jedność i secu-

ritatem civium. Zniósłszy i one, którą regnantium aby libertati nie były forma dolosi, trzymała maiestatem, neminem captivabimus nisi iure victum, w przysiędze K.J.M. wyrażoną, limitowawszy, maxime miasto ugody i jedności, i konfidencyi braterskiej straszną i wszystkie państwa gubiącą wprowadziła dyffidencją, w zawziętość i niezgodę, securitatem civium, karki i wolność szlachecką pod okrutną liberis populis zawsze formidatum subdidit legem maiestatis, dawszy nowemu et extraordinario magistratui potestatem. Inauditos et indefensos domesticis delationibus circumventos, obgestos vel obmissos honores, hospes et dignitates, czego Królom panom naszym prawa ojczyście nie pozwalają i pro grato et rato hoc in passu przyjąć obiecała, cokolwiek effrenis jego habendi et imperandi patrabit libido.

Utwierdzą ichm. n.m. panów o statecznej wojska J.K.M. p.n.m. fide et obsequio, którą jako impendio krwi swojej J.K.M. p.n.m. toties sacravit wojsko, tak i teraz ad mentem ichm. panów juramentem onę między sobą twierdziło. Więc i wykonany jurament przeczytają i prosić będą, aby inter decora et merita j.w. jm. pana marszałka i hetmana wielkiego koronnego⁸³⁷, i całego wojska przyjąć hoc fidele obsequium raczyli, aserwując ichm. n.m. panów, że tę jedną tylko drogę miłości i konfidencyj publiczną utworoną respectu aby każdy sanctitate prawa koronnego tutus, staropolskich mógł zażywać swobód. Wojsko do uspokojenia wewnętrznego widząc na tym tę przysięgę swoją zasadziło fundamencie, że i prawa, i swobody ojczyście tak jako one przodkowie im zostawili, nic a nic nie odmieniając ani poprawując, krwią i substancją swoją zaszczycać będzie.

Jeżeli jednak kto by się znajdował in Republica, który by laesae Reipublicae reus mereretur w prawie opisany animadwersi declarabunt ichm. panowie posłowie, że wojsko żadnego takiego zaszczycać nie będzie, byle na tym ordinaria iuris remedia od przodków naszych dosyć surowo wynalezione adhibeantur i obwinionym aby tuta mogła być sprawienia się securitas, pamiętając że in corpore humano vitiosi humores non impetu purgantur nisi cum periculo tak in Republica.

A że we wszystkim prawa i zwyczaje chcemy tueri constanter ojczyście, których respektom [575] i sam K.J.M. p.n.m. in suo diplomacie województwom danym, in tantum tę konfederacją aprobat, inquantum antiquis iuribus Reipublicae nie jest contraria. Więc i wojsko widząc w tej konfederacyjnej tak wielką krzywdę uczynioną urzędowi i powadze j.w. ichm. panów hetmanów, wodzów swoich, tak wiele konstytucyi i niedawno na koronacyjnej wykonaną J.K.M. stwierdzoną przysięgą, kiedy komu inszemu nowo zaciągniętego wojska dano regiment i onego in capita civium zażyć pozwolono, declarabunt tedy ichm. panowie posłowie, że przy honorze i powadze ich, tak jako ją dawne i świeże prawa opisały, całe wojsko stawa i każdego takiego z żołnierzy sive nowego, sive starego zaciągu pro hoste mieć deklaruje, który by ich ordynansom parierować nie chciał terazniejszemu i potomnemu kontestując to światu, że honor i powagę wodzów swoich nad życie i krew swoją drożej estymuje.

Więc że przez te wszystkie czasy źli i zawzięci na honor i zasługi j.w. jm. pana marszałka i hetmana wielkiego koronnego wyostrzonemi saeviebant językami ludzie i fał-

---

⁸³⁷ *Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.*

szywemi delationibus wielkie jego pro Republica szpecąc akcye, w.n.m. panów ku niemu prowali serce i powinny za tak wielkie przysługi tamowali wdzięczność. Aby tedy kiedykolwiek z tych plotek uwolnić się mogła R.P. i ci canes, którzy lucentem hunc solem impune dotychczas allatrabant ex suis latibulis protrahi mogli i ad iustam poenam reposcit wszystkich tych, którzykolwiek o rozdawanie chlebów, o wprowadzanie piechoty do cekaustu warszawskiego podczas sejmu, o branie towarzystwa, rodowitej szlachty na sejmy i inne objecta in capite confoederationis specificata in arenam iudicii wzywa wojsko i czasu do dowodzenia pozwala, ufając, że R.P. przejrzawszy się w tym, że nic nie jest hucusque dowiedzione jm., kędy był plac i akuzacja tego iustam vindictam ex delatoribus perpetuam talionis uczyni i słuszne laeso honori jm. da ukontentowanie.

Lubo samo sumienie i pietas christiana wierzyć nie każe, aby wojna turecka, która nas a to z dopuszczenia Boskiego inundavit, miała być aliquorum civium partus, przecież pisano do J.K.M. p.n.m. i jm. księdza podkanclerzego koronnego⁸³⁸ listy i votum na sejm nieszczęśliwie zerwany, na którym dla słabości zdrowia swego być nie mógł, posłane i u potomnych wieków j.w. jm. panu marszałkowi i hetmanowi wielkiemu koronnemu⁸³⁹ dadzą te testimonium, że de avertendo tak srogiej wojny serio się starał i sam jm. ksiądz biskup krakowski⁸⁴⁰, którego summa cum veneratione nominat wojsko i ex merito prisca gravitate et sanctitate vitae conspicuum należytem veneratur respektem. In omni przyzna to foro, że kiedy by rady chciano było słuchać tych, którzy się na tej wojnie znali, minęła podobno by nas haec tempestas i kiedy by Ukrainy ad desperationem nie przywiedziono było, ów wódz nasz toties [575v] prosił, albo przynajmniej posła wcześniej do Porty posłano było, czego się także doprosić nie mógł dotychczas, a podobno albo przynajmniej za lepszymi siedzielibyśmy w pokoju kondycjami i Kamieniec mógłby się być utrzymać, gdyby prawem warowanyj ustąpić było chciano komendy, albo jm. pan podlaski⁸⁴¹, który od K.J.M. samego miał nad wojskiem podany komendę, sprowadził był piesze z Ukrainy regimenty, przydawszy chaneńkowych⁸⁴² 2 tys. wprowadził tam był ludzi, tak jako miał być od jm. pana hetmana ordynans, gdyż za erogowaną jm. księdza biskupa krakowskiego sumę dosyć miejscu temu było provisum prowiantem. Aleć sami ichm. panowie komisarze przy relacyjej swojej zupełną uczynią, czym głupstwem ta na nas deinita jest wojna.

A że prospera quisque sibi vendicat adversa uni imputantur, aby i na potym jeżeli, strzeż Boże, jakie napadnie na wiosnę na Rempubicam periculum, ichm. n.m. panowie nie narzekali, że to huius vel alterius factum est culpa, mature invigilare ichm. n.m. panom trzeba, jakoby sincera non infida z Portą coalescat pax i porachowawszy wszystkie tam ab extra, i ab intra fortune nasze, coniuncturi serio się ichm. panowie rozmyślili. Jeżeli pax bellum ne placeat. Jeżeliby jednak wojnę ichm. panowie eligere mieli z tym nieprzyjacielem podaje iudicio ichm. n.m. panów decernendum jm. pan

---

⁸³⁸ Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny. ⁸³⁹ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁸⁴⁰ Andrzej Trzebicki biskup krakowski. ⁸⁴¹ Stanisław Karol Łużecki kasztelan podlaski, regimentarz wojska koronnego. ⁸⁴² Oddziały Michajło Chanenki, hetmana prawobrzeżnej Ukrainy.

marszałek wielki koronny, wódz nasz, aby te wszystkie w Podolu zostające jeszcze fortece nowymi i mocnymi redukowane były praesidiis. A jeżeliby terazniejsza czasu i fortuny naszej koniunktura na wojnę się porywać nie pozwalała, serio pace potrzymać życzy. A temi poselstwy do panów chrześcijańskich posiłki na wojnę turecką, które znać wychodzą, nie irytować Porty, bo oni w kilku niedzielach o tym się dowiedziawszy, pro ipsa clarigatione belli tę sumę przyjmą poselstwa i imparatam et vix resistere ausam, jako i tego roku oppriment do końca Rempubicam, bo i teraz causas belli i to praeicipue kładli, żeśmy znać posłać do cesarza jm. chrześcijańskiego⁸⁴³ o koniunkcję z nim przeciwko Porcie. Czemu wszystkiemu z tym przynajmniej po szkodzie, że prudencyja ichm. panów i serium ich prospiciet consilium bynajmniej nie wątpi wojsko.

Na ostatek prosić będą ichm. panowie posłowie, ponieważ w liście J.K.M. na sejmik zapomniano tego, aby ichm. n.m. panowie na terazniejszym zjeździe swoim rationem mieć chcieli desideriorum dobrze zasłużonego wojska, które w instrukcjach swoich na sejmy toties lubo nullo eventu posyłać. A mianowicie prosić będą, aby zasługi wojsku tak polskiego, jak cudzoziemskiego zaciągu, i tym którym teraz województwa służbę wypowiedziały, skąd inąd obmyślona była płaca.

Ekspensa także na obronę i potrzebę tej R.P. erogowane powrócone ichm. panom hetmanom a Republica były. Osobliwie za ćwierć jedną z własnej szkatuły chorągwiom trościanieckim wyliczona suma, aby j.w. [576] jm. panu marszałkowi i hetmanowi wielkiemu koronnemu powrócona była, gorąco instabunt.

Więc i miesiący żołnierskich racyja aby za poważną ichm. instancją u R.P. habeatur i lex do skutku aby przywiedziona była, instabunt ichm. panowie posłowie.

A nade wszystko aby klejnoty R.P. wojsku cudzoziemskiemu tak wielką obligowane sumą, in alios usus non convertantur i alienowane nie były, serio instabunt ichm. panowie posłowie.

Asekurować przy tym będą ichm. panowie, że cokolwiek ichm. panowie do ukontentowania w dezyderjach wojska braterskim contribuent afektem, niepłonne wdzięczności w podających się okazjach w sercach rycerstwa ichm. n.m. panowie wzbudzą obligacje. Którą to instrukcją naszą fidei et dexteritati ichm. panom posłom zaleciwszy, etc.

Jan Sobieski

^a w tekście: województwa lubelskiego   ^b w tekście: Lublina   ^c w tekście: panu Wacławowi Rozwadowskiemu porucznikowi, jm. panu Tomaszowi Romanowskiemu towarzyszowi roty pancernej jm. pana chorążego chełmskiego

---

⁸⁴³ *Leopold I cesarz.*

4. *List Michała I do województw na sejmiki ekstraordynaryjne, pełniący funkcję instrukcji królewskiej – Warszawa, [grudzień] 1672 r.*

Rp. BUW, rkp. 1958, k. 94v-95v – kopia: Copia listu J.K.M. na przyszłe prartykularne koła do województw i ziem per modum instrukcyi danego pro die 13 decembris a. 1672.

Michał z Bożej łaski Król Polski etc.

W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili. Nie tajne jest uprzejmościom i wiernościom waszym, iż za zgromadzeniem województw i ziem pospolitego ruszenia przeciwko nieprzyjacielowi Krzyża Św., który w państwa naszego granice wtargnąwszy, Kamieniec i szeroką prowincję osiadł. Gdy wszystko rycerstwo na ten czas pod Gołębim zgromadzone wносиło do nas instancje, aby tak postronnym niebezpieczeństwom w państwach naszych wzruszonym zabiegając, jako też do domowego concurrento, uczynienia koła generalnego pozwoliliśmy, jako nie zwykliśmy inaczej, tylko desideria populi wrodzoną naszą kontentować łaskawością tak, jak i w ten czas przyjąwszy dobrotliwie gorące rycerstwa koronnego prośby, tegoż koła generalnego tamże pod Gołębim nie bronieliśmy. Które gdy się potym z obozem pod Lublin przeniosło i tam zaczętej rady miało swoją continuationem. Stało na koniec za zgodną uchwałą, aby tegoż koła pod Lublinem dla krótkości czasu w wielu materiach status nie skończonego prorogacją do Warszawy pro die 4 ianuarii w roku przyszłym odłożona była. Koła jednak partykularne po województwach i ziemiach aby uprzedzały, co dość rzetelnie w recesie konfederacji opisano jest. Zaczynam uchwałę pomienioną i całą konfederacją od nas sancte poprzysiężoną manu tenedno na terażniejszym partykularnym kole uprzejmościom i wiernościom waszym gorąco necessitates Reipublicae zalecamy.

Pierwsze miejsce vendicat zawsze sobie w publicznych radach obrona R.P., im większe obtoczyły tę miłą ojczyznę pericula et discrimina, których piórem nie szerząc każdy illiadem malorum snadno baczy i cierpi, tym ostrożniej securitatem publicam et privatam obwarować potrzeba.

Należy tedy wyprawić na consilium albo generalne koło warszawskie posłów albo deputatów ludzi wielkiej uwagi w traktowaniu negotiorum belli et pacis doświadczonej umiejętności, i którzy by plena potestate instructi de summa [95] rerum jako się poda okazyja ex usu Reipublicae radzić et decernere z nami mogli.

Nervus rerum agendarum pieniądze że bez podatków być nie mogą, wszystkie contribuendi sposoby, które nie tylko w tej ojczyźnie, ale i w sąsiedzkich państwach praticantur, to jest pogłównie, czopowe generalne, szelężne, cło wodne, akcyzy, otwarcie mennice proponimus uprzejmościom i wiernościom waszym. Nic bowiem cięższego nie powinno być dla tej ojczyzny, która a maioribus sławą i ozdobami kwitnąca, przez ręce prawie odebrana z ręki własnych synów w zniszczeniu i upadku swoim prędkiego i możnego potrzebuje ratunku.

Zapłata wojsku lubo prawem jest warowana i po województwach podzielona, jednak punctualiter tak jako należy stipendia wojsku dobrze zasłużonego nie dochodzą, czemu aby się według prawa działo, dosyć uprzejmości i wierności wasze consuletis.

Była i o tym propozycja w kole generalnym obozowym i wiele województw przypa-
dło na to, aby z dziesięciu plus vel minus łanów wyprawa kopijnika mogła przyjść do
skutku, piechoty zaś wyprawa z każdej wsi pieszego jednego, albo 20 chłopca z miast
i wsi ze wszystkich dóbr niech zostawa in deliberatione uprzejmości i wierności wa-
szych.

Upominki tatarskie, po które posłowie od chana accellerant, sumę wielką 22 000
czerwonych zł, prócz podróżnych kosztów i sustentacji poselskiej wynoszą.

Ur. Chanenka hetmana i wiernych Zaporozców, którzy wiary i życzliwości swojej
ku majestatowi naszemu i R.P. oczywisty pokazał dowód, gdy fortuny swoje opuści-
wszy, do boku naszego stawili się, jako najpilniej suknami ukontentować należy.

Okup miasta Lwowa, któremu niepodobno aby samo miasto mogło sufficere, za-
lecamy uprzejmościom i wiernościom waszym, więc i prezydium aby we Lwowie zo-
stawało i fortyfikacja tego miasta, jako i innych na pasie od Kamieńca fortet rzecz
bardzo słuszną, aby na pozwolone do salwowania, sprawa oraz województwa ruskiego
i dalszych krajów litrum w kontrybucjach od R.P. namówione było.

Nie przepominamy zamojskiej fortece, która im bliższa Wiśle tym lepszego potrze-
buje opatrzenia i praesidium na niej aby continuo zostawało, uprzejmościom i wierno-
ściom [95v] waszym należy providere.

Exules podolscy merentur commiserationem, słuszną mieć respekt na tę nieszczę-
śliwość, która ich involuit jakkolwiek reclinatorum naznaczyć.

Modus concludendorum consiliorum salvare Rempublicam nie może, gdy od
uprzejmości i wierności waszych najbardziej podczas wojny prędko i skrzętno, i sku-
teczny postanowiony będzie. Auxiliares copias kurfirsta jm. brandenburskiego⁸⁴⁴ le-
nungami providere omnino potrzeba, które przez dwa miesiące owych nie dochodzą.

Extremo loco kładziemy, lubo pewni jesteśmy, że uprzejmości i wierności waszej
w osobliwym zostawa baczeniu, restitutio wydatków naszych, które na potrzeby R.P.
w terażniejszej kampanii ex summa dotali Królowej jej. paniej małżonki⁸⁴⁵ naszej
in defectu skarbu koronnego erogavimus. Jako tedy impendimus sumę znaczną, która
liquidabitur dla dobra i potrzeb R.P., i tak certabitis uprzejmościom i wiernościom wa-
szym wzajemną do nieodwłocznej satysfakcyjej naszej ochotę.

Gwardyi naszej regiment, ludzi 1200 komplet, który pro dignitate tronu królewskie-
go mieć powinniśmy, aby w kompucie wojska zostawał i jemu żołd do zapłaty po woje-
wództwach i ziemiach ordynowany należał, gorąco uprzejmości i wierności wasze requi-
rimus, nie wątpiąc, że żądanie nasze, od wielu województw w kole generalnym przyjęte,
uważywszy res angustias skarbu naszego, samym wypełnicie skutkiem. Który regiment
na wszelakie okazyje wojenne wyprawować obiecujemy. Co wszystko uprzejmości
i wierności waszych roztropnej i skutecznej oddając obradzie, życzymy onym od Pana
Boga zdrowia. Dan w Warszawie, dnia ^a miesiąca ^a r. P. 1672, panowania naszego 4 r.

^a w tekście pozostawione puste miejsca

⁸⁴⁴ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁸⁴⁵ Eleonora Maria królowa Polski.

I 5. *Powtórny uniwersał Michała I do województw – Warszawa, 12 grudnia 1672 r.*

Rp. AGAD, MK LL 25, k. 445-445v – oblata: List powtórny abo innotescencyje na koła po województwach partykularne.

Michał etc.

W., ur. etc. Cokolwiek tylko może być sposobno do ukontentowania wojska naszego, w kampaniej przeszłej dobrze R.P. i nam zasłużonego, tych nie opuszczając po wydaniu propozycyjej na koło partykularne desideria w. marszałka, hetmana wielkiego koronnego i wojska całego uprzejmości i wierności waszych, tym suplementem donosimy, żądając pilno, aby zapłata po województwach ordynowana, a od niektórych zatrzymana, wojsku była jako najprędzej obmyślona.

Wiadomo i to jest uprzejmościom i wiernościom waszym, że na klejnotach R.P. niemiała wojsku cudzoziemskiemu fide et consensu publico przez konstytucyją asekurowana suma, zaczem aby teraz mogło mieć swoją satysfakcją wojsko [445v] dobrze zasłużone, uprzejmościom i wiernościom waszym należy efficaciter consulere. W. marszałek i hetman wielki koronny⁸⁴⁶ różne wydatki czynił in publicum z własnej swojej szkatuły, więc i chorągwie pod Trościańcem rozgromione, jedną de proprio wyliczoną ćwiercią suplementował, dług tak jawny amore boni publici erogowany, aby był jako najprędzej zapłacony, zalecamy uprzejmościom i wiernościom waszym.

Podawamy i to in considerationem, iż podział wojska na województwa i ordynowana zapłata czasów terażniejszych nieszczęśliwością zatrudniona zostawa, kiedy województwo podolskie, bełskie, ziemia chełmska nieprzyjacielskimi zapędami zrujnowane, województwo lubelskie obozem pospolitego ruszenia po wielkiej części zdezolowane wystarczyć zapłacić nie będą mogli. Sposób tedy na pewną płacą tym ludziom, których 4 tys. i więcej pomienione wojska wyprawiały, wynajdować i postanowić należy. Accrevit dług R.P. nie tylko zwyczajnych Tatarom co rok upominków 16 tys. czerwonych zł, ale nadto 20 tys. czerwonych zł przez ur. Złotnickiego chanowi krymskiemu⁸⁴⁷ obiecanych i przez ur. komisarzów naszych ex summa necessitate poniekąd potwierdzonych. Nad to tysiąc czerwonych zł wezyrowi chańskiemu Suphan Kazy adze, po które syna swego umyślnie tu przysłał. Inne necessitates publicae na wyprawę ablegatom, na ukontentowanie ur. [Michała] Chanenki, hetmana naszego i Kozaków zaporoskich, na przysze in novembre podarunki per pacta cesarzowi tureckiemu⁸⁴⁸ warowane, na założenie defektu ordynaryjnych prowentów skarbowych, krótko przypominamy, które wszystkie aby wszelkie exerceant staranie i aplikacją uprzejmości i wierności waszych gorąco żądamy. Życząc zatym onymże dobrego od Pana Boga zdrowia. Dan w Warszawie, dnia 12 grudnia r. P. 1671.

⁸⁴⁶ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁸⁴⁷ Selim I Girej chan krymski.

⁸⁴⁸ Mehmed IV sultan turecki.

6. *Laudum sejmiku nadzwyczajnego województw poznańskiego i kaliskiego –
Środa, 13 grudnia 1672 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 527-529v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Jan Cerekwicki starosta średzki marszałek sejmiku w dniu 22 grudnia 1672 r. [feria 5 in crastino festi Sancti Thomae Apostoli a. D. 1672].

Inne rękopisy: **Rp.** 2 AP Poznań, Gr. Kalisz 292, k. 461-463 – oryginał; **Rp.** 3 AP Poznań, Gr. Wschowa 175, k. 241-244 – oryginał.

Laudum zjazdu średzkiego za innotescencyją J.K.M. pro die 13 decembris naznaczonego, obudwu województw poznańskiego i kaliskiego w roku 1672.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, którzyśmy się tu do Środy na miejsce zwyczajne do koła partykularnego przed zjazdem generalnym od J.K.M. naznaczonym zjachali.

Wiadomo czyniemy, że jako wszystkie nasze obrady do tego zawsze collaterant celu, żeby quam amplissima kiedykolwiek mogła w tej ojczyźnie zakwitnąć tranquillitas, tak i teraz inferendo i poprzysiężonej czyniąc dość konfederacyjej, te zgodnie niżej wyrażone między sobą na obronę i zaszczyt województw naszych i całej R.P. umówiliśmy punkta.

A naprzód chcąc imminentibus (strzeż Boże) od pogranicznych nieprzyjaciół, jako nas dochodzi z różnych miejsc, obviare periculis, najskuteczniejszy wspólnego ratunku ten przed się bierzemy sposób i popisy pospolitego ruszenia w powiatach swych pro die 4 ianuarii sobie naznaczamy, gdzie nie tylko żeby się zjeżdżali, ale nie rozjeżdżali, postanawiamy, sub rigore poenarum w konfederacyjej wyrażonych, na każdego, któryby do wspólnego ojczyzny poratowania concurrere nie chciał. Które popisy w grodach każdego powiatu przez ichm. panów kasztelanów odprawowane die in tempore specificato powinny być. A ichm. panowie kasztelanowie sub privatione swoich kasztelaniję praesentes być powinni i tak w gromadzie dalszego do J.K.M. lubo jm. pana marszałka konfederacyjej naszej czekając ordynansu. Za którego powzięciem generalne województw naszych pod Kołem naznaczymy sobie ściąganie.

Co zgodnie uchwalając i postanawiając, aby tak na pomienione miejsca zjeżdżając się, jako i na miejscach stojąc, żadnych wiołency i opresyi ubogim ludziom się nie działo. A któryby z braci contemptor tej uchwały naszej i dawnego prawa znalazł się taki, każdy citatione praevia respondere powinien na kapturowych sądach.

Co w pilnej przy tym mając konsyderacyjej, praesidia fortę albo raczej miasta województw naszych, to jest Poznania, Kalisza i Kościana, na których fortyfikacyjej się interes województw naszym, dla czego im pozwalamy i zgodnie postanawiamy, żeby sobie sposób jako najprędszy i najskuteczniejszy sine praeiudicio jednak inszych uchwał naszych et gravamino poddanych, z akcyzy i inszych sposobów obmyśleli. Do tej akcyzy [527v] i kontrybucyi od miast jakimkolwiek sposobem wymyślonej naznaczamy uproszonych jm. pana Franciszka Golińskiego cześnika przemyskiego i podwojewódziego poznańskiego, także jm. pana Kazimierza Grabskiego poborcę poznańskiego, aby tym sposobem contribuendi przytomni byli. Które prowenta na fortyfikacyją i przysposobienie municyjej obracać powinni. Z czego aby się ante commissarios etiam

ex anteactis rachowali. Na to skrypt od magistratu być ma dany do rąk pomienionych ichm., a jeżeliby nie był dany, tedy wszelkie ich adinventiones i contributionum nullitatis być mają.

I to postanawiając, aby wszystkie miasta i miasteczka z dymów secundum laudum praeteritum wyprawowali ludzi pieszych ze wszystkim munderunkiem i barwą koloru turkusowego, oraz i sustentacją na wszystkie czasy, pokąd tylko na prezydiach mieć ich trzeba będzie. Tych ludzi że jako najprędza potrzebna wyprawa, dlatego na dzień wyżej pomieniony zjazdów naszych tych ludzi stawiać i prezentować powinni, ekscypowawszy aby z kamienic szlacheckich żadnego pociągania do wyprawy nie było. Od tejsze wyprawy uwalniamy miasto Środę.

Na pomienione fortece uchwalić powinni będziemy komendantów bene possessionatos, na sejmiku przyszłym relationis, który pro die 12 ianuarii sobie uchwalamy, aby nas ichm. panowie posłowie nasi sine mora de imminentibus (strzeż Boże) uwiadomili periculis.

A że w województwie poznańskim nie pośledniejsza jest Kościan forteca, tedy z miast i z miasteczek powiatu tego na praesidium ta wyprawa obrócić się powinna, zlecając eo ichm. panom poborcom, aby komput wyprawy wiele być może ze wszystkich miast i miasteczek na przeszłych zjazdach naszych dla dostatecznej nam informacji podali.

Podatek szelężny, któremu czas ultimis diebus praesentis ekspiruje i czopowe z miast i miasteczek more solito do roku prolongujemy i ten podatek szelężny plus offerencyi arendować za skuteczną jego in instanti eksolucyją, aby tym prędsze mogły być na potrzeby R.P. województwom pieniądze, pozwalamy.

Obawiając się jednak non suficyjencyjej, żeby te podatki na zapłatę wojska starego zaciągu więcej ludzi nowo zaciężnych stawać mogły, tedy dla pewniejszego i prędszego onych ukontentowania sześcioro podymnych iuxta abiurata 1661 anni pozwalamy. Które to podymne in decursu czterech niedziel wszyscy wydać będą powinni sub militari executione na retentorów.

Taż egzekucja ściąga się [528] do dawnych retentów praecedentibus iudiciis jm., aby quam praecissa ichm. panów żołnierzy naszych nowego zaciągu dojść mogła zapłata, zleciliśmy to nowo uchwalone sześcioro podymnych wybierać ichm. panom przeszłym poborcom, to sobie praecavendo, aby się czopowego i szelężnego, które się poczynać będzie a prima ianuarii nie czekali. Do tych tedy następujących podatków czopowego i szelężnego, i które in futurum uchwalimy, uprosiliśmy na miejsce ichm. przeszłych do poznańskiego jm. pana Stanisława Rosnowskiego, do kaliskiego jm. pana [Jana] Morawskiego. Która ichm. funkcja rok tylko trwać ma, poczynać się zaś będzie od relacyjnego sejmiku. W tym jednak specialiter admonemus ichm. panów poborców, iż in quantum by te chorągwie starego zaciągu w konfederacyjnej zostawały i nie chciały accedere ad obsequium Reipublicae, żeby im zasług nie płacili, lubo jakie od ichm. panów komisarzy wyszły asygnacje. Które zaś zostaną in obsequio Reipublicae lubo accedent, tedy im prędkie in manus stipendiis i skuteczne od ichm. panów poborców naznaczamy ukontentowanie.

A ponieważ żadnego od J.K.M. i jm. pana marszałka konfederacyjnej nie mają ordynansu te chorągwie województw naszych nowo zaciężnych, dokąd by się obrócić mia-

ły, tedy onym na cały rok laudo praesenti służbę przypowiadziawszy, konsystencyje naznaczamy na wszystkie 5 chorągwi et specyfikacje do konsystencyi miejsca Słupce, Łądek, Zagórowo, Dolsk, Kiełczewo, Słupia, Kostrzyn, Chocz i Kamieniec, w których to konsystencyjach aby żadnej nie czynili szkody, ale de proprio żyli. Naznaczamy im żołd na ćwierć pierwszą i drugą z żołdem i chlebem zimowym na koń jeden po 150 zł. Na wydawanie tych asygnacyjej że się jm. pan wojewoda kaliski⁸⁴⁹ i jm. pan chorąży kaliski⁸⁵⁰ wymówieli, potym jm. pan kasztelan śremski⁸⁵¹ proszony recusavit, tedy zleciliśmy pro tunc wydanie asygnacyjej, chcąc nowo zaciężnego zatrzymać żołnierza, j.w. jm. panu marszałkowi naszemu. A jeżeliby szkodę jaką czynili na tych konsystencyjach, tedy na zasługach ich każdy obywatel dochodzić będzie mógł i one aresztować, i areszty przyjmować tenebuntur ichm. [528v] panowie poborcy, chcąc przy tym ordinarium konfederacyi naszej zachować sensum.

A stosując się ad contenta jej, naznaczamy sobie w województwie poznańskim sędziów kapturowych do sędziów ziemskich i grodzkich, przydając jm. pana kanclerza koronnego⁸⁵², jm. pana [Mikołaja] Szoldrskiego kasztelana biechowskiego, jm. pana łowczego poznańskiego⁸⁵³, jm. pana Marcina Szoldrskiego, jm. pana podwojewodzkiego poznańskiego⁸⁵⁴, jm. pana Stanisława Miaskowskiego, jm. pana poborcę poznańskiego, jm. pana Piotra Cieleckiego, jm. pana Stanisława Cerekwickiego, jm. pana Jana Morawskiego. Do ziemie wschowskiej przydawamy do sędziów ziemskich i grodzkich jm. pana kasztelana śremskiego i jm. pana Stanisława Jaraczewskiego, jm. pana Stanisława Rosnowskiego, jm. pana Adama Golińskiego, jm. pana [Władysława Adriana] Włostowskiego, jm. pana Jana Błociszewskiego. Do sędziów województwa kaliskiego grodzkich i ziemskich przydawamy jm. pana Malchra Gurowskiego, jm. pana Jana Golińskiego, jm. pana Samuela Gurowskiego, jm. pana Stanisława Daleszyńskiego, jm. pana Złotnickiego, jm. pana [Zygmunta] Jemiałkowskiego, jm. pana [Wojciecha Konstantego] Brezę.

Uważając też merita wojska J.K.M. i R.P. zaporoskiego, którzy constanti fide perseverant to J.K.M. i R.P., tedy na ukontentowanie panów posłów jm. pana [Michała] Chanenka hetmana J.K.M. wojsk zaporoskich, naznaczamy zł tysięcy. Którym nieomieszkanie ichm. panowie poborcy, do którego asygnacyja jm. pana marszałka koła naszego wynijdzie, wydać im będą powinni, naznaczając oraz aby miasto Poznań, Leszno, Szlichtyngowa, Śmigiel 4 postawy sukna tymże posłom pomienionym wydali. Czego odebranie i oddanie pomienionym posłom jm. panu poborcy poznańskiemu zlecamy.

A ponieważ wsi Kiełczewo i Korablewo per constitutionem anni 1649⁸⁵⁵ w dobra ziemskie obrócone są i z nich expeditio generalis wyprawiona być ma, tedy possessores tych dóbr które per arendam trzymają, powinni sine diminutione [529] proventus alumnorum na też ekspedycyją wyprawiać.

---

⁸⁴⁹ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ⁸⁵⁰ Andrzej Przyjemski chorąży kaliski. ⁸⁵¹ Piotr Przyjemski kasztelan śremski. ⁸⁵² Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ⁸⁵³ Adam Breza łowczy poznański. ⁸⁵⁴ Stanisław Zagórski podwojewodzi poznański. ⁸⁵⁵ Konstytucja sejmu 1649-1650 „Wolność od stacyi żołnierskich Kiełczewa i Korablewa” (Vol. const., t. 4, vol. 1, s. 192).

Tę wyprawę chcąc mieć jako najskuteczniejszą do obrony województw naszych, uchwalamy, aby ci wszyscy, którzykolwiek albo wyprawami, albo jakimkolwiek im należy sposobem do pospolitego ruszenia, a nie byli albo nie wyprawili słusznych podług prawa pocztów in nobiles do wojny synów, tedy ad cuiusvis instantiam na sądach kapiturowych odpowiadać będą powinni.

Jako zwyczaj dawny obtinuit, że to miejsce sejmików i zjazdów naszych wszystkich uciekających się pod protekcją stawia się asylum, toż chcąc wyświadczyć i zwłaszcza w tak słusznej sprawie jm. panu Janowi Skrzydlewskiemu periculosissime a desperate prawie podczas pospolitego ruszenia chorującemu, zleciliśmy jm. panu marszałkowi naszemu dać libertationis atestationem.

A ponieważ jm. panu Tomaszowi Zalewskiemu rotmistrzowi województw naszych nie są oddane pieniądze na zaciąg chorągwi erogowane 4 tys., do tych tedy zlecamy ichm. panom poborcom, aby za asygnacją jm. pana marszałka koła naszego te pieniądze były jm. wyliczone i oddane.

Mając też województwa osobliwy respekt na ochotnie podejmujących się służyć tym województwom i całej R.P., uważwszy znaczną stratę i nadwężenia substancyjy jm. pana Franciszka Żychlińskiego, dlatego zleciliśmy wydać asygnacją jm. panu marszałkowi koła naszego na tysiąc zł do jm. pana Jana Morawskiego z dawnych retentów.

Nie mniejszy respekt mając na stratę dobrze służącego ojczyźnie i wiernie dostojęństwu J.K.M. jm. pana Stanisława Kraśnickiego towarzysza chorągwi jm. pana Andrzeja Zalewskiego, zleciliśmy jm. panu marszałkowi naszemu wydać asygnację do ichm. panów poborców na zł 300.

Chcąc jako najżyczliwsze mieć wojsko nie tylko tym województwom, ale i całej R.P., deputatów ich nie tylko żeśmy zwykli grato zawsze przyjmować pectore, ale też i kontentować, dlatego in desiderio iustis deputatom do zjazdu naszego terażniejszego przysłanym na [529v] ukontentowanie ichm. spod chorągwie nowo zaciężnych zleciliśmy wydać asygnacją jm. panu marszałkowi naszemu do ichm. panów poborców na zł 500.

Którą uchwałę do grodu poznańskiego podawając ręką moją podpisuję.

Jan Cerekwicki starosta średzki, marszałek koła rycerskiego

7. Instrukcja dana posłom z sejmiku nadzwyczajnego województw
poznańskiego i kaliskiego na zjazd generalny konfederacji w Warszawie –
Środa, 13 grudnia 1672 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 747, k. 530-531v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Jan Cerekwicki starosta średzki marszałek sejmiku w dniu 22 grudnia 1672 r. [feria 5 in crastino festi Sancti Thomae Apostoli a. D. 1672].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 292, k. 465-466v – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Poznań 1220, k. 63-64v – oryginał; **Rp. 4** AP Gdańsk, 300, 29 169, k. 253-253v – kopia.

Instrukcja ichm. panom posłom województw poznańskiego i kaliskiego z koła partykularnego średzkiego na zjazd generalny do Warszawy, ex vi confoederationis naznaczony pro 4 ianuarii a. 1673.

Jako wszystkie, które tylko praecesserunt poselstwa, na sejmie fundowały zawsze te województwa veneratione maiestatis J.K.M. p.n.m., in contestatione wiernego swego J.K.M. poddaństwa statecznie trwały i nigdy nieodmiennej przeciwko Majestatowi J.K.M. życzliwości, toż i teraz contestabuntur ichm. panowie posłowie nasi przy oddaniu wiernego od naszych województw poddaństwa. Królestwu ichm. powinszowawszy szczęśliwego J.K.M. powrotu, synowsko podziękują za ojcowskie J.K.M. około dobra R.P. starania, że jako supremus tej skołatanej nawy nauclerus ad felicem onę prowadzi portum i upadającej ojczyźnie matce naszej innata prudentia et regali vigilantia upadać nie dopuszcza, insomnes noctes diesque agens, co w oczach polskiego wszystkiego było świata w niedawnej skończonej kampanii, za co unizonym venerabuntur ichm. panowie posłowie nasi J.K.M. p.n.m. podziękowaniem.

Jeżeli w czym ad assensum całej R.P. ichm. panowie posłowie nasi stosować się będą, tedy osobliwie w tym terminie zlecamy ichm. panom posłom, aby ratione przyszłego zjazdu generalnego albo sejmu ineant rationes cum tota Republica to satius et cum maiori być by mogło commodo R.P. czyli sejm, czyli zjazd generalny. A jeżeli całej R.P. będzie consensus na sejm, tedy aby cursu ordinario się odprawował, instabunt ichm. panowie posłowie.

Widząc województwa nasze, że ab extra uspokojona R.P. żadnym inszym być nie może sposobem, pokąd [530v] nie pierwej ab intra i owszem, prędzej (strzeż Boże) byłby incertus, dlatego instantissime urgebunt ichm. panowie posłowie nasi i suplikować będą do Królowej jejm.⁸⁵⁶ pani naszej miłościwej, aby z wrodzonej swojej klemencji i J.K.M. p.n.m. ad clementiam wiodąc, wdać się raczyła z łaski swojej pańskiej, jako pani mądra i świątobliwa, w mediacją nieukontentowanych do J.K.M., przybrawszy do tego świątobliwego aktu z ichm. panów senatorów i inszych magnarum qualitatum, ex equestri ordine podług upodobania swego ludzi.

In materia pactorum, która concernit conservationem securitatis ab extra ad assensum całej R.P. i ichm. panowie posłowie stosować się będą.

Lauda którekolwiek z sejmików przeszłych nie są sejmem aprobowane, także i teraz z niniejszego sejmiku naszego laudum z inszemi wszystkimi aby aprobowane były, procurabunt ichm. panowie posłowie nasi.

Uważając województwa, jakie subsequeretur rozerwanie R.P., pokąd ab intra nie będzie uspokojona przez sądenie Trybunału, gdyby więcej braci pod rejestrem aniżeli w konfederacyi być musiało, instabunt i serio to promovebunt ichm. panowie posłowie nasi, aby zjazdu tego generalnego posłowie na Trybunał byli wyprawieni, limitacją Trybunału urgendo i jeżeliby na którym stanęły kondemnaty, tedy aby nullitatis były, procurabunt.

Że wiele obywatelów województwa poznańskiego znaczne nad granicą margrabską ponieśli szkody, osobliwie w starostwie waleckim i nowodworskim, przez przechody

---

⁸⁵⁶ *Eleonora Maria królowa Polski.*

kupy swawolnej pod komendą Branta Dukoor ludzi, tedy instabunt ichm. panowie posłowie nasi do J.K.M., aby w suplemencie do instrukcyje do ks. jm. brandenburskiego⁸⁵⁷ uskarżenie przed ks. jm. i serio dopominanie, aby ten [531] Brandt, ponieważ contra pacta conventa wtargnął z ludźmi sawawolnemi w Polskę, był karany i szkody poniesione obywatelom nadgrozone.

Prawo o ichm. panach duktorach pospolitego ruszenia, którzyby in personis albo aetate fessi, albo chorzy per substitutos bene possessionatos nie byli, aby do egzekucyi przywiedzione były, pilne uczynią ichm. panowie posłowie starania, to jest aby ad instantiam instigatoris respondeant i penowani byli iuxta constitutionem anni 1638⁸⁵⁸. Których konstytucyjej reasumpcyją promotebunt.

Otwarcie mennic si et in quantum tam na tym zjeździe zmieścić by się mogło, znoś się będą ichm. panowie posłowie nasi cum tota Republica, aby w województwach naszych osobiwie otwarte menice być mogły.

Erogowane sumy J.K.M. na gwałtowne R.P. potrzeby, aby przy słusznych ich likwidacyjach przez naznaczenie do tego ichm. panów deputatów, asekuracja na wypłacenie i sposoby namówione były, o to ichm. panowie posłowie nasi inibunt modos cum tota Republica i w tym ad assensum całej R.P. stosować się będą.

Mając in consideratione szczupłość intraty J.K.M., chcąc zachować dawną prawem pozwołą na zaszczyt dostojęństwa J.K.M. uchwaloną gwardyją, której dwanaście set aby w komput wojska kwarcianego wniść mogło, starać się będą ichm. panowie posłowie.

Ponieważ wiele znajduje się concives w województwach naszych, którzy synów swoich in minorenni statu, inhabili do wojny, na eluzyją prawa wyprawiają, tedy podług prawa citati ad instantiam actoris sprawić się będą powinni.

^aJm. księdzu biskupowi poznańskiemu⁸⁵⁹ za nieustawające około dobra R.P. starania i podjęte obozowe fatygi podziękują ichm. panowie posłowie i assistant, jeżeliby malevolorum malitia chciała aliam rotam iuramenti, a nie tę, którą ichm. drudzy biskupi przysięgali exprobrare^a.

Kaduki aby podpisywane i wydawane były pieczętowane i którychby nie chciano publikować, a podpisane były i lubo komu inszemu potym pieczętowane znalazłyby się, tedy te pierwiej podpisane, a nie pieczętowane na ten czas walor [531v] swój aby miały i zapieczętowane były, promotebunt ichm. panowie posłowie.

Mając w konsyderacyjej znacznie poniesioną szkodę jm. pana kasztelana połanieckiego⁸⁶⁰ przez obozu naszego pod majątnościami jm. lokowanie, tedy ichm. panowie posłowie nasi gorąco wniosą do J.K.M. instancją, aby ex pane bene merentium szkoda jm. rekompensowana być mogła.

Tęż instancją wniosą ichm. panowie posłowie nasi za jezuickim kolegium krakowskim, którzy przez obóz znaczną ponieśli szkodę.

⁸⁵⁷ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁸⁵⁸ Podczas sejmu 1638 r. nie uchwalono żadnej konstytucji w sprawie pospolitego ruszenia. Być może chodzi o konstytucję z 1634 r. „Pospolite ruszenie” (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 236). ⁸⁵⁹ Stefan Wierzbowski biskup poznański. ⁸⁶⁰ Stanisław Dunin Borowski kasztelan połaniecki.

^bGwardia J.K.M. aby w komput wojska policzona była, ichm. panowie posłowie instabunt.

Ichm. panowie posłowie obrani do Warszawy: jm. pan podkomorzy kaliski⁸⁶¹, jm. pan sędzia poznański⁸⁶², jm. pan podsędek poznański⁸⁶³, jm. pan komornik poznański⁸⁶⁴, jm. pan starosta nowodworski pan [Wojciech Konstanty] Breza, jm. pan starosta kościański⁸⁶⁵, jm. pan starosta średzki⁸⁶⁶, jm. pan [Andrzej] Szczaniecki, jm. pan Franciszek Żychliński, jm. pan [Jan Karol Ścibor] Marchocki, jm. pan [Kazimierz z Dembian] Dembiński, jm. pan [Franciszek] Tworzyński.^b

Lubo upewnione województwa, że merita tak przeciwko dostojęństwu J.K.M., jako i życzliwości erga Rempubicam w osobiłej zostają J.K.M. pamięci, przecie jednak tym bardziej aby w osobielszym u J.K.M. p.n.m. zostawał respekt, dlatego ichm. panowie posłowie nasi specjaliter rekomendabunt J.K.M. jm. pana [Jana] Opalińskiego wojewodę kaliskiego, jm. pana Piotra Przyjemskiego kasztelana śremskiego, nie mniej jm. pana Stanisława Krzyckiego podkomorzego kaliskiego, których stateczną fidelitatem dla dobra R.P. trudy i fadygi zaleciwszy, obszernie to wszytki J.K.M. p.n.m. opowiedzą.

Lubo J.K.M. ex paterno suo affectu et amore przeciwko krwią służącym żołnierzom i zdrowie swoje za dostojęństwo J.K.M. niosącym, zawsze wszelkie zwykła czynić staranie, aby więźniowie z niewoli eliberowani być mogli. Osobiwie jednak instancją wniosą ichm. panowie posłowie nasi za jm. panem Gulczewskim, jm. panem Mikołajewskim, jm. panem Bojanowskim, jm. panem Władysławem Pabianowskim.

Tę instrukcją do grodu „poznańskiego” podawając, ręką moją podpisuję.

Jan Cerekwicki starosta średzki, marszałek koła rycerskiego

^{a-a} ten punkt dodany na końcu instrukcji, we właściwym miejscu znak #

^{b-b} w podstawie oraz w Rp. 2 i Rp. 3 brak tego tekstu, jest w Rp. 4; w Rp. 4 brak jednak dalszych fragmentów. Listę posłów z rękopisu gdańskiego potwierdza list od nich wysłany do województw z sejmu i oblatowany w grodzie poznańskim, publikowany niżej.

^{c-c} w Rp. 2, przepisany inną ręką, oddanym do grodu wschowskiego, w tym miejscu wpisano podawają wschowskiego; w Rp. 3 wpisano waleckiego

¹ 8. Informacja o sejmiku w dniach 13-17 grudnia 1672 r.

Rp. 1 AP Gdańsk, 300 R Ee22, s. 1293-1304 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300 29 169, k. 249; **Rp. 3** Bibl. Nar., BOZ 1188, s. 386-391.

---

⁸⁶¹ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ⁸⁶² Andrzej Radlicki sędzia ziemski poznański. ⁸⁶³ Dobrogost Belęcki podsędek poznański. ⁸⁶⁴ Andrzej Miaskowski komornik poznański. ⁸⁶⁵ Jan Korzeniewski starosta kościański. ⁸⁶⁶ Jan Cerekwicki starosta średzki.

Diariusz zjazdu średzkiego die 13 praesentis zaczętego, a 17 kończącego się.

12 praesentis sejmik deputacki absque contradictione odprawiony. Deputatami jm. pan Molski pisarz ziemski kaliski, jm. pan Gocławski pisarz grodzki poznański, jm. pan ^aChrystian^a Kierski, jm. pan Kierzyński.

13 praesentis. Teraźniejsze koło przez jm. pana wojewodę kaliskiego⁸⁶⁷ zagajone, od relacyi konfederacyjej lubelskiej przez jm. pana starostę średzkiego⁸⁶⁸ odprawionej, przy której na reces nobilitas sarknąwszy, ile gdy wszystkie cardinalia iura już nie tylko z miejsca swego poruszone, ale z gruntu wywrócone są. Wprawdzie że pro hac sola vice, ale i ta appendix jako jest szkodliwa, zwyczajnie doznawają tego po dziś dzień niektóre prowincyje. Przeciwko któremu aby panowie deputaci protestationem solennem w grodzie poznańskim zanieśli, zgoda jednostajna stanęła była. Przy tym spytani, jeżeli rejestr malcontentorum zawarty, od kogo i którzy declarati, z tej okazyjej pan starosta kościański⁸⁶⁹ jm. pana starostę średzkiego (bywszy insultor od niego przy czynieniu relacyjej zaczepiony, że się nie tylko sam od recesu absentował, ale i kolegów drugich odwodził, dlaczego pan starosta średzki [1294] nie mógł, lubo był praesens, resistere temu recesowi) insurrexit, wywodząc, że całe negotium delationis na województwa nasze zaciągnąć chciał, gdy solus do deklarowania ich przystąpił, przytoczył i historyją spalonego Dyjany kościoła, tym kończąc, ut discernant kto odio vel gratia dignus, aleć się tą snadno siła braci obroną uspokoiło. Na powtórnią zatym braterską rekwizycyją deklarował jm. pan starosta średzki w teraźniejszym kole jm. pana poznańskiego⁸⁷⁰, jm. pana łowczego koronnego⁸⁷¹, a w tym zaciąwszy się, pojrzał po starszyźnie, tym kończąc: „O drugich zaś lepiej w.m.m. panowie wiecie, aleć nie tylko to ja ^{az} woli^a w.m.m. panów i postanowienia pułkowniczego koła mianował tych ichm. (ale i z sieradzkiego województwa) pan miecznik kaliski⁸⁷² mianował jm. pana hetmana⁸⁷³, jm. pana kanclerza koronnego⁸⁷⁴, na którego obronę jm. pan podkomorzy kaliski⁸⁷⁵ i kilka braci odezwali się. Mianował i pana chorążego koronnego⁸⁷⁶, z tym dokładem, jakoby miał mówić: „Nie dam się nikomu uprzedzić, aby miał kto inszy Królowi polskiemu głowę uciąć”, zapłacił i panu staroście kościańskiemu niezgorzej, zadawszy mu publice, czego gotów był dowodzić, że on konfederacyją zapalał, [1295] gdy subiecta potajemnie objeżdżając buntował, a potem się na tamtym miejscu, gdy dowodzono publice, zapierał silentio, lubo cum robore to obiectum skończył.

Wrzucono materiją, jeżeli pod dyrekcją marszałka sejmik ten i in quo fundamento, czyli też pod rozdawaniem głosów przez jm. pana wojewodę kaliskiego, jako pułkownika koła pułkowniczego ma się odprawować. Nieco zabawiwszy, uspokojono obraniem marszałka pana starostę średzkiego, lecz na subiectum zgoda długo zatrudniła, bo na mianowanego jm. pana sędziego poznańskiego⁸⁷⁷ i nakielskiego⁸⁷⁸ od jm.

---

⁸⁶⁷ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ⁸⁶⁸ Jan Cerekwicki starosta średzki. ⁸⁶⁹ Jan Korzeniewski starosta kościański. ⁸⁷⁰ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ⁸⁷¹ Jan Żelęcki łowczy koronny. ⁸⁷² Władysław Mycielski miecznik kaliski. ⁸⁷³ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁸⁷⁴ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ⁸⁷⁵ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ⁸⁷⁶ Mikołaj Hieronim Sieniatowski chorąży koronny. ⁸⁷⁷ Kasper Modlibowski sędzia grodzki poznański. ⁸⁷⁸ Andrzej Radlicki sędzia grodzki nakielski.

pana wojewody kaliskiego, ex quo ante inhoationem sejmiku konfederacyjnej nie po-przysiągł, grodu nakielskiego pilnując, a pod Lublinem nie będąc, bracia nie chcieli pozwolić, activitatem mu broniąc. Gotów by i w kościele przysiąc, ale i na to zgody nie było. Mianowali z miejsca swego bracia jm. pana starostę średzkiego, na którego ulla-tenus jm. pan wojewoda kaliski assensum nie chciał probere pod pretekstem, że usus obtinuit, aby posłowie i deputaci co relacyjnej czynić mają, marszałkami nie bywają, a podobno urazę sejmiku przeszłego przypomniał sobie, że bracią concitabat na jm. Podawał różne subiecta [1296] na dyrekcyją jm. pan wojewoda, poczuwając się w na-leżytych sobie honorze, ale się wszyscy wymawiali, podobno uważając fervorem bra-ci przy panu staroście średzkim, którego samże przyczyniał, gdy coraz dziękując za afekt ichm. panów braci, zagrzewał ich, aby upraszali jm. pana wojewody kaliskiego, żeby mu nie chciał kontradycykować. Gdy to magno motu agitabatur, już się zabierały in vicem do afektu strony i gdyby się był na tym rozbił sejmik, bodaj by było nie przyszło którejkolwiek stronie od rezolucyjnej, bo już gotowi się bili.

Zawołał pan Franciszek Rogaliński na jm. pana starostę kościańskiego, wedle pana wojewody kaliskiego siedzącego, aby nie perswadował jm. poszeptem kontradycykować panu staroście średzkiemu. Odpowiedział starosta kościański: „Na co prawa nie masz, usus obtinuit, aby panowie posłowie relacyjną czyniący, dyrekcyjnej się nie podejmowali, bo którz i jemu za pracę podziękuje”. Tandem prośbie braterskiej cessit jm. pan wo-jewoda kaliski, pozwoiliwszy na pana starostę średzkiego z deklaracją tą: „Ponieważ w.m.m. panom się to zda łamać prawa i zwyczaje, łamcież w.m. panowie”.

Po obraniu marszałka wpadli w materyją, aby ktokolwiek [1297] nie przysiągł na konfederacją, voce activa careat. Długo koło tego pan podkomorzy kaliski i insi oficy-jalistowie, co ich prawo od pospolitego ruszenia uwalnia, kontrowertowali, deklarując że raczyj wolemy carere activa voce i z koła wynijść, niżeli periurium popełnić w tym, że nie rozjadą się dokąd tam interna quam, externa nie będzie R.P. uspokojona, multo sudore tantum effecerunt, że im słowo jedno odmienione, miasto rozjeżdżać, rozrywać. Ostatek sesji na słuchaniu w kole juramentów skończyli, począwszy jm. pana biechow-skiego⁸⁷⁹, jm. pana podkomorzego kaliskiego, jm. pana chorążego kaliskiego⁸⁸⁰ i innych siła oficyjalistów i braci.

14 praesentis. Od czytania K.J.M. listów i różnych inszych sesja zagajona. Nastąpi-ła relacja jm. pana [Jana] Daleszyńskiego pisarza ziemskiego wschowskiego legacyi do wojska odprawionej i ta dysponowała nie wszem gorzej braciom do afektu, gdy particularitates prywatnych osób mianował jako następowali: pan Gronowski z pa-nem Gurzyńskim na posłów naszych w kole. Potym arte pana directora bez dokładu braterskiego posłów Chanenkowych w koło wprowadził, audiencyją im, posadziwszy w kole, jednak przecież postrzegła się starszyzna, [1298] kontradycykować im poczęli, ażby wprzód wojska koronnego posłowie audiencyją odprawili, jako to jm. pan woje-woda kaliski, jm. pan podkomorzy kaliski, jm. pan starosta walecki⁸⁸¹, jm. pan cho-raży poznański⁸⁸² i innych siła. Pan dyrektor lawirował, udając jakoby nie wiedział,

---

⁸⁷⁹ *Mikołaj Szoldrski kasztelan biechowski.* ⁸⁸⁰ *Andrzej Przyjemski chorąży kaliski.* ⁸⁸¹ *Piotr Żychliński starosta walecki.* ⁸⁸² *Władysław Michał Skoroszewski chorąży poznański.*

jeżeli potrzebują audiencyjej, chociaż tegoż dnia oddawali mu wizytę, prosząc aby im dał znać, kiedy by mieli przysć do koła na audiencyją. Conclusum, aby z koła panowie posłowie Chanenkowski ustąpili, a po panów posłów od wojska koronnego aby pan marszałek młodziana swego posłał. Przyszli panowie posłowie koronnego wojska, pan [Samuel] Gurowski i pan Radoliński, syn pana krzywińskiego⁸⁸³, po przeczytaniu kredensu od jm. pana marszałka pan Gurowski miał mowę dość generoso animo, bo do instrukcyjej i przysięgi stosującą się, pan Radoliński instrukcją dość rzeźwą i zwięzłą czytał i juramenty obadwa, hetmański i wojskowy, nie bez żalu słuchających nadziany tyranny instrukcyjej, jakoż gdyby nie incolas przysłano było, bodajby byli grati, aleć i ci nie admittendi.

Nastąpili vota uniformes, do żadnej materyjej się nie przymawiając w liście K.J.M. wyrażonych, [1299] tylko simplicissime o sejm dwuniedzielny, sine solennitatibus upraszać przez panów posłów do J.K.M. wyprawionych i przeciwko całemu recesowi aby protestacją sterminowawszy, comparentis na terażniejszym zjeździe podpisali. A pan marszałek z deputatami miał ją ad acta podać, na co mutuus wszystkich nastąpił consensus, nawet i jm. pan wojewoda kaliski⁸⁸⁴ deklarował się afficere podaniem tej protestacyjej. Spodziewaliśmy się zatym, żeśmy nullo negotio mieli we czwartkowy dzień skończyć tę konsultację, naznaczywszy panów posłów do K.J.M. Pernoctata sprawiła, że się postrzegła strona, usadzili się rujnować sancitum et postanowiono, by też i extrema tentare, jakoż effectus docuit.

15. Gdy po zagajonej sesyi głosy zabierać poczęli, illud sancitum anihilując, dopiero starszyzna mocno się zabierali stawać przy swoich zdaniach, deklarując, że raczej wolą polec na placu, niżeli im wolność i prawa mają być wzięte i już się mocno na to zabierało, aby pod inszym marszałkiem drugie koło mieć, mocniejsza jednak była strona co się sejmu i protestacyjej przeciwko recesowi napierała. Aliści przychodzi wiadomość od pana chorążego poznańskiego⁸⁸⁵, [1300] że chorągiew pana Andrzeja Zaleskiego rozgromiona od kwarcianych chorągwi z okazji tej takowej, jako ten towarzysz czynił w kole relacją, że z pewnych dóbr do arcybiskupstwa należących pisarze się zjechałi, a spod znaku pana Zaleskiego zastali pisarzy spod dragoniej w pewnych wsiach i popisawszy gospody, na ich kredzie chorągiew stanęła. Oniż pisarze spod dragoniej ekspostulują z nimi, że się to nie godzi, będziemy się tu w ostatku wykurzali. Aby przecie czego pewnego chorągiew Zalewskiego była się dowiedziała, deputowali na szpiegi towarzysza jednego do owej wsi, gdzie dragonia stała. Zsiadłszy z konia towarzysz pomieniony kapitanowi owej dragoniej w gospodzie jego pokłonił się. Zaraz spytany, za czymby ordynansem chodzili i spod czyjego znaku, a widząc że się furiował na ich chorągiew, nie bawiąc powraca dla przestrogi do chorągwi. Zaraz w nocy ruszyła się chorągiew pana Zalewskiego z owej wsi, aż nad przeprawą pod Pabianicami⁸⁸⁶ otrze się o nich konny saidaczny, spytany od chorągwi miń hasło, „Będzie wam tacy synowie i z Królem wnetże hasło!”. A w tym dwiema skrzydłami opasani, na dragonią tyłem [1301] wparowani, jak ognia gęsto do nich poczęli dawać, dwóch towarzystwa na placu

⁸⁸³ Andrzej Radoliński kasztelan krzywiński. ⁸⁸⁴ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ⁸⁸⁵ Władysław Michał Skoroszewski chorąży poznański. ⁸⁸⁶ Pabianice, miasto w woj. sieradzkim.

zostawili i 17 pacholików, a tych co żywcem wzięto i do jm. pana marszałka⁸⁸⁷ poprowadzono do Rawy, wołają, jakoby ich miał kazać pościnać.

Przeniknęła niepomału bracią relacja ta i ta obsanguinata suknia jego, co towarzysza wedle niego zabito, wziął jak niemały ferwor deklarując, że sancitum wczorajsze kasujemy, reces in toto aprobujemy, sejmu nie chcąc, ani poń posyłać nie myślemy. Konfederacyjej samej na koniach in instanti siadać, po powiatach w paradzie stać, a trzeciego dnia po nowym lecie na popis generalny pod Koło. Chorągwie do nas nowego zaciągu rewokować, konsystencyją im w dobrach duchownych i królewskich naznaczywszy, do województw poblizszych posłać, żeby zarówno z nami w pole wychodziły, na żadne pacta media nie pozwalając, bo to już hostiliter z nami zaczęto, a na koniec komu się ta uchwała nasza nie podoba, niech się ozywa wnet, my perswadujemy. Nikt tedy nie kontradycował, ani się śmiał sprzeciwić furibundo populo, tylko pan podkomorzy⁸⁸⁸ pytał się, jeżeli to hetmańscy ludzie znieśli chorągiew tę, ponieważ certitudo nulla, jeżeli nie nadworni arcybiskupi. Powstawszy [1302] na niego, okrzyknąwszy huczkiem, ledwo nie rezolucyją i tak nad czym kilka dni strawili, jedna kwatery godziny odmieniła. Pozwolili manifest zanieść przeciwko recesowi, ale tylko przeciwko trzem punktom: 1. Przeciwko skryptowi dania nie wiedzieć na co; 2. Przeciwko asekuracyi egzulantów i 3. Przeciwko zniesionym poenae publicae. A zniesienie Trybunału i izby poselskiej, głosu wolnego i innych pro hac sola vice aprobowali na tę gotować, która była braci. Chciał prowadzić do koła pan marszałek panów posłów wojska koronnego, ale bracia się oposuerunt, mając za złe panu marszałkowi, że ich na taką okazję chciał narazić.

Przystąpił potym pan marszałek do przeczytania reskryptu na instrukcyję panom posłom wojska koronnego, jednak że była obszyrna i aciri styło, opisano bardziej tej levitati podległa wydziała się, jakoby na puncta propozycyjej sprawować się kołu nie zdało, tylko w response listownym resentment urażliwych punktów wyrazić zlecono, żądając sprawiedliwości i buńczuku dwóch dragońskich i jednej rajtarskiej chorągwi gromiło. Niemilo zatym było panu marszałkowi, że się concept jego kołu nie upodobał w reskrypcie instrukcyjej wojskowej i że zupełne, którego [1303] było dwa arkusze dobrze nadzianego, kazano przemazać. Przytoczył similitudinem pokazując ochotę, że gotów wszystko uczynić co mu każą, jako gdy jednego czasu ojców jezuitów z dominikanami, o czym opierała się dysputa, że napisali na obrazie Najświętszej Panny: „Immaculatae Conceptae”, jakoby oo. dominikanom miał pozwolić Klemens V papież napisać. Nie tylko całego świata polskiego nie chcąc na się obalić, ale i niebieskie potestates wzruszyć.

16. Chciała jeszcze starszyzna tentare fortunam, aby było w sejmowaniu, nie w kontynuacyi konfederacyjej wciągnąć, ale i nadmienić nie pozwolono. Przecież pan wojewoda kaliski⁸⁸⁹ tego dnia, niżli odjechał, generosissime na przestrożę rzekł, aby na potym pamiętali, że radził ad media pacis i że jest sejm lepszy na uleczenie dyfidencyi i naprawę wolności, niżli to magnum consilium, bo wiedźcie w.m.m. panowie o tym,

---

⁸⁸⁷ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁸⁸⁸ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ⁸⁸⁹ Jan Opaliński wojewoda kaliski.

gdzie violenter sobie z niemi poczniemy, że i oni extrema tentabunt, a naprzód przeciwko w.m. i K.J.M. manifest na całą Polskę wydadzą, że w.m. prawa i swobody łamiecie, który pewnie będzie u postronnych monarchów w konsyderacyjej, a co wiedzieć, jeżeli się nie ujmie za niemi, bo wątpcie, żebyście tylko na siłach swoich [1304] sadzili i gdy do tej konfederacyjej weszli, pewnie już siły jakie sobie ustalowali. Protestuję się tedy przed Bogiem i całym sejmikiem, że media pacis radzę, nie violenta podpartego. I pan podkomorzy kaliski, deklarując się, że gotów i do grodu podać votum swoje dla potomności, że pożyteczniejszy sejm do uleczenia dyfidencyi tych, niżeli to consilium magnum. Radzę oraz pacata aripere media nie violenta, jednak gdy się tak w.m. zda, assensum praebo, lubo przeciwko wyraźnym prawom i swobodom naszym. Więc przyrzynamniej życzę, jeżeli cała R.P. zgodzi, aby w sejm ten zjazd warszawski obrócić, Królowej jejm.⁸⁹⁰ upraszać przez panów posłów, żeby się wdała w mediacyję, przybrawszy do siebie senatu, izby poselskiej omni exceptione ludzi. Konsystencja chorągwiom nowo zaciążonym naznaczona po duchownych i królewskich dobrach, dachu szczególnego pozwoliwszy, a z żołdu swego żyć powinni.

17. Poselstwa co byli alieni sensus, żaden się podjąć nie chciał i przed konkluzyją porozjeżdżali się.

^{a-a} tekstu brak w podstawie, jest w Rp. 2

9. Informacja o sejmiku w wiadomościach z Poznania, z 17 grudnia 1672 r.

Rp. 1 AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 303 – kopia.
Inne rękopisy: **Rp. 2** BUW, 1958, k. 106-106v.

Druk w: A. Grabowski, *Ojczyste spominki w pismach do dziejów dawnej Polski*, t. 2, Kraków 1845, s. 193-194 – edycja wykonana z egzemplarza z Archiwum Pinoccich, ze znaczną ingerencją i skrótami wydawcy.

Z Poznania, de data 17 decembris 1672.

Piszą, że tego dnia sejmik śrzedzki jeszcze się nie skończył, bo z początku obieraniem marszałka magno motu agitatur, który tandem post multas contentiones stanął pan [Jan] Cerekwicki starosta śrzedzki. Po którego obraniu list jm. księdza poznańskiego⁸⁹¹ czytano, potym drugi jm. pana hetmana wielkiego koronnego⁸⁹² i inszych ichm. Tandem posłowie wojskowi expediebant audiencyją, na której że twardą swoją instrukcją czytali, zaniosło się na to, aby ich skonfundować, jako też oni posłom R.P. uczynili, ale jednak to mitigatum przez poważne osoby.

Posłowie Chanenkowski⁸⁹³ cum magno amplexu przyjęci, których też miano kontentować. Na konfederacyję przysięgło szlachty bardzo wiele, na 66 osób, jednak inaczej

⁸⁹⁰ Eleonora Maria arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski. ⁸⁹¹ Stefan Wierzbowski biskup poznański. ⁸⁹² Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁸⁹³ Poselstwo od hetmana kozackiego Ukrainy prawobrzeżnej Michajły Chanenki.

sobie przysięgi formowali punkta. Rady in confuso się odprawują, słuchać się nie chcą, varius w nich sensus, siekać, zabijać, kiedy już kto non ad mentem ich co mówi. Pan wojewoda kaliski⁸⁹⁴ stamtąd wyjechał dla huczków, także i innych wiele ichm. Od choragwi pana [Andrzeja] Zaleskiego, przez wojsko kwarciane zniesionej, prezentowało się kilku towarzystwa rannego w kole. Na to wielki powstał fremitus i gdyby nie był respectus, że posłowie od wojska Wielkopolskie, by byli nie obiecowali im życia, jednak się nasłuchali urągania, gdy im exprobratur, że in tam materia invidiosa, tej podjęli się legacyje. Którymi byli pan Gurowski⁸⁹⁵, pan Radoliński. Z koła pisać mają do jm. pana hetmana wielkiego koronnego o zniesienie tam ignominiose pomienionej choragwi, gdy towarzystwo jedno pobito, drugich w stryczkach prowadzić miano etc.

Pospolitemu ruszeniu bardzo tuszą prędkiemu, do czego ten miał ich commovere canis, ma stać po swoich powiatach nobilitas.

Do K.J.M. wyprawują posłów 12, ad exquirendum, jeżeli videbitur J.K.M. continuare konfederacją gołębską, ale jednak mają prosić K.J.M., aby sejm był, a sejmiuki przedsejmowe 4 ianuarii, albo później złożone były. Podatki wielkie uchwalone. Że prolongacja średzkiego koła najbardziej to zatrzymuje, że się nie może zgodzić i konfederacja pod Gołębiem uczyniona tak ich miesza, że nie mogą do końca trafić etc.

10. *Uniwersał Michała I do województw i ziem, ostrzegający o buncie wojska – Warszawa, 3 stycznia 1673 r.*

Rp. 1 *Bibl. Czart., rkp. 171, s. 93-94 – kopia z Archiwum Króla Stanisława Augusta: Kopia uniwersału J.K.M. do województw de data 3 ianuarii 1673.*

Inne rękopisy: Rp. 2 AGAD, AR II, Supplement 641, k. 1.

Michał z Bożej łaski król Polski etc.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, a mianowicie w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województwa N., uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Nie dopiero na zgubę tej R.P., in exterminium swobód i wolności ojczystych, in ruinam tronu naszego zabiera się malignitas, która tak wiele razy rozerwawszy sejmów, wszelakie na to wynajduje sposoby, aby R.P. trzymając in turbido, tak domowym, jako i postronnym pokojem ta miła ojczyzna cieszyć się nie mogła. A to i teraz złość i niechęć ludzka altare contra altare wystawiwszy, wojsko R.P. bez wszelkiej przyczyny do buntu i sprzysiężenia się przywiódłszy, nie co inszego zamyśla, tylko eversionem status i inną tej R.P. zgubę chce skutkiem samym [94] consumare takową obligacją. Peritur już osoba nasza królewska, kiedy wojsko, które raczej na nieprzyjaciół było szykować, już pod naszą zmykają się rezydencyją, bez żadnego Majestatu uszanowania apertam inducunt rebellionem. Ostrzegamy w tym tedy i przez uniwersały terażniejsze wiadomo czyniemy uprzejmościom i wier-

⁸⁹⁴ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ⁸⁹⁵ Być może chodzi o porucznika Samuela Gurowskiego.

nościom waszym o niewidzianej pod słońcem polskim na nas i osobę naszą zawziętości. A jako dotychczas amorem i życzliwość civium mieliśmy sobie za największą obronę, tak i teraz żądamy uprzejmości i wierności wasze, abyście ochotnie prisca Polona fide na obronę Majestatu i osoby naszej, praw i wolności ojczystych przybiegali, i złości ludzkiej nie pozwalali tak insolescere, aby uno ictu swobody concidere miały i wolna elekcyja, która nas na tym posadziła tronie, aby miała percilitari. Pokażecie uprzejmości i wierności wasze, jako non vile decus publicum i securitas R.P. pro suprema lege uprzejmości i wierności waszych. A ten nasz uniwersał żeby tym prędzej do wiadomości doszedł, po grodach, parafiach i innych zwyczajnych miejscach publikować rozkazujemy. Który dla lepszej wiary przy podpisie ręki naszej, pieczęcią naszą stwierdzić rozkazaliśmy. Datum ut supra.

11. *Popis szlachty powiatu poznańskiego na pospolite ruszenie – pod Poznaniem, 4 stycznia 1673 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 748, k. 46-48 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatowano w dniu 3 lutego 1673 r. [feria 6 post Dominicam Septuagesime proxima a. D. 1673].*

Popis powiatu poznańskiego podług uchwały laudum koła średzkiego dla niebytności w. pana kasztelana⁸⁹⁶ przed jm. panem Władysławem Michałem Skoroszewskim chorążym poznańskim odprawiony, die 4 ianuarii 1673.

[1] Jm. pan poborca poznański⁸⁹⁷, [2] jm. pan Sebastian Twardowski, [3] jm. pan Marszewski, [4] jm. pan Żychliński z pocztem jm. pana podstolego poznańskiego⁸⁹⁸, [5] jm. pana Michał Kierski, [6] jm. pan Jan Maniecki, [7] jm. pan Ludwik Tworzyński, [8] jm. pan Władysław Głowski, [9] jm. pan Władysław Naramowski imieniem rodzica swego, [10] jm. pan Sławiński, [11] jm. pan Franciszek Naramowski, [12] jm. pan Koczorowski, [13] jm. pan Jarosz Naramowski, [14] jm. pan Karol Chudzyński, [15] jm. pan Stanisław Bronikowski za jm. pana rodzica swego, [16] jm. pan Andrzej Chełkowski, [17] jm. pan Wojciech Żychliński, [18] jm. pan Wojciech Rożnowski, [19] jm. pan Chrystian Turski, [20] jm. pan Stanisław Sławiński, [21] jm. pan Piotr Cielecki, [22] jm. pan Aleksander Bronikowski, [46v] [23] jm. pan Adrian Poniński miecznik poznański, [34] jm. pan Wojciech Trąmpczyński, [35] jm. pan podstoli dobrzyński⁸⁹⁹, [36] jm. pan Woźnicki za rodzica swego, [37] jm. pan Wojciech Drwęski, [38] jm. pan Jan Drwęski, [39] jm. pan Wojciech Parczewski, [40] jm. pan Franciszek Paczyński za rodzica swego, [41] jm. pan Remigian Żółtowski, [42] jm. pan Adam Łukowski, [43] jm. pan Marcin Ulatowski za rodzica, [44] jm. pan Wojciech Moszczeński, [45] jm. pan Jerzy Racięski, [46] jm. pan Chryzostom Jaraczewski, [47] jm. pan Jan Małachowski, [48] jm. pan Jerzy Czekanowski, [49] jm. pan Antoni Bułakowski, [50] jm. pan Jan Zajdlitz, [51] jm. pan Lorens Zajdlitz, [52] jm. pan Jachem Zajdlitz, [53] jm. pan Jan Zajdlitz, [54] jm. pan Jan Zajdlitz, [55] jm. pan Morawski,

⁸⁹⁶ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ⁸⁹⁷ Stanisław Rosnowski poborca poznański wybrany na sejmiku w dniach 13-17 grudnia 1672 r. ⁸⁹⁸ Łukasz Gorajski podstoli poznański. ⁸⁹⁹ Jan Działyński podstoli dobrzyński.

[56] jm. pan Bogusław Kąsinowski, [57] jm. pan Zygmunt Bronikowski, [58] jm. pan Stanisław Skrzetuski, [59] jm. pan Marcjan Wierzchowski, [60] jm. pan Krzysztof Kierski, [61] jm. pan Paweł Sokolnicki, [62] jm. pan Jan Rogaliński cześnik inowrocławski, [63] jm. pan Kazimierz Koniński, [64] jm. pan burgrabia poznański, [65] jm. pan Piotr Napruszewski, [47] [66] jm. pan Jan Kierski, [67] jm. pan Krzysztof Kierski, [68] jm. pan Samuel Gurowski, [69] jm. pan Władysław Łukowski, [70] jm. pan Karol Niepłowski, [71] jm. pan Franciszek Rutkowski, [72] jm. pan Kaczkowski imieniem rodzica swego, [73] jm. pan Andrzej Sobocki, [74] jm. pan Adam Kwilecki, [75] jm. pan Wojciech Kwilecki, [76] jm. pan Malcher Kwilecki, [77] jm. pan Kasper Brudzewski, [78] jm. pan Balcer Brudzewski, [79] jm. pan Krzysztof Brudzewski, [80] jm. pan Mikołaj Brudzewski, [81] jm. pan Stanisław Urbanowski, [82] jm. pan Franciszek Urbanowski, [83] jm. pan Bogusław Kornatowski, [84] jm. pan Władysław Kierski, [85] jm. pan Michał Kierski, [86] jm. pan Andrzej Kornatowski, [87] jm. pan Piotr Chełkowski na uchowanie, [88] jm. pan Wojciech Kurowski, [89] jm. pan Andrzej Kurowski, [90] jm. pan Adam Karsznicki, [91] jm. pan Stanisław Żółtowski, [92] jm. pan Jan Prusimski, [93] jm. pan Kasper Schlichting, [94] jm. pan Krzysztof Schlichting.

[1] poczet jm. pana Chryzostoma Marszewskiego, [2] poczet jm. pana Marcina Głoskowskiego, [3] poczet jm. pana Miedźwiedzkiego, [4] poczet jejm. pani Wierzbńskiej, [5] poczet jm. księdza Stanisława Niemojewskiego, [6] poczet jejm. pani podwojewodziny kaliskiej, [7] poczet jm. pana Balcera Zajdlitza, [47v] [8] poczet jejm. pani Kierskiej, [9] poczet jm. pana Franciszka Pilchowskiego, [10] poczet jm. pana Jakuba Kucharskiego, [11] poczet jm. pana Wojciecha Skrzetuskiego, [12] poczet jejm. pani Wierzbńskiej, [13] poczet jejm. pani burgrabini poznańskiej, [14] poczet jejm. pani Bartochowskiej, [15] poczet jejm. pani Gorzyńskiej, [16] jm. pan Adam Cielecki, [17] jm. pan żupnik poznański⁹⁰⁰, [18] jm. pan Malcher Kuślecki, [19] jm. pan Andrzej Grudziński syn jm. pana Stanisława za rodzica, [20] jm. pan Aleksander Zapolski, [21] jm. pan Mikołaj Kędzierzyński, [22] jm. pan Jakub Kędzierzyński, [23] jm. pan Adam Breza łowczy poznański, [24] jm. pan Wacław ze Skrzypny Twardowski, [25] jm. pan Adam Karśnicki, [26] jm. pan Jan Chełkowski, [27] jm. pan Kazimierz Cielecki, [28] jm. pan Stefan Gliński, [29] poczet jm. pana Dobrogosta Bronikowskiego przy synu jego, [30] jm. pan Ludwik Paczyński, [31] jm. pan Andrzej Łącki, [32] jm. pan Jan Chalikowski, [33] jm. pan Jan Milecki, [34] jm. pan Zbigniew Milecki, [35] jm. pan Zbigniew Milecki, [36] jm. pan Mikołaj Malczewski, [37] jm. pan Wacław Bukowiecki, [38] jm. pan Wojciech Rynarzewski, [39] jm. pan Aleksander Biskupski, [40] jm. pan Jakub Borkowski, [41] jm. pan Florian Broniewski, [48] [42] jm. pan Jerzy Ostaszewski, [43] jm. pan Jan Krasowski, [44] jm. pan Jarosz Kurnatowski, [45] jm. pan Piotr Poraj Konarzewski, [46] jm. pan Bernard Lichnowski, [47] poczet jm. pana Wojciecha Doleckiego, [48] poczet jm. pana Jana Watty Skrzydleckiego, [49] jm. pan Piotr Kawiecki, [50] poczet za jejm. panią Dorotę Morawską, [51] jm. pan Florian Sławski, [52] jm. pan Marcin Przedwojewski, [53] jm. pan Jan Piotrowski, [54] jm. pan Bartłomiej Zokowski, [55] jm. pan Wojciech Chyliński, [56] Piotr Stęborski, [57] Stanisław Gomoliński, [58] Bartosz Janowski.

Władysław Michał Skoroszewski chorąży poznański, pułkownik J.K.M., ręką własną.

---

⁹⁰⁰ *Rafał Objezierski żupnik bydgoski.*

12. *Manifestacja grupy szlachty z ziemi wschowskiej oraz przedstawicieli miasta Wschowy przeciwko Adamowi Rozdrażewskiemu kasztelanowi przemęckiemu, który nie przybył na popis ziemskiego pospolitego ruszenia – Wschowa, 4 stycznia 1673 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 2-2v – oblata; w grodzie wschowskim wniesiono w dniu 4 stycznia 1673 r. [feria 4 post festum Circumcisionis Domini Nostri Jesu Christi a. D. 1673].*

Ad officium et acta praesentia capitanealia castrensia Wschovensia personaliter venientes [1] Gen. Petrus Ossowski terrae praesentis dapifer, [2] Andreas Ossowski, [3] Joannes Fabianus duorum nominorum Haza Radlitz burgrabius terrae Wschovensis, [4] Wladislaus Ludovicus duorum nominorum Domaradzki terrae Gostinensis ensifer, [5] Albertus Skrzetuski, [6] Henricus a Scher Thoss, [7] Franciscus Zbyszewski, [8] Andreas Kowalski, [9] Stephanus Przybyszewski, [10] Joannes de Nostitz Drzewiecki, Gen. Joannis Georgii de Nostitz Drzewiecki filius, [11] Boguslaus de Bukowiec Schlichting, [12] Erasmus Troszka sortium bonorum villae Drzewce Gen. Evae Dziembowska arendatarius possessor in eisdem, Gen. Dziembowska nomine, tum et [13] Nob. Joannes Grębowski, Gen. Christophori Ossowski olim Gen. itidem Christophori Ossowski filius minnorennsis, [14] Lucas Rozbicki et Casparus de Bukowiec Schlichting, Gen. Samuelis de eodem Bukowiec superius nominati Gen. Skrzetuski itidem valetudinarii, [15] Franciscus Sławiński, Georgii Sigismundi et Christophori Friderici amborum duorum nominorum fratrum germanorum [2v] a Scher Thossów fratrum germanorum minorennsium, [16] Georgius Łuba, Gen. Matthiae Zdanowski in Sokołowo haereditis, senio confectus, [17] Joannes Miłkowski, Gen. Casimiri de Bukowiec Schlichting minorennsis et [18] Martinus Janke Gen. Friderici de Nostitz Drzewiecki senio confectus nominibus, nec non Spectabiles, Famati Franciscus Teupitz presidens et Joannes Redwitz notarius civitatis Regiae Wschovensis suo praedictaeque civitatis eiusdem nomine, praecavendo civitatis suae, tum et praenominatoris suorum principalium, nec non memoratae civitatis, et ne quid tota terra praesens Wschovensis detrimenti patiatur, solennem in et contra Mag. Rozdrażewski castellanum Praeminentem uti sub tempus expeditionis bellicae Regni nobilitatis terrae praesentis Wschovensis ductorem, intulerunt manifestationem ideo quia ipsi parendo laudo conventus particularis Szredensis, die 13 mensis decembris proxime praeteritae celebrati parati fuerant et sunt die hodierna ex vi laudi eiusdem conscriptioni nobilitatis districtus eiusdem determinata, iuxta iuris et consuetudinis formam, eiusdemque laudi consonantiam nomina sua eidem Mag. castellano uti ductori suo conscribenda dare, lustrationique determinatae adesse et laudo praefato satisfacere. Verum quoniam supradictus Mag. castellanus neque visus et praesens adest, neque alium quempiam in locum suum substituit, qui conscriptionem eandem peragat. Ideo praecavendo vis indemnitati suae, tum et praeiudicio praerogativae terrae praesentis Wschovensis, solennem hanc paratitudinis suae fecerunt et intulerunt manifestationem. Petentes eandem a se suscipi actisque praesentis connotari ad se obtinuerunt.

13. Manifestacja poborcy województwa poznańskiego Stanisława Rosnowskiego przeciwko miastom i miasteczkom, które nie wniosły w terminie podatku czopowego i szelężnego – Poznań, 24 kwietnia 1673 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 748, k. 54v – obłata; w grodzie poznańskim wniesiono w dniu 24 kwietnia 1673 r. [feria 2 post Dominicam Jubilate proxima a. D. 1673].

Ad officium et acta praesentia castrensia Posnaniensia personaliter veniens Gen. Stanislaus de Niempart Rosnowski generalis exactor palatinatus Posnaniensis, praecavendo cuivis indemnitati suae, ne aliquam remissionem in administrando officio exactoratus sui in conventu particulari Sredensi relationis proxime venturus a quopiam hominum ordinis equestris sibi obiiciendam pateretur, de diligentia sua contra omnes civitates et oppida primi, secundi et tertii ordinis huius palatinatus Posnaniensis solenniter manifestatur, ideo quia ipse satisfaciendo muneri suo exactorali prout pro exigenda contributione tam ducillari, quam solidaria ex eisdem civitatibus et oppidis pro quartuali proxime praeterito, videlicet a die 1 ianuarii ad ultimam diem martii anni praesentis solvi debita, literas suas universales die 20 mensis martii proxime praeterita ad easdem civitates et oppida per cursoriam, ut moris est, transmisit, ita insistendo eisdem literis suis per hocce tempus nimirum ab eadem ultima martii ad diem usque hodiernam hic Posnaniae commorabatur paratus existens, eandem contributionem a dictis civitatibus et oppidis recipere, verum quoniam incolae earundem civitatum et oppidorum cum praedicta contributione in hucusque tempus, huc Posnaniam non convenerunt. Ideo prae-nominatus Gen. exactor de diligentia sua iterum atque iterum manifestatur.

Stanislaus Rosnowski exactor Posnaniensis

30. Sejmik ekstraordynaryjny w Środzie, 12 stycznia 1673 r. z mocy uchwały wcześniejszego sejmiku

Tego terminu zapewne nie podjęto w związku z oczekiwaniem na przekształcenie zjazdu generalnego konfederacji w Warszawie w sejm (co nastąpiło dopiero 11 marca 1673 r.).

31. Sejmik relacyjny w Środzie, 9 maja 1673 r.

Sejmik wyznaczony na mocy deklaracji posłów wielkopolskich, zapisanej w konstytucji sejmowej „Deklaracje sejmików relationis” (Vol. leg., t. 5, s. 80).

1. List od posłów sejmikowych na zjazd warszawski, skierowany do województw – Warszawa, 11 stycznia 1673 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 748, k. 33-33v, 52 – kopia; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Józef Nyklewicz w dniu 20 stycznia 1673 r. [feria 6 ipso die festi Sanctorum Fabiani et Sebastiani Martyrum a. D. 1673].

Kopa listu ichm. panów posłów wielkopolskich de data z Warszawy, die 11 ianuarii a. D. 1673 do tychże.

J.w., w., n.w.m. panowie i bracia. Słusznie by każdy z w.w. naszych m.m. panów mógł interruptare niepospieszną, a bardzo leniwą w przysłudze w.n.m. panów ochotę, kiedy in laudo specificato, pominąwszy dzień w uczynieniu w.n.m. panów relacji o progresach terażniejszego zjazdu naszego, spóźnić się nam przyszło. Aleć tę racyją, którą każdy z w.n.m. panów sam u siebie uważywszy militantem, tym bardziej za nami proponimus vestrae considerationi, upewnieni będąc, że lubo bliższym w.n.m. panów do ziem i powiatów swoich, przecie jednak in tempore praefixo dla złych zbytecznie, ut supponimus, i tam dróg, nie przyszło wszystkim w.n.m. panom comparere. Jakoż tedy rzecz podobna była nam, tak wiele przepraw dla zniesienia mostów przebywającym, na czas zjachać naznaczony, która racyja niech w słusznym u w.n.m. panów będzie respektie, uniżenie prosimy.

Nic jednak omieszkanego contra mentem w.n.m. panów nie ubiegło czasu, kiedy zjechawszy się, prawie insimul a semel na te wpadliśmy materyje, które nam signanter od w.n.m. panów w instrukcyi zalecone. Inclinator mentes wszystkich województw przez deklaracje ad media pacis condescendendo, wyrozumiawszy ochotnie i my podług woli w.n.m. panów w tym terminie assensum praebuimus, non derogando jednak maiestati et dignitati Reipublicae. Visum całej R.P., aby z senatu jako intermedio ordine posłać do łowickiego [33v] zjazdu jm. księdza biskupa krakowskiego⁹⁰¹ z jm. panem wojewodą witebskim⁹⁰², declarando clementiam principi, o którą per mediationem Królowej jejm.⁹⁰³, aby się starali, proponere powinni, hoc super addito, aby za stawieniem się ich na przyszły zjazd do konsyderacyi naszej i do poprzysiężenia jej, sine diffugiis accedant. Rzecz godna i konsolacyjej pełna w podaniu do wiadomości w.n.m. panów oznajmujemy, że jako W.Ks.L. aprobuje in toto confoederationem i przysięgą dnia wczorajszego potwierdziło (a primarie ichm. księcia łucki⁹⁰⁴, przemyski⁹⁰⁵, kamieniec-

⁹⁰¹ Andrzej Trzebiecki biskup krakowski. ⁹⁰² Jan Antoni Chrapowicki wojewoda witebski. ⁹⁰³ Eleonora Maria arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski. ⁹⁰⁴ Tomasz Leżeński biskup łucki. ⁹⁰⁵ Stanisław Sarnowski biskup przemyski.

ki⁹⁰⁶ i nominat plocki⁹⁰⁷ biskupi, także jm. pan wileński⁹⁰⁸ i wołyński⁹⁰⁹ kasztelani), tak ochotnie media pacis accipiendo, W.Ks.L. ad omnia in omnibus casibus, sine assensui Reipublicae dawać przyobiecali. Dzień dzisiejszy na wykonanie juramentów ichm. panów dworskich i gwardyjej J.K.M.znaczony. Którym ichm. dworskim praecessit jm. pan podkomorzy koronny⁹¹⁰, przysięgłszy po ichm. panach senatorach najpierwszy, żeby tym lepiej wszystkiemu światu pateat, jako R.P. media pacis quaevis, dlatego sądów malcontentorum i obrania sędziów prolongowanych do przyszłego poniedziałku, aby za relacją ichm. panów senatorów posłanych do Łowicza informari R.P. mogła, jeżeli contumaciter, jeżeli też pari affecto z R.P. certare będą chcieli, stosując się oraz do instrukcyje od w.n.m. panów nam danej, aby procuretur.

Do Trybunału za illacyją jm. pana Marchockiego natenczas będącego zdało się całej R.P. posłać, co przez list od J.K.M. i jm. pana marszałka zjazdu naszego wspólnie z nami oraz sine ulla controversione w izbie senatorskiej stawającego per intimationem factum, a zwłaszcza, że wiele zawistnych województw nie obrali sobie deputatów ad normam Korony i W.Ks.L., pro stipulo sobie i też ochotę. Spodziewaliśmy się, że księstwo pruskie consessuri miało, lecz inszą z relacyi jm. księdza podkanclerzego⁹¹¹ dnia [52] wczorajszego wzięliśmy informacją, że tylko samo województwo chełmińskie aprobeuje konfederacją, drugi raz dwie województwa o sejmiki proszą, które per generalem R.P. consensum K.J.M. składa. Uniwersały na te sejmiki ad trutinam R.P. wydawając, intimando, aby się nie na sejm, ale na zjazd generalny comportent.

Konkludując oznajmienie nasze, to pro finali intimamus, że ta gotowość po powiatach per lauda obmyślona, skłonnych do akceptowania mediacyjej czyni pewnie gdy perseverantia tego ferworu w w.n.m. panach będzie, tym sprawniejszych ubezpieczymy, uczyni, czego per omnes possibilitates potrzeba in hoc solo fundamento spem przywiedzenia ich ad saniozem mentem, zakładając, jakoż żwawie de approbatione laudorum mówić ichm. panowie posłowie wszystkich województw znoszą się, aby per approbationem laudorum, jako już per legem rigor poenarum in laudis specificatum contra refragarios uchwał i postanowienia województw ekstendowany aby był. O tej gotowości w.n.m. panów, że expedit oznajmić tym listem, ten list nasz prezentując, łascie nas w.n.m. panów rekomendujemy, zostawając w.n.m. panów życzliwi bracia i słudzy uniżeni.

Jan Korzeniewski starosta kościański m.p., Jan Cerekwicki starosta średzki, Andrzej Miaskowski komornik poznański, Wojciech Konstanty Breza, Franciszek Tworzyński, Franciszek Żychliński m.p., Stanisław Krzycki p[odkomorzy] k[aliski], Andrzej Radlicki m.p., Dobrogost Bełęcki m.p., Andrzej Szczaniecki m.p., Kazimierz z Dembian Dembiński m.p., Jan Karol Ścibor Marchocki m.p.

---

⁹⁰⁶ *Wespazjan Lanckoroński biskup kamieniecki.* ⁹⁰⁷ *Bonawentura Madaliński biskup nominat plocki.* ⁹⁰⁸ *Andrzej Franciszek Kotowicz kasztelan wileński.* ⁹⁰⁹ *Jan Franciszek Lubowicki kasztelan łucki (tu błędnie nazwany wołyńskim).* ⁹¹⁰ *Teodor Denhoff podkomorzy koronny.* ⁹¹¹ *Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny.*

2. *Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 9 maja 1673 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Poznań 748, k. 154-157 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Chryzostom Rozwadowski w imieniu marszałka sejmiku w dniu 16 maja 1673 r. [feria 3 post Dominicam Exaudi proxima a. D. 1673].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 31-34v – oryginał; Rp. 3 AP Poznań, Gr. Gnieźno 76, k. 416-419 – oblata.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, na sejmik relationis pro 9 mai zgromadzeni, wiadomo czynimy, iż stosując się do konstytucji sejmu przeszłego, a fundament conservandae patriae przed się biorąc, abyśmy onej w każdym niebezpieczeństwie zostającej, jako najprędzsy i najlepszy sukkurs dać mogli i samą to wykonali istotą, tedy teraz, lubo po tak ciężkich i ustawicznych kosztach naszych, non parcendo fortunis nostris, na suplement wojska, to jest ludzi konnych z dóbr ziemskich, dziedzicznych jedenaście set i jedenaście, jako z nich przychodzi ze 30 dymów rachując po jednym konnym, wyprawujemy. Od sum zaś fruktyfikujących podług konstytucji uchwalonej.

Których konnych ludzi od sum ichm. panowie komisarze nasi do popisu naznaczeni tamże przy popisie między chorągwie proportionaliter podziela. Na którą to wyprawę podług umowy z ichm. pany rotmistrzami żołdu im należytego przychodzi z dymu jednego po zł 5 i gr 15. Które to podymne obligujemy się, tak jako konstytucja każe, po skończonym sejmiku we dwóch niedzielach ichm. panom poborcom abo sukkolektorom ich, których po powiatach mieć powinni, wydać będziem powinni. A ichm. panowie poborcy sine ulla dilatione, nie obracając tych pieniędzy inszemu wojsku, na zapłatę ichm. od nas zaciągnionym za asygnacją jm. pana piasrza grodzkiego kaliskiego⁹¹², jako komisarza z pośrodku nas obranego, płacić powinni.

A że z ichm. pany rotmistrzami dawniejszego zaciągu, naszym własnym kosztem i chlebem zimowym, i stanowiskami zatrzymanych, mamy konnych 610, którym za wzięciem chlebowych pieniędzy teraz na tę kampanię, mając wzgląd na ogłodzone tamte kraje i że sufficientiam hiberny nie wzięli, tedy onym pro hac sola vice po 120 zł na koń, na dwie ćwierci naznaczamy. Tak jednak, aby ex nunc po jednej ćwierci wzięli, drugiej zaś przy popisach dopłacali. Którą ćwierć ichm. panowie poborcy tamże na popisie zapłacić in instanti będą powinni.

A że więcej ludzi od nas przychodzi, tedy do tych chorągwi i ludzi uprosieliśmy za rotmistrzów jm. pana starostę kłeckiego⁹¹³, marszałka koła naszego, jm. pana cześnika ciechanowskiego⁹¹⁴, jm. pana starostę [154v] rogozińskiego⁹¹⁵, jm. pana starostę stawiszyńskiego⁹¹⁶ i jm. pana Bronikowskiego i onym na ich ekspensa kuchennego po zł 5 tys. naznaczamy. Żołdu zaś na pierwszą ćwierć na koń po zł 100, na drugą zaś ćwierć po zł 60 naznaczamy, z tym dokładem, aby ichm. towarzystwo tak dawniejszego, jako

⁹¹² Wojciech Bułakowski pisarz grodzki kaliski. ⁹¹³ Stanisław Grabski starosta kłecki. ⁹¹⁴ Kazimierz Minor cześnik ciechanowski. ⁹¹⁵ Andrzej Zebrzydowski starosta rogoziński. ⁹¹⁶ Ludwik Ciświczki starosta stawiszyński.

i terazniejszego zaciągu z dzidami i parą pistoletów, a pocztowa zaś czeladź z parą pistoletów, bandoletem albo muszkietem siadać będą powinni.

Popis tedy tym chorągwiom naszym naznaczamy za obwieszczeniem przez ichm. panów komisarzyów naszych pod Kaliszem. Do którego popisu uprosiliśmy jm. pana kasztelana śrzeskiego⁹¹⁷, jm. pana starostę międzyrzeckiego⁹¹⁸, jm. pana stolnika kaliskiego⁹¹⁹, jam. pana burgrabiego kościańskiego⁹²⁰, jm. pana Kazimierza Grabskiego, dając onym facultatem iudicandi et concludendi, gdyby się kto skarżył. Do którego sądu jm. pan pułkownik i ichm. panowie rotmistrze należeć mają.

A że podług tejże konstytucyi z dóbr duchownych i królewskich ludzi pieszych ze 20 dymów jednego wyprawować przychodzi, tedy do nich za pułkownika uprosiliśmy w. jm. pana starostę wałeckiego⁹²¹, który kapitanów, szlachtę osiadłą przybierać sobie ma. Po których ichm. mieć chcemy, aby obecnemi zawsze przy regimencie bywali. Popis także na pieszych ludzi za obwieszczeniem ichm. panów komisarzyów. Na którym popisie rewizyją municyi i wozów mają czynić.

A że nas to dochodzi, że ichm. capitulares gnieźnińscy i inszy tak spirituales, jako i saeculares weszli w kapitulacyją z inszym oficyjerem z dóbr swoich, tedy ichm. bratersko prosimy, aby w regiment w. jm. pana pułkownika naszego z oficerem wyprawiali, sub rigore executionis et nullitatis tej wyprawy, jeżeliby ją gdzie indziej obracać chcieli. Miasta zaś i miasteczka, także wsi królewskie powinny będą nie gdzie indziej, tylko pod regiment jm. pana pułkownika ludzi stawiać, podług konstytucyi. Na którego piezszego podług kapitulacyjej uczynionej z jednego domu ze wszystkim uczyni podymnego 14, które także we dwóch niedzielach wypłacić będą powinni.

Które podatki także ichm. panowie poborcy wybierać będą powinni, a z nich na municyją dziesiątek tysięcy zł jm. panu pułkownikowi naznaczamy, z czego calculum będzie powinien uczynić. [155]

A ponieważ wojsku z dystrybuty Komisyi Lwowskiej do nas do płace naznaczonemu znajduje się długi niektórym chorągwiom za 5 ćwierci, a drugim za 6, tedy na wypłacenie tego długu uchwalamy podymnych tak z dóbr dziedzicznych, jako i królewskich, i duchownych 10, iuxta abiurata 1661 i one intra spatium 8 niedziel według konstytucyi wypłacić, każdy ab executione na sejmie opisanej powinien będzie.

Nadto szelężny podatek, który currebat ad diem ultimam aprilis anni praesentis, także i czopowe, które currit ad ultima iunii anni praesentis ordynujemy i z nich płacą przez ichm. panów poborców naszych temuż wojsku wypłacać nieomieszkanie zlecamy, na dalszy jednak czas i rok cały tenże podatek laudo praesenti prolongujemy.

A że jeszcze reszta pewna zostawa do wypłacenia chorągwiom naszym dawniejszego zaciągu, któreśmy sobie beli na hibernę zaciągnęli, tedy ichm. panowie poborcy przeszli z dawniejszych retentów, jako najprędzej wypłacić tym chorągwiom będą powinni. Które retenta per executionem wybierać sobie mają.

---

⁹¹⁷ Piotr Przyjemski kasztelan śremski. ⁹¹⁸ Piotr Opaliński starosta międzyrzecki. ⁹¹⁹ Gabriel Sokolnicki stolnik kaliski. ⁹²⁰ Przemysław Iłowiecki burgrabia kościański. ⁹²¹ Piotr Żychliński starosta wałecki.

Do których to podatków wypłacenia na wydawanie asygnacji uprosiliśmy za komisarza jm. pana Kazimierza Grabskiego. A ponieważ tak ichm. panowie poborcy dawniejsi, jako i też komisarze powiatowi, którzy podatki wybierali, retentów dotychczas nie oddawają, ani się na komisji przeszłej śremskiej od nas naznaczeni, jako beli powinni, nie rachowali, tedy onym wprzód, tak ichm. panom komisarzom, jako i panom burgrabiom przeszłym i terażniejszym, na Komisji Śremskiej rachunki naznaczamy, a inquantumby laudo nostro dosyć czynić nie będą, tedy onym terminum peremptorium na Komisji Lwowskiej sine ulla citatione laudo praesenti naznaczamy. Na której z tych retent rachować się będą powinni. Gdzie jeśli non comparebunt, panowie deputaci nasi na komisję obrani każą na ichm. kondemnatę otrzymać.

A ponieważ konstytucji zupełnych na terażniejszym sejmiku mieć nie mogliśmy, z którychbyśmy się doskonale informować mogli, tedy to sobie praecavemus i ichm. panów posłów obowiązujemy, jakoż i sami ichm. sponte nam obiecują, iż inquantumby się cokolwiek w nich znaleźć miało, co by ultra mentem Reipublicae i województw stanęło, a prawom i wolnościom naszych contrarium, i cokolwiek erronee, in praedudicium cuiusvis commodum, jako to largicyje wniść miało, przeciwko którym generaliter ad praesens manifestujemy się, przeciwko takiej konstytucji [155v] ichm. panowie postowie protestacją uczynić będą powinni. Jakoż zaraz po sejmiku manifestacją eo nomine spisana osobnie w grodzie zeznać będą powinni.

Pogłówne, akcyzę, cła i wszystkie uchwalone podatki te według konstytucji na sejmie przeszłym uchwalonej płacić mamy. Do których podatków, także według konstytucji i Żydzi należeć mają, to praecavendo, żeby podatku od podatku nie płacono, iuxta constitutionem 1635⁹²², inquantumby też wici trzecie na pospolite ruszenie wyszły, tedy bracia nasi ci, którzy w zaciągu zostają, a do pospolitego ruszenia należą, spod chorągwi wyjeżdżać żaden nie powinien, i owszem, tam na miejscu przy chorągwi aż do przyścia pospolitego ruszenia zostawać mają i tamże pod chorągwiami zostawszy, poczty tylko do pospolitego ruszenia, jako to i synowie za ojców stawiać mają.

Ażeby ci ludzie od nas zaciągnięni chleba zimowego za prace swoje pewni równo z wojskiem beli, tedy to zlecamy ichm. panom komisarzom od nas do dystrybuty hi-berny naznaczonym, aby nie wprzód do dystrybuty przystępowali, aż w komput chorągwie te tak piesz, jako i konne wnijdą.

Ażeby zasługi prędzej mogły dochodzić ichm. panów wojskowych, tedy komisją do rachunków we Śrziemie niedziel dwie przed sejmikiem deputackim składamy. Do której komisji ichm. panów komisarzów z pośrzedka siebie obieramy, jm. pana sędziego poznańskiego⁹²³, jm. pana sędziego wschowskiego⁹²⁴, jm. pana pisarza ziemskiego kaliskiego⁹²⁵, jm. pana pisarza ziemskiego wschowskiego⁹²⁶, jm. pana komornika poznańskiego⁹²⁷, jm. pana Krystiana Kierskiego.

⁹²² Konstytucja „Pogłówne żydowskie w Koronie” z 1635 r. (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 269). ⁹²³ Andrzej Radlicki sędzia ziemski poznański. ⁹²⁴ Wojciech Jarochoński sędzia ziemski wschowski. ⁹²⁵ Adam Molski pisarz ziemski kaliski. ⁹²⁶ Jakub Mielński pisarz ziemski wschowski. ⁹²⁷ Andrzej Mieszkowski komornik ziemski poznański.

Ażeby białocerkiewskie praesidium nie było огоłocone, naznaczamy do ichm. panów poborców teraźniejszych i mieć to po nich chcemy, aby ante omnia z czopowego i szelężnego, i z najpierwszych podatków regimentom na tym praesidium zostającym, zasługi po pięci ćwierciach mającym, realiter oddali i wypłacili.

A ponieważ codziennymi przechodami tak ludzie różni pieszego, jako i konnego wojska dobra tak ziemskie, królewskie, jako i duchowne przez wielkie egzakcje i stacje, i poboczne chleby wybierając funditus rujnują i nad asygnacje j.w. jm. pana hetmana koronnego więcej sobie pozwalają, zabiegając tedy abyśmy przy tak ciężkich i ustawicznych na nas egzakcjach już też do [156] ostatniej nie przyszli dezolacyi, reasumujemy laudum sejmiku przeszłego o rotmistrzach powiatowych napisane i onych przy tejż funkcji tych wszystkich w przeszłym laudum specyfikowanych zostawujemy. Tych tylko ob defectum przydając do drugich powiatów, jako do powiatu poznańskiego jm. pana Krystiana Kierskiego, jm. pana Remigiana Żółtowskiego, do powiatu kaliskiego jm. pana Stanisława Daleszyńskiego, do powiatu gnieźnieńskiego jm. pana Piotra Golemowskiego, jm. pana Marcina Paruszewskiego. Zlecamy także miastom i miasteczkom tak dóbr ziemskich, królewskich, jako i duchownych, aby wcześniej do ichm. panów rotmistrzów o ludziach takowych przechodzących i krzywdy czyniących dawali znać i sami in resistentiam ludziom tym ludzi tak konnych, jako i pieszych według możliwości in supplementum ichm. panom rotmistrzom stawiali.

A że i nam samym na tym najbardziej należy, abyśmy fortun i substancyi naszych od ostatniej bronieli ruiny, tedy uchwalamy to sobie praesenti laudo, że się wszyscy w każdym powiecie za uniwersałem rotmistrzów naszych kupić na miejsce naznaczone contra omnes licentiosos będziemy powinni, securitatem przy tym tymże ichm. panom rotmistrzom omnem cavendo, jeżeliby się co per resistentiam ludziom tym swawolnym stało.

A że ustawiczne krzywdy i gemitus ubogich ludzi tak w dobrach ziemskich, królewskich, jako i duchownych widzimy przez wielkie egzakcje, przechody i stacje ichm. panów żołnierzy wybierane, abyśmy się tedy od tego uchronić mogli, tedy registra tych wszystkich szkód swoich każdy ukrzywdzony podać ma i poprzysiądz, a jm. panu delatorowi jm. panu Jerzemu Racięskiemu, któregośmy z pośrodka siebie obrali, registra te do rąk, do Gniezna odwozić mają.

Na Komisję też Lwowską ichm. panów komisarzy z pośrodka siebie obieramy, jm. pana starostę kościańskiego⁹²⁸ i jm. pana Kazimierza Dembińskiego, którym ratione salarii po 4 tys. naznaczamy, które vigore ludzi praesentis panowie poborcy teraźniejsi oddać ichm. mają, tak jednak, iż jeżeliby komisja nie doszła, ichm. do tego salarium należeć nie mają.

A że jm. pan burgrabia poznański⁹²⁹ dawne zasługi pretenduje sobie swoje u jm. pana Koryckiego, tedy chcemy to mieć po ichm. panach komisarzach, aby na Komisji Lwowskiej przy kalkulacji z jm. panem Koryckim jm. [156v] pana burgrabiego poznańskiego doszły zasługi.

Posłów także z pośrodka siebie obieramy do J.K.M., jm. pana Zygmunta Imiałkowskiego i jm. pana Karola Marchockiego. Którym na drogę zł 300 naznaczeliśmy.

---

⁹²⁸ Stanisław Korzeniewski starosta kościański. ⁹²⁹ Przecław Potocki burgrabia poznański.

Które ichm. panowie poborcy za asygnacją jm. pana marszałka koła naszego ichm. wydać mają.

Ponieważ na sejmach i komisjach wywiedli to ichm. panowie posłowie i komisarze, że od płacenia 20 tys. prowiantu toruńskiego będąc reskryptem przeszłego K.J.M. uwolnieni, ex rationibus spustoszenia po wojnie szwedzkiej, tedy attendant na przyszłej Komisji Lwowskiej ichm. panowie komisarze nasi, aby płaceniem tej sumy, albo wydaniem asygnacji województwa agramowane nie były, ponieważ województwa nasze tak jm. panu sędziemu poznańskiemu⁹³⁰, jako też sukcesorom jm. pana [Zygmunta] Twardowskiego, którzy tej sumy nie wybierali, tenentur evictionem.

Mając osobliwy respekt na zasługi jm. pana Mikołaja Skrzetuskiego rotmistrza J.K.M., tedy względem kosztu jego na chorągiew erogowanego, onemu 2 tys. zł u ichm. panów poborców przeszłych naznaczamy, które za asygnacją jm. pana marszałka koła naszego jako najprędzej wypłacić powinni oraz chcąc to mieć po ichm. panach poborcach przeszłych, aby resztę zasług chorągwiom tym niedopłaconą, jak najprędzej wypłacali.

Mając także respekt szczególny na merita jm. pana Tomasza Zaleskiego rotmistrza J.K.M., iż dotychczas naznaczonemi od nas przez laudum nie cieszy się zasługami, które z swej własnej przed tym erogował szkatuły, zlecamy to ichm. panom poborcom do tych podatków należącym, aby te 4 tys. zatrzymane jm. jak najprędzej wypłacili.

Respektując także na zasługi i dezolacją dóbr królewskich Mieściska jm. pana Bartłomieja Niemojewskiego, tedy przeszłe podatki, to jest 12 podymnych z dóbr tych należące bratersko jm. darowaliśmy.

Mając osobliwy wzgląd na ruinę przez ogień miasteczka Nowego Miasta, które funditus w tym roku dwa razy pogorzało, żeby tedy ubodzy ci tam ludzie do siebie jakkolwiek przyjąć mogli, czopowe im na lat 2 darujemy, od którego ich laudo praesenti uwalniamy, a reszta na chorągwie te, które krzywdy poczyniły, secundum quantitate krzywd uczynionych kurenciją.

Areszt [157] zaś jm. pana kapitana białocerkiewskiego praesidium na chorągiew j.w. jm. pana wojewody poznańskiego⁹³¹ o zabój czeladnika jm. pana poborcy na wszystkie zasługi tej chorągwi przyjąć mają.

Konsystencyje zaś chorągwiom z województw naszych wyprawionym naznaczamy: na chorągiew w. jm. pana chorążego poznańskiego⁹³², pułkownika J.K.M. Chocz i Konin, także lędzki i turkowski klucz, na chorągiew jm. pana Mikołaja Skrzetuskiego rotmistrza J.K.M. opactwo lubińskie, wyjąwszy klucz święciechowski. Na chorągiew jm. pana Tomasza Zaleskiego rotmistrza J.K.M., klucz opatowski. Na chorągiew jm. pana starosty kłeckiego⁹³³ Gniezno z kapitulnemi wsiami z Zdziechową, Świątnikami, Złotkowem, Kłecko, Kamieniec i starostwo kolskie. Na chorągiew jm. pana cześnika ciechanowskiego⁹³⁴ Pyzdry, Kwieciszew i Gębice Królewskie. Na chorągiew jm. pana starosty rogozińskiego⁹³⁵ Rogoźno jako z dawna w sobie bywało, na chorągiew jm. pana

⁹³⁰ Andrzej Radlicki sędzia ziemski poznański. ⁹³¹ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański. ⁹³² Władysław Michał Skoroszewski chorąży poznański. ⁹³³ Stanisław Grabski starosta kłecki.

⁹³⁴ Kazimierz Minor cześnik ciechanowski. ⁹³⁵ Andrzej Zebrzydowski starosta rogoziński.

starosty stawiszyńskiego⁹³⁶, rotmistrzowi J.K.M., Stawiszyn, Ruszew i Tłokinia. Na chorągiew jm. pana Bronikowskiego rotmistrza J.K.M. klucz żniński, na regiment zaś pieszy w. jm. pana starosty waleckiego⁹³⁷, pułkownika J.K.M. miasto Wschowę pro hac sola vice secundum novellam constitutionem, która uwalnia od konsystencji miasto Wschowę cum attinentis, Wałcz, Babimost, opactwo oberskie, paradyskie, przemęckie. Działo się we Śrzedzie, dnia 9 miesiąca maja r. P. 1673.

Na co się ręką własną podpisuję, Stanisław Grabski starosta kłecki, marszałek koła rycerskiego, rotmistrz J.K.M. m.p.

3. *Informacja o przybyciu poselstwa z sejmiku do Michała I w wiadomościach z Warszawy – Warszawa, 26 maja 1673 r.*

Rp. AN Kraków, Archiwum Pinoccich, rkp. 16, s. 332 – kopia.

Posłowie wielkopolscy z sejmiku śrzedzkiego wczora też tu comparuerunt z deklaracją sancitorum, co na sejmiku konkludowali. Dzisiaj mieli audiencyją mieć u K.J.M., dziękując mu za pristina iura in integrum instituta.

4. *List Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego do Piotra Żychlińskiego starosty waleckiego w sprawie komendy nad wyprawami z województw – Gdańsk, 28 maja 1673 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Gniezno 76, k. 423 – oblat; w grodzie gnieźnieńskim oblatował Nob. Piotr Władysław Mężyński chorąży regimentu pieszego Gabriela Zakliki stolnika podolskiego w dniu 5 czerwca 1673 r. [feria 2 infra octavam Sacratissimi Corporis Christi a. D. 1673].

W., mości panie starosto walecki, m.w.m. panie i bracie.

Odebrałem od w.m.m. pana przez pocztę list, takież drugi od sejmiku śrzedzkiego, w którym tak w.m.m. pan, jako i sejmik oznajmować mi raczysz o wyprawach i że nad nimi w.m.m. pan jesteś per laudum obrany od sejmiku oberszter. Z czego się cieszę i winszuję tak grzecznego commilitona et meum calculum w.m.m. panu aprobaty mitto. Jednak aby tak laudo, jako też i moim z sejmu jeszcze wydanym ordynansom dosyć się stało i miasto przywrócenia władze mojej hetmańskiej tym bardziej jej nie naruszono, oznajmuję w.m.m. panu, iż do duchownych wypraw za obersztera podałem jm. pana [Gabriela] Zaklikę stolnika podolskiego, majora przedtym regimentu mego i onemu jeszcze w Warszawie ekspedycją wydałem. Proszę tedy w.m.m. pana, abyś ludźmi z wypraw dóbr królewskich chciał się kontentować, a jm. panu Zaklice nie przeszkadzał, pierw-

⁹³⁶ Ludwik Ciświcki starosta stawiszyński. ⁹³⁷ Piotr Żychliński starosta walecki.

szym już ode mnie danym ordynansom. Bo tuszę, że w.m.m. panu sufficient wyprawie dobra królewskie. Dłużej zaś nie bawiąc, życzliwe chęci moje łasce braterskiej zalecam i zostawam w.m.m. pana i brata uprzejmie życzliwym bratem i sługą powolnym.

Jan Sobieski m.p.

Locus sigilli

We Gdańsku, die 28 mai 1673 a.

5. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski w sprawie problemów z formowaniem sejmikowego regimentu pieszego – Poznań, 1 czerwca 1673 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 40-41 – oblata; w grodzie wschowskim oblatował Gen. Ignacy z Wybranowa Chlebowski major regimentu Piotra Żychlińskiego starosty waleckiego, pułkownika J.K.M. w dniu 3 czerwca 1673 r. [sabbatho post festum Sacratissimi Corporis Christi proximo a. D. 1673].*

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał województw wielkopolskich.

Wszem, wobec i każemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, osobliwie ichm. panom starostom, administratorom, ekonomom, przełożonym miast i miasteczek, wsi i ich urzędów, burmistrzom, wójtom dóbr J.K.M. w województwie poznańskim leżących, przy zwyczajnej według stanu i kondycji każdego respective służb moich [40v] kontestacyi do wiadomości donoszę.

Iż w. jm. pan starosta walecki⁹³⁸, obrany na regiment pieszy podczas sejmiku blisko przeszłego średzkiego, J.K.M. pułkownik uskarżał się, że nie może parere publico województw tutecznych sancito, kiedy mu ludzi w tych dobrach J.K.M., laudo praeteriti conventus particularis Sredensis et lege novellae constitutionis i pieniędzy według uchwały dać nie chcecie. Co że wbrew idzie universali pomienionego sejmiku consensui i wiele publicae in defensionem ojczyzny tym samym uwłacza się securitati, wydać ten uniwersał mój za zdaniem ichm. m.m. panów i braci tu w Poznaniu na sądach będących umyśliłem, przestrzegając pilnie, abyście gdziekolwiek ten mój zajdzie uniwersał, ludzi stawić i onych pieniędzmi suplementować do komputu naznaczonego nie omieszkali, powszechnemu w tej mierze litando pokojowi sub sancito et rigore novellae constitutionis. Na co się dla lepszej wiary przy pieczęci mojej przyciśnieniu, podpisuję. Dan na zamku poznańskim, die 1 mensis iunii r. P. 1673.

Jan z Leszna

Locus sigilli

---

⁹³⁸ *Piotr Żychliński starosta walecki.*

6. *Uniwersał Michała I do województw poznańskiego i kaliskiego w sprawie podległości wypraw z dóbr duchownych – Warszawa, 2 czerwca 1673 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 748, k. 257-258 – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Rev. Adam Hadranowicz instygator consistorii Gneznensis w imieniu Perill. et Rev. Stanisława Karola Grabińskiego kanonika gnieźnieńskiego i całej kapituły w dniu 20 czerwca 1673 r. [feria 3 post festum Sanctorum Viti et Modesti Martyrum proxima a. D. 1673]. Uniwersał do diecezji poznańskiej, datowany 8 czerwca 1673 r. zob. w: AP Poznań, Gr. Poznań 748, k. 246-246v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Olbracht Nell major w regimencie Gen. Gabriela Zakliki pułkownika J.K.M., stolnika podolskiego 16 czerwca 1673 r. [feria 6 post festum Sanctorum Viti et Modesti Martyrum proxima a. D. 1673].

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, inflancki, podolski, podlaski, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, a zwłaszcza w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województw wielkopolskich, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Jako się stan duchowny, uważając tak wielkie niebezpieczeństwo ojczyźnie i Kościołowi Bożemu imminens, na przeszłym deklarował sejmie, co in volumen legum weszło, a to z ochoty swojej i z dobrej woli i miłości ku R.P., alias do takiej nie należą wyprawy, sub beneplacito Sedis Apostolicae wyprawę z dymów [257v] ludzi pieszych do efektu przywieść i tychże ludzi pod komendą oficera od w. marszałka i hetmana wielkiego koronnego⁹³⁹ zesłanego ur. Żebrowskiego pułkownika⁹⁴⁰ naszego do obozu wprowadzić. Tak gdy temu obowiązкови duchowieństwo i województwa oraz ziemie żadnych do tego sobie nie roszczą pretensyj, więc aby i toż dóbr arcybiskupstwa gnieźnieńskiego i innego duchowieństwa, w archidiecezji zostającego, bez przeszkody uprzejmości i wierności waszych było, żądamy. A lubo sejmiku średzkiego laudum tą wyprawę chce mieć pod ur. Piotrem Żychlińskim starostą naszym wałęckim, uprzejmości i wierności wasze uchwalenie tego laudum i wyprawa tych ludzi do tegoż laudum nie będzie się stosowała, ponieważ z oficerem wyżej mianowanym, przez w. marszałka i hetmana wielkiego koronnego zaleconym względem wyprawy tych ludzi namówieni i zawarta kapitulacja, i jeżeliby w tym duchowieństwo trudności miało, tedy facta solennem protestationem i podatki, i te wyprawę pewnie by zatrzymało.

Deklarujemy tedy uprzejmościom i wiernościom waszym, ponieważ duchowieństwo do takiej wyprawy nigdy przedtym nie należało i teraz z ochoty i gorliwości swojej na zaszczyt i obronę wiary świętej katolickiej to subsidium za pozwoleniem Stolicy Apostolskiej ofiaruje, abyście uprzejmości i wierności wasze tych ludzi z dóbr duchownych do swojej wyprawy z dymów dóbr ziemskich nie przyłączali, ale aby ci ludzie pod oficerem swem, który ma na to ordynans od w. marszałka i hetmana [258] wielkiego koron-

⁹³⁹ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁹⁴⁰ We wcześniejszym uniwersale hetmańskim (zob. wyżej) mowa była o pułkowniku Gabrieli Zaklicie stolniku podolskim.

nego, do obozu wchodzili. Co jako już w innych practicatum diecezjach, tak uprzejmości i wierności wasze nie wątpimy do naszej stosować się będziecie deklaracyej.

A ta nasza deklaracyja, aby tym prędzej do wiadomości uprzejmości i wierności waszych doszła, ten nasz uniwersał w grodach aktykować i po innych zwyczajnych miejscach publikować i ogłosić rozkazaliśmy. Który przy podpisie ręki naszej pieczęcią koronną stwierdzić rozkazaliśmy. Datum w Warszawie, dnia 2 miesiąca czerwca r. P. 1673, panowania naszego 4 r.

Michał Król

Locus sigilli

Książd Stanisław Bużeński gnieźnieński, warmiński kanonik, regent kancelaryjej koronnej

7. *Uniwersał Michała I do województw poznańskiego i kaliskiego, informujący o ponownym zagrożeniu tureckim i wzywającym wszelkie oddziały wojskowe do obozu pod Sokal – Warszawa, 15 czerwca 1673 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 748, k. 268-269 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 23 czerwca 1673 r. [feria 6 in vigilia festi Nativitatis Sancti Joannis Baptistae a. D. 1673].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Gniezno 145, k. 654-655 – ekstrakt z grodu poznańskiego;

Rp. 3 AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 43-43v – ekstrakt z grodu poznańskiego; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Gniezno 76, k. 429v-430v – oblata.

Druk w: *Materiały do dziejów wojny polsko-tureckiej 1672-1676*, wyd. J. Woliński, SiMdHW, 11 (1965), cz. 2, s. 283-284.

Michał z Bożej łaski król Polski, wielkie książę litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, kijowskie, wołyńskie, inflanckie, podolskie, podlaskie, smoleńskie, siewierskie i czernihowskie.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, a osobliwie w. i ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim stanu rycerskiego województwa poznańskiego i powiatów obywatelom, także pułkom, regimentom, chorągwiom dawnego i nowego zaciągu, quocunque nomine w służbie R.P. zostającym, tudzież i wyprawom z dymów wiadomo czyniemy.

Z wielu oraz miejsc dowodne, listowne przestrogi, a nadto i relacje occulatorum testium odbieramy, że nova ab Oriente powstaje tempestas, gdy sam wezyr turecki⁹⁴¹ in per-

⁹⁴¹ *Fazil Ahmed Köprülü wielki wezyr turecki.*

sona ruszywszy się, wojska wielkie przez most na Dunaju zbudowany przeprawiwszy, już się primis castris w multańskiej ziemi położył i ściągając maiores vires, które z odleglejszych państw tureckich in dies confluunt, z wielką armatą, ingenti belli mole, w Podole i w dalsze koronne kraje hostiliter postępować umyślił. In tanta perturbatione odprawiwszy consilium bellicum, naprzód tak wielkie niebezpieczeństwo ojczyzny denuntiamus uprzejmościom i wiernościom waszym przez terazniejsze uniwersały, które non in vim wici na pospolite ruszenie, aby się uchwalone podatki i wyprawy nie mieszały, ale dla przestrogi i wczesnego (strzeż Boże) in omnes casus adversos praeparamentu do grodów wydajemy.

A że nie co innego, tylko wiadoma nieprzyjaciołom confusio rad naszych i onych różnymi sposobami po wielu sejmikach zatrudnienia, albo przewleczona executio, hardości i śmiałości nieprzyjacielowi dodaje, żądamy jako najgoręcej uprzejmości i wierności waszych, abyście sancita Reipublicae na przeszłym sejmie obeservando, z wybieraniem i wydaniem uchwalonego pogłównego i innych wszelkich podatków, eo genere et modo, jako są per legem publicam opisane, pospieszali, aby żołnierz w służbę R.P. zaciągnięty nie mał okazyjej i pretekstu wymawiania się, że dla nieodebrania żołdu swego do obozu i okazyi wojennych wcześniej nie stawa, a osobliwie consulendum regimen- to, które z lenungów żyjąc, prędkich i gotowych in numerato potrzebują stipendia.

Wyprawy także z dymów żeby sine ulla immutatione na obronę R.P. wystawione były. A które by sejmiaki per lauda sua inakże sposoby, przeciwko zgodnemu całej R.P. na sejmie postanowieniu, tak w podatkach, jako i w wyprawie z dymów wariacją uczyniły, tedy aby takowym sposobem R.P. w obronie swojej zawiedziona nie była, dajemy moc odprawienia nowych sejmików, albo zjazdów na miejscach zwyczajnych, a publicatione tego uniwersału najdalej w tydzień. Requirendo je per amorem patriae ut executionem legum et libertatis obtestando, aby się ordynacyjej sejmowej w podatkach i wyprawach jednostajnie i nieodmiennie we wszystkim trzymali, i żeby prawa odwłokę i nieposłuszeństwo prawu pospolitemu detrimentum non capiat Reipublicae, aby na koniec takowe województwa i ziemie in mere potym publice ac privatim nie zostawały.

Wszystkie zaś chorągwie i regimenty dawnego i nowego zaciągu, i wyprawy z dymów, jako najbardziej zagrzewając napominamy i onym rozkazujemy, aby do obozu uniwersałem hetmańskim naznaczonego pod Sokalem, gdzie i my po Św. Janie prędko się osobą naszą ruszymy, żadnymi się przyczynami i wymówkami nie zasłaniając, w dobrym porządku i prostym traktem, bez uciążenia ubogich ludzi pospieszali. Co uczynią dla obrony chwały Bożej i dla przysługi u nas i R.P., pod surowością artykułów wojskowych.

Który uniwersał nasz aby tym prędszej wszystkich wiadomości doszedł, po grodach i parafiach publikować rozkazujemy. Dan w Warszawie, dnia 15 miesiąca czerwca, r. P. 1673, panowania naszego 4 r.

Michał Król

Locus sigilli

Ksiądz Stanisław Bużeński gnieźnieński, warmiński kanonik, regent kancelaryi koronnej m.p.

8. *Uniwersał Michała I do województw poznańskiego i kaliskiego, biorący w obronę Żydów – Warszawa, 22 lipca 1673 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 748, k. 476-476v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 9 września 1673 r. [sabbatho in crastino festi Nativitatis Gloriosissimae Virginis Mariae a. D. 1673].

Michał z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, a mianowicie w., ur. dygnitarzom, urzędnikom i starostom, dzierżawcom, podstarościm, burgrabiom, podwojewodzim, także urzędom grodzkim, miejskim i innym wszelkim iurisdictionis dobrach naszych jako duchownych i ziemskich będących. Tudzież wojska naszego i R.P. generałom, pułkownikom, oberszterom, obersterlejttnantom, rotmistrzom, kapitanom, porucznikom i innym polskiego lub cudzoziemskiego zaciągu oficerom, uprzejmie i wiernie nam miłym oznajmujemy.

Przełożona nam jest skarga przez niektórych panów rad naszych przy boku naszych rezydujących, imieniem niewiernych Żydów koronnych, iż po niektórych miastach i miasteczkach naszych i na różnych miejscach Żydzi wielkie mają impetycje i przeszkody w handlach, także przejazdach po drogach z opacznego przez ludzi lekkich i swawolnych Żydów przed ludem pospolitym udawania i potważy, jakoby Żydzi pod władzą naszą królewską w państwach naszych zostający z Żydami pod nieprzyjaciółmi Korony Polskiej i w Ukrainie mieszkającymi, mieli swoje potajemne na szkodę państw naszych korespondencyje i wyjawiania czynić procederów tutecznych, której to inwencji kalumnij przewrotnych i chciwych ludzi ten jest cel, aby pod tymże pretekstem do łupiestwa i tumultu, wiołencyjej i przeszkody w handlach i pożywieniu żydowskim czynili, a ten występek perperam im uchodził. Przeto my z komizeracyjej naszej takowego prześladowania żydowskiego, jako też i animadwersyi naszej królewskiej przestrzegając, [476v] aby ten naród pod prawami i wolnościami swemi bezpieczn zostawał, ile nam constat o wierności tychże poddanych naszych narodu pominionego i żadnej delacyjej, której by wiara mogła być dana o zdradzieństwie albo korespondencyjach onychże szkodliwych dobru pospolitemu nie odbieramy, oraz zabiegając zawczasu złośliwym ludzi swawolnych do tumultu i łupiestwa zamysłem, a zatym przeszkodzie i ujmie skarbowi R.P. w wybieraniu pogłównego i innych podatkach żydowskich, ex consillio tychże panów rad i urzędników naszych dajemy ten uniwersał do uprzejmości i wierności waszej rekwirując, i mieć to chcąc, abyście uprzejmości i wierności wasze nie dając wiary takowym kalumniom, pominionym poddanym naszym narodu żydowskiego wszędzie w miastach, miasteczkach i wsiach pod ten czas bezpieczeństwo wszelakie urzędownie warowali, tak aby Żydzi wszelkiej kondycyjej w handlach, w domach swych, także na jarmarkach, targach po wsiach i drogach żadnej wiołencyi i szkody w osobach i towarach swych zadania i podejrzenia płonnego nie ponosili. A kędy by się

tacy calumniatores i turbatores pokoju pospolitego zjawiali, każdego takiego, lubo by był stanu szlachetnego, lub plebeiae conditionis, urzędy nasze i wszelkie jurysdykcje summario procesu, według statutów i konstytucji koronnych sądzili i surowie, osobliwie luźnych i licentiose dla tumultów i łupiestwa gdziekolwiek się bawiących, podług prawa pospolitego i przykładem laudum województwa krakowskiego na sejmiku proszowskim uchwalonego karali i poskromiali, a w trudniejszych sprawach zatrzymując w sekwestrze excessivos, do cła pro informatione posyłali. Co uczynicie uprzejmości i wierności wasze stosując się do teraźniejszego uniwersału naszego i prawa pospolitego z powinności swej dla łaski naszej. Na co dla lepszej wiary przy podpisie ręki naszej pieczęć koronna przyciśniona. Dan w Warszawie, dnia 22 miesiąca lipca r. P. 1673, panowania naszego 4.

Michał Król

Locus sigilli maioris cancellariae Regni

Piotr Bojanowski cześnik płocki, J.K.M. sekretarz

32. Sejmik deputacki w Środzie, 11 września 1673 r.

Sejmik zakończony wyborem deputatów – znany jest tylko jeden z nich, z województwa poznańskiego Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski, będący jednocześnie marszałkiem tego sejmiku; który został również wybrany na marszałka Trybunału.

Zob.: Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spis, cz. 3: 1661-1700, oprac. L. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 93-94.

1. Uniwersał marszałka sejmiku – Środa, 11 września 1673 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 748, k. 481 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Jan Koźmiński w imieniu Gen. Stanisława Krzyckiego podkomorzego kaliskiego, marszałka sejmiku w dniu 12 września 1673 r. [feria 3 post festum Nativitatis Beatissimae Mariae Virginis proxima a. D. 1673].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 80v-81v – oblata z ekstraktu z grodu poznańskiego.

Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski, marszałek koła rycerskiego.

Wszystkim wobec, tak J.K.M. jako i szlacheckim miastom i miasteczkom, a osobliwie Wschowie, Lesznie, Rawiczowi, Bojanowu, Międzyrzeczowi, Skwierzynie, Śmigłowi, Szlichtyngowie, Rydzynie, Święciechowie i innym na pograniczu śląskim leżącym, także ich obywateli oznajmuję imieniem całego koła rycerskiego, na sejmiku terazniejszym deputackim zgromadzonego.

Iż stosując się do konstytucyj na prawie anni 1655 et 1659 się fundujący i do uniwersału j.w. jm. pana podskarbiego koronnego⁹⁴² de data w Warszawie 2 iunii roku terazniejszego, referując się i do wolej ichm. panów braci tym uniwersałem deklaruję, aby miast wzwyż mianowanych urzędy i obywatele nie według prawa przemienionego sprawowali, a osobliwie sukienicy od sukien białych tanquam ab opere imperfecto (ne pretia rerum in immensum excrescant) nie wazyli się dawać akcyzy, ponieważ ultimus consumens i gdzie takowe towary distribuuntur, ten podatek powinni wydawać, czego osobliwie magistrat z sukiennikami przestrzegać i od tych asygnacyj świeżo w Warszawie die 22 augusti anni praesentis ze skarbu wydanych exempti mają być. Na co dla lepszej wiary i wagi przy pieczęci mojej ręką się własną swoją podpisuję. Działo się we Środzie, na sejmiku deputackim, die 11 septembris r. 1673.

Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski

Locus sigilli

2. Rozliczenie poborcy województwa poznańskiego przed Komisją Śremską i porachowanie wyprawy z województwa – Śrem, 2 października 1673 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 748, k. 754-755v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Chrystian Kierski komisarz do rozliczeń w dniu 31 października 1673 r. [feria 3 in vigilia festi Omnium Sanctorum a. D. 1673].

Actum in Śrzem in calculatio integrorum exactorum palatinatum Posnaniensis et Calissiensis feria 2 post festum Sancti Michaelis Archangeli proxima, a. D. 1673, coram Gen. Andrea Radlicki iudice terrestre Posnaniense, Alberto Jarochofski iudice, Alberto Malczewski subiudice, Joanne Daleszyński notario terrestribus Wschovensibus, Adamo Molski notario terrestri Calissiensi, Christiano Kierski, Andrea Miaskowski camerario granitali palatinatus Posnaniensis, commissariis in conventu particulari Sredensis relationis per laudum palatinatus Posnaniensis et Calissiensis, iuxta constitutionem conventus generalis Varsaviensis praesentis ad excipiendum omnium exactionum calculationes deputatis, praesentis Gen. Joanne Korzeniewski capitaneo

⁹⁴² Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

Costensis, Stanislaw Rosnowski exactore palatinatus Posnaniensis, Joanne de Chomecice Morawski exactore palatinatus Calissiensi, Alberto Dąmbrowski, Preclao Potocki burgrabio Posnaniensi, Alberto Kurzyński burgrabio Costensi, Andrea Modlibowski burgrabio Calissiensi, Hieronimo Wierusz Kowalski burgrabio Pyzdrensi, Adamo Łempicki, Joanne Sczaniecki capitano ex legione capitanei Walcensis, et aliis plurimis hominibus fide dignis.

Wyprawa dymowa w województwie poznańskim cum districtu Costensi, Walcensi et terra Wschovens, taryfa sympla anni 1661 per Comissionem Leopoliensem decisa, wynosi sumę zł 11 798. Decessit z tej taryfy per avulsionem starostwa drahimskiego ks. brandenburskiego kurfirsta⁹⁴³, na symplę rachując zł 152 15 gr. Decessit z tej taryfy per conflagrata regalium, spiritualium et nobilium, które prawo do 4 lat uwalnia, co juramentami komprobowane i przez jm. pana poborcę oddano, zł 270 uczyni, tedy suma tej taryfy, wytrąciwszy decessum, symplę 11 373 gr 15.

Rachując tedy z dymów 20 jednego pieszego, wedle konstytucyj na przeszłym sejmie uformowanej, przychodzi ludzi do wyprawy numero 368, które województwa wyprawiły pod regimentem jm. pana starosty wałeckiego⁹⁴⁴ i jm. pana [Gabriela] Zakliki. [754v]

Rachując zaś ze 30 dymów 1 konnego wedle konstytucyj przeszłego sejmu uchwalonej przychodzi do wyprawy numero 513. Które województwo poznańskie wyprawiło pod komendą jm. pana Władysława Skoroszewskiego chorążego poznańskiego, nad taryfę likwidowaną z decesami wyprawiło ludzi konnych numero 53, a pieszych numero 38, quod accessit przez podatki konstytucją przeszłego sejmu uchwalone, jako się to pokazało z likwidacyj rachunków subsidium charitativum z województwa poznańskiego, z powiatem kościańskim, wałeckim, ziemią wschowską, które jm. pan poborca odbierał wedle instruktarza na sejmie ferowanego, nikogo nie ochraniając i nam wedle konstytucyj juramenta wszystkich osób produkując.

Tak od ichm. panów senatorów, dygnitarzów, urzędników, od całego duchowieństwa i od wszystkich osób utriusque sexus, uczyni suma zł 153 838 gr 15, dempto salario jm. pana poborcę poznańskiego, które od tej sumy należy, facit summa in numero zł 5127 gr 18, pieniążków 9, zostaje pogłównego do dystrybucji in summa zł 148 710 gr 26, pieniążków 10. Którą sumę pogłównego wypłacił jm. pan poborca na asygnacye skarbowe ręką j.w. jm. pana podskarbiego koronnego podpisane, które asygnacye iniunximus na Komisyj Lwowskiej jm. panu poborcy producere, zleciwszy je podpisać propter maiorem fidem jm. panu Chrystianowi Kierskiemu komisarzowi i koledze naszemu. Których asygnacyi wypłaconych tenor sequitur talis.

Numero 1. Regimentowi jm. pana [Władysława] Denhoffa podkomorzego pomorskiego zł 6227 zł.

Numero 2. Kwit grodowy pokazał jm. pan poborca, że wyliczył na asygnacyą jm. pana [Jana] Tetwina podkomorzego derpskiego ad rationem sumy 21 247 złp gr 6, zł 9135 gr 15. [755]

---

⁹⁴³ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁹⁴⁴ Piotr Żychliński starosta wałecki.

Numero 3. Asygnacją skarbową jm. pana podkomorzego kaliskiego⁹⁴⁵ wypłacił zł 675.
 Numero 4. Asygnacją skarbową jm. panu [Janowi] Rutkowskiemu kapitanowi artylerii wypłacił sumę zł 1200.

Numero 5. Asygnacją skarbową jm. panu Franciszkowi Żychlińskiemu wypłacił zł 5616 gr 20.

Numero 6. Asygnacją skarbową jm. panu wojewodzie kaliskiemu⁹⁴⁶ wypłacił 11 816 zł gr 20.

Numero 7. Asygnacją skarbową jm. panu kasztelanowi poznańskiemu⁹⁴⁷ wypłacił zł 14 180.

Numero 8. Asygnacją skarbową jm. panu łowczemu koronnemu⁹⁴⁸ wypłacił zł 14 000.

Numero 9. Asygnacją skarbową jm. panu wojewodzie podlaskiemu⁹⁴⁹ wypłacił zł 22 247 gr 6 pieniędzy 12.

Numero 10. Asygnacją skarbową j.w. jm. panu hetmanowi wielkiemu koronnemu⁹⁵⁰ wypłacił zł 32 333 gr 10.

Numero 11. Asygnacją skarbową j.w. jm. panu hetmanowi wielkiemu koronnemu wypłacił zł 34 578 gr 20.

Suma asygnacyj wypłaconych in numero 152 010 zł gr 1 pieniędzy 12. Już tedy w województwie poznańskim nie zostaje sumy z pogłównego reszty żadnej, krom niektórych delat, które mało co uczynią, bo desertae villae w taryfie zostają. A że jm. pan poborca nad perceptę pogłównego wyliczył na asygnację skarbową sumę zł 3 300 gr 25 pieniędzy 3, z inszych podatków uchwalonych na stare zasługi, tedy ta suma ma być potrącona i przyjęta w szelągowy a 1 mai podatek. [755v]

Szeleżny podatek województwa poznańskiego i powiatu kościańskiego, waleckiego i ziemie wschowskiej rachując go od konstytucyj, a 1 mai ad ultimam iulii anni praesentis, iuramento producta, tak z miast J.K.M., duchownych i szlacheckich, wsiów in genere wszystkich czyni sumę zł 13 797 gr 3 pieniędzy 9. A że tak mało uczynił ten podatek, przyczyna że cadentia wydawania tego podatku ultimis diebus octobris następuje, z których likwidacja protunc nie mogła być, tylko za jeden kwartał, i to jeszcze zostało delat niemało, dla czego kalkulacyjej słusznej nie mógł czynić. Quam quidem calculationes modo suprascripto calculatas, acuratissime connotatas propter maiorem fidem manibus nostris subscribimus et ad acta castrensia Posnaniensia Gen. Christiano Kierski commissario de collegio nostro porrigere commissimus.

Andrzej Radlicki sędzia ziemski poznański jako komisarz m.p., Wojciech Jarochowski sędzia ziemski wschowski, Jan z Radomicka Daleszyński pisarz ziemski wschowski, komisarz, Wojciech Malczewski podsedek ziemski wschowski, komisarz, Adam Molski pisarz ziemski kaliski m.p. komisarz, Chrystian na Kiekrzu Kierski komisarz. Quam quidem calculationem suprascriptam offerens vicissim ad se recepit et de recepta officium praesens quietavit quietatque.

---

⁹⁴⁵ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ⁹⁴⁶ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ⁹⁴⁷ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ⁹⁴⁸ Jan Żelecki łowczy koronny. ⁹⁴⁹ Wacław Leszczyński wojewoda podlaski. ⁹⁵⁰ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.

33. Zjazd w Poznaniu przed konwokacją, za uniwersałem starosty generalnego, 18 grudnia 1673 r.

1. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego,
starosty generalnego Wielkopolski, informujący o śmierci króla Michała I –
Poznań, 3 grudnia 1673 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 748, k. 829 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatowano 4 grudnia 1673 r. [feria secunda post festum Sancti Andreae Apostoli proxima a. D. 1673].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 111 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 76, k. 492-492v – oblata.

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał województw wielkopolskich etc.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie j.w., w. i ur. ichm. panom senatorom, urzędnikom i wszystkiemu stanowi rycerskiemu województw wielkopolskich, m.m. panom i braci, przy zaleceniu służb moich braterskich, także miastom, miasteczkom tychże województw wiadomo czynię.

Ponieważemy in ordinatione fatorum zasłużyli, aby nas Pan Bóg według woli i upodobania swego Boskiego w tym ciężkim R.P. razie praematura morte K.J.M. (za którego dłuższym panowaniem R.P. zakwitnąć sperabat optabatque) z pana i głowy osierocił, i cum flore aetatis J.K.M. fortuna R.P. i powszechnie jej nadzieje praeciderentur, co nie tylko całą in communi R.P., ale i każdego z osobna serce terażniejsze R.P. niebezpieczeństwa recte aestimantis przerazić i zasmucić musi.

Tedy z powinności urzędu mego, którą mi prawo pospolite imposuit i exemplis antecesorów moich insistendo, naprzód o śmierci i zejściu z tego świata K.J.M. pana naszego die 10 praesentis we Lwowie oznajmuję. A iż in tali casu interregni, kiedy się największe ludziom ad turbendam pacem tam domesticam, quam externam podawać zwykły okazyje, wszelakiej potrzeba ostrożności, przeto w.m.m. panów i braci pilnie proszę, miasta zaś i miasteczka pilnie upominam, abyście się waszmość na pilnej ostrożności mieli i w gotowość wszelaką, jako najlepiej usposabiali, tak żeby się in casu omnis periculi wszelakim niebezpieczeństwom wcześniej zabrać mogło.

Ja z mojej strony zniósłszy się jako najprędzej z jm. księdzem prymasem⁹⁵¹, nie zaniecham według tej powinności, którą na mnie prawo pospolite włożyło na wszystkie pericula mieć pilne oko i o nich zasięgać wiadomości, a w.m.m. panów wcześniej obwieszczać iterum tylko atque iterum proszę, abyście w.m. we wszelaką gotowość pilnie sposobieli.

Akta zaś publiczne aby były jako najprędzej zawarte. Który to uniwersał dla lepszej wiary i pewności ręką moją podpisałem. Dan w Poznaniu, dnia 3 miesiąca grudnia r. P. 1673.

Jan Leszczyński

Locus sigilli

⁹⁵¹ Kazimierz Florian Czartoryski arcybiskup nominat gnieźnieński.

2. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, informujący o bezkrólewiu i zwołujący zjazd do Poznania – Poznań, 3 grudnia 1673 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 748, k. 823a – oryginał.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 110 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 76, k. 491v-492 – oblata.

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał województw wielkopolskich etc.

J.w., w., ichm. panom senatorom, urzędnikom i wszystkiemu stanowi rycerskiemu województw wielkopolskich, m.m. panom i braci, służb moich zalecenie.

Kto by się dobrze in mala nostra wpatrzył, rozumiałby ultimam ojczyźnie naszej instare crisim, kiedy w ten czas, gdy z nieprzyjacielem całemu chrześcijaństwu straszonym wojnę multorum annorum opus i wielkim państwom formidabile zaczynamy i od inszych stron periculis non vacamus, najwyższą głowę R.P., bez której tam pace, quam bello tristes successus, K.J.M. pana naszego fatorum adversitas nam zabiera i osierociął ojczyznę in casum puszcza difficilem, w którym to razie, iż żadne insze orbitati nostrae praesidium, tylko my sami, a prętkie i skuteczne rady, przeto należy ad securitatem nostram wcześniej consilio rebus mederi. Insistendo tedy exempli w tej mierze antecessorów moich, idąc za zdaniem ichm. panów senatorów i inszych ichm. panów braci, tu na ten czas będących i od nich będąc requisitus, proszę waszmościów wszystkich m.m. panów i braci, do którychby dla ścisłości czasu listy moje prywatne przyjść nie mogły, abyście z miłości ku ojczyźnie zjechać się raczyli na pierwszy poniedziałek po Św. Łucji, to jest na dzień 18 miesiąca grudnia, do Poznania i tam securitatem tam domesticam, quam externam obmyślili i do tego wszystkiego sobie pomogli, czego potrzebuje calamitosus praefatus Reipublicae status. Nie zaniecham tymczasem sollicitare jm. ks. prymasa⁹⁵², aby nam jako najprędzej sejmik złożył do skuteczniejszego dobra pospolitego obmyślenia. Dan w Poznaniu, die 3 mensis decembris, a. D. 1673.

Jan Leszczyński

Locus sigilli

---

⁹⁵² *Kazimierz Florian Czartoryski arcybiskup nominat gnieźnieński.*

3. *Laudum zjazdu w Poznaniu, zwołanego przez starostę generalnego Wielkopolski – Poznań, 18 grudnia 1673 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 748, k. 830-832 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Gabriel Sokolnicki stolnik i surogator kaliski, marszałek zjazdu poznańskiego 20 grudnia 1673 r. [feria quarta in vigilia festi Sancti Thomae Apostoli 1673].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 293, k. 353-354 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 117-120v – ekstrakt z grodu poznańskiego.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, którzyśmy się tu pro die 18 decembris do Poznania podczas hoc luctuosum et lugubre zjachali interregnum, ponieważ nas pod tak ciężką i nieporównaną z siełami naszymi wojnę z strasznym wszystkim chrześcijaństwu nieprzyjacielem Turczynem, z którego lubo znacznie nas pecatis cum dextera Dei za dzielnością ichm. panów hetmanów i odwagą cnego rycerstwa narodu naszego cieszymy się victoriae trophaeis, za co supremo numini meae wieczna cześć i chwała będzie, za zejściem pod ten czas z świata tego śp. K.J.M. Michała w niespodziewanym implacabilia fata zostawięły sieroctwie, tedy subsidium publicum w czułości j.w. ichm. panów hetmanów i dzielności cnego rycerstwa narodu naszego założywszy securitatem województw naszych internam, trybem przodków naszych, których wszystkie sancita sacrosancte veneramur, postanawiamy. Na-przód obowiązuje się słowy naszymi rycerskimi, pod wiarą i uczciwościami naszymi, iż jeśliby kto pod ten czas interregni miasta, miasteczka, zamki, dwory, wsie, grunty R.P., duchowne, także i świeckich osób najeżdzać ważył się, albo jakiegokolwiek gwałty, najazdy, zaboje, rabunki, albo inne quocunque modo czynił wiołencyje, także przechodzący swawolnie żołnierz, albo powracający się z obozu, albo werbunkami, suplementami zaśłaniający się [830v], albo do innych województw mając ordynanse, pobocznie przez nasze ciągnięcia swoje obracali województwa, albo bez wyraźnych jm. pana hetmana listów i ordynansów, noclegami, wypasami, ludzi ubogich w którychkolwiek dobrach ziemskich R.P. i duchownych, jakimkolwiek sposobem ciemniżył i krzywdził, i z krzywdą ludzką się bawięł, przeciwko takim wszystkim i ich pomocnikom za obwieszczeniem j.w. jm. pana kanclerza wielkiego koronnego, generała naszego wielkopolskiego wszyscy spółnie i nierozdzielnie consurgemus. A dla prędszej egzekucyje na swawolnych ludzi takowych, jeśliby się znajdowali, według uchwał naszych przeszłych ichm. panom rotmistrzom od nas na sejmikach przeszłych obranym zlecamy i upraszamy, aby takowych swawolnych ludzi za uniwersałem j.w. jm. pana kanclerza wielkiego koronnego, generała naszego skupiwszy powiaty te, w którychby się wiołencyje jakie pokazały, znosieli, imali, do sądów kapturowych pro executione oddawali. Którym to ichm. panom rotmistrzom in tempus pro integritate pokoju pospolitego wolą naszą czyniącym, omnimodam cavemus evictionem.

A strzeż Panie Boże (czego o żadnym z sąsiadów naszych nie rozumiemy) hostilis invasionis casum w województwa nasze, tedy pokazowanie generalne pod Śrządą sub poena mille marcarum [831] ad instantiam cuiusvis przed sądem kapturowym repentina, za najmniejszą od jm. pana kanclerza wielkiego koronnego, generała naszego wiadomością uchwalamy i stamtąd zaraz, do domów swoich nie wracając się, tam gdzie

necessitas et periculum postulabit, iść ad propugnandam incursionem cuiusvis hostis województwa nasze fide et honore obowiązujemy się.

A że żadna obrona sine praeside iustitiae być nie może gruntowna, tedy sądy kapturowe, spiski takowe jakie były pod wszystkie przeszłe interregna od śmierci śp. Augusta Króla, aż do tego czasu w konstytucjach wyrażone cum eadem securitate postanawiamy i według praw i zwyczajów dawnych naszych czas sądzenia ich w niedziel trzy ab actu praesenti deklarujemy, i sędziów do sądzenia onych z pośrodku siebie naznaczamy.

W województwie poznańskim j.w. jm. pana Jana z Leszna Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, generała naszego wielkopolskiego, sąd ziemski, jm. pana Andrzeja Radlickiego sędziego ziemskiego poznańskiego, jm. pana Dobrogosta Bełęckiego podsędka, jm. pana Jana Daleszyńskiego pisarza ziemskich, sąd grodzki, jm. pana Kaspra Modlibowskiego stolnika i surogatora poznańskiego, jm. pana Jakuba Gocłowskiego pisarza grodzkiego poznańskiego, jm. pana Macieja Krzyckiego wojskiego poznańskiego, jm. pana [Adriana] Ponińskiego miecznika poznańskiego, jm. pana [Jana] Rogalińskiego cześnika inowrocławskiego⁹⁵³, jm. pana [Franciszka] Golińskiego podwojewodzkiego poznańskiego, jm. pana Andrzeja Mieszkowskiego komornika poznańskiego, jm. pana starostę gnieźnieńskiego⁹⁵⁴, jm. pana żupnika bydgoskiego⁹⁵⁵, jm. pana Andrzeja Szczanieckiego, [831v] jm. pana Krystiana Kierskiego, jm. pana Sobockiego, jm. pana Wojciecha Zdzychowskiego.

Do ziemie wschowskiej jm. pana Piotra z Przemy Przyjemskiego kasztelana śrzemskiego, sąd ziemski, jm. pana Wojciecha Jarochońskiego sędziego ziemskiego wschowskiego, jm. pana Wojciecha Malczewskiego podsędka i surrogatora wschowskiego, jm. pana Jakuba Mielńskiego pisarza ziemskiego wschowskiego, sąd grodzki, jm. pana Jakuba Wilkotarskiego pisarza grodzkiego wschowskiego, jm. pana Jarosza Ponińskiego cześnika wschowskiego, salva praecedentia poznańskiego i kaliskiego województw wszystkich ziemskich urzędników, jm. pana Jana Kierskiego, jm. pana Gałęskiego, jm. pana Kamińskiego, jm. pana Krzysztofa Radlickiego, jm. pana Piotra Napruszewskiego.

Powiat wałecki ob absentiam ichm. panów obywatelów tamtecznego powiatu do przyszłego sejmiku naznaczenie deputatów zaraz po obraniu jm. pana marszałka sobie zachowujemy.

W kaliskim województwie sąd ziemski, jm. pana Wojciecha Przespolewskiego sędziego ziemskiego kaliskiego, jm. pana Wojciecha Kierzyńskiego burgrabiego kościańskiego i jm. pana Jana Karola Ścibora Marchockiego, między którymi o urząd podsędkostwa kaliskiego in concurrentia privilegiorum controversia non sopita, jm. pana Adama Molskiego pisarza ziemskiego kaliskiego, sąd grodzki, jm. pana Gabriela z Sokolnik Sokolnickiego stolnika i surogatora kaliskiego, dyrektora natenczas koła naszego, jm. pana Wojciecha Bułakowskiego pisarza [832] grodzkiego kaliskiego, jm. pana Mikołaja Mycielskiego wojskiego kaliskiego, jm. pana Piotra Żelęckiego podwojewo-

⁹⁵³ Jan Rogaliński prawdopodobnie tytułował się cześnikiem inowrocławskim nielegalnie, w rzeczywistości urząd ten był w posiadaniu Ludwika Dąbskiego. ⁹⁵⁴ Krzysztof Unrug starosta gnieźnieński.

⁹⁵⁵ Jan Bronikowski żupnik województw wielkopolskich.

dziego kaliskiego, jm. pana pisarza pyzdrskiego, jm. pana burgrabiego kcyńskiego⁹⁵⁶, jm. pana Wojciecha Kierskiego, jm. pana Zygmunta Jemiałkowskiego.

Do powiatu nakielskiego jm. pana starostę nakielskiego⁹⁵⁷, jm. pana [Jakuba] Chrzastowskiego sędziego grodzkiego nakielskiego, jm. pana pisarza grodzkiego nakielskiego⁹⁵⁸, jm. pana [Stanisława] Rosnowskiego poborcę poznańskiego, jm. pana [Jana] Łackiego starościca nakielskiego, jm. pana Golemowskiego, jm. pana [Stefana] Tymienieckiego pisarza grodzkiego bydgoskiego, jm. pana Wilczyńskiego, jm. pana Dunina, jm. pana Niemojewskiego Bartłomieja, jm. pana Franciszka Proskiego, jm. pana Racińskiego.

Którzy to ichm. panowie sędziowie oprócz spraw sobie prawem zleconych, innych, sądom terażniejszym nie podlegających, sądzić nie będą powinni. Otworzenie ksiąg in instanti vigore praesentis conventus we wszystkich grodach uchwalamy. Inne wszystkie materyje tak do rachunków, uchwały podatków, relacyje Komisyyej Śrzeskiej, zapłatę wojskowym do konserwacyje tak publicznej, jako i prywatnej należącą, do przyszłego blisko przypadającego sejmiku zachowujemy.

Które to postanowienie ręką jm. pana marszałka koła naszego podpisane, zleciliśmy do grodów podać. Działo się na sali zamku poznańskiego, dnia 18 miesiąca grudnia, r. P. 1673.

Gabriel z Sokolnik Sokolnicki stolnik i surogator kaliski, marszałek koła rycerskiego zjazdu poznańskiego m.p.

34. Sejmik przedkonwokacyjny w Środzie, 29 grudnia 1673 r.

1. *List Dymitra Wiśniowieckiego wojewody bełskiego, hetmana polnego koronnego na sejmiki przedkonwokacyjne w sprawie ordynacji ostrogskiej – obóz za Prutem, 26 listopada 1673 r.*

Rp. *Bibl. PAU i PAN rkp. 1070, k. 659-659v – kopia: Od ks. jm. pana wojewody bełskiego, hetmana polnego koronnego; list skopiowany pośród innej korespondencji skierowanej do sejmiku lubelskiego, treść zapewne jednolita na wszystkie sejmiki.*

---

⁹⁵⁶ Andrzej Niemojewski burgrabia kcyński. ⁹⁵⁷ Jan Proski starosta nakielski. ⁹⁵⁸ Jan Wyganowski pisarz grodzki nakielski.

Kiedy własna po przeżytych niewczasach wojennych nam i wszytkiej ojczyźnie in portu numerandi pericula przyspiała była pora, et relegendi przebyte z pomocą Bożą niebezpieczeństwo dulcis recordationis okazyja, alić nową Boże dopuszczenie na te państwo superinducit mollem, niespodziewaną i nad wszystkie mniemanie ludzkie J.K.M. śmiercią z tajemnej swojej nie chcąc haereditatem suam mieć in tam absoluta prosperitate rady, której by jakiej nie miała ponere obicem przeciwności. Uważając tedy jako są dubii et incerti szczęścia ludzkiego przypadki na rozwiedzenie tak nagłego osierocenia gementi sub pondere żalu ojczyźnie chcąc uczynić pomoc i zatrząśłe smutkiem reficere serca, in gremium w.m.m. panów z moją garnę się kompasją, przy oddaniu braterskiego ukłonu, życząc aby zdrowym w.m.m. panów obmysłem prędko Bóg Wszechmogący [659v] zachmurzone łzami raczył Królestwa naszego do wesołego sidum przywieść niebo, abstersis przez łaskę swoją lachrymis, któremi pospolite dla pozbycia dobrotliwego madent oczy Pana.

Moje przy tym w.m.m. panom i prawa przyrodzonego księżnej małżonki mojej⁹⁵⁹ w tymże do tego zgromadzeniem braterskim gravamina i krzywdę, którą mimo własną należytość siostrze po bracie j.o. ks. jm. Ostrogskim⁹⁶⁰ chce i usiłuje infligere zawziętość, nabrawszy się do dostąpienia tej fortuny z wątpliwych ordynacyjej słów otuchy. Bo jeżeli kawalerska kogo do tej nadziei manuducit kompetencyja, ufam, że in iudicio w.m.m. panów moich oddał dwudziestu kilku wiernie, szczerze cum dispendio zdrowia w oczach wszytkiego wojska i wodzów onego zawsze oddawanych i czynionych usług, ta jedna non supprimet profesyja i nie dopuścicie w.m.m. panowie aby cudze et aliunde petita mieli domowym praeiudicare zalecenia, zwłaszcza kiedy we mnie żadna malignitas obeundi i równego tej ordynacyjej traktowania kondycyjej nie może condemnare capacitem. Bo i w stawieniu na usługę R.P. ludzi i sam w osobnych onejże usługach każdemu exequare mogąc, nad te wszystkie powinne przyrodzoną przemyślnie kompetencyje superare (nisi me proprium fallit iudicium) naležnością videor obowiązki. Uniżenie tedy w.m.m. panów proszę, abyście pro debito iustitiae na ten czas supplicii brata assistere swoją raczyli łaską, nie dopuszczając aby nad przyrodzonym prawem przybierana wymysłem miała triumfować sukcesja, a krwią zapracowana w domu succumbere i w pożytek obcemu imieniowi obracać się zasługa. O czym nigdy żadnej zlej nie mając nadziei, i na ten czas cum adgeminatis szczęśliwego powodzenia votis, każdemu z w.m.m. panów moje jako najpilniej zalecam w braterską łaskę usługi. W obozie za Prutem, die 26 novembris a. 1673.

Dymitr ks. Wiśniowiecki wojewoda bełski, h[etman] p[olny] k[oronny]

---

⁹⁵⁹ Teofila Ludwika Zasławska, córka Władysława Dominika Zasławskiego Ostrogskiego wojewody krakowskiego i Katarzyny z Sobieskich, żona Dymitra Wiśniowieckiego. ⁹⁶⁰ Aleksander Janusz Zasławski Ostrogski, syn Władysława Dominika i Katarzyny z Sobieskich.

2. *List Jana Chrzyciela Ossolińskiego komandora zakonu maltańskiego na Śródcie pod Poznaniem na sejmiki przedkonwokacyjne w sprawie ordynacji ostrogskiej – Poznań Komandoria, 29 listopada 1673 r.*

Rp. Bibl. PAU i PAN rkp. 1070, k. 659v-660v – kopia: Od jm. pana Ossolińskiego kawalera; list skopiony w pośród innej korespondencji skierowanej do sejmiku lubelskiego, treść zapene jednolita na wszystkie sejniki.

Dwoje ma chrześcijaństwo propugnacula, Koronę Polską terra militam mari, któremi [660] imponit pogaństwa sistere gressum. Wiadomo światu, że nie tylko w nawalnych, generalnych armatach z miejsca swego ordo noster, które ma post Regum Galliae et Hispaniae cum suo insigni adextris Sanctae Apostolicae Sedis triremibus dokazuje mężności, lecz i sam że się sławi temiż triremibus codziennie fluctuantibus, świadczą różne nationes z niewoli od nich wyzwolone i Polska potwierdza tak z wielą braci z łańcuchów eorum valore wyzwolonych. Nie tylko hic sacer ordo armis floret, ale et charitate ex instituto serca chrześcijańskie tym ku sobie prowadząc, wolnym już więźniom victum et amictum spendit, przewóz z Malty ad patrias dając. Znak tego jawny był, gdy numerosus w Warszawie przed laty świeżo stanął przed K.J.M. z paszportem Ordinis wolny więzień. Grati w.m.m. panowie dowodnie byliście, kto widział, kto słyszał, grati i przodkowie byli huius militaris et charitativi officii. Baczmy z serc chrześcijańskich hojne beneficiorum pochodziły fundusze. Nie upośledzona Korona Polska być chciała pamiątką pietatis książąt i królów polskich, początkiem był dux Mesco anno incarnatione Domini 1157, funduszem komendy poznańskiej, Vladislaus dux Poloniae, filius ducis Odonis z synami swemi Przemysławem i Bolesławem confirmant a. D. 1238, Vladislaus dux Poloniae, Mesconis Magni filius ab incarnatione 1215, Boleslaus dux a. D. 1232, Casimirus dux 1250, Vladislaus Rex 1332, Vladislaus Odonis filius 1338, Casimirus Rex 1335, idem 1360, Vladislaus Rex 1425, Henricus eius filius confirmat, Boleslaus filius Lesconis concedit 1257, Casimirus dux approbat. Które fundusze i donacje tak w Wielkiej, jako i w Małej Polsce od pomienionych panów abunde abundant. Powodem Koronie naszej jest i Księstwo Wielkie Litewskie, funduszem książąt ichm. Radziwiłłów komendy stwołowickiej i Bociejek, którą prawem ordinis onemu cale podali. Tenże Ordo piam exequendo memoriam na siedm swoich galer różne okręty łoży, dwakroć sto tysięcy talarów bitych tamtecznych ad charitatem szpitalów prywatne numerosa ekspensa, oprócz co na rezydujących idzie kawalerów w Malcie i skarbu kościołów usłudze, wielkie ekspensa, które z dóbr annua contributione idą. Miał te exempla snadź zawsze sławnej pamięci książę jm. Ostrogski, że ordinatione sua chciał Ordinem hunc osobą jegoż kawalera condecorare, do tej ordynacyjnej vocatus, a gdy go sukcesorom podaje intendit nieomylnie, aby praestito Reipublicae obsequio, praescripto nie zapomniał ten sukcesor i translare piam ordinationis promoveri memoriam, czyniąc go participem privilegiorum, vigiliarum ordinis i comitantem armis maritimis subsidio exstante ope religiej swojej aliquo podanym.

Oblig mój tedy primarie do w.m.m. panów intercedendi jest pro ordine meo, aby i od w.m.m. panów i braci tenże otrzymał honor, mieć swego na tym państwie kawa-

lera, przebija obłoki zamorskie prędką tej łaski w.m.m. panów nowina. Triumf zawsze tam gotowy pro benefactoribus eminet na wieczną w.m.m. panów sławę, którą też hoc opere przodkowie ut supra w.m.m. panów i braci zostawili. Militat mali successio cum ordinatione ista. Lecz ubezpieczona być nie może, że na ten czas consensus Reipublicae dany książęciu Ostrogskiemu rekwirował po nim elucydacyję tych dóbr successionis i ordynacyję jako oną pokazał, że nie oddalił successores od [660v] sukcesyję, do rąk jego eo modo tyż devolutam ordynacyję podległe dobra wolno pokazał i wolnej podał Reipublicae w ręce, consecrando one Sacro Militari et Hospitalarii Ordine, wzywając na nie obligowanego kawalera, ojczyźnie i religiję. Uważna zasłał piae memoriae pana [Jana] Tańskiego instygatora koronnego manifestacyją, którą w.m.m. panom i braci do ich wysokiej podają uwagi, z przesłaniem onej. Przychodzi i mnie siebie w tejże prośbie jako niskiego w.m.m. panów i uniżonego nie przepominać brata, którą i po mojej stronie do tego w.m.m. panów i braci rycerskiego wnoszę koła, jako memores łask swoich chojnie od w.m.m. panów i braci przodkom moim i domu mego protectione pokazanych i płynących, codziennie aby fortuna adversa dalej nie zastępowała mi drogi do usług w.m.m. panów i braci, a raczyli eodem ducti amore, dawnego in ordine nostro promowować do tej ordynacyję i dom mój sangvine coniunctum z w.m.m. panami i bracią, tu praemio honoris condecorare. Mandata w.m.m. panów i braci skutecznie i pilnie exequar. Oblig zostanie corditer zachowany w świeżej zawsze pamięci w.m.m. panów i braci, odslużiwać jakom zawsze i z domem moim powinności z oddaniem powolnym do łaski w.m.m. panów i braci. Zostając i na zawsze etc.

Jan Ossoliński komendant poznański, kawaler maltański

Datum w Poznaniu Commendanstwa, 29 novembris r. 1673.

3. *Uniwersał Kazimierza Floriana Czartoryskiego biskupa kujawskiego, arcybiskupa nominata gnieźnieńskiego – Smarzewice, 5 grudnia 1673 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 748, k. 825-828 – oryginał drukowany; w grodzie poznańskim oblatował wózny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 18 grudnia 1673 r. [feria 2 post festum Sanctae Luciae Virginis et Martyris proxima a. D. 1673].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 112-114v – oryginał drukowany; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 76, k. 4093-493bv – oryginał drukowany; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Kalisz 293, k. 347-352v – oblata.

Kazimierz Florian ks. na Klewaniu Czartoryski z Bożej łaski biskup kujawski i pomorski, nominat arcybiskup gnieźnieński.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie jaśnie wielbny, j.w., w. ichm. panom senatorom duchownym i świeckim, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim stanu rycerskiego obywatelom koronnym i W.Ks.L. m. panom, kolegom i braci, przy zaleceniu służb i chęci moich do wiadomości przywodzę.

Nieuchronna fatorum vicissitudo z ordynansu Boskiego jako wszystkim monarchijom prospera et adversa sporządziła, tak i ojczyzna nasza w ciężkich zostająca niebezpieczeństwach, nagłym i niespodziewanym zafrasowała sieroctwem, kiedy ten Pan, qui aufert spiritum regum terrae, zabrał i powołał do siebie K.J.M. Michała pana naszego. Przypadek ten żalosny i całej R.P. okropna żałoba, każdego tej ojczyzny obywatela ciężkim musi przerazić żalem. Że jednak z woli Bożej w tak trudnym R.P. czasie to na nas przypadło sieroctwo, przyjdzie się to teź woli Boskiej stosować, ojczyzny całość et publicam salutem Panu Bogu w opiekę oddać i Onego pokornym upraszać sercem ut mittat auxilium ab atro.

Nam zaś pro solatio nic innego nie zostawa, tylko dobra pospolitego piecza, której nie godzi się w tym powszechnym poniechać żalu, ale nie ustępując od zwyczaju dawnego, capessere Rempubicam, udać się do zwyczajnych śródoków i jako najskuteczniej osierociałej consulere R.P., czas sejmikom po województwach i ziemiach uprzedzającym konwokacją, a potem samej konwokacyjnej naznaczyć.

Że tedy mnie Pan Bóg naznaczył to pierwsze w tej R.P. zasiadać miejsce, przychylając się do rady i zdania ichm. panów senatorów, na ogłos tak żalosnej nowiny śmierci K.J.M. do Warszawy zgromadzonych, podług powinności miejsca mego i dawnego zwyczaju do wiadomości wszystkich stanów koronnych i W.Ks.L. żalosną tę donoszę orbitatem i śmierć K.J.M. pana naszego denuntio, którego Pan Bóg z tego doczesnego życia na wieczny żywot powołał i przeniósł we Lwowie dnia 10 miesiąca listopada, między 8 a 9 przed południem, i żeby to zejście z świata K.J.M. po województwach, ziemiach, powiatach i grodach wszystkich ogłoszone było, urzędów do których to należy żądam i upominam.

Idąc przy tym za radą i zdaniem tychże ichm. panów senatorów, insistendo prawom i zwyczajom starodawnym, sejmikom po województwach, ziemiach, powiatach tak w Koronie, jako i w W.Ks.L. dzień 29 miesiąca grudnia w roku 1673 naznaczam, księstwu zaś oświęcimskiemu i zatorskiemu i [825v] ziemi halickiej 19 decembris, województwo jednak mazowieckie sejmiiki swoje partykularne na miejscach zwyczajnych w ziemiach i powiatach dnia 19 grudnia w roku 1673 odprawować będzie, a generalnemu w Warszawie na dzień 8 miesiąca stycznia w roku przyszłym 1674, pospołu z województwem podlaskim naznaczam. Województwa i ziemie pruskie według zdania ichm. panów wojewodów tamecznych partykularne sejmiiki mieć będą, a generalnemu sejmikowi tychże ziem pruskich podług alternaty dzień 5 miesiąca stycznia roku 1674 naznaczam w Malborku. Konwokacją zaś generalną dnia 15 miesiąca stycznia w roku blisko następującym 1674 w Warszawie naznaczam i składam.

Na którą żeby ichm. panowie senatorowie i panowie posłowie województw i ziem wcześniej i na dzień pierwszy praecise zjeżdżali, miłością ojczyzny obowiązuję, gdyż wiele na tym całości dobra pospolitego należy, aby ta konwokacja jako najprędzej odprawiona była, czas et modus przyszłej elekcyjej aby był namówiony i postanowiony. Na teź konwokacyjnej według dawnego zwyczaju i przeszłych kapturów rząd, bezpieczeństwo, sposób pod taki czas interregni zachowania i zatrzymania sprawiedliwości, która jest causa conservativa regnorum et rerumpublicarum, także stanowienie kontraktów, zapisów czynienia, otwarcia i leżenia ksiąg grodzkich namówiony i posta-

nowiony będzie. Granic tak koronnych, jako i W.Ks.L. bezpieczeństwo, pakta z pany i z państw sąsiedzkimi przez poselstwa potwierdzone i zatrzymane, i cale publicae securitati ze wszystkich stron przy łasce Bożej, a zgodnej i wspólnej obradzie ma być provisum. Oraz co by na przyszłej, da Pan Bóg, elekcyjej za radą i zgodą wszystkich stanów obojga narodów do poprawy rządu i zatrzymania praw i swobód naszych należało podać. Przy tym jakie bezpieczeństwo około elekcyjej odprawowania ma być, na tejsze się postanowi konwokacyjej.

Więc gdy in puncto śmierci K.J.M. wojska nasze i W.Ks.L. w ziemi wołoskiej zostające, przy łasce Bożej z nieprzyjacielem Krzyża Świętego za sprawą i odwagą j.w. wodzów naszych pierwszy odprawiły eksperyment, obóz nieprzyjacielski szturmem wzięwszy i nieprzyjaciela tego wojsku gromadnemu wielką intulerunt cładem, zdrowie swoje całości dobra pospolitego et rei Christianae devovent w.m.m. panów i braciej per omnia sacra proszę, raczcie na przyszłych sejmikach wszelkie obrócić do tego staranie, aby namówione i postanowione na sejmie przeszłym podatki jako najprędzej mogły być wydawane i na żołd wojsku in hostico pracującemu wyliczone. Rachunki z poborcami na tychże sejmikach abyście w.m.m. panowie odprawili, żądam i napominam, ponieważ aż nazbyt to jawna, że wiele chorągwi i regimentów, lubo miały asygnacyje do różnych ziem i województw, żadnej jednak dotychczas nie mają satysfakcyjej, w borgowej zostawają służbie.

Potrzebna także jest przestroga województwom, [826] że lubo egzaktorowie głównego i akcyzy żadnego jeszcze nie czynili rachunku, z powracających jednak asygnacyj patet skarbowi koronnemu, że ledwie pierwsza ćwierć mai z obudwóch tych wypłacona być może podatków i mała nadzieja, aby ta akcyza, która już w niektórych województwach jest zniesiona, wespół z szeleżnym wystarczyć mogła bieżącym i przyszłym ćwierciom, dlatego w.m.m. panów curae będzie i ten dług zatrzymany wojsku wypłacić i dalej onoz w służbie R.P. zatrzymać.

Więc że podatki na sejmie anni 1670 uchwalone i Trybunałem Radomskim na wojsko podzielone, ponieważ w niektórych województwach lubo wybrane od poborców, ale ad usus alios od województw są wydane, potrzeba aby województwa kompensowały to R.P. nowemi podatkami i asygnacyje na milion wydane aby popłaciły. Wojna ta z tak potężnym nieprzyjacielem dopiero się to poczęła, eventus tejsze wojny dubius et incertus, jeżeli sam Pan Bóg dalszych progresów i zamysłów nieprzyjacielskich non confundet, obawiać się, aby wojsko nasze wytrzymać mogło na wiosnę potędze nieprzyjacielskiej. Należy tedy wiele na tym, abyście w.m.m. panowie na tychże sejmikach i na przyszłej konwokacyjej sposób zatrzymania wojska w służbie i zatrzymania w tych tam krajach wynaleźli, który nie może być stateczniejszy, tylko żeby powinna płaca rycerstwo dobrze zasłużone dochodziła. Kwoli czemu abyście w.m.m. panowie zupełną moc dali ichm. panom posłom swoim, rzecz jest potrzebna.

A naprzód proszę, aby ta komisya, która się we Lwowie dla ukontentowania wojska odprawować miała, a dla śmierci K.J.M. podobne wszystkie zwykły ustawać actus, tu do Warszawy podczas konwokacyjej przeniesiona być mogła, mając tego szczęśliwy skutek i przykład za panowania K.J.M. Władysława, kiedy komisya podczas sejmku się odprawowała. Weźmie stąd wielkie przychęcenie wojsko, gdy obaczy, że satysfakcy-

ja jego nie idzie w odwłoki. Będą miały wszystkie województwa commoditatem dostatecznej informacyjnej, co z uchwalonych podatków na przeszłym sejmie do skarbu R.P. weszło, co też in retentis tak po województwach, jako i u egzaktorów zostawa i podług tego zaraz przyszłe podatki miarkować będzie. Dlategoż czas zaczęcia tej komisysyjej 3 dzień po zaczęciu konwokacyjej ichm. panom komisarzom wszystkim, tak z senatu, jako i z izby poselskiej do Warszawy życzyłbym, żeby R.P. naznaczyła, tego dokładając, żeby sądy wszystkie iniuriatorum od wojskowych na tej komisysyjej nie odprawowały się, a to dla nieoderwania się ichm. panów wojskowych za granicą zostawających. Wszakże nie upłynie czas R.P. naznaczyć potym termin i miejsce tymże sądom z przyszłej konwokacyjej, aby się iniuriatis wygodziło. Panom poborcom jednak i wszystkim quocunque titulo dotykającym się podatków publicznych i retentorów onychże termin na tejsze komisysyjej do sprawowania [826v] się rozumiałbym naznaczyć.

Więc że otworzenia nowej srebrnej mennicy była dotąd indecisa w tej R.P. propositio, przecie jednak widząc, że postronne sąsiedzkie państwa znaczne z mennic wsparcie w potrzebach publicznych odnoszą, a co większa, że cokolwiek jest w tej R.P. sreber pozostałych, za granice przez przysposobione na to osoby wylupują, słusznie tedy R.P. nasza na tej przyszłej da Pan Bóg konwokacyjej inibit media, jakoby bez przyczynienia złej monety, otworzeniem nowej srebrnej ratować się mogła.

Wojsku zaś W.Ks.L., że w pierwszej ćwierci z pierwszej raty podatków non in toto satisfactum, także druga rata na drugą ćwierć temuż wojsku nie wszystka do Brześcia Litewskiego zwieziona, interest województwom W.Ks.L. na sejmikach przyszłych inire examen cum retentoribus i z poborcami, aby jako najprędzej te dwie raty według dekretu Trybunału Skarbowego Grodzieńskiego wojsku W.Ks.L. dobrze zasłużonemu, a przez niewczasy i wojenne okazyje z nieprzyjacielem znacznie nadwężonemu oddane były.

Zalecam oraz, aby i trzecia rata, 1 decembris przypadająca, jako najprędzej wypłacona była, jakoby żołnierz W.Ks.L. nie miał okazyjej odrywać się ab operationibus bellicis i żeby na przyszłą wiosnę jako najporządniej wygotować się mógł.

A że in securitate pogranicza W.Ks.L. z państwem moskiewskim siła R.P. zawisło, przeto na tychże sejmikach obiorą sędziów, którzy by z sędziami moskiewskimi de tempore et loco zniósłszy się, różnice o granice et iniurias ab utrinque zachodzące rozsądzili.

Exsolutionem sumy sta tysięcy winnej K.J.M. pamięci przeszłemu panu naszemu, także ichm. panom hetmanom W.Ks.L. konstytucyjami utwierdzonych nie przepomnia województwa W.Ks.L. wypłacić.

Także prowizya na pocztę W.Ks.L. z miast ordynowana, aby oddana była sub poenis in volumine legum expressis.

A że komisysyjej wojskowej W.Ks.L. dla zapłaty wojsku starego zaciągu termin przypada dnia 2 stycznia, tedy ten termin rozumiem R.P. zechce abo w Warszawie, abo gdzie indziej naznaczyć.

Idąc przy tym przykładem antecesorów naszych, którzy nie mniejszą w tym sławę narodu naszego zakładali, kiedy pozostałe królów panów małżonki debita venerabantur observantia, tudzież prowizyją stanowi królewskiemu przywoitą abo zatrzymywa-

li, albo jeżeli postanowiona nie doszła, nową naznaczyli. Godna zaprawdę tego respektu Najjaśniejsza Królowa jejm. terażniejsza Eleonora, która w ciężkim osieroceniu swoim inter prima kładzie solatia respekt i życzliwość ojczyzny naszej ku sobie. O co będąc żądany od Królowej jejm., za zdaniem ichm. panów senatorów przytomnych, in spem ratihibitionis Reipublicae, na przyszłej konwokacyjnej deklarowała się suma pewna z intrat ekonomijey koronnych i W.Ks.L., i dóbr do stołu J.K.M. naznaczonych, które żeby pro rato et grato w.m.m. panowie przyjęli, gorąco [827] proszę.

Cokolwiek zgola ad conservationem R.P., do obrony w tak ciężkiej z tym nieprzyjacielem zaczętej wojnie należeć się może, abyście w.m.m. panowie nieodwłocznie consulere chcieli et periclitantem nie opuszczali Rempublicam, unice starając się o to, aby ta miła ojczyzna kościoły i świątnice Pańskie, zaszczyt i obronę jako najprędszą i najskuteczniejszą mogły odebrać. Czym nieśmiertelną sobie w.m.m. panowie zjednać sławę i wielką u Pana Boga przysługę, kiedy continuationi wojny z nieprzyjacielem Krzyża Świętego sposobu namówicie i postanowicie.

Przez też miłość ojczyzny w.m.m. panów proszę simultates i niechęci jeżeliby się jakie znajdowały, miłości Bożej i ojczyzny darowawszy, w zgodzie et in unione animarum R.P. consulatis.

Jeżeliby też ludzie jacy swawolni, kupy prawem zakazane zwodzili, proszę i napominam ichm. panów wojewodów, starostów sądowych koronnych i W.Ks.L., aby jeżeliby się taka wszczyniła swawola, z powinności urzędów swoich onej zabiegli. A i to do uwagi w.m.m. panów podaję, aby na tychże sejmikach po województwach, ziemiach i powiatach sposób na pohamowanie swejwoli takiej był namówiony i postanowiony sub ratihibitione konwokacyjnej przyszłej.

Proszę także i napominam ichm. panów wojewodów i starostów pogranicznych koronnych i W.Ks.L., także miasta pograniczne i portowe napominam, aby ludzi cudzoziemskich bez paszportów do Korony i W.Ks.L. przyjeżdżających nie puszczali. Posłowie także od którychkolwiek panów cudzoziemskich jeżeliby ku granicom przyjeżdżali, aby o nich do mnie znać dawali Niemieszkanie i do informacji mojej tychże posłów na granicach zatrzymywali, proszę i napominam.

Więc że w ten czas kiedy ten uniwersał już do powszechnej wychodzić miał wiadomości, przestroga od jm. pana marszałka i hetmana wielkiego koronnego⁹⁶¹ przychodzi, iż lubo alea belli dość szczęśliwie z tym padła nieprzyjacielem, wojska jednak znaczne stało się uszczuplenie, gdy wyprawy województw dymowe in expiratione ćwierci wszystkie się prawie rozwinęły, i tu do Polski powracają. Co jako R.P. szkodliwe i wielkie za sobą ciągnie niebezpieczeństwa, gdy wojskowy komput tak prędko się zmniejszył, na wiosnę przyszłą nieomylnie ten nieprzyjaciół świeże w pole wyprowadzi wojska, należy uważać tam apertum discrimen, i będzili się to jednak w.m.m. panom zdało nie tak się w tym do dawnych praw i zwyczajów wiązać, jako tak jawnym wygadząc niebezpieczeństwom, czas prędkiej złożyć i naznaczyć elekcyi, aby na przyszłą kampanią z obranym i koronowanym panem przy szczęściu jego nieprzyjacielowi temu mógł się dawać odpór.

⁹⁶¹ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.

Co aby w osobliwej w.m.m. panów zostawało uwadze i panowie posłowie w tej materiję zupełną mieć mogli władzę, usilnie w.m.m. panów proszę. A cokolwiek w tym uniwersale spraw [827v] zachodzących R.P. w.m.m. panom donoszę, to aby za instrukcją stawało pomienionym sejmikom i do innych zjazdów nie dawała się okazyja, z powinności miejsca mego proszę i żądam w.m.m. panów i braci. Pokornie przy tym Boskiemu suplikuję Majestatowi, aby wszystkie rady i starania w.m.m. panów około całości dobra pospolitego szczęśliwił i błogosławił, i tę utrapionę ojczyznę miał w swojej opiece.

Ten zaś mój uniwersał z podpisem ręki i z przyłożeniem pieczęci mojej, za zdaniem ichm. panów senatorów duchownych i świeckich na ten czas do Warszawy zgromadzonych: wielebnych ichm. księży Andrzeja Trzebickiego krakowskiego, ks. siewierskiego, Stefana Wierzbowskiego poznańskiego, Jana Gembickiego płockiego, Andrzeja Olszowskiego chełmińskiego i pomezańskiego biskupów, podkanclerzego koronnego, opactwa andrzejowskiego dożywotniego administratora, j.w. ichm. panów Aleksandra hr. na Wiśniczu Lubomirskiego wojewody krakowskiego, sandomierskiego, zatorskiego, lubaczowskiego, niepołomskiego starosty, Jana z Tęczyna Tarła sendomirskiego, Władysława Reja lubelskiego, libuskiego, sołotwińskiego starosty, wojewodów, Krzysztofa Paca kanclerza wielkiego W.Ks.L., kowieńskiego, kozienickiego, ostrzyńskiego etc. starosty, Andrzeja z Raciborska Morsztyna podskarbiego wielkiego koronnego, zawichostskiego etc. starosty, podaję i do grodów posełam. Dan w Smarzewicach, die 5 decembris a. 1673.

Kazimierz Czarotoryski biskup kujawski, nominat arcybiskup gnieźnieński

Locus sigilli

4. List królowej wdowy Eleonory Marii na sejmyki – Warszawa, 15 grudnia 1673 r.

Rp. Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 658 – kopia: List od królowej jejm.; list skopiowany pośród innej korespondencji skierowanej do sejmyku lubelskiego, treść zapewne jednolita na wszystkie sejmyki.

Eleonora Maria z Bożej łaski Królowa polska, wielka księżna litewska etc., urodzona królewna węgierska, czeska, arcyksiężna rakuska.

Przewielebni w Bogu, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili. Słusznie każdego przerazić musi, kiedy się tak mocna R.P. rozrywa compages i którego wesoło uprzejmości i wierności waszych zgodne i jednostajne głosy na królewskim wystawiły tronie, teraz na jednym wystawionego katafalku smutnie deplorant. A też jest życia ludzkiego nieszczeniwość, że bez żadnej stanów, lat i czasu różnice podlegać trzeba nieodmiennemu ordynacyjej Boskiej wyrokowi. Gdy się tedy na śp. Najjaśniejszym K.J.M. panu małżonku naszym wypełnił, strapione serce nasze w tym samo przyjmuje ulżenie, że zostawił u każdego uprzejmości i wierności waszych nie tylko desiderium sui, ale i pamiętny

przykład dawnej Polaków ku panom swoim życzliwości, który jasne świat widział cały dowody. Na nas się ściąga ten obowiązek, że tę zawdzięczać żarliwość, którą w każdych okazjach śp. Najjaśniejszy K.J.M. pan małżonek nasz obficie uznawał. Nie wątpimy zatem, że i na nas też uprzejmości i wierności waszych wlewać się będzie w okurencyjach naszych przychylności i w osierociałym stanie tej R.P. znajdziemy respekt, w której głowę naszą królewską poświęciliśmy koroną i już dedicavimus. Przykładem tedy śp. najjaśniejszej Królowej jejm. Ludwiki w Warszawie na konwokacyjnej in anno 1648, aby i nam prowizyje z dóbr ekonomicznych naznaczone były, ponieważ do reformacyj naszej jeszcześmy nie przyszli posesyje, pilnie po uprzejmościach i wiernościach waszych żądamy. Zwyklej zaś pietati ku niedawno zesłemu śp. Najjaśniejszemu jm. panu małżonkowi naszemu cale zalecamy, aby należyte królom polskim około ciała obrzędy obmyślane były. A że śp. Najjaśniejszy K.J.M. pan małżonek nasz pewne sumy na potrzeby skarbu koronnego ex proprio wydał, tedy co się liquide pokaże, spodziewamy się po uprzejmościach i wiernościach waszych, że nam to jako najprędzej wydać naznaczycie. Cokolwiek po nich uznamy niewygasłego po śmierci śp. najjaśniejszego Króla jm. pana małżonka naszego ku nam afektu, to wszystko naszą zawdzięczać będziemy propensyją i nieodmienną ku Królestwu temu przychylnością. Którym natenczas dobrego zdrowia od Pana Boga i felices na tym placu consiliorum życzymy. Dan w Warszawie, dnia 15 miesiąca decembra r. P. 1673.

5. *Drugi list królowej wdowy Eleonory Marii na sejmiki –
Warszawa, 18 grudnia 1673 r.*

Rp. *Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 658-658v – kopia: Drugi list od królowej jejm.; list skopiowany pośród innej korespondencji skierowanej do sejmiku lubelskiego, treść zapewne jednolita na wszystkie sejmiki.*

Przewielebni w Bogu, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili. Po rozesłanych pierwszych do uprzejmości i wierności waszych listach niespodziewanie pozostałe po śp. najjaśniejszym Królu jm. panu małżonku naszym onera, które in hac Regia statione zostając zaciągał, powodem nam są, że iterato recurrimus do uprzejmości [658v] i wierności waszych, spodziewając się, że na przyszłej konwokacyjnej do tego nam dopomóc zechcecie, aby fides Najjaśniejszego K.J.M. i zaciągnięte kredyty nie szwankowały, których wypłacenia nie insze mamy media, tylko aby według dawnych Królestwa tego zwyczajów, remanenta solne ekspensą najjaśniejszego Króla jm. i kosztem wyrobione, i do komór sprowadzone in usum kredytorom cedant. Cokolwiek w tym uprzejmości i wierności waszej zwyklej ku nam uznamy przychylności, a oraz in manes śp. Najjaśniejszego K.J.M. pana małżonka naszego pietatis, to wszystko naszą zawdzięczać zechcemy propensyją. Którym na ten czas etc. Dan w Warszawie, 18 decembris 1673.

6. List Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego na sejmiki, informujący o śmierci króla i zwycięstwie pod Chocimiem – Lwów, 18 grudnia 1673 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 405 IV, s. 496-497 – kopia: Copia listu jm. pana marszałka i hetmana wielkiego koronnego na sejmiki a. 1673, die 18 decembris.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 171 IV, s. 531-532; **Rp. 3** Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 658v.

Druk w: *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. 1, cz. 2, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1881, s. 1354-1356 – wydane z rękopisu Akademii Krakowskiej (obecnie Biblioteka PAU i PAN) 44, s. 658.

Doniosła, wierzę, publica fama w.m.m. panom i braci, jako Pan Bóg zasmuciwszy ojczyznę naszą praematurō J.K.M. fato, pobłogosławił in crastino zaraz arma R.P., dawszy tak znaczną i od dawnych wieków [497] niesłychaną wojska obojga narodów wiktoriją, której diariuszem w.m.m. panów zatrudniać nie chcę, constat mi bowiem, że będą in gremio w.m.m. panów tego dzieła wojennego nie tylko spectatores, ale cooperatores, którzy doskonałą w.m.m. panom uczynią relacją. Mei muneris est przy donoszeniu braterskiej mojej w.m.m. panom powolności, w tym co rozumiem być potrzebnego ostrzec w.m.m. panów, aby praevisa minus ferire mogły iacula.

A to weszliśmy w wojnę z potężnym nieprzyjacielem, której primo vere nad R.P. moles wisi. Czego dowodzę, że cesarz turecki⁹⁶² nad samym w Sylistryjej ziemie Dunajem, i że z nami żadnego nie szuka uspokojenia, jako to patuit w.m.m. panom z listu przez posła jego do śp. K.J.M. pisanego, którego abyśmy traktatem na potym uwieść mogli, już nam ta sztuka więcej nie ujdzie, mocno tedy o poparciu tej wojny myśleć nam potrzeba i na nią się jako najpotężniej nagotować.

Której vix parem R.P. widzę, zwłaszcza kiedy nas zawiodły wszystkich panów chrześcijańskich subsidia obiecane, podatki niezupełnie wydane, pogłówne zmniejszone, cła małe, pierwsze ćwierci nie wypłacone, dawne po województwach zatrzymane, a teraz znowu żołnierz na nowo w borgową wchodzi służbę. Żeby tedy dobrze było, trzeba accelerare przed porą wojenną elekcyją, a takiego pana obierać, który by pożytkom R.P., a nie cudzym wygadzał interesom i ubóstwo nasze swojemi ratował dostatkami, a przy tym sławą wojenną był u świata wzięty, a zatym nieprzyjacielowi straszny.

Ja się przed Bogiem i światem protestuję, że wszystkie prywatne pominąwszy respekty, nie sobie, ani komu, ale miłej ojczyźnie, której zdrowie i krew swoją devovi i już nie raz onę tam gdzie należało litari, na takiego zgadzać się zechcę pana, będąc pewien, że non dissidiis tumultuariis, jako na przeszłej elekcyjej, ale rationibus et amore fraterno certare zechcemy de commoditatibus, które bardziej ex re et utilitatibus Reipublicae i z którym by kandydatem więcej R.P. utilitatis accederet. Zwykle zatym etc.

---

⁹⁶² Mehmed IV sultan turecki.

7. *List żołnierzy z chorągwi ordynackiej na sejmiki przedkonwokacyjne w sprawie sukcesji ordynacji ostrogskiej – zamek dubieński, 19 grudnia 1673 r.*

Rp. Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 661 – kopia: Od panów ordynatów ostrogskich; list skopiowany pośród innej korespondencji skierowanej do sejmiku lubelskiego, treść zapewne jednolita na wszystkie sejmiki.

Co przykrość ścisłego wolnej szlachty ludźmi R.P. na pogan i wiarołomnych wspólnej ojczyzny naszej nieprzyjaciół, nie na stan szlachecki zaciągnionych w zamku dubieńskim oblężenia zniszczenie dóbr i substancji naszych, codzienne na zdrowia nasze przegródki wycisnęły w pierwszym liście, toż i w tym wyrazić musimy, gdy już szósty kończąc miesiąc w tymże wojsku głodujemy. Chciejcie w.n.m. panowie widzieć w osobach naszych zelżoną aequalitatem, zdeptaną wolność, prawa in casum wokowane et effrenato animo oppressam iustitiam. Aż tak srogą przedłużoną naszą angustyją non movebuntur pectora generosa w.n.m. panów ad iustam compassionem tantis aerumnis niezwyklej krwi szlacheckiej, kiedy nas w fortecy jako w więzieniu zawartych, ex incommodis angustiarum złym zdrowiem zemdlonych, żony i dzieci nasze w domach wymyślnymi praessuris znędznione, majątności i substancje nasze zrujnowane. Uważyć raczycie, jeżeli natenczas R.P. principe orbata decydować nie może, ostrogskiej ordynacyjej przynamniej vigore dożywocia księżnej jejm. pani podkanclerzynej i hetmanowej W.Ks.L.⁹⁶³, n.m. pani, którego jako była od śmierci śp. ks. jm. pana wojewody krakowskiego⁹⁶⁴, pana i dobrodzieja naszego, tak i teraz jest in possessione, niech zdrowia i substancji naszych będziemy pewni. Aż nie lepsza była in publicum, gdybyśmy byli ostatnią krwi naszej kroplą Bogu i ojczyźnie przy tak wielkiej z okrutnych pogan wiktarii mereri mogli. Wydarła nam to iniusta ambientium zawziętość niepożądanowa. Stupescet aliquando maiorem libertatis oppressionem nunquam visum sera posteritas. Nie wątpimy tedy, że nas którzy pro lege et iustitia, pro aequalitate et libertate communi tak wielkie i tak wiele mala perpassi excubamus, w.n.m. panowie deserere nie zechcecie, raczej oppressos cives bracią i sług swoich od ks. jm. pana wojewody bełskiego⁹⁶⁵ ewinkować nie zaniechacie. O co uniżenie prosząc, nas samych i uprzejmą powolność naszą łasce i prtekcyjej w.n.m. panów jako najpilniej oddajemy. Datum w zamku dubieńskim, die 19 decembris r. 1673.

Tomasz Stanisław Garnuchowski, Philon Oleksyc, Ludwik Przyłuski, Jan Kryłowski, Krzysztof Bezini, Konstanty Chołowiński, Adam Jan Rawski z.z. p.g., Gabriel Temruk Cerkas rot[mistrz], Stefan Radliński, Gabriel Trzycicki, Adam Wysocki imieniem wszystkich kompaniej.

⁹⁶³ Katarzyna z Sobieskich Radziwiłłowa, wdowa po Władysławie Dominiku Zasławskim Ostrogskim, ostatnim ordynacie, żona Michała Kazimierza Radziwiłła podkanclerzego litewskiego, hetmana polnego litewskiego. ⁹⁶⁴ Władysław Dominik Zasławski Ostrogski wojewoda krakowski.

⁹⁶⁵ Dymitr Wiśnowiecki wojewoda bełski, hetman polny koronny.

8. *List Zbigniewa Ossolińskiego opata koprzywnickiego na sejmiki przedkonwokacyjne w sprawie ordynacji ostrogskiej – Koprzywnica, 22 grudnia 1673 r.*

Rp. Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 660v – kopia: Od jm. księdza opata koprzywnickiego Ossolińskiego; list skopiony pośród innej korespondencji skierowanej do sejmiku lubelskiego, treść zapewne jednolita na wszystkie sejniki.

Z kontestacją życzliwych moich przychodzę do zacnego kongresu w.m.m. panów i braci, którym faustissima quaeque a faventibus astris et abditis życzę praecordiis. Nie tajna w.m.m. panom świątobliwa ordynacja j.o. godnej pamięci ks. jm. Janusza na Ostrogu kasztelana krakowskiego, hrabie na Tarnowie, którą in casu defectus successorum suorum de sanguine suo precedente uczynił, jako bona sua omnia ordinata w ręce i moc Reipublicae podał na kawalera maltańskiego, który by w ojczyźnie naszej był rodowity, a w Zakonie Maltańskim przez dzielność dobrze zasłużony. Nie tajne rozumiem w.m.m. panom odwagi na morzu przeciwko bisurmanom jm. pana kawalera maltańskiego rodzzonego mego, któremu jako emerito militari pozwoliła po pracach wojennych excurrere ad patriam solum Malta. Znosi ten sam jako ad tutores et conservatores Regum uniżone instancje do w.m.m. panów i braci, aby mógł iure potioritatis ea successione gaudere z osobliwej łaski i chęci w.m.m. panów. Ale i ja jako rodzony jego z dawna w.m.m. panów i braci z domem swoim życzliwy, przydaję moje postulatam i wnoszę pilną do zacnego kongresu w.m.m. panów instancję, aby i wiekopomna książąt ichm. ordynacja votis suis korespondowała i wolne w.m.m. panów głosy życzliwą łaską swoją skutecznie wsparły jm. pana kawalera, rodzzonego mego. O co on sam obszerniej suplikuje do w.m.m. panów za przystąpieniem łaski skutecznej w.m.m. panów et devoluendae successionis. Consurget ochotnie rodzony mój do przysługi i w.m.m. panom da Bóg dopomoże gromić bisurmana per terram, któremu to nie nowina hardość jego tłumić na morzu. Braterskiej w.m.m. panów i braci benewolencyjej pilnie się oddaję.

W opactwie koprzywnickim, 22 decembris 1673.

Zbigniew Ossoliński opat koprzywnicki

9. *List Michała Kazimierza Radziwiłła podkanclerzego litewskiego, hetmana polnego litewskiego, na sejmiki w sprawie ordynacji ostrogskiej – Biała, 26 grudnia 1673 r.*

Rp. Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 659 – kopia: Od ks. jm. Radziwiłła hetmana polnego Wielkiego Księstwa Litewskiego; list skopiony pośród innej korespondencji skierowanej do sejmiku lubelskiego, treść zapewne jednolita na wszystkie sejniki.

Gdy przeszłych deputackich sejmików literarum cultu et veneratione omieszkać mi przyszło i własny ab educatione, którym wychował i małżonki mojej⁹⁶⁶ ledwo tanto ictu żywej żal tuląc po śmierci w kwitnym wieku ks. jm. Ostrońskiego⁹⁶⁷, ostatniego wielkich przodków i domu dziedzica, milczeć mi się teraz nie godzi, abym silencyjej nie był reus, choć dotąd więcej lachrymorum mi rationum w sercu moim tego. Składam tedy in sinum w.m.m. panów orbitatem małżonki mojej oraz prawo jej dożywotnie exemplo pierwszych od śp. ks. jm. pana wojewody krakowskiego zapisane iure ordinationis wolne possessione utwierdzone i lubo curarum interregni uważając mołem, i obrócić się raczej słuszna do zarządzenia o R.P., która omnium charitates complexa ani iuribus ordinationis dość jasnym, ani sterilitate upadłym zatrudniam. Szukać mi jednak protekcyjej w.m.m. panów należy, do której teraz prawo małżonki mojej oddaję. Upewniając, iż toż praesidium do wszelkich obozów stante iure tej mieć będzie, której kiedykolwiek vigore ordinationis odbierała. Pobłogosławi nad to Pan Bóg pios in Republicam w.m.m. panów conatus, gdy je in orbitatem ku sprawiedliwości świętej zelo zasłużemy. W czym się braterskiej w.m.m. panów łasce z wiecznym do usług każdemu in particulari obligiem, jako najpilniej zalecam. Datum z Białej, 26 decembris.

M[ichał] Radziwiłł

10. *Laudum sejmiku przedkonwokacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 29 grudnia 1673 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 6-6v, 10 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Chryzostom Kośmider w dniu 5 stycznia 1674 r. [feria 6 post festum Circumcisionis Christi Domini proxima a. D. 1674].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 121-121v – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, na sejmik śrzedzki convocationis, za uniwersałem j.o. ks. jm. nominata gnieźnieńskiego⁹⁶⁸, pro die 29 decembris, sub tempus interregni zgromadzeni, do wiadomości donosimy.

Iż biorąc przed się primarie securitatem tam publicam, quam domesticam wszystkich obywatelów województw naszych, która że już jest na blisko przeszłym zjeździe poznańskim umówiona i sądy kapturowe z obraniem sędziów, dla zabezpieczenia wszelkich swawoli postanowione, tedy to laudum praesenti laudo reasumujemy i na sejmie convocationis ichm. panom posłom naszym o aprobację wszystkich uchwał naszych u stanów R.P. starać się zleciliśmy.

⁹⁶⁶ Katarzyna z Sobieskich, wdowa po księciu Władysławie Dominiku Zasławskim Ostrońskim wojewódzie krakowskim, żona Michała Kazimierza Radziwiłła. ⁹⁶⁷ Aleksander Janusz Zasławski Ostroński wojewódzie krakowski. ⁹⁶⁸ Kazimierz Florian Czartoryski biskup kujawski, arcybiskup nominat gnieźnieński, prymas.

Że jednak na tymże zjeździe poznańskim blisko przeszłym jednym powiatom nie naznaczono sędziów kapturowych, drugim zaś przydać zdało się, tedy do tych ichm., którzy sąm na zjeździe poznańskim naznaczeni, przydawamy i naznaczamy, jako to do wschowskiego jm. pana Jana z Radlic Hauzę [s] burgrabiego wschowskiego⁹⁶⁹, jm. pana Stanisława Jaraczewskiego, jm. pana Piotra Osowskiego. W wałeckim jm. pana Piotra Żychlińskiego starostę wałeckiego, jm. pana sędziego⁹⁷⁰ i jm. pana pisarza⁹⁷¹ tamiecznych grodzkich, jm. pana Wojciecha Brezę starostę nowodworskiego, jm. pana Ernesta Wedelskiego, jm. pana Sybalda Gulcza, jm. pana Zbigniewa Mieleckiego, jm. pana Michała Gałczyńskiego, jm. pana Kazimierza Gulcza i jm. pana Jana Kosickiego. W kaliskim zaś województwie do kaliskiego jm. pana podkomorzego kaliskiego⁹⁷², jm. pana [Andrzeja] Modlibowskiego burgrabiego kaliskiego, jm. pana Jana Dzierbińskiego pisarza gnieźnieńskiego, jm. pana [Hieronima] Kowalskiego burgrabiego pyzdrskiego, jm. pana Stanisława Zajączka, jm. pana Jana Golińskiego. Do nakielskiego zaś jm. pana Mściśława Zaleskiego burgrabiego nakielskiego, jm. pana Mikołaja Chrzastowskiego, jm. pana [6v] Jana Orzelskiego, jm. pana Wojciecha Chąstowskiego.

Więc na tym sieła należy, aby wojsko w zasługach swych jako najprędzej ukontentowane zostawało, a niektórzy z ichm. panów braci naszych znajdują się refragarii, że podatków tak dawno, jako i świeżo uchwalonych, jako to podymnych, pogłównego, szelężnego, czopowego, dotąd nie oddali, tedy postanawiamy, aby każdy taki retentor tu na sądach kapturowych był sądzony, poenam perpetuae banitionis et triplicis pensionis założywszy. Na które ichm. panowie poborcy i komisarze nasi tak praesentes, jako i przesli delaty fideliter podać i kondemnaty otrzymać będą powinni. Z których egzekucya indilata, jako jest sub tempus interregnorum w konfederacjach opisana, ekstendowana ma być i dobra fiscum odebrane być mają.

A iż ichm. panowie komisarze nasi dawni powiatowi, ani reszty podatków przez się wybieranych dotąd nie oddali, ani się na komisjach przeszłych nie rachowali, tedy zlecamy to ichm. panom komisarzom naszym, do rachunków na przeszłym sejmiku deputackim naznaczonym, aby ichm. zjachawszy się na kaptury przyszłe poznańskie post Trium Regum, onych z tej reszty wysłuchali rachunków, a na to co by pozostali albo na całe reszty inquantumby się nie rachowali, aby asygnacje wydali do ichm. panów poborców terażniejszych, żeby te sumy od nich odebrali. Czego jeśliby nie uczynieli ciż ichm. panowie poborcy nasi, tych wszystkich na sądy powtórne kapturowe pozwać będą powinni i na nich kondemnaty lubo dekreta otrzymawszy, egzekucją z nich vigere, a jeśliby co na pozwy wydali, to przy dalszych rachunkach potrącono będzie. Jeśliby się zaś sądy kapturowe pierwsze przed skończeniem rachunków skończyć miały, tedy nihilominus też rachunki ichm. panowie komisarze kontynuować będą.

Jm. pan Kazimierz Grabski poborca przeszły województwa poznańskiego, że się na Komisyyej Śrziemskiej nie rachował, ani sukkolektora swego żadnego z rachunkami nie przysłał, tedy na przyszłych sądach kapturowych pierwszych [7] rachować się będzie powinien i jeśli co reszty zostanie przy jm., tedy za asygnacjami tychże ichm. panów

---

⁹⁶⁹ Właściciel Jan Haza z Radlic (Radlitz) burgrabia wschowski. ⁹⁷⁰ Jan Kąsinowski sędzia grodzki wałecki. ⁹⁷¹ Maciej Grabski pisarz grodzki wałecki. ⁹⁷² Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski.

komisarzów ex nunc wypłacić będzie powinien, salvis delatis, których jm. dochodzić per executionibus powinien.

A że ichm. panowie poborcy i komisarze quaerulantur, jakoby ichm. panowie burgrabiowie ani przez się, ani przez komisarzów swoich egzekucyje na tychże retentorach odprawować nie chcieli, a drudzy i wybranych nie oddawają, tedy wolno będzie każdemu convenire onych i sukcesorów ich o to na sądy kapturowe, a za wybraniem retentów, aby tak ichm. panowie poborcy, jako najprędzej wypłacali chorągwiom i regimentom zlecamy.

Iniungendo ichm., aby chorągwi usarskiej jm. pana wojewody ruskiego⁹⁷³ i pancernej K.J.M. i jm. pana kasztelana santockiego⁹⁷⁴, od których deputaci tak dawno z asygnacyjami czekają, i zawsze na sejmikach naszych comparent, wypłacili.

Chcąc przy tym jakąkolwiek ulgę w podatkach na zapłatę wojska w służbie zostającego pokazać, czopowe a 1 ianuarii na rok cały prolongujemy w miastach i miasteczkach królewskich, duchownych i ziemskich.

A że jm. pan poborca poznański terażniejszy deklarował się województwom naszym, iż ma pokazać akces taryfy podymnego województw naszych, tedy za tę życzliwość jm. to, cokolwiek by się akcesu pokazało za urzędu jego, jm. kondonować obiecujemy.

Znaczne jm. pana podkomorzego kaliskiego⁹⁷⁵ w ojczyźnie naszej merita, że u pana przeszłego żadnego nie odniosły respektu, tedy województwa nasze chcąc jaką wyświadczyć w tym jm. gratitudinem, połowicę soli suchedniowej na jedną defluitacyją województwom naszym przychodzącą od jm. pana Tomisławskiego, to jest 5 tys. beczek jm. dajemy i darujemy in commodum jm.

Które to laudum jm. panu marszałkowi koła naszego podpisawszy, do grodów po dać zleciliśmy.

Mając respekt na ruinę klasztoru oo. Bernardynów poznańskich, tysiąc zł onym naczynamy i ichm. panom komisarzom do rachunków naznaczonym wydać asygnacyją na tysiąc zł zlecamy.

Działo się we Śrzedzie, dnia 29 grudnia r. 1673.

Piotr Opaleński starosta międzyrzecki, marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego

Locus sigilli

---

⁹⁷³ Stanisław Jan Jabłonowski wojewda ruski. ⁹⁷⁴ Adrian Miaskowski kasztelan santocki. ⁹⁷⁵ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski.

11. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedkonwokacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 29 grudnia 1673 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 7-9 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Krzysztof Rozwadowski w imieniu marszałka sejmiku 5 stycznia 1674 r. [feria 6 post festum Circumcisionis Christi Domini proxima a. D. 1674].

Instrukcja na sejm convocationis od województw poznańskiego i kaliskiego z sejmiku średzkiego dana ichm. panom posłom niżej mianowanym, dnia 29 grudnia 1673 r.

Nieuchronna fati necessitas nigdy większego parendi ojczyźnie naszej nie podała prawa, nad to gdy kwitnące wszelakich szczęśliwości przeciąwszy nadzieje, zabrawszy nam wolnymi głosami obranego Pana, za którego panowaniem prosperrima quaeque obiecować godziło się, nie schodzoną nabawiła nas żalobą. A tym ciężej, gdy trudne- mi wojny otomańskiej obtoczeni będąc niebezpieczeństw, gdy się skrada Otthomana impreza i panującego nam Pana przy łasce Bożej rozbijać miała szczęście, aliści z oczu zabrawszy go naszych, samę tylko z ciężkim żalem naszym opponit śmiertelność.

Którego to razu że bez sarknienia przyjąć niepodobna, oświadczą ichm. panowie posłowie nasi Królowej jejm.⁹⁷⁶ pani naszej, jako ciężka województwa nasze z osierocenia spólnego perimit żalować i osobiwą od województw naszych uczynią kondolencyją, tę tylko odbierając partem solatii (jeżeli się przy tej stracie titulo eo zwać się godzi), że jako kochający Pan nasz i ojczyzny swojej nas odumiera, gdy nam bono omine przyszłych nad hardym Krzyża Świętego nieprzyjaciela zwycięstw teje prawie godziny, gdy żegna się z nami, victrices palmas narodowi naszemu oddaje w ręce, abyśmy i po śmierci jego nieskazitelne stawili trophaea.

Która to tak znaczna, ledwo pamiętnym przykładem victoria, że nam przy łasce Bożej za osobliwym wodzów dziełem i powodem, a rycerstwa obojga narodów dzielnością sławę użyczyło Niebo, zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby za te odważne prace i fatygi ichm. panom hetmanom obojga narodów przez jm. pana marszałka poselskiego podziękowali, którym jako winna od całej R.P. należy gratitudo, tak imię ichm. nieśmiertelne in seram trwać będzie posteritatem. Jm. panu hetmanowi wielkiemu koronnemu⁹⁷⁷ podziękują ichm. panowie posłowie nasi, iż jako czuły wódz (lubo ignavia niektórych nowo wyprawionych chorągwi dalsze zatamowała wiktoryje) in sua statione zatrzymawszy wojsko, tak je ordynował, jakoby od tamtej ściany R.P. swój miała zaszczyt.

Tęż gratitudinem praestabunt ichm. panowie posłowie nasi ichm. panom senatorom, [7v] ks. jm. nominatowi gnieźnieńskiemu⁹⁷⁸, jm. ks. biskupowi krakowskiemu⁹⁷⁹, jm. księdzu poznańskiemu⁹⁸⁰, jm. księdzu plockiemu⁹⁸¹, jm. księdzu podkanclerzemu koronnemu⁹⁸², jm. panu kanclerzowi wielkiemu koronnemu⁹⁸³, którzy jako zawsze po-

⁹⁷⁶ Eleonora Maria arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski. ⁹⁷⁷ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ⁹⁷⁸ Kazimierz Florian Czarotoryski biskup kujawski, arcybiskup nominat gnieźnieński, prymas. ⁹⁷⁹ Andrzej Trzebicki biskup krakowski. ⁹⁸⁰ Stefan Wierzbowski biskup poznański. ⁹⁸¹ Jan Gembicki biskup plocki. ⁹⁸² Andrzej Olszowski biskup chełmiński, podkanclerz koronny. ⁹⁸³ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

ważnymi swymi zwykli w każdym razie tej R.P. subvenire radami, tak eadem indefesso curae et opere suae studio proseguire nie ustawiają.

Konwokacją tę zaczął ichm. panowie posłowie nasi unione confoederationis, dawne we wszystkim ordinum Regni generalne zachowawszy konfederację. Elekcyję przyszedł miejsce zwyczajne naznaczywszy oraz czas tejże elekcyi namówi. Około którego czasu namowy ad communem całej R.P. consensum stosować się będą, tak jednak czas miarkując, jakoby bracia w domu pozostali commodum zjechać mogli. Której to elekcyi securitatem i porządek doskonały cum tota Republica namówią, eo praecautum, aby na tejże elekcyi da Bóg przyszedł do nominacji pana nie przystępować, póki egzorbitancje wszystkie (których leczenia sobie na tamto zachowujemy miejsce) in orbitam wprawione nie będą i przed tą nominacją pana pacta conventa aby spisane były.

Po namówieniu securitatis ab intra, azeby et ab extra securitas R.P. obmyślona była, inibunt modos cum tota Republica ichm. panowie posłowie nasi. Co że należy in approbatione pactorum cum vicinis principibus nil intactum mieć będą ichm. panowie posłowie, co do utwierdzenia przyjaźni z pany postronnymi pogranicznymi należeć będzie. O coniunctio armorum starając się, tak jednak, aby sine oppignorationibus prowincyi i dóbr R.P. stawały. Na utwierdzenie zaś przyjaźni z kurfirstem jm. brandenburskim⁹⁸⁴ pacta in toto aby zobopólnie trzymane były i pretensye zobopólne uspokojone, starać się będą ichm. panowie posłowie.

Jako piam memoriałm śp. K.J.M. zmarłego pana naszego sincero retinemus corde, tak eundem affectum, któryśmy przeciwko świeżo zmarłemu K.J.M. intacta wyświadczała fide, pozostałej Królowej jejm.⁹⁸⁵ paniej naszej chętnie devoveant województwa nasze i ponieważ dobra R.P. oprawie Królowej jejm. paniej naszej podlegające nie przyszły dotąd do dyspozycji, skąd skarb Królowej jejm. nie miały cierpieć musi uszczerbek, tedy providendo w tym rei oeconomicae Królowej jejm., sumę taką, jaka przedtym śp. Królowej jejm. Ludowice⁹⁸⁶, post fata K.J.M. Władysława IV, podług konfederacji anni 1648 naznaczona była, pozwalamy, ponieważ meretur to Królowa jejm. pani nasza, aby nie w mniejszej nad przeszłą Królową jejm. była w R.P. respekcie. Która to suma aby in tempore Królowej jejm. dochodziła, securitatem ichm. panowie posłowie obmyślą cum tota Republica, eo praecautum, aby sors [8] tertia z ekonomii W.Ks.L. wypłacona była. Także i sól, i same dochody należące skarbowi prywatnemu śp. K.J.M. w sekwestr skarbu koronnego wzięte, a sumptu regio ante decursum przysposobione, aby na wypłacenie kredytorów oddane były, upomnią się ichm. panowie posłowie.

Uważając przy tym, iż komisya wojskowa gdyby się w Warszawie odprawiać miała, trudniłaby acta konwokacji cum magno dispendio czasu, tedy ichm. panowie posłowie na przeniesienie jej do Warszawy nie pozwolą, na inszym jednak miejscu poblizszym Warszawy, jako to w Lublinie albo Radomiu, aby się odprawowała, jeśli to videbitur R.P., pozwolą.

Żeby zaś wojska R.P. w zasługach swoich zawiedzione nie były, zagrzeją ichm. panowie posłowie jm. pana podskarbiego wielkiego koronnego⁹⁸⁷, aby stipendia wojska

⁹⁸⁴ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁹⁸⁵ Eleonora Maria arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski. ⁹⁸⁶ Ludwika Maria Gonzaga królowa Polski. ⁹⁸⁷ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

należące, które ze skarbu dochodzić powinny, bez żadnej zwłoki wypłacane były, ponieważ się skarb podjął wojsku wszystkiemu zapłaty za pozwoleniem tak ciężkich podatków, które R.P. do dyspozycyjej skarbu wnieść i klejnotów R.P. ruszyć pozwoliła. Z których to podatków aby jm. pan podskarbi wielki koronny uczynił R.P. calculum, upomnią się ichm. panowie posłowie, i jeżeliby jakie pokazały się defecta, inibunt modos ichm. panowie posłowie cum tota Republica, jakoby te defecta suplementować, aby wojsko zawiedzione nie było w zasługach swoich. A że nam to deductum, że ichm. duchowni tylko 10 tys. w województwie poznańskim, a w kaliskim 7 tys. tylko z głównego wnieśli, ani żadnych ichm. czynić nie chcą rachunków, tedy upomnią się ichm. panowie posłowie, aby w tym aequaliter z nami stawali i rachunki wedle prawa i instruktarza uczynili.

Rewizyja skarbu koronnego, aby uczyniona była i deputaci tak z senatu, jako i z izby poselskiej aby naznaczeni byli, upomnią się ichm. panowie posłowie.

Laudorum wszystkich sub tempus iterregni aby były aprobacyje, starać się będą ichm. panowie posłowie nasi.

Sejmik relationis po konwokacyjej najdalij w niedziel dwie, aby był województwom naszym naznaczony, providebunt ichm. panowie posłowie.

A że zaś pewne dochodzą przestrogi, jakoby zachodziły konkurencyje ratione preminencyjej między ichm. panami senatorami Wielkiej i Małej Polskiej, tedy invigilabant serio ichm. panowie posłowie nasi, aby wielkopolska prowincya nie miała w tym praeiudicium żadnego, ponieważ przodkowie nasi tak sat na tej R.P. pomiarkowali, iż nominacyja i koronacyja pana przy wielkopolskiej prowincyjej, insignia zaś regia [9v] przy małopolskiej zostawać powinny.

Do legacyjej ad externos principes aby cudzoziemców nie posyłano, upomnią się ichm. panowie posłowie nasi.

O rezydentach zaś panów cudzoziemskich przy dworze dawne reasumując prawa, invigilabant ichm. panowie posłowie, aby do egzekucyjej przywiedzione były.

A że pewne zachodzą konkurencyje ratione ordynacyjej ostrogskiej, tedy województwa nasze nie wchodząc in ullam censuram osób, tu na tym miejscu odsyłają to ad decisionem R.P., jeśli ta sprawa stante interregno decidi może, zlecamy to jednak ichm. panom posłom naszym, aby ktokolwiek jest i będzie dóbr tych administrator, upomnieli się, żeby w wyprawie ludzi podług tejże ordynacyjej stało się dosyć R.P.

Akademija Krakowska, że w dawnych prawach i przywilejach od śp. Królów ichm. sobie danych gravamina ponosi, tedy invigilabunt ichm. panowie posłowie, aby circa eandem privilegia vetera zachowana była.

A iż województwa nasze zostają wielce uciążone przez dekret Trybunału Radomskiego, którym jm. panu [Andrzejowi] Radlickiemu sędziemu ziemskiemu poznańskiemu, poborcy przeszłemu poznańskiemu i sukcesorom jm. pana [Zygmunta] Twardowskiego, poborcy natenczas kaliskiego względem prowiantu pod Toruń uchwalonego, dopłacać do każdego łanu po zł półtora rozkazano, od czego z łaski śp. K.J.M. Kazimierza zwolnione są województwa nasze, przeto jakośmy to ichm. panom komisarzom naszym lwowskim serio zlecili, aby się o to omnimode starali, żeby in personis ichm. na terażniejszej komisyi województwa nasze nie były agramowane, tak i ichm.

panom posłom serio zlecamy, aby na przyszłej da Bóg konwokacyjej generalnej warszawskiej w całej to efficient R.P., żeby województwa nasze od tego ciężaru uwolnione były i na żadne nie pozwolą podatki, póki tego wprzód a Republica nie otrzymają, gdyżemy eo in passu pomienionym ichm. omnem ręczyli evictionem.

Jm. pan Wojciech Breza starosta nowodworski w terażniejszej funkcycji swojej do króla jm. szwedzkiego⁹⁸⁸ od całej R.P. na się włożone i quanta vocis dexteritate nie tylko województwom naszym wiadomo, ale i całemu światu polskiemu patet, zacyz aby merita hocce jm. i koszty znaczne, które na tej legacyjej podjęte, w osobliwym u R.P. zostawały respekcie, a potym future regnanti aby zaleciła R.P., promovebunt ichm. panowie posłowie.

Soli suchedniowej tak terażniejszej, jako i dawno zatrzymanej u jm. pana podskarbiego, jm. pana wojnickiego⁹⁸⁹ i inszych ichm. panów administratorów upomnią się ichm. panowie posłowie, aby oddane były. A iż za administracyjej jm. pana Tomisławskiego [10] sól suchedniowa nie doszła, tedy ichm. panowie posłowie nasi z jm. księdzem plockim, a pisarzem skarbowym wniosą się in cuius commodum ta sól obrócona. A iż spodziewamy się takiego responsu, że ją był powinien pan administrator wydać, tedy starać się o to będą ichm. panowie posłowie, aby non in foro ordinario mógł tę actionem prosequi pan żupnik województw naszych, ale dla prędszego iudicatum, aby wolno do generalnego kapturu czynić.

A że przełożona nam jest ruina dóbr klasztoru panien zakonnych dominikanek konwentu poznańskiego, które dla ciężkich chlebów i przechodów żołnierskich są zrujnowane, tedy starać się będą ichm. panowie posłowie, aby pomienione dobra od konsystencyjej zimowych i przechodów żołnierskich uwolnione były.

Za dobrami panien zakonnych klasztoru owińskiego⁹⁹⁰ i dobrami panien zakonnych Benedykta Św. konwentu poznańskiego ichm. panowie posłowie similem interponens operam, aby od tych uwolnione zostawały, ciężarów.

Miasto także Środa, aby od konsystencyjej żołnierskiej wolne było, curabunt ichm. panowie posłowie nasi.

Więc że z klejnotów R.P., które na wypłacenie starych regimentów są pozwolone, partycypował jm. pan [Krzysztof] Korycki podkomorzy chełmiński na swój regiment, tedy upomnią się ichm. panowie posłowie, aby jm. pan Przecław Potocki burgrabia poznański, quondam regimentu tego kapitan, w krwawych zasługach swoich był ukontentowany. A że jm. pan Cieszkowski porucznik rotty pancernej jm. pana kasztelana podlaskiego⁹⁹¹ jako dzisiaj żołnierz zastawiając się za wiarę św. i całość ojczyzny, w terażniejszej potrzebie z nieprzyjacielem Krzyża Św. szwank odniósł wielki, ichm. panowie posłowie subveniant onemu singulari komendowane, u całej R.P. aby w osobliwym zostawał respekcie. Toż uczynią za jm. panem Tomaszem Zaleskim rotmistrzem wojsk naszych, jm. panem Turskim i jm. panem Chlebowskim, towarzystwem rotty pancernej jm. pana chorążego poznańskiego⁹⁹².

⁹⁸⁸ Karol XI król Szwecji. ⁹⁸⁹ Stanisław Skarszewski kasztelan wojnicki. ⁹⁹⁰ Klasztor Cysterek w Owińskach koło Poznania. ⁹⁹¹ Stanisław Karol Łużecki kasztelan podlaski. ⁹⁹² Władysław Michał Skoroszewski chorąży poznański.

Ichm. panowie posłowie, jm. pan podkomorzy kaliski⁹⁹³, jm. pan starosta nakielski⁹⁹⁴, jm. pan stolnik kaliski⁹⁹⁵, jm. pan [Wojciech Konstanty] Breza starosta nowodworski, jm. pan starosta średzki⁹⁹⁶, jm. pan Stanisław Konopnicki, jm. pan Karol Marchocki, jm. pan Stanisław Zajączek, jm. pan Aleksander Bronikowski, jm. pan [Aleksander] Zapolski, jm. pan Wojciech Chrzastowski, jm. pan starosta międzyszycki, marszałek koła naszego.

Piotr z Bnina Opaliński st[arosta] międ[zyrzecki], marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego m.p.

Locus sigilli

12. Fragment listu Friedricha von Dönhoff pułkownika wojsk brandenburskich do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o rozmowach z Janem Leszczyńskim kanclerzem wielkim koronnym, starostą generalnym Wielkopolski, oraz o sejmiku przedkonwokacyjnym w Środzie – Poznań, 30 grudnia 1673 r.

Rp. NGAB, Fond 695, opis 1, nr 51, k. 10-14 – oryginal.

[10] Posen, den 20/30. December 1673.

Durchlauchtigster Churfürst, Allernädigster Herr.

Mit dem Herrn
Großkantzler

Complimente

[...] Den 19/29 ging ich frühe zu dem Herrn Groskantzler, fandte ihn aber im Bette, beklagte gar sehr, dass ich ihn in solchem Zustande sege und würde dieses E. Churfürstl. Durchl. eine sehr unangenehme Zeitung sein, wan sie von mier erfahren würden, dass der Herr Groskantzler unpeslich wehre, übergab ihm E. Churfürstl. Durchl. Schreiben und legte dabey E. Churfürstl. Durchl. mier anbefohlenes Complement bester massen ab.
Hier auf bedanckte sich der Herr Groskantzler gar sehr vor die Ehre die E. Churfürstl. Durchl. ihm antahten, versicherte hinwiederumb E. Churfürstl. Durchl. seiner beständigen Freundschaft und schuldigen Dienste, und dass er alle Gelegenheit suchen würde, E. Churfürstl. Durchl. in allen Begebenheiten zu dienen, welches er der Groskantzler auch noch

⁹⁹³ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ⁹⁹⁴ Jan Proski starosta nakielski. ⁹⁹⁵ Gabriel Sokolnicki stolnik kaliski. ⁹⁹⁶ Jan Cerekwicki starosta średzki.

<p>Das Pommerelischen Woÿwoden gesuchte Universalia wegen Elbing</p>	<p>neüerlich gethan hette, indeme er vom Herrn Woÿwoden Bonkowski⁹⁹⁷ vor ungefehr vor 3 Wochen ein Schreiben erhalten, in welchem er den Herrn Groskantzler ersuchet, einige Universalia an den [10v] Adel auszugeben, damit sie die Stadt Elbing, welche E. Churfürstl. Durchl. mit Gewalt wegnehmen wolte, möchten helffen defendiren, dieses hat der Herr Groskantzler dem Herrn Woÿwoden sehr verwisen, dass er auf ungegründete, ausgesprengte reden den Universalia pretendirte, hatte ihm darauf eine Copie von E. Churfürstl. Durchl. letztem Schreiben von Rüdersdorf⁹⁹⁸ zugeschickt, aus welchem obligantem Schreiben er ersehen würde das contrarium und die gute Intention, die E. Churfürstl. Durchl. hatte, die Republique gegen dero Feinde zu assistiren. Denselben Brief hat der Herr Groskantzler auch hier auf dem Seimik allen von Adeln, derer an der Zahl beÿ 300 gewesen, gewisen und ist diese E. Churfürstl. Durchl. gütige Intention unanimiter vom allen Adel sehr woll aufgenommen worden.</p>
<p>Wegen eines subjecti eligendi</p>	<p>Es fandt der Herr Groskantzler gar nicht frembd, dass E. Churfürstl. Durchl. sich vor der Republic bestes interessiren, dan sagte er, dass der Republic bestes und Conservation derselben, auch zu E. Churfürstl. Durchl. bestes gereichen würde, wünschte auch dabey, dass der Höchste ihnen so einen König geben und ausersehen möchte, durch den die Republic nicht allein möchte können wieder in Aufnehmen gebracht worden, sondern der auch mit E. Churfürstl. Durchl., als mit der Republic so nahe benachtbarten und alligirten Churfürsten alle Zeit in gutem Vernehmen leben möchte. [...]</p> <p>[14] [...] Auf hiesigem Seimik hat man einzig und allein tractiren von der Securitet der Republik und de modo electionis. [...]</p>

Unterthäniger und gehorsamer Knecht
F[riedrich] G[raf] v[on] Dönhoff

---

⁹⁹⁷ Jan Ignacy Bąkowski wojewoda pomorski.   ⁹⁹⁸ Rüdersdorf, miejscowość położona na wschód od Berlina w Brandenburgii

*Relacja Friedricha von Dönhoff o probrandenburskich zabiegach
Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego
Wielkopolski na sejmiku średzkim – Poznań, 20/30 grudnia 1673 r.*

Rp. *Bibl. Oss., rkp. 2996 I (Teki Lukasa), k. 157 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).*

[Friedrich von Dönhoff] przybył do Poznania 28 grudnia, 29 [grudnia] miał audiencję u kanclerza [wielkiego koronnego i starosty generalnego Wielkopolski] Jana Leszczyńskiego, który [...] nieco zachorował. Kanclerza [Leszczyńskiego] przed trzema tygodniami wzywał [wojewoda pomorski Jan Ignacy] Bąkowski, ażeby wydał do szlachty uniwersał w tym celu, żeby szlachta pomogła do obrony Elbląga, gdyż elektor [brandenburski Fryderyk Wilhelm] chce Elbląg wziąć gwałtem, ale kanclerz zganił Bąkowskiego za te podejrzenia i przesłał tak jemu, jak i na sejmik wielkopolski ostatnie przyjazne oświadczenie elektora [brandenburskiego].

*13. Manifestacja złożona w grodzie poznańskim przez Piotra Skrzyńskiego
deputata chorągwi pancernej przeciwko poborcy województwa poznańskiego
Stanisławowi Rosnowskiemu – Poznań, 18 stycznia 1674 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 28-29v – oblata; w grodzie poznańskim wniósł Piotr Skrzyński w dniu 18 stycznia 1674 r. [feria 5 ante Sancti Fabiani 1674].*

Do urzędu i ksiąg tutecznych grodzkich poznańskich oblicznie przyszedłszy ur. jm. pan Piotr Skrzyński towarzysz spod chorągwi pancernej K.J.M., a na wybranie zasług tej chorągwi należących deputat, solenniter et gravi cum quaerela przeciwko ur. jm. panu Stanisławowi z Niempartu Rosnowskiemu, kontrybucyje publicznych województwa poznańskiego generalnemu poborcy, skarży i protestuje się o to, iż tenże jm. pan poborca nie mając żadnego respektu na tęż chorągiew K.J.M., która jako do boju i do wszelkich wojennych okazyj, tak też i do zapłaty krwawych zasług swoich powinna by zawsze przed innymi pierwsze otrzymać miejsce, ani na powagę j.w. jm. pana kanclerza wielkiego koronnego, generała wielkopolskiego⁹⁹⁹, ani na instancję ichm. panów senatorów i innych wielu poważnych i godnych ludzi, urzędników, obywateli tych tu województw wielkopolskich tak privatim, jako i publice na sejmikach za tąż chorągwią wniesione nie dbając, ani według konstytucyje sejmowej, ani według laudum średzkiego i asygnacyj jm. pana Kazimierza Grabskiego komisarza tutecznych wielkopolskich województw się sprawując, otrzymawszy bowiem tenże manifestant z nieboszczykiem panem [Janem] Tarnowskim, kolegą swoim od tegoż jm. pana Grabskiego komisarza asygnacją na wypłacenie trzech ćwierci przerzeczonej chorągwi przychodzących in anno proxime praeterito 1673 die 14 mai, ustawicznie sam przez

⁹⁹⁹ *Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.*

się, jako i przez różne osoby godne nalegał na tegoż jm. pana poborcę o wypłacenie tej asygnacyjej, co i de facto obiecał fide bona verbo nobili i pod przysięgą, że miał być od daty asygnacyjej tej w ośmi niedzielach wypłacić te 3 ćwierci pominionj chorągwi, a lubo tę chorągiew pancerną miał w kompucie przed innemi najpierwszą, jednak na to nic nie dbając, pominąwszy komput pierwszy tej chorągwi, najpośledniejszym chorągwiom i regimentom asygnacyje wypłacał. A protestanta po wyjściu tych ośmiu niedziel od tygodnia do tygodnia, ode dnia, aż na ostatek do dzisiejszego dnia cum summo protestantis taedio i fortunarum ac honoris eius dispendio, variis promissionibus zwłoczył, a [28v] tego, mając pewne pieniądze tu w Poznaniu u panów mieszczan, przecie jednak na wypłacenie tych ćwierci nie chciał dać protestantowi na nie asygnacyi, ale tylko solucyją odkładał tak do konwokacyjej poznańskiej, jako i do sejmiku średzkiego blisko przyszłych. Czemu po staremu dosyć nie uczynił, ale na dłuższą protestanta zwłokę zapłatą ćwierci tych upomnionego jm. pana Grabskiego skazował, udając jakoby miało się znajdować przy tymże jm. panu Grabskim publicznych pieniędzy kilkadziesiąt tysięcy zł, a to tylko czynił in meram protestantis elusionem.

Kiedy zaś po wielu instancjach na sejmikach, którym on dosyć nie chciał czynić, przez laudum nakazano tyż pominionej chorągwi osobiwie wypłacić i drugiej j.w. jm. pana wojewody rawskiego¹⁰⁰⁰, protestanta zaraz po sejmiku ze Środy sprowadziwszy do Poznania, w jednym dniu obiecanych na doliczenie jednej ćwierci 2 tys. zł oddać z tych pieniędzy gotowych, które miał u panów mieszczan poznańskich leżące. A przecie na większą protestanta zwłokę sum prędko z Poznania wyliczywszy wprzód komu inszemu też pieniądze gotowe, które był obiecał protestantowi w jednym dniu oddać, wyjechał, sukkolektorowi swemu, prawie jak na żart, po kilkunastu, najwięcej po trzydziestu zł, i to przez kilka dni, trzymając go na bruku przez niedziel półtrzeci, liczyć kazał, a przedtym płonnymi obietnicami protestanta bawił. Bo kiedy czas obietnicom jego przychodził, zawsze swym kształtem terminu solutionis uchodził i lubo był wydał uniwersał swój do powiatu kościańskiego ur. panu Sewerynowi Golińskiemu komisarzowi i sukkolektorom swoim, żeby był pieniądze per executionem (na której nieboszczyk ur. pan Jan Tarnowski tejże chorągwi pancernej towarzysz i deputat śmierć podjął) do Kościana spędzone i zebrane, dwiema chorągwiom tejże pancernej i drugiej usarskiej j.w. jm. pana wojewody ruskiego¹⁰⁰¹, trzeciemu regimentowi j.w. jm. pana wojewody podlaskiego¹⁰⁰² wydał, te jednak pieniądze tak spędzone i per executionem zebrane tenże pan poborca, prywatom swoim wygadając, inszym [29] wydawać rozkazał.

Do tego miast główniejszych, w których pieniądze pewniejsze były na delatach nie podawał, tylko je sam in persona sua objeżdżał, a egzekucyją ciężką straszył, a to respectu żeby mu te miasta większe honoraria dawały, od których sukna, trunki i insze różne podarunki brał, pieniędzy nie rachując, bo mu wszystko pieniądze należały. Protestanta zaś do miasteczek mniejszych, od siebie w odległości miejsca na mil 20 i więcej ordynował, w których mało co albo kwity, albo nic a nic czopowego nie było, a na większą postpozycyją i konfuzyją protestantis kazał się w kilka dni do Poznania wracać,

¹⁰⁰⁰ Jan Albrycht Lipski wojewoda rawski. ¹⁰⁰¹ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski.

¹⁰⁰² Wacław Leszczyński wojewoda podlaski.

żeby jego bytności nie uchybił, przez co i konie sobie pochromił, zbiegając na ten czas sobie od pana poborcy naznaczony, a potem przez całe niedziel kilka tu w Poznaniu na bruku, na obietnicach z kosztem wielkim protestanta trzymał, a różnym regimentom, tak na skarbowe, jako na jm. pana Grabskiego komisarza asygnacje praevio maiori od nich honorario wypłacał. Nawet i od samego protestanta, lubo sam per se quasi nie chciał wziąć honorarium, że nie tak znaczne było, jako od inszych, jednak one sukkelktorowie jego od protestanta odebrali, nadto że pan poborca żadnej ordynacyjej w wypłaceniu asygnacyjej, jako insi egzaktorowie czynieli, stanowić nie chciał, lubośmy go o to w czas prosili, ale skupiwszy panów deputatów różnych tu na bruk do Poznania udawał, że pieniędzy nie miał, a per plus offerenti po kryjomu asygnacje wypłacał.

Asygnacyją także z sejmiku średzkiego panom deputatom na traktament na półtora tysiąca zł tu w województwie poznańskim daną, na Komisję Śremską, żeby się był z retentów swoich wyrachował, od jednego z panów deputatów wymógł, który hucusque de integro nie wypłacił i asygnacyjej nie oddał, protestantowi [29v] samemu nic a nic wypłacić nie chciał, a kiedy się protestant upominał, to zawsze z wielką fantazyją i lajaniem protestanta odprowował. A gdy protestans z inszemi pany deputatami z tymże panem poborcą ekspostulowali, czemu by ich tak postponował, w jeden to żart obracał, cierpliwością to znosić, a Panu Bogu tę postpozycyją za grzechy ofiarować kazał. I to często bywało, że protestans z drugimi pany deputatami prawie jak na warcie przede drzwiami audiencyjej czekać musieli. Szczęśliwsi Żydzi do pana poborcy byli, z którymi się zamykał, coś z nimi traktując i pieniądze licząc, owo zgola za swojemi prywatami uwodząc się, protestanta przez tak długi czas na obietnicach trzymając, do szkody wielkiej, lekko na półtora tysiąca zł rachując, przyprowadził, co in termino terminorum gotów comprobare.

Co iż to wszystko przeciw wszelakiej słuszności uczynił i tak protestanta, jako i kompaniją tak długo obietnicami zwłoczeł, asygnacyją tę non de integro wypłacił, do kosztów wielkich przyprowadził, zgola wielkie ludibrium z protestanta uczynił, tedy o to wszystko ofiaruje się z nim protestant in foro fori prawem czynić, salva melioratione eiusdem protestationis si et inquantum opus fuerit sibi plena in robore reservata.

Piotr Skrzyński jako deputat i towarzysz chorągwi m.p.

¹ 14. *Uniwersał komisarzy sejmikowych – Poznań, 24 stycznia 1674 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 40 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Hon. woźny Stanisław Kozłowski w dniu 29 stycznia 1674 r. [feria 2 post Sexagesimae proxima a. D. 1674].*

My niżej podpisani komisarze przez uchwałę sejmiku średzkiego do wysłuchania rachunków wszelakich naznaczeni.

Wiadomo czyniemy, iż stosując się do laudum sejmiku średzkiego przedkonwokacyjalnego, które nam podczas sądzenia kapturów poznańskich wszystkich in genere

ichm. panów poborców, komisarzów powiatowych, burgrabiów pozwoliło rachunków, quam exactissime wysłuchć, które gdyby się na najpierwszych sądach nie skończyły, tedy onych weryfikacja na drugich sądach być ma, a to dla informacyjnej dostatecznej na blisko sejmiku śrzedzkim relationis postkonwokacyjnym, aby już tandem aliquando województwom patere mogło, wiele jeszcze winne zostają do skarbu koronnego i wiele jeszcze reszty przy którym z pomienionych ichm. panach egzaktorach, komisarzach, burgrabiach zostawa. Tedy dosyć czyniąc uchwałę pomienionej, czas tych rachunków słuchania w Poznaniu feria 2 post Dominicam Invocavit, to jest pro die 12 februarii naznaczamy, życząc aby się wszyscy ci, którzy jeszcze kwitów generalnych od sejmiku nie mają, a skarbu województw się tchnęli, i co do skarbu województw winni, stawiali się pro tempore praefixo. Na co dla lepszej wagi i pewności, rękoma naszemi podpisujemy się i pieczęci przykładamy. Dan w Poznaniu, die 23 ianuarii 1674.

Andrzej Radlicki sędzia ziemski poznański, komisarz województw m.p.

Locus sigilli

Wojciech Jarochoński st[arosta] wschowski, komisarz m.p.

Wojciech Malczewski podsędek z[iemski] wschowski, komisarz do rachunków m.p.

Locus sigilli

35. Sejmik relacyjny po sejmie konwokacyjnym w Środzie, 15 marca 1674 r.

1. *Uniwersał stanów zgromadzonych na sejmie konwokacyjnym w sprawie reasumpcji i zakresu działań Trybunału Skarbowego w Lublinie – Warszawa, 23 stycznia 1674 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 47-48 – oryginał drukowany; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 1 lutego 1674 r. [feria 5 post Dominicam Sexagesimae proxima a. D. 1674].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Gniezno 76, k. 493d-493e – oryginał drukowany.

My rady duchowne i świeckie Korony Polskiej i W.Ks.L., i państw do niej należących, po zejściu ś.p. K.J.M. Michała na konwokacją generalną do Warszawy zgromadzone, wszem, wobec i komu to wiedzieć należy oznajmujemy.

Wiele na tym całej należało R.P., aby Komisya i Trybunał Skarbowy Lwowski, za zgodą stanów koronnych i W.Ks.L. na sejmie przeszłym postanowiony, mógł być przyjść do skutku i wniesionych do skarbu podatków, na tymże sejmie uchwalonych, aby mogła być dowodna wiadomość. Gdy jednak niespodziana śmierć K.J.M. ś.p. zatamowała też komisją, powagą zjazdu terazniejszego, za powszechną zgodą stanów wszystkich tej R.P. na tenże zjazd zgromadzonych postanowiliśmy i namówili, aby ta Komisja w Skarbowy Trybunał obrócona revivificari mogła i zacząć się w Lublinie, w pierwszy poniedziałek po Niedzieli Wstępnej¹⁰⁰³.

Na którą to Komisję abo Trybunał Skarbowy wszyscy ichm. panowie deputaci tak z senatu, jako ex ordine equestri w konstytucyi sejmu przeszłego na Komisję Lwowską naznaczeni i mianowani, do Lublina na dzień wyżej pomieniony zjachawszy, i przysięgę wykonawszy, [47v] Trybunał Skarbowy tamże szczęśliwie, przy obecności j.w. ichm. panów hetmantów koronnych i j.w. jm. pana podskarbiego wielkiego koronnego zacząną i odprawować będą. Krzywdy w przechodach i innych egzakcyjach od ludzi wojskowych, od tych zwłaszcza, którzy chocimskiej omieszkali potrzeby, i od innych poczynione, uznawać, sądzić i sprawiedliwość z nich iniuriatis czynić będą. Wszyscy także oberszterowie, rotmistrze polskiego i cudzoziemskiego zaciągu tamże się ichm. panom hetmanom koronnym sprawić mają, dlaczego okazyje i potrzeby pod Chocimiem omieszkali. Salva im jednak legalitate, kiedy się słuszna znajdować będzie. Dymowe także wyprawy, które się ante expirationem ćwierci pozwijały i towarzystwo, które się swobodnie rozbiegło, rotmistrzów swoich nie słuchając, tamże mieć termin i sprawić się powinni będą. A nade wszystko podatków na przeszłym sejmie namówionych wszyscy poborcy, egzaktorowie i wszystkie osoby, które się podatków R.P. wszelakich do wojny szwedzkiej, aż dotychczas tykały, a kwitów nie mają, tamże się teraz sprawić i rachunek dostateczny uczyniwszy, kwity od ichm. panów komisarzy otrzymać mają i cokolwiek jest wyrażono in sancito konwokacyjej terazniejszej warszawskiej, że to wszystko ichm. panowie komisarze do skutecznej przywieść mają egzekucyjej, terazniejszym uniwersałem naszym obwieszczamy.

Która to komisja abo trybunał pomieniony nie dłużej tylko przez cztery niedziele trwać i odprawować się ma. Ten zaś nasz uniwersał aby tym prędszej [48] do wiadomości powszechny i wszystkich, komu to należy, przyść mógł, po grodach, parafiach i innych miejscach zwyczajnych aby był jak najprędszej obwołany i publikowany, żądamy i napominamy. Dan w Warszawie, dnia 23 miesiąca stycznia r. P. 1674.

Kazimierz Czarotoryski arybiskup gnieźnieński m.p.

Locus sigilli

[Jan] Franciszek Bieliński miecznik koronny, marszałek koła rycerskiego m.p.

Sejmik relacyjny po sejmie konwokacyjnym w Środzie, 15 marca 1674 r.

---

¹⁰⁰³ 12 lutego 1674 r.

2. *Uniwersał stanów zgromadzonych na sejmie konwokacyjnym w sprawie wojny*
– *Warszawa, 1 lutego 1674 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 131 – oryginał drukowany; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Kazimierz Garstka w dniu 12 lutego 1674 r. [feria 2 post Dominica Quadragesima proxima a. D. 1674].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Gniezno 76, k. 503-504 – oblata.

My rady duchowne i świeckie Korony Polskiej, W.Ks.L. i państw do niej należących, po zejściu ś.p. K.J.M. Michała, na konwokacją generalną do Warszawy zgromadzone. Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, oznajmujemy.

Nie bacząc prędszego i skuteczniejszego sposobu zabezpieczenia niebezpieczeństwom, o których czuły i przezorny wódz, j.w. jm. pan marszałek i hetman wielki koronny¹⁰⁰⁴ znać daje i przestrzega, że wojska świeże, gromadne tureckie i tatarskie w ziemię wołoską weszły, dlaczego część wojska naszego w Wołochach pod komendą w. jm. pana chorążego koronnego¹⁰⁰⁵ na ten czas zostająca, ku granicy polskiej pod Śniatyn zemknąć się musiała. Ten najprędzy za zgodą powszechną nas wszystkich tej R.P. stanów przedsięwierzemy. Ponieważ wielką w tym R.P. być uznawamy szkodę et metum od tych tam krajów, w których żołnierz powinien za całość R.P. excubare, gdy wiele towarzystwa spod różnych chorągwi bez woli j.w. ichm. panów wodzów, abo tych ichm., przy których komenda wojska zostawa, rozjechało się i w domach się swoich, abo szlacheckich bawia, tedy jako już za zgodą i powagą terazniejszej konfederacyjej, takowi wszyscy castrorum desertores pro infamibus są deklarowani, jeżeliby we dwu niedzielach od publikowania terazniejszego uniwersału do swoich chorągwi i znaków nie powrócili, tak że na każdym takim poenae w konfederacyjej opisane, bez wszelkiego respektu, extendi mają, tymże terazniejszym uniwersałem naszym deklarujemy. Żądamy przeto i napominamy wszystkich takowych, a oraz ichm. panów pułkowników, rotmistrzów, oberszterów, oberszterlejtantów, kapitanów, poruczników, tak tych, którzy pieniądze wzięwszy, do obozu na czas nie stawali, jako i tych, którzy z obozu wyjachali, aby do chorągwi abo z chorągwiami, regimentami, skwadronami jak najprędzej spieszei i powracali, do ratunku ojczyzny w takim razie niemieszkanie stawając. A którzyby zaś ociężni byli i po ogłoszeniu tego uniwersału do obozu w czasie wyżej naznaczonym nie stanęli, na sejmikach, zjazdach, sądach i wszystkich aktach publicznych locum standi mieć nie mają i bez wszelakiej odwłoki ichm. panowie starostowie i urzędy grodzkie na osobach i dobrach ich egzekucyje czynić powinni, nic przez to nie derogując powadze sądów hetmańskich.

Ten zaś nasz uniwersał aby po grodach, parafijach i na innych miejscach zwyczajnych był publikowany i ogłoszony, żądamy pilno i napominamy. Który dla lepszej wiary ręką j.o. ks. jm. księdza arcybiskupa gnieźnieńskiego, prymasa Korony Polskiej i w. jm.

---

¹⁰⁰⁴ *Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.* ¹⁰⁰⁵ *Mikołaj Hieronim Sieniawski chorąży koronny.*

pana marszałka poselskiego podpisany i pieczęcią stwierdzony jest. Dan w Warszawie, dnia 1 miesiąca lutego r. P. 1674.

Kazimierz Czartoryski arcybiskup gnieźnieński

Locus sigilli

[Jan] Franciszek Bieliński m[iecnik] k[oronny], marszałek koła rycerskiego m.p.

3. *List Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego na sejmiki – Jarosław, 6 marca 1674 r.*

Rp. 1 AP Gdańsk, 300 53 112, s. 5 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Jag., rkp. 5190, k. 15v.

Druk w: *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. 1, cz. 2, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1881, s. 1414-1416 – wydane z egzemplarza oblatorwanego w księdze grodzkiej przemyskiej 137, s. 1558.

J.w., w., m.w.m. panowie i bracia.

Niesposobność wprzód zdrowia mego, a potym nagłe części wojska naszego z Wołoch, przez złączonego z potężnemi ordami nieprzyjaciela wyparcie, było mi przeszkodą, że do wspólnej na terażniejszej konwokacyjej z całą R.P. nie przyszło mi przybyć obrady, i tam in facie onej ustnie przełożyć to, cokolwiek zelus miłości wprzód świątnic Bożych i ojczyzny, a potym nienaruszona nigdy powinności wiara do serca mi podaje. Że jednak i tak hunc actum Pan Bóg szczęśliwie i zgodnie pobłogosławić raczył konkluzyją, onemu za to winne oddawam dzięki. Prosząc tylko o to imieniem wspólnej tej matki naszej uniżenie wszystkich w.m. panów i braci, abyście to, cokolwiek teraz stało, do jak najprędzej i najskuteczniejszej przywoździć raczyli egzekucyjej. Bo ten nieprzyjaciół, który ze trzech części świata wszystkie swoją na nas sprowadza potencyją, pewnie zwyczajną wojenną poprzedzi porę.

Car jm. moskiewski¹⁰⁰⁶, w którego największa nadzieja posiłkach, Ukrainą się zabawi, a na nas Podolem i Pokuciem, a broń Boże, aby od Węgier i Podgórzem wszystka otomańska obróci się siła. Jam dotąd w panu da Bóg przysłył, a szczęśliwie obranym, największą dalszego tej wojny poparcia pokładał nadzieję, ale widzę, że żaden z tych, którzyby per omnia mogli być tej wojnie sufficientes, dotąd z konkurencyją nie odzywa się. W czym ci ja wątpić nie mogę, że o mnie i teraz jeszcze różnemi nie przestają głowy w.m.m. panów i braci nabijać baśniami, osobliwie ci, co by mnie tam przeciągnąć chcieli, gdzie apertum ojczyzny mojej widzę periculum. Ja się jednak oświadczam w.m.m. panom i braci, i Pana Boga mego biorę na świadectwo, że słowa mego niczyim nie uwięził interesem, i że takiego pana życzę i znaleźć bym go rad, który by nam albo pocziwy pokój sine avulsione provinciarum, z tym tak potężnym mógł uczynić nieprzyjacielem, nie przedłużając wojny dla swoich jakich, albo cudzych interesów,

¹⁰⁰⁶ *Aleksy I Michajłowicz car Rosji.*

ponieważ dla generalnego ubóstwa sami per se nie zdołamy, albo takiego, który by sławę i imię narodu naszego aż na tamtę wschodniego mógł przenieść morza stronę. Takiego zaś, przyznam się w.m.m. panom, że się boję, który by nie uważając, że ta nasza złota jest też i cierniem przeplatana korona, podjąwszy się być panem bez rzetelnych i skutecznych ratowania nas sposobów, nie chciał sobie namiż samymi, oddawszy nas po Wisłę, kupić pokoju, z tą jeszcze korzyścią, iżby nas wołał mieć partem (czego by snadnie dokazać mógł) in absoluto dominio, aniżeli totum hoc widzieć corpus i nim rządzić in avita nostra et legis libertate.

To tedy z mojej powinnej ku w.m.m. panom i braci doniósłszy obserwancyjej, onych się łasce i miłości jako najpilniej oddaję, będąc zawsze ^aw.m.m. panów i braci uprzejmie życzliwy brat i sługa powolny.

Jan Sobieski^a

W Jarosławiu^b, die 6 martii a. D. 1674.

^{a-a} tekstu brak w podstawie, jest w edycji F. Kluczyckiego

^b w edycji F. Kluczyckiego jest w Jaworowie

4. *Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego po sejmie konwokacyjnym – Środa, 15 marca 1674 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 137-140 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Jakub Sarnecki w dniu 23 marca 1674 r. [feriae 5 Magnae 1674].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 140-143v – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Nakło 123, k. 709-714 – oblata.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, na sejmik relationis po konwokacyjnej przeszłej warszawskiej sub interregno pro die 15 martis anni 1674 przez ichm. panów posłów naszych deklarowany, do Środy zgromadzeni, donosimy do wiadomości.

Jako zawsze województwa nasze nie postremae do zaszczytu i obrony ojczyzny zwykły concurrere, tak i teraz nie chcąc mieć onej inermam, spółnie do ratunku jej z całą R.P. sposobią się i to co na przeszłyj konwokacyjnej warszawskiej względem obrony przeciwko tak gwałtownemu Krzyża Św. nieprzyjacielowi, za zgodą wszech stanów stanęło, przyjmują i to dwoje pogłówne w województwach naszych wydawać, i na czas pomieniony w konfederacyjnej generalnej warszawskiej opisany deklarują.

To jest pierwsze wedle konstytucyj instruktarza anni 1662, poczynające się a die 5 aprilis ad diem 5 mai, a drugie a 1 octobris anni praesentis ad 1 novembris anni eiusdem oddawać do rąk ichm. panów poborców województw naszych, wedle konstytucji tak 1662, jako i terazniejszej konfederacyjnej warszawskiej deklarujemy.

Do których wybierania podatków z poznańskiego województwa uprosieliśmy za egzaktora jm. pana Samuela Gurowskiego, z kaliskiego województwa uprosieliśmy jm. pana Piotra Żelęckiego podwojewódzkiego kaliskiego. W których wybieraniu podatków,

osobliwie pogłównego ichm. panowie poborcy wedle konstytucyj i instruktarza anni 1662 i konfederacji warszawskiej sprawić się będą powinni i sukkolektorów przy siężnych po powiatach mieć powinni będą, more przeszłych ichm. panów poborców.

A ktobykolwiek stante hoc interregno ważeł się, lubo ex externis i ex aequalitate nostra, o czym nie rozumiemy, jakichkolwiek ludzi na kogożkolwiek zaciągac, albo sub praetextu suplementów werbować w województwach naszych, przeciwko takowemu consurgere wszyscy powagą konfederacji warszawskiej i sejmiku terażniejszego obowiązujemy się. O co jm. pana kanclerza wielkiego koronnego, a generała województw naszych¹⁰⁰⁷, aby miał pilne oko na takowe ludzie, upraszamy, za którego uniwersalami na takowych ludzi kupić się na miejsce w tych uniwersalach naznaczone spondemus.

A lubo to dość obszernie tak wielą konstytucji et laudis nostris obostrzono [137v] i opisano, aby przechodzące suplementy regimentów cudzoziemskich dóbr tak J.K.M., duchownych i świeckich stacyjami, ciągnieniem i stanowiskami nie agramowali, jakoż to dobrze constat z relacji ichm. panów braci, że już takowi znajdują się ludzie w województwach naszych, którzy tak sobie licentiose postępują, tedy na takowych ludzi swawolnych lauda przeszłe, w których na takowych ludzi licentiosos są uproszeni ichm. panowie rotmistrze po powiatach i przeszłą konwokacją poznańską, sub tempus moderni interregni są przydani et de medio braterskiego koła obrani, reasumujemy, tego dokładając, aby za obwieszczeniem któregożkolwiek z ichm. panów rotmistrzów, albo ichm. panów braci poblížszych obywatelów, agramacyjej miasta i miasteczka, wsie tak J.K.M., duchowne i świeckie, na succurs cum adminiculo przybywali i takich ludzi swawolnych znosili, powagą sejmiku naszego uchwalamy.

Więc że ob distantiam et latitudinem powiatu kościańskiego jeden rotmistrz sufficere by nie mógł, tedy jm. pana Stanisława Jaraczewskiego za rotmistrza drugiego z pośrodka siebie uprosiliśmy, do poznańskiego województwa, do przeszłych ichm. panów rotmistrzów uprosiliśmy jm. pana Jana Korzboka Łąckiego starościca nakielskiego, do powiatu konińskiego jm. pana Jana Golińskiego. Którym ichm. panom rotmistrzom wedle uchwał naszych przeszłych evictionem spondemus.

A że Trybunał Radomski terażniejszy konfederacją warszawską jest pro legem publicam deklarowany, który dwakroć razy wedle tego prawa odprawować się powinien, tedy na ten Trybunał Radomski pierwszy uprosiliśmy z pośrodka siebie ichm. panów komisarzy, jm. pana Jana Opalińskiego starostę osieckiego, jm. pana Adama Molskiego pisarza ziemskiego województwa kaliskiego. Na drugi Trybunał tenże Radomski uprosiliśmy drugich ichm. panów komisarzy z pośrodka siebie, jako jm. pana Wojciecha Bułakowskiego pisarza grodzkiego kaliskiego, jm. pana Chrystiana na Kiekrzu Kierskiego, którym salarium wedle prawa w konfederacji warszawskiej opisanego naznaczymy. Które ichm. panowie poborcy immediate przed zaczęciem komisyyej, sine mora, pomienionym ichm. panom komisarzom wypłacić będą powinni. [138]

A ponieważ ludzie wybranieccy znowu przez terażniejszą konfederacją warszawską do województw naszych powrócili, tedy aby ichm. panowie starostowie i dzier-

---

¹⁰⁰⁷ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

zawcy dóbr J.K.M. i ci wszyscy in genere, którzy do tej wyprawy wybrańców należą, wedle terażniejszej konfederacyjej warszawskiej i regestrów, i rewizyjej ichm. panów komisarzów na to uproszonych, te ludzie wyprawowali. Do których ludzi uprosiliśmy za rotmistrza z pośrodku siebie jm. pana Tomasza Jaroszewskiego.

A że zostaje w służbie R.P. tak wiele pułkowników i rotmistrzów z województw naszych, posesyje swoje mających, tedy iniungimus to ichm. panom poborcom województw naszych, aby emerita stipendia chorągwi ichm. panów przez asygnacyje skarbowe do województw naszych ordynowane, primarie przed inszymi asygnacyjami tym to chorągwiom wypłacali, jako tym, którzy z nami zarówno contributiones wypłacają, także żeby ciż ichm. panowie poborcy żadnych asygnacyjej skarbowych, które vim largitionis sapiunt, a na przeszłym sejmie albo zjeździe warszawskim per legem publicam są postanowione, a potym protestacyje różnych województw, a osobliwie przez posłów województw naszych in facie Reipublicae zanesione, zatrzymane, nie wypłacali, tylko na samą zapłatę wojsku z tego pogłównego wypłacili, a to stosując się do generalnej konfederacyjej warszawskiej.

Żeby pędsze wybieranie podatków dochodzić mogło, wkładamy to na ichm. panów poborców województw naszych, aby durante possessione sui exactoratus delaty wszystkie in genere per executionem egzekwowali, otrzymawszy wprzód kondemnaty, lubo w kapturowych sądach, lubo w grodzie na retentorach, co wykonać powinni ichm. panowie poborcy województw naszych sub solutione de suo. A ichm. panowie starostowie po otrzymanych kondemnatach ad primam requisitionem ichm. panów poborców officium brachii sui cum adminiculo zesłą. Także przeszłym ichm. panom poborcom województw naszych na retenta tak pogłównego, szelężnego, jako podymnego i czopowego cum adminiculo ichm. panów starostów egzekucyją takowąż pozwalamy.

Dług Komiszyjej Radomskiej, na który R.P. uchwaliła podymnych 14, województwa nasze na takową perceptę insufficientiam contributionum, uchwaliły tedy z przyszłyj percepty (która niżej się opisze) czopowego i szelężnego podatku, ichm. panowie poborcy terażniejszy tę resztę do skarbu koronnego wypłacić powinni, w czym ichm. panowie poborcy dawniejsi ichm. panów poborców terażniejszych informować powinni, wiele tam z rachunku skarbowego do skarbu wypłacić należy. [138v]

Ojcom karmelitom bosym warszawskim asygnacyją skarbową do jm. pana poborcy przeszłego poznańskiego, jm. pana Grabskiego daną ichm. panowie poborcy przeszli wypłacić powinni, a in defectu wypłacenia to terażniejszy ichm. panowie poborcy nieomieszkanie wypłacą, ponieważ ta asygnacyja na 14 podymnych ekstenduje się.

Czopowego a 1 ianuarii ad ultimam decembris anni praesentis przeszłym laudum prolongowanego, ichm. panowie poborcy przeszli kwartał pierwszy wybierać powinni, z którego kwartału ichm. panowie poborcy przeszli taką kwotę asygnacyjej, jaka się pokaże na rachunkach ex iuramento z miast, starym chorągwiom i regimentom z dystrybucyjej Komiszyjej Lwowskiej do województw naszych należącym nieomieszkanie płacić powinni. Osobliwie chorągwi usarskiej i regimentowi jm. pana wojewody podolskiego¹⁰⁰⁸, chorągwi pancernej K.J.M., regimentowi jm. pana wojewody ruskiego¹⁰⁰⁹.

¹⁰⁰⁸ Aleksander Stanisław Betzecki wojewoda podolski. ¹⁰⁰⁹ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski.

Teraźniejsi zaś ichm. panowie poborcy kwartałów 3 czopowego, to jest a 1 aprilis anni praesentis ad ultimam decembris anni eiusdem wybierać będą powinni. Do którego czopowego chcąc suplere defecta podatków naszych, tak do skarbu, jako i starym chorągwiom, szelężny podatek a 1 mai ad ultimam decembris, to jest dziesiąty szeląg uchwalamy. Które podatki ichm. panowie poborcy terażniejsi wybierać będą i tę resztę do skarbu, jako i niedopłacone asygnacje przez przeszłych ichm. panów poborców chorągwiom z dystrybucyje Komisyje Lwowskiej do województw naszych naznaczonym wypłacać będą powinni.

Także evincendo sukcesorów jm. pana Twardowskiego i jm. pana Andrzeja Radlickiego sędziego ziemskiego poznańskiego, w prowiancie toruńskim, którym przez dekret nakazano sumę do skarbu należącą i likwidowaną de suo płacić, ichm. panowie poborcy terażniejsi tę sumę płacić powinni, hoc jednak praecauto, aby skarb przyjął sumę 20 tysięcy na prowiant kamieniecki z województw naszych erogowany i insze pretensyje do skarbu województw naszych.

Iniungimus to miastom i miasteczkom J.K.M., duchownym i świeckim, aby seriam animadversionem mieli, jakoby osoby luźne najmniej albo quovis modo w miastach i miasteczkach zarobkami bez służby bawiący się, do tego podatku pogłównego pociągali, aby tenże podatek pogłównego wypłacali, także [139] hultaje, którzy chałup podejmować się nie chcą, parobcy rządzić się renuunt, ale tylko najmami się bawią, aby z osób swoich ten podatek pogłównego do skarbu oddawali. A nadto pomienieni luźni ludzie in genere wszyscy po złotych 2 każdy z osoby swojej i żony swojej oddać do ręki ichm. panów poborców powinni przez dwóch z rady miast i miasteczek. Który podatek do województw naszych ichm. panowie poborcy aplikować powinni i z niego reddere rationem. Których ludzi urzędy miejskie serio przestrzegać powinni i juramentami komprobować, jako takowych ludzi nie utaili, którzy wzwyż pomieniony podatek płacić powinni.

Że dotychczas nie jest satisfactum od jm. pana Tomisławskiego w retentach oddawaniu wedle prawa soli na województwa nasze należący, tedy wkładamy na jm. pana żupnika bydgoskiego¹⁰¹⁰ autoritate legis z powinności jm., aby tę sól zatrzymaną na pierwszym po szczęśliwej koronacyje K.J.M. przyszłego Trybunale lubo Piotrkowskim, lubo Lubelskim per intentionem actionis windykował u tegoż jm. pana Tomisławskiego i jm. pana wojnickiego¹⁰¹¹.

Komisya do kontynuacyje rachunków ichm. panom poborcom przeszłym podług innotescencyje ichm. panów komisarzów przez nas niżej uproszonych naznaczonej w Śrziemie, to jest jm. panu [Wojciechowi] Dąbrowskiemu, jm. panu [Stanisławowi] Rosnowskiemu, jm. panu Morawskiemu, jm. panu [Wojciechowi] Kierzyńskiemu burgrabiemu kościańskiemu.

Do których rachunków uprosiliśmy z pośrzedka siebie za komisarzów ichm. panów, jm. pana Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego, jm. pana Wojciecha Malczewskiego podsędką ziemskiego wschowskiego, jm. pana Adama Molskiego pisarza ziemskiego kaliskiego, jm. pana [Andrzeja] Mieszkowskiego komornika poznańskiego, jm. pana Krystiana na Kiekrzu Kierskiego. A inquantum by ciż ichm.

---

¹⁰¹⁰ Jan Bronikowski żupnik bydgoski. ¹⁰¹¹ Stanisław Skarszewski kasztelan wojnicki.

panowie poborcy contumationes existerint w tych rachunkach i na czas naznaczony nie zjechali, i rachować się nie chcieli, tedy tę resztę zatrzymaną w percepcję województwom totaliter de suo płacić powinni.

A że ichm. panowie komisarze przeszli, którzy po powiatach podatki wybierali, reszty województwom pozostawiali i na rachunki przeszłe śremskie i teraźniejsze poznzańskie non comparuerunt, tedy zlecamy to ichm. panom komisarzom naszym, do rachunków uproszonym, aby na te reszty asygnacje chorągwiom, albo [139v] komu województwa naznaczą, wydawali. Na teże komisyej combinare będą powinni ichm. panowie komisarze nasi taryfę tak anni 1629, jako też anni 1661 cum auctione anni 1673 i z nich realitatem i defectum lubo accessum connotare, żeby województwom constare mogło, wiele nam z niej accedere może, nie tylko z przyszłych podatków, ale też z przeszłych, i to wszystko na przyszły sejmik najbliższy przyniosą i relacją nam z tego uczynią, abyśmy się informowali.

A że na komisyej teraźniejszej lubelskiej rachunków ichm. panów komisarzów naszych ręką ich podpisanych nie przyjęto, ale de novo emergenti z juramentów regestrów pogłównego rachować się ichm. panom poborcom kazano, tedy autoritate conventis nostri praesenti in toto te rachunki ichm. panów komisarzów naszych, jako na te rachunki od nas uproszonych, aprobujemy i ichm. panów poborców in quantum o te registra pogłównego jakeimi kondemnata na komisyej teraźniejszej lubelskiej agrawowani będą, evincere deklarujemy, ponieważ z prawa konstytucyje anni 1672 opisany te rachunki odprawowały się, okrom retentów skarbowych, od których ichm. panów poborców evincere nie podejmujemy się.

A żeśmy na blisko przeszłym sejmiku jm. panu podkomorzemu kaliskiemu¹⁰¹² jako civi w województwach naszych emerito, pół defluitacyje soli na województwa nasze należące contulimus, przez to zlecamy jm. panu marszałkowi koła naszego, aby do jm. pana Tomisławskiego, na ten czas tej soli administratora, titulo sejmiku naszego napisał, aby tę sól jm. panu podkomorzemu kaliskiemu bez wszelakich trudności wydał.

Że to constat z niektórych obywateli województw naszych, że ichm. panowie bracia po dworach, folwarkach i poddanych swoich piwa szynkują, a podatku szelężnego nie płacą do skarbu województw naszych, przez co ujma dzieje się znaczna województwom naszym, za czym na takich, którzy by się znajdowali w województwach naszych, forum w sądzie kapturowym ad cuiusvis instantiam naznaczamy.

Miastu [140] Kaliszowi J.K.M., widząc w murach, brukach, mostach wielką desolacyją, szeląg od grosza piwa pozwalamy do roku całego, który poczynąć się będzie a die 1 aprilis anni praesentis, a kończyć się będzie ultima martii anni 1675. Z którego procentu przed jm. panem generałem wielkopolskim, albo jego officium rachować się powinni z tego podatku. Salva szelężnego i czopowego contributione do skarbu województw naszych należącego.

To też autoritate conventus nostris postanawiamy, aby miasteczko Śródza J.K.M., ponieważ przez wielkie agrawacyje i nieznosne przechody wojsk różnych i egzakcyje podatków funditus zrujnowane, tedy widząc tantam egestatem et calamitatem, onóż

¹⁰¹² *Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski.*

ex secunda classe miasteczek inszych in tertiam classem przenosiemy i na zawsze mieć chcemy.

Które to laudum sejmiku naszego jm. panu marszałkowi koła rycerskiego podpisać i pieczęcią stwierdzić zleciliśmy. Działo się we Śrzedzie, die 15 martii a. 1674.

Adam Molski pisarz ziemski kaliski, marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego m.p.

Locus sigilli

5. Mowa Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego na sejmiku –
Środa, 15 marca 1674 r.

Druk w: Krzysztofa Grzymułtowskiego listy i mowy, s. 58-59.

Stawam in gremio koła tego, jeden ex concivibus civis, łaskawie kiedyś od dobrej fortuny na tem miejscu tractatus, od niechętniej zaś variis luctibus agitatus, przecież non submersus, bo byłem zawsze i jestem vitae scelerisque purus, a po polsku: „Niepoczciwością żadną jestem niezmazany, cnotą z królami równy i z wielkimi pany”¹⁰¹³. Ale tak jest, nie trzeba mi się silić na dowody, kiedy cała R.P. per legem ogłosiła, że wszystkie zarzuty nic w sobie nie miały realitatis, kiedy in agone K.J.M. zmarły, cuius anima sit in benedictionibus, żądał indulgentiam animae. Czego autentyczny trzymam w ręku dokument: in hora illa, qua vera premuntur. Bo któż kiedy in agone locutus est falsa? Aleć mimo to wywiedliśmy scrutinium podufnej z pogaństwem korespondencji, daliśmy dowód zaprzedanego Kamieńca, poszlakowaliśmy invitatorias do Polski. Przyczęciliśmy do interesów naszych, które nam obiciebantur, gdyśmy im przy dzielności wielkiego wodza i odwadze, której równej nie miała Polska, jak powstała, trzema dniami poprzedziwszy terminum locutionis, ich własną krwią zapłacili haracz, co kiedyś cecinit Polski pisorytm, że: „Pogańska pycha nie mogła pokorze wytrzymać stosu, a w głębokie morze krwawy Dniestr płynął, niesąc na ostrowy tureckie łupy i pobite głowy”¹⁰¹⁴.

Byłby tu plac rozwieść się z mową, ale że Bóg zostawił w ręku swoim vindictam, o której święty król psalmista powiedział: „A Pan Bóg niewinności na wszelki czas broń, przewrotne zaś, złe ludzie, cichą pomstą goni”.

A do tego vovi oboedientiam, a oboedientiam owę coecam zakonną, nie królom ichm. panom naszym, bo i tam jest restrictive, quod si etc. Nie żadnemu senatorowi, bo mimo wojenną hetmanom, byłoby to contra aequalitatem nobilitarem et senatoriam, ale supremo domino, który w Polsce et regnantibus imperat, to jest prawu popolitemu, które praeterita zagrzebać kazało milczeniem. Impono ori meo silentium, securus, że in futurum providebit Respublica securitati, już nie mojej, bom ja stary, i nie potrzebuję więcej, chyba da Bóg skończyć turecką wojnę, tylko domesticam quietem, ale swojej et posteritatis, i miecz ten, który evaginaverat K.J.M., zmarłemu scho-

¹⁰¹³ Horacy, *Oda* 1.22. ¹⁰¹⁴ J. Kochanowski, *Psalterz Dawidów, Psalm I*.

wa w pochwy i ostrzeże, aby go nie dobywał, tylko na iure victos et convictos, i żeby zachował się według polskiego prawa, które in Deuteronomio Bóg Najwyższy wyraził: „Ne saeviat supra fratres suos”.

6. *List sejmiku do królowej wdowy Eleonory Marii – Środa, 18 marca 1674 r.*

Rp. HHuS, Oesterreichische Geheime Staatsregistratur (Rep. N), 55, Fasz. 1, k. 281-281v – kopia: Copia literarum Adami Molski notarii terrestres Calissiensis, et mareschalci equestris circuli in conventu Śrzedensi de data Szredae, 18 martii 1674 – załącznik do relacji posła habsburskiego barona von Stomb do cesarza Leopolda I z dnia 21-22 marca 1674 r.

Serenissima Regina, Domina nostra clementissima.

Habemus pro insigni testimonio materna Maiestatis Vestrae Dominae Nostrae Celementissime erga nos confidentia, quod tam cordialiter desideria sua ad nos deferre voluerit, in quibus uti non aliter, quam filiali cultu et veneratione erga personam maiestatis nostrae Dominae Nostrae Clementissimae nos semper gerere possumus, ita Maiestatem Vestram de perseveratione nostri affectus in omnibus occasionibus assecuramus, totique orbi demonstrare volumus, quod erga eiusmodi Maiestatis Vestrae grati simus confidentiam, quae etiam nos ad omnia immutabilia necessitatis obsequia. Caeterum omnes simul contestamur, quod semper esse velimus. Maiestatis Vestrae Dominae Nostrae Clementissimae fideles subditi et obsequentissimi servi.

Adam Molski notarius terrestres Calissiensis, mareschalcus circuli equestris in conventu Szredensi

7. *Uniwiersał Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego w sprawie nadużyć wojskowych w Wielkopolsce – Warszawa, 12 maja 1674 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 209 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 19 maja 1674 r. [sabbatho post Pentecostes proximo a. D. 1674].
Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 163-163v – ekstrakt z grodu poznańskiego;
Rp. 3 AP Poznań, Gr. Gniezno 76, k. 519-519 – oblata.

Jan na Złoczowie i Żółkwi Sobieski marszałek i hetman wielki koronny, jaworowski, stryjski, kałuski, gniewski etc. starosta.

Wiadomo czynię komukolwiek wiedzieć o tym będzie należało, zwłaszcza j.w. ³jm. panu kanclerzowi wielkiemu koronnemu, generałowi wielkopolskiemu^{a1015}, w. ichm.

¹⁰¹⁵ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

panom dygnitarzom, starostom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województw poznańskiego i kaliskiego, m.m. panom i braci.

Iż nie mogąc więcej ferre quaerelas, które ichm. panowie bracia na elekcyjey terażniejszej będący, tychże to województw detulerunt mi o nieznośnym krajów wielkopolskich uciążeniu przez przechodzące regimenty jakieś bez ordynansu mego hetmańskiego, których że ode mnie nie mają i bez woli mojej z swoich ruszyli się konsystencyi, onych jako nieposłusznych tym moim deklaruję uniwersałem i ktokolwiek oficerów i komendantów pomienionych ludzi do mnie przyprowadzi, bez żadnego respektu onych na gardle karać każę, iniungendo władzą moją, aby zaraz z pomienionych województw, ktokolwiek jest tam z ludzi R.P., zchodzili, deklarując, iż każdego takiego jako swywolne kupy znosić pozwalam, brać, łapać i do sądu mego odwozić. Co aby każdemu innotescat, ten mój uniwersał w grodach województw wielkopolskich publikować rozkazuję, a dla tym większej wiary własną przy zwykłej pieczęci mojej podpisałem się ręką. W Warszawie, die 12 mai 1674.

J. Sobieski m.p.

^{a-a} tekst nadpisany nad wierszem tą samą ręką

8. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do wojskowych – w zamku poznańskim, 19 maja 1674 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 207v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Marcin Bodzewski w dniu 19 maja 1674 r. [sabbatho post Pentecostes proximo a. D. 1674].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 164 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 76, k. 518v-519 – oblata.

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał województw wielkopolskich etc.

Ichm. panom oficerom po województwach wielkopolskich gdziekolwiek będących, przy zaleceniu służb moich braterskich do wiadomości donoszę. Iż za wkroczeniem tu w te województwa niektórych regimentów ichm. panowie bracia, obywatele tuteczni donieśli mi o inkonweniencyjach od przechodów i stanowisk terażniejszych popełnionych, zadziwiłem się musiał i pisałem tak do jm. pana marszałka¹⁰¹⁶, jako i inszych znacznych ludzi, oznajmując o tym, wywiadując się oraz, jeżeli legitime, za ordynansami te przychody albo nie? Odebrałem wiadomość, że nie tylko żaden się z pułkowników ichm. znać do tego nie chce, ale i o żadnych nie wiedzą ordynansach. Kiedy tedy pewien jestem takowej bez ordynansów w.m. malitiae, którą widzę per oppida explere chciecie, ja jako generał, któremu generalis vigilantia, ale i defensio ex statione urzędu

¹⁰¹⁶ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny.

mego należy, do prawa mego udać się muszę, licentiam hanc coercendo. Odsyłać będę takowych do jm. pana marszałka, ponieważ mam od niego na to wyraźny konsens, jeżeli takowa importunitas nad ubogimi dóbr duchownych, królewskich i szlacheckich górę dalej brać będzie, jeżeli wyraźnych wodza w.m., albo pułkowników ichm. autentycznych nie będę miał ordynansów. Wszak też świeże laudum średzkie obrało sobie na to rotmistrzów, którzy im procinctu na ogłos mój repressiois tych krzywd zostawać będą. Tedy przestrzegam i proszę, abyście tu z tych województw za tym obwieszczeniem moim bez wszelakich szkód i ukrzywdzenia ubogich ludzi ustępowali. Na co się dla lepszej wiary przy pieczęci mojej przyciśnieniu, ręką własną podpisuję. Dan w zamku poznańskim, die 19 mai roku 1674.

Jan Leszczyński

P.S. Kiedy ten wysyłam uniwersał, przyszedł drugi jm. pana marszałka, prawie in ratificationem na ustąpienie w.m. panów z województw. Tedy serio i rzeźwiej to przypominam, abyście nie krążąc po miastach, miasteczkach i wsiach, prostym traktem na stanowiska pierwsze powracali, gdyż niepochybnie przymusielibyście mię w.m. panowie ad exequendam od jm. pana marszałka concessam sobie potestatem.

9. *Uniwersał Jana III, informujący o odłożeniu koronacji, reasumpcji Trybunału Skarbowego i wzywający do wypłacania podatków – Warszawa, 14 czerwca 1674 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 175 – oryginał drukowany; w grodzie wschowskim oblatował wózny Hon. Grzegorz Giza ze wsi Rataje w dniu 16 lipca 1674 r. [feria 2 post festum Sanctae Margarethae Virginis et Martyris proxima a. D. 1674].*

Druk w: Materiały do dziejów wojny polsko-tureckiej 1672-1676, wyd. J. Woliński, SiMdHW, 12 (1966), cz. 2, s. 275-276.

Jan III z Bożej łaski obrany Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, a mianowicie w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu rycerstwu ^awojewództwa poznańskiego ziemi wschowskiej^a, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Odebrawszy za zgodą i wolnemi wolnych narodów głosami in curam et tutelam tę R.P., ciężkimi skolataną niebezpieczeństw i strwożoną postrachem wojny ab Oriente, o tym zaraz pomyślawamy i wszelkie starania czynić zaczynamy, aby prędk i nieodwłoczny w takowej trwodze zaszczyt i ratunek mieć mogła miła ojczyzna. A nie może

być prędzsy i skuteczniejszy nad ten, który R.P. na przeszłych namówiła zjazdach, to jest uchwałę podatków na zapłatę wojsku, bez których ani wojna odprawić się nie może, ani żołnierzowi niepłatnemu i nużnemu w pole chodzić niepodobna.

W których podatkach, jako mamy wiadomość, województwa i ziemie ocięto stawając, ani asygnacyjej skarbowych na chorągwie w służbie będące wydanych wypłacają, za radą tedy senatu naszego, in consilio bellico zgromadzonego, terażniejszym naszym uniwersałem ex senatus consulto wydanym żądamy, aby wszystkie podatki na przeszłej konwokacyjej podczas interregnum uchwalone, nieodwłocznie wydawane i wypłacane były, i jako najprędzej wojsku na zapłatę podług w. podskarbiego asygnacyjej obracane.

Donosimy przy tym do wiadomości uprzejmości i wierności waszych, że wygadza-
jąc samemu dobru pospolitemu, dla obrony ojczyzny od zbliżających się wielką potęgą nieprzyjaciół Krzyża Świętego, nie chcąc mieć dystrykcyjej ad ea quae belli sunt, akt i sejm koronacyjej pro die 22 iulii naznaczony, ad 1 ianuarii, podług pozwolenia i mocy w ręce nam danej odkładamy i sami się osobą naszą na zaszczyt chwały Bożej, Wiary Świętej i ojczyzny devovendo, vitam et sanguinem nostram, ruszamy.

Żadnej tedy przeszkody nie będzie miał Trybunał Radomski, który się sądzić, loco et tempore na konwokacyjej praefixo, to jest w Radomiu, die 19 iulii zacznie. Na który aby wszyscy poborcy i którzykolwiek tykają się, abo należą do wybierania podatków, stawali i tam rachunki swoje wnosili, napominamy. Nie mniej o to requirimus wszystkich województw i ziem poborców, aby jeszcze przed Trybunałem Radomskim asygnacyjom w. podskarbiego wielkiego koronnego dosyć czynili i wojsku oneż niemieszkanie wypłacali, aby żołnierz nie miał przyczyny omieszkania do usługi i obrony R.P. Pociągnie każdego i zagrzeje synowska przeciwko ojczyźnie matce swojej miłość, o chwałę Bożą, o kościoły święte żarliwość, wolności od przodków nabytej conservatio i nad bracią swoją ginącą nad niewinnego gminu chrześcijańskiego zgubą, niewolą pogańską i krwie chrześcijańskiej wylaniem politowanie.

A ten uniwersał aby do wiadomości wszystkich doszedł, on po grodach, parafiach i innych zwyczajnych miejscach publikować rozkazujemy. Który dla lepszej wiary przy podpisie ręki naszej pieczęcią naszą stwierdzony jest. Dan w Warszawie, dnia 14 miesiąca czerwca r. P. 1674, panowania naszego 1 r.

Jan Król

Locus sigilli

^{a-a} tekst wpisany ręcznie w puste miejsce

10. *List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do sędziów kapturowych poznańskich – Goślina, 17 czerwca 1674 r.*

Rp. NBU, *Fond 1*, 5795, k. 312v-313 – kopia: Copia listu tegoż jm. pana Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego do ichm. panów sędziów kapturowych poznańskich z Gośliny die 17 iunii a. 1674.

Gdyby nie ta słabość zdrowia mego, która mię prawdzie sine intermissione, do czego dzisiejszy czas fortuito ex colligatione oculorum ciężkiego padnienia na ziemię więcej przydał niesposobności, trzymam, nie absentowałbym się pewnie a collegio w.m.m. panów. Że tedy przez te niebytności moje personalis directio sądów tych transfundit na insze subiectum, które na przeszłych sądach zalecałem w.m.m. panom i otrzymałem consensum na jm. pana stolnika i surogatora poznańskiego¹⁰¹⁷, i teraz upraszam w.m.m. panów, abyście pro ratho et grato przyjęli rekomendacją moją.

A że teraz ten czas jest, który docere ma quis status rerum w ojczyźnie naszej, bo nie wszyscy informati aut male informati implicare nie explicare, co się dzieje, umięją. Naprzód że jakieś niekontencje, molimina i praktyki ab intra przeciwko obranemu panu głowę sine cerebro podnoszą, horret animus i pożał się Boże, że się rekologować nie możemy. Znajdują się niektórzy, że już po nominacyjej, post tres conclusas, po oddanej Bogu od K.J.M. przysiędze, protestationibus, concitationibus, fumentationibus chcą narabiać. Niechaj otworzy oczy to świeżo wydrukowane, które posyłam, diploma, na które od tak wiele senatorów, et omnium primorum Regni nominibus stwierdzone, wszystkie województwa przez deputatów swoich nomina dederunt i oddane K.J.M. in documentum subiectionis, sponsionis votivae posłuszeństwa, wiary nowo obranemu panu. A to widzę, że to zawziętość umie, że inventionis incertis et suspicione et conflictis swego chce dokazać. Psują już tym serce do nowego pana, że K.J.M. obiecano dwie ćwierci wojsku miał zapłacić. Refutują te skrupuły pakta konwenta, bo w tym non obligant K.J.M., privatorum tylko discursus koło tego były, jeżeliby nie mógł wypłacić? Porachował się zatym J.K.M. z szkatułą swoją, że nie aequivalet tej sumie, co same objaśniają pacta. A królom panom naszym non datur plus ultra, ad observandum nad to, co in pactis, które poprzysięgają, a ten periurare nie chciał, gdyby się to niepodobną obowiązał kondycją. Przyznać to każdy musi, jako terazniejsza elekcyjja harmoniam [313] animorum aligentium bez tumultu, bez konfuzyjej Divinitus prawie wystawiła. Nie komparuje przeszłej elekcyjnej, bo omnis comparatio odiosa. Jednak nie tajno to jako niektóre województwa limphati prawie procurrebant ad arma, do strzelby, strzelając nad okopami do senatu, kiedy periculosem bacząc interregni procellationem, nie kontradykowali, skończyli elekcyjją tych, które teraz pokazują, nie ważyli konfuzyjej. Podobno ichm. zaciągają na wojenkę domową, już classicum canunt. Taedissima takowe bella, gdzie raz się zajuszają i krwią braterską szablą. Nieuhamowana libido i szalona, komuż by źle było jako nam. Bo zrzucanie korony sine sanguine non stetisste. A zatym externi cieszyliby się z kłótni naszej, bo to pewna, że to peregrina

¹⁰¹⁷ *Kasper Franciszek Modlibowski stolnik poznański, surogator grodzki poznański.*

et exotica consilia robia, jako przedtym za przeszłego Króla robili. Przeklęte tedy to wymysły, bo K.J.M. nie powinien nam praestare co więcej, nad to, co jest w paktach konwentach, ale nie to co się komu w głowie uwidzi. Diplomato objaśnia, co na tronie osadziło K.J.M., insi bowiem kandydaci lubo by był który z nich Królem został, non profunderent tylo beneficii na R.P., jako ten, i pewnie by zdrobniały te oferty, gdyby na orzech przyszło. Zdało mi się tedy pro informatione w.m.m. panom to namienić, bo meum est nociva avertere. Zabiegajcie proszę przez miłość ojczyzny tym mieszaninom, perswadujcie tym, którzy źle informowani et nesciunt quid faciunt, aby tak wielkiego w tych konfuzyjach nie mieli smaku. Ostatek suggeret ad ea quae pacis sunt, prudentia w.m.m. panów rady i powagi. A teraz braterskiej w.m.m. panów oddawam się łasce etc.

11. *Uniwersał komisarzy sejmikowych do rachunków skarbowych – Poznań, 20 czerwca 1674 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 301 – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Jakub Sarnecki w dniu 30 czerwca 1674 r. [sabbatho in vigilia festi Visitationis Gloriosissimae Virginis Mariae a. D. 1674].

Ichm. panom poborcom, tak ichm. panom komisarzom województwa poznańskiego i kaliskiego, tak terazniejszym, jako i przeszłym, i innym, którzykolwiek się podatków R.P. i województw należących tykali i one do rąk swoich odbierali, tą niniejszą innotescencyją do wiadomości niżej podpisani podajemy.

Iż będąc na sejmiku przeszłym śrzedzkim do słuchania rachunków podatkowych obrani i deputowani, tedy pro munere officii nostri satisfaciendo menti sejmiku przeszłego, do słuchania tychże rachunków podatkowych czas i miejsce pro 3 iulii w Poznaniu naznaczamy i na ten dzień abyście waszmościowie nieodwłocznie stawić się raczyli, vigore officii nostri po w.m. tego żądamy. Na co dla lepszej wiadomości i pewności rękoma naszemi tę niniejszą innotescencyję podpisujemy. Działo się w Poznaniu, die 20 iunii a. D. 1674.

Adam Molski pisarz ziemski kaliski

Wojciech Malczewski podsędek wschowski, komisarz do rachunków

Kierski na Kiekrzu Chrystian m.p.

Andrzej Mieszkowski komornik poznański

12. *Uniwersał Jana III do województw poznańskiego i kaliskiego, informujący o sytuacji na froncie, o gotowości pospolitego ruszenia oraz wzywający do wpłacania podatków – Warszawa, 4 lipca 1674 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 398 – oryginał drukowany; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski po 13 lipca 1674 r. [sub actu iudiciorum post Margarethae 1674]. Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 184 – oryginał drukowany.

Druk w: Materiały do dziejów wojny polsko-tureckiej 1672-1676, wyd. J. Woliński, SiMdHW, 12 (1966), cz. 2, s. 279-280.

Jan III z Bożej łaski obrany Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, a mianowicie w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu rycerstwu ^awojewództwa poznańskiego^a, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Jakiekolwiek w rozumie ludzkim znajdować się mogły sposoby i środki do odwrócenia zawziętej ab Oriente na państwa nasze nieprzyjaźni, do przyczynienia jak najmocniejszych ab extra et ab intra virium przeciwko nieprzyjacielowi Krzyża Świętego, tych wszytkich niemieszkanie, zaraz po dokończeniu pactorum conventorum i wykonaniu przysięgi naszej, ex consilio senatu zażyliśmy do Porty, do Krymu, do [Petra] Doroszenka, na Zaporozie, do stolicy, na wszytek prawie świat chrześcijański poselstwa albo listy wyprawivszy. Kiedy jednakoz wszytkich zawodów naszych mały barzo skutek, samego tylko Ojca Świętego¹⁰¹⁸ doszły pieniężne subsidia, vicini zaś i dalsi principes christianes ratunku żadnego ani dali, ani obiecują, a nieprzyjaciele legacyjami naszymi nie zatamowani, już ze wszytką potęgą blisko granic koronnych ingruunt, nie zostawa nam inaczej sobie postąpić, tylko za zdaniem panów rad naszych, przy nas na ten czas będących, dowodnie o tak jawnych i gwałtownych niebezpieczeństwach uprzejmościom i wiernościom waszym ogłosić wiadomość.

A naprzód, już non incertus rumor, ale oculatus spectator ur. [Mariusz] Siekierzyński miecznik podolski, któregośmy do wezyra¹⁰¹⁹ byli wyprawili, po kilkaniedzielnym w Babie zatrzymaniu powracający, listownie z granicy podolskiej przestrzega, iż Kaplan basza z kilkunastą baszów stanął na Cedorze 11 iunii, który w przedniej straży iść miał recta ku Chocimiowi. Wezyr pod Babą obóz 17 maii zatoczywszy, miał przechodzić przez most pod Zacką miastem, na tę stronę Dunaju i tam cesarza¹⁰²⁰ czekać, o którym słyhać było, że circa 10 iunii ruszyć się i przeprawiać miał za Dunaj. Chan krymski¹⁰²¹ osobą swoją bliski był złączenia się z Kaplan baszą, basza nowy mysirski przybył we 20 tysięcy wybornego wojska z obudwu Azji i od samego Egiptu coacta vires, zagony tatarskie od Kamieńca longe et late zabiegają się i lud chrześcijański w niewolę swoją bisurmańską niezliczonym tłumem prowadzą. Już do Chocimia 3 iunii szturm od Turków i Tatarów był przypuszczony, acz za łaską Bożą, a rezolucją dobrego komendanta, cum strage hostili wytrzymany.

Nie zawiodło się iudicium nasze, gdyśmy tantam molem periculorum uważając i o nich publice przestrzegając, akt koronacyjej naszej na dalszy czas motu proprio odloželi. Rozesłaliśmy wcześnie uniwersały do grodów praemonendo o nieprzyjacieli-

---

¹⁰¹⁸ Klemens X papież. ¹⁰¹⁹ Fazıl Ahmed Köprülü wielki wezyr turecki. ¹⁰²⁰ Mehmed IV sultan turecki. ¹⁰²¹ Selim I Girej chan krymski.

skich imprezach, instando o składanie podatków, o zapłatę wojsku barzo zrujnowanemu. Nie żalowaliśmy privatum peculium, wykupiwszy resztę depozytowanych u wojska cudzoziemskiego klejnotów i one dla wygody W.Ks.L. na zaciągnięcie przez zastaw sta dwudziestu tysięcy złotych w dyspozycją skarbu koronnego oddawszy, wyliczyliśmy z osobna sto tysięcy zł na toż litewskie wojsko, nadto znaczną sumę na fortyfikację i prowiantowanie Lwowa, wojsku także koronnemu posiłek jaki pieniężny wszelkim staraniem obmyślamy, a sami na koniec accincti osobą naszą wybieramy się do obozu i ohotnie vitam et sanguinem za chwałę Bożą, za miłą ojczyznę devovemus.

Więc że desperare, abo in casum dare Rempublicam nie godzi się, uprzejmości i wierności wasze per sacra omnia, per cara pignora, jako najgoręcej żądamy, abyście zabiegając kościołów Bożych, wiary świętej, swobód i fortun swoich, i całej ojczyzny exterminio, podatki wszystkie na przeszłych zjazdach namówione i postanowione jako najprędzej żołnierzowi wydawali, asygnacje skarbowe skutecznie wypłacali. Także aby reszta hiberny po wielu dobrach królewskich zatrzymana, deputatom od chorągwi, tak długo się od służby wojennej odrywającym, nieodwłocznie wydana była.

A lubo R.P. recenti orbitate strwożona, a przeszłej konwokacyjej i konfederacyjej in casu imminentium periculorum, jako się to teraz zwały, prócz pieniężnego wojska pospolite ruszenie uchwaliła i postanowienie o nim za pierwsze i drugie wici mieć chciała, ale my z poważnych przyczyn, osobliwie aby się podatki nie tamowały i przypadający Trybunał Radomski, który jest fundamentem obrony R.P., nie zatrudnił, jeszcze się ciendas extremas vires nie udajemy. In casu jednak extremae necessitatis, gdyby wojska pieniężne potędze nieprzyjacielskiej wydać nie mogły, znosimy się z panami radami naszymi, tak przy nas obecnymi, jako też i dalszemi, jeżeli wici ostatnie uprzejmościom i wiernościom waszym wydać i pospolite ruszenie, abo po województwach mieć in procinctu, abo też na koniec do generalnego obozu gromadzić i ordynować mamy. Tego jednak życzymy i napomnieć uprzejmości i wierności wasze nie odkładamy, abyście się w konie, w rynsztunki i inne necessaria belli przysposabiali i gdyby inaczej być nie mogło, gotowi i ochotni byli do zaszczytu R.P.

A ten uniwersał nasz dla jako najprętszej wiadomości i skutecznej egzekucyjej, po grodach, parafiach i innych zwyczajnych miejscach publikować i ogłosić rozkazujemy. Na który dla lepszej wiary przy podpisie ręki naszej pieczęć jest przyciśniona. Dan w Warszawie, dnia 4 miesiąca lipca r. P. 1674, panowania naszego 1 r.

Jan Król

Locus sigilli

^{a-a} tekst wpisany ręcznie w puste miejsce

13. *Uniuersał Jana III do oddziałów wojskowych przebywających w Wielkopolsce – Warszawa, 13 lipca 1674 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 397 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski po 13 lipca 1674 r. [sub actu iudiciorum post Margarethae 1674].
Inne rękopisy: **Rp. 2** *AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 189-190v – oblata.**

Jan III z Bożej łaski obrany Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, a mianowicie w., ur. obersterom, obersterlejtnantom, pułkownikom, majorom, kapitanom, purucznikom, chorążym i ich namiestnikom, tudzież wszystkiemu rycerstwu wojsk naszych polskiego i cudzoziemskiego, konnego i pieszego zaciągu donosimy do wiadomości.

Iż codzienne o uszy nasze obijają się skargi, jako uprzejmości i wierności wasze z ludźmi swemi codziennymi przechodami po województwach wielkopolskich, tak naszym królewskim, jako duchownym i ziemskim dobrom barzo się uprzykrzacie, ludzi ubogich noclegami, przechodami, pobocznymi stacyjami i innemi egzakcyjami tak agramujecie, że za takowym postępkim pomsty Bożej obawiać się potrzeba. Dlaczego my z władzy naszej królewskiej chcąc takiemu ubogich ludzi zabezpieczyć uciemieniu, uprzejmościom i wiernościom waszym surowo przykazujemy, abyście jako najprędzej spiesznym marsem, prostą drogą, pobocznych sobie nie wymyślając gościńców, bez ucisku ludzi do obozu się zabierali i tam się koniecznie pro die 28 miesiąca lipca ściągali, gdzie w. wojewoda bełski, hetman polny koronny¹⁰²² obozowi miejsce naznaczył, [...] zadosyć uczynili i w obozie pozostawali, pod sądem wojskowym surowo przykazujemy. Inaczej takich wszystkich, którzy by czasu naznaczonego w obozie uchybili, na gardle karać będę. Jeżeli by po obwieszczeniu tego uniwersału naszego nie pohamowała się ta militaris licentia i ludzie ubodzy cierpieć mieli jakie uciemienie, tedy takich wszystkich, którzy by do obozu na czas naznaczony nie stawili się i wając się, ludziom szkody czynili i dalej agramowali, jako swawolnych województwom i ziemiom znosić rozkazujemy.

A ten uniwersał nasz, aby do wiadomości wszystkich doszedł, po miejscach publicznych ogłosić rozkazujemy. Który przy podpisie ręki naszej pieczęcią naszą stwierdzić rozkazujemy. Dan w Warszawie, dnia 13 miesiąca lipca r. P. 1674, panowania naszego 1.

Jan Król

Locus sigilli

Franciszek Gałęcki m.p.

---

¹⁰²² *Dymitr Jerzy Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman polny koronny.*

36. Sejmik ekstraordynaryjny w Środzie, 16 sierpnia 1674 r.

1. *Uniwersał Jana III na pospolite ruszenie, trzecie wici, zwołujący sejmik ekstraordynaryjny – Warszawa, 27 lipca 1674 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 198 – oryginał drukowany; w grodzie wschowskim oblatował woźny Hon. Grzegorz Giza.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 4, s. 16; *Materiały do dziejów wojny polsko-tureckiej 1672-1676*, wyd. J. Woliński, SiMdHW, 12 (1966), cz. 2, s. 287-288.

Jan III z Bożej łaski obrany Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, a mianowicie w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim stanu rycerskiego, wszystkich in genere województw, ziem, powiatów koronnych obywatelom, tudzież miastom i miasteczkom naszym, uprzejmie i wiernie nam miłym do wiadomości podajemy.

Po tak wielu przestroгах przez uniwersały nasze wyrażonych, odebraliśmy dnia wczorajszego oczywiste wiadomości od ur. Kaczorowskiego, od komendanta chocimskiego, od drugich pogranicznych komendantów, od dwóch tłumaczy probatae fidei, którzy z obozu tatarskiego świeżo spod Chocimia kilku żołnierzów więźniów wyprowadzili, iż Kaplan pasza z chanem krymskim¹⁰²³ złączywszy się, 14 currentis pod Chocim z wielkimi potęgami przystąpili. Komenderowanych kilka tysięcy Turków, most poniżej Chocimia przez rzekę Dniestr budowali. Sołtan gałga¹⁰²⁴ inaudito exemplo nie powrócił na alternatę do Krymu, ale ze wszystkimi murzami i ordami w Wołoszech zimującymi, przy chanie krymskim zostawa. Sam cesarz turecki¹⁰²⁵ przeprawiwszy się przez most na Dunaju, ku państwowym naszym, spirans minantium osobą swoją pośpiesza.

Upatrowaliśmy z daleka tantam belli molem, rozumnie kładąc i przestrzegając, że w miesiącu terażniejszym ingruere miała na R.P. Dłaczego naznaczony aktowi koronacyjej naszej in iulio termin, w dalszy czas odłożyć consultum duximus. Nie opuściliśmy nic intentatum domi forisqae, cokolwiek ad salvandam patriae należało. A kiedy nas postronne nadzieje omyliły, domowe zaś sposoby i posilonych pecunio nostro koronnych i litewskich wojsk, na odparcie tak straszego nieprzyjaciela vires nie zrównają, kiedy Trybunał Radomski, na którym największy obrony R.P. zakładaliśmy fundament, per contumaciam et malitiam poborców, próżen pieniędzy, należytej wojsku stipendiorum zapłaty nie obmyśli, przychodzi nam vel invitis udać się in extrema ne-

¹⁰²³ *Selim I Girej chan krymski.* ¹⁰²⁴ *Sulmet Girej sultan gałga.* ¹⁰²⁵ *Mehmed IV sultan turecki.*

cessitate ad extremum remedium pospolitego ruszenia, na które matura deliberatione z panami radami, tak przy boku na ten czas naszym będącemi, jako requisitis przez listy odleglejszych w senatorów duchownych i świeckich consiliis, władzą nam od R.P. w ręce daną trzecie i ostatnie wici do uprzejmości i wierności waszych wydajemy, sub poenis de expeditione bellica sancitis.

A zachowując prawo o sposobie wyprowadzenia na wojnę pospolitego ruszenia, składamy w tak ścisłym czasie uprzejmościom i wiernościom waszym sejmik w miejscu zwyczajnym w ^aŚredzie^a pro die ^a16^a augusti, na który dzień i sejmik, aby zjechawszy się w., ur. wojewodowie i kasztelani, porządek wojenny namówiwszy, zaraz nobilitatem militariter ruszyć i we wszystkim według urzędu swego (stosując się do praw i konstytucyj dawniejszych i świeżych, osobliwie konstytucyj anni 1621 o pospolitym ruszeniu¹⁰²⁶) sobie postąpili, żądamy. W ciągnięciu zaś aby żadnej krzywdy i agravacyjej dobra i poddani królewscy, duchowni i ziemscy od przechodzących pułków i chorągwi powiatowych nie ponosili, ale żeby de proprio et iuxta taxa każdy się sustentował, górażco napominamy.

Więc że my sami za kilka dni ruszamy się z Warszawy do obozu wojskom w służbie R.P. będącym naznaczonego, tedy uprzejmości i wierności wasze jako najprędzej tam pospieszycie, gdzie my osobą naszą przy wojsku ex ratione et occasione belli znajdować się będziemy, abo zbliżających się, według potrzeby uniwersalami naszymi potykając, obwieścimy. Pobudzi, nie wątpimy, każdego generosum pectus do ratunku miłej ojczyzny, do zaszczytu chwały Bożej, wiary świętej, świątnic pańskich, pignorum vestrorum, wolności krwią od przodków swoich nabytej, wrodzona ochota, chrześcijańska pietas i szlachecka rycerska powinność, że jako najprędzej, choćby też w takim razie non servatis omnibus solennitatibus, do boku naszego sub signis pospieszycie, i one ogromną tot saeculis sławę pospolitego ruszenia, którym crevit statque res Polona, na odpór i hańbę nieprzyjaciołom Krzyża Świętego utrzymacie.

Miasta także i miasteczka, i ci wszyscy, którzykolwiek do wyprawy na pospolite ruszenie należą, onej nie omieszkają, sub rigore tegoż prawa.

A te trzecie i ostatnie wici dla prędszej wiadomości do grodów podać, publikować i po parafiach rozesłać nakazujemy, dla łaski naszej et sub poenis in officiales negligentes sancitis. Dan w Warszawie, dnia 27 miesiąca lipca, r. P. 1674.

Jan Król

Locus sigilli

Franciszek Gałęcki m.p.

^{a-a} tekst wpisany ręcznie w puste miejsce

¹⁰²⁶ *Konstytucja sejmu 1621 r. „Sposób pospolitego ruszenia” (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 297-304).*

2. *Laudum sejmiku ekstraordynaryjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 16 sierpnia 1674 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 461-462 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Franciszek Murawski w dniu 27 sierpnia 1674 r. [feria 2 post Assumptionis Gloriosissimae Mariae Virginis proxima 1674].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Nakło 123, k. 816v-817v – oblata.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, na sejmik za uniwersałem J.K.M. p.n.m. pro die 16 augusti zgromadzeni, stosując się do uniwersału J.K.M. na pospolite ruszenie wydanego, a fundament salvandae patriae przed się biorąc, tak i żebyśmy idąc na zaszczyt ojczyzny naszej, w pospolitym ruszeniu jako najlepszy porządek zachować mogli, naprzód popisy sobie po powiatach pro die 10 septembris naznaczamy, aby każdy militariter do swego powiatu zjachawszy i tam się przed kasztelanem tego powiatu popisawszy, pod chorągwiami się na miejsce przez uniwersał J.K.M. p.n.m. naznaczone zaraz ruszali.

Posłów do J.K.M. naznaczamy, jm. pana Jana Korzeniewskiego starostę kościańskiego i jm. pana Bronikowskiego starościca soleckiego¹⁰²⁷. Dla których relacyj ichm. panów posłów naszych do J.K.M. wyprawionych ściąganie generalne powiatom wszystkim pod Uniejów, pro die 17 septembris naznaczamy¹⁰²⁸, lauda przy tym przesłać na sejmikach naszych o pospolitym ruszeniu napisane, reasumując.

Plebeiae zaś personae, którzy dobra szlacheckie arendami trzymają, także miasta, miasteczka, które do wyprawy pospolitego ruszenia de lege należą, pocztę słuszną z porządkami dobrą według konstytucyj 1621¹⁰²⁹ wyprawić mają. A ponieważ powiat nakielski dotychczas jeszcze swego kasztelana nie ma, tedy ichm. panom obywatelom powiatu tego wolno będzie na popisie zgromadzonym sobie rotmistrza, któryby powiat ten prowadził, obrać.

Jako w każdych okazjach znały województwa nasze osobliwy afekt, curam et sollicitudinem województw naszych j.w. jm. pana kanclerza koronnego wielkiego¹⁰³⁰, tak podufnie i teraz do tejsze sollicitudinem czynią województwa nasze rekurs, aby jako strażnik granic naszych w tym publicznym zamieszaniu, gdy wszyscy zdrowia nasze przeciwko nieprzyjacielowi Krzyża [461v] Świętego niesiemy, chciał mieć curam obrotu granic i bezpieczeństwa krajów naszych. Co że bez kosztu i ludzi być nie może, od pospolitego ruszenia jm. laudo praesenti uwalniamy, aby tym wygodniej i gromadniej securitati publicae providere raczył.

¹⁰²⁷ Instrukcji dla tych posłów nie udało się odnaleźć, znana jest natomiast odpowiedź Jana III (zob. niżej). ¹⁰²⁸ Termin ten (zgromadzenia pospolitego ruszenia pod Uniejów) dla wysłuchania posłów wysłanych do króla nie został z pewnością podjęty w związku z odwołaniem przez Jana III pospolitego ruszenia uniwersałem wydanym w Warszawie, 20 sierpnia 1674 r. (zob. niżej). Uchwałę w tej kwestii można uznać za krok w kierunku kształtowania i utrwalania zasady limity. ¹⁰²⁹ Konstytucja sejmiku 1621 r. „Sposób pospolitego ruszenia” (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 297-304). ¹⁰³⁰ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

Więc że jm. pan wojewoda poznański¹⁰³¹ do podobnyj z nami w pospolitym ruszeniu należy powinności, tedy laudo praesenti od tej kampanijj jm. uwalniamy, prosząc, aby ten poczet półtora sta dragonijj, któryby jm. za osobę jm. w pospolitym ruszeniu stawić miał, in praesidium tych województw, do boku j.w. jm. pana kanclerza wielkiego koronnego tych ludzi obrócić raczył. Poczet także jm. pana sędziego poznańskiego¹⁰³², którego według prawa i zwyczajów dawnych de legalitate infirmitatis w prawach opisanych laudo praesenti od pospolitego ruszenia uwalniamy, także do boku jm. pana kanclerza poczet ten należeć ma. Których to ludzi ichm. kosztem swoim sustentować mają.

Miasta zaś i miasteczka za uniwersałem j.w. jm. pana kanclerza wielkiego koronnego, inquantum by tego była potrzeba, na obronę województw tych ludzi do ichm. panów wojskich i ichm. panów surogatorów gromadzić mają.

A że ichm. panowie deputaci od wojska po zasługi swoje do województw naszych naznaczeni, przez tak długi czas zasług swoich jeszcze nie odebrali, tedy zlecamy to ichm. panom poborcom naszym, aby jak najprędzej ekspedjowani byli, aby też i podatki zatrzymane tym prędzej wydane były, executionem militarem, prawem opisaniem super retentores uchwalamy. A ponieważ wielkie skargi zachodzą na regiment jm. pana [Józefa] Łączyńskiego, tedy laudo praesenti iniungimus ichm. panom poborcom naszym, aby ab iniuriatos na zasługi regimentu tego aresta przymowali i ad decissionem [462] causae zasług nie wydawali.

Mając respekt na ruinę substancyjy jm. pana Więckowskiego, laudo praesenti 2 tys. u jm. pana poborcy poznańskiego według asygnacyjy jm. pana pisarza kaliskiego ziemskiego¹⁰³³, sejmiku przeszłego marszałka, naznaczamy. Także i j.w. jm. panu Stefanowi Bojanowskiemu, który teraz świeżo z więzienia wyszedł, tysiąc złotych na sumie na więźniów naznaczonyj u jm. pana wojewody łęczyckiego¹⁰³⁴ naznaczamy, na co asygnacyją jm. panu marszałkowi koła naszego wydać zlecieliśmy.

Inhaerendo zaś samej słuszności ex respectu na pogorzalców miasteczku Łabiszynu recenter funditus pogorzałem pogłównie, które teraz wydać były powinni do roku prolongujemy. Działo się w Środzie, 16 augusti 1674.

Stanisław Grabski starosta klecki, marszałek koła rycerskiego

3. *Uniwersał Jana III do województw, odwołujący pospolite ruszenie i wzywający do wypłacania podatków – Warszawa, 20 sierpnia 1674 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 483 – oryginał drukowany; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Chrystian Kierski w dniu 1 września 1674 r. [sabbathum ipso die festi Sancti Egidii Abbatis a. 1674].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 210 – oryginał drukowany; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 76, k. 530-530v – oblata; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Nakło 123, k. 813-813v – oblata.

¹⁰³¹ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański. ¹⁰³² Andrzej Radlicki sędzia ziemski poznański.
¹⁰³³ Adam Molski pisarz ziemski kaliski. ¹⁰³⁴ Władysław Leszczyński wojewoda łęczycki.

Jan III z Bożej łaski obrany Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, a mianowicie w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim stanu rycerskiego, wszystkich in genere województw, ziem i powiatów koronnych obywatelom, tudzież miastom i miasteczkom naszym, uprzejmie i wiernie nam miłym do wiadomości podajemy.

Jakośmy nie prędzej ad suprema salvandae Reipublicae przez wydanie trzecich wici przystąpili remedia, aż w przód o zgromadzeniu w Wołoszech wojsk, o prześciu przez Dunaj cesarza tureckiego¹⁰³⁵, o ruszeniu się chana¹⁰³⁶ z sołtanami, o oblężeniu Chociimia, rzetelnie nam constaret, tak teraz, gdy o imprezie tureckiej i wyprawie wezyra¹⁰³⁷, i ord tatarskich w Ukrainę, o posłanym do nas chana krymskiego adze, pewne odbieramy wiadomości, ex consilio panów rad przy boku naszym zostających postanowiliśmy o tym wszystkim uprzejmości i wierności wasze uwiadomić, oraz niniejszymi rewersalami trzecie wici rewokować, dalszym strzeż Boże, one zachowując niebezpieczeństwom.

A widząc, że lubo ta, która się w Ukrainie obraca tempastas, większe ojczyźnie post breve respirium, gdyby się turecka w tamtych krajach ufundowała potęga, minatur periculum, przeto my tak wielkiemu zabiegając niebezpieczeństwem, jako carowi jm. moskiewskiemu¹⁰³⁸ wszystkiej tej imprezy zawód komunikujemy, ad unionem consiliorum et armorum przeciwko zobopólnemu nieprzyjacielowi i tak niebezpiecznemu sąsiadowi inwitując, tak od uprzejmości i wierności waszych per salutem tej ojczyzny, per Dei amorem, dobrego cultus oraz z tym państwem periclitatur, gorąco żądamy, abyście a generalis expeditione uprzejmości i wierności wasze hac vice liberi, prędkim podatkiem wydaniem wojsko z osobą naszą na zaszczyt tej ojczyzny idące, do wojennych przychęcili czynów, własnej w tym compellendo indemnitati et securitati.

Które to rewersały nasze do grodów podać, publikować i po parafiach rozesać nakazujemy, dla łączniejszej et sub poenis officiales negligentes sancitis. Dan w ^aWarszawie^a, dnia ^a20^a miesiąca ^aaugusti^a r. P. 1674, panowania naszego 1 r.

Jan Król

Locus sigilli

F[ranciszek] Z[ygmunt] Gałęcki m.p.

^{a-a} tekst wpisany ręcznie w puste miejsce

---

¹⁰³⁵ Mehmed IV sultan turecki. ¹⁰³⁶ Selim I Girej chan krymski. ¹⁰³⁷ Fazıl Ahmed Köprülü wielki wezyr turecki. ¹⁰³⁸ Aleksy I Michajłowicz car Rosji.

4. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, informujący o potrzebie gotowości pospolitego ruszenia przeciwko swawolnym oddziałom wojskowym w województwach wielkopolskich – Poznań, 13 września 1674 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 526 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 17 września 1674 r. [feria 2 post festum Exaltationis Sanctae Crucis proxima 1674].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 214 – oryginał.

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał województw wielkopolskich.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, osobliwie jednak j.w. ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu in genere rycerstwu województw wielkopolskich, poznańskiego i kaliskiego, m.w.m panom braciej, przy zwyczajnej braterskich służb moich kontestacyjej do wiadomości donoszę.

Iż ichm. panowie bracia na terażniejszy deputacki sejmik do Śródzy zgromadzeni, chcąc confutere interna securitati suae i amovere od siebie tak wielkie, które ponoszą od przechodzących regimentów gravamina, tę na mnie przez ichm. panów posłów swoich włożyli provinciam, abym ex mente ichm., z powinności urzędu mego te do w.m. panów i braci wydał uniwersały, przez które przyda się im ochoty do obozowego pośpiechu, jako toties nakazują tak J.K.M. surowe, jako i wodzów uniwersały i województwa nasze tym prędzej od tak ciężkich na się wolne być mogą przechodów. A jeżeliby jaka w pomienionych regimentach pokazała się kontumacyja, żeby ustępować nie chcieli, tedy vigore terażniejszych z uchwały całego sejmiku uniwersałów pilno proszę, abyście się w.m. panowie, dalszej ich obviando licentiae, po powiatach pod chorągwie ichm. panów kasztelanów abo rotmistrzów swoich powiatowych ^ana dzień 17 miesiąca września, albo jako w którym powiecie sama uprzedzi necessitas i ichm. panów rotmistrzów denunciabit powinni^a, przeciwko nim gromadzili.

Do czego że będzie communis iniuria i miłość braterska powodem w.m. panom nic nie wątpię, bo inaczej, jako to mam z ustnej ichm. panów posłów relacyjej, jeżeliby ktokolwiek z ichm. braciej pokazał nieochotę swoją, tedy sami ichm. panowie bracia z całą chorągwią w dom jm. zjehawszy, do zobopólnej invitabunt pro communi bono kompanijey i obrony. Na co przy przyciśnieniu pieczęci mojej ręką własną podpisuję się. Dan w Poznaniu, die 13 septembris a. D. 1674.

Jan Leszczyński kanclerz w[ielki] koronny, generał wielkopolski

Locus sigilli

^{a-a} tekst dopisany na dole uniwersału tą samą ręką, w tekście głównym znak #

5. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do żołnierzy znajdujących się w Wielkopolsce, nakazujący natychmiastowy wymarsz do obozu pod groźbą zwołania pospolitego ruszenia – Poznań, 13 września 1674 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 525 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 17 września 1674 r. [feria 2 post festum Exaltationis Sanctae Crucis proxima 1674].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 213 – oryginał.

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał województw wielkopolskich.

Ichm. panom obersterlejtantom i wszytkiej starszyźnie regimentów cudzoziemskiego zaciągu w województwach wielkopolskich, w poznańskim i kaliskim będących, przy zaleceniu służb moich braterskich do wiadomości donoszę.

Iż ichm. panowie bracia na przeszły sejmik deputacki do Śrrody zgromadzeni, wysłali do mnie ichm. panów posłów swoich, jako do generała, abym z powinności mojej securitati województw tutecznych chciał prospicere. Która violatur przez ustawiczne regimentów, skwadronów i różnych chorągwi przechody nie tylko zniszczeniem poddaństwa, ale i kilką szlachty braci zniewagą i posieczeniem. Uważając tedy, że ani K.J.M., ani hetmańskie uniwersały tyle u waszmościów nie mają waloru i powagi, abyście się do obozu pospieszali, i owszem, tu się bawicie cum summo obywatelów i ludzi ubogich gravamine, żadnych ichm. panów hetmanów ani ichm. panów obersterów nie mając ordynansów, których nie tylko ukazywać nie chcecie, ale też fingitis sobie niektórzy titulis cudzych regimentów, aby constare nie mogły iniuriae, od czyjegogo regimentu poczynione, wyboicznie pieniądze wybieranie, stacyje. Nad to niektóre regimenty, jako pruskie ludzie, czy pogubieły, czy rozpuściły i w potrzebie nie beli, za co merentur raczej privationem żołdów swoich, a nie recompensam. Z tych racyj i inszych przyszło ichm. ad ultimam resolutionem, że tego po mnie jako po generale potrzebują, abym uniwersały do kupienia się braci wydał. Wydaję tedy, aby się ichm. panowie kupili i securitati domów swoich provideant. Waszmościów zaś proszę, chciejcie anticipare to zgromadzenie braci i spieszo z tych województw, bez krzywdy ubogich ludzi wychodźcie. Uczynicie rem gratam nie tylko obywatelom tutecznym, ale i J.K.M. i ichm. panów hetmanów obtemperabiles uniwersalom, bo to incompatibile, kiedy K.J.M. i hetman w obozie, a ludzie na włościach.

To tedy z braterskiego afektu waszmościom do wiadomości doniósłszy, przy przyciśnieniu pieczęci mojej, ręką własną podpisuję się. Dan w Poznaniu, die 13 septembris a. 1674.

Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał wielkopolski

Locus sigilli

6. *Respons Jana III na poselstwo z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Jaworów, 15 września 1674 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 592v-593v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Łukasz Soboński, sługa Mag. Jana Korzeniewskiego starosty kościańskiego.

Respons od J.K.M. na instrukcją ur. posłów województw wielkopolskich z sejmiku średzkiego przyniesioną, dany w Jaworowie dnia 15 miesiąca września r. P. 1674.

Przyznawać raczy J.K.M., że to gentile maiestatis decus z osobliwej Boskiej opatrności przez wolne wolnych narodów głosy otrzymał, nie inszą jednak intencją to cuncta regendi onus Athlantis formidatus humeris przyjął na się, tylko aby in ipsis regnandi primordis schorzałej tej ojczyźnie zdrowiem i odwagą swoją królewską nie tak praesse jako prodesse mógł. I do tego celu wszystkie swoje studia, animum curasque vires obraca, jakoby po tak ciężkich paroksyzmach przez przezorne J.K.M. panowanie utrapiona zewsząd zakwitnąć mogła ojczyzna i kiedykolwiek niveis invecta quadrigis wróciła się pożądana tranquillitas w państwa od Pana Boga J.K.M. powierzonych.

Dlatego tedy jako wszystkie inne województwa koronne i W.Ks.L., tak i województwa wielkopolskie fato in bella vacante przez wydanie trzecich wici na zaszczyt tej ojczyzny wezwać był raczył. Ale kiedy nieprzyjacieli insze bellandi modus u siebie postanowił, i nie tak od nas arma avertere, jako nas per aliud latus perere umyślił, tę królewską przed się wziąć raczył rezolucją, aby opportuniore da Bóg tempore ostatnie tej ojczyźnie pospolitego ruszenia zachowując siły, sam na osobę swą wszystkie [593] discrimina belli, fatygi i niewczasy ochotnie wzięwszy, suo incommodo poddanych swoich antevertat incommoda, wszystkie od terażniejszej ekspedycyjej do czasu uwalniając województwa, revocatorias wydanych trzecich wici z kancelaryjej swojej wydać rozkazał, życząc sobie raczej te województwa mieć participes da Bóg gloriae non discriminis. A oraz za tak ochotną do podjęcia trudów wojennych deklaracją perenne w królewskiej pamięci pomienionym województwom wielkopolskim erigit monumentum, które osobliwym na zawsze J.K.M. do wyświadczenia ojcowskiej swojej obywatelom tychże województw dobroczynności będzie incitamentem.

Z niemałym podziwieniem J.K.M. odbierać raczy od ur. posłów skargę przeciwko administratorom cel koronnych, jakoby per abusum powinności swojej kupców województw wielkopolskich indebito rigore aggravare mieli. Aby tedy jako status equester, tak wszyscy tej R.P. incolae za prawem swoim spokojnie wysiedzieć się mogli i żadnej pod panowaniem J.K.M. nie uznawali pressuram, wydać rozkazał J.K.M. uniwersał swoje do pisarzów celnych, aby według dawnych praw i zwyczajów, nihil innovando, urzędy swoje i powinności nie tylko bez szkody i dyminucyjej skarbu R.P., ale też bez depaktacyjej i uciążenia ludzi kupieckich odprawowali. List także do w. podskarbiego wielkiego [593v] koronnego¹⁰³⁹ wydać rozkazał J.K.M., aby tantisper zatrzymał się z asygnacyjami swemi, póki województwa pomienione wielkopolskie podatków in vim zatrzymanej za jedno pół roka akcyzy nie uchwałą i satysfakcyjej należącej według

¹⁰³⁹ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

uchwały R.P. nie obmyślą. Którą sumę że efficaciter i nieodwłocznie pomienione województwa zapłacić zechcą, nic nie powątpiwa J.K.M.

A jako nihil optabilius jest w dobrotliwym J.K.M. sercu, tylko aby każdy przy prawie swoim był zachowany, tak liberacją starostwa średzkiego od przechodów i stanowisk żołnierskich raczy manutenere J.K.M. i dlatego uniwersałów swoich na konserwację tegoż prawa ex nunc z kancelaryjej swojej wydać rozkazał. A że pomienioni ur. posłowie o przebranie chleba w tymże starostwie średzkim na deputatów chorągwi ur. [Michała] Zbrożka strażnika polnego¹⁰⁴⁰, żalowaną wnosili kwerymoniją, tedy aby się w tym sprawiedliwości świętej dosyć stało, serio wejrzeć w tak znaczną krzywdę ubogich ludzi rozkaże J.K.M., aby ta pretensya debita animadversione sądzona była, et iniuratos realis satisfactio doszła.

Niemniejszym żalem i podziwieniem odbierać raczy tę wiadomość J.K.M., że regiment urodzonego [Józefa] Łączyńskiego nie mając żadnego ordynansu, tak daleko się zabłąkawszy, nie tylko przez różne gravamina i obelgi stanowi szlacheckiemu uprzykrzył się, ale też i chleb w opactwie lubińskim¹⁰⁴¹ wybierać sobie pozwolił. Jako tedy to nieuszanowanie urodzonego Jaraczewskiego przez ludzi pomienionych popełnione i chleb niesłusznie wybrany, tak i te same marsze zakazane, tak dalekie przechody serio sądzić i karać rozkaże J.K.M. ex delatione ludzi ukrzywdzonych. In reliquo jako pomienionym województwom tak pomienionym posłom J.K.M. łaskę swoją pańską ofiarować raczy.

Locus sigilli minoris Regni, na własne rozkazanie J.K.M.

Franciszek Gałęcki m.p.

7. *Uniwersał Jana III do żołnierzy, przypominający wolność miasta Środy od stacji wojskowych – Jarworów, 15 września 1674 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 594-594v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Łukasz Soboński, sługa Mag. Jana Korzeniewskiego starosty kościańskiego.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, mianowicie w służbie naszej i R.P. wojennej zostających pułków, regimentów i chorągwi polskiego i cudzoziemskiego narodu, jezdnego i pieszego, starego i nowego zaciągu ludziom wiadomo czyniemy.

Doniesiono nam jest przez ur. posłów z sejmiku średzkiego województw wielkopolskich do nas deputowanych, jako niektórych pułków, regimentów i chorągwi

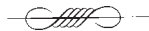
¹⁰⁴⁰ Stefan Bidziński strażnik koronny. ¹⁰⁴¹ Opactwo Benedyktynów w Lubiniu.

ludzie, contraveniendo prawu pospolitemu, którym miasto Szroda od wszelakich konsystencyjej, stanowisk, stacyi, noclegów i popasów żołnierskich jest uwolnione, pomienione miasto różnemi agramują egzakcyjami. Takowym my tedy ludzi swawolnych złym zabiegając wcześniej postępkom, surowo tym uniwersałem naszym przykazujemy, aby się [594v] żaden z ludzi w służbie wojennej zostających w przerzeczonym mieście Szredzie stać, noclegów, popasów ani konsystencyjej odprawować, stacyjej wybierać, tudzież żadnych egzakcyjej czynić nie ważył, pod ostrością prawa pospolitego i artykułów wojskowych, które in casu sprzeciwienia się niniejszej woli naszej, nieodwłocznie wykonać i jako praw gwałtowników irremissibiliter surowo karać rozkażemy. Na co dla lepszej wiary przy podpisie ręki naszej pieczęć przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Jaworowie, dnia 15 miesiąca r. P. 1674, panowania naszego r. 1.

Jan Król

Locus sigilli

Franciszek Gałęcki

37. Sejmik deputacki w Środzie, 10 września 1674 r.

Brak informacji o wyborze deputatów.

Zob.: Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spis, cz. 3: 1661-1700, oprac. L. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 93.

1. *Uniwersał Jana III, informujący o kolejnym odłożeniu terminu koronacji i o sprawach wojennych oraz skarbowych – w zamku złoczowskim, 23 października 1674 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 635-636v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 15 listopada 1674 r. [feria 5 post Martini 1674].*

Druk w: Materiały do dziejów wojny polsko-tureckiej 1672-1676, wyd. J. Woliński, SiMdHW, 12 (1966), cz. 2, s. 311-312.

Jan III z Bożej łaski obrany Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Oznajmujemy komu wiedzieć należy, osobliwie wielbnemu, w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom, duchownym i świeckim, i wszystkiemu stanowi rycerskiemu województwa poznańskiego.

Nic pożądansego w sercu naszym znaleźć się nie może, jako z osobliwej Boskiej dobroci wolnemi głosami uprzejmości i wierności waszych na tron Królestwa Polskiego i W.Ks.L. wyniesionym, koronę królewską świątobliwym Kościoła Rzymskiego katolickiego porządkiem, według determinowanego czasu na skronie nasze przyjąć i pierwszej ad regale solium, aniżeli in arenam Martis, pierwszej ad regios honores, aniżeli ad miseres sudores pospieszwszy, formalne panowania naszego zaczynać gubernium. Ale kiedy wojsko ex visceribus Regni ad operationes bellicas wyprowadzić należało, aby nie tylko we krwi chrześcijańskiej bezpiecznie brodzącego nieprzyjaciela z państw tej R.P. arcere mogliśmy, ale też dla pilnego wydania uchwalonych i do zapłaty wojsku dobrze zasłużonemu należących podatków, aby ubodzy ludzie przez oswobodzenie prowincyj Korony Polskiej i W.Ks.L. od ustawicznych przechodów i stanowisk żołnierskich respirare mogli, a nie mniej wzięwszy z stolicy moskiewskiej od rezydenta naszego¹⁰⁴² wiadomość, że się car jm. moskiewski¹⁰⁴³ osobą swoją na tę ruszył wojnę, nie godziło się nam tych zapędów naszych chwalebnej deserere stationem, zwłaszcza dla ugruntowania zupełnej konfidencyj i do zawarcia z tymże carem jm. koniunkcyj armorum et animorum przeciwko temu nieprzyjacielowi, która do tych czasów z niejaką ociętością między nami ex parte cara jm. zdała się coalescere. Więc nas in regali diademate przytrzymywa, że jak prędko byśmy ad hanc solennitatem z pola marsowego zjechać mieli, zaraz wielka część wojska, prawie flos et robur militiae nie chciałoby się od tego aktu absentować i tak wielka część pory wojennej z niewypisaną in publicum szkodą musiałby evanescere.

Te tedy i inne considerationes wzięwszy w pilną deliberacyją, a najbarziej późniejszego czasu angustias, z respektu dobra popolitego, satis (idąc za zdaniem panów rad i deputatów od R.P. przy boku naszym zostających) rozumieliśmy differre actum koronacyj naszej, i pierwszej [...] aniżeli regalem tiaram głowę naszą ozdobić, mając pro suprema lege salutem populorum i świątyni Boskich tutelam.

Zaczynamy żądać uprzejmości waszych, abyście sejmiki swoje przed sejmem coronationis przypadające tantisper odłożyli, póki jeszcze Niebo samo wojennym czynom zda się favere i glaci nie nastąpią rigores. Wzięwszy jednak miarę z imprezy i postępów nieprzyjacielskich, et ex votivo successu okazyj wojennych, nieomieszkamy o nieomylnym akcie koronacyj naszej, jako też sejmików przed tym aktem przypadających terminie uprzejmości i wierności waszych obwieścić.

A że wojsko zbliżające się in hoste, quaerulatur o borgową kilku ćwierci służbę, żądamy przeto uprzejmości i wierności waszych, abyście podatki uchwalone, w tym

¹⁰⁴² *Paweł Świdorski rezydent Rzeczypospolitej w Moskwie.*   ¹⁰⁴³ *Aleksy I Michajłowicz car Rosji.*

województwie zatrzymane, niemieszkanie wydali. Jakobyście w głodne podolskie, także ukraińskie idące kraje wojsko, należytych stipendiorum ukontentowaniem do zaszczytu R.P. zachęcili.

Nie mniej i nas permovet, że łanowe piechoty ad gremium wojska nie pospieszają. W czym abyście uprzejmości i wierności wasze seriam uczynili animadversionem, jakoby tak liczny ludzi do wojny potrzebnych cumulus był za wojskiem wyprawiony, pilno żądamy.

Który to uniwersał nasz aby tym prędzej do wiadomości wszystkich doszedł, do grodów rozesłać, publikować rozkazujemy, sub poenis in officiales negligentes sancitis. Na co dla większej wagi i pewności przy podpisie ręki naszej pieczęć naszą przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w zamku złoczowskim, dnia 23 miesiąca października r. P. 1674.

Jan Król

Locus sigilli

F[ranciszek] Z[ygmunt] Gałęcki

2. *Rachunek Stanisława Rosnowskiego poborcy województwa poznańskiego z wpływów pochodzących z czopowego i szelężnego – Śrem, 4 listopada 1674 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 749, k. 677v-678v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Chrystian Kierski.

Continuatio rachunków jm. pana Stanisława z Niempartu Rosnowskiego poborcy przeszłego województwa poznańskiego, die 4 novembris in Śrzem, in anno 1674 expedita. Rachował się z podatku czopowego z miast a die 1 ianuarii 1673 ad ultimam aprilis 1674, także z szelężnego podatku z miast i wsiów całego województwa poznańskiego, a die 1 ianuarii 1673 ad ultimam aprilis anni eiusdem, do województwa przynależącego. Także a 1 mai 1673 ad ultimam aprilis do skarbu należytego, który podatek czopowego i szelężnego tak do województw, jako i do skarbu, jako się ex iuramentis liquide pokazało, tak na przeszłej Komisji Poznańskiej, jako i na terażniejszej śrzemskiej uczynił in summa florenorum 177 205 zł, gr 24, pienniążków 4. Do skarbu wniósł jako produkował kwitem skarbowym autentycznym, ręką jm. pana pisarza starszego skarbowego podpisaną, fl. 62 481 gr 10 pienniążków 3. Zostało do skarbu według konotacyjej skarbowej i regestrów przez tegoż [678] podpisanych 11 287 gr 26 pienniążków 12. Wniósł do województwa przeszłym rachunkiem śrzemskim na różne asygnacyje ichm. panów komisarzów 53 635 gr 29 pienniążków 4. Zostaje do dystrybucy dempto od całej sumy solario 50 200 gr 18 pienniążków 3. Produkował na tę resztę asygnacyje województw naszych, ręką jm. pana [Kazimierza] Grabskiego podpisane, na zasługi chorągwiom i regimentom z dystrybucyjej Komisyyej Lwowskiej, które wynosiły sumę, jako się z asygnacyi pomienionych pokaże, zł 57 224 gr 15 pienniążków 3.

Wydał nad perceptę do dystrybuty zł 7024 gr 3. Powinien tedy jm. pan Rosnowski wnieść do skarbu na resztę pozostałą zł 11 287 gr 26 pieniążków 12, sumę wytrąciwszy nad perceptę na województwa potrzeby i asygnacje ichm. panów komisarzów zł 4263 gr 23 pieniążków 12. Poglówne zaś produkował i pokazał to, że do skarbu totaliter wszystko cessit, cokolwiek go wybrał. Zostają województwa do skarbu wedle taryfy szelężnego podatku przez jm. pana Rosnowskiego wniesionej suma zł 7024 gr 3. Które to rachunki nasze pilnie konotowane, dla lepszyj wiary rękami naszymi podpisujemy i jm. panu Rosnowskiemu na produkowanie na przyszłym sejmiku średzkim oddajemy. Działo się w Śrziemie, die et anno ut [678v] supra.

Adam Molski pisarz ziemski kaliski
Wojciech Malczewski podsędek ziemski wschowski
Kierski na Kiekrzu Chrystian m.p.

38. Sejmik ekstraordynaryjny za uniwersałem prymasa na pospolitym ruszeniu w Środzie, 20 sierpnia 1675 r.

1. *Uniwersał Jana III, informujący o dramatycznej sytuacji wojennej i dezercji
licznych żołnierzy – Braclaw, 14 lutego 1675 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Kalisz 293, k. 461-463 – ekstrakt z grodu poznańskiego; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 16 marca 1675 r. [sabbatho post Dominicam Reminiscere Quadragesimalem proximo a. D. 1675].*

Jan III z Bożej łaski Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, osobiwie wielbnym w Bogu, w, ur., duchownym i świeckim senatorom, dygnitarzom, urzędnikom, sądom kapturowym, urzędom wszelakim i wszystkiemu rycerstwu województwa poznańskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, przy łasce naszej królewskiej do wiadomości donosimy.

Iż też nic dłużej żadną miarą dysymulować nie możemy, abyśmy R.P. ostrzec nie mieli [461v] jako ancipiti nie tylko w osobie naszej, ale i reszty cnego rycerstwa przy boku naszym cierpliwie pracującego, ale i w odkryciu viscerum jej, gdy co żywo z Ukrainy do wczasów zbiega signa deferunt i ten zaszczyt R.P., w którym dla chwały Bożej, wiary św. i kościołów, miłości ojczyzny i wszystkich stanów zasłony i pokoju mężnie stojemy, pracowicie trwamy i wszystkim generosibus pectoribus przykład z siebie dawamy, fatali ignavia i prac fastidio bez wstydu obnażając. Porwała się nazad naprzd in medio victoriarum cursu jeszcze spod Baru pod chorągwiemi, owszem, gdyśmy szli z nieprzyjacielem do potrzeby, niemal wszystka kawaleria W.Ks.L., kurfistrz jm. brandenburski¹⁰⁴⁴ ponowienia ordynansów coraz surowszych rewokował regimenty swoje¹⁰⁴⁵. Stęsknili się nazad praediudicioso hoc exemplo niektórzy z starszyny, za ekspiracją ćwierci gromadno porwało się towarzystwo, że teraz i nie masz się z kim wychylić w pole. Piechoty urywają się tak do nieprzyjaciela, jako i do Polski. Z jednego boku gotują się na nas wszystkie wschodnie potęgi, flagellum Dei, z drugiego boku nie tylko zaprzysiężone odmówione bez nadziei posiłki, ale w responsach i ustnie minantia pila inproperia i zakazane choć za drogie pieniądze z Zadnieprza, które nam dotąd przewożono, prowianty. W czele wieszające się nad nami liczne ordy, lubrica [462] Wołoszy i [...]a. O Doroszu¹⁰⁴⁶ więcej desperacyjej niż nadziei. W miastach, w których wojska rozłożone, z głodu, ucisku aż nazbyt i obywateli z gośćmi ckliwo. Osądzić zatym łatwo z jakiej przyczyny w takicheśmy terminach i jeżeli humanitatis podobna, aby fortunam R.P., powaga i osoba nasza poprzec i utrzymać mogła, kiedy ją ociętość czy fatorum vis tamuje, by też najzdrowsze rady i starania nasze evertit, albo przeszkadza.

Donosimy to zatym R.P. i przestrzegamy quam in ambiguo. Żądamy przy tym, aby duchowieństwo po ambonach persuasione, urzędy w sądach, w województwach i powiatach senatorowie, dygnitarze, krewni i rodzice w domach własnych animadversione nie tylko desertores castrorum i tych, którzy dla własnych potrzeb uprosiwszy się nie wracają, ale i młódź próżnującą zagrzewać chcieli, maiores et posteros przypominali, inertiam ganili i rozważali, jako insze narody ratując ojczyznę swoją sypali dostatki, zalewali krwią własną ogień postronny i lubo miękka pleć białogłowska nie tylko monilia, ale włosy własne armando ojczyste classes na powrozy kręciła. Pudeat na zjazdach, w parafiach i wszelkich kościołach, przy sądach, w domach i przy stołach prywatnych zasiadać i bawić się z takimi, którzy ojczyzny odstąpili, zdrowie nasze, jak na szanc wydali, R.P., która na zaciągi tak wiele łożyła, zawiedli. I jeśli [262v] się okazja nie stanie, actum est o wolnościach, actum o wierze św. i kościołach, actum o zdrowiu każdego. Uchowaj Boże tu zguby na nas i na tę szczupłą garść pracującego rycerstwa, jednychby, strzeż Boże, pod miecz puścili, albo powięzali i podeptali bisurmanie, drugich nie daj Boże pod pretekstem obrony własnej rozebraliby i podrobili

¹⁰⁴⁴ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ¹⁰⁴⁵ W 1675 r. elektor brandenburski odwołał z Polski posiłki brandenburskie dowodzone przez pułkownika Kaspara von Hohendorffa. ¹⁰⁴⁶ Petro Doroszenko hetman kozacki, z którym pod koniec 1674 r. posłowie Jana III prowadzili bezowocne negocjacje w sprawie powrotu do posłuszeństwa wobec Rzeczypospoliej.

sąsiedzi i tak domina gentium nie tylko facta esset sub tributo, ale by in abominabilem poszła servitutum.

W ostatku oświadczamy się przed Bogiem i światem, że jako krwią i zdrowiem zastępujemy hanc abyssum malorum, aby nie uciskały żadnego stanu, którego nam Bóg przez wolne głosy powierzył, ani opuszczamy cokolwiek humanis praestari może. Tak jeśli, strzeż Boże, nie wytrzymamy, ostatni ten termin zguby chrześcijaństwa w zgubie R.P. tonącego padnie na tę ignaviam czy sporną uwziętość, która nas tu zaprowadziwszy, jak na szanc wydała.

Który uniwersał aby do wiadomości wszystkich przyszedł, on po grodach, miastach, parafiach rozsyłać authenticie i publikować wszelkim urzędowi w województwach swoich rozkazujemy, który ręką własną podpisujemy i pieczęć przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Braclawiu, 14 miesiąca [463] lutego r. P. 1675, panowania naszego 1 r.

Urodzonych przy tym deputatów po hibernę i zasługi wyprawionych summo napolominamy, aby się towarzyszom i oficyjerm z Ukrainy in viscera zbiegłym nie wazyli grosza, tak z hiberny, jako i zasług udzielać, ale żeby zupełne sumy do wojska jak najprędzej przywozili, którego im nuża i głód wiadome. Więc i zabiegając swywoli bezwstydu od znaków swych zbiegających, jako to przy surowości artykułów wojskowych, które nad każdym, gdyby tego ordynansu naszego nie słuchał, bez odproszenia będą wykonane.

Jan Król

Locus sigilli minoris cancellariae Regni

^a tekst nieczytelny, strona naderwana

2. *Uniwersał prymasa Andrzeja Olszowskiego w sprawie swawolnych żołnierzy – rezydencja prymasa w Łyszkowicach, 20 kwietnia 1675 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 272-273 – ekstrakt z grodu poznańskiego; w grodzie wschowskim oblatował Gen. Samuel Haza w dniu 31 maja 1675 r. [feria 6 post Dominicam Exaudi proxima a. D. 1675]; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 22 maja 1675 r. [feria 4 post Dominicam Rogationum proxima a. D. 1675].

Andrzej Olszowski z Bożej łaski arcybiskup gnieźnieński, legatus natus, Królestwa Polskiego i W.Ks.L. primas, pierwszy książę i podkanclerzy.

J.w., w. ichm. panom senatorom, dygnitarzom, osobliwie sądom kapturowym po województwach i ziemiach, starostom sądowym, urzędnikom, m.m. panom i braci, przy zaleceniu służb moich do wiadomości podaje.

Między różnymi R.P. ciężkimi egzorbitancyjami niepoślednia ta jest, że pod ten czas kiedy J.K.M. p.n.m. głowę swoją pańską, zdrowie i całość ojczyzny zasłania i woj-

ska in hostico odważnie wojują, wiele oficerów zgromadziwszy kupy trybem niemiec-
kim, nie mając, albo nie pokazując uniwersałów królewskich ani hetmańskich, po całej
Polsce grasują, dobra królewskie i duchowne plądrują, [272v] w szlacheckich stawiają,
stacje pieniężne z każdej prawie wsi wyciągają, a co żalosna, emeritito nomine z krzyw-
dą i ubliżeniem honoru zacnych kawalerów tytułować się ważą, jako świeżo w dobrach
arcybiskupstwa mego nazywali się suplementem jm. pana generała Bokuma¹⁰⁴⁷, któ-
ry emerita aetate, przed lat dwiema abdankowawszy, żadnego teraz nie ma regimentu
w służbie R.P., innych ichm. clarissimis nominibus parco, których chorągwie albo su-
plementy całą zimę i dotąd jeszcze po włościach krążąc, na Ukrainę trafić nie mogą.

Zabiegając tedy takowej swawoli, zniszczeniu krajów, zatrudnieniu podatków, nie-
znośnej i Niebo przebijającej ludzi ubogich opresyje, z powinności mojej prymacyjal-
nej pod odległość na ten czas J.K.M. p.m.m., za dołożeniem się i zdaniem wyraźnym
wielu ichm. panów senatorów i urzędników koronnych i W.Ks.L., przestrzegam o tym
w.m.m. panów, a panów werbarzów wszelakich napominam, aby przed sądem kaptu-
rowym sprawę o sobie dawali, listy jeżeli jakie mają na suplementy produkowali, de-
kreta albo atestacje iudicialiter otrzymywali, i żeby wszelkich agramacyjej zaniecha-
li i ukrzywdzonym satysfakcją dobrowolną czynili. A in quantumby dalej licentiose
postępowali, tedy stosując się do praw i konstytucyje dawniejszych i świeżych, i do
surowych uniwersałów J.K.M., rzecz słuszną bacząc moderando rigorem, aby takowi li-
centiosi do sądów kapturowych pozywani, do grodów oddawani i za dekretami słusnie
ferowanymi, choćby też praevia od J.K.M. informatione (po którą posyłać gotów będę)
karać, a żołdacy [273] albo raczej kijacy na roboty poddanym zwyczajne zabierani,
lubo też w kupie, na pewnej konsystencyjej do dalszej J.K.M. deklaracyjej zatrzymy-
wani byli.

Który uniwersał mój aby zwyczajnie publikowany i do egzekucyje przywiedziony
był, pilnie proszę. Dan w Łyszkowicach, rezydencyjej mojej, dnia 20 miesiąca kwietnia
r. P. 1675.

Andrzej Olszowski

Locus sigilli

3. *Uniwersał Jana III na pospolite ruszenie, drugie wici – zamek w Jarworowie, 8 lipca 1675 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 288 – oryginał.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 293, k. 439 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 145, k. 809-809v – oblata; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Gniezno 76, k. 632v-634 – oblata; **Rp. 5** AP Po-
znań, Gr. Nakło 123, k. 961-962v – oblata.

¹⁰⁴⁷ Jan Henryk von Alten Bokum generał.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, inflancki, smoleński, kijowski, podolski, podlaski, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie jednak w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu rycerstwu województwa poznańskiego i powiatu wschowskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, przy łasce naszej królewskiej do wiadomości donosimy.

Że jakośmy przed niedziel sześciami przez uniwersały nasze, które za pierwsze wici mieć chcieliśmy, uprzejmości i wierności wasze o zbliżających tatarskich i tureckich licznych wojskach uwiadomili, które traktatami zatrzymać, ile trzema legacyjami od chana¹⁰⁴⁸, że nadaremne być miały, upewnieni, spodziewaliśmy się i starali, tak i teraz znać dawamy, że w tych traktatach żadnej nadziei, gdy kondycje nieznośne, to jest Ukrainy po Horyń¹⁰⁴⁹ według pakt lwowskich, Podola i Kamieńca na poddaństwo tureckie, zwierzchność, haracz sromotny i rozerwanie pokoju z carem jm. moskiewskim¹⁰⁵⁰, chcąc abyśmy się między sobą chrześcijanie wojną trawili, wymóc usiłują i pod Manaczynem¹⁰⁵¹ z wielkimi tureckimi wojskami pod Ibraim Paszą i Achmet Seydiul szczęśliwie pod Chocimiem bitym i z inszymi złączywszy się, wgląb postępują i ku Lwowu zmierzają, aby tak sromotne i uciążliwe kondycje wymusił. Naprzód tedy wszytkiego stanu ludzi przestrzegamy, aby się na ostrożność kupieli i po fortcach zdrowie, pignora i dostatki swoje unosili.

Uprzejmości zaś i wierności wasze, którym jako rycerstwu et civibus i synów miłej ojczyzny obrona tej R.P., wiary św. i kościołów należy, powtórne te wici wydawamy, miłością chrześcijańską świątnic Bożych, praw i wolności, na ostatek vigore legum obowiązując, abyście Niemieszkanie, aby też jednej nie znali godziny pod kasztelanów swoich po powiatach, a województwie do wojewody swego jako najprędzej, prędkość i wściekłość nieprzyjaciela anteventendo kupili i przy fortcey, którą w województwie albo ziemi i powiecie swoim opportunam rozumieć będziecie, stanąwszy, na zagony nieprzyjacielskie oko mieli i pustoszyć kraju swego i dusz chrześcijańskich w niewolę zabierać nie pozwalali. Nadto abyście uprzejmości i wierności wasze, osobliwie województwa za Wisłą będące, gotowi byli za trzecimi uniwersalami, to jest za trzecimi wiciami naszymi przybywać do boku naszego, jeżeli tego będzie potrzeba.

Lubo jako możemy nieprzyjacielowi wytrzymujemy, abyśmy w tej możliwości, w zbiegłych, że niepłatnych, głodnych, bez odpoczynku ustawicznym trzyletnim nie tylko całozimowym chorowaniem zwątlonych wojsk przeszły uprzejmości i wierności waszych nieprzyjacielowi odpór dać mogli. Przeciwno któremu głowę naszą królewską ochotnie teraz niesiemy i krwie własnej wespół z tymi, którzy się przy boku naszym teraz znajdują, na zaszczyt R.P., póki nas stawać będzie, żałować nie chcemy. Przyka-

---

¹⁰⁴⁸ *Selim I Giraj chan krymski.* ¹⁰⁴⁹ *Rzeka Horyń w woj. wołyńskim.* ¹⁰⁵⁰ *Aleksy I Michajłowicz car Rosji.* ¹⁰⁵¹ *Manaczyn, wieś w woj. wołyńskim.*

zując oraz pod surowością artykułów wojskowych tym uniwersałem naszym wszelkiego stanu rycerstwu, ktokolwiek jakiegokolwiek stanu żołnierzem się mieni, płacą R.P. brał i z hiberny partycypował, do obozu od nas naznaczonego jako najprędzej, dniem i nocą ściągali i jako na ogień na zastęp temu nieprzyjacielowi bieżeli.

Miastom także naszym królewskim, które do wyprawy należą wojennej, surowo pod utraceniem praw ich rozkazujemy, aby się w powinności swojej baczyli, wozy, piechoty według konstytucyj anny 1621¹⁰⁵², jako kto powinien, gotowali i onych za trzecimi uniwersałami, to jest wiciami naszymi wyprawiali, nie czyniąc inaczej, wszystkie stany nie tylko dla łaski naszej, ale dla wiary św., kościołów, ojczyzny, praw, wolności złotej, własnego zdrowia i dla zaszczytu pignorum, aby się w arkany nieprzyjacielskie w wieczną niewolę i sromotę nie dostawały.

Który to uniwersał dla większej jego wagi ręką własną podpisujemy i pieczęć przycisnąć rozkazaliśmy i żeby do wiadomości wszystkich doszedł, po wszystkich grodach, powiatach, parafiach, miastach, miasteczkach i rynkach publikować wszelkim miejskim i wiejskim urzędom, pod surowymi [karami] contra negligentes rozkazujemy. Dan w zamku naszym Jaworowskim, na samym się ruszeniu naszym do obozu, dnia 8 miesiąca lipca r. P. 1675, panowania naszego 2 r.

Jan Król

Locus sigilli

4. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, w sprawie gotowości do pospolitego ruszenia i obrony kraju – Poznań, 31 lipca 1675 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 289 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował woźny Hon. Grzegorz Giza w dniu 1 sierpnia 1675 r. [feria 5 ipso die Sancti Petri in Vinculis a. D. 1675].
Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 293, k. 449 – oryginał.

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał województw wielkopolskich etc.

J.w., w. ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu poznańskiego i kaliskiego województw, m.m. panom i braci, przy zaleceniu braterskich służb moich do wiadomości donoszę.

Kiedy tak silny na całą ojczyznę pada ogień, urgente orientali plaga pożarem wgląb państw J.K.M. p.n.m. postępuje, surowe nieprzyjaciela Krzyża Św. groźby wszystkę wskroś przenikają Polskę, coraz cięższe ingravescant niebezpieczeństwa. O traktatach nulla aut exigua spes, jako to ex insupportabilibus proponowanych a fronte tych trak-

¹⁰⁵² *Konstytucja sejmu 1621 r. „Sposób pospolitego ruszenia” (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 297-304).*

tatów pokazuje się conditionibus, terrent nas po pocztach de periculis his awizy, tudzie i J.K.M. wiciami swymi ogłasza o tej trwodze.

Dla prętkiego i skutecznego ojczyzny naszej ratunku, ex consilio siela ichm. na sądy kapturowe poznańskie zgromadzonych, swój wydawam uniwersał per omni sacra upraszając w.m.m. panów, aby ten ogień defensionis in pectoribus w.m.m. panów na succurs laceratae od pogan patriae większe concipiat flammās, abyście w.m.m. panowie in casu niedościa trzecich J.K.M. pernitate strzeż Boże wojsk nieprzyjacielskich zatrudnionych wici, jako też et in casu niewydania prędkich od ks. jm. prymasa¹⁰⁵³ uniwersałów, za moimi uniwersałami byli praecincti ardore defensionis i niemieszkanie na gwałt ojczyzny concurrere raczyli, tam gdzie przysze indicabunt uniwersały, substancyje, cara pignora vestra przy słusznej do żywienia opatrności ad firma et tuta miast i fortē praesidia unosili. Miasta zaś i miasteczka publica autoritate praemoneo, aby według dawnych zwyczajów i opisanie generalis expeditionis bellicae w amunicyjā i prowianty jako najlepiej gotowali się.

Który to uniwersał po grodach województw tutecznych aby publikowany był, przykazuję. Dan na zamku poznańskim, dnia 31 lipca r. P. 1675.

Jan Leszczyński

Locus sigilli

5. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do żołnierzy przebywających w Wielkopolsce, wzywający do jak najszybszego wyruszenia do obozu królewskiego – Poznań, 31 lipca 1675 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 290 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował woźny Hon. Grzegorz Giza w dniu 1 sierpnia 1675 r. [feria 5 ipso die Sancti Petri in Vinculis a. D. 1675].
Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 293, k. 457 – oryginał.

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał województw wielkopolskich etc.

Ichm. panom wojskowym polskiego i cudzoziemskiego zaciągu, przy zaleceniu służb moich do wiadomości donoszę.

Z siela ichm. na sądy terazniejsze kapturowe poznańskie zgromadzonych rady, na ciężki ogłos od głównego nieprzyjaciela niebezpieczeństw, wydawam do w.m.m. terazniejszy mój uniwersał, abyście stosując się do uniwersałów także J.K.M., bez żadnej odwłoki kwapieli się tam, gdzie gore ojczyzna, do boku J.K.M. niemieszkanie ściągali, tym się nie składając, że ordynanse hetmańskie suplementa w sobie zawierają. Tedy z tymi, cokolwiek jest teraz gotowych ludźmi, abyście do spólnego ratunku pospieszyli.

¹⁰⁵³ Andrzej Olszowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.

Wszakże będzie J.K.M. wiedział, jako z umniejszonymi regimentami albo chorągwiarni postępować sobie. A jeżeliby jaka renitencyja po terażniejszych uniwersałach publikowaniu znajdowała się, drugie ex consilio tychże ichm. m.m. panów i braci uniwersały deklaruję się i w nich to intimare województwom, aby dalszej tu w.m. nie pozwalali rezydencyjej. Dan na zamku poznańskim, dnia 31 lipca r. P. 1675.

Jan Leszczyński

Locus sigilli

6. *Uniwersał prymasa Andrzeja Olszowskiego, ogłaszający trzecie wici z powodu odcięcia kontaktu z królem, zamkniętym w obozie wojennym i zwołujący sejmiki na dzień 20 sierpnia – Warszawa, 7 sierpnia 1675 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 292-294 – ekstrakt z grodu poznańskiego – księga grodzka poznańska za rok 1675 nie zachowała się; w grodzie wschowskim oblatował egregius Spectabilis Sebastian Ota sługa starosty generalnego Wielkopolski i kanclerza w. koronnego Jana Leszczyńskiego w dniu 23 sierpnia 1675 r. [feria 6 in crastino festi Assumptionis Beatissimae Mariae Virginis a. D. 1675]; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 21 sierpnia 1675 r. [feria 4 in vigilia festi Assumptionis Gloriosissimae Virginis Mariae a. D. 1675].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Nakło 123, k. 970-971v – oblata.

Druk w: *Epistolae historico-familiares*, ed. A.Ch. Załuski, t. 1, *Brunsbervae* 1709, s. 662-663 – tłumaczenie łacińskie.

Andrzej Olszowski z Bożej łaski arcybiskup gnieźnieński, legatus natus, Królestwa Polskiego i W.Ks.L. prymas, pierwszy książę i podkanclerzy.

J.w., w. ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województw poznańskiego i kaliskiego, m.m. panom i braci, przy zaleceniu braterskich służb moich.

Donoszę do wiadomości w.m.m. panom atroces nuntios, które podobno velocior fama już ogłosiła, że nieprzyjaciele, poganie abrupta omni spe, którą nas dotąd ludzeli traktatów, widząc niegotowość naszą i successu snadnie dobytej, tyrannice wyciętej i z ziemią zrównanej fortece [292v] zbaraskiej, tumidi et feroces odprawiwszy, z niczym ichm. panów komisarzów naszych, magno impetu et validissimis viribus na Załozie, gdzie wszystka armata koronna, na Złoczów, gdzie się zawarł jm. pan wojewoda ruski¹⁰⁵⁴, i na samego podobno J.K.M. zbliżają się.

Złożyłem primis terroribus konferencyją ichm. panom senatorom w Warszawie, którzy me presente et praesidente nie znajdują in tanto discrimine nic prędszego i skuteczniejszego nad pospolite ruszenie. Conclusum było wyprowadzić na rączym koniu do

¹⁰⁵⁴ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski.

J.K.M., aby *authoritate regia et legitima potestate* trzecie i ostatnie wici dokładne wydać z kancelaryi swojej rozkazał. Radzieliśmy w tychże wiciach proponować od J.K.M. ichm. panom starostom i dzierżawcom dóbr królewskich, a do ichm. księży biskupów listy rozpisać, aby in defectu skarbu połowicą przyszłej hiberny założywszy teraz de proprio za poddanych, na posilenie wojska jako najprędzej praenumerent.

A że oportune przyszedł list od jm. pana kanclerza wielkiego koronnego¹⁰⁵⁵ m.m. pana i brata, który prudentissime uważając casum, odciętej przez zagony tatarskie z J.K.M. komunikacyjej, animuje mię et consilio frequentissime nobilitatis na sądach kapturowych poznańskich zgromadzonych, do wydania uniwersałów moich na pospolite ruszenie. Tedy communicato powtórę z ichm. panami rezydentami tutecznymi senatorami negotio, uważając że in arduis melius et imperfectum consilium quam nullum et periculosior quies, quam audacia inhaerendo wiciom od J.K.M. wydanym i stosując się ad normam uniwersałów [293] pomienionego jm. pana kanclerza, magni in Republica viri, poważam się in spem rati habitationis J.K.M. i R.P. in tam praegnanti et extrema necessitate, extremas cure vires wydając uniwersał ten in vim trzecich wici na pospolite ruszenie.

Które aby swym porządkiem według prawa i zwyczaju gromadzone i w kampanią wyprowadzone było, składam w.m.m. panom i braci zjazdy na miejscach zwyczajnych pro die 20 augusti, nie wątpiąc, że ichm. panowie wojewodowie i kasztelani z miłości ku ojczyźnie i powinności swojej ochotnie i dozornie officio fungentur, trzymając się praw dawnych i świeżych de expeditione generali bellica, osobiwie konstytucyi 1621¹⁰⁵⁶, miejsce ściągnięcia pospolitym ruszeniem nad Wisłą zwyczajnem traktem ku Lublinowi najsposobniejsze, gdzie dalsze potykać będą J.K.M. ordynanse.

Jestem tej nadzieje, że gdy się nobilitas w pole in unum zgromadzi, nie trudno województwa i ziemie dadzą się przywieść do zrucenia sumy kilku poborów, i do wyprawy z pośrodku siebie żołnierza practicatis exemplis. Jeżeliby zaś obróciły się in melius fata Reipublicae, snadnie J.K.M. wydać rozkaże rewersały.

O litewskim wojsku, że się wszystko ruszeło in succursum J.K.M., upewniony jestem listem do mnie jm. pana wojewody wileńskiego¹⁰⁵⁷ i relacyją jm. pana kanclerza W.Ks.L.¹⁰⁵⁸, insuper listem publicznym do ichm. panów hetmanów litewskich lubo currentibus addere calcar widzą praesenti consilio.

Już tedy w imię Boże arma viri, ferte arma, accendat [293v] generosa pectora i chrześcijańską pobożność chwały Bożej, kościołów, świątnic pańskich sprofanowanie bliskie i nieuchronne miłej ojczyzny sławy, swobód, wolności oraz upadek braci naszych zawiślnych obywatelów i niezliczonego gminu chrześcijańskiego comploratio et interitus osoby J.K.M. i rycerstwa dobrze zasłużonego, i tak szerokich a kwitnących krajów, miast, fortet evidens discrimen.

Napominam przy tym miasta i miasteczka, aby prawu i powinności swojej tak o wyprawie, jako o przysposobieniu prochów, amunicyjej, prowiantów sub rigore iuris dosyć czynieli.

---

¹⁰⁵⁵ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ¹⁰⁵⁶ Konstytucja sejmowa 1621 r. „Sposób pospolitego ruszenia” (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 297-304). ¹⁰⁵⁷ Michał Kazimierz

Pac wojewoda wileński, hetman wielki litewski. ¹⁰⁵⁸ Krzysztof Zygmunt Pac kanclerz wielki litewski.

Ichm. panowie wojskowi polskiego i cudzoziemskiego zaciągu, quocunque titulo, na suplementach i konsystencyjach po województwach i ziemiach znajdujący się, aby według uniwersałów J.K.M., nie składając się żadnymi ordynansami, by też hetmańskimi, choćby z temi tylko ludźmi, co gotowych jest, do boku pańskiego niemieszkanie pokwapieli, serio pod surowością artykułów wojskowych i praw pospolitych nakazując. Którzy jeźliby jaką renitencyją czynieli, dalsza im po województwach i ziemiach konsystencyja broniona być ma. Wybrańców także wyprawę przypominam.

A ten uniwersał mój po grodach aktykowany, publikowany i po parafiach rozesłany być ma. A jeźliby w tych dniach wici trzecie od J.K.M. przyszły, tedy onych we wszystkim raczej anżeli uniwersału mego słuchać będzie należało. Dan w Warszawie, dnia 7 miesiąca sierpnia r. P. 1675.

Andrzej Olszowski arcybiskup gnieźnieński

Locus sigilli

^a w tym miejscu wpisane pomorskiego

7. Relacja ze zjazdu w Środzie za uniwersałem prymasa Andrzeja Olszowskiego, zapewne pochodząca z listu do Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski – Środa, 20 sierpnia 1675 r.

Rp. AP Gdańsk, 300 29 262, s. 180-185 – kopia.

J.w. mości dobrodzieju.

Dziś dopiero, praefixo die sejmiku rano stanęliśmy tu z jm. panem pisarzem¹⁰⁵⁹. Mógł być być wczora jeszcze jm. pan pisarz, ale nie widział tego potrzeby i koniom ciężko byśmy trochę w tę gorączkę uczynili, byle jednak i dziś wcześniej dosyć przyjachaliśmy i napierwej przed wszystkimi.

Sejmik się zaczął non in magna frequentia braciej, zagaił koło jm. pan wojewoda kaliski¹⁰⁶⁰. Naprzód tedy wziął głos jm. pan Sobocki, pytając się in quo fundamento zjachaliśmy się i tu comparent. Odpowiedział jm. pan wojewoda kaliski, że in fundamento uniwersału jm. księdza prymasa¹⁰⁶¹, który przeczytać dla informacyjnej lepszej suasit. Conclusum czytać. Primario tedy w głosie swoim rozumiał jm. pan pisarz poznański czytać królewski, potem jm. księdza arcybiskupa. Stetit czytać obadwa i czytał. Po przeczytaniu chcieli ad electionem directora przystąpić i jeżeli przystąpić requisitum consilium i zdanie jm. pana wojewody, który improbavit obieranie marszałka, ponieważ K.J.M. rezerwę uczynił w uniwersałach, że inquantum gwałtowna przypadnie necessitas, wyda trzecie wici. [181] Poczta nie

¹⁰⁵⁹ Jan Daleszyński pisarz ziemski poznański. ¹⁰⁶⁰ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ¹⁰⁶¹ Andrzej Olszowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.

odcięta, wolna komunikacja. Zatrzymać się do trzecich K.J.M. wici i marszałka nie obie-
rać, boby się hoc actu przyznało legitimitas huic actui i ten zjazd nie mieć za sejmik, ponie-
waż in nullo fundamento iuris złożył go jm. ksiądz arcybiskup, jednak ozwać się z gotowo-
ścią tych województw K.J.M., za trzeciemi wiciami że gotowi wsiadać na zaszczyt majestatu
jego, ratunek R.P., braciej etc. Przez list rozumiał jm. pan wojewoda jm. księdzu arcybi-
skupowi także pro eo zelo in bonum publicum podziękować (według zdania w.m.m. pana),
ażeby przecie nie był irritus eventus zjazdu tego, proposuit rozmówić się o podatkach na
żołnierzy, modos et media wynaleźć, jakoby tę ich frenare licentiam i arcere do pośpiechu
do K.J.M. Sepulta ta materyja illegitimitate sejmiku, do przyszłego deputackiego reiecta.

Listy tylko dwa do Króla i do księdza prymasa conclusum pisać od całego koła, ob-
stitit pan starosta średzki¹⁰⁶² jeden universali consensui i tych listów pisać nie pozwa-
lał, z tej racji potissimum, żeby ten uniwersał ks. prymasa był sui valoris, sejmikowi
przyznana legitimitas. Poparł go w tej kontradykcji pan Ossowski, że na ten uniwer-
sał musielibyśmy wsiadać na konie i uniwersałów trzecich wici od K.J.M. nie czekać,
gdybyśmy z tym ozwali się K.J.M.

Wziął po nim głos pan wojewoda i deduxit, że trzeba koniecznie pisać do K.J.M.
duplici motivo, naprzód to pokazać K.J.M., że niegotowi [182] bracia wsiadać na konie
za uniwersałami ks. prymasa i sejmikować, tylko za samego K.J.M. zawsze to servi et
ad honorem gloriam województw, na które insze patrzą i po nich formabunt consilia,
kiedy praeibunt exemplo województwa nasze ardoris gotowości in succursum J.K.M.
i zawisłych województw i jakie to będzie scandalum, kiedy różnić się fama et erescet
volando, że panowie Wielkopoleanie rozjechali się z niczym, nie chcą iść i nie przyjdą,
uniwersałów słuchać nie chcą, Króla nie znają za Króla. Allegavit praeiudicata, cho-
ciaż się sejmiki rwały legitime złożone, wysyłano e medio posłów i pisano do K.J.M.
Bynamniej non flexi tak gorącą mową pertinaces contradicentes.

Mówił po jm. panu wojewodzie pan chorąży poznański¹⁰⁶³ dość patetice, ukazawszy,
że nieprzyjacieli nie za Dunajem, nie w Jassiech, nie w Wołoszech, nie pod Kamień-
cem, ale pode Lwowem, K.J.M. circumvallatis periculis garść wojska przeciw takiej
potędze, samego J.K.M. osoba in summo periculo, a tu de lana caprina disputatur, tę
ociętość i zakamiałłość serc braciej w tak wysokich województwach pokazać, urgebat
tedy ten list do K.J.M. omnino napisać, który nazwał że to będzie oneris exalto bra-
ciej za Wisłą będącym terror hostium. Poparł go pan starosta międzyrzecki¹⁰⁶⁴, extrema
pericula diminutionem Majestatu J.K.M. wywodząc, gdy się z tym nie ozwą, e contra
otuchę większą et incitamentum nieprzyjacielowi deduxit to przykładem [183] [Piotr]
Doroszeńko exprobravit posłom naszym, że się nie zgadzacie sami z sobą. Litwa Króla
waszego i Wielkopoleanie nie znają za Króla, nasza Porta najmniejsze wie particularita-
tes, co się u nas dzieje przez Ormianów, Żydów, swoje poczty, wchodząc tedy u nieprzy-
jaciela i świata in elusionem prosił gorąco, aby supersedere i condescendere chcieli.

Non convicti i temi racyjami tardis fabula. Mówił i pan pisarz poznański¹⁰⁶⁵, że go
te zalatują głosy, że arcybiskupa i Króla słuchać nie chcemy, a tu ode Śrrody etc., ozwał

---

¹⁰⁶² Jan Cerekwicz starosta średzki. ¹⁰⁶³ Władysław Skoroszewski chorąży poznański. ¹⁰⁶⁴ Piotr
Opaliński starosta międzyrzecki. ¹⁰⁶⁵ Jan Daleszyński pisarz ziemski poznański.

się pan starosta średzki¹⁰⁶⁶, na się przymówkę rozumiejąc (jakoż sine dubio), na niego ad sidera wynosząc K.J.M. in augmentum maiestatis nie in diminutionem wszystko czyni, jednak kontradykcji nie ustąpił, to gdy mówi chwali continuavit śmiech wielki. Pan chorąży poznański¹⁰⁶⁷ rzekłszy cicho do pana wojewody i inszych: „Pismo Św. mówi – Adorabant eum et dabant ei alapas”.

Trwała ta contradictio ze dwie godziny, w tym przyszedł pan [Adam] Małachowski, przysłuchawszy się, wziął głos deprædicabat w.m.m. pana i dobrodzieja, że w.m.m. pan circumspectus obwieścił bracią de periculis etc. Potym na ks. prymasa inwektywę czynił (jeszcze nie był formalia, nie prymas ale ks. podkanclerzy, nie znam go za prymasa), że involavit in iura maiestatis, wydał wici, co mu non competit convocare bracią, investus i na pana poznańskiego¹⁰⁶⁸, że nie wie komu wierzyć, czy w.m.m. panu i dobrodziejowi, [184] czy K.J.M., który pono in conductamine z ordą, bo to contra naturam jej nie grasować, czy jm. panu poznańskiemu, który rzekł w Poznaniu, czego non erubescit wspomnieć na obiedzie u siebie, że kto udaje o tak wielkich niebezpieczeństwach mendax est, zaczym podobno (rzekł formalia) sam jm. pan poznański mendax in facie koła całego.

Commotus tą jego jm. pan wojewoda, pan starosta międzyrzecki okrzyknęli i pół koła, że gołabskie rady ustały et fremitus tandem substituit i nic więcej nie mówił. W tym wyszedł incognito pan Ossowski, sam tylko pan starosta został contradicens, do którego jm. pan wojewoda obróciwszy mowę, prosił aby pozwolił na te listy. Nie chciał, tandem jm. pan wojewoda, dziwna rzecz, rzekł że w.m.m. pan tak się zawsze zakochasz w swojej kontradykcji, że jako z nami zasiadasz, a kiedy kontradykującemu nigdy ustąpić nie chcesz, a ja też mam wolny głos, a przecie ustąpiłem nie raz dla w.m.m. pana mojej kontradykcji i całego koła instancji. Przywiódł go tedy, że pozwolił tandem i nie list pisać, ale posła do K.J.M. posłać i mianował zaraz jm. pana starostę wschowskiego¹⁰⁶⁹. Krzyknęło zaraz całe koło prosząc. Na co wziął głos jm. pan starosta, deferendo swoją ochotę do usługi województw, ale że to invalidus actus, nie sejmik, dyrektora koła nie masz, który zawsze instrukcje, listy nomine koła zwykł pisać, pytał się, kto mu będzie pisał ekspedycją, satius przez [185] list rozumiał podziękować K.J.M. i tak stetit prędzej pocztą list dojdzie. Napisze tedy jm. pan wojewoda do K.J.M. imieniem koła i zjazdu tego ut supra.

Potym do ks. prymasa urgebat także pisać. Zgoda była i na to. Jm. pan starosta średzki obstitit z tych racyi, że involavit in iura maiestatis i że się pisze w tytule książkę W.Ks.L., który tytuł competit samemu K.J.M., nie jemu, i owszem, w.m.m. pana i dobrodzieja ad sidera wynosił i list imieniem koła suasit napisać do w.m.m. pana i dobrodzieja, dziękując pro ea cura vigilantiaque. Do ks. prymasa sam jm. pan wojewoda od siebie samego napisze, deducendo scrupulos braciej.

Jm. pana stolnika poznańskiego¹⁰⁷⁰ nie masz, ad commissa sobie od w.m.m. pana i dobrodzieja żadnego jeszcze nie odebrałem responsu, od jm. pana wojewody kaliskie-

¹⁰⁶⁶ Jan Cerekwicki starosta średzki. ¹⁰⁶⁷ Władysław Michał Skoroszewski chorąży poznański.

¹⁰⁶⁸ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ¹⁰⁶⁹ Rafał Leszczyński starosta wschowski.

¹⁰⁷⁰ Kasper Modlibowski stolnik poznański.

go tylko list oddał i listy pana poznańskiego obadwa, i respons czytał na nie, który chwalił bardzo, zadumał się bardzo na te listy, po obiedzie przyjdę do niego.

Tak się tedy skończył ten zjazd, sufficit, że ad mentem w.m.m. pana i dobrodzieja skończył się, fusius sam referam, bo to piszę inordinate incompte, spiesząc się, aby dziś jeszcze był rajtar u w.m.m. pana i dobrodzieja, bo co być nie mogę.
Ze Śrzedy, die 27 augusti 1675.

8. Odpowiedź Jana III na list wystany ze Środy –
obóz pod Jazłowcem, 9 września 1675 r.

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 173 IV, s. 475-479 – kopia:* Kopia responsu K.J.M. Jana III na list sejmiku śrzedzkiego pisany w obozie pod Jazłowcem 1675.

W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Przyjmuję list uprzejmości i wierności waszych imieniem sejmiku śrzedzkiego pisany w tych dniach, w których wdzięczności et curarum, i sowitych in publicum prac naszych i więcej niż całorocznych obozów czytamy, oraz desiderium koronacyjej i otwarczenia legitimae magistratum auctoritatis. Co jako oblikiem jest u nas mutui amoris, tak przysłodzeniem athlantici laboris, ufać zatym możecie uprzejmości i wierności wasze, że nie w inszy cel ustawiczna od elekcyi półtoraletnia niemal z nieprzyjacielem Krzyża Św., z perfidyją Ukrainy, z odcieutością sociorum, z nieszczerością amicorum, z głodem i chłodem, podług części przykrego Nieba, z defektem publicznej obrady et nervi belli, który zastępując nad półtora miliona dziedzicznej substancyjej jużesmy wysypali [476] i jeszcze codziennie spendujemy. Nie w inszy mówimy cel, tak ciężką bez przykładu z pomienioną niedolą lucta, tylko że mereri quam coronari obraliśmy, abyśmy miłą ojczyznę et Rempublicam nostram, samego siebie zapomniawszy, z ostatniej zguby ratowali, nie fatygując zdrowiu, ani do kosztów przywodziąc pospolite ruszenia, pectora civium, arcanum R.P. robur konserwując, ani krajów przez które by przechodzić trzeba uciskając, raczej głową własną, głowy privatorum niewczasem królewskim wczasu universorum zastępując.

Którą miłość naszą, że in abusum iustitiae vertit subalterna interregni potestas, niezmiernie ad hanc pravitatem saeculi ubolewamy. Poprawią jednak tego ordinarii magistratury, gdy po skończonej kampanijej wszystkie curas do sejmowania obrócimy. Niechże tantilla mora nie będzie fastidio, która fastigo wspólnej fortuny i ubezpieczenia R.P. impenditur. Nie mniej mile przyjmujemy instancyją za ur. [477] starostą waleckim¹⁰⁷¹, którego eliberacyją jako ojcowskie w onym zaraz czasie czyniliśmy staranie, i ur. do chana¹⁰⁷² posłom w instrukcyi pro speciali conditione włożyliśmy, mirzę wydać na zamian deklarowaliśmy, tak umyślnym listem trzecią (żał się Boże) recydywę niewoli wiernej jego ulżyć staraliśmy się i starać do końca będziemy. Także o ur. An-

¹⁰⁷¹ Piotr Żychliński starosta walecki. ¹⁰⁷² Selim I Girej chan krymski.

drzeja Ossowskiego nie tylko ex iusto ku ludziom rycerskim affectu, ale też z osobliwego respektu instancyi uprzejmości i wierności waszej, których desideriiis ojcowskie serce pendimus na zawsze.

Do którego przyjmujemy i instancyją za wielbny Naramowskim zakonu cystercjeńskiego i w okurencyjach wakansów duchownych pomnieć zalecenie uprzejmości i wierności waszych obiecujemy, byle moereatur, non usurpet. Boć nie możemy, tylko imaginari, że gdy exvisceramus samego siebie i uciszenie powszechne ab extra curamus, ab intra dwa konwenty cysterciensium wojnę nam wypowiedziały, i lubo wszyscy quot [478] nomina patrum w tej ojczyźnie, za nominacyją królewską stalla swoje possident, ambitus tych kilku udał się na wywrócenie iurium, magistratuum, subsellia rzymskie przeciw powadze naszej tentavit, z dworem tamecznym powagę naszą commisit in ius maiestaticum involavit, i wyzuć nas ex iure patronatus praesumpsit. Które jak delicati w dziedzictwach observatur, et pro parte haereditatis censetur, tak tu pro parte maiestatis, w czym każdym ex civibus conscientiam appellamus. Podawamy zatem sumnieniu et prudentiae uprzejmości i wierności waszej, czy byłoby to iustitiae ac dignitatis nostrae favere pomienionemu w sprawie koronowskiej, którego elekcyją uti non canonicam nuncjatura ad instantiam instigatoris Regni kasowało attentatum et nullam declaravit. Rzym nominato regio per 8 subsellia trutynowane wydał bullas i ich egzekucyją trino eoque conformi potwierdził [479] decreto i my nominationem najjaśniejszego antecesoru naszego, owszem, już naszą, bo od nas potwierdzoną, jako wszystkie inne privilegia manutenere poprzysięgliśmy, gdzie nie osób, ale iurium maiestatis zachodzi pondus et iuris patronatus possessio. Której jako Kazimierz Wielki w Krakowie, Zygmunt na Tyńcu, Władysław w Trzemesznie i Kazimierz ostatni bronili, pełne historyje i świeża w żyjących pamięć. Niech zatem wielbny Naramowskiemu nie będzie taediosum czekać dalszej łaski naszej i inszych okazyi, w których nam respektować devotionem jego będzie cordi, jeżeli morigerum powadze królewskiej i prawom naszym widzieć będziemy, ac correspondentem zaleceniu uprzejmości i wierności waszych uznamy.

Za których całość gdy zdrowie nasze ponimus, wzajem onych zelum filialem przy powadze królewskiej immarcescibilem sobie obiecujemy i w sercu naszym zapisywać gotowiśmy. Oraz dobrego etc.

39. Sejmik deputacki w Środzie, 9 września 1675 r.

Brak informacji o wyborze deputatów, sejmik zapewne jednak doszedł do skutku, co potwierdza uniwersał wystawiony przez jego marszałka.

Zob.: Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spis, cz. 3: 1661-1700, oprac. L. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 110-111.

1. Uniwersał Andrzeja Radlickiego sędziego ziemskiego poznańskiego, marszałka sejmiku deputackiego – Środa, 9 września 1675 r.

Rp. *AP Poznań, Gr. Gniezno 76, k. 656-656v – oblata; w grodzie gnieźnieńskim oblatował Nob. Ignacy Nieradzki w dniu 13 września 1675 r. [feria 6 post festum Nativitatis Beatissimae Mariae Virginis proxima a. D. 1675].*

Andrzej Radlicki sędzia ziemski poznański, marszałek koła rycerskiego na sejmiku deputackim śrzedzkim.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należało, osobliwie jednak miastom i miasteczkom in universum wszystkim w województwach naszych poznańskim i kaliskim leżącym, tak duchownym, jako i J.K.M. i ziemskim do wiadomości donoszę. Widząc tę województwa pertinaciam ludzi w służbie zostających, którzy nie dbając ani na uniwersały J.K.M., ani na ordynanse hetmańskie, ani też na uniwersał jm. pana kanclerza koronnego, generała naszego¹⁰⁷³ ex voto publico wydany, impune po województwach naszych włóczęgami się bawią, do boku K.J.M., kędy ich jest ultima necessitas nie spiesząc, za powszechną uchwałą terażniejszego sejmiku publica autoritate perswaduję i nakazuję, abyście ad coercendam pominionych ludzi insolentiam iuribus suis concurratis i in casum takich przechodów żołnierskich każde miasto i miasteczko [656v] ad proportionem sił swoich, ordynansu ichm. panów rotmistrzów powiatowych słuchając, ludźmi onym subveniatis, mianowicie konnym, którzy się na to zdobyć będziecie mogli, więc i pieszymi. W czym bractwa strzeleckie officii admoneo contraventores sprawować się będą powinni. Ad instantiam cuiusvis ichm. panów rotmistrzów in quorum foro tak na kapturach, jako potym in defectu kapturów w grodach żądając przy tym po miastach i miasteczkach, aby ten uniwersał co prędzej nieodwłocznie odsyłali sub poenis. Na co się dla lepszej wiary i wagi nomine publico, własną przy przyciśnieniu herbownej pieczęci podpisuję ręką. Działo się w Śrzedzie, dnia 9 miesiąca września r. P. 1675.

Andrzej Radlicki

Locus sigilli

---

¹⁰⁷³ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

40. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 31 grudnia 1675 r. – 9 stycznia 1676 r.

1. *Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przed sejmem koronacyjnym – obóz nad rzeką Zbrucz, pod Czarnokoźnicami, 7 listopada 1675 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 176, k. 314 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował woźny Hon. Marcin Krebłowski.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Gniezno 76, k. 705v-707 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Nakło 123, k. 1015-1016v – oblata.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 4, s. 23-24.

Jan III z Bożej łaski obrany król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, inflancki, smoleński, kijowski, podolski, podlaski, siewierski i czer nihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie jednak najprzewielebniejszemu i wielebnym w Bogu, j.w., w. i ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu rycerstwu, także miastom i wszelkiej kondycyje ludziom w Koronie Polskiej i W.Ks.L., i w prowincyach do nich przyległych et habentibus. Uprzejmie i wiernie nam miłym do wiadomości donosimy.

Iż wracamy się in sinum R.P., miłujący ojciec ad pupillam, syn do matki ex studio nie z miękkich i delikackich sub favoris przechadzek, ale z głodnych i milijonami z dziedzicznej substancyje naszej osypanych obozów, zimowisk chłodnych, Ignistych albo ostrych przepraw, pustyń ledwo wiarą pojętych, studio zasczytu R.P. mężnie wytrzymanych. Wracamy po złomanej rebelii i przymuszonej do posłuszeństwa Ukrainie, przyłączonych ad compagem i sukkurowanych fortcach, wyrzuconych meczetach, wykorzenionych nowego Krymu gniazdach. Wracamy po przepłoszonych i nastrzelanych sołtanach, passadi, bejach i murzach, bez liczby bitych, albo powiązanych, spędzonych ufcach z Misiru, z Anatolijej, nie tylko z Rumelijej albo z Grecyjej zebranych, że się przy wezyrze¹⁰⁷⁴ albo samym cesarzu¹⁰⁷⁵ mało liczniejszych spodziewać. Po wydartem nieprzyjacielowi moście i przeciętej od Dunaju komunikacyje, oczyszczonym Dniestrze, obnażonym z wszelkiej usługi i wygody Kamieńcu, zgoła cursum consummavimus Rempubicam servavimus i czekamy coronam iustitiae. Wszytkie wprawdzie najjaśniejszych antecesorów naszych przykłady, owszem casus naturae sui sollicitae prowadziły nas dawno do koronacyje, która soli et gloriae twierdzą iussit nad lex 20 iulii, potym 1 ianuarii aktowi temu świętemu naznaczywszy. Ale ursit miłość synowska, że siebie samego zapomniawszy, mereri quam coronari woleliśmy 20 iulii ubliżone

¹⁰⁷⁴ *Fazil Ahmed Köprülü wielki wezyr turecki.* ¹⁰⁷⁵ *Mehmed IV sultan turecki.*

na Cecorę i ku Lwowu zmierzające potęgi wschodnie (żeby się były in mutuas z wiarołomnemi caedes w Ukrainę wy kierowali) curarum vi extraxerunt. 1 ianuarii wzięło zordynowanie Ukrainy, przezimowanie extra viscera et in hostico żołnierza, invitamentum zbliżywszy do jedności sił moskiewskich, zasłona na ostatek R.P. od chana¹⁰⁷⁶, jeszcze primis ianuarii w polach bliskich zjawionego, który się ku Wiśle ze wszystkimi sołtanami zabierał.

Teraz jednak, gdy Bóg Zastępów za staraniem naszym, męstwem wodzów, radą przytomnego senatu, odwagą rycerstwa wszystkich półtoraletnią bez odpoczynku pracą i wytrwałością zdjął te aerumnas z karków naszych i R.P. in securo zostawił. Curas obozów in curas status przemieniamy i bierzemy się do sejmu, któremu ex senatus consilio dzień ^a4^a miesiąca ^a1^lutego^a w roku przyszłym, a sejmikom dzień ^a31^a miesiąca ^agrudnia^a, sejmikom zaś generalnym na miejscach zwyczajnych dzień ^a18^a miesiąca ^astycznia^a w roku także przyszłym najsposobniejsze rozumiemy.

Który to sejm iż bez koronacyjej być nie może, aby integrae R.P. zupełny był consiliorum vigor, magistratuum powaga, subselliorum activitas, legum autoritas, tedy post parentationem najjaśniejszym antecesorom naszym dnia ^aostatniego^a miesiąca ^astycznia^a, koronacyjej dzień ^a2^a miesiąca ^a1^lutego^a także w roku przyszłym najsposobniejszy rozumiemy i obieramy. A do uczciwości aktów pomienionych uprzejmości i wierności waszych ojcowsko insinuamus, przydając, że do Krakowa stołecznego miasta naszego dnia 29 miesiąca stycznia, wczasy domowe niewczasem królewskim, głową na ostatek własną całość głowy każdego zastąpiliśmy i uwolnili ku ozdobie naszej i całego narodu, drogi i niewczasu żałować nie zechciecie uprzejmości i wierności wasze, i tak rady swoje miarkować będziecie, jako byśmy i czasu złotego do przygotowania się na odpór zajuszonemu na wygubienie chrześcijaństwa nieprzyjacielowi nie zgubili i ad excubias za R.P. do tejsze ściany powracać wsześnie i dojrzeć wystawienia wojsk i z postronniemi chrześcijańskimi pany o posiłki (jeśli się tak R.P. będzie zdało) conferre mogli.

Który uniwersał aby do wiadomości wszystkich przyszedł, on publikować po grodach sądowych et per extractum po powiatach rozesłać urzędowi zlecamy. A dla większej jego wagi ręką własną podpisujemy i pieczęć przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w obozie nad Zbruczą rzeką, pod Czarnokozińcami, dnia 7 miesiąca listopada, r. P. 1675.

Jan Król

Locus sigilli

^{a-a} tekst wpisany ciemniejszym atramentem w puste miejsca

---

¹⁰⁷⁶ *Selim I Girej chan krymski.*

2. *List Jana III do senatorów na sejmiki przed sejmem koronacyjnym – obóz nad rzeką Zbrucz, pod Czarnokozińcami, 7 listopada 1675 r.*

Rp. *Bibl. Jag., rkp.* 5656, k. 178v-180 – *kopia*: Copia listu króla jm. do ichm. panów senatorów na sejmiki ante coronationem, które przypadają pro die ultima decembris 1675.

Druk w: K.W. Wójcicki, Biblioteka starożytna pisarzy polskich, t. 2, Warszawa 1843, s. 267.

Jan III z Bożej łaski król Polski etc.

Ur., wiernie nam miły. Acz uniwersalami, któremi sejm generalny (lubo w pracach obozowych, czasu nie dawszy) intymowany, objaśniliśmy w jakiej fortunie R.P. znajduje się i że ubezpieczywszy od potęgi wschodniej licznego, którego Bóg dał wyprzeć z granic państw naszych nieprzyjaciela, nie na odpoczynek, ale ad curas status wracamy, abyśmy za sowite prace complimentum miłości R.P. in campo electorali, to jest korony odebrali, convenimus jednak z osobna tym listem wierność twoją [179] nie tylko intencją naszą komunikując, ale żądając, żebyś i na termin sejmiku województwa swego zjachać i consilia R.P. dexteritate sua miarkować, publiczne potrzeby concivibus zalecić i obmyśliwanie ich poprzeć, a potem aktom naszym dla tym większej całego narodu uczciwości i honoru, assistere zechciał. Żądamy nie mniej i obligujemy, abyś iura maiestatis miał na pamięci, gdyby one niektóre conventus chciały ambitiose apugnare.

W czym nie wątpimy, że się uprzejmość wasza appones i pokażesz quantum velis R.P. i maiestati, przez co przyłączysz do znamienitych zasług swych i do osobliwej, w której mamy osobę jego w konsyderacyi, nie mniejsze momentum uskarbienia respektu i afektu naszego, z którego [179v] dobrego wierności twojej życzymy teraz zdrowia od Pana Boga. Dan w obozie nad Zbruczą rzeką, pod Czarnokozińcami, die 7 listopada 1675 a. D.

Jan Król

Locus sigilli

3. *Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – obóz pod Czarnokozińcami, 7 listopada 1675 r.*

Rp. 1 *AN Kraków, Zbiór Rusieckich* 8, s. 1-7 – *kopia*.

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Gdańsk, 300 29 175, k. 77-80v – kopia; Rp. 3 Bibl. Nar., BOZ 1809, t. 2, k. 752-757v – kopia.

Instrukcja z kancelaryjej najjaśniejszego K.J.M. p.n.m. ^ajm. księdzu gnieźnieńskiemu^a posłowi na sejmik ^aśrzedzki^a dana z obozu nad Zbruczą rzeką, pod Czarnokozińcami, dnia 7 listopada r. 1675.

Silić się na słowa i koncepty nie trzeba, gdzie rzecz sama loquitur, głoszą trophea, Fortuna R.P. od siebie mówi, i których zetrzeć Helluo Regnorum zdeptać i zasypać piorunami swemi usiłował, nie tylko z łaski miłego Boga żyjemy, ale też i sejmujemy.

Wszystko po łasce Bożej przyznać dobroci J.K.M. p.n.m., iż do sowitych in Rempubliam siebie i wielkich przodków swoich zasług na znak, na wdzięczności za odebraną in campo electorali miłość wprzód się rzucił in victimam za miłą ojczyznę, niż do korony, bryłę ziemi za spracowaną głowę częstokroć obierając za miękkie spod berła węgłowy, tru[m]nę za tron dla R.P. smakując et immergendi w potopie krwawym wojen, quam emergendi in solium de censu civili okazyjy szukając.

Stąd ci ad hanc pietatem coniurati veniunt de sidere venti, stąd R.P. in promontorio bonae spei, że ją dźwiga de abyssu malorum ręka ojcowska, którą wprzód synowska, stąd vicinia armis corruscans mija, lubo postronnym dziedzictwem okryta fundum R.P., ani się chleba jego tyka, ani słyszać, choć o ścianę cognatas acies, lubo niemi, żał się Boże, Europa quassatur. Stąd dziedziczni Dnieprowie obediunt i polne sępy pierzchają, iż Orzeł Koronny na dziedzicznej tarczy J.K.M. p.n.m. nidum felicitatis założywszy, walecznym skrzydłem rzuciwszy ecclisum na obłoku miesiąca wschodzącego, żeby z Pogonią W.Ks.L. in hoc signo vincens, szczęśliwie spościerał się i gościł.

Stąd Kamieniec, który się Ukrainą, Barem, Jazłowcem, Międzyborzem podpiera, z Jass i od Dunaju wolnym commercio cieszył solitudine infirma zawarty i osłabiony, że J.K.M. p.n.m. Bogu i ojczyźnie sacrificia głowy własnej, wolnej elekcyjej wolne głosy pełen wdzięczności wypłaca. Nie mniej pełen nadzieje, że za świątobliwe dzieła swoje czyni sine exemplo pracowite odwagi i niewczasy, gregario równe, nieodmienną R.P. ku sobie znać będzie miłość i wdzięczność wzajemną. Że jednak defectus sił i czasu ruszyć się z węgielnego antemuralis nostri Kamieńca, ani wykorzenić nie mógł nieprzyjaciół i pycha wschodnia, wstydząc się przed światem wyparcia i konfuzyjej swojej otwiera skarby i zbiera super arenam maris liczne potęgi, życzy J.K.M. p.n.m., aby R.P. albo o poparciu wojny, albo de mediis pokoju, zważywszy, co jej practicabilis, curam przed się wziąć chciała.

Pacis media zdadzą się niepodobne, jako się tego ludzie niewielkiej subdelegacyi J.K.M. p.n.m. do chana krymskiego¹⁰⁷⁷, gdy się mediatorem ogłosił, dotknęli, gdy nieprzyjaciół Kamieńca i Podola ustąpić nie myśli, że których miejsc nie tylko [2] by województwu ruskiemu i Lwowu, unio przed Wisłą antemurali, mógł imminere, ale dominari. Gdy Ukrainę ma całe za swoją i praesidia z niej sprowadzać każe, z którejby za czasem tłumy samopałów miasto janczarów tanquam de equo Troiano na R.P. wyprowadzał.

Stało się zaś propitio R.P. fato za usilnym J.K.M. p.n.m. staraniem i kosztem, męstwem wodzów rąk, przytomnego senatu, rycerstwa odwagą, że Ukraina po większej części paret R.P. prezydiami, co celniejsze trzymają się miasta, ostatek za Dniepr zeszła i w pustynię się obróciło i przy szczególnym już tylko Czechryniu został Dorosz¹⁰⁷⁸ uporny i zapamiętały.

Aleć i nie dlatego już zaraz odrzucać curas pokoju próbował J.K.M. adaequatis gradibus, traktatów życzy i o to się tak sam przez się, jako i przez postronne, szczere, przychylne interpozycyje stara.

¹⁰⁷⁷ *Selim I Girej chan krymski.* ¹⁰⁷⁸ *Petro Doroszenko hetman kozacki.*

Poparcia zaś wojny dwa tylko sposoby. Albo przez koligacje, choć nihil tam infirmum, quam potentia non sua vi nixa, albo przez zaciężnego żołnierza i pospolite ruszenie. Jeśli przez koligacje, uważać z kim i jako practicabiles, gdy wszystko chrześcijaństwo cognato ardet bello i ginie mutuis caedibus, ani uważa że cadente, strzeż Boże, Republica jednym z nami okryliby się popiołem. Choćby też koligacyjej affulgeret nadzieja, uważać ab ambitu vi donis corrupto saeculo, illo periculum, gdy R.P. Rzymska suppetias ferendo, vel societates ineundo, orbem possedisse pamiętamy.

Mamy wprawdzie zaprzysiężoną z carem moskiewskim¹⁰⁷⁹ armorum unionem, ale jej ani przez komisję w Andruszowie, po elekcyjej ponowioną, ani przez umyślną ablegację, ani zbliżeniem J.K.M. p.n.m. w osobie własnej ku Dnieprowi w przeszłym roku, ani w terażniejszym roku odłączeniem sił na potykanie wojsk i asekurowanie im przeprawy, ani kilkadziesiąt listów tak a maiestate, jako i w. hetmanów pisanych perswadować się mogło, ani doczekać do Krymu dywersyjej, prócz vana nomina Catonum. Których dzieł ani języków, ani z więźniów do ojczyzny powracających, ani z posłanników tam i sam biegających dopytać się było. Owszem, lokacyja części wojska w Trypolu przeszłej zimy na tej stronie Dniepru była za urazę. I teraz i ur. [Stanisława] Łażnińskiego skarbnika halickiego¹⁰⁸⁰, pułkownika J.K.M. p.n.m. w Ukrainie excubantem, aby Korsunia, Trypola, Starego Rzysszczowa na tej stronie Dniepru nie tykał, iż się na nich protekcyja cara jm. ściąga, pro imperio napomniono, preasumendo, że nie jako fundum R.P., ale jako kraj Turkom ustąpiony, choć się oń jeszcze bijemy, odbierać mają, iż cadente quercu quivis ligna colligit.

Wprawdzie stanęły ad praesens wojska ich nad Dnieprem, ale dalej invitati, respondent, żeby się wprzód wojska R.P. wszystkie i ze wszystkimi w. hetmanami obojga narodów pod Pawołocz stawiały, co by było przeciw zdrowemu rozumowi, nieprzyjaciele in visceribus odchodzić, odkryć R.P., a iść w bok za kilkadziesiąt mil ku Dnieprowi, gdzie żadnych nie tylko wojsk nie masz i nie było, ale ani hostilitatem.

Jednak że się na sejm coronationis, o którym znać dawa J.K.M. p.n.m., posłów jego carskiego wieliczeństwa spodziewać, w czas zatym R.P. determinować się będzie należało, jako sobie z nimi in materiis proponendis, które się namieniają, lubo in ordine do wiecznego pokoju, lubo ad prorogationem inditiarum postąpić będzie, [3] ponieważ lata przymierne za lat cztery od św. Jana wychodzą.

Więc i na perską puszczać się koligacją nie można, gdy posłowie tameczni blisko roku od samej tylko stolicy moskiewskiej w drodze do J.K.M. p.n.m. strawili, lat kilka jako pana swego pożegnali, będą li się tak wracać, per lustra et miriades annorum negociacją tę rachować by trzeba. Na co et Bogdan, rotmistrz od śp. K.J.M. Kazimierza eodem quo dziś tenemur koligacyjej respectu do Persyjej wyprawiony, na dziewiąty rok relację czyni.

Ani na listy przez pocztę moskiewską przed rokiem, drugi oraz przez umyślnego więźnia, nazione Persa pod Kamieńcem wziętego i wolnością darowanego, przez stolicę także posłanego, trzeci raz przed kilką miesięcy pisany doczekać się responsu może

¹⁰⁷⁹ *Aleksy I Michajłowicz car Rosji.* ¹⁰⁸⁰ *Brak informacji o tym urzędniku w Spisach urzędników województwa ruskiego.*

J.K.M. p.n.m., choć to curae urodzonemu na stolicy rezydentowi¹⁰⁸¹. Dlaczego osądzi R.P., jeżeli dalsze rezydencje potrzebne i koszt na nie próżny.

Jeśli zaś własnymi siłami dalszą wojnę sustinere i rozprawić się iudice bello zabieramy, te R.P. ma dwojakie. Jedno de fidis civium pectoribus przez pospolite ruszenie, drugie przez pieniądze żołnierza. Uważyć zatym, czy alterutrum, czy utrumque obiera R.P. i wystarczy.

Pospolite ruszenie, arcanum R.P. robur et spiritum vitalem ojczyzny, godzi li się in aleam Fortunae wyprowadzać i stawiać in arena zebraną in unam cervicem R.P., godna rekolekcycji. Nie dlatego, aby J.K.M. p.n.m. wątpić miał in fortitudine civium. Wie dobrze dziedziczną na zaszczyt wiary świętej i kościołów, złotej wolności i ojczyzny, dostojęństwa Majestatu Pańskiego et pignorum ochotę i żarliwość. Z ojcowskiej jednak miłości winien monere nie tylko periculatorum od wojsk niezliczonych tureckich i tatarskich, którzy paszę bronić, commeatus znosić i głodzić obozy zwykli, ale też horridae solitudinis, gdy już prawie od samego Lwowa dzikie się pola zaczynają. Przecież sądzi J.K.M. p.n.m. omnino pospolite ruszenie potrzebne i uchwałę jego stanom R.P. zaleca, „ne dum singuli pugnaremur universi vinceremur”.

Jeśli zaś przez pieniądze żołnierza dalszą wojnę R.P. sustinere zechce, jakoż i przy pospolitym ruszeniu, dla gęstych prac obozowych obejść się bez niego nie może, et in veteranis wszytka R.P. fortuna i nadzieja.

Ten dwojako zwykła formare R.P., albo przez wyprawy, albo przez zaciągi i zapłatę. Wyprawy żadnej J.K.M. p.n.m. życzyć nie może, nie tylko że z nich (począwszy od żwannieckiej i owszem beresteckiej) żadnej nie pomni pociechy i próżno na koszty siłą się województwa, gdy im ćwierci albo w ciągnięciu wychodzą, albo na zgonie onych czuje, czy do obozu przyszedłszy, za ekspiracją się zaraz zwijają i tają vernae nucis instar. Ale że to jest starego zaciągu zguba, gdy choć za najsurowszym zakazem chorągwie towarzystwo sobie przemawiają [754v] et de sacramento militiae cambia czynią.

Nie widzi zatym J.K.M. p.n.m. pewniejszego R.P. praesidium, jako ex veterano milite, qui virtute pugnant, non numero viri, gdyby się mógł według listów przypowiednich kompletować. Do czego łatwoby przyszło, gdyby ruszył się flos iuventutis do służby wojennej, do zaszczytu ojczyzny i złotej wolności, o której wywrócenie uważać, quoniam stara się nieprzyjacieli i pomyśleć, jak wiele set mil depcze, wiele rzek i nurtów bystrych pływa dla jasyru Tatarzyn.

Placą nad to pewną żołnierzowi obmyślić należy, nie tylko iż mercenarius dignus mercede, ale że dla zatrzymanych po województwach ćwierci zubożony żołnierz ad operationes belli sposobnym być nie mogąc et diffuens, siła rei bene gerendae extraxit occasio.

Ani by się był dotąd Dorosz¹⁰⁸² szerzył w Czechrynie, ani basza w Kamieńcu rozciągał, ani obfitością brzegów z tego boku Dunaju paść by się był na zgubę naszą Bisurmaniec, gdyby nie publica rycerstwa egestas, gdy ani straconego, lubo znużonego konia zasadzić może, ani ryszunka naprawić, ani siebie nakarmić, gdy się ani hiberną wesprze, ani zasług liczy i jednej po ośmi albo dziesięci, drudzy po dwudziestu ćwierci zasług czekają [4].

¹⁰⁸¹ *Paweł Świdorski rezydent Rzeczypospolitej w Moskwie.* ¹⁰⁸² *Petro Doroszenko hetman kozacki.*

Lubo zaś do półtora milionów z dziedzicznej, póki jej fantować stawało, publicum zastępując defectum, J.K.M. p.n.m. wyliczył substancyjej, co i synom R.P. miłość i dyskretyją generosi pectoris cnych narodów polskiego i W.Ks.L. podufnie składa i likwidować gotów, cóż to jednak inter tantos, zwłaszcza między dwuletnie obozy singuli non ex saciati substantia prywatna deficit.

Z tych konsyderacyjej wyprawy pospolitej piechot łanowych J.K.M. p.n.m. życzyć nie może, chyba żeby do gotowych regimentów aplikowane były i między veteranos pomieszane, co by pochwalił J.K.M. Tylko żeby jerozolimskim zwyczajem znak im na rękę dawać potrzeba, żeby od regimentów uciekać nie mogli i takiego żeby się pod winami wielkimi przyjmować i przechowywać nie godziło. Służącym zaś statecznie lat kilka, aby wolność od poddaństwa, gdziekolwiekby po wojnie osiedli, była per legem deklarowana et immunitatibus przysłodzona. Cokolwiek bowiem i przez werbunki ucisku, które damnat J.K.M. i surowemi bronił ich uniwersałami i sądzić według artykułów wojskowych ich rozkazuje, cokolwiek w obozach pod regimentami znajduje się mankamentu, z rozkorzenionej dzieje się ludzi złośliwych swywoli, vel animi abiectio defectu nadgrody, że zawerbowawszy się od Wisły, a dopieroż od Lwowa uciekają regimenty, a w nich R.P. zawodzą^{bz} oberszterów stratą barwy i munderunku ubożą, nec in privatum merentur wszytek po staremu wiek już na wołokutę puściwszy^b.

A iż mimo takowy z łanów suplement oberszterowie o komplementowanie regimentów starać by się musieli, gdyby zasługami wcześniej byli opatrzeni, gdyż jednak po 8 albo 9 ćwierciach zatrzymanych mają zasług, skądże ich na koszty obozowe i munderunki regimentów stawać ma. Gdyby im zaś wcześniej zasługi obmyślane były, łożyłby J.K.M. p.n.m. necessitatem stawienia na ćwierć roku na każdą rotę do obozu prowiantu, bo na publiczne prowianty spuszczać zda się vanum et impracticabile pogotowiu i z bazarów żyć piechotom niepodobna, gdy pericula viarum, kraju solitudo karystją wprowadzają. Wszakże i publiczne prowianty, gdyby na nich koszt był za lepszym rządem i dyspozycją, sprawiłby J.K.M. p.n.m. dozorem i aplikacją in publicum wygodne.

Nie mniejsze curas vendicat artylerya, która w porządnym obozach za połowicę wojska wojennicy rachują, J.K.M. p.n.m. na oporządzenie jej pod sto tysięcy wydał z własnej szkatuły, prócz sum od Ojca Św.¹⁰⁸³ Z kwarty zaś mała jej obrada, nie tylko, że possessores bonorum w płaceniu uporni, ale że wielka część królewszczyn między temi, którzy wojnę służą, a zatym zasługami kawarty zakładają i potracają, przez co acz R.P. nie szkodzi, artyleryi jednak ex illo cambio wielka niewygoda. Chociażby zaś J.K.M. p.n.m. ex primis vacantibus chciał onę posilić (jako lex iubet, którą ma w dobrej pamięci), to vix practicable, gdy albo non vacant, a choćby vacaret, w intratach szczupłe, więc i intrat przez rok currentia hic et nunc potrzebom nagłym niewieleby pomogła. Zaleca tedy J.K.M. p.n.m. efficacem w tym punkcie reflexionem, iż bez artyleryi najliczniejsze wojska statkować nie mogą.

A że piechot także łanowych z królewszczyn mała albo żadna usługa, jakoż i w te-
rażniejszej kampanii krakowska, ruska i mazowiecka in tempore stanęły, a jeszcze ich

¹⁰⁸³ *Klemens X papież.*

bełska i lubelska uprzedziły, sandomierska zaś i podlaska ledwo medio octobre stanęły, a drugie się i nie ozwały, i za czasem evanescit pobożna śp. K.J.M. fundacja. Tedy życzy J.K.M. p.n.m., żeby powinność tę w inszą albo większą R.P. usługę odmienić, to jest do artylerii prowent z nich dawać, którego by ur. generał artylerii¹⁰⁸⁴ pilnie dojrzał, a i z niego albo regiment formował, albo grenadierów i wszelkiego do wygody obozowej rzemieślnika [5] i ludzi do naprawy przepraw i mostów, jako to cieślów i do kopania szaniec przy artylerii trzymał, jakich u nieprzyjaciela na obronę janczarów widzimy.

Tę refleksją vendicat hiberna, ea qualitate jako teraz wydawano, na 12 tys. wojska tylko była uchwalona. Jakoż tedy in triplo podniesionej liczbie wojska wystarczyć ma, zwłaszcza gdy disciplina praesenti z grosza na stanowisku żyć musi żołnierz.

Skarbowych tu jednak rationes nie podawa J.K.M. p.n.m., iż się w nich doskonałej od skarbu informacyjnej spodziewa. Nie życzy jednak pro teneritudine sumienia i dobroci, żeby się ad agrarias vel fumales wrócić miała R.P. contributiones, przez któreby ubogi gospodarz i rolnik, który na wszystkich robi, kraj trzyma i imię narodu nosi, miał aggravari. A kto ręczy, jeśli ta abyssus malorum, w której ledwo tchniemy, nie pro abyssu iniuriarum et pro oppressione pauperum, którą uciążać możniejsi uboższych zwykli, nie próżno święte słowa propter iniustitias et contumelias multosque dolos transferam Regnum degentem ad gentem. Raczylby tedy takie genus podatkovania wziąć przed się, które by każdego pro conditione et qualitate namacało próżnujących, hulających, marnotrawnych nie minęło ^bet quo genere sprawują się, rządzą i ratują wszystkie pod słońcem narody, boć communia minus laedunt^b.

Jeśli zaś o to idzie, aby R.P. na kwantyfikowane długi certum quantum widziała, albo in exactione fides nie szwankowała obojgu, temu każdy sejmik u siebie zabieżeć może modo ^bexulenti passiones^b, regnet iustitia, ^buważywszy^b, iż o resztę securitatis idzie. Jeżeli hic et nunc szczerzej i z Bogiem złączonej de Republica nie uczynimy obrady, actum ^best, zginie wiara święta, nie daj Boże z nią R.P. i domina gentium fiet sub tributo^b.

Wejrzeć i w to należy, czym się stało, że ani na lwowskiej, ani na lubelskiej komisjach, ani na obudwu Trybunałach Radomskich comparuere exactores, czy tak invalidum legum auxilium et poena peculatus za żart, czy questuoso privatorum silentio patrocinari zechcą i wstydzic się za nich sejmiki generosae civium animae patiuntur.

Nie przyszłoby do tak głodnych obozów, do desertowania znaków i zrujnowania wojska, gdyby liche to pretium sanguinis dochodziło. Zwalila by już z siebie hos incubes R.P., pod którymi nie tak jęczy, jako vices et crises czeka i milionami ultimum sanguinem ludzi ubogich z tej okazji sypać dłużej musi.

Wejrzeć i w to należy, skąd tak wielki w pogłównym przez panowane juramenta defectus, zwłaszcza w krajach, gdzie ani wojna, ani głód, ani powietrze z łaski Bożej afflixit, ^bobawiać się albowiem ne penuria iura cardinalia evertant^b.

Mennica srebrna, regnorum decus i quintum elementum populorum, iż od abdykacji J.K.M. zawarta, śmie R.P. na milion szkody rachować może. Życzy J.K.M.

---

¹⁰⁸⁴ *Marcin Kątski generał artylerii koronnej.*

p.n.m., żeby zniósłszy się z tymi, którzy ius cudendae monetae mają, otwarta była i do ligi państw postronnych redukowana, aby R.P. z miedzianej tej monety kiedykolwiek eluctari mogła. Przy tym żeby czerwonych złotych walor przynajmniej od sejmu do sejmu był deklarowany, nie zawieszając się w tym, aby arbitrio kupców, których libidini z wstydem swoim paret R.P.

Do której gruntownego ubezpieczenia i zaślony należy opatrzenie fortet, osobliwie Lwowa, unci antemuralis, na którego fortyfikacją gdy już blisko sto tysięcy J.K.M. p.n.m. erogavit, aby prowiantem i amunicją był oparzony. Zaleca R.P. ^bnie mniej^b ubogich jego obsides, dotąd w Kamieńcu in aequalidissimo carcere jęczących, głodnych i ledwo żywych, którzy tendunt manus do R.P. o miłosierdzie nad sobą i za nimi przyczynia się J.K.M. p.n.m.

Po Lwowie drugie antemurale ^bWisły et viscerum^b proponit J.K.M. fortecę zamojską, gdy niepodobna, żeby amunicyjom jego i prowiantom prywatna szlachecka wystarczyła substancja, ile [6] przy takowym niedawno przez Chanenka¹⁰⁸⁵ dóbr ordynackich spustoszeniu i rozerwaniu, zaczym i tej fortecy opatrzenie zaleca J.K.M. p.n.m.

Acz i na Kraków, jako z wielu constat języków przez państwo węgierskie grozi się i zbiera nieprzyjaciel, już wczasy dla cesarza samego w Belgradzie sprowadzone, już armata główna do Budzyna sprowadzona, już bezlud i drogi jego zmacane, zmierzone i na kunaki rozrachowane, jako o tym doskonale i niewątpliwe od pewnych podufnych korespondencyj ma J.K.M. p.n.m. przestrogi.

Nawet zbliżone i nad Dunajem zimujące, także z dalszej Azyjy i Egiptu ciągnące wojska nie z inszej przyczyny, tylko żeby primo vere R.P. z obudwu stron aggrediantur. Życzy zatym J.K.M. p.n.m. tak wczesnie miarkować consilia, żeby ich egzekucja przed wiosną była i do gruntownego na tak straszną wojnę wygotowania czas solennitatibus sześćniedzielnego sejmu nie ginał, ^bktóre dla spóźnionych obozów skrócić nieco ad praesens i opuścić przyszło^b.

Zaleca przy tym J.K.M. p.n.m. jak najgorętsze po kościołach suffragia na ubłaganie Boga, żeby miłosierdziem ruszony, sangvinem iustorum i tak wielkie tłumy dusz niewinnych w niewolę zabranych, jako possessionem et haereditatem suam vindicare raczył i okiem łaskawości już nie quatuordecimale, ale na trzydziestoletnie ojczyzny naszej cadaver wejrział i ożywił.

Gdy zaś externa od J.K.M. p.n.m. krwią i zdrowiem, nie tylko radą tak curantur pericula ab infra iura maiestatis oppugnari, żałośnie przed R.P. conquiruntur ea teneritudine, że gdy wszystkiego siebie wydał na obronę wiary świętej, kościołów, pewne konwenty, od których się pobożnych za czyny i dostojęństwo swoje spodziewał suffragia, rzuciły się na powagę królewską, ius patronatus, które w prywatnych pro parte haereditatis z rąk wydzierają, nominacje wyjmują, Rzym sollicitant przeciw J.K.M. p.n.m., decreta contra maiestatem in Rota Romana, o której R.P. in pactis conventis w sprawie biskupstwa chełmińskiego opposuit, urgent i de iustitia distributiva wyzuć starają się. ^bKtórą in praemiam patriotarum na dworach królewskich benemerentium R.P. w dyspozycyjej maiestatis mieć chciała, legibus iussit et usu probavit^b.

¹⁰⁸⁵ Michajło Chanenka hetman Ukrainy prawobrzeżnej.

A lubo J.K.M. p.n.m. ma przed sobą najjaśniejszych antecesorów swoich przykłady Kazimierza Wielkiego i drugih po nim idących, świeżo zaś Zygmunta III, Władysława IV i Kazimierza królów śp., jako acroribus mediis ganili podobne ausus, lubo pactis conventis, które J.K.M. p.n.m. poprzysięgał ad tuitionem maiestatis iurium obligantis, przecież J.K.M. zawziętość pomienioną clementia dotąd zwycięża. Ekskluzywej nikomu nie dawał, byle mereantur nie usurpent. Żal jednak in sinum R.P. składa, pewien, że których zdrowie zdrowiem własnym zastępuje, przy dostojęństwie swoim uzna szczerze zelantes i tą się miłością do dalszych pro Republica czynów zachęci.

Tejże miłości R.P. przekłada J.K.M. p.n.m. zubożenie ekonomij i zmieszanie dochodów stołowych, osobiłwie pensyją najjaśniejszej Królowej jejm. Eleonorze naznaczoną ex pietate wprawdzie i dignitate R.P. słuszną i winną. ^bUważyć zatym R.P. pro teneritudine in maiestatem w ustawicznych obozach merentem ne princeps egeat^b.

^aGdy jednak J.K.M. p.n.m. fidei publicam za K.J.M. śp. Michała invadiatam exonerandam niemal całą ekonomiją samborską rozdać musiał między gospodarów mullańskiego i wołoskiego¹⁰⁸⁶, i ich dumnych bojarów, którzy fortunam R.P. secuti i dotąd stany tameczne w przychylności ku R.P. trzymają. Nadto w tejże ekonomii mieści J.K.M. p.n.m. Hokolla nakażnego ukraińskiego hetmana¹⁰⁸⁷ cum pignoribus i wszystką inną przychylną Ukrainy starszyznę fundo ich in rem R.P. [7]

Nadto ob hostilitatem w ekonomii samborskiej cessavit warzenie soli, z których uprzejmościom i wiernościom waszym praestari powinna wygoda, stąd w. ekonom tameczny choćby rad powinności swojej w tym dość czynił, humanitatis nie może. Ani w tym roku etiam cessante hostilitate reparari mogą supra pomienionych samborskich defecta, gdy ludzi, którzy drew dodawali i fory najmować byli zwykli, wybrał nieprzyjacieli. Zaczynam nie wątpi J.K.M. p.n.m., że to wszystko w synowskich sercach uprzejmości i wierności waszych słuszny znajdzie respekt i kompasję. A nadto nie wątpi, że najdzie refleksję, że ob defectus pomienione już becзки soli więcej kosztować musi i pięci zł koszt przechodzi, niż stanie w żupach dolnych i przyjdzie do szafunku, dla czego J.K.M. p.n.m. i to refleksji województwom, którym ta sól należy, pilnie zaleca. Nie wątpiąc, że R.P. pro teneritudine in maiestatem w ustawicznych obozach merentem ne princeps egeat, uważy.

Tejże uwadze i miłości zaleca J.K.M. p.n.m. concivium ludzi wielkich w ustawicznych obozach zasługujących, stratę bodaj integris seculis nadgrodzoną, to jest zniesienie Zbaraża i Wiśniowca, włości wielkich w popiół obróconych i z ludzi wybranych, z których integras legiones na usługę R.P. wieki włości pomienionych posesorowie stawiać zwykli byli.

Przekłada tejże miłości wielką ruinę Podhajec, miasta w kupce bogate i ludzie wielkim miastom równie, nie wątpiąc, że wielkie śp. dziedzica miasta tego pomienionego zasługi respekt i kompasję w sercu R.P. wzbudzą nad dziedzicami terażniejszymi^a.

Zasługi znaczne i straty na publicznych funkcjach ur. Franciszka Kazimierza Wysockiego cześnika sochaczewskiego, sekretarza i dworzanina swego do słusznej i nie-

---

¹⁰⁸⁶ Stefan Petryczewko gospodar moldawski. ¹⁰⁸⁷ Ostap Gogol hetman nakażny prawobrzeżnej Ukrainy.

odwłocznej rekompensy zaleca J.K.M. p.n.m. R.P., jakoby i kredytorowie jego tandem mogli być satisfacti i ochota benemerentium nie tępiała.

Nie stępuje jednak nigdy J.K.M. p.n.m. ojcowska ku ojczyźnie miłość i legum ob-servantia, in singulos łaskawość, którą wszystkim ^bwobec i każdemu z osobna^b J.K.M. p.n.m. stateczną miłościwie obiecować raczy, na ten czas exonerando sumnienie kró-lewskie, gdy pandit szczerze przestrzega i do uwagi podawa co rozumie pro Republica proficuum.

^{a-a} tekst jest w podstawie, brak w Rp. 2 i Rp. 3

^{b-b} tekstu brak w podstawie, jest w Rp. 3

4. Rachunki komisarzy sejmikowych z poborcą województwa poznańskiego
Stanisławem Rosnowskim – Śrem, 9 grudnia 1675 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 750, k. 130 – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Andreas Mieszkowski camerarius Posnaniensis.

W Śrzemie a. D. 1675 die 9 decembris. Ostatni rachunek zaczęty z podatków wszyt-kich, którekolwiek się za poborstwa jm. pana Stanisława z Niempartu Rosnowskie-go poborce na ten czas województwa poznańskiego znajdowały, a teraz kontynuowany w Śrzedzie, ultimis diebus decembris anni eiusdem, to jest pro anno 1673 ad ultimam aprilis 1674, który de toto wyrachował się tak z miast całego województwa poznańskie-go, jako i wsiów, podatku czopowego i szelężnego od likworów wszytkich i z delat po-zostałych, tak do skarbu, jako i województw przynależącego, którego uczyniło in sum-ma zł 180 004 gr 2 pieniążków 17. Wniósł do skarbu złotych 73 769 gr 6 pieniążków 15. Wniósł na asygnacyje ichm. panów komisarzów naszych tak przeszłych, jako i jm. pana Grabskiego z dystrybuty Komisyyej Lwowskiej zł 110 860 gr 14 pieniążków 7. Zostają tedy województwa jm. nad perceptę wydaną, którą do skarbu jm. pana poborca restat zł 4625 gr 20 pieniążków 7. Z których województwa pomienionego jm. powinni będą evincere u skarbu. Które to rachunki konotowane, jm. panu poborcy oddajemy i rękami naszemi przy przyciśnieniu pieczęci naszych podpisujemy.

Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański

Locus sigilli

Wojciech Malczewski m.p.

Andrzej Mieszkowski komornik poznański

Locus sigilli

Adam Molski pisarz ziemski kaliski m.p.

Locus sigilli

Kierski na Kiekrzu Chrystian m.p.

Locus sigilli

5. List prymasa Andrzeja Olszowskiego do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – 19 grudnia 1675 r.

Rp. 1 MNK, rkp. 52, s. 475-477 – kopia: Kopia listu jm. księdza Andrzeja Olszowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego na sejmik średzki 1675, 19 decembris.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., BOZ 933, k. 79v-81.

Druk w: *Epistolae historico-familiares*, ed. A.Ch. Załuski, t. 1, *Brunsbergae 1709*, s. 672-673 – tłumaczenie łacińskie.

Na pierwszym stopniu prymacyjalnej godności rzecz należytą rozumiem venerari braterskim powitaniem zacne w.m.m. panów zgromadzenie, posyłając vice mei arcybiskupim błogosławieństwem intima vota, aby spiritus consilii et concordiae kierował wszystkie intencje w.m.m. panów do jednego celu chwały Bożej, dobra pospolitego, podźwignienia ab ultimo interitu upadającej ojczyzny.

Proponowane sejmu skrócenie raczcie w.m.m. panowie boni consulere pro temporis ratione, et pro exemplo wielkiego Króla Władysława, który jako mi się czytać dostało, dla moskiewskiej wojny sejm coronationis trzyniedzielny na sejmiki niegdy proponować raczył. Wojnę turecką sądnym dniem starzy Polacy nazywali, comparandi tedy animi, consilia et vires na odpór formidabili potentiis, której się żaden potentat pojedynkiem nie oparł. Papieżowie i Rzym Saracenom, Konstantynopol, Wiedeń i inne monarchije ich pokoleniu tributa annua na okup pozwalać probro sobie nie kazali. Uchowa nas Pan Bóg tego extremum, gdybyśmy wszyscy ex facultatibus rzucili się do obrony wiary św. i miłej ojczyzny mym zdaniem non expedit pisać ichm. panom posłom publicznych artykułów de mediis pacis vel belli, ale rzymską niegdy dać instrukcją, viderint ne quid Respublica detrimenti capiat, a przykładem wszystkich konstytucji o wojnach tureckich delegare autoritate sejmu [476] przy J.K.M. zawsze przytomnych, belli pacisque arbitros.

Komisję do zapłaty wojsku życzyłbym pod sejm odprawować, bo się takim sposobem retenta po województwach peculatus poborców i jako która chorągiew służbę odprawiała, osobiwie nieznośne i w żadnym królestwie niezwyczajne regimentów mankamenta, oficyjerów egzorbitancje, werbunkarzów łupiestwa, najsmadniej wyjawić i wytrąbić mogą, a na zabieżeństwo drapieżnych suplementów rozumiałbym forum przez prawo naznaczyć w grodach citatione et termino peremptorio, choćby salva appellatio-ne do hetmańskiego sądu cum parata inquisitione. Sposób zaś executionis podoba mi się w Prusiech, gdzie za grodowym wojewodów uniwersałem każdy szlachcic stanąć, albo bene armatum wyprowadzić sub poena irremissibili 15 marcarum powinni.

Sprawy ordinationum aby R.P. nie zatrudniały, per secretos calculos et pluralitate one na sejmie decidere, compendiosum et consultum ducim praw trybunalskich immensa pharrago i tak nierychły, aż w kilkadziesiąt lat turnus województw prędkiego potrzebuje remedium, które najskuteczniejsze przez kontynuacją cały rok piotrkowskiego i lubelskiego trybunałów immovando, co pół roka obieranie deputatów.

Compellatus jestem od zacnego senatora, abym promował na sejmiki artykuł ne magistratus supremi sint perennes. Mam eksperyencyją w tej ojczyźnie wielu przykła-

dów, quae convertuntur in deterius mutari, ale poważając wielkie rationes submitto one rozmowie na sejmie et consensui całej R.P., salvis modernis possessoribus. Non pro levi i to duco od tegoż senatora propositum, aby jednaki był po wszystkiej Polsce korze i rozumiałbym gdański.

Poseł kurfirsza jm. brandenburskiego¹⁰⁸⁸ po elekcyi szczęśliwej J.K.M. obtrudebat imieniem pana swego suffragium electorale in scripto z anthidotum, którego mam kopiją. Ostrożność et incorrupta rectitudo do jm. pana podskarbiego nadwornego litewskiego, marszałka electionis¹⁰⁸⁹ nie przyjęła tego tentamentu, et rem aperuit J.K.M. i nam pieczętarzom, odrzucony, tedy importunus suffragator, co jako nocivum Reipublicae w.m.m. panom donoszę. Esto illorum iudicii lubo dissimulare lubo pupillam libertatis wolną elekcyją omni meliori modo odnowić i obwarować.

Niektórych zakonników ambitu inspiratus J.K.M. z gruntu convulsum est, intrudowani do Jędrzejowa, Koronowa, Mstowa, Hebdowa, Szczerzydzkiej koadiutorzy sine praesentatione regia abbates, a znać duo postremi etiam genere impares. Wypadły dwa dekreta Rothae Romanae, przez które ex sinistra informatione odsądzono Królów ichm. iure patronatus z tej [477] najbardziej racyi, że nie mają privilegium a pontifice in limine foundationis, i że Reges Poloniae commendabant non nominabant eligendos abbates. Nie tak tedy z interesu mego, który minoris duco, jako z powinności boni civis i przywileju J.K.M. i R.P. senatora dają o tym przestrożę, aby praeiudicio maiestatis zakonników kilku redigno ausui wyniszczenia Polski per litigia (bo jako mam ex calculatione, sprawa sama jędrzejowska 7000 zł kosztuje), sejm zabiezał.

Primalialis praerogativa różnymi sposobami domi forisque impetitur. Idę przykładami wielkich arcybiskupów, iż w takim razie praesidium Reipublicae ileby tego potrzeba na obronę moję innovo publica res agitur. Godność prymacyjalna pro cardine libertatis za narodu swego ozdobę zacni przodkowie w.m.m. panów zawsze sądzili i przy niej magnanime stawali, czego documenta cum iuribus meis in publicum podam. Nie wątpię, że me non deseret braterski w.m.m. panów fawor, contra quoscumque oppugnatores, a ja upewniam praw, wolności, swobód szlacheckich i dobra pospolitego partes, nigdy non deseram, przy ochotnej zawsze do usług w.m.m. panów życzliwości, z którą się jako najpilniej braterskiej w.m.m. panów oddaję łasce.

6. *Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego przed sejmem koronacyjnym – Środa, 31 grudnia 1675 r. – 9 stycznia 1676 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 750, k. 150-153 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Marcin Radzewski w dniu 20 stycznia 1676 r. [feria 2 ipso die festi Fabiani et Sebastiani Martyrum a. D. 1676].

¹⁰⁸⁸ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ¹⁰⁸⁹ Benedykt Paweł Sapieha podskarbi nadworny litewski.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, na sejmik antecoronationis pro die 31 mensis decembris anno 1675 do Śrzoody zgromadzeni.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, a mianowicie ichm. panom posesorom miast, miasteczek i wsi K.J.M., duchownych i ślacheckich w obudwóch województwach zostającym wiadomo czyniemy.

Ponieważ podatek czopowego in anno 1674 a 1 mensis aprilis i szeleżnego, a die 1 mai anni eiusdem ad ultimam mensis decembris prolongowany na zapłacenie długów z dystrybuty Komisyyj Lwowskiej in vim 14 podymnych w województwach naszych i długu za ichm. panów Twardowskich, także prowiantu toruńskiego, uchwalonych, jeszcze dotychczas (jako z rachunków terazniejszych ichm. panów poborców patet) wydanym skarbowym nie wystarczył asygnacyjom, przeto tenże podatek czopowego na dalsze długów pomienionych potrącenie w miastach, miasteczkach K.J.M., duchownych i szlacheckich a die 1 mensis futuri ianuari uchwalamy i wypłacenie onego do rąk ichm. panów poborców ordynujemy. Który to podatek trwać ma od terazniejszego sejmiku aż do przyszłego sejmiku sejmowego, który proxime nastąpi po sejmie coronationis.

A ponieważ ab ultima decembris anni 1674 termino praefixo cursui tych podatków niektóre miasteczka wydawanie onych kontynuowały, tedy zlecamy ichm. panom poborcom, aby im to przy oddawaniu tego, co curret a 1 ianuarii anni futuri 1676 potrącono i pro persoluto przyjęte było. Tak jednak, aby w tym podatku etiam burmistrze, wójtowie, równo z drugimi pociągali.

A że z relacyjy ichm. panów komisarzów na rachunki deputowanych constat województwom naszym o akcesie u ichm. panów [150v] poborców przeszłych tak z taryfy z skarbu authentice wyjętej, jako i z perceptorza jm. pana [Stanisława] Rosnowskiego poborcy przeszłego poznańskiego, który to akces wynosi na symplę podymnego w województwie poznańskim 415 zł i gr 15, także i w województwie kaliskim pewną kwotę konsyderacyjy godną, tedy ichm. panowie poborcy na komisyyj przed ichm. panami komisarzami naszymi stanąć będą powinni i tam in calculo likwidowawszy, doskonałe te akcesy ad certam quantitatem sum powinni one będą wnieść do skarbu województw naszych na przyszłym relationis sejmiku, bez żadnej dalszej dylacyjy.

Więc że ichm. panowie poborcy niektórzy dostatecznych jeszcze nie uczynili rachunków, tedy praesenti laudo iniungimus ichm., aby przed sejmikiem relacyjajnym przed ichm. panami komisarzami województw naszych, którym terazniejszym sejmikiem do kontynuacyjy tych rachunków prorogujemy, na komisyyj per innotescentias tychże ichm. intymowanej uczynili, by ci ichm. panowie komisarze na przyszłym sejmiku jako najdosłateczniejszą dali nam o tych rachunkach informacyjy. Exceptis successoribus godnej pamięci jm. pana Zygmunta Twardowskiego, których kwity in toto praesenti laudo approbantur.

In vim gratitudinis tak życzliwej usługi ichm. panów komisarzów, którzy nam dali lumen w akcesyjach tych podatków, które do skarbu województw naszych nie wchodziły, 3 tysiące zł ichm. naznaczamy, które dzielić się mają w ten sposób. Jm. panu pisarzowi ziemskiemu kaliskiemu¹⁰⁹⁰ i jm. panu Krystianowi Kierskiem po tysiącu zł,

---

¹⁰⁹⁰ *Adam Molski pisarz ziemski kaliski.*

a trzeci tysiąc wszyscy czterech między się podzielią. Na którą to sumę 3 tys. zł asygnacją do ichm. panów poborców naszych obudwóch, lubo też jednego z nich na pierwsze podatki jm. panu marszałkowi koła naszego wydać committimus. A ci ichm. panowie komisarze służyć w rachunkach województwom będą od terażniejszego coronationis sejmu, aż do przyszłego po nim przypadającego. Perceptarze ichm. panów poborców aby do ksiąg podane były, terażniejszą uchwałą serio imponimus.

Przy tejże okazji, zawdzięczając życzliwe ku tym województwom zasługi jm. pana Tomasza Zaleskiego cum dispendio nie tylko fortunarum, ale i zdrowia swego, tysiąc złotych jm. naznaczamy, na który asygnacją wydać jm. panu marszałkowi [151] naszemu zlecamy do jm. pana [Samuela] Gurowskiego poborcy poznańskiego, który je z pierwszej percepty czopowego zapłacić ma.

Podatek szelężny, lubo ad eum w województwach naszych przyszedł u niektórych contemptum, że on w należytych płaceniu krzywdzą i zdałby się województwom necessario być zniesiony, przeto jednak województwa uważając inter genera contributio-num i ten pośledniejszy na potrącenie długów województw naszych, onże na miastach i miasteczkach, jako i wsiach J.K.M., duchownych i szlacheckich uchwalają i na zapłacenie długów skarbowi i R.P. dysponują, cursum onego a 1 ianuari anni futuri 1676, ad ultimam decembri anni eiusdem determinowawszy. A że nie dla jednakich wszędzie po województwach naszych rozmiarów inaequaliter w tym pociągamy podatku, bo miejscami rozmiar piwa po 4 gr, a miejscami po sześci, a przecie od rozmiaru wszędzie po szelągu tylko oddają, przeto bierzemy ten sposób, aby już nie od rozmiara, ale dziesięty szeląg, to jest po 3 gr od złotego do rąk ichm. panów poborców naszych płacono. Więc że się pokazuje, że niektórzy piwo, tak do Śląska, Gdańska, Torunia wywożą, tedy praesenti laudo instituimus, aby od tego piwa, jako od wyszynkowanego na miejscu płacono, praevis juramento dwóch ex consulatu. Także i ci, którzy na pograniczu po młynach piwa szynkują, więc i dobra duchowne do tegoż szelężnego ex instituto należeć będą oraz i karczmy duchowne przy domach księży i kanonijach tak w miastach, jako i po przedmieściach, jako to w Gnieźnie, w Kaliszu i niemal wszędzie, nie uwalniając od tegoż podatku burmistrzów, wójtów, ani królów tarczowych, którzy się od niego przywilejami swymi zasłaniają.

A że od juramentów dzieją się depaktacje po kancelaryjach z uciążeniem ubogich ludzi, przeto mieć chcemy, aby się kancelaryje nie ważyły więcej nad gr dziesięciu, includendo susceptę, ekstrakt i pieczęć, od juramentów wyciągać. Renitentes praevis praeterito laudo descriptis karani być mają.

Więc że retentores podatków tak ex sancitis województw naszych renitentes, że uchwalonych podatków płacić według czasu nie chcą, dlaczego ichm. panowie poborcy należytych in tempore nie boją czynić rachunków. Przeto mieć chcemy, [151v] aby wedle dawnych praw egzekucja odprawowana była, której ichm. panowie poborcy differre nie mają sub solutione de suo. Ichm. też panowie starostowie sądowi ex brachio suo adminiculum, także sine ulla dilatione dać powinni. W czym jeżeliby jaka przez ichm. była renitencyja, de suo retenta supplere mają. A jeżeliby zaś egzekucja do szlachcica takiego, który ma quietationem przyszła, tedy to jm. pan poborca triplici pensione refundere powinien, in quovis iudicio repetenda. Przy tym aby egzekucyje in

personis samych ichm. panów burgrabiów bene possessionatorum, a nie commissarium chodzieła, prasesenti laudo cavemus. Ekscypując dawnych ichm. panów poborców, którym liberum będzie, ponieważ inaczej być nie może, per commissarios retenta vindicare, a suspensę exactoratu jm. pana [Wojciecha] Kierzyńskiego contra retentores w sądach kapturowych uczynioną autoritate praesentis conventus relaksujemy. Cóż ichm. panowie burgrabiowie do rachunków na komisysiej naszej stanąć będą powinni i ci wszyscy, którzy się pieniędzy publicznych tykali.

Podatki wszystkie uchwalone, mają być do ichm. panów poborców według czasu uchwały naznaczonego płacone, a ktobykolwiek nie zapłacił post obtentam condemnationem in iudiciis causarum fisci, executionis subesse mają. Na którą to egzekucyją delata ichm. panowie poborcy ichm. panom burgrabiom cum adminiculo militari tak jm. pana generała, jako i inszych ichm. panow starostów sądowych podać jak najporządniej powinni.

Ichm. panów poborców dawnych, ponieważ nam się to zdało ex certis rationibus do roku konfirmujemy, w poznańskim województwie jm. pana Samuela z Gurowa Gurońskiego, a w województwie kaliskim jm. pana Piotra Żelęckiego podwojewodziego kaliskiego.

Odebranie w Poznaniu rachunków z prywatnie uchwalonych quocunqae genere podatków, lubośmy przez artykuł ichm. panom posłom naszym na sejmie promovere zlecili, atoli i moderno laudo, aby się rachowali, stringimus sposobem w pomienionym artykule opisanym. [152]

Most także obalony, na który szelężne czteroletnie wybierali, także i prowent od przewozu, aby jako najprędzej mieszczanie poznańscy z tej percepty postawili, uchwalamy. Do którego to mostu ani czopowe, ani akcyza, którą privata autoritate wybierali, należeć nie ma.

Retentores wszyscy województw naszych sumy z retentów przy nich zostające, jako to komisarze in anno 1666, uchwałą sejmiku naszego postanowieni, żeby do skarbu województw naszych wnieśli, sub poena peculatus.

Jm. pan Zagórski trzymając się laudum naszego pozywał o retenta przez delaty jm. panu burgrabiemu kcyńskiemu¹⁰⁹¹ podane i dekret otrzymał na sądach kapturowych, aby pan burgrabia wniósł 220 zł. Tedy jm. pan Zagórski ratione reszty na komisysiej przed ichm. panami komisarzami naszymi i z jm. panem burgrabią stanąwszy, powinien będzie reddere rationem suae vilicationis.

Ponieważ sukcesorowie jm. pana [Jerzego] Cykowskiego komisarza województw naszych wnieśli sumę 800 zł, którąśmy oo. bernardynom przekazali byli i kwit produkowali, tedy onych ze wszystkich pretensysiej skarbowych praesenti laudo kwitujemy i ręczny kwit jm. panu marszałkowi koła naszego dać onym zlecamy.

W wielkim widząc nieporządku rozdawanie soli województwom naszym należącej i dosyć prawu czyniąc i dawnym zwyczajom, naznaczamy do rachunków komisarzów naszych, jm. pana stolnika i surogatora kaliskiego¹⁰⁹², jm. pana podsędką wschow-

---

¹⁰⁹¹ Andrzej Niemojewski burgrabia kcyński. ¹⁰⁹² Gabriel Sokolnicki stolnik i sędzia surogator kaliski.

skiego¹⁰⁹³, jm. pana pisarza ziemskiego kaliskiego¹⁰⁹⁴ i jm. pana pisarza grodzkiego poznańskiego¹⁰⁹⁵. Z którymi ichm. panami komisarzami ichm. panowie żupnicy przeszły i terazniejszy rachować się powinni, dzień przed sejmikiem relationis do Śrrody zjechawszy.

Winiarze miasta Kalisza aby od wina szelężny podatek według laudum naszego przeszłego, to jest dziesiąty szeląg, płacili imponimus. [152v]

Żeby spustoszałe miasta i miasteczka in genere wszystkie mogły się budować, przez co successu temporis accedet prowentów R.P., tedy praesenti laudo uchwalamy, aby domy de nova radice erygowane do sześciu lat od wszelkiego podatku wolne były, oprócz pogłównego. Dozór zaś tego ichm. panom dziedzicom i dzierżawcom dóbr sub fide et conscientia iniungimus, praevis oraz iuramento posesorów, od którego czasu dom stanie. Ekscypując Środę, której ob respectum wygody naszej na tak częstych zjazdach, na ośm lat wolności, to jest domom de nova radice zbudowanym pozwalamy. In quantumby zaś in defraudationem R.P. te nowe budynki ważyły się sub praetextu wolności swojej cudze piwa in conducto warzyć i szynkować, tedy to scelus capitale być ma. O której to libertacyej ichm. panowie poborcy przy swoich na podatki uniwersałach miasteczka awizować powinni.

Iż na praesidium białocerkiewskim siła należy, zlecamy ichm. poborcom, do których to praesidium ma asygnacyją, aby ante omnia alias assignationes wypłacona była. Choćby też interea ichm. panowie poborcy in fide suam zaciągnęli pieniądze, co sobie z pierwszych podatków wytrąca.

Że jm. pan [Stanisław] Rosnowski poborca przeszły poznański wyrachował się doskonale, a nad perceptę zostało się u skarbu długu 4625 zł, gr 20, pieniążków 7, przeto z tej sumy terazniejsi ichm. panowie poborcy dopłacić będą powinni. Interim województwa cavent evictionem pomienionemu jm. panu Rosnowskiemu.

Pretensyją tegoż jm. pana Rosnowskiego do Międzyrzecza, aby na przyszłej komisyej uspokoił ichm. panowie komisarze, zlecamy ichm. [153]

Ratione securitatis województw naszych przeszłe lauda i rotmistrzów reasumujemy, a presenti laudo evictionem cavemus ichm. panom rotmistrzom, inquantumby im do jakiej zatargi przyszło z żołnierzami egzorbitującymi, którzyby sobie lubo w przechodach, lubo na stanowiskach nad artykuły wojskowe, albo nad asygnacje swoje postępować mieli.

Ad eandem securitatem zda się należać poskromienie licentiae privatorum, a mianowicie iurevictoris, jako to mamy relacyją o niejaki Gądeckim, który znać ekscesy robi w województwie kaliskim, w powiecie kcyńskim, przeto in quantumby się nie poskromił, uchwalamy, aby każdemu pojąć wolno było i do grodu wedle prawa odesłać.

Pozwalamy niniejszą uchwałą jm. panu [Janowi] Gałczyńskiemu, cum aliis Górzna¹⁰⁹⁶ possessoribus odprzysiąc nowym juramentem spustoszałe osady. Ekscypujemy jednak podatek pogłównego.

¹⁰⁹³ Wojciech Malczewski podstęp w schowisku. ¹⁰⁹⁴ Adam Molski pisarz ziemski kaliski. ¹⁰⁹⁵ Jakub Gocłowski pisarz grodzki poznański. ¹⁰⁹⁶ Górzno, wieś w pow. kościańskim.

A ob maiorem fide[m] uchwały naszej zleciliśmy jm. panu marszałkowi koła naszego to laudum imieniem województw podpisać i po grodach rozesłać. Dan w Śrzedzie, na sejmiku antecoronationis dnia 9 stycznia r. P. 1676.

Rafał na Lesznie Leszczyński starosta wschowski marszałek koła rycerskiego.

Locus sigilli

7. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 31 grudnia 1675 – 9 stycznia 1676 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 750, k. 154-169v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Marcin Bodzewski w imieniu marszałka sejmiku w dniu 20 stycznia 1676 r. [feria 2 ipso die festi Fabiani et Sebastiani Martyrum a. D 1676].

Instrukcja sejmiku śrzedzkiego antecoronationis z poznańskiego i kaliskiego województw na sejm walny coronationis krakowski pro die 4 februarii złożony, ichm. panom posłom dana, jm. panu Piotrowi z Bnina Opalińskiemu podkomorzemu poznańskiemu, jm. panu Stanisławowi Krzyckiemu podkomorzemu kaliskiemu, jm. panu Władysławowi Skoroszewskiemu chorążemu poznańskiemu, jm. panu [Janowi] Proskiemu staroście nakielskiemu, jm. panu [Gabrielowi] Sokolnickiemu stolnikowi kaliskiemu, jm. panu Piotrowi z Bnina Opalińskiemu staroście międzyrzeckiemu, jm. panu Stanisławowi Tuczyńskiemu, jm. panu Wojciechowi Konstantemu Brezie staroście nowodworskiemu, jm. panu [Aleksandrowi] Przyjemskiemu chorążycowi kaliskiemu, jm. panu Chryzostomowi Gorzeńskiemu żupnikowi bydgoskiemu, jm. panu Malchrowi Gurowskiemu sekretarzowi J.K.M. i jm. panu Rafałowi hrabi na Lesznie Leszczyńskiemu staroście wschowskiemu, marszałkowi koła naszego.

Rzecz mówi od siebie, z jaką całą R.P., ale też specjaliter województwa nasze satysfakcją przyjęły intymację tot votis exspectatam, szczęśliwej J.K.M. p.n.m. koronacji, o którą brała zawsze primas curas w sercach civium winna gratitudo przeciwko majestatowi J.K.M. p.n.m. za tę tutelam utrapionej ojczyzny, którą zaszczycać raczy consummata prudentia, a saeculis niesłychanym przykładem przy niezwyciężonej odwadze, nieznosnych continue pracach, niezliczonych dziedziny substancyjej kosztach, pectus Regium jako gregarius miles szafując, dostojęństwo swoje za dostojęństwa et integritate R.P. fundując, mając parsimoniam sanguinis powierzonych sobie pupillorum, jako prawdziwy ojciec, wczas et commoditates nostras własną zastępując osobą, obarczoną Rempublicam i już desperatum imienia polskiego robur ad pristinum przywraca statum, honor et decus tej ojczyzny, tot victoriis et triumphis [154v] dico pomnaża, superat vota et expectationes populorum. Widzimy et veneramus zebrane in compendium osoby J.K.M. p.n.m. rzadko wespół widziane virtutes, których słowa wyrazić tentare periculum. Dlatego województwa nasze referują się przez ichm. panów posłów ad vota votiva, które effundunt co monent za zdrowie i szczęśliwe panowanie J.K.M. p.n.m.

Gratulabuntur ichm. panowie posłowie szczęśliwego powrotu J.K.M. i oddadzą повинne podziękowanie winnej wdzięczności homagium, za indefessos koło konserwacyi R.P. conatus, że J.K.M. po niewymownych trudach non parcit własnemu zdrowiu i na nowe sejmowej obrady gotuje się niewczasy. Powinszują przy tym J.K.M. p.n.m. nowych trophaeis et coronam servatae patriae i upraszać będą, aby jako conscius infirmitatis nostrae chciał takowe adhibere media, jakowe mu suggerit probata jego prudentia i consumatus ku dobru pospolitemu zelus.

Po pocałowaniu victricis dexteræ J.K.M. p.n.m. przystąpią ichm. panowie posłowie ad praeliminaria sejmu, które lubo są w prawie opisane, przecież aby ich unusquisque pro suo sensu nie tłumaczył, zlecamy ichm., aby zaraz o przeczytaniu pactorum conventorum, specialem mieli respectum upomnienia się wakancyjej et incompatibilitium, i aby na żadne penitus nie pozwalali, fidem, honorem et conscientiam ichm. obligujemy. Do czego należeć także ma alienacyja dóbr R.P. i emphiteusis.

Opowiedzą ichm. panowie posłowie, jako województwa nasze przyznawają legitimam legalitatem zwłocznej koronacyi J.K.M. [155] i pomkniętego po dwakroć kadencyi terminu. Widzą per documenta, że J.K.M. p.n.m. ductus boni publici zelo, fretus przy tym consilio senatu przy boku swoim rezydującego, anteposuit fortunę R.P. decori privato, atoli aby to in sequelam nie poszło, serio instabunt ichm. panowie posłowie nasi, aby nova lege cautum było, żeby iuxta terminum na elekcyjej naznaczonego koronacyja dochodziła.

His peractis wszelkie studia obróćą ichm. panowie posłowie nasi, aby obronę ojczyzny wzięła przed się Respublica, która na dwóch zawisa fundamentach, pace et bello, w czym się ad consensum totius Reipublicae referujemy.

Jeżeli kiedy, tedy pod ten czas securitas tej R.P. in summo posita discrimine, jako o tym szerzej mówią przestrogi J.K.M. p.n.m. i niektórych ichm. panów senatorów, zaczym inquantumby się bez wojny obejść nie mogło, liczą województwa nasze intermedia succurendi ojczyźnie, skrócenie sejmu i zalecają curae et activitati ichm. panów posłów, aby w tej mierze ineant modos cum tota Republica, aby wywiódłszy R.P. summam tego necessitatem, żeby (uchowaj Panie Boże) dum consuleremus non capiamur.

Więc że w krótkim czasie trudno pomieścić infinitum numerum potrzebnych materij, ne deprehendamus in consiliis. Tedy uspokoiwszy iuxta stylum zwyczajnego sejmowania praeliminaria sejmu, obronie R.P. ichm. panowie posłowie nasi incumbent i tym rzeczom, które remoram non patiuntur, insze zaś materyje cum consensu całej R.P. w reces puszcza do przyszłego da Bóg sejmu exorbitantiarum, obwarowawszy per constitutionem securitatem onego, et praefixum cadentiae terminum.

Nie wątpią województwa nasze, aby J.K.M. p.n.m. nie miał [155v] widzieć necessitatem zatrzymania cum vicinis dobrej korespondencyi, dlatego tym z większą ufnością ichm. panowie posłowie nasi promowować będą renovationem pactorum, quo moris est, jako to z cesarzem jm. chrześcijańskim¹⁰⁹⁷, kurfirstem jm. brandenburskim¹⁰⁹⁸ i in szemi principibus etsi Reipublicae. Videbitur, aby ich J.K.M. in societatem belli przeciwko nieprzyjacielowi Krzyża Św. officiis suis pociągnąć raczył.

¹⁰⁹⁷ Leopold I cesarz. ¹⁰⁹⁸ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.

Pospolite ruszenie, lubo to jest arcanum R.P. robur i dlatego nim ostrożnie szafować *convenit*, zniósłszy się cum tota Republica ichm. panowie posłowie nasi pozwolą, aby pro hac sola vice w moc dane było J.K.M. p.n.m., który jako mądry pan zachować raczy powagą swoją ad ultimam, strzeż Boże, R.P. necessitatem, contra sola pericula wojny tureckiej. Nie wprzód jednak na nie pozwolą, aż prawo o pospolitym ruszeniu meliorowane będzie, jako to, aby nie tylko ad diem praetii stawiać się każdy teneatur, jako i na popisie generalnym w uniwersałach J.K.M. determinowanym *comparere* i po popisie w obozie nie na pobocznych, po wsiach, stanowiskach stawali, sub poenis de expeditione bellica sancitis.

Jeżeliby też całej R.P. to się zdało, żeby nie zaraz udając się do pospolitego ruszenia wyprawa jaka stanęła, tedy na wyprawę z dymów ichm. panowie posłowie do ichm. panów duchownych, aby na tak gwałtowną R.P. potrzebę i oni na podobną pozwolili wyprawę.

Jeżeliby fato Reipublicae wojna protrahi musiała, widzą za rzecz potrzebną województwa nasze, aby quoquo modo starać się o istotną *coniunctionem armorum* z Moskwą, [156] do czego podobno *contribueret*, lubo to wieczny z nimi pokój, lubo armistycyi *ulterior protractio*, aby im *eximere metum*, który im *incussit* w serca *ratio status*. Co tractandum przez przysiężonych ex senatu i izby poselskiej deputowanych komisarzów na koncypowanie instrukcyi do traktatów, aby arcanum rerum gerendarum w tak głównej materijej publicum nie było. Toż się ma rozumieć i o traktatach tureckich, inquantumby do tego przyść miało za konsensem całej R.P.

Do obrony R.P. non postremum punctum nervus belli i wojska porządek, zalecają tedy województwa nasze ichm. panom posłom, aby *promoveant* u całej R.P. konserwacją i aukcją starego wojska, bez nowych zaciągów żołnierza powiatowego.

Podadzą także ichm. panowie posłowie nasi ad considerationem całej R.P. szkodę wielką *privatorum et nullum in publicum fructum et tanto numero regimentów*, który na pięćdziesiąt kilka *extenditur et inito cum tota Republica consilio, serio instabunt*, aby ad numerum kilkunasztu *reductantur, ducta proportionem* ludzi, aby do dziesiątka tysięcy ludzi więcej nad piętnaście pułkowników nie było i na zapłatę wojsku ichm. panowie posłowie nie pozwolą, aż taka ordynacyja wojska stanie. Zabieży się przez to *detrimeto publico*, które ojczyzna nasza ponosi, mimo insze *incommoditates*, od werbunkarzów tak gęstych, którzy *ustawicznie in visceribus grassantur* i Polskę niszczą. Starać się przy tym będą ichm. panowie posłowie nasi, aby per constitutionem caveatur, żeby towarzysz [156v] zaciągnąwszy się nie wyjeżdżał od ćwierci i służył pod jednymże znakiem od hiberny do hiberny, *excepta legitima legalitate*, o której jm. pan hetman, a nie kto inszy *disiudicare* powinien, i bez jego abszejtu wyjechać nie będzie mógł, a *contumaces* aby nie *capaces* byli honorów et *beneficiorum Reipublicae*.

Dojrzą i tego ichm. panowie posłowie nasi, aby piechota wybraniecka per legem na artyleryją obrócona była, i porządek koło tego opisany, żeby R.P., uchodząc *unum disordinem*, w drugi nie wpadła, wyprawę przy tym *ex facultatibus ad instar pospolitego ruszenia proponent* ichm. panowie posłowie iudicio R.P., żeby do tej wyprawy i kupcy *ratione sum* piędziężnych i inszy mieszczanie dobra ziemskie trzymający, należeli.

Disciplinae militaris executionem zalecą ichm. panowie posłowie nasi ichm. panom hetmanom i *lege cavebunt*, aby chorągwie pro termino przez uniwersały hetmańskie

assignato stawały w obozie, a która by najdaliej we dwie niedziele post praefixum terminum nie stanęła, aby starszyzna, na których to należy, infames byli i aby tacy wszyscy per legem publicam za swawolne kupy deklarowani byli i znosić ich wolno było. Także i regimenty, które by na czas do obozu nie ściągnęły, aby ex nunc zwinione były, ludzie z nich pod insze regimenty podzieleni, a oficyjer aby był na gardle karany. Szlacheckich dóbr immunitatem nova lege ostrzedz, a chleby poboczne aby capitales były ad instantiam cuiusuis et in quovis foro, specialiter commendantur ichm. panom posłom. Interea nomine publico zasługi wszystkich regimentów aresztować, żeby tym sposobem privatorum iniuria vindicari mogły i poskromiła się licentia tych przechodów.

Cokolwiek może być główniejszych egzorbitancyi, żeby się na tym [157] sejmie zmieścić mogły, promovebunt one ichm. panowie posłowie nasi, jako to materiam kapturów, żeby in posterum post inaugurationem principis prawa zwyczajnie miały suum cursum, grody i ziemstwa aby otwarte były, i Trybunał się sądził. Nie przepomnią i circumscriptionem domus regiae, aby prawem, ad normam pactorum conventorum, obwarowana była, jako za śp. K.J.M. Michała.

Tak diuturnum interregnum nie mogło per naturam sui tylko inconvenientius namnożyć i dać privatis occasionem querulandi, jako to contra modum kapturowych sądów. Zaczym zalecamy to specialiter ichm. panom posłom naszym, aby się starali per legem opisać porządek, aby in posterum sędziowie in loco solito na sejmiku publice obierani byli bene possessionati, per suffragia, ad instar deputatów trybunalskich i numerus ich aby był definitus. Przy tym acta interregni, aby wszystkie aprobowane były.

Modus concludendorum consiliorum jako in publicum potrzebny loquitur calamitas tej R.P., którą patitur przez swawolne sejmów targania. Nihil sanctius jako zabezpiecz tak szkodliwej bono publico licencyi. Mają tedy facultatem ichm. panowie posłowie nasi consulendi o tym z całą R.P., salva jednak libertatis praerogativa et iure vetandi, którego potestatem prawem jako najostrożniej opisać, gdyż to jest annum status, ne quid detrimenti patiat, bo cum ruina onego insze wolności nasze periclitarentur, według onego: „Dum summa natant ima turbatur”.

Ponieważ bez podatków et quidem znacznych, trudno się ma obyć R.P., concurrunt i województwa nasze solito in Respublica zelo i zlecają ichm. panom posłom, aby cum tota Republica modum contribuendi namówili, życząc, aby się pogłównego chwycić, z którego najprędsza może być konsolacja, tak, żeby iuxta tariffam 1662 województwa sumy do skarbu wносиły. [157v] A że ex delatis jm. pana podskarbiego¹⁰⁹⁹ patent tak znaczne retenta, mianowicie z dóbr ichm. panów duchownych, przez co się skandalizować musi R.P., tedy przy uchwale tego podatku ichm. panowie posłowie quam severissimam namówią executionem, upraszać oraz będą ichm. panów duchownych, aby między sobą namówili porządek, jako najprędszej egzekucyi ad praesens contra retentores secundae ratae pogłównego w województwach naszych i po tym na zawsze także aby registra osób duchownych iuxta mentem legis et instructuarii Regni do rąk ichm. panów poborców oddali, żeby stąd pewną informacją mieć mogli, eksplikowawszy pomienionym ichm. panom duchownym dwie raty pogłównego na przeszłej

¹⁰⁹⁹ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

konwokacyjnej uchwalonego, pro una vice rozumieli i drugą ratę nie wypłaconą, jako najprędzej do skarbu województw naszych importowali. Pomniąc, że ruente hac mole R.P. zginie i chwała Boża, i z nią wszystkie patrimonia Christi.

Srebrną mennicę ad ligam postronnej monety, jeżeli expedit otworzyć, zniosą się województwa nasze z całą R.P. przez ichm. panów posłów, którzy temu oraz per legem publicam prospicient, aby pretium czerwonych złotych, talerów i wszelkiej srebrnej monety non dependeat ab arbitrio kupców, ale aby per legem po całej Polsce pretium ich namówione było, ex mente et consensu ordinum.

Zlecamy specialissime ichm. panom posłom naszym, aby one jm. pana dyrektora izby poselskiej i [158] sami potym collegialiter podziękowali ichm. panom hetmanom¹¹⁰⁰ i jm. panu wojewodzie ruskiemu¹¹⁰¹, za te vigalias około konserwacji ojczyzny, które zawsze, ale osobliwie w kilku kampaniach, ultimarie po sobie idących, indefesso conatu świadczyli wspólnej ojczyźnie, niosąc in victimam dla całości naszej zdrowie i fortuny swoje, i inszym wszystkim ichm. panom senatorom, w obozach przy boku J.K.M. assiduis cum dispendio fortun i zdrowia ichm. Podziękować in simili forma i jm. księdzu biskupowi krakowskiemu¹¹⁰², który sine exemplo ma in summa cura conservationem R.P., własną szkatułą subveniendo necessitabus utrapionej ojczyzny. Cokolwiek ks. jm. de suo erogował na usługę R.P., efficient ichm. panowie posłowie nasi u izby poselskiej, aby unanimiter podziękowawszy ks. jm., prosili, żeby miał respectum extremae egestatis ojczyzny i ad feliciora tempora w pretensyjach swoich cierpliwy być raczył oraz, aby i dalej nie ustawał in suo zelo ku dobru pospolitemu. A że i drudzy ichm. księża biskupi optimos proventus mający, przychęcą się ad simila facienda?

Ekspensa J.K.M. p.n.m. in tanta R.P. necessitate dziedzicznej substancyjnej koszty, eo quo par est respectu województwa nasze przymują i zlecają ichm. panom posłom, aby osobnym za to podziękowaniem nomine izby poselskiej ore dyrektora jej venerari J.K.M. i opowiedzieć, że jako filiali affectu przyjmują województwa nasze to beneficium J.K.M., tak obiecować gratitudinem [158v] ojczyzny, kiedy da Bóg victrix dextera J.K.M. R.P. in feliciori statu constituet.

Starać się i o to będą ichm. panowie posłowie nasi, aby posłowie wojskowi jako najlepiej przez jm. pana dyrektora izby poselskiej przyjęci byli, aby te zasłużone rycerstwo uznało interea gratias mentem i aby też wiedzieli osobliwą województw naszych curam na wyświadczenie winnej przeciwko rycerstwu wdzięczności.

Fortuna regnorum, ale mianowicie status nostri zawsze osobliwie in unione animorum mamy funesta, żal się Boże, exempla simultatum et dissensionum, które się per cognatas acies terminowały, sanguine fraterna oblewały i zaciągnęły na universos perimentes dotąd calamitates. Za czym dyfidencyja ichm. panów hetmanów W.Ks.L. nie może jeno haerere cordibus życzliwych civium i do żalu przychodzić, upraszać będą J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie nasi, aby te differentiae, które między ichm.

---

¹¹⁰⁰ *Hetmanem wielkim koronnym był nadal Jan Sobieski; Dymitr Wiśniowiecki hetman polny koronny; Michał Kazimierz Pac hetman wielki litewski; Michał Kazimierz Radziwiłł hetman polny litewski.* ¹¹⁰¹ *Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski.* ¹¹⁰² *Andrzej Trzebiecki biskup krakowski.*

zachodzą, powagą majestatu swego uspokoić raczył. W Bogu nadzieja, że ichm. panów *privata odia publicis utilitatibus remittet*.

In hac publica calamitate, która za dopuszczeniem Boskim padła na województwo ruskie, dotknęła i znak jm. pana Andrzeja Zaleskiego rotmistrza J.K.M., którego kompanija podczas ekspugnacyi podhajeckiej w niewolą pogańską zabrana, bracią et concives nostros słuszną mieć nad niemi braterską i chrześcijańską kompasyją, którą województwa wzruszone insinuant ichm. panom posłom, aby się domówili, inquantumby [159] traktować z Turczynem o pokój przyszło, żeby eliberacyja pomienionych braci naszych inter conditiones traktatów włożona była. Inquantumby się zaś na dalszą zabierało wojnę, gorąco instabunt, aby skarb ante omnia winne tej chorągwi zapłacił zasługi, żeby się przynamniej stipendiis krwawo zasłużonemi z niewoli wykupić mogli. Wniosą oraz instancją za jm. panem Zaleskim tak do J.K.M., jako i do całej R.P., aby zasługi jego w tej R.P. in condigno respectu zostawały. Promovebunt przy tym, aby asygnacyja z skarbu na zasługi tej chorągwi tu do naszych województw wydana była.

Jako R.P. należy na konserwacyjej Lwowa i słusznym fortyfikowaniu onego, wywiodła prudencyja J.K.M. p.n.m., kiedy przy tak głównych expensach skarbu swojego i na tę fortecę znaczne co dzień swoje koszty, dosyć czyniąc obowiązkowi swemu. Ale że fato R.P. eventum, że na tej fortecy salus całej ojczyzny zawisła i inszego nie ma już od tamtej strony antemurale, słuszną, aby cała R.P. ineat modos, żeby to miejsce jako najlepiej asekurować, magazyn erigere i sumptu publico pocześnie opatrzyć. Zalecą przy tym skrypt ichm. panowie posłowie nasi respektowi J.K.M. i R.P. one zasługi jm. pana generała [Eliasa Jana] Łąckiego komendanta tamecznego, mając wzgląd nie tylko na merita, ale na ostatnią ruinę substancyi jego przez zabiegi tatarskie w ostatniej kampanijej. Eodem loco kładą województwa nasze i białocerkiewską fortecę i jm. pana komendanta tamecznego, o co inibunt media cum tota Republica ichm. panowie posłowie nasi i prospicient u skarbu koronnego, aby tamecznemu garnizonowi mimo inszych zasługi [159v] płacone były. Będą oraz mieli curae zalecić i konserwacyją Zamocścia, jako miejsca extremae importantiae.

Reasumpcyją prawa 1631¹¹⁰³, aby candidatus Regni aby nie bywał praesens przy elekcyi i postronnych monarchów kuratorowie, promovebunt ichm. panowie posłowie nasi.

Artykuł na sejmiku antecoronationis post electione śp. K.J.M. Michała in causa dissidentium in toto reasumujemy.

Widzieć jakie ingentia damna ponosi R.P. z nieporządku wojskowego, zlecają powtóre województwa nasze ichm. panom posłom, aby inter caetera i to lege cautum było, żeby wszystko wojsko razem, to jest jednego dnia popisowano, exemplo popisu sokalskiego pod Beresteczko, aby sposobu nie mieli jeden drugiego ludźmi na popis in defraudationem Reipublicae suplementować. Regestru zaś kopią aby exacta, bez wszelkiego respektu podawał do skarbu pan pisarz, wedle prawa popisując konne wojsko co ćwierć, a cudzoziemskie co miesiąc i registra kompanii swoich ichm. panowie porucznicy u konnych chorągwi, a u regimentów kapitanowie w grodach poprzysięgali, żeby R.P. nie płaciła ludziom, których nie masz effective w służbie et in opere belli,

¹¹⁰³ *Konstytucje „Warunek wolnej elekcji” i „Diploma” z 1631 r. (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 98-99).*

więc i dochody ichm. panów oberszterów i oficyjerów wojska cudzoziemskiego podadzą ichm. panowie posłowie nasi ad trutinam całej R.P. oraz i to lege cavere usiłować będą, aby ichm. panowie oberszterowie w obozach bywali praesentes, alias incapaces trzymania regimentów per legem niech będą deklarowani.

Zlecając i to osobiłym sposobem województwa nasze ichm. panom posłom, aby się pytali i ex consensu publicae ekspostulowali z posłem kurfirsta jm. brandenburskiego¹¹⁰⁴, czemu contra pacta passy w Landsbergu¹¹⁰⁵ i w Kostrzynie, ku Szczecinowi idące, zawarte, Polakom mające być wolne, przez co obywatele województw naszych multo ponoszą incommoditates, jako i ex obstaculis młynów nowo na Odrze pobudowanych i podniesionych, grobel przy [160] wsi Radobiewo w Księstwie Krośnieńskim. Użalą się przy tym na zaciągi kurfirsta jm. in visceribus Regni sine speciali consensu R.P.

In tanta jaka jest R.P. egestate starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, aby niepotrzebne ekspensy per legem tollantur, jako to rezydencje na dworach externorum principum etc. Do tego zdadzą się należeć rachunki jm. pana podskarbiego a possessione urzędu jm. dojrzawszy, aby jm. oddał exactum calculum ze cła generalnego, dobrą et currenti monetą, akcyzy wodnej, donatywy dobrą monetą uchwalonej i inszej kupieckiej, pogłównego żydowskiego i sumy akcyi annis na kozuchy tatarskie ordynowanej z prowentów ekonomiej J.K.M. i wszystkich wakansów tempore interregni i remanentów śp. Królów ichm. Kazimierza i Michała, i ze wszystkich in genere perceptów, które się pokażą, skąd może urosć accessus pieniędzy na zapłatę wojska.

O reasumpcyją prawa de securitate honoru szlacheckiego starać się serio będą ichm. panowie posłowie nasi, który i w tym vertitur, aby mandatów na szlachtę per evocationem kancelaryja J.K.M. nie wydawała, ale aby ich ad forum competens, do Trybunału pociągano i te, które już wyszły, aby nullitatis były, a transgressores aby poena mille marcarum parti laesae solvendarum karani byli. Także aby w konsystorzach respondere non teneantur. Nie mniej wywiodą całej R.P. ichm. panowie posłowie nasi discrimen honoru braterskiego z toruńskiego statutu, który więcej niżeli Królowie ichm. panowie nasi authoritates in puncto neminem captivandi nisi jure victum i starać się będą omni conatu, aby tenże statut Poznaniowi, exemplo miasta Krakowa ob abusum onego in instatnti per legem był wzięty, a magistratus lege statuti karany, instabunt omni possibili cura ichm. panowie posłowie. Jako i o to, aby J.K.M. ante omnia sprawę ratione tumultu między miastem a ojcami jezuitami, który się w tych dniach stał cum praeiudicio stanu szlacheckiego et cum scandalo, że ich [160v] odsądzić raczył, amputatis omnibus beneficiis iuris praevia qualicunque adcitatione, ad cuiusvis laesae partium instantiam, durantibus comitiis, albo prosić będą i nie odstąpią tego, aby komisya na to lege publica naznaczona była, a komisarze z województw obrani, gdzie in iudicio pluralitate votorum concludere powinna będzie. Więc że toż miasto in vilipensione wszystkie uchwały sejmikowe miewać zwykło, a co większa, że przeciwko jasnemu prawu podatki propria authoritate sobie uchwaliło, cum summo gravamine poddanych, przez wybieranie od nich akcyzy, tedy serio starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, aby z tych kontrybucyjej, propria authoritate illicite uchwalonych,

¹¹⁰⁴ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ¹¹⁰⁵ Landsberg, miasto – obecnie Gorzów Wielkopolski.

coram commissariis na sejmiku przyszłym relationis per suffragia obranemi, przy bytności jm. pana kanclerza wielkiego koronnego, jako generała wielkopolskiego¹¹⁰⁶, albo jm. pana surogatora jm. rachunek uczynili, praevio iuramento sex personarum ex consulatu, salva jednak et immuni iurisdictione jm. pana generała do inszych z prawa jm. należących rachunków, pomienieni ichm. komisarze interesować się, ani w nie wdawać nie powinni będą.

Sprawa ordynacyi zamojskiej, instabunt ichm. panowie posłowie nasi, aby powagą J.K.M. uspokojona była.

Wniesiona jest instancja w koło nasze za j.w. jm. panem wojewodą sieradzkim¹¹⁰⁷, który propriis w ojczyźnie osoby swojej meritis plenus et maiorum suorum gloria clarus et emeritus, aby daniną z Prusiech Zajączkowych i Montaw, od ś.p. K.J.M. Michała sobie konferowanych, cieszyć się mógł.

Że tedy multum interest bono publico i powszechnej inter cives zgodzie, aby in aequali Republica aequaliter wszyscy Regni concives pro meritates, dygnitarstw, danin, dzierżaw i starostw per tres provincias Regni capaces byli, tedy instabunt ichm. panowie [161] posłowie nasi, aby ichm. panowie obywatele pruscy, którzy aequaliter partycypują wszelkich honorów, danin, dzierżaw i starostw w Koronie, nie byli też contrarii praetensione indygenatów ichm. panom koronnym do partycypowania honorów z pruskich danin, starostw od Królów ichm. konferowanych. Nie mniej się tego domówią, aby województwa pruskie zarówno z drugimi pospolitym ruszeniem concurrere chciały in casum belli Turcici do wspólnej ojczyzny obrony, jako in communi causa całej R.P., do czego powodem ichm. będzie zelus boni publici, uważając szczupłe vires R.P. ad resistendum otthomańskiej potencji.

Dosyć się już dobrze wyżej generice incompatibilia zaleciły studio ichm. panów posłów, że jednak jest jedno, któremu przed rozdaniem wakancyjej, z początku sejmu omnino zabezpieczyć potrzeba, jako to, aby jm. ks. prymas¹¹⁰⁸ non utatur więcej iure pieczętarza i nie ważył się pieczętować. Zlecamy ichm. panom posłom, aby collegialiter poszli do J.K.M. zaraz po odprawionym wjeździe, prosząc, aby temu powagą swoją zabiegał, cum declaratione, iż inquantumby ks. prymas nie brał tego w konsyderacyją, że się tego serio domawiać będą, aby cokolwiek jm. zapieczętował, invalidum et irritum było, ponieważ prawo vetat, aby pieczęć cum primatiali dignitate nie chodziła, zwłaszcza in occurrentia, gdy pieczęci jm. autoritatem śmierć ś.p. K.J.M. Michała terminavit, od terazniejszego zaś szczęśliwie nam panującego nie ma sobie onej, ani może mieć danej.

Z wielkim żalem przyjęli województwa nasze żalną querimoniam, którą w koło nasze przełożył jm. pan Adam Małachowski brat et concivis województw, że przeciwko prawu i prerogatywie szlachectwa polskiego traktowany, wielkie in libera voce et iure vetandi odniósł praeiudicium o to, że się civilissime przez głos zwyczajny [161v] expressum protestantium, którzy na sejmie przeszłym electionis ratione niektórych punktów in acta convocationis nad powszechną zgodę insertowanych, cum protesta-

¹¹⁰⁶ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ¹¹⁰⁷ Feliks Kazimierz Potocki wojewoda sieradzki. ¹¹⁰⁸ Andrzej Olszowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.

tionem wyszli beli, upominał, a tedy uchodząc dalszego nad prawo i wolność szlachecką oraz et ius vetandi discrimen, zlecamy serio ichm. panom posłom i fide et conscientia, amore którą wszyscy conservationi prawa tego powinniśmy obtestanti, aby zaraz ad praeliminaria sejmu upomnieli się jm. panu marszałkowi przeszłemu poselskiemu hanc iniuriam i przed całą R.P. takowy przełożywszy postępek, ineant media jako najskuteczniejsze et quam solidiora, jakoby R.P. tenerrime zawsze prawa tego ostrzegająca i temu provideat, żeby na potym in cive vox libera oppressa więcej nie była. Gdy jm. pan Małachowski od młodości swojej usługę ojczyźnie na wojnach traktujący, ukontentowany został, a jm. pan marszałek poselski, któremu fides publica, integritas et conservatio praw i głosu wolnego w szafunek powierzone były, aby się o ten postępek, z którego się cała R.P. gorszyć musi, sprawił in facie Reipublicae, nie ubliżając nic liberae electioni J.K.M. p.n.m., którą per omnia legitimam przyznawamy.

Exulat przez mnie cały czas iustitia, skąd per farraginem et confusionem causarum, a spraw kapturowych zagęszczenie, które Trybunał zabawia, muszą sieroty, klasztory i inși ubodzy ludzie sprawiedliwości świętej doczekać by się nie mogły, przeto zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby zniósłszy się cum tota Republica, postanowić mogli per legem publicam przynajmniej do pewnego czasu dwa Trybunały, to jest w Piotrkowie i w Lublinie przez cały rok, deputatów obierając tak jednak, żeby od półrocznej [162v] piotrkowskiej deputaci do Lublina, a lubelscy do Piotrkowa przenosili się.

Wielka się przez to dzieje stanu szlacheckiego agrawacja, że miasto Bydgoszcz zabrania nobilitati wolnego ze spichlerzów zbóż na statki sypania, pewnym się zasłaniając przywilejem, który że jest in praeiudicium equestris ordinis, starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, aby per legem publicam był kasowany i anihilowany.

Ponieważ większe coraz intercedunt trudności w odbieraniu soli w Bydgoszczy, przeto ichm. panowie posłowie nasi et publice, et privatim u J.K.M. instabunt, aby województwa nasze podług dawnych praw i zwyczajów dochodziła contenta, zaś ichm. panowie posłowie z jm. panem żupnikiem naszym component na sumę tak z jm. panem wojnickim¹¹⁰⁹, jako i z jm. panem Tomisławskim. Którą sumą disponent województwa nasze, iuxta suum beneplacitum, in quantumby zaś dalsze były w dochodzeniu soli suchedniowej difficultates, urgebunt aby bez wielkich przeszkód sól zamorską wolno było wozić, tak jako przedtym bywało, nim brać suchedniową sól województwa poczęły.

Eliberacją z pogańskiej niewoli jm. pana starosty waleckiego¹¹¹⁰, pułkownika J.K.M., brata et concivis nostri zalecały już tot instantiis województwa nasze clementiae J.K.M. p.n.m. i widzą z łaskawego responsu J.K.M. specialem około tego curam, ale że dotąd non efficacem, iterabunt ichm. panowie posłowie nasi collegialiter gorącą instancją tych województw do J.K.M. p.n.m., aby nam to miłościwie darować raczył i raczył ultima media na uwolnienie zasłużonego civis fidelitate [162v] wiernego poddaństwa ku J.K.M. zelo i odwagą do usługi ojczyzny, probitate in Republica i ku tym województwom wielkimi documentis. Jeżeliby widzieli necessitatem ichm. panowie posłowie nasi, zaciągną in societatem całą izbę poselską, aby im tej instancji dopomogli do J.K.M., zgoda ruszą wszelkich sposobów, aby afflictus civis jako najprędzej resti-

¹¹⁰⁹ Stanisław Skarszewski kasztelan wojnicki. ¹¹¹⁰ Piotr Żychliński starosta walecki.

tuatur, jako kochający syn ojczyźnie matce swojej, która go go desiderat. Zalecą pari studio i jm. pana Ossowskiego, tegoż jm. pana starosty waleckiego chorążego, brata naszego, o którego już przedtym nomine tych województw suplicatum J.K.M. Wniosą podobną instancją i za jm. panem Lipskim.

Widząc jawne praeiudicium wyraźnej konstytucyj przez terazniejszą dystrybucją wojskową popełnione, gdy na stanowisko zimowe do Wschowy i Kościana contra legem chorągwie są ordynowane, zalecamy ichm. panom posłom naszym ut prospiciant per novellam legem, aby to praeiudicatum nie przynosiło żadnego praeiudicium auctoritatis pomienionej konstytucyj i żeby in posterum nie wychodziły od ichm. panów hetmanów asynagacje na stanowiska zimowe do tychże miast i to prawo in observatione było.

Przy tym starać się serio będą, aby miasto Kalisz intra muros od hiberny i podobnych stanowisk według prawa dawnego per constitutionem był uwolniony. Więc że i Środa miasto zjazdów naszych zwyczajnie przeciwko prawu swemu simili onere aggravato, przez co te województwa ingentes ponoszą incommoditates, urgebunt ichm. panowie posłowie [163] nasi, aby to miasto circa iura zachowane było.

Confirmatio iurium et privilegiorum sławnej Akademii Krakowskiej aby per novas erectiones scholarum, ile sine consensu ordinum non enervetur. Professores także iurati mając exigue latis et incerta salaria, aby od pogłównego (inquantum stanie) libertacją otrzymali, instabunt ichm. panowie posłowie nasi.

Iż zachodzi konkurencja o opactwo koronowskie między ludźmi obiema dobrze zasłużonemi i magni coniunctionibus z wielkimi domami skrewionemi, tedy aby to sejmików naszych nie trudniło, upraszać będą ichm. panowie posłowie nasi, aby jednego z nich pingviori beneficio kontentować raczył.

Iż jm. książdz generał sacri ordinis cisterciensium zjeżdża do Polski ad visitandum provinciae, upraszać będą ichm. panowie posłowie nasi, aby mu literas passi miłościwie concedere raczył.

Ponieważ na Komisyjach Radomskich i inszych ichm. panowie deputaci nad ordynacją prawa largitiones sobie usurparunt, znaczną R.P. szkodą, iniungimus ichm. panom posłom, aby się w tym przejeźli i instantissime promowowali, żeby in posterum temu zabiżeć i quantitas salariorum i traktamentów aby per legem ordynowana i opisana była.

A że in pactis conventis nie włożono pluralitatem votorum ichm. panów senatorów, do których się sentencyja J.K.M. konferować ma, tedy ichm. panowie posłowie starać się będą, aby to punctum iuxta pacta conventa K.J.M. śp. Michała inserowane było.

Wiele stąd może accelere R.P., kiedy się w tym przejrzy, jako defraudatur od regimientów cudzoziemskich, także [163v] od tych, którzy pod Chocim gotowe pieniądze wzięwszy, nie stanęli, jako i od tych, którzy mało co ludzi mając, za pełne pretendują zasługi, suplementami R.P. porujnowawszy. Inibunt tedy ichm. panowie posłowie cum Republica media, aby na tym sejmie formetur iudicium na takich wszystkich, oraz i o szkody w przechodach poczynione, aby zasługi potrącone były, et in futurum tym werbunkarzom zabiżeć, wyjąwszy te regimenty, które już są osądzone na komisyjach, a jeżeli non satisfecerunt decretis, aby egzekwowani byli.

Tenentur sobie ex vi pactorum, które Koronie naszej z Królestwem Czeskim et per sequens śląskim intercedunt, obie te vicinie zobopólnie inter privatos iustitiam administrare, czemu że się z tej tam strony nie dosyć dzieje, bo obywatele nasi uskarżają się, że w sądach tamecznych sprawiedliwości przez czas długi dochodzić nie mogą, jako to między inszemi w sprawie jm. pana [Jana] Chwałkowskiego regenta grodzkiego wschowskiego, który przez lat już więcej niż trzydzieści w sądzie glogowskim sprawiedliwości w sprawie swojej dojść nie może. Tedy zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby na przyszłym sejmie znieśli się z posłami lubo rezydentem cesarza jm.¹¹¹¹, aby sprawy takie, jako ex vi pactorum należy, w lepszym byli respekcie, a nominatim za tą sprawą inastabunt, żeby indilate sądzona i egzekwowana była. W czym i do jm. pana starosty glogowskiego jm. panu marszałkowi naszemu imieniem koła naszego napisać zleciliśmy.

Lubo nie wątpimy, że confirmatio iurium in universali uczyniona, securitatem singulis czynić zwykła, jednak że exemplo oppressionis uboższego per potentiores extant, tedy ichm. panowie posłowie nasi wniosą gorącą instancją do K.J.M. za jm. panem [Janem] Cerekwickim starostą średzkim, aby łaskę jm. in confirmatione prawa koronnego i erogowanej na reparacją znacznej summy [164] otrzymać mógł, gdzie że pewne grunty i budynki do lennego prawa z dawna dawności należały, co in resignatibus evidentissime patet et per pacificam zawsze bonorum eorum possessionem constat, aby tedy sukcesorowie modernorum possessorum post sera ich fata eodem gaudeant iure i per potentiam od przyszłego na starostwo sukcesora nie byli oppressi, securitatem lege cavebunt ichm. panowie posłowie nasi, oraz że ab importuna intimatione terminów prawnych od miasta Poznania pomieniony jm. pan starosta średzki per singulare beneficjum J.K.M. liber był pronunciat, osobiwą uczynią o to ichm. panowie posłowie nasi instancją.

Deductum to województwom naszym, że jm. pan marszałek przeszły poselski¹¹¹² wiele takich konstytucji in pacta conventa ingrosował, na które publicus consensus nie tylko nie zachodził, ale też i w kole czytane ani agitowane nie były, osobiwie suma retowska, którą sobie na dobrach pomienionych jm. pan marszałek poselski zeznał. Tedy upomnią się tego ichm. panowie posłowie jm. panu marszałkowi i starać się będą, aby te dobra od tej sumy, jako nulliter otrzymanej, wolnemi były, i ta konstytucja totaliter skasowana została.

Więc że ta nie mniejsza egzorbitancja, że dekreta sejmowe dekreta Trybunałów Skarbowych Radomskich kasować zwykły, tedy inquantumby się jaki pokazał dekret, który by sejmowy dekret trybunalski radomski kasował, a już w mniejszej R.P. sumie, tedy tę exorbitantium do sejmu exorbitantium zachowujemy, in quantum na tym sejmie uspokojona nie będzie.

Constitutio anni 1670 o eliberacyi Pucka¹¹¹³ aby ad effectum przysła, starać się będą ichm. panowie posłowie, [164v] zniósłszy się cum tota Republica.

---

¹¹¹¹ Baron Hans Christoff Zierowski rezydent cesarza. ¹¹¹² Benedykt Paweł Sapieha podskarbi nadworny literwski, marszałek sejmu elekcyjnego 1674 r. ¹¹¹³ Konstytucja „Deklaracya dekretu liquidationis o Starostwo Puckie” z 1670 r. (Vol. leg., t. 5, s. 37).

Piechota krakowska aby nie szła w komput wojska, bo to jest detrimentum całej R.P., ponieważ ichm. panowie starostowie z prywatnych prowentów swoich płacić jej powinni, instabunt quam efficacissime ichm. panowie posłowie nasi.

Iż województwa nasze znaczną szkodę ponoszą w podatkach per avulsionem starostwa drahimskiego, jako i teraz świeżo 14 podymnych stamtąd przychodzących, instabunt tedy ichm. panowie posłowie nasi, aby w skarbie taryfy wymazano i hunc decesum 14 podymnych województwom potrącono. A jeżeliby kto znalazł się taki, któryby sumę kurfirstowi¹¹¹⁴ ratione tego starostwa wrócić chciał, zwłaszcza z plebeis personis, inquantumby się kto z tym odezwał, aby go nobilitowano i sumę asekurowaną na tychże dobrach w ostatku choćby się w dziedziczne dobra obrócić, bo by stąd accederet podatków R.P., domówią się ichm. panowie posłowie, aby to lege publica declaratum było.

A że jm. pan Morawski ma prawa do dwóch wsi w tym starostwie w Starym Młynie i Rakowie, aby circa possessionem et ius suum zostawał, starać się będą ichm. panowie posłowie.

Zachodząca konkurencja o podsędkostwo kaliskie i dotąd non definita causa, który się z ichm. przy tym urzędzie zostawać ma, praeiudicia wielkie przynosi obywatelom województwa kaliskiego, którzy sprawiedliwości nie mają, przeto ichm. panowie posłowie upraszać będą J.K.M., aby tę sprawę sine dilatione decydować raczył, inquantumby się interea strony z sobą pomiarkować nie miały, jeden drugiemu ustąpiwszy. [265]

Konstytucja anni 1635 ratione kompozycji o dziesięciny¹¹¹⁵ etiam cum sensu Sedis Apostolicae sancita, aby była in omnibus punctis reasumowana, starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, ponieważ od ichm. panów duchownych observatur i słuchać nie chcą hoc addito, aby z których gruntów, albo ról kmiecych meszne idzie, aby z tychże dziesięcina nie szła nigdzie, a osobliwie kędy znowu ex praedialibus dziesięcina provenit plebanowi, gdyż jest cum summo praeiudicio status nobilitaris et oppressione ubogich ludzi, na troje z jednej wsi dawać.

Doniesiona instancja w koło nasze od jm. pana [Andrzeja] Gembickiego starosty nowodworskiego podała tym województwom in considerationem znaczne szkody w starostwie jego nowodworskim za rozerwaniem tamy przez gwałtowną wodę cum ingenti damno et ultimo niemal discrimine tamtej ekonomiej i inszych privatorum summo incomoditate. Zlecają hoc intuitu województwa nasze ichm. panom posłom, aby to u J.K.M. i R.P. serio promowowali, żeby suma na reparacją tej ruiny erygowana (ponieważ to bez znacznej spezy być nie może) lege publica przyznana i asekurowana była, żeby teneatur ustąpić z tej ekonomiej, aż mu ta suma ratione unkosztów realiter powrócona i wyliczona będzie, oraz aby mu J.K.M. per declarationem legis terminum exemptionis prorogare raczył, a sam sobie względem dyminucyje prowentów stołu królewskiego tę ekonomiją ex primis vacantibus aequaliter nagrodził, tak jako to ś.p. najjaśniejszym antecesorom J.K.M. concessum było. Ratione zaś reparacyjnej pomienionej ekonomiej i przyznania kwoty sumy jm. staroście nowodworskiemu znosić się będą ichm. panowie posłowie nasi [165v] z ichm. panami posłami naszymi pruskiemi i całą R.P.

¹¹¹⁴ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ¹¹¹⁵ Konstytucja „Kompozycja o dziesięciny” z 1635 r. (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 260).

Mając województwa nasze w pilnej konsyderacyjej indefessum studium wielebnych ojców jezuitów collegium poznańskiego circa institutionem młodzi szlacheckiej, wniosą instancją ichm. panowie posłowie nasi, aby dobra ich, które są mere terrestria, cum reasumptione prawa o tym 1667 hibernis¹¹¹⁶ agrawowane nie były, a ojcowie jezuici in onere wyprawy na pospolite ruszenie ratione tych dóbr razem z drugimi pociągać będą.

Znaczne w tej ojczyźnie zasługi jm. pana podkomorzego kaliskiego¹¹¹⁷, lata na usługach R.P. strawione in integra zawsze rectitudine et fide intemerata repetitis instantiis zalecone tak najjaśniejszym K.J.M. antecesorom J.K.M., jako i R.P., iterabunt ichm. panowie posłowie nasi do J.K.M. p.n.m. Mamy zupełną ufność, że jako J.K.M. jest aestimator virtutum et meritorum da próbę tego w osobie jm., gdy ex vacantibus ukontentować go raczy, zachęcając przez to ad benemerendum inszając nobilitatem.

Jako zawsze województwa nasze zwykły mieć in summa consideratione zasługi wielkich ludzi i straty ich dla ojczyzny, tak i teraz w osobliwym mając respekcie instancją jm. pana wojewody sieradzkiego¹¹¹⁸ na sejmik nasz wniesioną, także od jm. pana [Stanisława] Koniecpolskiego starosty dolińskiego in simili materia uczynioną, tedy zlecamy ichm. panom posłom, aby do J.K.M. solenną wnieśli instancją, żeby za tak znaczne straty per avulsionem i ostatnią ruinę tak wielkich dziedzicznych majątności, łaskę osobliwą J.K.M. ex vacantibus sublevati być mogli.

Do winnego respektu na zasługi w tej ojczyźnie [166] pana Tomasza Zaleskiego i z młodości swojej lata na usługach R.P. trawione, przydawa tym województwom stimulum braterska komizeracyja nad otrzymanym szwankiem jego i wiecznym skaleczeniem w ekspedycyjej chocimskiej, który dla ciężkiej choroby swojej nie mógł zjechać dla odebrania donatywy, która była znaczna na postrzelonych od R.P., do usilnego zalecenia meritorum jego in considerationem J.K.M. i R.P. wniosą osobliwą instancją do J.K.M. ichm. panowie posłowie, aby go klemencyją et liberalitate sua wesprzeć raczył.

Za tąż okazyją zalecają wszystkich ichm. panów rotmistrzów tych województw, także i jm. pana [Macieja] Dobrosołowskiego porucznika zwinionej chorągwi jm. pana [Kazimierza] Minora cześnika ciechanowskiego i w skarbie promotebunt, aby mu zasługi całej chorągwi jego jako najprędzej być może wypłacone były i ob maiorem securitatem asygnacyja do naszych województw, a nigdzie indziej, wydana była, ponieważ ma wielkich ludzi testimonium meritorum swoich, dając tego dowody przez rycerską odwagę in occurrentiis i przez skromne znaku tego utrzymanie, bez uciążenia ubogich ludzi.

Reasumując prawo wyrażone wsi Kielczewo¹¹¹⁹, w dom ichm. panów Szołdrskich fundowane, służące, zalecają województwa nasze ichm. panom posłom instare apud Republicam, żeby jako dobra ziemskie circa privilegia sua iuxta mentem legis zostawała.

Przez czas niemały zostając na oficjalstwie generalnym poznańskim jm. ks. [Wojciech] Dobrzelewski, magnorum virtutum exemplar, meruit to kołu naszemu, abyśmy go instancją naszą w łaskę J.K.M. p.n.m. wsparli, żeby go na wyższy w Kościele Bożym gradum evehere raczył.

---

¹¹¹⁶ Konstytucja „Deklaracya dóbr Ojców Jezuitów Gdańskich y Choynickich” z 1667 r. (Vol. leg., t. 3, s. 454). ¹¹¹⁷ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ¹¹¹⁸ Feliks Kazimierz Potocki wojewoda sieradzki. ¹¹¹⁹ Kielczewo, wieś w pow. kościańskim.

Że tedy suplikuje jm. ks. opat [166v] lubiński i z całym konwentem J.K.M., aby koadiutoryjnej na pomienione opactwo pozwolić miłościwie raczył, wniosą gorącą instancją ichm. panowie posłowie, uprosiwszy sobie collegialiter audiencyją, do J.K.M. prośbę, aby mu tej łaski denegare nie raczył. Czego aby ichm. panowie senatorowie województw naszych dopomogli się, ichm. upraszamy.

Ponieważ jm. pan referendarz koronny¹¹²⁰ już oddał rationes i calculum z urzędu ś.p. rodzica swego¹¹²¹, to jest podskarbstwa koronnego, iniungimus ichm. panom posłom naszym, aby się serio do tego przyłożyli u całej R.P., żeby mu kwit per constitutionem był dany.

Wielka niewygodą przejeżdżającym przez przeprawę ujską dla złych dróg przez Noteć, aby tedy mogły restaurari tameczne groble, dopomogą ichm. panowie posłowie, aby dyszlówka pozwolona była. Toż i za Rydzyną promotebunt, mając respectum commodiatibus publicae, bo tamteży poczta ordynaryjna chodzi, która dla przeprawy często na czas stawać nie może.

Wielkie praedictum od ichm. księży plebanów stan szlachecki ponosi, kiedy ważą się w dobrach szlacheckich prowentów dyminucją budować, starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, aby prawem warowano, żeby młyny i karczmy przez księży plebanów ultra contenta erectionis zbudowane, per commissionem loci ordinariorum były zniesione i upraszać będą ichm. księży biskupów, aby ad affectationem iniuriarum komisje na ichm. księży plebanów wydane i sprawy te coram iudicio loci ordinariorum totaliter decydowane.

Deduxit kołu naszemu brat nasz jm. pan [167] [Władysław] Wysławski summas leasiones, które od księdza plebana jego we wsi swojej dziedzicznej Cieszęcinie¹¹²² ponosi, hucusque przez decreta trybunalskie nie może ich uspokoić, etiam post lata decreta praedicti silentii, wniosą ichm. panowie posłowie nasi do ks. jm. arcybiskupa gnieźnieńskiego¹¹²³ instantiam za jm., aby w tej sprawie chciał interponere primatiam suam auctoritatem, żeby pomieniony ks. pleban ultra erectionem więcej sobie nie uzurpował i gwałtem gruntów nie odebrał.

Już tak wiele razy zleciliśmy ichm. panom posłom naszym na sejm wyprawionym sprawę jm. pana [Samuela] Krzyszkowskiego obywatela województwa naszych, in causa sanguinis o zabicie brata jego przez ludzi kurfirsta jm. brandenburskiego. Co że dotąd sine effectu i krew szlachecka rozlana sine vindicta, zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby serio z posłami kurfirsta jm. ekspostulowali i enormitatem facti wywiedli. Starać się oraz będą, jakoby to impune nie poszło i w tym żalu swoim po straconym bracie concivis nasz, omni meliori modo został ukontentowany.

W wielkim respekcie i konsyderacyjej ma koło nasze merita jm. pana Franciszka Mycielskiego skarbnika poznańskiego, który z młodości swojej Królom ichm. i wspólnej ojczyźnie cum dispendio zdrowia i fortun swoich w znacznych ekspedycjach continue od początku wojny kozackiej służąc, całą ojcowiznę swoją na tej usłudze stracił, pokorną wniosą ichm. panowie posłowie instancją do J.K.M., aby go w mi-

¹¹²⁰ Jan Dobrogost Krasieński referendarz koronny. ¹¹²¹ Jan Kazimierz Krasieński podskarbi wielki koronny. ¹¹²² Cieszęcin, wieś koło Kępna. ¹¹²³ Andrzej Olszowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.

łościwej łaski swojej pańskiej mając respekt, co pane bene meritorum sublevare raczył. [167v]

Wniosą także instancją swoją ichm. panowie posłowie do J.K.M. i całej R.P. za sukcesorami jm. pana Remigiusza Dembińskiego kasztelana rogozińskiego, aby lege publica sit cautum, aby in summa 12 tys. zł przez województwa pruskie nieboszczykowi ś.p. jm. panu kasztelanowi rogozińskiemu pro meritis et stipendiis jego przez cały niemal rok trzymając chorągiew na usługę tych województw własnym kosztem swoim już likwidowaną i asygnacją na wyliczenie tych pieniędzy od tych województw mającym, bez żadnych dalszych delacyj ad manus i realem persolutionem tychże sukcesorów wyliczona była.

Jeszcze od wojny szwedzkiej zdezwolowana wieś Ulejno w województwie kaliskim powiecie pyzdrskim, która od tego czasu in cineribus zostająca, żadnego skarbowi R.P. nie czyni profectu, tedy życząc, aby wszystkie dobra K.J.M. i R.P. do takowej przyjść mogły pory, żeby najmniejszy w skarbie publicznym prowentów tej R.P. nie znajdował się defekt, przyjmujemy w tym ochotę jm. pana Kazimierza Dzierżbińskiego, dobrze tej R.P. i najjaśniejszym Królom panom naszym zasłużonego concivis nostri, który swoim kosztem te dobra erigere i de nova radice, prawie z popiołów podnieść submitował się. Instabunt tedy ichm. panowie posłowie, quam efficacissime do J.K.M. i R.P., aby mu suma 2 tys. zł autoritate et constitutione publica na tych dobrach zeznana była, z tym dokładem, że post fata jm. nie pierwszej sukcesorowie jm. de bonis condescendeat, aż im suma dwóch tysięcy złotych realiter et effectui wypłacona będzie. [168]

Lubo wszystkich dobrze służących w ojczyźnie synów krawawe ich zasługi merentur od województw naszych pilnie J.K.M. p.n.m. i całej R.P. zalecenia, specjaliter jednak uważając wierną i R.P. godną jm. pana Wojciecha Miaskowskiego chrażęgo podolskiego usługę, którą toties przez wiele lat trawił, sanguine i substancyjej swojej i dziełek ruiną i one do zgonu wieku swego praestitit, uważając, że co sumptus ku obronie majestatu K.J.M. p.n.m. i R.P. zrujnowanyj pozostało ojczyzny, pozostałych sierot de lumbis spłodzonych, których magna spes ojczyzny naszej expectatur, w województwie ruskim i podolskim potentia et armis potęgi Porthae Ottomanicae wniwecz obrócono, przez wiele lat unkosztami swemi in resistentiam ojczyzny, obrony i zaszczyt z własnego zdrowia dawał. Przeto ponieważ cale exules de bonis supplicant, ut educationi sierotom pozostałym provideatur, zlecamy, ichm. panom posłom naszym cale ten artykuł rekomendujemy, aby naprzód likwidowana suma w skarbie 32 tys. i kilkaset zł in anno 1667 i druga w roku 1669, i w inszych consequens wsiach województwie podlaskim, w ziemi mielnickiej 15 tys., które już dawno constitutione approbata, respektując na bene meritorum koszty i zdrowia własnego odwagi, były te sumy dzieciom tym lub opiekunom przyrodzonym zapłacone sine ulla diffugiis, idquae sub poenis consvetis tego się spodziewają, jeżeli i odwagi jako jm. pana [Jana Michała] Myśliszewskiego chorażęgo czernihowskiego ad petita województw i sejmików wzięły skutek, i naszych województw optimi civis pozostałe potomstwo ta od województw naszych skutek odnieść instancją, w czym ichm. panowie posłowie nasi jako in iustitis pilnie na sejmie coronationis unanimiter obojga województw ichm. to zlecamy.

Dobra J.K.M. Łagiewniki w województwie kaliskim, a w posesyi jm. pana Czaplickiego Marcina zostające jużby dawno do ostatniej przysły były ruiny, gdyby kosztem nie miałym [168v] jm. pana Czaplickiego nie tylko w budynkach, ale też w załogach we wszystkich podatkach i chlebach ciężkich zimowych ratowane nie były, a nawet własnymi poddanymi dziedzicznymi tegoż jm. pana Czaplickiego osadzone nie zostawały, na co już lustracją przez komisarzy od J.K.M.znaczonych wywiódł, wniosą ichm. panowie posłowie nasi do K.J.M. i całej R.P., aby ta lustracja lege publica była asekurowana.

Wielką uważając przejeżdżających incommoditatem na złych przeprawach, których jest ingens numerus w województwach naszych, które bez kosztu naprawione być nie mogą, jako to przeprawa na wójtostwie sokolnickim, kcyńska, gabelska i kamieńska groble i inne przeprawy. Tedy ichm. panom posłom naszym zlecamy, aby na naprawę i reparacją tych przepraw dyszlówka per legemznaczona była od przejeżdżających furmanów. Toż się ma rozumieć i o Wrześni, praevia jednak conditione, aby im naprawa mostów i bruków per constitutionem imponatur.

Więc że śrzemskie groble novissime przez wielką nadzwyczaj inundationem poprzerywane, bez znaczey spezy nie mogą reparari, tedy aby ratione tych kosztów nowa dyszlówka od furmanów per legemznaczona była, zlecamy curam tego ichm. panom posłom naszym.

Przeprawa także kolska, że znaczne na odnowienie i wyrobienie grobel, tam, mostów przez terażniejsze inundacje zrujnowanych potrzebuje kosztów, tedy względem tego i reparacyjej starostwa wywiedziona komisya żeby aprobowana była, starać się będą ichm. panowie posłowie.

A że w Obornikach tak przejeżdżający, jako i okoliczni sąsiedzi wielką niewygodę ponoszą, dla niezbudowanego mostu, na który wieś Dąbrowska nazwana w tejże dzierzawie ordynowana, jm. posesor nie tylko że żadnego nie ma starania, ale owszem, przez przewóz cum detrimento przejeżdżających i sąsiadów intraty sobie przyczynia, zlecamy to ichm. panom posłom, aby novella lege obowiązali do zbudowania mostu, a inquantumby nie chciał obedire prawu, dołożą, aby go wolno było pozwać do sądu grodzkiego poznańskiego, kędy sine quibusvis appellationibus [169] respondere powinien będzie, sub poenae ducentarum maracarum parti et iudicio totidem in casu non comparitionis ad instantiam cuiuscunque status et conditionis.

Wniosą ichm. panowie posłowie nasi do K.J.M. gorącą instancją upraszając imieniem województw naszych J.K.M. speciale mandatum ad eliminandam protestationem, którą w grodzie nakielskim pan von Wessel, jako się udawa być oberszterlejtнанtem z regimentu niegdy godnej pamięci jm. pana kasztelana bełskiego¹¹²⁴, lekkomyślnymi i bardzo urażliwymi słowami uczynił przeciwko jm. panu Wojciechowi Konstantemu Brezie staroście nowodworskiemu, człowiekowi intaminantae virtutis et magnae aestimationis województw naszych i całej R.P. dobrze zasłużonemu. Oraz ichm. panowie posłowie prosić będą ks. jm. pana wojewodę bełskiego, hetmana wielkiego koronne-

¹¹²⁴ *Aleksander Ludwik Niezabitowski kasztelan bełski.*

go¹¹²⁵, aby tegoż pana Wesela surowo skarał o to, że się lekkomyślnie ważył laedere civis tam bonae meriti przez niesłuszną uczynioną protestacją i o to, że po województwach naszych cum summa aggarvatione z ludźmi grasował.

Na largitiones żadne na przyszłym sejmie nie pozwolą ichm. panowie posłowie.

Już toties tym województwom doniesiona suplika ubogich klasztorów wielbnych panien zakonnych owińskiego, szremskiego, kaliskiego, świętej Katarzyny i chełmia- nek konwentów poznańskich, także i konwentów panien głogowskich, które codzienną w prowentach, które ponosząc ujmę, ad extremam przyszły egestatem, tak że pożywie- nia samego nie mają. Przeto respektując na to, cultum chwały Bożej przedsięwziawszy, zlecamy ichm. panom posłom, aby dobra ich lege caveant libertacją od hiberny i kon- systencyjej żołnierskich, żeby przez jakąkolwiek folgę reparari mogli.

A że tak wolność polska różnym z pogranicznych państw obywatelom smakuje, że zasiedziały domy swoje opuścić chcą, a ad libertates nostras przewieść się usiłują, że tedy jm. pan [Gerd Weddich] Glasenap niemałych fortun w państwach kurfirsta jm. człowiek [169v], którego przodek z Polski wyszedł i on sam ze szlachcianki polskiej urodzony, felicitatem libertatis Poloniae przypomina sobie i o indygenat prosi, chcąc R.P. in hac mereri, gdyż ile razy expeditio generalis bywa, zawsze poczet w waleckim powiecie wyprawuje i teraz in hoc passu suffragari ojczyźnie obiecuje. Tedy ichm. pa- nowie posłowie starać się będą, aby mu był dany indygenat, na które nikomu więcej nie pozwolą, chyba żeby się kto na usługę R.P. znaczną jaką odezwał sumą. Do czego deputaci ex gentibus wysadzeni być mają i dopiero za kwitem ich z odebranej sumy do prerogatywy szlachectwa polskiego przypuszczeni być mają.

Jm. pan Grudzielski brat nasz i concivis tych województw na usłudze J.K.M. i R.P. w niewolę pogańską zabrany, w Kamieńcu Podolskim zasiadł więźniem u jednego jan- czara, prosić będą J.K.M. ichm. panowie posłowie nasi o jakiego na zamian Turczyna, za którego by wynijść mógł pomieniony jm. pan Grudzielski, snadź się ten janczar za niego Mangala Achmet baszy napiera.

Wniosą przy tym ichm. panowie posłowie instancją za panem Ludwikiem Powier- skim kapitanem J.K.M. o zniesienie kondemnaty w sądach marszałkowskich na nim otrzymanej, aby wprzód recuperationem clementiae S.R.M. honoru jego jako wojen- nym dziełem R.P. dobrze zasłużonego otrzymali.

Eodem nomine prosić będą J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie imieniem wo- jewództw naszych za jm. panem Stefanem Faleńskim, aby go z szcudroblowej łaski pańskiej za jego zasługi po różnych okazjach, straty zdrowia i fortun sua liberalitate J.K.M. ukontentować raczył.

Które artykuły zgodnie od nas postanowione, ręką własną jm. panu marszałkowi naszemu podpisać i do grodów oddać zlecieliśmy. Działo się we Średzie, dnia 31 mie- siąca grudnia r. 1675.

Rafał na Lesznie starosta wschowski, marszałek koła rycerskiego m.p.

---

¹¹²⁵ *Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman wielki koronny – w tekście instrukcji tytułowany jest już jako hetman wielki, choć oficjalną nominację otrzymał dopiero w marcu 1676 r.*

8. *Uniwiersał komisarzy sejmikowych – Poznań, 2 marca 1676 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 750, k. 277, 298 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 4 kwietnia 1676 r. [Sabbathi Magni 1676].*

My niżej podpisani komisarze, uchwałą sejmiku śrzedzkiego blisko przeszłego do rachunków skarbowych województw wielkopolskich naznaczeni.

Ichm. panom poborcom, burgrabiom, komisarzom i wszystkim in genere egzaktorom wszelakich kontrybucyje, którzykolwiek podatków skarbu województw tych wielkopolskich ab anno 1665 aż do tego czasu tykali, do wiadomości donosimy.

Stosując się do laudum pomienionego, którym nam funkcyją do odbierania rachunków naznaczona jest, innotuimus wszystkim ichm. wzwyż mianowanym, do oddania pozostałych rachunków należącym, żeśmy dzień 13 kwietnia, to jest poniedziałek post Dominicam Conductus Paschae blisko przyszły, tymże rachunkom w Poznaniu naznaczeli, na który abyście w.m. panowie z porządnymi rejestrami z subkolektorami swemi i komisarzami się stawiali i nam rachunki oddawali, powagą tegoż sejmiku pro munere officii nostri pilnie żądamy, żebyśmy one odebrawszy, wcześniej rzetelną mogli dać na przyszłym sejmiku relationis informacją. Która to innotescencyja żeby każdego wiadomości doszła, publikować rozkazaliśmy i onę dla większej wagi rękami własnymi przy pieczęciach naszych podpisujemy. Poznań, die 2 martii a. 1676.

Wojciech Malczewski podsędek wschowski

Adam Molski

Locus sigilli

Kierski na Kiekrzu Christian m.p.

MICHAŁ ZBOZEY ŁASKI KRÓL POLSKI
Wielki Xazg Leczwi, Runki, Pruk, Mazowiecki, Zmudzki, Jolanki, Kijowi,
Wojnaki, Smoleński, Siemirski, Podolski, i Czerniechowski.

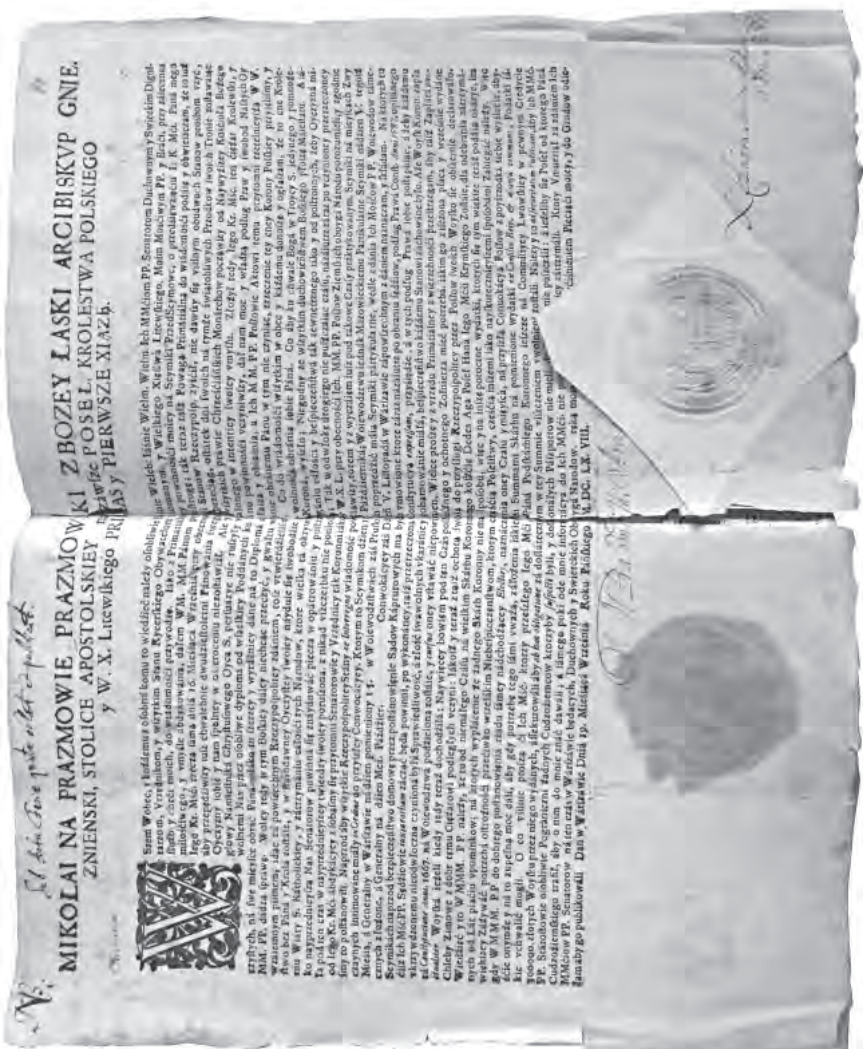
MICHAŁ ZBOŻE
Wielki Xiazę Leczewski, Ruskij, Pruski, Mazowiecki,
Wółyński, Smoleński, Siczowski, Podolski i Czernietcowski.

1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900
 1901
 1902
 1903
 1904
 1905
 1906
 1907
 1908
 1909
 1910
 1911
 1912
 1913
 1914
 1915
 1916
 1917
 1918
 1919
 1920
 1921
 1922
 1923
 1924
 1925
 1926
 1927
 1928
 1929
 1930
 1931
 1932
 1933
 1934
 1935
 1936
 1937
 1938
 1939
 1940
 1941
 1942
 1943
 1944
 1945
 1946
 1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021
 2022
 2023
 2024
 2025
 2026
 2027
 2028
 2029
 2030
 2031
 2032
 2033
 2034
 2035
 2036
 2037
 2038
 2039
 2040
 2041
 2042
 2043
 2044
 2045
 2046
 2047
 2048
 2049
 2050
 2051
 2052
 2053
 2054
 2055
 2056
 2057
 2058
 2059
 2060
 2061
 2062
 2063
 2064
 2065
 2066
 2067
 2068
 2069
 2070
 2071
 2072
 2073
 2074
 2075
 2076
 2077
 2078
 2079
 2080
 2081
 2082
 2083
 2084
 2085
 2086
 2087
 2088
 2089
 2090
 2091
 2092
 2093
 2094
 2095
 2096
 2097
 2098
 2099
 2100
 2101
 2102
 2103
 2104
 2105
 2106
 2107
 2108
 2109
 2110
 2111
 2112
 2113
 2114
 2115
 2116
 2117
 2118
 2119
 2120
 2121
 2122
 2123
 2124
 2125
 2126
 2127
 2128
 2129
 2130
 2131
 2132
 2133
 2134
 2135
 2136
 2137
 2138
 2139
 2140
 2141
 2142
 2143
 2144
 2145
 2146
 2147
 2148
 2149
 2150
 2151
 2152
 2153
 2154
 2155
 2156
 2157
 2158
 2159
 2160
 2161
 2162
 2163
 2164
 2165
 2166
 2167
 2168
 2169
 2170
 2171
 2172
 2173
 2174
 2175
 2176
 2177
 2178
 2179
 2180
 2181
 2182
 2183
 2184
 2185
 2186
 2187
 2188
 2189
 2190
 2191
 2192
 2193
 2194
 2195
 2196
 2197
 2198
 2199
 2200
 2201
 2202
 2203
 2204
 2205
 2206
 2207
 2208
 2209
 2210
 2211
 2212
 2213
 2214
 2215
 2216
 2217
 2218
 2219
 2220
 2221
 2222
 2223
 2224
 2225
 2226
 2227
 2228
 2229
 2230
 2231
 2232
 2233
 2234
 2235
 2236
 2237
 2238
 2239
 2240
 2241
 2242
 2243
 2244
 2245
 2246
 2247
 2248
 2249
 2250
 2251
 2252
 2253
 2254
 2255
 2256
 2257
 2258
 2259
 2260
 2261
 2262
 2263
 2264
 2265
 2266
 2267
 2268
 2269
 2270
 2271
 2272
 2273
 2274
 2275
 2276
 2277
 2278
 2279
 2280
 2281
 2282
 2283
 2284
 2285
 2286
 2287
 2288
 2289
 2290
 2291
 2292
 2293
 2294
 2295
 2296
 2297
 2298
 2299
 2300
 2301
 2302
 2303
 2304
 2305
 2306
 2307
 2308
 2309
 2310
 2311
 2312
 2313
 2314
 2315
 2316
 2317
 2318
 2319
 2320
 2321
 2322
 2323
 2324
 2325
 2326
 2327
 2328
 2329
 2330
 2331
 2332
 2333
 2334
 2335
 2336
 2337
 2338
 2339
 2340
 2341
 2342
 2343
 2344
 2345

Michael W. ...

Dr. Ben. Spaulding, Jr.

Uniwersał prymasa Mikołaja Prazmowskiego ogłaszający bezkrólewie i zwolujący konwokację oraz sejmik przedsejmowy w Środzie na 5 października 1668 r. – Warszawa, 19 września 1668 r. (z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu, Gr. Wschowa 173, k. 84; fot. M. Zwierzykowski)

2171

Enders

M. Zwierzykowski)

[illegible]

Annalen des in der Stadt Nürnberg
gegründeten Wissenschaftlichen Vereins der Lehrer der Rechtswissenschaften

Commissaire d'arrondissement, comme la Ligue ne possède d'électeur proprement dit, nous vous en adressons une liste.

1. Legat Polski w Warszawie w codziennych spotkaniach z nami, nie oddał nam swobodę, ani przystąpił do żadnych form. Długoż nie było dla nas żadnego
 2. Ciepły i życzliwy w stosunku do nas, ale nie było w tym. Długoż nie było dla nas żadnego
 3. Długoż nie było dla nas żadnego
 4. Długoż nie było dla nas żadnego
 5. Długoż nie było dla nas żadnego
 6. Długoż nie było dla nas żadnego
 7. Długoż nie było dla nas żadnego
 8. Długoż nie było dla nas żadnego
 9. Długoż nie było dla nas żadnego
 10. Długoż nie było dla nas żadnego
 11. Długoż nie było dla nas żadnego
 12. Długoż nie było dla nas żadnego
 13. Długoż nie było dla nas żadnego
 14. Długoż nie było dla nas żadnego
 15. Długoż nie było dla nas żadnego

Pierwsza strona eksorbitancji spisanych podczas sejmiku ekstraordynaryjnego w Środzie, w dniu 4 kwietnia 1669 r. (z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu, Gr. Wschowa 173, k. 133; fot. M. Zwierzykowski)

75 In Sign. Slavetti potresti fare in apparenza sui Livignesi nati, e che non sono nati qui, che se queriscono in pochi anni. - Giambattista 1861 che si vorrebbe Slavetti 4

[illegible]

11 A 12 do Towara niekiedy oddały wstawiały między to depozyte dla, prośba mianowicie
Szwedów. Sile męży, o takowe kandydaci
wano w Trybunałach, że furawit, y o rozse Casu
niekiedy w piśmie Sine
dla zeproszono paragrafie.

18 Środki tejż samyż aby przeprzysięgać podług wyroków.

Jane zas wyszukał. Zarabiałe, które się próbował wypisać na karty wokoło ławic kardena.
 Hosiakie się do Lądu uchwytanego promowne uwa Electra fatura lubu kordego.

Wojewódzki Akademię
Grodziskiemu. Kuchnia
Majsterka Kuchnia
Sędziów. Sędziów

[illegible]

Quam Eudem. genolacnem. Euxartianum. Affin. Giff. Luceo.
i. A. d. n. s. i. n. n. o. t. a. n. t. i. o. c. c. i.

Ostatnia strona instrukcji dla posłów na sejm z sejmiku w Środzie, 22 stycznia 1670 r. (z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu, Gr. Poznań 744, k. 85v; fot. M. Zwierzykowski)

67

Given at

[599]

[illegible]

Wawronski 28 May
Anno - 16708

Ostatnia strona listu Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego na sejmiki relacyjne w 1670 r. – Jaworów, 2 maja 1670 r. (ze zbiorów Biblioteki Kórnickiej PAN, rkp. 364, k. 69; fot. M. Zwierzykowski)

[Handwritten text in Polish, mostly illegible due to fading and bleed-through from the reverse side. The text is organized into two columns separated by a vertical line.]
[A dark circular ink stamp is visible in the lower right quadrant of the page.]

Ostatnia strona konfederacji spisanej podczas sejmiku relacyjnego w Środzie, 20 maja 1670 r. (z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu, Gr. Poznań 744, k. 291 fot. M. Zwierzykowski)

WHERE THERE IS NO FIDELITY

[illegible]

20. JUL 1881
 4
 20. JUL 1881
 4
 20. JUL 1881
 4

1892

[illegible]

Handwritten text in Polish, dated 1673. The document is a handwritten instruction for an ambassador to the Sejm konwokacyjny in Śródka on December 29, 1673. The text is written in a cursive script and is signed by Jan Karol Chłapowski.

Pierwsza strona instrukcji posłom na sejm konwokacyjny z sejmiku w Środzie, 29 grudnia 1673 r. (z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu, Gr. Poznań 749, k. 7; fot. M. Zwierzykowski)

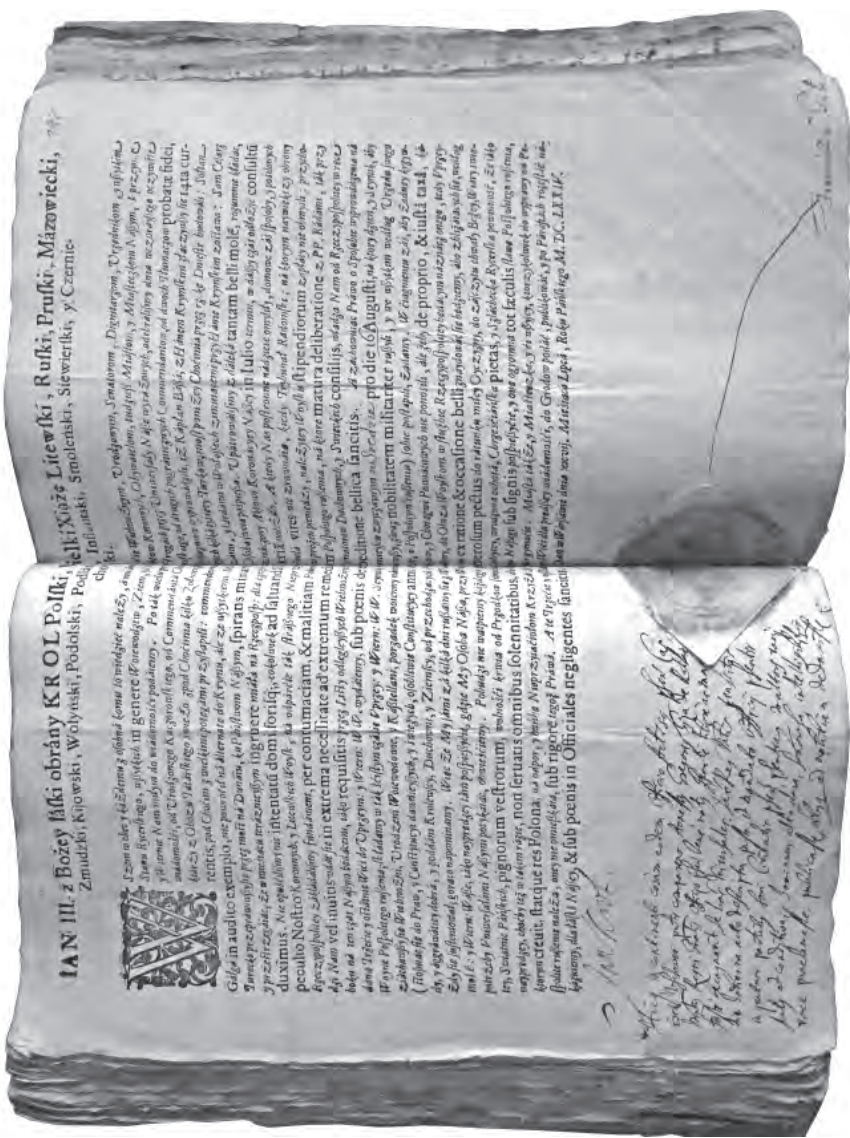

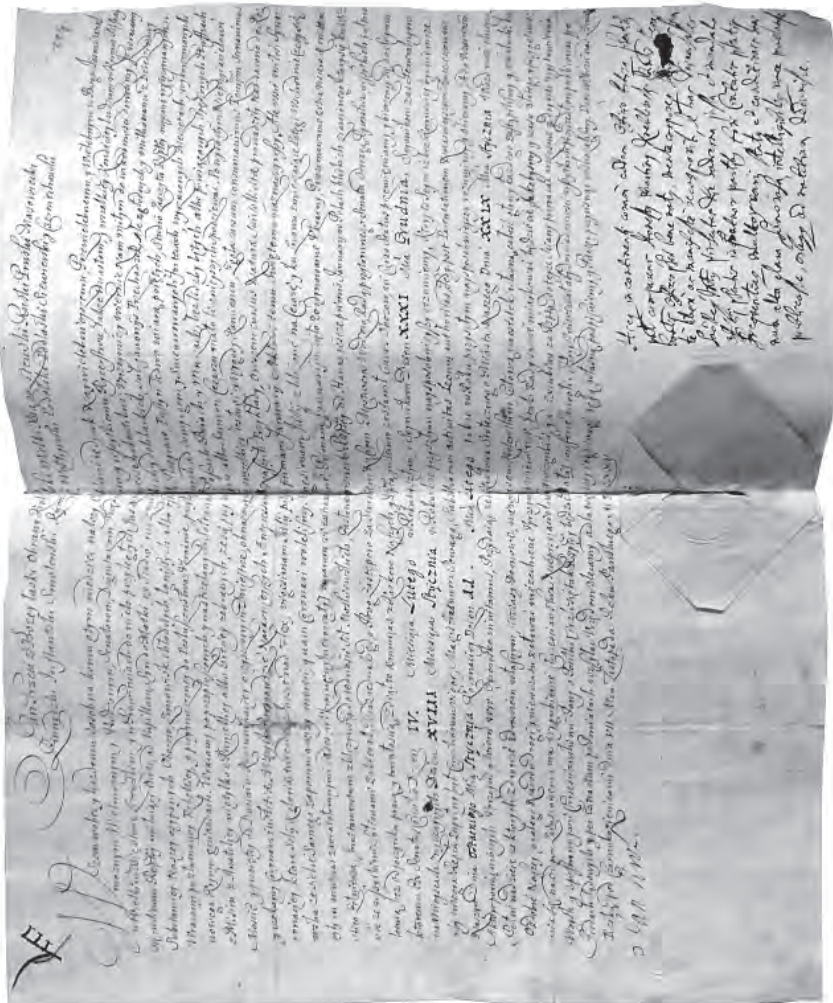

Uniwersał drukowany Jana III, ogłaszający trzecie wici na pospolite ruszenie i zwołujący sejmik ekstraordynaryjny w Środzie, 16 sierpnia 1674 r. – Warszawa, 27 lipca 1674 r. (z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu, Gr. Poznań 749, 453; fot. M. Zwierzykowski)

Respons IKM.
 Non obliuissimus
 Republi.
 Anno Domini 1674
 Septuagesima Quarta
 Poslowi Woiwodztwa Wielkopolskiego z Księstwa Wielkiego
 go Pomorskiego, Łany Wielkopolskie dnia XV. Miesiąca
 Wierześnia Roku Pańskiego MDCLXXIV. Należy
 raczy Ję Krolewska Mł, ze to Gentile i Aristotile de
 z obojczych do Księstwa opatrzności przez Wolne Wolnych
 łow głowy otrzymać. Ale uirz jednak intencja to uirz
 regenti onus Atlanticis formidandum sumens iurysd
 itko ab i in iuris regandi primordiu sebotalei rey Oly
 zaro wiew y odwrac. Wzic Krolewska nie tak, jęde
 pordesse mogł. y do tego celu wżycie wiew studia. Anin
 ewasq uirles doraat takoby po tak uirzkie paxxim
 ptekt pzezwne Ję Krolewska Mł. Panowanie utra
 zewtola zakwitnq mogła Olydzina y Kiedyzkolwiek nien
 weta quadrigi wroulaue poga dana tranquilla wien
 Pana Ję Krolewska Mł. powielone. D latę tedy jako
 kie inne Woiwodztwa Kaborne y Wielkiego Kiequira Lit
 tak y Woiwodztwa Wielkopolskie jako in bella uerante
 wyłanie Ję Kiequira Wiii na zaszełyt rey Olydziny w
 był radyt. Ale kiequira Ję Kiequira Wiii może be
 dos u siebie postanowił. y nie tak, od Nas arma
 re jako das per alia latus peleru Umylił Ję Kie
 wska ptekt nę wżic radyt resolutia, aby oppo
 ni da doq tempore, ostatnie rey Olydziny Ję Kiequira
 zenia zachowując. Nam na doq wżic wżic

Pierwsza strona oblaty odpowiedzi Jana III na poselstwo z sejmiku 1674 r. – Jaworów,
 15 września 1674 r. (z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu, Gr. Poznań 749,
 k. 592v; fot. M. Zwierzykowski)

Uniwersał rękopiśmienny Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy w Środzie, w dniu 31 grudnia 1675 r. – oboz nad Zbruczem pod Czarnokozenicami, 7 listopada 1675 r. (z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu, Gr. Wschowa 176, k. 314; fot. M. Zwierzykowski)

Indeksy

Do niniejszego tomu dołączono indeks nazw geograficznych i topograficznych, poszerzony o urzędy. Ułatwi on przeszukiwanie tekstów pod kątem sporządzania lub korygowania spisów urzędników, zapewni również możliwość odszukania osób występujących w tekstach wyłącznie pod piastowanym urzędem. W indeksie geograficznym pominięto hasła „Rzeczpospolita”, „województwo poznańskie i kaliskie”, a także nazwy poszczególnych prowincji państwa wymieniane w tytulaturze władców. Zestawiono również indeks osobowy wraz z zachowanym podziałem na wystąpienia z konkretnym tytułem lub urzędem. Indeks rzeczowy, choć wydaje się niezbędny w wydawnictwie źródłowym tego typu, podobnie jak w tomach za lata 1696-1732 i 1733-1763 nie został zamieszczony. Przemawia za tym między innymi ograniczona objętość tomu, którą indeks rzeczowy w sposób znaczny by przekroczył. W nieodległej przyszłości pliki z zawartością wydanych już drukiem tomów znajdą się w Internecie w postaci przeszukiwalnych plików, co umożliwi skuteczne wypełnienie braku indeksów rzeczowych.

W indeksach zastosowano niezbędne skróty:

abp – arcybiskup	por. – porucznik
bp – biskup	pow. – powiat
burg. – burgrabia	ppłk – podpułkownik
chor. – chorąży	reg. – regent
cześn. – cześnik	rotm. – rotmistrz
gen. – generał	rz. – rzeka
gr. – grodzki	s. – syn
kard. – kardynał	skarb. – skarbnik
kłan – kasztelan	sta – starosta
kłanic – kasztelanic	stoln. – stolnik
kom. – komornik	strażn. – strażnik
kor. – koronny	stwo – starostwo
kpt. – kapitan	surog. – surogator
łow. – łowczy	ścic – starościc
m. – miasto	tow. – towarzysz
miecz. – miecznik	w. – wieś
pis. – pisarz	wda – wojewoda
płk – pułkownik	wdzic – wojewodzie
podcz. – podczasz	woj. – wojski
podk. – podkomorzy	z. – ziemski
podst. – podstoli	zob. – zobacz

Indeks osób

- Aberderowicz Jan 73, 260
Achingier Stanisław Jan 404
Adamczyk T. X
Adil Girej, chan krymski 145, 205, 217, 286
Ahmed Seydiul 542
Aleksander Wielki 17, 391
Aleksy I Michajłowicz, car rosyjski 31, 47, 118, 201, 216, 334, 347, 510, 530, 536, 542, 557
Alten Bokum Jan Henryk von, gen. 541
Anna Gonzaga, księżna Palatynatu-Simmern 120
Anna, arcyks. austriacka, królowa Polski 61, 122
Arcemberski Jan 431
Arlakowicz 386
Aswerus 368
- Babski Kazimierz 76
Baczyński 252
Bagiński Jan 76, 158, 430, 432
Bagiński Marcin 76, 158, 430, 432
Bagiński Mikołaj 314
Bagiński Piotr 314
Bahl P. X, XVII
Bajkowski Kazimierz 430
Baranowski 73, 75
Baranowski Kazimierz 252, 254, 255, 313, 314
Baranowski Wojciech 255
Bardowski Stanisław 67, 430
Bardski 163, 165-167, 233
Bardski Andrzej 158
Bardski Jan 158
Bardski Kazimierz 313
Bardski Łukasz 158, 429
Bardski Maciej 158
Bardski Piotr 150, 152, 157, 162
Bardzewski 257
Barski 253
Barszczewski Florian 74
Bartochowska 70, 458
Bartoszewski 71
Bartoszewski Andrzej 74, 154, 250
Bartoszewski Olbracht 161
- Bartoszewski Wojciech 70, 154, 160, 250
Baworowski Adam 75
Bądkowska Jadwiga 430
Bąkowski 71
Bąkowski Jan Ignacy, wda pomorski, sta borzechowski 289, 294, 503, 504
Bełęcki Chryzostom 254
Bełęcki Dobrogost 26, pods. z. poznański 450, 462, 481
Bełęcki Władysław 157, 158, 256
Bełżecki Aleksander Stanisław, wda podolski 513
Benedykta Henrietta Wittelsbach, księżniczka Palatynatu-Simmern 120
Berens Jan 97
Bezini Krzysztof 493
Bębnowski Wojciech 404
Bętkowski Jakub 253
Białęski Aleksander 158
Białęski Franciszek 158
Białęski Maciej 158
Białęski Stefan 158
Białkowski Jan, chor. 26, 71, 159, 249
Białobłocki Paweł, pis. gr. wałecki 26
Bidziński Stefan, strażn. kor. 172, 174, 176, 534
Bieczyński Aleksander 158
Bieczyński Zygmunt 157
Bieganowski Adam 67, 156
Bieganowski Andrzej 156
Bieganowski Jan 156
Bieganowski Malcher 68
Bieganowski Samuel 67
Bieganowski Samuel Hieronim 156
Bieganowski Wojciech 156
Biegański Krzysztof 160
Bielawski 73
Bielawski Franciszek 157, 256, 431
Bielawski Jan 157, 256, 431
Bielczewski Aleksander 256
Bielczewski Florian 253
Bielecka Janina XI
Bielecki Seweryn 252

Bielicki 368
 Bielicki Marcin 429
 Bielicki Sebastian 68
 Bielicki Stanisław 97
 Bieliński 431, 432
 Bieliński Jan Franciszek, mieczn. kor. 55, 84, 508, 510
 Bielski 68
 Bielski Piotr 430
 Bieniaszewski Adam XVIII
 Bieniewski Franciszek Pruszek 158
 Bieniewski Jan Pruszek 158
 Bieniewski Mikołaj Pruszek 158
 Bieniewski Samuel Pruszek 64, 158
 Bieniewski Stanisław Pruszek 158
 Bieniewski Stefan Pruszek 251
 Bieniewski Wojciech Pruszek 158
 Bieńkowski Krzysztof 258
 Bieńkowski Stanisław 3
 Biernacki 314
 Biernacki Jan 251
 Biernacki Paweł 249
 Bierzyńska 255
 Bierzyska 254
 Bilczewski Marcin 253
 Biliński 431
 Biliński Piotr 159
 Biliński Rafał 154
 Biskupski 73
 Biskupski Aleksander 72, 250, 458
 Biskupski Stefan 250
 Biskupski Wojciech 71, 250
 Bittner Jan, senior ewangelicki 403
 Blankenburg Heinrich Friedrich 69
 Blankenburg Henryk 68
 Bledzewski Paweł 67, 259
 Bliskowski Zbigniew 404
 Blomberg Ernest Ewald, oberszter 370
 Błaszkowski 70
 Błaszowski Stanisław 158
 Błężyński 164
 Błężyński Andrzej 159
 Błężyński Franciszek 159
 Błężyński Jakub z Bleszyna 159
 Błężyński Kazimierz 159
 Błociszewski Jan 446
 Błociszewski Stanisław 154, 155
 Błotowski 70
 Bniński Jan 67, 259
 Bniński Łukasz 155
 Bniński Wojciech 159
 Bobrownicki 252
 Bobrowski 71
 Bobrowski Stanisław 155
 Bodzewski 72
 Bodzewski Jan 157, 252
 Bodzewski Marcin 518, 570
 Bogorski Paweł 259
 Bogórski 76
 Bogucki 73
 Bogucki Marcin 157
 Bogucki Piotr 252
 Bogurski 72
 Bogusławski 250
 Bogusławski Jan 75
 Bogusławski Piotr 75, 256
 Bogusławski Stanisław 254
 Bogusławski Wojciech 71
 Bojanowska 257
 Bojanowski 72, 233, 450
 Bojanowski Andrzej 257
 Bojanowski Bogusław 26, 255, 396, 403
 Bojanowski Kazimierz 160
 Bojanowski Marcjan 256
 Bojanowski Mikołaj 252
 Bojanowski Piotr, cześn. płocki 140, 141, 474
 Bojanowski Stefan 529
 Bojanowski Świętosław 155
 Bolecki Maciej 72
 Bolecki Wojciech 73
 Bolesław I, książę mazowiecki 484
 Bolesław Pobożny, książę wielkopolski 484
 Bonecki 250
 Boniewski Marcjan 430
 Boniński 250, 432
 Borattini Tytus Liwiusz 94, 356, 388
 Borch (Bork) 69
 Borkowski 252
 Borkowski Jakub 431, 458
 Borowski 70, 73
 Borowski Rafał 158
 Borzymowski 313, 314
 Borzysławska Urszula 257
 Borzysławska Zofia 254
 Bosakowski Franciszek Olbracht 71, reg. kaliski 251
 Brandt Dukoor 449
 Brandt, Eusebius von rezydent brandenburski 132-134, 176, 177, 181, 182, 220
 Branecki Jan 157, 256
 Branicki 69
 Branicki Jan Klemens, marszałek nadw. kor. 231, 412
 Bratka Paweł, woźny 50, 56
 Bratkowska 251
 Bratkowska Anna 251
 Bratowski Janusz Rola 156
 Breza Adam, łow. poznański 252, 396, 446, 458
 Breza Wojciech Konstanty, sta nowodworski 26, 54, 68, 69, 159, 211, 222, 229, 234, 354, 396, 397, 446, 450, 462, 496, 501, 502, 570, 585

- Broniewska 430
 Broniewski Adam 429
 Broniewski Aleksander 313, 314
 Broniewski Andrzej 430
 Broniewski Florian 256, 431, 458
 Broniewski Jakub 314
 Broniewski Jarosz 253
 Broniewski Zygmunt 256
 Bronikowski 71, 193, 433, 463, 468
 Bronikowski Adam 158
 Bronikowski Aleksander 53, 54, 156, 252, 256, 457, 502
 Bronikowski Balcer 101, 157
 Bronikowski Dobrogost 75, 458
 Bronikowski Ignacy 74, 75
 Bronikowski Jan, żupn. bydgoski 25, 89, 157, 481, sta solecki 210, 211, 264, 528
 Bronikowski młodszy 250
 Bronikowski Przeclaw 156
 Bronikowski Stanisław 429, 457
 Bronikowski starszy 250
 Bronikowski Wojciech 249
 Bronikowski Zygmunt 158, 257, 458
 Bronisz Daniel 158
 Bronisz Krzysztof 76, 431
 Bronisz Władysław 257
 Broniszewska 257
 Brudnicki 431
 Brudnowski 432
 Brudzewski Balthasar (Balcer) 159, 458
 Brudzewski Kasper 458
 Brudzewski Krzysztof 159, 458
 Brudzewski Mikołaj 429, 458
 Brudzewski Samuel 159
 Brudzyńska, cześnikowa poznańska 254
 Brudzyński Stanisław 159
 Bruliński Jakub 253
 Bruski Stanisław 75
 Brzechwa Jan 155
 Brzeski 76
 Brzostowski Cyprian Paweł, referendarz lit. 341
 Brzozowski 76
 Budziejewski 254
 Budziejewski Marcin 155, 259
 Bugwicki Jan 252
 Bujakowski Marcin 158
 Bukowiecki Wacław 458
 Bułak 431
 Bułakowski 250
 Bułakowski Antoni 457
 Bułakowski Wojciech, pis. gr. kaliski 26, 54, 65, 66, 109, 110, 155, 252, 264, 327, 353, 372, 463, 481, 512
 Bulhak Michał 256
 Buniński 71
 Burzowski Stanisław 74
 Buszewski 370
 Buszewski Michał 155
 Buszewski Stanisław 155
 Buszewski Wojciech 155
 Buszyński Stefan 159
 Bużeński Stanisław, kanonik gnieźnieński i warmiński, reg. kor. 272, 292, 297, 312, 325, 330, 342, 405, 407, 419, 422, 425, 435, 471, 472
 Bużyński Krzysztof Łysy 249
 Bystry Konstanty 67
 Byszewski Jan 259
 Bzowski Aleksander 429
 Cecylia Renata, arcyks. austriacka, królowa Polski 121, 122, 136, 202
 Cerekwicki Jan 53, 211, 246, sta średzki 396, 413, 428, 444, 447, 450, 451, 455, 462, 502, 548 549, 580
 Cerekwicki Stanisław 446
 Cętkowski Grzegorz 76
 Chalikowski Jan 458
 Chamski Jan 250
 Chanenko Michajło, hetman kozacki 186, 315, 339, 386, 439, 442, 446, 452, 453, 455, 561
 Charlupski 254
 Charszewski Wojciech 253
 Chądzyński Andrzej 74, 75
 Chąstowski Mikołaj 155
 Chąstowski Wojciech 496
 Cheliński Mikołaj 429
 Cheliński Wojciech 429
 Chełkowski Andrzej 457
 Chełkowski Jan 259, 370, 431, 458
 Chełkowski Piotr 64, 156, 157, 252, 255, 258, 396, 431, 458
 Chełkowski Piotr z Kąsinowa 156
 Chełkowski Władysław 252, 254, 431
 Chełkowski, ksiądz 126
 Chełmińska 75
 Chełmiński 257
 Chełmski Marcjan, poseł wojskowy 247
 Chełmski Stanisław, sta pobiedzki 67, 124, 154, 164, 258, 260, 396
 Chełmski Stefan 74
 Chlebowski Ignacy, major 469
 Chlebowski Krzysztof 156, 258
 Chlebowski Mikołaj 156, 258
 Chlebowski Stanisław 156
 Chlebowski Walenty, pis. gr. pyzdrowski 26, rotm. 86, 104
 Chlebowski, towarzysz 501
 Chlewnicki 249
 Chlewicki 71, 250
 Chłapowski Krzysztof XVII, XVIII

- Chmielecki 71
 Chmielewski 76
 Chmielnicki Jerzy (Juraszko), hetman kozacki 267
 Chociszewski Dadźbóg 67, 259
 Chociszewski Piotr, woj. poznański 25, 154
 Chociszewski Wacław 156
 Chodyła Zbigniew X, XI
 Choińska 70
 Choińska Anna zob. Rogalińska Anna z Choińskich
 Choiński 73
 Choiński Hieronim 256
 Choiński Michał 160, 256
 Choiński Stanisław 249, 431
 Chojeński Kazimierz 73
 Chojeński Michał 431
 Chołowiński Konstanty 493
 Choryszewski Dadźbóg 429
 Chraplewski Kasper 259
 Chrapowicki Jan Antoni, wda witebski 461
 Chrystian, piastowski książę legnicko-brzeski 337
 Chrzanowska 251
 Chrzanowski Piotr 251
 Chrzastowski Jakub 26, 53, 155, 226, 306, 327, 396, sędzia gr. nakielski 482
 Chrzastowski Józef 155
 Chrzastowski Marcin 161, 254
 Chrzastowski Mikołaj 76, 155, 313, 314, 496
 Chrzastowski Sebastian 155
 Chrzastowski Stefan 76, 313
 Chrzastowski Wojciech 155, 502
 Chrzastowski Zygmunt 161
 Chudziński 256
 Chudzyński Karol 457
 Chwalibóg 73
 Chwałkowski 432
 Chwałkowski Jan 158, reg. gr. wschowski 580
 Chyliński Mikołaj 259
 Chyliński Wojciech 458
 Chynowski Franciszek 423
 Ciechelewski Krzysztof 250
 Ciechelowska 251
 Ciecherski Stefan 260
 Cielecki Adam 255, 431, 458
 Cielecki Kazimierz 458
 Cielecki Olbrycht Jan 431
 Cielecki Piotr 446, 457
 Cielecki Stanisław 432
 Cielecki Teodor 431
 Cielecki Władysław 255, 431
 Cielmowski 73
 Cielmowski Aleksander 159
 Cielmowski Jerzy 159, 258
 Cieński Marcin 251, 404
 Cieński Wojciech 253
 Ciesielski 254
 Ciesielski Jan 161, 255
 Cieszkowski, por. 501
 Cieśliński 254
 Ciświcki Franciszek, klan międzyrzecki 88, 154, 161, 169, 176
 Ciświcki Ludwik, sta stawiszyński 155, 463, 468
 Ciświcki Piotr, scholastyk poznański 432
 Croy de, Ernest Bogusław, książę 119, 387
 Cucharski Franciszek 259
 Cucharski Mikołaj 159
 Cucharski Wojciech 259
 Cybon Daniel 433
 Cykowski Jerzy 16, 40, 42-44, 54, 64, 82, 104, 105, 124, 133, 140, 150, 152, 167-169, 171, 173, 175, 184, 228, 234, 278, 371, 568
 Cylińska 255
Cymarski Stanisław XVIII
 Cywiński 141, 253
 Czadowski Aleksander 64
 Czampski 250
 Czaplicki 73
 Czaplicki Malcher 157
 Czaplicki Marcin 67, 155, 367, 585
 Czarlińska 314
 Czarliński Kazimierz 313, 314
 Czarliński Wojciech 259
 Czarnecki 76, 77
 Czarnecki Jan 161
 Czarnecki Kasper 260
 Czarnecki Dobrogost z Czarńca 95
 Czarnecki Stefan Stanisław, pis. polny kor. 362
 Czarnecki Stefan, wda kijowski 96
 Czarnkowski Adam Uriel, sta osiecki, międzyłęski 7, 12-14, 51, 72, 73, 155, 164, 170
 Czarnotulski Stanisław 67, 259
 Czarnowski 313
 Czartkowski 70, 250
 Czartkowski Jędrzej 253
 Czartoryski Kazimierz Florian, bp kujawski 235, abp gnieźnieński 478, 479, 485, 490, 495, 498, 508, 510
 Czechowski 252
 Czekanowski drugi 250
 Czekanowski Jerzy 156, 249, 457
 Czekanowski Wojciech 160, 431
 Czekowski Jan 429
 Czełuściński Franciszek 70
 Czełuściński Stefan 70, 259
 Czeska 75, 313
 Czeska Barbara 260
 Czetwertyński Andrzej Światopełk, ks. 302
 Czmiński Stanisław 75
 Dachowski Kazimierz 431
 Daleszyńska Zofia 432

- Daleszyński Jan 327, 431
Daleszyński Jan z Radomicka 25, 86, 157, pis.
z. wschowski 431, 452, 475, 477, pis. z. poznań-
ski 481, 547, 548
Daleszyński Jan z Radomicka, sędzia z. poznański
254
Daleszyński Mikołaj z Radomicka 157, 429
Daleszyński Stanisław z Radomicka 26, 157, 429,
poborca kaliski 211, 446, 466
Damecki 252
Dąbrowska Andrzejowa 257, 314
Dąbrowski (Dąmbrowski) Wojciech z Bukowca,
poborca kaliski 104, 105, 156, 302, 303, 476,
514
Dąbrowski 426
Dąmbrowski 251, 256
Dąmbrowski Franciszek 253
Dąbski Ludwik, cześn. inowrocławski 481
Dąbski Stanisław, archidiacon płocki 100
Dedesz Aga, poseł tatarski 5
Demiński Kazimierz z Dembian, 26, por. 76, 77,
155, 290, 307, 312, 313, 366, 397, 401, 412, 415,
417, 419, 420, 450, 462, 466
Demiński Ludwik 313
Demiński Michał, rzekomy łow. wołyński 76
Demiński Remigian, klan rogoziński 51, 367, 584
Demiński Stanisław 313
Dembowski Kazimierz 76
Denemark Jan 370
Denhoff Friedrich, płk brandenburski 502-504
Denhoff Teodor, podk. kor. 462
Denhoff Władysław, podk. pomorski 476
Derengowski Adam Aleksander 158
Derengowski Franciszek 158
Derengowski Jan 313
Derengowski Maciej 158
Derengowski Mikołaj 76, 313, 314
Derengowski Mikołaj Franciszek 158
Derengowski Stanisław 76, 313, 314
Derengowski Szczęsny 158
Deręgowski 73
Deręgowski Maciej 156, 252
Dębowski 432
Dłuski Adam 74, 250
Dobiejewski Jakub 73
Dobiejewski Maciej 73, 157
Dobiejewski z Wefny 260
Dobiewski Wojciech 255
Dobiński 73
Dobiński Jan 156
Dobiński Łukasz 156
Dobiński Walerian 156
Dobiński Wojciech 156, 252
Dobrosielski 71, 250
Dobrosielski Franciszek Marcin 158
Dobroszołowski Maciej, por. 582
Dobrzałowski 70
Dobrzelewski Wojciech, oficjał gnieźnieński 582
Dobrzyce (Dobszyc) Wacław, ppłk 97, 368
Dobrzycki 71, 432
Dobrzycki Jan z Dobrzycy 160
Dobrzycki Łukasz 257
Dobrzycki Stanisław 158
Dobrymowski Jan 156
Dobrzyński Chryzostom 73
Dohum 368
Dokowska Anna 432
Dolecki Wojciech 433, 458
Domaniewski Wojciech 260
Domaracki Jakub 160, 258
Domaracki Władysław 429, mieczn. gostyński 459
Domaradzki Andrzej 159
Domiechowski 250
Doroszenko Petro, hetman zaporoski 186, 205, 267,
286, 289, 291, 317, 330, 347, 348, 523, 539, 548,
556, 558
Doruchowski 71
Drachowski Adam 157, 254
Drachowski Franciszek 157
Drachowski Jan 157
Drachowski Stanisław 259
Drogoszewski 70
Drogoszewski Andrzej 70, 256
Drogoszewski Jan 70, 155, 256
Droszewski Bartłomiej 74, 75
Droszewski Chrystian 75
Droszewski Chryzostom 74
Drozdowski 431
Drozdowski Stefan 258
Drwęski Jan 159, 457
Drwęski Wojciech 431, 457
Drzewiecki 250, 256
Drzewiecki Friedrich von Nostitz 257, 459
Drzewiecki Jan von Nostitz 159, 459
Drzewiecki Johannes Georg von Nostitz 459
Dubas-Urwanowicz Ewa XVIII
Dunin 69, 482
Dunin Borkowski Stanisław, klan połaniecki 449
Dunin Jan 255
Dunin Jarosz 159
Duxta Samuel 403
Dworzaczek Włodzimierz VII, XI, XII, XIV, XVII
Dydyński Maciej 155
Dygdała Jerzy X
Działyńscy 365
Działyński Jan, podst. dobrzyński 251, 254, 457
Działyński Zygmunt, wda brzeski-kujawski 128,
358
Dziembowska Ewa 459
Dziembowski Balcer 257

- Dziembowski Chryzostom 257
 Dziembowski Krzysztof 257
 Dziembowski Zygmunt 257
 Dzierżbiński 76
 Dzierżbiński Jan, pis. gr. gnieźnieński 157, 160, 496
 Dzierżbiński Kazimierz 160, 307, 584
 Dzierżanowska 254
 Dzierżanowski Jan 256
 Dzierżanowski Stanisław 313
 Dzieciotłowska 251
 Dziskiewicz 430
- Edward Wittelsbach, książę Palatynatu-Simmern 120
 Eleonora Magdalena Gonzaga, cesarzowa 121, 122, 135, 374
 Eleonora Magdalena, księżniczka Palatynatu reńskiego 120
 Eleonora Maria, arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski 120, 125, 132, 134, 136-138, 150, 162, 164, 168, 189, 202, 215, 304, 307, 374, 442, 448, 455, 461, 489-491, 498, 499, 517, 562
 Elmicht Władysław 74
 Elżbieta, arcyksiężniczka austriacka, królowa Polski 202
- Fabicki 433
 Faleński Stefan 586
 Fałęcki 71, 250
 Fałęcki Jerzy 71
 Fałęcki Stefan 76
 Falibóg Stanisław 160
Falniowska-Gradowska A. XVIII
 Felkersamb Otto Fryderyk, sta czorszyński 88, 370
 Filip Wilhelm, elektor Palatynatu reńskiego 120
 Filip Wilhelm, ks. neuburski 7, 9, 40, 43
Filipczak Witold VII
 Firlej 306
 Frezer 111
 Fryderyk Wilhelm, elektor brandenburski IX, X, 7, 11, 15, 18, 21, 23, 37-40, 43, 59, 95, 118, 127, 132, 165, 176, 220, 231, 237, 244, 280, 284, 289, 309, 315, 336, 343, 344, 357, 365, 373, 375, 377, 393, 401, 410, 442, 449, 476, 499, 502, 504, 539, 565, 571, 576, 581
 Frydrychowicz Maciej 15, 19
- Gajewski Franciszek 76
 Gajewski Łukasz, chor. 76
 Gajewski młodszy 431
 Gajewski starszy 431
 Gałczyński 69, 71
 Gałczyński Jan 160, 569
 Gałczyński Marcin 160
 Gałczyński Michał 496
 Gałczyński Stanisław 160
- Gałęcka Wojciechowa 257
 Gałęcki Franciszek 155
 Gałęcki Franciszek Zygmunt, chor. pruski 11-16, 18, 19, 37-39, 43, 44, 234, 245, 525, 527, 530, 534, 535, 537
 Gałęcki Stanisław 73, 158
 Gałęska 257
 Gałęska Wojciechowa 251
 Gałęski 70, 432, 481
 Gałęski Jan 70, 159
 Gałęski Kazimierz 250
 Gałęski młodszy 431
 Gałęski Stanisław 250, 256
 Gałęski starszy 70, 431
 Gałężyński 250
 Garlicki Wojciech 157
 Garnuchowski Tomasz Stanisław 493
 Garstka Kazimierz 509
 Garzanowski Wojciech 250
 Gaston, książę orleański 120
 Gaszyński 73
 Gawarecki Aleksander 254
 Gawłowski 250, 251
 Gawłowski Jan 72
 Gaworowski Marcin 250
 Gądecki 569
 Gądkowski 76
 Gądkowski Dobrogost 156, 259
 Gąsiorowski 432
 Gąsiorowski Jan 253
 Gąsiorowski Kazimierz 250
 Gąsowski Stanisław ze Szczodrzykowa 158
 Gbon Daniel, kupiec wschowski 47
 Geelhar Kaspar, inspektor menniczy Prus Książęcych 11, 14, 16, 18
 Gembicki Andrzej, sta nowodworski 313, 375, 581
 Gembicki Jan, bp płocki 235, 352, 490, 498
 Gembicki Paweł, klan łączycy 100
 Gembicki Piotr, bp krakowski 100
 Gembicki Stefan, klan rogoziński 228, 312, 314, 329
 Gierkowski 70
 Giza Franciszek, kpt. 122, 178, 182
 Giza Grzegorz, woźny z Rataj 266, 270, 324, 519, 526, 543, 544
 Giżycki Aleksander 67, 159
 Giżycki Chryzostom 67
Glabisz Grzegorz VII
 Glasenap Gerd Weddich, sta nowoszceciński 69, 223, 368, 586
 Gliniecki 432
 Gliński Stefan 458
 Gliszczyński 73, 256
 Gliszczyński Jan 160
 Gliszczyński Kasper 160

- Głoskowski Adam 75
 Głoskowski Aleksander 64, 158
 Głoskowski Andrzej 431
 Głoskowski Marcin 431, 458
 Głoskowski Mikołaj 158, 253
 Głoskowski Władysław 431, 457
 Głowczyński 73
 Głowczyński Zygmunt 431
 Głuchowski Aleksander 158, 250
 Głuski Florian 432
 Gmiterek Henryk XVIII
 Gnатовski Stanisław 64
 Gniewek 70, 256
 Gniński Jan Krzysztof, wda chełmiński 130, 221, 336, 426
 Gocłowski Jakub 72, pis. gr. poznański 434, 451, 481, 569
 Gocłowski Jakub Piotr 154
 Goczałkowska Ewa 430
 Goczałkowski Andrzej 160
 Goczałkowski Bartłomiej 160
 Goczałkowski Franciszek 160
 Goczałkowski Kasper 160
 Goczałkowski Mikołaj 160
 Goczałkowski Wojciech 75, 160, 252
 Godorowski 71, 250
 Godurowski 432
 Godurowski Maciej 430
 Gogol Ostap, hetman kozacki 562
 Gogoleski 76
 Gogolewscy 75
 Gogolewski Paweł 259
 Golemowski 69, 257, 482
 Golemowski Piotr 159, 466
 Golewski Wojciech 430
 Goliński 431
 Goliński Adam 74, 160, 446
 Goliński Franciszek, burg. z. koniński 53, 74, 86, 160, 236, 313, cześn. przemyski i podwoj. poznański 444, 481
 Goliński Jan 74, 75, 158, 257, 446, 496, 512
 Goliński Jan Seweryn 160, 505
 Goliński Piotr 250
 Goliński Stanisław 223
 Goltz Arnold Gaspar 69, burg. z. walecki 238
 Goltz Balcer 69
 Goltz Balcer Henryk 68
 Goltz Christian 68
 Goltz Ekhardt 68
 Goltz Franciszek 68
 Goltz Friedrich Balzer 68
 Goltz Gerard Heinrich 68, 313, 314, 396
 Goltz Henryk 68
 Goltz Jan 68
 Goltz Jerzy 26, 86
 Goltz Jerzy Wilhelm 68, 244
 Goltz Joachim Rüdiger, major armii francuskiej, plk brandenburski 69, 237, 239, gen. por. brandenburski 244, 245
 Goltz Kazimierz 68, 496
 Goltz Konrad 68
 Goltz Ludwik 68, 69
 Goltz Sebald 26, 53, 68, 69, 496
 Goltz Sebald Friedrich 68
 Goltzowie (Gulczowie) 99, 223, 237
 Gołembowski 71
 Gomoliński Stanisław 458
 Gomowski 67
 Gorajski Jan, podst. poznański 260
 Gorajski Łukasz, podst. poznański 72, 457
 Goryszewski Franciszek 72
 Gorzeński 139, 452
 Gorzeński Chryzostom 156, 256, 397, żupn. bydgoski 570
 Gorzeński Jan 9, 42, 43, 124, 150, 164, 168, 171, 173, 175
 Gorzeski Jarosz 313
 Gorzewski Andrzej 314
 Gorzewski Franciszek 313
 Gorzewski Jan 156
 Gorzewski Wojciech 314
 Gorzkowski Paweł, pleban zemborzycki 413
 Gorzycki Andrzej 69, 157, chor. 255
 Gorzyńska 72, 255, 458
 Gorzyńska Krystyna 432
 Gorzyński 72, 75, 342, 370
 Gorzyński Andrzej 253
 Gorzyński Jan 75
 Gorzyński Jerzy 256, 313
 Gorzyński Maciej 156
 Gorzyński Marcin 256
 Gorzyński Stefan 252
 Gosławski 71, 250
 Gosławski Władysław 155, 157, 256
 Gostkowski 71, 249
 Gostkowski Andrzej 158
 Gostkowski Władysław 160
 Gostyński Andrzej 429
 Goszczyński 73, 431
 Goszczyński Franciszek 256
 Goszczyński Kasper 157
 Goślinowski Krzysztof 256
 Goślinowski Stanisław 158
 Gośliński Jan 252
 Gośliński Stanisław 252, 254
 Gowarzewski 70, 252, 432
 Gowarzewski Sebastian 157
 Gowarzewski Stanisław 430
 Gozdawski 71
 Gozdreski 251

- Górczyński Michał 260
 Górecki Jan 158, 260
 Górska 70, 257
 Górski Jan 76, 158
 Górski Kazimierz 74
 Górski Stanisław 69
 Górski Świętosław 159
 Górski Władysław 74, 158
 Grabiński 76
 Grabiński Jarosz 74, 158
 Grabiński Łukasz 75
 Grabiński Stanisław Karol, kanonik gnieźnieński 470
 Grabowiecki Józef 155
 Grabowiecki Stanisław 155, 429
 Grabowski 76
 Grabowski A. XVII, 455
 Grabowski Andrzej 155, 259
 Grabowski Wespazjan 155
 Grabski Aleksander 67
 Grabski Kazimierz 26, 67, 156, poborca poznański 209, 367, 368, 369, 372, 444, 464, 465, 496, 504-506, 513, 537, 563
 Grabski Maciej 72, 254, pis. gr. wałęcki 327, 496
 Grabski Piotr 67, 156, 161
 Grabski Stanisław 67, 155
 Grabski Stanisław, sta kłęcki 67, 396, 463, 467, 468, 529
 Granowski 252, 254
 Granowski Prokop Jan 157
 Granowski Wincenty 157
 Grębowski Jan 459
 Grobelnicki Adam 160
 Grochowicki Maciej, łow. kaliski 252, 254
 Grodzicki Mikołaj 155
 Grodziecki Jan 67
 Grodziecki Jan z Grodca 159
 Grodziecki Stanisław 64, 67, 159
 Gromadzki Marcin 313
 Gronik 250
 Gronowski Dobrogost 256, 431, 452
 Gronowski Mikołaj 259
 Gronowski Stanisław 64, 252
 Grotkowski 76
 Grudowicz Władysław 25
 Grudziecki 259
 Grudziecki Stanisław 429
 Grudzielski 71, 72, 371, 586
 Grudzielski młodszy 71
 Grudzielski Wojciech 70, 101, 224, 429
 Grudzińska Marianna ze Święcickich 133
 Grudziński Andrzej 458
 Grudziński Andrzej Karol, wda poznański 51, 53, 109, 110, 128, 133, 134, 150, 169, 179, 182, 185, 210, 309, 328, 358, 425, 426, 467, 529
 Grudziński Kazimierz, wdziec rawski 400
 Grudziński Melchior Jakub, klan brzeski-kujawski 248, 3558
 Grudziński Stanisław 458
 Grudziński Stefan Adam, wdziec poznański 133, 251
 Grudziński Zygmunt, sta bolemowski 74, 89
 Gruszczyńscy 254
 Gruszczyński Wojciech 158, 253
 Gryfici, dynastia 119, 387
 Grygier Konieczkowiec, mieszczanin poznański 353
 Grylewska 75
 Grylewska Marianna 75
 Grymski 250
 Grzybowski Chryzostom 76
 Grzybowski Kazimierz 72
 Grzybowski Kazimierz drugi 72
 Grzybowski Łukasz 72
 Grzybowski Maciej 72
 Grzybowski Piotr 67
 Grzybowski Stanisław 67, 254
 Grzymisławski 70
 Grzymisławski Maciej 155
 Grzymułtowski Krzysztof, klan poznański IX, XVII, 8, 21, 33, 35-37, 39, 41, 43, 44, 48-50, 64, 113, 115, 138, 141, 162-166, 168, 169, 171, 173, 175, 177, 181-183, 191, 193, 205, 206, 229-231, 237, 261, 287, 300, 304, 307, 311, 318, 326, 328, 329, 341, 343, 344, 369, 371, 376, 381, 451, 457, 477, 514, 516, 549, 563
 Grzywiński Maciej 325
 Gulcz zob. Goltz
 Gulczewski 450
 Gulczewski Andrzej 157
 Gulczewski Franciszek 157
 Gulczewski Stanisław 157
 Gumiński 255
 Gumowski Jan 257
 Gurowski 73, 164, 183
 Gurowski Adam 158
 Gurowski Andrzej 157, 160, 255, 432
 Gurowski Jan 158, 431
 Gurowski Malcher 69, 156, 157, 160, 252, 255, 257, 260, 446, sekretarz J.K.M. 570
 Gurowski Samuel 160, 430, 431, 446, 453, 456, 458, 511, 567, 568
 Gurski Stanisław 314
 Gutowski Andrzej 74
 Gzowski Kazimierz 256
 Hadranowicz Adam, instygator konsystorza gnieźnieńskiego 470
 Halil, pasza sylistryjski 117
 Hankiewicz Stefan, sekretarz J.K.M. 267, 273
 Hannibal (Annibal) Barkas, dowódca kartagiński 293

- Happ Mikołaj 254
 Haza Radlitz Jan Fabian, burg. wschowski 156, 459, 496
 Haza Radlitz Samuel 540
 Herstopski Zygmunt 429
 Hieronim, Św. 22
Hirsch F. X., 7
 Hohendorff Kaspar von, płk brandenburski 539
 Hohenzollernowie, dynastia XIII
 Horacy 516
 Hoverbeck Johann von, tajny radca brandenburski, rezydent w Warszawie X, 244, 245, 346
 Hyniński Franciszek 68
- Ibrahim Pasza 542
 Idzikowski Jakub 69
 Iłowiecka Zofia 259
 Iłowiecki Marcjan 258
 Iłowiecki Przecław, burg. kościański 464
 Iłowski Florian 259
 Imiałkowski Aleksander 313
 Imiałkowski Zygmunt 466
 Imieliński Jan 158, 313
 Imielski Stanisław 156
 Iwańska, łowczyna sieradzka 251
- Jabkowski Mikołaj 67
 Jabłonowski Aleksander W. IX, XVII
 Jabłonowski Stanisław Jan, wda ruski 129, 228, 265, 353, 370, 497, 505, 513, 545, 574
 Jackowski 71
 Jackowski Walenty 156
 Jagiellonowie, dynastia 34
 Jaktorowski Krzysztof 257
 Jakub Kettler, książę kurlandzki 60, 95, 96, 119, 203, 221, 228, 364, 387
 Jan II Kazimierz, król Polski VII, 30, 33, 48, 107, 126, 130, 163, 203, 229, 336, 385, 388, 393, 500, 551, 576
 Jan III Sobieski, król Polski VII, VIII, XII, XVII, 7, 33, 36, 37, 46, 52, 63, 80, 99, 115, 139-141, 145, 151, 164, 168, 170, 171, 175, 184, 185, 198, 204, 205, 219, 225, 227, 231, 269, 286, 296, 306, 317, 322, 333, 339, 342, 348, 352, 370, 402-404, 407, 408, 410, 423, 424, 427, 435, 436, 438-440, 443, 451, 454, 455, 468-470, 477, 489, 492, 498, 509-511, 517-520, 523-527, 529, 530, 533-535, 537, 538, 540-543, 550, 553-555, 574
Janas Eugeniusz XVIII
 Janke Martin 459
 Jankowski 368
 Jankowski Krzysztof 253
 Janowska 251
 Janowski 432
 Janowski Bartosz 458
- Janowski Jakub 159
 Janowski Mateusz 430
 Janowski Piotr 157, 252
 Janowski Stanisław 258
 Janowski Zachariasz 258
 Jaraczewski 71, 534
 Jaraczewski Chryzostom 457
 Jaraczewski Franciszek 69, 156, 256
 Jaraczewski Jan 156, 255, 313, 314
 Jaraczewski Łukasz 70, 156
 Jaraczewski Stanisław 255, 257
 Jaraczewski Stanisław 26, 68, 69, 156, 255, 412, por. 430, 446, rotm. 512
 Jaraczewski Wojciech 67
 Jaraczewski Zygmunt 72, 156, 255, 431
 Jarczyński 254
 Jarmolik W. XVIII
 Jarnowski Wojciech 160
 Jarochoński Aleksander 158
 Jarochoński Chryzostom 159, 256
 Jarochoński Stanisław 160, 432, 496
 Jarochoński Wojciech, sędzia z. wsch. 25, 154, 232, 327, 369, 371, 465, 475, 477, 481, 507
 Jarociński 75
 Jarosławski 76
 Jarosławski Jakub 259
 Jarosz, płk 268
 Jaroszewski Andrzej 253
 Jaroszewski Stanisław 253
 Jaroszewski Tomasz 71, 250, 513
 Jarzeniewski Bronisław 76, 429
 Jaskólecki 73
 Jaskólecki Ludwik 256
 Jaskólska 75
 Jaskólski Aleksander, sędzia z. kaliski 26
 Jaskólski Mariusz Stanisław, klan sanocki 165, 352, 370
 Jastrzębski Walenty 67
 Jedlecki 71
 Jeleniewski 73
 Jeleniewski Stanisław 259
 Jęłoszewski Wojciech 429
 Jełowiecki Jerzy 155
 Jełowiecki Przecław 155
 Jełowiecki Wojciech 155
 Jełowski Jan 155
 Jemiałkowski Zygmunt z Sielnicy 86, 160, 236, 446, 482
 Jemielska 250
 Jemielski Stanisław z Jemieline 249
 Jerlicz Joachim XVII, 149, 153, 163
 Jerzmanowski 72, 249
 Jerzy III Duca, gospodar mołdawski 348
 Jerzykowski Jan 157, 431
 Jezierski Krzysztof 313, 314, 431

Jezierski Michał 259
 Jezierski Stanisław 157, 258
 Jeżewski 71
 Jeżewski Jan 431
 Jeżewski Remigian 257
 Judycki Walerian Stanisław, pis. litewski 172
 Jurek Tomasz XV
 Jurkowski Adam 157

 Kaczkowski 25, 432, 458
 Kaczkowski Franciszek 26, 53, 73, 86, 150, 152, 158, 160, 161, 236, 253, 313, 314
 Kaczkowski Jan 44, 53, 64, 154, 254, 327, 397
 Kaczorowski 526
 Kaczorowski Chryzostom 161
 Kaczorowski Stanisław 157, 158, 161
 Kadłubowski 71
 Kalinowski 306
 Kaliński Aleksander 430
 Kaliski Jan 254
 Kaliski Maciej 254
 Kaliszkowski 432
 Kaliszkowski Mikołaj 156
 Kaliszkowski Samuel 156
 Kalkrayter Adam 256
 Kalkreiter Kasper 257
 Kalkstein Christian Ludwig von 181, 336, 377-379, 381
 Kałdowski 254
 Kamiński Andrzej VII, IX
 Kamiński Zygmunt 429
 Kamiński 253, 432, 481
 Kamiński Andrzej 223
 Kamiński Stanisław 431
 Kamiński Walerian 255
 Kamocki 250
 Kaniecki Stanisław 157
 Karchowski Andrzej 250
 Karchowski Stefan 250
 Karczewski Jan 431
 Karczewski Michał 256
 Karczewski Tomasz, podcz. sanocki 369
 Karol XI, król Szwecji 501
 Karski 249
 Karski Jan 73, 158, 431
 Karszecki Jakub 160
 Karszecki Jan 160
 Karszecki Jędrzej 160
 Karszecki Maciej 160, 431
 Karszecki Marcin 160
 Karszecki Stanisław 160
 Karszecki Stefan 160
 Karszecki Wawrzyniec 160
 Karszecki Władysław 160
 Karszecki Wojciech 160

 Karszewski Maciej 158
 Karsznicki 431
 Karsznicki Adam 431, 458
 Karsznicki Jakub 156
 Karsznicki Mateusz 156
 Karsznicki Stanisław 432
 Karsznicki Stefan 156
 Karśnicki Adam 258, 458
 Karśnicki Andrzej 260
 Karśnicki Franciszek 253
 Karśnicki Jakub 160
 Karśnicki Kazimierz 253, 254
 Karśnicki Stanisław 253, 254
 Karśnicki Stefan 160
 Karśnicki Wacław 253
 Karwowski Jan, cześn. podolski 145, poseł na Krym 268
 Kaszyński 72
 Kawczyc Franciszek Antoni, sekretarz J.K.M. 282
 Kawiecki Piotr 458
 Kazimierz I, książę kujawski 484
 Kazimierz Jagiellończyk, król Polski 202
 Kazimierz Św., królewicz polski 202
 Kazimierz Wielki, król Polski 484, 551, 562
 Kąkolewski Andrzej 74
 Kąsinowski 26
 Kąsinowski Bogusław 157, 258, 458
 Kąsinowski Jan 157, sędzia gr. walecki 496
 Kąsinowski Jędrzej 156
 Kąsinowski Paweł 156
 Kąsinowski Stefan 157
 Kąsinowski Tomasz 157
 Kąsinowski Władysław 157, 258
 Kątski Marcin, gen. artylerii 371, 560
 Kembłowski 250
 Kempowski 250
 Kędzierski, burg. trzemeszyński 254
 Kędzierzyński 314
 Kędzierzyński Jakub 458
 Kędzierzyński Jan 159, 431
 Kędzierzyński Mikołaj 458
 Kędzierzyński Wojciech 252
 Kęszycki 252
 Kęszycki Jan Wojciech 160
 Kęszycki Samuel 155
 Kielczewski 71
 Kiełpiński z Nowej Wsi 314
 Kierska 458
 Kierski 255
 Kierski Chrystian 160, 255, 353, 372, 377-379, 381, 429, 434, 451, 465, 466, 475-477, 481, 512, 514, 522, 529, 537, 538, 563, 566, 587
 Kierski Chryzostom 252
 Kierski Jan 156, 458, 481
 Kierski Krzysztof 157, 458

- Kierski Maciej 155, 429
 Kierski Michał 159, 429, 457
 Kierski Stanisław, podk. kaliski 381
 Kierski Wacław 429
 Kierski Władysław 156, 458
 Kierski Wojciech 157, 252, 255, 482
 Kierzkowski Hieronim 157
 Kierzyński 255
 Kierzyński Andrzej 64, 154
 Kierzyński Wojciech, burg. kościański 53, 66, 88, 104, 105, 150, 162, 434, 451, 481, 514, 568
 Kleczewski Stanisław 256
 Klemens IX, papież 4, 90, 99
 Klemens V, papież 454
 Klemens X, papież 200, 386, 410, 523, 559
 Kleparski 76, 432
 Kleparski Zygmunt 259
 Kleyna Jerzy 68
 Kleyst 69
 Kleyst Philip 68
 Klichowski Kazimierz 75
 Kluczycki Franciszek IX, XVII, 163, 413, 423, 435, 492, 510, 511
 Kłaczewski Witold XVIII
 Kłęczowski 70
 Kłobukowski Stanisław 429
 Kłodziński Władysław 73
 Kłosiński Marcin 256
 Kłudziński Władysław, podst. dobrzyński 72, 161, 313, 314, 432
 Kobeliński Piotr 157
 Kobelnicki 76
 Kobelnicki Piotr 259
 Kobierzycki 71, 396
 Kobierzycki Jan z Rajska 250
 Kobierzycki Jan z Rychnowa 249
 Kobierzycki Marcin 71
 Kobierzycki Paweł z Żelazkowa 71, 250
 Kobierzycki Stanisław z Żelazkowa 71, 249
 Kochanowski Jan, poeta 516
 Kochanowski Piotr, sta radomski 138, krajczy królowej 140, 176
 Koczorowski Stanisław 72
 Kokalewski 256, 431
 Kokalewski Stanisław 156, 258
 Kokoski Andrzej 156, 429
 Kokoski Wojciech 156, 259
 Kołaczkowski 430
 Kołaczkowski 69, 254, 432
 Kołaczkowski Andrzej 256
 Koldowska Marianna 75
 Kołdowski 71
Kołodziej Robert VII, VIII, XVII
 Kołucki 257
 Kołudzki Michał 156
 Komarnicki 368
 Komierowski Adam 76
 Komierowski Piotr 76, 313
 Komorowska 251
 Konarska Marianna 260
 Konarski Adam 160, 367
 Konarski Marcin 160, 313
 Konarski Stanisław 53, 160
 Konarzewscy 253
 Konarzewski 253
 Konarzewski Mikołaj 157, 429
 Konarzewski Piotr 458
 Kondeusz zob. Ludwik II de Bourbon-Condé
 Koniecpolski Stanisław, sta dołęzki 582
 Koniński Jan 429
 Koniński Karol 429
 Koniński Kazimierz 252, 458
 Koniński, reg. kościański 250
 Konopczyński Władysław XVII
 Konopnicka 72, 251
 Konopnicka Janowa 75
 Konopnicki Stanisław 54, 65, 66, 74, 161, 188, 397, 502
 Konstancja, arcyks. austriacka, królowa Polski 121, 122
 Köprülü Fazıl Ahmed, wielki wezyr turecki 286, 471, 523, 530, 553
 Kordysz Krzysztof, podcz. braclawski 135
 Korlucky 254
 Kornatowski 72, 252
 Kornatowski Andrzej 458
 Kornatowski Bogusław 252, 458
 Kornatowski Dobrogost 254
 Kornatowski Jan 259
 Kornatowski Marcin 258
 Kornatowski Piotr 253
 Korybut Dymitr, książę litewski 123
 Koryciński 341
 Koryciński Krzysztof 155
 Koryciński Stanisław 157
 Korycki 466
 Korycki Krzysztof, podkom. chełmiński 130, 501
 Korycki Wojciech 130
 Korytko Andrzej X
 Korytkowski 250
 Korzeniewski Jan, sta kościański 26, 89, 225, 229, 239, 354, 397, 428, 450, 451, 462, 466, 475, 528, 533, reg. kor. 244, 245
 Korzeniewski Mikołaj 259
 Korzeniewski Wawrzyniec 253
 Kosecki Piotr 156
 Kosicki Jan Watta 161, 496
 Kosicki Łukasz 156, 431
 Kosicki Maciej Watta 161
 Kosińska Urszula X
 Kosiński 75

Kosowski Andrzej 74
 Kosowski Wojciech 313
 Kossowski Andrzej 430
 Kostka Stanisław Św. 265, 412
 Koszanowski, proboszcz leszczyński 432
 Koszucka Adamowa 70
 Koszucka z Daleszyńskich Zofia 432
 Koszucka z Radomickich 432
 Koszucki Aleksander 156, 157, 258, 431
 Koszucki Franciszek 156, 256, 431
 Koszucki Jan 69, 431
 Koszucki Kazimierz 159
 Koszucki Łukasz 159, 259, 431
 Koszucki Piotr 69, 256, 431
 Koszucki Stanisław 159, 252, 255
 Koszucki Władysław 69, 256, 431
 Koszucki Wojciech 74, 159, 257
 Koszutski 73
 Koszutski Aleksander 155
 Koszutski Jacek 155
 Koszutski Kazimierz 75
 Koszutski Piotr 157
 Koszutski Władysław 156
 Koszutski Wojciech 70
 Kościelecki Piotr 253
 Kościelski Jan 157, 253
 Kościelski Wojciech 157
 Kośmider Andrzej 74
 Kośmider Chryzostom 495
 Kośmider Łukasz 74, 75
 Kośmider Wojciech 74, 75
 Kotarbski Marcin 253
 Kotarski 250, 253
 Kotarski Chryzostom 74
 Kotarski Władysław 74
 Kotliński 71
 Kotliński Wiktoryn 429
 Kotowicz Andrzej Franciszek, pis. w. lit. 23, klan wileński 462
 Kotowiecki 71
 Kotwic Krzysztof 257
 Kowaleski Kazimierz 256
 Kowalewski 73
 Kowalewski Mikołaj 259
 Kowalewski Wawrzyniec 253
 Kowalkowski Kazimierz 430
 Kowalski Andrzej 38, 46, 459
 Kowalski Hieronim Wierusz, burg. pyzdrowski 476, 496
 Kowalski Marcin Wierusz 157
 Kowalski Wierusz 430
 Kownacka 77
 Kownacki Andrzej 67
 Kozielski Franciszek 160
 Kozierowski Stanisław 74, 431
 Kozłowski Stanisław, woźny 434, 471, 473, 485, 506, 507, 517, 522, 525, 531, 532, 535, 538, 545, 587
 Kozupski 87
 Koźliński Wojciech 159
 Koźmińska 251
 Koźmiński 69, 70, 72
 Koźmiński Aleksander 254
 Koźmiński Andrzej 258
 Koźmiński Bartłomiej 75
 Koźmiński Jan 256, 474
 Koźmiński Zygmunt 260
 Kożuchowski Stanisław, stoln. kaliski 53, 124, 150, 152, 175, 206, 232
 Krajewski 76
 Krak, legendarny władca Krakowa 305
 Krasieński Jan Dobrogost, refer. kor. 138, 215, 357, 583
 Krasieński Jan Kazimierz, podsk. w. kor. 5, 92, 215, 265, 388, 583
 Krasieński Mateusz 67
 Krasowski Jan 458
 Krasowski Wincenty 260
 Krassowski Franciszek 243
 Krassowski Walenty 156
 Kraszewski Andrzej 254, 259
 Kraszewski Igor VII
 Kraszewski Jan 258
 Kraśnicki Andrzej 158
 Kraśnicki Franciszek 158
 Kraśnicki Stanisław 158, 313, towarzysz 447
 Krąkowski Jan 154
 Krąkowski Mikołaj 249
 Krąkowski Wojciech 249
 Kreblowski Marcin 553
 Kręski Cyprian, plk neuburski 36, 37, 41
 Kromlicka 70
 Kromoleski Jan 75
 Kromolicka Jadwiga 259
 Kromolicki 72
 Krucki 72
 Krusiński Jakub 74
 Krusiński Stefan 74
 Kryłowski Jan 493
 Kryszkowski 71
 Krzczonowski 71
 Krzeczkwoscy 223
 Krzemiński Aleksander 314
 Krzycki 76, 251, 314
 Krzycki Maciej, pis. z. wschowski 25, 54, 65, 66, 134, 135, 155, 252, woj. poznański 327, 329, 371, 481
 Krzycki Stanisław podk. kaliski 21, 23, 26, 52, 53, 89, 112, 124, 129, 154, 164, 169, 171, 193, 211, 222, 228, 333, 234, 238, 354, 366, 375, 412, 415-

- 417, 419, 450, 451, 454, 462, 474, 475, 477,
496, 497, 502, 515, 570, 582
- Krzyczkowski Maciej 258
- Krzykowska Helena 260
- Krzyszkowski Samuel 155, 258, 401, 583
- Krzywański Wojciech 302
- Krzywkowski 76
- Krzywkowski Adam 156, 259
- Krzywosądzki Jan Kazimierz 67
- Krzywosądzki Jędrzej 159
- Krzywosądzki Kazimierz 159
- Krzywosądzki Łukasz 159
- Krzywosądzki Łukasz z Krzywosądz 157
- Krzywosądzki Marcin 159
- Krzywosądzki Wawrzyniec 159
- Krzywosądzki Zygmunt 159
- Krzyżanowski 69, 71, 250, 252
- Krzyżanowski Jan 155, 156, 430, 432
- Krzyżanowski Łukasz 156, 255
- Krzyżanowski Maciej 157, 429
- Krzyżanowski Mikołaj 429
- Krzyżanowski Przecław 258
- Krzyżanowski Stanisław 64, 429
- Krzyżanowski Wacław 155
- Krzyżanowski Władysław 429
- Księżski Stefan, podstar. i sędzia gr. krakowski 109,
111
- Kucharski 431
- Kucharski Aleksander 161
- Kucharski Jakub z Łęka 161, 458
- Kucharski Maciej 161
- Kuczborski Wojciech 74
- Kuczkowska Samuelowa 260
- Kuczkowski 255
- Kuczkowski Adrian 250
- Kuczkowski Aleksander 260
- Kuczkowski Dobrogost 155, 256
- Kuczkowski młodszy 69
- Kuczkowski starszy 69
- Kuderowicz Samuel, rotm. 371
- Kulecki Michał XVIII
- Kułakowicz 73
- Kułakowski Aleksander 160
- Kuniński Andrzej 160
- Kuniński Kazimierz 159
- Kurcewski Adam 160
- Kurcewski Jan 160
- Kurcewski Kazimierz 160
- Kurcewski Maciej 160
- Kurcewski Wojciech 160
- Kurciński Wojciech 154
- Kurczewski 76
- Kurczewski Adam 76
- Kurczewski Chryzostom 71, 250
- Kurczewski Jan 159
- Kurczewski Kazimierz 76, 159, 431
- Kurczewski Piotr 71, 249
- Kurczewski Stanisław 71, 250
- Kurczewski Wojciech 71
- Kurkowski Ignacy 429
- Kurkowski Stanisław 429
- Kurnatowski 433
- Kurnatowski Andrzej 157, 158
- Kurnatowski Dobrogost 157
- Kurnatowski Jan 67, 157
- Kurnatowski Jarosz 458
- Kurnatowski Marcin 67
- Kurnatowski Wojciech z Bytnia 158
- Kurowski 71
- Kurowski Jędrzej 155, 458
- Kurowski Wojciech 155, 458
- Kurski 70
- Kurski Stanisław, sekretarz J.K.M. 158
- Kurtyka Janusz XVIII
- Kurzyński Kazimierz 158
- Kurzyński Wojciech, burg. kościański 476
- Kuślecki Malcher 458
- Kutrzeba Stanisław XII
- Kwaskowski 71
- Kwiatkowski 71, 250
- Kwiatkowski Jan 249
- Kwiatkowski Władysław 249
- Kwilecki 73
- Kwilecki Adam 155, 458
- Kwilecki Franciszek 160
- Kwilecki Hieronim 160
- Kwilecki Jan 160
- Kwilecki Malcher 458
- Kwilecki Michał 160
- Kwilecki Wojciech 160, 458
- Laebel, komendant białocerkiewski 202
- Lagen Wolff 74
- Lanckoroński Wespazjan, bp kamieniecki 421, 462
- Latański 69
- Latański Władysław hr. z Łabiszyna 158
- Latkowski 71
- Lech, legendarny władca Polski 188
- Lehndorff Ahasverus von, plk i radca brandenbur-
ski 178, 181, 182
- Lehndorff, burgrabia straburski 433
- Leopold I, cesarz 120, 123, 132, 136, 147, 161, 183,
189, 201, 203, 216, 223, 225, 269, 283, 285, 292,
295, 307, 337, 356, 364, 386, 393, 517, 571
- Leszczyński Jan, kanclerz w. kor., sta gen. Włkp.
6, 8, 14, 15, 19-21, 28, 29, 33, 35, 36, 38-40, 43,
44, 46, 47, 52, 64, 84, 120, 133, 134, 138, 140,
150, 169, 174, 182, 193, 233, 264, 269, 287, 299,
312, 319, 322, 323, 338, 341, 345, 355, 358, 373,
411, 446, 451, 469, 478, 479, 481, 498, 502, 504,

- 512, 517-519, 521, 528, 531, 532, 543-547, 552, 577, 586
- Leszczyński Kazimierz Skarbek, woj. braclawski 111
- Leszczyński Przecław, wda derpski, sta wschowski 25
- Leszczyński Rafał 161, sta wschowski 549, 570
- Leszczyński Wacław, kraj. kor., sta kowelski 88, 89, 102-107, 129, 209, 265, 353, 354, 370, 396, wda podlaski 477, 505
- Leszczyński Władysław, wda łączycy 235, 529
- Letar 69
- Leżeński Tomasz, bp łucki 461
- Lichnowski 252
- Lichnowski Bernard 458
- Lignor 257
- Likowski Andrzej 271, 272
- Linder 70
- Linksza 109
- Linowski 252, 254
- Linowski Stanisław 26
- Lionne Louis-Hugues de 172
- Lipnicki Serafin 252, 254
- Lipski 71, 249, 432, 579
- Lipski Jakub 159
- Lipski Jan 252
- Lipski Jan Albrycht, klan rawski 505
- Lipski Jan, pods. z. i sur. kaliski 26, 154, 252, sędzia z. kaliski 327
- Lipski Piotr 74
- Lipski Prokop 159
- Lipski Stanisław, kanonik krakowski i plocki, regent kor. 189, 383, 390
- Lipski Stefan, proboszcz jeżewski 40
- Lipski Wacław 154, 159
- Lipski Wojciech 159
- Lisiecki Marcin 257
- Lisiecki Marcin, sędzia gr. walecki 26
- Lisiecki Mateusz 257
- Lisiecki Stanisław 74, 256
- Lisiecki Wojciech 74, 155
- Lniski 76
- Lniski Stanisław 314
- Longeville de, książę 172
- Lossa Baltazar 253
- Lubiatowski Aleksander 251, 432
- Lubiatowski Marcin 71, 249, 432
- Lubiatowski młodszy 71
- Lubiatowski Wojciech 71, 249, 432
- Lubiński 73, 313
- Lubiński Łukasz 157
- Lubiński Wojciech 64
- Lubomirska Barbara z Tarłów, marszałkowa w. kor. 303
- Lubomirski Aleksander Michał, wda krakowski 140, 490
- Lubomirski Aleksander, sta perejasławski 370
- Lubomirski Jerzy Sebastian, marszałek w. kor., hetman pol. kor. 56, 185, 194, 231, 234, 339
- Luboński Piotr 75
- Lubowicki Jan Franciszek, klan łucki 462
- Lubowiecki Jakub 252
- Lubstowski Adam, stoln. inowrocławski 354
- Ludwik II de Bourbon-Condé (Kondeusz), książę francuski 10, 22
- Ludwik XIII, król Francji 120
- Ludwik XIV, król Francji 34, 172, 393
- Ludwika Maria Gonzaga, królowa Polski 120, 202, 216, 491, 499
- Ludwika Szarlotta Hohenzollern, księżna kurlandzka 228
- Luka Friedrich von 159
- Luka Samuel von 159
- Lukas Stanisław VII, X, XII, 14, 43, 134, 181, 245, 381
- Lulewicz Henryk XVIII
- Luliński Stanisław 159
- Lusowska 432
- Lychowski 99
- Ładoński Michał 75
- Łagowski Michał 429
- Łahodyński 257
- Łakiński Andrzej 256
- Łaskawski 69, 432
- Łaskawski Jan 255
- Łaskawski Tomasz 159
- Łaszcz Błażej 258
- Łaszcz Zygmunt, klan lędzki 161
- Łażniński Stanisław, skarbn. halicki 557
- Łącki Aleksander Korzbok 159
- Łącki Andrzej 458
- Łącki Elias Jan, gen., komendant Kamieńca 575
- Łącki Gabriel Korzbok 159
- Łącki Jan 160
- Łącki Jan Korzbok 159, ścic nakielski 354, 482, 512
- Łącki Piotr 160, 253
- Łącki Stanisław Korzbok 159
- Łącki Wojciech 160
- Łączkowski Władysław 156
- Łączynski Józef, rotm. 371, 529, 534
- Łąkwicz 372
- Łempicka Andrzejowa 75
- Łempicki Adam 74, 476
- Łempicki Rafał 74
- Łempicki Szymon 74, 75
- Łęski Zygmunt 67
- Łętkowski 71
- Łochocki Stanisław 259
- Łochowski Władysław 429
- Łochyński Adam 429

- Łochyński Andrzej 26
 Łopatecki Karol XI
 Łopatecki Stefan 250
 Łowęcki Jan 68, 259
 Łowicka 257
 Łuba Aleksander 70
 Łuba Jerzy 459
 Ługowski 313
 Ługowski Jan 68, 260
 Łukawski Andrzej 6, 404
 Łukomska 72
 Łukomski 73, 75, 432
 Łukomski Adam 160, 249
 Łukomski Aleksander 252
 Łukomski Franciszek 74
 Łukomski Jan 160
 Łukomski Kazimierz 160
 Łukomski Wojciech 67
 Łukowski 250
 Łukowski Adam 457
 Łukowski Andrzej 112, 329
 Łukowski Jan 71, 404
 Łukowski Marcin 250
 Łukowski Tomasz 249
 Łukowski Władysław 458
 Łukowski Wojciech 257
 Łużecki Stanisław Karol, klan podlaski 421, 439, 501
 Machliński 314
 Maciszewski Jarema XI
 Madaliński Bonawentura, bp nominat płocki 462
 Madaliński, książd 234
 Majerowski Jan 156
 Majerowski Konstanty 156
 Majewski 257
 Majewski Jan 67, 259, 429
 Majewski Konstanty 67, 259
 Majewski Wojciech 70
 Makowiecki 73
 Makowiecki Franciszek 156
 Makowiecki Krzysztof 156
 Makowiecki Świętosław 159
 Makowski Chryzostom 257
 Malczewska 254
 Malczewska Zofia 73
 Malczewski 75
 Malczewski Adam 159
 Malczewski Dadźbóg 252
 Malczewski Ignacy 73
 Malczewski Jakub 156
 Malczewski Jan 156
 Malczewski Jędrzej 156
 Malczewski Kazimierz 157
 Malczewski Maciej 155
 Malczewski Marcin 157
 Malczewski Mikołaj 156, 254, 458
 Malczewski Rafał 73
 Malczewski Władysław 73, 255
 Malczewski Wojciech, pods. i sur. gr. wschowski 25, 35, 36, 54, 55, 62, 63, 252, pods. wschowski 254, 327, 369, 371, 417, 475, 477, 481, 507, 514, 522, 538, 563, 569, 587
 Malechowski Adam 160
 Malewski Jan 157
 Maliński Jakub 369
 Maliński Paweł 159
 Maliszewski 73, 252
 Maliszewski Adam 252
 Maliszewski Jakub 252
 Maliszewski Maciej Konstanty 431
 Maliszewski Mikołaj 252
 Małachowska 432
 Małachowski 73, 76, 254, 432
 Małachowski Adam 549, 577, 578
 Małachowski Bartłomiej 64
 Małachowski Hiacynt 252
 Małachowski Jan 160, 252, 256, 457
 Małachowski Ludwik 67
 Małachowski Stanisław 161, 191
 Małachowski Wawrzyniec 259, 429
 Małachowski Władysław 73, 155, 259
 Małachowski Wojciech 253
 Małecki Łukasz 259
 Mangala Achmed, basza turecki 586
 Maniecki Jan 457
 Maniecki Jerzy, stoln. kijowski 124, 150, 152, 175, 232
 Manikowski Franciszek 429
 Mańkowski Jakub 159
 Mańkowski Samuel 159
 Mańkowski Stefan 74, 75
 Mańkowski, książd 432
 Marchocki Jan Karol Ścibor 26, 53, 154, 353, 372, 396, 397, 450, 462, 466, 481, 502
 Marek Antoniusz 49
 Marescotti Galeazzo, abp koryncki, nuncjusz 90, 200
 Maria Anna, księżniczka orleańska 120
 Markiewski Łukasz 78, 79, 248
 Markowska, wojska inowrocławska 314
 Markowski Aleksander 429
 Markowski Andrzej 157
 Markowski Jan 160
 Markowski Kazimierz 156
 Marszewski 457
 Marszewski Chryzostom 155, 258, 458
 Marszewski Jan 154, 431
 Marszewski Konstanty 155, 259
 Marszewski Krzysztof 158, 253, 258, 431
 Marszewski Stanisław 154, 258

Marszewski Wojciech z Bużenina 155
 Mayern Augustin von, ablegat cesarski 161, 183, 189, 201, 269, 283, 285, 292, 295, 307
 Mazarin Jules, kardynał, pierwszy minister Francji 343
 Mąkowski 431
 Mehmed IV, sułtan turecki 137, 274, 386, 409, 417, 422, 427, 443, 492, 523, 526, 530, 553
 Mężyński Franciszek 252
 Mężyński Piotr Władysław 468
 Miałkowicz 72
 Miaskowska 70
 Miaskowska Marianna 257
 Miaskowski Adrian 54, 89, klan santocki 430, 497
 Miaskowski Aleksander 432
 Miaskowski Andrzej 327, komorn. poznański 450, 462, 475
 Miaskowski Franciszek 69, 74, 256, 432
 Miaskowski Jakub 256
 Miaskowski Jan 155
 Miaskowski Maciej, por. 74, 255
 Miaskowski Stanisław 157, 446
 Miaskowski Wojciech 255
 Miaskowski Wojciech, chor. 74, klan santocki 161
 Miaskowski Wojciech, chor. podolski 584
 Michał I, król Polski XII, 70, 74, 77, 79, 81, 107, 112-116, 119, 120, 132, 134, 135, 137, 138, 178, 181, 182, 186-188, 190, 194-197, 205, 225, 240-242, 245, 248, 249, 251, 255, 258, 266, 267, 268, 271-274, 276, 279, 282, 283, 285-288, 291, 292, 294, 296, 297, 303, 307, 309, 314, 315, 324, 325, 329-332, 381-384, 389, 390, 404-407, 409, 410, 413, 416, 417, 420-425, 434, 435, 441, 443, 456, 468, 470-473, 478, 480, 507, 562, 576, 577, 579
 Miecznikowski 314
 Miecznikowski Ignacy 253, 313, 314
 Miecznikowski Maciej 156, 253, 313
 Mieduska 72
 Miedzianowski Andrzej 158
 Miedzianowski Jędrzej 253
 Miedźwiedzki 458
 Mielęcki 72
 Mielęcki Adam 256
 Mielęcki Zbigniew 496
 Mielicki Adam Konstanty z Mielina 158
 Mielniński Jakub, kom. poznański 255, 371, pis. z. wschowski 465, 481
 Mielniński Jan 157
 Mielniński Krzysztof 258
 Mielniński Piotr, kom. poznański 159
 Mielniński, kom. poznański 159
 Mielżyński 69
 Mielżyński Adam 53
 Mielżyński Aleksander 157
 Mielżyński Franciszek, kantor poznański, archidiacon i scholastyk włocławski 227
 Mielżyński Krzysztof 154
 Mielżyński Maciej, sta kcyński 154, 164, 191, 193, 211, 396
 Mielżyński Wojciech 154, 327, 353, 354, 368, 372, 373, 376, sta kcyński 381
 Mienicki Krzysztof 429
 Mierosławski Jan 159, 259, 431
 Mierucki Wojciech 154, 223
 Mierzejowski 71
 Mierzewski 71
 Mierzewski Andrzej 159
 Mierzewski Stanisław 429
 Mierzwiński 71
 Mieszko III Stary, książę polski 484
 Mieszkowski Andrzej 64, 160, 249, 307, 369, 371, 431, komornik poznański 327, 465, 481, 514, 522, 563
 Mieszkowski Franciszek 160, 250
 Mieszkowski Ignacy 160
 Mieszkowski Krzysztof 160, 251, 432
 Mieszkowski Maciej 249
 Mieszkowski Stanisław 73, 159, 160, por. 249, 251, 431
 Mieszkowski Stefan 155
 Mieszkowski Władysław 74
 Mieszkowski Wojciech 160
 Mikołajewski 70, 450
 Mikołajewski Adam 259
 Mikołajewski Franciszek 71, 249
 Mikołajewski Marcin 251
 Mikołajewski Stanisław 150, 162, 249, sędzia gr. sieradzki 251
 Mikołajewski Stefan 154
 Mikołajewski Tyburcy 161
 Mikulski Krzysztof XVIII
 Milecki Jan 458
 Milecki Zbigniew 458
 Milewski Aleksander 256
 Milewski Wojciech 254
 Miliński 54
 Miłaczewski Paweł 158
 Miłkowski Jan 459
 Miniszewski 71, 72, 249, 432
 Miniszewski Franciszek 71, 159, 249
 Miniszewski Jakub 159
 Miniszewski Jan 159
 Miniszewski Marcin 71, 249
 Miniszewski Stanisław 249
 Minor Kazimierz 397, cześn. ciechanowski 463, 467, 582
 Mirosławski Mikołaj 253
 Mirowski Stanisław 155

- Mleczek Paweł 255
 Młodziejewski 432
 Młodziejewski Andrzej 158, 431
 Młodziejewski Jan 157
 Młodziejewski Jędrzej 253
 Młodziejewski Kasper 53, 253, 254
 Młodziejewski Malcher 67, 257
 Mnohohreszny Demian 186, 315
 Modlibowski 71, 249
 Modlibowski Andrzej, burg. kaliski 476, 496
 Modlibowski Franciszek 86, 159
 Modlibowski Kasper, pis. gr. poznański 25, 53, 154, 298, surogator poznański 343, 451, 481, stoln. poznański 521, 549
 Modliszewska 76, 314
 Modliszewski Kasper, kom. kaliski 53
 Modrzewski Andrzej, podcz. sieradzki 371
 Mojaczewski 71, 250
 Mojaczewski Stefan 157
 Molski 76
 Molski Adam, kom. kaliski 26, 154, 252, 327, 328, pis. z. kaliski 434, 451, 465, 475, 477, 481, 512, 514, 516, 517, 522, 529, 538, 563, 566, 569, 587
 Molski Jan 159, 252, 253, 254
 Molski Władysław 257
 Moraczewski 71, 431
 Moraczewski Wacław 429
 Morawska Dorota 458
 Morawski 71, 72, 353, 396, 457, 581
 Morawski Jan z Chomęcic 158, 258, 445-447, 476
 Morawski Maksymilian 255
 Morawski Paweł, poborca poznański 27, 60, 104, 105, 127, 259, 365, 514
 Morsztyn Jan Andrzej podsk. w. kor. XVII, 54, 92, 99, 126, 138, 139, 151, 162, 163, 165, 167, 170, 171, 173-175, 178, 180, 182, 183, 189, 191, 193, 206, 218, 230, 232, 280, 284, 289, 294, 341, 358, 364, 387, 400, 415, 418, 475, 490, 499, 533, 573
 Morsztyn Szczęsny, podkoniuszy litewski 336
 Moszczeński Wojciech 154, 252, 431, 457
 Motowidło Jan Samuel, plk kozacki 370
 Mrocika ksiądz kapelan 71
 Mroczkowski 253
 Mroczkowski Jakub 429
 Mroczkowski Stefan 160
 Muchliński Seweryn 259
 Murawski Franciszek 528
 Mycielska Teresa 70
 Mycielski Franciszek, skarb. poznański 53, 161, 251, 413, 426, 428, 583
 Mycielski Mikołaj, woj. kaliski 26, 161, 301, 481
 Mycielski Władysław, mieczn. kaliski 451
 Mysłowski 76
 Myślecki 257
 Myślecki Zygmunt 260
 Myśliszewski Jan Michał, chor. czernihowski 584
 Nacierkowski 250
 Najesławski 250
 Nakisz 372
 Napruszewski Piotr 156, 458, 481
 Naramowski 250
 Naramowski Franciszek 431, 457
 Naramowski Jarosz 256, 457
 Naramowski Łukasz 155
 Naramowski Stanisław 429
 Naramowski Władysław 457
 Naramowski, cysters 551
 Naszczokin Afanasij Ławrentijewicz Ordin 338
 Necz 252, 255
 Necz Jerzy 160
 Nell Olbracht, major 470
 Niebieski Stanisław, woźny 290, 301, 389
 Niegolewski Maciej na Niegolewie 155, chor. 251
 Niemiechowski Aleksander 67, 259
 Niemirycz Stefan, podk. kijowski 7, 11-14, 18, 42
 Niemojewski 72, 224
 Niemojewski Andrzej 252, burg. kcyński 482, 568
 Niemojewski Bartłomiej 157, 252, 367, 467, 482
 Niemojewski Krzysztof 157
 Niemojewski Łukasz 67, 157, 259, 278, 326, 371
 Niemojewski Stanisław 259
 Niemojewski Stanisław, ksiądz 458
 Niemojewski Zygmunt 313
 Niepłowski Karol 458
 Nieradzki Ignacy 552
 Niesiołowski 73, 76
 Niesiołowski Hieronim 259
 Niesułowicz Stefan 255, 313
 Nieświastowski Jan 159
 Nieświastowski Jerzy 159, 430
 Nieświastowski Wojciech 159
 Niezabitowski Aleksander Ludwik, klan bełski 585
 Niezdrowski 76
 Niezuchowski Władysław 258
 Niezychowski Piotr 156, 256
 Niezychowski Remigian 156
 Niezychowski Władysław 156
 Niniewski 104, 252
 Nitecki P. XVII
 Nodyński 433
 Nomojewski, ksiądz 255
 Noskowski 250
 Nowowiejska 72
 Nowowiejski 76
 Nowowiejski Adam 158
 Nowowiejski Andrzej 158
 Nowowiejski Jan 158, 431

- Nowowiejski Maciej 155, 256
 Nowowiejski Władysław 76, 158, 159, 257
 Nyklewicz Józef 461
- Obierzyski Franciszek 74, 160
 Objeziński Jan 67
 Objeziński Jędrzej 252
 Objeziński Rafał 258, żupnik bydgoski 397, 432, 458
 Objeziński Stanisław 158
 Objeziński Władysław 158
 Obremski 250
 Obreński 73
 Ochmann-Staniszevska Stefania XVII, 138
 Odoliński 432
 Ohryzko Jozafat XVIII
 Ojrzynski Stanisław 156
 Okrzes Sebastian 312, 397, 394
 Oleksy Filon 493
 Olewiński Marcin 160
 Olewnicki 71
 Olewnicki starszy 71
 Olewnicki z Ługi 249
 Olędzki 251
 Olędzki Andrzej 432
 Olizar Jan Aleksander pods. kijowski 112, 116, 124, 135
 Olszewski Jan 75
 Olszowska, podstolina wieluńska 251
 Olszowski Andrzej, bp chełmiński, podkancle-
 rzy kor. 10, 108, 121, 124, 132, 136, 147, 170,
 205, 206, 217, 227, 238, 268, 295, 300, 306, 308,
 311, 312, 315, 318, 319, 322, 340, 341, 343, 344,
 349, 355, 374, 376, 427, 439, 462, 490, 498, abp
 gnieźnieński 540, 541, 544, 545, 547, 564, 577,
 583
 Opacki Wojciech Ignacy, podkom. warszawski 336,
 410
 Opalińska Katarzyna z Leszczyńskich, Ivoto Grzy-
 mułowska 173, 175
 Opalińska, klanowa nakielska 432
 Opaliński Edward XVIII
 Opaliński Jan 161
 Opaliński Jan Karol, sta osiecki 140, 174, 430, 512
 Opaliński Jan Leopold, klan nakielski 76, 77
 Opaliński Jan, wda kaliski 49, 51, 128, 139, 150,
 162, 164, 165, 173, 175, 184, 219, 227, 243, 248,
 251, 255, 300, 309, 311, 320, 326, 343, 371, 375,
 426-428, 446, 450, 451, 453, 454, 456, 477, 547
 Opaliński Kazimierz Jan, opat bledzewski 41, 43
 Opaliński Konstanty 257
 Opaliński Piotr Adam, wdziec poznański, sta śrem-
 ski 89, 161, 163, 188, 211, 354, 370, 397, podk.
 poznański 419, 430, 432, 433, 570
 Opaliński Piotr, wdziec kaliski 8, 27, 28, 35, 36, 38,
 41, 64, 89, 108-110, 124, 125, sta międzyrzecki
 154, 164, 166, 168-170, 175, 184, 211, 278, 279,
 283, 285, 326, 354, 371, 426, 464, 497, 502, 548,
 570
 Orlikowski Jan 67
 Orzelski 314
 Orzelski Andrzej 251, 257
 Orzelski Jakub 156, 258, 313
 Orzelski Jan 154, 258, 313, 496
 Orzelski Władysław 313
 Osiecki Franciszek 158
 Osiński 72
 Ososzewski Mikołaj 256
 Ossoliński Jan Chrzyciel, komandor maltański
 255, 484, 485
 Ossoliński Zbigniew, opat koprzywnicki 494
 Ossowska Helena 257
 Ossowski 166, 314, 548, 549
 Ossowski Andrzej 314, 430, 459, 551
 Ossowski Jan 154, 313
 Ossowski Krzysztof 70, 157, 459
 Ossowski Łukasz 259
 Ossowski Piotr 26, 155, stoln. wschowski 313, 314,
 428, 429, 430, 459, 496
 Ossowski Stanisław 257, 313, 432
 Ossowski, chor. 579
 Ostaszewski 70
 Ostaszewski Jerzy 429, 458
 Ostaszewski Mikołaj 158
 Osten 229
 Ostowski Andrzej 429
 Ostrogski Janusz, klan krakowski 494
 Ostromecki 73
 Ostrowski 71, 73, 432
 Ostrowski Jan 156
 Ostrowski Maciej 156, 313, 314
 Ostrowski Stanisław, pis. gr. bydgoski 26
 Ostrowski Wojciech 67
 Otuski Mikołaj 257, 432
 Otuski Zygmunt 257, 432
- Pabianowski Władysław 450
 Pac Krzysztof Zygmunt, kanclerz w. lit. 169, 178,
 179, 182, 311, 318, 322, 323, 341, 490, 546
 Pac Michał Kazimierz, wda wileński, hetman w. li-
 tewski 341, 344, 546, 574
 Pachliński Wojciech
 Pacynowski Jan 154
 Pacynowski Lidzbor 253
 Paczkowski Andrzej 69, 157, 256
 Paczkowski Wojciech 432
 Paczyński Ludwik 458
 Paczyński Wojciech 457
 Padniewski 432
 Padniewski Jan 253, 254
 Pakosławski 73

- Palczewski 432
 Palczewski Stanisław 258
 Pałędzki Wojciech 157
 Paprocki 76
 Paprocki Wojciech 156
 Paradowski Franciszek 159
 Parczewska 260
 Parczewski Jan 159, 161
 Parczewski młodszy 69, 256
 Parczewski Stanisław 256
 Parczewski starszy 69
 Parczewski Wojciech 161, 457
 Paruszewski Jakub 160
 Paruszewski Jan 157
 Paruszewski Maciej 160
 Paruszewski Marcin 67, 68, 160, por. 258, 260, 466
 Paruszewski Stanisław 68, burg. inowrocławski 259
 Paruszewski Świętosław 74, 160, 259
 Paruszewski Wojciech 160
 Parutowski 70
 Paweł Św. 50, 234
 Pawłowski 70, 71
 Pawłowski Adam z Wierzbna 160
 Pawłowski Aleksander 69, 157
 Pawłowski Franciszek 432
 Pawłowski Jan z Wierzbna 160, 313
 Pawłowski Marcin 432
 Pawłowski Mikołaj 154, 157, 256
 Pawłowski Piotr z Wierzbna 160, 253
 Pawłowski Stefan z Wierzbna 160
 Pawłowski Władysław z Werbna 157
 Pągowski Stanisław 62
 Perlakowski Adam X
 Piasecki Piotr 68
 Piątkowski 71
 Piątkowski Walerian 159
 Piątkowski z Piątka 250
 Piekarski 71
 Pieracki 252
 Pierchalski Andrzej 159
 Pierzchlińska 257
 Pierzchlińska Stefanowa 75
 Pieskowski Maciej 75
 Pigłowski 71
 Pigłowski Franciszek 71, 155, 250
 Pigłowski Jacek 157
 Pigłowski Maciej 72, 155, 254, 259
 Pigłowski Piotr 250
 Pigłowski Stanisław 72, 155
 Pigłowski Władysław 224
 Pilchowski Andrzej 159
 Pilchowski Franciszek 156, 159, 458
 Pilchowski Kazimierz 159, 433
 Pilchowski Marcin 159
 Pilichowska Jadwiga 260
 Pilichowski Andrzej 431
 Pilichowski Franciszek 431
 Pinocci Hieronim, sekretarz J.K.M. 113, 119
 Piński Stanisław 430
 Piotrowski 431
 Piotrowski Jan 458
 Płaskowski Dobrogost 259
 Placzkowski 70, 254
 Placzkowski Łukasz 252
 Placzkowski Maciej 157, 253
 Placzkowski Walerian 254
 Placzkowski Wojciech 257
 Pławiński Kazimierz 432
 Pławski Wawrzyniec, syndyk miasta Poznania 282
 Pniewski 68, 73
 Pniewski Melchior 67
 Podczaski 73, 432
 Podewils 68
 Podewils Jerzy Franciszek 68
 Podewils Richard 313, 314
 Podkocki Chryzostom 256
 Podleska 73
 Podleska Marianna, starościna borzechowska 289, 294
 Podleski Walerian, sta borzechowski 25, 53, 54, 65-67, 151, 155, 222
 Podwiński 430
 Pogorzelski 431
 Pogorzelski Andrzej 159, 430
 Pogorzelski Chryzostom 157
 Pogorzelski Dobrogost 429
 Pogorzelski Hieronim, sta powidzki 7, 13, 51, 129, 154, 222
 Pogorzelski Jan 159, 430
 Pogorzelski młodszy 431
 Pogórska 251
 Poklatecki Piotr 160
 Poklatecki Władysław 67
 Pokłękowski 250
 Pokłękowski Stefan 74
 Pokłękowski Stefan, regent z. kaliski 74
 Polikowski Stefan 68
 Połubiński Aleksander Hilary, marszałek w. litewski 387
 Ponikiewski Bartłomiej 155
 Ponikowski Bartłomiej 109
 Poniński Adrian, miecz. poznański 25, 158, 457, 481
 Poniński Andrzej 259
 Poniński Jarosz 26, 155, 396, cześn. wschowski 430, 481
 Poniński Stefan 155
 Poniński Zygmunt 155, 249, 431
 Popielewscy 95
 Popielewski Bogusław 68

Popielewski Franciszek Henryk 68
 Popławski 250
 Popowski Jan 160, 431
 Poradowski 250
 Porczyński 72
 Porowski Wojciech 259
 Porzęcki 71
 Potocka Małgorzata 430
 Potocki 249
 Potocki Chryzostom 252, 254
 Potocki Feliks Kazimierz, podst. kor. 9, wda sie-
     radzki 221, 366, 577, 582
 Potocki Jan z Potoka 158, 252
 Potocki Jan, wda braclawski 370
 Potocki Krzysztof, podczaszy lit. 131
 Potocki Ludwik 73, 252, 255
 Potocki Mikołaj, generał podolski 422
 Potocki Przecław 130, burg. poznański 429, 466,
     476, 501
 Potocki Stanisław 259
 Potocki Stanisław Rewera, wda krakowski, hetman
     w. kor. 126
 Potocki Stanisław z Potoka, burg. z. poznański 161
 Potworowska 72, 75, 251
 Potworowska Janowa 254
 Potworowski Adam 71, 156, 253, 254
 Potworowski Aleksander 71
 Potworowski Andrzej 71
 Powalski 76
 Powalski Samson 313
 Powierski Ludwik, kpt. 586
 Powodowska 432
 Powodowski 73
 Powodowski Adam 252, 254
 Prażmowski Mikołaj, abp gnieźnieński, prymas 3,
     5, 6, 10, 17, 20, 21, 23, 24, 31, 33, 36, 47, 48, 60,
     78-80, 86, 89, 102, 107, 138, 140, 146, 169, 170,
     175, 207, 236, 285, 288, 298, 317, 323, 345, 347,
     373, 390, 394, 407, 408, 427
 Prądyński Adam 156
 Prądyński Franciszek 156
 Prądyński Stanisław 156
 Prądyński Wojciech 156
 Proenen Gerhard, sta sobowiecki 388
 Proski Franciszek 72, 482
 Proski Jan 158
 Proski Jan, sta nakielski 26, 225, 229, 482, 502, 570
 Proski Marcin 158
 Prozor Adam, poseł kowieński 321
 Prusimski Jan 458
 Prusinowski Piotr 67
 Prusiński 250
 Pruszek Franciszek 160, 256
 Pruszek Samuel 252, 254
 Pruszek Stefan 161, 252
 Przeborowski Florian 71
 Przedniewski Andrzej 74, 313
 Przedniewski Marcin 75
 Przedwojewski 250
 Przedwojewski Marcin 458
 Przedzyński Andrzej 76
 Przedzyński Jan 432
 Przedzyński Stanisław 417
 Przedzyński Stefan 77, 253
 Przedzyński Wojciech 76, 257
 Przedzyński, ksiądz 73
 Przemenski Andrzej 160
 Przemysł II, król Polski 484
 Przepalski Wojciech 313
 Przepałkowski 76
 Przepałkowski Mikołaj 314
 Przepałkowski Stanisław 313, 314
 Przeracki Michał 253
 Przerębski Jan, podkanclerzy kor. 121
 Przespolewski 250
 Przespolewski Marcin 251
 Przespolewski Wojciech, pis. z. kaliski 26, sędzia
     z. kaliski 481
 Przespolewski Zygmunt 75
 Prześnicki 71
 Przetocki Stanisław 67, 156
 Przeuski Krzysztof 157
 Przyborowski 256, 431
 Przyborowski Wawrzyniec 158
 Przyboś Adam XI, XII, XVII
 Przyboś Kazimierz XVIII
 Przybysławscy 70
 Przybysławski 70, 71, 432
 Przybysławski Franciszek 70, 257
 Przybysławski Jan 250
 Przybysławski Jerzy 260
 Przybysławski Mikołaj 257
 Przybysławski Paweł 156
 Przybysławski Piotr 250
 Przybyszewski 252, 432
 Przybyszewski Stanisław 159
 Przybyszewski Stefan 459
 Przyjemski Aleksander 69, 211, chorążyc kaliski 570
 Przyjemski Andrzej, chor. kaliski 69, 70, 89, 138,
     139, 149, 152-154, 161, 163, 165, 167, 169, 188,
     193, 233, 255, 257, 446, 452
 Przyjemski Piotr, klan śremski 74, 75, 129, 154,
     163, 166, 168, 184, 206, 222, 228, 233, 366, 371,
     416, 417, 428, 446, 450, 464, 481
 Przyłęcki 71
 Przyłuski Stefan 250
 Przystanowski Stanisław 258
 Przywojski Jan 75, 158
 Pszanowski Stanisław 430
 Purwit 430

- Pustar Wolfgang Heinrich 69
 Putoszyński 224
 Puttkamer Joachim Gottfried 68
 Puttkamer Mathias 69

 Rabelski Wojciech 253
 Raciborski 71, 249
 Raciborski Wojciech 159
 Racięski 75, 482
 Racięski Bartłomiej 75, 158
 Racięski Jakub 75, 158, 255
 Racięski Jerzy 253, 259, 457, 466
 Racięski Stanisław 313
 Racięski Tomasz 314
 Racięski Wojciech 313
 Racłakowski Zygmunt 256
 Raczkowski 72, 268
 Raczkowski Łukasz 252
 Raczkowski Władysław 314
 Raczyński Franciszek 313
 Raczyński Krzysztof 253
 Radecki 70, 256, 431
 Radecki Franciszek 76, 257
 Radecki Piotr 76
 Radecki Stanisław 257
 Radecki Wojciech 76
 Radlic 75
 Radlicki 72
 Radlicki Andrzej, sędzia gr. nakielski 26, 55, 111, 258, 280, 288, 292, 294, 295, 320, 358, 451, pis. z. poznański 364, sędzia z. poznański 412, 450, 462, 465, 467, 475, 477, 481, 500, 507, 514, 529, 552
 Radlicki Krzysztof 211, 258, 481
 Radlicki Mikołaj, poborca 104, 397
 Radliński Stefan 493
 Radoliński Andrzej 313
 Radoliński Andrzej, sur. poznański 25, 53, 151, 156, 232, 354, klan krzywiński 453
 Radoliński Jan 53, 156
 Radoliński Jędrzej 156
 Radoliński Kazimierz 76, burg. bydgoski 156, burg. pyzdrowski 313, 314
 Radoliński, klanic krzywiński 453, 456
 Radomicki Kazimierz, klan kaliski 245, 246, 429, 430
 Radomicki Maciej, klanic kaliski 430
 Radowski 432
 Radzewski Jan 429, 431
 Radzewski Marcin 565
 Radzewski Stanisław 429
 Radzicki Franciszek 159
 Radzicki Jan 159
 Radzicki Ludwik 158
 Radzicki Michał 75
 Radziejowski Hieronim, podkancl. kor. 233
 Radzikowski 256
 Radzikowski Stanisław 75
 Radzimiński Jan 259
 Radzimiński Piotr 432
 Radziwiłł Bogusław, koniuszy litewski 336
 Radziwiłł Michał Kazimierz, podkancl. litewski, hetman polny litewski 493-495, 574
 Radziwiłł Mikołaj „Czarny”, kancl. w. lit. 121
 Radziwiłłowa Katarzyna z Sobieskich 493, 495
 Radziwiłłowie 484
 Radzymiński 77
 Radzymiński Piotr 430
 Rajska 72
 Rakowski 70, 71, 250
 Rakowski Mikołaj 253
 Rapacki 314
 Ratajecki Kazimierz 157
 Rawski Adam Jan 493
 Redwitz Johannes, pis. m. Wschowy 236, 459
 Rej Władysław, wda lubelski 490
 Reklewska 75
 Rembowski Krzysztof 155, 313
 Rey Władysław, wda lubelski 311, 320
 Robakowski Andrzej 253
 Rogaczewski Adam 158
 Rogaczewski Gabriel 430
 Rogalińska 255
 Rogalińska Anna z Choińskich, klanowa nakielska 73, 250
 Rogalińska Stefanowa 250
 Rogalińska, klanowa nakielska 432
 Rogaliński Franciszek 67, 157, 258, 452
 Rogaliński Jakub 73, 160, 256
 Rogaliński Jan cześn. inowrocławski 67, 458, 481
 Rogaliński Stanisław 258
 Rogowska 255
 Rogowski 70, 71
 Rogowski Gabriel 256
 Rogowski Jan 64
 Rogowski Kazimierz 431
 Rogowski Maciej 159
 Rogoziński Krzysztof 250
 Rokicka 251
 Rokicki 71, 72, 250
 Rokosewski Andrzej 260
 Rokossowski Adam 74
 Rokossowski Andrzej 430
 Rokossowski Ludwik 429
 Rokossowski Wojciech 429
 Rokoszewski 250
 Rokoszewski Maciej 256
 Rokoszewski młodszy 71
 Rolnik Dariusz VII
 Roman Jan 68

Roman Kazimierz 67, 159
 Roman Maciej 67, 159
 Romanowicz Jan 253
 Romanowski 70
 Romanowski Jan Karol, chor. chełmski 404, 440
 Romanowski Piotr 253
 Romanowski Tomasz, towarzysz 440
 Romiejewski Andrzej 431
 Romiejewski Kazimierz 160
 Romiszewski Andrzej 154
 Ropowski Jan 253
 Rosen 88
 Rosnowska Jadwiga 430
 Rosnowska Jerzyna 257
 Rosnowski 71, 433
 Rosnowski Franciszek 74, 75, 156, 159, 256, 429
 Rosnowski Mikołaj 74
 Rosnowski Piotr 156
 Rosnowski Stanisław 154, 429, 430, poborca po-
   znański 445, 446, 457, 460, 476, 482, 504, 514,
   537, 538, 563, 566, 569
 Rosnowski Wojciech 86, 104, 156
 Rosowska 70, 257
 Rossowski Rafał 256
 Rościerski 71, 250, 251
 Rościszewski 314
 Rościszewski Wojciech 123
 Rośniecki 71
 Rozbicki Jan Konstanty 158
 Rozbicki Łukasz 459
 Rozbicki Maciej 259
 Rozbicki Stanisław 208, 211
 Rozdrażewski Adam z Rozwadowa i Rozdrażewa
   157
 Rozdrażewski Adam, klan przemęcki 51, 459
 Rozdrażewski Eustachy 158
 Rozdrażewski Jakub, wda inowrocławski 100, 366
 Rozdrażewski Jan, sta odolanowski 74
 Rozwadowski Chryzostom 463
 Rozwadowski Krzysztof 157, 411, 498
 Rozwadowski Wacław, por. 440
 Rożnowski Dobrogost 67
 Rożnowski Stefan 67
 Rożnowski Wojciech 457
 Rucki Krzysztof 253, 254
 Rudawska Regina 259
 Rudnicki 71, 250
 Rudnicki Jan 429
 Rudnicki Kazimierz 252, 429
 Rudnicki młodszy 250
 Rudnicki Stanisław 75, 432
 Rudnicki Wojciech 158, 256, 429
 Rudowicki Ignacy 256
 Rudzcy 254
 Rudzki Andrzej 73
 Rudzki Jan 73
 Rudzki Krzysztof 73
 Rumieniewski Andrzej 313
 Rutkowski 71
 Rutkowski Franciszek 259, 458
 Rutkowski Jan, kpt. artylerii 477
 Rybiński 71, 250
 Rydyński Łukasz, cześn. kaliski 154, 396
 Rylski 250
 Rynarzewski 72
 Rynarzewski Jacek 313
 Rynarzewski Piotr 260
 Rynarzewski Wojciech 157, 252, 254, 313, 431, 458
 Rzepecki Jan 67, 259, 429
 Rzeszotarski Piotr 67, 259
 Rzewuska 73
 Sadokierski Kazimierz 157
 Sadokierski Stanisław 250
 Sadokierski Walenty 157
 Sadowski 76
 Sadowski Jan 75
 Sadowski Samuel 259
 Sapieha Benedykt Paweł, podskarbi nadworny li-
   tewski 565, 580
 Sapieha Kazimierz Leon, podkanclerzy lit. 121
 Sarnecki Jakub 511, 522
 Sarnowski 252
 Sarnowski Adrian, ksiądz, sekretarz prymasa 5
 Sarnowski Stanisław, bp przemyski 461
 Sarnowski Zachariasz 431
 Sawiński Jan 253
 Schlichting 53
 Schlichting Bogusław z Bukowca 459
 Schlichting Heliasz 69
 Schlichting Kasper 257, 458, 459
 Schlichting Kazimierz 459
 Schlichting Krzysztof 257, 458
 Schlichting Samuel 159, 459
 Schlichtingowa Kasprowa 257
Schultze Johannes XIV, XVIII
 Schwerin, Otton von, nadprezydent tajnej rady 7
 Scipierski starszy 71
 Scultetus Joachim, radca i minister kamery nowo-
   marchijskiej X, XIV, 38-40, 42, 43, 344, 347,
   372, 373, 375, 381
 Scypion Afrykański, konsul rzymski 305
 Szulka Jan, por. 302
 Szurski 71, 431
 Szurski Andrzej 159
 Sebastiański Józef 274
 Secymiński Aleksander 159
 Secymiński Bartłomiej 159, 250
 Secymiński Michał 159
 Secymiński Mikołaj 250

- Secymiński Stanisław 250
 Secymiński Wojciech 159
 Selim I Girej, chan krymski 268, 286, 317, 409, 443, 523, 526, 530, 542, 550, 554, 556
 Seneka Lucjusz Anneusz 343
 Seydlit Jan 457, 458
 Seydlitz Balthasar (Balcer) 159, 458
 Seydlitz Bernat 257
 Seydlitz Heinrich 159
 Seydlitz Joachim 457
 Seydlitz Kaspar 159
 Seydlitz Lorens 457
 Siciński 71, 250
 Siedlecka 76
 Siedlecki 76
 Siedlecki Władysław 313
 Siekierzeccy 251
 Siekierzecki 250, 430
 Siekierzecki Andrzej 160
 Siekierzecki Jan 160
 Siekierzecki Maciej 160
 Siekierzyński Mariusz, mieczn. podolski 523
 Siekierzyski Jan 161
 Sieklicki Maciej 76
 Sielski Aleksander 258
 Sielski Stanisław mieczn. różański, sta kopanicki 68
 Siemianowski Andrzej 404
 Sieniawski Mikołaj Hieronim, chor. kor. 451, 509
 Sieniński 72
 Sieniuta 361
 Siepacki Kazimierz 253
 Sieroszewski Adam 159, 256
 Sieroszewski Stefan 159, 256
 Sieśliński Szcześny 156
 Siewierski 71
 Sikorski Jan 253
 Sikorski Marcin 89, 103, 104
 Silnicki Gabriel, klan czernihowski 286
 Skaławski Hieronim 156
 Skaławski Jan 64
 Skaławski Stanisław 156, 259
 Skarszewski Andrzej 73
 Skarszewski Stanisław, klan wojnicki 501, 514, 578
 Skarszewski Wojciech 313
 Skąpski Aleksander 74, 75, 252
 Skąpski Kazimierz 75
 Skibiński Edward XV
 Skoroszewski Piotr 161, 252, 396
 Skoroszewski Stanisław 161
 Skoroszewski Władysław 431
 Skoroszewski Władysław Michał chor. poznański 16, 151, 154, 163, 188, 211, 222, 238, 264, 374, 375, 378, 381, 411, 413, 415, 416, 425, 426, 452, 453, 457, 458, 467, 476, 501, 548, 549, 570
 Skoroszewski, chor. 397
 Skotnicka 76
 Skotnicki 76
 Skórnicki 70
 Skórowski Mikołaj 64
 Skórzewski 17
 Skórzewski Chryzostom 258
 Skórzewski Kazimierz 157
 Skórzewski Primus 258
 Skrobiszewski Chryzostom 160, 257
 Skrobiszewski Jan 160
 Skrobiszewski Kazimierz 160
 Skrobiszewski Władysław 256
 Skrzetuski Andrzej 160
 Skrzetuski Franciszek 431
 Skrzetuski Jan 67
 Skrzetuski Łukasz 160
 Skrzetuski Maciej 252
 Skrzetuski Malcher 155
 Skrzetuski Marcin 430
 Skrzetuski Mikołaj, por., żołnierz spod Zbaraża 223, strażn. wojskowy 425, 426, 467
 Skrzetuski Stanisław 158, 160, 431, 458
 Skrzetuski Wojciech 458, 459
 Skrzydlecki Jan Watta 458
 Skrzydlewski 73
 Skrzydlewski Jan z Belęcina 159, 447
 Skrzydlewski Stanisław 73, 250, 431
 Skrzyński Piotr, towarzysz 504, 506
 Skrzypiński 250
 Skrzypiński Stanisław 74, 256
 Sławianowski 76
 Sławianowski Sebastian ze Sławianowa 64, 157
 Sławiński 73, 457
 Sławiński Franciszek 459
 Sławiński Stanisław 457
 Sławiński Władysław 431
 Sławoszewski Aleksander 253
 Sławoszewski Wojciech 253
 Sławski Florian 458
 Sławski Florian 74
 Słomkowska Teresa 75
 Słonecki 75
 Słonecki Andrzej 157, 158
 Słonecki Dadźbóg 252, 254
 Słonecki Hieronim 157
 Słonecki Marcin 64, 75
 Słonecki Stanisław 64, 157, 252
 Słonecki Teodor Kazimierz 161
 Słonecki Wojciech 75
 Słopanowski 76
 Słowikowski 432
 Słupski 252, 256, 313
 Słupski Andrzej 161, 431
 Słupski Jakub 161

Służewski Stanisław Feliks, sta horodelski 302, 355, 370
 Służewski Wojciech 302
 Smogulecki Mikołaj, sta lipnowski (lipiński) 7, 13, 14, 19, 124, 131, 132, 150, 152, 167-169, 171, 175, 184, 236, 237
 Smuszewski, ksiądz 72, 257
 Sobański Stanisław 156
 Sobiejuski 355
 Sobiejuski Jan 155
 Sobiejuski Stanisław 159
 Sobiejuski Wojciech 159
 Sobieski Jan, marszałek w. kor., hetman w. kor. zob. Jan III Sobieski
 Sobiewski Jan 255
 Sobocki 71, 76, 252, 481
 Sobocki Andrzej na Nieczajnie 157, 458
 Sobocki Jan 431
 Soboński Łukasz 533, 534
 Sochacka A. XVIII
 Sokolnicki 254
 Sokolnicki Gabriel 26, 89, 99, 155, 188, 211, 246, stoln. kaliski 269, 326, 327, 354, 464, 480, 502, surogator kaliski 481, 482, 568, 570
 Sokolnicki Paweł 158, 159, 458
 Sokolnicki Piotr 26, 72, 159, pis. gr. walecki 279, 281, 329
 Sokołowski 73, 256
 Sokołowski Mikołaj, towarzysz 302
 Sokołowski Stefan 429
 Sokół Franciszek 155
 Sosiński Jan Kazimierz 158
 Soszyński 73
 Soszyński Jan 155, 429
 Sośnicki Andrzej 67, 259
 Sójkowski Piotr 73
 Spławski Jan 157
 Stachurski Jan, gen. major 101, 131, 132
 Stanek Wojciech XVIII
 Stanichowski 71
 Staniecki 249
 Stanisław August, król Polski 401, 456
 Stanisławski Wojciech 73
 Stanisławski z Debrzna 314
 Stankiewicz 312, 320
 Starczewski Jan 75
 Starczewski Marcin 159
 Starczewski Sebastian 67
 Starczewski, instygator 250
 Starzechowski Stanisław 158
 Starzeński 69
 Starzęcki Franciszek 431
 Starzęcki Krzysztof 431
 Starzyńska 251
 Starzyński 72, 76
 Starzyński Jan 256
 Staszewski Ludwik 253
 Stawicki 71, 432
 Stawicki Jan 159
 Stawiski Maciej 159
 Stawski 76, 313
 Stawski Andrzej 70, 159
 Stawski Franciszek 160
 Stawski Jakub 72, 160, 256
 Stawski Jan 155
 Stawski Wojciech 260
 Stecki Stanisław 160
 Stefan Petryczewski, gospodarz mołdawski 562
 Stęborski Piotr 458
 Stocki 68
 Stokowski 227
 Stolecki 71, 251
 Stolecki Stanisław 74
 Stoliński Jarosław XV, XVII
 Stoliński Wojciech 313, 314
 Stomb von, baron, poseł habsburski w Rzeczypospolitej 517
 Strattman Theodor Heinrich, dyplomata neuburski 7
 Strecki 250
 Strembowski Piotr 430
 Strzałkowski Aleksander 157
 Strzałkowski Krzysztof 258, 431
 Strzałkowski Stefan 157
 Strzelecki Andrzej 157
 Suchacki Andrzej 432
 Suchcicki Andrzej 255, 259
 Suchorski Mikołaj 72
 Suchorzewski Adam, skarb. kaliski 25, 158
 Suchorzewski Stanisław, sta pyzdrowski 158
 Suchowiej 186
 Sufczyński Chryzostom 259
 Sufi Girej, sułtan nuradyn 268
 Sulczyński Jan 253, 313
 Sulicki Smurski Kazimierz 156
 Suliński Florian 160, 259, 431
 Suliński Franciszek 160
 Suliński Jan 160
 Suliński Krzysztof 260
 Suliński Mikołaj 160
 Sulmet Girej, sułtan gałga 526
 Sulmowski Piotr 69, 156, 256, 431
 Sułkowski Wojciech 68, 259
 Sumoski Jan 159
 Suphan Kazy aga, wezyr tatarski 443
 Swinarski Bartłomiej 431
 Swinarski Jakub 158
 Swinarski Jan 73, 157, 256, 431
 Swinarski Maciej 158
 Swinarski Piotr 73, 157, 313, 431

- Swinarski Stanisław 313, 431, 432
 Swinarski Wojciech 432
 Syroczyński Aleksander 245
 Szablewski 256
 Szadokierski Andrzej 313, 314
 Szadokierski Stanisław 74
 Szamarzewski 432, 433
 Szamarzewski Łukasz 155
 Szawłowski Mikołaj 250
 Szczaniecka Janowa 257
 Szczaniecki 53, 432
 Szczaniecki Andrzej 450, 462, 481
 Szczaniecki Jan, kpt. 476
 Szczaniecki Władysław 68
 Szczepkowski Jakub 259
 Szczucki 73
 Szczurski Andrzej 157
 Szczyciński Maciej 259
 Szczygieł Ryszard XVIII
 Szczytnicki 76
 Szczytnicki Stanisław 253
 Szeklewska 254
 Szkudłski 250
 Szoldrscy 582
 Szoldrski 75, 432, 433
 Szoldrski Andrzej 258, 429
 Szoldrski Andrzej, bp poznański 61
 Szoldrski Marcin 258, 446
 Szoldrski Mikołaj, klan biechowski 161, 446, 452
 Szoldrski Stanisław 158, 256
 Szoldrski Wojciech 429
 Szornel Jerzy XVIII, 306
 Szudrawski 257
 Szwyski Stanisław 253, 254
 Szymanowski Jan, podst. warszawski 138
 Szyszkowski Jerzy 260

 Ściborski Walenty 66
 Śmielowski 250
 Śmielowski młodszy 71
 Śmielowski starszy 71
 Śmielowski Stefan 432
 Śmigielski Stanisław 429
 Śnieciński 70
 Śniegocki Kazimierz 259
 Śremski Jan 73, 158, 253
 Śremski Tomasz 72, 314
 Świdorski 72
 Świdorski Paweł, rezydent Rzeczypospolitej w Moskwie 536, 558
 Świdziński Jan 431
 Świechowski Łukasz 253
 Świecki Michał 253
 Świecki Mikołaj 71
 Świejkowski 76

 Świejkowski Adam 75
 Świerczowski Jan 68
 Święcicka Zofia 259
 Święcicki 432
 Święcicki Andrzej 159
 Święcicki Stanisław, bp sufragan żmudzki 343
 Świętochowski Łukasz 158
 Switalski Stanisław 425, 427

 Taczanowska Jadwiga 259
 Tadajewski Mikołaj 156, 159
 Talenti Tomasso 361
 Tański Jan instygator kor. 109, 110, 125, 370, 485
 Tański Marcin, pis. gr. wschowski 25, 154
 Tarchalski 71
 Tarchalski Kazimierz 159, 250
 Tarchalski młodszy 71
 Tarchalski Władysław 159, 250
 Tarło Jan, wda sandomierski 490
 Tarnowski Jan, towarzysz 504, 505
 Tarzecki 432
 Temruk Cerkas Gabriel, rotm. 493
 Tetera Paweł, hetman kozacki 267
 Tetwin Jan, podk. derpski 476
 Teupitz Franz, prezydent m. Wschowy 459
 Thoss Christoph Friedrich Scher 459
 Thoss Georg Sigismund Scher 459
 Thoss Henryk 256, 459
 Thoss Henryk stary 257
 Tileski 254
 Tokarski Franciszek 138, 139, 257
 Tokarski Jan 68
 Tokarski Marcin 159, 429
 Tokarski Mikołaj Franciszek 255
 Toliboska 73, 254
 Tomicki 71, 73, 255
 Tomicki Aleksander 156, 250, 255, 258
 Tomicki Franciszek 76, 313
 Tomicki Jan 156, 258
 Tomicki Jan z Pszenia 258
 Tomicki Michał 258
 Tomicki Stanisław 258
 Tomicki Tomasz 256
 Tomicki Wojciech 258
 Tomisławski 497, 501, 514, 515, 578
 Toraszewski, setnik kozacki 267
 Traskowski 314
 Trąbiński 252
 Trąpczyńska Władysławowa 75
 Trąpczyński 75, 252, 253
 Trąpczyński Ambroży 155, 156
 Trąpczyński Jan Otta 155
 Trąpczyński Łukasz Otta 155
 Trąpczyński Maciej Otta 155, 171, 191, 193, 228
 Trąpczyński Michał Otta 155

- Trąpczyński Sebastian Otta 155
 Trąpczyński Stanisław Otta 74, 155, 256, 313, 314
 Trąpczyński Stefan 70, 257
 Trąpczyński Wawrzyniec Otta 155
 Trąpczyński Wojciech na Lwówku 155, chor. 430, 457
 Treter 97
 Troschke (Troszka) Erasmus z Drzewiec 459
 Truml Maciej 76
 Trzcińska 73, 254
 Trzcińska Anna 430
 Trzciniński Jan 155
 Trzciniński Mikołaj 253
 Trzebicki Andrzej, bp krakowski VIII, 88, 121, 122, 140, 234, 236, 399, 423, 439, 461, 490, 498, 574
 Trzebicki Władysław 70
 Trzebiński Jan 73
 Trzebiński Piotr 429
 Trzebiński Wojciech z Trzebin 71, 249
 Trzebuchowski Aleksander, cześn. inowrocławski 252, 254
 Trzebuchowski Samuel 158, 252, 255
 Trzecki Jan 74, 75, 154
 Trzycicki Gabriel 493
 Tuchółka Stanisław Kazimierz, sędzia tucholski 254
 Tuczyński 250
 Tuczyński Stanisław, stoln. inowrocławski 89, 161, 163, 188, 211, 326, 397, 570
 Turkowski Adam 75
 Turnicki Samuel 253
 Turno Hertman Friedrich 68
 Turno Jan Henryk 68
 Turobojski Jan 160
 Turski Chrystian 457
 Turski Jan 81
 Turski Kazimierz 160
 Turski Marcin 158, 160, 259
 Turski Stanisław 74
 Turski, towarzysz 501
 Twardowska 254, 257
 Twardowska Andrzejowa 75
 Twardowska Samuelowa 70
 Twardowski Aleksander 256
 Twardowski Andrzej 108, 158, 253
 Twardowski Jan 55, 106, 264
 Twardowski Jędrzej 253
 Twardowski Kasper Ziemek 160
 Twardowski Krzysztof, podwoj. kaliski 26
 Twardowski Maciej 55, 105, 106, 158, 253, 264
 Twardowski Mikołaj 55, 106, 253, 264
 Twardowski Sebastian 44, 64, 156, chor. 258, 431, 457
 Twardowski Wacław 258, 458
 Twardowski Władysław 431
 Twardowski Wojciech 64, 69, 157, 255
 Twardowski Zygmunt 55, 64, 69, 106, 160, 256, 264
 Twardowski Zygmunt, poborca 55, 84, podwoj. kaliski 85, 105, 106, 210, 264, 265, 280, 284, 289, 352, 364, 401, 467, 500, 514, 566
 Tworzyńska 251
 Tworzyński 432
 Tworzyński Franciszek 155, 428, 431, 450, 462
 Tworzyński Kazimierz 155
 Tworzyński Ludwik 155, 457
 Tworzyński Rafał 155
 Tworzyński Stefan 155
 Tyberiusz Grakchus, trybun ludowy 305
 Tyborowski Stefan 390
 Tymf Andrzej 92, 215
 Tymieniecki 252
 Tymieniecki Stefan Zaremba 74, pis. gr. bydgoski 157, 482
 Tymieniecki Wojciech 157
 Tymieniecki, poborca 104
 Tymięński Piotr, por. 413
 Ulatowska Dorota 73
 Ulatowski 233
 Ulatowski Jakub 155
 Ulatowski Jan 155, chor. 426
 Ulatowski Kazimierz 259
 Ulatowski Maciej 155
 Ulatowski Marcin 72, 155, 313, 457
 Ulatowski Michał 67, 259
 Ulatowski Piotr 432
 Ulatowski Stanisław 72, 154, 155, 396
 Ulatowski Tomasz 155
 Ulatowski Zygmunt 155, 259
 Ulatowski Zygmunt Kazimierz 157
 Unrug Aleksander 257
 Unrug Christof 159
 Unrug Jerzy 257
 Unrug Krzysztof 25, 86, sta gnieźnieński 396, 481
 Unrugowa Aleksandrowa 257
Urban Wacław XVIII
 Urbanowski Andrzej 156
 Urbanowski Dobrogost 67, 156
 Urbanowski Franciszek 155, 429, 458
 Urbanowski Jakub 155, 156
 Urbanowski Stanisław 155, 458
 Vart Franciscus de, kanonik Tournay 267
 Volcatius Tertulianus, trybun plebejski 50
 Wacławski 251
 Wagner Marek XVIII
 Wahl 254
 Waksner, mieszczanin z Szamotuł 353
 Walentyłowicz Marcin, sukkolektor 368

- Walichnowski Stanisław 431
 Waliszewski 250, 433
 Waliszewski Adam 432
 Waliszewski Dobrogost 251
 Waliszewski Jan 74
 Walknowski Stanisław 74
 Wałdowski Florian 76, 313
 Wałdowski Franciszek 76, 155, 252
 Wałdowski Jan 160
 Wałdowski Kazimierz 313
 Wałdowski Maciej 76, 313, 314
 Wałdowski Stanisław 155
 Wałdowski Stefan 76, 313
 Wałowski Stanisław 259
 Wardęski 71
 Wardęski Kasper 156, 253, 314
 Wardęski Kazimierz 68
 Wardęski Michał, woźny 28, 81, 106, 107, 186, 190, 240, 290, 296, 297, 382, 406, 415, 421, 422, 424
 Wardęski Paweł Ramek 67, 160
 Wardęski Stefan Gocz 252
 Wawrowski 71, 72
 Wedelski Ernest 26, 496
 Wedelski Jerzy Krzysztof 257
 Wedelski Krzysztof 396
 Weitenbach Krzysztof 68
 Wessel, rzekomy oberszter 585, 586
 Weyher Franciszek, sta walecki 26
 Węgierska 251
 Węgierski 70, 72, 104
 Węgierski Jan 432
 Węgierski Kazimierz 258
 Węgierski Krzysztof 158
 Węgierski Stanisław 155, 250, 429
 Węgierski Wojciech 156
 Węgorzewski 73, 256
 Węgorzewski Krzysztof 432
 Węgorzewski Łukasz 74, 160, 431
 Widawski 71, 432
 Widlak Marek 256
 Wielowiejski 250
 Wierzbicki Jan 74, 75, 158
 Wierzbicki Leszek XV, XVII, XVIII, 111, 306, 323, 329, 434, 474, 535, 552
 Wierzbicki Stanisław 135
 Wierzbińska 73, 458
 Wierzbiński 313
 Wierzbiński Jan 67, 259
 Wierzbiński Stanisław 259
 Wierzbiński Wojciech 259
 Wierzbowska Bogumiła 254
 Wierzbowski Łukasz, chor. łeczycki 164
 Wierzbowski Stanisław Bonifacy, wdziec brzeski-kujawski 280, 284, 285
 Wierzbowski Stefan, bp poznański 102, 285, 302, 304, 427, 449, 455, 490, 498
 Wierzchaczewska 73
 Wierzchowski Marcin 430, 458
 Wierzejski Andrzej 430
 Wierzejski Jakub 67
 Wierzwiński 250
 Więckowski 529
 Wijaczka Jacek XV
 Wilczyński 254, 482
 Wilczyński Paweł 67, 253
 Wilczyński Stanisław 67, 155, 253
 Wilczyński Wojciech 67, 155, chor. 429
 Wiliński Jan 74
 Wilkoński 256
 Wilkoński Franciszek 155
 Wilkoński Jerzy 64
 Wilkoński Maciej 75, 257
 Wilkoterski 250
 Wilkoterski Jakub 154, 258, pis. gr. wschowski 481
 Wilkowski 71, 141, 184
 Wilkowski Franciszek 74
 Wilkowski Jan 155
 Wilkowski Jerzy 259, 429
 Wilkowski Kazimierz 154
 Wiśniewski Tomasz 160
 Wiśniowiecka Gryzelda z Zamoyskich 96, 228
 Wiśniowiecka Teofila Ludwika z Zasławskich 483
 Wiśniowiecki Dymitr Jerzy, wda bełski, hetman pol. kor. 10, 52, 59, 144, 168, 181, 198, 218, 225, 228, 286, 333, 334, 339, 482, 483, 493, 525, 574, hetman w. kor. 586
 Wiśniowiecki Konstanty 131, 370
 Witowski Piotr 158
 Witowski Zygmunt 158, 160, 254
 Władysław II Jagiełło, król Polski 101, 360
 Władysław III Laskonogi, książę polski 484
 Władysław IV Waza, król Polski 487, 499, 551, 562, 564
 Władysław Jagiełło, król Polski 484
 Władysław Łokietek, król Polski 484
 Władysław Odonic, książę polski 484
 Włodarski Bronisław XIII, XVII
 Włosiński Dobrogost 155
 Włostowski Bogusław 158
 Włostowski Władysław Adam, ppłk 88, 101, 131
 Włostowski Władysław Adrian 158, 446
 Włoszynowski Adam 259
 Włoszynowski Jan 76, 259
 Wodziński 250
 Wojnowski 155
 Wojsławski 73
 Wojsławski Chryzostom 159, 256
 Wojsławski Marcin 70, 251
 Woliński 70, 250

Woliński Janusz XVII, 409, 422, 424, 471, 519, 523, 526, 530, 535, 542
 Wolski Marian XVIII
 Wolski Wojciech Dunin 259
 Wołczkiewicz Jan Aleksander, pods. kijowski 109
 Wołowski Jan, kanonik warmiński i chełmiński, sekretarz J.K.M. 137, 190, 194, 242, 249
 Wonisch Heinrich 159
 Woźnicki 457
 Woźnicki Jan 76, 154
 Woźniewski 76
 Wójcicki K. XVII, XVIII, 555
 Wronacki Andrzej 250
 Wróblewski 76, 313
 Wrzęcki 432
 Wturkowski Jakub 258
 Wturkowski Jan 257
 Wybranowski Franciszek 253, 255
 Wydzierzewski Jan 156
 Wydźga Jan Stefan, bp warmiński 235
 Wyganowski 76
 Wyganowski Dobrogost, sędzia bydgoski 25
 Wyganowski Jakub 259
 Wyganowski Jan 155, 253
 Wyganowski Jan Łukasz 67
 Wyganowski Jan, pis. gr. nakielski 26, 482
 Wyganowski Wojciech 155
 Wygrozowski Maciej 259
 Wygrozewski 73
 Wypierski Franciszek 156
 Wyporski Tomasz 159
 Wyrzyski Władysław 253, 313
 Wysławski Władysław 429, 583
 Wysocki Adam 250
 Wysocki Adam 493
 Wysocki Franciszek, poseł do Turcji 267, 268, 274, 286, 390, czešn. sochaczewski 415, 418, 419, 562
 Wysocki Maciej 74
 Wysocki Tomasz 250, 429

 Zabłocka 254
 Zabłocki 69, 71, 256
 Zabłocki Walerian 253
 Zaborowski 250
 Zaborski Fabian Sebastian 158
 Zaborski Stanisław 158
 Zachorowski Kazimierz 253
 Zachowski 432
 Zagajewski 71
 Zagajewski Jan 259
 Zagórski Michał 67, 156
 Zagórski Stanisław 67
 Zagórski Stanisław, podwoj. poznański 25, 53, 67, 104, 155, 446, 568
 Zagórski Zygmunt 430
 Zagurski Świętosław 156
 Zajączek 252, 255
 Zajączek Jan z Wrzący 156
 Zajączek Stanisław z Wrzący 156, 265, 288, 292, 295, 307, 320, 396, 496, 502
 Zajączkowa 254
 Zajączkowski Adam 75
 Zajdlitz, Zajdlitz zob. Seydlitz
 Zaklika Gabriel, stoln. podolski 468, 470, 476
 Zakrzewska 254
 Zakrzewski Aleksander 69, 158, 256
 Zakrzewski Andrzej, podst. kaliski 154
 Zakrzewski Bogusław 70
 Zakrzewski Franciszek 72
 Zakrzewski Jan 431
 Zakrzewski Jarosz 73, 257
 Zakrzewski Maciej 155, 211
 Zakrzewski Marcin 430
 Zakrzewski Mściśław 26
 Zakrzewski Olbrycht 256
 Zakrzewski Pantelion 72
 Zakrzewski Stanisław 74, 158, 253
 Zakrzewski Stefan 256
 Zakrzewski Walenty 258, 429
 Zakrzewski Władysław 69, 256, 265
 Zaleska 72
 Zaleska Krystyna z Czarńca 95, 130
 Zaleska Wojciechowa 258
 Zaleski 71
 Zaleski Andrzej ze Smardzewa 26, 70, rotm. 71, 72, 86, 88, 96, 130, 154, 222, 249, 251, 278, 279, 283, 285, 326, 366, 396, 413, 419, 426, 447, 453, 456, 575
 Zaleski Jan 259
 Zaleski Maciej 159
 Zaleski Michał 155
 Zaleski Mściśław 155, burg. nakielski 76, 155, 226, 313, 496
 Zaleski Stefan 314
 Zaleski Tomasz ze Smardzewa 26, 71, 161, 249, 278, 326, 371, 413, 419, 425, 426, 447, 467, 501, 567, 582
 Zaleski Wacław, chor. mn. łączycy 7, 12-14, 124
 Zaleski Wojciech 67, 155, 313
 Zaleski Zygmunt 159, 259
 Zalewski 73, 76
 Zalewski Stanisław 255
 Zalewski Stefan 76
 Zalewski Wojciech 76
 Załuchowski Jędrzej 156
 Załuski Andrzej 352
Załuski Andrzej Chryzostom 142, 545, 564
 Załuskowski Andrzej 159
 Załuskowski Stanisław 156, 159, 258

- Załuszkowski Andrzej 67, 157
 Załuszkowski Stanisław 67, 157
 Załuszkowski Wojciech 256
 Zamłyński 432
 Zamoyscy 96, 228
 Zamoyski Jan Sobiepan, wda sandomierski 96, 217
 Zamoyski Zdzisław, klan czernihowski 228
 Zaorowski 432
 Zapolski Aleksander 458, 502
 Zarembo Aleksander z Kalinowy 249, 431
 Zarembo Marcin z Kalinowy 249
 Zaręba 69, 73
 Zarucki Antoni 256
 Zarudny Samiło, pis. gen. wojska zaporoskiego 104, 105, 209
 Zasławska Katarzyna z Sobieskich 483
 Zasławski Aleksander Janusz 483
 Zasławski Ostrogski Władysław Dominik, wda krakowski 483, 493, 495
 Zawacki Andrzej 73
 Zawacki Jan 313
 Zawacki Stanisław 157
 Zawacki Wacław 256
 Zawacki Wojciech 70
 Zawacki Zygmunt 73
 Zawadzka 432
 Zawadzki 75
 Zawadzki Jan 249, 256
 Zawadzki Stanisław 69, 256
 Zawadzki Wojciech 431
 Zawadzki Zygmunt 249
 Zberkowski Andrzej 67
 Zbiński Jan 253
 Zbijewski Piotr 64, 154
 Zbijewski Wojciech 26, 40, 42-44, 64, 124, 133, 140, 154, 354, 397
 Zbrożek 71
 Zbrożek Michał, por. 534
 Zbyrkowski Andrzej 253, 255
 Zbyszewski 71, 432
 Zbyszewski Franciszek 459
 Zbyszewski Jan 77
 Zbyszewski Stanisław 160, 252
 Zdanowska Marcinowa 73
 Zdanowski Maciej z Sokołowa 459
 Zdanowski Stefan 76
 Zdrojowski 71
 Zdrowski 72
 Zdrowski Walerian 257
 Zdzychowska 70, 257
 Zdzychowski Wojciech 161, 163, 164-167, 169, 396, 481
 Zebrzydowski Andrzej, sta rogoziński 463, 467
 Zebrzydowski Józef Bernard, kanonik krakowski, sekretarz J.K.M. 135, 187
 Zieleniewski 71
 Zieliński Adam 69, 255
 Zieliński Krzysztof 157
 Zieliński Samuel 69
 Zielonacki 87, 250
 Zielonacki Jan, oboźny województw 252, 254
 Zielonacki Marcin 157, 252
 Zielonacki Mikołaj 157
 Ziemecki 432
 Ziemięcki Zygmunt 76, 155
 Zierowski Hans Christoff, rezydent cesarski 580
 Zkorsowski Bronisław 257
 Złotnicki 55, 73, 99, 443, 446
 Złotnicki Adam 156, 252
 Złotnicki Bogusław 158
 Złotnicki Jakub 156
 Złotnicki Jerzy 154, 429
 Złotnicki Krzysztof 252, 278
 Złotnicki Mikołaj 87, 223, cześnik poznański 254, 427
 Złotnicki Stefan 72, 160, 252
 Złotnicki Władysław 71, 160, 252
 Znaniecki 70
 Znaniecki Wawrzyniec 256
 Zokowski Bartłomiej 458
 Zrinsky Petar, ban Chorwacji 225
 Zwierzchowski 254
Zwierzykowski Michał VII, X, XI, XVII, XVIII
 Zygmunt II August, król Polski 30, 120, 481
 Zygmunt III Waza, król Polski 551, 562
 Żaboklicki 314
 Żabokrzycki Benedykt, cześn. braclawski 135, 141, 223
 Żakowski 71, 250
 Żbikowski Wojciech 64
 Żdżarski Krzysztof 154, 250
 Żdżarski Wojciech 250
 Żebrowski Michał, oberszter 359
 Żebrzyński 229
 Żegocki Kazimierz 156, 258
 Żegocki Krzysztof, wda inowrocławski 9, 35, bp nominat chełmski 165, 179, 180, 182, 184, 231, 427
 Żelecki 249, 251
 Żelecki Andrzej 425
 Żelecki Jan, łow. kor., sta bydgoski 53, 89, 124, 150, 152, 163, 166, 168, 169, 171, 173, 175, 184, 281, 451, 477
 Żelecki Piotr, podw. kaliski 425, 427, 481, 511, 568
 Żelecki Tomasz 426
 Żemecki Jan 134
 Żerek-Kleszcz Hanka XVIII
 Żernicki Andrzej 68
 Żernicki Stefan 160, 253
 Żernicki Zygmunt 160

Żeromski Daniel 256	Żychliński Jan 149, 153
Żółtowski Jan 74	Żychliński Jan z Żychlina 157
Żółtowski Kazimierz 313	Żychliński Kasper Jan 158, 396
Żółtowski Maciej 75	Żychliński Krzysztof 159
Żółtowski Remigian 74, 75, 158, 457, 466	Żychliński Łukasz 67
Żółtowski Stanisław 68, 156, 158, 458	Żychliński Piotr, sta walecki 124, 157, 171, 211, 224, 226, 227, 229, 264, 371, 375, 452, 464, 468-470, 476, 496, 550, 578
Żółtowski Wojciech 74, 75	Żychliński Stefan 158
Żuchowski 72	Żychliński Teodor XVIII
Żuchowski Bartłomiej 253	Żychliński Wojciech 74, 158, 159, 220, 259, 313, 314, 457
Żuchowski Wojciech 259	
Żuliński 250	
Żychliński 70, 457	
Żychliński Franciszek 70, 155, 158, 253, 256, 278, 326, 428, 447, 450, 462, 477	

Indeks geograficzny (poszerzony o hasła rzeczowe, zawierające desygnaty geograficzne)

- Adrianopol, m. 267
Akreman zob. Białogród
Anatolia 553
Andruszów, m. 557
andruszowskie pakta 118, 200, 338, 360
angielski ablegat 136
angielski król 336
austriacka arcyksiężniczka 120, 121, 122, 125, 134,
136, 138, 150, 162, 164, 189, 202, 215, 374, 455,
461, 498, 499, 517
austriacki dom 356
Azja 523, 561
- Babimost, m. 468
babimojski sta 179, 182
Babin, w. 306
Bar, m. 370, 539, 556
barski sta 403
Batorowo, w. 314
Bełęcino, w. 159
Belgrad, m. 286, 561
bełska piechota łanowa 560
bełski klan 585
bełski wda 10, 52, 59, 144, 168, 181, 198, 218, 225,
228, 286, 333, 334, 339, 482, 493, 525, 585
bełskie wdztwo 366, 443
Bełżyce, m. 306, 307
Beresteczko, m. 575
berestecka wyprawa 558
Berlin, m. 7, 8, 11, 14, 15, 18, 37-40, 43, 132, 176,
177, 237, 244, 344, 372, 375, 410, 503
berliński dwór 11, 18
Biała, m. 494, 495
- Biała Cerkiew, m. 137, 279, 291, 334, 370, 371, 385,
410
białocerkiewska forteca 131, 217, 396, 575
białocerkiewski komendant 201
białocerkiewski plk 95, 96
białocerkiewskie prezydium 88, 466, 467, 569
Białogród (Akerman), m. 145, 186
białogrodzka orda 271, 347
białogrodzki pasza 348
biechowski klan 161, 446, 452
bielska ziemia 203
bieniszewscy kameduli 87
błedzewski opat 41, 43, 412
błedzewskie opactwo 352, 412
Blizanów, w. 326
Błeszyno, w. 159
Błonowo zob. Stare Błonowo
Bnin, m. 27, 89, 108, 110, 124, 154, 278, 279, 326,
570
bocheńskie żupy 147
Bociejki, w. 484
boguszyński sta
Boh, rz. 334, 347, 385
Bojanice, w. 369
Bojanowo, m. 412, 475
bolemowski sta 74, 89
Borczyn, w. 103
Borek, m. 100, 360
borkowski proboszcz 75
borzechowska starościna 289, 430
borzechowski sta 25, 53, 54, 65, 67, 68, 151, 155,
222, 294
borzechowskie stwo 289, 294

Braclaw, m. 334, 353, 538, 540
 braclawska forteca 396
 braclawski cześn. 135
 braclawski podcz. 135
 braclawski poseł 135
 braclawski wda 370
 braclawski wojski 111
 braclawskie wdztwo 386, 421
 Brandenburgia 7, 503
 brandenburski ablegat 220
 brandenburska armia 69, 170, 182, 502, 539
 brandenburska artyleria 7, 11, 18, 42
 brandenburski elektor (kurfurst) 7, 10, 11, 15, 18, 21, 23, 37-40, 43, 59, 95, 103, 118, 127, 132, 165, 167, 176, 177, 220, 231, 237, 244, 245, 280, 281, 284, 289, 309, 315, 336, 343, 344, 357, 365, 372, 373, 375, 378, 379, 393, 401, 410, 442, 449, 476, 499, 502, 504, 539, 565, 571, 576, 581, 583
 brandenburski generał 237, 244
 brandenburski radca 178, 237, 244
 brandenburski rezydent 132, 176, 245, 346
 Brańsk, m. 203
 Brdów, m. 365
 brzeska-kujawska łowczyna 72
 brzeski-kujawski klan 248, 358
 brzeski-kujawski wda 128, 358
 brzeski-kujawski wdziec 280
 Brześć Litewski, m. 488
 Buda, m. 561
 budziaccy Tatarzy 145
 Bukowiec, w. 155, 459
 Buszewo, w. 155
 Bużenino, w. 155
 Bydgoszcz, m. 219, 362, 578
     spichrze 219, 362, 578
 bydgoscy mieszczenie 363
 bydgoska sól (sól suchedniowa) 61, 220, 361
 bydgoski burg. 155
 bydgoski pis. gr. 26, 157
 bydgoski sędzia gr. 25
 bydgoski sta 89, 124, 152, 184
 bydgoski żupnik 25, 157, 210, 211, 264, 352, 362, 397, 458, 481, 514, 570, 578
 bydgoskie pakta 284, 336, 344, 346, 357, 372, 373, 375-381
 Bytyń, w. 158

 Cecora, w. 523, 554
 Ceków, w. 326
 chełmiński bp 10, 108, 121, 124, 132, 136, 147, 165, 167, 170, 205, 206, 217, 219, 227, 238, 268, 295, 300, 306, 308, 311, 315, 318, 340, 341, 343, 344, 349, 355, 374, 376, 427, 439, 462, 490, 498
 chełmiński kanonik 137, 190, 195, 242, 249
 chełmiński podk. 130, 501
 chełmiński wda 130, 221, 336, 426
 chełmińskie wdztwo 367, 462
 chełmska ziemia 443
 chełmski bp 179, 182, 184, 231, 427
 chełmski chor. 404, 440
 chełmskie biskupstwo 100
 Chocim, m. 492, 508, 523, 526, 530, 542, 579
 chocimska ekspedycja 582
 Chocz, m. 446, 467
 chodorkowska włość 96
 Chojno, w. 250
 Chomęcice, w. 476
 Chorwacja 225
 Chwalim, w. 357
 ciechanowski cześn. 463, 467, 582
 Cieszęcin, w. 583
 Ciołkowo, w. 369
 Colln, m. 375
 Czaplinek, m. 369
 czaplińscy mieszczenie 99, 223
 Czapury, w. 88, 101, 360
 Czarniec, w. 95, 130
 czarnkowska parafia 103
 Czarnokożnice, w. 553-555
 Czechryń, m. 556, 558
 Czemiń w., 103
 chernihowski chor. 584
 czernihowski klan 228, 286
 czeskie królestwo 580
 Czetwertynówka, w. 421
 Częstochowa, m. 57, 121, 122, 133, 134, 135
 czorszyński sta 88

 Daleszyno, w. 369
 Dalmacja 286
 Dąbrowska, w. 585
 Dembiany, w. 397, 401, 450, 462
 derpski (dorpaci) podk. 476
 derpski (dorpaci) wda 25, 41
 Dębno, w. 245, 246
 Dębowa Łęka, w. 70
 Dniepr, rz. 222, 385, 556, 557
 Dniestr, rz. 334, 347, 385, 516, 526, 553
 Dobrzyca, w. 160
 dobrzyński podst. 72, 161, 251, 254, 313, 314, 432, 457
 doliński sta 582
 Dolsk, m. 446
 Drahim, m. 10, 21, 23, 59, 60, 95, 127, 133, 134, 219, 365, 377, 381
 drahimskie stwo 10, 99, 223, 365, 369, 377, 476, 581
 Drezdenko, m. 346
 Drwęca, rz. 362
 Drzewce, w. 459

- Dubno, m. 359, 493
 Dunaj, rz. 392, 472, 492, 523, 526, 530, 548, 553, 556, 558, 561
 dupińska parafia 103
 dybowski starostwo 100
 Działyń, w. 236, 237
- Egipt 523, 553, 561
 Elbląg, m. 172, 336, 343, 377, 379, 381, 503, 504
 Europa 23, 334, 556
- Francja 40, 120, 172, 343, 484
 francuska armia 69, 172
 francuska falkcja 122, 140, 141, 163, 178, 180, 182, 234
 francuski król 172, 336, 393
 francuski książę 10, 22
- Gabel, w. 585
 Gazew, w. 326
 Gdańsk, m. 116, 119, 141, 142, 162, 164, 170, 173, 178, 180, 182, 185, 186, 192, 197, 203, 221, 226, 227, 230, 235, 236, 286, 304, 336, 338, 347, 373, 388, 433, 447, 450, 468, 469, 510, 555, 565, 567
 gdańszczanie 130, 364
 Gębice, w. 103, 467
 głogowski burgraf 430
 głogowski sąd 580
 gniewski sta 403, 517
 Gniezno, m. 68, 146, 224, 279, 326, 466, 467, 567
     klasztór franciszkanów 352
     klasztór klarysek 102, 210, 224
     wsie kapitulne 326
 gnieźnieńska kapituła 224, 464, 470
 gnieźnieński abp (prymas) 3, 5, 6, 10, 17, 20, 21, 23, 24, 31, 33, 36, 47, 48, 57, 59, 60, 78-80, 86, 89, 90, 102, 107, 138, 140, 146, 169, 170, 175, 176, 207, 235, 285, 288, 298, 317, 323, 345, 347, 373, 391, 394, 407, 408, 427, 478, 479, 485, 490, 495, 498, 508-510, 540, 544, 545, 547-549, 564, 577, 583
 gnieźnieński gród 3, 6, 19, 25, 46, 50, 62, 109, 135, 190, 194, 240, 258, 266, 273, 274, 276, 290, 301, 324, 325, 329, 382, 389, 404, 406, 463, 468, 471, 478, 479, 485, 507, 509, 517, 518, 529, 541, 552, 553
 gnieźnieński kanonik 272, 292, 297, 325, 330, 405, 419, 422, 425, 435, 470-472, 555
 gnieźnieński konsystorz 470
 gnieźnieński pis. gr. 157, 160, 496
 gnieźnieński pow. 53, 67, 68, 258, 260, 367, 396, 397, 466
 gnieźnieński sta 396, 481
 gnieźnieńskie arcybiskupstwo 470
- Gocły, w. 154
 Godziszewo, w. 369
 Golejewo, w. 369
 Gołaszyn, w. 403
 Gołąb, w. 421, 425, 426, 434, 441, 456
 gołębska konfederacja 456, 549
 Goraj, w. 159
 Gorzów Wlkp., m. 576
 gostyński mieczn. 459
 gostyński pow. 100
 Goślina, m. 28, 29, 521
 Góra Kalwaria m. 302
 Górzno, w. 569
 Grecja 553
 grodzieński trybunał skarbowy 488
 Grönhoff w.w. 7
 Grudna, w. 89
 Gurowo, w. 568
- Halicz, m. 427
 halicka ziemia 437, 486
 halicki skarbn. 557
 hebdowskie opactwo 565
 Hiszpania 484
 Holandia 336, 349
 holenderski poseł 356
 horodelski sta 302, 370
 horodelskie stwo 354
 Horyń, rz. 542
 Hrubieszów, m. 413
 Huta, w. 103
 Huta Smolna, w. 103
- inflanczy obywatel 58, 96
 inowrocławska chorążyna 72
 inowrocławska wojewodźina 313
 inowrocławski burg. 259
 inowrocławski cześn. 67, 252, 254, 481
 inowrocławski stol. 89, 161, 163, 188, 211, 326, 354
 inowrocławski wda 9, 35, 100, 179, 182, 184, 366
 inowrocławski wdziec 180, 182
 Iraklion, m. 117
- Janowiec, m. 303, 304, 422-425
 Jarosław, m. 511
 Jassy, m. 548, 556
 Jworów, m. 139, 141, 145, 511, 517, 533, 535, 541, 543
 jaworowski sta 403
 Jazłowiec, m. 550, 556
 Jemiellino, w. 249
 Jeziorzany, w. 425
 jeżewska majątność 75
 jezewski proboszcz 40
 jędrzejowskie (andrzejowskie) opactwo 490, 565

Kalinowa, w. 249
 Kalisz, m. 26, 62, 88, 102, 182, 211, 302, 303, 326, 338, 444, 464, 515, 567, 569, 579
     klasztór Bernardynek 62, 88
     klasztór Klarysek 62, 88, 102, 586
     kolegium jezuickie 72, 251
     przedmieście Lubień 100
     wsie miejskie 326
 kaliska podwojewództwa 458
 kaliski burg. 53, 476, 496
 kaliski chor. 69, 70, 89, 138, 139, 149, 151-154, 161, 163, 165, 167, 169, 188, 193, 228, 233, 255, 258, 446, 452
 kaliski chorążyc 570
 kaliski cześn. 154, 396, 458
 kaliski gród 25, 28, 46, 50, 56, 62, 66, 70, 74, 78, 79, 81, 89, 103-107, 112, 123, 134, 135, 149, 150, 152, 153, 162, 190, 191, 194, 208, 211, 243, 245, 248, 249, 251, 255, 261, 270, 271, 273, 276, 296, 297, 302, 329, 351, 354, 382, 415, 417, 421, 422, 425, 427, 444, 447, 480, 485, 538, 541, 543, 544, 545
 kaliski klan 245, 246, 429, 430
 kaliski klanic 430
 kaliski komisarz graniczny 154
 kaliski komornik 26, 53, 252, 327, 328
 kaliski łow. 251, 254
 kaliski miecz. 451
 kaliski pis. gr. 26, 54, 65, 66, 155, 252, 264, 327, 353, 372, 463, 481, 512
 kaliski pis. z. 26, 75, 434, 451, 465, 475, 477, 481, 512, 514, 516, 517, 522, 529, 538, 563, 566, 569
 kaliski poborca 66, 155, 211, 265, 303, 396, 445, 476, 500, 511
 kaliski podk. 21, 23, 26, 52, 53, 89, 112, 124, 129, 154, 164, 169, 171, 193, 211, 222, 228, 233, 234, 238, 354, 366, 375, 376, 381, 412, 415-417, 419, 420, 450-452, 454, 455, 462, 474, 475, 477, 496, 497, 502, 515, 570, 582
 kaliski podsędek z. 26, 154, 162, 252, 481, 581
 kaliski podst. 154
 kaliski podwojewództwi 26, 85, 106, 210, 265, 401, 425, 427, 481, 511, 567
 kaliski pow. 69, 70, 91, 396, 466
 kaliski reg. gr. 251
 kaliski reg. z. 74
 kaliski rotn. pow. 86
 kaliski sąd gr. 263, 264
 kaliski sąd kapturowy 26, 446, 481, 496
 kaliski sędzia z. 26, 327, 481
 kaliski skarb. 26, 158
 kaliski stoln. 53, 124, 150, 152, 175, 206, 232, 269, 327, 354, 464, 480-482, 502, 568, 570
 kaliski surog. 26, 326, 480-482, 568
 kaliski wda 43, 49, 51, 128, 139, 150, 151, 154, 162, 164, 165, 168, 173, 175, 184, 219, 227, 243, 248, 251, 253, 255, 300, 309, 311, 320, 326, 343, 358, 371, 375, 425-428, 434, 446, 450-454, 456, 477, 547-549
 kaliski wdzie 8, 38, 89, 108-110, 124, 125, 163, 164, 166, 168-170, 184, 279
 kaliski woj. 26, 161, 301, 481
 kałuski sta 403, 517
 Kamieniec Podolski, m. 88, 95, 117, 118, 126, 137, 201, 217, 267, 334, 385, 399, 409, 421-424, 426, 439, 441, 442, 516, 523, 542, 548, 553, 556-558, 561, 586
 kamieniecki bp 421, 461
 kamieniecki prowiant 513
 kamienieckie stwo 361
 Kamieniec, w. 446
 Kamienieć Woźnych, w. 396
 Kamień, w. 585
 Kandia, m. 117
 Kazimierz, m. 303, 306, 307
 Kąsinowo, w. 155
 Kcynia, m. 99, 368, 585
 kcyński burg. 252, 482, 568
 kcyński gród 50, 191
 kcyński pow. 53, 396, 569
 kcyński sta 154, 164, 191, 193, 211, 396
 Kępno, m. 583
 Kiekrz, w. 372, 377, 477, 512, 514, 522, 538, 563, 587
 Kielczewo, w. 61, 88, 260, 446, 582
 Kijów m. 31, 118, 138, 169, 201, 216, 232, 334, 338, 348
 kijowski cześn. 14
 kijowski podk. 7, 11, 18, 42
 kijowski pods. 109, 112, 116, 124, 135
 kijowski poseł 109, 112, 116, 135
 kijowski stoln. 9, 124, 150, 152, 175, 232
 kijowski wda 96
 kijowskie wdztwo 96, 116, 222
 Klecko, m. 467
 klecki sta 67, 396, 463, 467, 468, 529
 Kłębowiec (Clausdorff), w. 237, 239, 244, 245
 Kłodawa, m. 246
 Kobylniki, w. 368
 Koło, m. 51, 53, 54, 70, 195, 225, 243, 245, 246, 249, 281, 289-291, 293, 295-302, 321, 343, 368, 375, 444, 454, 585
     klasztór bernardynów 368
 kolski sejmik 56, 195
 kolskie stwo 467, 585
 Koniecpol, m. 296
 Konin, m. 326, 467
 koniński burg. 53, 74, 86, 160, 164, 236, 303, 313
 koniński gród 3, 15, 19, 46, 276, 325
 koniński pow. 53, 303, 396, 512
 Konstantynopol, m. 218, 286, 564

- kopanicki sta 68
 Koprzywnica, m. 494
 koprzywnicki opat 494
 Korablewo, w. 88, 446
 Korona (zob. też Polska) 24, 58, 90, 94, 95, 99, 101, 171, 215, 218, 265, 293, 301, 308, 321, 334, 356, 359, 360, 362, 379, 380, 421, 424, 462, 465, 473, 484, 486, 489, 507, 509, 533, 536, 553, 577, 580
 kor. chor. 451, 509
 kor. cla 93
 kor. gen. artylerii 371, 560
 kor. hetman polny 10, 52, 57, 59, 61, 79, 89-91, 144, 168, 181, 186, 198, 199, 218, 225, 228, 231, 234, 275, 286, 309, 324, 326, 333, 334, 339, 354, 368, 385, 410, 482, 493, 525, 574, 585
 kor. hetman wielki 7, 33, 36, 37, 46, 52, 57, 59, 61, 63, 79, 80, 89-91, 99, 115, 126, 131, 139-141, 151, 162, 164, 168, 170, 171, 175, 184, 186, 198-200, 203-205, 219, 225, 227, 228, 269, 275, 286, 296, 306, 309, 317, 322, 324, 326, 333, 334, 339, 342, 348, 352, 354, 368, 370, 385, 402, 403, 407, 410, 423, 424, 427, 435, 438-440, 443, 451, 454-456, 468, 470, 477, 480, 489, 491, 498, 509, 510, 517, 518
 kor. instygator 59, 109, 110, 125, 357, 370, 485
 kor. kancelaria 297, 298, 308-310, 315-317, 326, 331, 335, 337, 363, 384, 405, 418, 428
 kor. kanclerz wielki 6, 8, 9, 14, 15, 19, 20, 22, 25, 28, 33, 35, 36, 38-44, 46, 52, 58, 59, 64, 84, 85, 89, 90, 120, 133, 134, 138, 140, 150, 169, 174, 182, 193, 233, 264, 270, 287, 299, 312, 319, 322, 338, 341-343, 345, 355, 411, 446, 469, 478-481, 498, 502-504, 512, 517, 518, 521, 528, 529, 531, 532, 543, 546, 547, 552, 577
 kor. krajczy 88, 102-107, 129, 209, 265, 353, 354, 370, 373, 396
 kor. łowczy 53, 89, 124, 150, 152, 163, 164, 166, 168, 169, 171, 173, 175, 184, 281, 451, 477
 kor. marszałek nadworny 231, 412
 kor. marszałek wielki 7, 33, 36, 37, 46, 52, 59, 63, 80, 99, 115, 139-141, 151, 164, 165, 168, 170, 171, 175, 184, 185, 194, 198, 200, 203-205, 219, 227, 231, 234, 269, 286, 296, 306, 317, 322, 333, 334, 339, 342, 348, 352, 370, 402, 403, 407, 410, 423, 424, 427, 435, 438-440, 443, 451, 454, 455, 468, 470, 489, 491, 498, 509, 510, 517-519
 kor. marszałkowa wielka 303
 kor. miecznik 55, 84, 508, 510
 kor. pis. skarbowy 48, 356
 kor. pis. polny 362, 399
 kor. podk. 58, 91, 462
 kor. podkanclerzy 10, 58, 89, 90, 108, 121, 124, 125, 132-134, 136, 147, 170, 205, 206, 217, 219, 227, 228, 238, 239, 268, 295, 300, 306, 308, 311, 312, 315, 318-322, 340, 341, 343, 344-346, 349, 355, 374, 376, 379, 380, 427, 439, 462, 490, 498, 540, 577
 kor. podskarbi wielki 5, 54, 58, 59, 92-94, 99, 126, 130, 138, 139, 151, 162-167, 170, 171, 173-175, 179, 182, 184, 189, 191, 193, 194, 203, 205, 215, 218, 220, 230, 232, 265, 280, 284, 289, 294, 357, 358, 363, 364, 387, 388, 400, 401, 415, 418, 419, 475, 476, 490, 499, 501, 520, 533, 573, 576, 583
 kor. podst. 9
 kor. referendarz 138, 215, 357, 388, 583
 kor. reg. 189, 244, 272, 292, 297, 311, 325, 330, 342, 383, 390, 405, 419, 422, 425, 435, 471, 472
 kor. sąd kapturowy 41-43, 58, 59, 106, 501
 kor. stoln. 374
 kor. strażnik polny 176, 534
 kor. trybunał 48, 49, 51, 56, 58-62, 92, 94, 97, 98, 108, 110, 111, 127-129, 162, 210, 214, 215, 221, 222, 309, 310, 318, 328, 335, 345, 358, 359, 361, 363, 365, 433, 434, 448, 454, 462, 474, 514, 564, 573, 576, 578
 koronowskie opactwo cysterskie 551, 565, 579
 Korsuń, m. 557
 korsuński sta 6, 15, 19, 270
 korynckie biskupstwo 90
 Kostrzyn, m. 102, 103, 446
 Kostrzyn nad Odrą, m. 375, 381, 576
 Koszowate, w. 96
 Kościan, m. 211, 444, 445, 505, 579
 kościańska starościna 257
 kościański burg. 88, 150, 162, 464, 476, 481, 514
 kościański pow. 53, 61, 68, 74, 88, 249, 251, 372, 396, 445, 476, 477, 505, 512, 569, 582
 kościański regent 250
 kościański rotm. 249
 kościański sta 26, 89, 210, 225, 229, 239, 244, 245, 354, 397, 428, 450-452, 462, 466, 476, 528, 533
 Kościelna, w. 326
 Kowal, w. 139
 kowelski sta 88, 102-105
 kowieński poseł 321
 kowieński pow. 312, 321
 kowieński sta 490
 kozienicki sta 490
 Kraków, m. 95, 107-109, 112-114, 117, 137, 147, 172, 189, 205, 305, 388, 551, 554, 561, 576
 katedra Św. Stanisława 107
 kolegium jezuickie 449
 skarbiec koronny 137, 150, 500
 Wawel 107, 117
 krakowscy posłowie 307
 Krakowska Akademia 59, 96, 500, 579
 krakowska piechota łanowa 559, 581
 krakowski bp 88, 100, 121, 122, 140, 234, 236, 399, 423, 439, 461, 490, 498, 574
 krakowski gród 108-111, 125

krakowski kanonik 187, 189, 383, 390
 krakowski klan 494
 krakowski klanic 370
 krakowski podstarości 111
 krakowski sędzia gr. 109, 111
 krakowski wda 126, 140, 483, 490, 493, 495
 krakowski wdziec 495
 krakowskie wdztwo 136, 269, 474
 Kreta wyspa 117
 krośnieńskie księstwo 576
 Krotoszyn, m. 210
 Królewiec, m. 11, 336
 Krym 79, 80, 117, 205, 268, 274, 286, 409, 523, 526, 553, 557
 krymska orda 330, 347
 krymski chan 5, 145, 205, 217, 268, 286, 317, 409, 417, 443, 523, 526, 530, 542, 550, 554, 556
 krzywiński klan 453
 krzywiński klanic 453
 Krzywosądz, w. 157
 Kuchary, w. 326
 kujawski bp 235, 485, 490, 495
 kujawskie wdztwa 167, 425
 Kurlandia 60
 kurlandzki książę 60, 95, 96, 119, 203, 221, 228, 364, 387
 Kwieciszew, w. 467

 Lanckorona, m. 374
 lanckorońskie stwo 374
 Landsberg zob. GorzówWlkp.
 Langwold, w. 103
 Laskówka w. 16
 legnicki książę 337
 Leszno, m. 25, 39, 106, 161, 174, 183, 403, 446, 469, 475, 481, 570, 586
 leszczyński proboszcz 432
 Łądek, m. 446
 lędzki klan 161
 lędzki klucz 467
 lędzkie opactwo 326
 libuski sta 490
 lipnowski (lipiński) sta 7, 13, 15, 19, 124, 131, 132, 150, 152, 167-171, 175, 184, 236, 237
 Litwa (Wielkie Księstwo Litewskie) 3, 4, 24, 30, 58, 172, 177, 218, 308, 312, 315, 317, 320, 321, 330, 331, 334, 348, 356, 357, 359, 360, 403, 418, 437, 461, 462, 484, 485, 489, 507, 509, 524, 533, 536, 548, 549, 553, 556
 litewska hetmanowa polna 493
 litewska kancelaria 320
 litewska pieczęć 188
 litewska poczta 488
 litewska podkanclerzyna 493
 litewski hetman polny 57, 59, 61, 488, 494, 546, 574
 litewski hetman wielki 57, 59, 61, 323, 348, 488, 546, 574
 litewski kanclerz wielki 121, 169, 178, 179, 182, 311, 312, 318, 322, 341, 490, 546
 litewski koniuszy 336
 litewski marszałek w. 387
 litewski pis. wielki 23, 172
 litewski podcz. 131
 litewski podk. 58, 91
 litewski podkanclerzy 121, 494
 litewski podkoniuszy 336
 litewski podskarbi nadworny 565, 580
 litewski referendarz 341
 litewski trybunał 57
 litewskie ekonomie 499
 litewskie wojsko 218, 317, 357, 388, 488, 523, 539, 546
 lubaczowski sta 490
 Lubartowo, w. 103
 Lublin, m. 296, 301, 303, 304, 306, 307, 309, 311, 312, 315, 316, 324, 325, 330, 342, 343, 355, 358, 359, 374, 389, 413, 420, 426-430, 434-437, 440, 441, 452, 499, 507, 508, 546, 578
 lubelska komisja skarbowa 515
 lubelska konfederacja 451
 lubelska piechota łanowa 560
 lubelski gród 435
 lubelski oficjał 358
 lubelski sejmik 341, 436, 482, 484, 490, 494
 lubelski trybunał zob. kor. trybunał
 lubelski wda 311, 320, 490
 lubelskie wdztwo 267, 341, 425, 437, 440, 443
 lubiński opat 583
 lubińskie opactwo 467, 534
 Lubomł, m. 363
 Lubraniec, w. 193, 230
 Lwów, m. 47, 95, 117, 137, 209, 213, 275, 284, 307, 318, 329, 330, 335, 357, 383, 387, 424, 442, 478, 486, 487, 492, 523, 542, 548, 554, 556, 558, 559, 561, 575
 lwowska komisja 5, 55, 81, 91, 94, 117, 126, 129, 143, 208, 215, 265, 277, 279, 335, 357, 359, 388, 464, 465, 466, 467, 476, 500, 508, 513, 514, 537, 563, 566
 lwowska poczta 342
 lwowskie pakta 542
 Lwówek, m. 155

 Łabiszyn, w. 158, 529
 Łagiewniki, w. 367, 585
 Łaszczyno, dzierzawa 223
 Ława, w. 369
 Ługa, w. 249
 łączycki chor. 124, 164
 łączycki chor. mniejszy 7, 12, 14

- łączyci klan 100
 łączyci wda 235, 529
 łączycie wdztwo 328
 Łęk, w. 161
 Łowicz, m. 249, 251, 255, 258, 347, 390, 391, 462
 łowicki zjazd 461
 łucki bp 461
 Łysobyki, m. 425
 Łyszkowice, m. 540, 541

 Malbork, m. 486
 malborski sta 6, 15, 19, 28, 38, 46, 270
 Malta, wyspa 484, 494
 maltański kawaler 484
 maltański zakon 494
 Małopolska 92, 95, 172, 484, 500
 małopolska prowincja 500
 małopolskie województwa 403
 Manaczyn, w. 542
 Margonin, m. 210
 mazowiecka piechota łanowa 559
 mazowieckie wdztwo 195, 302, 425, 486
 Miaskowo, w. 89, 161
 Mielżyn, w. 368
 Mieszkowo, w. 249, 251
 Mieścisko, w. 224
 Międzybórz, m. 556
 międzyłęski sta 73, 155
 Międzyrzecz, m. 87, 475, 569
     wójtostwo 255
 międzyrzecki klan 88, 154, 161, 169, 176
 międzyrzecka klanowa 259, 432
 międzyrzecki pow. 396
 międzyrzecki sta 139, 143, 211, 278, 279, 283, 285,
     326, 354, 371, 426, 464, 497, 502, 548, 549, 570
 międzyrzeckie starostwo 95, 103
 Mielino, w. 158
 mielnicka ziemia 584
 Mielżyn, w. 373
 Mieścisko, m. 467
 Miłosław m. 301
 Misir zob. Egipt
 Mogiła, w. 326
 Mohylów, m. 286, 334
 mohylewska ekonomia 203
 mołdawski gospodar 348, 562
 mołdawskie księstwo (ziemia wołoska, Wołochy,
     Wołosza) 274, 400, 487, 509, 510, 526, 530, 548
 Montawy, w. 577
 Moskwa, m. 360, 536
 Moskwa (Rosja) 118, 119, 138, 169, 184, 201, 205, 216,
     218, 232, 320, 337, 338, 340, 488, 557, 558, 572
 moskiewscy posłowie 201, 295, 360
 moskiewska komisja 166
 moskiewska instrukcja 268
 moskiewska wojna 360
 moskiewska korona 229
 moskiewski car 31, 47, 118, 201, 216, 334, 347, 510,
     530, 536, 542, 557
 moskiewskie poselstwo 386
 moskiewskie traktaty 122, 167
 mstowskie opactwo 565
 mścisławskie woj. 338
 Multany zob. wołoskie księstwo
 Murzynowo, w. 103

 Nakło, m. 26
 nakielska klanowa 250
 nakielska klanowa 73, 432
 nakielska sędzina z. 76
 nakielski burg. 76, 226, 313, 496
 nakielski gród 76, 276, 325, 394, 452, 511, 528, 529,
     541, 545, 553, 585
 nakielski klan 76, 77
 nakielski pis. gr. 26, 482
 nakielski pow. 53, 68, 69, 305, 306, 396, 482, 528
 nakielski reg. 313
 nakielski sąd kapturowy 26, 482, 496
 nakielski sędzia gr. 55, 111, 258, 288, 289, 292, 294,
     295, 320, 358, 401, 451, 482
 nakielski sta 26, 225, 229, 482, 502, 512, 570
 nakielski scic 354, 482
 nakielski surog. 26
 nakielskie stwo 448
 neapolitańska suma 122
 neuburska księżniczka 120
 neuburski książę 7, 9, 14, 36, 37, 40, 41
 neuburski tajny radca 7
 Nieczajno, w. 157
 Niedźwiady, w. 91, 221, 366
 Niegolewo, w. 155, 251
 Niemirów, m. 428
 Niempart, w. 504, 537, 563
 niepołomicki (niepołomski) sta 490
 Noteć, rz. 305, 583
 Nowa Marchia 346
 Nowa Wieś, w. 69
 Nowa Wieś, w. koło Ryczywołu 103
 Nowe (Neuburg, Neuenburg) m. 10
 Nowe Miasto, m. 344, 467
 nowodworska ekonomia 60, 94, 203, 216, 229, 581
 nowodworski sta 26, 54, 68, 69, 159, 211, 222, 229,
     234, 313, 354, 375, 396, 397, 450, 496, 501, 502,
     570, 585
 nowodworskie stwo 365
 nowoszczeński sta 69
 Nowy Targ, m. 374

 oberskie opactwo 468
 Oborniki, m. 103, 585

- odolanowski sta 74
 odolanowskie stwo 100, 366
 Odra, rz. 357, 576
 Olędry, w. 103
 Olędry, w. koło Świniar 103
 oliwskie pakta 119
 olkuska olbora 94
 opatowski klucz 467
 Orla, rz. 103
 Orla, w. 235
 Osiek m. 103
 osiecki sta 7, 12, 13, 14, 51, 72, 73, 140, 155, 164, 170, 174, 430, 512
 Ostróg, m. 186
 ostrogska ordynacja 484, 493, 500
 ostrzyński sta 490
 oświęcimsko-zatorski sejmik 138
 oświęcimsko-zatorskie księstwo 247, 486
 Otok, w. 124
 owiński klasztor cysterek 102, 501, 586
- Pabianice, m. 453
 Pakosławie, w. 103
 Palatynat-Simmern księstwo 120
 Pańska Łaska, w. 103
 paradyskie opactwo 468
 Paryż, m. 172
 Pawołocz, w. 557
 perejasławski sta 370
 Persja 557
 Pfalz-Neuburg elektorat 120
 Piątek, w. 250
 piltyński pow. 60, 95, 221, 228, 364
 Piotrków, m. 345, 359, 578
 piotrkowski trybunał zob. kor. trybunał
 Płaskowo, w. 68
 Pleszew, m. 210
 plocki archidiakon 100
 plocki bp 235, 352, 462, 490, 498
 plocki cześn. 140
 plocki kanonik 189, 383, 390
 plockie wdztwo 425
 pobiedziski sta 67, 124, 154, 164, 258, 260, 396
 Podgórze 510
 Podhajce, m. 366, 562
 podhajecka ekspedycja 223, 575
 podhajeckie dobra 221
 podhajeckie pakta 205
 podlaska piechota łanowa 560
 podlaski klan 421, 439, 501
 podlaski wda 477, 505
 podlaskie wdztwo 195, 197, 203, 437, 584
 Podole 440, 472, 510, 523, 542, 556
 podolscy egzulanci 442
 podolski chor. 584
- podolski cześn. 145
 podolski mieczn. 523
 podolski sta generalny 422
 podolski stoln. 468, 470
 podolski wda 513
 podolskie wdztwo 426, 443
 Pogorzela, w. 51, 134, 135
 Pokucie 510
 Polesie 80
 Polko, w. 103
 Polska (Królestwo Polskie) 3, 5, 17, 23, 27, 30, 49, 61, 94, 122, 126, 142, 176, 177-179, 182, 183, 185, 203, 205, 216, 225, 231, 244, 268, 274, 305, 317, 318, 360, 449, 455, 484, 489, 516, 539, 541, 543, 565, 574, 579, 586
- polska moneta 126
 Poluszyno, w. 103
 Połajewo w. 13
 połaniecki klan 449
 pomorska dynastia 387
 pomorski podk. 476
 pomorski wda 289, 294, 503, 504
 pomorskie granice 289
 Porta Ottomańska zob. Turcja
 Porwite, w. 103
 Potok, w. 158, 161
 Powidz, m. 326
 powidzki sta 13, 15, 51, 129, 154, 222
 Poznań, m. 6, 7, 8, 11, 12, 14, 15, 16, 23, 25, 27, 40, 42-44, 53, 54, 64-66, 81, 84, 87, 88, 97, 101, 104, 128, 134, 138, 140, 164, 166-168, 174, 184, 185, 211, 233, 245, 263, 270, 282, 322, 343, 346, 401, 444, 446, 455, 457, 460, 469, 478-480, 484, 485, 502, 504-507, 522, 531, 532, 543, 544, 549, 567, 576, 580, 587
 klasztor Benedyktynek (Chełmianek) 401, 501, 586
 klasztor Bernardynów 497
 klasztor Dominikanek 102, 501, 586
 klasztor Franciszkanów 88, 101
 klasztor Klarysek 365, 586
 klasztor Karmelitów 88, 101, 211, 360
 klasztor Reformatów 88, 101
 kolegium jezuickie 265, 582
 mosty 84
 mury miejskie 84
 Śródka 484
 Zamek 270, 469, 482, 518, 544, 545
- poznańscy mieszczenie 128, 367
 poznańska burgrabina 458
 poznańska cześnikowa 254
 poznańska diecezja 470
 poznańska kapituła 401
 poznańska komisja skarbową 537
 poznańska surogatorowa 257

- poznański bp 61, 102, 285, 302, 304, 427, 449, 455, 490, 498
 poznański burg. 161, 429, 457, 466, 476, 501
 poznański chor. 16, 154, 163, 188, 211, 222, 228, 238, 264, 374, 375, 381, 411, 413, 415, 416, 425, 426, 452, 453, 457, 458, 467, 476, 501, 548, 549, 570
 poznański cześn. 254, 427
 poznański gród 3, 25, 27, 28, 44, 56, 64, 65, 67-69, 72, 81, 89, 103, 104, 106, 107, 123, 131, 138, 139, 149, 150, 152, 153, 162, 186, 190, 191, 208, 211, 240, 243, 261, 276, 282, 290, 296, 297, 312, 325, 368, 382, 390, 394, 397, 403, 406, 411, 415, 417, 421, 422, 424, 430, 434, 444, 447, 450, 457, 460, 461, 463, 470, 471, 473-475, 478-480, 485, 495, 498, 504, 506, 507, 511, 517, 518, 521, 525, 528, 529, 531, 532-535, 537, 538, 540, 545, 563, 565, 570, 585, 587
 poznański kantor 227
 poznański klan 8, 9, 16, 21, 33, 35-40, 42-44, 48, 50, 64, 113, 115, 138, 141, 161-166, 169, 171-175, 177-184, 191, 193, 195, 205, 206, 229, 230, 231, 237, 261, 287, 299, 304, 307, 311, 318, 326, 328, 329, 341, 343, 344, 369, 371, 375, 379-381, 451, 457, 477, 514, 516, 549, 563
 poznański kom. 159, 255, 327, 450, 462, 465, 475, 481, 514, 522, 563
 poznański komandor 485
 poznański łow. 251, 396, 446, 458
 poznański miecz. 25, 158, 457, 481
 poznański oficjał 582
 poznański pis. gr. 25, 53, 154, 252, 298, 434, 451, 481, 569
 poznański pis. z. 328, 364, 481, 547, 548
 poznański piwowar 353
 poznański poborca 27, 127, 211, 265, 289, 364, 367-369, 372, 444-446, 457, 460, 476, 482, 496, 497, 500, 504, 511, 513, 529, 537, 563, 566, 567, 569
 poznański podk. 210, 328, 419, 430, 432, 433, 570
 poznański podsędek z. 210, 328, 450, 481
 poznański podst. 72, 260, 457
 poznański podwojewództw 25, 53, 67, 104, 155, 444, 446, 481
 poznański pow. 13, 87, 101, 186, 344, 372, 375, 396, 457, 466
 poznański sąd gr. 263, 264
 poznański sąd kapturowy 25, 27, 64, 67-69, 72, 84, 446, 481, 496, 521, 546
 poznański scholastyk 432
 poznański sędzia z. 25, 254, 412, 450, 451, 465, 467, 475, 477, 481, 500, 507, 513, 552
 poznański skarb. 53, 161, 251, 413, 426, 428, 583
 poznański stoln. 481, 521, 549
 poznański surog. gr. 25, 53, 151, 155, 232, 326, 343, 354, 481, 521, 577
 poznański syndyk miejski 282
 poznański wda 51, 53, 109, 128, 133, 134, 150, 151, 169, 179, 182, 185, 210, 309, 328, 358, 425, 426, 467, 529
 poznański wdziec 188, 251
 poznański woj. 25, 154, 327, 329, 371, 481
 poznański żupnik zob. żupnik bydgoski
 Proszowice, m. 295
 proszowicki sejmik 474
 Prusy Królewskie 61, 172, 192, 226, 230, 236, 345, 346, 363, 377, 462, 564
 pruska prowincja 61, 147
 pruski chor. 11, 14, 15, 16, 39, 43, 44, 245
 pruskie miasta 127, 364
 pruskie wdzstwa 136, 226, 486, 584
 pruskie ziemie 11, 227, 362, 367
 Prusy Książęce 11, 18, 177, 179, 377, 437
 Prusy Zajączkowe, w. 577
 Prut, rz. 482, 483
 przemęcki klan 51, 459
 przemęckie opactwo 366, 468
 przemyski bp 461
 przemyski cześn. 444
 Przyima, w. 89, 152-154, 161, 258, 481
 Puck, m. 130, 580
 Pszeń, w. 258
 Puławy, m. 423
 Pyszca Miejska, w. 103
 Pyzdry, m. 326, 467
 pyzdrowski burg. 313, 314, 476, 496
 pyzdrowski gród 25, 38, 107, 108, 112, 135, 186, 190, 191, 194, 266, 271, 274, 276, 329
 pyzdrowski pis. gr. 26, 482
 pyzdrowski pow. 53, 165, 243, 245, 301, 344, 367, 396, 584
 pyzdrowski sta 158
 pyzdrowskie burgrabstwo 141
 Raciborsk, w. 490
 Radlin, w. 165, 173, 175, 243
 Radobiewo, w. 576
 Radom, w. 103
 Radom, m. 275, 370, 499, 520
 radomska komisja skarbową zob. radomski trybunał skarbowy
 radomski sta 138, 140, 176
 radomski trybunał skarbowy 58, 92-94, 262, 264, 270, 273, 275, 280, 284, 302, 303, 334-336, 349, 353, 359, 364, 370, 388, 401, 487, 500, 512, 513, 519, 520, 524, 526, 560, 579, 580
 Radomicko, w. 157, 432, 477
 radoszewski klucz 103
 Rajska, w. 250
 Rakowo, w. 365
 Raków, w. 581

Rataje, w. 324, 369, 519
 Rawa, m. 454
 rawski wda 505
 rawski wdzic 399
 Rawicz, m. 475
 Recz, w. 103
 reński palatyn 120
 Rogalin, w. 87
 Rogoźno, m. 467
 rogozińska ekonomia 203, 218
 rogoziński klan 51, 228, 312, 314, 329, 367, 584
 rogoziński pow. 72, 73
 rogoziński sta 463, 467
 Rokitno, w. 412
 Rosja zob. Moskwa
 rosyjski car zob. moskiewski car
 Rozdrażewo, w. 100, 157
 Rozwadowo, w. 157
 różnowska majątność 70
 różański miecz. 68
 Rumelia 553
 Ruś 117, 172
 ruska piechota łanowa 559
 ruski sejmik 335
 ruski wda 129, 228, 265, 353, 370, 371, 505, 545, 574
 ruskie cła 93, 201
 ruskie wdzitwa 115, 213, 335, 383
 ruskie wdzitwo 366, 556, 575
 ruski wda 497, 513
 ruski żupnik 61
 ruskie żupy 61
 Ruszew, w. 468
 Rüdersdorf, w. 503
 Rychnowo, w. 249
 ryczywolska parafia 103
 Rydzyna, m. 99, 475, 583
 rzeczyski pow. 338
 Rzym, m. 305, 551, 561, 564, 565
 rzymska republika 49

 Saksonia 181
 samborska ekonomia 203, 562
 sandomierscy posłowie 306, 307
 sandomierska ekonomia 356
 sandomierska piechota łanowa 560
 sandomierski sta 490
 sandomierski wda 490
 sandomierskie miary 213
 sandomierskie wdzitwo 247, 269, 308, 315
 sanocki klan 165, 352, 370, 371, 430
 sanocki podcz. 369
 santocka kasztelanka 72
 santocki klan 161, 497
 Sędziszów, m. 423

 Sędziwice, w. 103
 Sepno, w. 369
 Sielnica, w. 1601
 Sieniutowo, w. 403
 sieradzka łowczyzna 251
 sieradzki podcz. 371
 sieradzki sejmik 13
 sieradzki wda 221, 366, 577, 582
 sieradzkie wdzitwo 229, 289, 293, 425
 siewierski książę 490
 siewierskie pułki 338
 Skrzypna, w. 85, 106, 108
 Skwierzyna, m. 255, 475
 skwierzyńska parafia 103
 Sławianowo, w. 157
 Słupca, m. 326, 446
 Słupia, w. 446
 Smardzewo, w. 326
 Smarzewo, w. 72, 249, 251
 Smarzewice, w. 485, 490
 Smogulec, w. 124, 131
 Smolniki, w. 103
 Sobiejuchy, w. 367
 sobowiecki sta 388
 sochaczewski cześn. 415, 562
 Sokal, m. 471, 472
 sokalski popis 575
 sokalskie stwo 366
 Sokolniki, m. 281, 481
 sokolnickie wójtostwo 585
 Sokołowo, w. 459
 solecki sta 210, 264
 solecki ścic 528
 solotwiński sta 490
 Sowy Małe, w. 103
 Sowy Wielkie, w. 103
 Stare Błonowo, w. 367
 Starołęka, w. 88, 101, 360
 Stary Młyn, w. 581
 Stary Rębin, w. 365
 Stary Ryzyszczów, m. 557
 Starzyn, w. 377
 Stawiszyn, m. 326, 468
 stawiszyński sta 155, 463, 468
 Stęszew, m. 155
 Stojanów, m. 91, 221, 366
 stwołowicka komandoria 484
 stryjski sta 403, 517
 Sylistria 492
 sylistryjski pasza 117, 145, 274
 Szamotuły, m. 103, 344, 347, 353, 375
 szawelska ekonomia 203, 216, 356
 Szczeczeszyn, m. 435, 436
 Szczecin, m. 576
 szczyrzyckie opactwo 565

- Szlichtyngowa, m. 446, 475
 Szwedzka Korona zob. Szwecja
 szwedzka wojna 203, 360, 362, 366, 467, 508, 584
 szwedzki król 336, 501
- Śląsk 126, 183, 337, 366, 567, 580
 śląska granica 337
 śląskie mennice 220
 Śmigiel, m. 446, 475
 Śniatyń, m. 509
 Śrem, m. 353, 372, 465, 475, 514, 537, 563
 śremska komisja skarbową 85, 264, 265, 353, 465, 475, 482, 496, 506, 515, 537
 śremska parafia 103
 śremski klan 74, 75, 129, 154, 163, 166, 168, 184, 206, 222, 228, 232, 233, 366, 371, 416, 417, 428, 446, 450, 464, 481
 śremski klasztor 586
 śremski sta 89, 161, 211, 354, 370, 397
 śremskie groble 585
 Środa, m. 3, 8, 10-20, 25, 27, 29, 35-40, 43, 46-48, 50, 54-56, 62-65, 77, 81, 89, 101, 103-105, 107, 111-113, 123, 131, 132, 134, 136, 138, 149, 150, 152, 153, 161, 163, 166-169, 171, 173, 176, 177, 181, 183-185, 189, 190-195, 206, 208, 211, 224-227, 230-233, 236, 237, 243-245, 260, 261, 266, 271, 273-276, 279, 287-293, 297, 316, 318, 323-325, 328, 329, 344-346, 351-354, 368, 372, 373, 375, 382, 394, 397, 403, 405, 411, 413-416, 420, 433-435, 444, 445, 447, 460, 461, 463, 468, 474, 475, 480, 482, 495, 497, 498, 501, 502, 505, 507, 511, 515-517, 526-529, 531, 532, 534, 535, 538, 547, 548, 550, 552, 553, 563, 565, 566, 569, 570, 579, 586
 cmentarz 8, 164, 166, 184, 206, 227, 232
 klasztor Dominikanów 397
 kościół farny 164, 169, 170, 227
 plebania 164
 wójtostwo Żrenica 101
 średzki sta 368, 396, 413, 428, 444, 447, 450-452, 455, 462, 502, 548, 549, 580
 średzkie stwo 368, 534
 Świątniki, w. 87, 467
 Święciechowa, m. 475
 święciechowski klucz 467
 Świniary, w. 103
- Tarnów, m. 494
 Tempłów, w. 103
 Tęczym, m. 490
 Tłokinia, w. 326, 467
 Toruń, m. 18, 19, 62, 98, 100, 130, 221, 280, 285, 289, 294, 364, 401, 467, 500, 513, 566, 567
 toruński statut 97, 576
 Tournai (Tornacensis) kanonik 267
- Trembowla, m. 204
 Trościaniec, m. 386
 trościanieccy żołnierze 396, 410, 412, 443
 trościaniecka bitwa 397, 399
 trubecka suma 119, 203, 337, 387
 trubeckie księstwo 119
 Trypol, w. 557
 Trzebiny, m. 249
 Trzemeszno, m. 326, 551
 trzemeszyński murgrabia 254
 tucholski sędzia 254
 Tuczo, w. 89, 210, 397
 Turcja 117, 205, 267, 268, 274, 286, 334, 347, 348, 355, 382, 386, 392, 399, 400, 406, 408, 409, 421, 439, 440, 471, 472, 523, 548, 577, 584
 turecka wojna 127, 286, 362, 402, 439, 440, 498, 564, 577
 turecki sułtan (cesarz) 137, 267, 274, 386, 409, 417, 422, 427, 443, 492, 526, 530, 553
 turecki wezyr 267, 286, 417, 471, 523, 530, 553
 tureckie traktaty 572
 tureckie wojska 390, 542
 turkowski klucz 467
 Tykocin, m. 95
 Tyniec, m. 551
- Ujście, m. 99, 368, 583
 ujski sta 44, 329
 Ukraina 47, 79, 94, 114, 117, 118, 137, 145, 197, 198, 205, 241, 267, 268, 280, 284, 307, 316, 317, 321, 324, 330, 333, 334, 339, 340, 347, 348, 354, 355, 359, 378, 385, 399, 406, 413, 417, 419, 439, 455, 473, 510, 530, 537, 539-542, 550, 553, 554, 556, 557, 561, 562
 ukraińscy wygnańcy 96
 Ulejno, w. 584
 Uniejów, m. 146, 169, 411, 423
- Walcz, m. 26, 468
 wałecki burg. 238
 wałecki pis. gr. 26, 279, 281, 327, 329, 496
 wałecki pow. 53, 68, 69, 95, 159, 237, 244, 372, 396, 476, 477, 481
 wałecki sąd kapturowy 26, 481, 496
 wałecki sędzia gr. 26, 496
 wałecki sta 26, 124, 157, 171, 211, 224, 226, 227, 229, 264, 371, 375, 452, 464, 468-470, 476, 496, 550, 578, 579
 wałeckie stwo 448
 warmiński bp 235
 warmiński kanonik 137, 190, 196, 242, 249, 272, 292, 297, 325, 330, 405, 419, 422, 425, 435, 471, 472
 Warszawa, m. 3, 4, 5, 7, 17, 29, 30, 31, 32, 33, 41, 43, 47, 48, 59, 67-70, 72, 74, 76-79, 81, 101, 113-116,

119, 121, 122, 125, 132-135, 137-139, 141, 144,
 145, 147, 150, 161-164, 166-168, 171, 172, 174,
 176, 177, 181, 183, 186-190, 194-197, 202, 205,
 215, 238, 240, 242, 244, 246, 248, 249, 266-269,
 271-274, 276, 283, 285, 287, 288, 290, 292, 294-
 -297, 299, 300, 302, 303, 307, 311, 317, 318, 330-
 -332, 338, 339, 343, 346, 356, 373, 377, 382-384,
 389, 390, 401-406, 408-410, 417, 420-422, 425,
 434, 435, 441-443, 447, 448, 450, 456, 460, 461,
 468, 470-475, 484, 486-488, 490, 491, 499, 507-
 -510, 517-520, 522, 524-527, 529, 530, 545, 547
 cekhaus 439
 Rynek 341
 warszawscy karmelici bosci 513
 warszawscy reformaci 175
 warszawska ziemia 116, 420
 warszawski gród 403, 419
 warszawski podk. 336, 410
 warszawski podst. 138
 warszawski sejmik 116, 138
 warszawski sędzia z. 172
 Warta, rz. 103
 welawsko-bydgoskie traktaty zob. bydgoskie pakta
 Wełna, w. 260
 Wenecja 286
 Wierbno, w. 157
 Węgry 117, 223, 268, 510
 węgierska granica 337
 Wiedeń, m. 122, 125, 134, 147, 150, 161, 207, 222,
 269, 283, 285, 286, 292, 295, 307, 419, 564
 wiedeńska legacja 122
 wiedeński dwór 123
 Wieliczka, m. 123, 203
 wielickie żupy 202
 Wielkopolska 7, 14, 64, 95, 135, 140, 162, 183, 184,
 189, 195, 238, 244, 295, 300, 307, 312, 318, 346,
 403, 419 484, 500, 517, 525, 532, 544
 wielkopolscy deputaci 273
 wielkopolska prowincja 188, 401, 402, 500
 wielkopolski rotm. 154
 Wielkopolski sta generalny 6, 8, 14, 15, 19, 20, 22,
 25, 28, 33, 36, 38, 39, 43, 46, 52, 59, 64, 84, 85,
 92, 120, 138, 140, 150, 169, 174, 182, 193, 233,
 264, 270, 287, 299, 312, 319, 338, 345, 355, 373,
 411, 446, 469, 478-481, 498, 502, 504, 512, 515,
 517, 518, 521, 528, 529, 531, 532, 543, 544, 546,
 547, 552, 577
 wielkopolski żupnik zob. bydgoski żupnik
 wielkopolskie stany 11
 wielkopolskie województwa 6, 33, 60, 61, 126, 136,
 161, 170, 188, 223, 229, 239, 249, 255, 258, 269,
 270, 283-286, 291-295, 304, 306, 309, 315, 316,
 318, 320, 321, 354, 361, 378, 403, 404, 417-419,
 423, 425, 470, 478, 479, 518, 525, 531, 532, 533, 587
 wieluńska podstolina 251
 Wierzbno, w. 160
 Wierzenica, w. 369
 wileńska konwokacja 308, 321, 359
 wileńska mennica 388
 wileński klan 462
 wileński wda 323, 341, 348, 546
 Wilkowo, w. 154
 Wisła, rz. 10, 289, 303, 306, 307, 388, 423, 424, 442,
 511, 542, 546, 548, 554, 556, 558, 561
 wiszeński sejmik zob. ruski sejmik
 Wiśnicz, m. 490
 Wiśniowiec, m. 562
 witebski wda 461
 włocławski archidiakon 227
 włocławski scholastyk 227
 wojnicki klan 501
 Wola, w. 74
 wołoskie księstwo (Multany) 274
 wołoski gospodar 562
 wołyński klan 462
 wołyński łow. 76
 wołyńskie woj. 542
 Wrząca, w. 155, 265
 Września, m. 585
 Wschowa, m. 25, 236, 459, 468, 475, 579
 wschowska ziemia (powiat) 53, 54, 112, 220, 273,
 274, 291, 324, 329, 372, 396, 405, 446, 459, 476,
 477, 481, 519, 542
 wschowski burg. 155, 459, 496
 wschowski cześn. 431, 481
 wschowski gród 3, 6, 15, 19, 25, 38, 46, 47, 50, 56,
 81, 102, 104, 112, 236, 266, 270-272, 274, 276,
 290, 324, 325, 329, 351, 354, 382, 389, 394, 404,
 411, 417, 429, 444, 450, 459, 463, 469, 471, 474,
 478-480, 485, 495, 509, 511, 517-519, 522, 525,
 526, 529, 531, 532, 540, 541, 543-545, 553
 wschowski pis. gr. 25, 154, 481
 wschowski pis. miejski 236, 459
 wschowski pis. z. 25, 54, 65, 66, 134, 135, 155, 252,
 431, 452, 465, 475, 477, 481
 wschowski podsędek z. 25, 35, 36, 55, 62, 63, 252,
 254, 327, 369, 371, 417, 475, 477, 481, 507, 514,
 522, 538, 568, 587
 wschowski regent gr. 580
 wschowski sąd kapturowy 25, 64, 446, 496
 wschowski sędzia z. 25, 154, 232, 327, 369, 371,
 465, 475, 477, 481
 wschowski sta. 25, 507, 549, 570, 586
 wschowski stoln. 313, 314, 429, 459
 wschowski surog. 25, 35, 36, 55, 481
 wschowskie stwo 141
 wschowskie urzędy ziemskie 265, 366
 Wybranowo, w. 469
 Wydrzno, w. 367
 Wysoka Porta zob. Porta Ottomańska

Indeks geograficzny (poszerzony o hasła rzeczowe, zawierające desygnaty geograficzne)

Zadnieprze 539	zemborzycki pleban 413
Zagórw, m. 446	Złoczów, m. 403, 517, 535, 537, 545
Zakrze, w. 154	Złotkowo, w. 467
Założe, w. 545	Zwoleń, m. 300, 302-304
Zamość, m. 141, 358, 561, 575	
zamoyska ordynacja 62, 96, 217, 228, 577	Żarczyn, w. 103
Zaporoże 205, 317, 523	Żelaskowo, w. 249, 250
zatorski sta 490	żerkowskie dobra 245
zawichojski sta 490	żniński klucz 468
Zbaraż, m. 562	Zółkiew, m., 403, 517
Zbrucz, rz. 553-555	Żuławy Wiślane 94
Zdziechowa, w. 467	żwaniecka wyprawa 558
Zdzież, w. 100	Żychlin, w. 157
Zemborzyce, w. 306	Żywiec, m. 136, 203

Spis treści

Wstęp	VII
Wykorzystane, podstawowe edycje źródłowe i literatura	XVII
Wykaz skrótów.....	XIX
Akta sejmikowe	
1. Sejmik przedkonwokacyjny w Środzie, 15 października 1668 r.	3
Sejmik zerwany.	
1. Uniwersał prymasa Mikołaja Prażmowskiego, ogłaszający bezkrólewie i zwołujący sejmik przedkonwokacyjny województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie – Warszawa, 19 września 1668 r.	3
2. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, zawiadamiający o bezkrólewiu oraz wzywający do zachowania bezpieczeństwa i zamknięcia urzędów grodzkich – Poznań, 22 września 1668 r.	6
3. List Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego do Ottona von Schwerin nadprezydenta Tajnej Rady w sprawie przygotowań do sejmiku przedkonwokacyjnego – Grönhoff, 5 października 1668 r.	7
4. Informacja o zerwaniu sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego marszałka zerwanego sejmiku – 15 października 1668 r.	8
5. Relacja z sejmiku przedkonwokacyjnego w Środzie – Poznań, 21 października 1668 r.	8
6. List Kaspara Geelhaara inspektora menniczego Prus Książęcych, tajnego sekretarza sądu nadwornego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami na temat sejmiku przedkonwokacyjnego w Środzie – Poznań, 22 października 1668 r.	11
7. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, informujący o zerwaniu sejmiku w Środzie oraz nakazujący otwarcie urzędów grodzkich – Środa, 22 października 1668 r.	15
8. List Franciszka Zygmunta Gałęckiego chorążego ziem pruskich do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami o sejmiku – Poznań, 22 października 1668 r.	15
9. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego do Władysława Michała Skoroszewskiego chorążego poznańskiego – Łaskówka, 22 października 1668 r.	16

10. List Franciszka Zygmunta Gałęckiego kamerjunkra w służbie dworu berlińskiego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego na temat przygotowań do nowego sejmiku w Środzie, którego początek wyznaczono na 5 listopada 1668 r. – Toruń, 29 października 1668 r.	18
2. Powtórny sejmik przedkonwokacyjny w Środzie, 5-6 listopada 1668 r.	19
1. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, zwołujący powtórny sejmik przedkonwokacyjny w Środzie – Środa, 23 października 1668 r.	19
2. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski z wyrzutami za samowolne zwołanie powtórnego sejmiku – [1668 r.]	20
3. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – 1668 r.	21
4. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do Stanisława Krzyckiego podkomorzego kaliskiego – 1668 r.	23
5. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do powtórnego sejmiku przedkonwokacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – [1668 r.]	24
6. Laudum powtórnego sejmiku przedkonwokacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 5 listopada 1668 r.	25
7. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego marszałka sejmiku – 6 listopada 1668 r.	28
8. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, informujący o sejmikowej uchwale przypominającej zakaz wywozu skór za granicę – Goślina, 8 listopada 1668 r.	28
3. Sejmik relacyjny w Środzie, 4-7 lutego 1669 r.	29
Sejmik zerwany.	
1. Sejmik wyznaczony mocą konfederacji generalnej, uchwalonej na sejmie konwokacyjnym w Warszawie.	29
2. List Jana Kazimierza na sejmiki – Warszawa, 12 grudnia 1668 r.	30
3. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego na sejmiki relacyjne – Warszawa, 20 grudnia 1668 r.	31
4. List Jana Kazimierza do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego w sprawie sejmiku – Warszawa, 9 stycznia 1669 r.	33
5. List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski do prymasa Mikołaja Prażmowskiego w imieniu sejmiku – Środa, 1669 r.	33
6. Informacja o zerwaniu sejmiku w Środzie w diariuszu Piotra Opalińskiego – 4 lutego 1669 r.	35
7. Relacja z sejmiku relacyjnego w Środzie, w dniach 4-7 lutego 1669 r.	36
8. Relacja z sejmiku relacyjnego w Środzie, w dniach 4-7 lutego 1669 r. przetłumaczona dla elektora brandenburskiego.	37
9. Informacja o zerwaniu sejmiku w uniwersale Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, zwołującym kolejny zjazd – Środa, 9 lutego 1669 r.	38

10. List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty Wielkopolski do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego – Środa, 9 lutego 1669 r.	38
11. List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego – Środa, 10 lutego 1669 r.	39
12. List Joachima Scultetusa tajnego sekretarza kameralnego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o zerwaniu sejmiku relacyjnego w Środzie – Poznań, 10 lutego 1669 r.	40
13. List Franciszka Zygmunta Gałęckiego chorążego ziem pruskich do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami na temat mediacji brandenburskiej na sejmiku relacyjnym w Środzie – Poznań, 11 lutego 1669 r.	43
14. Informacja o zamieszaniu na sejmiku w manifestacji Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – Poznań, 8 kwietnia 1669 r.	44
4. Zjazd podczas popisu pod Środą, 4 kwietnia 1669 r.	46
1. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, zwołujący zjazd na popisie pod Środą – Środa, 9 lutego 1669 r.	46
2. Uniwersał prymasa Mikołaja Prażmowskiego w sprawie zaległości podatkowych – Warszawa, 12 marca 1669 r.	47
3. List Jana Kazimierza do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – Warszawa, 25 marca 1669 r.	48
4. List Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego do województw poznańskiego i kaliskiego zgromadzonych na popis pod Środą – b.m. i d. [1669 r.]	48
5. Laudum województw poznańskiego i kaliskiego spisane podczas zjazdu na popis pod Środą, 4 kwietnia 1669 r.	50
6. Eksorbitancje spisane na elekcję podczas zjazdu pod Środą, 4 kwietnia 1669 r.	56
7. Uniwersał zjazdu województw poznańskiego i kaliskiego w sprawach nadużyć wojskowych w województwach – Środa, 4 kwietnia 1669 r.	62
8. Informacja o popisie pod Środą w diariuszu Piotra Opalińskiego – 4 kwietnia 1669 r.	64
9. Manifestacja grupy szlachty województw poznańskiego i kaliskiego w obronie wolnego głosu na elekcji – Poznań, 8 kwietnia 1669 r.	64
10. Manifestacja komisarzy sejmikowych przeciwko poborcom – Poznań, 10 maja 1669 r.	65
11. Dekret komisji sejmikowej do spraw rozliczeń z poborcami – Poznań, 10 maja 1669 r.	66
12. Rejestr szlachty powiatu gnieźnieńskiego na pospolitym ruszeniu podczas elekcji – obóz pod Warszawą, 19 czerwca 1669 r.	67
13. Rejestr szlachty powiatu waleckiego na pospolitym ruszeniu podczas elekcji – obóz pod Warszawą, [19 czerwca] 1669 r.	68
14. Rejestr szlachty powiatu kaliskiego pod chorągwią Andrzeja Przyjemskiego chorążego kaliskiego, na pospolitym ruszeniu podczas elekcji – obóz pod Warszawą, [19 czerwca] 1669 r.	69
15. Rejestr szlachty powiatu kaliskiego pod chorągwią Andrzeja Zaleskiego rotmistrza województwa kaliskiego, na pospolitym ruszeniu podczas elekcji – obóz pod Warszawą, 19 czerwca 1669 r.	70

16. Rejestr szlachty powiatu rogozińskiego na pospolitym ruszeniu podczas elekcji – obóz pod Warszawą, [19 czerwca] 1669 r.	72
17. Rejestr szlachty powiatu kościańskiego na pospolitym ruszeniu podczas elekcji – obóz pod Warszawą, 19 czerwca 1669 r.	74
18. Rejestr szlachty powiatu nakielskiego na pospolitym ruszeniu podczas elekcji – obóz pod Warszawą, [19 czerwca] 1669 r.	76
5. Sejmik przed sejmem koronacyjnym w Środzie, 20 sierpnia 1669 r.	77
1. List elekta Michała do województw – Warszawa, 20 lipca 1669 r.	77
2. Uniwersał prymasa Mikołaja Prażmowskiego do województw, ogłaszający pierwsze wici na pospolite ruszenie – Warszawa, 9 sierpnia 1669 r.	78
3. Uniwersał elekta Michała do województw w sprawie pospolitego ruszenia w obliczu zagrożenia kozacko-tatarskiego – Warszawa, 9 sierpnia 1669 r.	79
4. Zapis o obwieszczeniu terminu sejmiku przed sejmem koronacyjnym w grodzie poznańskim – Poznań, 13 sierpnia 1669 r.	81
5. Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego przed sejmem koronacyjnym w Środzie, 20 sierpnia 1669 r.	81
6. Instrukcja dla posłów na sejm z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego przed sejmem koronacyjnym w Środzie, 20 sierpnia 1669 r.	89
7. Wykaz wsi nie występujących w taryfach poborowych i podymnych województw poznańskiego i kaliskiego, podpisany na sejmiku – Środa, 20 sierpnia 1669 r.	103
8. Wykaz retent u poborców i komisarzy – [Środa, 20 sierpnia] 1669 r.	104
9. Rachunek dla Jerzego Cykowskiego komisarza województw poznańskiego i kaliskiego, wystawiony na sejmiku – Środa, 20 sierpnia 1669 r.	104
10. Kwit generalny dla synów zmarłego poborcy Zygmunta Twardowskiego – Środa, 20 sierpnia 1669 r.	105
11. Uniwersał Wacława Leszczyńskiego krajczego koronnego, marszałka sejmiku – Środa, 26 sierpnia 1669 r.	106
12. Denuncjacja koronacji Michała I – Kraków, 9 października 1669 r.	107
13. Manifestacja Piotra Opalińskiego wojewodzica kaliskiego w imieniu swoim i innych posłów przeciwko ważności wyroków sądów sejmowych ferowanych po zerwaniu sejmu koronacyjnego – Kraków, 5 listopada 1669 r.	108
14. Reprywatyzacja Jana Tańskiego instygatora koronnego przeciwko protestacji Piotra Opalińskiego wojewodzica kaliskiego w sprawie ważności wyroku sądu sejmowego – Kraków, 18 listopada 1669 r.	109
6. Sejmik deputacki w Środzie, 9 września 1669 r.	111
Sejmik zakończony wyborem deputatów.	
7. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 22 stycznia 1670 r.	112
1. Uniwersał Michała I zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie na 22 stycznia 1670 r. – Kraków, 30 listopada 1669 r.	112
2. List Michała I do senatorów na sejm i sejmiki, adresowany do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – Kraków, 4 grudnia 1669 r.	113
3. List Michała I do urzędników na sejmiki przedsejmowe – [Kraków, 4 grudnia 1669 r.]	114

4. List powtórny Michała I do senatorów na sejm i sejmiki, adresowany do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – Warszawa, 22 grudnia 1669 r.	115
5. Instrukcja Michała I na sejmiki przedsejmowe – Warszawa, 23 grudnia 1669 r.	116
6. List Michała I na sejmiki w sprawie planów małżeńskich – Warszawa, 15 stycznia 1670 r.	119
7. List Andrzeja Olszowskiego biskupa chełmińskiego, podkanclerzego koronnego na sejmiki – Warszawa, 15 stycznia 1670 r.	121
8. Instrukcja dla posłów na sejm z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 22 stycznia 1670 r.	123
9. Asygnacja marszałka sejmiku – Środa, 31 stycznia 1670 r.	131
10. List Eusebiusa von Brandt, nowego rezydenta brandenburskiego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami na temat „szczęśliwie zakończonego” sejmiku przedsejmowego w Środzie – z podróży do Warszawy, 1 lutego 1670 r.	132
8. Sejmik relacyjny w Środzie, 20 maja 1670 r.	134
1. Uniwersał komisarzy sejmikowych do rachunków – Pogorzela, 12 marca 1670 r.	134
2. Uniwersał Michała I, zwołujący sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie na 20 maja 1670 r. – Warszawa, 28 kwietnia 1670 r.	135
3. List Jana Andrzeja Morsztyna podskarbiego wielkiego koronnego do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – Warszawa, 24 stycznia 1670 r.	138
4. List Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego do Jana Opalińskiego wojewody kaliskiego – Jaworów, 24 marca 1670 r.	139
5. List Piotra Bojanowskiego cześnika płockiego do Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski – Poznań, 27 kwietnia 1670 r.	140
6. List Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego na sejmiki – Jaworów, 2 maja 1670 r.	141
7. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Uniejów, 10 maja 1670 r.	146
8. Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 20 maja 1670 r.	149
9. Manifestacja spisana na sejmiku relacyjnym województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 20 maja 1670 r.	152
10. Konfederacja spisana na sejmiku relacyjnym województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 20 maja 1670 r.	153
11. Streszczenie postanowień sejmiku w Środzie, 20 maja 1670 r., wysłane do cesarza Leopolda I przez ablegata Augustina von Mayern – Warszawa, 4 czerwca 1670 r.	161
12. Relacja z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 20 maja 1670 r.	163
13. Druga relacja z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 20 maja 1670 r., z nieprawdziwą informacją o śmierci Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego.	165
14. Trzecia relacja z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 20 maja 1670 r.	167

15. Informacja o sejmiku relacyjnym województw poznańskiego i kaliskiego w anonimowym liście do Krzysztofa Zygmunta Paca kanclerza wielkiego litewskiego – Środa, 20 maja 1670 r.	169
16. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewodzica kaliskiego – maj 1670 r.	170
17. Anonimowa opinia z Warszawy o zajęciach na sejmiku relacyjnym w Środzie, 20 maja 1670 r., w liście zapewne skierowanym do Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego.	171
18. List sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego do miasta Gdańska – Środa, 20 maja 1670 r.	173
19. List Jana Opalińskiego wojewody kaliskiego z informacjami o zamieszkach na sejmiku – Radlin, 20 maja 1670 r.	173
20. List Jana Opalińskiego wojewody kaliskiego do gwardiana reformatów warszawskich z informacjami o zamieszkach na sejmiku – Radlin, 23 maja 1670 r.	175
21. List Eusebiusa von Brandt rezydenta brandenburskiego w Warszawie do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego w sprawie zajęć na sejmiku w Środzie – Warszawa, 24 maja 1670 r.	176
22. Informacja o zamieszkach na sejmiku, najpewniej w liście Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski – Kalisz, 26 maja 1670 r.	182
23. List ablegata Augustina von Mayern do cesarza Leopolda I z doniesieniem o zajęciach na sejmiku w Środzie – Warszawa, 28 maja 1670 r.	183
24. Odpowiedź miasta Gdańska na list sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Gdańsk, 28 maja 1670 r.	185
25. Uniwersał Michała I na pospolite ruszenie, wici jedne za dwoje – Warszawa, 30 maja 1670 r.	186
26. Odpowiedź Michała I na poselstwo z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Warszawa, 4 czerwca 1670 r.	188
27. Fragment listu ablegata Augustina von Mayern do cesarza Leopolda I z doniesieniem o prośbach sejmiku w Środzie, doniesionych przez posłów i zgodzie królewskiej na zwołanie powtórnego sejmiku nadzwyczajnego – Warszawa, 4 czerwca 1670 r.	189
9. Sejmik ekstraordynaryjny za uniwersałem Michała I w Środzie, 26 czerwca 1670 r.	190
1. Uniwersał Michała I, zwołujący sejmik ekstraordynaryjny województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie 26 czerwca 1670 r. – Warszawa, 6 czerwca 1670 r.	190
2. Laudum sejmiku ekstraordynaryjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 26 czerwca 1670 r.	191
3. List sejmiku nadzwyczajnego województw poznańskiego i kaliskiego do sejmiku generalnego Prus Królewskich – Środa, 26 czerwca 1670 r.	192
4. List Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego do Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski – Lubraniec, 30 czerwca 1670 r.	193
10. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 29 lipca – 1 sierpnia 1670 r.	194
1. Uniwersał Michała I, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie na 29 lipca 1670 r. – Warszawa, 27 czerwca 1670 r.	194

2. List Michała I do senatorów na sejmiki przedsejmowe – Warszawa, 6 lipca 1670 r.	196
3. Kredens Michała I dla posła na sejmik przedsejmowy – [Warszawa, 6 lipca 1670 r.]	197
4. Instrukcja Michała I na sejmiki przedsejmowe – Warszawa, 15 lipca 1670 r.	197
5. List Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego do zaufanych osób przed sejmikami przedsejmowymi – obóz pod Trembowlą, 21 lipca 1670 r.	204
6. Suplement do instrukcji Michała I na sejmiki przedsejmowe – Warszawa, 23 lipca 1670 r.	205
7. List Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego do zaufanych osób przed sejmikiem województw poznańskiego i kaliskiego – 24 lipca 1670 r.	206
8. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – b.d. i m. [1670]	207
9. Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 29 lipca 1670 r.	208
10. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 29 lipca 1670 r.	211
11. Instrukcja dana posłom do Michała I z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 29 lipca 1670 r.	225
12. List sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego do sejmiku generalnego Prus Królewskich – Środa, 29 lipca 1670 r.	226
13. Instrukcja dana posłom sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego do sejmiku generalnego Prus Królewskich – Środa, 29 lipca 1670 r.	226
14. Diariusz sejmiku przedsejmowego w Środzie, w dniach 29 lipca – 1 sierpnia 1670 r.	227
15. List Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego do sejmiku generalnego Prus Królewskich z informacją o tłumulcie na sejmiku w Środzie, w dniu 20 maja 1670 r. i rozlewie krwi – Lubraniec, 1 sierpnia 1670 r.	230
16. Memoriał w sprawie poranienia na sejmiku w Środzie, 20 maja 1670 r., przygotowany przez Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego na sejm. .	231
17. Atestacja komisarzy sejmikowych do rewidowania łanów wybranieckich dla miasta Wschowy – Wschowa, 7 sierpnia 1670 r.	236
18. List Mikołaja Smoguleckiego starosty lipnowskiego do sejmiku generalnego Prus Królewskich z informacją o tłumulcie na sejmiku w Środzie i rozlewie krwi – Działyn, 10 sierpnia 1670 r.	236
19. List Joachima Rüdiger von der Goltz generała-lejtnanta w służbie brandenburskiej, tajnego radcy wojennego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami na temat sejmiku przedsejmowego w Środzie – Kłębowiec, 30 sierpnia 1670 r.	237
20. Mowa Jana Korzeniewskiego starosty kościańskiego posła sejmiku do Michała I – 1670 r.	239
21. Uniwersał Michała I na pospolite ruszenie, trzecie wici – Warszawa, 11 września 1670 r.	240

11. Sejmik deputacki w Środzie, 15 września 1670 r.	243
Sejmik prawdopodobnie zakończony pomyślnie. Brak informacji o deputatach.	
1. Uniwersał Jana Opalińskiego wojewody kaliskiego w sprawie gromadzenia się pospolitego ruszenia pod Kołem na dzień 27 września – Radlin, 18 września 1670 r.	243
2. List Joachima Rüdigera von der Goltz generała-lejtnanta w służbie branden- burskiej, tajnego radcy wojennego do Fryderyka Wilhelma elektora branden- burskiego z informacją na temat antybrandenburskiego wystąpienia Jana Stanisława Korzeniewskiego starosty kościańskiego na sejmiku deputackim w Środzie – Kłębo- wiec, 18 września 1670 r.	244
3. Uniwersał Kazimierza Radomickiego kasztelana kaliskiego w sprawie gro- madzenia się i popisu pospolitego ruszenia pod Kołem na dzień 2 października – Dębno, 25 września 1670 r.	245
4. Suplement do instrukcji dla posłów na sejm, dany w obozie pospolitego ruszenia województw poznańskiego i kaliskiego – obóz pod Kłodawą, 16 października 1670 r.	246
5. Uniwersał Michała I do województw poznańskiego i kaliskiego, odwołujący pospolite ruszenie – Warszawa, 31 października 1670 r.	248
6. Rejestr chorągwi powiatu kościańskiego na popisie za uniwersałem Michała I – obóz pod Łowiczem, 2 listopada 1670 r.	249
7. Rejestr chorągwi pospolitego ruszenia pod komendą Jana Opalińskiego wo- jewody kaliskiego, pułkownika województw poznańskiego i kaliskiego na popisie za uniwersałem Michała I – [obóz pod Łowiczem, 2 listopada 1670 r.]	251
8. Rejestr chorągwi pospolitego ruszenia pod komendą Andrzeja Przyjemskiego chorążego kaliskiego na popisie za uniwersałem Michała I – obóz pod Łowiczem, 2 listopada 1670 r.	255
9. Rejestr chorągwi pospolitego ruszenia powiatu gnieźnieńskiego pod komendą Stanisława Chełmskiego starosty pobiedziskiego na popisie za uniwersałem Michała I – [obóz pod Łowiczem, 2 listopada] 1670 r.	258
12. Sejmik relacyjny w Środzie, 9 grudnia 1670 r.	260
1. Sejmik wyznaczony mocą deklaracji poselskiej na sejmie.	260
2. List Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego do zaufanych osób przed sejmikiem – 29 listopada 1670 r.	261
3. Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Śro- dzie, 9 grudnia 1670 r.	261
13. Sejmik ekstraordynaryjny w Środzie, 5 marca 1671 r.	266
1. Uniwersał Michała I w sprawach skarbowych i aukcji wojska, zwołujący sej- miki na dzień 5 marca – Warszawa, 9 lutego 1671 r.	266
2. List Michała I na sejmiki zwołane na dzień 5 marca – Warszawa, 12 lutego 1671 r.	267
3. Informacja o sejmiku w wiadomościach z Warszawy, 14 marca 1671 r.	269
4. Informacja o sejmiku w relacji alegata Augustina von Mayern dla cesarza Leopolda I – Warszawa, 18 marca 1671 r.	269
5. Informacja o sejmiku w relacji alegata Augustina von Mayern dla cesarza Leopolda I – Warszawa, 25 marca 1671 r.	269
6. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty general- nego Wielkopolski w sprawach skarbowych – zamek w Poznaniu, 29 kwietnia 1671 r.	270

14. Sejmik ekstraordynaryjny w Środzie, 25 maja 1671 r.	271
Sejmik zapewne nie doszedł do skutku z powodu zwołania przez króla sejmiku ekstraordynaryjnego na dzień 12 czerwca, przed pospolitym ruszeniem.	
1. Uniwersał Michała I na pospolite ruszenie, wici pierwsze za dwoje – Warszawa, 15 kwietnia 1671 r.	271
2. Uniwersał Michała I, zwołujący sejmik ekstraordynaryjny województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie na 25 maja 1671 r. – Warszawa, 30 kwietnia 1671 r.	272
15. Sejmik ekstraordynaryjny w Środzie, 12 czerwca 1671 r.	274
1. Uniwersał Michała I na pospolite ruszenie, trzecie wici, zwołujący jednocześnie sejmik ekstraordynaryjny w Środzie na 12 czerwca 1671 r. – Warszawa, 16 maja 1671 r.	274
2. Laudum sejmiku ekstraordynaryjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 12 czerwca 1671 r.	276
3. Instrukcja dana posłom do Michała I z sejmiku ekstraordynaryjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 12 czerwca 1671 r.	279
4. Krótka relacja z sejmiku – Środa, 12 czerwca 1671 r.	281
5. Uniwersał Michała I, uwalniający miasto Poznań od wyprawiania dodatkowych żołnierzy na pospolite ruszenie – Warszawa, 21 czerwca 1671 r.	282
6. Informacja o przybyciu poselstwa sejmikowego do Michała I w liście ablegata Augustina von Mayern do cesarza Leopolda I – Warszawa, 24 czerwca 1671 r.	283
7. Odpowiedź Michała I na poselstwo z sejmiku ekstraordynaryjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Warszawa, 30 czerwca 1671 r.	283
8. Informacja o przyjęciu propozycji poselstwa sejmikowego przez Michała I i obecnych senatorów w liście ablegata Augustina von Mayern do cesarza Leopolda I – Warszawa, 1 lipca 1671 r.	285
9. Informacja o przyjęciu poselstwa sejmikowego przez Michała I w wiadomościach z Warszawy – Warszawa, 3 lipca 1671 r.	285
10. Uniwersał Michała I do województw poznańskiego i kaliskiego, ponaglający do wysyłania do obozu wypraw wojewódzkich – Warszawa, 4 lipca 1671 r.	286
16. Zjazd na popisie pod Środą, 6 lipca 1671 r.	287
1. List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego, wzywający go do przybycia do obozu pospolitego ruszenia – b.m. i d. 1671 r.	287
2. Instrukcja dana posłom sejmiku do Michała I na popisie – pod Środą, 6 lipca 1671 r.	288
3. Uniwersał Kazimierza Dembińskiego marszałka zjazdu, informujący o wyznaczeniu przez zjazd daty generalnego popisu na dzień 27 lipca 1671 r. – Środa, 7 lipca 1671 r.	290
4. Uniwersał Michała I, zwołujący pospolite ruszenie – Warszawa, 10 lipca 1671 r.	290
5. Informacja o poselstwie z zjazdu w sprawie pospolitego ruszenia w relacji Augustina von Mayern dla cesarza Leopolda I – Warszawa, 15 lipca 1671 r.	292
6. Respons Michała I na poselstwo ze zjazdu – Warszawa, 17 lipca 1671 r.	292
7. List Michała I do województw wielkopolskich, dany przy pożegnaniu poselstwa ze zjazdu – Warszawa, [ok. 17 lipca] 1671 r.	294

8. Informacja o przyjęciu poselstwa ze zjazdu przez Michała I w wiadomościach z Warszawy – Warszawa, 18 lipca 1671 r.	294
9. Informacja o poselstwie ze zjazdu w sprawie pospolitego ruszenia w relacji Augustina von Mayern dla cesarza Leopolda I – Warszawa, 22 lipca 1671 r.	295
17. Zjazd na popisie generalnym pod Kołem, 27 lipca 1671 r.	296
1. Uniwersał Michała I, ponaglający na pospolite ruszenie – Warszawa, 26 lipca 1671 r.	296
2. Remanifest sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego na popisie generalnym pod Kołem, uczyniony na manifest z kancelarii mniejszej koronnej – pod Kołem, 27 lipca 1671 r.	297
3. List zjazdu województw poznańskiego i kaliskiego na popisie generalnym pod Kołem do prymasa Mikołaja Prażmowskiego – pod Kołem, 27 lipca 1671 r.	298
4. List zjazdu województw poznańskiego i kaliskiego na popisie generalnym pod Kołem do Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski – pod Kołem, 27 lipca 1671 r.	299
5. Informacja o pospolitym ruszeniu z Wielkopolski, przebywającym w obozie pod Kołem, w wiadomościach z Warszawy, z dnia 7 sierpnia – obóz pod Kołem, 28 lipca 1671 r.	299
6. List zjazdu województw poznańskiego i kaliskiego na popisie generalnym pod Kołem do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – pod Kołem, 27 lipca 1671 r.	300
7. Informacja o pospolitym ruszeniu wielkopolskim w liście Jana Opalińskiego wojewody kaliskiego do Andrzeja Olszowskiego biskupa chełmińskiego, podkanclerzego koronnego – Koło, 29 lipca 1671 r.	300
8. Uniwersał Mikołaja Mycielskiego wojskiego kaliskiego, przypominający o wyprawie pospolitego ruszenia i organizujący obronę terytorialną podczas jego trwania – Miłosław, 31 lipca 1671 r.	301
9. Informacja o wyznaczeniu terminu i punktu zbornego pospolitego ruszenia województw poznańskiego i kaliskiego w wiadomościach z Warszawy – Warszawa, 7 sierpnia 1671 r.	302
10. Manifestacja deputatów wojskowych w sprawie zaległości żołdu należnego w województwie kaliskim, uczyniona w grodzie kaliskim – Kalisz, 8 sierpnia 1671 r.	302
11. Informacja o przybyciu pospolitego ruszenia województw poznańskiego i kaliskiego do obozu pod Zwoleniem i wysłaniu poselstwa do Michała I, w wiadomościach z Warszawy – Warszawa, 19 sierpnia 1671 r.	303
12. Mowa Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego, wygłoszona w kole generalnym pospolitego ruszenia z województw poznańskiego i kaliskiego w obozie pod Zwoleniem – 23 sierpnia 1671 r.	304
18. Zjazd w obozie pospolitego ruszenia pod Lublinem, 4 września 1671 r.	306
1. Informacje o działaniach w obozie pospolitego ruszenia województw wielkopolskich – sierpień/wrzesień 1671 r.	306
2. Informacja o działaniach województw poznańskiego i kaliskiego na pospolitym ruszeniu w relacji alegata Augustina von Mayern do cesarza Leopolda I – Warszawa, 2 września 1671 r.	307

3. Instrukcja dana posłom do Michała I ze zjazdu województw poznańskiego i kaliskiego – obóz pod Lublinem, 4 września 1671 r.	307
4. Suplement do instrukcji danej posłom województw poznańskiego i kaliskiego do Michała I – obóz pod Lublinem, 6 września 1671 r.	309
5. List Andrzeja Olszowskiego biskupa chełmińskiego, podkanclerzego koronnego do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – Lublin, 6-8 września 1671 r.	311
6. Rejestr roty Stefana Gembickiego kasztelana rogozińskiego w obozie pospolitego ruszenia wielkopolskiego pod Lublinem, w dniu 7 września 1671 r.	312
7. Respons Michała I na instrukcję dla posłów województw poznańskiego i kaliskiego – [5 września] 1671 r.	314
8. Informacja o działaniach województw poznańskiego i kaliskiego podczas pospolitego ruszenia w wiadomościach z Lublina – Lublin, 7 września 1671 r.	315
9. Respons Michała I na suplement do instrukcji dla posłów województw poznańskiego i kaliskiego – [8 września] 1671 r.	316
10. List Krzysztofa Paca kanclerza wielkiego litewskiego do Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego – 8 września 1671 r.	318
11. List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego do Krzysztofa Paca kanclerza wielkiego litewskiego – Poznań, 6 listopada 1671 r.	322
19. Sejmik deputacki w Środzie, 14 września 1671 r.	323
Sejmik nie odbył się w wyznaczonym przez prawo terminie i miejscu, z powodu udziału szlachty w pospolitym ruszeniu	
20. Sejmik ekstraordynaryjny w Środzie, 5 października 1671 r.	324
1. Uniwersał Michała I, odwołujący pospolite ruszenie i zwołujący sejmik do Środy na dzień 5 października 1671 r. – Lublin, 10 września 1671 r.	324
2. Laudum sejmiku nadzwyczajnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 5 października 1671 r.	325
21. Sejmik deputacki w Środzie, w dniu 14 grudnia 1671 r., w zmienionym terminie, w związku z wcześniejszym pospolitym ruszeniem	328
Wybrano deputatów, nie odnaleziono laudum.	
22. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 15-22 grudnia 1671 r.	329
1. Uniwersał Michała I, zwołujący sejmik przedsejmowy do Środy na dzień 15 grudnia 1671 r. – Lwów, 30 października 1671 r.	329
2. List Michała I do senatorów – Warszawa, 24 listopada 1671 r.	331
3. List Michała I do urzędników – Warszawa, 24 listopada 1671 r.	331
4. List Michała I do posła na sejmik – Warszawa, 24 listopada 1671 r.	332
5. Kredens dla posła królewskiego na sejmik – Warszawa, 24 listopada 1671 r.	332
6. Instrukcja Michała I na sejmiki przedsejmowe – [Warszawa, 24 listopada] 1671 r.	332
7. List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski do sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Kalisz, 7 grudnia 1671 r.	338
8. List Andrzeja Olszowskiego biskupa chełmińskiego, podkanclerzego koronnego na sejmiki – Warszawa, 11 grudnia 1671 r.	341

9. List Joachima Scultetusa tajnego sekretarza kameralnego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego na temat rad Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego, rozkazu wyjazdu na sejmik przedsejmowy w Środzie i pisma Hohenzollerna do stanów wielkopolskich w sprawie potwierdzenia traktatów welawsko-bydgoskich – Szamotuły, 12 grudnia 1671 r.	344
10. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Łowicz, 14 grudnia 1671 r.	347
11. Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 15-22 grudnia 1671 r.	351
12. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 15-22 grudnia 1671 r.	354
13. Rachunki z Kazimierzem Grabskim poborcą województwa poznańskiego na sejmiku – Środa, 15 grudnia 1671 r.	368
14. List Wojciecha Mielżyńskiego marszałka sejmiku średzkiego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego – Środa, 17 grudnia 1671 r.	372
15. List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski do prymasa Mikołaja Prażmowskiego z informacjami o sejmiku przedsejmowym – Warszawa, 24 grudnia 1671 r.	373
16. List Joachima Scultetusa tajnego sekretarza kameralnego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o przebiegu sejmiku przedsejmowego w Środzie – Kostrzyn nad Odrą, 26 grudnia 1671 r.	375
23. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 27 kwietnia 1672 r.	382
1. Uniwersał Michała I, zwołujący sejmik przedsejmowy do Środy na dzień 27 kwietnia 1672 r. – Warszawa, 20 marca 1672 r.	382
2. List Michała I do urzędników na sejmiki przedsejmowe – Warszawa, 30 marca 1672 r.	383
3. Instrukcja Michała I na sejmiki przedsejmowe – Warszawa, 30 marca 1672 r.	384
4. Uniwersał Michała I na pospolite ruszenie, wici jedne za dwoje – Warszawa, 5 kwietnia 1672 r.	389
5. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Łowicz, 20 kwietnia 1672 r.	390
6. Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 27 kwietnia 1672 r.	394
7. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 27 kwietnia 1672 r.	397
8. Konfederacja generalna zawiązana przez posłów prowincji wielkopolskiej podczas sejmiku – Warszawa, 27 maja 1672 r.	401
9. Informacja w liście Bogusława Bojanowskiego do Jana Bittnera seniora zborów ewangelickich w Wielkopolsce o planowanym wniesieniu na kolejny sejmik w Środzie sprawy związanej ze zburzeniem zboru w Sieniutowie – Gołyszyn, 30 maja 1672 r.	403
10. Uniwersał Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego – Warszawa, 24 czerwca 1672 r.	403
24. Sejmik relacyjny w Środzie, 20 lipca 1672 r.	404
1. Uniwersał Michała I, zwołujący sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego po zerwanym sejmie na dzień 20 lipca 1672 r. – Warszawa, 4 lipca 1672 r.	404

2. Uniwersał Michała I na pospolite ruszenie, wici trzecie – Warszawa, 5 lipca 1672 r.	406
3. List prymasa Mikołaja Prażmowskiego i Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego, na sejmiki – Warszawa, 9 lipca 1672 r.	407
4. Uniwersał Michała I, donoszący o zagrożeniu ze strony Turcji – Warszawa, 12 lipca 1672 r.	409
5. Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 20 lipca 1672 r.	411
6. Instrukcja dana posłom do Michała I z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 20 lipca 1672 r.	413
7. Uniwersał marszałka sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 22 lipca 1672 r.	415
8. List Piotra Przyjemskiego kasztelana śremskiego do Michała I z informacjami o sejmiku – Środa, 23 lipca 1672 r.	416
9. Odpowiedź Michała I na poselstwo z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Warszawa, 10 sierpnia 1672 r.	417
10. Informacja o przyjęciu poselstwa z sejmiku przez Michała I w wiadomościach z Warszawy – Warszawa, 12 sierpnia 1672 r.	420
25. Sejmik deputacki w Środzie, 12 września 1672 r.	420
Sejmik nie odbył się w tym, zgodnym z prawem, terminie z powodu wyprawy pospolitego ruszenia pod Lublin. Odbyto go w terminie zastępczym, 12 grudnia 1672 r.	
26. Zjazd w obozie pospolitego ruszenia pod Gołębiem, 17 października 1672 r.	421
1. Uniwersał Michała I, informujący o sytuacji na froncie walk z Turcją i ponagląjący na pospolite ruszenie – Warszawa, 5 sierpnia 1672 r.	421
2. Uniwersał Michała I, informujący o sytuacji i ponagląjący zbieranie się pospolitego ruszenia – Janowiec, 23 sierpnia 1672 r.	422
3. Informacja o pospolitym ruszeniu z województw poznańskiego i kaliskiego w liście Andrzeja Trzebieckiego biskupa krakowskiego do Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego – 26 sierpnia 1672 r.	423
4. Uniwersał Michała I, informujący o sytuacji i ponagląjący zbieranie się pospolitego ruszenia – Janowiec, 7 września 1672 r.	424
5. Informacja o pospolitym ruszeniu z województw poznańskiego i kaliskiego w wiadomościach z Warszawy – Warszawa, 8 października 1672 r.	425
6. Uchwała zjazdu województw poznańskiego i kaliskiego spisana w obozie pospolitego ruszenia – obóz pod Gołębiem, 17 października 1672 r.	425
27. Zjazd w obozie pospolitego ruszenia pod Lublinem, 4 listopada 1672 r.	426
1. List Franciszka Mycielskiego skarbnika poznańskiego do Jana Chryzostoma Gnińskiego wojewody chełmińskiego – obóz pod Lublinem, 25 października 1672 r.	426
2. Punkta spisane przez szlachtę wielkopolską zgromadzoną na pospolitym ruszeniu pod Lublinem do koła generalnego dla deputatów do tegoż koła – obóz pod Lublinem, 4 listopada 1672 r.	427
3. Rejestr szlachty wielkopolskiej na pospolitym ruszeniu pod Lublinem, pod chorągwią kasztelana kaliskiego Kazimierza Radomickiego – obóz pod Lublinem, 4 listopada 1672 r.	429

4. Rejestr szlachty wielkopolskiej na pospolitym ruszeniu pod Lublinem, pod chorągwią Piotra Adama Opalińskiego podkomorzego poznańskiego – obóz pod Lublinem, 1672 r.	430
28. Sejmik deputacki w Środzie, w dniu 12 grudnia 1672 r., w zmienionym terminie, w związku z wcześniejszym pospolitym ruszeniem	433
1. Informacja o sejmiku deputackim w dniu 12 grudnia 1672 r.	433
29. Sejmik ekstraordynaryjny w Środzie, 13-17 grudnia 1672 r.	434
1. Uniwersał Michała I, zwołujący sejmik ekstraordynaryjny województw poznańskiego i kaliskiego na dzień 13 grudnia 1672 r. – Warszawa, 24 listopada 1672 r.	434
2. List Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego, na sejmiki – Szczebrzeszyn, 30 listopada 1672 r.	435
3. Instrukcja dana deputatom od wojska koronnego wysłanym do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego wraz z listem Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego na sejmiki – Szczebrzeszyn, 30 listopada 1672 r.	436
4. List Michała I do województw na sejmiki ekstraordynaryjne, pełniący funkcję instrukcji królewskiej – Warszawa, [grudzień] 1672 r.	441
5. Powtórny uniwersał Michała I do województw – Warszawa, 12 grudnia 1672 r. ...	443
6. Laudum sejmiku nadzwyczajnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 13 grudnia 1672 r.	444
7. Instrukcja dana posłom z sejmiku nadzwyczajnego województw poznańskiego i kaliskiego na zjazd generalny konfederacji w Warszawie – Środa, 13 grudnia 1672 r.	447
8. Informacja o sejmiku w dniach 13-17 września 1672 r.	450
9. Informacja o sejmiku w wiadomościach z Poznania, z 17 grudnia 1672 r.	455
10. Uniwersał Michała I do województw i ziem, ostrzegający o buncie wojska – Warszawa, 3 stycznia 1673 r.	456
11. Popis szlachty powiatu poznańskiego na pospolite ruszenie – pod Poznaniem, 4 stycznia 1673 r.	457
12. Manifestacja grupy szlachty z ziemi wschowskiej oraz przedstawicieli miasta Wschowy przeciwko Adamowi Rozdrażewskiemu kasztelanowi przemęckiemu, który nie przybył na popis ziemskiego pospolitego ruszenia – Wschowa, 4 stycznia 1673 r.	459
13. Manifestacja poborcy województwa poznańskiego Stanisława Rosnowskiego przeciwko miastom i miasteczkom, które nie wniosły w terminie podatku czopowego i szelężnego – Poznań, 24 kwietnia 1673 r.	460
30. Sejmik ekstraordynaryjny w Środzie, 12 stycznia 1673 r. z mocy uchwały wcześniejszego sejmiku	460
Tego terminu zapewne nie podjęto w związku z oczekiwaniem na przekształcenie zjazdu generalnego konfederacji w Warszawie w sejm (co nastąpiło dopiero 11 marca 1673 r.).	
31. Sejmik relacyjny w Środzie, 9 maja 1673 r.	461
1. List od posłów sejmikowych na zjazd warszawski, skierowany do województw – Warszawa, 11 stycznia 1673 r.	461

2. Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 9 maja 1673 r.	463
3. Informacja o przybyciu poselstwa z sejmiku do Michała I w wiadomościach z Warszawy – Warszawa, 26 maja 1673 r.	468
4. List Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego do Piotra Żychlińskiego starosty waleckiego w sprawie komendy nad wyprawami z województw – Gdańsk, 28 maja 1673 r.	468
5. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski w sprawie problemów z formowaniem sejmikowego regimentu pieszego – Poznań, 1 czerwca 1673 r.	469
6. Uniwersał Michała I do województw poznańskiego i kaliskiego w sprawie podległości wypraw z dóbr duchownych – Warszawa, 2 czerwca 1673 r.	470
7. Uniwersał Michała I do województw poznańskiego i kaliskiego, informujący o ponownym zagrożeniu tureckim i wzywającym wszelkie oddziały wojskowe do obozu pod Sokal – Warszawa, 15 czerwca 1673 r.	471
8. Uniwersał Michała I do województw poznańskiego i kaliskiego, biorący w obronę Żydów – Warszawa, 22 lipca 1673 r.	473
32. Sejmik deputacki w Środzie, 11 września 1673 r.	474
Sejmik zakończony wyborem deputatów.	
1. Uniwersał marszałka sejmiku – Środa, 11 września 1673 r.	474
2. Rozliczenie poborcy województwa poznańskiego przed Komisją Śremską i porachowanie wyprawy z województwa – Śrem, 2 października 1673 r.	475
33. Zjazd w Poznaniu przed konwokacją, za uniwersałem starosty generalnego, 18 grudnia 1673 r.	478
1. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, informujący o śmierci króla Michała I – Poznań, 3 grudnia 1673 r.	478
2. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, informujący o bezkrólewiu i zwołujący zjazd do Poznania – Poznań, 3 grudnia 1673 r.	479
3. Laudum zjazdu w Poznaniu, zwołanego przez starostę generalnego Wielkopolski – Poznań, 18 grudnia 1673 r.	480
34. Sejmik przedkonwokacyjny w Środzie, 29 grudnia 1673 r.	482
1. List Dymitra Wiśniowieckiego wojewody bełskiego, hetmana polnego koronnego na sejmiki przedkonwokacyjne w sprawie ordynacji ostrogskiej – obóz za Prutem, 26 listopada 1673 r.	482
2. List Jana Chrzyciela Ossolińskiego komandora zakonu maltańskiego na Śródce pod Poznaniem na sejmiki przedkonwokacyjne w sprawie ordynacji ostrogskiej – Poznań Komandoria, 29 listopada 1673 r.	484
3. Uniwersał Kazimierza Floriana Czartoryskiego biskupa kujawskiego, arcybiskupa nominata gnieźnieńskiego – Smarzewice, 5 grudnia 1673 r.	485
4. List królowej wdowy Eleonory Marii na sejmiki – Warszawa, 15 grudnia 1673 r. ...	490
5. Drugi list królowej wdowy Eleonory Marii na sejmiki – Warszawa, 18 grudnia 1673 r.	491

6. List Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego na sejmiki, informujący o śmierci króla i zwycięstwie pod Chocimiem – Lwów, 18 grudnia 1673 r.	492
7. List żołnierzy z chorągwi ordynackiej na sejmiki przedkonwokacyjne w sprawie sukcesji ordynacji ostrogskiej – zamek dubieński, 19 grudnia 1673 r.	493
8. List Zbigniewa Ossolińskiego opata koprzywnickiego na sejmiki przedkonwokacyjne w sprawie ordynacji ostrogskiej – Koprzywnica, 22 grudnia 1673 r.	494
9. List Michała Kazimierza Radziwiłła podkanclerzego litewskiego, hetmana polnego litewskiego, na sejmiki w sprawie ordynacji ostrogskiej – Biała, 26 grudnia 1673 r.	494
10. Laudum sejmiku przedkonwokacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 29 grudnia 1673 r.	495
11. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedkonwokacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 29 grudnia 1673 r.	498
12. Fragment listu Friedricha von Dönhoff pułkownika wojsk brandenburskich do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o rozmowach z Janem Leszczyńskim kanclerzem wielkim koronnym, starostą generalnym Wielkopolski, oraz o sejmiku przedkonwokacyjnym w Środzie – Poznań, 30 grudnia 1673 r.	502
13. Manifestacja złożona w grodzie poznańskim przez Piotra Skrzyńskiego deputata chorągwi pancernej przeciwko poborcy województwa poznańskiego Stanisławowi Rosnowskiemu – Poznań, 18 stycznia 1674 r.	504
14. Uniwersał komisarzy sejmikowych – Poznań, 24 stycznia 1674 r.	506
35. Sejmik relacyjny po sejmie konwokacyjnym w Środzie, 15 marca 1674 r.	507
1. Uniwersał stanów zgromadzonych na sejmie konwokacyjnym w sprawie reasumpcji i zakresu działań Trybunału Skarbowego w Lublinie – Warszawa, 23 stycznia 1674 r.	507
2. Uniwersał stanów zgromadzonych na sejmie konwokacyjnym w sprawie wojny – Warszawa, 1 lutego 1674 r.	509
3. List Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego na sejmiki – Jarosław, 6 marca 1674 r.	510
4. Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego po sejmie konwokacyjnym – Środa, 15 marca 1674 r.	511
5. Mowa Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego na sejmiku – Środa, 15 marca 1674 r.	516
6. List sejmiku do królowej wdowy Eleonory Marii – Środa, 18 marca 1674 r.	517
7. Uniwersał Jana Sobieskiego marszałka wielkiego koronnego, hetmana wielkiego koronnego w sprawie nadużyć wojskowych w Wielkopolsce – Warszawa, 12 maja 1674 r.	517
8. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do wojskowych – w zamku poznańskim, 19 maja 1674 r.	518
9. Uniwersał Jana III, informujący o odłożeniu koronacji, reasumpcji Trybunału Skarbowego i wzywający do wypłacania podatków – Warszawa, 14 czerwca 1674 r.	519
10. List Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do sędziów kapturowych poznańskich – Goślina, 17 czerwca 1674 r.	521
11. Uniwersał komisarzy sejmikowych do rachunków skarbowych – Poznań, 20 czerwca 1674 r.	522

12. Uniwersał Jana III do województw poznańskiego i kaliskiego, informujący o sytuacji na froncie, o gotowości pospolitego ruszenia oraz wzywający do wpłacania podatków – Warszawa, 4 lipca 1674 r.	522
13. Uniwersał Jana III do oddziałów wojskowych przebywających w Wielkopolsce – Warszawa, 13 lipca 1674 r.	525
36. Sejmik ekstraordynaryjny w Środzie, 16 sierpnia 1674 r.	526
1. Uniwersał Jana III na pospolite ruszenie, trzecie wici, zwołujący sejmik ekstraordynaryjny – Warszawa, 27 lipca 1674 r.	526
2. Laudum sejmiku ekstraordynaryjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 16 sierpnia 1674 r.	528
3. Uniwersał Jana III do województw, odwołujący pospolite ruszenie i wzywający do wpłacania podatków – Warszawa, 20 sierpnia 1674 r.	529
4. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, informujący o potrzebie gotowości pospolitego ruszenia przeciwko swawolnym oddziałom wojskowym w województwach wielkopolskich – Poznań, 13 września 1674 r.	531
5. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do żołnierzy znajdujących się w Wielkopolsce, nakazujący natychmiastowy wymarsz do obozu pod groźbą zwołania pospolitego ruszenia – Poznań, 13 września 1674 r.	532
6. Respons Jana III na poselstwo z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Jaworów, 15 września 1674 r.	533
7. Uniwersał Jana III do żołnierzy, przypominający wolność miasta Środy od stacji wojskowych – Jaworów, 15 września 1674 r.	534
37. Sejmik deputacki w Środzie, 10 września 1674 r.	535
Brak informacji o wyborze deputatów.	
1. Uniwersał Jana III, informujący o kolejnym odłożeniu terminu koronacji i o sprawach wojennych oraz skarbowych – w zamku złoczowskim, 23 października 1674 r.	535
2. Rachunek Stanisława Rosnowskiego poborcy województwa poznańskiego z wpływów pochodzących z czopowego i szelężnego – Śrem, 4 listopada 1674 r.	537
38. Sejmik ekstraordynaryjny za uniwersałem prymasa na pospolitym ruszeniu w Środzie, 20 sierpnia 1675 r.	538
1. Uniwersał Jana III, informujący o dramatycznej sytuacji wojennej i dezercji licznych żołnierzy – Braclaw, 14 lutego 1675 r.	538
2. Uniwersał prymasa Andrzeja Olszowskiego w sprawie swawolnych żołnierzy – rezydencja prymasa w Łyszkowicach, 20 kwietnia 1675 r.	540
3. Uniwersał Jana III na pospolite ruszenie, drugie wici – zamek w Jaworowie, 8 lipca 1675 r.	541
4. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, w sprawie gotowości do pospolitego ruszenia i obrony kraju – Poznań, 31 lipca 1675 r.	543

5. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do żołnierzy przebywających w Wielkopolsce, wzywający do jak najszybszego wyruszenia do obozu królewskiego – Poznań, 31 lipca 1675 r.	544
6. Uniwersał prymasa Andrzeja Olszowskiego, ogłaszający trzecie wici z powodu odcięcia kontaktu z królem, zamkniętym w obozie wojennym i zwołujący sejmiki na 20 sierpnia – Warszawa, 7 sierpnia 1675 r.	545
7. Relacja ze zjazdu w Środzie za uniwersałem prymasa Andrzeja Olszowskiego, zapewne pochodząca z listu do Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski – Środa, 20 sierpnia 1675 r.	547
8. Odpowiedź Jana III na list wysłany ze Środy – obóz pod Jazłowcem, 9 września 1675 r.	550
39. Sejmik deputacki w Środzie, 9 września 1675 r.	552
Brak informacji o wyborze deputatów, sejmik zapewne jednak doszedł do skutku, co potwierdza uniwersał wystawiony przez jego marszałka.	
1. Uniwersał Andrzeja Radlickiego sędziego ziemskiego poznańskiego, marszałka sejmiku deputackiego – Środa, 9 września 1675 r.	552
40. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 31 grudnia 1675 r. – 9 stycznia 1676 r.	553
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przed sejmem koronacyjnym – obóz nad rzeką Zbrucz, pod Czarnokozińcami, 7 listopada 1675 r.	553
2. List Jana III do senatorów na sejmiki przed sejmem koronacyjnym – obóz nad rzeką Zbrucz, pod Czarnokozińcami, 7 listopada 1675 r.	555
3. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – obóz pod Czarnokozińcami, 7 listopada 1675 r.	555
4. Rachunki komisarzy sejmikowych z poborcą województwa poznańskiego Stanisławem Rosnowskim – Śrem, 9 grudnia 1675 r.	563
5. List prymasa Andrzeja Olszowskiego do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – 19 grudnia 1675 r.	564
6. Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego przed sejmem koronacyjnym – Środa, 31 grudnia 1675 r. – 9 stycznia 1676 r.	565
7. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 31 grudnia 1675 – 9 stycznia 1676 r.	570
8. Uniwersał komisarzy sejmikowych – Poznań, 2 marca 1676 r.	587
Ilustracje	589
Indeksy	611
Indeks osób	613
Indeks geograficzny (poszerzony o hasła rzeczowe, zawierające desygnaty geograficzne).	643

W serii „Staropolski parlamentaryzm” ukazały się dotychczas:

- Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1696-1732*, wyd. M. Zwierzykowski, Poznań 2008, Wydawnictwo Poznańskie, ss. XVI, 1202, il.
- M. Zwierzykowski, *Samorząd sejmikowy województw poznańskiego i kaliskiego w latach 1696-1732*, Poznań 2010, Wydawnictwo Poznańskie, ss. 445, il.
- R. Kołodziej, M. Zwierzykowski, *Bibliografia parlamentaryzmu Rzeczypospolitej szlacheckiej / Bibliography of the parliamentary system of the Nobles' Republic*, Poznań 2012, Wydawnictwo Poznańskie, ss. 210.
- R. Kołodziej, „Ostatni wolności naszej klejnot”. *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana III Sobieskiego*, Poznań 2014, Wydawnictwo Poznańskie, ss. 714.
- Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1733-1763*, wyd. M. Zwierzykowski, Warszawa 2015, Wydawnictwo DiG, ss. XXI, 986, il.

W przygotowaniu:

- Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1676-1695*, wyd. M. Zwierzykowski, R. Kołodziej, A. Kamiński.
- Akta sejmikowe województwa bełskiego. Lata 1572-1668*, wyd. M. Zwierzykowski, R. Kołodziej, przy współpracy A. Kamińskiego – z wykorzystaniem materiałów W. Hejnosza.
- Akta sejmikowe województwa bełskiego. Lata 1668-1717*, wyd. M. Zwierzykowski, R. Kołodziej, przy współpracy A. Kamińskiego – z wykorzystaniem materiałów W. Hejnosza.
- Akta sejmikowe województwa bełskiego. Lata 1717-1772*, wyd. M. Zwierzykowski, R. Kołodziej, przy współpracy A. Kamińskiego – z wykorzystaniem materiałów W. Hejnosza.
- Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1633-1668*, wyd. I. Kraszewski, R. Kołodziej, M. Zwierzykowski, A. Kamiński.

ISBN 978-83-232-3324-4

